

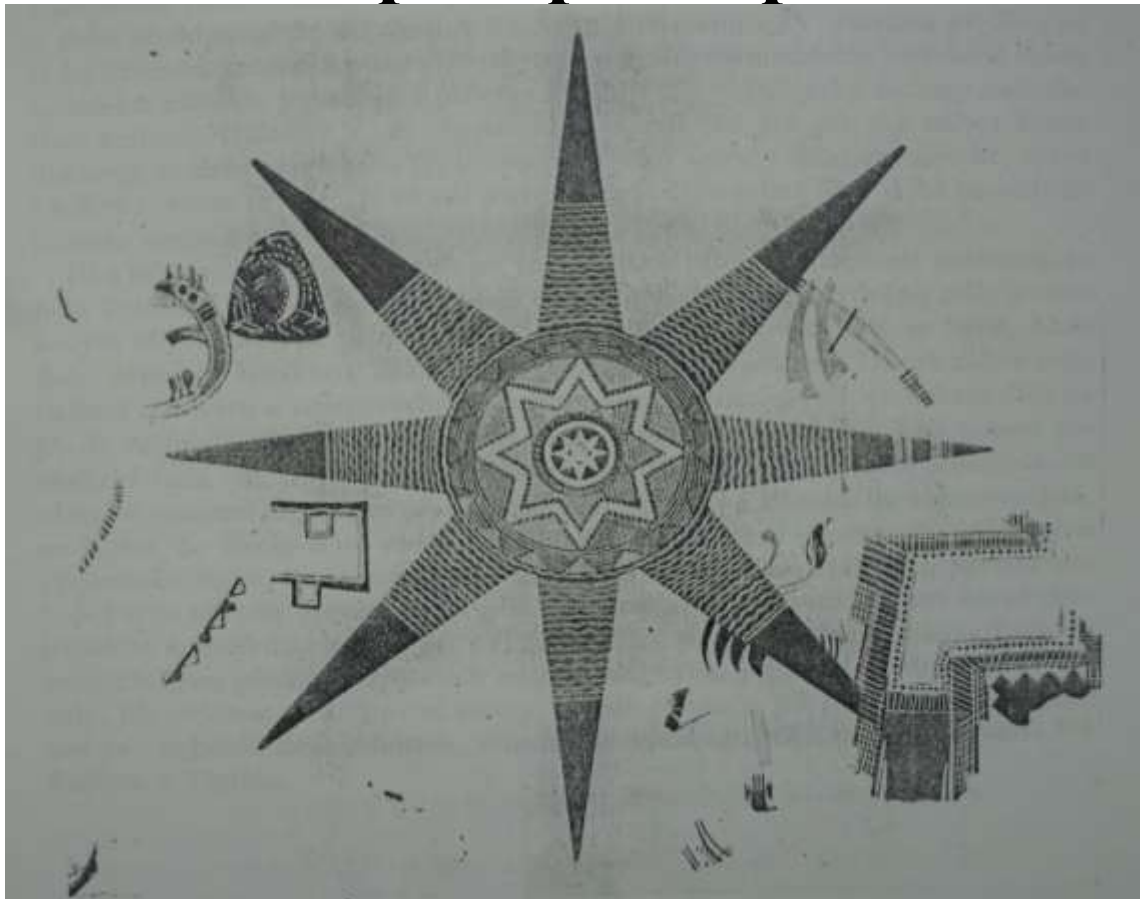

Україна

**Міністерство освіти і науки України
Національний науково-дослідний
Інститут Українознавства та всесвітньої історії
Кафедра українознавства Інституту Східної Європи**

Віктор Ідзьо

**Європейська релігійна культура
та зародження, становлення
і розвиток християнства
на території України**

Львів, Видавництво «Інституту Східної Європи», 2020

Друкується за рішенням Вченої Ради Національного науково-дослідного
Інституту Українознавства та всесвітньої історії МОНМС України,
протокол №6 від 14 серпня 2012р.

Друкується за рішенням Кафедри українознавства
Інституту Східної Європи, протокол № 1 від 3 січня 2020р.

Рецензенти:

Артюх В. - кандидат історичних наук, доцент Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Грабовецький В. - доктор історичних наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Калакура Я. - доктор історичних наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Кобиліух В. - санскритолог, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Кононенко П. - доктор філологічних наук, професор Кафедри Інституту Східної Європи.

Кононенко Т. - доктор філософських наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Масарик Я. - доктор історичних наук, доктор філософських наук, завідувач Відділення словацько-української культури Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Недюха М. - доктор філософських наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Огірко І. - доктор фізико-математичних наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Огірко О. - доктор філософських наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Партико З. - доктор філологічних наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Хитрук В. - кандидат філологічних наук, доцент, виконуючий обов'язки професора Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Віктор Ідзьо.

I-29. Європейська релігійна культура та зародження, становлення і розвиток християнства на території України. Наукове видання. - Львів, Видавництво «Інституту Східної Європи», 2020р. - 546с.

ISBN 996-70-66-31-8

Наукові праці академіка Академії Наук Вищої Школи України, доктора історичних наук, професора, завідувача Кафедри українознавства та директора Інституту Східної Європи Віктора Ідзя «Європейська релігійна культура та зародження, становлення і розвиток християнства на території України» приурочена 60 - літтю з дня народження (1960-2020 рр.), 40-літтю науково-педагогічної діяльності автора.

Вперше засобами сучасної історичної науки робиться глибокий, фактологічний аналіз письмових, археологічних, лінгвістичних та топографічних джерел, більшість яких, під таким кутом зору вивчають європейську релігійну культуру та зародження, становлення і розвиток християнства на території України.

В основі дослідження раньослов'янське суспільство, раньослов'янська державність, зародження і становлення християнства на території України його язичницькі та християнські традиції.

ISBN 996-70-66-31-8

© Ідзьо В.С., 2020р.

Зміст

Вступ.....	5
Релігійна культура Дністро-Дунайського міжріччя басейну Чорного моря України в епоху Трипілья в контексті дослідження етногенезу релігійної культури та формування давньоєвропейської спільноти в X-VIII тисячоліттях до нашої ери.....	6
Релігійна культура Хеттської держави та її вплив на зародження, становлення і розвиток релігійної культури на території України.....	42
Релігійна культура Південно-Східної Європи кінці I тисячоліття до нашої ери - початку I тисячоліття нашої ери.....	80
Кельто-слов'янська релігійна культура Східної Європи.....	84
Релігійне походження Збруцького ідола.....	89
Кельтська релігійна культура та духовність на території України в IV-III століттях до нашої ери - II-III століттях нашої ери.....	93
Печерні язичницькі культові центри на Прикарпатті та Подністров'ї....	109
Стародавній печерний комплекс в селі Страдч Львівської області, його язичницькі та християнські традиції.....	113
Історія вивчення скельних культових пам'яток на притоках Дністра на прикладі культової пам'ятки «Монастир», що між Івано-Франківськом та Галичем біля ріки Бистриця навпроти сіл Ямниця та Сілець. (порівняльний аналіз досліджень вчених XIX-XXI століть).....	123
Бастарнія та Римська рабовласницька держава - політичні, торгово-економічні та культурно-релігійні взаємовідносини в III столітті до нашої ери - III століття нашої ери.....	136
Візантійська християнська держава в епоху формування ранньо-феодальної державності за зародження і становлення християнства в слов'ян-українців у V-IX століттях.....	190
Чехо-моравський та польський релігійний впливи на історію та культуру Руси-України у IX-XI століттях.....	196
Процеси формування Руси-України та християнства згідно зі свідченнями арабських та візантійських джерел IX-XII століть.....	203
Розвиток християнства в Руси-Україні IX-XI століттях.....	207
Розвиток християнства (східного та західного) в контексті функціонування язичництва Руси-Україні в IX-XIII століттях і його культурно-мистецькі аспекти.....	213
Розвиток християнства на території Подністров'я.....	227
Розвиток християнської християнства на території Посяння.....	317
Діяльність володарів Руси-України, київських князів Аскольда і Діра як перших християнських володарів IX століття.....	356
Утвердження християнства в Руси-Україні в X столітті.....	360
Релігійні та політичні взаємовідносини Руси-України з Візантійською імперією в IX-X століттях та в час прийняття християнства великою княгинею Ольгою та великим київським князем Володимиром Святославовичем.....	363

Християнський символізм в грошовій системі Русі-України в X-XI століттях.....	373
Митрополити Русі-України в X-XII століть у взаємовідносинах із Візантійською та Римською церквами та великокнязівською владою....	379
Становлення монастирів, чернецтва, християнської медицини та ченців-лікарів у стародавній Русі-Україні в X-XII століттях.....	384
Галицьке Євангеліє як релігійна, мовна, літературна, історична пам'ятка стародавньої Русі-України XII століття.....	392
Феодална війна в Русі-Україні. Галицький король Коломан I та процеси першої політико-релігійної унії Католицької Церкви з Православною в першій чверті XIII століття.....	398
Роль великої княгині Анни в утворенні королівства Русі-України в середині XIII століття та його вступу в Союз католицьких держав.....	421
Діяльність великого князя Данила Галицького у час монголо-татарського нашествия, у період відновлення Української держави та на передодні коронації на короля Русі-України у 1240-1253 роках та вступу в Союз католицьких держав.....	432
Взаємовідносини великого князівства Русі-України та Римської Церкви в XIII столітті на передодні утворення королівства Русі та його вступу в Союз католицьких держав.....	460
Адміністративний устрій королівства Русі-України в епоху правління короля Данила I: герцога Києва, Володимира, Галича, всієї Білорусі та Ятвягії у 1253-1264 роках.....	470
Політичні та релігійно-християнські взаємовідносини Русі-України з Тевтонським Орденом в XIII столітті.....	477
Церковна організація Русі-України в XIII-XIV століттях.....	488
Руське королівство, Тевтонський Орден, Польща, Литва. Політико-християнські відносини в Центрально-Східній Європі в XIV-XV століттях.....	494
Руське королівство в епоху співправителів Андрія I та Лева II, короля Юрія II, великого князя Русі-України Любарта-Дмитра у політичних заємовідносинах з Польщею, Угорщиною, Чехією Литвою, Тевтонським Орденом, Золотою Ордою у XIV-XV століттях.....	506
Спадкоємці держави Русі-України та короля Данила - князі Острозькі та їх релігійно-політична діяльність в XV-XVII століттях.....	519
Релігійна унія Православної Церкви з Католицькою та утворення і діяльність Української Греко-Католицької Церкви в XVI-XVII століттях за свідченнями джерел російських архівів.....	524
Висновок.....	545

Вступ

В наукових працях завідувача Кафедрою українознавства та директора Інституту Східної Європи, доктора історичних наук, професора, академіка АНВШ України Віктора Святославовича Ідзя «Європейська релігійна культура та зародження, становлення і розвиток християнства на території України» буде досліджуватися зародження становлення та розвиток язичництва і християнства на території Європи та України.

На великому фактологічному джерельному матеріалі буде показана роль європейських та українських політичних, громадських, культурних та релігійних організацій та діячів в історичному розвитку язичницьких релігій Європи, з найдавніших язичницьких до християнських часів і сьогодення.

Наукові праці «Європейська релігійна культура та зародження, становлення і розвиток християнства на території України» будуть також досліджувати історію релігійних язичницьких уявлень та зародження і становлення християнства в Україні у взаємовідносинах з народами Південної, Західної, Центральної та Східної Європи у продовж тисячоліть та на сучасному етапі.

Наукові праці «Європейська релігійна культура та зародження, становлення і розвиток християнства на території України» розкриють історію західного та східного християнства та унійних процесів, які ініціювала європейська та українська християнська церква на території України та Росії в продовж віків та на сучасному етапі, що є важливим аспектом при вивченні питання сьогоденного задоволення духовних та культурних потреб українського народу та Української держави.

Наукові праці директора Інституту Східної Європи, завідувача Кафедрою українознавства, доктора історичних наук, професора, академіка АНВШ України Віктора Святославовича Ідзя «Європейська релігійна культура та зародження, становлення і розвиток християнства на території України» вперше на основі досягнень сучасної історичної науки зроблять глибокий, фактологічний аналіз письмових, археологічних, лінгвістичних та топографічних джерел по питаннях розвитку давньої релігійної культури європейців і зародження та розвитку християнства, більшість яких апробуватимуться та аналізуватимуться вперше.

Дослідник з'ясує питання становлення та розвитку історії українського язичництва та християнства з урахуванням історичних та релігійних процесів, які проходили в європейському та українському суспільстві, особливо в час кристалізації в європейців та українців політичних, торгово-економічних та культурно-релігійних організацій.

Дослідник в працях «Європейська релігійна культура та зародження, становлення і розвиток християнства на території України», вивчить кращі традиції сучасної європейської та української історичної науки, яка вивчала європейську релігійну культуру та зародження, становлення і розвиток християнства на території України, які напрацьовані нею у продовж століть, і які однак, не відривають розвиток релігійної культури та розвитку християнства на території України від аналогічних процесів розвитку європейської релігійної культури та християнства.

Релігійна культура Дністро-Дунайського міжріччя басейну Чорного моря України в епоху Трипілля в контексті дослідження етногенезу релігійної культури та формування давньоєвропейської спільноти в X-VIII тисячоліттях до нашої ери

X-VIII тисячоліттях до нашої ери на території сучасної України, зокрема в гирлі Дністро-Дунайського міжріччя басейну Чорного моря України, в епоху зародження раннього Трипілля, за останніми археологічними дослідженнями, проходив етногенез релігійної культури, а також формування європейської спільноти народів [8, с.139-144; с.149-150; с.3-8; с.4-30; с.6-13; с.85-89; с.98-106; с.90-115].

Мал. 1. Карта Дністро-Дунайського міжріччя басейну Чорного моря де виявлені ранні трипільські старожитності X-VIII тисячоліть до нашої ери.

Власне на цій території в першій чверті XXI століття внаслідок археологічних досліджень з 1998-по 2015 роки, археологічно доведено, що між гирлами рік Дністра і Дунаю, до басейну Чорного моря та прилягаючих територіях Дністро-Дунайського міжріччя, зароджується найдавніша європейська, відома за пізнішими археологічними джерелами - Трипільська цивілізація [8, с.139-144; с.149-150; с.3-8; с.4-30; с.6-13; с.85-89; с.98-106; с.90-115].

Власне в X-VIII тисячоліттях в Дністро-Дунайському міжріччі басейну Чорного моря, в епоху зародження раннього Трипілля, розвиваються більш продуктивні форми пастушої культури та релігійної культури, які приводять до кристалізації індо-європейської, чи Трипільсько-європейської нації в рамках відомої в історичній науці, арійсько-слов'янської спільноти, яка активно зароджується в Причорномор'ї з X по VIII тисячоліття до нашої ери [1, с.149-150].

За 18 сезонів наукових археологічних досліджень, науково засвідчено, що власне від регіонів рік Прута, гирл та міжріччя рік Дністра та Дунаю, до регіонів Причорномор'я в давніх індо-європейських народів, предків давніх слов'ян та майбутніх українців, чехів, словаків, поляків, хорватів, сербів, словенців та інших народів, розвивається релігійне світобачення та релігійна культура. Власне на цій території у міжріччях гирл рік Дністра та Дунаю, за останніми власними археологічними дослідженнями Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи за 1998-2015 роки, за археологічним старожитностями доведено зародження в X-XVIII тисячоліттях до нашої ери пра Трипільської чи праслов'янської духовності та релігійної культури, яку і слід ставити в основу слов'янської: української, польської, чеської, словацької, хорватської, сербської, словенської та інших слов'янських культур [8,с.139-144; с.149-150; с.3-8; с.4-30; с.6-13; с.85-89; с.98-106; с.90-115].

Басейн міжріччя рік Дунаю та Дністра та Українського Причорномор'я в X-VIII тисячоліттях до нашої ери за останніми археологічними дослідженнями, був дуже багатий плодами, рибою та всіма іншими життєдайними для людини природними потребами. Власне за умов благодатності він і був заселений ранніми трипільцями від гирл міжріччя рік Дунаю та Дністра по усьому басейну Чорного моря. Науковими археологічними дослідженнями за 1998-2015 роки, вдалося археологічно дослідити, що регіон Дністро-Подунав'я до Причорномор'я був особливо благодатним для утворення ранньої трипільсько-слов'янської пастушої спільноти та релігійної культури та духовності. Трипільсько-слов'янські племена, які кристалізувалися у цьому регіоні, як вважають ряд дослідників цієї проблеми, зокрема В. Грабовецький, В. Ідзьо, П. Кононенко, Ю. Шилов, В. Кобилюх, Я. Масарик, В. Хитрук, О. Огірко, В. Артюх та інші, духовно і релігійно після Вселенського потому, утворюють в Причорномор'ї свою релігійну культуру [27,с.92-100]. Мандруючи з релігійними псалмами, по колу, навколо басейну Чорного моря за час з X по XVIII тисячоліття ці індо-європейські і праслов'янські племена утворили свою власну релігійну та духовну культуру та вибрали сталий осідок для свого етнічного, культурного та релігійно-духовного розвитку. За археологічними дослідженнями, які проводилися з 1998 по 2015 роки, виявлено найбільше архаїчних релігійно-духовних старожитностей індо-європейської чи трипільсько-слов'янської культури, про які мова піде нище [8,с.139-144; с.149-150; с.3-8; с.4-30; с.6-13; с.85-89; с.98-106; с.90-115].

Із аналізу цих археологічних артефактів можна зробити висновок, що найактивніше трипільські племена розвивалися від Чорного моря до гирл Дністро-Дунайського басейну. Сьогодні це Причорноморське узбережжя Одеської області України та суміжні з нею землі Болгарії, Румунії та Молдови. Слід наголосити, що на цих територіях теж виявлені трипільсько-слов'янські старожитності V-II тисячоліть до нашої ери, однак не такі архаїчні як X-VIII тисячоліть до нашої ери, які виявлені вченими-археологами Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи в гирлі Дністро-Дунайського межиріччя [8,с.139-144;с.149-150;с.3-8;с.4-30;с.6-13;с.85-89; с.98-106; с.90-115].

Як вважає визначний дослідник релігійної духовності, професор Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи Олег Огірко: «Трипільська релігійна культура, як спільнота людей виникла в неолітичний час та існувала на території сучасної України, Молдови та Румунії. Докази про існування Трипільської релігійної культури були знайдені на обох берегах Дністра та ріки Буг, а також на берегах рік Прута та Сирету (західна Україна і Молдова). Племена Трипільля жили у мідному віці. Їхні вірування були пов'язані з культами плідності та поклоніння предкам. Їхнім головним способом життя було землеробство та скотарство. Вони мешкали на високих побудовах на землі, обробляли мідь, створювали будівлі з дерева та глини, виготовляли керамічний посуд, тканини тощо» [15,с.88-90; с.14-17]. Сьогодні відомо біля двох тисяч пам'ятників культури Трипільля в Україні - поселення, поховання та надгробники. Археологи вивчають Трипільську цивілізацію упродовж століття, і їх результатами стали дуже важливі та цікаві деталі з історії, розвитку ремесел, про знаряддя, приміщення, традиції, та духовні аспекти життя [1,с.88].

Особливо цікавими археологічними дослідженнями стали її дослідження в Українському Причорномор'ї у 1988-2015 роках. Це дозволило зробити наукові висновки та деяку реконструкцію виникнення та кристалізацію духовності та релігійного світобачення трипільсько-слов'янської релігійної духовності, як і етногенезу та розвитку слов'янства та його релігійної культури взагалі [8,с.139-144; с.149-150; с.3-8; с.4-30; с.6-13; с.85-89; с.98-106; с.90-115].

Подаємо археологічний матеріал пратрипільської культури по роках її дослідження з Чорноморського та Дністро-Дунайського міжріччя, які прилягаю до Причорномор'я, який датується, зокрема вченим кандидатом філологічних наук, доцентом Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи В. Хитруком - X тисячоліттям до нашої ери [27,с.92-100], автором цього дослідження X-VIII тисячоліттями до нашої ери [8,с.139-144; с.149-150; с.3-8; с.4-30; с.6-13; с.85-89; с.98-106; с.90-115].

Мал. 2. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до нашої ери. 1998 рік.

Мал. 3. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до нашої ери. 1999 рік.

Мал. 4. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до нашої ери. 2000 рік.

Мал. 5. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до нашої ери. 2001 рік.

Мал. 6. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до нашої ери. 2002 рік.

Мал. 7. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до нашої ери. 2003 рік.

Мал. 8. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до нашої ери. 2004 рік.

Мал. 9. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до нашої ери. 2005 рік.

Мал. 10. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до нашої ери. 2006 рік.

Мал. 11. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до нашої ери. 2007 рік.

Мал. 12. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до нашої ери. 2008 рік.

Мал. 13. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до нашої ери. 2009 рік.

Мал. 14. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до нашої ери. 2010 рік.

Мал. 15. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до нашої ери. Червень, 2011 року.

Мал. 16. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до нашої ери. Серпень, 2011 року.

Мал. 17. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до нашої ери. Червень, 2012 року.

Мал. 18. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до н. е. з Причорномор'я. Серпень, 2012р.

Мал. 19. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до н. е. з Причорномор'я. Червень, 2013р.

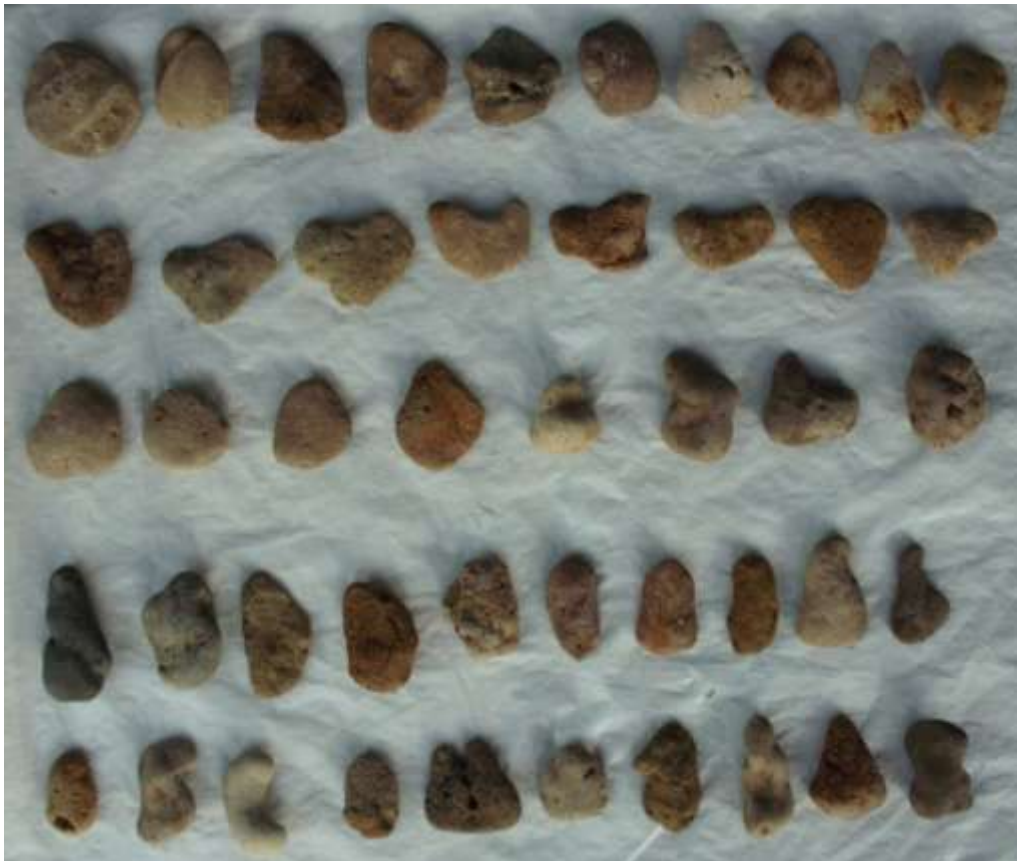
Мал. 20. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до н. е. з Причорномор'я. Серпень, 2013р.

Мал. 21. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до н. е. з Причорномор'я. Червень, 2014р.

Мал. 22. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до н. е. з Причорномор'я. Серпень, 2014р.

Мал. 23. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до н. е. з Причорномор'я. Червень, 2015р.

Окрім Дністро-Дунайського міжріччя, де вивчено археологічно, найдавніші релігійно-духовні трипільські старожитності, проводились дослідження і в інших регіонах басейну Чорного моря.

Так по узбережжю Чорного моря в сторону міста Одеси, як і в самому місті Одесі було виявлено трипільсько-ранньослов'янські аналогічні старожитності, як в Дністро-Дунайському регіоні, що дало право наголосити, що епіцентр формування і поширення релігійної культури та духовності трипільсько-слов'янських племен проходив у Дністро-Дунайському міжріччя що прилягає до басейну Чорного моря [8,с.139-144; с.149-150; с.3-8; с.4-30; с.6-13; с.85-89; с.98-106; с.90-115].

Подамо в даній праці і ранні старожитності трипільсько-слов'янських племен з регіону міста Одеси, які засвідчують пастушу культуру ранніх трипільських давніх мешканців Чорноморського басейну. Залишається тільки загадкою в яку сторону був рух цих пастуших племен. Із аналізу всіх наявних трипільських старожитностей бачимо, що в VI - V тисячолітті до нашої ери вони появляються всюди від Передньої Азії до Подніпров'я, а тож в Причорноморрі трипільська культура та релігія активно розвивається, як вважає дослідник В. Хитрук з X тисячоліття до н. е. і вдосконалюється у більш передовій релігійно-духовній системі в подальшому на територіях від Передньої Азії до території Сучасної Туреччини та в регіонах Європи і України [27,с.92-100]. Однак найбільш поступального розвитку вона набуває в епоху Шумерської, а особливо Причорноморської - Хеттської цивілізації з якої вже чітко прослідковуються витоки праслов'янської та проукраїнської релігійної культури [8,с.139-144; с.149-150; с.3-8; с.4-30; с.6-13; с.85-89; с.98-106; с.90-115].

Мал. 24. 25. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до н. е. з Одеси. Серпень, 2015р.

Мал. 26. 27. 28. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до н. е. з Одеси. Серпень, 2015р.

Слід наголосити, що на ряді каменів-фігурок зафіксована і первісна писемність, яка нагадує визначну писемність Причорномор'я, що зафіксована на відомому пам'ятнику Причорномор'я – «Кам'яна Могила» [27,с.92-100].

Мал. 29. Зразки ранньої трипільської значкової писемності на камені X-VIII тисячоліть до н. е.

Мал. 30. Зразки ранньої трипільської значкової писемності на камені X-VIII тисячоліть до н. е.

Головним найстародавнішим, найархаїчнішим богом трипільців, вважає дослідник О. Огірко, була жінка, її культура розвивала багату та складну артистичну символіку релігійної віри до Великої Богині у різних її іпостасях – Давальниця життя, Володарка смерті та Богиня відтворення. Ця символічна система віддзеркалює природу, але водночас представляє «циклічність, нелінійність та міфічний час. Безсумнівно, що в ранньотрипільському суспільстві велику роль відігравала жінка. В її честь тут було названо цілу епоху-матріархат. Зразки епохи матріархату в її класичному ранньотрипільському вигляді тут теж було виявлено у вигляді ранньотрипільської статуетки [15,с. 88-90; с.14-17].

Мал. 31. 32. 33. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до нашої ери з Причорномор'я.

Мал. 34. 35. 36. 37. Релігійні жіночі статуетки Х-VIII тисячоліття до нашої ери з Причорномор'я.

Мал. 38. 39. Релігійні жіночі статуетки X-VIII тисячоліття до нашої ери з Причорномор'я.

Особливо привертає увагу викинуте на берег з Чорного моря, у Дністро-Дунайському міжріччі, трипільсько-ранньослов'янське, жіноче божество, яке очевидно було тут найбільш шановане.

Це жіноче божество можливо пов'язується з релігійною культурою та духовністю та символом Чорного моря... Подаючи його нище, на малюнках: 40 А, 41 Б, 42 В, для подальшо всестороннього дослідження вченими. Слід наголосити, що це божество було викинуте на берег Чорного моря під час великої бурі літом 2015 року. Очевидно, що епіцентр раннього трипілья в 5-10 км. в Чорному морі...

Можливо це морське ранньотрипільське божество є різновидом жіночого божества, яке у зменшеному вигляді є на трипільських жіночих статуетках, які подано вище у цьому дослідженні... [8, с.139-144; с.149-150; с.3-8; с.4-30; с.6-13; с.85-89; с.98-106; с.90-115].

Мал. 40. Релігійна жіноча статуетка X-VIII тисячоліття до нашої ери з Причорномор'я. Вид А.

Мал. 41. Релігійна жіноча статуетка X-VIII тисячоліття до нашої ери з Причорномор'я. Вид Б.

Мал. 42. Релігійна жіноча статуетка X-VIII тисячоліття до нашої ери з Причорномор'я. Вид В.

Слід наголосити, що рання релігійна та духовна культура трипільсько-слов'янських племен цього Причорноморського регіону X-VIII тисячоліть до нашої ери також включала в себе і поклоніння різним оточуючим звірям. Так виявлені ранні фігурки: дельфінів, морських птиць, звірів, зубрів, ведмедів, барсів, говоря про це [8,с.139-144;с.149-150;с.3-8; с.4-30; с.6-13; с.85-89; с.98-106; с.90-115].

Мал. 43. Релігійна статуетка X-VIII тисячоліття до нашої ери з Причорномор'я. Дельфін.

Мал.44. Релігійна статуетка X-VIII тисячоліття до нашої ери з Причорномор'я. Зубр.

Мал. 45. 46. Релігійні статуетки X-VIII тисячоліття до нашої ери з Причорномор'я. Качки.

Мал. 47. Релігійна статуетка X-VIII тисячоліття до нашої ери з Причорномор'я. Медвідь.

Мал. 48. Релігійна статуетки X-VIII тисячоліття до нашої ери з Причорномор'я. Барс.

Професор Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи О. Огірко, вважає, що племена раннього Трипілля, що жили у мідному віці, їх вірування були пов'язані з культами плідності та поклоніння предкам. Їхнім головним способом життя в ранню епоху формування з X по VIII тисячоліття до нашої ери було скотарство. Вони проживали мандруючи з стадами худоби і птиці навколо Чорного моря, мешкаючи на високих пагорбах. Трипільці в ранню епоху свого формування обробляли камінь для знарядь полювання та ритуальні релігійні амулети, жіночі фігурки різної форми та різних розмірів, оскільки в них був культ-Жінки-Матері, продовжувачки роду [15, с. 88-90; с.14-17].

Археологи вивчають ранню трипільську цивілізацію Причорномор'я наголошують, що в X-VIII тисячоліттях до н. е. в пра трипільців зароджуються релігійні та духовні традиції, які ведуть їх через все життя. Виявлені статуетки-жінок пратрипільської цивілізації у стадії її зародження дали можливість зробити наукову реконструкцію цієї релігійної культури. Головним богом ранніх трипільців в X-VIII тисячоліттях до нашої ери була жінка, матір, і їхня культура розвивала багату та складну артистичну символіку релігійної віри до Великої Богині-Матері у різних її іпостасях - Давальниця життя, Володарка смерті та Богиня відтворення. Ця символічна система віддзеркалює природу, але водночас представляє «циклічність, нелінійність та міфічний час» [15, с. 88-90; с.14-17].

Відповідно, трипільська культура Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я мала усі риси матріархату. Жінки займалися сільськогосподарськими справами, головували у сім'ях, готували керамічні предмети, тканини, одяг та відігравали провідну роль у суспільстві. Чоловіки полювали, випасанням худоби, готували знаряддя праці з каміння та кісток [15, с.88-90; с.14-17].

Трипільці Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я, прямо або опосередковано спілкувалися з багатьма високими носіями культури того часу, здійснювали господарський і культурний обмін з Кавказом, Єгиптом, Месопотамією, Малою Азією (регіон Трої на території сучасної Туреччини). Але особливо тісний зв'язок і навіть споріднення мала трипільська культура з Балканами, Критом та іншими островами Егейського моря, де процвітала егейська (або крито-мінойська) культура. Є підстави навіть для твердження, що у трипільців Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я існував на протязі з X- по II тисячоліття нашої ери існування єдиного культурного та релігійного простору «від Карпат, Галичини, Волині до Києва та Криту». Шляхом співставлення древніх слів, що є у слов'янських і грецьких мовах, з пам'ятниками трипільської культури Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я, та егейської культур була здійснена реконструкція мови трипільської культури. Головною її особливістю виявилось превалювання слів з відкритими складами. Сліди такої ж мовної структури як в регіоні

Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я, виявилися на Криті, у Малій Азії, у Месопотамії, що є найдавнішим населенням Межиріччя, у якого шумери запозичали землеробство, обробку металів, будівництво міст, писемність і деякі міфологічні уявлення, і яке говорило також мовою тільки з відкритими складами. Отже, мова носіїв трипільської культури Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я відноситься до особливого раннього типу найдавніших чорноморсько-середземноморських мов [8, с.139-144; с.149-150; с.3-8; с.4-30; с.6-13; с.85-89; с.98-106; с.90-115].

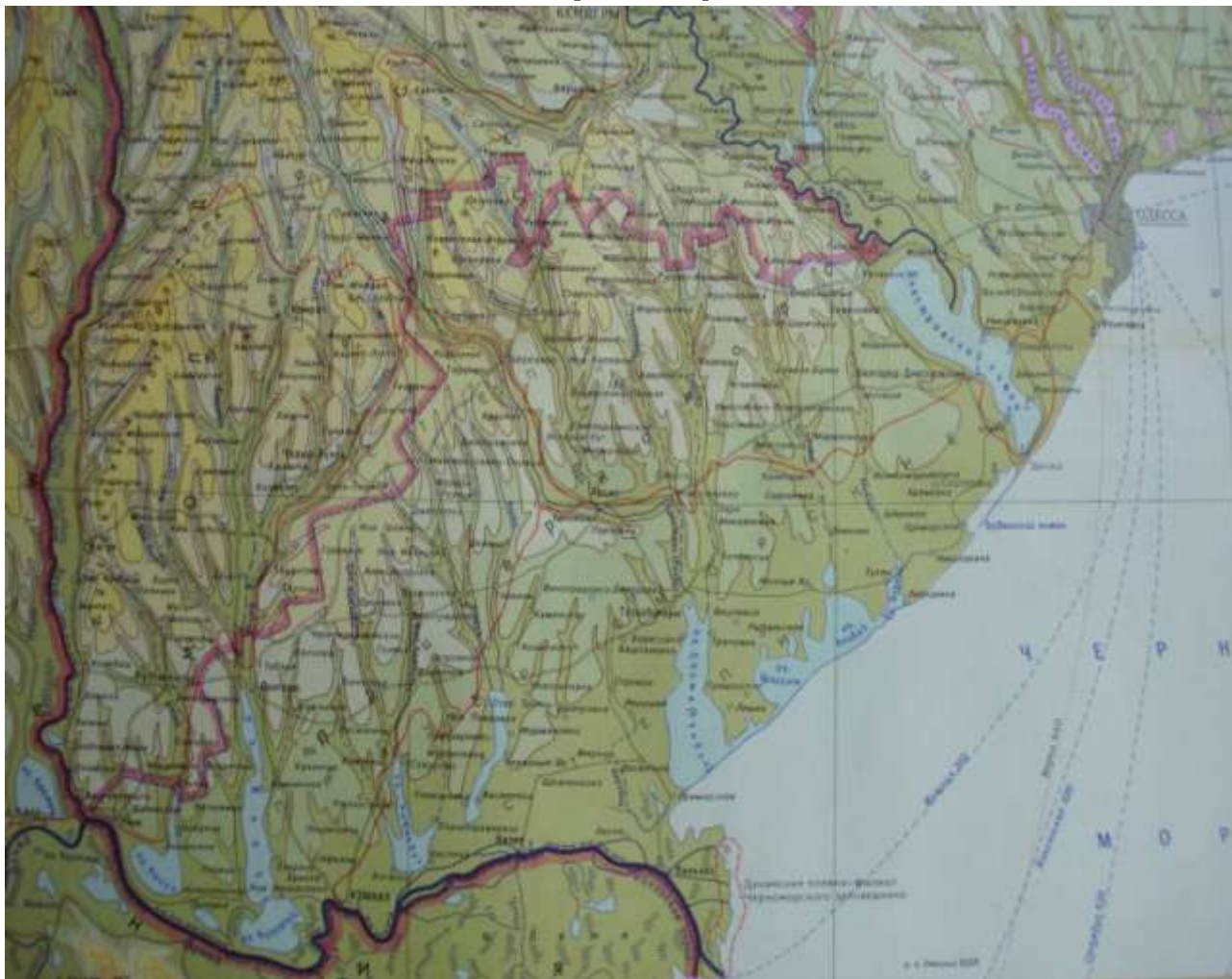
З мови трипільців Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я в X-XVIII тисячоліттях до н. е. запозичено, наприклад, такі слова, як голуб, горох, горіх, залізо, кобила, могила, імена божеств Купала, Ладу, Марена і багато інших. Археологічні знахідки трипільської культури - Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я це переважно різного рівня стилістичні жіночі фігурки, кам'яні фігурки звірів, а також пізніше, що розвинулися в VII-V тисячоліттях нашої ери керамічний посуд - дво - та триколірний, з використанням переважно чорного, червоного та білого кольорів мінерального походження. Якість цих предметів перевершує усі подібні вироби Старої Європи. Цікаво знати, що у Трипіллі було знайдено мініатюрну модель двоповерхового будинку. Усі знайдені мініатюрні моделі – жіночі форми та фігурки, а також зображення звірів на посуді, санках, були з кераміки або глини. Більш вишукані форми трипільців Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я (жіночі фігурки, посуд, банки, чаші, амфори, а також дві чаші, з'єднані в одну) мали прикраси та декорації з малюнками спіральних ліній, овальних зображень у формі яєць, а також інші форми (паралель, мережка, зигзаги тощо). Знайдені також речі Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я щоденного вжитку: ткацький станок та моток, щоденний сирій посуд (без прикрас та малюнків) з глини із домішками піску та подрібненого черепашнику, яскраво засвідчують, що цей регіон культурного та релігійного зародження трипільської культури. Який переріс в економічний і культурний. Власне з цього первісного регіону Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я, й пройшов процес первісного розселення трипільців, про що засвідчують вище приведені археологічні старожитності. Тут на жіночих фігурках були знайдені різного рівня соляні знаки, написи, які означають різний рівень духовного життя. Але символи розкопок раннього Трипілля Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я пов'язані з Великою Богинею - жіною роженицею, жінокою-володаркою, жінокою-богинею, продовжувачкою роду, відгомін про обожнення якої і донині доносить нам слов'янська та українська народна творчість, особливо на красивих ляльках, жінках-мотанках, кам'яних статуетках, великодніх писанках на яких є стародавні жіночі образи, візерунках на кам'яних архаїчних жіночих фігурках, які слугували тотемами-божествами, які ранні трипільці X-XIII тисячоліття до нашої ери в Дністро-Дунайському міжріччі, що прилягає до Причорномор'я носили як натільні а культові амулети [15, с. 88-90; с.14-17].

На домашньому вівтарі трипільців обов'язково були присутні в регіонах Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я як кам'яні так і глиняні фігурки Жінки, як Богині що представляє вищі небесні і земні Сили, яким вони вклонялися. Отже віднайдені у великій кількості кам'яні сиволи-статуетки в регіонах Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я означають ранньо-трипільський культ Богині-Матері – символу материнства й родючості, дельфіна – символу морської плодючості та сили, водо плаваючі птахи – сили – безмежного та божественного неба, ведмеда – земної сили. Ці уявлення ранніх трипільців Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я X-VIII тисячоліть до нашої ери загалом тотожні зі світоглядом народів басейнів Чорного та Середземного морів, що з'явилися пізніше після розселення трипільців з Дністро-Дунайського міжріччя та регіону, що прилягає до Причорномор'я, зокрема в античних греків, хеттів, персів, скіфів, кельтів, слов'ян. Власне, нічого дивного в цьому немає – все язичницьке світосприймання подібне: де раннє поклоніння жінці-рожениці, лежить в основі культури матриархату культ якої було поклоніння Небу, Землі, Воді і силам природи, як і особливо був в пошані - культ Великої Матері. На трипільських кам'яних і глиняних фігурках, які приведені в цьому дослідженні, богиня Мати-Земля іноді постає з піднятими руками – як і слов'янська богиня родючості Мокоша, як і Софіївська Оранта. Культ Богині-Матері спільний для Трипільської цивілізації й спорідненої цивілізації Греції, Хетті та Криту. Звідти з регіонів Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я, він перейшов у античність і відродився в поклонінні одній із найбільш шанованих богинь Риму й Греції - Матері богів і смертних Кібелі [15, с. 88-90; с.14-17].

Однак, попри всі спільні ранні риси стародавніх сакральних поглядів, раннє трипільське суспільство йшло своїм колом, своїм Причорноморським шляхом, кола, створило й розвинуло в

регіонах Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я власні релігійні уявлення й власні ритуали, які зафіксовані на кам'янім виробі Матері-Богині. У трипільців в регіонах Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я, що рухалися по колу басейна Чорного моря була дуже проста релігія: вони визнавали Небесну Сонячну Силу і з'єднану з сонячною, Жіночу Силу – Роженицю, що підтверджують нам описи релігійних вірувань і звичаїв здійснювалися вже у Вавилоні, Ассирії, Єгипті, в Греції про народи в регіонах Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я, описував Геродот, який порівнював релігію трипільців-землеробів-хліборобів з грецькою, єгипетською, перською та скіфською релігією. Відомий грецький письменник Плутарх ще в 126 р. до н. е. писав: «...Їх релігія - це зв'язок земного і небесного, матеріального і духовного, тлінного і нетлінного, скінченного і безконечного, видимого і невидимого, людського і божественного. Релігія - це також відношення людини до Бога та Бога до людини, це своєрідний зв'язок номосу і космосу, тобто діалог, а не монолог між особами (людиною і Богом)» [15,с. 88-90; с.14-17].

Дані археології, жіночі кам'яні фігурки, що виявлені в регіонах Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я, та фрагментарні залишки стародавніх вірувань Чорноморських та Середземноморських народів, що проживали в їх басейнах, дозволяють зробити висновок, що первинна релігія у ранній трипільській культурі була проста, ясна, лаконічна і практична. Вірили тільки в те, що розуміли, тому первісна релігія була цілісною системою знань, перевірених суспільною практикою. Робили тільки те, про що знали, тому й називали цю релігію словом Віда, тобто Знання. Своєю простотою та практичністю, а відтак і ефективністю Арійська релігія відрізнялася від суперечливого хаосу, на який свого часу перетворилася перестаріла релігія кроманьйонської Борії-Атлантиди. Трипільці Дністро-Дунайського міжріччя та Причорномор'я ясно усвідомлювали себе духовними сутностями, вірячи в культ Матері-Богині навчилися одухотворювати і вдосконалювати навколишній світ, оскільки з утробы Матері-Богині появлялася сама людина, яка формувала новий світ. Нова трипільська людина в процесі свого вірування повинна покращувати земний і небесний своїх для своїх нащадків... [15,с.88-90]

Мал. 49. Карта концентрації виявлених ранніх трипільських старожитностей X-VIII тисячоліть до нашої ери в Дністро-Дунайському міжріччі басейну Чорного моря.

Таким чином з регіонів Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я, та усього басейну Чорного моря, ранні трипільці (індо-європейці), чи арійці, що сформувалися тут в X-VIII тисячоліттях до нашої ери, розійшлися в різні регіони Європи та Азії, які понесли в різні сторони, про що засвідують вище приведені археологічні джерела, свою сформовану релігійну культуру. Цим і пояснюється відсутність зрілої трипільської культури на берегах Чорного моря, в регіонах Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я [8, с.139-144; с.149-150; с.3-8; с.4-30; с.6-13; с.85-89; с.98-106; с.90-115].

Очевидно більшість поселень ранніх трипільців культові жіночі статуетки як і кам'яні предмети які викидає Чорне море під час бурь на берег, зокрема в епіцентрі їх раннього розселення в Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я, знаходиться сьогодні десь близько в морі. Це може говорити, що берег Чорного моря в X-VIII тисячоліттях нашої ери був приблизно на 15-20 кілометрів далше в Чорне море ніж сучасний берег, на який морська буря викидає ранні трипільські старожитності [8, с.139-144; с.149-150; с.3-8; с.4-30; с.6-13; с.85-89; с.98-106; с.90-115].

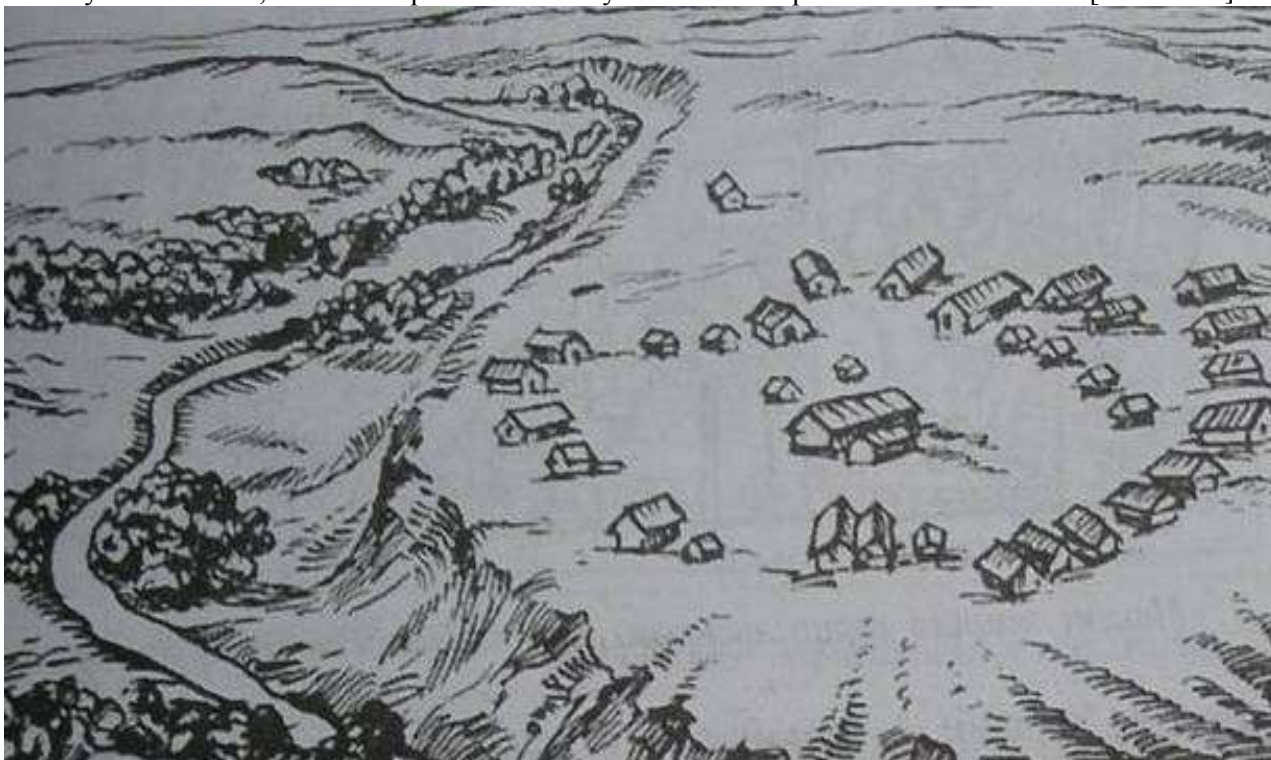
Отже з цього українського трипільського регіону, Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягає до Причорномор'я, умовно названого, ранньотрипільського культурою X-VIII тисячоліть до н. е., згідно першого місця свого археологічного відкриття та дослідження, археологом В. Хвойкою, - Трипільська культура (цивілізація), проходить трипільське розселення і тривале проживання в регіонах Подністров'я, де археологом Т. Ткачуком виявлені архаїчні трипільські старожитності VII тисячоліття до н. е. далше ранньотрипільська культура рухається в Побужжя та Подніпров'я де в VI-II тисячоліттях починає кристалізуватися праслов'янська нація, яка поширюватися у Східне Причорномор'я та Західне Причорномор'я та на Балкани та Центральну Європу [1, с.149-150].

Отже свою назву «Трипільська культура» на території України отримала від місця, де була вперше відкрита на початку XX століття, біля села Трипілья поблизу міста Києва [26, с.38-59].

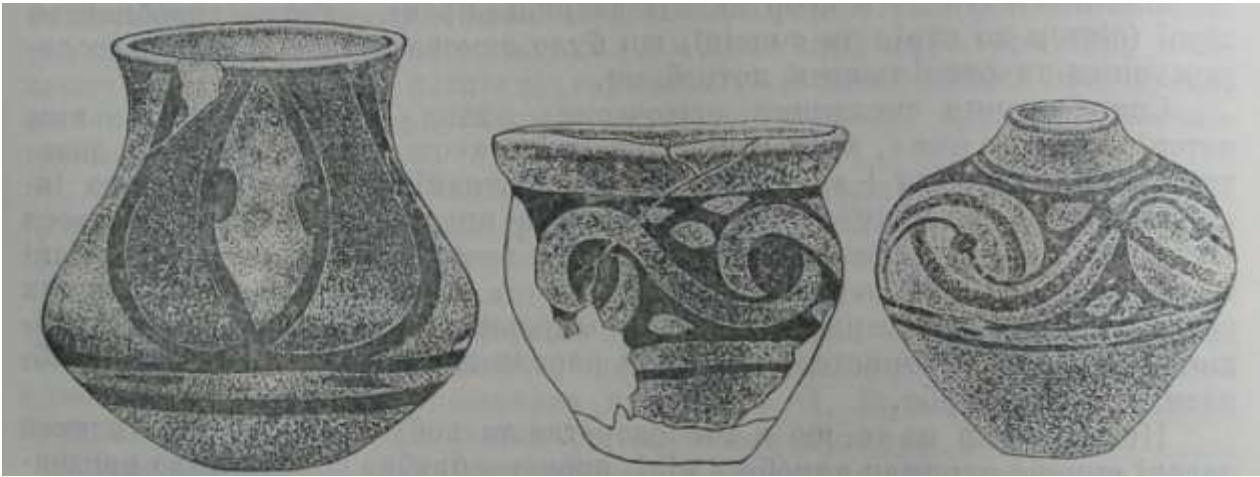
Що стосується поширення Трипільської культури на схід, то локальні варіанти раннього Трипілья сягають простягаються і в Європу, передусім в Румунію, Словаччину та Чехію, як і в країни та регіони Середземномор'я. Трипільці пішли також і в іншу сторону від Чорного моря, зокрема в Закавказзя, та регіони Південно-Західного Каспію та Передню Азію [8, с.139-144; с.149-150; с.3-8; с.4-30; с.6-13; с.85-89; с.98-106; с.90-115].

Отже наголосимо, що всі аспекти формування трипільської культури в X-VIII тисячоліттях до нашої ери та їх розселення потребують подальшого дослідження... [1, с.149-150].

Що стосується подальшого розвитку Трипільської релігійної культури то в VII-VI тис. до нашої ери вона інтенсивно розвивається на Балканах, Румунії, Молдавії та особливо в Україні де і отримує свою назву «Трипільська культура» а від місця на території України, де була вперше відкрита на початку XX століття, біля села Трипілья поблизу міста Києва археологом В. Хвойкою [26 с.38-59].

Мал. 50. Реконструкція трипільського поселення IV-III тис. до н. е.

Мал. 51. Ужитковий посуд з трипільського поселення IV-III тис. до н. е.

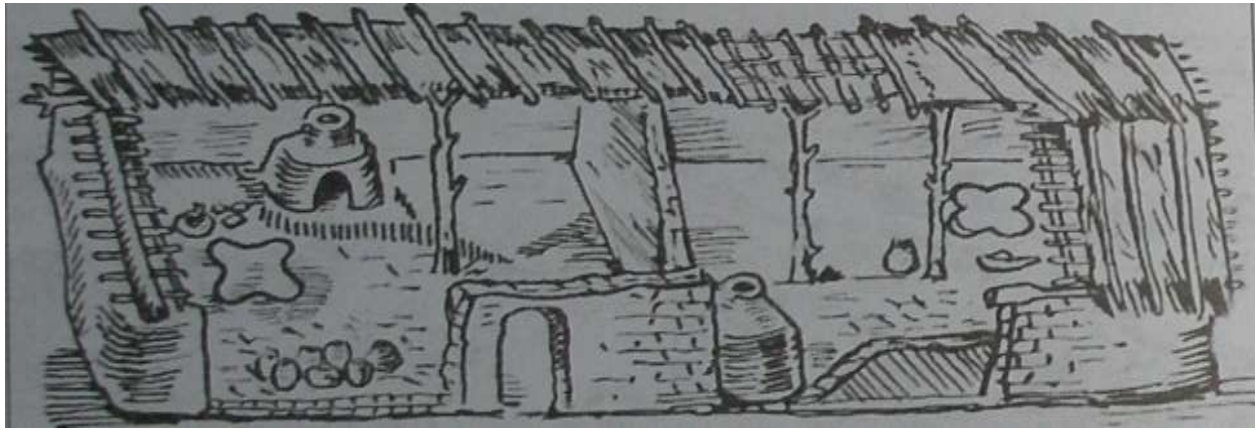
Мал. 52. Біноклеподібні ритуальні посудини та інший ритуальний посуд знайдений біля села Шварінки Черкаської області IV-III тисячоліть до нашої ери.

Мал. 53. Біноклеподібна ритуальна посудина знайдена біля села Трипілля Київської області IV-III тисячоліть до нашої ери.

Як засвідчують перші знахідки, Трипільська культура була поширена в енеоліті на території Правобережної України та Молдавії, а також в східній Румунії. Походження Трипільської культури, її етнічна приналежність, як її зародження та становлення ми виводимо з X-VIII тис. до н. е. з Дністро-Дунайського гірля Чорного моря, про що наголошено вище. Вчені XX століття (Т. Пассек та інші) вважали час її розселення V-IV тисячоліття до нашої ери, вчені XXI століття (Т. Ткачук та інші) сьогодні вважають, згідно останніх археологічних досліджень, час виникнення Трипільської культури VII-VI тис. до н. е. При всіх розбіжностях датування, за проаналізованим археологічним матеріалом, можна наголосити, що Трипільська культура у VI-II тисячоліттях, як перша праукраїнська цивілізація, яку слід поставити в основу української нації, розвинула: релігійну культуру, скотарство, землеробство, ремесла, які були підкріплені побутовою організацією, які в своїх контурах збереглися до XXI століття [8, с.139-144; с.149-150; с.3-8; с.4-30; с.6-13; с.85-89].

Мал. 54. Реконструкція трипільської сокири IV-III тис. до н. е. вченими Трипільського музею.

Мал. 55. Реконструкція великого трипільського будинку IV-III тис. до н. е.

Слід наголосити, що археологічно доведено, в VI-II тисячоліттях до нашої ери Трипільська культура поширює свій вплив з Заходу на Схід, водночас освоюючи метал та гончарну справу. Про це свідчать археологічні знахідки, тобто карбунський скарб мідних виробів в Молдавії, поселення поблизу сіл: Лука-Врублівецька, Ленківці, Солончени I, Флорешти, Бернашівка на Подністров'ї, а також Сабатинівка II, Олександрівка на Побужжі, де були знайдені залишки жител, багато предметів з рогу, кісток, каменюк, керамічного посуду, глиняних статуєток, переважно жіночих [8, с.139-144; с.149-150; с.3-8; с.4-30; с.6-13; с.85-89].

Мал. 56. 57. 58. Реконструкція трипільських жител IV-III тис. до н. е. Трипільським музеєм.

Розвиваючись свою релігійну культуру та духовність, Трипільська культура досягла вдосконалень в різних вищеозначених галузях, а також поширюється на більш значну територію, концентруючись на території між Дністром і Дніпром, де в майбутнього на новому витку історії, розпочався етногенез українського народу [6, с.251].

Вивчення пам'яток Трипільської культури почалось на початку ХХ століття. Першим її відкрив біля села Трипілья археолог В.В. Хвойко. В подальшому її вивченням займалися такі вчені, як Є.Р. Штерн, М.Ф. Біляшевський, М.Я. Рудинський, Т.С. Пассек, С.С. Магурі, Є.Ю. Крічеський та багато інших. В Західному регіоні України першим відкрив та систематизував пам'ятки Трипільської культури на Тернопільщині в 30-х роках ХХ століття О. Кандиба (Ольжич) [1, с.149-150].

Першим спробу хронологічно встановити розвиток Трипільської культури, по її етапах: ранній, середній та пізній, зробив В.В. Хвойко [26, с.23-25].

Слід наголосити, що найбільш точніше хронологію розвитку Трипільської культури в Україні було визначено в 40-50 роки ХХ століття археологом та істориком Т.С. Пассек, яка внаслідок сукупності археологічно досліджених пам'яток, зуміла виділити окремі локальні варіанти та їх регіональні особливості. По загальній характеристиці та особливості розвитку Трипільської культури, вона визначила три етапи: ранній, середній та пізній, ґрунтуючись на датуванні методом С-14, дослідниця прийшла до висновку, що Трипільська культура розвивалася на протязі V-III тис. до н. е. У ХХІ столітті український вчений Т. Ткачук внаслідок археологічних досліджень прийшов до висновку, що Трипільська культура бере початок свого розвитку з VII тисячоліття до нашої ери [15, с.88-90; с.14-17]. Слід наголосити, що вперше трипільські поселення, які згідно класифікації Т.С. Пассек слід віднести до раннього етапу, були виявлені в басейні Середнього Дністра та Південного Бугу М.Ф. Біляшівським поблизу села Борисівка Вінницької області [3, с.36-42].

Дальше в першій чверті ХХ століття, дослідник С.С. Гамченко в 1913 році, поблизу села Саврань Одеської області, відкрив ранньотрипільські старожитності [1, с. 151].

Слід наголосити, що найбільш виразний ранньотрипільський комплекс дослідник С.С. Гамченко виявив в 1929 році в урочищі Попів-Город, поблизу селі Озеринці Могилів-Подільського району, на лівому березі Дністра [18, с.24-37; с.67-74].

В цей же час були досліджені біля 60 ранньотрипільських пам'яток, які поширювались від східних відрогів румунських Карпат від басейну ріки Серет до басейну Південного Бугу до верхів'їв ріки Росі, а також від північної межі Причорномоських степів до верхньої течії Дністра та Південного Бугу. Слід наголосити, що ранньотрипільські поселення були найкраще досліджені в регіоні середньої течії Дністра, в селах: Лука-Врублевецька [5, с.24-27], Ленківці [23, с.21-39], Солончени І [13, с.37-42], Бернів, Лука, Голеркани [16, с.9-14].

Здебільшого трипільські поселення раннього часу розташовані на низьких ділянках, переважно мисах, над заплавами терасах. В таких умовах, наголошував археолог Б.О.Тимошук, знаходились трипільські поселення: Лука-Врублевецька, Брага, Солончени І на Дністрі, Ветелівка на Пруті [21, с. 78-83]. Поселення в селі Ленківці розташоване навпаки на правому високому березі Дністра на висоті 100 метра над рівнем ріки. Дещо в інших топографічних умовах знаходяться ранньотрипільські поселення в басейні Південного Бугу. Так пам'ятки Мабатинівка ІІ, Гребенка розташовані на перших та другій терасах ріки [11, с.32-37]. Ранньотрипільські старожитності були виявлені також на підвищених ділянках місцевостей поблизу сіл: Печора [22, с.14-19], Данилова Балка [20, с.13- 7], Олександрівка [1,с.151] та на ріці Кодима. Поки що важко встановити загальні риси планування, оскільки дана проблема слабо вивчена і потребує подальшого дослідження. Слід наголосити, що всі наявні старожитності ранньотрипільської культури дають право наголошувати, що в її складанні значну роль відіграла культура лінійно-стрічкової кераміки. Не слід виключати також, що Трипільська культура і культура лінійно-стрічкової кераміки були різними, однак, знаходились в близьких територіальних і хронологічних контактах і підлягали взаємопроникненню [12, с.21- 5].

В ранній Трипільській культурі простежуються місцеві запозичені елементи. До місцевих традицій слід віднести велику роль мисливства та галузі господарства з якими пов'язані архаїчні прийоми обробки кременю. Старі місцеві традиції постійні також в формах і техніці домобудівництва, що зафіксовано в комплексах Трипілья на Київщині [1, с.165].

Елементи культури зазнали впливу з боку народів Балкан та Східного Причорномор'я. Саме звідси походить той потужний імпульс під впливом якого відбулась дуже швидка трансформація примітивного трипільського господарства на території України в економічно прогресивне землеробсько-скотарське господарство, відоме під назвою «господарство Трипілья». Під впливом цього прийшлого середземноморсько-балканського населення відбулися значні зміни в інших галузях діяльності цього народу. В нього почались вдосконалення керамічного виробництва, впровадження металургії та виникнення нових релігійних уявлень, які пов'язані з культом родючості. Формування Трипільської культури було дуже складним історичним процесом, який до сьогодні до кінця не вивчений. Однак згідно аналізу всіх наявних археологічних джерел, можна наголосити, що

Трипільська культура сформувалася в результаті внутрішніх процесів суспільного розвитку в місцевому південно-східному європейському середовищі, на культурно-історичних традиціях, які пов'язані з традиціями Східного-Середземномор'я та Балкан. Така взаємодія, яка не виключала обмін населення та асиміляцію, сформувала ранньотрипільські племена [1, с.149-150].

Мал. 59. Трипільські старожитності IV-III тис. до н. е. з Трипільського музею.

В результаті цих багатосторонніх і взаємопов'язаних процесів виникла в своєму матеріальному вигляді культура ранньотрипільських племен. Носії цієї культури являли собою етнічні утворення з оформленим економічним укладом в основі якого лежало землеробство і при селищне скотарство при значній ролі в господарстві мисливства і збиральництва. Як засвідчують археологічні джерела, ранні соціально-політичні інституції були побудовані на патріархально-родових відносинах. Кожне селище складалося з членів єдиного роду поділеного на великі патріархальні сім'ї. Приблизне число єдиного трипільського поселення не перевищувало 100-150 чоловік. Житла були, переважно, землянки та

напівземлянки. Ранньотрипільський час на території України цілком відповідає процесу, який відбувався в енеолітичній Європі [1, с.165].

В ранньому етапі існувало мистецтво, яке було пов'язане з релігійними віруваннями, про що свідчать знахідки глиняних скульптур та орнамент на посуді. Археологами знайдено також багато глиняних моделей жител, зооморфних та антропоморфних статуеток [8, с.139-144; с.149-150; с.3-8; с.4-30; с.6-13; с.85-89].

Можна припустити, що це пов'язано з культом тварин та материнським культом. Заглиблений орнамент вірогідно відображує символи, насіння, які свідчать про культ родючості. Поховання відоме тільки одне, на поселенні Лука-Врублевецька [6, с.251]. Відносно середнього етапу Трипільської культури (II пол. IV тис. до н. е. - поч. III тис. до н. е.), то слід наголосити, що в цей період відбуваються значні зміни. З'являються поселення, які укріплені валами та ровами, збільшується кількість населення і площа населених пунктів. Основним видом жител є глинобитні площадки, які послугоували основою великих будівель, деякі з котрих мали два поверхи. Такі пам'ятки відомі поблизу сіл Полинів-Яр, Солончени II, Жури, Петрени в Подністров'ї; Володимирівка, Шкарівка на Побужжі; Коломийщина II, Гребенів у Подніпров'ї. Збільшується кількість мідних виробів, з'являється росписна кераміка, змінюються форми статуеток [8, с.139-144; с.149-150; с.3-8; с.4-30; с.6-13; с.85-89]. Якщо в ранньому етапі трипільці зображували жінку в сидячому положенні, то в середньому фігурки стоячі з округлою головою. Поряд з жіночими скульптурами є також чоловічі скульптурні зображення. В цей час поховання здійснюються в житлах під глинобитною площадкою, що видно за матеріалами археологічних досліджень в селах: Солончени II, Незвиско, Старий Орхей та інші [6, с.251].

Мал. 60. 61. Старожитності Трипільської культури II пол. IV тис. до н. е. - поч. III тис. до н. е. з Львівського музею історії релігіїю.

Племена середнього етапу Трипільської культури займали величезний простір від Трансільванії до Дністра. В найбільший час розквіту трипільці будували великі поселення в яких проживали 600-700 чоловік. В деяких пунктах населення обраховується, тисячами осіб. Основою економіки було орне землеробство з перелоговою системою та розвиненим скотарством. Розвиваються також різні ремесла. Виникають гончарні центри де виготовлюють посуд для обміну [8, с.139-144; с.4-30].

В цей час трипільські племена оволодівають складними прийомами обробки міді та її сплавів з сріблом, з'являється техніка лиття металу. Археологами знайдена велика кількість прикрас знярядь праці та зброї. Поселення середнього етапу Трипільля поширені в басейні верхньої та середньої течії Дністра, на ріках: Прут, Серет, Бистриця. Зокрема слід наголосити, що археологами було відкрито ряд пам'яток Трипільської культури (культура Кукутені), які тотожні з Трипільською культурою на Дніпрі. Історію їх вивчення та порівняльного аналізу пов'язано з іменами багатьох археологів, зокрема А.Кіркором, В.Пшебиславським, Г.Оссовським, В.Хвойкою, Ф. Ласло та інші [1, с.170].

В 30-40 роки ХХ століття інтерес до трипільських пам'яток середнього Дністра, зокрема таких відомих поселень, як Кукутені, Аріушт, Верем'я, зростає, оскільки тут фіксуються особливості Трипільської культури на Дністрі, які є невідомими і до нині в інших регіонах де проживали трипільці. В зв'язку з цим в 50-60 роки ХХ століття вчені зосередили всі свої основні польові дослідження по епосі кристалізації української нації, Трипільлю, в басейні Дністра, де поряд з одношаровими поселеннями (Жури), виявились стратегіфічні багатошарові пам'ятки, такі як: Полеванів Яр, Незвисько, Солончени II. Старожитності з цих Трипільських поселень відповідають аналогам з досліджень В.Хвойки поблизу сіл Трипільля, Гребені. Стратиграфічні пам'ятки на Дністрі, вважала археолог Т.С.Пассек, мають свої регіональні особливості. Систематизація цих пам'яток дозволяє хронологізувати їх по трьох регіонах: Подністров'я, Побужжя, Подніпров'я [15, 88-90; с.14-17]. Дослідник Т.Г. Мовша виділив також локальні риси Трипільської культури на території України [14, с.11-17]. Дослідник К.К. Черниш вперше підійшла до вивчення локальних варіантів середнього Трипільля. На її думку в типах пам'яток середнього Трипільля вищезгаданих територій функціонували локальні варіанти, які до сьогоденного часу залишалися невідомими, це пояснюється недостатністю польових досліджень в межиріччі Дністра і Пруту та Південного Бугу, а також відсутністю аналізу вже наявних матеріалів [24, с. 23-56].

За останні десятиріччя на території Подністров'я, Серету та Пруту відкриті великі групи трипільських старожитностей, які за етнографічними особливостями кераміки, знярядь праці поховано, типом жител, будівельних матеріалів, складають локально-хронологічний варіант Трипільської культури Подністров'я. Цей варіант відповідає певним племінним утворенням. В Подністров'ї виявлено три локальні підгрупи: одна в Верхній частині Дністра, дві в середній його течії. У Верхньому Подністров'ї серед пам'ятників розвиненого Трипільля є поселення Городниця, Городище, де досліджені напівземлянки, які перекриті площадками. На останніх, крім кухонного і канюльованого посуду та посуду з заглибленим орнаментом знайдена кераміка з розписами червоного та чорного кольорів дуже простих композицій. На поселенні знайдено багато типових для раннього Трипільля черпаків з антропоморфними ручками, наявна також зооморфна пластика. На думку В.П. Кравець, яка видала матеріали цієї колекції, поселення Городниця - Городище генетично пов'язане з більш пізніми пам'ятками, типу Незвисько [9, с.23-27].

Заключна фаза розвинутого Трипільля верхнього Подністров'я представлена верхнім шаром поселення в Незвисько де виявлені площадки з великим глинобитними печами до яких примикали ями вимощені глиною, столоподібні підвищення на кам'яних фундаментах, місця обробки кам'яних та кістяних знярядь. Кераміка здебільшого монохромна, в основному зроблена чорною фарбою, розписана спіралями. Розрізняються великі горщики, глечики, миски. Знайдено декілька металевих виробів виготовлених на поселенні з привізної мідної руди, а також предмети з мідно-срібних сплавів. Між житлами відкрита керамічна майстерня та поховання з тілопокладенням. Дещо пізніше в цій локальній групі трипільських пам'яток є пам'ятки кадіївецького типу, що відкриті в селах: Кадіївці, Бавки, Кудрінці, Китай-Город, Фредрівці (урочище Ліски), Дарабани I, Каплівка I, Голосково, Оселівка (урочище на Долинах), Патрінці, Крутобородінці та в інших [25, с.23-26]. Трипільські старожитності середнього етапу поширені також в районі Кам'янця-Подільського, на Буковині, та Молдові. Тут виявлений посуд з двокольорним розписом, який нанесений білою та чорною фарбою на червоний фон. Орнамент переважно у вигляді густої спіралі вкриває всю зовнішню округлотилих посудин [19, с.8-14]. Третя локальна група розташована нище по течії Дністра на території Молдови. До неї можна віднести поселення: Солончени II, Жури, Сороки (Пост), Флорешти (Заготзерно), Глинжени, Шипка, Олександрівка III. Для розглянутих тут пам'яток є типова

кераміка з триколірним розписом виконаним червоною, чорною та білою фарбами на жовто-гарячому фоні. Малюнок складається із спіралей горизонтально розміщених вісімок, мiандра та простих геометричних візерунків, які вкривають всю зовнішню, а іноді й внутрішню поверхню посудини. Окрема група серед трипільських пам'яток розміщена в межиріччі Прута та Дністра. Вони поширюються поселеннями типу Петрени. Крім описаних локальних груп у Дністровському лівобережжі, в районі Могилів-Подільського та Кам'янця-Подільського виявлена ще одна група локальних поселень середнього типу, яка охоплює села: Деретово, Перекорінці, Нищий Олчедаїв, Глибівка, Котюжани, Петрівці та інші, де виявлені однорідні керамічні комплекси серед яких переважає посуд з заглибленим орнаментом [1, с.160-170].

Своєрідну і важливу групу пам'яток Середнього Дністра, що також належить до розвинутого періоду Трипільської культури, становлять кремінні майстерні, які зосереджені і багатьох пунктах Буковини та в районі Кам'янця-Подільського, зокрема в селах: Кринички, Ожеви, Полеванів Яр, Стара Ушиця, Тиремці та інших [4, с.46-52].

На Південному Бузі у розвинутому Трипіллі також можна виділити кілька локальних груп з відмінними етнографічними особливостями. Найбільш ранньою пам'яткою в Побужжі є поселення Сабатинівка 1, виявлений шляхом археологічних досліджень розписний посуд в якій, дуже схожий з розписним посудом, що виявлений в басейні ріки Дністра. Слід наголосити, що трипільські пам'ятки в Побужжі далі Сабатинівки поки що не виявлені [7, с.29-37]. В середньому етапі Трипільської культури на Південному Бузі складаються дві локальні групи, одна з них представлена пам'ятками типу Володимирівка, друга типу П'янішкове [17, с.12-16].

На середньому Подніпров'ї в розвинутому Трипіллі складаються дві локальні групи пам'яток. Дослідниця Т.С. Пасек виділяє добре вивчені поселення типу: Щербанівка, Коломийщина II. До них можна віднести пам'ятки виявлені в селах: Трипілля, Верем'я, Холеп'я, Гребені, на Дніпрі: Пилипче, Яблунівка на Росі. Топографія цих поселень їх планування, конструкція жител в загальних рисах подібна до пам'ятників виявлених в Побужжі [2, с.47-78].

В другій локальній групі пам'ятників типу «П'янешкове» переважає посуд з заглибленим врізним орнаментом у вигляді спіралі з широкою стрічкою, що складається з шести, семи смуг. Характерними формами є досить великі грушовидні посудини з вузьким горлом без шийки, часто прикрашені, як і ранньотрипільські з подвійними спіралями з зображенням змії. Є округлотілі посудини з високим лійчастим горлом, шоломовидні покривки, біноклі з антропоморфними, стилізованими перемичками. Велику групу становить неонаментований посуд: горщики, глечики, конічні миски, на яких зображені стилізовані людські обличчя [26, с. 24-29].

Значна схожість матеріалів розвинутого Трипілля середнього Дніпра з відповідними матеріалами західних регіонів вказує на пряме переселення трипільських племен басейнів Дністра та Південного Бугу на Подніпров'я. Можна наголосити, що дуже довго трипільське населення Подністров'я підтримувало культурні зв'язки з трипільськими племенами Побужжя. За таких обставин можна зробити хронологію переселення локальних груп середнього Трипілля на Побужжя та Подніпров'я, як і питання синхронізації їх між собою і сусідніми культурами епохи енеоліта. Наведені аналогії дають підстави віднести пам'ятники середнього Трипілля до другої половини IV тис. до н. е. Ця дата певною мірою підтверджується даними визначення віку середньотрипільських пам'яток, за методом С-14, який датує всі старожитності цього часу III тис. 540 + - 80 років до н. е. [1, с.177].

Пізній етап Трипільської культури не зазнає помітних змін. На Дністрі та Побужжі пізньотрипільські пам'ятки мають схожість з більш ранніми з цього ж району. Наступна фаза розвитку Трипільської культури характеризується дуже помітними змінами в усіх сферах життя і побуту пізньотрипільських племен. В цей час в пошуках нових родючих земель та пасовищ ці племена освоюють нові території, тобто східну Волинь, обидва береги Подніпров'я, Південно-Західне Причорномор'я, де вступають в безпосередні контакти з населенням багатьох інших культур. В культурі пізньотрипільських племен дослідники виділяють декілька окремих територіально-хронологічних груп, або варіантів пізньотрипільської культури [10, с.13-16].

Слід наголосити, що в цей час пізньотрипільські племена набирають багато рис, які не притаманні попереднім етапам розвитку Трипільської культури, особливо на території віддаленій від корінних земель їх розміщення. У трипільців змінюється характер домобудування, зменшується виготовлення розписного посуду з відмуденої глини, змінюється орнамент, зникають деякі типи посудин, тобто: грушевидні амфори, конічні миски, біноклі [1, с.149 - 150].

За останні роки майже в усіх районах поширення пізнього Трипілля вдалось виявити пам'ятки, які показують як Трипільська культура переростає в своєрідні локальні утворення, які зафіксовані на середньому Дніпрі, верхньому та середньому Подністров'ї, а також на території Молдавії, східної

Волині, Побужжя. Аналіз всіх цих трипільських пам'яток дає право говорити, що пізні Трипільля не раптовим актом втратило всі свої основні риси, а трансформувало їх в зв'язку з приходом племен нових культур, які ототожнюються археологами з розвитком нових продуктивних сил. Ці племена були більш прогресивніші в своєму розвитку за рахунок відкриттям виробництва, обробки та виготовлення знарядь праці та зброї з металів, з каменю, зокрема бронзи. За таких, архаїчний уклад Трипільської культури занепадає, оскільки він всеціло вливається в племінну систему більш сильного, могутнішого в організаційному та технічному плані, прийшлого етносу, який у продовж останніх століть, з початком залізного віку, асимілює Трипільську культуру. Слід наголосити, що обставини асиміляції Трипільської культури є найскладнішою проблемою трансформація пізнього Трипільля в нову бронзову епоху [10, с.13-16].

Мал. 62. 63. 64. 65. Трипільські класичні релігійні жіночі статуєтки V-II тис. до нашої ери.

Наступною проблемою пізньотрипільської культури є питання її історичної долі, яке досі не знайшло свого історичного розв'язання. Можна висловити припущення, що досить уніфікований характер мають найбільш пізні трипільські пам'ятки, що може говорити, що в них проходила релігійна та політична консолідація, яка обумовлена появою в цей час і руху в їх сторону з північного сходу культури кулястих амфор. В цей же час зі сторони степу просувались на захід племена ямної культури, що дає підстави припускати, що трипільські племена зазнали агресії, як з заходу так і з сходу. Згідно археологічних свідчень ці події відбувались на межі III - II тис. до н. е. [7, с.29-37].

Мал. 66. 67. 68. 69. Трипільські класичні релігійні жіночі статуєтки V-II тис. до нашої ери.

Археологічні джерела XIX-XXI століть по проблемі етногенезу давніх слов'ян, та української нації в VI-II тисячоліттях до нашої ери, з'ясовують питання подальшої історичної долі, як наголошував визначний український історик М.С. Грушевський: «всіх українських племен Трипільської культури». Проблема з урахуванням подальшого поглибленого вивчення прадавньої української історії та зокрема, ранньої Трипільської релігійної культури та духовності, потребує подальшого, в першу чергу археологічного дослідження... [8, с.139-144; с.149-150; с.3-8; с.4-30; с.6-13; с.85-89].

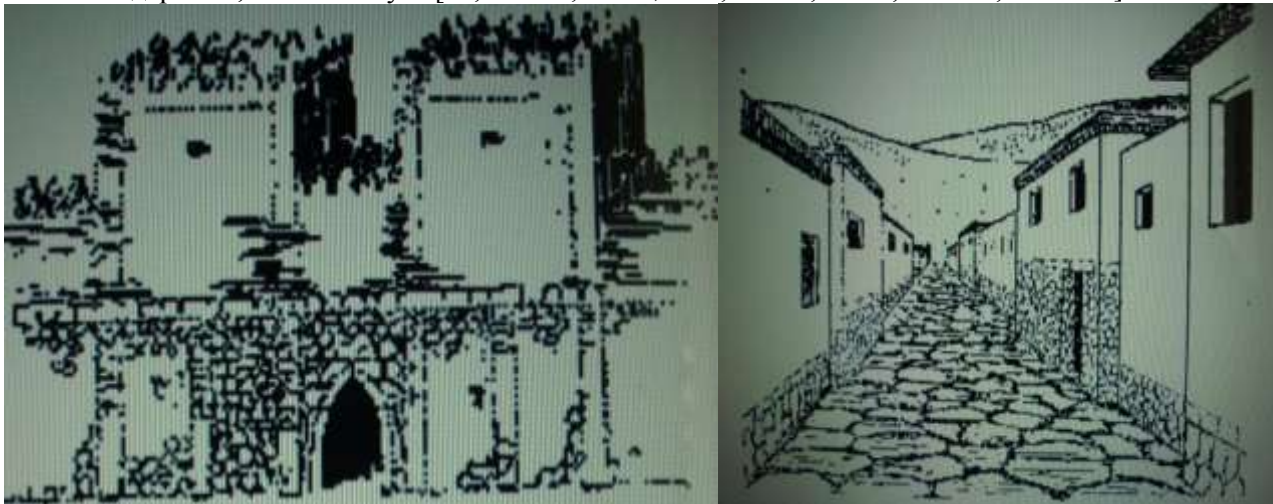
Список використаних джерел та літератури:

1. Археологія УРСР. - К. «Наукова Думка», 1971. - Т. I.
2. Бібіков С. М., Шмаглій М. М. Трипільське поселення біля села Гребні. Археологія. - К., 1964. - Т. XVI.
3. Біляшевський М. Борисівське городище. - Київ «ТКУ», 1926. - Т. I.
4. Биби́ков С. Н. Древнейшие кремнёвые выработки в Среднем Поднестровье. - Sbornik Narodního musea v Praze, 1966. - SV. - XX. - Cis. 1-2.
5. Биби́ков С. Н. Раннетрипольское поселение Лука-Врублевецкая на Днестре. МИА. - М.-Л., 1953. - №38.
6. Брей У., Трамп Д. Археологический словарь. - М. «Прогресс», 1990.
7. Добровольський А. В. Перше Саботинівське поселення. Археологія Прикарпаття. - К., 1952. - Т. IV.
8. Ідзьо В. С., Артюх В. С. Загальна характеристика розвитку Трипільської цивілізації в контексті кристалізації європейського стародавнього світу V-III тисячоліття до н. е. - Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т. VIII.
- Ідзьо В. С., Артюх В. С. Пізньотрипільська культура на території України. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т. VIII.
- Ідзьо В. Будівництво і живопис та релігійне світобачення Трипільської культури. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2007. - Т. XIII.
- Ідзьо Віктор. Трипільська цивілізація в Україні: характеристика розвитку та упадку в контексті еволюції стародавнього світу в VI-II тисячолітті до нашої ери. - Івано-Франківськ "Сімік", 2011р.
- Ідзьо В. С. Загальна характеристика розвитку Трипільської цивілізації в контексті кристалізації європейського стародавнього світу V-III тисячоліття до н. е. - Трипільська Цивілізація. - Науково-популярний журнал. - Київ, 2011. - №1.
- Ідзьо В. С. Будівництво і живопис та релігійне світобачення Трипільської культури. - Трипільська Цивілізація. - Науково-практичний журнал. - Київ, 2012. - №3.
- Ідзьо В. Трипільська культура на території України в контексті дослідження кристалізації української нації в VI-II тисячоліттях до нашої ери. Науковий Вісник Українського Університету міста Москви. - Москва, 2015р. - Т. XX.
- Ідзьо В. Трипільська релігійна культура гирла Дністро-Дунайського міжріччя басейну Чорного моря України в контексті дослідження етногенезу релігійної культури та духовності в контексті дослідження формування європейської спільноти а X-II тисячоліттях до нашої ери. Науковий Вісник Українського Університету міста Москви. - Москва, 2016р. - Т. XXI.
9. Кравець В. П. Ранньотрипільське поселення Городниця на Дністрі. Наукові Записки ЄСН Інституту Суспільних Наук. - К., 1954. - Т. II.
10. Лагодовская Е. Ф. Трипольское поселение Сандраки в Винницкой области и некоторые вопросы позднего Триполья. Краткие Сообщения Института Археологии. - К., 1953а. - Вып. 2.
11. Макаревич М. Л. Середньбутьська експедиція по дослідженню пам'яток Трипільської культури. Археологічні Пам'ятки УРСР (АП). - К., 1952. - Т. IV.
12. Маркевич В. И. Материаллы к карте неолитических памятников Пруто-Днестровья. Краткие Сообщения Одесского Государственного Археологического музея за 1962г. - Одесса, 1964.
13. Мовша Т. Г. Глинобитные жилища раннетрипольского поселения Солончены 1. Известия Молдавского филиала АН СССР. - Кишинёв, 1955. - №5(25).
14. Мовша Т. Г. К вопросу о трипольских погребения с обрядом труположения. - МИА ЮС СССР и РНР. - Кишинёв, 1969.
15. Огірко О. Релігійні елементи у Трипільській культурі. Науковий Вісник Українського Університету міста Москви. - Москва, 2016. - Т. XXI.
- Пассек Т. С. Периодизация трипольских поселений. - МИА. - М., 1949. - №10.
16. Пассек Т. С. Раннеземледельческие (трипольские) племена Поднестровья. МИА. - №84. - М., 1961.
17. Пассек Т. С. Новые данные о познетрипольских поселениях на Днестре. Известия Молдавского филиала АН СССР. - Кишинёв, 1955. - №5(25).
18. Рудинський М. Я. Поповгородський вияв культури мальованої кераміки. Антропологія. - К., 1930. - Т. III.
19. Рындина М. В. Анализ металлических изделий из трипольского слоя поселения у с. Незвиско. - МИА. - М. 1962. - №102.
20. Симонович Е. А. Раннетрипольское поселение у с. Данилова Балка. Краткие Сообщения Института Истории Материально Культуры (КСИИМК). - М., 1951. - Выпуск 39.

21. Тимошук Б.О. Археологічні пам'ятки села Василіва Чернівецької області. Археологія Прикарпаття. - К., 1992. - Т. III.
22. Черныш Е.К. Многослойный памятник у с. Печёры на Южном Буге. Археологический Сборник Государственного Эрмитажа (АСГЭ). - Ленинград, 1951. - №1.
23. Чениш К.К. Ранньотрипільські поселення Ленківці на середньому Дністрі. - К., 1959.
24. Черныш Е.К. Ранньотрипільське поселення Ленківці на Дністрі. - К., 1959.
25. Черныш Е.К. К истории поселения энеолитического времени в среднем Поднестровье. - МИА, - М., 1962. - №102.
26. Хвойка В.В. Каменный век среднего Поднепровья. Труды XI Археологического съезда. - М., 1901. - Т. I.
27. Хитрук В.О. Золота Булава. - Київ «Сучасний Письменник», 2012.

Релігійна культура Хеттської держави та її вплив на зародження, становлення і розвиток релігійної культури на території України

Держава хеттського народу, що обіймав територію Малої Азії та південного Причорномор'я, виникла в XVIII-XVI ст. до н. е., за ранню історію свого становлення, набрав велику силу. Хеттські народи, склали індо-європейський конгломерат, що розвинулися в басені південному Чорного моря, а це предки кельтів, латинів, германців, даків та слов'ян, українців та інших індо-європейських народів, що перемогли Вавилон, державу Мітанії і навіть загрожували розгрому стародавньому Єгипту. По усьому простору поширення Хеттської державної та етнічної інфраструктури вони заклали близько 1600 міст, фортець, замків та військових таборів. Особливо красивою була столиця Хеттської держави, місто Хаттуса [30,с.12-20;с.5-14;с.8-9; с.5-21;с.6-68, с.68-93, с.93-114].

Мал.1. 2. Реконструкція царських воріт та міської вулиці столиці хеттів міста Хаттуса.

Мал. 3. Хетто-козацька знать та її культурний побут. Стелла з хеттського міста Калдеша.

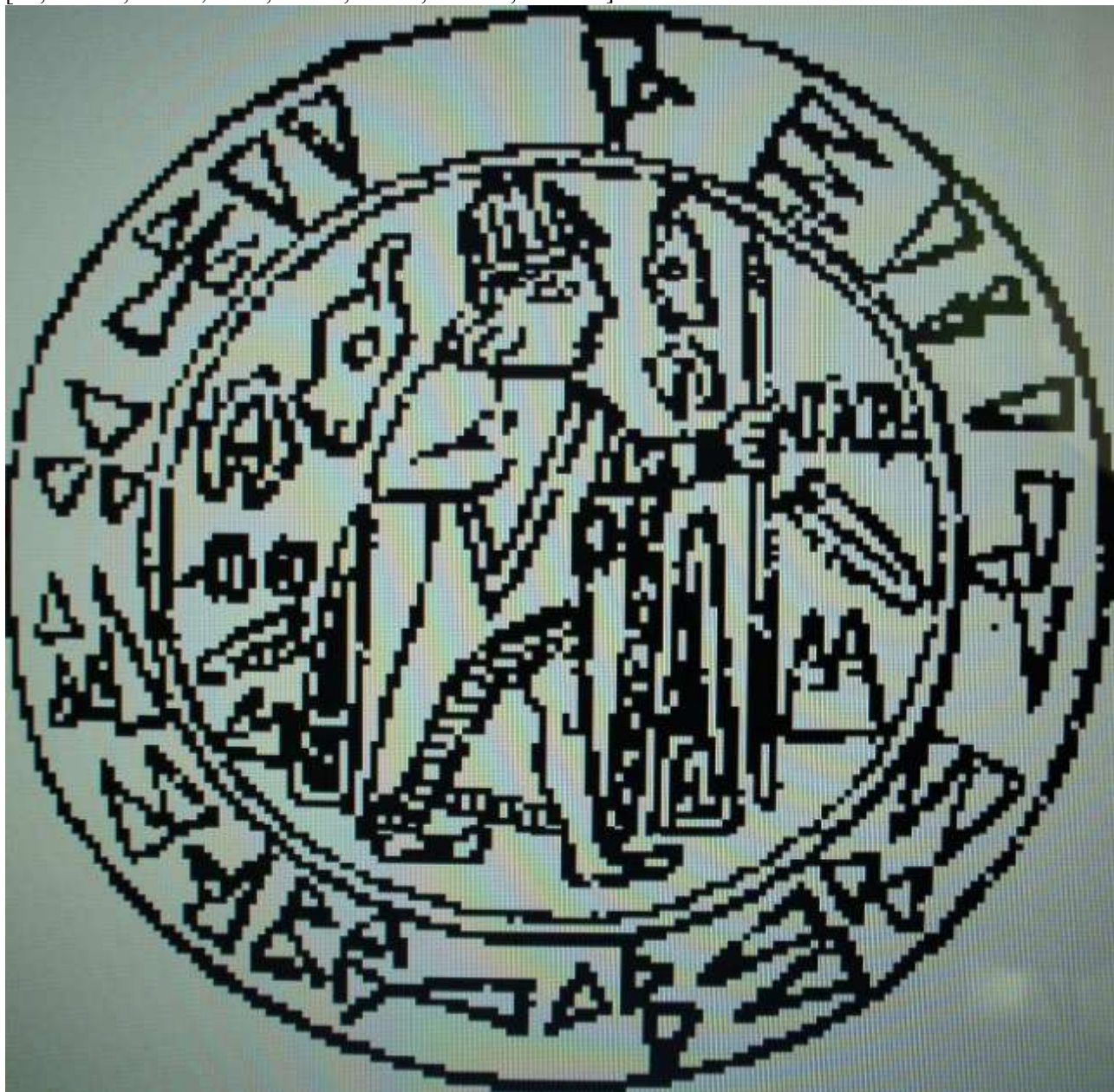
Самим важливим в історії Хеттської держави є те, що вони розвинули свої стародавні, що склалися в південному Чорномор'ї в X-VIII тис. до н. е. зразки хеттської релігійної культури, писемності, яка мала великий вплив на виникнення релігійної культури, писемності та мови всієї індоєвропейської спільноти народів. В той час, коли в стародавній історії нам відомі по досконалому дослідженню вчених цивілізації Дворіччя та Єгипту, які створили могутні цивілізації з писемністю, зовсім мало дослідженою в контексті генерації слов'ян та українців зокрема, залишається писемність Чорноморської цивілізації хеттів [30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

Ряду дослідникам, німецьким, чеським, російським та українським вдалося довести, що Хеттська держава та релігійна культура притаманна для витоків індоєвропейської групи народів, а писемність та культура, релігія притаманна слов'янам та праукраїнцям, які найблище були в сусідстві, та в тогрово-екорномічних, релігійних та політичних відносинах в епоху найвищої політичної могутності Хеттської держави [30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

Проведені в 1902-1907, 1927-1931, 1931-1934, 1936-1946 роках широкомасштабні археологічні дослідження столиці Хеттської держави, на території Туреччини та в прилягаючих до слов'янського світу частинах чорноморського басейну, де знайдені стародавні хеттські поселення, які розвивались

неперервно з епохи неоліту і носили всі ознаки хеттської клинописної писемності, пам'ятки, які тягнулися до слов'янських земель Тавру(Криму) та Нижнього Подністров'я та Подніпров'я.

Виявлені в цих Причорноморських районах клинописні написи, які очевидно є праписьмом слов'яно-української «Велесової Книги», вдалося розшифрувати тільки чеському вченому Бедржиху Грозному [30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

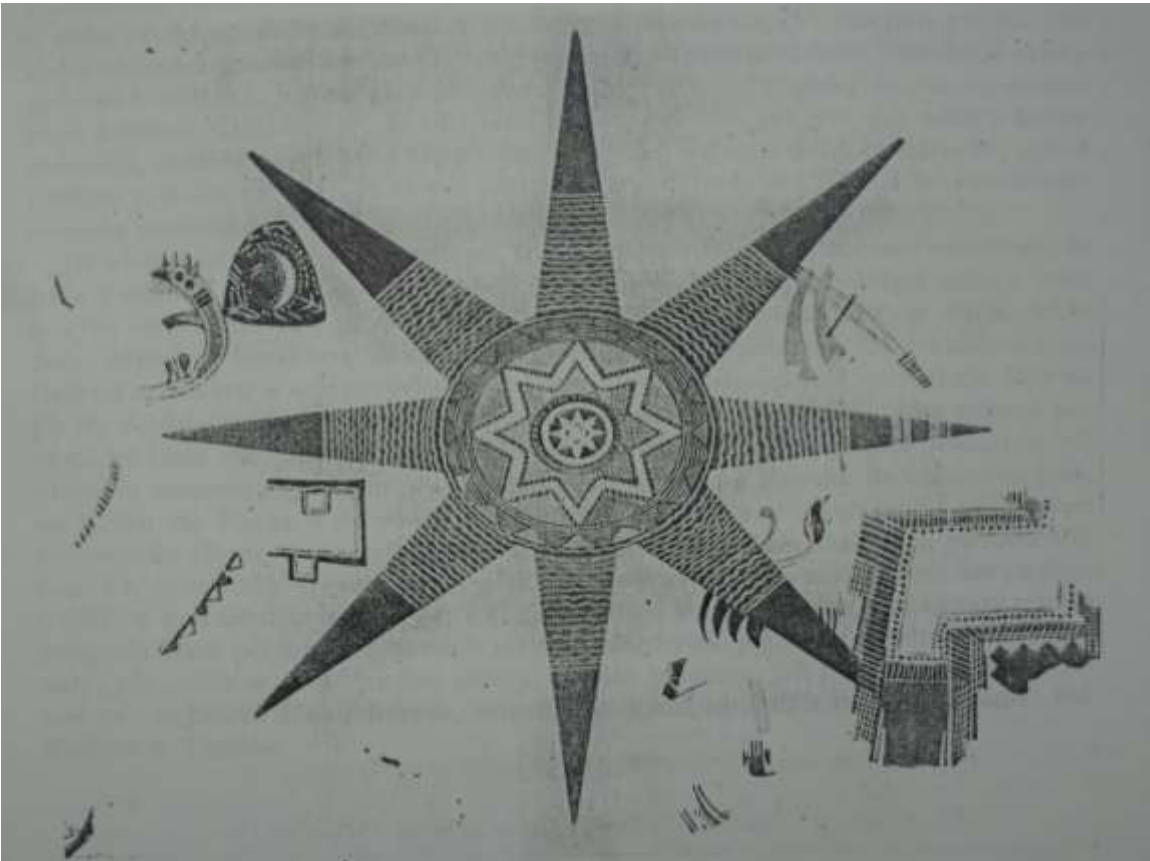

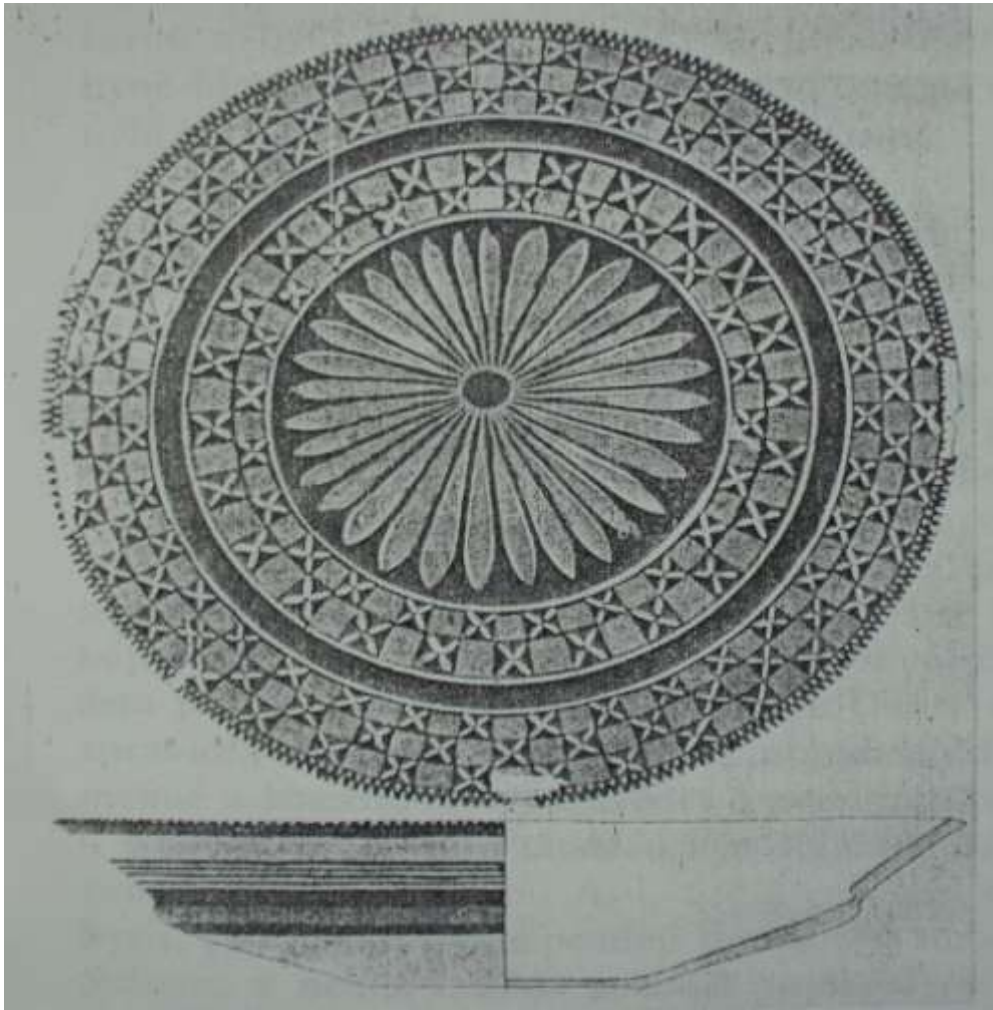
Мал. 4. Печатка з клинописними написами хеттською мовою царя Таркумувуса.

Слід наголосити, що вивченням хеттських старожитностей займалися і російські вчені Люндеквіст та академік Я. Смірнов, які серйозно звернули увагу на хеттське релігійно-культурне надбання та його вплив на слов'янську та українську релігійну культуру [30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

Мал. 5. 6. Рух хеттів на Дунай, Карпати, Подністров'я та Європу.

Мал. 7. 8. 9. Релігійний культура та світогляд хеттів і давніх слов'ян- українців.

Мал. 10. Голова хеттської богині в головному уборі з орнаментами. 1050-850 роки до н. е.

Мал.11. Хеттський надгробок на могилі подружньої пари. Кінець VIII - поч. VII ст. до н. е.

Мал.12. Базальтова стелла VIII ст. до н. е. з Південної Туреччини з зображенням малолітнього писця з писчими інструментами по каменю у матері на колінах.

Мал.13. Посуд давніх хеттів.

Мал. 14. Посуд давніх слов'ян-українців.

Академік В. Струве присвятив вивченню етногенезу релігійної культури хеттів та слов'ян декілька праць. Вивчаючи суспільний лад, закони хеттів, дослідник прийшов до висновку, що релігійна та духовна культура Хеттської цивілізації відіграла ключову роль у формуванні язичницької релігійної культури слов'ян, герман, кельтів, зокрема індо-європейських народів, що розселилися на території Причорноморського та Дністро-Прутського басейнів її слід поставити в етногенез Галичини.

Мал. 15. Камінь з хеттськими написами з села Перківці Кельменецького р-ну Чернівецької обл., знайдений в XX столітті.

Мал.16. 17. 18. Хеттські письмові старожитності в Карпатах.

Академік В. Струве наголошував, що вплив хеттів яскраво прослідковується в Прикарпатті та Подністров'ї в питаннях мови, культури та релігії, особливо в релігійній культурі.

Мал.19. Хеттське клинописне письмо. Мал.20. Хеттський Кодекс законів.

Мал.20. Реконструкція вченими (Берлінський музей).

Мал. 21.Слов'янська писемність регіонів Причорномор'я, Дунаю, Карпат, Прикарпаття та Подністров'я I тис. до н. е - I тис. н. е., території прилягаючих до Хеттської держави.

Хеттські племена, що населяли територію, особливо Подністровського та Причорноморського регіонів мали зі слов'янами ряд спільних культурно-релігійних вірувань, також мовних діалектів. Релігійно-культурні паралелі у хетів і слов'ян прослідковуються на всіх етапах становлення хеттів та

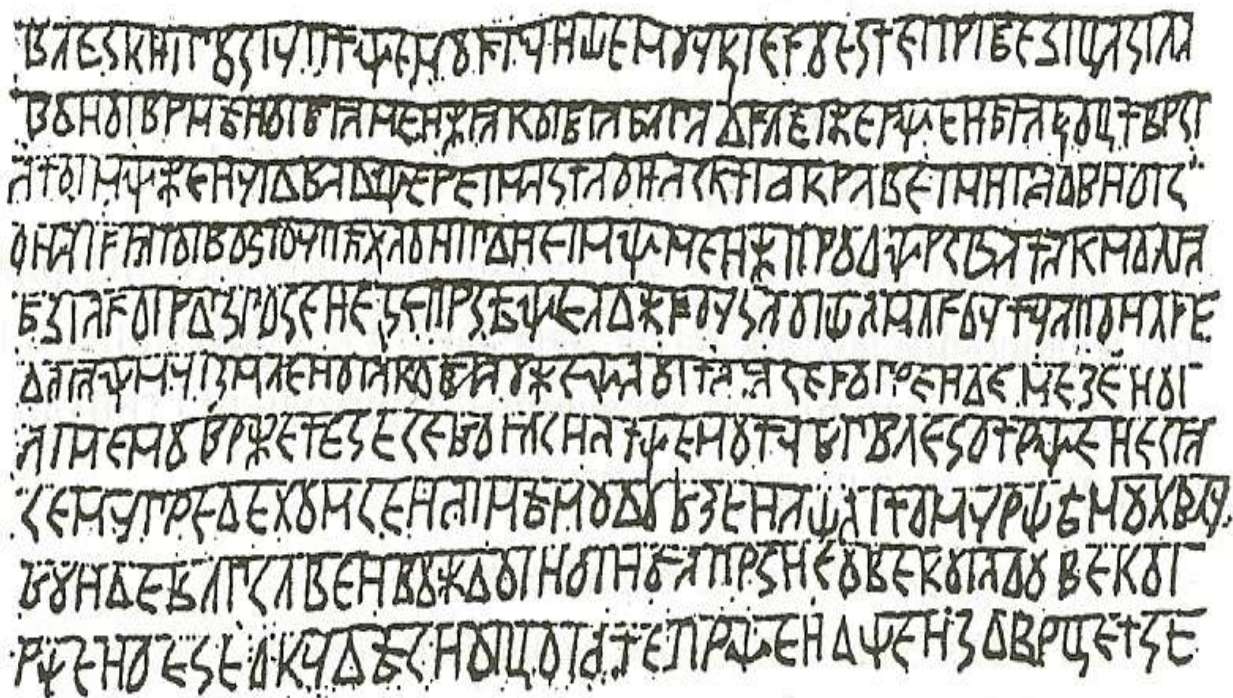
слов'ян-українців від мов родових до мов племінних, від мов племінних до мов народностей та національностей. Особливо це видно на слов'янських мовах, особливо, українській.

Мал.22. Українська мова в I- IXст. Мал.23. Українська мова в X-XII століттях.

Мал.24. Українська мова в XIII-XIV століттях.

Оскільки давньоукраїнське суспільство знаходилося у безпосередньому сусідстві з Хеттською цивілізацією то зрозуміла ситуація його пріоритетного мовного становища в епоху утворення в III тисячолітті до нашої ери Хеттської держави, яку об'єднала в цей час протохеттська і протослов'яно-українська мова. Як показали широкомасштабні дослідження чеського вченого Бедржиха Грозного хеттська мова близька, а в контексті вивчення давньоукраїнської мови, близька до індоєвропейської групи мови. Особливо це ми бачимо на прикладі вивчення української мови, культури та релігії. Цілий ряд слів, словосполучень, фраз, висловів у пізньохеттській мові буде близька до давньослов'янських мов, особливо давньоукраїнської. До цих слів належать слова: Хто, Що, Дуже. Пори року: Зима. Літо. Весна. Осінь. Поселення: Селі - села, Хата - Хатті. Всі ці слова в українській мові є і сьогодні. Більше того притаманні чи тотодні як для хеттської так і для української відмінювання іменників і в дієслівних формах зокрема в дієприкметниках. Виходячи із цих мовних тотожностей давньохеттської і давньоукраїнської мов приходимо до висновку, що клиписне письмо хеттів це першопочаток давньоукраїнських письмен «Велесової Книги».

Мал.25. Мова епохи Велесової Книги з якої постала слов'яно-українська (II-IX ст. н.е.).

Ще визначні вчені ХХ століття вірно зробили висновок на основі вивчення мови хеттів, що Хеттська держава, внаслідок міграції народів з Європи (очевидно слов'ян та праукраїнців) була заснована вихідцями з Європи, як наголошували німецькі вчені «представниками арійських народів». Таким чином утворення Хеттської держави, хеттської мови та письма, цілком вірно, гідно висновками вчених, вірно ототожнюється з мовою слов'ян Прикарпаття і Подністров'я, яка є проукраїнською [30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

Як відомо землеробська хеттська термінологія, яка виникла внаслідок розвитку навколо рік Малої Азії та Причорномор'я в контексті розвитку релігійної сонячної теорії, має особливу тотожність з давньою українською, яка досить досконало була відома ще київському літописцю Нестору, який теж ще добре знав істрію строданих хеттів-слов'ян-українців-русичів.

Київський літописець XII століття Нестор так характеризував стародавню історію слов'ян-русичів: «...Звідки пішла Руська земля і хто в ній почав спершу княжити, і як Руська земля постала... Після потопу, отже три сини Ноєві розділили Землю - Сим, Хам і Яфет.

І дістався Схід Симові: Персіда, Бактрія і аж до Індії в довготу, а в широту ж до города Рінокорури, як ото сказати, від сходу аж до півдня, і Сірія і мідія і є Єфрат-ріка і Вавілонія і Кордуена і Ассірія і месопотамія, Аравія, Старіша, Елимаїс, Індія, Аравія, Сильна, Колія, Коммагіна, Фінікія вся.

Хамові ж дісталася Південна частина: Єгипет, Ефіопія, прилегла до Індії і друга Ефіопія з якої витікає ріка ефіопська Червона та, що плине на Схід, горож Фіви, Лівія, прилегла аж до Кірінії, Мармарія, Сірт, Лівія друга, Нумідія, Масурія, Мавританія, котрає навпроти города Гадіра. А з країв що на схід він узяв Кілікію, Пімфлію, Пісіддію, Місію, Лікаонію, Фрігію, Кавалію, Лікію, Карію, Лідію, Місію другу, Троаду, Еоліду, Віфінію, Стару Фрігію. І острови також він узяв: Сардинію, Крит, Кіпр, і ріку Гіону, яку називають Нілом.

Яфетові ж дісталась Північна сторона і західна: Мідія, Албанія, Армения Мала і Велика, Каппадокія, Пафлагонія, Галатія, Колхіда, Боспорій, Меотія, город Дервія, Сарматія, Тавріанія, Скіфія, Фракія, Македонія, Далматія, Малоссія, Фессалія, Локрія, Пеленія, яка Пеллопонесом зветься, Аркадія, Іпіротія, Іллірія, Слов'яни, Ліхнітія, Адріакія, Адріатичне море. Узяв же він і острови: Британію, Сіцілію, Евбею, Родос, Хіос, Лесбос, Кіфкру, Закінф, Кефаллінію, Итаку, Куркіру і частину азійської сторони, яку називають Іонією і ріку Тігр, що тече межі Мідією і Вавілонією. Узяв він також краї до Понтійського моря на північних сторонах: Дунай, Дністер і Кавкасійські гори, себто Угорські, а звідти, отже до самого Дніпра. І дісталися йому й інші ріки: Десна, Прип'ять, Двіна, Волхов, Волга, що йде на Схід у частину Симову...

І був тоді один народ. А коли намножилося людей на Землі, то намислили вони у дні Іоктана й Фалека спорудити башту до неба. І зібравшись на містині поля Сенаар зводити башту до небес і город навколо неї Вавілон, будували вони башту сорок літ. І не була вона завершена, бо зійшов Господь глянути на город і на башту і сказав Господь: «Се народ один і мова одна». І змішав Бог народи, і розділив на сімдесят і дві мови і розсіяв їх по всій Землі.

По змішанні ж народів Бог вітром великим розвалив башту, однак є останки її межі Ассірією і Вавілоном: і є він у висоту[?], а в ширину 5433 ліктів. Багато літ держиться останок той...

Після того ж, як було розвалено башту і розділено народи, взяли сини Симові східні Краї, а Хамові сини - південні краї, Яфетові ж сини захід узяли і північні краї.

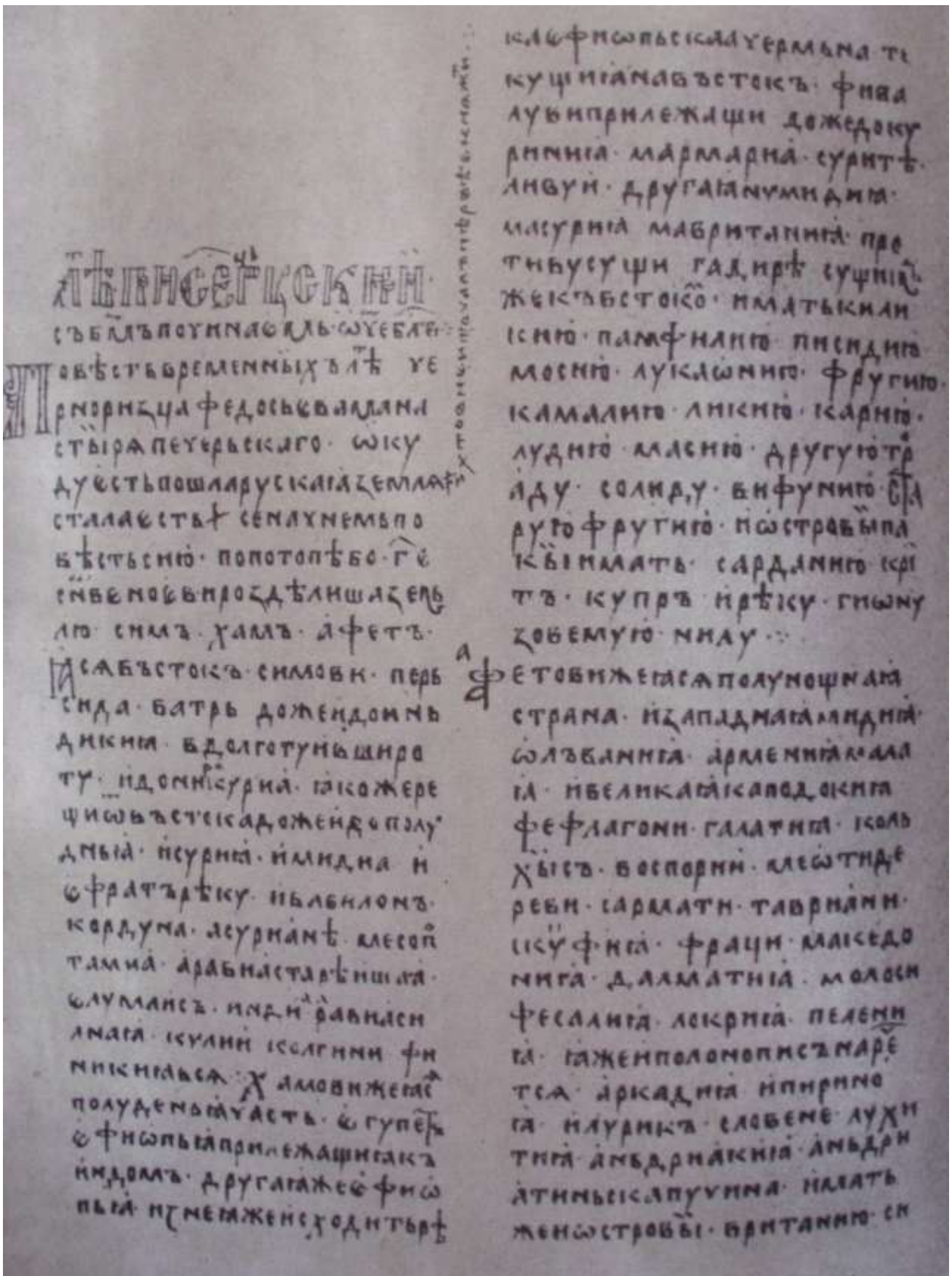
Від цих ото сімдесяти і двох народів, од племені таки Яфетового, постав народ слов'янський, так звані норики, які є слов'янами. По довгих же часах сіли слов'яни по Дунаєві, де є нині Угорська земля і Болгарська...».

Щодо розселення та проживання слов'ян в басейні ріки Дунаю, то такої точки зору, аналізуючи літописця Нестора, притримувався і російський мовознавець О. Трубачев [68,с.23-47, с.91-128,с.145-176; с.1-2].

Таким чином ми бачимо із історичного екскурсу літописця Нестора, що після Вавілонського стовпотворіння «через многі віки..., сіли слов'яни на Дунаї».

Отже це свідчення цілком витримує хеттський період історії українців-слов'ян, що бачимо із історичного екскурсу Нестора літописця, хід свідчень якого співпадає із ходом нашої історичної реконструкції. На прикінці III тисячоліття до н. е. у Східній Частині Малої Азії та Причорномор'я виникає Хеттська держава розвиток якої, розвиває і слов'янський етнос, а отже, як вважав Нестор, в XVII до н. е.

Хеттська держава досягає свого піку розвитку. Її територія розширюється до Причорномор'я і за дослідженнями окремих вчених досягає до Попруття, Подністров'я та Подніпров'я [30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

Мал.26. Титульна сторінк літопису Нестора літописця.

Близько 1600-1500 років до н. е. хетти поширюють свою культуру, мову, закони в регіони Східної Європи. Подальше вивчення присутності хеттів у Східній Європі, зокрема в Прикарпатті та Подністров'ї, наголошував дослідник В. Авдієв дасть можливість встановити дуже важливий процес культурного та мовного взаємопроникнення між найдавнішими хеттськими народами та народами Східної Європи [21,с.12-20; с.5-14; с.315-340; 190-215; с.107-126; с.80-84;с.15-28;с.16-71].

Нещожавно в історіографії появилася підсумкова наукова праця А. Волкова, М. Непомящено «Хетти. Невідома імперія Малої Азії», яка вивчала хеттський народ, що розміщувався в Анатолії, на території, що омивається Чорним, Мраморним на Середземними морями. Власне ця цивілізація хеттів, за висновками дослідників, і сприяла розвитку як державного, слов'янського, а отже українського етносу. З хеттських літописів відомо, що у хеттів найбільшою рікою була ріка Галліс, що впадала в Чорне море. Рельєф місцевостей хеттів, це гори та плоскогір'я, що сприяло розвитку скотарства, бжолярства, яке було основним способом діяльності, а в Приморських областях - землеробства, яке інтенсивно розвалося по берегах ріки Галліс. Серед ремесел виділяється обробка металів, заліза, срібла, міді, свинцю. Внаслідок розвитку державних форм Хеттська держава простягалася з Заходу на Схід - від Егейського моря До Єфрата, а з півночі на Південь від від Чорного до Середземного морів та по суходолу до Сирії. В основному Хеттська держава зорміщувалася на території сучасної Турції. Тут, в епіцентрі Хеттської держави, відкриті археологами такі основні їх центри, як: Хаттуса, Пуррусханд, Самуха та інші. Дослідження А. Волкова, М. Непомящено дають підстави говорити про велич і могутність Хеттської цивілізації. На території хеттських міст археологи дослідили храми та палаци [21,с.12-20; с.5-14; с.315-340; 190-215; с.107-126; с.80-84; с.15-28; с.16-71].

Слід наголосити, що батько історії Геродот, до речі уродженець Малої Азії, як і в подальшому всі решту давньогрецькі та римські історики, нічого не знали про історію великої країни хеттів. Хоча Хеттська імперія декілька століть диктувала свою волю як Єгипту, епохи фараона Рамзеса II, так і по усьому Причорноморр'ю, Українському Карпатському регіоні, Прикарпаттю, Подністров'ю, де хетти добували метали. Хетти також згадуються як великий народ декілька разів уже у Верньому Завіті Біблії. Так у Книзі «Буття» наголошено, що: «Пророк Авраам поселившись на півдні Палестини і зустрів тут хеттів... І говорив він синам Хеттовим, я у вас прийшлий і поселенець» [Книга Буття 23,с.3-4].

Хетти віднесли до Авраама радісно...(Книга Буття 23,с.20-30). У Біблейському Словнику про хеттів наголошено, що хетти народ хаанський. Коли народ Ізраїлів на чолі з Мойсеєм прийшов в Палестину, хетти вже проживали на Південній частині Землі і в Горах [13,с.30]. Самий відомий хеттський цар відомий Біблії - Урія Хеттиянин [2.Цар.11,с.3].

Слід наголосити, що Біблія перераховує і племена, які входили у Хеттську державу: Моявитяни, Аммонітяни, Мідіанітяни та інші [21,с.12-20; с.5-14;с.315-340; 190-215; с.107-126; с.80-84; с.15-28; с.16-71].

В XIX столітті вченим вдалося розшифрувати писемність єгиптян і всі вчені були здивовані, бо всі єгипетські джерела говорили про могутню сусідню Хеттську державу.

В XIX столітті на території Туреччини, різного рівня мандрівники та вчені, почали знаходити хеттські написи, базальтові стелли. Матеріал по історії хеттів накопичувався, що дало можливість іншому досліднику А. Сейсу в 1870 році написати наукову статтю «Хетти Малої Азії». Автор вперше на основі зібраних матеріалів прийшов до висновку, що хетти проживали в Малій Азії.

В 1884 році наступний вчений Уільям Райт випустив книгу «Імперія Хеттів» в якій вперше подав гіпотезу розшифрування хеттських написів. В 1887 році в Каїрі випадково були відкриті єгипетські таблички, які розповідали про грізний народ Передньої Азії, хеттів. Внаслідок віднайдення території хеттів, почались пошуки цієї країни. В 1830 році француз Шарль-Фелікс-Марі Тексьє(1802-1871рр.) в 150 кілометрів від Анкари відкрив руїни міст цивілізації Хеттів. В своїй книзі «Опис цивілізації Малої Азії», яку він випустив у 1839 році Шарль-Фелікс-Марі Тексьє подав усі зображення культури хеттів, які йому вдалося виявити на території Туреччини.

Таким чином на початку XX століття вченим за сумою наявних джерел, було відомо, що хетти своєю цивілізацією впливали як на Єгипет так і на народи Причорноморр'я (Європи) та Прикарпаття і Подністров'я. Впливом Хеттів на Причорноморр'я та на території Карпат, Прикарпаття та Подністров'я, з якими хетти вели торгівлю, зацікавилися російські історики в XIX століття. Так історик XIX століття Борис Турає вважав, що хетти впливали на Причорноморський та Прикарпатсько-Дністровський регіони.

Наступний історик Роберт Віппер в своєму дослідженні «Історія стародавнього світу» вважав, що хетти в Причорноморський регіон прийшли з Російського Туркестану.

Внаслідок системного дослідження хеттських старожитностей досліднику Хуго Вінклеру вдалось розшифрувати хеттський архів, який був віднайдений в столиці хетів, місті Хаттусі.

По табличках цього архіву і була реконструйована історія Хеттської держави [21,с.12-20; с.5-14; с.315-340; 190-215; с.107-126; с.80-84;с.15-28;с.16-71].

В 1903 році чеський вчений Бедржих Грозний у «Віснику Віденської Академії Наук» робить сенсаційну заяву: «що він відкрив і дешифрував хеттську мову».

Мал.27. Археолог та мовознавець Бедржих Грозний - 1915 рік.

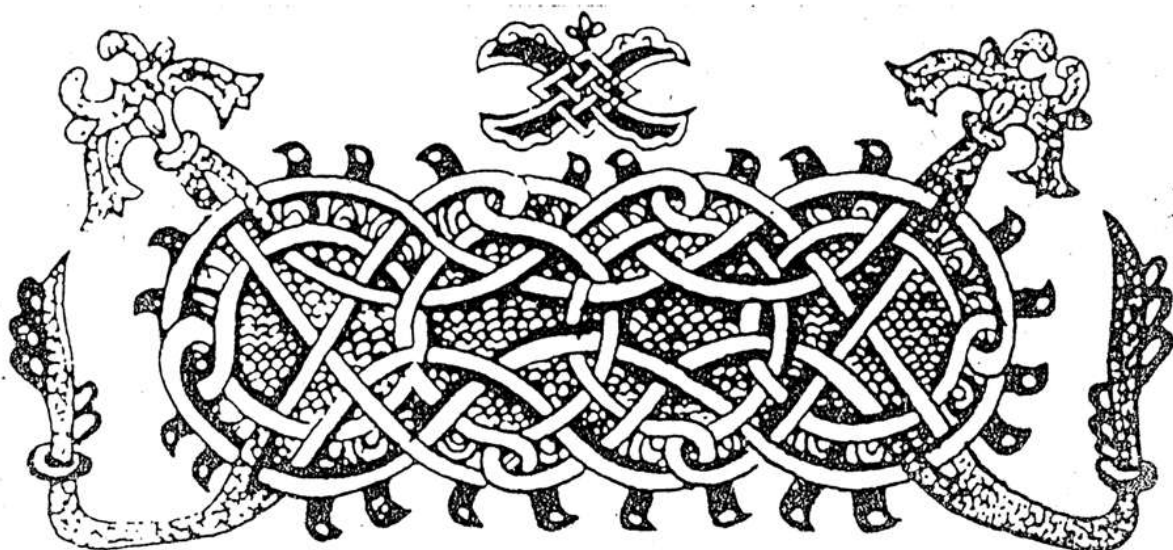
Мал.28. Карта поширення хеттської культури складена археологом Бедржихом Грозним.

Отже внаслідок дослідження чеський вчений Бедржих Грозний переклав, розшифрував і прокоментував всі хеттські таблички. Внаслідок вивчення хеттських табличок Бедржих Грозний пише свою книгу «Стародавня історія Передньої Азії». В 1910 році Бедржих Грозний остаточно розкрив історію стародавнього хеттського народу.

На основі хеттського клинопису він реконструював історію Хеттської держави, яку назвав «Злаки про стародавню Вавілонію». В 1914 році Б. Грозний для вивчення хеттської мови приїжджає з дружиною в Стамбул. Поступово вивчаючи хеттські таблички Б. Грозний відкидав їх мову та історію. Йому стало відомо, що хетти, як індоевропейці, що прийшли у Європу, мали своє письмо задовго до епохи Гомера.

Вивчивши хеттську мову він прийшов до висновку, що хеттська мова споріднена з італокельтськими, латинськими та слов'янськими мовами, а ті племена, які входили в Хеттську державу очевидно були: кельти, латини, слов'яни, українці, а це говорить, що в українців, які були споріднені і найбільш близькі етно-територіально до політичних стародавніх центрів Хеттської цивілізації, появились стародавні історичні коріння, де пра-українську мову можна виводити із хеттської, по крайній мірі так засвідчив нам своїми дослідженнями чеський мовознавець та хеттолог у 1910 році Бедржих Грозний, який наголосив: «що хеттська мова є родинно споріднена з пра-українською мовою, яка розвинулася в Карпасько-Дністровському регіоні сучасної України і профункціонувала скрізь віки, модернізуючись до сучасного часу».

Таким чином, зробив висновок Б.Грозний: «мова Хеттського царства в період розквіту заклала початки розвитку праукраїнської мови в Карпасько-Дністровському регіоні сучасної України».

ЕЖЕ ФІНИРЧАТО Е УАНГІВЪ:

СВѢСНОУ АЦІИ ЛАСА. ВОТЪЩИ ПЕТРОВЪ.	А
ВМА, Н, ВЛОУ, Ф ОИ СЦѢ ВШН СОРАЗАІЧНЫ.	Г
НЕ ДА. ВМА, Ф ВЛОУ, ГОИ СІ ГАЖЕНѢ. ВМА,	Д
С. ВЛОУ, ВІОРА СЛАБЛЕННѢ. М, ГІ. ЛОУ, ГІ, Ш	І
З ОЛЕБІИ МЫТАРН. М, ДІ. НЛОУ ДІОИ МА	С
ФІ ССОУХ АРЖКА. М. КА. У, Н ОИЗВРАНИ,	З
ВІ, АПЛЪ М, ФІ ВУ, СІО СѢ МЕНИ ПРИТЧА.	И
М, НА. ВЛУ, НВОЗАПРѢЩЕННВОДА МѢ.	Ф
М, ДІ ВУ, НГО ЛЕТЕШНѢ. М, ВІ. ЛОУ, НА.	І
ОДЪЩІ ЕРН АРХІСУ НАГО ГОВѢ. ВМА, ЕІ. У, КІ.	ДІ
ОМЪРОВОТОЧНВѢИ. М, СІ ВЛОУЦѢ, КС.	ВІ
	ГІ

Мал. 29. Давня українська мова Галицької України середини XII століття що розвинулася з хетської мови за оригіналом Галицького Євангелія 1144 року.

В 1915 році чеський вчений Бедржих Грозний у статті «Відкриття нової індоєвропейської мови» яку вчений опублікував у «Віснику Чеської Академії Наук, літератури і мистецтва» він показав, що мова хеттів споріднена з мовою слов'ян. В 1916 році в монографії «Мова хетів, її структура і приналежність до індо-європейських мов», Б. Грозний продемонстрував повну дешифровку хеттської мови. В 1948 році, оглядаючись на проведену важку роботу Бедржих Грозний наголошував: «після 10-років перевірки мого відкриття всіма вченими філологами та істориками, можу заявити, що моя дешифровка хеттської мови і моя теорія хеттської мови, як індо-європейської(слов'янської), зробилась величчю сучасної великої науки і ніхто вже не може в цьому засумніватися...». Таким чином зробив висновок чеський вчений Бедржих Грозний: «хеттська клинописна мова є майбутня західно-східна мова слов'ян, тобто мова сучасних, чехів, словаків, українців, поляків, білорусів, племена та народи яких входили у стародавню Хеттську державу і були її складовими народами, племенами, про які нам розповідає Верхній Завіт Біблії»... [21,с.12-20; с.5-14; с.315-340; с.2-60; с.107-126; с.80-84; с.15-28; с.16-71].

За обставин розуміння, що стародавні слов'яни мовно та етнічно витікають із стародавньої Хеттії, про що туманно розповідає і київський літописець Нестор, що після Вавилонського стовпотворіння, а тобто розпаду Хеттської держави, слов'яни самостійно почались ровиватись на Дунаї, Карпатах та Дністро-Дніпровських басейнах, попаробуємо реконструювати історію стародавньої Хеттії, складовою якої були слов'яни, й в тому числі українці [68,с.23-47, с.91-128, с.145-176; с.1-2, с.6].

Як засвідчує реконструкція вивчення хеттських старожитностей, історія централізованої Хеттської держави починається після 2500 років до нашої ери. Вона опирається на вивчення економічного розвитку сільськогосподарства, головно скотарства та ремесла, становлення у хеттів металургії, обробки заліза, срібла, міді, олова та інших металів, виготовлення з них знарядь праці та зброї. Основою хеттської цивілізації в цей час стає винайдення клинописного письма та окремої хеттської мови, яка схожа на інші індоєвропейські мови. За науковими висновками російського вченого-історика Ігора Дьяконова хеттська мова, як виразник Хеттської держави і культури є яскравим вираження мови індоєвропейських народів, серед яких були і слов'яни. За свідченнями турецького дослідника Екрема Екурґала, прилизно у 2000 році до нашої ери, хетти з економічною інфраструктурою, мовою, культурою, державною системою, яку вони розвинули в Анатолії, поширюються через Босфор в Причорномор'я, Балкани в Східну Європу Карпато-Дністровські регіони, несучи сюди культ сонячного бога - Хорса, «вийшовного із Чорного моря». Їх рух у Карпато-Дністровські та регіони заклав початок формуванню-праслов'ян-кімерійців. Такий відхід з Анатолійського регіону хеттів вчені пов'язують з 1380 роками, коли хетти зазнали великих військових поразок від єгиптян, де останні пі орудою фараона Тутмоса III та Аменхотепа III, витіснили хеттів з Сирії. Під ударами Єгипту Хеттська федерація відкочувалась на Балкани і Подністров'я, де в Карпатах створила, притаманну для хеттів в 1200 році до н. е. пастушо-металургійну культуру на осові сонячного бога Хорса, що поширюється в цей час також у споріднених народів хеттів-кімерійців Дністро-Подніпров'я та Причорномор'я. Зокрема в Криму, згідно свідчень джерел хетти створюють місто Тархунтас. До цих пір українські археологи не вінашли в Криму це місто хеттів. З хеттських джерел відомо, що воно розміщувалося на південь від гір Тара (Кримського хребта). Цей хеттський торгово-ремісничин центр стає в Криму опорним пунктом поширення Хеттської цивілізації на всю територію України та в степову частину Дніпро-Донського регіону. В цей час швидкому поширенню хеттів в центральну-східну Європу було зумовлено винаходами хеттами колісниць. На територію України хетти приносять свою систему торгівлі, свої хеттські закони, фінансово-економічну систему, ремісничу культуру, військово-політичну організацію. Завойовницька політика Хеттського царства в Східній Європі стає основою в торгово-економічній та політичній, а в подальшому і міграційній політиці хеттських царів та князів. Внаслідок того, що хетти не могли завжди в покорі тримати великі народи Східної Європи і було зумовлене федеративне облаштування Хеттської держави. Отже територія слов'янської України, з найдавнішою назвою Кімерійців, була федеративною, самоуправляючою власними князями складовою Хеттської імперії, на яку назва, хеттів, не поширилась [21,с.12-20; с.5-14; с.315-340; с.150-165; с.107-126; с.80-84; с.15-28; с.16-71].

Це було зумовне демократичністю хеттської державної машини. Хеттські царі не схожі на вавилонських, східних деспотів, оскільки хеттські царі номінально об'єдували регіони та міста Хеттської держави. Така політична реалія проглядається скрізь віки, аж до падіння Хеттської імперії. Після падіння Хеттської держави, кімерійці Східної Європи залишили собі у спадок від останньої мову, культуру, релігію та військово-політичну систему та основу пастушо-землеробсько-ремісничих, в перешу чергу, металіргіно-виробничих досягнень хеттів [21,с.12-20; с.5-14; с.315-340; с.190-215; с.107-126; с.80-84; с.15-28; с.16-71].

Падіння Хеттської держави почалось з концентрації могутності Трої, яку підтримувала мікенська Греція-Аххіяви, що бачимо із джерел які знайдені в столиці Хеттського царства, місті Хаттусі. В своїх листах в Мікени хеттський цар скаржився в Мікени про напади греків та троянців, які ставали все більше агресивними проти Хеттської держави, які відбувалися приблизно 1300-1220 років до н. е. Все це привело до падіння Хеттського царства. Про цю минулість слави греків, їх напад на хеттів і починає свій вступ знаменита «Іліада» Гомера, свідчення якої, очевидно, є не вимисел, як і розповідь про реальне знищення греками «Троянського чи Хеттського царства». Вчені схиляються до думки, що греко-троянська війна, цілком могла бути греко-хеттською, яка і поклала кінець Хеттської держави. Місто Троя впала біля 1200 року до н. е. Тоді ж впала і Хеттська держава. З історичних джерел відомо, що після падіння Хеттської держави в східній Європі постали, відомі з грецьких джерел могутні Кімерійці [21,с.12-20; с.5-14; с.315-340; с.262-263; с.107-126; с.80-84; с.15-28; с.16-71].

Як вважають історики, хетти спасаючись від «Народів моря» втікли у Східну Європу та на Кавказ. Так вважали російські історик XIX століття Борис Тураєв, мовознавець XX століття М.Марр, німецький історик Йоган Леман, який виложив свою позицію в книзі «Хетти. Народ тисячі богів» в якій наголошував: «що втікли в Східну Європу, в Карпати та Подністров'я, хетти заклали там підвалини германців та слов'ян-кімерійців». Римський історик Корнелій Тацит теж згадував хеттів і наголошував: «що вони прийшовши в Європу з Малої Азії покладали початок германців та слов'ян». Деякі археологи теж вважають таку версію цілком ймовірною і за таких обставин історія слов'ян-хеттів-кімерійців, що переселилися на територію Східної Європи (Україну), після розгрому Хеттської держави, народами моря (греками) заслуговує на подальше дослідження [21,с.12-20; с.5-14; с.315-340; 190-215; с.276-277; с.80-84;с.15-28; с.16-71].

Таким чином на прикінці II та на початку I тисячоліття до нашої ери територія Українського Південного Причорномор'я населяли найдавніші і найвідоміші під власною назвою з давньогрецьких та інших античних джерел «кімерійські народи». Перші відомості про кімерійців ми знаходимо у давньогрецьких джерелах, які відносяться до першого періоду знайомства давньогрецьких мореплавців з узбережжям Чорного моря. Свідчення цих джерел виглядають як легенди, міфи та сказання. Так за поемою Гомера «Одіссея»: «Територія Причорномор'я це дуже відома країна і в той же час віддалена. Цю країну кімерійців досяг Одиссей». Поема так характеризує місцевих жителів, кімерійців:«Зайшло сонце і покрилися тьмою всі шляхи, а судно наше досягло меж океану. Там народ і місто людей кімерійських, які окутані імлою і хмарами» [15,с.266; с.71].

У Геродота, батька історії, що творив у V столітті до н. е., Страбона, що жив у 63 р. до н. е. - 23 р. н. е. є повідомлення: «що вся країна, яка раніше належала кімерійцям, зайнята скіфами» [15, с.267; с.71].

Ці ж джерела називають ряд місць Причорномор'я, які пов'язують з життям та діяльністю кімерійців. Тут в Причорномор'ї знаходились «кімерійські стіни», «кімерійські переправи», а саме Чорне море називалося «Босфор Кімерійський». З джерел також відомі назви «кімерійські переправи». В середині країни було місто Кімерік. В Західній частині Причорномор'я, поблизу гирла Дністра, за переказом Геродота, знаходився могили останніх кімерійських царів. Це говорить про те, що кімерійці займали всю територію від Дону до Дністра та Карпат [30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

Археологічні джерела дають можливість пов'язувати кімерійців з археологічними пам'ятками зрубницької культури степового Причорномор'я і ділити її на два потоки. Перший цей потік ряд вчених означають під назвою «фарбованих скелетів». Характерно те, що ця археологічна «хетто-кімерійська» культура простягається на усьому просторі вздовж Чорного моря від Кубані до Подністров'я, на півночі захоплює полуденну Київщину і Харківщину. Вживання при похороні червоної фарби (посипання нею, або машення трупів) виступає як елемент хеттсько-кімерійської культури, релігійного культу його народу. Сам процес і спосіб поховання покійників в скорочекній так званій утробній позиції, відомий не тільки в степу та навколо басейну Чорного моря, він притаманний і для території Подністров'я, де зустрічаються аналогічні поховання. Тому поява звичаїв уживання червоного, червоно-чорного кольору, дає можливість припускати її приналежність кімерійцям, та їх одноплемінникам, можливо хорватам. Поява ритуалу фарбування, говорить про соціальні і культурні зміни, які відбулися ймовірно з червоним кольором, що можна пояснити, як символ вогню, сонця, символ крові. Ці релігійні символи виходячи з Чорного моря червоно сонця, мали оживити обезкровленого(померлого). Розповсюдження таких поховань великими гніздами в кількості десятків і навіть сотень тисяч могил в степах Причорномор'я і в Подністров'ї, дає можливість зрозуміти про місцезнаходження і міграцію із Причорномор'я у пізнішу Подністров'я та

Галичину цього великого і сильного своєю релігійною культурою, народу. З цього приводу видатний український вчений М. Грушевський наголошував про велику енергію цього народу. Дослідник вказував на довготривалість існування цієї релігійної культури. Розповсюдження цієї культури, це розселення чисельного народу, що в VIII ст. до н. е., яка виступає в малоазійських джерелах під назвою хетів в подальшому під назвою кімерійців. Власне цей народ приніс на територію України потік червоно-чорної культури [17,с.10-12].

Кімерійці були великим і сильним народом, до складу якого входив і чисельний народ Дністро-Подніпров'я, який в велику «кімерійську епоху» був осілим та вів активну землеробсько-пастушу діяльність. Слід наголосити, що всі ці народи великої кімерійської епохи джерела називають: саргати, карюони, будини, роксолани і т. д. [34,с.125-126].

Якщо дещо видозмінити інтерпретовані греками стародавні народи, що проживали на території України і в Причорномор'ї і врахувати ту ситуацію, що ці народи є представниками слов'ян-українців, то можна припустити, що ймовірно по співзвучності назв народів саргати це слов'яни-хорвати, будини-бужани-поляни, карюони-тиверці, роксолани руси та алани. Тобто той самий український народ, який ми утотожнювали з «скіфами-землеробами», яких засвідчив Геродот. Цілком очевидно, що слід утотожнювати умовною назвою і «кімерійців - землеробами» і тим самим слід розглядати літописність та етногенез української нації з кімерійської епохи, тобто, приблизно «Гомерової епохи», коли цей давньогрецький письменник розповідає про країну кімерійців та народи, що в ній проживають [18,с.5-16].

Слід наголосити, що сама назва «Кімерійці» була інтерпретована греками. У фінікійців, сусідів давніх греків, слово-назва «Камар» - означає: темний, чорний. Пізніше цією назвою античні автори називали кімерійців і скіфів словом «Каллімах», яке у перекладі означало «доляри кобилиць» [17,с.10-12]. Із асирійських джерел відомо, що кімерійці зробили військовий похід на Ассірію, завдали поразки урартському цареві Русові, внаслідок якого був вбитий ассирійський цар Саргон II, який загинув на полібитви з кімерійцями. У джерелах, що належать до часів ассирійського царя Асаргаддона (681-668 роки до н. е.), кімерійці та скіфи відігравали велику роль у війнах при падінні Ассирії та становленні Мідії. Частина їх виступала на боці ворогів Ассирії, а частина в числі її союзників [34,с.125-126].

Історики допускають, що в кінці II - початку I тисячоліття до н. е. кімерійсько-слов'янські загони через Фракію і Боспор вторгались в Малу Азію, а із «Руського поля» ці ж войовники вторгались через Даряльську ущелину в Закавказзя. Скоро на чолі Урарту, яка успадкувала державну культуру хурито-мідійської держави II тисячоліття до н. е., у кінці VIII століття до н.е., стає цар Руса. Поблизу теплих вод, до півдня, від головного Кавказького хребта, засновується опорний пункт Теплице, пізніше Тифліс, нині Тбілісі. Потім ймовірно, кімерійці-слов'яни споруджують Мінгрелії, цитадель, яка отримала назву Горди (город, град). В цей же час кімерійці-слов'яни споруджують місто Гордіон. Якщо подивитись на кімерійсько-слов'янський фольклор, в тому числі й релігійний то він схожий з фрако-фрігійським. Зокрема бог Сабодіса (визволитель, освободитель) виводили із слов'янського кореня (воля, свобода). Навіть у Біблії в верхньозавітній книзі пророка Ізекіля, залишилася згадка про потужний північний народ РОС (роси), одне тільки ім'я якого викликало жах. Утотжнення кімерійців то з слов'янами-русичами то з слов'янами-ховатами є не випадковим, оскільки як русичі так і хорвати, як загалом українці-індо-європейці, германи, кельти, фракійці, італіки і т. д., сягають за своїми плечима не 10-15 століть літописного та історичного розвитку, а принаймні як мінімум декілька тисячоліть (5-6 тис. років до н. е.) неприривної нелітописної історії. Зокрема українці організовувались у продовж цієї історії і залишили сліди своєї етнічної та культурної самоорганізації в багатьох районах Євразії. Тому версія про хеттів-кімерійців та кімерійців-слов'ян та подальших етапах історії слов'ян-русичів-українців-хорватів-галичан, проглядається вченими через призму їх історичного та міфологічного розвитку [19,с.14-37].

Можна припустити, що хорвати прослідковуються починаючи з хеттської історії чи історії індо-іранської групи народів, точніше з багатоенічних культурм Хорезму. Оскільки стародавня назва Хварезм-Хвазем, на мові стародавньої Авести, - це «Земля Сонця». Вчені припускають, що власне з цього терміну виводиться етно-назва «Хетт» та «Хорватт», яку успадкували слов'яни-ховрати [18,с.162-180].

Дальше в давньогрецьку велику літописну епоху, хетти-кімерійці, далі слов'яни-хорватів історично отоожнюють великі племінні об'єднання, які відомі в давньогрецьких джерелах під етнонімом «саргати-сардати». Як зауважують філологи, греки зробили на свій лад племінні інтерпретації назв слов'янського племені хорвати, яких назвали «саргати» чи «сардати». Слід

наголосити, що вже Геродот розміщував «саргатів»-«сардатів»-«хорватів» по Причорномор'ю та між ріками Сеймом і Доном і наголошував, що: «хорвати не скіфське плем'я» [15,с.267-268; с.71-72].

Дослідники припускають, що етнонім «саргати» чи «сардати», який вживали «слов'яни-хорвати» вивидиться чід стародавнього етноніму «кімерійці», а хорвати були прямими потомками кімерійців. Як вважав Геродот, з появою скіфів, кімерійці не ризикнули вступити з ними в боротьбу і відступили з Сеймо-Донського басейнів проживання в Дністро-Дніпровський, віддаючи попереднє місце проживання та узбережжя Чорного моря, більш могутнім скіфам, що відзначено в їх археологічній культурі басену Дністра, де в подальшому хорвати розвинули більш політичний та економічний рівень у Геродотів час [17,с.10-12].

Таким чином, подальші давньогрецькі джерела, починаючи з Геродота на території України описують скіфів, їх взаємовідносини з різними сусідніми народами, зокрема з «скіфами-землеробами». Згідно з своїми географічними уявленнями Геродот дає нам таку загальну картину розселення племінних об'єднань Скіфської конфедерації: В пониззі Бугу, безпосередньо на північ від Ольвії, проживали калліпіди, яких називали також елліно-скіфами. На північ від них, вздовж Бугу, в місці найбільшого зближення з Дністром, проживали алазони. Ще далі на північ на території між Бугом і Дністром проживали скіфи - орачі. Межою їх із землями алазонів була одна з лівобережних приток Бугу, яка називалась Ексампей, що в перекладі означає «Святі шляхи». Вода цієї річки (цього джерела) була гіркою і непридатною для використання. На сучасній карті «Ексампей» утотожнюється з річкою Синюхою. Калліпіди, алазони, і скіфи-орачі займалися землеробством. Великою рікою у них був Тірас (Дністер). Скіфи-орачі вирощували хліб на продаж, який продавали в грецькі міста зокрема в Ольвію, пізніше «велике грецьке місто на Дністрі?». Таким чином, згідно свідчень Геродота, який жив і писав в V ст. до н. е., можна сміливо вводити давні народи: хеттів, кімерійців, геродотових скіфів-землеробів, що проживали в північно-західних регіонах України, в етносферу творення українського народу [34, с.147].

Далі Геродот від Азовського моря, Дону, Криму та по усьому Присорономор'ю та степу до Дніпра та Дністра, розміщує царських скіфів, тобто вміщуючи сюди «скіфів-кочовиків» - скотарів, коневодів, пастухів великих стад овець, корів, кіз, загалом великої та дрібної рогатої худоби. В лісостеповій зоні Геродот розміщує будинів, в східній, і східно-південній відповідно карюонів та саргатів, яких теж вважав землеробськими племенами і яких теж слід внести в еносферу етнотворення українського народу. В VI ст. до н. е. праукраїнці, а тобто, як наголошує Геродот, «скіфи-орачі», які проживали між Дністром і Дніпром, поширились до ріки Сейму і Пслаї там стали відомими під назвами «саргати-ховати». Назви племен могли отримати від імен визначних племінних князів, наприклад легендарно Хорива, Хорва, що відомий нам із «Велесової Книги» та «Повісті Минулих Літ». Як вважають дослідники, VI-V ст. до н. е. у праукраїнських племен внаслідок включення в торгово-економічні зносини з давньогрецькою цивілізацією в зв'язку з вирощуванням та продажем великої кількості хліба, розвинувся великий рівень економічного та соціального розвитку, розвинулись ремесла. Як засвідчують археологічні джерела, епоха VI-V ст. до н. е. у праукраїнських племен був часом економічного та культурного піднесення. У III-II ст. до н. е. в зв'язку загостренням внутрішніх суперечок у скіфів та нашествиям сарматів, постійними війнами з античними містами Північного Причорномор'я, Скіфське царство переживає період економічного та політичного занепаду. Джерела повідомляють, що Боспорський цар Ріпеупорід II (210-221 р. н. е.) після ряду перемог остаточно переміг і підкорив скіфів і проголосив себе царем всього Боспора і тавро-скіфів. Археологічні розкопки Неаполя Скіфського, який остаточно був зруйнований у другій половині III ст. н. е., засвідчують остаточне падіння цивілізації скіфів [34, с.147].

З послабленням скіфської могутності у II ст. до н. е. роль основного історичного та культурно-політичного домінування перейшла до нового народу, що появився в українських степах - сарматів. З іменем сарматів пов'язаний цілий великий період стародавньої історії України. Сармати були активними учасниками великого переселення народів на межі античної та раньо україно-слов'янської епох. Сармати протягом шістьох століть займали панівне становище у слід за скіфами на території приазовських і причорноморських степів. Власне сармати внесли великі зміни в етнічний склад і культуру населення Північного Причорномор'я. Джерела ранніх античних авторів називають сарматів-савроматами, що у перекладі з іранської означає «оперезані мечами». Сармати вперше згадуються в джерелах у III ст. до н. е., як збірна назва різних племен під одним іменем. Слід наголосити, що власне в великому сарматському періоді розвитку з'являються, етнічні українці, під назвою венеда-венети. Вперше назву українців-слов'ян вживає римський історик Пліній у своїй «Природничій історії», характеризуючи населення східних Карпат. Він наголошує: «що від Дніпровських степів до річки Вісли, землі заселені венедами, що живуть за сарматами. Таким чином,

згідно свідчень Плінія, венеци-венети, які виростили в європейській історії немов би раптово, на межі тисячоліть, постають після сарматів другим великим народом» [40,с.23-34; с.27-49].

Сучасник Плінія, римський історик Корнелій Тацит: «теж характеризує венеци-венетів (праукраїнців), як осілий народ, оскільки венеци споруджують будинки і ведуть осілий землеробський спосіб життя. Все це відрізняє їх від сарматів, які проводять усе своє життя у візках та на конях» [65,с.350-352].

Про слов'ян-венеци у цих регіонах згадує і готський історик IV століття нашої ери - Йордан [35,с.74-75].

Таким чином венеци-венети (праукраїнці) у на межі тисячоліть та у I ст. н. е. були в Східній Європі великим землеробським народом, який своєю землеробською культурою упевнено рухався на схід. Так з другої половини II ст. н. е. територія, яку заселяли венеци(пра-українці) збільшується. Давньогрецький картограф цієї епохи Клавдій Птолемей у своєму творі «Географія», відносить праукраїнців венеци до найчисельніших народів, які заселяють Європейську Сарматію. Якщо порівняти свідчення Геродота про «скіфів-землеробів» (пра-українців) V ст. до н. е. то бачимо, що у I-II століттях н. е. в нову сарматську епоху «венеци» - (пра-українці), які не є сармати, згідно свідчень Корнелія Тацита та Клавдія Птолемея, займають через призму тисячоліття, ту саму територію, яку значно збільшують, просунувшись на Схід та Північ своїми землеробськими поселеннями, як відзначив на своїй карті давньогрецький картограф Клавдій Птолемей [90].

Серед народів, які як і К. Тацит, так і К. Птолемей віднесли до венециської (пра-української) групи народів, вперше Клавдій Птолемей згадується народ «саргати», який утотожнюється з племінним об'єднанням та етноназвою слов'янського народу хорвати. Той же давньогрецький картограф Клавдій Птолемей називає це ж племінне об'єднання «саргати-хороуатос», «ховатос», «хорваутос», «хорватос» тим самим підтвержуючи, що різні дієписці називають хорватські племена у своїй мовній транскрипції інтерпритованою назвою. Дослідник І. Саратов, вважає, що поселення від Харкова, ріки Харків, балки Харків, ріка Хоролук, остів Хортиця, дві балки верхня і нижня Хортиці назви виникли внаслідок перекочування з Подоння в Прикарпаття племінного об'єднання хорватів[58,с.56-57].

Розглядаючи подальшу історію віж хеттів до хорватів ми звертаємо увагу на свідчення арабських хроністів IX-X століть Аль-Балхі і Аль-Астархі, які розповідають про три великі групи Русів: Куяба, Славія і Артанія. Для нашої концепції привертає увагу арабська назва народу Артанії-Джерваб або Джерват. Як вважає дослідник В. Іванов, проаналізувавши назви «Артанія» і «Хорватія» та назви «Джерваб-Джерват» з арабських хронік, він наголосив, що у перекладі з арабської - джер звучить: «хор, ваб-ват-ватт», разом «хорват». Такими чином Артанія-Хорватя, в перекладі означає «країна чи місто хорватів»[32,с.58-59].

З цим висновком погоджується і інший дослідник І. Саратов, який інтерпритує переклад з арабської називаючи «Артанію-Хорватію» - «землею хорватів». Дослідник наголошує, що про ховатів та їх країну Ховатію, князя Хорива та переселення хорватів з Подоння до Карпат, розповідає «Велесова Книга» [58,с.56-57].

Таким чином наголосимо, що проаналізовані вище джерела дають право припускати про те, що слов'яни-ховати пройшли складний період еволюції становлення та розвитку, як україно-слов'янського етносу від хеттів до хорватів[20, с.146-161; с.190-194; с.16-71; с.15-28].

Із історичної традиції, такими чином стає відомо, що стародані хетти-гети-хорвати були у поступальному етногенезі, організаторами держави-королівства Хеттів-Гетів-Карпів-Хорватів у I-V-х століттях, ранньо-середньовічної української державності Великої чи Білої Хорватії V-X століть, візантійської епохи, Галицького князівства, епохи Русі-України IX-XIV століть. Як наголошували античні, римські, готські та візантійські джерела: «що хетти-гети-хорвати-слов'яни, це один і той самий народ у цьому регіоні», який визначений вченими, як український, історичний поступ якого, під таким кутом зору, потребує подальшого ретельнішого дослідження, оскільки частина цього народу в VII столітті переселилася з Прикарпаття, за свідченням візантійського імператора Костянтина Багрянородного, на Балкани, де ховати проживають і досі [21,с.12-20; с.5-14; с.107- 126; с.80-84; с.15-28; с. 16-71].

Процес дослідження хеттів-гетів-хорватів носить в собі багато спірних досліджень, в тому числі й сучасних хорватських вчених, таких як Е. Херман та Й. Кулінеч, які намагаються твердити, що «перші хорвати Далмації були не слов'янського, а сарматського чи аланського походження». Дані вчені не включають в свою концепцію ні письмові, ні мовні, ні гідронімічні ні топографічні ні основні, археологічні дослідження [81,с.2-3; с.223].

Дані дослідники Е. Херман та Й. Кулінеч наголошують, що в перших ст. н.е. хорвати мігрували з Дону в Прикарпаття, де вселились в середовище слов'ян і ослов'янились де пізніше, за даними різних

авторів, хорвати проживаючи у VI ст. чи VII ст. н. е. мігрували в Далмацію. Ця гіпотеза виглядає дуже туманною і не має жодного, в тому числі, й археологічного підтвердження. За туманним аналізом джерел, хорвати, у цих вчених, то були слов'янами, то аланами, то готами, то тюрками, то аварами то іранцями. Автори все ж таки наголошують, що теорія слов'янського походження найбільш вірогідна, оскільки хорвати мовно споріднені з слов'янами і не могли б, якщо не були б слов'янами, так швидко поміняти мову, культуру. Все це базується і на перших політичних союзах та культурних надбаннях. Із 16 найвизначніших слов'яно-хорватських родів усі носили слов'янські імена і прізвища, сповідували слов'янські традиції, які є і в інших слов'янських народів [75, с.32-38].

Інший дослідник І. Муцич придумав, ще абсурднішу «готську теорію походження хорватів», згідно якої в середовищі слов'ян Прикарпаття у II-III столітті н. е. поселились готи, які вплинули на культурні, мовні, державні традиції та розвиток хорватів. Власне проживання хорватів з готами у Прикарпатті та Подністров'ї, утотожують ці хорватські вчені, зокрема І. Муцич, без будь-якого критичного аналізу сукупності джерел та висновків вчених, дало початок хорватської державності [88, с.46-47].

В процесі вивчення концепцій постає одне, але змістовне запитання, чи дійсно з цими теоріями готського походження хорватів, хорвати усюди супроводжували готів у своєму проживанні? Чи дійсно їх сліди є від Скандинавії до Причорномор'я та Криму? Що стосується археологічної науки, то вона однозначно заперечує таке близьке, на протязі довго часу проживання готів з хорватами. Філологи та лінгвісти теж заперечують таку спорідненість, оскільки як мовно, так і культурно готи і хорвати це різні культурно та мовно, народи, оскільки хорвати говорять на слов'янській мові, сповідували з давніх давен слов'янську язичницьку релігію та культуру. Археологічний матеріал і висновки вчених чітко фіксують спорідненість слов'ян-хорватів Далмації з своїми сородичами, слов'янами, більми хорватами в Українському Прикарпатті, за археологічними, лінгвістичними, топографічними, антропологічними ознаками, поховальним обрядом, язичницькою релігією [22, с.146-161; с.190-194; с.24-45, с.78-93, с.123-185].

Ще безглуздішим витвором є так звана «тюрська чи аварська» теорія походження хорватів, оскільки ця теорія всього лиш є філологічна компеляція, яка спекулює на політичному терміні «Жупан», «Бан», де «Бан» - помічник, а «Жупан» - голова і утотожують цю хорватську термінологію з тюрко-башкирським насліддя [85, с.137-157].

Слід наголосити, що цю «державницьку» тюрську теорію походження хорватів, яку концептуально озвучив О. Кронштейнер підтримав і дослідник М. Клаїч [84, с.30-31; с.375-376; с.38].

Що ж до державницького походження слів «жупан» і «бан», то слід зауважити, що перший є дійсно слов'янський і очевидно хорватський, притаманний для V-VIII століть, а другий, бан - термін угорський притаманний часу складання угорсько-хорватської держави XII-XIII століть. Хоча ряд дослідників вважає, що терміни «жупан» і «бан» є стародавніми самоназвами фіно-угрів, чи аварів і були запозичені слов'янами в час панування в Паннонії Аварського куганату, хоча важко повірити, що хорвати, розгромивши аварів своєю військово-політичною системою, прийняли їхні політичні терміни [23, с.146-161; 190-194; с.15-28].

Слід також наголосити, що перше політичне формування карпів-хорватів, пройшло в римський час, на межі тисячоліть та в перші століття нашої ери, про що засвідчують римські джерела. В подальшому про слов'ян-хорватів, на Прикарпатській території, нам розповідають з V по X століття н. е. візантійські джерела, називаючи князів Хорватії, слов'янськими [24, с.16-71].

Зокрема візантійський імператор Костянтин Багрянородний у своїй праці «Про управління імперією» засвідчує на яскравих історичних, філологічних, лінгвістичних та топографічних прикладах, що хорвати, це слов'яни. Наголошуючи на їх відмінності від тюрків, аварів, готів та інших тогочасних, проживаючих в Європі, народів, імператор-письменник називає слов'янські назви хорватських князів: Ловел, Мухло, Косинець, Хорват, жіночі імена княгинь: Туга і Буга. Слід наголосити, що першим, хто намагався визначити назву народу хорватів був теж візантійський імператор Костянтин Багрянородний, який наголошував, що «хорвати, це ті, хто володіють великими землями» [25, с.107-126].

Що стосується етноназви хорватів то визначний філолог та лінгвіст О. Трубачев виводив цю стародавню етноназву від індо-іранського етнічного та мовного індо-європейського конгломерату. За цією теорією хорватський етнос, етнонім «хорват» означає «скотар» чи «союзник». Згідно з свідченням Авести «Natvaiti» - пастух і друге значення «Hu-urvaiti» - «приятель-друг», як наголошує відомий німецький славіст та філолог М. Фасмер. Дослідник О. Трубачев уконкретнює: «хорват - той хто володіє житницею, житом» [68, с.23-47, с.91-128, с.145-176].

Хорватський вчений А. Глугак вважає, що хорват, це той «у кого є жінки». Сама ж назва «хорват» на його думку, виводиться у ранню пору матриархату [82,s.294-306].

Той же А. Глугак зауважує, що якщо поглянути на назву «хъгvat» з точки зору родової чи древньородової назви, то найстародавніша назва племінної назви «хорват» - «хъгvat» - носить виключно слов'янські риси [82,s.95-99].

Цілком можливо, наголошує О. Трубачев, що у сивому минулому, у Передній Азії, а в подальшому у Чорноморському басейні слов'яни та іранці були єдиним народом під іменем «хорват»-«хъгvat»[69,c.38-39].

Якщо взяти до уваги вищевикладену теорію за якою індо-європейська спільнота «хеттів-гетів-хорватів» вийшла з Малої Азії в облась «Кавказьких», «Кавкасійських» гір і промандрувала по південному узбережжю Чорного моря та по Придунайсько-Дністровському Причорномор'ю до Карпат, які ще Нестор літописець означував як «гори Кавкасійські», як зауважував в 30-ті роки ХХ століття, академік М. Мар, то цілком зрозуміло пояснюється ірано-індоєвропейський термін «хетти-гетти», який трансформується в подальшому в «хорвати» [42,c.71-75; c.4-9; c.104-105].

Таку точку зору підтримували визначні філологи ХХ століття Т. Гамкрелідзе та В. Иванов [14,c.34-67, c.123-147, c.235-279].

Цілком можливо, що термін «хорвати-хрипи», «гори-горби», могли ще закріпитися за «хеттами-геттами», як слов'янами ще в Каказькому «Кавкасійському» регіоні де вони проживали в час своєї подорожі з Малої Азії. Власне таким історичним екскурсом пояснюється слов'яно-хеттське-гетське походження терміну «хорвати». Слід наголосити, що окрім письмового твердження дана теорія підтверджується і проаналізованими археологічними джерелами визначного російського історика і археолога В. Седова. Проаналізовані цим вченим археологічні джерела засвідчують рух хеттських старожитностей з Передньої Азії (хетти) на Кавказ (маса-гетти) по Причорномор'ю на Дунай-Карпати-Дністер (гетти) та в подальшому Дністер (хорвати), що засвідчує і «Велесова Книга» [59,c.18-19, c.23-24].

Все це зводить: готську, аланську, аварську та інші теорії походження слов'ян-хорватів на архаїку, які характерні для вчених ХІХ-ХХ. І нічого тут дивного не має, оскільки в буйно розвиваючомуся науковому «комп'ютерному ХХІ столітті» концепції помирають скоріше ніж їх творці... [26,c.146-161; c.190-194; c.24-48; c.146-161; c.190-194; c.2-21; c.107-126; c.80-84; c.15-28; c.16-71].

Якщо взяти за основу концепцію розвитку давнього слов'янського родового етноніму «хорват-хрват-хгvat», яку вчений А. Глугак розвиває своїми дослідженнями з пізнього матриархату і пов'язав в кінцевому з слов'янським етносом[82, s.95-99], то наша концепція, цілком набирає реалістичних обрисів, оскільки була з філологічної точки зору доведена ще мовознавцями Т. Гамкрелідзе та В. Ивановим, які визначили «народ хеттів», як рухаючийся в сторону Європи ірано-слов'янський конгломерат і датували цей процес ІV-ІІІ тисячоліттями до н. е. [14,c.34-67, c.123-147, c.235-279].

Власне з цього періоду, на думку дослідників ірано-слов'янський конгломерат слід означувати під ототожнювати під терміном «хетти-хорвати». У ІІ тисячолітті до н. е. у Передкавказзі та Причорномор'ї спостерігається відхід слов'ян від іранців. Вони розділяються на хеттів і геттів. Власне тут у Передкавказзі відомі маса-гетти, частина яких в подальшому, про що засвідчує і Велесова Книга, мігрує по Причорноморському басейну в Карпати (гори Кавкасійські) та Подністров'я де з джерел відоме довговікове проживання геттів, які трансформуються в слов'ян. Власне всім цим і пояснюється рух етноніму, хорвати[14,c.34-67, c.123-147, c.235-279].

Утвердившись в Кавказько-Донському регіоні, гетти-хорвати обрали собі в подальшому, як наголошував дослідник В. Кобичев, в постійному проживанні, регіон з аналогічним ландшафтом, що відповідав Карпато-Дністровському басейну, з якого в подальшому хорвати переселили свої роди з Карпатського ландшафту, в Далматійський ландшафт Причорноморської Хорватії, який повністю відповідає ландшафту їх попереднього місце проживання [37,c.142-143].

Все це дало підстави, ще чеському славусту ХІХ століття П. Шафарику зробити висновок: «що хетти-гетти у Центральній Європі є стародавнім народом. Про них писали всі стародавні історики починаючи з Геродота. Сьогодні на місці стародавніх геттів проживають предки українців-слов'ян-хорватів і інші народи тут не розміщуються», що дало право П. Шафарику пов'язати і утотожнити «хеттів-геттів-хорватів» з слов'янами [78,c.82-83].

Таким чином, якщо розглянути історичний екскурс етноніму «Хетти-Гетти», то першим його подає Геродот у V ст. до н. е. Він говорить, що:«гетти є найсправедливішими і найхоробрішими». Він розміщує їх в Подунав'ї, Північній Болгарії у котловині між Балканами та Дунаєм. У час війни Олександра Македонського вони змушені були висилися з землі Болгарської і залиши краї проживання на Нижньому Дунаї і переселитися в Карпати та Подністров'я [50,c.79-80].

Якщо взяти за основу твердження Геродота «Про стародавнє проживання хеттів-гетів на Дунаї», на території сучасної Болгарії, то це свідчення V ст. до н. е. цілком узгоджується з літописними свідченнями київського літописця Нестора XII ст. н. е. «про проживання слов'ян на Дунаї, де є нині земля Болгарська та Угорська...». До цього джерельного утотоження надаються і свідчення про те, що «слов'яни-гети мали військові і політичні взаємовідносини з Олександром Македонським». Галицький історик XIX століття О. Партицький проаналізувавши ці джерельні свідчення прийшов до висновку, що внаслідок конфронтації гетів-слов'ян з імперією Олександра Македонського чисельний народ гетів-слов'ян змушений був висилитися з території Болгарії та Паннонії (Угорщини) на територію Подністров'я, в Карпати та Прикарпаття, де гети згідно свідчень античних джерел стають відомими під назвою «Тіра-Гетів». Така сукупність, хоча й коротких свідчень джерел про гетів слов'ян з епохи Олександра Македонського, Геродота, перших засновників давньогрецького міста-держави Тіги на Дністрі, дають право наголошувати, що Гети були сильною військово-політичною та державною консолідацією, які в же в епоху Олександра Македонського склали досить добре організований державний організм оскільки, як зауважував дослідник О. Партицький, Гекатей з Мілету, у VI ст. до н. е., наголошував: «що між скіфами проживають і гети». Пізніше Геродот у V ст. до н. е., наголошував, що: «гети були залежні від скіфів». Із вище пиведених свідчень приходимо до висновку, що в VI-V ст. до н. е. гети проживали в басейні нижнього Дунаю та Дністра, де означені греками під новою етнічною назвою ріки «Тіра» їх називали «Тіра-Гети». Попереднє їхнє місце продивання до приходу на Дунай і Паннонію, як наголосував О. Партицький, це регіон Передкавказзя, а тобто область Донсько-Кавказького басейну, де вони відомі згідно свідчень джерел, як «Маса-Гети». Велику частину земель Маса-Гети займали по південньому узбережжю Чорного моря. Цей рух «Маса-Гетів» по південньому узбережжю Чорного моря у Подунав'я археологічно пов'язується з рухом «хеттів-гетів» у Середземномор'я та на Балкани, де частина хеттів-гетів осіла, за свідченнями Гекатея з Мілету, на території Дунаю та Паннонії і в епоху Олександра Македонського. Це проживання їх на цій території було відоме в усій Європі, в чому ще в XII столітті так переконливо наголошував київський літописець Нестор і куди так намагався проникнути київський князь Святослав Хоробрий. Власне на цій території і пройшло військове зіткнення держави гетів з армією Олександра Македонського, що застало гетів, не витримавши удару останнього, переселитися в Нижнє Подунав'я та Подністров'я, Карпати та Прикарпаття, де вони стали відомі давньогрецьким джерелам під назвою «Тіра-Гетів». Власне ці «тіра-гети», наголошував галицький дослідник Омелян Партицький, і кристалізували пізніших слов'ян: тиверців, уличів та хорватів [50,с.80-83, с.86].

Мал. 30. Карта складна давньогрецьким географом Клавдієм Птолемеем.

Згідно свідчень давньогрецького картографа Клавдія Птолемея: «гети проживали від устя Дунаю та Дністра далше на Захід в густий масив лісів та Карпатських гір. Там проживали гети-певкіни, гети-бастарни, і гети-карпи(хорвати)» [90].

Згідно свідчень Клавдія Птолемея, гети проживали від устя Дунаю та Дністра далше на Захід в густий масив лісів та Карпатських гір. Там проживали гети-певкіни, гети-бастарни, і гети-карпи (хорвати). Таку топоніміку подає нам К. Птолемей в Подніпров'ї, яку він означає як бастарнську.

Мал. 31. Країна Бастарнія, зафіксована на карті давньогрецького географа Клавдія Птолемея.

Отже топоніми від Галича на Дністрі в Подніпров'я, з давніх часів означували один адміністративно-політичний та економічний регіон, до якого гети-бастарни мають пряме відношення, як політичне, так і економічне в контексті становлення Бастарнської держави. Можна допустити, що в стародавні часи існував гетський мовний ареал, який згідно з висновками, зафіксованими на карті давньогрецького картографа Клавдія Птолемея видно, що Бастарнія, поширюється своєю етноназвою від Дністра до Дніпра. В подальшому в слов'янський час ця етноструктура Бастарнія називається «Склавінами» та «Антами» [90].

Гети, на думку чеського славіста П. Шафарика є народом давнім в Центральній Європі, про них писали давньогрецькі історики починаючи з батька історії Геродота. Слов'яни, на думку П. Шафарика, називалися в стародані часи - гетами [78, с.29-47, с.92-97].

Сам же Геродот, у своїх перших свідченнях про гетів наголошував, що: «гети найсправедливіші й найхоробріші». Геродот розміщував гетів у Піденній Болгарії у контловині між Балканами і Дунаєм. У час війни проти Олександра Македонського, робив висновок по аналізі свідчень Геродота, О. Партицький, гети під натиском греків змушені були висилитися з Болгарської рівнини і переселитися в Нижнє Подунав'я та Подністров'я. Якщо взяти за основу свідчення Геродота та наукові висновки О. Партицького, гети проживали на території сучасної Болгарії над Дунаєм, то це цілком узгоджується з свідченнями київського літописця XII століття Нестора, який наголошував на давньому проживанні слов'ян на Дунає «де є нині земля Болгарська та Угорська». Гети до нападу грецького царя Олександра Македонського були тут дуже чисельним народом і тільки після ударам греків переселилися в Молдавію, Буковину та Галичину та до Дністра, де у пізнішому їхньому поселенні басейні ріки Дністер, який греки називали Тірою, вони почали називати, гетів «тіра-гетами». Гети, на думку дослідника О. Партицького, в час Геродота, це військово-племінний союз, який уособлював примітивний державний організм, який за свідченнями Гекатея з Мілету, що проживав у VI ст. до н. е., а пізніше Геродота «залежав від скіфів». Дослідник О. Партицький на основі аналізу джерел взагалі вважав, що гети були дуже великим народом. По південному узбережжю Чорного моря проживали сородичі маса-гети, які археологічно пов'язуються з хеттами. Грецький письменник Апіан описуючи «Війну Олександра Македонського з Гетами», наголошував, що гети у II ст. до н. е. мали велике військо до 4 тисяч кінноти та 10 тисяч піхоти. Апіан також наголошував, що у гетів був дуже гарний національний одяг і добре оброблені поля, які були засіяні житом. Про добре організоване землеробство у гетів розповідає і римський поет Горацій «В Оді до римлян». Сільським господарством, наголошував Апіан у гетському суспільстві чоловіки займаються поперемінно, одні займаються на полях інші служили у війську. Земля у гетів, наголошував римський

поет Гораций є не розмежована. Дослідник О. Партицький наголошував на тотожності стародавніх земельних традицій гетів і галицьких русинів. Така система гетів не давала їм можливості «родрибнювати Гетської держави» [50,с.79-81; с.82-83, с.85-86].

Російський історик Д. Іловайський вважав, що у давні часи слов'янські громади, зокрема у гетів, володіли всіми землями. За таких обставин їм вдалося з стародавніх часів зберегти є у єдиному державному володінні «обширні території». Тому не дарма стародавню Гетію в подальшому називали «Великою чи Білою Хорватією», «Великою Галичиною від Карпат до Дунаю», хоча назви дрібних племінних князів від Карпат до Дунаю у Галичині теж зберігались [33,с.170-171].

Слід наголосити, що дослідник О. Партицький розглядав етногенез галичан з стародавніх гетів (слов'ян-українців), яких ставив на один щабель з такими великими етнічними групами, як: Готи, Алани, Сармати. Гети, на думку О. Партицького, є слов'янське автохтонне населення стародавньої Галичини [50, с.95-96].

Ми уже вище зауважували, що у своєму творі Апіан розповів про красивий одяг гетів. Одяг гетських жінок відомий історичній науці з різьблених фіночих фігур, що знаходяться на римській колонії Трояна, в якій розповідається про війни римлян з гетами і даками в кінці I ст. н. е. Жінок гетів зображено в довгих (гуцульських) сорочках, які підперезані вузьким поясом. Рукави сорочок досить довгі і сягають по кістки при згибі руки. Голови прикриті хустками з вузликами. Російський дослідник XIX століття А. Чертков в свій час заявив, що головний убір жінки на колонії Трояна точно такий, як у слов'янських селянок, їх намиста, хустки тотожні з нашими малоросійськими-українськими речами. Речі такого ж гатунку, наголошував, А. Чертков, носять і їх гето-слов'янські діти. Слід наголосити, що майже схожий жіночий одяг бу і у хетських жінок. Прорівняльний аналіз хетських жінок, хетської богині та її жіночих прикрас 1050-850 роки до н. е. з жінками гетських жінок з колонії Траяна, дає право ототожнити народну культуру хетів та гетів... [75,с.29].

Слід також наголосити, що окрім військово-політичних взаємовідносин з римлянами і греками, гети, також проводили виснажливі військові кампанії і з скіфами. Вся вищепроаналізована інформація дає підстави наголошувати, що вже у III-II ст. до н. е. Гетська держава керувалась вибраними королями, мала свою військову, землеробську та ремісничу знать. Виборні королі, військова знать, воєводи були управителями територій та суддями, в час війни воєнно-начальниками. Давньогрецький літописець Діодор розповідає нам про доблесть гетського короля у якого македоняни і греки зауважують і хоробрість і справедливість та скромність: «Коли після смерті Олександра Македонського на македонському престолі утвердився царем Лісімах він відправив велике військо покорити гетів. Та військова кампанія для Лісімаха і його воєнноначальників закінчилась поразкою. Гети на чолі з своїм королем Дорікешем, полонили Лісімаха з усім його військом. Гетський король Дорікеш виявився великодушним, він дарував волю Лісімаху і македонським достойникам і на прощання пригостив Лісімаха та його оточення, як найдостойніше». Діодор так описує нам ці події: «Приладдя та келихи були на столах, для дружини Лісімаха, розставлені дуже дорогі золоті та срібні чари. Для Лісімаха були приготовлені вишукані страви. В цей же час гетський король Дорікеш сидів за дерев'яним столом. У нього страви, м'ясо та овочі, були зварені у воді. Всі ці страви становили весь його обід. Коли Лісімах і його знать пили вино із золотих чар то, гетський король Дорікеш пили вино із дерев'яних чар і турячих рогів, такий вже був звичай у гетів, закінчує Діодор» [80, сар.12-13].

Польська хроніка Мйорша XI століття теж подає згадки про легендарних польських королів, що жили перед Різдом Христовим, що є на думку О. Партицького, безцінним історичним джерелом з життя стародавніх гетів-слов'ян. Цікаве повідомлення Мйорша про польського короля Лестька, що жив у часи Юлія Цезаря, і що він та його син володарював усіма гетами. У короля Лестька на столі були точно такі самі страви, які були описані Діодором в гетського короля Дорікеша. Поведінка короля Лестька була точно такою як у короля Дорікеша, точно у звичаї гетів. Ось як Мйорш передає ці свідчення про слов'ян-гетів: «Лестько так любився у військові, що найпершим, найхоробрішим неприятелям об'являв війну, вбивав їх забиваючи їх майно і королівства. На обід у нього було так улаштовано, що надавали лише на миски, скільки було потрібно. Він покорувався своєму народу. Коли мав виступати перед ним у королівських ризах, він пам'ятаючи про своє народне походження, сідав на троні в одязі простій, а королівський одяг клав у спід трону. Після цього надівши королівський одяг, він ставши на найвище місце, говорив: королем вибрав мене народ, не гордись і будь скромний, пам'ятай, що порох ти є і у порох назад повертаєшся...» [79,с.348-349].

Описана літописцем Мйоршем скромність короля Лестька, який виявляв усім гетам-слов'янам свою повагу і відданість, яскраво розкриває стародавню державну традицію слов'ян.

Приблизно так описує чеський літописець Козьма Пражський про правління першого чеського короля Премислава: «Перед часиною орач, а тепер одітий найпершими ризами і на ногах королівське взуття і сидить на коні. Але він пам'ятає, що досі носив просте взуття і бере з собою старе взуття і переховує його на майбутнє». Галицький дослідник О. Партицький згадує ще древній звичай галицьких слов'ян, який йому був відомий у XIX столітті і який він відносив до галицьких звичаїв, які побутували у X-XV ст.: «Перед нармом появився князь переодягнений у простолюдина, хлопська одіж, хлопські штани. Усі селяни, що зустрічають його, вигукують, се князь Нашої Землі, такий же селянин. Чи є він справедливим суддею для нас? Чи старається на добро Вітчизни? Чи достойний цього княжого становища? Чи є він захисником іноплеменників? Князь виступає на камінь і клянеться древнім слов'янським законом бути послухним народу, справедливо судити, гострим мечем оберігати, захищати слабшого від сильнішого і т. д.». Цілком очевидно, наголошував О. Партицький, що стародавні традиції та звичаї стародавніх гетів це є і звичаї і традиції слов'ян. Слід наголосити, що стародавні звичаї та культура Гетів були дієвими ще навіть у час Ярослава Осмомисла галицький. Літописець наголошує, що князь Ярослав Осмомисл перед смертю зібрав усю Галицьку землю «і багатих і убогих і хороших і поганих і добрих». Князь Ярослав Галицький беручи клятву з бояр, надаючи княжіння синам, наголошував «на стародавності та спадковості влади з стародавніх часів у Галичині». Слід також наголосити, що королі гетів відомі в джерелах у IV ст. до н. е. Відомо, що у I ст. н. е. у гетів був королем Котел чи Котис у якого була дочка, на ім'я Меда(солодка). У Галичині, наголошував О. Партицький і досі живуть роди: Котисів, Котів, Котовичів. Що стосується гетської державної традиції, то стародавня польська легенда говорить, що історичний П'яст, засновник польської королівської династії, був праправнуком гетського короля Котиса. Наступний, відомий з історичних джерел, король Гетів «Burvista» - «Буря-Вість», «Віщун Бурі», гроза, грізний. У «Слові о полку Ігоревім», київський князь Святополк порівнюється з «Бурвістою» - грозою, яка наступає на землю половецьку. Король гетів «Burvista», без сумніву слов'янин. В цей же час джерела розповідають і про «Dikeneusa-Dikeneusa», верховного жреця Гетів і одночасно співправителя гетського короля «Burvisti». Назва його імені складається з двох частин, яку якщо взяти за основу хорватську мову слід розуміти: «dika - діка» - гордість, слава, «neus - neus - неус» - блискучий, пишний. Наступний відомий з джерел король, який правив в Гетії у III столітті до нашої ери «Durinecat» - «Дуркіт-Дуркот». Дослідник О. Партицький наголошував, що в XIX столітті в Галичині проживав великий рід Дуркотів. Наступний король, що правив у Гетії у I столітті до нашої ери «Oroles», «Орел» чи «Орач», вів активні війни з Римом. Наступний король гетів «Scorylo-Скорило», «Скорий», теж приймав активну участь у війнах з Римом, щоправда римські джерела не говорять у який час, ймовірно у I столітті нашої ери.

Джерела розповідають про королів у Гетії вже з VI ст. до н. е. Зокрема король «Turessic», «Thurs» - «Тур» - «Буй-Тур». Такі назви князів були ще в епоху Руси-України в IX-XIV століть. Так «Слово о Полку Ігоревім» називає князя Всеволода «Буй-Туром», в іншому місці «Яр-Туром». Джерела, зокрема Діодор, розповідають про звичай короля гетів пити з рогів турів [50,с.104-108].

Давньогрецькі та римські історики приділяли велику увагу гетам. Геродот у V столітті до нашої ери розповідає про гетів, як про великий хоробрий і справедливий народ: «Гети, як народ войовничий, поклоняються богу війни Аресу, вважаючи його своїм родоначальником, і головнокомандувачем війська, та не головним богом. Слід наголосити, що Арес цілком узгоджується з Перуном. Смерть вважається у гетів кінцем терпіння і початком вічної радості. Кожний гет був переконаний, що коли поляже на полі бою, то попаде у рай» [48,с.231-241].

Римський імператор Юліан наводить слова, які на думку вчених, належать імператорові Траянові: «Я переміг гетів, людей найхоробріших, які коли небуть жили на світі. Хоробрі вони не лише тілесною силою, але й душею, бо вірять, що не гинуть по смерті, а переходять десь і якось у інший світ. Та віра і породила у них завзяття у військових справах» [83,с.23].

В зв'язку з хоробрістю та відвагою гетів терпінням і мужністю вони і тотожні з майбутніми слов'янами. Мужня вдача гетів-слов'ян, їх політична та військова боротьба з Римською імператорською машиною, дає підстави наголошувати, що військово-політична організація гетів склалася за довго до приходу в регіон римлян. Аналіз свідчень Діодора, який фіксує могутню військово-політичну організацію гетів-слов'ян уже в епоху Олександра Македонського, дає підстави говорити про могутній і стародавній військово-політичний(державний) лад у хеттів-гетів слов'ян, про що наголошувалось вище [80,сар.12-13, сар.39, сар.59].

Римський поет Овідій теж наголошує, що у гетів могутня військово-політична організація. Гети, за свідченнями Овідія: «були озброєні мечами, луками, щитами, шоломами, бойовими сокирами, бойовими ножами, бронями(кольчугами чи панцирами)» [49,с.277-278].

Звідсіля у них імена: Броніслав, Мечислав. Із свідчень колони римського імператора Траяна, бачимо, що мечі у гетів були прями, а норжі криві, які в «Слові о полку Ігоревім» названі «засаножними». Таким приблизно ножем, як наголошував київський літописець Нестор: «князь Мстислав вбив підступно касождського князя Редедю...». Усе інше озброєння гетів з колони Траяна, луки, мечі, шоломи, нагрудна броня, сокири, відтворені в такім самім вигляді, які вони відомі в українців-русичів в епоху Руси-України IX-XIV століть [31,с.12-35].

Слід наголосити, що ще в епоху імператора Траяна, гети мали також на озброєнні балісти і тарани. Російський дослідник XIX століття А. Чертков наголошував, що зброя гетів, зокрема хоругви зі зміями понад полями, на древках сулиць нагадують зміювикові стяги князівських дружин в епоху Руси-України IX-XIV століть [76,с.27-30].

Про те, що стародавні змії були покровителями зброї слов'ян та перших московських князів ми знаходимо в описі озброєння російських військ в якому зазначено, що змії були покровителями військ слов'ян та Руси-України IX-XIV століть. Вони, своєю традицією поширилися з Дунаю, полишеної Вітчизни слов'ян [62,с.12-43; с.165-166].

Змія, за висновками вчених цих видань і була божеством у стародавніх гетів-слов'ян. В Карпатах, наголошував А. Петрушевич, було знайдено кам'яну брилу, на якій було зображено зміїв. Схожі камені зі зміями були знайдені в ріці Бистриця поблизу села Ямниця з виробленими зображеннями птахів і зміїв [52,с.3-4].

Цілком можливо, що змії були у військовому мистецтві чи ритуалі гетів уже в I ст. н. е. В цей час, за твердженнями О. Партицького, гети утворили власну Гетську державу в якій розбудовують фортеці та міста в яких гармонійно забудовуються будинки, внаслідок впливу міської культури Риму. Дослідник О. Партицький опираючись на дані колони Траяна, на якій зафіксовані гето-дакійські міста, прийшов до висновку, що у римський час гети стають схожими на римлян [50,с.116-117].

Римські джерела наголошують, що гети багаті зерном і стадами овець і другими домашніми тваринами. Немає багатшого народу на Дунаї і Тірі-Дністрі ніж гети. Римський поет Овідій, який бував у гетів писав у Рим: «окрім того, що гети часто нападають на римські міста і залоги, вони ведуть і мирну торгівлю. Самі ж гети, за твердженням Овідія, високі, носять довге волосся і бороди». Утотожуючи свідчення римських джерел з даними колони Траяна, російський вчений XIX століття А. Чертков прийшов до висновку, що гетські і українські вишивки, верхній та нижній полотняний одяг гетів і українців є тотожним, особливо вишивки та козацькі шаровари. Такі вишивки дуже розповсюджені в Галичині, особливо у Галицькому Покутті. Вся ця галицька ритуальна одяг спостерігається на колоні Траяна. Овідій також розповідає про прекрасно розшиті гетські кожухи, які в зимову пору одягають гети. Стосовно суспільного ладу гетів, то А. Чертков вважав, що у I ст. н. е. у гетів були міста в яких були будинки, у селах дерев'яні будинки зверху оббиті дошками. У повсякденному житті, в роботі, гети використовували вози, які точнісінько схожі з українськими фірами [76,с.27-30].

Про гетів розповідає також і готський історик Йордан, який наголошував, що гети не германці: «король гетів Бурвіст надав Дікенею майже королівську владу. За порадою Дікенея Бурвіст пішов опустошити край германців. Цезар, що майже весь світ покоровив під себе, не міг, хоча, як він того не бажав, перемогти гетів. Однак скоро він зіткнувся з гетами і переміг їх у битві. Після того, як гети були переможені, вони всерівно не здалися на милість Цезарю, наголшував Тіберій, а відішли у місцевості «Бойки», туди наголошував О. Партицький, де знаходилися святилища головного бога. Дослідник вважав, що ці святилища знаходилися с. Бубнищі в Карпатах і Передкарпатті, які носять назву «Бескиди». Готський історик Йордан наголошував, що гети були дуже високоосвічений народ, їх віщуни-волхви посідали у Гетському королівстві значне місце, поряд з королями були глибоко шанованими у гетському суспільстві. Один із них Дікенея, став учителем філософії у гетів яку сам вивчив у греків і римлян і навчав філософії на гетській мові».

Високий суспільний розвиток гетів заставив гота Йордана викласти їхню історію. Він наголошував, що уже в I ст. н. е. ери гети Подністров'я внаслідок грецького і римського впливів мали своє «гетське письмо» на якому укладали свої закони. Закони гетів, наголошував Йордан називалися «Беллагіни». Перша частина «Законів Гетів» була присвячена верховному богу гетів «Бел-Біл-Богу», а це говорить, що королі гетів та волхви подавали свої закони гетському народу від імені верховного бога «Бел-Біл-Бога». У гетів, наголошував Йордан: «було багато «учителів мудрості», вони були дослідченими і найвпливовішими в суспільстві гетів і стояли на одному щаблі з грецькими філософами» [35,с.71-72, с.76-77, с.90- 92].

Слід наголосити, що давньогрецький вчений Діо Хризостом, який побував у гетів навчив їх науки логіки, філософії, небесної картографії, розповів про рух 12 небесних дисків, біг планет. Такими

чином, як бачимо грецьку філософію та астрономію ще в античний час перейняли гети. Нею, як наголошують давньогрецькі та римські джерела, володів гетський головний волхв-жрець Дікенеї, який займався спостереженням і вивченням небесних тіл. Він свої знання передавав всім решту волхвам, які теж вивчали рух місяця і сонця та 346 відомих Дікенею небесних тіл, зірок. Свої наукові знання «Про небесні тіла» гети викорстали при укладанні своїх законів. Римський поет Овідій у одній з своїх Елегій розповідає, що вже настільки вивчив мову гетів, що міг би уже на гетській мові і гетський лад писати свої поезії. В іншому своєму листі, який Овідій писав в Рим, він наголошував, що написав поему на гетській мові: «Що за сором, я майже поет гетів і в гетській мові написав поему. Варварські слова зложив на наш лад і сподобалась поема гетам і стали називати мене гети своїм поетом...». Чи хочеш знати, яким був зміст «Похвали», яку я написав для Цезаря. І коли гетам я цей поетичний твір, написаний на мові гетів і вже дочитував останній лист, усі гети зрушили головами і здвинули повні стріли сагайдаки і почувся між ними довгий шум. Один з гетів сказав: «Коли такі речі ти про Цезаря пишеш, до держави його ти повинен повернутися назад...». Складається враження, що ті гети, що слухали Овідієві поеми, це були високоосвічені люди, жерці, князі можливо гетські поети, як наголошує «Слово о полку Ігоревім» - бояни, які склали великі слов'янські поеми, на слов'янській мові. Власне в таких мовних, літературних паралелях, слід черпати україно-італійську мовну близькість давньоримської епохи... [49,с.277-278].

Як бачимо із вищевикладеного гетське суспільство було у час Юлія Цезаря високоосвідчене, його еліта волхви, які були і філософами і вченими, законодавцями та звичайно релігійними діячами, очевидно склали і гетську азбуку, сформували гетську писемність та мову, яка профункціонувала до епохи Русі-України IX-XIV століть [50,с.135-149].

Звернем увагу на свідчення римського поета Овідія в тому ракурсі, коли слухавший його поему високоосвідчений гет сказав: «що Овідій за таку поему повинен повернутися до держави Цезаря». Говорячи про державу Цезаря, високоосвідчений гет, як самодостатня людина у своєму суспільстві вважав себе громадянином держави Гетії, що дає право наголошувати, що у гетів була не такого звичайно високого рівня, як у римлян, однак своя Гетська держава, своя релігійна організація, свої божества, наприклад, бог війни Арес, верховний бог Гебелеїз. Польський дослідник І. Лелевель вважав, слов'янський верховний бог Гебелеїз називався - Білий бог чи сонячний бог, чи Сонце [86,s.761].

Цілком можливо, що Гебелеїз - білий, означував бога сонця, коли гети проживали у своїй дунайській батьківщині. Візантійські діяєписці називали цей же народ гетів Біло-Хорватами у якого головним був Біл-бог. Назва «Білий Дунай», «Біл-Бог», «Біла Хорватія», пов'язуються із слов'янським словом «Білий», що утотожнювався з сонцем-хорсом. Великий «Хорс-Сонце», як виразився про сонце автор «Слова о полку Ігоревім» був великим стародавнім богом у слов'ян. Всі дослідники зауважують, що релігія гетів-слов'ян у сусідстві з греками та в подальшому римлянами була дуже розвиненою відносно досягнень давньогрецької та римської релігійної філософії та астрономії. Разом з зміцненням релігійних інститутів гетів, зміцнювались і їх державні інститути. Так римські джерела наголошують, що військова організація гетів налічувала 200 тисяч воїнів, тоді коли у той же час у римлян було не більше 40 тисяч воїнів. Вивчивши всю державну систему гетів дослідник В. Городцов, наголошував, що у гетів була народна армія, яка трималася на народних військових слов'янських традиціях [16,с.13]. Вивчаючи гетські орнаменти російський дослідник Б. Рибаків наголошував, що гети в супритиці з римлянами були носіями слов'янської Черняхівської культури, що була на більш прогресивнішому рівні ніж попередня епоха проживання у Дунайському регіоні, гетів-слов'ян. І хоча гети з Подунав'я під натиском чисельних могутніх народів: кельтів, даків та римлян змушені були переселитися в Подністров'я та Прикарпаття, змінивши свій соціально-економічний та політичний уклад життя, в римську епоху, гети-слов'яни утворивши ранньофеодальну державу, на основі землеробської, пастушої та ремісничої культури, стали тими слов'янами, яких ми знаємо із археологічних культур II-V ст. н. е. [47,с.238].

Інший дослідник Г. Фьодоров вважав, що у етнічному розумінні гетські племена були носіями Черняхівської культури. Гети, як землеробські племена у своїй більшості були слов'янами [72, с.23].

Знайдені шляхом археологічних досліджень, орнаменти гетів перших століть нашої ери, говорять, що між гетами і слов'янами існував тісний етнічний зв'язок, який до певної міри нівелювався новою черняхівською епохою. Дослідник Г. Фьодоров пояснює це становленням гето-слов'янського етнічного масиву на новий щабель соціально-економічної, господарської та політичної історії. Власне в цей час гети-слов'яни на Нижньому та Середньому Дністрі почали формувати археологічні цінності, новий археологічний матеріал, який не був притаманний в попередні епохи їхнього

розвитку і який у більшій мірі став відмінним, що спричинило плутанину під час вивчення археологічних старожитностей, та археологічних культур, гетів-слов'ян [73,с.238-240].

Інші археологи Л. Полевой, М. Рафайлович розглядаючи археологічний матеріал гетів Прутсько-Дністровської області вважали, що він носить всі ознаки ранньослов'янського етносу. Якщо ретельно глянути на цей же археологічний матеріал в епоху Черняхівської культури, можемо зрозуміти, що цей же слов'янський археологічний матеріал кардинально прогресував у своєму розвитку в римську епоху [53,с.61-68].

Інший дослідник В. Башилов, досліджуючи пам'ятки гетів у Придністров'ї наголошував, що в структурі трупоспалення, похованьому обряді, поховальних урнах, поховальних ямах, ця гетська культура тотожна з слов'янською. Дослідник В. Башилов внаслідок вивчення сукупності гето-слов'янських старожитностей вважав їх тотожними [3,с.12-17].

Поховальний обряд гетів, посуд, безпосередньо належить землеробському населенню, яке має свою і релігійну культуру, похований релігійний ритуал наголошувала дослідниця А. Мамонова, тотожний слов'янському, говорить про давній гето-слов'янський етномасив в якому з III-IV століть почали домінувати, притаманні тільки слов'янській феодальній культурі, слов'янські феодальні старожитності [45,с.64-72].

Що стосується гетського населення Подністров'я, то дослідниця А. Мамонова вважала, що гети у Геродотів час населяли Дунайсько-Карпатський регіон. У VI ст. до н. е. гетське населення об'єднується у військово-політичний союз, подальша історія побутування гетської культури, це Карпато-Дністровський регіон, з яким слід пов'язувати розвиток культури галицьких слов'ян. Це підтвержують і археологічні старожитності. На місцях де проживали гети знайдені суто слов'янські старожитності типу Етулії, які зафіксовані і на Верхньому і Середньому Дністрі [46,с.8-9, с.43-88].

Українські дослідники В. Баран, Д. Козак, Р. Терпиловський вважають, що на території Подністров'я та Прикарпаття проживали венеде-слов'яни, які кристалізувались з ранніх слов'ян, гетів-венедів, які вичленувалися із стародавнього слов'яно-фракійського симбіозу, де у I-II ст. н. е. ця гетська культура стає суто слов'янською [2,с.12-18, с.33-42].

Наступний дослідник Подністров'я І. Винокур розглядаючи черняхівський археологічний матеріал Дністра і Дунаю утотожнював його і з гетською культурою, яка в перших століттях стала слов'янською. На думку дослідника ці культури гетська та слов'янська є тотожними [10,с.198-199].

Дане гето-слов'янське населення слід утотожнити з свідченнями готського історика Йордана, який детально розповів про гетів-слов'ян у своєму творі «Гетика» [35,с.71-72, с.90-92].

Йордан описуючи основні місця розселення антів і склавів (венедів), наголошує, що всі ці народи в його час вийшли із стародавнього народу гетів. Йордан наголошував, що етнонім гети-венеди і слов'яни є спільним. Він змінився з часом їхнього історично розвитку [35,с.115-116].

Судячи з свідчень «Гетики» Йордана, анти і скалавіти у перших століттях н.е. займали територію Подунав'я і Дністра, де за свідченнями інших джерел в цей же час проживали гети. Таке утотоження, на думку дослідниці Е. Скржинської, дає підстави робити висновки, що гети, анти, склавів-слов'яни в минулому, це один гетський народ, який античні та римські джерела називали відносно політичного вивчення того чи іншого слов'янського народу, який у конкретний час політично був сильнішим відносно інших, можливо військово-політично агресивнішим щодо греків чи римлян, як це засвідчили античні, римські, готські та візантійські літописці [63,с.12-19].

Ряд сучасних дослідників, зокрема Б. Тимошук та І. Винокур вважали, що конгломерати гетів і слов'ян злились воедино внаслідок багатовікового проживання. На думку дослідників слов'яни-гети, як великий конгломерат, що виділився з індо-європейського етно-масиву, хеттів, своїми племінними князівствами: венедями, бастарнами, карпами, антами, склавнами в подальшому, ховатами, волинянами, понами, бужанами розвинув українську народність, а в подальшому жердавність. Як вважають ці ж дослідники, слов'яни формувалися в ірано-європейському конгломераті, зокрема в хеттському, яка створила свою могутню державність, сладовою частиною якої, були і гети-слов'яни. У III-II тисячоліттях до нашої ери у час могутності хеттів, хетти-гетти-слов'яни в системі слов'яно-фракійського конгломерату, віділившись від хеттів, сформувалися в Дунайських областях у гето-слов'ян, розростаючись і асимілюючи, стоячі на нищому рівні розвитку народи Карпат, Подністров'я та Прикарпаття, де в епоху Геродота V ст. до н. е. вони склали сталий гето-слов'янський етнос Прикарпаття і Подністров'я [66,с.70-75].

Власне гето-слов'яни, активно розвиваючись і поширюючи свій вплив, відігравали важливу роль у розвитку державності у Прикарпатському регіоні. Внаслідок сильного зміцнення гето-слов'янської культури та державності на Дунаї та її протистояння з могутньою давньогрецькою в подальшому кельтською військово-політичною системою, де остання виявилася прогресивнішою та могутнішою,

гето-слов'яни змушені були переселитися до сородичів у Подністров'я та Прикарпаття, де зафіксовані гето-слов'янська археологічна культура [11,с.23-29].

Інший дослідник Г. Фьодоров наголошував, що симбіоз зарубинецьких-пшеворських і гетських пам'яток, які доповнюються Черняхівською культурою, підсилюють і стародавню політичну і культурну систему гето-слов'ян, наносить на неї нові: франкські, кельтські, римські риси [74,с.15-33; с.73; с.74-75; с.73].

Етнограф М. Косвен в свою чергу зауважує, що виявлена давня гето-слов'янська культура, зафіксована тотожністю в домобудівництві, жител і господарських будівель, не могла сформуватися виключно за перші століття нашої ери. Він споглядає цю ситетту забудови, від епохи стародавніх хеттів, до епохи українців, починаючи з найранішої епохи централізованої феодальної Русі-України IX-XIV століть [38,с.82-85].

Дослідник Е. Бломквіст вважав, що така стародавня хетто-гето-слов'янська система забудови сіл притаманна для українців, білорусів та пізніших росіян [5,с.31, с.39-46].

Такі типи жител, вважав дослідник І. Свешніков, характерні для білогрудівської, чорноліської, а також гетської культур нижнього та середнього Дунаю, на думку дослідника, продовжуються на території Молдавії та Західних областей України [61,с.294-296].

Дослідник С. Бібіков взагалі вважав, що такі житлобудівні комплекси у Південно-Східній Європі від часу енеоліту мали окрім фракійців, слов'ян і герман, іллірійці. Така система побудови будівель характерна взагалі для всіх індо-європейців хетського конгломерату, які проживали в областях Причорномор'я, Дунаю, Карпат, Подністров'я та Побужжя [4,с.71-73]. Археологічні матеріали межі та перших століть нашої ери України та Молдавії, вважає М. Салманович, дають право наголошувати на домінуванні тут гетської системи домобудування, яка в подальшому тотожна з житлами населення Українського Подністров'я та Прикарпаття, майбутньої території Молдавії, Буковини та Галичини [57,с.218].

Археологічний матеріал, наголошував археолог І. Винокур III ст. до н. е. - I ст. н. е. Західної України та Молдавії, зокрема Черняхівської культури, говорить, що він сконцентрований на гетській культурі, яка поєднується з пшеворо-зарубинецьким населенням, особливо тісний гето-слов'янський симбіоз у IV-V століттях нашої ери [10,с.125-126].

Слід зауважити, що в міжріччя Дністра і Дунаю, з незапам'ятих часів проживали, відомі в історичній літературі «племена дако-гетів», які, як наголошує український дослідник В. Баран, переросли в конгломерат «гето-слов'ян», розвиток яких проглядається в III-IV століттях на території Верхнього і Середнього Дністра [1,с.97-130].

При усіх етнічних впливах: хеттському, давньогрецькому, кельтському, римському, дакійському, готському на гетів-слов'ян, які ми розглянули в окремих монографіях, які проходили, до нашої ери так і в перших століттях нашої ери, землеробська культура гетів-слов'ян Дунаю, Карпат Подністров'я та Прикарпаття залишилася сталою у своєму подальшому слов'яно-українському розвитку [27,с.7-25; с.112-176].

Як наголошував дослідник І. Винокур, гети-слов'яни та венеци-слов'яни з археологічної точки зору тотожні по ряду керімічних матеріалах, зокрема керамічному посуді, який тотожний з посудом українців-слов'ян IV-V століть нашої ери [12,с.22-23, с.44-45].

Як вважає румунський археолог Теодореску у стародавніх гетів і слов'ян співпадають і стародавні язичницьке релігійне світобачення, культові споруди, релігійні центри гетів-слов'ян, які є теж тотожним з світобаченням населення симбіозної черняхівської культури. На думку дослідника тотожною є й релігійна посуда, яка була як в гето-слов'ян, черняхівців, так і в язичницький час в Русі-Україні IX-X століть, передусім у населення Карпат, Прикарпаття та Подністров'я [91,с.488, с.496, с.498].

Російський історик та археолог В. Седов вважав, що стародавня гетська культура, що формувалася у продовж тисячоліть на Дунаї є повноцінною ідентичністю слов'янської культури, яка підсилилась черхавською епохою і активно розвинулася після гунського погрому [60,с.97-98].

Особливою стародавня гетська культура в цьому контексті є цікавою для дослідників культури Карпатських курганів, оскільки в процесі вивчення культури Карпатських курганів дослідниця Л. Вакулєнко прийшла до висновку, що її носіями є гето-слов'янське населення [7,с.76-90].

У наступній своїй роботі Л. Вакулєнко наголошує, що найбільш ранні пам'ятники гетів-слов'ян формується в Прикарпатті та Подністров'ї і власне вони беруть участь у формуванні середньовічної культури слов'ян-українців [8,с.180-181].

Таким чином тут у Карпато-Дністровському регіоні, як зауважував ще Феофан, після падіння чи відходу Риму і втраті провінцій Дакія, Мезія, тут у глухих місцях проживало сім слов'янських племен, які за час сусідства з Римською державою набрали рис «варварських держав» [70,с.269-270].

Феофілакт Сімокатта наголошував: «війська гетів, а інакше кажучи, натовпи слов'ян, сильно опустошили області Фракії». У подальших свідченнях і коментарях Феофілакт Сімокатта утотожнює слов'ян з гетами, яких також він всіх разом називає їх новою назвою «антами» [71,с.74-75].

Вивчаючи свідчення візантійських джерел дослідник О. Приходнюк зауважив, що майже всі вони утотожують гетів і слов'ян і розміщують їх у Карпато-Дунайському регіоні. Знайдені тут могильники носять у собі гето-слов'янські старожитності [54,с.188-189].

Такої ж точки зору притримувався і румунський вчений І. Нестор, який наголошував на довготриваломк проживанні гетів-слов'ян на території «Дакії» [89,р.289-301].

Слід наголосити, що уже античні автори розрізняли даків і гетів. Першим розрізняє даків і гетів, римський письменник Флор, який наголошував: «що даки живуть по цю сторону Дунаю, гети, які очолюються гетським царем Котісом, проживають за Дунаєм. Вони зимою, коли замерзне Дунай, по льоду, переправляються через Дунай і грабують сусідні області і Землі» [30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

Наступний автор, який відрізняє даків від гетів, це римський письменник Світоній, він пише: «імператор Август зупинив наступ даків і розбив трьох дакійських царів. В цей же час з царем гетів він жив у дружбі і хотів ввідати заміж за царя гетів свою дочку. В свою чергу випросив у гетського царя Котіса, його дочку...». Страбон теж розрізняв фракійців та гетів, наголошуючи: «що гети були відомі еллінам скоріше ніж даки». Діо Кассій теж наголошував, що: «гети це інший народ ніж даки» [30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

Апіан вважав, що: «даків і гетів розмежовував Дунай, де гетський народ проживав по ту сторону Дунаю». Дослідниця І. Круглікова розглянувши та проаналізувавши свідчення джерел про гетів та даків наголошувала, що археологічні джерела вже чітко дають підстави наголошувати, що це різні народи, де даки це фракійці, а гети це слов'яни. В цей час у гетів кристалізується Гетська держава, в якій військовий начальник іменується «Рех-король». Страбон пише, що: «гет Бурвіста, на протязі трьох років утворив велике Гетське царство і пічинив велику кількість сусідніх племен. Син Бурвісти, цар Котіс чеканив вже свої монети, що говорить про наявність фінансового порядку в державі гетів». За такі епохольним державним розвитком, політичної та економічної могутності гетів, свідчень про ці процеси вище приведених джерел, розмежування гетів з даками, як двох різних, проживаючих на різних берегах Дунаю, народів, є очевидним [39,с.14-15, с.34-35, с.169].

Не дивлячись на те, що гети і даки на Дунаї були різними народами, між ними були налагоджені політичні, культурно-релігійні та економічні зв'язки, за довготривалу епоху сусідства, до часу завоювання римлянами Дакії як вважав дослідник В. Городцов, у гетів і даків була спільна релігія, культура і тільки після виходу гетів з Дунаю на межі тисячоліть, гети-слов'яни набрали рис притаманних виключно, для їхньої слов'янської культури [16,с.7-8, с.27-34].

Російський вчений Б. Рибаків теж вважає, що даків та слов'ян-гетів пов'язувала на Дунаї релігія та релігійне світобачення: релігійна астрономія, культура, традиції, побут, які по виході слов'ян в Прикарпаття різко видозмінилися [55,с.90-95].

Український вчений М. Брайчевський вважав, що взаємопроникнення дакійської та слов'янської культур могло відбутися на межі тисячоліть та в перших століттях н. е. в зв'язку з розгромом даків римлянами і відходу їх частини даків у слов'янський світ в передгірські райони Карпат, де виникли карпи-гуцули, які через певний проміжок часу ослов'янилися [6,с.4-5].

Дослідник В. Лянскоронський вважав, що слов'яно-гетська і дакійська державності мали суттєву відмінність, оскільки перша розвивалась у більшій мірі на Дунаї, а друга у Карпатах, Подністров'ї та Побужжі. Тільки невеликий час гетська і дакійська цивілізації співіснували по різні сторони Дунаю в епоху проникнення в регіон римлян, які знищили Дакійську державу, що вивищило у регіоні державність та культуру гетів-слов'ян [41,с.464-465]. Дослідниця І. Круглікова вважала, що зближення гето-слов'янського та дакійського населення виникло внаслідок окупації римлянами Дакії і пізніших потужних дако-слов'янських політичних та торгово-ремісничих взаєминах, які були консолідовані для боротьби з Римською державою [39,с.160-161]. Російський дослідник XIX століття А. Чертков проаналізувавши історичний розвиток гетів вважав, що між ними і даками мало схожості, оскільки даки формувались на протилежній стороні Дунаю, а гети в нижній частині Дунаю та Подністров'ї, Буковині та Прикарпатті, де і нині збереглися глибокі пласти їх говірок серед галицького населення. Політичний та етнічний розвиток гетів це: 1. Прабатьківщина Хеттія та її центр Галич в Малій Азії. 2. Подальший розвиток на Дунаї, де постав у гетів, політичний центр, Галич

Дунайський. 3. Остаточне місце проживання це Прикарпаття і Подністров'я, куди вони переселились з Дунаю внаслідок експансії кельтів, римлян і де заснували свою нову столицю: Галич в Подністров'ї, де й остаточно затвердили своє проживання під назвою гетів-слов'ян [76,с.59-62; с.11-12].

Приведені вище фольклорні та етнографічні дослідження співставимо з археологічними джерелами, згідно якими стає ясно, що в II ст. до н. е. на межі тисячоліть, зарубинецьке-слов'яно-гетське населення всупає в безпосередньо близькі стосунки з фракійським населенням. Внаслідок приходу римлян у перше виникає Черняхівська культура. Друге, дакійське відчасти знищується, а на територіях проникнення, це дакійське населення асимілюється, слов'янами. Так виникають карпигуцули [13,с.133]. Таким чином виявлений археологом В. Цигиликом в Прикарпатті та Карпатах дакійський археологічний матеріал, який синтезується зарубинецьким, слов'янським етносом, яскраво підтверджує асиміляцію слов'янами решток, розгормлених римлянами в Подунав'ї і проникнувших на територію слов'ян, даків [77, с.115-116; с.300-359].

Дослідник І. Винокур вважав, що у середньому і нижньому Подністров'ї внаслідок проникнення римлян у II-III століттях склався гето-пшеворо-зарубинецький сімбіоз, на основі гето-слов'янського конглометату. Слов'янський етнос за два століття поглинув всі прийшли, зокрема дакійський етнос, і у IV-V століттях н. е., став суто слов'янським. Дослідник наголошує, що сам обряд трупоспалення успадкований він зарубинецької та гето-слов'янської культури в подальшому активно розвинувся і в суто слов'янській культурі [13,с.135]. Дослідник Б. Тимошук вважав, що слов'яни завжди були автохтонами на цих землях, що видно в їх архітектурі, побуті та культурі. Всі решту народи, що прийшли на їх території внаслідок римського вторгнення в подальшому підсилили слов'янські сільськогосподарські та військові інституції, що видно хоча би по археологічному матеріалі з Буковини [67,с.47-60]. В II-III століттях нашої ери, на думку російського археолога В. Сєдова, в рамках черняхівської культури, яскраво своїм домігунням проглядається гето-слов'янський сімбіоз. Довгий процес синтезу цього конгломерату викристалізовує у V столітті н. е., що засвідчено археологічно, вже як суто слов'янський етнос [60,с.97-98].

Такий гето-слов'янський сімбіоз визначає, як бачимо за дослідженнями Л. Вакуленко та О. Приходнюка, ранньослов'янське населення в Прикарпатському регіоні, яке і стоїть біля формування середньовічної культури слов'ян [9,с.100-101]. Наступний дослідник М. Смішко гето-даків чи гето-слов'ян утотожнює з ранньою культурою Карпатських курганів, які відомі за джерелами, як народ карпів [64,с.151-152]. Польський дослідник Г. Ловмянський вважав, що сімбіоз гето-слов'ян він проглядається на Дунаї ще в пізньо індо-європейському часі. Розвиток цього населення продовжується в областях від Карпат до Сяну, в Прикарпатті та Подністров'ї де відомі слов'яни карпи-хорвати [87,с.112; с.68-69].

Якщо взяти до уваги висновки археолога Г. Фьодорова, що гето-зарубинецький сімбіоз населення сформувався на Дунаї починаючи з V ст. до н. е., і власне цей сімбіоз і поклав початок гетів-слов'ян, які в подальшому переселилися в Подністров'я і власне там стали яскравими представниками Черняхівської культури [74, с.16, с.171; с.74-75; с.73; с.74-75], то з археологічної точки зору, це проглядається з археологічної культури «Поянешти-Лукашівка», яка складається з двох компонентів, в якій переважають гетські риси. В процесі створення цієї гетської культури, слов'яни поширилися від Подунав'я до Карпат і на схід Прикарпаття, на цих територіях, які, як вважали І. Русанова та Е. Симлнович, сконцентровані в поселеннях гетів [56, с.96]. Такої ж думки дотримується і український вчений М. Смішко, який в ряді праць наголошував, що гети Липецької культури носили в собі і основні компоненти культури слов'ян, де пізніше Липецька культура трансформувалась в Черняхівську культуру. Розглянута та проаналізована вченими сукупність археологічного матеріалу липецької, черняхівської культури та культури Карпатських курганів, можна наголосити, що стародавні гети і слов'яни це один і той же народ. У римську добу ці гето-слов'янські народи модернізують свою державність і навіть об'єднуються в одну державну інфраструктуру Бастарнів та Карпів, в подальшому Склавнів та Антів. Таке поступове об'єднання гетських племен і привело до кристалізації у перших століттях н.е., як наголошував археолог М. Смішко, карпів-хорватів, які увібрали в себе державність та історико-політичний розвиток таких стародавніх слов'янських народів, як гети, бастарни та інших, і на їх базі створили ранньосередньовічну слов'янську(хорватську) культуру та хорватську державність, що проглядається по археологічних старожитностях культури Карпатських курганів [64,с.151-152].

До загального висновку розвитку слов'янського етносу хетти-гети-слов'яни, далі карпи-хорвати, прийшов у своїх працях і закарпатський археолог С. Пеняк, який вважав, що хорвати північного підгір'я Карпат були давнім населенням, коріння та етногенез якого слід шукати в міжріччі Прута та Дністра та прилягаючих до цієї концентруючої території регіонах Дунаю [51, с.161-164].

Якщо іти за вищевикладеною, зрозумілою і логічною концепцією, то подальша історія та релігійна культура українців-слов'ян, яка яскраво прослідковується нами з Хеттської держави: де праукраїнці проживали в сусідстві з латинами, італіками, кельтами: сучасними французами та британськими народами, а також даками, то постає яскрава реальність, яка складається з історичних процесів, які проглядаються від епохи Хеттської держави на основі проаналізованої сукупності джерел, та генетичної пам'яті, які в сукупності відтворюються сучасною наукою [28, с.21-43; с.121-148; с.5-27; с.4-26]. Таким чином, проаналізувавши всі наявні джерела і ототожнивши стародавніх хеттів-гетів з слов'янами-хорватами, можливо доповнити реконструкцію етнотворення та становлення гетів-слов'ян певною періодизацією їх розвитку. Якщо іти за розробленою періодизацією, що хетти-гети у своїй стародавній прабатьківщині проживали в Малій Азії в басейні ріки Галич, а біля ріки знаходились гори, які називалися «Загора», і ця країна хеттів-гетів, як вважав дослідник А. Чертков називалася від гір Загора і розташовувалась, як по усьому басейні ріки Галич, як і в горах так і за горами, то можемо проглянути майбутній тотожний регіон подальшого переселення та етноназв. У цьому регіоні Малої Азії хетти-гети утворили військово-політичний союз. Уже тут вони споруджували фортеці, та городища, як політичні та адміністративні пункти для захисту хеттського населення. Одне із них головне називалося Галич. Дослідник А. Чертков на базі ведичних свідчень вважав, що гори поблизу ріки Галич хеттами-гетами називались на їх мові Герб-Горб-Хрб-Горб. Одже наголошував дослідник А. Чертков, внаслідок розпаду індо-європейських племен, східне коліно хеттів-гетів висилилося із своєї Малоазійської прабатьківщини і колонізувало територію Передкавказзя, де відомі як «Маса-Гети», що засвідчено літописними даними [76,с.26-27, с.30, с.95-97].

В подальшому визначні вчені М. Марр, Т. Гамкрелідзе, В. Іванов, О. Трубачов, В. Кобичев доповнили і розширили періодизацію А. Чертокова, розвитку хеттів-гетів-слов'ян та подали досконалу і зрозумілу теорію появи хеттів-гетів-слов'ян у Європі, зокрема на Дунаї і в Подністров'ї, про що наголошувалось вище [43,с.104-105; с.4-9; с.71-75; с.34-67, с.123-147, с.235-279; с.23-47, с.91-128, с.145-176; с.38; с.23-49].

Та ця періодизація руху хеттів-гетів-слов'ян у Європу, де вони також відомі під назвою хорвати була б не повною, якщо б не зупинитися на розгяді етнонімів «Галич», «Углич», які виникли в Передній Азії, у етномасиві хеттів, Передкавказзі, Подонні, Південно-Причорноморрі, Подунав'ї, Подністров'ї. Особливо термінологія Галич стає відомою, як на Дунаї так і в Подністров'ї з приходом сюди хеттів-гетів з Малої Азії, з якими ряд вчених і пов'язують етнонімію Галич в Подністров'ї [30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

За таких обставин, етнонім Галич, за дослідженнями російського вченого В. Седова, побудований в IX-X ст. вихідцями з Галича Дністровського, Галич-Мерянський (Заліський) має дуже стародавній, по суті хеттський початок. Залишений у спадок великий фольклорний епос про Галич, починаючи від хеттів до слов'ян, їх індо-європейські саги та слов'янські стародавні билини, на шляху рузу їх генетичної пам'яті, пов'язують нинішніх галичан з стародавньою батьківщиною, з часом проживання галичан в місті Галичі, поблизу Галицьких гір, в Малій Азії у III тисячолітті до нашої ери, так і в Галичі на Дунаї. Епос про Галич відомий і в середньовічній добі активного функціонування Галицької Русі в якій створена галицька беліна «Дюк Степанович», яка розповідає про багатий стародавній Галич над Дністром у X столітті, який має торгово-економічні та культурні відносини з Києвом в якому князює князь Володимир. Ця беліна вже вихідцями з Галича Подністровського була перенесена на територію Ростово-Суздальської Русі, в Галич-Мерянський (Заліський) [44,с.99-108].

Таким чином, нова епоха IX-X століття, яка мало відома в фольклорі стародавньої Галичини, дуже добре збереглася в Галичі (Мерянському) в Росії, заснованому вихідцями з Прикарпатської Галичини, який рухав дух переселення, який вони на генетичному рівні усвідомили ще в стародавній Хетті... Якщо врахувати карту розселення слов'ян-галичан, складену російським істориком та археологом В. Седовим, то можемо зрозуміти, що весь вищеописаний за тисячоліття життєдайний рух хеттів-гетів-карпів-хорватів-галичан, має під собою серйозне наукове підґрунтя для подальшого вивчення. До такого ж висновку прийшов на початку XX століття російський вчений В. Ключевський, який був переконаний, що власне з Малої Азії, далі Дунаю, Карпат та Прикарпаття почалася остання фаза слов'янізація ховатами Руської рівнини та Адриатики, сучасної Хорватії, яка закінчилася Галичем (Мерянським), що на території Ростово-Суздальської Русі [36,с.25-28].

Під такою сукупністю споріднених етнонімів: «хетти-гети-карпи-хорвати-галичани», які рухають сучасну історичну науку в XXI столітті, ця проблема, потребує подальшого наукового дослідження... [29,с.12-120; с.5-14; с.90-94; с.99-113; 30,с.12-20; с.5-14; с.8-9; с.5-21; с.6-68, с.68-93,с.93-114].

Список використаних джерел та літератури:

1. Баран В.Д. Ранні слов'ян між Дністром і Прип'яттю. - К., 1972.
2. Баран В.Д., Козак Д.Н., Терпиловський Р.В. Походження слов'ян. - К., 1991.
3. Башилов В.А. Раннеславянское жилище в Молдавии. - МИА. - №108.
4. Бибииков С.Н. Раннетрипольское население Лука-Врублецкая. - МИА. - М., 1953. - №38.
5. Бломквист Е.Э. Крестьянские постройки русских, украинцев и белорусов. Институт Миклухо-Маклая. - М., 1956.
6. Брайчевский М.Ю. Римская монета на территории УССР. - М., 1954.
7. Вакуленко Л.В. Пам'ятки підгір'я Українських Карпат I пол. I тис. н. е. - К., 1977.
8. Вакуленко Л.В. Поселение позднеимского времени у с. Сокол и некоторые вопросы славянского этногенеза. В кн.: Славяне на Днестре и Дунае. - К., 1983.
9. Вакуленко Л.В., Приходнюк О.М. Славянские поселения I тис. н.э. у с. Сокол на Среднем Днестре. - К., 1984.
10. Винокур И.С. Черняховские племена на Днестре и Дунае. Кн.: Славяне на Днестре и Дунае. - К., 1983.
11. Винокур И.С. История и культура черняховских племён лесостепного Днестро-Днепровского междуречья. Автореферат диссертации д-ра ист. Наук. - К., 1978.
12. Винокур И.С. История и культура черняховских племён лесостепного Днестро-Днепровского междуречья. - К., 1978.
13. Винокур И.С. Лесостепные племена II-V вв. н. э. и их роль в истории Юго-Восточной Европы. Советская Археология. - М., 1979. - №4.
14. Гамкрелидзе Т.В., Иванов В.В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. - Тбилиси, 1984. - Т. II.
15. Геродот. История. Вестник Древней Истории. - М., 1947. - Т. IV.
16. Геродот. История. - М., 1888. - Т. II. - Книга IV.
17. Городцов В.А. Дако-сарматские религиозные элементы в русском народном орнаменте. Советская Археология. - М., 1974. - №4.
18. Грушевський М. Порайонне історичне дослідження. Київ та його околиці Київ та його околиці. - Київ, 1925. - Т. XXII.
19. Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004.
20. Ідзьо Віктор. Галицька держава-процеси етнотворення і становлення (III-XII ст.). - Львів «Камула», 2005.
21. Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватів та їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т. I. - №5.
22. Ідзьо В.С. Хорватське князівство (до питання генези Галицького князівства). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т. I. - №6.
23. Ідзьо В. Аналіз історичного розвитку Бастарнів, Карпів-Хорватів у взаємовідносинах з древніми: Хеттською, Еллінською, Факійською, Кельтською, Римською та Візантійською цивілізаціями. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2007. - Т. XIII.
24. Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - VI-X століття. До з'ясування питання етногенезу й етнотворення Прикарпатських та Далматійських хорватів. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2004. - Т. V.
25. Ідзьо В. Аналіз історичного розвитку Хеттської цивілізації на території України. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2008. - Т. XIV.
26. Ідзьо В. Гети, стародавні хетти в історичному та культурному етногенезі українського народу. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2009. - Т. XV.
27. Авдієв В.І. Історія Стародавнього Сходу. - К., 1954.
28. Волков А., Непомящий Н. Хетты. Неизвестная империя Малой Азии. - М., 1994.
29. Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини (V-X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т. IV.
30. Ідзьо В.С. Історико-лінгвістичні дослідження етногенезу слов'ян Дунайсько-Карпат-Дністровського регіонів. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т. VIII.

- Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - VI-X століття. До з'ясування питання етногенезу й етнотворення Прикарпатських та Далматійських хорватів. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2004. - Т.V.
- Ідзьо В. Аналіз історичного розвитку Бастарнів, Карпів-Хорватів у взаємовідносинах з древніми: Хеттською, Еллінською, Факійською, Кельтською, Римською та Візантійською цивілізаціями. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2007. - Т.XIII.
- 22.Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватів та їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.I. - №5.
- Ідзьо В.С. Хорватське князівство (до питання генези Галицького князівства). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.I. - №6.
- Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004.
- Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватів та їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.I. - №5.
- Ідзьо В.С. Хорватське князівство (до питання генези Галицького князівства). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.I.- №6.
- Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1998. - Т.II. - №2.
- 23.Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватів та їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.I. - №5.
- Ідзьо В.С. Хорватське князівство (до питання генези Галицького князівства). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.I. - №6.
- Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - VI-X століття. До з'ясування питання етногенезу й етнотворення Прикарпатських та Далматійських хорватів. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2004. - Т.V.
- 24.Ідзьо В. Аналіз історичного розвитку Бастарнів, Карпів-Хорватів у взаємовідносинах з древніми: Хеттською, Еллінською, Факійською, Кельтською, Римською та Візантійською цивілізаціями. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2007. - Т.XIII.
- 25.Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини (V-X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.IV.
- 26.Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватів та їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.I. - №5.
- Ідзьо В.С. Хорватське князівство (до питання генези Галицького князівства). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.I. - №6.
- Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004.
- Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватів та їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.I. - №5.
- Ідзьо В.С. Хорватське князівство (до питання генези Галицького князівства). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т.I. - №6.
- Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1998. - Т.II. - №2.
- Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини (V-X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.IV.
- Ідзьо В.С. Історико-лінвістичні дослідження етногенезу слов'ян Дунайсько-Карпато-Дністровського регіонів. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VIII.
- Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - VI-X століття. До з'ясування питання етногенезу й етнотворення Прикарпатських та Далматійських хорватів. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2004.

- Ідзьо В. Аналіз історичного розвитку Бастарнів, Карпів-Хорватів у взаємовідносинах з древніми: Хеттською, Еллінською, Факійською, Кельтською, Римською та Візантійською цивілізаціями. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2007. - Т.ХІІІ.
- 27.Ідзьо Віктор. Галицька держава - процеси етнотворення і становлення (ІІІ-ХІІ ст). - Львів «Камула», 2005.
- Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання ІІ доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004.
- 28.Ідзьо Віктор. Кельтська цивілізація на території України. - Львів «Сполом», 2002.
- Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання ІІ доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004.
- Ідзьо Віктор. Галицька держава-процеси етнотворення і становлення (ІІІ-ХІІ ст). - Львів «Камула», 2005.
- 9.Ідзьо В. Аналіз історичного розвитку Хеттської цивілізації на території України. - М., 2008. - Т.ХІV.
- Ідзьо В. Гети, стародавні хетти в історичному та культурному етногенезі українського народу. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2009. - Т.ХV.
- Ідзьо В. Огляд джерел та концепцій історичного етно-творення племінного об'єднання хорватів. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2010. - Т.ХVІ.
- Ідзьо В. До питання вивчення інтепритацій вченими поступального розвитку етносу: Хетти-гети-хорвати-галичани. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2010. - Т.ХVІ.
- 30.Ідзьо В. Аналіз історичного розвитку Хеттської цивілізації на території України. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2008. - Т.ХІV.
- Ідзьо В. Гети, стародавні хетти в історичному та культурному етногенезі українського народу. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2009. - Т.ХV.
- Ідзьо В. Хеттська цивілізація на території України. - Кримська Світлиця. - Сімферополь, 2008р. - №33.
- Віктор Ідзьо. Українська мова. Давня українська література - призабута та малодосліджена спадщина українського народу. - Івано-Франківськ «Сімік». - Вид. ІІ, 2011р.
- Ідзьо Віктор. Хеттська цивілізація в історичному, мовному, культурному процесі етнотворення українського народу». - Івано-Франківськ «Сімік», 2012р.
- 31.Ідзьо Віктор. Українська держава в ІХ-ХІІІ століттях. - Львів «Сполом», 2004.
- 32.Іванов В. «След светоносных». Техника молодежи. - М.,1985. - №9.
- 33.Иловайский Д. Княжый период в Украины-Руси. Русская Историческая Библиотека. Тернополь, 1888. - Т.ІV.
- 34.Історія УРСР. - К., 1977. - Т.І. - Книга І.
- 35.Йордан. О происхождении и деяниях гетов. - М.,1960.
- 36.Ключевский В.О.Русская история. - М., 1991.
- 37.Кобычев В.П. В поисках прародины славян. - М.,1973.
- 38.Косвен М.О. Очерки истории первобытной культуры. - М., 1953.
- 39.Кругликова И.Т. Дакия в эпоху римской оккупации. - М.,1955.
- 40.Латышев В.В. Известия древних писателей греческих и латинских о Скифии и Кавказе. ВДИ. - М., 1947-1949. - Т.І-ІІ.
- 41.Лянскоронский В.Г. Находники римских монет в области среднего Поднестров'я. Труды XI археологического съезда в Киеве. - К., 1899.
- 42.Марр Н.Я. Постановка учения о языке в мировом масштабе. Избранные работы. - Л., 1937. - Т.ІV.
- Марр Н.Я. Книжные легенды об основании Куара в Армении и Киева на Руси. - Л.,1936. - Т.ІІІ.
- Марр Н.Я. Яфетический Кавказ и третий этнический элемент. - Л.,1934. - Т.І.
- 43.Марр Н.Я. Яфетический Кавказ и третий этнический элемент. - Л.,1934. - Т.І.
- Марр Н.Я. Книжные легенды об основании Куара в Армении и Киева на Руси. - Л.,1936. - Т.ІІІ.
- Марр Н.Я. Постановка учения о языке в мировом масштабе. Избранные работы. - Л.,1937. - Т.ІV.
- Гамкрелидзе Т.В., Иванов В.В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. - Тбилисси, 1984. - Т.ІІ.
- Трубачев О.Н. Этногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования. - М.,1991.
- Трубачев О.Н. Этнографическое обозрение. - М.,1993. - №4.
- Кобычев В.П. В поисках прародины славян. - М.,1973.
- 44.Седов В.В. Происхождение и ранняя история славян. - М.,1979.

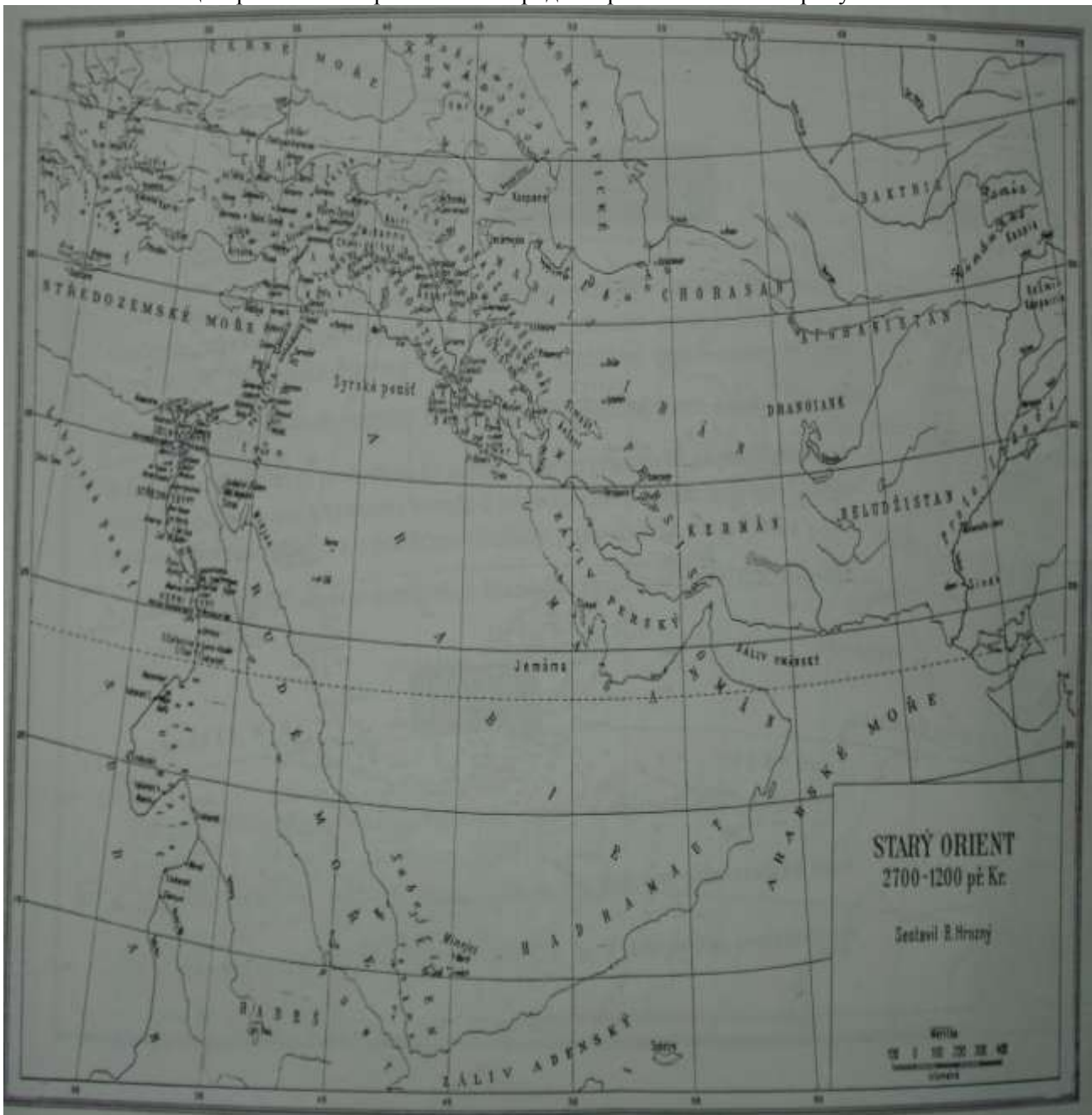
- 45.Мамонова А.И. Исследование геттских памятников среднем Поднестровье. - Краткие сообщения в докладах и полевых исследованиях института Археологии. - М.,1963. - №94.
- 46.Мамонова А.И. Скифия и фракийский мир. - М., 1979.
- 47.Материалы исследования по археологии и этнографии Молдавской ССР. - Кишинёв, 1964.
- 48.Мишулин А.В. Древние славяне в материалах древних греко-римских и византийских писателей по VII вв. Вестник Древней Истории. - М.,1941.- №1.
- 49.Овидий. Печальные песни. В кн.: В.В.Латышев. Известия древних писателей. ВДИ. - М., 1949. - №2.
- 50.Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів, 1894.
- 51.Пеняк С.І. Ранньослов'янське і давньоруське населення Закарпаття VI-XIII ст. - К.,1980.
- 52.Петрушевич А. Археологические находки вблизи г. Галича. Вестник Народного Дому. - Львов,1883.
- 53.Полевой Л.Л., Рафайлович Н.А.О древней керамике Днестро-Прутского междуречья. Известия М.Ф. СССР. - М.,1960. - №4(70).
- 54.Приходнюк О.М. К вопросу о присутствии Антов в Карпато-Дунайских землях. В кн.: Славяне на Днестре и Дунае. - К., 1983.
- 55.Рыбаков Б.А. Древние элементы в русском народном творчестве. - М., 1952.
- 56.Русанова И.П., Симонович Э.А. Славяне и их соседи в конце I тыс. до н.э. - первой пол. I тис. н. э. - М.,1993.
Руський літопис. - К.,1989.
- 57.Салманович М.Я. Жилища коренного населения Молдавской ССР. Советская Этнография. - М.,1947. - №4.
- 58.Саратов И. «О поле... поле». Техника молодежи. - М., 1985. - №9.
- 59.Седов В.В. Древнеевропейцы. Российская Археология. - М.,1993. - №3.
- 60.Седов В.В. Происхождение и ранняя история славян. - М.,1979.
- 61.Свешніков І. Культури шнуркової кераміки західної частини УРСР в кн.: Археологія Української РСР. - К., 1971.
- 62.Словарь русских суеверий. - Спб.,1862.
Чулков. Славянское баснословие. Змии. - Спб.,1859.
- 63.Скржинская Е. О славянах и антах о Мурсианском озере и городе Новиетуне. - Византийский временник. - Спб., 1907.
- 64.Смішко М.Ю. Карпатські кургани першої половини I тис. н.е. - К.,1960.
- 65.Тацит К. О происхождении германцев и местоположении Германии. Собрание сочинений в двух томах. - Л.,1969. - Т.І.
- 66.Тимошук Б.А., Винокур С.И. Памятники эпохи полей погребений на Буковине. Краткие сообщения Института Археологии АН СССР. - М.,1962. - Вып.90.
Винокур И.С. Черняховские племена на Днестре и Дунае. - Кн.: Славяне на Днестре и Дунае. - К.,1983.
- 67.Тимошук Б.О. Слов'яни Північної Буковини V-IX ст. - К.,1976.
- 68.Трубачев О.Н. Этногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования. - М.,1991.
Руський літопис. - К.,1989.
- 69.Трубачев О.Н. Этнографическое обозрение. - М.,1993. - №4.
- 70.Феофан. Летопись под 551, 575, 649, 775 годами. - Вестник Древней Истории. - М., 1941. - №1.
- 71.Феофилакт Симокатта. История. - М.,1957. - Т.ІІІ.
- 72.Фёдоров Г.Б. О двух обрядах в погребениях в черняховской культуре. Советская Археология. - М., 1957. - №4.
- 73.Фёдоров Г.Б. Несколько материальных находок первых веков нашей эры из Молдавии. В кн.: Материалы и исследования по археологии и этнографии Молдавской ССР. - Кишинёв,1964.
- 74.Фёдоров Г.Б. Население Прутско-Днестровского междуречья в I тыс. н.э. МИА. - М., 1960. - №89.
Смішко М.Ю. Ранньослов'янська культура Карпатського Підгір'я. Наукові записки Інституту суспільних наук АН УРСР. - К., 1952. - Т.3.
Смишко М.Ю. Раннеславянская культура Поднестровья в свете новых археологических данных. КСИИМК. - М.,1952. - Вып. 44.
Смішко М.Ю. Ранньослов'янська культура Карпатського Підгір'я. Наукові записки Інституту суспільних наук АН УРСР. - К., 1952. - Т.3.

- 75.Херман Э., Кулинич Й. Два типа этничности хорватской и сербской примеры.//Этнографическое обозрение. - М., 1993. - №4.
- 75.Чертков А.Д. Очерки древнейшей истории Протославян. - М., 1852. - Ч.II.
- 76.Чертков А.Д. Очерк древней истории протославян. - М., 1851.
- 76.Чертков А.Д. Фракийские племена в Малой Азии. - М., 1852.
- Чертков А.Д. Очерк древней истории протославян. - М., 1851.- Гл.2.
- 77.Цигилик В.М. Пам'ятка перших сторіч н.е. у верхів'ї Золотої Липи. Збірник. Матеріали другої Подільської історико-красназавчої конференції. - Львів, 1968.
- Kostrzewski J. Od mezolitu do okresu wedrowek ludow. Prehistoria ziem Polskich. - Krakow,1948.
- 78.Шафарик П.И.Славянские древности. - М.,1848. - Т.I. - Кн.2.
- 79.Belovski. Wstep krytyczny do dziejow Polski. - Krakow,1848.
- 80.Diodori Bibliotheka historica. - Lib. XXI.
- 81.Gdastein I. Ocnoge ne zi Hrvata uranom srednjm vijku.// Migracij sketeme. - Zagreb, 1989.
- 82.Gluhak A. Porijeklo imena Hrvat. - Zagreb, 1990.
- 83.Juliani imperatoris. Hoisiger.
- 84.Klaic N. Srednjovjekov na Bosna. - Zagreb, 1989.
- Багрянородный К. Об управлении империей. - М., 1989.
- Трубачев О.Н. Этнографическое обозрение. - М.,1993. - №4.
- 85.Kronstejner O. Gabes unter den Alpensneen eine kroatische Gruppe. - Witner slavischen. - Jahrbuch, 1978. - №24.
- 86.Lelevel. Nardyna ziemiach slawianskich. - Poznan, 1853.
- 87.Lowmianski H. Op. Cit., 1963. - Т.II. - Т.III.
- 88.Muzic I. Podrijetlo Hrvata. - Zagreb, 1989.
- 89.Nestor I. La nekropole Slave d'epogne ancienne de Sarata - Mohteori. - Dacia,1957. - №I.
- 90.Sarmatia et Dacia cum Ponto Euxirco et Caucasso gecundum Ptolemaeum. Weimar Verlag des Geographischen Institus,1848. - Karta.
- 91.Teodorescu V. Despre cultura Jpotesti - Cindesti la lumina cercetarilor archeologice den nord estul. - Muntenici(rgicenea Ploesti). - SCIV, 1964. - №4.

Релігійна культура Південно - Східної Європи кінці I тисячоліття до нашої ери – початку I тисячоліття нашої ери

Бачейн чорного моря, Дністро-Подоунав'я, що прилягає до Чорномор'я, Карпатський регіон та східне Прикарпаття в останній третині I тисячоліття до нашої ери та в першій третині - I тисячоліття нашої ери було контактною зоною релігійно-культурного впливу різних народів: трипільців, хеттів, скіфів, еллінів, фракійців, кельтів, римлян, слов'ян, готів, та візантійців-християн.

Особливо вплинула на етногенез слов'ян басейну Чорного моря та Причорномор'я, Карпат та Українського Прикарпаття. Хетська релігійна культура, яка продовжила і розвинула релігійне життя стародавньої Трипільсько-Чорноморської цивілізації X-VIII тис. до н. е., і в Південній частині від Причорномор'я, вдосконалила давньо-європейську релігійну культуру, яка у подальших тисячоліттях в потоці європейського розселення народів перенесла на всю Європу.

Мал. 1. Карта поширення хетської культури складена археологом Бедржихом Грозним.

Отже в подальшому в поступальному розвитку після трипільської X-II тис. н. е., хетської II - I тисячоліття до нашої ери релігійної культури та духовності на Чорноморський, Карпато-Дністровський та Дніпровський регіони в поступальному розвитку релігійної культури мали впливи: еллініська і особливо кінці I тисячоліття до нашої ери - початку I тисячоліття на кельтська та римська релігійні культури.

На периферії цих розвинутих цивілізацій у конгломераті народів, які контактували між собою існувала синкретичне світорозуміння та світосприймання.

У цих народів, з окрема в кельтів, кінці I тисячоліття до нашої ери - початку I тисячоліття, напевно, до слов'ян-українців Карпат, Прикарпаття, Подністров'я, Побужжя, Подніпров'я, була близька язичницька релігійна культура, релігійна система, яка виводилась з спільної давньої індо-європейської трипільської та хеттської релігійної культури бачену Причорномор'я та Дністро-Дунайського міжріччя, що прилягало до басейну Чорного моря.

Сді наголосити, що у давніх європейських народів, ятногенез яких пройшов в басейні Чорного моря, спільним було також поклоніння головним - планетарним богам, які ототожнювалися з сімома відомими в стародавньому світі «планетами» - Сонцем, Місяцем, Меркурієм, Венерою, Марсом, Юпітером та Сатурном, які можна було спостерігати неозброєним оком і які мали різні назви у різних народів.

У Чорномор'ї, Карпатах та Прикарпатті в останній час відкрито ряд культових об'єктів, які недостатньо ввійшли в науковий обіг та які проливають світло на проблему духовної культури конгломерату народів, які проживали на території Західної України близько межі ери. Так у 1972-1973 роках Західно-Українська експедиція під керівництвом Г.І. Смірної біля села Долиняни Хотинського району на Буковині відкрила кругле святилище діаметром близько 23 метри у якому по колу було поставлено у ямах 36 дерев'яних стовпів, деякі з яких стояли у ямах з обмазкою та неодноразово спалювалися. Коло з дерев'яних стовпів було оточене колами кам'яних брил, поставлених на ребро [11,с.77-82].

Внаслідок вивчення цього святилища Г.Ю. Гриценко було встановлено, що 36 стовпів символізують єгипетський деканальний зодіак, а астрономо-математична схема святилища була астрономічним годинником яким фіксувалися сенодичні періоди видимих планет, а також сонячний та місячний роки [9,с.83-89].

Це святилище знаходилося на місці скіфського поселення, а на відстані 200 м. в різні сторони від святилища розташовувалися могильник та поселення культури Поянешти-Лукашівка (II ст. до н. е. - I ст. н. е.), які були пов'язані з кельтами [3,с.25].

За античними джерелами у цей час відбувалися конфлікти між скіфами та проживаючими у верхньому Подністров'ї кельтами-галатами. Також у цей час спостерігається рух кельтів у нижнє Подністров'я та Подунав'я і витіснення з цього регіону скіфів. Можна припустити, що поселення культури Поянешти-Лукашівка біля села Долиняни пов'язане з святилищем - обсерваторією. Згідно з висновками вчених на цій території проживали в цей час кельти, слов'яни та фракійці. В цю епоху на Прикарпатті і Подністров'ї проходив процес етнічного та культурного взаємовпливу. Як свідчать античні джерела, зокрема праці Тіта Лівія та Плутарха, мешканцями Подністров'я були бастарни, яких ці вчені називають кельтами і які залишили пам'ятки культури Поянешти-Лукашівка. Страбон вважає це населення симбіозом кельтів-бастарнів з фракійцями [3,с.25].

Слід відзначити високий рівень наукового світорозуміння та духовної культури Чорномор'я, Прикарпатсько-Дністровському регіонів. Як кельтські друїди так і фракійські жреці були обізнані з астрономією. Юлій Цезар писав, що друїди «багато говорять своїм молодим учням про світила та їхній рух, про велич світу і землі, про природу та могутність і владу безсмертних богів» [4,с.112].

Автор XII століття Гальфрид Монмутський писав: «Ми шануємо батьківських богів - Сатурна, Юпітера та інших, які правлять світом, а в особливості Меркурія... Після них ми поважаємо богиню наймогутнішу з усіх, яка носить ім'я Фреї» [2,с.244-245].

Що до Меркурія, то про його першість серед богів вказував і Юлій Цезар, який писав, що «друїди із богів більше усього шанують Меркурія... Слідом за ним вони вшановують Аполона, Марса, Юпітера та Мінерву. Про ці божества вони мають приблизно таку ж саму уяву як інші народи» [4,с.112-113].

На Долинянське святилище-обсерваторію могли впливати окрім кельтських також фракійські астрономічні знання. Відомо, що верховний жрець гето-дакійського союзу Дікеней (I ст. до н. е.), який вчився астрономії в Олександрії єгипетській, після повернення на батьківщину поширював астрономічні знання серед фракійського суспільства. Історик Йордан пише, що Дікеней «був у цій справі досвідченим учителем... навчав споглядати 12 знаків Зодіаку та рух черех них планет, а також усю астрономію» [5,с.79-80].

Отже, стародавні народи не тільки знали та поклонялися планетарним богам, але й на святилищах-обсерваторіях обраховували їхні періоди.

В Чернівецькій області в Буковинських Карпатах у 1986 році буля міста Вижниці розвідкою археолога Б.П. Томенчука та Г.Ю. Гриценко відкрите «скельне святилище». На двох високих горбах

передгір'я та в урвищі між ними на скелях виявлені системи астрономічних петрогліфів у вигляді кіл діаметром близько 50 см., а також антропоморфні стели. Питання щодо творців цього величного святилища-обсерваторії залишається відкритим, але дослідникам відомо, що кельти поклонялися кам'яним монолітам, а також широко зображали "солярні знаки" у вигляді трискелій, спіралей, кіл та колес. Можливо, що Вижницьке святилище належало до кола кельтських пам'яток. На скелях Вижнецького святилища петрогліфи-кола розміщені групами, які кількісно фіксують помісячно сонячний або місячний рік та 6 місяців періодичності місячних затемнень. На одній із скель зображено 12 кіл згрупованих аналогічно розташуванню постатей на відомому «Збруцькому ідолі» [10,с.115-124].

В ореалі Вижницького святилища на вершинах скель - Писаний камінь, Лисівський камінь та інших відкриті круглі в плані заглиблення. У деяких з цих заглиблень розпалювалися вогнища. Кількісно ці заглиблення мають календарно-культовий зміст [12,с.104-106; с.104-107].

У 1848 році на Тернопільщині в річці Збруч під горою Соколіхою, яка входить до гірського пасма Медоборів був знайдений, так званий «Збруцький ідол» - чотириохкутна скульптура, на якій розташована у три яруси 10 постатей. Фігура нижнього яруса мала три голови та 6 рук. Отже усіх голів було 12- кількість місяців у році. Фігури верхнього та нижнього ярусів символізували відповідно 4-х «небесних» планетарних богів - Сонце, Місяць, Венеру та Меркурій та трьох "підземних" планетарних богів- Марса, Юпітера та Сатурна. Постаті середнього ярусу ідола символізували Землю та Людей [8,с.45-47].

Щодо походження цього ідола не існує одностайної думки. Одні вчені вважають його слов'янським, а інші кельтським. На думку Г.Ю. Гриценка Збруцький ідол є прямим аналогом кельтської стели з святилища Ентремонт (II-III ст. до н. е.), що на півдні Франції. На стелі зображено 12 голів-місяців, які відповідають по змісту і розташуванню відомому вавилонському планетарному Зодіаку. Подібні до «Збруцького ідола» кельтський Вюртемберський ідол з двома головами та членований на яруси кельтський стовп з Вальденбуха [14,с.158-159]. До кола Збруцького ідола належить і Ставчанський ідол Черняхівської культури [1,с.112-113].

Отже, сукупність фактів дає право стверджувати, що в усій Європі у релігійних обрядах застосовується кам'яна скульптура пов'язана з культово - астрономічними святилищами. При дослідженні останніх виявлені 4-х кутні стовпи з - 2-ма, 3-ма та 4-ма головами. Численні зображення богів у кельто-слов'ян символізували у пешу чергу планетарних богів. Кельтські культові святилища Центральної Європи за своєю конструкцією тотожні з слов'янськими та фракійськими круглими святилищами. З наведених прикладів можна зробити висновок, що світогляд кельтських-жреців друїдів та слов'янських волхвів в III ст. до н. е. - I ст. н. е. був близький. Спільний світогляд простежується на поховальному обряді. Відкриті на Подністров'ї кельтські могильники тотожні з слов'янськими. Виявлені кельтські поховання з представниками місцевих племен дають право стверджувати, що у II-III ст. до н. е. тут складається кельто-слов'янська археологічна група, яка у археологічній науці дістала назву «Пшеворської культури». Складання цієї культури супроводжується не тільки політичним впливом а й інфільтрацією кельтського світогляду у середовище слов'янського етносу, що впливає з тотожності релігії кельтів та слов'ян [6,с.205-206].

Цей культурний вплив був настільки активним, що його не можна порівнювати з присунтіми у цьому регіоні іншими впливами: грецьким, римським, готським, та фракійським. Цей культурний вплив кельтів поширювався і на язичницьку релігію, що видно з культових споруд, обрядів та вірувань. Слов'янські і кельтські культові споруди, скульптури і мистецтво втілюють у собі стародавні кельтські традиції [6,с.206].

Могутній сембіоз кельто-слов'янської культури залишив глибокі корені у слов'янській мові та матеріальній культурі. Зокрема праслов'янська мова збагатилася кельтською лексикою. Згідно висновків О.М. Трубачева кельти збагатили слов'ян політичною термінологією. Слова : «конь, ко-наз, ко-нязь, князь» - були перейняті слов'янами від кельтів [13,с.9-25].

Ряд вчених, зокрема В.К. Каспарова вважає, що в II ст. до н. е. відбуваються етнокультурні контакти пшеворського кельто-іллірійського з кельто-дакійським етносом на основі місцевого слов'янського населення у районі Дністра і Прута. Увесь цей кельто-дако-слов'янський сембіоз у II ст. до н.е. просунувся на схід на Дніпро і Десну. Однак вихідним пунктом його формування було Прикарпаття та Подністров'я [7,с.112-116].

Таким чином з археологічного матеріалу кельто-слов'янських поховань ми приходимо до висновку - давня кельто-слов'янська етноструктура домінує у Черняхівській культурі і на її основі формує ранньо-середньовічну духовну культуру слов'ян [6,с.208-209].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Винокур І.С.История та культура черняхівських племен. - К., 1972.
- 2.Гольфрид Монмутский. История Бриттов. - М.,1984.
- 3.Этнокультурная карта территории Украинской ССР в I тыс. н. е. - К., 1985.
- 4.Записки Юлия Цезаря и его продолжателей о Галльской войне. - М., 1991.
- 5.Йордан. О происхождении и деянии гетов. - М.,1960.
- 6.Ідзьо В.С. Кельти і слов'яни - сфера взаємовпливу на етапі формування держави у слов'ян.Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М.,1997. -Т.І.
- 7.Каспарова В.К. Зарубинецкая культура в хронологической системе эпохи Латэна// - FCUTK, 1984. - Wup.25.
- 8.Марченко Г.Ю. Астрономічні знання у стародавніх світоглядних системах.Екологія культури: історія, традиція, сучасність. - Львів,1990.
- 9.Марченко Г.Е. Обсерватория-календарь у села Долиняны. . Археологический Сборник. - Л.,1991. - № 31.
- 10.Марченко Г.Ю. Скельне календарно-астрономічне святилище в Карпатах. Наукові Записки Івано-Франківського краєзнавчого музею. - Івано-Франківськ,1996. - Вип.3.
- 11.Смирнова Г.И. Культовое сооружение у с. Долиняны на Буковине. Археологический Сборник. - Л.,1991. - № 31.
- 12.Стефанович М. Жолобокподібні заглиблення на скелях Карпат. Скелі й печери в історії та культурі стародавнього населення України. - Львів, 1995.
- Марченко Г.Ю. Культово-астрономічні об'єкти Карпат і Прикарпаття.Галицька Земля: історія та сучасність. - Івано-Франківськ,1998.
- 13.Трубачев О.Н. Этногенез и культура древнейших славян. - М., 1991.
- 14.Філіп Ян. Кельтская цивилизация и ее наследие. - Прага, 1961. - Рис.№41. - №42.

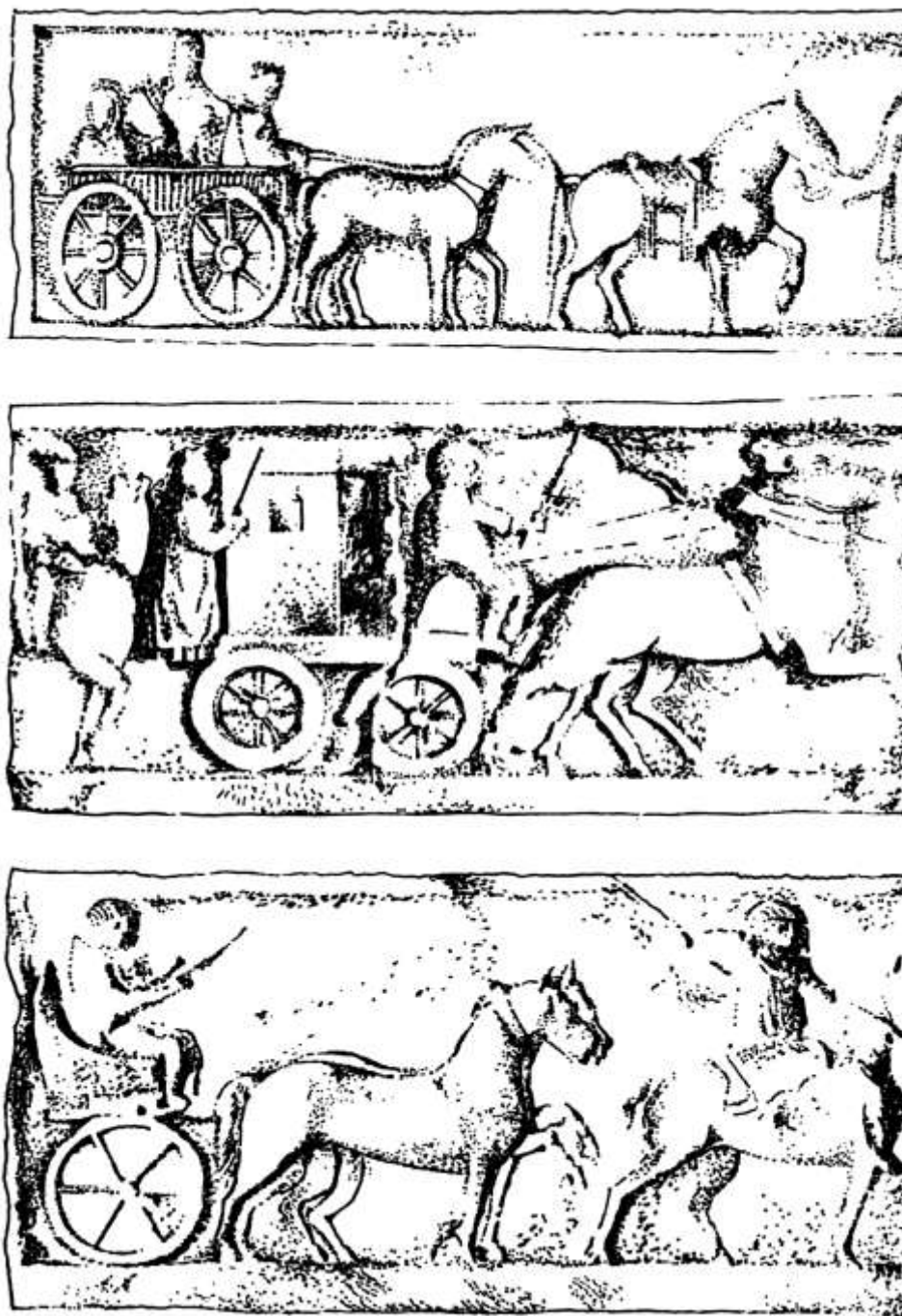
Кельто-слов'янська релігійна культура Східної Європи

На даний час в Подністров'ї чітко виділена культура Поянешти-Лукашівка, яка відноситься до провінціальної культури Кельтської цивілізації про яку вперше згадував батько історії Геродот [1, с.33; с.22-49].

Науковці вважають, що кельтські племена, які стоять біля зародження цієї культури включали регіон Подністров'я в трупопкладну культуру так званого Латенського світу [3,с.24; 9, с.148-158].

Охарактеризуємо коротко Латенську культуру, та її складову частину - культуру Поянешти Лукашівка. Ця культура отримала свою назву від культури городища Ла-Тен на території Франції. Кельтська цивілізація концентрувалася на території Франції, Німеччини, Чехії. Власне ця територія, за свідченнями Геродота називалася - Галлія [9,с.148-158].

Власне звідси кельти проникають в Східну Європу на територію Словачії, Польщі а пізніше на територію України, зокрема в Закарпаття, Подністров'я а також їх старожиності прослідковуються в басейні ріки Дніпро. Цей процес проходив наприкінці IV-III століття до н. е. [12, с.8].

Мал. 1. Рух кельтських народів по регіонах Європи (V ст. до н. е. I ст. н. е.).

Прихід кельтів у Подністров'я характеризується змішаним складом населення цього регіону. Їх вплив відчувається на формування культури Поянешти-Лукашівка в Карпато-Дністровському регіоні, що видно з традиції будівництва жител, формах кераміки а також релігійного та поховального обрядів. Д. Мачинський вважає культуру Поянешти-Лукашівки в Подністров'ї і досягнення населення, яке прийшло з обшироної території домінуючими в цей час [8,с.82-96].

Античні автори, зокрема Страбон згадують могутні та багаточисельні гальські народи в регіоні Карпат та Подністров'я. Найбільшими, на їх думку є бастарни і галати [9,с.148-158].

Мал. 2. Країна Бастарнія, зафіксована на карті давньогрецького географа Клавдія Птоломея.

На карті давньогрецького географа Клавдія Птоломея були сусідами тірагетів на правому березі Дністра. Самі ж бастарни у ранніх джерелах називаються кельтами. Так їх називають Тит Лівій, Плутарх. Змішаним населенням на кельтській основі їх називає римський історик К. Тацит [3,с.28].

Основні джерела наголошують, що в середовищі кельтського суспільства велику роль відіграла релігійна організація кельтів, яку очолювали жреці-друїди. В їхній обов'язок входило кристалізація всього кельтського світу під релігійною зверхністю жрецької касты. Описуючи кельтських жреців-друїдів Ю. Цезар поділяв їх на три групи: Верші-вати, які спеціалізувалися на пророкуванні та філософських проблемах, друїди-барди, які у техніці та віршованій формі висвітлювали міфологію та історичні події, та третя - друїди, в функціях яких входило відправлення релігійних обрядів включаючи жертвоприношення та астрономічні спостереження. Власне друїди обіймали практично абсолютну владу, оскільки мали можливість заборонити князівську участь в релігійних обрядах, що було в них найстрашнішою карою. До посвячення в друїди необхідно було пройти декілька ступенів, в першу чергу школу бардів. перші роки бард навчався примудрості техніки декламування, вивчав таємну мову "огам", а також філософію і право. Послідувачі сім років бард вивчав спеціальні дисципліни, зокрема принципи викладання різних подій у постійній формі і тільки після цього він посвячувався у таємниці помічника проведення культових обрядів. Мав право займатися передбаченнями. Коли він все вище перелічене нами досягав, його висвячували на жреця-друїда. Кельтські жреці свій релігійний ритуал узгоджували з природними біологічними ритмами, а громадське життя з циклом місяця. Чотири найбільші свята відставали один від одного на дев'ять місяців і складали трьохрічний період [7,с.71-72].

Друїди спочатку уособлювали собою замкнуту аристократичну корпорацію, яка не тільки користувалася релігійною владою, але й обіймала політичну владу з більшими повноваженнями ніж князі [5,с.185-222].

Цей кельтський релігійно-політичний інститут був поширений від Британських островів до Східної Європи. Джерела, зокрема Ю. Цезар, Пліній, приписують друїдам дуже обширну сферу діяльності. Згідно їх свідчень, друїди були: поетами, виконавцями дум і пісень, охоронцями кельтських сімей, політичних організацій князів, замирювачами чварів кельтської знаті [2,с.33].

Друїди були також вченими. Вони збагатили Європу своїми філософськими та релігійними працями, згідно яких кожна кельтська душа безсмертна. Фізична смерть, згідно їхніх поглядів означає не кінець життя, а лише середину довгого життя. У кінцевому, усі душі в кінці смерті переселяються, а через деякий знову у зимне життя і продовжують далі жити. Душі померлих, за іншими уявленнями, перебували в дубових галях, тому ці дубові гаї знаходились під їхньою опікою. Друїди були освідчені в астрономії та в календарних обчисленнях. Великим авторитетом у кельтів

користувались жреці, які вираховували час. Ця облікова система часу у них проводилась по ночах, а не в день, як в римлян. Жертви кельти приносили богам у ночі при світлі місяця. Друїди також пророкували майбутнє, в їх обов'язки також входило виховання аристократичної молоді з якої мали виходити представники жрецької касты. Свої знання жреці-друїди утаємнювали від народу і передавали в усній віршувальній та пісенній формі своїм послідувачам з жрецької касты [9,с.148-158].

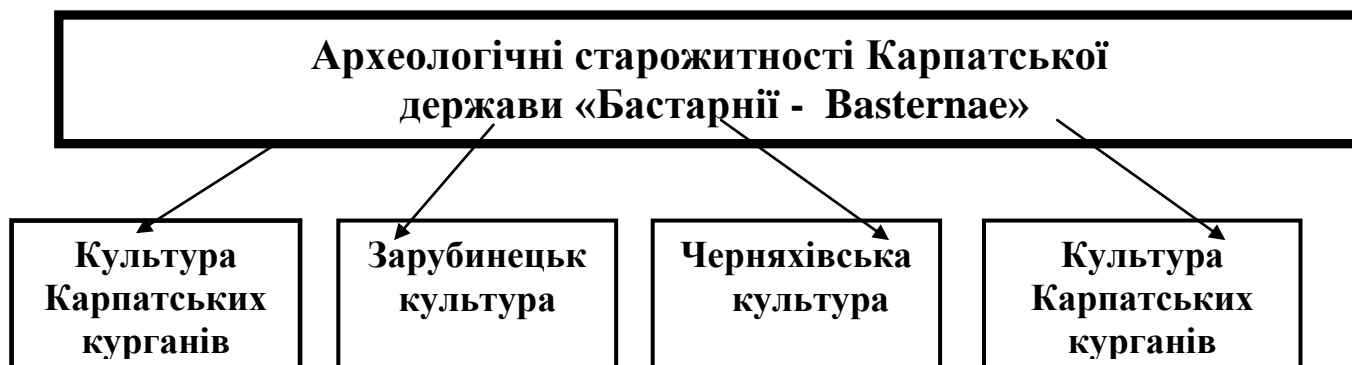
Кельтські культові споруди розташовувались за межами городищ. Священні місця кельти інколи оточували огорожею у вигляді рову з частоколом. Святилищами послуговували ліси, гаї, та пагорби на яких проводились богослуження та жертворпиношення. Велике святилище, за свідченням Ю. Цезаря, відомо між Кобленцем і Майном - Кобенорвальдом. де кругла площадка діаметром 200 м. оточена земляним валом на внутрішнім ровом. У центрі її виявлена яма від дерев'яного стовпа-ідола.Святилище відноситься до перехідного часу від Гальштату до Ла-Тену. Слідуюче святилище у поступальному русі кельтів на Схід знайдено у Чехо-Словакії у Лібенцях біля Кореня, де святилище має овальну форму. У сіжній його частині розташована кам'яна стела, а перед нею жертвна основа. Тут знайдені кельтські гривни III-IV ст до н. е. На території сучасної Галичини, куди кельти прийшли в III-II ст. до н. е. таким святилищем було святилище на горі Богит біля ріки Збруч. Чотирьохгранний ідол знайдений в руслі ріки Збруч подібний до аналогічних релігійних скульптур кельтів Західної та Центральної Європи [9,с.148-158].

Згідно уявлень завойовників кельтів - римлян, головним богом кельтів був бог, який у римлян був богом доріг та торгівлі-Меркурій. О після в пантеоні кельтів були божества, які відповідали римським богам Аполону, Марсу, Юпітеру, Мінерва, функції яких відповідали римським божествам та мали кельтські назви. Згідно римського релігійного світобачення кельти-галли нащадки бога Діта. Римський поет Лукан називав три імені кельтських богів:Тевпітай, Єзус, Араніс. Відповідність цих богів римським богам не зовсім. Автор приміток до записок Ю. Цезаря М.М. Покровський вважає, що Меркурію менш-більш відповідає Тевпітай , Марсу - Єзус, Аполону - Беленос, Юпітеру - Тараніс, Мінерві - Сулевія [6,с.144-147].

В зв'язку з цим на кам'яних ідолах з'являються трьох, або чотирьох кутні кельтські боги, зображення одного із них виявлено в Подністров'ї і якого називають «Збручанським Святовидом», який аналогічний з кельтськими релігійними скульптурами, які мають у верхньому ярусі чотири лика і чотирьохгранну стовпоподібну форму [11,с.14].

Юлій Цезар говорячи про приношення кельтами жертв Марсу наголошує про спалення кельтами великих чучел з пожежертвами. Вважається, що світобачення кельтів було пов'язане з культом сонця. На нашу думку можна наголошувати, що релігія кельтів була близька до античних держав і народів. Кельти залишили багато релігійних солярних зображень: спіраделей, кругів, коліс [2,с78].

Підсумовуючи раннє релігійне світобачення кельтів, яке відоме нам із римських джерел, зауважимо, що кельти дуже любили подорожувати. Їх подорожі на Схід в регіон Прикарпаття і Подністров'я зумовлювалися релігійною необхідністю. Кельти вважали, що проникнення в середовище інших культур сприяє їхньому духовному та культурному збагаченню. Окрім добровільних подорожів на Схід кельти робили і військову експансію в тому же напрямку. Римські джерела засвідчують, що в 192 році до н.е. кельти - Бої були остаточно витіснені з території Італії і оселилися на сучасній території Чехії та Подністров'я і утворили Богемію в пізнішій Чехії та Галичину у Подністров'ї. Прикарпаття та Подністров'я було включене в ореол Кельтської цивілізації. Однак Римська рабовласницька держава, також просувалася в регіон Нижнього Подністров'я не змогла перемогти в кінцевому результаті кельтський військово-політичний союз, який концентрувався політично в Верхньому Подністров'ї. Криза Римської рабовласницької держави привела до появи, як вважає М. Щукін, кельтського ренесансу в Прикарпатті і Подністров'ї в II-III століттях нашої ери [5,с.207-214].

Кельтський ренесанс, на думку М. Шукіна, дає право наголошувати про кельтсько-слов'янський симбіоз, який продовжував існувати і у черняхівській культурі в якій релігійна організація та духовна культура кельтів була домінуючою. Якщо вважати, що в Подністров'ї кельти та слов'яти склали синтезовану культуру, то можна припускати, що кельтський релігійний світогляд був домінуючим при формуванні ранньослов'янського суспільства і був відчутний ще в епоху Русь-України [10, с.18-23].

Слід наголосити, що в 1957 році на правому березі Каховського водосховища біля села Верхня Тарасівка Дніпропетровської обл. археологом А.В. Бодяньським було розкопано ґрунтове поховання з трупопокладенням, яке відносять до кельто-слов'янської релігійної культури [1, с.33; 22-49].

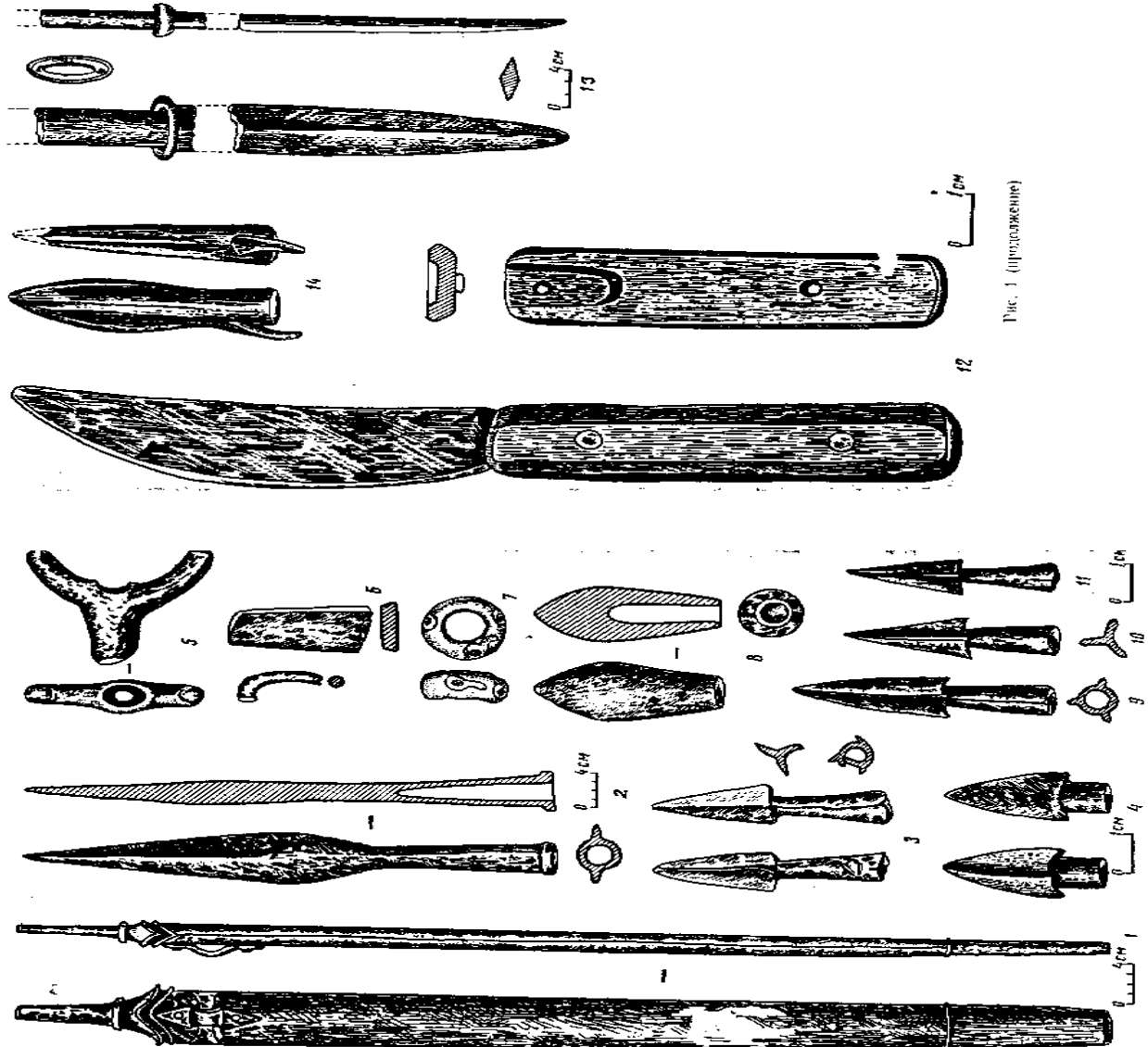

Рис. 1 (продовження)

Мал. 3. Речі, озброєння бастарнів з Верхньо-Тарасівського могильника в Подніпров'ї.

Серед знахідок домінують залізни речі військового походження: кельтський довгий меч, наконечники стріл, наконечники списів, ножі. Знайдено також обломки кельтської фібули, фрагмент посудини з червоно-жовтої глини покритий світло-жовтим ангобом і орнаментом у вигляді горизонтальних смуг, бусину із світло-зеленої пасти з позолотою з трьома очками біло-сірого кольору [5, с.185-222].

Підсумовуючи дослідження по проблемі кельто-слов'янської духовної культури Східної Європи, можна зробити висновок, що кельтські суспільні і релігійні організації розвиваючись в місцевому слов'янському етносі залишили свою домінуючу релігійну і політичну організацію, яка у II ст. до н. е. і до II ст. н. е. була панівною у Прикарпатті та Подністров'ї. Власне культура кельтів ввійшла в духовне і релігійне життя слов'янського етносу, у його міфологію і релігійне світобачення [5, с.185-222].

Кельто-слов'янські культурні та релігійні відносини ще недостатньо вивчені, але їх з'ясування дають можливість поглибити вивчення питання духовної культури, та релігійного світобачення слов'ян [3, с.24; 6, с.144-147; 9, с.148-158].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Геродот. История в девяти книгах.Пер.Ф.Г.Мищенко. - М.,1888. - Т.II.
Геродот. История в девяти книгах.Пер.Ф.Г.Мищенко. - М.,1888. - Т.IV..
- 2.Граков Б.Н. Ранний железный век.(Культура Западной и Юго-Восточной Европы). - Изд.Московского университета. - М.,1977.
- 3.Этнокультурная карта территории Украинской ССР в первом тысячелетии до н.э. - К., "Наукова Думка",1985.
- 4.Записки Юлия Цезаря и его продолжателей о Гальской войне. - М.,1991.
- 5.Ідзьо В.С. Вплив кельтів на розвиток слов'янського етносу і слов'янської державності. Історико-Філологічний Вісник українського Інституту. - М.,1997. - Т.I.
- 6.Ідзьо В. Артюх В. До питання походження Збруцького ідола. Історія релігій в Україні. Матеріали ІХ міжнародної конференції 11 - 13 травня 1999 року. - Львів, 1999. - Книга I.
- 7.Лукьяненко К. По следам кельтских богов. Атеистические чтения. - М., 1984. - Вып.13.
- 8.Мачинский Д.А. К вопросу о датировке памятников типа Поянешти-Лукашовка. В книге: Археология старого и нового света. - М.,1966.
- 9.Филип Ян. Кельтская цивилизация и ее наследие. - Прага,1961.
- 10.Щукин М. Черняховская культура и явление кельтского ренессанса. КСИА. - М.,1973. - Вып.133.
- 11.Shleffe F.Kelten zwishcen Alesia unef Pergamon/Leipzig. Jena. - Berlin. 1979. - Ris.25.
- 12.Szabo Miklos. A Keltak nyomaban magyarorszagon. - Buda-Pest,1984.

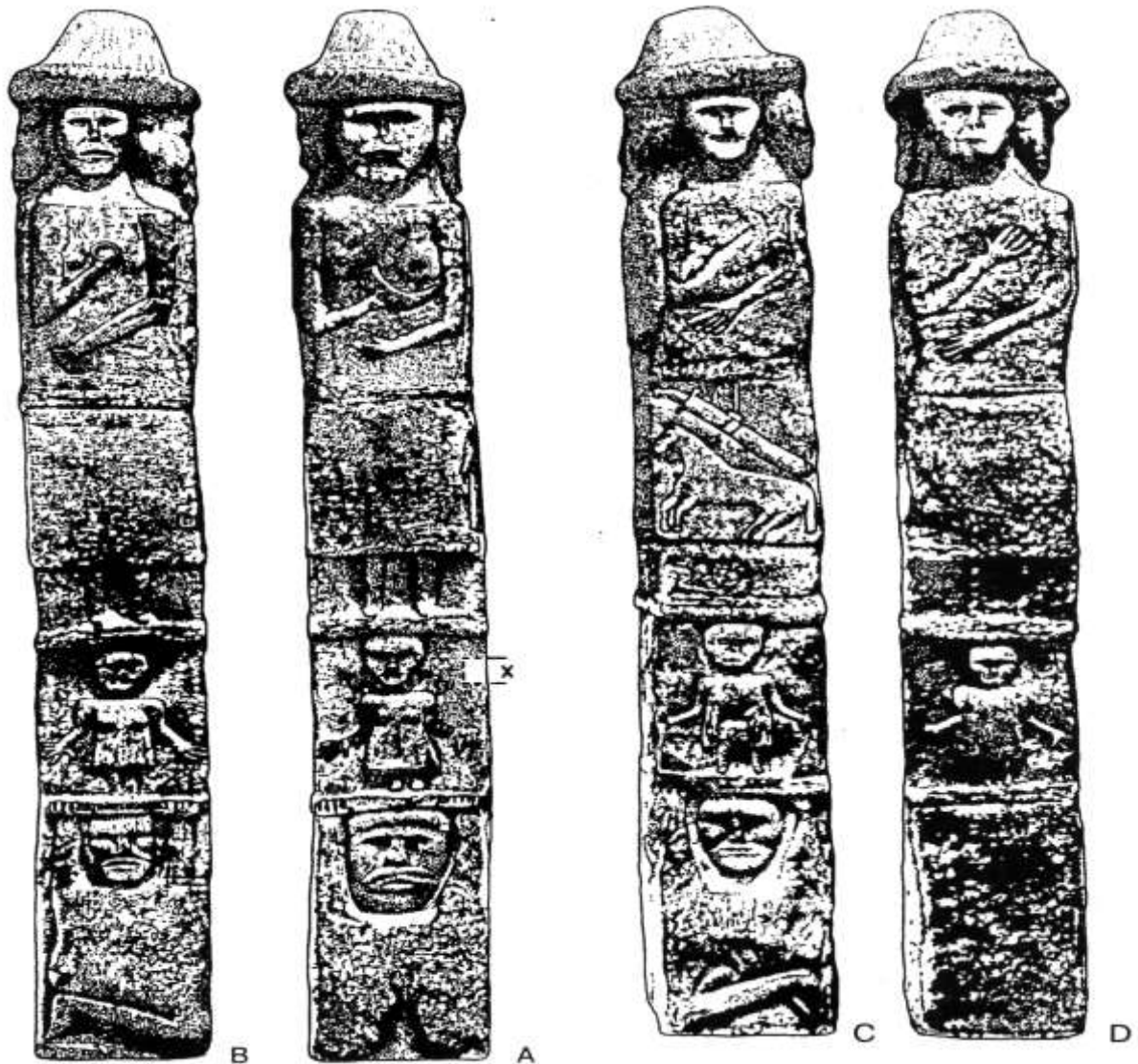
Релігійне походження Збручанського ідола

В 1848 році на річці Збруч, яка протікає на території Тернопільської області, було знайдено кам'яну скульптуру у вигляді стовпа, верхів'я якого вінчала голова з чотирма обличчями з різних сторін і шапкою. Тіло даної скульптури розділено на чотири яруси, на яких проглядаються міфологічні зображення. Загальна висота стовпа більше 3-х метрів.

В XIX столітті після обстеження цієї скульптури польські вчені зробили висновок що він, можливо, належав стародавнім кельтам, які проживали в Прикарпатті і Подністров'ї в III ст. до н. е. - II ст. н. е., згідно свідчень Тита Лівія, Клавдія Птолемея, Протогена Ольвійського, Корнелія Таціта та інших [2,с.165-166].

Цими вченими, які оприділили збручанську знахідку як кельтське релігійне божество, був покладений напрямок вивчення цієї проблеми. Однак цей напрямок у XX столітті не був підтриманий у зв'язку з малочисельністю археологічних доказів.

Означення збручанської скульптури як кельтської дало можливість ряду вченим XIX століття зробити припущення, що кельти дійсно проживали на Дністрі, створили ореол духовної культури, одним із елементів якої є ця знахідка. Чеський дослідник П. Шафарик і польський вчений І. Лелевель в XIX столітті вважали, що окрім релігійної культури кельти створили і політичну організацію в Подністров'ї. Вони утотожнювали Galtis-Галтіс, заснований кельтами-галатами, про який вперше засвідчив готський історик Йордан під 246 роком н. е. на Дністрі, з пізнішим слов'янським Галичем у цьому ж регіоні [9,с.146-157,с.201-209; s.116-142, s.158-184].

Мал. 1. Збручанський ідол (Краківський археологічний музей).

Галицький дослідник XIX століття О. Партицький вважав, що кельти-галати, які заснували Галтіс на Дністрі в II ст. до н. е. створили і релігійну культуру на Дністрі [5, с.298-299, 302-307]. В сформованні Галичини пришельцями-галатами за допомогою місцевої родо-племінної знаті, основними політичними центрами яких були Галич у верхньому Подністров'ї, Кам'янець-Подільський на середньому Дністрі та інші міста, про які згадує Йордан, вважав російський дослідник XIX ст. Ф. Браун. Він оприділював міста і населені пункти означені на карті Клавдія Птолемея, як кельтські. Місто Галич, на його думку, було у краю першою великою політичною і торговою "амбасадом" кельтів-галатів. Вони збудували місто, зміцнили його і перенесли з нього свої завоювання на усе Подністров'я. Нижньо-Дунайський Галич, на думку дослідника, був колонією Галича подністровського, який кельти і слов'яни по завоюванню нижнього Подністров'я розбудували [1, с.165-166, с.172-173].

Галицький дослідник А. Петрушевич підсумовуючи матеріал по даній проблемі писав про ритуальні знахідки в «Вікторівських лісах» поблизу Галича, які він оприділював, як речі кельтських жреців - друїдів [6, с.23-29].

Усе це дало можливість польському досліднику Т.М. Зіемескі першому по археологічних дослідженнях у околицях стародавнього Галича, читати лекції по матеріальній та духовній культурі кельтів [10, с.23-29]. З Галича жреці-друїди перенесли своє релігійне світобачення по басейну Дністра та по його притоках, зокрема на Збруч, з яким вчені минуло століття пов'язували збручанську знахідку [3, с.205].

В радянський час науковцями Б.О. Рибаківим, Б.О. Тимощуком, І.П. Русановою та іншими були проведені дослідження на горі Богит поблизу знахідки збручанського ідола. На цьому місці зафіксоване язичницьке святилище, яке функціонувало в X-XIII століттях. Та окрім цих матеріалів виявлений шар де зустрічається ритуальна кераміка скіфського часу [7, с.176-181].

Слід також відмітити мегалітичну брамоподібну споруду на східному схилі гири богит, а також анрофоморфний кам'яний стовп, який знаходиться в валі. Скоріше всього подібні чотирихгранні стовпи використовувались вдруге при побудові валів. На підставі цього можна робити припущення, що слов'янські святилища виникли на базі більш ранішого культурного і релігійного центра.

Рис. 2. Кельтські міста в Карпатах і на Дністрі означені географом Клавдієм Птолемеєм (III ст. до н. е. - III ст. н. е.).

Радянські вчені одноставно стверджували, що збручанський ідол, якого вони називали "Святовидом", відноситься до пантеону язичницьких слов'янських богів.

Однак, слід зауважити, що факт зарахування цієї культової знахідки до слов'янської релігійної культури - проблематичне.

По-перше - ідол був знайдений на дні ріки Збруч, що означає, що він був поза сферою слов'янського святилища на Богиті, а значить археологи не мали можливості оприділити традиційними методами приблизний вік скульптури.

По-друге - сам стиль виконаний на чотирьохгранному стовпі більш подібний на раніший кельтський культовий стиль поширений в лоні кельтської цивілізації Західної та Центральної Європи.

Зауважимо, що немає категоричних підстав підтримувати твердження про слов'янське походження збручанського ідола.

Згідно свідчень джерел на Прикарпатті та Подністров'ї проживали інші племена, зокрема кельти. Однак в нашій історичній науці роль цих племен в розвитку релігійної культури Дністровського регіону не достатньо вивчалась.

Розглянемо збручанську релігійну скульптуру через призму розвитку релігії Західної та Центральної Європи. В той час, коли в ореалі слов'янської культури аналогів збручанській культури споруди не має, то в релігійно-міфологічному світобаченні латенської культури аналогії його можна встановити. В Європі зокрема в Франції, Німеччині, Чехії відомі кельтські кам'яні скульптури пов'язані з святилищами. При дослідженні цих пам'яток виявлено чотирьохгранні стовпи з людськими головами. Деякі стовпи поділені на яруси, прикрашені орнаментом і схожі з ярусною стилізацією збручанської релігійної скульптури. Їх певна відмінність в стилізації говорить про регіональні особливості кельтів з врахуванням впливу на релігійне світобачення кельтів місцевих племен. Так можна пояснити орнаментально-ярусну відмінність збручанської культової споруди від аналогічних кельтських ідолів Європи [3,с.205].

Нижня частина чотирьохгранного стовпа із Вюртенберга поблизу Штудгарта в Німеччині, буже подібна до збручанського ідола. Стовп з пісковика з головою бога із складеними на голові руками був знайдений також в Німеччині поблизу міста Беблінген. Обличчя цього божества по стилю виконання дуже подібна на обличчя збручанського ідола[8,с.158-159]. Навіть стиль виконання кельтського дерев'яного ідола знайденого в Франції дуже подібен до збручанської знахідки[[8,с.156].

Отже кельтські культові святилища дуже схожі на слов'янські капища з тотожними ритуальними ідолами, а жреці друїди на слов'янських волхвів.

На основі вищевикладеного припускається, що святилища на горі Богит виникло набагато раніше і початок його функціонування припадає на пізньо-скіфський та латенський часи.

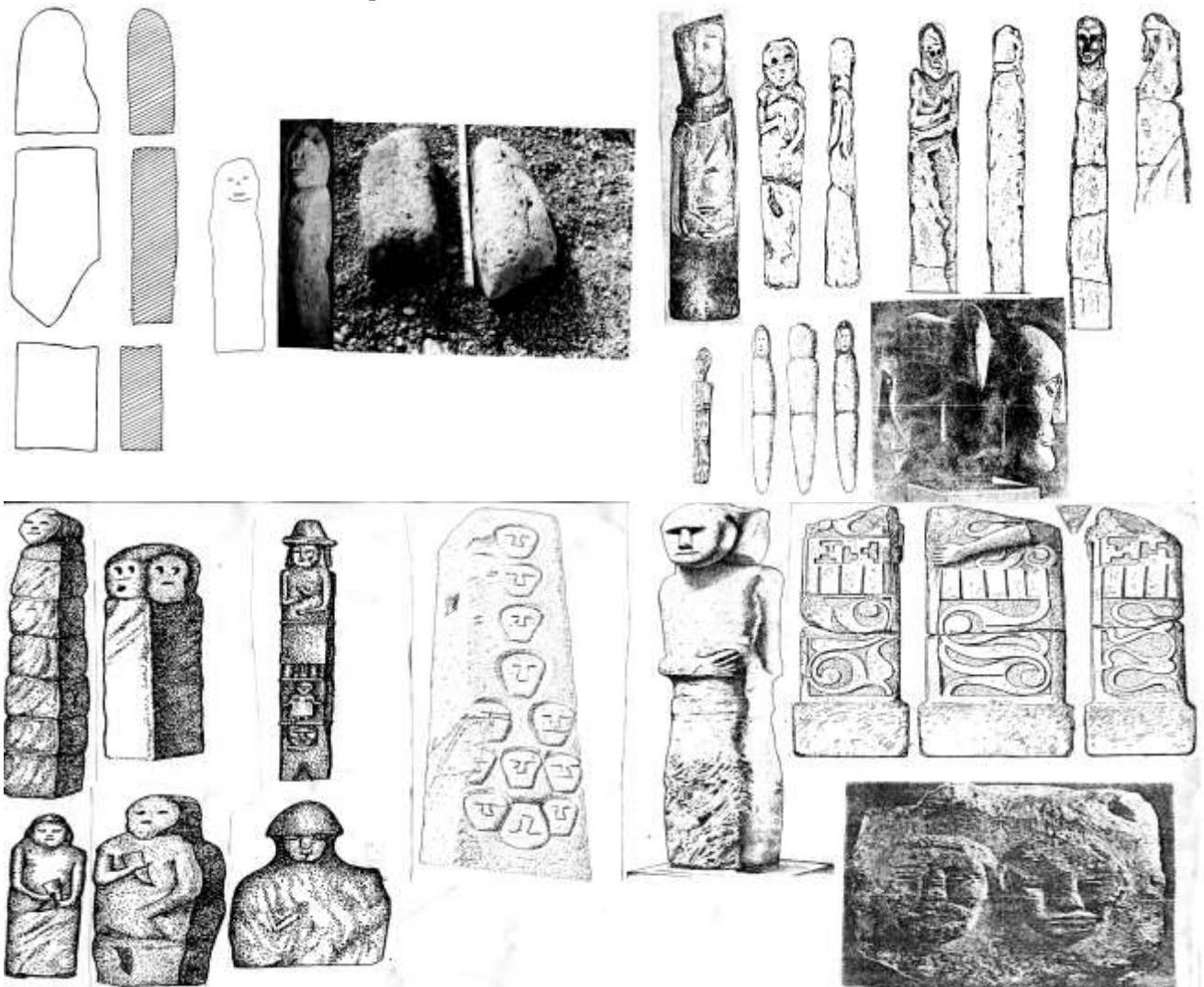
Вплив кельтів на творення релігійного світобачення племен Подністров'я являється проблемою ще слабо вивченою. Не виключена вірогідність, що збручанський ідол, тотожний з аналогами Західної та Центральної Європи і є наслідком Кельтської цивілізації, яка за свідченнями стародавніх авторів поширювалася і на територію України [4, с.61-67].

Список використаних джерел та літератури:

1. Браун Ф. Разыскания в области гото-славянских отношений. - Спб., 1899.
2. Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М., 1997. - Т.І.
3. Ідзьо В.С. Вплив кельтів на розвиток слов'янського етносу та слов'янської державності. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М., 1997. - Т.І.
4. Ідзьо В.С. Артюх В.С. Сліди кельтської цивілізації на території України. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - Москва, 1998. - №2..
5. Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів, 1884.
6. Петрушевич А. Лингвистико-исторические рассуждения. - Львов, 1887.
7. Тимошук Б.О. Язичницькі святилища Галицької Русі. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - Москва, 1997. - Т.І.
8. Филип Ян. Кельтская цивилизация и ее наследие. - Прага, 1961.
9. П. Шафарик. Славянские древности. - М., 1848. - Т.І. - Кн.І.
10. Lelewel I. Narody na ziemiach slowiaskich. - Poznan, 1853.
10. Zimecki T.M. Starui Galic w Podnistorowi. - Widen, 1848.

Кельтська релігійна культура та духовність на території України в IV-III століттях до нашої ери – II-III століттях нашої ери

Окрім політичних, торгово-ремісничих відносин слов'ян з кельтами Карпат, Прикарпаття і Подніпров'я з V ст. до н. е. до III ст. н. е. ці народи об'єднувала релігія та духовність. На релігійні процеси, які проходили на території України, як засвідчують археологічні та письмові джерела, мала істотний вплив також Кельтська релігійна цивілізація [16,с.195-222;с.330-355].

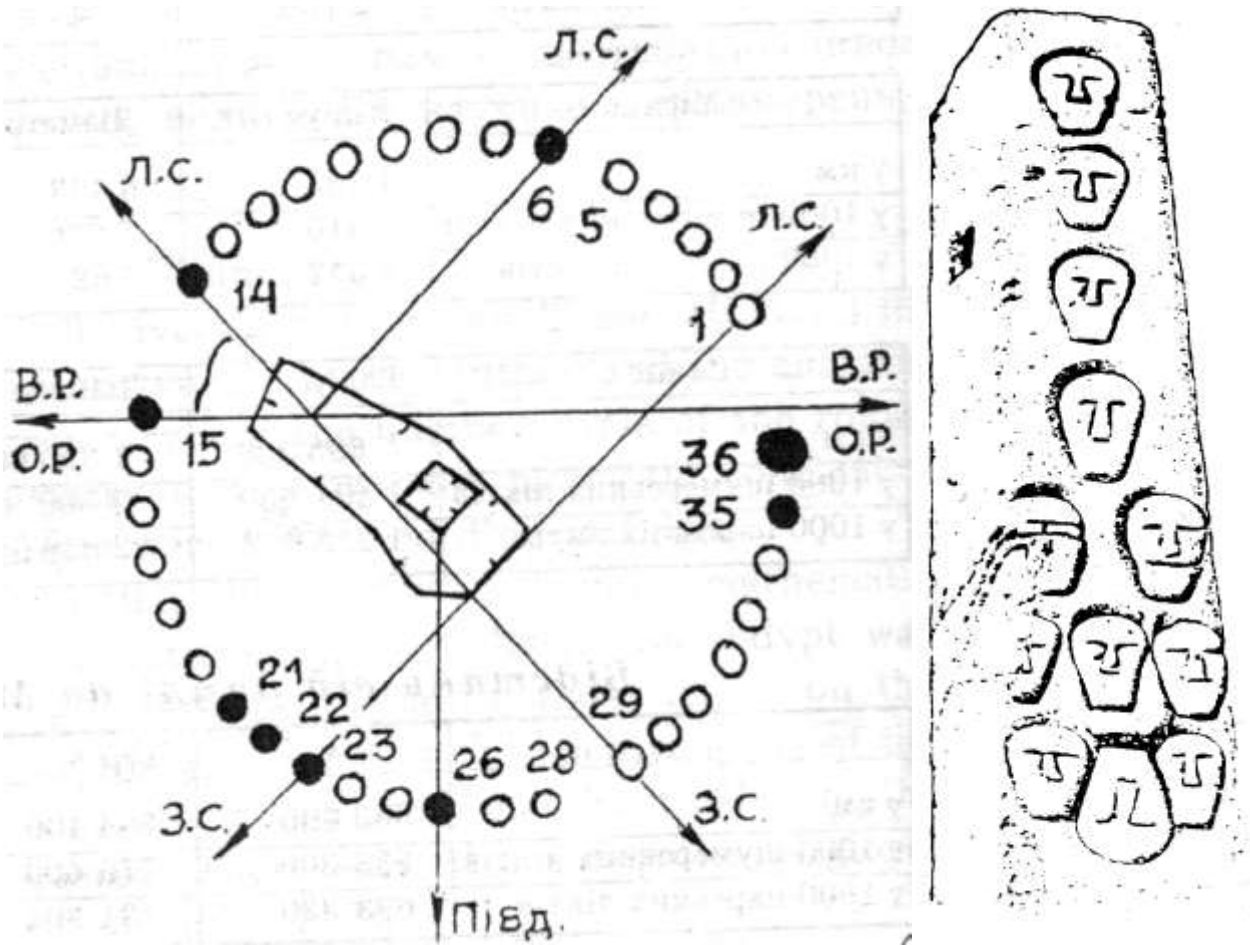
Мал. 1. Кельтські культові кам'яні пам'ятки та їхні аналоги на території України.

На периферії кельтської цивілізації, де вона найтісніше зав'язувала стосунки з конгломератами східноєвропейських народів, які контактували між собою, існувало синкретичне світорозуміння та світосприймання. У цих народів, під впливом релігії кельтів, була близька релігійна система. Спільним було також поклоніння головним - планетарним богам, які ототожнювалися з сімома відомими в стародавньому світі "планетами" - Сонцем, Місяцем, Меркурієм, Венерою, Марсом, Юпітером та Сатурном, які можна було спостерігати неозброєним оком, і які мали різні назви у різних народів [16,с.195-222;с.330-355].

У Карпатах, Прикарпатті та в Подніпров'ї останній час відкрито ряд культових об'єктів, які недостатньо ввійшли в науковий обіг та які проливають світло на проблему духовної культури слов'ян та кельтів, які проживали на території України в V ст. до нашої ери - в III столітті нашої ери.

Так у 1972-1973 роках Західноукраїнська експедиція під керівництвом Г.І. Смірної біля села Долиняни Хотинського району на Буковині відкрите кругле святилище діаметром близько 23 метрів, у якому по колу було поставлено у ямах 36 дерев'яних стовпів. Деякі з яких стояли у ямах з

обмазкою та неодноразово спалювалися. Коло з дерев'яних стовпів було оточене колами кам'яних брил, поставлених на ребро [31,с.77-82].

Мал. 2. Тотожність обсерваторних схем Ентремонтської стели у Франції та схеми обсерваторії біля села Долиняни Чернівецької області Україна (за дослідженнями Г.Ю.Гриценка).

Внаслідок вивчення цього святилища Г.Ю. Гриценком було встановлено, що 36 стовпів символізують єгипетський деканальний зодіак, а астрономо-математична схема святилища була астрономічним годинником, який фіксував сенодичні періоди видимих планет, а також сонячний та місячний роки [23,с.83-89].

Це святилище знаходилося на місці скіфського поселення, а на відстані 200 м. в різні сторони від святилища розташовувалися могильник та поселення культури Поянешти-Лукашівка (II ст. до нашої ери - I століття нашої ери), які були пов'язані з кельтами [10,с.25].

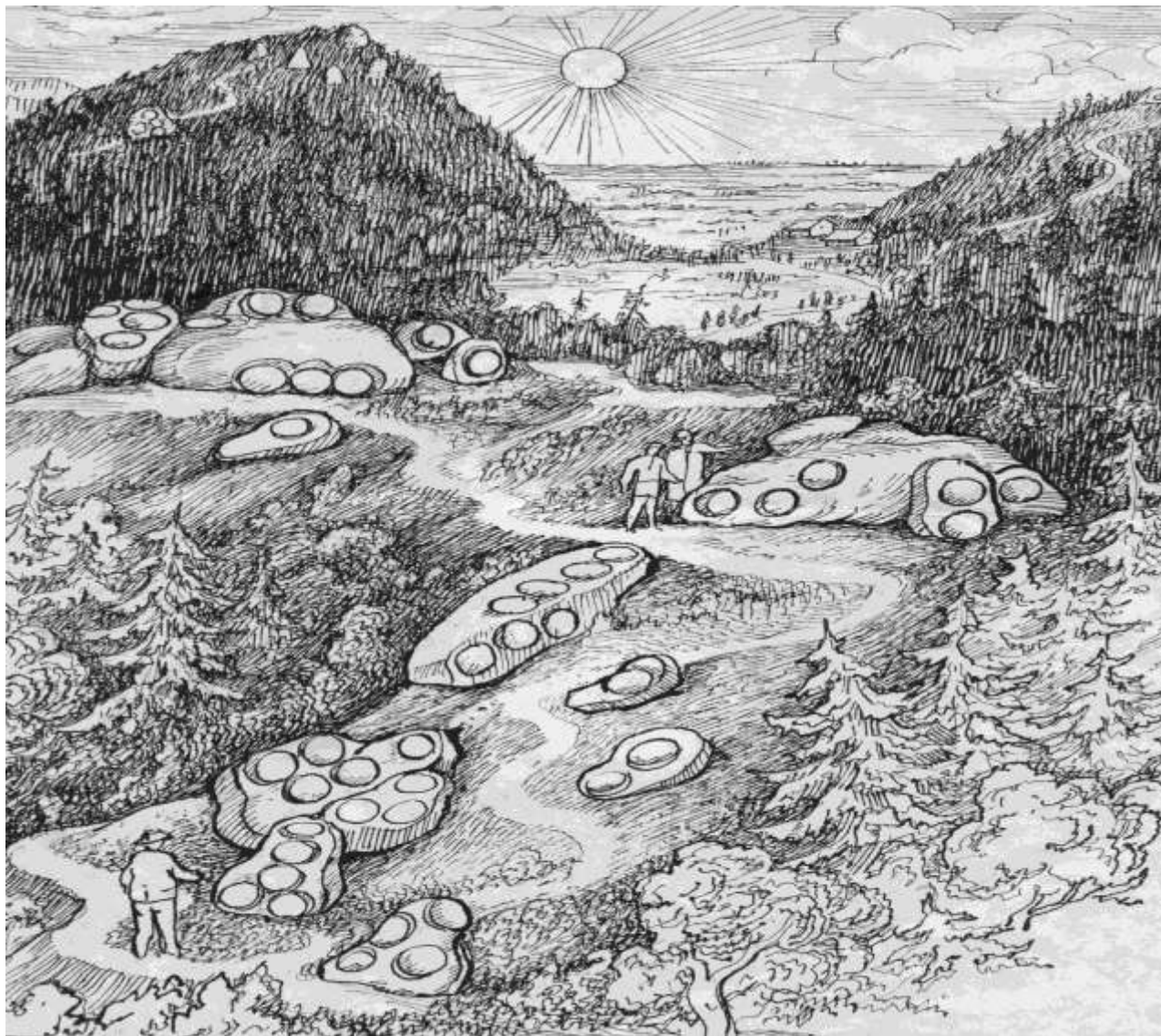
За античними джерелами, у цей час відбувалися конфлікти між скіфами та проживаючими у верхньому Подністров'ї кельтами-галатами. Також у цей час спостерігається рух кельтів у нижнє Подністров'я та Подунав'я і витіснення з цього регіону скіфів. Можна припустити, що поселення культури Поянешти-Лукашівка біля села Долиняни пов'язане з кельтським святилищем-обсерваторією. Згідно з висновками вчених, на цій території проживали в цей час кельти та слов'яни. В цю епоху на Прикарпатті і Подністров'ї проходив процес етнічного та культурного взаємовпливу. Як свідчать античні джерела, зокрема праці Тіта Лівія та Плутарха, мешканцями Подністров'я були бастарни (кельто-слов'яни), яких ці вчені називають кельтами і які залишили пам'ятки культури Поянешти-Лукашівка. Страбон вважає це населення східною гілкою кельтів, які, асимілюючись з місцевими племенами, в його час називалися, як конгломерат кельтів-бастарнів [10,с.25].

Слід відзначити високий рівень наукового світорозуміння та духовної культури у Прикарпатсько-Дністровському регіоні. Як відомо із джерел, кельти – бастарни очолювались в релігійному розумінні жерцями друїдами, які були обізнані з астрономією. Юлій Цезар писав, що друїди «багато говорять своїм молодим учням про світила та їхній рух, про велич світу і землі, про природу та могутність і

владу безсмертних богів» [12,с.112]. Автор XII століття Гальфрід Монмутський писав: «Ми шануємо батьківських богів - Сатурна, Юпітера та інших, які правлять світом, а особливо - Меркурія. Після них ми вважаємо богиню, наймогутнішу з усіх, яка носить ім'я Фреї» [7,с.244-245].

Щодо Меркурія, то про його першість серед богів вказував і Юлій Цезар, який писав, що друїди «із богів найбільше шанують Меркурія.. Слідом за ним вони вшановують Аполлона, Марса, Юпітера та Мінерву. Про ці божества вони мають приблизно таку ж саму уяву як і інші народи» [24,с.115-124; 104-107].

На Долинянське святилище-обсерваторію могли впливати окрім кельтських і слов'янські народи, які теж мали астрономічні знання. Відомо, що верховний жрець кельто-слов'яно-дакійського союзу Дікеней (I ст. до н. е.), який вчився астрономії в Олександрії Єгипетській, після повернення на батьківщину поширював астрономічні знання серед кельто-слов'яно-фракійського суспільства. Історик Йордан пише, що Дікеней «був у цій справі досвідченим учителем.. навчав споглядати 12 знаків Зодіаку та рух через них планет, а також усю астрономію» [13,с.79-80]. Отже, стародавні народи не тільки знали та поклонялися планетарним богам, але й на святилищах-обсерваторіях обраховували їхні періоди. В Чернівецькій області в буковинських Карпатах у 1986 році біля міста Вижниці розвідкою археолога Б.П. Томенчука та Г.Ю. Гриценка відкрите «скельне святилище». На двох високих горбах передгір'я та в урвищі між ними на скелях виявлені системи астрономічних петрогліфів у вигляді кіл діаметром близько 50 см., а також антропоморфні стели [24,с115-124; с.104-107]. Питання щодо творців цього величного святилища-обсерваторії залишається відкритим, але дослідникам відомо, що кельти поклонялися кам'яним монолітам, а також широко зображали «солярні знаки» у вигляді трискелій, спіралей, кіл та коліс [16,с.195-222;с.330-355].

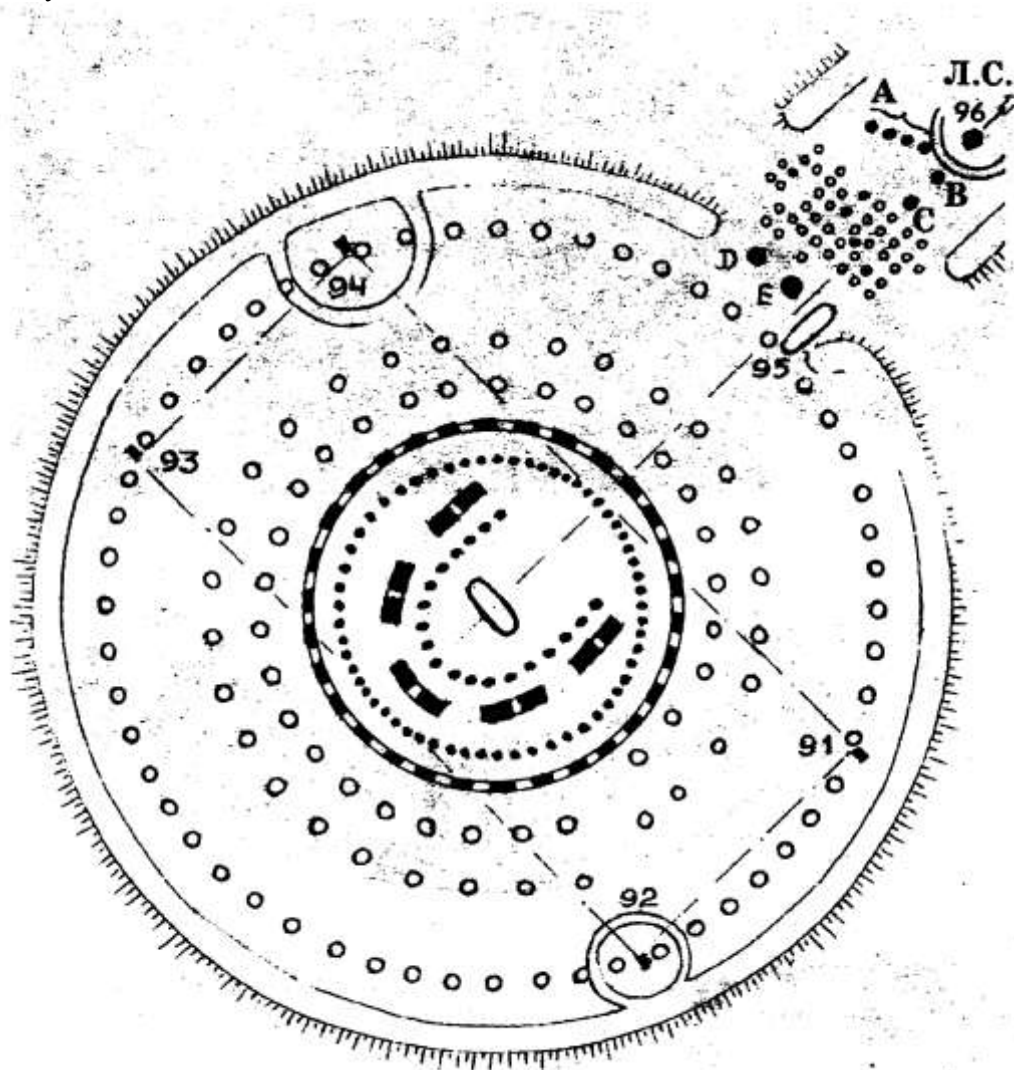
Мал. 3. Скельне календарно-астрономічне святилище біля с. Вижниці Чернівецької області України, реконструйоване Г.Ю. Гриценком (малюнок-реконструкція Г.Ю. Гриценка).

Можливо, що Вижницьке святилище належало до кола кельтських пам'яток. На скелях Вижницького святилища петрогліфи-кола розміщені групами, які кількісно фіксують помісячно сонячний або місячний рік та 6 місяців періодичності місячних затемнень [16,с.195-222;с.330-355].

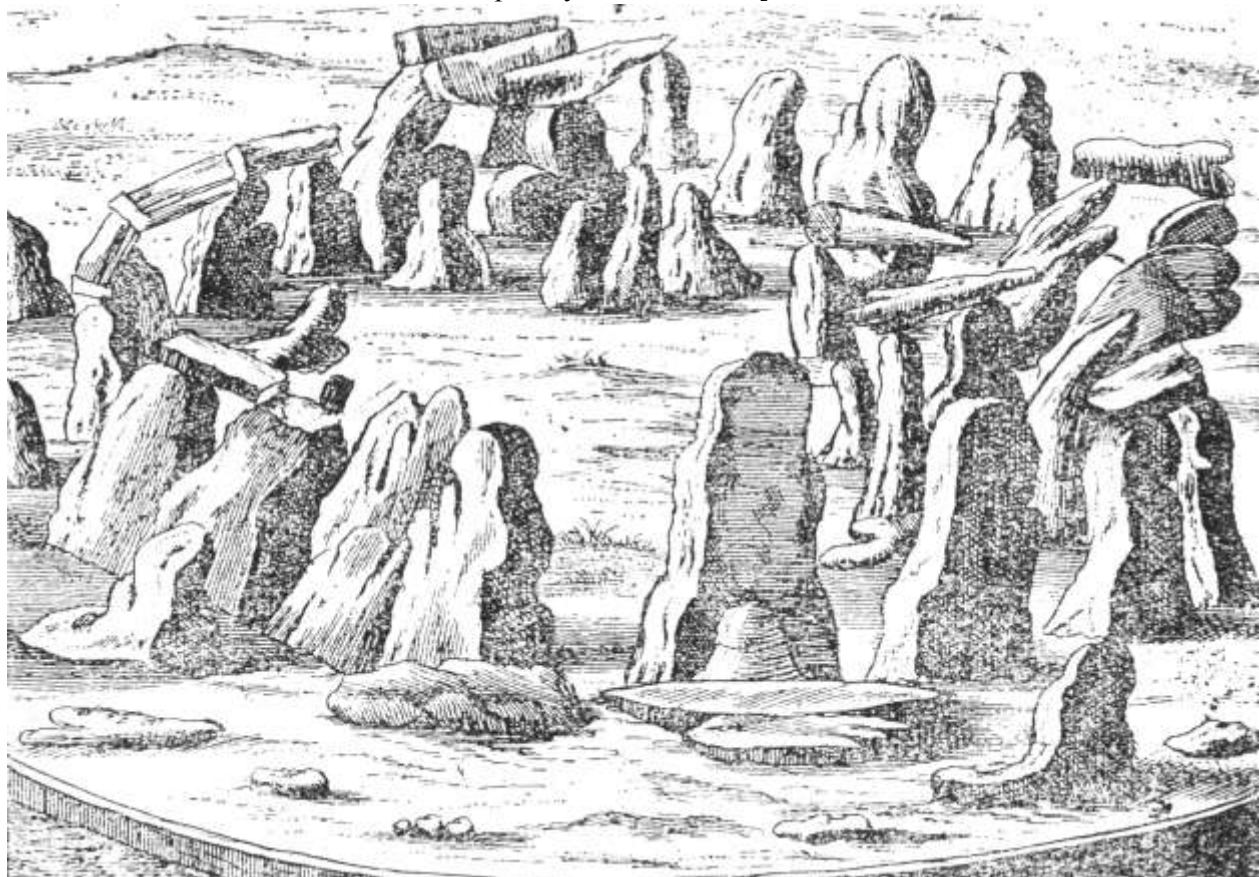
Мал.3. Реконструкція кельтського святилища на території України Г.Ю. Гриценком.

На одній із скель зображено 12 кіл згрупованих аналогічно розташуванню постатей на відомому «Збруцькому ідолі» [21,с.112-116].

Мал. 5. Календарно-астрономічний план Стоунхенджа (Великобританія), який має обсерваторну схему, аналогічну обсерваторному святилищу біля села Долиняни (Україна). Наукові аналогії проведені київським дослідником Г.Ю. Гриценком.

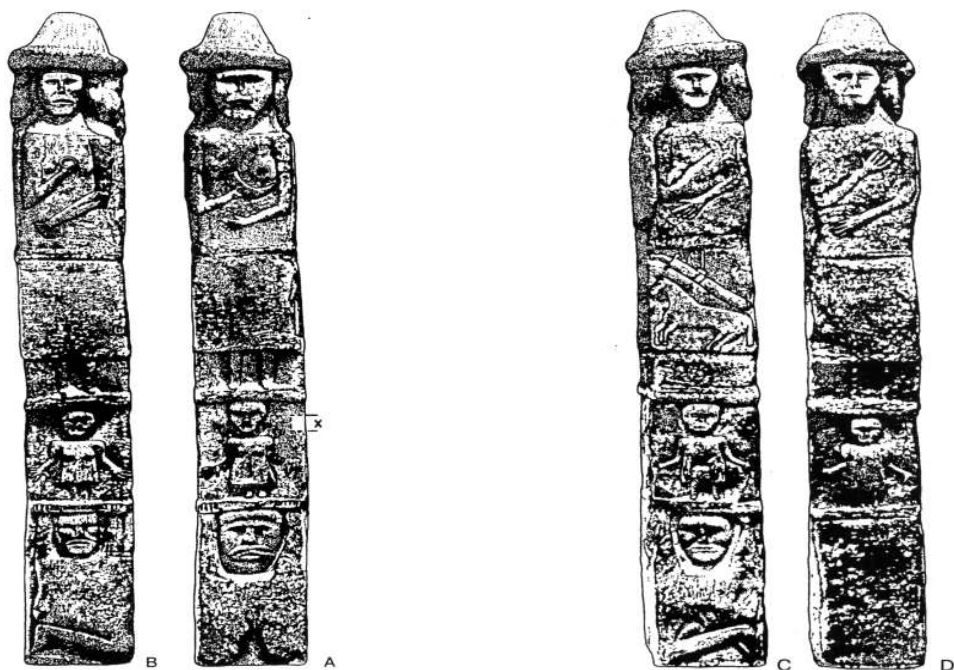
В ареалі Вижницького святилища на вершинах скель - Писаний камінь, Лисівський камінь та інших відкриті круглі в плані заглиблення. У деяких з цих заглиблень розпалювалися вогнища. Кількісно ці заглиблення мають календарно-культовий зміст [32,с.104-106].

Мал. 6. Стоунхендж очима англійських вчених XVI-XVII століть.

Тотожна календарно-обсерваторна система, вважає київський дослідник Г.Ю. Гриценко, є і в британському Стоунхенджі [24,с.115-124; с.104-107].

У 1848 році на Тернопільщині в річці Збруч під горою Соколихою, яка входить до гірського пасма Медоборів був знайдений, так званий «Збруцький ідол» - чотирикутна скульптура, на якій розташовано у три яруси 10 постатей [16,с.195-222;с.330-355].

Мал. 7. Збруцький ідол (Краківський археологічний музей).

Фігура нижнього ярусу мала три голови та 6 рук. Отже, усіх голів було 12 - кількість місяців у році. Фігури верхнього та нижнього ярусів символізували відповідно 4-х «небесних» планетарних богів - Сонце, Місяць, Венеру та Меркурій та трьох «підземних» планетарних богів - Марса, Юпітера та Сатурна. Постаці середнього ярусу ідола символізували Землю та Людей [25,с.45-47].

Щодо походження цього ідола не існує одностайної думки. Одні вчені вважають його слов'янським, а інші кельтським. На думку Г.Ю. Гриценка, збруцький ідол є прямим аналогом кельтської стели зі святилища Ентремонт (II-III ст. до н. е.), що на півдні Франції. На стелі зображено 12 голів-місяців, які відповідають по змісту і розташуванню відомому вавилонському планетарному Зодіаку. Подібні до «Збруцького ідола» кельтський вюртемберзький ідол з двома головами та членований на яруси кельтський стовп з Вальденбуха [23,с.83-89; 24,с.115-124; с.104-107]. До кола збруцького ідола належить і ставчанський ідол Черняхівської культури [5,с.112-113].

Як засвідчено історичною наукою, 1848 році на річці Збруч, яка протікає на території Тернопільської області, було знайдено кам'яну скульптуру у вигляді стовпа, верхів'я якого вінчала голова з чотирма обличчями з різних сторін і шапкою. Тіло даної скульптури розділено на чотири яруси, на яких проглядаються міфологічні зображення. Загальна висота стовпа більше 3-х метрів.

В XIX столітті після обстеження цієї скульптури польські вчені зробили висновок, що він, можливо, належав стародавнім кельтам, які проживали в Прикарпатті і Подністров'ї в III ст. до н. е. - II ст. н. е., згідно зі свідченнями Тіта Лівія, Клавдія Птолемея, Протогена Ольвійського, Корнелія Таціта та інших [15,с.165-166; с.330-355].

Цими вченими, які визначили збручанську знахідку, як кельтське релігійне божество, був покладений напрямок вивчення цієї проблеми. Однак, цей напрямок у XX столітті не був підтриманий у зв'язку з малочисельністю археологічних доказів [16,с.195-222; с.330-355].

Мал. 8. Кельтська культова споруда у Тюбінген-Кільхбергу (Німеччина).

Означення збручанської скульптури як кельтської дало можливість ряду вченим XIX ст. зробити припущення, що кельти дійсно проживали на Дністрі, створили ореол духовної культури, одним з елементів якої є ця знахідка. Чеський дослідник XIX ст. П. Шафарик і польський вчений І. Лелевель вважали, що окрім релігійної культури кельти створили і політичну організацію в Подністров'ї. Вони ототожнювали Galtis-Галтіс, заснований кельтами-галатами, який вперше засвідчив готський історик Йордан під 246 роком нашої ери на Дністрі, з пізнішим слов'янським Галичем у цьому ж регіоні [34,с.146-157, с.201-209; 37, s.116-142, s.158-184].

Галицький дослідник XIX ст. О. Партицький вважав, що кельти-галати, які заснували Галтіс на Дністрі в II ст. до н. е. створили і релігійну культуру на Дністрі [29,с.298-299, с.302-307].

В сформуванні Галичини зайдами-галатами за допомогою місцевої родоплемінної знаті, основними політичними центрами яких були Галич у верхньому Подністров'ї, Кам'янець-Подільський на середньому Дністрі та інші міста, про які згадує Йордан, як вважав галицький дослідник XIX ст. О. Партицький [29,с.298-299,с.302-307]. Російський дослідник XIX ст. Ф. Браун визначав ці кельтські міста з наявною релігійною системою, яку очолювали друїди, як кельтські. Місто Галич, на його думку, було у краю першою великою політичною і торговою "амбасадом" кельтів-галатів. Вони збудували місто, зміцнили його і перенесли з нього свої завоювання на усе Подністров'я. Нижньо-дунайський Галич, на думку дослідника, був колонією Галича подністровського, який кельти і слов'яни розбудували по завоюванню нижнього Подністров'я [4,с.165-166,с.172-173].

Галицький дослідник А. Петрушевич підсумовуючи матеріал з даної проблеми писав про ритуальні знахідки в «Вікторівських лісах» поблизу Галича, які він визначав, як речі кельтських жерців - друїдів [30,с.23-29].

Усе це дало можливість польському досліднику Т.М. Зіємескі першому по археологічних дослідженнях у околицях стародавнього Галича читати лекції з матеріальної та духовної культури кельтів. З Галича жерці-друїди перенесли своє релігійне світобачення по басейну Дністра та по його притоках, зокрема на Збруч, з яким вчені минуло століття пов'язували збручанську знахідку [36,с.23-29].

В радянський час науковцями Б.О. Рибаківим, Б.О. Тимошуком, І.П. Русановою та іншими були проведені дослідження на горі Богит поблизу знахідки збручанського ідола. На цьому місці зафіксоване поганське святилище, яке функціонувало зі скіфського часу. Тут виявлено мегалітичну брамоподібну споруду на східному схилі гори Богит, а також антропоморфний кам'яний стовп, який знаходиться на валі. Найшвидше подібні чотиригранні стовпи використовувалися вдалі при побудові валів. На підставі цього можна робити припущення, що слов'янські святилища виникли на базі більш раннього культурного і релігійного центру [32,с.176-181].

Факт зарахування цієї культової знахідки до слов'янської релігійної культури - проблематичне.

По-перше - ідол був знайдений на дні ріки Збруч, що означає, що він був поза сферою слов'янського святилища на Богиті, а значить археологи не мали можливості визначити традиційними методами приблизний вік скульптури.

По-друге - сам стиль виконання чотиригранного стовпа більш подібний до ранішого кельтського культового стилю, поширеного в лоні кельтської цивілізації Західної та Центральної Європи.

Зауважимо, що немає категоричних підстав підтримувати твердження про слов'янське походження збручанського ідола.

Згідно зі свідченнями джерел, на Прикарпатті та Подністров'ї проживали інші племена, зокрема кельти. Однак, в нашій історичній науці роль цих племен в розвитку релігійної культури Дністровського регіону недостатньо вивчалася [16,с.195-222;с.330-355].

Розглянемо збручанську релігійну скульптуру через призму розвитку релігії Західної та Центральної Європи. В той час, коли в ареалі слов'янської культури аналогів збручанській культовій споруді немає, то в релігійно-міфологічному світобаченні латенської культури його аналоги можна встановити. В Європі, зокрема, в Франції, Німеччині, Чехії, відомі кельтські кам'яні скульптури, пов'язані з святилищами. При дослідженні цих пам'яток виявлено чотиригранні стовпи з людськими головами. Деякі стовпи поділені на яруси, прикрашені орнаментом, і схожі з ярусною стилізацією збручанської релігійної скульптури. Їх певна відмінність в стилізації говорить про регіональні особливості кельтів з врахуванням впливу на релігійне світобачення кельтів місцевих племен. Так можна пояснити орнаментально-ярусну відмінність збручанської культової споруди від аналогічних кельтських ідолів Європи [21,с.112-116].

Нижня частина чотиригранного стовпа із Вюртенберга поблизу Штудгарта в Німеччині, дуже подібна до збручанського ідола. Стовп з пісковика з головою бога із складеними на голові руками був знайдений також в Німеччині поблизу м. Беблінген. Обличчя цього божества за стилем виконання дуже подібне до обличчя збручанського ідола [16,с.205]. Навіть стиль виконання кельтського дерев'яного ідола, знайденого у Франції дуже подібний до збручанської знахідки [33,с.158-159]. Отже кельтські культові святилища дуже подібні до слов'янських капища з тотожними ритуальними ідолами, а жерці друїди на слов'янських волхвів. На основі вищевикладеного припускається, що святилища на горі Богит виникло набагато раніше, і початок його функціонування припадає на пізно-скіфський та латенський часи [19,с.61-67; с.330-355].

Вплив кельтів на творення релігійного світобачення племен Подністров'я є проблемою ще слабо вивченою. Не виключена вірогідність, що збручанський ідол, тотожний з аналогами Західної та

Центральної Європи і є спадщиною кельтської цивілізації, яка, за свідченнями стародавніх авторів, поширювалася і на територію України [33,с.156].

Отже, сукупність фактів дає право стверджувати, що в усій Європі у релігійних обрядах застосовується кам'яна скульптура, пов'язана з культово-астрономічними святилищами. При дослідженні останніх виявлені 4-х кутні стовпи з 2-ма, 3-ма та 4-ма головами. Численні зображення богів у кельто-слов'ян символізували у першу чергу планетарних богів. Кельтські культові святилища Центральної Європи за своєю конструкцією тотожні зі слов'янськими та фракійськими круглими святилищами. З наведених прикладів можна зробити висновок, що світогляд кельтських жерців-друїдів та слов'янських волхвів в III ст. до н. е. - I ст. н. е. був близький. Спільний світогляд простежується на поховальному обряді. Відкриті у Подністров'ї кельтські могильники тотожні зі слов'янськими [16,с.195-222 ;с.330-355].

Виявлені кельтські поховання з представниками місцевих племен дають право стверджувати, що у II-III ст. до н. е. тут складається кельто-слов'янська археологічна група, яка у археологічній науці дістала назву "Пшеворської культури". Складання цієї культури супроводжується не тільки політичним впливом, а й інфільтрацією кельтського світогляду у середовище слов'янського етносу, що впливає з тотожності релігії кельтів та слов'ян [16,с.205-206; с.с.330-355]. Цей культурний вплив був настільки активним, що його не можна порівнювати з присутніми у цьому регіоні іншими впливами: грецьким, римським, готським, та фракійським. Цей культурний вплив кельтів поширювався і на поганську релігію, що видно з культових споруд, обрядів та вірувань. Слов'янські і кельтські культові споруди, скульптури і мистецтво втілюють у собі стародавні кельтські традиції [16,с.205-206; с.с.330-355].

Могутній симбіоз кельто-слов'янської культури залишив глибокі корені у слов'янській мові та матеріальній культурі. Зокрема, праслов'янська мова збагатилася кельтською лексикою. Згідно з висновками О.М. Трубачева, кельти збагатили слов'ян політичною термінологією. Слова : "кінь, ко-наз, ко-нязь, князь" - були перейняті слов'янами від кельтів [28,с.9-25].

Ряд вчених, зокрема В.К. Каспарова, вважає, що в II ст. до н. е. відбуваються етнокультурні контакти пшеворського кельто-іллірійського з кельто-дакійським етносом на основі місцевого слов'янського населення у районі Дністра і Прута. Увесь цей кельто-дако-слов'янський симбіоз у II ст. до н. е. просунувся на схід на Дніпро і Десну. Однак вихідним пунктом його формування було Прикарпаття та Подністров'я [16,с.205-206; с.с.330-355].

Таким чином, з археологічного матеріалу кельто-слов'янських поховань доходимо висновку - давня кельто-слов'янська культура домінує у черняхівській культурі і на її основі формує ранньосередньовічну духовну культуру слов'ян. Всі ці процеси особливо відчутні в Подністров'ї, де чітко виділена культура Поянешти-Лукашівка, яка відноситься до провінціальної культури кельтської цивілізації. Науковці вважають, що кельтські племена, які стоять біля зародження цієї культури включали регіон Подністров'я в трупопокладну культуру Латенського світу [11,с.24;с.208].

Охарактеризуємо коротко Латенську культуру в цьому регіоні через її складову частину - культуру Поянешти-Лукашівка. Поянешти-Лукашівка немовби доповнює духовні та релігійні цінності, які концентрувалася на території Франції, Німеччини, Чехії. Власне ця територія, за свідченнями Геродота називалася Галлія [8,с.33; с.22-49]. Саме звідси кельти та їх релігійна організація жерці-друїди, проникають на територію Словаччини, Польщі а пізніше на територію України, зокрема в Закарпаття, Подністров'я, а їх старожитності також прослідковуються в басейні ріки Дніпро. Цей процес відбувався наприкінці IV-III століття до н. е. і закінчився оформленням релігійного світобачення кельтів на слов'янському етномасиві [39,с.8-9].

Прихід кельтів у Подністров'я характеризується змішаним складом населення цього регіону. Їх вплив відчувається на формуванні культури Поянешти-Лукашівка в Карпато-Дністровському регіоні, що видно з традиції будівництва жител, формах кераміки, а також релігійного та поховального обрядів. Д.Мачинський вважає культуру Поянешти-Лукашівки в Подністров'ї і досягнення населення, яке прийшло з великої території, домінуючими в цей час [27,с.82-96].

Античні автори, зокрема Стратон, згадують могутні та численні гальські народи в регіоні Карпат та Подністров'я. Найбільшими, на їх думку є бастарни і галати. На карті давньогрецького географа Клавдія Птолемея кельти були сусідами тірагетів на правому березі Дністра. Самі ж бастарни у ранніх джерелах називаються кельтами. Так їх називають Тит Лівій, Плутарх. Змішаним населенням на кельтській основі називає їх римський історик Клавадій Тацит [10,с.28].

Основні джерела наголошують, що в середовищі кельтського суспільства велику роль відіграла релігійна організація кельтів, яку очолювали жерці-друїди. В їхній обов'язок входило кристалізація усього кельтського світу під релігійною зверхністю жрецької касты. Описуючи кельтських жерців-

друїдів, Юлій Цезар поділяв їх на три групи: Верші-вати, які спеціалізувалися на пророкуванні та філософських проблемах, друїди-барди, які у техніці та віршованій формі висвітлювали міфологію та історичні події, та третя - друїди, в функції яких входило відправлення релігійних обрядів, включаючи жертвоприношення та астрономічні спостереження. Власне друїди обіймали практично абсолютну владу, оскільки мали можливість заборонити князівську участь в релігійних обрядах, що було в них найстрашнішою карою. До посвячення в друїди необхідно було пройти декілька ступенів, в першу чергу школу бардів. Перші роки бард навчався премудрості техніки декламування, вивчав таємну мову "огам", а також філософію і право. Наступні сім років бард вивчав спеціальні дисципліни, зокрема, принципи викладання різних подій у постійній формі і тільки після цього він посвячувався у таємниці помічника проведення культових обрядів. Друїд цього рангу мав право займатися передбаченнями. Коли він досягав все вище перераховане, його висвячували на жерця-друїда. Кельтські жерці узгоджували свій релігійний ритуал з природними біологічними ритмами, а громадське життя з циклом місяця. Чотири найбільші свята відставали один від одного на дев'ять місяців і складали трирічний період [22,с.71-72].

Друїди спочатку уособлювали собою замкнуту аристократичну корпорацію, яка не тільки користувалася релігійною владою, але й обіймала політичну владу з більшими повноваженнями, ніж князі [16,с.205-206; с.с.330-355].

Цей кельтський релігійно-політичний інститут був поширений від Британських островів до Східної Європи. Джерела, зокрема Ю. Цезар, Пліній, приписують друїдам дуже широку сферу діяльності. Згідно з їх свідченнями, друїди були: поетами, виконавцями дум і пісень, охоронцями кельтських сімей, політичних організацій князів, замирювачами чвар кельтської знаті [9,с.33].

Друїди були також вченими. Вони збагатили Європу своїми філософськими та релігійними працями, згідно з якими кожна кельтська душа безсмертна. Фізична смерть, згідно з їхніми поглядами означає не кінець життя, а лише середину довгого життя. У кінцевому підсумку всі душі в кінці смерті переселяються через деякий час знову у земне життя і продовжують далі жити. Душі померлих, за іншими уявленнями, перебували в дубових гаях, тому ці дубові гаї знаходились під їхньою опікою. Друїди були освічені в астрономії та в календарних обчисленнях. Великим авторитетом у кельтів користувались жерці, які вираховували час. Ця облікова система часу у них проходила по ночах, а не в день, як у римлян. Жертви кельти приносили богам вночі при світлі місяця. Друїди також пророкували майбутнє, їм доручалося виховання аристократичної молоді, з якої мали виходити представники жрецької касты. Свої знання жерці-друїди утаємнювали від народу і передавали в усній віршувальній та пісенній формі своїм послідовникам зі жрецької касты [12,с.112].

Кельтські культові споруди розташовувались за межами городищ. Священні місця кельти інколи оточували огорожею у вигляді рову з частоколом. Святилищами служили ліси, гаї, та пагорби, на яких проводились богослужіння та жертвоприношення. Велике святилище, за свідченням Ю. Цезаря, відоме між Кобленцем і Майном- Кобенорвальдом. де круглий майданчик діаметром 200 м. оточений земляним валом та внутрішнім ровом. У його центрі виявлена яма від дерев'яного стовпа-ідола. Святилище відноситься до перехідного часу від Гальштату до Ла-Тену. Наступне святилище у поступальному русі кельтів на Схід знайдено у Словаччині у Лібенцях біля Кореня, де святилище має овальну форму. У нижній його частині розташована кам'яна стела, а перед нею жертвна основа. Тут знайдено кельтські гривні III-IV ст. до н. е. [33,с.148-158]. На території сучасної Галичини, куди кельти прийшли в III-II ст. до н. е. таким святилищем було святилище на горі Богит біля ріки Збруч. Чотиригранний ідол знайдений в руслі р. Збруч подібний до аналогічних релігійних скульптур кельтів Західної та Центральної Європи [1,с.144-147].

Очевидно, слід провести паралелі між культурами та божествами, які в цей час були в Україні і кельтськими богами. Як ми наголошували вище, головним богом кельтів був бог, який у римлян був богом доріг та торгівлі - Меркурій. Опісля в пантеоні кельтів були божества, які відповідали римським богам Аполлону, Марсу, Юпітеру, Мінерві, функції яких відповідали римським божествам та мали кельтські назви. Згідно з римським релігійним світобаченням, кельти-галли - нащадки бога Діта. Римський поет Лукан називав три імені кельтських богів: Тевпітай, Єзус, Араніс. Відповідність цих богів римським богам не зовсім точна. Автор приміток до записок Ю. Цезаря М.М. Покровський вважає, що Меркурію менш-більш відповідає Тевпітай, Марсу - Єзус, Аполлону - Беленос, Юпітеру - Тараніс, Мінерві - Сулевія. В зв'язку з цим на кам'яних ідолах з'являються три-, або чотирикутні кельтські боги, зображення одного із них виявлено в Подністров'ї і якого називають «Збручанським Святовидом», який аналогічний з кельтськими релігійними скульптурами, котрі мають у верхньому ярусі чотири лики і чотиригранну стовпоподібну форму [2,с.142-143].

Юлій Цезар, говорячи про приношення кельтами жертв Марсу, наголошує про спалення кельтами великих опудал з жертвами. Вважається, що світобачення кельтів було пов'язане з культом сонця. На нашу думку, можна наголошувати, що релігія кельтів була близька до античних держав і слов'янських народів. Кельти залишили багато релігійних солярних зображень: спіралей, кругів, коліс, гривн [12,с.112].

Релігійне світобачення кельтів, яке відоме нам із римських джерел, кельти намагалися прищепити всьому світу за допомогою великої мережі добре підготовлених жерців-друїдів. Їх подорожі на Схід, в регіон Прикарпаття і Подністров'я, зумовлювалися релігійною необхідністю. Кельти вважали, що проникнення в середовище інших культур сприяє їхньому духовному та культурному збагаченню. Окрім добровільних подорожей на Схід кельти здійснювали і військову експансію в тому ж напрямку. Римські джерела засвідчують, що в 192 році до н. е. кельти-бої були остаточно витіснені з території Італії і оселилися на сучасній території Чехії та Подністров'я, і утворили Богемію в пізнішій Чехії та Галичину у Подністров'ї, що зумовило включення Прикарпаття в ореол кельтської релігійної та духовної культури. Однак Римська рабовласницька держава, яка також просувалася в регіон Нижнього Подністров'я, не змогла перемогти в кінцевому підсумку кельтський військово-політичний союз, який концентрувався політично в Верхньому Подністров'ї. Криза Римської рабовласницької держави призвела до появи, як вважає М. Шукін, кельтського культурного ренесансу в Прикарпатті і Подніпров'ї в II-III ст. н. е. Кельтський ренесанс, на думку М. Шукіна, дає право наголошувати про кельтсько-слов'янський релігійний симбіоз, який продовжував існувати і у черняхівській культурі, в якій релігійна та духовна культура кельтів була домінуючою. Якщо вважати, що в Подністров'ї та Подніпров'ї кельти та слов'яни склали синтезовану культуру, то можна припускати, що кельтський релігійний світогляд був домінуючим при формуванні ранньослов'янського суспільства і був відчутний ще в епоху Русі-України [35,с.22-23].

На нашу думку, проблему кельто-слов'янських релігійних стосунків та питання духовної культури в V ст. до н. е. - II-III ст. н. е. на території України, слід вивчати через призму кельтської суспільної та релігійної організації.

Мал. 9. Кельтські культові різьблені фігури, знайдені на територіях Західної, Південної, Центральної та Східної Європи.

Треба усвідомити, що кельти щезли на території України, оскільки розчинились в місцевому слов'янському етносі. Однак, вони залишили для слов'ян України свою домінуючу релігійну і політичну організацію, свою духовну культуру, яка у IV ст. до н. е. і до III ст. н. е. була панівною у Прикарпатті та Подніпров'ї.

Мал. 10. Бастарнія - держава Карпат і Дністро-Подніпров'я зафіксована Клавдієм Птолемеем.

Власне культура кельтів на території України, ввійшла в духовне і релігійне життя слов'янського етносу, його міфологію і релігійне світобачення. З'ясування під таким кутом кельто-слов'янських відносин, дає можливість з'ясувати питання етногенезу духовної культури та релігійного світобачення українського народу, починаючи з V ст. до н. е. [16,с.205-206; с.с.330-355].

Для з'ясування цієї проблеми велике значення відіграють кам'яні культові скульптури населення Центрально-Східної Європи означеного вище часу.

З тих часів збереглося багато пам'яток матеріальної та духовної культури кельтського населення. Згідно зі свідченнями стародавніх авторів К. Тацита, К. Птолемея та інших, територію західних регіонів України і, зокрема, Подністров'я населяли кельти, які прийшли в III-II столітті до нашої ери з Західної Європи і створили зразки релігійної та духовної цивілізації та культури, яка археологічно виявлена на території таких сучасних країн, як Англія, Франція, Німеччина, Австрія, Угорщина, Чехія, Польща та Україна [16,с.205-206; с.с.330-355]. На території України друїди створили локальні

варіанти кельтської релігії та духовності, що відмічено археологічними знахідками в Закарпатті, Прикарпатті та Подністров'ї та Подніпров'ї [14,с.52-54].

На думку дослідників М. Бандрівського та С. Йосипишин, на території Подністров'я були розташовані кельтські міста. Важко собі уявити функціонування таких міст без розгалуженої релігійної організації друїдів-волхвів, які мали великий вплив і посідали панівне становище в кельтському суспільстві [3,с.13].

По місцях свого розселення в Європі і в Україні кельти створювали культово-релігійні центри, культові капища з ритуальними кам'яними божествами. Згідно з археологічними свідченнями такі капища відкриті в Галичині. Так в ареалі Вишницького святилища на вершинах скель Писаний камінь, Лисівський камінь та інших відкриті круглі в плані заглиблення. У деяких з цих заглиблень розпалювалися вогнища. Кількісно ці заглиблення мають календарно-культовий зміст [31.с.77-82].

Мал. 11. Старожитності Батарнів у Карпатах, Побужжі та Подніпров'ї означені давньогрецьким картографом Клавдієм Птоломеем (III ст. до н. е. - III ст. н. е.).

На Тернопільщині в річці Збруч під горою Соколихою, яка входить до гірського пасма Медоборів, був знайдений яскравий показник кельтської релігії та духовності «Збруцький ідол» - чотирикутна скульптура, на якій розташована у три яруси 10 постатей [26,с.45-47].

Збруцький ідол є прямим аналогом кельтської стели з святилища Ентремонт (II-III ст. до н. е.), що на півдні Франції. На стелі зображено 12 голів-місяців, які відповідають по змісту і розташуванню відомому вавилонському планетарному Зодіаку. Подібні до «Збруцького ідола» кельтський ідол з Беблінгему (Німеччина), кам'яний з двома головами, та членований на яруси кельтський стовп з Вальденбуха. До кола Збруцького ідола належить і Ставчанський ідол черняхівської культури, Іванківські чотирикутні стовпи, та скульптура з Юрківців. Усі ці ідоли знайдені на середньому Дністрі [5,с.129]. Зокрема, кам'яна скульптура з Юрківців подібна до Леонбергської кам'яної скульптури, що знайдена в Німеччині [38,с.16-19].

Отже, сукупність фактів дає право стверджувати, що в усій Європі в латенський час у релігійних обрядах застосовується кам'яна скульптура пов'язана з культово-астрономічними святилищами. При дослідженні останніх виявлені 4-ри кутні стовпи з 2-ма, 3-ма та 4-ма головами. Численні зображення богів у кельто-слов'ян символізували у першу чергу планетарних богів. Кельтські культові святилища Центральної Європи та України за своєю конструкцією тотожні з кельтськими

святилищами на фракійських землях. З наведених прикладів можна зробити висновок, що світогляд кельтських жерців друїдів та слов'янських волхвів в IV ст. до н. е. - III ст. н. е. був близьким. Спільний світогляд простежується на поховальному обряді. Відкриті на Подністров'ї та Подніпров'ї кельтські могильники тотожні з слов'янськими [16,с.205-206; с.с.330-355].

Виявлені кельтські поховання з представниками місцевих племен дають право стверджувати, що у III ст. до н. е. тут складається кельто-слов'янська археологічна група, яка у археологічній науці дістала назву «Пшеворської культури». Складання цієї культури супроводжується не тільки політичним впливом, а й інфільтрацією кельтського світогляду у середовище слов'янського етносу, що впливає з тотожності релігії кельтів та слов'ян. Цей культурний вплив був настільки активним, що його не можна порівнювати з присутніми у цьому регіоні іншими впливами: грецьким, римським, готським, та фракійським. Цей культурний вплив кельтів поширювався і на поганську релігію, що видно з культових споруд, обрядів та вірувань. Слов'янські і кельтські культові споруди, скульптури і мистецтво втілюють у собі стародавні кельтські традиції. Могутній симбіоз кельто-слов'янської культури залишив глибокі корені у слов'янській релігійній культурі [18,с.203-204].

В XIX столітті після обстеження цієї скульптури польські вчені зробили висновок що вона, можливо, належала релігійному світобаченню стародавніх кельтів, які проживали в Прикарпатті і Подністров'ї в III ст. до н. е. - II ст. н. е. Згідно зі свідченнями Тіта Лівія, Клавдія Птолемея, Протогена Ольвійського, Корнелія Таціта та інших, кельти дійсно проживали на Дністрі, де утворили свої культові центри [17,с.87-73;с.330-355]. Визначенням збручанської знахідки як кельтського релігійного божества, був покладений напрямок вивчення кельтської релігійної скульптури в Прикарпатті та Подністров'ї. Означення збручанської скульптури як кельтської, дало можливість ряду вченим XIX століття зробити припущення, що кельти дійсно на Дністрі створили ореол релігійної та духовної культури, одним із елементів якої є ця знахідка [16,с.205-206; с.с.330-355].

Слід зауважити, що археологічна наука в XIX столітті мала в наявності кельтські релігійні ритуальні речі. Так галицький дослідник А. Петрушевич, підсумовуючи матеріал з даної проблеми, писав про ритуальні знахідки в «Вікторівських лісах» поблизу Галича, які він визначав, як речі кельтських жерців-друїдів [30,с.23-29].

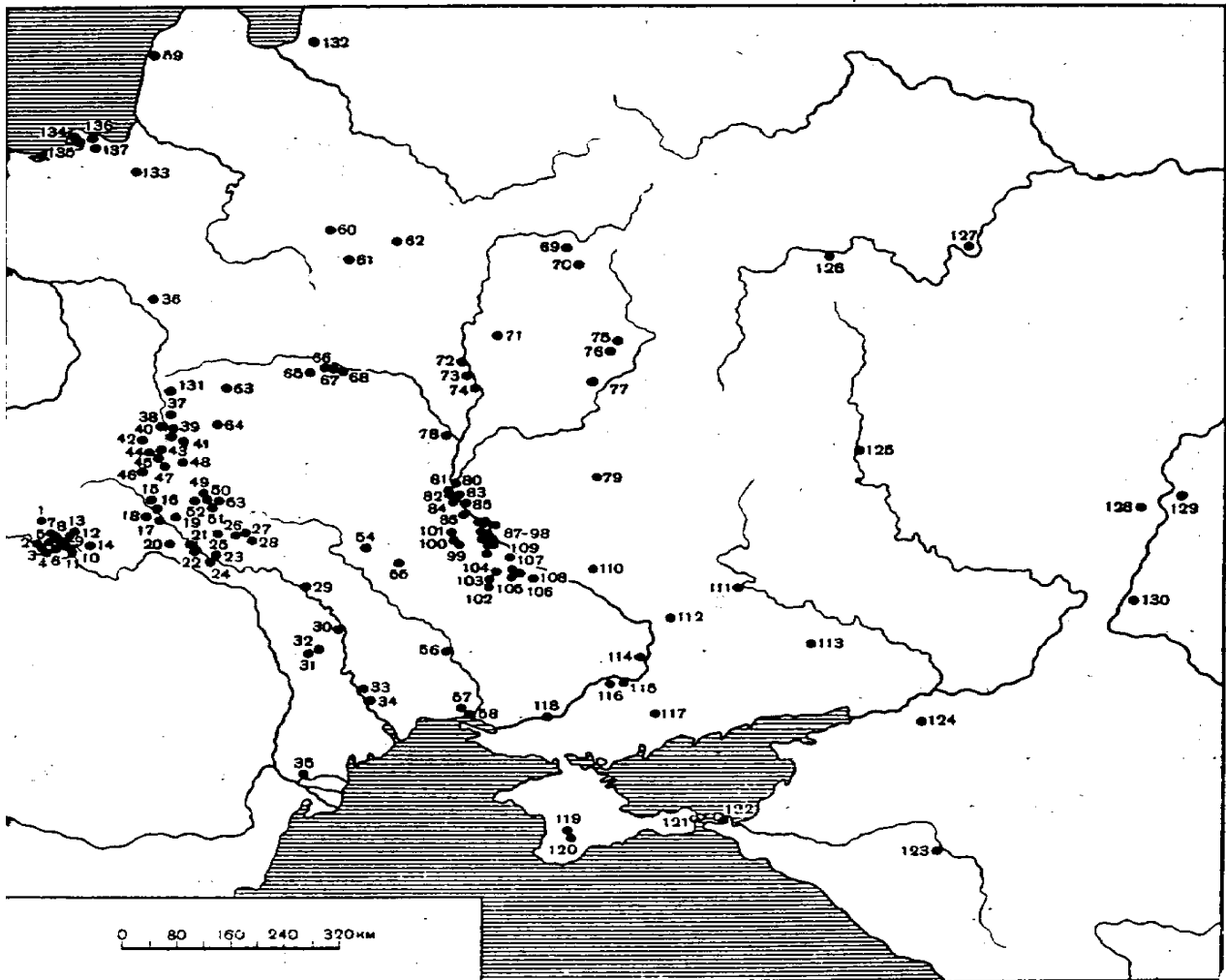
Усе це дало можливість польському досліднику Т.М. Зімеєскі першому по археологічних дослідженнях у околицях стародавнього Галича читати лекції з матеріальної та духовної культури кельтів [36,с.23-29]. З Галича, на думку дослідника, жерці-друїди поширили своє релігійне світобачення по басейну Дністра та по його притоках, зокрема на Збруч, з яким вчені минулого століття пов'язували збручанську знахідку [16,с.205-206; с.с.330-355]. Науковцями Б.О. Рибаківим, Б.О. Тимощуком, І.П. Русановою та іншими були проведені дослідження на горі Богит поблизу знахідки збручанського ідола. На цьому місці зафіксоване язичницьке святилище, яке функціонувало ще з скіфського часу. Тут слід також відзначити мегалітичну брамоподібну споруду на східному схилі гори Богит, а також анрофоморфний кам'яний стовп, який знаходиться в валі. Найшвидше подібні чотирихгранні стовпи використовувались вдруге при побудові валів. На підставі цього можна робити припущення, що слов'янські святилища виникли на базі більш раннього культурного і релігійного центру [32,с.176-181].

Розглянемо збручанську релігійну скульптуру через призму розвитку релігії Західної та Центральної Європи. В той час, коли в ареалі слов'янської культури аналогів збручанській культовій споруді немає, то в релігійно-міфологічному світобаченні латенської культури його аналогії можна встановити. В Європі, зокрема у Франції, Німеччині, Чехії, відомі кельтські кам'яні скульптури, пов'язані зі святилищами. При дослідженні цих пам'яток виявлено чотиригранні стовпи з людськими головами. Деякі стовпи поділені на яруси, прикрашені орнаментом і схожі з ярусною стилізацією збручанської релігійної скульптури. Їх певна відмінність в стилізації говорить про регіональні особливості кельтів з врахуванням впливу на релігійне світобачення кельтів, місцевих племен. Так можна пояснити орнаментально-ярусну відмінність збручанської культової споруди від аналогічних кельтських ідолів Європи [16,с.205-206; с.с.330-355].

Нижня частина чотиригранного стовпа із Вюртенберга поблизу Штудгарта в Німеччині, дуже подібна до збручанського ідола. Стовп з пісковика з головою бога із складеними на голові руками був знайдений також в Німеччині поблизу міста Беблінген. Обличчя цього божества за стилем виконання дуже подібна на обличчя збручанського ідола [33,с.158-159]. Навіть стиль виконання кельтського дерев'яного ідола, знайденого в Франції, дуже подібний до збручанської знахідки [20,с.144-147;с.330-355].

Отже кельтські культові святилища дуже схожі на слов'янські капища з тотожними ритуальними ідолами, а жерці друїди - на слов'янських волхвів. На основі вищевикладеного припускається, що

святилище на горі Богит виникло набагато раніше і початок його функціонування припадає на пізньоскіфський та латенський часи[16,с.205-206; с.с.330-355].

Мал. 12. Карта поширення кельто-бастарнських речей з Карпат на території України, які відповідають картографічному розміщенню Клавдія Птолемея (III ст. до н. е. - III ст. н. е.).

Вплив кельтської релігійної культури Західної та Центральної Європи на творення релігійного світобачення племен Подністрів'я є проблемою ще слабо вивченою[16,с.205-206; с.с.330-355].

Однак, на нашу думку, збручанський ідол, тотожний з аналогами Західної та Центральної Європи і є спадщиною кельтської релігійної культури, яка за свідченнями стародавніх авторів, кристалізувала релігійну та духовну культуру слов'янського населення України і мала вплив на формування українського народу [19,с.61-67; с.330-355].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Артюх В., Ідзьо В. До питання походження Збруцького ідола. Історія релігій в Україні. Матеріали ІХ міжнародної конференції 11 - 13 травня 1999 року. - Львів, 1999. - Книга І.
- 2.Артюх В.С., В.С.Ідзьо. Кам'яна культова скульптура населення Центральної Європи на межі нашої ери. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т.І.
- 3.Бандрівський М., Йосипишин С. Кельти на Заході України. Україна в минулому. - Київ-Львів, 1996. - Вип.ІХ.
- 4.Браун Ф. Разыскания в области гото-славянских отношений. - Спб., 1899.
- 5.Винокур І. Язичництво в кам'яній скульптурі східних слов'ян в І тисячоліття н. е. Медобори і духовна культура давніх, середньовічних слов'ян. - Львів, 1998.
- 6.Винокур І.С. Історія та культура черняхівських племен. - К.,1972.
- 7.Гальффрид Монмутский. История Бриттов. - М., 1984.
- 8.Геродот. История в девяти книгах. Пер. Ф.Г.Мищенко. - М., 1888. - Т.ІІ.
Геродот. История в девяти книгах. Пер. Ф.Г.Мищенко. - М., 1888. - Т. ІV.
- 9.Граков Б.Н. Ранний железный век. (Культура Западной и Юго-Восточной Европы). Изд. Московского университета. - М.,1977.
- 10.Етнокультурная карта территории Украинской ССР в I тыс. н. э. - К., 1985.
- 11.Етнокультурная карта территории Украинской ССР в I тыс. н. э. - К., 1985.
- Ідзьо В.С. Кельти і слов'яни - сфера взаємовпливу на етапі формування держави у слов'ян. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М., 1997. - Т.1..
- 12.Записки Юлия Цезаря и его продолжателей о Галльской войне. - М., 1991.
- 13.Йордан. О происхождении и деянии гетов. - М., 1960.
- 14.Ідзьо В.С., Артюх В.С. Локальні варіанти кельтської культури. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. М. 1997. - Т.І. - № 2.
- 15.Ідзьо В.С.. Вчені ХІХ століття про етногенез Галицької Русі. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М., 1997. - Т.1.
- Ідзьо Віктор. Кельтська цивілізація на території України. - Львів "Сполом", 2002.
- 16.Ідзьо В.С. Вплив кельтів на розвиток слов'янського етносу та слов'янської державності. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М., 1997. - Т.1. - С.205-206.
- Ідзьо Віктор. Кельтська цивілізація на території України. - Львів "Сполом", 2002.
- 17.Ідзьо В.С. Кельти-галати - фундатори Галичини. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - № 2.
- Ідзьо Віктор. Кельтська цивілізація на території України. - Львів "Сполом", 2002.
- 18.Ідзьо В.С., Марченко Г.Ю. До проблеми духовної культури Південно-Східної Європи у кінці І тис. до н. е. - початку І тис. н. е. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - № 6.
- Ідзьо Віктор. Кельтська цивілізація на території України. - Львів "Сполом", 2002.
- 19.Ідзьо В.С., Артюх В.С. Сліди кельтської цивілізації на території України. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1998. - № 2.
- Ідзьо Віктор. Кельтська цивілізація на території України. - Львів "Сполом", 2002.
- 20.В. Ідзьо. В.Артюх. До питання походження Збручанського ідола. Історія релігій в Україні. Матеріали ІХ міжнародної конференції 11-13 травня 1999 року. Львів. 1999. - Книга І.
- Ідзьо Віктор. Кельтська цивілізація на території України. - Львів "Сполом", 2002.
- 21.Каспарова В.К. Зарубинецкая культура в хронологической системе эпохи Латена. - FCUTK,1984. - Wup.25.
- 22.Лукьяненко К. По следам кельтских богов. Атеистические чтения. - М., 1984. - Вып.13.
- 23.Марченко Г.Е. Обсерватория-календарь у с. Долиняны. Археологический сборник. - Л. 1991. - № 31.
- 24.Марченко Г.Ю. Скельне календарно-астрономічне святилище в Карпатах. Наукові Записки Івано-Франківського краєзнавчого музею. - Івано-Франківськ.,1996. - Вип. 3.
- Марченко Ю. Культово-астрономічні об'єкти Карпат і Прикарпаття. Галицька Земля: історія та сучасність. - Івано-Франківськ, 1998.
- 25.Марченко Г.Ю. Астрономічні знання у стародавніх світоглядних системах. Екологія культури: історія, традиція, сучасність. - Львів, 1990.
- 26.Марченко Г.Ю., Ідзьо В.С. До проблеми духовної культури Південно-Східної Європи у кінці І тис. до н.е. - початку І тис. н. е. Історія релігій в Україні. Праці Х Міжнародної наукової конференції. - Львів, 2000.

- 27.Мачинский Д.А. К вопросу о датировке памятников типа Поянешти-Лукашовка. В книге: Археология старого и нового света. - М., 1966.
- 28.Трубачев О.Н. Этногенез и культура древнейших славян. - М., 1991.
- 29.Партицький О. Старовинна історія Галичини. - Львів, 1884. - С.298-299.
- 30.Петрушевич А. Лингвистико-исторические рассуждения. - Львов, 1887.
- 31.Смирнова Г.И. Культовое сооружение у с. Долиняны на Буковине. Археологический сборник. - Л., 1991. - № 31..
- 32.Стефанович М. Жолобокподібні заглиблення на скелях Карпат. Скелі й печери в історії та культурі стародавнього населення України. - Львів, 1995.
- 32.Тимошук Б.О. Язичницькі святилища Галицької Русі. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М., 1997. - Т.1.
- 33.Филип Ян. Кельтская цивилизация и ее наследие. - Прага, 1961. - Рис. 41,42.
- 34.Шафарик П. Славянские древности. - М., 1848. - Т.І. - Кн.І.
- 35.Щукин М.Б. Черняховская культура и явление кельтского ренессанса. КСИА. - М., 1973. - Вып.133.
36. Zimeecki T.M. Starui Galic w Podnistorowui. - Widen, 1848.
- 37.Lelewel I. Narody na ziemiach slowianskich. - Poznan, 1853.
- 38.Shleffe F. Kelten zwishcen Alesia unef Pergamon. - Leipzig. - Vena. - Berlin, 1979. - Ris. 20.
- 39.Szabo Miklos. A Keltak nyomaban magyarorszagon. - Buda-Pest,1984.

Печерні язичницькі культові центри у Прикарпатті та Подністров'ї

Як засвідчують останні напрацювання сучасної археологічної науки, українське язичництво на території Західних областей України, своїм корінням входить в глибоку давнину кам'яної доби і розвивається з різною ступенем впливу на неї інших язичницьких культур на протязі всіх етапах історичного процесу. Як засвідчують джерела, поетапний розвиток і модернізація язичництва продовжувався аж до офіційного прийняття християнства в Русі-Україні та й в подальшому, навіть після цього епохального процесу. За період, починаючи з другої половини XIX століття і по нинішній час, вченими, на території вивчаемого нами регіону, було виявлено багато культових пам'яток різних епох [10,с.229]. В XIX столітті дослідженнями дохристиянських святилищ займалися Г.Осовський, В. Антонович, К. Мельник, А. Кіркор, Ю. Сіцинський, В. Карпович, І. Крип'якевич, М. Грушевський, В. Диметиркевич, В. Дідушицький, О. Партицький [14,с. 202-208, с.324-327].

В XX столітті вивченням цього питання займалися Т. Сулімірський, Я. Пастернак, Б. Рібаков, І. Свешніков, М. Смішко, Б. Тимошук, І. Винокур, І. Русанова, М. Ягодинська, М. Бандрівський та інші.

На прикінці XX початку XXI століття дослідженнями язичницьких святилищ займається археологічний відділ стародавньої історії України Інституту Східної Європи з центром в Львові.

Вченими В. Ідзьо, В. Артюхом та Г. Гриценком та іншими було обстежено декілька пам'яток на території Івано-Франківської, Тернопільської, Чернівецької, Львівської областей [4,с.7-14].

Обстежені за усі часи культові пам'ятки відносяться до різних епох. Найбільш стародавні з них оприділюються кам'яною добою, епохою мезоліту-неоліту, а найбільш пізні до періоду Русі-Україні XI-XIII століть, коли вже було офіційно прийняте християнство. Ці пам'ятки можна прокласифікувати на декілька категорій: печерні, мегалітичні, наземні культові місця і печерно-наземні культові комплекси, укріплені городища святилища. Метою даного дослідження є вивчення печерних культових пам'яток, які досліджувались на протязі XIX-XX століть і продовжуються вивчатися на початку XXI століття [14,с. 202-208, с.324-327].

В регіоні басейну Дністра та його приток є багато в більшій чи меншій мірі вивчено печер і гротів в гіпсових та вапнякових скелях. Привертає увагу Бакотський скельний монастир, який вивчається вченими ще з XIX століття. В одній із печер виявлені залишки жертвовного місця. Там були знайдені уламки ліпної керамічної посуду з вушком, фрагменти ліпної миски з шнуровим орнаментом і конічне глиняне прясло з орнаментом у вигляді крапок по периметру круглої основи і перпендикулярно до неї. Знайдено також щелепу дикого кабана. Цей жертвовний комплекс відноситься до культури шнурової кераміки і датується в межах від 2000 до 1750 року до н. е. [8,с.24]

В 1951 році Дністровською археологічною експедицією Львівського філіалу АН УРСР в 2 км. на схід від с. Баламутівка в Чернівецькій обл. була відкрита карстова печера в гіпсовій скелі, яка має круглу форму діаметром 12 м. На її стінах збереглися зображення які виконані на гіпсовій породі чорною фарбою, точніше сажею, яка була змішана з жиром. Деякі малюнки видряпані у вигляді різних ліній. Фарбою намальовані зооморфні та антропоморфні зображення, яких по кількості більш 60. Розміри їх не перевищують 25 см. Серед малюнків є стилізовані зображення людей з рогами та хвостами, людей з луками в руках, а також з піднями до гори руками виконуючих ритуальні танці. Зооморфні зображення зустрічаються в сценах полювання. О.П. Черниш відносить цю пам'ятку до епохи мезоліту-неоліту. Не слід виключати, що тут було культове місце в ті часи [18,с.99-101].

На Тернопільщині, поблизу села Більче-Золоте є карстова гіпсова печера з лабіринтом ходів загальною довжиною більш 8 км. Дослідження тут почали проводити ще наприкінці XIX століття.

В 1876 році А. Кіркор разом з С.Козібородським розкопали два людські кістяки з уламками посуду. Пізніше в 1890 році Г. Осовський і Л. Сапіга знайшли залишки великого вогнища, де були зафіксовані кістки тварин, орнаментований посуд, кремені сокири, а також мідні речі: ніж, кинджал, шило, пластини, антропоморфні фігурки і кістяні вироби. Матеріал відноситься до трипільської культури та культури лінійно-стрічкової кераміки. У наступні роки дослідження проводили Я. Пастернак, В. Гребеняк, Я.Чекановський, О. Кандиба-Ольжич, в радянський час І. Свешніков, М.Сохацький [1,с.99-101]. Цілком можливо, що окрім притулку печера послугшовувала, як культове місце. На території Чернівецької області в 2 км. на схід від села Комарів на правому березі Дністровського водосховища на рівні 6-7 терас в скелі Хрестище на висоті 10-15 м. від підосви скелі є штучно видовбаний грот-ніша шириною 16 м. висотою 4,5 м. В його східній частині збереглися видовбані у вапняковій породі крісла та жертвовник квадратної форми розмірами 1 x 1 м. На підлозі та на стінках грота проглядаються пази для дерев'яних конструкцій. Такі ж пази видні на підступах від підосви скелі до грота. Під гротом знайдені уламки ліпного посуду та сіроглянана гончарного посуду I ст. н.е., а також фрагменти гончарного посуду епохи Русі-Україні IX-XIV століть. Можливо

тут було язичницьке культове місце, яке пізніше в християнський час, було переобладнано під монаші келії [1,с.1-13].

В трьох кілометрах на схід від села Комарів, на правому березі Дністровського водосховища на рівні 6-7 тераси в східній частині Чубатої скелі на висоті 8-10 м. від підосви є грот довжиною 5 м., шириною 1,2 м. і висотою 1,5 м. Порожнина природного походження, однак на стінах проглядаються сліди обробки гострим знаряддям. На підступах від підосви до грота збереглися пази для дерев'яного спорудження типу драбини. На західній стінці проглядаються графічні зображення округлості діаметром 5-7 см. і прямих ліній. При фіксуванні виявилось стилізоване зображення людського обличчя в фас. Поблизу грота зустрічається дуже фрагментована ліпна кераміка, датувати час її виготовлення поки що неможливо [3,с.1-13].

Кафедрою Українознавства Інституту Східної Європи міста Львова виявлена печерна пам'ятка на правому березі ріки Бистриця, назву якої пов'язують з племінним об'єднанням Бастарнів [8], біля села Ямниця Івано-Франківської області, Тисменецького району. На Вовчинецьких горах, на північному схилі на висоті 70-80 метрів зафіксовано скельну культову пам'ятку. Серед місцевого населення сіл: Ямниця, Угринів, Клузів, Тязів, Єзупіль та інших, дана пам'ятка має назву "Монастир". Згідно легенд, в печерах цього скельного масиву відправляли культову службу язичницькі жреці на чолі яких стояв жрець – волхв [11,с.12-14].

Після прийняття в Галицькій Русі християнства язичницьке капище зайняли християнські монахи. Слід зауважити, що скельне святилище знаходиться в восьми кілометрах від стародавнього Галича. Розглянемо скельні печери над рікою Бистриця з точки зору наявності в давнину язичницького святилища і раннього християнського монастиря. Визначний дослідник язичницьких святилищ і ранньо-християнських монастирів Б.О. Тимошук вважає, що в Галицькій Русі скельні дохристиянські святилища були зайняті після витіснення язичників християнськими місіонерами [16,с.176-181]. Також Б.О. Тимошук наголошує, що в останній час в Західних областях України відкриті і досліджені залишки язичницьких святилищ, які функціонували і в християнський час [17,с.56-57]. Дане стародавнє культове святилище має в аналогії з культовими печерними капищами-монастирями, які виявлені в останні роки в Дністровському регіоні [5,с.15-16].

Археологічно, дані культові святилища недостатньо вивчені. Пам'ятка під народною назвою "Монастир" являє собою скельний масив на північному схилі Вовчинецьких гір, з овальною площадкою культового призначення розміром 15X30 м., яка розташована на вершині цих скель. З її верхньої ритуальної площадки добре проглядається долина ріки Бистриця з розташованими поблизу селами: Угринів, Клузів, Ямниця, Тязів, Єзупіль. Ця площадка дуже добре освічується сонцем на протязі сонячного дня і дає право зробити припущення, що жреці язичницького капища віддавали перевагу сонячному культу. Відомо, що в стародавній Русі, таким богом вважається Хорс, а служителі культу - жреці-хорсити [6,с.20-24]. Більшість сучасних дослідників, в тому числі М. Бандрівський вважає, що в Галичині в дохристиянській релігії існував яскраво виражений космічний культ, в якому сонце вважалось, як верховне божество. Особливо воно проявлялось у ховатів. Про небесну суть цього знаку широко відомо в стародавній Європі. Ідея кола зафіксована в усіх релігійних кульбах Карпато-Дунайського басейну [9,с.163-173].

Нище площадки в стінному скелястому масиві висотою 15-20 метрів, який являє собою гіпсову породу, зверненому в бік долини ріки Бистриця, розташовані печери карстового походження. Деякі з них мають сліди штучної обробки. На стінах, особливо в нижній частині видні сліди штучної обробки, а також написи відвідувачів цієї пам'ятки в 1841 і 1894 роках. Попередньо можна вважати, що скельний комплекс печер «Монастир» міг послуговувати в стародавні часи як сховище для первісних людей, пізніше, як релігійне святилище. На верху скелі знаходилась площадка для відправлення культів в честь сонячного бога, яке зафіксовано в стародавнього населення Прикарпаття і Продністров'я, що вірно було зазначено вченими XIX ст. при вивченні слов'янської релігійної культури стародавньої Галичини [7,с.11-13].

Можливо в християнські часи цей скельний комплекс став притулком для монахів - схимників. Такі притулки відомі в басейні ріки Дністер [17,с.56-57].

На території Івано-Франківської обл. поблизу с. Одаїв, в урочищі Городище, на правому березі Дністра, на рівні 5-6 тераси зафіксований печерний комплекс. На вершині плато розміщений штучний насип довжиною 50-60, шириною 30-40 м., де зустрічається дуже фрагментована кераміка епохи бронзи, раннього заліза. Цей насип розташований над урвищем який являє собою гіпсову скелю висотою біля 20 м. Біля підосви скелі є штучно видовбаний грот під назвою «Грот Монаха».

Тут знайдено крем'яний та керамічний матеріал різних епох починаючи від трипільської культури до епохи раннього заліза, а також уламки гончарного посуду епохи Русі-України IX-XIV століть.

В 0,1 км. на захід від скелі розташований карстовий провал, на дні якого є печери у вигляді вертикальних шахт. Ці печери були виявлені та обстежені полтавськими та івано-франківськими спелеологами, які дали їм назви. Одна з цих печер має назву «Вертикальна». Вхід починається з вертикальної шахти глибиною 8-10 м. Тут знайдено велику кількість кераміки, кістки тварин, а також крем'яні вироби, які можна віднести до епохи енеоліту – бронзи. Кераміка різноманітна. Зустрічаються уламки посуду з оранжевої відмученої глини, та фрагменти посуду з орнаментом у вигляді шнура, характерні для трипільської культури пізнього етапу. Знайдені також уламки посуду енеолітичного часу, вірогідно лінійно - стрічкової кераміки і ранньої бронзи. Також зустрічається кераміка епохи раннього заліза [14,с. 202-208, с.324-327].

Наступня печера з назвою «Дальня», яка має шахту глибиною 8-10 м. від якої в різні боки розходяться ходи забиті земляними пробками. Тут також знайдена кераміка, крем'яні предмети, кістки тварин. Керамічний матеріал відноситься до трипільської культури, пізньої бронзи, раннього заліза. В 0,5 км. на північний захід від насипу та урвища знаходиться печера «Затишна», яка з'єднується з «печерою Бутиновича», розміщеною нище. Вхід починається з вертикальної шахти глибиною близько 6 м., далі в західному напрямку йде вузький прохід довжиною 8-10 м., що повертає на північ і закінчується великим залом. В північній частині залу в 1989 році було знайдено кістяк людини, у якої череп був деформований в результаті прижиттєвої травми. Згідно аналізу по методу «С14» в Інституті геологічних наук АН УРСР, кістяк був датований 5 тисяч, 100 років від наших днів з різницею 50 років. В 1993 році і цієї печері були проведені розкопки (керівник Л. Мацькевий). Північній частині залу, членом експедиції В. Артюхом було виявлена кам'яна викладка подібна до кам'яної скрині. При розчистці знайдено велику кількість кісток тварин, почленовані кістки трьох людей, уламки ліпного посуду, кремінні вироби, в тому числі кремінний серп. Матеріал можна віднести до двох періодів: енеоліту та раннього заліза [2,с.3-7].

В 1995 році розкопки були продовжені. В центральній частині залу були знайдені 5 людських кістяків, поруч з якими були зафіксовані бронзовий ніж, кістяна проколка, розтиральний камінь з пісковика, великі фрагменти ліпних горщиків. Знахідки можна віднести до епохи раннього заліза [13,с.2-10]. В нижній частині під назвою «печера Бутиновича» полтавськими спелеологами та краєзнавцями була знайдена сверлена сокира, яка виготовлена з пісковика і датована епохою енеоліту. Цілком можливо, що в урочищі Городище знаходилося велике язичницьке святилище. Судячи по знахідках воно виникло ще в епоху енеоліту і функціонувало в наступні епохи, а потім було знищене християнами, про перебування яких засвідчує сама назва «Грот Монаха» та кераміка епохи Русь-України. Цілком можлива участь в заснуванні цього культового центру місцевого населення трипільської культури. До числа дохристиянських культових пам'яток відноситься печерний комплекс поблизу м. Миколаїв Львівської області, який був відкритий О. Корчинським в 1985 році. Він простягається вздовж південного схилу підвищеного масиву в напрямку схід-захід на віддалі близько трьох кілометрів. Усі печери витіснені у вертикальних стінах пісковиків у вигляді паралельно розміщених тунелів різної довжини, які переважно з'єднані між собою проходами і фасадною частиною орієнтовані на південь. Перед ними збереглися майданчики регуального призначення, які оточені земляними валами. В 1992 році О. Корчинським були проведені розкопки, які виявили матеріал переважно у вигляді кружального посуду переважно IX-X століть, а також кераміки XV-XVI століть [12,с.76].

Розглянуті і проаналізовані сукупності свідчень по питанню означення вище вказаних пам'яток, дає підстави в даній статті характеризувати їх, як печерні культові комплекси, які беруть свій початок з кам'яної доби і видозмінюючись еволюціонуючи розвиваються до епохи християнства.

Аналіз свідчень, дає підстави твердити, що в епоху мезоліту, неоліту в печері полизує с.Баламутівка було невелике культове місце, яке покищо являється єдине в регіоні басейну Дністра.

Не слід виключати, що подібні культові місця в кам'яну добу функціонували і в інших регіонах Подністров'я та Прикарпаття. В епоху енеоліту, як засвідчує археологічний матеріал, святилища набирають ознак культових центрів, для обслуговування яких вже були потрібні служителі культу (жреці, волхви). Слід відзначити, що в басейні Дністра в епоху трипільської культури були розвинуті релігійні вірування, які зафіксовані у вигляді домашнього культу, однак слід наголосити, поки що культові центри археологічною наукою поки що не виявлені. Однак в печерних комплексах: Вертеба, біля Більча-Золоте, Одаїв, в урочище Городище, Ямниця-урочище «Монастир» виявлені знахідки трипільської культури [14,с. 202-208, с.324-327].

У висновок даного дослідження, наголосимо, що цілком вірогідно припускати, що трипільська культура стоїть біля витоків релігійних вірувань і формування релігії в регіонах басейну Дністра та Прикарпаття, що потребує подальшого дослідження [9,с.163-173; 10,с.209-210].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Артюх В.С. Звіт про роботу експедиції Дністер. - Львів. 1995.
- 2.Артюх В.С. Нові печерні пам'ятки середнього Подністров'я. Скелі й печери в історії та культурі стародавнього населення України. - Львів.1995.
- 3.Артюх В. Отчёт археологического отряда экспедиции Днестр. - Львов,1998.
- 4.Артюх В., Ідзьо В. Археологічні дослідження на середньому Дністрі в контексті вивчення проблеми переходу від язичництва до християнства. Історія релігій в Україні. Праці XI Міжнародної наукової конференції (Львів, 16-19 травня 2001 року. - Львів "Логос", 2001.
- 5.Артюх В.С., Мацкевий Л.Г. Нові культові печерні пам'ятки на Дністрі. Матеріали 5-го Міжнародного круглого столу по історії релігії. - Львів. 1995. - Т.І.
- 6.Бандрівський М. Сварожі лики. - Львів. 1992..
- 7.Бандрівський М. Схимницькі печери-келії на Рогатинщині. Скелі і печери в історії та культурі стародавнього населення України. - Львів,1995.
- 8.Винокур І., Горишний П. Бакота. - Кам'янець-Подільський. 1994.
- 9.Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. До питання локалізації Прикарпатських хорватів. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М.1997. - Т.І.
- 10.Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність та зародження і становлення християнства на території України. Львів «Агенція Релігійної Інформації», 2001.
- 11.Історія міст і сіл УРСР. Івано-Франківська область. - К.1967.
- 12.Корчинський О. Нові дані про поганські культові центри східних слов'ян у верхньому Подністров'ї. Медобори і духовна культура давніх та середньовічних слов'ян.(До 150-ти річчя виявлення Збруцького «Святовида». Матеріали наукової конференції 8-9 жовтня, с.Гримайлів. - Львів, 1998.
- 13.Мацкевий Л.Г. Звіт про роботу Прикарпатської експедиції за 1995 рік. - Львів,1996.
14. - 8.Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів 1894.
- 15.Сохацький М. З історії досліджень печери Вертеба. Скелі й печери в історії та культурі стародавнього населення України. - Львів,1995.
- 16.Тимошук Б.О. Язичницькі святилища Галицької Русі. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М.,1997. - Т.І.- С.176-181.
- 17.Тимошук Б.О. Двоєвір'я в стародавній Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1998. - №1.
- 18.Черныш А.А. Пещера с древними рисунками.Бюлетень комиссии по изучению четвертичного периода. - М.,1953. - №18.

Стародавній печерний комплекс в селі Страдч Львівської області, його язичницькі та християнські традиції

Вивчення дохристиянських печерних святилищ які переросли у печерні християнські монастирі, як основи суспільно-духовного та релігійного життя Львівщини, являється основним завданням дослідження печерного комплексу в селі Страдч як і питання закономірного розвитку як язичницьких вірувань від кам'яної доби до офіційного прийняття та розвитку християнства в X столітті [3, с.3 - 19; 11, с.6 - 8; с.117 - 130; с.7; с.6].

Проблема вивчення язичницької віри та переростання її у християнство на Львівщині є досить складною, оскільки в цьому регіоні з давніх давен проживали різноманітні європейські народи, які теж внесли значні елементи релігійних вірувань, на домінуюче в цьому регіоні слов'янське, давньоукраїнське населення [4, с. 74 - 104; с.10 - 16; с.29 - 46; с.64 - 75, с.64 - 75].

На нашу думку, таким могутніми релігійними і духовними етносами, що в різні епохи впливали на формування релігійної організації у слов'ян були з багатоступінчатою культовою організацією: фракійці, кельти, готи та інші народи. Римські та кельтські джерела, археологічні старожитності засвідчують, що Кельтська цивілізація у III століття до нашої ери мала великий вплив на культурне та релігійно-духовне життя Прикарпаття та Подністров'я. Релігійна культура кельтів, великим авторитетом в якій користувалися, жерці жерці-друїди, які уособлювали собою як релігійних та політичних діячів: астрологів, поетів, літописців, які також у певній мірі концентрували своєю кастою цю надплеменну політичну і релігійну владу, зуміла в III ст. до нашої ери, внаслідок військово-політичної експансії кельтів, утвердитися й в населення Прикарпаття та Подністров'я [11, с.6 - 8; с.117 - 130; с.7; с.6; 3, с.3 - 19].

Цілком очевидно, що після проникнення кельтів в Прикарпаття та Подністров'я, їх релігійна організація, та її чільники «жерці-друїди», охоплювали своїми повноваженнями і процеси «релігійного навчання» суспільства Прикарпаття та Подністров'я. Археологічні дослідження в селі Страдч, які розпочаті археологом Я. Пастернаком, виявили тут присутність кельтської релігійної культури. Попередньо можна припустити, що печерний комплекс над озером села Страдч розпочав функціонувати в латенський час, а тобто у III - II століттях до нашої ери. Власне в цей час він започаткував тут релігійну організацію, яка співставляється по виявлених у 2009-2015 роках старожитностях і ототожнюється з Кельтською цивілізацією Центральної та Західної Європи [4, с. 74 - 104; с.10 - 16; с.29 - 46; с.64 - 75; с.64 - 75; 3, с.3 - 19].

На території села Страдч віднайдені печерні святилища та камені, які мають ритуальні площадки для ідолів. Вони в порівнянні з деякими великими комплексами мають невеликі розміри розміщені в печерах, з явно виявленими побутово-господарськими спорудами. Ці печерні слов'янські капища - святилища, мали вівтарні ями для ритуальних вогнищ і жертвоприношень, та інших культових відправ [3, с.3 - 19].

Археологом Я. Пастернаком вперше були проведені в селі Страдч археологічні дослідження які виявили язичницькі культові місця VI - X століттях нашої ери та християнські монастирські комплекси XI-XIII століть [16, с.6 - 18; с.118-125; с.97 - 98].

Останні дослідження дають право вважати, що релігійні культові осередки в селі Стрільчів - Страдч зародилися в епоху Кельтської релігійної культури і датуються латенським часом(III - II ст. до н. е.) [9, с.39 - 46; с.29 - 47; с.64 - 75; с.203 - 204; с.117 - 121; с.121 - 135].

На сучасному етапі дослідженнями дохристиянських культових місць в селі Страдч, можна виділити наступні найбільш характерні ознаки пам'яток цього типу. Обов'язковим і найбільш важливим елементом кожного печерного святилища являється спеціально облаштована, як правило круглої, або овальної форми, площадка для ідолів, наявність культових жертвних вівтарів. Важливою, складовою частиною культового печерного комплексу в селі Страдч є житлово-господарські приміщення, які знаходилися на території святилища і відігравали роль жител для служителів культу [2, с.7 - 10; с.130 - 138; с.30 - 35].

Слов'янські жерці-вохви, які проживали на території культового комплексу в селі Стрільчів - Страдч, виконували притаманні, як і всі інші народи Центрально-Східної Європи язичницькі обряди. Вони вважали, що все їх життя і добробут залежить від богів, яких вони втілювали в різноманітних образах. Язичницьке населення, що проживало в селі Стрільчів влаштовувало всілякі культові урочистості в честь богів, яким здійснювали богослуження де приносили жертви [3, с.3 - 19].

Культові місця слов'ян-язичників згадуються на сторінках письмових джерел. В літописах їм присвячено значне місце в контексті боротьби християнства з язичництвом. Джерела називають святилища «храми идольски, капища, требища». Особливо про них згадується в час запровадження

християнства. Князь Володимир дає наказ: «храмы идольские и требища всюдураскопа и сокруши» [15, с.4 - 5].

З цього приводу Київський літопис під 992 роком наголошує «и приде к Новгороду архиепископ Яким и требища розорил и Перуна посече» [18, с.33]. Досліджений археологічно - пошуково печерний комплекс в селі Страдч, як засвідчують досліджені джерела з аналогічного печерного комплексу «Монастир» біля Галича, дають право наголошувати, що жертвовники - требища могли розміщуватися в центрі печерного комплексу [1, с.13 - 15; с.176 - 179; с.48 - 55].

Таким чином на передодні прийняття християнства, як бачимо із археологічно-пошукових досліджень в селі Страдч, функціонували багато чисельні печерні святилища в яких вшановували ідолів: Хорса, Даждьбога, Стрибога та інших, створювались культові жертвоприношення, що відповідає з даними археологічних досліджень археолога Я. Пастернака [5, с.11 - 28; с. 6 - 18; с.17 - 23; с.3 - 8; с.86 - 89; с.130 - 138; с.23 - 31; с.7 - 10; с.30 - 35; с.19 - 22].

Археолог Б. Тимошук, виділяє в окрему локальну групу печерні язичницькі святилища та ранньохристиянські печерні храми Прикарпаття і Подністров'я, де розміщувались скульптури головних язичницьких та християнських божеств, які потрібно вивчати [17, с.54 -55, с. 145 - 148].

В дослідження можемо наголосити, що печерні святилища в селі Страж, це ритуальні капища мають своїх чітко виражені специфічні риси, що дає можливість виділити їх серед інших культових святилищ, які належать іншим етносам. Незалежно до якого етнічної групи вони відносяться, ці печерні пам'ятки, вони засвідчують про те, що на території Східної Європи існував звичай поклоніння язичницьким богам. Пізніше ці печерні язичницькі культурні центри були перетворені християнськими місіонерами в ранньохристиянські монастирі [6, с.96 - 100; с.103 - 107; с.57 - 63; с.44 - 50; с.16 - 22; с.469 - 478].

Що стосується печерних святилищ Прикарпаття і Подністров'я, таких як «Монастир» біля Галича, то воно розміщене як і стрільчанські святилища у печерах. Датувати ці печерні язичницькі святилища, що переросли у християнські центри, можна починаючи з III до н. е. до X - XIII ст. н. е. Слід наголосити, що їх раннє датування залишається відкритим [1, с.13 - 15; с.176 - 179; с.48 - 55].

Археологічні і топонімічні свідчення дають право наголошувати, що печерний комплекс в селі Стрільчів-Страдч належав у VII - X століттях язичникам слов'янам - хорватам, оскільки це їх територія проживання, як і державно-релігійна система Велика-Біла Хорватія, яка найдовше зберігала язичницьку релігію. Після війни 992-993 років християнської Русі-Україні з язичницькою Білою Хорватією і перемогою першої, пройшов процес християнізації, згідно якого, майже всі язичницькі печерні святилища були знищені. Як засвідчує літопис, Володимир Святославович: «повеле рубити церкви и поставляти по местам и деже стояко кумиры». Таким чином, як засвідчують письмові та археологічні джерела, київські князі проводили християнізацію Прикарпаття та Подністров'я насильницькими методами. Власне в цей час монахами Києво-Печерської Лаври було проведено і християнізацію печерного комплексу в селі Стрільчів [7, с.191- 194; с.32 - 39; 3, с.3 - 19].

Дослідження печерного культового комплексу в селі Стрільчів-Страдч, про який згадується в легендах та літописах, як «капища, святилища, требища» збагачують нашу уяву про світогляд, вірування і обряди давнього язичницького населення Прикарпаття та Подністров'я, а також вказують на витоки дохристиянської культури на території Центрально-Східної Європи [3, с.3 - 19].

За свідченнями місцевих легенд, які передаються з покоління в покоління, княжі стрільці з стародавнього галицького міста Городок, які вибралися на полювання вирішили оглянути округу. Вони побачили гору та печери над озером повного риби. Поверх гори княжі стрільці побачили оселі в яких жили вільні люди, що корчували тут ліси під землеробство. Княжі стрільці, які були першовідкривачами цього села і сповістили про нього в Городок князю згодо назвали його Стрільки, Стрільків, Стрільців. Слід наголосити, що за свідченнями наукових розвідок вчених В. Залеського І. Крип'якевича територія навколо Стрільчицьких печер та озера з давніх часів вкрита мережею стародавніх городищ та стародавніх укріплень, які сьогодні потребують ретельного дослідження археологів. Територія функціонування стрічицького як язичницького так і в подальшому християнського печерного комплексу, стоїть на шляху південного Розточчя, яка з'єднав собою стародавні як політичні так і релігійно-християнські центри, такі як Перемишль, Белз, Звенигород, Галич [3, с.3 - 19].

Слід наголосити, що археологічно-пошукові роботи в селі, яке відоме з X - XI століть, як Стрільки, Стрільків, Стрільців, а з другої половини XIII століття, як Страдч, що розміщується лісах понад величним озером, розпочались автором цього дослідження у 2009 - 2015 роках. Згідно зібраних пошуковим методом, за п'ять сезонів наукових досліджень, свідчень археологічних джерел, передусім кераміки, стало зрозуміло, що воно активно функціонувало вже у велику слов'яно-

українську епоху V - X століть [10, с.5 - 18; с.5 - 34; 3, с.3 - 19; 11, с.6 - 8; с.117 - 130; с.7; с.6; 3, с.3 - 19].

Слід наголосити, що стрільчанські печери лежать в околиці стародавнього міста Городок. Археологічно - пошукові дослідження у 2009 - 2015 роках дають підстави наголошувати, що стрільчанські печери як осередок великого культового призначення активно функціонували ще в язичницьку епоху починаючи з III - II ст. до н. е. [11, с.6 - 8; с.117 - 130; с.7; с.6; 3, с.3 - 19].

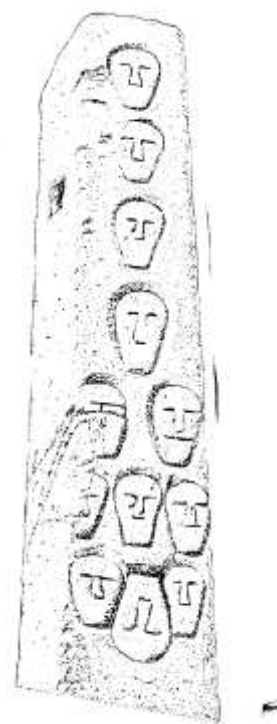
Мал. 1. Печера 1.

Мал. 2. Печера 2.

Мал. 3. Печера 3.

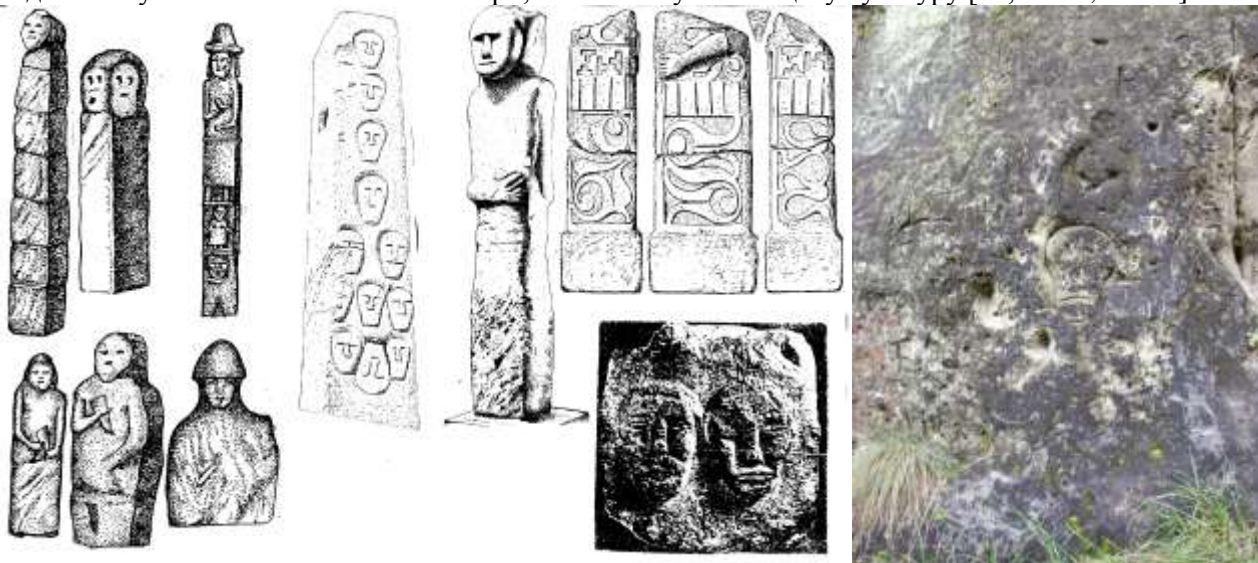

Мал. 4. Багатоголовий ідол з печери в селі Страдч (Україна). Мал. 5. Етримонтська стела (Франція).

Відповідність язичницьких голів з кельтського скельного комплексу в Етримонті (Франція) відносно аналогічного комплексу голів з скельно-печерного комплексу в селі Страдч, що на печері №4, не викликає сумніву, зокрема у київського дослідника цієї проблеми директора центру Космології КПІ Г. Гриценка. Етримонтські і Страдчівські культові голови відносяться до кельтської релігійної культури і датуються вченим Г. Гриценком - III - II століттями до нашої ери [14, с.117 - 121; с.151 - 153; с.27 - 31; с.18 - 22; с.23 - 24; с.203 - 204].

Отже, наскельні малюнки на печері №4 (голови) печерного комплексу в селі Страдч, що дуже схожі, можна стверджувати тотожні, з аналогічними культовими малюнками та культовими скульптурами кельтської релігійної організації, зокрема в Етримонті, що в Франції [11, с.6 - 8; с.117 - 130; с.7; с.6].

Все це дає право припустити, що Кельтська релігійна культура, яка функціонувала в Західних областях України, починаючи з III ст. до н. е. внаслідок розвитку переросла в кельто-слов'янську і в подальшому в VI - X століттях нашої ери, слов'янську язичницьку культуру [12, с.3-45; с.4-18].

Мал. 6. Кельтський язичницький багатоголовий ідол з печери №4 в селі Страдч Львівської області.

Мал. 7. Кельтські язичницькі ідоли Західної, Центральної та Східної Європи.

Слід наголосити, що в селі Страдч зафіксовані і ритуальні камені цієї епохи на яких приносились жертвоприношення чи проводились релігійні культові ритуали язичників [11, с.6 - 8; с.117 - 130; с.7; с.6].

Мал. 8. Ритуальний камінь язичників та раних християн в селі Страдч Львівської області.

Мал. 9. Ритуальна криниця язичників та раних християн в селі Страдч Львівської області.

Тут же виявлена, і висвячена християнами ритуальна криниця давніх українців-язичників [11, с.6 - 8; с.117 - 130; с.7; с.6; 3, с.3 - 19].

Мал. 10. Переростання язичницьких культових каменів поклоніння в християнські символи віри в печерно-релігійному язичницькому та християнському комплексі в селі Страдч Львівської області.

Про переростання язичницького культового центру і заміну його християнськими релігійними символами яскраво засвідчує християнський печерний комплекс в селі Страдч, який датується X - XIII століттями [11, с.6 - 8; с.117-130; с.7; с.6]. Страдчанський печерний монастирський комплекс X- XIII століть з язичницькими символами в середині, за свідченнями дослідника страдницьких печер В. Залеського, на якого опирається в своїй науковій розвідці академік І. Крип'якевич, дає право

наголошувати, що: «перші монахи-християни, які витіснили з страдницьких печер язичників - волхвів, поселилися тут у другій половині XI століття. Це були ченці з християнської столиці Русі-України, з Києво-Печерської Лаври. Власне вони попрацювали над створенням християнського печерного монастиря з церквою облаштування якого завершилося наприкінці XI століття» [3, с.3 - 19].

За свідченнями о. Н. Вояковського, що був парохом села у 1939 році, він запросив для наукового вивчення релігійного печерного комплексу в селі Страдч, видатного українського археолога Ярослава Пастернака. Я. Пастернак за два роки археологічних розкопок виявив різновіковий археологічний матеріал в печерах Страдча. На жаль археологічні розкопки були припинені через початок II Світової війни. Виявлений археологічний матеріал в печерах Страдча дав змогу засвідчити функціонування у V - X століттях нашої ери язичницького культового центру, а з другої половини XI століття до першої половини XIII століття - християнського монастиря [3, с.3-19]. Археологічні дослідження з печерного комплексу в селі Страдч дали змогу зробити висновок, що Печерний монастир в селі Стрільців (Страдч) був одним із найбільших відомим печерним християнським монастирем а епоху Русі-України XI - XIII століть, який ототожнюється з відомим з літопису печерним монастирем «Домажировими печерами», авторитет ченців якого був відомий у всій Русі-Україні. Ось що про це говорить літопис. В Галичині князя Ростислава Михащовича чернігівського підтримувало все галицьке боярство із поміж них великий галицький боярин, власник міста Городка, Володислав: «І прийшовши князь пішов на поклоніння до города Печери Домажирової». Місцеві інтелектуали, зокрема Н. Вояковський, вважав, що сусіднє село Домажир, що знаходиться в декількох кілометрів від села Страдча, цілком можливо у ті далекі часи мало якесь відношення до славного на всю Русь-Україну християнського печерного монастиря, який був заснований вихідцями, монахами з Києво-Печерської Лаври і функціонував за його статутом. Сьогодні вже важко це докрано стверджувати, оскільки Страдчанський печерний монастирський комплекс був знищений монголо-татарами, які всіх жителів села, що сховалися в ньому та монахів подушили димом в печерах монастиря, які і поховані поряд з входом у печерний комплекс [3, с.3 - 19]. Тільки подальші археологічні дослідження проллють світло на розв'язок та упадок цієї унікальної, як язичницької так і християнської пам'ятки. У 2009 - 2015 роках було досліджено, що у печерному монастирі в епоху XI - XIII століть були штучно видовбані ритуально-культові приміщення. В печерному комплексі "Страдницька гора" в кімнатах - гротах можна ідентифікувати монастирську церкву та приміщення для проживання монахів XI - XIII століть. На стінах проглядаються написи церковно-слов'янською мовою і дві вирізьблені в камені ікони які були зафіксовані археологом Я. Пастернаком. Про ці ж кам'яні ікони згадує у своїй публікації вказуючи, що вони не збереглися і священник М. Вояковський [3, с.3 - 19]. Слід наголосити, що попереднє обстеження печерного комплексу у 2009-2015 роках дало можливість автору даного дослідження виявити і язичницькі символи, які приблизно можна датувати починаючи з III століття до нашої ери які ототожнюються з Кельтською релігійною культурою та кельтською символікою Центральної та Західної Європи цієї епохи [13, с.4 - 18; с.74 - 109; с.10 - 16; с.39 - 46; с.29 - 47; с.64 - 75; с.181 - 187; с.121 - 135].

Мал. 11. Печерний християнський комплекс «Монастир» на річці Бистриця біля міста Галича.
Мал. 12. Страдчанський печерний християнський комплекс в Яворівському районі Львівській області.

За своєю унікальністю ця пам'ятка має аналог з раніше дослідженим, автором цієї праці, на притоці Дністра, ріці Бистриці, печерним язичницьким, а у подальшому, християнським монастирем, що поблизу стародавнього Галича, яка відома історичній науці під назвою «Монастир», наскельні зображення якого, як всередині так і зверху, ще потребують подальшого дослідження [1, с.13 - 15; с.176 - 179; с.48 - 55; [11, с.6 - 8; с.117 - 130; с.7; с.6].

У висновок наголошу, що сьогодні Страдчанський печерний язичницький комплекс III - II ст. до н. е. - II-IX ст. н. е., християнський монастирський комплекс X - XIII століть н. е. є місцем чисельних прощ, віруючих, паломників християн з усієї України, Європи та світу [4, с. 74 - 104; с.10 - 16; с.29 - 46; с.64 - 75; с.64-75; 3, с.3 - 19; 8, с.49-54; 3, с.3 - 19].

Мал. 13. Хресна дорога в селі Страдч Яворівського району Львівської області.

Завданням сучасної Української держави та українських християнських конфесій є його цілісне збереження для подальшого наукового, в першу чергу, археологічного дослідження [11, с.6 - 8; с.117 - 130; с.7; с.6].

Список використаних джерел та літератури:

1. Артюх В., Ідзьо В. Скельна культова пам'ятка «Монастир». Історія релігій в Україні. Праці X Міжнародної наукової конференції. - Львів, 2000.
- Ідзьо В.С. Історія вивчення скельних культових пам'яток на притоках Дністра на прикладі культової пам'ятки «Монастир», що між Івано-Франківськом та Галичем біля ріки Бистриця навпроти сіл Ямниця та Сілець. (порівняльний аналіз досліджень вчених XIX-XX століть). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т. VII.
- Ідзьо Віктор. Історія вивчення скельних культових пам'яток на притоках Дністра на прикладі культової пам'ятки «Монастир», що між Івано - Франківськом та Галичем біля ріки Бистриця навпроти сіл Ямниця та Сілець (порівняльний аналіз досліджень вчених XIX-XX століть). Історія релігій в Україні. Матеріали XIV - ї Міжнародної Наукової Конференції. Львів 11-14 травня 2004 р. - Львів «Логос», 2004.
2. Артюх В., Ідзьо В. Археологічні дослідження на середньому Дністрі в контексті вивчення проблеми переходу від язичництва до християнства. Історія релігій в Україні. Праці XI Міжнародної наукової конференції (Львів, 16-19 травня 2001 року). - Львів «Логос», 2001.
- Ідзьо В.С., Артюх В.С. Археологические исследования на Среднем Днестре в контексте изучения перехода от язычества к христианству на Евразийском континенте (май-сентябрь 2000 г.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т. III.
- Артюх В., Ідзьо В. Ранньохристиянські старожитності на прикладі останніх досліджень в Західних областях України. Історія релігій в Україні. Праці XII - ї Міжнародної Наукової Конференції (Львів, 20 - 24 травня 2002 року). - Книга I. - Львів «Логос», 2002.
3. Боровець Зиновій. Історія Страдча, церкви і печер. В кн.: Страдч - свідок мучеництва. - Львів - Страдч, 2007.
4. Ідзьо В. Роль кельтської цивілізації в еволюційному процесі населення Західної, Центральної та Східної Європи. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2003. - Т. IV.
- Ідзьо В. Роль Кельтської цивілізації в еволюційному процесі та релігійному розвитку населення Східної Європи. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т. IX.
- Ідзьо В. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV-III ст. до н.е. II-III ст. н. е.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т. IX.
- Ідзьо Віктор. Роль Кельтської цивілізації в еволюційному процесі та релігійному розвитку населення Східної Європи. Українознавець. - Львів, 2006. - Ч. II.
- Ідзьо Віктор. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV-III ст. до н. е. - II-III ст. н. е.). Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2006 рік. - Книга I. - Львів «Логос», 2006.
5. Ідзьо В. Зародження, становлення та кристалізація християнства на території Галичини (III - XIII ст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2006. - Т. X.
- Пастернак Я. Початки християнства в археологічних пам'ятках. - Львів «Нова Зоря», 1935. - Ч. 20.
- Ідзьо В. Зародження становлення та кристалізація християнства на території Подністров'я. Мультинаціональна культурно - історична спадщина Наддністрянщини. - Івано-Франківськ «Лілея - НВ.», 2001.
- Ідзьо Віктор. Ретроспективний аналіз джерел з питань розвитку українського християнства в IX - XI століттях. Мандрівець. - Тернопіль, 2002. - №1.
- Ідзьо В.С., Артюх В.С. Утвердження християнства на Прикарпатті та Подністров'ї. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т. II.
- Ідзьо В.С., Артюх В.С. Археологические исследования на Среднем Днестре в контексте изучения перехода от язычества к христианству на Евразийском континенте (май-сентябрь 2000 г.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т. III.
- Ідзьо В.С., Артюх В.С. Зародження та становлення християнства на Прикарпатті та Подністров'ї. Науковий Вісник Дрогобицького педінституту. - Дрогобич, 2000.
- Артюх В., Ідзьо В. Археологічні дослідження на середньому Дністрі в контексті вивчення проблеми переходу від язичництва до християнства. Історія релігій в Україні. Праці XI Міжнародної наукової конференції (Львів, 16-19 травня 2001 року). - Львів «Логос», 2001.
- Артюх В., Ідзьо В. Ранньохристиянські старожитності на прикладі останніх досліджень в Західних областях України. Історія релігій в Україні. Праці XII - ї Міжнародної Наукової Конференції (Львів, 20 - 24 травня 2002 року). - Книга I. - Львів «Логос», 2002.
- Артюх Вадим, Ідзьо Віктор. Ранньохристиянські старожитності на прикладі останніх досліджень на Прикарпатті. Краєзнавець Прикарпаття. - Івано-Франківськ, 2003. - №1.

6. Ідзьо В.С. Становлення монастирів та монашества в Україні - Русі в X-XIII ст. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т. II.
- Ідзьо В.С. Християнська медицина та монахи - лікарі стародавньої України - Русі (X-XII ст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т. II.
- Ідзьо В.С. Становлення монастирів та монашества в Україні - Русі в X - XIII століттях. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (25 червня 2004 року). - МАУП. - Львів, 2004.
- Ідзьо В. Становлення монастирів, чернецтва, християнської медицини та ченців - лікарів у стародавній Україні - Русі в X - XIII століттях. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2006. - Т. X.
- Ідзьо Віктор. Становлення монастирів, чернецтва, християнської медицини та ченців-лікарів у стародавній Україні - Русі в X - XIII століттях. - Українознавець. - Львів, 2007. - Ч. V.
- Ідзьо Віктор. Становлення монастирів, чернецтва, християнської медицини та ченців-лікарів у стародавній Україні - Русі в X - XIII століттях. Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2007 рік. Книга I. - Львів «Логос», 2007.
7. Ідзьо В.С. Релігійні напрямки кристалізації християнства в Україні - Русі в останній чверті X і до кінця XIII століття. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001. - Т. I.
- Ідзьо В.С. Розвиток християнства (східного і західного) в контексті функціонування язичництва в Україні-Русі в IX-XIII століттях та його культурно - мистецькі аспекти. - Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т. VII.
8. Ідзьо Віктор. Українська держава в IX - XIII століттях. - Львів «Сполом», 2004. - 416 с.
9. Ідзьо В. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV - III ст. до н. е. - II - III ст. н. е.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т. IX.
- Ідзьо Віктор. Роль Кельтської цивілізації в еволюційному процесі та релігійному розвитку населення Східної Європи. Українознавець. - Львів, 2006. - Ч. II.
- Ідзьо Віктор. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV - III ст. до н. е. - II - III ст. н. е.). Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2006 рік. - Книга I. - Львів «Логос», 2006.
- Ідзьо В.С., Марченко Г.Ю. До проблеми духовної культури Південно - Східної Європи в кінці I тис. до н. е. - початку I тис. н. е. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т. I. - №6.
- Марченко Г., Ідзьо В. До проблеми кельтсько - слов'янської духовної культури Східної Європи. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2003. - Т. IV.
- Ідзьо В. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV-III ст. до н. е. - II-III ст. н. е.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2003. - Т. IV.
10. Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004. - 288с.
- Ідзьо Віктор. Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні. - Львів «Ліга-Прес», 2007. - 317 с.
11. Ідзьо В., Артюх В. Проблема вивчення язичницьких святилищ слов'янського населення Українських Карпат і басейну Дністра (1998 - 2008). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2008. - Т. XIV.
- Ідзьо Віктор. Стародавній печерний комплекс в селі Страдч Львівської області, його язичницькі та християнські традиції. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2011. - Т. XVI.
- Ідзьо Віктор. Язичницькі та християнські традиції стародавній печерний комплекс в селі Страдч Львівської області. - Газета громадської організації «Львівське Ставропігіївське Братство». - Львів, січень 2013р. - Число I.
- Ідзьо Віктор. Язичницькі та християнські традиції стародавній печерний комплекс в селі Страдч Львівської області. - Газета громадської організації «Львівське Ставропігіївське Братство». - Львів, лютий 2013р. - Число II.
12. Ідзьо Віктор. Галицька держава - процеси етнотворення і становлення (III-XII ст). - Львів «Камула», 2005.- 351с.
- Ідзьо Віктор. Кельтська цивілізація на території України. - Львів «Сполом», 2002. - 343с.
13. Ідзьо Віктор. Кельтська цивілізація на території України. - Львів «Сполом», 2002. - 343с.
- Ідзьо В. Роль кельтської цивілізації в еволюційному процесі населення Західної, Центральної та Східної Європи. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2003. - Т. IV.

- Ідзьо В. Роль Кельтської цивілізації в еволюційному процесі та релігійному розвитку населення Східної Європи. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т. IX.
- Ідзьо В. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV-III ст. до н. е. - II-III ст. н. е.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т. IX.
- Ідзьо Віктор. Роль Кельтської цивілізації в еволюційному процесі та релігійному розвитку населення Східної Європи. Українознавець. - Львів, 2006. - Ч. II.
- Ідзьо Віктор. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV - III ст. до н. е. - II - III ст. н. е.). Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2006 рік. - Книга I. - Львів «Логос», 2006.
- Ідзьо В.С, Артюх В.С. Східне Прикарпаття в Латенський час Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2001. - Т. V.
- Ідзьо В. Кельтська релігійна культура та духовність на території України (IV-III ст. до н. е. - II-III ст. н. е.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2003. - Т. IV.
14. Марченко Г., Ідзьо В. До проблеми кельтсько - слов'янської духовної культури Східної Європи. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2003. - Т. IV.
- Марченко Г.Ю., Ідзьо В.С. До проблеми духовної культури Південно-Східної Європи в кінці I тис. до н. е. - початку I тис. н. е. Перевал. - Івано - Франківськ, 2000. - №1.
- Марченко Г.Ю., Ідзьо В.С. До проблеми духовної культури Південно - Східної Європи в кінці I тис. до н. е. - початку I тис. н. е. Історія релігій в Україні. Праці X Міжнародної наукової конференції. - Львів, 2000.
- Марченко Г.Ю., Ідзьо В.С. До проблеми кельтсько-слов'янської духовної культури Східної Європи. Історія релігій в Україні. Праці XIII - і Міжнародної Наукової Конференції (Львів, 20-22 травня 2003 року). - Додаток. - Львів «Логос», 2003.
- Марченко Геннадій, Ідзьо Віктор. До проблеми кельтсько - слов'янської духовної культури Прикарпаття. Красзнавець Прикарпаття. - Івано - Франківськ, 2003. - №1.
- Ідзьо В.С., Марченко Г.Ю. До проблеми духовної культури Південно-Східної Європи в кінці I тис. до н. е. - початку I тис. н. е. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997 - Т. I. - №6.
15. Память и похвала Владимиру и его житие. Записки АН по историко-филологическому отделению. - Спб., 1897. - Т. I.
16. Пастернак Я. Початки християнства в археологічних пам'ятках. - Львів «Нова Зоря», 1935. - Ч. 20.
- Артюх В., Ідзьо В. Возникновение християнства в Западной Украине в первых веках н. э. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2010. - Т. XVI.
- Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність та зародження і становлення християнства на території України. Львів «Агенція Релігійної Інформації», 2001. - 288с.
17. Тимошук Б.А. Раннеславянская община VI-X веков н. э. - М., 1990.
18. Фамицын А.С. Божества древних славян. - Спб., 1884.

Історія вивчення скельних культових пам'яток на притоках Дністра на прикладі культової пам'ятки «Монастир», що між Івано-Франківськом та Галичем біля ріки Бистриця навпроти сіл Ямниця та Сілець. (порівняльний аналіз досліджень вчених XIX-XXI століть)

Пам'ятка «Монастир» розташована територіально на землях села Сілець Тисменицького району Івано-Франківської області, біля села Ізуполя в лісі «Бійне» навпроти сіл: Угринів, Клузів, Ямниця, Тязів, з правого боку ріки Бистриці [9, с.225-275; с.176-179; с.18-22; с.383-385; с.280-289; с. 5; с.6; с.99-103; с.729-731].

Мал. 1. Печерний язичницький та християнський комплекс «Монастир» на притоці Дністра ріці Бистриця біля міста Галича.

Ця пам'ятка привернула увагу дослідників стародавньої історії уже в XIX столітті. Власне з цього часу вона розпочинає відлік свого наукового вивчення [6, с.15-37; с.63-69].

Мал. 2. Печерний язичницький та християнський комплекс «Монастир» на притоці Дністра ріці Бистриця біля міста Галича зв фото-матеріалами кінця XIX - початку XX століття.

В 70 поч. - 80 років XX століття, автор даного дослідження, юнаком, а опісля студентом історичного факультету Прикарпатського державного університету, вперше декілька разів відвідав з археологічно-пошуковою метою цю пам'ятку. Вона надовго залишилася своєю величчю і загадковістю в пам'яті без пояснення, хоча уже тоді широко була відома під назвою «Монастир», яку автор в той час зафіксував на фото(Мал.1) [9, с.225-275; с.176-179; с.18-22; с.383-385; с.280-289; с. 5; с.6; с.99-103; с.729-731].

Мал. 3. Печерний язичницький та християнський комплекс «Монастир» на притоці Дністра ріці Бистриця біля міста Галича. 1. Нижня печера. 2. Верхня печера. Основного входу.

Мал. 4. Печерний язичницький та християнський комплекс «Монастир» на притоці Дністра ріці Бистриця біля міста Галича. 3. Бокова печера. 2. Задня печера.

Мал. 5. Дорога на верхню культову площадку печерного язичницького та християнського комплексу «Монастир» на притоці Дністра ріці Бистриця біля міста Галича.

Мал. 6. Вхід на верхню культову площадку печерного язичницького та християнського комплексу «Монастир» на притоці Дністра ріці Бистриця біля міста Галича.

Мал. 7. Верхня культова площадка печерного язичницького та християнського комплексу «Монастир» на притоці Дністра ріці Бистриця біля міста Галича.

Як засвідчив завідувач наукового відділу Івано-Франківської облдержадміністрації, доцент Прикарпатського університету П. Арсенич, пам'ятка «Монастир» частково досліджувалася в 80 роках ХХ століття професором В. Грабовецьким, його учнем істориком В. Ідзьо та доцентом Прикарпатського державного університету, археологом Б. Василенком, який виявив на верхній площадці трипільські старожитності і зробив припущення, що верхня площадка пам'ятки має культове призначення і бере свій відлік з трипільських часів [9, с.225-275; с.176-179; с.18-22; с.383-385; с.280-289; с. 5; с.6; с.99-103; с.729-731].

Мал. 8. Дослідники культового комплексу «Монастир» на притоці Дністра ріці Бистриця біля міста Галича, історики: П. Арсенич, В. Грабовецький, В.Ідзьо (80-ті роки ХХ ст.)

В 1995 році історик-краєзнавець з села Сілець І. Драбчук привернув увагу науковців до «Монастиря» статтею «Сілецькі печери», в газеті «Вперед» в якій висловив припущення, що пам'ятка «Монастир» дійсно слугувала певний час для перших християнських ченців [7, с.6-7].

В статті використавши праці професора В. Деметрикевича, дослідник проаналізував всі відомі йому народні легенди, які пов'язуються з назвою пам'ятки «Монастир» [15, с.75; 7,с.6-7].

Мал. 9. Дослідники культового комплексу «Монастир» на притоці Дністра ріці Бистриця біля міста Галич історики: Іван Драбчук, Віктор Ідзьо (кінець XX - початок XXI століття)

Свої особисті обстеження пам'ятки «Монастир» та дослідження вчених XIX-XX століть заставили автора даної статті, для подальшого її дослідження звернутися до історії вивчення пам'ятки «Монастир» та аналізу всіх наявних джерельних та археологічних свідчень XIX-XX століть [9, с.225-275; с.176-179; с.18-22; с.383-385; с.280-289; с. 5; с.6; с.99-103; с.729-731].

Як відомо, із джерел XIX століття, вивчення пам'ятки «Монастир» розпочалось в 80-90 роках XIX століття. Місцевий граф В. Дідушицький з Ізуполя звернув увагу на цю пам'ятку. Він запросив археолога А. Кіркора, який детально дослідив печери у скелі «Монастир». Археолог А. Кіркор поетапно, досить уважно дослідив всі печери всередині, оглянув стіни і розкопав намулення в нижній печері. Про свої дослідження, на основі своїх розкопок, які були проведені в 1884 році, археолог А. Кіркор і граф В. Дідушицький доповіли Археологічній комісії Академії Мистецтв.

З доповіддю на присвяченій цій події засіданні виступив сам граф В.Дідушицький, який зауважив, що стіни двох печер розташованих вище в багатьох місцях розширені і добре оброблені людськими руками. Окрім цієї обробки, печери мають викуті східці і заглиблення у формі ніш. Нижня печера, за свідченням графа В. Дідушицького, природня, однак плоска її склепіння теж носить сліди обробки. В звіті також наголошувалось, що в середині печери знайдені кам'яні брили, які нагадують в дуже грубих обрисах велетенські, здебільшого потворні голови звірів (змії, бика і т. д.), а також стилізовані

людські постаті. Граф В. Дідушицький припускав, що брили так само, як і стіни печер в давнину могли бути грубо оброблені за допомогою кам'яних знарядь праці для надання їм потрібної форми. В намулі нижньої печери, що також відзначено в звіті, знайдено черепки слабо випаленого глиняного посуду, зліпленого вручну, багато грубих, переважно кам'яних ножів, кістяне шило, глиняне намисто, «рурки» - трубки з легкого каменю, попіл дерев'яного вугілля в якому знаходились кістки тварин (птахів, кабана, зайця) і т. д. Ці кам'яні знаряддя праці були схожі з аналогічними з знайденими довкола печер «Монастиря» [6, с.15-37; с.63-69].

В прилягаючому лісному масиві «Бійному» теж було знайдено багато найрізноманітніших кам'яних знарядь праці. Велика кількість цих кам'яних знарядь застала графа В.Дідушицького даліше продовжити розкопки і пошуки. В могилах, розташованих над могилою, було знайдено багато крем'яних знарядь, часто пошкоджених, а саме так звані ядра (нуклеси), ножі, ножики, стругалки, скребло. Деякі з них лежали збоку вугілля і кісток звірів на штучних основах вбитої глини, яка почервоніла від вогню. Основа за формою нагадувала півмісяці шириною 1 м., а глибиною на 2м.

В іншому місці, розташованому вище печер, було розкопано теж кілька невеликих могил, в яких знайдено залишки вугілля і кілька малих перепалених кісток, а також малий посуд зліплений руками і розбите знаряддя з вапняка, зроблене на зразок крем'яних. Місцевий лісник В. Філіновський, зазначено в звіті, знайшов дві округлі плити з твердого пісковика діаметром приблизно по 30 см., завтовшки 12 см. На одній із них були вирізьблені обриси двох переплетених вужів або гадюк. Похожі плити граф В. Дідушицький бачив у греко-католицького священника села Ямниці о.Сивицького, який стверджував, що знайшов їх у печерах «Монастиря». На тих плитах були вирізьблені якісь фігури в яких священник вбачав давньослов'янські знаки.

У висновок свого звіту граф В. Дідушицький намагався свої археологічні знахідки пов'язати з галицькими переказами та легендами, які він записав у місцевого галицького населення. Сумувавши археологічні знахідки з давніми галицькими легендами, граф В. Дідушицький висунув гіпотезу, про проживання людини в околиці «Монастиря» та лісному масиві «Бійне» з кам'яного віку. Саме тоді виникло людське поселення поблизу печер «Монастиря», власне там, де відкрито вогнище з кам'яними знаряддями, а також в нижній печері. Ці поселенці палили трупи мерців, а попіл збирали в одне місце, насипаючи могили. Дві верхні печери люди перетворили на поганські святині, відповідно їх розширивши, вирівнявши стіни за допомогою кам'яних знарядь. Загадковими є і величезні голови та постаті, що виступають зі скелі.

Згідно звіту Археологічній комісії Академії Мистецтв, виявлені археологічні старожитності є теж справою рук тих давніх мешканців і можна вважати, що вони представляють якісь язичницькі божества. Згадані круглі плити теж мусіли служити для певних язичницьких обрядів. У підтвердження своїх висновків В.Дідушицький наводить легенди та перекази місцевого галицького населення: "Дуже давно, розповідає народний переказ, мешкали в цій околиці великі люди Велети, які настільки розгордилися, що почали до неба будувати величезні сходи, аби Бога з неба вигнати, та були покарані потопом, який їх знищив. Віцїліло два Велети старий і молодий, які схоронилися на найвищій горі, але в їхньому роді не було жінок, і вони з часом вимерли [6, с.15-37; с.63-69].

Після потопу створив Бог менших людей, таких як нині, які довго залишалися під владою чортів і бісів, яких винищив святий Яцик з Домініканами. Тоді в скельному масиві понад Бистрицею постав монастир з християнських ченців. Ті монахи з часом попали в великий гріх, і Бог їх покарав, бо цілий монастир запався глибоко в землю. Лишилася тільки скеля з печерами. На Івана вночі з під землі чути дзвони і співи тих монахів". Граф В. Дідушицький припускав, що цей стародавній переказ, який дійшов у пам'яті галицького народу з сивої давнини до ХІХ століття стосується населення, яке проживало на цих землях з язичницької епохи, коли на цих землях функціонували, через епохи, змінюючи одні одних, культу язичницьких божеств, яким печери «Монастиря», служили відповідно до їх релігійному світобаченню і були для цих людей великою святинею [6,с.15-37;с.63-69].

Науково-дослідницький звіт графа В. Дідушицького Археологічній комісії Академії Мистецтв породив широку наукову дискусію. Так професор М. Соколовський проаналізувавши свідчення доповідача про малюнки печер «Монастиря», і знайдені там кам'яні брили з зображеннями різних голів і фігур в печерах, висловив думку, що дані малюнки були витвором природи. Граф В. Дідушицький відповідаючи на це зауважив, що все русло ріки Дністра його приток має багато таких печерних утворень в яких зафіксовані язичницькі і ранньохристиянські пам'ятки, а щодо сумніву, то потрібні геологічні дослідження цієї пам'ятки. Згоджуючись з великим відкриттям В. Дідушицького вчений Г. Осовський засвідчив, що археологічні знахідки відкриті в поблизу скельної пам'ятки «Монастир» та в Бійному лісі подібні до пам'яток знайдених в печерах гір північно-краківського пасма. Дослідник наголосив, що всі вони походять з епохи енеоліту. Що стосується стін пам'ятки, і

особливо плоских стель печер, то цілком можливо, що їх правдоподібно обробляла людська рука. Слід наголосити, що дослідник історії Єзуполя О. Чоловський в своїй праці «З минулого Єзуполя» теж визнавав, що північна печера в скельному масиві в Бійному лісі, що розташована вище, була місцем перебування одного пустельника, що підтверджує назву «Монастир». Таким чином, наголошував визначний дослідник Галичини XIX-XX століть, польський археолог, професор Краківського університету В. Деметеркевич, що розкопував неолітичні могили та селища біля Дрогобича, Перемишля, Теревовлі, скельні монастирі, статую «Святовида»: «пам'ятка Монастир, що розміщена в Бійному лісі не може вважатися утворенням тільки однієї історичної епохи...» [15, с.126-129].

Археологічні знахідки знайдені в печерах, а також поблизу них, вважав В. Деметеркевич в іншій своїй праці «Печери викуті в скелях Східної Галичини», подібні до пам'яток з печер північно-краківського пасма і походять від мешканців, які в період енеоліту перебували в районі Скельного масиву з печерами в Бійному лісі. Досліджені змінив двох верхніх печерах, очищення їх від намулу, часткові розширення і обробка стін, вибиття сходів, які збереглися до наших днів, залишені в період значно пізніший - християнський, що і пов'язується з назвою «Монастир» [6, с.15-37; с.63-69].

Знайдена ліпна посудина, крем'яний ніжик, у печерах скелі, що лісі «Бійне», яскраво підтверджує нашарування тут різних епох. Як наголошував визначний дослідник цієї проблеми XX століття доктор історичних наук Б. Тимошук: «на одних і тих же пам'ятках цілком могли концентруватися культові центри язичників з усім ритуальним реманентом і в подальшому ранньохристиянські печерні храми» [12, с.176-181].

Більш детальний висновок про Подністровські та Подільські печери та скельні печерні комплекси на притоках Дністра висловився відмий київський вчений XIX століття В. Антонович. Він у 1886 стверджував в своїй доповіді «О скальних пещерах на берегу Днестра в Подольской губернии» на VI з'їзді археологів в Одесі: «що більшість з них послужило спочатку за житло далекої кам'яної доби, а пізніше, в християнський період, при відповідній обробці стін, ті самі печери при відповідній стін, ті самі печери перетворились на монастирі і помешкання ченців» [1, с.86-103].

В першій чверті XX століття скелястим масивом під назвою «Монастир» займався польський археолог Януш. В своїй праці «Забутки передісторичні Галичини Східної», яку він опублікував в Львові в 1918 році він наголошував: «Біля скелі «Монастир», що в лісі «Бійному» відкрито поселення невизначеної культурної приналежності. В нижній печері та біля неї нагорі віднайдені курганні могильники з спаленими тілами, які потребують подальшого дослідження» [17, с.129].

Печерний комплекс в скелі лісі «Бійному» під назвою «Монастир» привернув увагу і українського археолога Я. Пастернака, який внаслідок дослідження печер відкрив в нижній печері культурний неолітичний шар, поховальний обряд з трупоспаленням, кам'яні знаряддя, обломки печерної гливи обвугленої від вогню. Тут же дослідником було відкрито декілька невеликих могил, грубо виготовлена ліпна посуда, знаряддя праці з вапняку [16, с.117].

В 90-х роках XX століття в своїй праці «Сварожі лики» інформацію про «Монастир» в «Бійному», подає львівський дослідник М. Бандрівський, який зауважує: «що в селі Сілець біля Єзуполя в урочищі «Бійне» в одній з печер в 1890 роках місцевий лісничий В. Філіповський знайшов дві круглі плити з твердого пісковика діаметром приблизно 30 см. і товщиною 12 см.» [4, с.69-70].

На одній із них були вирізьблені обриси двох переплетених вужів або змій. Подібні плити показував В. Дідушицькому кілька років перед тим греко-католицький священник Синовичський із села Ямниця, стверджуючи, що знайшов їх у печерах в «Бійному». На тих плитах були вирізьблені якісь фігури, в яких священник вбачав «старослов'янські руни». Додамо до цього, що й в самих печерах на «Бійному» на стінах збереглися малюнки: голови звірят, змій, бика і стилізовані людські постаті. На думку львівського археолога В. Деметрикевича, ті загадкові малюнки на скелях, мабуть, представляли якісь постаті таємничих поганських божеств. Так само і зображення на округлих плитах могли служити поганським обрядовим цілям [6, с.15-37; с.63-69].

На підтвердження своїх припущень професор В.Деметрикевич цитує записаний ним звіт графа В. Дідушицького, який запросив археолога А. Кіркора досліджувати печери під назвою «Монастир» в 1883 році, а також записані легенди та перекази галицьких селян, які записав граф В.Дідушицький: «Давньогалицькі легенди, на думку графа В. Дідушицького, сягають ще дохристиянських часів і тому мають велике значення у вивченні історії та релігії давньої Галичини». Давньогалицькі легенди, наголошує сучасний львівський дослідник М. Бандрівський, «можуть бути вірними і потребують подальшого дослідження, оскільки історично засвідчують факти, що околиці Єзуполя до 1597 року називалися Чешибісами, а розташоване навпроти нього село Маріуполь називалося Чортополем» [4, с.71].

В кінці ХХ на початку ХХІ століття дослідження скельного масиву з печерами під назвою «Монастир» продовжив археологічний відділ Українського державного університету міста Москви та Кафедра українознавства Інституту Східної Європи Університету «Львівський Ставропігійон». Вчені: доктор історичних наук, професор, директор Інституту Східної Європи та завідувач Кафедри Українознавства Університету «Львівський Ставропігійон», академік АНВШ України В. Ідзьо, доцент Г. Гриценко, кандидат історичних наук, доцент В. Артюх, науковий співробітник Кафедри українознавства М. Вуянко та інші вчені-історики: І.Драбчук, І. Дейчаківський проводили в «Монастирі» у продовж останніх 20 років широкомасштабні різнопланові наукові дослідження [9, с.225-275; с.176-179; с.18-22; с.383-385; с.280-289; с. 5; с.6; с.99-103; с.729-731].

Мал. 10. Дослідники культового комплексу «Монастир» на притоці Дністра ріці Бистриця, історики: доктор історичних наук, професор, академік АНВШ України Віктор Ідзьо - завідувач Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи Університету «Львівський Ставропігійон», Геннадій Гриценко - завідувач Відділення «Археоастрономія», доцент Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи Університету «Львівський Ставропігійон», Марія Вуянко – науковий співробітник Відділення «Археоастрономія» Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи Університету «Львівський Ставропігійон», історик-краєзнавець Ігор Дейчаківський (поч. ХХІ ст).

Свої дослідження «Скельна культова пам'ятка «Монастир» дослідники щорічно аналізували на Міжнародних наукових конференціях «Історія релігій в Україні» в 1999-2010 роках, що проводились Інститутом Релігієзнавства, філією Музею Історії Релігії у Львові [3, с.13-15].

Мал. 11. Дослідники культового комплексу «Монастир» на притоці Дністра ріці Бистриця історики: доктор історичних наук, професор, академік АНВШ України Віктор Ідзьо - завідувач Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи Університету «Львівський Ставропігійон», Геннадій Гриценко, Марія Вуянко – науковий співробітник Відділення «Археoaстрономія» Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи Університету «Львівський Ставропігійон», історики-краєзнавці Ігор Дейчаківський та Богдан Сендецький(поч. ХХІ століття).

Згідно з висновками цих досліджень бачимо, що на правому березі ріки Бистриця, назву якої пов'язуємо з племінним об'єднанням Бастарнів [11,с.202-208, с.324-327], навпроти сіл: Угринів, Клузів, Ямниця, Тязів, Єзупіль Тисменицького району Івано-Франківської області, на Вовчинецьких горах, на північному схилі, на висоті 70-80 метрів, зафіксовано скельну багат шарову культову пам'ятку. Серед місцевого населення сіл: Ямниця, Угринів, Клузів, Тязів, Єзупіль, Сілець та інших, дана пам'ятка має назву «Монастир». Згідно з свідчень давніх галицьких легенд, в печерах цього

скельного масиву відправляли культову службу язичницькі культові особи на чолі яких стояв жрець-волхв [10,с.12-14]. Після прийняття в Галицькій Русі християнства язичницьке капище зайняли християнські монахи. Слід зауважити, що скельне святилище знаходиться в восьми кілометрах від стародавнього Галича, який очевидно мав великий вплив на зміну язичницького культу на християнський в християнську епоху Галицької Русі [9, с.225-275; с.176-179; с.18-22; с.383-385; с.280-289; с. 5; с.6; с.99-103; с.729-731]. Розглянемо скельні печери над рікою Бистриця з точки зору наявності в давнину язичницького святилища і раннього християнського монастиря. Визначний дослідник язичницьких святилищ і ранньохристиянських монастирів доктор історичних наук Б.Тимошук вважав, що в Галицькій Русі скельні дохристиянські святилища були зайняті після витіснення язичників християнськими місіонерами [12, с.176-181].

Мал. 12. Дослідники культового комплексу «Монастир» на притоці Дністра ріці Бистриця, історики: доктор історичних наук, професор, академік АНВШ України Віктор Ідзьо - завідувач Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи Університету «Львівський Ставропігон», Геннадій Гриценко - завідувач Відділення «Археoaстрономія», доцент Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи Університету «Львівський Ставропігон», Марія Вуянко – науковий співробітник Відділення «Археoaстрономія» Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи Університету «Львівський Ставропігон», історик-красзнавець Ігор Дейчаківський (поч. XXI ст.)

Вчений Б. Тимошук також наголошував, що в останній час в Західних областях України відкриті і досліджені залишки язичницьких святилищ, які функціонували і в християнський час [13, 56-57].

Дане стародавнє культове святилище має аналоги з культовими печерними капищами-монастирями, які виявлені в Карпатському та Прикарпатському та Дністровському регіоні [3, с.15-16; 27-31]. Археологічно, дані культові святилища недостатньо вивчені із-за браку фінансування наукових досліджень [9, с.225-275; с.176-179; с.18-22; с.383-385; с.280-289; с. 5; с.6; с.99-103; с.729-731].

Мал. 13. Реконструкція загального вигляду «Монастиря» в язичницький та християнський час зі сторони ріки Бистриця завідувача Відділення «Археoaстрономія», доцента Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи Університету «Львівський Ставропігон» Геннадія Гриценка.

Пам'ятка під народною назвою «Монастир» являє собою скельний масив на північному схилі Вовчинецьких гір, з овальною площадкою культового призначення розміром 15x30 м., яка розташована на вершині цих скель. З її верхньої ритуальної площадки добре проглядається долина ріки Бистриця з розташованими поблизу селами: Угринів, Клузів, Ямниця, Тязів, Єзупіль, Сілець. Ця площадка дуже добре освічується сонцем на протязі сонячного дня і дає право зробити припущення, що жреці язичницького капища віддавали перевагу сонячному культу. Відомо, що в стародавній Галицькій Русі, таким богом вважається Хорс, а служителі культу жерці-хорсити [9, с.225-275; с.176-179; с.18-22; с.383-385; с.280-289; с. 5; с.6; с.99-103; с.729-731].

Більшість сучасних дослідників, в тому числі й львівський дослідник М.Бандрівський вважають, що в Галичині в дохристиянській релігії існував яскраво виражений космічний культ, в якому сонце вважалось, як верховне божество. Особливо воно проявлялось у хорватів. Про небесну суть цього знаку широко відомо в стародавній Європі. Ідея кола зафіксована в усіх релігійних культурах Карпато-Дунайського басейну [4, с.20-24].

Нище площадки в стінному скелястому масиві висотою 15-20 метрів, який являє собою гіпсову породу, зверненому в бік долини ріки Бистриця, розташовані печери карстового походження. Деякі з них мають сліди штучної обробки. Печера №1, знаходиться в самому центрі скелі біля підосви скелястого масиву на висоті 70-80 м. над рівнем р. Бистриці. Вхід природний вузький з високою стелею довжиною 9 метрів, шириною 0,5- 0,6 м., висотою 2 - 2,5 метрів. Печера №2, розташована над печерою №1 в скелі на висоті 3 м. від підосви цього скелястого масиву. Має прямий хід довжиною 9 м. шириною 0,5м. і висотою 1,75 м., стеля аркова. На стінках і стелі видні сліди штучної обробки. Біля входу зафіксовані два пази для утримання дерев'яних надбудов, які видовбані в гіпсовій породі.

Печера №3, розташована біля підосви південної частини скелі. Хід має довжину 13 м., ширину 1 м., висоту від 3 м. спочатку, і 1,5 -2 м. в кінці. Дана печера орієнтована на північний напрямок. На стінах, особливо в нижній частині видні сліди штучної обробки, а також написи відвідувачів цієї пам'ятки в 1841 і 1894 роках. Печера №4, розташована також в південній частині скельного масиву. Загальна довжина її 6,5 м., висота в передній і кінцевій частині 0,5 м., в центрі 1 м., ширина в центральній частині 2 м. Сам грот печери, має овальну форму. Біля західної стінки проглядається невеликий карстовий колодязь. Ймовірно, ця печера має продовження. Печера №5, розташована в західній частині скелі. Вона має широкий вхід, довжиною 2 м., шириною 4 м., висотою 3,5 м. Далі іде вузький лаз довжиною 1 м., шириною 0,5 м., за яким розміщений грот довжиною 2 м., шириною 5 м., і висотою 2 м. Можливо тут було сховище в стародавні часи [3, с.13-15; 27-31].

Після останніх ретельних досліджень пам'ятки «Монастир» у 2014-2015 роках, та аналізу всього наявного, в тому числі й археологічного матеріалу, вченими археологічного відділу Українського державного університету міста Москви та Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи Університету «Львівський Ставропігійон» у 2015 році, зроблена остання реконструкція пам'ятки (Мал. 2) та попередній науковий висновок, що скельний комплекс печер «Монастир» міг послуговувати в стародавні часи як сховище для первісних людей, пізніше, як релігійне святилище починаючи з епохи Трипілля, тобто з VI-V тисячоліть до нашої ери, оскільки на його вершині кандидатом історичних наук, доцентом Прикарпатського державного університету, археологом Б.Василенком виявлені і досліджені трипільські старожитності. На верху скелі знаходилась площадка для відправлення культів в честь сонячного бога, який зафіксований, як головний на ймення, Хорс, у стародавнього населення Прикарпаття і Подністров'я, що вірно було зазначено вченими XIX та XX століть при вивченні слов'янської релігійної культури стародавньої Галичини [8, с.163-175].

В подальшому в ранньохристиянські часи цей скельний та печерний комплекс «Монастир» став домом для християнських монахів-схимників, оскільки такі ж скельні ранньохристиянські печерні комплекси відомі по всьому басейні ріки Дністер [5, с.11-13].

Більшість сучасних дослідників, зокрема доктор історичних наук Б.Тимошук, який досліджував святилища стародавніх слов'ян, вважав, що переростання язичницьких релігійних центрів в ранньохристиянські, розміщених в скелястих масивах, цілком могло мати місце. Їх язичницькі назви, після прийняття християнства, ставали християнськими [12, с.56-57].

Прикладом тому може послуговувати релігійний скельний комплекс навпроти сіл: Угринів, Клузів, Ямниця, Тязів, Єзупіль, який очевидно і задовольняв духовні потреби населення цього регіону в язичницький та ранньохристиянський час і з стародавніх часів відомий місцевим жителям басейну притоки Дністра, ріки Бистриці, під назвою «Монастир», подальше язичницьке та християнське призначення якого, потребує системного археологічного дослідження [3, с.13-15; с.27-31; [9, с.225-275; с.176-179; с.18-22; с.383-385; с.280-289; с. 5; с.6; с.99-103; с.729-731].

Список використаної джерел та літератури:

1. Антонович В.Б. О скальных пещерах на берегу Днестра в Подольской губернии. - Труды VI Археологического Съезда. - Одесса, 1886. - Т. I.
2. Артюх В.С. Мацкевий Л.Г. Нові культові печерні пам'ятки на Дністрі. Матеріали 5-го Міжнародного круглого столу по історії релігії. - Львів, 1995. - Т. I.
3. Артюх В. Ідзьо В. Скельна культова пам'ятка «Монастир». Історія релігій в Україні. Праці X Міжнародної наукової конференції. - Львів «Логос», 2000.
4. Марченко Г.Ю. Ідзьо В.С. До проблеми духовної культури Південно - Східної Європи в кінці I тис. до н. е. - початку I тис. н.е. Історія релігій в Україні. Праці X Міжнародної наукової конференції. - Львів «Логос», 2000.
5. Бандрівський М. Сварожі лики. - Львів «Логос», 1992.
6. Бандрівський М. Схимницькі печери-келії на Рогатинщині. Скелі і печери в історії та культурі стародавнього населення України. - Львів, 1995.
7. Деметрикевич В. Печери викуті в скелях Східної Галичини. Сілецькі печери. - Краків 1903. (Переклад на українську І. Драбчука).
8. Дейчаківський І. Ямничани. - Івано-Франківськ "Нова зоря", 2002.
9. Драбчук Іван. Сілецькі печери. - Вперед. Субота, 3 червня 1995 р. - №37-38 (3947-3948).
10. Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. До питання локалізації Прикарпатських хорватів. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М., 1997. - Т. I.
11. Ідзьо В. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність та зародження і становлення християнства на території України. - Львів «Агенція Релігійної Інформації», 2001.
12. Ідзьо В.С. Історія вивчення скельних культових пам'яток на притоках Дністра на прикладі культової пам'ятки «Монастир», що між Івано-Франківськом та Галичем біля ріки Бистриця навпроти сіл Ямниця та Сілець. (порівняльний аналіз досліджень вчених XIX-XX століть). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т. VII.
13. Марченко Г.Ю. Ідзьо В.С. До проблеми кельто-слов'янської духовної культури Східної Європи. Історія релігій в Україні. Праці XIII - ї Міжнародної Наукової Конференції (Львів, 20 - 22 травня 2003 року). - Львів «Логос», 2003.
14. Ідзьо Віктор. Господарсько-економічне та культурно-релігійне становлення Галичини в III-XIII століттях. - Івано-Франківськ «Сімик», 2013.
15. Ідзьо В.С.. Історія вивчення культових пам'яток на притоках Дністра на прикладі культової пам'ятки «Монастир», що між Івано-Франківськом та Галичем біля ріки Бистриця навпроти сіл Ямниця та Сілець. (порівняльний аналіз досліджень вчених XIX-XXI століть). - «Православ'я в Україні». Збірник матеріалів III Всеукраїнської наукової конференції. - Київ, 25 листопада 2013. - Ч. I.
16. Ідзьо Віктор. Історія вивчення скельних культових пам'яток на притоках Дністра на прикладі культової пам'ятки «Монастир», що між Івано-Франківськом та Галичем. - Газета громадської організації «Львівське Ставропігіївське Братство». - Львів, грудень 2013р. - Число XII.
17. Ідзьо Віктор. Історія вивчення скельних культових пам'яток на притоках Дністра на прикладі культової пам'ятки «Монастир». - Газета громадської організації «Львівське Ставропігіївське Братство». - Львів, березень 2014р. - Число III.
18. Ідзьо Віктор. Зародження та становлення християнства на території Подністров'я та Посяння в III-XIII століттях". - Івано-Франківськ "Сімик", 2014р. - 268с.
19. Ідзьо Віктор. Галицьке Королівство 1215-2015рр. Наукове видання. - Івано-Франківськ «Сімик», 2015р. - 888с.
20. Історія міст і сіл УРСР. - К., 1967. - Івано-Франківська область.
21. Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів, 1894.
22. Тимошук Б.О. Язичницькі святилища Галицької Русі. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М., 1997. - Т. I.
23. Тимошук Б.О. Двоєвір'я в стародавній Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1998. - №1.
24. Demetrykiewicz W. Vorgeschichte Galiziens// Osterreichisch Monarchie in Wort und Bind. - Wien, 1888.
25. Demetrykiewicz W. Kulturne Stanowisko w Galicji na groty wykuti w skalach Galicyi. MAA. - Krakow, 1903.
26. Pasternak J. Ruske Karpaty w archeologii. - Praha, 1928.
27. Januch. Zabutki przedhistoryczne Galicyi wschodniej. - Lwow, 1918.

Бастарнія та Римська рабовласницька держава - політичні, торгово-економічні та культурно-релігійні взаємовідносини в III столітті до нашої ери - III століття нашої ери

Завоювання Римською рабовласницькою державою Дакії і перетворення її в римську провінцію «Дакія» а землеробського населення даків в рабів, привело до ще більшої консолідації слов'ян Карпатського регіону карпів-бастарнів. Очолив консолідацію слов'ян Карпат, Прикарпаття та Подністров'я на межі тисячоліть, у королівство Бастарнів, яке до цього часу брало активну участь у антиримській військовій коаліції, цар Бур - віста. Консолідація карпатських слов'ян бастарнів, карпів та певкінів у велику державу відому згідно свідчень давньогрецького географа Клавдія Птолемея, зокрема його карти, наякій означає її як Бастарнія [191].

Кристалізація Бастарнії заклала на території Карпат, Прикарпаття, на її основі військово-політичній та економічній основі, нову феодальну формацію, що уже розвивалась у варварських народах, зокрема у кельтів, даків та герман. Внаслідок консолідації, могутні бастарни розпочали руйнування Римської рабовласницької імперії. Нова карпато-бастарнська феодальна аристократія, внаслідок воєн, політичних та торгово-економічних взаємовідносин на межі тисячоліть та в перших століттях н. е. з Римською рабовласницькою державою підвищила рівень господарювання, військово-політичної організації тим самим заклала нову феодальну еру, утворення якої припадає на II-III століття н. е. Бастарнія постає на території Карпат і Прикарпаття, як етнічна та військово політична та культурно-релігійна етнструктура, яка за сукупністю античних та римських джерел відома давньогрецькому картографу Клавдію Птолемеєм, як - «Basternae - Бастарнія» [81, с.8 - 10; 191].

Таким чином зародження феодальної формації у бастарнів і крах рабовласницького суспільства був наслідком нещівного урагу, по рабовласництву, ще молодій, недосконалої феодальній формації. В цей час вже не племена, а бастарнські народи (князівства) стали формувати на вільному підчиненні передову систему, та новий торгово-економічний уклад, що був передовим відносно рабовласницької системи. Власне ця нова торгово-економічна система привела до краху рабовласницьку торгово-економічну систему, як і всю Римську рабовласницьку державу. Боротьба бастарнів за національне і соціальне звільнення з під гніту рабовласницької формації породила цілий феодальний вибух, який показав, зразу нові прогресивніші форми суспільного, торгово- економічного і політичного життя, що привело до кристалізації держави «Бастарнії» [81, с.8 - 10; 191].

Виникнення ранньофеодальної держави Бастарнії на общинно-землеробській основі, номінальній експлуатації скотарсько-землеробської громади та її землеробської культури, поглиблення торгово - економічних відносин з Римом, було явищем прогресивнішим відносно ненависної, бастарнам, римської рабовласницької системи, яку утримувала виключно військово - адміністративна система, на чолі з імператором. Крах цієї системи, внаслідок феодального розвитку слов'ян, бастарнів поклав початку зародження феодальної середньовічної системи на усьому просторі Карпат, Прикарпаття та Побужжя, як і Європейського континенту. На перше місце стали торгово-економічні відносини вільних общинників, які у «варварських суспільствах» у II-III століттях н. е. були майже однаковими, де бастарни видозмінювали свій торгово-економічний та політичний устрій в сторону формування варварської, або ранньофеодальної держави. Як засвідчують джерела бастарни почали формуватися на прогресивніших формах феодального господарювання [81, с.8 - 10; 191].

Однак, слід наголосити, що в цей час у II-III ст. н. е. Бастарнія ще не могла конкурувати з економічними та особливо політичними та військовими традиціями Римської рабовласницької держави, а це означає, що всі вигоди соціально-економічного та політичного устрою були за нею. У II-III ст. н. е. якраз розвивались процеси торгово-економічних відносин Бастарнії з Римом, по системі: товар - хліб бастарнів - варварів, гроші римлян. Таким чином на римській грошовій системі в Бастарнії створювалися підвалини економічної системи майбутнього феодального ладу. Внаслідок подражання римській політичній системі в лоні «карпато-бастарнського світу» виникає багаточисельна система «карпато-бастарнських князівств», які злучуються перед насуваючим Римом в одне королівство Бастарнія, яка відіграло, як державні утворення, велику роль в формуванні феодального ладу та нових прогресивніших суспільно-економічних на політичних відносин. Власне ці нові суспільно - економічні відносини, спочатку склали конкуренцію, а потім підірвали основи римської рабовласницької держави. Цілком ймовірно, що такий процес феодалізації суспільства в Бастарнії, можна прослідковувати на аналізі археологічних джерел, зокрема процесів розвитку зарубинецької, черняхівської, пшеворської культур, культури Карпатських курганів. Власне в Карпатах, Прикарпатті, Подністров'ї та Побужжі в II-III століттях нашої ери карпатські слов'яни утворили політичну систему - Бастарнію [180, с.13 - 14].

Нааявність у Карпатах, Прикарпатті та Подністров'ї в цей час високого рівня соціально-економічних та торговельних відносин бастарнів, карпів з Римською рабовласницькою державою, наголошував дослідник В.В. Кропоткін, говорять великі скарби римських монет та велика кількість римських вирбів, все це дає підстави твердити про сталі торгово-економічні зв'язки населення Карпат, Прикарпаття та Подністров'я з Римською рабовласницькою державою [86, с.5 - 9, с.48 -49].

Взявши за основу джерельну базу з Карпат, Прикарпаття український дослідник В.Д. Баран наголошує, що структура житла і гончарного посуду дозволяють зробити висновки про багатівкові взаємовідносини Карпатської та нової Черняхівської культури з римською торгово-економічною та політичною системою в I-III ст. н. е., де тут же з IV століття н. е. ці карпатські та черняхівські старожитності вже пов'язуються з бастардами та карпами-хорватами, слов'янськими [12, с.7 - 12].

Дослідник І.С. Винокур висунув гіпотезу, що одним із районів черняхівської культури були як Карпати так і Волинсько-Подільське прикордоння. В цих регіонах на його думку, присутні елементи зарубинецької і пшеворської культури, які складають генетичну основу як карпатської так і черняхівської культури [37, с.31].

Львівський дослідник М.Ю. Смішко вважав Черняхівську культуру перехідною «етнологічно-серединною» від культури Карпатських курганів до суто ранньослов'янської культури [151, с.157 - 159].

Російський дослідник Б.О. Рібаков вважав, що специфіка розвитку черняхівської та слов'янської культури полягає в тому, що у II-III ст. н. е. землеробські народи, відомі під назвою Бастарни були піддані сильному впливові Римської рабовласницької держави. Слов'янські племена в Черняхівську епоху, наголошував дослідник, знаходячись у сприятливих умовах близькості до римського світу, ведучи у II-IV ст. н. е. оживлену торгівлю з Римською імперією, розвинули своє господарство і соціально - економічні відносини і в цей щасливий період «Троянових віків», які надовго збереглися в народному епосі, зуміли закласти в Бастарнії феодальну формацію [142, с.31 - 32].

Підводячи підсумок досліджень та висновків вчених відносно черняхівської культури, наголосимо, що її формування проходило у Побужжі та Верхньо-Дністровських землях, без хронологічного розвитку. Тут же у III-IV ст. н. е. розвивались пшеворська та вербальська культури, які синхронні черняхівській культурі. Санкт - Петербургський вчений М. Щукін вважає сукупність цих культур генетично пов'язаними у формуванні черняхівської культури на Волині та у Верхньому Подністров'ї, де остання формувалась на основі пшеворсько-вербальської культури [181, с.81- 84].

На думку українського археолога В.Д. Барана, Черняхівська культура Верхнього Дністра і Бугу активно функціонувала з II по V ст. н. е. Вона виникла на інтеграції попередніх культур: пізньолипицької, пшеворської, зарубинецької. В основі розвитку Черняхівської культури лежать нові соціально-економічні відносини і синкретичні в етнічному плані взаєвідносини європейських культур. В.Д. Баран вважає, що пам'ятки Верхнього Дністра і Бугу мають свої локальні особливості і мають риси близькі до ранньосередньовічної культури празького типу. Відкриті поселення і проаналізовані старожитності з них, яскраво це підтверджують [15, с.130 - 177].

Історико-археологічний огляд історіографії становлення Черняхівської культури, як вірно наголошували І.П. Русанова та Е.А. Симонович, говорять про багатосторонні аспекти формування етносу де її соціально-економічні відносини відіграють важливу роль. Такі припущення є цілком слушними, оскільки в лоні Черняхівської культури проглядається існування нової феодальної формації, яка складається з багатоетнічних, культурних економічних та торгових компонентів, які розвивалися на території Європи. Ця нова феодальна формація характерна багатоетнічними компонентами, які проглядаються в лоні черняхівської культури. Дослідники І.П. Русанова і Е.А. Симонович вважали склад Черняхівської культури багатоетнічним, що послужило поштовхом до кристалізації вищого рівня культури у нашому розумінні виникнення феодального способу господарювання та консолідації держави Бастарнії [146, с.130 - 131].

Інший російський археолог В.В. Седов вважав, що черняхівська культура складалася із слов'янських і германських племен, більшість в якій складали слов'яни. Дана сукупність в подальшому кристалізувала слов'янську феодальну культуру [147, с.60 - 70].

Дослідниця І.П. Русанова виділяла три основні компоненти Черняхівської культури: слов'янський, германський і кельтський [142, с.21 - 28].

Український археолог Д.Н. Козак наголошує, що поряд з похованнями германських військових пришельців є поховання і сільського населення (слов'янського), яке вело землеробське господарство та домобудування. Цим землеробським населенням, на думку Д.Н. Козака, були слов'яни [78, с.12 - 27].

Дослідники І.П. Ручанова та Е.А. Симонович наголошували, що поряд з германськими, кельтськими та слов'янськими компонентами в Карпатах та Прикарпатті присутні гето - дакійський компонент, який представлений липицькими старожитностями, тобто наголошують дослідники, черняхівський етномасив у I-II ст. н. е. та на початку III ст. н. е. втягував в себе декілька етнокультурних груп [143, с.163 - 169], що дало можливість В.Д. Барану робити висновки, що Волинь раніше інших територій кристалізувала Черняхівську культуру [15, с.160 - 161].

Така проаналізована нами ситуація, дає право наголошувати на прискореному формуванні феодальних відносин та ранньофеодальної державності в Бастарнії на кельтсько - гермоні - слов'янських етнічних компонентах, які були в цей час домінуючими в Європі і присутніми у питомій меншості від слов'янського, на території Карпат, Прикарпаття та Волині. За обставин такого етнічного взаємопроникнення власне на цих територіях на межі тисячоліть, сформувалася європейська феодальна формація та бастарнська ранньофеодальна державність. Археологічні старожитності з сіл: Черепнин, Сокіл, Бакота, Темирівці, Ріпнів, та багатьох інших говорять про демографічний вибух, що спрямував виникнення на цій території у II-III ст. н. е. ранньофеодального суспільства та ранньофеодальної державності. Археологічні джерела наголошують, що на основі нових торгово-економічних відносин, які пов'язують уже з людністю торгово-ремісничих центрів «городищ» Карпат, Прикарпаття і Волині, які зародилися в лоні багатоетнічної, на основній масі слов'янського етномасиву, кристалізувалася черняхівська культура [143, с.163 - 169].

Такими чином в лоні нової феодальної формації у різноетнічних народів, які проживали в цей час в Бастарнії, на території (Карпат, Прикарпаття, Подністров'я і Волині) у II-III ст. н. е., під безпосереднім впливом Римської рабовласницької держави, складається феодальна державність, як з цього епіцентру розповсюджується на всю західну та Східну Європу. В подальшому, власне з різноетнічних складових черняхівської феодальної культури бастарнській державності в усій Європі розвиваються нові феодальні відносини, які базуються на основі нових торгово-економічних та політичних відносин. Така ситуація багатоетнічності Черняхівської культури та концентрація багатьох народів в її лоні поблизу кордонів Римської рабовласницької держави, поклато початок ранньофеодальній бастарнській державності, яка отримавши тут свою могутність почала швидко поширюватись на значній території, зокрема Побужжя та Подніпров'я у вигляді нової феодальної державності, носієм якої була черняхівська культура [179, с.13 - 14].

Власне у цьому середовищі, наголошував М.Ю. Смішко формувалася і культура Карпатських курганів, яка належить військово-політичному союзу Карпів, який розміщувався у східних передгір'ях Карпат по Карпатах і Семиградді. М.Ю. Смішко вважав, що карпи входили в бастарно-слов'янський етнічний масив. Розгромлений римлянами в Семиградді в 247 році військово-політичний союз карпів відійшов в Карпати і Прикарпаття - Галичину та Закарпаття де остаточно асимілювався з слов'янами і з III-IV століттях нашої ери відомий під назвою літописних «карпів-хорватів-слов'ян» [151, с.129 - 152].

Археолог Л.В. Вакуленко вважає, що культура Карпатських курганів розташовувалася по обидві сторони Карпат, в Словаччині, Чехії та Українському Прикарпатті, її населення могло називатися карпами. Етнічний склад цієї культури був гето-дакійський та слов'янський. Подальший етнічний розвиток якої набирає загальнослов'янських рис [33, с.72 - 89].

Розвиток, як етнокультурний так і політичний на території, Карпат, Прикарпаття і Подністров'я через призму якого прослідковується становленням ранньофеодального суспільства, яке вчені - археологи відносять до I-II ст. н. е. і пов'язують з військово - політичним союзом карпів. Археологи відзначають також великий вклад карпів у розвитку слов'янського населення, та розвитку слов'янської ранньофеодальної держави Бастарнії, їх синтез і утворення проходив на думку І.П. Русанової та Е.А. Симоновича, з I по V століття нашої ери [143, с.179 - 181].

В такому історичному поступі глибше та детальніше проаналізуємо та охарактеризуємо процеси становлення та розвитку ранньофеодальної державності Бастарнії на території Карпат, Прикарпаття, Подністров'я та Побужжя. Сукупність джерел дають право наголошувати, що генеза ранньофеодального бастарнського суспільства постала внаслідок сусідства та подальшого впливу Римської рабовласницької держави на населення Карпат, Прикарпаття та Подністров'я [142, с.31 - 37].

Всі ці процеси активно проходили внаслідок поступового злиття етносів в одну державну інфраструктуру Бастарнію на фоні загрози Римської рабовласницької держави, військово-політична машина якої просунулася майже до Верхнього Дністра. Археологічно досліджено перебування римського військового легіону в табірному положенні біля міста Коломиї (Івано - Франківська обл.), що може говорити, що практично все нижнє Подністров'я та Покуття були під безпосереднім

впливом Римської рабовласницької держави, яка встановила на цих землях свою систему правління [68, с.12 - 14].

Власне на цій території склалася особлива зона розвитку. Як наголошував визначний дослідник цієї проблеми В.Д. Королюк у контактних зонах швидше проходили процеси етнічного і економічного синтезу, прискорювався розвиток суспільно-економічних та політичних відносин в якому брало участь, як землеробсько-слов'янське населення бастарнів, так і гето-даки, готи, кельти та фракійці. Римська загроза об'єднувала у спільній боротьбі ці народи, зводила їх спільні потуги на новий економічний та політичний поступ у розвитку феодального суспільства та Бастарнської державності [81, с.8 - 10].

Довгі процеси співіснування Карпатської Бастарнії з Римською державою у I-IV ст. н. е. привів поперше до культурного, соціально-економічного та політичного синтезу, що видно на прикладі складових та етапів розвитку черняхівської культури, на базі якої склалися умови виникнення ранньофеодальних відносин у народів, що проживали в той час на території України та Центрально-Східної Європи [179, с.13 - 14].

В цей час у бастарнів із загального прошарку общинників виділяється знать: старійшини, князі, королі суспільні інститути: селища, городища, гради. Дана термінологія класично підтверджується археологічними джерелами, які дають право наголошувати про виникнення у II-III ст. н. е. у населення Карпат, Прикарпаття та Подністров'я інституту держави у вигляді королівської та князівської влади, інститути якої підтримували військові дружини. На чолі військових загонів стали князі, королі, а це говорить, що феодалізація суспільства у бастарнів в II-III ст. н. е. набрала рис військово-політичного союзу чи Бастарнської ранньофеодальної держави. Хоча вже в цей час частина князів та королів намагалися отримати в громади спадкову владу, внаслідок, якимось особливих заслуг, та водночас, князь чи король добивався привілеїв в громаді і для свого оточення. Наявність у князя військової дружини підкріплювало його політичне та військово-адміністративне становище, утвержувало його владу над общинниками. Власне в цей час князь з дружиною, яка стає його оточенням - знаттю утверджується в громаді, в середовищі вільних общинників, як прото-феодал [170, с.36 - 37].

В цей час загальна маса общинників, ще номінально залежні від князя і знаті. Їх загальна маса тільки виконує свої військові повинності. Військові загони (ополчення) бастарнів активно протидіють римському просуванню в глибину Карпат та Прикарпатської території. В мирний час вільні землероби та общинники дають подарунки, данину знаті, яка йде на підтримку військово-політичної системи. Все це притаманно для II-III ст. н. е., де вся влада бастарнського короля і знаті вписується в рамках військового стану та демократичного самоврядування. Однак королівська влада в цей час перебирає функцію «обегігача території князівства та всього майна громади». Тобто в середовищі вільних общинників в кінці III ст. н. е. виникає «інститут спадкового короля, князя, царя», який відповідає за всі процеси територіально-адміністративного улаштування. В цей час рех - король відчасти добровільно, відчасти силою підчиняє всі громади з однотипним етнокультурним складом населення, які господарюють на «його» території. Власне таким облаштуванням території король дає право наголошувати на виникненні ранньофеодальних форм в Бастарнії, зокрема на територіях Прикарпатського та Подністровського регіонів. Не слід виключати, що таких князівських центрів бастарнів в регіоні виникало багато, про що свідчить велика кількість городищ, навколо яких групувались селищні та сільські громади [155, с.51 - 57].

Наявність свідчень у римських джерелах про державу «бастарнів» та королівську владу у них, дає право наголошувати, що бастарнські королі, князі та царі військовою силою підчиняють своїй владі певні території не завжди з однотипним однокультурним складом населення. Окрім свого власного населення королі, князі підчиняють і сусідні сільські громади, городища, торгово-ремісничі центри. Всі ці громади і центри, сільські общини обкладаються податками, які збираються корою, князю. В цей же час оформлюється структура панівного класу в регіонах, де громаду від імені короля, князя очолюють місцеві «пани - старійшини». Усі ці старійшини - пани виключують військову та господарську повинність відносно короля, князя та його військового оточення - знаті, хоча в цей час общинники ще не відчувають великого тиску, як королівської, князівської так і місцевої знаті, оскільки в цей час рід короля, князя і регіонального пана - старійшини, ще самостійно веде своє власне господарство [54, с.6 - 12].

Черговою фазою, яка прослідковується через призму аналізу джерел, ми бачимо становлення зрілого феодального суспільства у II-III ст. н. е. Війни бастарнів - слов'ян у II-III ст. н. е., що яскраво засвідчено римськими джерелами, підтверджують могутність феодального ладу в Карпато-Дністровсько-Прикарпатських областях. Власне в цих регіонах складається багаточисельна

військово-феодална знать, особливо на Побужжі, про що засвідчує готський історик Йордан та римські джерела. Волинські та Карпато-Прикарпатські військово-політичні центри бастарнів починають розвивати давньоукраїнську ранньофеодалну державність. Власне тут формуються в II-III ст. н. е. кристалізується, як засвідчують багаточисельні археологічні джерела, Бастарнська ранньофеодална держава. Цей процес припадає на кінець II початок III ст. н. е. В цей час військово-племенні князіння стають залежні від бастарнського «геха» - короля, якого римські джерела називають «король Дельдьо», наступного «король Гораль». Система і структура Бастарнії в цей час функціонує за ранньофеодалним принципом, де торгово-ремісничі центри, гради, розвивають в околицях, ремісничі центри, ремесла, землеробське та пастуше господарство. На основі місцевої розвивається і міжнародна торгівля. Все це говорить уже про незворотність феодального ладу в бастарнів. У слід за Бастарнією, як це засвідчено картою давньогрецького географа Клавдія Птолемея такі ж феодальні відносини розвиваються і в населення Подніпров'я [191].

Тут у полянському військово-політичному об'єднанні в III-IV ст. н. е. навколо «Самбатоса» - Києва складається полянська ранньофеодална державність, яка як засвідчують джерела, швидкими темпами розвивається до VII ст. н. е., де в VIII столітті н. е. У IX століття у київській феодальній знаті виникає бажання очолити загальноукраїнський процес феодалізації давньоукраїнського суспільства, за київським більш прогресивним, варіантом розвитку [141, с.138 - 149].

Таким чином, згідно аналізу сукупності джерел, в середньовіччї ми маємо три ранньофеодальні староукраїнські об'єднання в Прикарпатті та Подністров'ї державу Бастарнів та Карпів у II-III ст. н. е., яка плавно переростає в державу Антів III-V ст. н. е., яка активно розвивається як ранньофеодална з кінця IV ст. н. е. і концертує навколо стародавнього Києва класичну староукраїнську державність в V ст. н. е., яка в VIII ст. н. е. стає настільки могутньою, що консолідує регіональні староукраїнські державності в одну могутню державну інфраструктуру навколо Києва. Криза, як політична так і феодальна, регіональних староукраїнських державностей в Прикарпатті Бастарнів та Карпів та на Волині Антів, внаслідок війн з готами та кочовиками гуннами і в подальшому аварами у IV-VI ст. н. е., ось наслідок вивіщення третього староукраїнського центру Києва, який стояв осторонь військово-політичних протистоянь у III-IV ст. н. е., які проходили в центральній Європі і успішно розвивався, як політично так і економічно впродовж IV-V ст. н. е. Київ, розвивав свою феодальну державність нарощуючи свою регіональну могутність, що в VIII і особливо в IX століттях йому вдалося вивіститися в загальноукраїнському масштабі і досить легко і швидко підчинити своїм загальноукраїнським (руським) політико-економічним планам стратегічного та культурно-релігійного розвитку фатичну всю територію правобережної України. Безсумнівно, що цементуючим фактом української державності з центром в Києві в IX-X століттях стало візантійське християнство, яке виступило на перший план в політико-релігійних стремліннях київського великого князя, як єдиного законного християнського володаря єдиної від Карпат до Дону Української держави. Тому Українська держава в IX-X століття на християнській релігійній та політичній основі, це вже класична українська феодально-національна державність, яка за століття розвитку від ранньофеодальної української держави Бастарнії, II-IV ст. н. е. (до гунського погрому України), розвинулась до централізованої Української держави IX століття [64, с.5 - 19].

Таким чином така державна та культурна та мовна структура зі зміною політичних та торгово-економічних акцентів та пріоритетів функціонує по крайній мірі, як вважає В.Д. Баран, по крайній мірі з «великого переселення народів», тобто від першої держави Бастарнів до держави Антів [20, с.61 - 65], а на нашу думку з епохи Геродота до епохи Нестора, що засвідчено джерелами [69, с.183 - 188].

Власне з епохи племенних об'єднань з території України, які так яскраво описані Геродотом, слід виводити етногенез трьох локально-регіональних етноструктур, які в подальшому кристалізували український народ з своєю самобутньою мовою та культурою [68, с.6 - 12].

Історія цих племенних об'єднань немов би рухалася по спіралі від Геродотових Неврів (мешканців Карпат, Прикарпаття), Будинів (Побужжя та Волині) до гелонів Подніпров'я. В подальшу тут же продовжували формувати нову етноструктуру, засвідченням джерел: венеди, склавіни, бастарни, анти, а також карпи-хорвати, бужани, поляни таніші регіональні слов'янські племенні князіння, діяльність яких описали давньогрецькі, римські та візантійські літописці [136, с.12 - 18, с.34 - 39].

Таким чином ми бачимо яскравий приклад повторення процесів розвитку та історії автохтонного населення, яке проживало з епохи Геродота до Нестора з епохи первісно-общинного ладу до епохи раннього феодалізму на території України, відомої по карті К. Птолемея, держави Бастарнів, в якій князівська влада, на межі тисячоліть, набирає форми абсолюту. Одже уже в державі Бастарнія у II-III ст. н. е. ми проглядаємо чітку військово-політичну структуру у якій джерела виділяють три головні компоненти: король, князі, бояри. В політичній і військовій структурі держави бастарнів та карпів II-

III ст. н. е., як засвідчують римські джерела, вся влада концентрується в місцевих «рексів» - королів та воїнізованих вільних общинників, торгово-ремісничої знаті, яка безпосередньо веде торгівлю з такими ж торговцями з Римської рабовласницької держави. Власне цей останній компонент внаслідок інтеграції в римський ринок доводить державну та суспільну структуру бастарнів до повної інтеграції з римським товаро-грошовою структурою, а саму політичну культуру бастарнів до римо-провінційної культури. Перші городища бастарнів та карпів, які виникають на території Прикарпаття та Подністров'я у II-IV ст. н. е. внаслідок функціонування римо-провінційної культури, носять суто торгово-економічні риси. Власне виникнення та території України такого оживленого політичного та торгово-економічного життя в якому, в I-III ст. н. е. поставала нова карпато-слов'янська, або суто українська цивілізація, яка засвідчена картографом К. Птолемеєм, як «цивілізація Бастарнія», що концентрується в за свідченням римських джерел в «Альпах Бастарнських» - Карпатах, з своєю політичною, торгово-економічною та господарською владою, самобутньою карпато-гуцульською культурою, релігією та мовою, як вважав давньогрецький географ Клавдій Птолемей, могла відбутися внаслідок розвитку феодалізму, який впринципі внаслідок орієнтації бастарнів-слов'ян-українців на більш вищий рівень римської політичної та торгово-ремісничої системи [191].

Дослідник В.Д. Королюк в основу виникнення феодалізму на території України та зародження і становлення феодальної держави, вважав виникнення і розвиток контактних зон різних «варварських народів» з римською цивілізацією, де К. Птолемеєва карпатська держава «Бастарнія» яскравий приклад такої контактної зони. До такої великої контактної зони він відносив територію Прикарпаття та Подністров'я, де концентрувалася Бастарнія та утвердилася римо-провінційна культура. Власне цей район, засвідчений давньогрецьким географом К. Птолемеєм, як Бастарнія в першу чергу, був носієм більш вищих соціально-економічних та політичних форм господарювання, а Бастарнська державність, стояла біля витоків ранньофеодальної слов'янської державності [81, с.8 - 10; 191].

Про наявність великої слов'янської етнокультурної державності Бастарнія та політичної та торгово-економічної зони в якій проходило взаємопроникнення з римською цивілізацією наголошував і визначний російський вчений Б.О. Рибakov. Власне в них, цих зонах, у карпатських слов'ян-бастарнів виникли більш прогресивніші торгово-ремісничі відносини. Римська торгівля була тим двигуном, яка стимулювала торгово-економічні відносини, розвивала держави та міста, кристалізувала нову феодальну епоху [134, с.50].

В усякому випадку можна вважати, що від держави Бастарнів та Карпів II-IV ст. н. е., держав Склавінів та Антів IV-VI століть, Волинської ранньофеодальної держави VI-VII ст. н. е., Великої - Білої Хорватії VII-X ст. н. е. до епохи Української державності IX-XIII століть йшов неперервний процес складування феодальних процесів в українського народу [62, с.12 - 35].

Таким чином, наголошував дослідник Б.Д. Греков, формування регіональних політичних та торгово-економічних центрів у бастарнів та карпів у II-IV ст. н. е. привело до формування ранньофеодальної державності навколо Волиня у VI ст. н. е. та зростання таких міст, як Волинь, Бужськ, Київ, Галич, Перемишль та інші. Власне на території Бастарнії у I-III ст. н. е., як вважав дослідник Б.Д. Греков, припадає формування ранньофеодального суспільства [47, с.10 - 11].

Характерно, що аналогічні процеси в цей час проходили майже у всіх регіонах України де спостерігається ріст українського населення, сільської громади, городищ, що говорить про феодалізацію суспільства. Особливо швидко розвиваються ремесла та торгівля, одна наголошував А. Поппе. Бастарнія, на думку дослідника, повинна була концентрувати всі ці процеси [189, с.32]. Історик В.Т. Пашуто теж вважав, що міста Галичини і Волині вирости на римському торгово-ремісничому ґрунті та вчас функціонування могутньої карпато-слов'янської держави бастарнів [120, с.12 - 45].

Тут же внаслідок археологічних досліджень виявлено великі скарби римських монет I-IV ст. н. е., що може говорити, що зародження і становлення міст - градів та самих товаро - ремісничих відносин проходило власне в цю епоху. На території між Вагром та Горинню поряд з скарбами римських монет I-IV ст. н. е., виявлені поховання царські чи князівські, які можна пов'язати з епохою зародження і становлення і регіоні політичної феодальної організації, а власне з розміщеною на цій території державою Бастарнією. Власне ці могили і скарби лежать на території локалізованої давньогрецьким географом Клавдієм Птолемеєм, Бастарнії [188, с.134 - 145; 191].

Слід наголосити, що бастарнські старожитності проглядаються археологічною наукою на території від Карпат, Прикарпаття до Волині, особливо у I-III ст. н. е. Власне в цей час споглядається консолідація племінних союзів в один військово-політичний надплемінний союз бастарнів, який слід

назвати першим етапом становлення українського етносу та давньоукраїнської ранньофеодальної державності на території України [70, с.114 -115].

Археологічні знахідки бастарнів, які ми аналізували вище, засвідчують, що в римську епоху I-III ст. н. е. у бастарнів, що проживали на території майбутньої Волині та Галичини склались соціально-економічні та політичні передумови для формування ранньослов'янського чи староукраїнського суспільства із союзів князівств. Схожі процеси, згідно свідчень археологічних джерел, як вважає російський дослідник М. Щукін, проходили в усіх слов'янських князівствах Центрально-Східної Європи, що засвідчено картою давньогрецького географа Клавдія Птолемея [180, с.32 - 39; 191].

Цілком ймовірно, що уже Бастарнський військово-політичний союз, процес формування якого припадає на I-II ст. н. е. у III ст. н. е. носив у своїй основі ознаки ранньофеодальної держави. На його чолі, як наголошують археологічні та письмові джерела, стоїть бастарнський король Дельдьо, король Горбаль та оточуюча їх знать, яка за своїм способом ведення політичної діяльності та господарювання наближувалася до феодальної знаті, що можна наголошувати, що бастарнська знать могла знаходитись на першому етапі формування ранньоукраїнської феодальної державності [68, с.12 - 14, с.18 - 21].

Сукупність проаналізованих джерел дає право наголошувати, що у I-III ст. н. е. в Карпатській Бастарнії динаміка економічного та політичного зростання відбувалося за рахунок глибокого розмежування влади васальних князів з центральною королівською владою. Очевидно влада ранньофеодального бастарнського короля відносно регіональних князів була номінальною. Як засвідчують джерела, зокрема Діодор, король гетів обирався серед рівних осіб князівського рангу і мав тільки повноваження загально-державного характеру. В його компетенцію входили питання оборони ранньофеодальної держави, міжнародної торгівлі та політичні взаємовідносини з сусідами, зокрема з Римською рабовласницькою державою, про що засвідчують римські речі в могилах князів власне взаємовідносинам з Римом віддавалось пріоритетне значення. Дослідник Л.В. Черепнін вважав, що перша структура бастарнської ранньофеодальної держави складалася з великої кількості жупів (князівства), які очолювали жупани(князі). На чолі жупи стояло городище - торжище, торговельно-ремісничий і політичний центр ранньофеодального типу з територією округом. Всі жупи підчинялись волі великого жупана чи короля, якого в I-II столітті н. е. вибирали на певний термін серед середовища авторитетних жупанів(князівств) Карпатської Бастарнії [177, с.20 - 21].

Слід наголосити, що на з'ясування проблеми формування «Бастарнії» вже в XIX столітті звернули увагу чільні російські історики та філологи. Так А.В. Лонгінов вважав, що у III ст. н. е. бастарни, створили ранньофеодальне державне утворення, яке було добре відоме давньогрецькому картографу Клавдію Птолемею [95, с.25 - 28].

Наступний російський вчений А.М. Андріяшев вважав, що бастарни в перших століттях нашої ери зміцнили свою владу не тільки в Прикарпатті, а й на Волині. Власне з цього часу починається їхня історія, яка простягається по III-IV ст. н. е. до часу приходу в регіон гунів, які знищили Бастарнію [1, с.7 - 8].

Наступний російський вчений П.А. Іванов, опираючись на висновки праць П. Шафарика, вважав, що слов'яни в Карпатах та Прикарпатті утворили окреме Бастарнське князівство ще до нашої ери. Він вважав, що бастарни, про яких розповідає картограф Клавдій Птолемей, концентрувалися основною масою в Карпатах, Прикарпатті і на Волині і були в основній масі, слов'яни [60, с.27 - 29].

Таким чином, як засвідчують римляни біля «Альп Бастарнських» у III ст. до н. е. на Дунаї та на північних схилах Карпат від витоків Вісли, проживав багаточисельний народ венедеїв, який далі називається бастарнами. Вони очолюються королем Дельдьо, який вороже налаштований до римлян, а це означає, наголошував В.О. Ключевський, що у I-II ст. н. е., слов'яни займаючи Карпатський край, концентрували тут свою військово-політичну могутність [75, с.116 - 126; 191].

Карпати були загальнослов'янським гніздом із якого пізніше слов'яни розійшлись у різні сторони. Ці карпатські слов'яни з кінця II-III ст. н. е., коли античні та римські джерела знали їх під власним іменем бастарнів та карпів, почали громити Римську імперію переходячи за Дунай. Всі їх військові походи розпочались, на думку В.О. Ключевського, в II-III ст. н. е. з Карпатського регіону, де на карпатських схилах проживали слов'яни [75, с.116 - 126; 191]. Власне тут у перше ними був створений військовий союз Бастарнів та Карпів. Внаслідок воєн карпатських слов'ян з Римською імперією, вони створили військово-політичну систему, першу державу слов'ян, яку давньогрецький географ та картограф Клавдій Птолемей назвав Бастарнією [191].

Дослідник В.О. Ключевський вважав, що белинний епос про минуле українського народу, зокрема бастарнів, карпів, полян, дулібів, який склався передгір'ях Карпат в лоні Бастарнського союзу, пов'язується з появою слов'янської держави. Таким чином у III-IV ст. н. е. ми проглядаємо у слов'ян-

бастарнів, які проживали на території України велику військово-політичне об'єднання «Карпатську Бастарнію», першу давньоукраїнську державу, яку і можна поставити на самому початку староукраїнської політичної історії [75, с.116 - 126; 191].

Як бачимо із проаналізованих нами сукупності джерел, Бастарнія виникла в південно-західних регіонах сучасної України, на південно-східних схилах Карпат. Проживання слов'ян - бастарнів у Карпатських горах та у Прикарпатських областях зафіксовано археологічно з II ст. н. е. по III століття н. е., а це означає, що історію українського народу, української державності треба розпочинати не з епохи Антів, IV-VI століть н. е. як про це наголошував визначний український історик та перший президент України М.С. Грушевський, а принаймі з II-III століть н. е., коли джерела фіксують, а географ К. Птолемей локалізує військово-політичний союз українців-бастарнів, які створивши державу Бастарнію, вступили у відносини з Римською рабовласницькою державою з власною політичною, економічною та державною системою та королівською владою [75, с.116 - 126; 191].

Безсумнівно, що формування слов'янської, і української в тому числі, бастарнської державності в перших століттях н. е. відбувалося внаслідок інтенсивного наступу Римської рабовласницької держави в Подунав'я. Рим знаходився в цей час в останній фазі своєї політичної, економічної та військово-могутності. Перемоги над Дакійською державою, знищення та асиміляція даків прихід в Нижнє Подунав'я, Карпати та Подністрів'я яскраво показувало слов'янам-українцям в необхідності консолідації та утворення Бастарнської держави для подальшої боротьби з Римом, який рухався своєю військово-політичною та господарсько-економічною системою на слов'яно-український схід. Визначні російські вчені XIX століття, такі як В. Чертков [176, с.11 - 52], І. Дринов [55, с.11 - 37] та інші вважали, що слов'яни - бастарни зміцнилися політично і економічно внаслідок конфедерації з даками спільно з якими, включилися у боротьбу з Римом. Вчені не виключають, що королі Бастарнії (Прикарпаття і Подністрів'я), зокрема Дельдьо, Гораль, знаходились в союзних відносинах з Дакійським царством. Цей союз дав можливість бастарнам взяти участь в I-II ст. н. е. у війнах проти Риму. Однак римська військова організація виявилася сильнішою від дакійської та бастарнської (слов'янської чи староукраїнської), де перша була повністю розгромлена, а друга слов'янська змушена була відійти в Верхнє Подністрів'я, Побужжя де й сформувала свою державу Бастарнію для подальшої боротьби з Римом, як про це наголошував давньогрецький географ Клавдій Птолемей [191].

Нам відомо з археологічних джерел, що останній римський форпост, легіон з добре укріпленою фортецею знаходився в Прикарпатті під сучасним містом Коломиєю, що в Івано-Франківській області України, а це говорить що практично все нижнє Подністрів'я та Покуття та Буковину з Молдавією в I-II ст. н. е. контролювали римляни [68, с.12 - 14, с.18 - 21].

Відкинуті в Карпати, Верхнє Подністрів'я та Побужжя бастарни (слов'яни - українці) консолідувалися в I столітті, як засвідчують римські джерела, біля «Альп Бастарнських» у карпатську державу «Бастарнію» і перейшли в наступ на Рим. Слід наголосити, що окрім слов'ян-українців в війні проти Риму практично взяли всі народи, які проживали в сусідстві з імперією, зокрема карпи та певкіни. Як відомо з джерел, не дивлячись на дипломатичні хитрощі римських політичних стратегів, протистояння закінчився повним витісненням Римської держави з Карпат, Прикарпаття та Подністрів'я [63, с.21 - 62].

Слід наголосити, що проаналізувавши всі наявні джерела, дослідник П.В. Голубовський, досліджуючи історію слов'ян з найстародавніших часів, наголошував, що існування централізованої слов'янської державності в Карпатах, Прикарпатті розпочалась з Бастарнії і це на його думку, вірний факт, якщо брати за основу свідчення римських літописців та карту К. Птолемея. Держава Бастарнія, яка стояла на чолі політичних процесів I-III ст. н. е. цілого політичного ладу, який зберігався упродовж століть у Прикарпатті, де інші слов'янські князі були підчинені бастарнам, політично керувалася єдиним законом, тобто статтями «Слов'янського чи Бастарнського Статуту», що являється пам'ятником слов'янського чи давньоукраїнського права римської епохи. Сукупність свідчень дає право говорити, що в цієї бастарнської державності, були закони, суд, народне віче, князівства, городища про що засвідчував Діодор, наголошуючи: « що в основі суспільного устрою бастарнів, стояли вільні общини». П.В. Голубовський вважає, що «Статут Слов'янський», як і «Статут Галицький» беруть свій початок із часів взаємовідносин з цивілізаціями Північного Причорномор'я, а особливо Римської цивілізації, яка мала визначний вплив на формування феодального устрою Прикарпатської державності Бастарнії. Цей процес, формування законів, відбувався в римську епоху на базі римського права у означеній К. Птолемеем, державі Бастарнія [42, с.76 - 95].

Якщо у слід за П.В. Голубовським зробити висновок, що у бастарнській (слов'яно-українській державності) II-III ст. н. е. було розвинуте право, був сформований статут законів, то «Слов'янське право» можна у первній мірі утотожнити з «Римським правом». Власне право встановлювало наявність васальних відносин у ранньофеодальному суспільстві. П.В. Голубовський приходить до висновку, опираючись на аналіз римських джерел: «реальністю існування стародавнього Галицького Статуту», виникнення якого, він утотожнює з римським часом. Дослідник наголошує, цей «Галицький Статут римської епохи» був виявлений в стародруках Москви, однак оригінал згорів коли французи запалили Москву. Дослідник наголошує, що серед документів, які згоріли в Москві під час пожежі згорів і «Слов'янський чи Галицький Статут», де останній складався з самих архаїчних рис слов'янського (чи українського) права. Із «Галицького Статуту», за свідченнями професора П.В. Голубовського: «йому вдалося ознайомитися з «давнім Галицьким Законодавством». Дослідник жалкував, що зразу не зумів зняти його копії, чи бодай опублікувати: «Із вивченого та проаналізованого мною древнього «Галицького Статуту», наголошував П.В. Голубовський, я зрозумів, що: « у II-III ст. н. е. в Галичині «реху-королю» належало право бути суддею народу, таке ж право належало і вічу, яке тільки уступало королю своє право на суд над членами громади, та завжди могло взяти його назад. Суд короля завжди можна було апелювати на суд Віча, чи суд усієї Землі. Люди Землі, це жупани, чи бояри, та заслужені люди. Вони володіють областями та правом суду в них. Правом верховного суду являється уся Земля». Ось і все, що можна почерпнути із рукописних нотатків та досліджень професора П.В. Голубовського про «Галицький Статут» і його витоки, який П.В. Голубовський датував III ст. н. е. і відносив до часу кристалізації Бастарнської держави в Карпатах та Прикарпатті (Галичині)» [42, с.88 - 90].

Без сумніву, що цю інформацію можна співставити з свідченням Йордана, який фіксує нам у III ст. н. е. Галтіс - Галич у 246 році на березі Лукви біля Дніства, як вважали вчені в XIX столітті, торгово-ремісниче городище, яке могло вже керуватися «Галицьким Статутом» [119, с.206 - 252].

Згадка про «Галицький Статут», який дуже стисло почерпнув із «Звіту Московської комісії про втрачені документи, які згоріли внаслідок наполеонівського нашествия» професор П.В. Голубовський, заставило дослідника вивчити весь Московський архів XIX століття, однак будь яких слідів про існування, хоча б копії давнього «Галицького Статуту» не вдалося віднайти... [42, с.88 - 90].

Із вище приведеного факту витікає, якщо взяти до уваги твердження професора П.В. Голубовського про «кристалізацію в III ст. н. е. старослов'янського права» й «Галицького архаїчного Статуту», то можна припускати, що на території держави Бастарнії (Прикарпаття та Подністров'я та Побужжя) почало формуватися ранньофеодальне суспільство з торгово-економічною та політичною знаттю, князями (жупанами). Цілком ймовірно, наголошував П.В. Голубовський, що пункти «Галицького Статуту» лягли в основу «Руської Правди» великого київського князя Ярослава Мудрого, по крайній мірі можна гіпотетично припускати таку реальність [42, с.76 - 95].

Що стосується з'ясування проблеми зародження і становлення феодального ладу у слов'ян-бастарнів то історіографія, передусім польська вважала, що розвиток феодалізму у слов'ян слід пов'язувати з III століття н. е., що співпадає з часом функціонування Бастарнії де, остання згадка про її діяльність відноситься до III століття, а тобто до 282 року [187, s.226 - 227].

Таку точку зору підтримав і дослідник В.Д. Королюк, який вважав, що у III ст. н. е. «Бастарнія» була уже ранньо-феодальною державою, з якою готи воювали, а гунни і в майбутньому авари намагалися знищити її [80, с.12 - 13].

Підводячи підсумок сукупності свідчень та висновків вчених по проблемі вивчення історії Карпато-Дністровської Бастарнії, як ранньофеодального об'єднання слов'ян-українців, ми повернемося до висновків, які були зроблені грецькими, римськими джерелами, які характеризують Пруто-Бистрицькі та Дністро-Бужські басейни, як території найбільшої політичної активності слов'ян - українців [20, с.61 - 65].

Власне тут, зароджується і видозмінюється, прогресуючи, староукраїнська державність, яка як зауважував давньогрецький географ Клавдій Птолемей називалася від давніх греків «Бастарнія». Опис давньоукраїнських князівств, які об'єднали бастарни слід кристалізувати, як першу староукраїнську державність і відтворити весь історичний процес цього політичного утворення [191].

Опис та карта давньогрецького географа Клавдія Птолемея починається з реального, описаного римськими джерелами, бастарнського короля Дельдьо, який загинув у війні проти римлян. Наступний король бастарнів Ораль чи Гораль привів бастарнів у Прикарпаття де на Сяну заснував столицю бастарнів, очевидно майбутній Перемишль, який галицький дослідник XIX століття Омелян Партицький вважав епіцентром концентрації бастарнів [182, s.16 - 39].

Підтверджує такі висновки визначний історик та археолог В.В. Седов, який наголошує, що особливий розвиток слов'янської культури та держави особливо видно по Прикарпатсько-Дністровському регіоні в римську епоху, де слов'янські старожитності достовірно датуються починаючи з II-III ст. н. е. Власне вони співпадають з картографією К. Птолемея на якій ключовою слов'янською державою римської епохи він вважає Бастарнію [145, с.3 - 5].

Археологи сумуючи компоненти розвиваючоїся слов'янсько-української чи бастарнської культури наголошують, що в її інтенсивному розвитку в перших ст. н. е. взяли участь пшеворська та черняхівська культури, зокрема, бастарнські народи: карпів, певкінів, які сконцентрували свій розвиток на великому слов'яно-українському етномасиві, який розміщувався в перших ст. н. е. в сусідстві з східними провінціями Римської рабовласницької держави і який відомий з карти давньогрецького географа Клавдія Птолемея, як Бастарнія [191].

Внаслідок концентрованого розвитку тут формується князівсько-дружинна система на основі римо-провінційної культури. Вся ця сукупність розвитку і лежить в основі ранньослов'янсько-української державності Бастарнії, яка кристалізується за час II-III ст. н. е., де кельто-слов'янська політична верхівка поступово ослов'янюється, кристалізуючи, як вважає визначний український дослідник В.Д. Баран в III ст. н. е. ранньофеодальну слов'янську державність в регіонах Верхньої Вісли, Дністра та Подунав'я [16, с.165 - 179].

Проблема етногенезу бастарнської державності на території України широко розглядалася в наукових працях російського вченого Б.О. Рибаківа, який запропонував одну із наймовірніших схем розвитку слов'ян-українців на території України. На думку дослідника бастарнський етнос території України, внаслідок приросту населення розселювався з міжріччя Дністра та Бугу в різні сторони: на схід, захід та південь [137, с.214 - 230].

Слід наголосити, що цю теорію намагався доповнити ще один визначний російський вчений історик та археолог В.В. Седов, який наголосив на інтенсивному локальному розвитку слов'ян по різних регіонах України та впливі на них сусідніх народів та племен, які знаходилися на вищій стадії державного розвитку. На думку дослідника великий державний вибух проходив у слов'ян між Дністром та Бугом, особливо у прикарпатських слов'ян у I-III ст. н. е. внаслідок впливу римської цивілізації, який в цьому регіоні кристалізував ранньофеодальну бастарнську державність та суспільство [146, с.7 - 8].

Приблизно на цій же території України між Карпатами та Дністром розпочинається ранньослов'янський період з III ст. н. е. до якого слід віднести становлення бастарнського, кельто-слов'янського конгломерату, який розташувався між Дністром та Бугом в III ст. до н. е. - III ст. н. е. Власне цей кельто-слов'янський симбіоз стоїть біля підвалин ранньослов'янської державності, яка відома як Бастарнія на староукраїнській торгово-економічній основі. Власне цей бастарнський період пов'язується з латенськими, пшеворськими та черняхівськими старожитностями, які наслідують кельтські старожитності і займають період з III ст. до н. е. до III ст. н. е. Власне вся ця сукупність і кристалізувала Бастарнію [63, с.123 - 175].

Український дослідник М.Ю. Брайчевський вважав Бастарнію, розміщену на карті К. Птолемея, реальністю, і наголошував, що в I ст. н. е., особливо у II ст. н. е., після того як Дакія була включена у склад Римської імперії, слов'яни-українці були змушені консолідуватися перед зовнішнім ворогом. Власне такими консолідаторами і були бастарни. З території Бастарнії розвивались інтенсивні торгово-економічні та політичні відносини з Римською рабовласницькою державою, що можуть засвідчувати знахідки римських монет і речей в Подністров'ї та Південній Волині [27, с.119 - 120].

Дослідник В.Г. Лянскоронський теж вважав, що великі скарби римських монет з території Карпат, Прикарпаття виникли в силу тісних економічних зв'язків карпів-бастарнів з римським світом. Хронологія їх знайдення говорить, що до 45 року н. е. монети були знайдені 45 скарбів, 54 - 24 років н. е. - 643 скарби, римські монети III століття н. е. - 80 скарбів, скарби римських монет IV ст. н. е. - 157 скарбів, скарби римських монет V ст. н. е. - 198 скарбів, із них 187 монет в одному скарбі [98, с.463 - 464].

Власне у часи правління римського імператора Траяна відбувається розквіт торгово-економічних відносин у прикарпатських слов'ян, про що може говорити про поширення на слов'ян, римського «Торгового Права». Не можучи завоювати Карпати і Прикарпаття військовим шляхом, наголошує І.Т. Круглікова, римляни поширили на цей регіон свій економічний вплив, який слід віднести до затвердження у слов'ян римських торгово-економічних відносин [87, с.34, с.163 - 165].

Щодо торгово-економічних відносин між римлянами і слов'янами то вчений М.Ф. Котляр висловив сумнів щодо глибокого проникнення римського торгового права у слов'янські торгово-економічні відносини регіонів Карпат та Прикарпаття [82, с.20 - 21]. Натомість польський вчений В.

Хенсель вважав, що римська торгово-грошова система та римське торгове право мало великий вплив на розвиток міст у слов'ян регіонів Карпат, Прикарпаття та Подністров'я і їх державності, Бастарнії, зокрема [182, с.34 - 35].

У слід за містами регіонів Карпат, Прикарпаття та Подністров'я, під впливом римлян, наголошував В.В. Ауліх, розвинулися міста у Волині зокрема городище Зимно було центром союзу слов'янських племен. Власне цей центр, скоріше ніж Київ у Подніпров'ї став центром Волинської ранньо-феодальної держави [6, с.28 - 29, с.122 - 123].

Власне на території Карпат, Прикарпаття і Волині у I ст. н. е. докорінно змінюється соціально-економічний та політичний лад, під римським впливом внаслідок торгово-економічних, та розрахунково-грошових відносин виникає класове суспільство, зароджується з усіма атрибутами королівської влади, ранньофеодальна державність [5, с.81 - 83].

За висновками досліджень В.Д. Королюка, Прикарпаття і Подністров'я були контактними зонами з римським світом. За археологічним матеріалом можна прослідкувати розвиток торгово-економічних зв'язків і росту торгово-економічної культури Прикарпаття, як у економічному так і політичному розумінні [81, с.8 -10].

Дослідник М.Ю. Брайчевський наголошував, що тісні економічні відносини відомі і до I століть н. е. З'ясовуючи товарообіг по скарбах римських монет він прийшов до висновку, що у I ст. н. е. пройшов своєрідний економічний вибух, тобто масовий прихід римських грошей на територію Прикарпаття і Подністров'я у час правління римського імператора Траяна (98-117 р. н. е.). Масово, на думку дослідника, римська монета на території Карпат, Прикарпаття та Волині поширювалася по лінії Володимир-Волинський, Торжище, в Хмельницькій, Тернопільській, Івано-Франківській та Львівській областях, області Карпат. Масове поширення римських монет співпадає з виникненням черняхівської культури. Знайдення великих скарбів римських монет у цьому регіоні може засвідчувати, що у I-IV ст. н. е. тут проходила широкомасштабна торгівля римлян з слов'янами, були налагоджені широкомасштабні торгівельні зв'язки [28, с.5 - 8].

Про велику торгівлю хлібом слов'ян з римлянами наголошує і Б.О. Рибаків, який відмічає затвердження у слов'ян римської системи міри. За слов'янський хліб, наголошував дослідник, римляни розраховувалися срібними і золотими монетами [139, с.31 - 37].

Все це наголошував дослідник В.В. Кропоткін, говорить про наявність класової деференціації у населення, оскільки римський вплив, торгівля хлібом, та на виручені гроші купівля імпортованих товарів римлян, збагатили панівну верхівку слов'янського суспільства. Вся ця економічна близькість слов'ян і римлян привела до виникнення в останніх ранньофеодального суспільства [86, с.48 - 49].

Приблизно так розуміє розвиток карпато-бастарнського суспільства та етносу Карпат, Верхнього Дністра та Західного Бугу визначний український археолог В.Д. Баран, який наголошує, що кристалізація торгово-економічних взаємовідносин у слов'ян настала в епоху черняхівської культури [12, с.7 - 13].

На схожій позиції стояв і Кам'янець-Подільський дослідник І.С. Винокур, який датував найбільші взаємовідносини римлян і черняхівців II-IV ст. н. е. [38, с.27 - 33].

Дослідник Є.В. Махно виділив Черняхівську культуру Дністра, Дунаю та Буга в один локальний варіант слов'янської культури, яку ми називаємо бастарнською і поєднуємо з локалізованою на карті К. Птолемея, державою Бастарнією [104, с.61 - 62; 191].

Цей локальний бастарнський варіант, який і вступив торгово - економічні стосунки з римлянами, наголошував В. Петров у I-IV ст. н. е. досягає вершини своєї економічної та політичної могутності та розквіту. Далше у V ст. н. е. цю культуру знищують гунни, у VI ст. н. е., як наголошував літописець Нестор: «дулібів примучують авари» і тільки у другій половині VI ст. н. е. іде нова хвиля відновлення «стандартів Черняхівської культури» [124, с.67 - 79].

Далше на цій же основі, наголошував М.Н. Тіхоміров, розвинулось політичне об'єднання навколо городища Волиня, яке склалося у III - IV ст. н. е. В цей час у слов'ян були уже царі, зокрема могутній цар Бож, якого оточували князі та бояри. Все це говорить про наявність ранньофеодальної державності [161, с.42 - 43].

Таким чином існування ранньослов'янської феодальної державності, наголошував Б.Д. Греков, слід розпочинати з Бужської (Бастарнської) феодальної державності. Сам факт об'єднання великої маси слов'ян у II-III ст. н. е., яку К. Птолемей називає, як Бастарнія, у економічному і військовому розумінні поблизу Римської імперії говорить, про те, що рано чи пізно ці дві військово-політичні системи приречені були прийти до війни. Слов'янські князівства бужан, волинян, прикарпатських бастарнів та карпів-хорватів стали міцними, вони вже об'єднанні в державі Бастарнії, і не задовільнялися мирною торгівлею, їх князі та дружина вже бажали військової здобичі [45, с.22 - 25].

Таким чином генезис слов'яно-римських відносин зафіксований і так званими Певтінгеровими таблицями, які розміщують венедев-слов'ян та бастарнів, карпів з якими вступили в стосунки римляни в областях на схід від Карпат головно в Прикарпатті [147, с.40, с.41, с.55 - 58].

Слід наголосити, що венеде та бастарни на цих картах відображені на досить великий регіон, топоніми та гідроніми яких, як вважав російський дослідник В.В. Седов склали один слов'янський мовний ареал, який прямісінько тягнеться в Подунав'я і в кінці I тисячоліття до н. е. до I ст. н. е. прослідковується по сукупності філологічних та археологічних джерел [146, с.119 - 133].

Слід наголосити, що уже визначний російський вчений М.В. Ломоносов проаналізувавши всі відому у його час джерела про слов'ян прийшов до висновку, що слов'янський конгломерат і мовний ареал заселяв у давнину міжріччя Дунаю та Дністра, аж до відрогів Карпат. Він ще у XVIII столітті висунув гіпотезу, що перша державність була у слов'ян-антів [96, с.245].

З цього приводу П.С. Гіляровський, який теж будував свою слов'янську концепцію на працях М.В. Ломоносова наголошував: «що М.В. Ломоносов будував свою концепцію у поєднанні з народним фольклором та епосом, який у його час, у XVIII столітті, побутовав в «южнорусском народе» [41, с.758 - 759].

Інший російський історик В.О. Ключевський уявляв собі стародавню слов'янську державність, як торгову республіку, яка виникла на економічному розвитку слов'янських племен: землеробства, скотарства, ремесел і внутрішньої та зовнішньої торгівлі [75, с.116 - 126].

Дослідник Ю.В. Готьє вважає, що ця мовна спорідненість Дністро - Подунав'я, яка прилягала до Причорномор'я розвинулась внаслідок мовної спорідненості з цивілізацією гетів чи бастарнів. Ймовірно цей мовний ареал слов'ян розвинувся і утвердився тут під впливом бастарнів [44, с.98 - 100].

Радянська історіографія опираючись на джерельну базу, та аналіз свідчень В.М. Татівщева вважала, що мовний ареал та політична культура слов'ян дуже давня. З епохи князя Славена - Словена, якого оприділюють в хетто-слов'янській епосі до Божа - Буса, Маджака - Межимира до Кия слов'яни майже десять століть управлялися своїми князями. Криза рабовласницького суспільства у сусідніх римлян розпочала у слов'ян нову форму державності. Уже з II чи III ст. н. е. у них своя ранньофеодальна державність, яка очолюється слов'янськими князями. Дослідник В.М. Татищев наголошував, що всю державність розпочали у Прикарпатті і Карпатах, Бастарни: «Славен виходячи з регіону Карпат на рівнину залишив там сина Бастарна з своїми бастарнами», наголошував дослідник. Тому держава Бастарнія, яку зафіксував давньогрецький географ Клавдій Птолемей, є перша в регіоні Карпат, слов'янська держава [118, с.734 - 735; 191].

Розвиток феодалізму в Бастарнії, вважав Ф.І. Леонтович, відбувся в Карпатах внаслідок економічного розвитку, зокрема розвитку металургії. В зв'язку з цим він висунув цілу економічну теорію карпато-слов'янської державності «Бастарнії». Князівська влада сформувалась в Карпатах, на його думку, внаслідок розширення її економічних повноважень. Ні військові кампанії ні захоплення інших територій не змогли так укріпити князівську владу карпатських можновладців, як сталий поступальний економічний розвиток. Економічні інтереси Карпатських волостей, стала торгівля з Римом за Карпати, перетворила торгово-общинну владу карпатських володарів з простого пастушого та торгового життя у владу політичну, князівську [92, с.207].

У карпатських слов'ян - бастарнів, його торгово-ремісничої знаті та князів, на думку іншого російського вченого В.І. Сергієвича, окрім політичних взаємовідносин, задля активного функціонування їх князівств-держав, стояли і торгово-економічні відносини. Ці обов'язки на князів накладала торгово-економічна знать та її представний орган, Віче, яке і регулювало торгово-економічні взаємовідносини між князем і торгово-ремісничою знаттю [147, с.28 - 32].

Такі свідчення дають підстави говорити про наявність у карпатських слов'ян-бастарнів стародавніх законів, які вчені назвали «давньослов'янське право», про яке ще згадував римський літописець V ст. н. е., Зосима, розповідаючи про події III ст. н. е. В подальшому візантійський письменник VI ст. н. е. Прокопій Кесарійський, опираючись на римські джерела, фіксує нам правові відносини у антів та склавинів які передавалися із покоління в покоління [46, с.5 - 6].

Схожу позицію займав інший російський вчений А.Є. Пресняков, який вважав, що карпатська державність у слов'ян виникла внаслідок розвитку ремесел та землеробства. Перша слов'янська держава вже була примітивно торгова. Внаслідок розвитку торгового класу і появилась феодальна державність у карпатських слов'ян бастарнів та карпів [127, с.54 - 57].

Цілком ймовірно, що такий тип розвитку державності був притаманний для Бастарнії (Карпат, Прикарпаття та Подністров'я), де власне феодалізм виник у II-III ст. н. е. якому сприяли широкомасштабні торгово-економічні відносини з Римською імперією. Відомо, що карпатські

слов'яни власне цих регіонів вели широкомасштабну торгівлю яка, за свідченням римського літописця Плінія досягала 100 мільйонів сестерцій, що по тих часах було великою сумою грошей. Знайдені в Карпатах та Прикарпатті великі скарби римських монет, яскраве цьому підтвердження. Власне тут формувалася карпатська феодальна формація. Римські та в подальшому візантійські джерела розповідають про велику кількість в цьому регіоні королів, князів, царів, яких оточує велика кількість васально залежних вельмож, які складають як військову, торгівлю так і земельну аристократію [118, с.57 - 58].

Власне все це говорить, про велику торгово-економічну могутність регіонів Карпат та Прикарпаття, яка розвинула торгово - економічну Бастарнську державність. Власне у Карпатах та на галицькому пониззі здавна функціонували такі міста, як: Баля, Сучава, Нечун, Хотин, Коломия, Киля, Білгород, Городок на Черемоші, Берлад, Нижній Галич, Серет, Черн, Яський Торг, Романів Торг, Корочюнів Камінь та інші [67, с. 6 - 12].

Всі ці бастарнські та хорватські міста які виникли в римський час, особливо розвинули свою торгово-економічну та політичну силу епоху сусідства Візантійської держави. Торгуючи з Римською, а в подальшому Візантійською імперією: хлібом, сіллю, медом, хутром, лісом, карпатські і прикарпатські слов'яни кристалізували свою державність, яка відома з грамоти Івана Ростиславовича, князя Берладського князівства [48, с.336 - 381].

Слід наголосити, що «Слово о полку Ігоревім» теж знає потужний розвиток торгово-економічний та політичний розвиток в історії регіонів Карпат, Прикарпаття у II-IV ст. н. е. Український дослідник В.П. Петров теж вважав, що з епохи присутності в регіоні Карпат, Прикарпаття і Подністров'я римської військово-політичної системи з останньою, карпатськими і прикарпатськими народами бастарнами і карпами були налагодженні торгово-економічні відносини, про що засвідчує культура Карпатських курганів і Черняхівська культура, які розвинулись під впливом Риму [122, с.11 - 12].

Дослідник П.М. Третяков наголошував, що бурхливий розвиток слов'янського етносу Карпат, Прикарпаття у I-III ст. н. е. слід ставити в основу ранньофеодальних відносин. Він виділив їх в окремий Прикарпатський варіант слов'янської культури, який поєднав з стародавньою державою карпато-прикарпатських слов'ян - Бастарнією. Немає сумніву, що дана бастарнська етноструктура та культура, яка склалася у Карпатах, Прикарпатті та Подністров'ї набрала рис римо-провінційної культури. Знаходячись на периферії Римської рабовласницької держави, зазнавши від неї сильний вплив внаслідок великих торгово - економічних та політичних зв'язків, слов'яни ступили у тісні взаємовідносини з багатоліким римським світом і у I-IV ст. н. е. набрали високого рівня торгово-економічних відносин, та економічної та політичної культури, внаслідок розвитку своєї створили, як розуміли її греки та римляни, держави Бастарнії [164, с.12 - 15; 191].

В цей час в Бастарнії входить в обіг римська монета поширюється письмо на грецькій а згодом римській основі, розвиваються ремесла, землеробство, які сконцентровані та взаємовигідну торгівлю. Власне в цю благодатну епоху в Карпатах, Прикарпатті та Подністров'ї розвивається Бастарнська держава, яка відома із джерел, як «Королівство Бастарнів», все це, як наголошував дослідник В.І. Довженко, видно із матеріалів Черняхівської культури [51, с.39 - 43].

А це зачить, як наголошував мовознавець Ф.П. Філін, що культурний і мовний ареал бастарнів та карпів, які відомі під загальною назвою Бастарнії, формувалася не тільки в Карпатах, Прикарпатті та Подністров'ї але й в Побужжі [174, с.20 - 45].

Виявлені археологами зарубинецькі пам'ятники Південного Бугу і в Подністров'ї, які належать слов'янам, наголошує археолог П.І. Хавлюк, яскраво проливають світло на проблему формування слов'ян в Карпато-Дністровському та Бужському регіоні [175, с.7 - 19].

Як вважають дослідники В.Д. Баран, Б.О. Тимошук, та інші зарубинецька культура поширювалася від Верхньої Вісли до Дніпра, де цементуючою територією був регіон Карпат, Подністров'я та Попруття. Сукупність археологічних досліджень дало право цим вченим наголосити, що зарубинецька культура є слов'янською і у цьому регіоні її слід виділити у локальний варіант і поєднати з означеною на карті К. Птолемея, Бастарнією [4, с.32 - 34].

У слід за зарубинецькою культурою на території Волині та Подністров'я були відкриті зарубинецько-пшеворські та пшеворські старожитності, які на думку Д.Н. Козака тісно пов'язуються між собою. На думку дослідника пшеворська культура пов'язується з присутністю у III-IV ст. н. е. у регіоні готів та бастарнів. Ці пшеворські поселення виявлені господарськими будівлями, житлами довгі стіни яких були обернені до сходу сонця. Велика кількість господарських будівель свідчить про розшарування пшеворського суспільства, наявність окремих господарів - власників. Такий симбіоз слов'янських та готських поселень на слов'янській основі відповідає опису слов'ян і герман

римським істориком I ст. н. е. Корнелія Тацита: «свої села вони розміщують не так як ми, а кожний із них залишає навколо свого дому просторий участок» [160, с.23 - 57].

Така сама архітектура, та обряд поховання характеризує слов'яно - готську культуру в III-IV ст. н. е., що дає право наголосити, що зарубинецькі старожитності датуються I-III ст. н. е. і в одному столітті функціонують поряд з старожитностями пшеворської культури. В цьому ж регіоні в цей же час відкрита і липецька культура, яка пов'язується вченими з дакійцями. Вся сукупність цих пам'яток кристалізує, на нашу думку, політичну етноструктуру Бастарнію, яка в подальшому у IV ст. н. е. кристалізує суто слов'янські старожитності регіонів Карпат та Прикарпаття [4, с.32 - 34; 191].

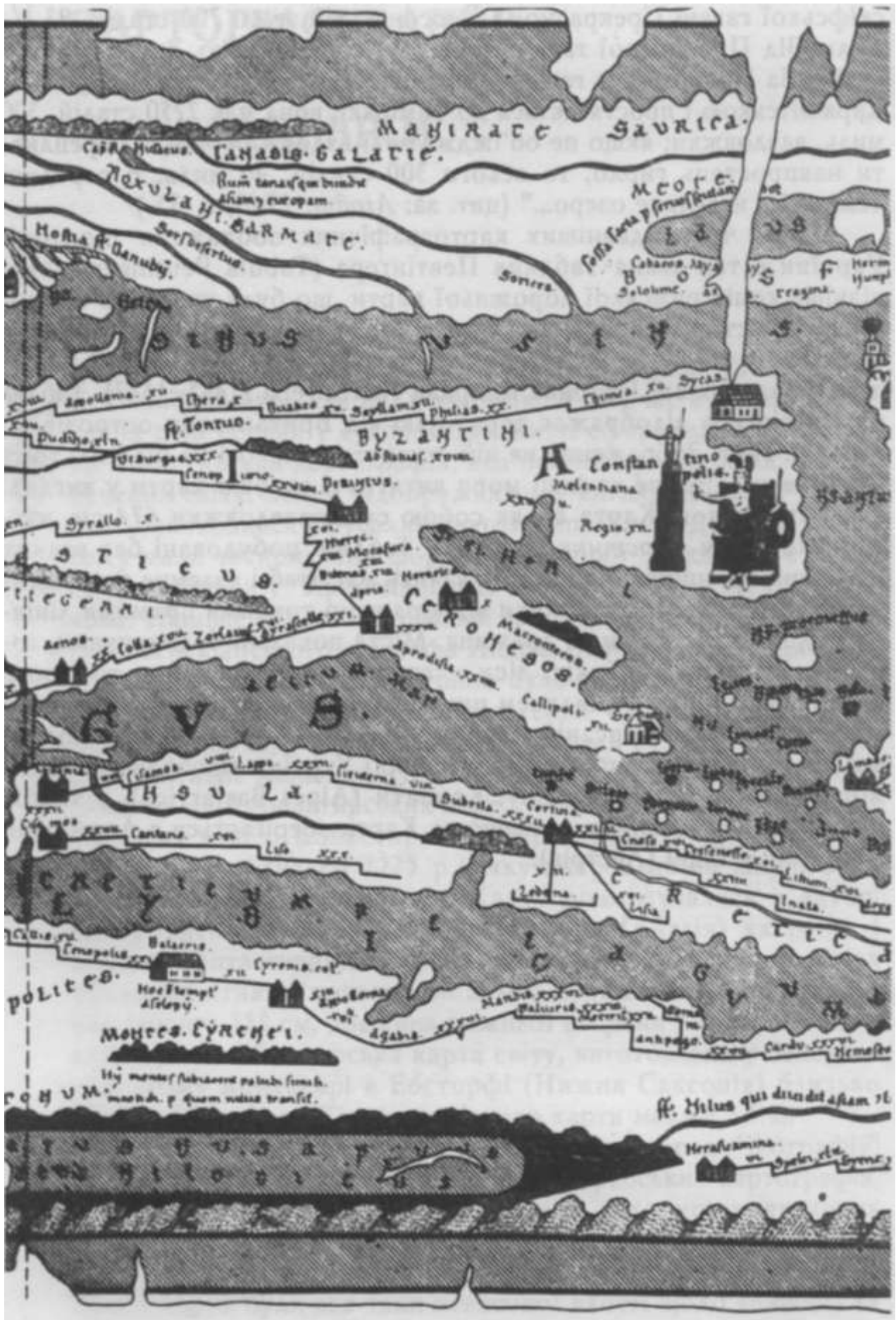
Слід наголосити, що пшеворське суспільство мало в своїй основі досить міцну військово-політичну організацію на основі землеробського та пастушого населення регіонів Карпат, Прикарпаття та Подністров'я. Вчені пов'язують пшеворські старожитності з гото-дакійським конгломератом, який відомий в римських джерелах, як карпи. До цього конгломерату карпів входило і землеробсько-пастуше населення. В подальшому всі гото-дакійські компоненти розчиняються у слов'янському конгломераті і могутні карпи III-IV ст. н. е. це вже великий слов'янський військово-політичний союз Карпат, Прикарпаття та Подністров'я [4, с.113 - 126].

Характерно, що такі наші висновки співставляються з свідченнями римських джерел, які поряд на території «Бастарнських Альп» під якими слід розуміти Карпати розміщують вищеописаний народ бастарни, даючи йому відповідного рівня характеристику. Основними народами на їх думку, та за висновками вчених XX століття тут були: бастарни, карпи, певкіни. Галицький дослідник XIX століття О. Партицький проаналізувавши свідчення римських джерел, вважав, що у Прикарпатському регіоні у III ст. н. е. наймогутнішим народом були бастарни та карпи, під якими він бачив слов'ян [119, с.224 - 226]. Його сучасник історик І. Забелін, вважав, що з сукупності народів, які проживали на території Карпат, Прикарпаття та Подністров'я, а це Певкіни - Буковинці, Карпи - Горяни, Бастарни - Прикарпатці утворилась могутня слов'янська держава Бастарнія, яка профунціонувала до III ст. н. е., а пізніше з III ст. н. е. державну першість перейняла держава, яку римські джерела називають «держава карпів», яка є латинізована назва Хорватії. В основному назва «Бастарнія» та в подальшому Карпи - Карпатія - Хорватія поширювалося на «Горалів - Горців», до яких належить народ Карпи-Хорвати, Певкіни-Буковинці і Прикарпатці - Бастарни. До Чорних Слов'ян відносяться слов'яни, які живуть у Карпатах в Чорногорі (чорногорці). Немає сумніву наголошував І. Забелін, що Карпатські слов'яни в цей час мали могутню державу і громали наступаючих у регіон римських легіонерів. Археологічні джерела виявили розташування римських легіонів біля стародавнього міста Коломиї. Власне карпатські та прикарпатські слов'яни зупинили наступ римлян у Карпати і Прикарпаття, не даремно в одній стародавній гуцульській коломиї співається: «... Коломия давне місто за римлян постало». В подальшому після розгрому римських форт - постів на території Карпат і Прикарпаття бастарнами та карпами-хорватами, ці народи довго і мирно співіснували у Карпатах, Прикарпатті та Подністров'ї з V-VI ст. н. е. Тут вони вступили в конфлікт з Візантійською імперією на яку з метою здобичі часто нападали. Слов'яни карпи-бастарни, як вважав І.Забелін дали відсіч і аварам. Тільки карпи - хорвати, мешканці Карпатських гір, наголошував І. Забелін та держави Великої чи Білої Хорватії. Переговори розгромили аварів і з нічим аварський каган залишив Хорватію у спокої, а це говорить, що влада Акарського каганату не поширювалася на Карпати, Прикарпаття та Подністров'я [57, с.370, с.448, с.457 - 458].

Дослідник І. Забелін вважав, що з Карпатських гір, із тих самих місць де проживали: карпи, певкіни, бастарни робили свої походи на римлян. Особливо небезпечним для римлян був східний кут Карпат, де в основному володарями великих територій були бастарни. З історичної території відомо, що територія бастарнів знаходиться від витоків Вісли до Верхнього Дністра і Буга. Їх країна називається Бастарнією, в подальшому Галичиною, населення якої було стародавніми слов'янами [57, с.458 - 459].

Слов'яни - бастарни на цій території ослов'янили прийшлих могутніх кельтів-галатів, не пустили у свою країну войовничих аварів. Королі бастарнів у I-III ст. н. е. такі, як Дельдьо, Гораль громили Римську імперію, а в подальшому Візантійську імперію. Карпатські царі бастарнів та карпів: Радогост (584-594рр.), Мусокій, Мусук, Родогаст, Пірогаст очолювали у різні віки цю могутню Бастарнську державність. Цілком ймовірно, наголошував дослідник І. Забелін, що бастарни розвиваючись кристалізували феодальну державність, яку античні та римські джерела в II-III ст. н. е. називали Бастарнією, розміщуючи її епіцентр в басейні Дністра та Буга, епіцентр якої галицький історик О. Партицький пов'язував з Перемишлем [57, с.572].

В цих регіонах Прикарпаття та Карпат розміщував бастарнів і римський історик Корнелій Тацит [160, с.372 - 373]. Тут розміщує бастарнів і дорожня карта римських шляхів III-IV ст. н. е.

Мал. 1. Певтінгерові таблиці, дорожня карта римських шляхів III-IV століть на якій зафіксовані бастарни.

З тим, що бастарни проживали в Карпатах і Прикарпатті у римський час був згідний і визначний російський мовознавець Ф.П. Філін, який відзначав багато топонімів з етноназвою бастарнів: бастарн - бастар - бастр від Дунаю до аналогічних топонімів в Карпатських горах та у Прикарпатті. На його думку територія бастарнів, а отже Прикарпаття і Карпатські гори треба включити в до території на якій формувалась мовна культура правдавніх слов'ян-бастарнів (бистрян). Вона, на думку дослідника, починалась з Повіслення і охоплювала Карпати, Прикарпаття та Побужжя. Все це територія бастарнів, яку вірно на свій карті, як могутню державу зафіксував К. Птолемей [174, с.20 - 45; 191]. Інший мовознавець С.Б. Берштейн вважав, що уже в III ст. до н. е. власне Карпати з обох сторін і Дністро - Побужжя в яких проживали землеробські та скотарські племена бастарнів, слід відносити до території мовного формування слов'ян. Вся їх мовна спорідненість тяготіла в одну сторону до Дунаю, а друга східна до Бугу [21, с.60 - 90].

На думку мовознавця та філолога В.П. Кобичева, топоніміка та лінгвістичний матеріал дає підстави вважати, що стародавні слов'яни розпочинали свій рух з Карпат в Подністров'я та з Подунав'я та областей Карпат, в Побужжя, що пов'язується з стародавніми гідронімами бастарнів Карпатського та Дністровського регіонів, які плавно рухаються у Побужжя. Західним кордоном цього бастарнського конгломерату були Карпати «Альпи Бастарнські». У цьому регіоні мовна спорідненість очевидна, яку слід співставляти з картографією давньогрецького картографа К. Птолемея, який назвав цю етнічну спорідненість Бастарнією [76, с.51 - 67]. На цьому наголошує і румунський археолог М. Макря, який вважав, що слов'яни в Подунав'ї в до римську добу були стародавнім народом. Тільки з римською експансією вони були витіснені у Карпати і Подністров'я [102, с.28 - 29].

Тут же на території Бастарнії фіксує єдине мовне споріднення слов'ян і мовознавець О.М. Трубачев, який вбачає мовне зародження слов'ян в системі індоевропейського етносу. На його думку процес складання праслов'янської мови проходила локально як в Карпатах так і в Прикарпатських областях, де праслов'янська мова формувалася з індо-європейської спільноти [165, с.194 - 200].

Цієї ж мовної концепції притримується вчений В.В. Іванов, який наголошує на зв'язках слов'янських мов з анатолійськими мовами, що дає право наголошувати на ідентичності слов'янського етносу з подунайськими, карпатськими етносами і бастарнськими зокрема [61, с.29].

За даними топонімії до приходу римлян в регіон слов'яни проживали в лісистих Карпатах, Трансільванії та Семигородді. Як наголошують дослідники слов'янську назву Семиграддя ця територія отримала від семи римських колоній, які постали в сусідстві з слов'янським світом, який розселювався в Карпатах, Прикарпатті, Подністров'ї, що засвідчують дані топонімії [174, с.20 - 45, с.59 - 63].

Дослідник В.В. Мавродін вважав, що регіони Карпат і Прикарпаття дійсно є територіями зародження слов'янства. Власне в Прикарпатті за свідченням давньогрецького географа К. Птолемея в I-II ст. н. е. проживали карпатські слов'яни-бастарни, тут сформувалась стародавня карпаська слов'янська державність, яку він називав «Бастарнія» [191].

В епоху кельтського переселення на схід в перших століттях нашої ери в Карпатах розвинули промисловість кельти: Галати, Бої, а в римський час в Карпатах розміщувалась держава Бастарнія, в подальшому Склавинія та Антія. Археологічні джерела засвідчують поступальний розвиток одного і того ж етносу на Карпато-Дністровській території, сталість та еволюцію одного і того ж карпатського етносу у регіонах Карпат і Прикарпаття. З'ясовуючи етногенез та проживання бастарнів дослідник В.В. Мавродін розглядав політичний і економічний розвиток історії регіонів Карпат з III ст. до н. е. до III ст. н. е. Дослідник В.В. Мавродін наголошував: «Бастарни проселилися в Карпатах та Подністров'ї та просунувшись в Прикарпаття внаслідок витіснення їх римлянами з Дунаю. Власне після приходу римлян на чолі з полководцем Красом, бастарни вступають з римлянами в війну, яку програють. За таких обставин, під тиском Риму бастарни починають переселюватися на схід в Карпати і Прикарпаття» [100, с.26, с.78 - 81].

З археологічної точки зору цю концепцію підтримав археолог М.І. Лякушкін, який вважав, що гірські і пригірські місцевості: гора, хребет, бердо, бір (самбір), ріки, що витікали із Карпат Бистриця, Ворона, Тиса, Біла, Черемош, Сян, всі вони лежать на карпато-слов'янському археологічному матеріалі, який належить бастарнам. І хоча археологічно, достовірно, слов'янські старожитності у Карпатському регіоні виділені тільки в II-IV століттях нашої ери, все це говорить про те, що вони були тут і у більш раніший час і виявлені в стародавньому пласті серед археологічних культур Карпат та Прикарпаття [97, с.27 - 39].

Власне в цей же час і утверджуються регіональні племінні князіння у карпатських слов'ян. Цей процес, на думку В.П. Кобичева у слов'ян Прикарпаття і Карпат проходив у I ст. н. е. внаслідок

кельтського, а в подальшому римського вторгнення в регіоні Карпат, формується великий конгломерат, який відомий з античних римських джерел, як «держава Бастарнія» та «держава Карпів», із візантійських джерел - «Велика чи Біла Хорватія» [76, с.72 - 74].

Проаналізувавши всі наявні джерела, дослідник І. Сюзюмов вважав, що активний розвиток в регіоні Карпат, Прикарпаття, Подністров'я та Побужжя відбувся внаслідок приходу Римської держави, яка внаслідок впливу як економічного так і політичного зародила у Карпатах, Прикарпатті та Подністров'ї ранньофеодальні відносини, що спостерігається вже у II-III ст. н. е. у прикарпатській державі бастарнів та карпів. Стосунки римлян і слов'ян, наголошував дослідник І. Сюзюмов, в регіонах Карпат, Прикарпаття зародили тут першу слов'янську ранньофеодальну державу, яка прискорила феодальний розвиток всього Карпато-Дністровського регіону [156, с.48 - 57]

Римський світ виявив на слов'ян Карпат, Прикарпаття і Подністров'я найбільший вплив. Римляни практично дійшли до Карпат і Середнього Дністра. Ними були укріплені і перетворені в римські фортеці в Прикарпатті і на середньому Дністрі. Далше вони просунулись і до Прута. Біля Коломиї, яка як засвідчує український фольклор «постала в римський час» стояв римський легіон, що засвідчено археологічними розкопками. Власне територія Коломийщини і була тією стародавньою контактною зоною Римської держави і слов'янського світу Карпат і Прикарпаття у III ст. н. е. Більш тісніші взаємовідносини Римської держави її впливу на політичний, соціально економічний та суспільний устрій слов'ян Карпат і Прикарпаття потребує подальшого дослідження, однак уже сьогодні із сукупності всіх наявних джерел, як вважав дослідник І. Сюзюмов, можна наголосити, що рішучим фактором у зародженні, становленні та розвитку феодальних відносин та міст у регіонах Карпат та Прикарпатті була Римська держава, що засвідчує і «Слово о полку Ігоревім»: «Були віка Траянові» [155, с.51 - 57].

Невелика кількість римських джерел по цій проблемі, наголошував дослідник Є.П. Наумов, яка доповнюється археологічними, лінгвістичними та фольклорними джерелами, яскраво розповідають про рух римських легіонів у регіоні Карпат і Прикарпаття та встановлення політичних та торгово-економічних взаємовідносин з населенням цих регіонів. Рим потребував хліба і металів, які були в Карпатських горах та Прикарпатті і Подністров'ї тому взаємовигідні економічні взаємовідносини, торгівля стали першою фазою в II ст. н. е., які розвинули карпато-слов'янську політичну та військову організацію у III столітті н. е., як у Карпатському регіоні стала на вищий суспільний і військово-політичний щабель, який називається в науковій літературі, як ранньофеодальний лад, зокрема це видно по прогресуванні Карпатськи і Прикарпатських бастардів та карпів - хорватів [110, с.117 - 118].

Внаслідок проникнення римських купців та перебування римських військових, легіонерів в регіонах Карпат і Прикарпаття, у місцевого слов'янського населення пройшли римські лексичні та мовні запозичення, як от «легіонери» - римське, а «легіні» - українське, ряд назв мір та зважуваних пристроїв, як римське - вага, українське - вага, важити - і багато інших. Багато римських слів, які збереглися в обиході місцевого слов'янського населення контактних зон Карпат і Прикарпаття, зокрема, Коломийщини, яскраво говорить про розвиток певного мовного ареалу на римській основі у римський час, що потребує подальшого дослідження. Слід наголосити, що цей мовний ареал був живучий ще й у XVIII столітті на що звернули, досліджуючи місцевий фольклор, австрійські вчені, які однозначно вказали на його стародавність і утотожили з римською добою історії Карпат і Прикарпаття [173, с.34 - 51].

Таким чином у II-III ст. н. е. в Карпатах і Прикарпатті «контактній зоні римського та слов'янського світів» політичні та торгово-економічні контакти привели до виникнення феодальних відносин та державності, яка поставила слов'ян карпів і бастардів на нову фазу торгово-ремісничого розвитку, який розвивався у слов'янських городищах: Коломиї, Галтісі-Галичі, в Зимно на Волині та інших [173, с.331 - 334].

Вже тоді слов'яни регіону зупинили просування Римської держави як у Карпати так і у Верхнє Подністров'я, вже тоді королі бастарнів та картів, як вони самі наголошували за свідченням римського літописця Зосіма: «були могутніші від королів готів». Власне в кінці III на початку IV ст. н. е. королі карпів від діалогу з Римською державою перейшли в наступ на останню і власне держава Карпів римської епохи, набравши під римським впливом політичну силу, кристалізувалась за свідченнями візантійських джерел у Велику чи білу Хорватію, яка у VI ст. н. е. в союзі з Візантією, вступила у смертоносну війну з Аварським каганатом. Внаслідок довгої боротьби Велика чи біла Хорватія в союзі з Візантійською імперією VII ст. н. е. розгромила Аварський каганат [128, с.23 - 39].

Із вище сказаного стає очевидним весь процес, який привів суспільство бастарнів до того, що у II-III ст. н. е. пройшла централізація і феодалізація бастарнів і карпів, які розвинули свої продуктивні сили та державну організацію внаслідок взаємовідносин з Римом. Однак зберігши від Риму

економічну і політичну незалежність карпи наростили військово-політичну організацію, яка спостерігається нами як добре улаштована і централізована. Дослідник П.М. Третьяков вважав, що бастарни і карпи серед решти карпатських слов'ян у III-IV ст. н. е. знаходилися на стадії ранньофеодальної державності [162, с.520 - 521].

Ще раніше в епоху римського літописця К. Тацита в I столітті н. е. римляни захопили Нижнє Подністрів'я і зосередили свою владу в містах: Діночетія, Трезмис, Новгодунум, Течке, Аррубіум, Гальмунс. Власне з цих міст римляни почали наступати у слов'янські землі середнього Подністрів'я, закріплюючись низкою фортець та опорних пунктів, як наприклад біля міста Коломиї. Цей рух був добре спланований, тому не дивно, що у фазі своєї найбільшої політичної могутності римські легіони дійшли до Коломиї і знаходяться в цьому регіоні близько півтора століття, що засвідчено археологічною наукою [118, с.34 - 36].

Слід наголосити, що у цих місцях в місті Томи був засланий римський поет Овідій. В своїй праці, яку він написав у 18 році нашої ери. Римський поет і письменник Овідій дуже добре описав кінні дружини сарматів - слов'ян, які постійно тривожили своїми нападами політичний та економічний устрій римлян: «Лиш чуть вартовий з дозорної вишки подасть сигнал тривоги, ми в той же час тремтячими руками одягаємо доспіхи. Жажливий ворог озброєний луками і отравленими стрілами оглядає стіни на важко дихаючих конях. Кругом грозять жорстокими війнами безчисельні племена. Ворог густим натовпом подібно птахам нападає тоді, коли ми менше чекаємо його, налітає і уводить добичу майже незаміченим. Ми часто збираємо посеред вулиць ядовиті стріли. Інколи правда буває мир, та в нікого не має віри в мир...» [117, с.277 - 278].

Хоча римський письменник і поет Овідій і критично називає всіх варварами, не уконкретнюючи, що мова йде про слов'ян, та з інших джерел нам достеменно відомо, що власне в цей час слов'яни намазували наконечники стріл ядом. Власне слов'яни в I ст. н. е. активно нападали на римську провінцію «Дакія». Слід наголосити, що власне в час Овідієвого заслання римляни захопили середнє Подністрів'я і можна припустити, що, як засвідчують карпатські легенди Овідій разом з просування римських легіонів побував у Подністрів'ї. Недаремно за переказом і легендами у Покутті є «Овідієва гора», «Овідієв камінь» з якого нібито поет читав чи то римлянам чи то варварам - слов'янам свої вірші. При всій інтерпретації джерел та легенд, можемо наголосити, що римські легіони довгий час дійсно перебували в цих місцях. З цього огляду ця проблема потребує подальшого дослідження [118, с.36 - 37].

Якщо ще раз звернутися до римських літописців I ст. н. е., то дізнаємося, що Овідій також писав і про слов'ян гетів, в яких вбачав напарників на римські фортеці. Характерно, що через декілька років після цього Овідієвого опису, інший римський історик Корнелій Тацит у своєму творі називав слов'ян-гетів, бастарнами [160, с.372 - 373].

В подальшому римські джерела називали слов'ян венедями, склавінами, антами, карпами, бастарнами, однак найбільшу перевагу віддавали етно-назві, Бастарни, з якою на межі тисячоліть та перших ст. н. е. пов'язали гори «Альпи Бастарнські», як і в подальшому з народом, Карпи, починаючи з IV ст. н. е., гори Карпати. Ряд дослідників вважає, що бастарни це стародавня назва народу карпів-хорватів, по крайні такий логічний висновок витікає із аналізу свідчень римських джерел [91, с.235 - 315].

Дальше історію Подністрів'я та Прикарпаття нам описує готський історик Йордан, який у слід за картографом К. Птолемеем I - II ст. н. е. подає нам географію розселення слов'ян-склавинів: «від Чорного моря, Дунаю, Тиси через Карпати до Дністра, Вісли і Бугу, другі слов'яни анти, за уявою Йордана проживали від Дністра до Дніпра. Перші склали у політичному розумінні королівство Склавинів (раніших бастарнів), другі царство Антів (бужан-дніпрян). Обидва етноси впадали своїми поселеннями в Подунав'я. Руський літопис значно пізніше теж характеризує тут багато чисельні племена уличів і тиверців, які «присідають до Дунаю». Слід наголосити, що свідчення Йордана ми знаходимо тотожними з свідченнями раніших авторів, таких як Пліній, Тацит та Птолемей [72, с.72 - 73].

Візантійський історик Прокопій Кесарійський у VI столітті нашої ери розміщує слов'ян на території від Дунаю до Карпат наголошуючи, що слов'яни проживають серед витікаючих з гір річок та боліт, які знаходяться в густих лісах. Їх територія сягає до Дністра і далше за Дністер. Міста їх розміщені між болотами у важкодоступних місцях [128, с.209 - 210].

Наступний візантійським літописець Марикій Стратег наголошував, що територія слов'ян починається з лівого берега Дунаю. З IV по VI століття нашої ери їх називають венедями, склавінами, антами. Маврикій Стратег у своєму творі концентрує основну увагу на боротьбі з слов'янами, він розробляє стратегію воєн із різним слов'янськими князями [154, с.225 - 226].

Внаслідок військового протистояння з Римом у Дунайсько-Дністровському регіоні кристалізувалась у I столітті нашої ери консолідація князівств під керівництвом короля Децебала, яка, як вважають дослідники включала в себе князівства: певкінів, бастарнів, карпів. Однак це політичне об'єднання профункціонувало не довго, в цей же час римляни могутнім ударом вторглись у нижнє Подунав'я. Розгромивши злучене з вищезначених народів військо короля Децебала, римська військово-політична застала рештки його військово - політичного об'єднання відійти у верхнє Подністров'я. На зайнятій римлянами території нижнього і середнього Подністров'я, як наголошував Б.О. Рибаків, утвердилась римо-провінційна культура, яку ще ототожнюється з черняхівською археологічною культурою [159, с.69 - 70].

Як засвідчують археологічні старожитності, на цій території у I-II ст. н. е. формувалась контактна зона римлян з черняхівським населенням. Як наголошував дослідник М.Ю. Брайчевський, власне тут розпочались активні товаро-грошові відносини римлян з слов'янами-українцями, що засвідчено археологічними старожитностями Верхнього Подністров'я та Побужжя [132, с.12 - 17].

Власне в цих регіонах появились у II-III століттях нашої ери селища - городища, ремісничі центри, прото-міста. Велика кількість римських грошей, імпортованих речей, римської зброї та спорядження, наголошував дослідник В.В. Кропоткін, що стало поштовхом до зародження феодалізму [83, с.152 - 180].

Дослідник Б.О. Рибаків вважав, що головною рушійною силою до зародження і становлення міст стало ремесло, яке на нових римських технологіях дало новий поштовх до розвитку слов'янського суспільства. Окрім розвитку ремесла за римськими технологіями, між слов'янами Карпат, Прикарпаття і містами римських провінцій розпочалась жвава торгівля. На думку Б.О. Рибаків слов'яни з римлянами вели торгівлю хлібом, тваринами, свинями, коровами, вівцями та домашньою птицею: курами, качками, гусьми, хутром, медом, шкірами, рабами. Це цілком ймовірно, оскільки, римський історик Корнелій Тацит наголошує, що кожне господарство у герман вирощує хліб має в господарстві дрібну та велику рогату худобу та птицю [159, с.69 - 70].

Така приблизно сама система укладу господарювання була і в слов'янських державах бастарнів та карпів. А.І. Нікітський всесторонньо вивчивши проблему розвитку слов'янського етносу Прикарпаття, в римську добу, вважав, що становлення міст та господарства за римським зразком проходило за таким самим принципом як і в «Дакії». На його думку політична система майбутньої Русі-України, а це посадники, тисяцькі, бояри та князі знаходилися цілком на таких же правах, як римські консули, притори, еділи, квестори відносно римського імператора. Одже наголошував дослідник відносини князівської верстви з своїми васалами та підданими в Прикарпатті були встановлені в римський час на принципах римського права, відоме у слов'ян, як «Галицький Статут». Посадники, на думку А.І. Нікітського, це римські консули, притори, а воєводи, це римські центуріони [112, с.58 - 60, с.145 - 146, с.160 - 162].

Таким чином зміна політичного та соціально-економічного ладу у слов'ян-українців Прикарпаття, Подністров'я та Побужжя була обумовлена завоюванням римлянами Дакії у I ст. н. е., яка перетворилася на римську провінцію «Дакія» за всіма ознаками, характерними для тогочасної римської провінції. Римський і слов'янський світ тепер розділяли «Альпи Бастарнські» (Карпати) через які, як виразився автор «Слова о полку Ігоревім», «через Тропу Траянову», через Карпатські гірські перевали велась широкомасштабна торгівля з римськими провінціями Мезія та Дакія. Це, як наголошував автор «Слова о полку Ігоревім»: «були щасливі віки Троянові» [138, с.37].

Внаслідок взаємопроникнення політичних систем у слов'ян-українців Бастарнії змінюється політичний устрій, згідно якого царі - королі - князі, які кристалізували владу, як племінні вожді, перетворюються в ранньофеодальну знать з своїм власним апаратом насилля: боярами та дружиною. Все це політичне зміцнення слов'ян-українців проходило на межі тисячоліть та у I-II ст. н. е., в час, коли на карті великої «Сарматії» К. Птолемея появилася велика та могутня держава «Basternaе-Бастарнія» [191]. Власне в цей час у бастарнських рексів - королів починають оточувати князі, бояри та воїни, які вже тільки внаслідок захоплення великих територій і підчинення вільних общинників, перетворюються у феодальну знать. Централізація великих територій і утворення феодальної держави дає можливість кристалізувати військово-політичний апарат, який в свою чергу вже живе внаслідок ведення війн зокрема з Римською рабовласницькою державою. Власне в цей час, як засвідчують римські джерела, бастарни, карпи та інші народи регіонів Прикарпаття та Карпат розпочали напади на римські провінції. Все це застало імператорів Риму, починаючи з Трояна розпочати ведення переговорів з слов'янськими королями та князями. Як засвідчують археологічні джерела з розкраних царських могил на Волині, уже в епоху Трояна римській імператори дарували коштовні подарунки та золоті медалі з потретами імператорів Трояна, Іоана, Костянтина в знак

союзу, дружби та миру володарям Бастарнії. Не слід відкидати, що великі винагороди та грошові подання, слов'янські королі та князі отримували від Риму внаслідок військових дій проти ворожих щодо Риму, германських народів готів та гепідів [138, с.41].

Таким чином, швидкий розвиток військового мистецтва в Бастарнії вдосконалював ранньофеодальні державні структури. Як наголошував Клавдій Птолемей: «фортеці і міста слов'яни в Європейській Сарматії розпочали будувати у II столітті» [191].

У бастарнів і карпів на думку Б.О. Рибаківа городища, як засвідчують римські джерела, що активно вели торгівлю римськими провінціями появляються уже в II-III ст. н. е. Окрім торгівлі в III ст. н. е. слов'яни проводили і великі війни з Римом. Римські джерела, розповідають, що імператор Валенціан вів з венедами великі війни в 251-253 роках і внаслідок перемоги над останніми отримав титул «Венедського» - «переможцем венедів». Великі війни в III ст. н. е. з перемінним успіхом, проводили римляни і з карпами. Одна перемога римлян над карпами дала імператору право іменувати себе титулом «Карпікус»- «переможцем карпів» [138, с.45].

Як засвідчують римські джерела рух в Подністров'я проводився римлянами послідовно і на протязі тривалого часу. Уже імператор Тіберій (14 - 37 р. н. е.) вів безперервні війни в Фракії внаслідок, яких захопив останню. Імператор Клавдій у 56 році н. е. своїми легіонами просунувся до Нижнього Дністра і захопив місто Тіру. Легіони імператора Нерона закріплюють свої позиції в нижньому Подністров'ї, а також завоювали Ольвію та Крим. Як вважають дослідники власне легіони Нерона захоплюють селища та городища середньої течії Дністра і засновують місто Коломию, військовим табором, біля якого, що засвідчують археологічні дослідження, стояв довгі часи римський легіон. Особливий успіх Римська імперія отримала в час імператора Траяна (98-117рр.). Військово-політична машина Риму, яка знаходиться в останній фазі своєї могутності, захопивши величезну територію Дакії вторглась у слов'янські землі Подністров'я та Прикарпаття. Однак дійшовши до Передкарпаття (сучасного Коломийського району Івано-Франківської обл.), що засвідчують археологічні джерела, вона була зупинена слов'янами - українцями. Власне на цій території кристалізувалась римо - провінційна, означена археологами, як черняхівська культура. Ця культура яка профункціонувала на території Подністров'я та Прикарпаття з II по IV ст. н. е., тобто вона перестала функціонувати, як показують археологічні дослідження, з відходом військово-політичної та державної системи Риму, та нападом ці теритрії готів та гунів [140, с.24 - 25].

Сусідство Бастарнії з Римською державою мало і різнопланові взаємовідносини, про що засвідчують римські джерела. Воно було закріплене політичною угодою за кою було проведено розмежування територій. Все це бачимо по тому, що римляни називали гори «Альпи Бастарнські», що може говорити, що гори були у сфері впливу Бастарнської держави. Сама Бастарнія, як велика сусідня до Риму держава була засвідчена як на карті К. Птолемея так і на Певтінгерових таблицях, дорожній карті римських шляхів. За мир, дружбу з Бастарнією Римська імперія виплачували бастарнським королем, королем карпів, як засвідчують джерела, «грошові подарунки». Так в III ст. н. е. бастарни і карпи, за свідченням римських джерел: «вимагали від Риму за збереження миру, данину, таку саму, як римляни платили готам» - «Платіть нам, адже ми могутніші від готів». Власне бастарни і карпи зупинили наступ римлян на Прикарпаття і утримали римські легіони на лінії Передкарпаття (Сучасна Коломийщина в Івано - Франківській обл.). Власне в III ст. н. е. римляни на цих землях, переходять від наступу до оборони, що засвідчує досліджений військовий табір римськогоо легіону під Коломиєю. Це засвідчує і Овідій, який наголошував: «що мир тут був короткочасний». Однак, щоб втриматись на цій території, Рим вдався до широкої міжнародної торгівлі, зодобрування бастарнських королів та князів, що хоч короткочасно, як наголшував Овідій «подавало надії на мир» [117, с.277 - 278].

Слід наголосити, що торгово-економічні та політичні взаємовідносини, які були налагоджені Римською імперією з Бастарнією профункціонували тут ще довгі віки і відбилися через призму в історичній та легендарній пам'яті народу майже на протязі восьми століть, оскільки були ще відомі у XII столітті в епоху могутності Галицької держави, яку очолював знаменитий князь Ярослав Осмомисл, який як наголошувало «Слово о полку Ігоревім» відновив «Часи Траянові», «затворив Дунаю ворота, суд по Дунай рядив» [68, с.287 - 301].

У такому екскурсі окреслюється стародавня історія Галичини, від епохи Птолемеєвої Бастарнії I-IV ст. н. е. та її взаємовідносин з Римською державою, які «Слово о полку Ігравім» характеризує як «Прекрасні часи Траянові», вкладуючи зміст великого розвитку Прикарпатської державності того часу, який літописець порівнює з «Часами Ярославовими», епохою могутності Галицької держави, в час князювання Ярослава Володимировича, галицького [135, с.163 - 181].

Усю нашу реконструкцію підтверджують і археологічні джерела. Зокрема археолог В.Д. Баран наголошує, що слов'яни розвинули свої ремесла на римських технологіях, римському імпорту, який застосували щодо свого способу господарювання. Такий синтез в тому числі й політичний та адміністративно-господарський дав поштовх для розвитку феодалізму. Хронологічно він відповідає присутності римської військово-політичної та господарської системи у Прикарпатському регіоні і з археологічної точки зору відповідає римо-провінційній, черняхівській культурі, яка профункціонувала тут з II по V ст. н. е. [18, с.11 -18].

Дослідниця І.Б. Зелененька відзначає високий рівень господарства та економічний рівень Бастарнів внаслідок присутності в сусідстві Римської держави. В цей час вдосконалюються, за римськими зразками: знаряддя праці, гончарна кераміка, обробка металів, зокрема заліза [58, с.79 - 80].

Власне в цей час, наголошувала дослідниця Л.В. Вакуленко, спостерігається нагромадження додаткового продукту, зокрема зерна, дорогих імпортованих римських речей та великої кількості римських грошей у правлячій верхівці Бастарнії, що є ознакою класового суспільства чи держави [35, с.23 - 29].

Цілком очевидно, наголошував М.Ю. Брайчевський, що такі феодальні процеси у державі Бастарнії склались у II-III ст. н. е. внаслідок всестороннього впливу Римської держави та римської культури [31, с.28 - 29].

Внаслідок впливу Риму, як наголошував М. Щукін в Прикарпатті розвинулась черняхівська культура та культура карпатських курганів, які кристалізувались завдяки римському військово-політичному, господарському, ремісничому та культурному впливі. Ці дві культури у I-II ст. н. е. розвинулись так яскраво, що їх слід віднести до найвищого рівня досягнень регіонів Карпат, Прикарпаття та Подністров'я римського часу [180, с.9 - 11].

Як наголошують археологи, пам'ятки Прикарпаття I-II століттях нашої ери, римського часу, технології, побутове, ремісниче та сільськогосподарське спорядження, які привели населення Карпат, Прикарпаття до римської системи господарювання, яскраво говорять, що власне вони вивели слов'ян-бастарнів до феодальної системи господарювання [17, с.5 - 48].

Виявлені археологами комплекси житлових приміщень знарядь праці, та гончарне ремесло, яке активно розвивалось в Бастарнії (Подністров'ї та Прикарпатті), які датуються I-II століттями н. е. дають право наголошувати, що населення цього регіону було включене в економічну та господарську інфраструктуру римського світу. Римські історики Пліній Старший, Корнелій Тацит та Клавдій Птоломей характеризували це венецьке, бастарнське населення, як сусідів римлян, які активно включилося в торгово-економічні та політичні взаємовідносини з Римською імперією. Вони називають це населення, спочатку, венедами, далше бастарнами та склавинами-слов'янами, а також карпами [91, с.235 - 315; 191].

Слід наголосити, що російський історик XVIII століття В.М. Татіщев, який використав недійшовші до нас стародавні слов'янські легенди, які були записані в XIII-XVI століттях, наголошував: «що у стародавні часи Карпатами та Дністром володіли Бастарини. Сам цар Славен - Склавен, від якого отримали назву склавини - слов'яни, який виходив із Дунаю та Карпат в північні краї, залишив у Карпато-Дністровсько-Дунайськiм краю свого сина Бастарна з народом бастарнів» [158, с.320 - 327].

Галицький дослідник XIX століття Омелян Партицький опираючись на свідчення давньогрецького географа Клавдія Птолемея наголошував, що у II ст. н. е. бастарни проживали біля Коломийських і Буковинських гір. Поряд з ними проживали, в Карпатах - карпи-хорвати, сучасні гуцули. Вперше про народ Бастарнів-гуцулів та їх державу Бастарнію розповідає у 185 році до н. е. географ Деметрій з Колятіс. Він пише про них не мов би очевидець їхнього життя: «Раніше бастарни проживали в Придунайській землі. Пізніше по невідомих причинах вони переселились в гори». Від їх імені ці гори називаються римлянами: «Alpes Basterniae». Про бастарнів писав і Страбон: «На північ від Дунаю, вже далше в краю живуть Бастарни, сусіди Дністровських гетів та германців» [153, с.3 - 17].

Римський історик Корнелій Тацит теж розповідає про бастарнів, він вагається називати їх германцями, наголошуючи, що зовнішнім виглядом вони схожі на сарматів. Про напади на римські провінції сарматів чи бастарнів нам розповідає і римський поет Овідій [160, с.372 - 373].

Пліній називає бастарнів-гуцулів сусідами даків (contermini Dacis). Галицький дослідник XIX століття Омелян Партицький проаналізувавши свідчення римських письменників вважав, що бастарни, це слов'яни прикарпатці та горяни, гуцули, які з найдавніших часів проживали починаючи від Вісли до Карпат (Альпи Бастарнські). У II ст. н. е. германців тут ще не було. Географ К. Птоломей

називає близькими сусідами Бастарнів, Бойків, Карпів, які проживають на ріці Коропець. Бойків і Карпів він теж називає “ставанами” тобто слов’янами [119, с.224, с.251, с.294 - 296].

За науковими висновками О. Партицького, Бастарни і Карпи у стародавній час висилились із Малої Азії і довгі віки по переселенню проживали в Подунав’ї, звідкіля були витіснені сарматами та волохами-кельтами і змушені були поселитися в Карпатських горах та Прикарпатті, а також на землях навколо сучасного Перемишля.

Першим королем, який переселив Бастарнів у Карпати і Прикарпаття був Ороль - Ораль - Гораль. Тіт Лівій розповідає про війни короля бастарнів Оралья - Горалья проти римлян в союзі з Македонським королем Філіпом III. Та згодом римляни розгромили македонців та даків на Дунаї і вийшовши в нижнє Подунав’я та Подністров’я вигнали сарматів в степ, а слов’ян - бастарнів в гори [119, с.310 - 312].

Таким чином війна об’єднаної коаліції з римлянами на чолі з Бурвістою (Буря і Вість) була програна. Римляни розгромили даків, боїв, карпів і бастарнів і ті відійшли в Альпи Бастарнські - Карпатські гори. Сама ж Бастарнська держава, яка утворилася внаслідок необхідності протистояння римлянам, почала розвиватись в Прикарпатті, як її вірно відтворив на карті давньогрецький географ і картограф Клавдій Птолемей у I-II століттях нашої ери [191].

Як наголошують римські джерела у битві з римлянами був вбитий король бастарнів Дельдьо власною рукою римського полководця Креса. Це другий король бастарнів відомий із римських джерел, який могутній володар Бастарнії межі тисячоліть. Таким чином бастарни на Дунаї були переможені римлянами їх король Дельдьо поліг на полі битви. Новообраний король бастарнів, Гораль, за свідченнями римських джерел, відступив з бастанами в «Альпи Бастарнські» та в Прикарпаття, де в районі заснованого ними Перемишля, сконцентрував свою державність [119, с.320 - 321].

Що стосується історії Перемишльського краю до приходу слов’ян Бастарнів на межі тисячоліття у Посяння, то можемо наголосити, що до переселення Бастарнів на територію Перемишльського краю тут уже знаходилась частина кельтів-боїв з Чехії, яка в останньому столітті до н. е. утворила в регіоні Бойське князівство. Що стосується території Бойського князівства з центром в Словаччині, то, опираючись на свідчення Страбона та сучасні археологічні дослідження, можна говорити, що князівство Боїв охоплювало територію від Дунаю, займало територію Південної Чехії та Північно-Східної Баварії. Воно теж, особливо своєю фінансовою системою та торгово-економічними відносинами впливало на територію Перемишльського краю та Посяння [153, с.3 - 17].

В цей час на території Перемишльського краю зафіксовані кельтські монети, які знайдені у великій кількості пунктів у Перемишльському краї в сучасній Польщі. Тут же знайдені кельтські фібули і прикраси. Великий інтерес викликала срібна фігурка голови бика, що була знайдена у ріці Сян біля с. Радимне поблизу Перемишля 26 червня 1886 року. Дослідники припускають культове призначення цієї фігурки, а її датування визначають в межах пізнього Латену. Додамо до цього, що в селі Медика, розташованому майже поруч з місцем знахідки голови бика виявлено срібні кельтські монети, а в с. Треби в цьому ж районі ще одну кельтську монету - золотий статер, карбований у II ст. до н. е. Зауважимо, що в околицях Перемишля знайдено 11 пунктів латенського часу. Польський дослідник Т. Сулімірський вважав їх спорідненими з Східнославацькою групою цих же часів.

Слід наголосити, що на формування старожитностей Перемишльського краю, і центру Бастарнів Перемишля зокрема в латенській добі окрім Богемії (Чехії та Словакії) впливали також і кельти Паннонії, де в римський час знаходилась римська провінція Паннонія. Знайдені на території Паннонії скарби монет, кельтського прикладного мистецтва, ремісничий реманент посуд, розписані і розмальовані глеки, дають право наголошувати, що тогочасний кельтський світ був єдиним [75, с.116 - 126; 191].

Підсумовуючи огляд кельтських старожитностей на території епіцентру Бастарнії стародавнього Перемишля та Перемишльського краю наголосимо, що польськими вченими зафіксовані бастарнські опорні пункти та бастарнські старожитності на території Перемишля та Перемишльського краю. Із всіх наявних джерел можна зробити висновок, що Прикарпатські землі в III ст. до н. е. частково підлягали вторгненню галлів, а в I-II ст. н. е. були заселені слов’янами-бастарнами. Перемишля, історія якого потребує подальшого дослідження, очевидно був одним із столичних центрів бастарнів з якого вони нападали на римлян після розгрому ними даків. Слід наголосити, що поблизу міста Галтиса в Подністров’ї на території Бастарнії знайдені великі скарби римських монет, що засвідчує великі товаро - грошові відносини Бастарнії в I-III ст. н. е. [191].

Відкриті у Подністров'ї могильники-захоронення відомі нам по обряду трупоспалення і трупопокладення. У них виявлені знаряддя праці, вироби із глини, прикраси і предмети зброї та римські монети [63, с.62 - 69].

Слід наголосити, що після розгрому дунайсько-дністровських народів давньогрецький географ Клавдій Птолемей зумів відтворити нову етно-політичну картину в Центральній Європі, показати велику державу «Бастарнію», яка відіграла ключове значення у Східній Європі і у Подністров'ї та Прикарпатті, зокрема. За його свідченнями: «На північ від римської провінції Дакія проживають бастарни, карпи, певкіни, дальше будини (бужани)» [191].

Галицький дослідник О. Партицький вважав, що означена на карті Бастарнія-Гуцулія займала не тільки територію від Карпат і по Карпатах до Дністра, абе й все Побужжя. Бастарнія, на його думку, включала в себе й карпів, які проживали на північ від Дністра до гір Карпи. Біля карпів і на північ від них проживали певкіни, які теж входили в Бастарнію. На сході дальше за бастарнами вже в регіонах наближених до Подніпров'я проживали будини чи бужани [119, с.224, с.345].

Не дивлячись на те, що бастарни, певкіни та карпи змінили місця проживання, вони не змінили стилю господарювання і зразу вступили з римлянами в тісні та сталі торгово-економічні взаємовідносини, про що засвідчують знайдені скарби великої кількості різного часу римських золотих та срібних монет. Ці скарби підтверджуються свідченнями римських джерел, які на території Прикарпаття, Подністров'я, Побужжя прозміщують державу Бастарнію. Римський історик Корнелій Тацит називає бастарнів і певкінів одним народом. Географ і картограф Клавдій Птолемей точніше виражається про них, він говорить, що бастарни і певкіни походять з одного народу, вони становлять один із чотирьох великих народів Сарматії. К. Птолемей говорить, що народ Певкіни називається від Карпатського узгір'я Певки. К. Птолемей вважав, що певкіни також проживали у горах. Народ пекінський К. Птолемей зараховує до бастарнів і вважає, що певкіни і карпи є складовою ланкою, частиною народу Бастарнів. Географ К. Птолемей наголошує, що між Певкінами і Бастарнами проживають Карпівни чи карпи, дальше будини, бужани. К. Птолемей теж зараховує карпів до одного народу з бастарнами. Дослідник І. Забелін вважав, що назва карпи це латинізована назва хорватів. Столицею стародавніх карпів було городище, чи місто Коропець, що було їхньою, як вважав О. Партицький королівщиною, столицею. Пізніше римські джерела у II-III ст. н. е. для зручності означення називають всі ці народи збірною назвою Бастарни, а потім Карпи. Як зауважував К. Птолемей римлянами назвали всі ці народи бастарнами та карпами від назви гір. В II-III ст. н. е. всі народи: певкіни, бастарни, карпи, називалися римлянами збірною назвою «Бастарнія», «Королівство Бастарнів», «королівство карпів». Як засвідчують римські джерела в 240 році н. е. королівство карпів вимагало від Риму данину. Такої плати за добросусідство королівство карпів вимагало від Риму в 251-253 роках. У 253-260 роках карпи роблять військові походи в римські території. В 273 році між королями карпів та римським військом, яке очолив сам римський імператор Марк Аврелій відбулась велика битва, внаслідок якої римлянам вдалося розгромити військо карпів. Римський сенат, як наголошують римські джерела зустрів з тріумфом перемогу імператора Марка Аврелія. Йому було надано почесний титул «Сарпісус». Після поразки у 295 році карпи більше ніколи не нападали на римські провінції. В 295 році внаслідок довготривалої дружби з Римською імперією, карпам було дозволено знову селитися в областях Дунаю. На цих територіях карпи проживали до 382 року, оберігаючи римські володіння від раптового нападу кочовиків. В цьому регіоні вони проживали до приходу в регіон гунів. В 382 році, наголошує римський історик Зосима в Подунав'я прийшли гунни, які підчинили карпів і ті стали союзниками гунів. Зразуж карпи напали на задунайські володіння Римської імперії [119, с.351 - 356].

Чеський дослідник Л. Нідерле вважав, що карпи за довгий час, майже за століття добросусідського проживання з Римом з 295 по 382 роки ведучи торгівлю зуміли підчинити своєму володарюванню все населення від Карпат до Вісли і усе Подністров'я. Їх володіння доходили до Подунав'я до Волині на сході і до Вісли і Кракова на заході. Цю велику державу Карпів, яку раніше називали Бастарнією, слід ототожнювати з майбутньою відомою по візантійських джерелах «Великою чи Білою Хорватією». Побачивши могутність гунів і не бажаючи занепаду свої держави, королі карпів вступили в союз з гуннами і по їх волі розпочали війни з Римською державою. Внаслідок експансії карпів швидко були завойовані Подунав'я, а також римські провінції Дакія та Мезія [113, с.77 - 78].

Історична роль бастарнів та карпів Прикарпаття та Подністров'я в II - III ст. н. е. на думку мовознавця Ф.П. Філіна полягає в тому, що вони змогли консолідувати слов'янську, а отже праукраїнську, державну та мовну спорідненість «Бастарнія», яку слід поставити в основу формування українського етносу, з своєю, притаманною виключно українському народу, культурою

та мовою. Ф.П. Філін на нашу думку повністю правий, як наголошували античні джерела: «склавини і анти розмовляли однією мовою» [174, с.28 - 30, с.63 - 65, с.99 - 122].

Про стародавність етносу бастарнів та карпів та їх мови наголошував ще давньогрецький географ Клавдій Птолемей, який говорив про єдину мову карпів, бастарнів та певкінів, щоправда він не уточнював мовну систему цих народів із його свідчення зрозуміло, що він просто вивчив їх розмовну форму у тому вигляді, яка давала йому зрозуміти історико-географічне розміщення та степінь спорідненості цих народів. В такому ракурсі знали мову бастарнів і Тацит і Пліній. Ці дослідники знали, що карпи поділяються ще на дрібніші племена: сабоків, бойків, а трансмотанти - це ті що проживають за горами. В горах він розміщував карпів, кособоки - це гірські бойки. В області Подністров'я - соувени і ставани, де під цими назвами слід розуміти слов'яни. Таким чином, на нашу думку са - боки, це бойки, транс мутанти - загоряни, карпи римська назва - хорватів, костобоки - гірські бойки і ставани - слов'яни [91, с.235 - 315].

Якщо врахувати, що бойки проживали в Прикарпатті і в Карпаській горах, то зрозуміло що це один народ, який проживає в різних місцевостях. Далше на великій території Подністров'я і Прикарпаття - ставани, очевидно що це назва слов'ян, які зафіксовані археологічною наукою, слов'яни [77, с.106 - 107].

Тут також не слід виключати і сарматського етносу, який як вважали стародавні автори перекочовуючи з Причорномор'я в Подунав'я у перших століттях нашої ери міг зачепити своєю міграцією Карпати і Прикарпатський регіон. І хоча лінія активної міграції сарматів проходила в районі Чорного моря по нижньому Дунаю, Дакії не слід виключати, що міграція не зачепила району Нижнього Подністров'я і не мала контактів з слов'янами [106, с.230 -231].

Дослідник В.І. Бідзіля наголошує, що в перших століттях нашої ери в районах Прикарпаття та Карпат проходили різноманітні контакти між готами і слов'янами, даками і слов'янами, кельтами і слов'янами, германами і слов'янами. Тут же в районі Капрат і Прикарпаття проходили різноманітні контакти могутніх народів, не слід виключати і сармато-слов'янські контакти [24, с.20 -21].

В цей же час, як засвідчували римські джерела проходили контакти слов'ян з сарматами на території Дністро-Дунайського пониззя. За даними Апіана сармати почали кочувати в Подунав'я в II ст. н. е. Потім рушили на захід через поселення слов'ян Прикарпаття і осіли в басейні ріки Тиси [91, с.235 - 315].

Слід наголосити, що в III столітті нашої ери починається натиск готів на Прикарпаття, це обумовило активну участь слов'ян разом з готами у війнах з Римом, що може говорити про певні військово - політичні та економічні контакти слов'ян з готами в Прикарпатті. Ряд дослідників такі контакти обумовлювали виникненням бастарнів, яким надавали рис германського забарвлення, хоча, як ми бачимо по свідченнях римських джерел «Певтінгеторих таблиць», бастарни проживали в «Альпах Бастарнських» задовго до приходу у Прикарпаття готів. Історики та мовознавці О.М. Трубачов та В.М. Топоров наголошували, що бастарни - слов'яни проживали задовго до приходу готів в Прикарпаття. Вони як з мовної так і археологічної точки зору обіймали територію Верхнього Дністра, Прута, Серета де виявлені їхні чисельні археологічні пам'ятки та гідроніми.

Їх присутність в регіоні в I-II ст. н. е. підтверджується і даними римських авторів, які наголошували, що бастарни проживають біля «Альпів Бастарнських». Країна Бастарнія поміщена на карті К. Птолемея і Певтінгеторих таблицях, дорожній карті римських шляхів II-III ст. н. е., а це значить, що задовго до приходу у Карпатський і Прикарпатський регіон готів слов'яни-бастарни були в сфері економічного та політичного впливу Риму, особливо Карпати і Прикарпаття, території яких зафіксовані на «Певтінгеторих таблицях», карті римських шляхів, як регіон «Альпи Бастарнські» (Карпати) [131, с.20 - 27].

Слід наголосити, що бастарни і карпи, як засвідчують і археологічні джерела, проживали в квадратних будинках з угіддями в Передкарпатті та Карпатах. У II-III ст. н. е. землі бастарнів і карпів ще не були остаточно всі розподілені за знаттю. Загальним залишалися пасовиська, ліси, ріки та гори.

Суспільство карпів поєднувало як скотарсько - пастуше ведення господарства, і виробництво м'яса, молока, шкір та вовни, ловлю риби в гірських ріках та ведення землеробства в прикарпатських низинах. В II-III ст. н. е. система управління внаслідок римського впливу притерпіла суттєві зміни. Народні збори на яких вибирали королів бастарнів та карпів та інших урядників відійшли у минуле. На зміну народним зборам «Вічу» прийшла військово-політична знать, яка мотивуючи довготривалими війнами з римлянами та іншими ворогами бастарнів і карпів, фактично узурпувала владу в суспільстві. Королі бастарнів уже опершись на військово-дружинний інститут фактично перетворились на ранньо-феодальних володарів з системою залежних регіональних князів. Диференціація населення поділ суспільства бастарнів на бідних і багатих, торгово-економічні та

політичні відносини бастарнів з Римською державою, ось основні чинники зародження і становлення феодальних відносин у суспільстві карпів. У герман, як наголошував К. Тацит, так і на нашу думку у бастарнів, королі стають головному чинником політичного та торгово-економічного життя суспільства. Війни з Римом приносять королю та військово-дружинному оточенню великі багатства, які автоматично надають оточенню короля та регіональним князям всю повноту влади. Уже Ам'ян Марселін наголошував: «що влада у варварів належить царям та їх оточенню, територіальній військовій знаті». Таким чином сформувавшись на загальній тенденції боротьби з Римом у I-II ст. н. е. ранньофеодальна держава слов'ян, Бастарнія, як наголошував А.М. Ременников, у I-II ст. н. е. приєднала до своїх володінь і землі сучасної Буковини та Молдавії, а також землі західної Трансильванії. Володіли бастарни в цей час і територією Подністров'я та Побужжя до Прип'яті. На заході їх території охоплювали ріку Сян та території Посаяння [131, с.10 - 17, с.21].

Власне таким ми уявляємо собі королівство Бастарнів у I - II ст. н. е. згідно сукупності всіх наявних джерел та висновків вчених в тому числі й карти географа Клавдія Птолемея [191].

Основою суспільно-політичного життя бастарнів була війна та торгівля, як по Дністру з Дакією, через Карпати з Мезією так в обхід Карпат з Паннонією. Основним мірилом багатства та накопичення була римська золота та срібна монета [29, с.229 - 230]. Внаслідок великої міжнародної торгівлі пройшов швидкий ріст продуктивних сил. Наявність класового суспільства, на чолі якого стояли королі, військово-політична та торгова знать, купці, які сукупно проводили широку міжнародну торгівлю з римськими провінціями Дакія та Мезія, все це кристалізувало бастарнську державність, яка уже в I-II ст. н. е. стала могутнім військово-політичним об'єднанням, як наголошував Е.А. Рікман: «в сусідстві такого ж дакійського та готського королівств» [141, с.19 - 37].

Загальна картина Прикарпаття в I-III століттях нашої ери дає підстави наголошувати, що соціально-економічний та політичний розвиток, зокрема Бастарнії, проходив в сукупності з римським культурним, політичним і економічним впливом, що дає можливість говорити про проникнення в Прикарпаття римських військово-політичних, економічних та культурних традицій. Цей вплив на думку Ю.К. Колосовської, прискорив розвиток суспільства бастарнів та карпів, вивів їх на вищий рівень суспільного, економічного і політичного розвитку та взаємовідносин з Римською імперією у I-III століттях нашої ери [79, с.182 - 192].

Внаслідок римського впливу у прикарпатського суспільства, карпів та бастарнів протягом останніх століть до н. е. та перших століть н. е. проходило формування, за римським зразком, державних стандартів. Ми знаємо, що держава бастарнів яку свого часу очолював король Дельдо, який загинув у війні з римлянами, вже була організована за консолідована за римським зразком. Внаслідок великих торгово-економічних операцій та виручення за свої товари великої кількості римських грошей, бастарни спочатку втягнулися в глибокі торгово-економічні взаємовідносини і на цій основі склали, спочатку римо-провінційну, торгово-економічну культуру. В подальшому, як вважав А.Г. Бандровський тісні товаро-економічні взаємовідносини переросли і в тісні військово-політичні взаємовідносини, які були направлені проти готів, даків. Спочатку слов'яни-бастарни, на думку дослідника, перейняли основи римського торговельного права згідно якого слов'яни зобов'язувались:

I - Дотримуватися римського торгового права і забезпечення вільної торгівлі для римських купців.

II - Дотримання римських правил торгівлі варварських купців із варварських королівств на римській території.

III - Дотримуватися строгого контролю за дотриманням правил і встановлених місць торгівлі.

IV - Усвідомлювати велику роль римської армії в торгівлі та стосунках у торгових місцях [8, с.101 - 102].

Слід наголосити, що велику роль у торгівлі слов'ян Прикарпаття відіграв Дністер, який зв'язував торгово-ремісничі центри Верхнього Подністров'я з римськими торгово-економічними центрами Дакії та Північного Причорномор'я. З метою зручності в торгівлі римляни створили цілі торговельні факторії в Паннонії, Мезії, Дакії, куди з внутрішніх територій Римської держави підвозились і складувались для продажу «варварам» римські товари. Власне сюди і прибували для торгівлі купці з Бастарнії та від певкінів і карпів. Що стосується подорожей римських купців у «варварський світ» то вони слабо досліджені в основному, римські товари доставлялись в регіон Прикарпаття та Подністров'я за участю посередників з слов'янського суспільства. Як наголошував В.В. Кропоткін з Прикарпатського регіону до римських торговельних пунктів привозились коней, корів, овець, свиней, шкіри, мед, хутро, віск, сіль, жито, пшеницю, дерево і т. д.

Римляни продавали: вино, бронзові, срібні і золоті вироби, сокири, коси, зброю та інші вироби римських виробників. Великі скраби римських монет віднайдені в землях карпів та бастарнів дають

право наголошувати, що слов'янські купці здебільшого продавали свої товари за гроші, які везли додому у свої землі, оскільки вони являлися сталим торгово-економічним еквівалентом при купівлі та продажу. Римські гроші стають причиною майнового і станового розшарування суспільства, основою економічних підвалин розвитку Бастарнської держави [85, с.108 - 110].

Під виглядом торгових і військових контактів піднімається і технічний рівень Бастарнії. Римляни в Карпатському регіоні розробляли поклади золота, срібла, залізних руд, солі застосовуючи робочу силу місцевого населення. Уже в III ст. н. е. внаслідок перейняття передових технічних римських знань, слов'яни Прикарпаття налагоджують у себе виготовлення скляних виробів, вдосконалюють гончарне ремесло, підвищують рівень залізо виробничої справи. Внаслідок вдосконалення ремесла, господарства, торгово-економічних відносин за римськими стандартами, слов'янське суспільство Бастарнії набирає рис римо-провінційної культури. Внаслідок вдосконалення товаро-грошових відносин проходить модернізація землеробства. В основу вирощення орних культур та обробітку землі стає римський залізний плуг, римські коси та серпи, які підвищують виробництво сільськогосподарських культур. З оформленням виробництва сільськогосподарських товарів за римськими традиціями і технічними передовими надбаннями, королівська влада та знать бастарнів розпочала застосовувати римські традиції і в військово-політичному облаштуванні свого королівства. Досвід уже був, оскільки багато карпів і бастарнів вступали в римські легіони і навіть в «Преторіанську гвардію» римського імператора і навіть найвищі прошарки римського суспільства. Бастарни поверталися з римської військової служби досвідченими воїнами і полководцями, ці особи передавали своїм слов'янським війським дружинам свій досвід римського військового мистецтва, намагаючись облаштувати слов'янське військо за римським зразком, порядком та тогочасними передовими традиціями [178, с.323 - 324].

Проблема впливу Римської цивілізації на політичний, економічний розвиток регіонів Прикарпаття і Подністров'я в I-III століттях н. е. дають підстави наголошувати, що він розпочався з промислового, передусім гончарного виробництва за римською технологією. Починаючи з першого століття в регіоні починає переважати високоякісна масова і дешева римська гончарна посуда, яка швидко витісняє грубу і крихку за довго тривалими процесами виготовлення слов'янську кераміку. Уже на початку I ст. н. е., на думку В.В. Кропоткіна, римська кераміка витісняє місцеву слов'янську спочатку до 50%, а в кінці I століття н. е. - на 71% [86, с.42 - 43, с.181].

Хід економічних взаємовідносин Римської імперії з населенням Бастарнії (Прикарпаття і Подністров'я) дав підстави кристалізувати в регіоні римо-провінційну культуру. Здебільшо, як наголошують дослідники в цю культуру були втягнуті слов'яни карпи та бастарни. Власне ці два королівства вели активні торгово - економічні відносини з римськими імператорами та їх провінційним урядом розміщеним в провінціях Дакія, Мезія, Паннонія. За свідченнями римських істориків уряди цих народів порушували перед імператорами питання про укладення військово - політичних союзів, зокрема проти готів, виплати Римською імперією за дружбу грошових данин, врегульовували питання торгово - економічних відносин. Якщо бажаного не вдавалося добитись шляхом переговорів, то карпи та бастарни намагалися добитися поступок від Римської держави внаслідок розпочатих проти імперії, воєн, які велись, як засвідчують римські історики, з перемінними успіхами [57, с.277 - 329].

Римський історик Флавій писав: «що карпи ведуть в провінції Мезія активні бойові дії. Хоча війна і була недовготривала і скоро наступив мир, варвари налякали римських купців. Дальше і карпи і бастарни зберігали мир, оскільки були зацікавлені в торгівлі. Варвари не підносилися проти римських законів і спонукали других варварів до виконання імператорських договорів про мир. Слід наголосити, що римляни прекрасно розуміли, що перейти Карпатські перевали і виступити війною проти чисельних королівств бастарнів і карпів у Римі вже немає сили, тому імператори змінили тактику у взаємовідносинах з останніми, яким надали статус «друзів Риму», яким виплачували щорічну «стипендію» - данину. В III ст. н. е. внаслідок зміцнення позицій Риму в даному регіоні, імперія відмовилась виплачувати данику карпам і бастарнам, що заставило їх включитися в активні бойові дії проти Римської імперії» [131, с.43 - 46, с.67 - 68].

Звернем увагу на археологічні знахідки з Прикарпатського регіону, розгляд яких, дає підстави вважати, під римським впливом у I-II ст. н. е. слов'яни-бастарни, переймали римські технології, як вважав дослідник К. Маєвський, які використовувалися бастарнським населенням навіть у V ст. н. е. На його думку, римо-провінційний гладкий посуд, гончарна кераміка, римські технології при виготовленні залізних виробів, скла були домінуючими у Прикарпатті і у III ст. н. е. і навіть у важкому для цього регіону IV столітті н. е., хоча в цей час вплив Риму уже був мінімований. Про

римський вплив нагадує й той факт, що у системі розрахунків за товари у слов'ян Бастарнії залишається римська монета, яка не втрачала своєї ціни і у IV-V ст. н. е. [101, с.151 - 153].

Сукупність проаналізованих джерел, та знайдені близько 340 великих скарбів римських грошей дають підстави наголошувати, що відносини товар - грошові, на римській грошовій одиниці та розрахунках, залишається сталою навіть після відходу з Прикарпатського регіону римської торгово-економічної та політичної системи. Дослідник М.Ю. Смішко наголошував, що римська кераміка зберігалася у Карпатських курганах на протязі всього часу римо - карпських взаємовідносин, фактично до IV-V ст. н. е. Дослідник вважав, що у більшій мірі карпи та бастарни зберегли всі економічні, політичні та культурні надбання римської доби і в V ст. н. е. [151, с.151 - 152].

Треба наголосити, що карпам і бастарнам римляни відводили значне місце у своїй торгово-економічній політиці. Бастарни, як великий народ Прикарпаття, Подністров'я і Карпат, якими римляни означили «Альпи Бастарнські» мав значні економічні та людські ресурси. Римляни, як великий народ, розмістили бастарнів на Певтінгерових таблицях, дорожній карті римських шляхів III ст. н. е. Все це дає підстави говорити, що римляни досить добре вивчили Бастарнію з якою вони проводили економічні та політичні взаємовідносини. Дослідниця О.В. Кудрявцева наголошувала, що карпи і бастарни проводили з Римом багатоголово політичну, економічну і військову боротьбу, тому Рим, дотримуючись свої політичні і військових традицій, очевидно досить добре вивчив свої потенційних ворогів і «союзників», що засвідчує добре відтворені римською картографією території карпів та бастарнів, які точно зафіксовані на Певтінгерових таблицях [88, с.37 - 38].

Характерно, що свідчення Певтінгерових таблиць співпадає з археологічними джерелами, які зафіксован культурою Карпатських курганів. Дослідник М.Ю. Смішко вважав, що культура Карпатських курганів - карпів, як і черняхівська культура - бастарнів з II по IV століття пройшли внаслідок римського впливу декілька етапів модернізації, що зафіксовано археологічними старожитностями, які покрили Карпато-Прикарпатсько-Дністровський регіон однотипними римо-провінційними старожитностями. Весь цей регіон карпів та бастарнів відповідає співставленням римської картографії I-III ст. н. е. Певтінгеровими таблицями, та свідченнями грецьких та римських істориків, зокрема К. Птолемеєм, сьогодні вже реально відтворюється Бастарнія, яка є сусідкою римських провінцій, що дає право вивчати Бастарнію у тісному взаємопроникненні римської та слов'янської культур. На території, означеної на карті К. Птолемея знайдена велика кількість скарбів римських грошей, римський глиняний посуд, римські амфори, горщики, глечики, срібні римські фібули, золоті браслети, перстені, підсіски, римські скляні вироби, римська зброя, вироби сільськогосподарського призначення, плуги, серпи, коси, кольорове скло, підсвічники. Знайдені скарби римських монет, які були загорнуті в дорогу римську золототкану тканину. Все це свідчить, що римська тканина теж була предметом купівлі багатой верхівки бастарнського суспільства [191].

Дослідники староукраїнської мови наголошують, що внаслідок римського культурного впливу модернізується гуцульська мова, гуцульський алфавіт, гуцульська абетка, гуцульське письмо, культура, фольклор, старогалицьке право. Вчені наголошують, що глибокі слов'янські традиції в римський час поєднуються з передовими римськими технологіями та передовими технічними та науковими надбаннями. Наявність в могилах як римських привозних речей, так і знарядь праці, які виготовлені на місці може говорити про технічний і технологічний синтез римських і слов'янських технічних та ремісничих центрів, де слов'янські перейняли римське гончарне мистецтво та ремесло. Все це є головними державними ознаками Бастарнії [191].

Пам'ятники культури Карпатських курганів дають право, археологічно доказати, що в I-III ст. н. е. між римлянами і слов'янами пройшли глибокі торгово-обмінні зв'язки, які проходили як через Карпати так і по Дністру. Основними народами, що перейняли римські традиції були карпи і бастарни, які зберігали римські традиції і в IV столітті нашої ери розвивали їх в рамках держави Бастарнії, яка була раптово знищена гунами [3, с.67 - 88].

Римський історик Евсеній (314-340рр.) розповідає в IV столітті нашої ери, що автохтонними мешканцями Поністров'я, і Попруття є слов'яни: карпи і бастарни. На базі цих свідчень радянський дослідник Г.Б. Фьодоров наголошував: «що Евсеній знає Карпатський регіон (Бастранію) до приходу гунів». Карпатські слов'яни-бастарни і карпи були в тісних відносинах з римлянами і тому добре були відомими в Римі внаслідок своїми торговельними здібностями та політичними взаємовідносинами. На думку дослідника, який теж робив реконструкцію джерел, Бастарнія процвітала до приходу на територію України, гунів, які могутнім ударом, знищили її військово-політичну та торгово-економічну систему, перетворивши колись квітучі торгово-ремісничі центри на пустир, привели колись квітучу країну Бастарнію та всі її попередні політичні та торгово-економічні надбання до занепаду [172, с.51 - 55].

Цю думку підтверджує і визначний російський дослідник Б.О. Рибаків, що археологічний шар Бастарнії, IV столітті нашої ери - це згарища і попелища, тому складно проходить означення слов'янських пам'яток Прикарпаття у цей час. З археологічної точки зору, вся трудність полягає в тому, що слов'яни - бастарни, з однієї підупали під вплив римо-провінційної культури і набрали рис останньої, а з другої, що ця їх культура була раптово знищена гунами [133, с.405].

Знаходячись під сильним римським політичним, економічним та культурним впливом, наголошував М.І. Артамонов, традиційний слов'янський археологічний матеріал бастарнів змінився. Його слід визначати по римських та римо-слов'янських старожитностях. Така римо-слов'янська культура склалася в Прикарпатті і Подністров'ї. Ця римо-слов'янська культура, як складова держави Бастарнії, яка складається з багатьох компонентів включаючи політичні, економічні взаємовідносини з Римом, потребує подальшого дослідження [2, с.47 - 49].

Інший вчений В.В. Кропоткін наголошував, що внаслідок сусідства слов'ян Прикарпаття та Подністров'я з Римською державою в них розпочались процеси, які привели їх до набрання римо-провінційної культури. Однак це тільки Прикарпатські та Подністровські слов'яни створили слов'яно-римські старожитності, які відомі нам під назвами культури Карпатських курганів та Черняхівської культури. Власне ці старожитності і складають Бастарнію, в якій проходив особливий процес етнічного, політичного, культурного, та економічного розвитку, де останній засвідчений великими скарбами римських монет [84, с.32 - 33].

Таким чином, за висновками археолога Ю.В. Кухаренка «Римська доба» дала можливість слов'янам Бастарнії (Карпат, Прикарпаття та Подністров'я) піднятися на досить високий, як для тих часів, рівень життя. Карпатська Бастарнія внаслідок сусідства з Римом піднялась на досить високий рівень відчасти до провінційних римських стандартів. Бастарнія, як бачимо із археологічних джерел і з усіх сил тягнулися до римлян. Археологічні джерела говорять про високий рівень політичної і торгово-економічної Бастарнської цивілізації, яку давньогрецький географ Клавдій Птолемей вивисує на карті серед інших народів Сарматії, в епоху перебування тут римлян [191].

У бастарнів римської контактної зони появляються політичні та економічні організації, які мало чим, структурно і військово відрізняються від військової та економічної організації римлян [89, с.64 - 65].

Як наголошують археологічні дослідження в Бастарнії городища і села будувались планово. Забудови складала вулиці і квартали. За таким самим принципом будувались і городища - міста, які нагадували римо - провінційні міста Дакії. Основна роль цього часу, городищ і селищ, це організація ремесла та торгівлі. Дослідник Е.А. Рикман вважав, що така система забудови сіл та міст у слов'ян Прикарпаття та Подністров'я, основне населення яких були бастарни, склалася внаслідок впливу римлян. Така система забудови називалася римським квадратом. Все це говорить, що внаслідок впливу римлян у слов'ян склалося класове суспільство, яке носило усі ознаки Бастарнської держави [141, с.75 - 76].

Дослідник М.Ю. Смішко вважав, що будинки слов'ян римського часу дуже схожі на будинки даків, які зображено на колоні Траяна. На думку дослідника будинки даків та слов'ян, які зазнали римського впливу були майже тотожні і тягнулися одно типом від Подунав'я до Прикарпаття [149, с.111 - 115].

Дослідник Прикарпаття і Подністров'я Г.Б. Фьодоров з цього приводу наголошував, що картограф Клавдій Птолемей описуючи Прикарпаття вказував, що будівлі були у бастарнів, пекінів та карпів. Античні автори, на думку дослідника, завжди наголошували, що народ бастарнів один із венедських народів. Фінікійські джерела, як наголошував дослідник, на одній і тій же території розміщують венедів і бастарнів часто ототожнюючи їх. Цілком очевидно, що венеди і бастарни це один і той же народ. Вже в I ст. н. е. бастарни очолили військово-політичний союз проти римлян, який проглядається з карти К. Птолемея і який відомий з римських джерел, оскільки його очолював король Бастарнії, Дельдо [191]. Внаслідок розгрому бастарнів римлянами в подальшому цей Карпатський і Прикарпатський військово-політичний союз очолили карпи-гуцули [172, с.51 - 55].

Галицький дослідник О. Партицький вважав, що бастарни і карпи по чергово очолювали боротьбу проти Риму поступово підпадаючи під їх політичний, культурний та економічний вплив [119, с.3 - 8].

Про проживання слов'ян карпів, бастарнів та пекінів у сусідстві з Римською державою наголошував у XIX столітті дослідник М.С. Дринов. Він вважав, що заселення Балкан розпочалося із римо-слов'янських взаємовідносин. Перше переселення слов'ян на Балкани відбулось в III ст. н. е. зі згоди римлян. Римляни теж знали про стародавнє проживання слов'ян на Дунаї та Балканах тому не заперечували переселенню Карпів на стародавню батьківщину [55, с.11 - 15].

Такої думки дотримувався і В.А. Городцов, який вважав, що дако-слов'янський військово-політичний союз був розгромлений римлянами. Даки були повністю знищені римлянами, а слов'яни - бастарни, внаслідок переселення в Карпати і Прикарпаття, тільки частково. Бастарни відійшли в Карпати та Прикарпаття, зміцнили свої військово - політичні і державні інститути, які відомі з карти давньогрецького географа Клавдія Птолемея, як держава Бастарнія, і звідти продовжили боротьбу з окупантами поступово підпадаючи під вплив Римської держави, оскільки протистояти їй в епоху імператора Траяна бастарни не мали сил [191].

Об'єднані бастарни, карпи та певкіни зуміли в II столітті нашої ери зупинити просування римлян в глибину Прикарпаття. Римляни дійшли до Коломиї, що видно із Певтінгерових таблиць, де археологами відкрити табір в якому стояв римський легіон. Там вони вступили з бастарнами та карпами у торгово-економічні відносини, зацікавили останніх своїми політичними, військово-економічними, технічними та торгівельними досягненнями і ще на два століття зуміли затриматись в регіоні, економічно збагачуючись і політично та культурно систизуючи та нівелюючи культуру слов'ян [43, с.27 - 35].

Слід наголосити, що середньовічні автори, зокрема «Слово о полку Ігоревім» XII століття коротко наголошувало «на добрих віках Траянових». А «Слова і откровения святих сказателів», яке було написано в XIV столітті наголошувало: «слов'яни розуміли під Траяном царя у Римі». Як бачимо, ще навіть у XIV столітті були добре відомі історичні джерела, які відтворювали римсько-слов'янські політичні та торгово-економічні взаємовідносини. Епоха імператора Траяна залишила сильне враження у слов'ян Прикарпаття та Подністров'я (Бастарнії). Як наголошував дослідник XIX століття М.А. Максимович: «Через тропу Троянову торгували з Римською імперією через Карпатські гори. «Віка Траянові» були визначною епохою, оскільки літописець на сьомому столітті по тій епосі згадає згадає про цю благодатну епоху» [103, с.23 - 68].

Одже часи Траяна, II ст. н. е., це не тільки прихід римлян у Подунав'я та Подністров'я, це і часи формування слов'янського етносу, їх державності та ранньофеодальної культури, яка відома згідно карти К. Птолемея, як Бастарнія [191]. Про це говорять і пам'ятні слова «Слова о полку Ігоревім», які порівнюють «Часи Траяна» з «Часами Ярослава Галицького». Таким чином автор фіксує найкращі часи політичного і соціально-економічного розвитку своєї Батьківщини, Галичини, тим самим кристалізуючи історію від Бастарнії до Галичини через призму тисячолітньої історії з II ст. н. е. «Часів Траяна» по XII століття «часи Ярослава» в час якого міжнародні зв'язки з Візантійської імперією (яка вважала себе спадкоємицею Римської) набули не тільки дружніх відносин, але й були зафіксовані династичними зв'язками з правлячим візантійським імператорським домом Комненів [68, с.287 -301].

Слід наголосити, що такий екскурс літописця підтверджується і археологічними, етнографічними, топографічними та гідронімічними та мовно-лінгвістичними джерелами. Дослідники виявили в культурі карпатських курганів всі ознаки, які поєднуються з римо-провінційною та слов'янською культурою I-V ст. н. е. Ця культура має в собі всі основні риси господарювання, культурного та економічного розвитку, який прослідковується в архітектурі, культурі та господарстві, одязі та ремеслі й архітектурі, релігійних обрядах, які ще від часу Бастарнії II ст. н. е. функціонували на території стародавньої Галичини у XII столітті. Аналіз етнографічного та сільськогосподарського матеріалу, землеробських знарядь праці, дає підстави наголошувати, що населення стародавньої Бастарнії з II-IV століттях нашої ери отримавши нові римські технології і затвердили їх у місцевій слов'янській сільськогосподарській культурі, основні риси якої проглядаються ще й у XIX столітті. Така стародавня консервація культурних звичаїв та методів господарювання на території Галичини, говорить про те, що населення Галичини піддавалося іноваціям впливам тільки тоді, коли вони дійсно носили передовий взрив в господарстві, культурі економіці та політиці. Власне такий передовий взрив на території Бастарнії (Карпат, Прикарпаття та Подністров'я) відбувся внаслідок приходу в регіон Римської державної, економічної та культурної системи. Римська цивілізація, була I-II століттях нашої ери дійсно у останній фазі своєї найбільшої політичної та культурної могутності та найвищого розвитку. Рим дійсно виявив великий вплив і заставив законсервуватися своїм надбанням, які перейняли слов'яни Бастарнії (Карпат, Прикарпаття і Подністров'я) на подальші віка. Більш досконалої системи як політичної, економічної та торгівельної, які створили та передали слов'ям Бастарнії (Карпат, Прикарпаття та Подністров'я), римляни. Тому і не дивно, що всі перейняті римські технології за період I-IV століттях нашої ери внаслідок сусідства були живучими ще навіть у продовж X-XII століттях нашої ери в народній пам'яті та творчості кращих представників народного епосу та літературної творчості [66, с.104 - 112].

І це цілком ймовірно, оскільки слов'яни карпатської зони, як наголошував С.Б. Берштейн, в епоху імператора Траяна, модернізували свій суспільно-економічний і політичний лад. Це на думку дослідника впершу чергу прослідковується у військово-політичному та торгово-економічному відношеннях, які модернізуються внаслідок експансії Риму. Слід поглянути на політичну ситуацію на передодні вторгнення римлян у Подунав'я та Прикарпаття. Римляни до цього часу розгромили кельтів та готів в Центральній Європі, а подальшому захопили весь басейн ріки Дунай. В своїй дунайській кампанії римляни розгромили всіх, зокрема могутніх даків, а їхню Дакську державу перетворивши її у свою провінцію. В цей час римляни зайняли всі причорноморські міста і зокрема Крим. Такі їх агресивні дії особливо підштовхнуло до консолідації карпатських слов'ян і кристалізації у них феодальної держави, яка відома з карти Клавдія Птолемея, як Бастарнія [191].

Вхід римської військово-політичної системи у нижнє Подністрів'я, заняття найбільшого на Дністрі стародавнього торгово-ремісничого центру, міста Тіри римлянами повинно було сильно налякати слов'ян, що й призвело до їх консолідації в державу Бастарнія. В цей же час слід наголосити, що Рим не задовільнявся тільки територією Нижнього Подністрів'я у планах римлян стояло питання завоювання «Альпів Бастарнських» в яких було багато металів, золото, срібло, залізо та сіль. Розуміючи це Рим утворив у Подністрів'ї та Прикарпатті, покрайній мірі у тій частині, якою володів до Коломиї, чисельні військові пункти - фортеці, торгово-ремісничі центри. Власне цю зону, в першу чергу Рим перетворив на суцільне торгове представництво, яке перше повинно було зондувати політичні інтереси панівної імператорської версти та військово-політичної потуги Римської держави. Власне ці передові торгові римські пункти під Коломиєю в Івано-Франківській області, які утверджував римський військовий легіон, тривале стояння якого у II-III ст. н. е. виявленого під сучасним містом Коломиєю, повинно було спонукати подальше просування римлян в Прикарпаття і області Карпат. Про такі просування розповідають легенди. В Карпатах один із перевалів називається «Перевал легіонерів». Гуцульська легенда розповідає: «що римляни декількома легіонами намагалися просунутися в області Карпат, однак горді карпи напали на римські легіони в горах і в кровопроливній битві перемогли римлян, решта римських воїнів організовано, відійша на рівнину і більше в області Карпат не вторгалась. Похоронивши переможених римлян на цьому перевалі в знак своєї перемоги, карпи назвали його «перевалом легіонерів». З такою назвою цей перевал в легендарній традиції він був відомий ще в XVIII-XIX століттях, що зафіксовано австрійською науковою та письменницькою елітою. Внаслідок взаємопроникнення уже в I ст. н. е. слов'яни йшли служири в римську армію, попадали навіть в елітні римські легіони. Римські джерела відзначають, що слов'яни швидко вивчали римську мову, культуру і були зразковими римськими солдатами в Дакії. Дослідники відмічають, що у I-IV ст. н. е. слов'яни складали значні групи у римських легіонах Мезії та Дакії. Вони охороняли території поблизу Карпат та в Подністрів'ї. Така слов'янізація римських легіонів пояснюється великою платою за службу римським імператорам в небезпечних контактних регіонах. Водночас завжди можна було налагоджувати контакти з місцевими князями за посередництвом свої соплеменників, які служили Римській державі. Римські імператори одночасно виконували декілька завдань, вони просувалися на території варварів за рахунок тих варварів, які були на службі у Риму. Римські імператори одночасно захищали вже захоплені території руками варварів від ще більш запеклих і войовничих, на їхню думку, варварів. Так пояснюють прийняття в римські легіони Дакії і Мезії слов'ян, римські джерела. Прийняття великої кількості слов'ян у римське військо і збільшення чисельності римських легіонів у Мезії і Дакії за рахунок варварів було зумовлене довгим часом перекидання римських легіонів на потребу захисту провінцій Мезії та Дакії з внутрішніх територій Римської імперії. В такий спосіб Римська імперія, як виразилися римські дієписці: «імперія руками варварів воювала з багаточисельними варварами. Внаслідок знання мов можна було в любий час вступити в переговори і відтягнути початок війни, а за цей час підтягнути римські легіони для відсічі ворога. Знання слов'янських мов давало римським купцям переваги і в торгівлі в мирний час» [23, с.18 - 19].

Інший дослідник В.П. Погорелов наголошуючи на великій кількості слов'ян у римських легіонах засвідчує, що на місцях стоянок римських легіонів у Мезії, Дакії та у Прикарпатті, віднайдено слов'янську специфіку написання латинської мови. Тут у римському світі, на думку дослідника склався слов'яно-римський мовний сембіоз. Внаслідок довготривалого перебування слов'ян у римських легіонах і постійного поповнення слов'ян у римських легіонах склався слов'яно-римський мовний жаргон чи слов'яно-римська мова, а це говорить про значний прошарок слов'ян у римських легіонах, які знаходилися в провінціях Мезія, Дакія, та передових легіонах, які знаходилися в Подністрів'ї та Прикарпатті. Дослідники наголошують, що слов'яни римської армії були грамотні, володіли латинською мовою, яка носила слов'янський відтінок. Вони слов'яни, римські солдати,

виражали латинськими буквами слов'янські думки військового, культурного, історичного та побутового плану [126, с.23 - 61].

Власне в цей час, вважали дослідники Ю.В. Бромлей та І.М. Граціанська, слов'яни, римські легіонери, які служили в римських легіонах і приходили на відпуск в слов'янське суспільство Карпат і Прикарпаття і називалися на місцевій слов'янській мові «легенями». Це слово слов'янізоване від римського слова легіонер і означало молодий хоробрий парубок, воїн. Власне такі воїни - легіні, які відслужили у римському війську, в подальшому в слов'янському війську ставали воєначальниками, старшими дружинниками, військовими дорадниками слов'янського князя. Власне легіні - легіонери формували оточення князя були його військовою знаттю. Легіні - легіонери, слов'яни солдати римської армії, які пройшли військову виучку в римській армії та добре розуміли військову стратегію і розвиток Римської держави реорганізовували слов'янську військово-політичну систему Бастарнії на зразок римської державної системи. Власне велика кількість «легінів» - легіонерів, воїнів - слов'ян у римській армії, які поверталися з заробленими грошами в слов'янське суспільство, на думку дослідників, складала той кістяк, який і реорганізував слов'янське суспільство Бастарнії за римським військово-політичним зразком, прискорював зародження і становлення феодалізму в слов'янському суспільстві Бастарнії(Прикарпаття і Подністров'я) [32, с.7 - 15].

Дослідник Т. Момзен, наприклад, вважав, що принципи поповнення «варварами» римських легіон і надання «варварам - воїнам» римського громадянства активно функціонував від Цезаря до Діоклетіана. Ця тактика і стратегія римських імператорів була стратегічно вірна, оскільки давала за рахунок прирівняння варварів, в тому числі й слов'ян, до римських громадян включати в політичні інтереси римлян і не римлян. Власне отримавши римські права «варвари» ще з більшою охотою впроваджували римські державні інститути в «варварське суспільство» Бастарнії, яке утримували за допомогою римської зброї на протязі довгих віків. Власне від Цезаря до імператора Діоклетіана, варварам надавали римське громадянство і заставляли служити в римських легіонах на території їх етнічної батьківщини. Однак після Діоклетіана із - за варварських переворотів на імператорському троні, нові імператори відмовилися від надання римського громадянства варварам і обмежили їх прийом в римські легіони втому числі й слов'ян. Однак в III-IV ст. н. е. в слов'янському суспільстві вже була багаточисельна військова еліта, яка пройшла римський вишкіл у римському війську, тому відмова приймати слов'ян у IV ст. н. е. не мала вже великого значення. Слов'янське військо в IV ст. н. е. вже було добре організоване і вело активну боротьбу з Римом, де сама боротьба модернізувала слов'янське військо і військово-політичну систему, зокрема в державну структуру Бастарнію, епіцентром якої були регіони Прикарпаття та Подністров'я [108, с.21 - 49].

Цілком очевидно, наголошував С.Б. Берштейн, що в II-III ст. н. е. в супротиці з римлянами в Подністров'ї та Прикарпатті проживаючі народи, розмовляючі однією мовою, Бастарни та Карпи, які розвинули свою державність відому із джерел, як Бастарнію. В подальшому, як наголошував І. Забелін, владу в бастарнів перейняли карпи, як називали хорватів на римській мові, римляни, оскільки, назва хорвати відноситься до назви їх гір, які на слов'янській мові називалися: Хорбати, Грби, Горби. Власне і ця назва була латинізована римлянами в назву - Карпати. Римляни вперше замість першого свого означення гір «Альпів Бастарнських», якими вони назвали слов'ян-бастарнів, на межі тисячоть та в I-II ст. н. е. назвали Горби-Хроубати-Горбати, як їх називали слов'яни слов'янською мовою, назвою - «Карпати» назвою нового силого народу в цьому регіоні кінця II поч. III ст., хорватів, яких назвали римською мовою карпами, а їх гори Карпатами. Власне в II-III ст. н. е. римляни замість старої назви ріки Тіри, на якій лежало однойменне місто Тіра почали означувати ріку Дністер - чи Данестр. Якщо врахувати, що в ріку Дністер впадають її найбільші притоки Бистириці, які вчені означували з племінним об'єднанням бастарнів - бистрян, бо річка бистр - иця, Дністр - Дністрер цілком може бути реальною першо - назвою, якою означували і на якій проживали бастарни і якою означили в георгафічному розумінні, римляни, яка в римських джерелах, як Дністер означається в II-III ст. н. е. Звідсіля вважають вчені - мовознавці, слов'яно-римські мовні відносини слід укладати на мові бастарнів-карпів-хорватів, яка в II-III ст. н. е. домінувала в регіонах Бастарнії (Карпат, Прикарпаття та Подністров'я). Не даремно мовознавець С.Б. Берштейн наголошував, що взаємовідносини римської мовної структури з слов'янською мовною структурою слід прослідковувати на хорватській мовній основі, оскільки власне вона в епоху Бастарнії у Прикарпатті та Подністров'ї у I-IV ст. н. е. була домінуючою. Уже в I століттях н. е. у римських провінціях Мезії, Дакії та Подністров'ї на поселеннях римських легіонів зафіксовані написи слов'ян - римських солдатів. Всі написи зроблені на слов'яно-латинському лексиконі і дають право наголошувати на глибоке проникнення слов'янської мовної етнокультури у римську військово-політичну систему. Прийом слов'ян у римське військо дає право наголошувати, що уже в I ст. н. е.

Рим намагається закріпитися на цих землях, особливо в областях Карпат та Прикарпаття. Власне тут римляни починають розробляти поклади золота, срібла, міді, що зафіксовано римськими джерелами та археологічними розкопками. Така ситуація змушувала римську адміністрацію слов'янам-солдатам надавати римське громадянство, оскільки вони внаслідок компромісливих переговорів та особистій матеріальній зацікавленості могли стримувати наступи слов'ян, бути посередниками при організації вигідних та стабільних торгово-економічних операцій та політичних взаємовідносин Риму з державою Бастарнією [191].

Як засвідчують джерела Римська держава всіляко заохочувала слов'ян вступати в римську армію, розвивати добросусідство, що зауважено і слов'янськими джерелами, зокрема «Словом о полку Ігоревім» - «були благодатні віки Троянові». Всі ці взаємовідносини засвідчені і археологічними старожитностями черняхівського типу, які є виразником римо-провінційної культури державного утворення слов'ян Бастарнії, яка розвинула головню римо-провінційні інститути в Карпатах, Прикарпатті та Подністров'ї [23, с.16 - 21].

Внаслідок вивчення цих мовних написів вчені прийшли до висновку, що карпатська та західно-українська мовна спорідненість та топоніми, які їй належать хорватській мовній спільноті і входить до південної гілки слов'янських мов. Предки південних слов'ян проживали у Карпатах і Прикарпатському регіоні до свого виселення на Балкани і були безпосередніми сусідами сучасних Прикарпатських українців, а отже формували сучасну українську мовну спорідненість. Обіймаючи Прикарпаття, Подністров'я та Закарпаття ця слов'яно-українська народність з своїм мовним ареалом у I-II ст. н. е. вступила в прямі взаємовідносини з Римською цивілізацією, зокрема з її сусідніми провінціями Паннонією, Мезією, Дакією [23, с.72 - 84].

Внаслідок вивчення цих мовних написів, наголошував С.Б. Берштейн, що зафіксовані в римських військових таборах у Паннонії, Мезії, Дакії та Подністров'ї вчені філологи прийшли до висновку, що основний мовний ареал цих слов'янських латинізованих написів це Карпати і Прикарпаття і ці слов'янізми належать племінному об'єднанню карпів - хорватів [22, с.7 - 8].

В результаті вивчення слов'янської мови Карпатського регіону можемо говорити про давньоукраїнський тип західно-української діалектології. На основі староукраїнської діалектології, фольклору та топоніміки можемо відзначити архаїчність карпато-українського лексичного та мовного ареалу. У поєднанні лексики, вимови та правопису з топонімією, гідронімією староукраїнського мовного ареалу Карпатського та Прикарпатського регіону можемо наголосити, що староукраїнський етнос у мовному розумінні належить до стародавнього мовного району, який можна поєднати з етногенезом слов'ян чи архаїчної української мовної культури [109, с.13 - 15, с.468 - 580].

Таким чином внаслідок мовного римо-українського взаємовпливу між римським етносом та староукраїнським етносом Прикарпаття та Карпат у II ст. до н. е. - II ст. н. е., як наголошував український вчений М.Ю. Брайчевський, можна починати порівняльне вивчення взаємопроникнення римського мовного ареалу з староукраїнським мовним ареалом. Ми бачимо швидко, як мовну так і культурну адаптацію римлян до слов'ян. Складається враження, що десь в минулому ці еноси вже проживали в одному мовному та культурному конгломераті індоєвропейського етносу. У безпосередньому сьгоднішньому сусідстві українського етносу з римським, вважав М.Ю. Брайчевський, підвищився культурний рівень місцевого населення. В цей час давньоукраїнське суспільство переймає римські зразки ремісництва, землеробства, та будівництва як осель так і торгово-ремісничих городищ. Найбільшим надбанням староукраїнського населення стала римська грошова система. Найбільші скарби римських монет виявлено в Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській областях України, тобто в найбільш близькому сусідстві до римського мелесу в I-III ст. н. е. [29, с.222 - 223].

Цілком очевидно, що велика кількість римським монет у слов'ян Прикарпаття могла накопичитися по декількох джерелах збагачення: I - служба слов'ян у римських легіонах, II - різнопланова міжнародна торгівля, III - щорічні грошові подарунки слов'янським королям та князям дружнім до Римської держави «взнак миру та дружби», IV - війни з Римом і збагачення внаслідок проведення успішних військових кампаній, V - праця частини вільного слов'янського населення «колонату», по найму в різних галузях римського господарства, передусім землеробства. Як наголошував український вчений М.Ю. Брайчевський, уже за Побужжям та в Подніпров'ї немає такого широкого міжнародного римо-слов'янського ареалу, який є Прикарпатті. Власне тут, такі широкі рамки, від мовного взаємопроникнення, до торгово - економічного та політичного. Вся ця передова зміна ладу з родового до феодального пройшла у I-IV ст. н. е. тільки на території Прикарпатського регіону, майбутньої Галичини, що й засвідчено в пам'яті народу, який знає історію від «часів Траянових» до «часів Ярославових» і пов'язує її виключно з Прикарпатським регіоном,

тому регіони Побужжя і Подніпров'я не зазнали римо - провінційного впливу, не стали перефірійно - римською культурою. Важко означити взаємовідносини цих регіонів з Римською державою, скоріше всього, що вони обмежувалися торгівлею хлібом та перекупом римських імпортерів товарів. Все це проходило у той час, коли у слов'ян Прикарпаття та Подністров'я зароджувалась ранньофеодальне суспільство та державність на римо-провінційному впливі. І тут, наголошував дослідник, головним джерелом торгівлі був хліб, мід, віск, хутра, сіль. Зменшення виробництва зерна та виготовлення хліба, на думку дослідника, була однією з головних проблем Римської імперії. Розвиток рабовласницької системи вів до кризи господарства в Римській державі. Ця хлібна криза уже була відчутна у Римській державі у I ст. н. е. Зменшення виробництва хліба і примусило Римську державу часів імператора Трояна до завоювань земле-обробних регіонів. Концентрація земельних багатств у меншості римського суспільства, вивільнення із виробництва великої кількості вільного населення, яке вважалося римськими громадянами заставило державу вирішувати свій давній лозунг «хліба і видовищ». Звичайно це вільне населення із - за неспроможності само себе прогодувати, з однієї сторони поповнювало римське військо, яке було на повнім забезпеченні держави з іншої сторони поповнювало римських бідняків, яких теж треба було годувати. Все це примушувало імператорів Римської держави до широкомасштабних купівельних операцій, особливо з регіонами, які прилягали до володінь імперії [26, с.81 - 90].

Щодо торгових операцій з слов'янами Карпат то про це нам засвідчує епітафія намісника Нижньої Мезії Тіберія Плавтія Сільвена Еліана, часу правління імператора Нерона, який у своєму звіті імператору вказував на успіхи військові та дипломатичні. Окрім цього він наголошував, що він був першим намісником Нижньої Мезії, який знизив ціну на печений хліб у Римі, виславши в столицю великі запаси зерна. Якщо Плавтій Сільвен Еліана був першим таким успішним намісником, перед ним напевно теж були намісники, які теж вирішували такі ж завдання. Очевидно такі ж намісники, були і після нього, які успішно закуповували хліб у слов'ян і перепралюли їх у Рим. Зовнішня політика Риму до слов'янських королівств Прикарпаття та Подністров'я, зокрема Карпів та Бастарнів, згідно проаналізованих нами римських джерел, велась двома шляхами. Перший - це колоніальний, насильницьке захоплення земель і народів і перетворення їх в сировинний придаток для матеріального збагачення Римської імперії. Там де це було неможливо і римська військова машина зазнавала сильний військовий опір застосовувався другий шлях - римляни вступали з «войовничими сусідами» в добросусідські взаємовідносини, розвивали з ними торгово-економічні та політичні стосунки і перетворювали їх на «союзників». Така форма експансії вважав український дослідник М.Ю. Брайчевський, теж була разюча, оскільки заставляла через певний час ворогів «грати в політичні та економічні взаємовідносини» за римськими правилами. Однак навіть, якщо широкомасштабної інтеграції Римська імперія, зокрема регіонів Прикарпаття, не досягала, то торгівля організовувалась по римських правилах торговельної системи. Переважно серед товарів, який потребував Рим був хліб, що обумовлювало ріст землеробства та продуктивних сил в населення Прикарпаття та Подністров'я [26, с.81 - 90].

Власне в цей час тотожними за римськими мірними принципами стає система мір. Зокрема поєднується в однаковості римський квадратник та слов'янський четвертак (26, 6 л.), римський медимн та слов'янський півосьмирик (52, 52 л.). Ця тотожність на думку Б.О. Рибакіна вже активно функціонувала в I столітті нашої ери [132, с.3 - 7].

Все це підтверджує довготривалі римо-слов'янські, передусім економічні, взаємовідносини, які для Риму були життєво необхідні, оскільки від постачання хліба залежало існування самої Римської імперії. Підтримання сталих торговельних взаємовідносин з слов'янами Прикарпаття, було головним завданням зовнішньої політики Риму з регіоном у II-III ст. н. е. з Бастарнією [133, с.43].

Водночас в середовищі слов'ян римляни ввозили свої товари, які виробляли в Римі і тим самим забезпечували сталий ринок збуту. Слід наголосити, що римляни активно вивчали великий слов'янський ринок, вивчивши його прийшли до висновку, що найбільш жвавий інтерес у слов'ян є до римських грошей. Як наголошують джерела довготривала торгівля хлібом проходила тому, що хліб був не дешевий і довгий час мав сталу закупівельну ціну. З цього приводу Пліній твердить, що на закупівлю хлібу тільки на Схід, оже в район території України, вивозилося понад 100 мільйонів сестерцій, це у район, де римляни чесно торгували і не могли відібрати його силою римської зброї [26, с.81 - 91].

Всі ці свідчення римських джерел підтверджуються і археологічно. Археолог О.В. Фенін наголошував, що уже на території Прикарпаття у I ст. н. е. внаслідок римського впливу формуються зарубинецько-пшеворські пам'ятки. Власне на цій території віднайдено 266 великих скарбів римських монет. У 26 пунктах були знайдені різноманітні речі та предмети римського походження.

Величезна кількість римських речей знайдених у верхій течії басейну Дністра близько 60 штук говорять, що скарби римських монет, що зафіксовані вченими, говорять про значні взаємовідносини слов'ян цього регіону з римським суспільством. До складу імпортованої римської продукції входить римський глиняний посуд, римські амфори, римські глеки, чари, миски, миталевий, бронзовий, срібний посуд, невеликі казани, кухлі, мисочки, глиняні римські світильники, римські фігурки, амулети, монети - римські гроші. Із 31 скарбів римських монет віднайдених в Прикарпатті, 12 скарбів було віднайдено в південно - східних околицях Прикарпаття, 12 скарбів римських монет знайдено на Дністрі, 5 на півночі і 5 на півдні Прикарпаття. Переважна частина знайдених монет була карбована в Римі у другій половині I ст. н. е. і в першій половині IV ст. н. е. Особливо багато знайдено римських монет періоду Антонінів. Скарби римських монет III - поч. IV ст. не значні. Привертають увагу знайдені скарби золотих монет II ст. н. е., 25 золотих монет в Мукачево. Значні скарби римських монет в Прикарпатті та в областях Карпат говорить про значний римський вплив на цю територію. Тісні взаємовідносини Риму з королівствами Прикарпаття пояснюються історичними процесами в цей час, які проходили в Римській імперії в якій в цей час були великі труднощі з хлібом внаслідок засух в Єгипті тому Рим звернув увагу на великі сільськогосподарські центри Подунав'я, Причорномор'я, Прикарпаття та Подністров'я. Неможливість військовим шляхом заволодіти цими багатствами та економічними ресурсами змусила римлян до торгово-економічної експансії. З другої сторони, наголошував О.В. Фенін, характеризуючи римські знахідки на території Прикарпаття, експансія римлян в регіон привела до економічного і політичного розвитку слов'янського суспільства. Рим розвинув у слов'ян Прикарпаття основні ремесла: залізо виробництво, скловаріння, солеваріння. Як бачимо із археологічних знахідок: сільськогосподарські залізні знаряддя праці слов'янських землеробів виготовлені за римськими зразками [171, с.92 - 103].

Для забезпечення сталих політичних взаємовідносин римський політичний лад очевидно обслуговував і слов'янських королів та князів. На території Західних областей України, знайдені три римські медальйони, один срібний часу імператора IV ст. н. е. Валенсіана і два золоті епохи імператора Траяна I-II ст. н. е. Ряд дослідників, зокрема В.Г. Лянскоронський вважав, що цими медальйонами римські полководці відзначали своїх легіонерів за заслуги. Якщо вважати, що багато слов'ян було у римському війську, то дані медальйони в могилах, це відзначення римських легіонерів - слов'ян, які вони привезли на батьківщину і були поховані з ними [99, с.23 - 42].

Таким чином знайдені відзнаки римських імператорів, медальйони, римська зброя, гроші та інші речі яскраво малюють картину слов'янського суспільства у римський час. Виявлені археологами римські речі яскраво малюють картину впливу Риму в кінці I ст. до н. е. і в перших ст. н. е. на територію Бастарнії (Прикарпаття та Подністров'я). Подальші дослідження та знахідки суттєво доповнять і проілюструють римо-слов'янські взаємовідносини, які в XXI столітті суттєво поглиблюються [171, с.92 - 103].

Все це, на думку українського археолога та історика М.Ю. Брайчевського, може говорити про зародження у слов'ян Прикарпаття та Подністров'я класового суспільства. Великі скарби римських монет, які активно беруть участь у товаро-виробничих відносинах у I-II та III-IV ст. н. е., модернізація королівсько-князівської та військово-дружинної організації, феодалізація суспільства, активні політичні та економічні взаємовідносини з Римською державою все це характеризує королівство бастарнів та карпів, як яскраві зразки ранньофеодальної слов'янської державності, яка базується на римській військово-політичній та торгово-грошовій системі. Що стосується самих римських монет, які стали основною грошовою одиницею обігу в слов'янському суспільстві, то слід наголосити, що римське золото і срібло було досить високопробне і цінне і залишалось в обігу і в V столітті нашої ери [28, с.7 - 19].

Таким чином можемо наголосити, що роль римських монет у слов'янському суспільстві Бастарнії (Карпати, Прикарпаття та Подністров'я) була дуже велика, ними практично здійснювалися всі значні торгово-економічні операції. Як засвідчують археологічні джерела частина срібних та золотих монет застосовувалась також для виготовлення ювелірних виробів. М.Ю. Брайчевський вважав, що власне римська монета послужила становленню першої староукраїнської грошової одиниці - гривні. Для зручності використання слов'янських грошей, римські монети переливались в злитки срібла чи золота, яким надавалась первна конфігурація, яка в слов'янському світі вважалась слов'янською грошовою одиницею - гривнею. Не слід виключати, що гривни - злитки срібла та золота певної ваги застосовувалися в торговельних та розрахункових відносинах уже в пізньо - римський час у IV-V ст. н. е. Не слід виключати, що внаслідок відходу римської грошової системи слов'яни потребували мати свою грошову систему, що утвердило в IV-V століттях нашої ери срібний злиток певної ваги, якого означили, як гривну. Археологи також зауважують, що у слов'янському суспільстві Прикарпаття

знайдені дуже цікаві знахідки монет прикарпатських королів, яких виявлено дуже мало. Та все ж вони говорять про намагання королів Бастарнії створити на противагу римській, свою власну грошову систему, за основу якої вони утверджували - гривну. Питання про першу слов'янську грошову систему на території Бастарнії в II - IV століттях нашої ери стоїть відкрите і потребує подальшого дослідження, однак можна наголошувати, що слов'яно-українські королі Бастарнії намагалися організувати місцеве карбування монет, які під римським впливом, намагалися відтворювати за римськими зразками [28, с.28 -29, с.34 - 37].

При всій дискусії по цьому питанню можемо наголосити, що знайдені срібні речі місцевих майстрів виготовлених зі срібла у них вміст срібла нищий ніж у римських монетах, динаріях, що говорить, що динарії як лом не використовувались, оскільки мали вищу купівельну та розрахункову вертвсь, їх роль у місцевому середовищі була виключно, як грошовий знак [114, с.241 - 268].

Такий аналіз джерел дає право робити висновок, що внаслідок римської присутності в регіоні і потреб великої закупівельної кількості хліба, слов'яни підвищили свій рівень господарювання та оргного землеробства в якому застосовувалось залізне (римське) рало з залізним лемешем. Знахідки римських наральників у слов'янських пам'ятках Бастарнії (Карпат, Прикарпаття та Подністров'я) говорить про широке їх застосування і поширення [115, с.241 - 268].

Отже модернізація ремесел та землеробського господарства, що збільшувало виробництво хліба на території стародавньої Бастарнії у I ст. н. е. під римським впливом та римськими землеробськими знаряддями праці привело до великих прибутків місцевого населення, через накопичення римськиз срібних і золотих грошей, що археологічно доведено знайденими скарбами. В цей час римські гроші стали виразником багатства, і були сталою вартістю, тому присутність Римської держави в сусідстві Бастарнії стала складовою розвитку її економіки, торгівлі та державності [116, с.113 - 130].

Римський історик Корнелій Тацит з цього приводу наголошує, що германці і венеда (слов'яни) застосовують при торгівлі золото і срібло і з охотою беруть римські гроші, а це говорить, що основна функція римських грошей відігравала у Бастарнії найбільший еквівалент цінності, яка обслуговувала усі сфери як економіки так і політики давньоукраїнського суспільства. Грошова система, яка використовувалася в слов'янському суспільстві Бастарнії, очевидно була і фактором багатогранного впливу Римської держави на неї. Римські джерела неодноразово наголошують, що королі бастарнів та карпів в знак дружби отримували від римських імператори щорічні грошові данини, які були теж своєрідним виявом політичного і економічного впливу на панівну верству бастарнського суспільства. Своєрідним впливом був також і видобуток металів в Карпатських горах та розвиток ремесел, зокрема гончарства за римськими технологіями. Все це на думку М.Ю. Брайчевського з однієї сторони спонукало економічний та технологічний, а з другої сторони військово-політичний вплив. Все це втягувало Бастарнію в римо-провінційну систему, яка обумовлювала розвиток торгово-ремісничих центрів - городищ та військово - політичних центрів фортець та міст. В більшій мірі на ранній стадії, всі ці центри Бастарнії поєднували собою як адміністративні, політичні та торгово-ремісничі центри в яких була сконцентрована і резиденція бастарнського я [28, с.34 - 37].

Археологами встановлено, що римський вплив привів до розвитку місцевого ринку. Власне в цей час по усій території Карпат, Прикарпаття і Подністров'я (Бастарнії) організовувались місцеві ринки - торжища, які стали зародком торгово-ремісничих центрів - городищ, а в подальшому і міст, зародження яких спостерігається археологами вже в II-IV ст. н. е. Важко уявити собі примітивною королівську владу бастарнів та карпів цього часу. Джерела наголошують на централізованій владі цих королівств. Вони окреслюють їх території, військово-політичну і економічну структуру. Римські джерела зокрема наголошують на неможливості просунутись римській військово-політичній системі в землі багато чисельних варварів. Рідкісні перемоги над бастарнами та карпами римляни передають в своїх джерелах, як факти найвищих звитях. Римський сенат надає за перемогу над карпами імператору титул «карпікус» і зустрічає його в Римі з найбільшими почестями. В другому випадку, загибель бастарнського короля Дельдьо від Краса і розгром бастарнів в битві з римлянами, як найвище досягнення римлян. Однак римські джерела мовчать про великі територіальні надбання в Прикарпатті, щоправда їх легіони стояли в Прикарпатті в районі Коломиї, однак далі слідів їх проникнення поки що не віднайдено. В III ст. н. е. ми вже бачимо, як засвідчував історик І. Забелін, зворонте - широкомасштабні перемоги карпів-хорватів над римлянами, тому владу бастарнських та карпських королів II-IV ст. н. е. важко назвати примітивною. Римські джерела подають нам витончену дипломатію королів карпів та бастарнів, які вони проводили з Римською державою, зокрема з правителями Мезії та Дакії. Ми бачимо знайдені речі витонченого римського мистецтва, ювелірні вироби, римські прикраси, дорогі римські тканини, дорогу римську зброю та одягу, яку застосовували у побуті бастарнські королі та знать. Знайдені дорогі римські глеки в яких привозилося

коштовне римське вино, скарби золотих римських монет яскраво доповнюють побут та багатства бастарнської військово-політичної та торгово-ремісничої знаті, як наголошують римські джерела «гордих королів карпів та бастарнів» [171, с.92 - 103].

Український археолог М.Ю. Брайчевський розглянувши римо - провінційну етнокультурну та військово-політичну та торгово-економічну систему слов'ян Прикарпаття та Карпат виділив її у локальний варіант розвитку слов'янської-староукраїнської державності, який у історичному розумінні започаткував на території України класичний феодально-державний розвиток, як наголшувалось вище, Бастарнії [29, с.44 - 52].

Найкраще і найповніше охарактеризував Карпатську групу пам'яток витділивши їх у локальний варіан і пов'язав їх з пам'ятниками карпського королівства, львівський дослідник М.Ю. Смішко, який виділив культуру Карпатських курганів в окрему локальну групу [151, с.157 - 159].

Ці ж пам'ятники Верхнього Подністров'я та середньої течії Дністра визначний український археолог В.Д. Баран вважає один із варіантів римо-провінційної черняхівської культури, яку датує I-IV століттях нашої ери [11, с.9 - 13].

Український археолог та історик М.Ю. Брайчевський по цій проблемі наголошував, що особливий Прикарпатський варіант черняхівської культури, який склався в час сусідства Риму та слов'янських княжінь Прикарпаття, фактично повністю зберігся і активно розвивався ще і в епоху ранньої Русі-України. Курганний поховальний обряд культури Бастарнської держави з часу II-IV століттях нашої ери до епохи Русі-України X-XI століть майже не змінився, його цілком можна ототожнювати з ранніми часами [30, с.48 - 50].

Що ж до Черняхівської культури I половини I тис. н. е., то вона як вважає український археолог В.Д. Баран, винкла у Прикарпатті як перефрійна культура Римської імперії, яку створило слов'янське населення Карпат, Верхнього Подністров'я та Західного Бугу. Між Дністром і Бугом в цей час проживало в цей час зарубинецьке населення в сусідстві з фракійською липицькою культурою. Проникнення цих культур відбулося у II-III ст. н. е. Власне в цей час відбувся найактивніший прояв Римської держави у регіоні, що призвело до кристалізації черняхівської, як римо-провінційної культури. Все це відбувалося на думку В.Д. Барана бурхливими процесами, оскільки через вище означену територію в цей час рухалися сармати, готи та фракійці. Джерельна база в тому числі й археологічна говорить, що слов'янська політична і торгово - економічна етноструктура, Бастарнія, вистояла чисельні впливи і взаємопроникнення і в епоху IV-V ст. н. е. залишилося єдиною етноструктурою, яку в науковій думці прийнято називати слов'янською. Аналіз джерел дає підстави наголошувати, що сарматська, фракійська та готська присутність на території Прикарпаття та Подністров'я були короткочасними і не мали істотного впливу на розвиток населення Бастарнії. Істотним, який виявив цілу Черняхівську культуру, був тільки римський вплив [15, с.3 - 5].

Слід наголосити, що черняхівське населення мало на території Прикарпаття значні господарські споруди. Тут виявлені селища і городища I-II ст. н. е., виявлений матеріал в яких говорить про значну майнову диференціацію населення. Вивчені зарубинецькі, пшеворські, липицькі, дакійські нашарування дають підстави наголошувати, що асиміляція закінчується у II ст. н. е. і у III-IV ст. н. е., як вважає археолог В.Д. Баран, завершується процес формування слов'яно-української культури [15, с.3 - 5, с.22 - 24, с.156 - 158, с.160 - 162].

Таким чином черняхівські старожитності Карпатської Бастарнії доповнюють перші письмові згадки про слов'ян-венедів, які відносяться до I ст. н. е., про яких писали Пліній Старший, К. Тацит, К. Птолемей [107, с.250 - 251].

Проаналізовані джерела дають підстави наголошувати, що венеди в I ст. н. е. становили могутній народ Центральної Європи. Пліній вважає, що після сарматів венеди(бастарни) другий народ Центральної Європи. Присутність венедів в Прикарпатті та в областях Карпатських гір засвідчує і римський історик К. Тацит. Український археолог В.Д. Баран поєднує ці свідчення з зарубинецько-пшеворською культурою, яка тісно зв'язана з ранньою культурою слов'ян I ст. н. е. [11, с.3 - 5].

Український дослідник В.П. Петров наголошував, що в Прикарпатті ранню культуру слов'ян представляли три складові: зарубинецькі, пшеворські та черняхівські старожитності, які були об'єднані однією політичною, як наголошено, вище, бастарнською політичною організацією. Ця політична бастарнська організація Прикарпаття, про яку розповідають римські джерела, відома нам як королівство Бастарнів, за картографією К. Птолемея - країна Бастарнія [191]. Бастарни в час нападу римлян на Дунайсько - Карпатський регіон «Альпи Бастарнські» на межі тисячоліть чи у I ст. н. е. очолював відомий з римських джерел бастарнський король Дельдьо. Слов'янський епос записаний В.М. Татищевим знає в останніх століттях до н. е. чи на межі тисячоліть: «сина Славена, Бастарна, який був першим володарем (рехом) бастарнів». В подальшому на цій же території

могутнішає королівство, яке К. Птолемей означив на своїй карті, Бастарнія, якій у I-II ст. н. е. римські джерела відають політичну перевагу в регіоні, оскільки бастарни вступають у протистояння з Римом, про що наголошувалось вище. Третя культура, найстародавніша зарубинецька очевидно належить венедам. На думку В.П. Петрова в III - IV ст. н. е. в Прикарпатті та Подністров'ї кристалізується єдина слов'янська культура і політична організація Бастарнія, слов'янська держава під римським впливом, що може наголошувати про заміну слов'янських археологічних культур. У середині I тисячоліття наголошував В.П. Петров одна слов'янська римо-провінційна, феодальна культура першої половини I тис. н.е. наприклад Бастарнів замінюється іншою ранньофеодальною слов'янською культурою, наприклад Хорватів [123, с.121 - 127].

За твердження іншого дослідника Ю.В. Кухаренка, на території Прикарпаття і Карпат, про що засвідчують і римські автори, в I ст. н. е. дійсно проживали венеди, які засвідчені зарубинецько - пшеворською культурою, яку слід ототожнювати з слов'янською [90, с.5 - 6]. Слід зауважити, що археологічні старожитності Прикарпатського регіону I ст. н. е., як зауважує дослідник В.І. Довженко, належать до однієї археологічної культури Передгір'я Карпат. Вона відбиває не тільки риси різних народів, алей риси єдиного народу на різних суспільно-економічних і політичних етапах розвитку. Що стосується автохтонності, то вона залежить від багатьох факторів. Етнокультура чітко фіксується тоді, коли вона розвивається поступово і на яку не впливають зовнішньополітичні і економічні обставини та етноси. Слід наголосити, що черняхівська культура, це якраз та ситуація, де соціально-економічна картина дає можливість проглядати етнокультуру К. Птолемеєвої, Бастарнії, в якій проходять кардинальні зміни [53, с.7 - 9; 191].

Технічний рівень, суспільний поділ праці, диференціація населення зробили переворот у слов'янському суспільстві Бастарнії. Показником майнової і соціальної диференціації слов'янського суспільства Бастарнії (Прикарпаття і Карпати) є велика кількість знайдених скарбів римських грошей. Тисячі римських монет, які довгий час були в обігу у населення Бастарнії (Прикарпаття і Подністров'я) говорить те, що бастарнське суспільство в той час уже було класове і поділене за римськими стандартами на класи: королів, князів, бояр, воєвод, тисяцьких. Дослідник В.І. Довженко наголошував, що у прикарпатських діалектах римської доби відбилися терміни основного розвитку землеробської техніки, що носять римські елементи: плуг, борона, рало, леміш, чересло. Таким чином у час економічного і політичного підйому у I ст. н. е. у слов'ян Прикарпаття, який відбувся в тісних зв'язках з римським світом слов'яни змінилися, що видно з старожитностей черняхівської культури, яку слід називати слов'янською культурою римські епохи. Римські технології, впершу чергу землеробські, були рушійною силою слов'янського суспільства. Власне римські землеробські знаряддя праці були тим критерієм, які кардинально змінили соціально - економічну ситуацію у слов'янському суспільстві Карпат і Прикарпаття. Підвищення економічного рівня в I-II ст. н. е. привело і до кардинальної зміни політичної ситуації на користь виникнення держави Бастарнії [50, с.14 - 15].

На думку дослідника В.В. Кропоткіна, розвитку слов'янського суспільства Карпат, Прикарпаття та Подністров'я посприяла римська політична та грошова система, якій навіть подражали бастарнські королі, намагаючись організувати свою власну фінансову систему, карбуючи якийсь час свої власні гроші. Дослідник В.В. Кропоткін наголошує, що бажання організувати власну грошову систему на території Карпат і Прикарпаття були і в раніший час. Так знайдені монети в Західних областях України у скарбах №399, 692 говорять, що місцева знать намагалася подражати уже монетам Філіпа II та Олександра Македонського. Аналогічні процеси на думку дослідника проходили і в римський час [85, с.27 - 28].

З падінням Риму і приходом у регіони Бастарнії готів та гуннів в останній прослідковується падіння римських стандартів в тому числі й фінансово-грошових. Змінюються і технології в пшеворо - зарубинецькій культурі. Знищені гуннами торгово-ремісничі центри зупинили розвиток населення Бастарнії (Карпат, Прикарпаття та Подністров'я). Знайдені скарби говорять про те, що населення Бастарнії ховало свої скарби перед прийшлими ворогами. Таким чином IV ст. н. е., наголошує В.І. Довженко це вже інша від римської епоха товаро-економічних відносин, як і інша історія населення Бастарнії (Карпат, Прикарпаття і Подністров'я). Все це й з археологічної точки зору та й свідченнями літописних джерел яскраво прослідковується. Як наголошується в «Слові О полку Ігоревім» у II-IV ст. н. е. «Благодатні часи Траянові» дали розвиток, на нашу думку держави Бастарнії, IV-VI століття «Темні часи хінові», занепад державного устрою і фактичне зникнення з політичної карти, означеної К. Птолемеєм держави Бастарнії, тут мається на увазі літописця спустошення від напади гуннів, в подальшому аварів, які призупини, а той повністю знищили попередній розвиток феодального суспільства та феодальної державності у бастарнів. Римські джерела називають останню дату 382 рік, якою в останній раз згадують про бастарнів [53, с.7 - 9; 191].

Про докорінну зміну в епохах, де I-IV ст. н. е. це інтенсивний розвиток Бастарнії, а IV-V ст. н. е., занепад, наголошують і вчені - археологи І.С. Винокур та В.Ф. Мегей, які з III століття до н. е. по III століття н. е. прослідковують економічний та політичний підйом у населення Прикарпаття та Подністров'я, який корелюється з картою К. Птолемея, який фіксує внаслідок процесів розвитку, на цих землях, велику країну Бастарнію, а в IV ст. н. е., ці вчені фіксують своїми археологічними дослідженнями втрату римських прогресивних економічних та політичних традицій, внаслідок нападу гуннів. Дослідники приходять до висновку, сумуючи дослідження М.Ю. Смішка, І.К. Свешнікова, Д.Н. Козака та В.Й. Циглика, що в I ст. н. е. дакійські старожитності розчиняються в пшеворо-слов'янській культурі, що і спричинює на нашу думку, в римській час до кристалізації слов'янської країни Бастарнії, в гунський час до її занепаду [40, с.14 - 21].

Дослідниця Л.В. Вакуленко приходять до висновку, про інтеграцію дакійського населення в слов'яно-пшеворське, яке за перше I ст. н. е. синтезує всі культури на території Карпат, Прикарпаття і в II ст. н. е. тут кристалізується слов'янська прикарпатська культура та державність, яка відома з карти К. Птолемея, як Бастарнія [34, с.22 - 33; 191].

Про синтез населення Карпат, Верхнього Дністра та Прикарпаття наголошує і археолог В.Д. Баран, який, який вважає, що в I ст. н. е. в Карпатах і Прикарпатті синтезуються Пшиворська і Зарубинецька культури, розвиток яких у II-III ст. н. е. кристалізується в локальний варіант карпато-слов'янської політичної культури [19, с.45 - 58].

Таким чином слов'янський етнос в Бастарнії (Карпат. Прикарпаття і Подністров'я) у I ст. н. е. являється автохтонним населенням в якому розчиняються прийшли етноси кельтів, герман, даків. Власне різні кельто-германські компоненти пшеворської культури тому яскраве підтвердження. На процеси асиміляції у I ст. н. е. вплинула і Римська держава, яка досягла в цей час свого найбільшого економічної, політичної та військової могутності. Максимально розширивши свої кордони вона втягнула в сферу своєї політики і економіки, а також і військової організації, слов'ян Бастарнії (Карпат, Прикарпаття та Подністров'я) [33, с.3 - 4].

Слов'яни на думку М.Ю. Смішка максимально використали римську добу для консолідації та асиміляції в різні епохи прийшлих народів: кельтів, даків, герман та їхнього військово - політичного та економічного потенціалу, які було синтезовано та доведено до римо - провінційних стандартів. Долею римської епохи це вдалося зробити швидко. Впускаючи на свою територію втікаючі від римлян різні європейські народи даків, кельтів слов'яни перейняли їхню політичну та економічну структуру суспільства, розчиняючи їх у своїй більшості. М.Ю. Смішко вірно зробив висновки, що державна культура карпатських бастарнів - слов'ян плавно переросла в культуру близьких сородичів карпів- хорватів [151, с.157 - 159].

Археологічний матеріал культури Карпатських курганів засвідчує що місцеве слов'янське населення вело землеробський спосіб життя. Для прихильників теорії, що населення культури Карпатських курганів вело виключно скотарський спосіб життя, вагомим аргументом буде той факт, що всі землі Передкарпаття на яких зафіксована культура Карпатських курганів підлягала обробітку з I-II ст. н. е. римським знаряддями праці. Гірський ландшафт Карпат цілком був придатним для обробітку землі та ведення господарства. Та слід наголосити, що в гірських районах одне і те ж населення активно займалось як землеробством так і скотарством [73, с.12 - 17].

Наявність широко розвинутого землеробства і скотарства у I ст. н. е. дає підставу наголошувати, що населення Карпат і Прикарпаття досить швидко вступило в торгово-економічні та політичні взаємовідносини з Римською імперією. Окрім землеробських товарів населення Прикарпаття і Карпат відправляло римлянам: худобу, шкіри, вовну, полотно, одяг, хутра, сіль. Торговельні шляхи населення Прикарпаття пролягали через притоки по Дністру та Пруту в римську провінцію Дакія та через гірські перевали в римські провінції Паннонію та Мезію [33, с.88 - 89].

Внаслідок економічного та політичного розвитку та асиміляцією даків, кельтів в сусідстві з Римською рабовласницькою державою появилася могутня Бастарнія (об'єднані слов'яни Прикарпаття, Карпат та Подністров'я), яка у I ст. н. е. стає із - за могутності, великою та впливовою державою і відтворюється картографією давньогрецького географа Клавдія Птолемея [191].

Такими чином слов'ян-українців Карпат, Прикарпаття і Подністров'я у політичному розумінні називають державою Бастарнією, бастарнами та карпами, політична могутність яких припадає на III ст. до н. е. - III ст. н. е., що відмічено грецькими, римськими джерела картою складеною К. Птолемеєм (II-I ст. до н. е.), римською картою дорожніх шляхів Певтінгеровими таблицями (III-IV ст. н. е.) [65, с.103 - 122; 191].

В основних рисах вся ця сукупність свідчень наголошував, археолог І.С. Винокур, відповідає археологічним зарубинецькій та пшеворській культурам II ст. до н. е. та II ст. н. е., які пов'язуються

з ранньослов'янською культурою I-II століть н. е., зокрема державною еноструктурою Бастарнією, яку локалізують в регіонах Карпат, Прикарпаття та Подністров'я [39, с.3 - 4].

Таким чином межа тисячоліть і перші століття нашої ери, це надзвичайно визначна епоха у Центральній Європі і зокрема у слов'ян Прикарпаття та Подністров'я в якому проходить процес федалізації та кристалізації держави Бастарнія [191].

Письмові джерела у I ст. н. е. «королівством бастарнів», яке очолює, як засвідчують римські джерела король Дельдьо. Від імені цього могутнього народу називаються римлянами і їх гори «Альпи Бастарнські». Військово-політичний союз бастарнів входять і карпи, як одне із бастарнських племен. Археологічні джерела Прикарпаття I-II ст. н. е. говорять, що бастарнське суспільство набирає рим римо-провінційного мелосу. Воно перебирає також знання римської астрономії, вимірів, топографії, архітектури, що відповідає топографії та архітектурі черняхівських селищ. Археолог І.С. Винокур вважав, що слов'янам цього часу були відомі географічні праці К. Птолемея та інших вчених Греції та Риму, які вперше в той час довели опуклість землі уже у II ст. н. е. Знайдені римські кулясті предмети серед інших римських речей у могилах Подністров'я може бути підтвердженням, що слов'яни Прикарпаття у римський час знали про кулястість землі. Не слід виключати, що слов'яни знали про кулястість землі і від римських купців, які торгуючи по Середземному та Чорному морях добре знали всю географію країн і очевидно володіли сучасними їм знаннями про кулястість землі. Очевидно під час взаємовідносин вони познайомили з своїми знаннями та географічними напрацюваннями слов'янських купців та князів. Такого рівня знання розширювали не тільки світобачення про незнані далекі світи і народи, але й взагалі про форму та улаштування земель, якими тоді володіли римляни. Дослідник І.С. Винокур вважав, що ці знання від римлян перейняли бастарни [39, с.33 - 35, с.78 - 79, с.161 - 162].

Освітній прогрес в загальному відбився і на загальному розвитку бастарнського феодалізму. Він обійняв економічні, культурні, релігійні та політичні інститути слов'янського суспільства, та особливо інститут господарства. Нова військо-рицарська епоха стала вже незмінною, особливо в III-IV ст. н. е., оскільки війна стала предметом не тільки оборони власного народу, а предметом збагачення за рахунок сусідів, зокрема слабнучої Римської імперії, яка втрачала контроль над народами та державними утвореннями в Подністров'ї, Карпатах, Закарпатті, Протиссі та Подунав'ї [36, с.16 - 17].

Римський історик Юлій Капітолін, розповідає про витіснення германських племен у I ст. н. е. «північними варварами» - слов'янами з Верхнього Потисся і Закарпаття. Чеський дослідник Л. Нідерле вважав, що зміцніли в Прикарпатті та Подністров'ї слов'яни в I ст. н. е. проникли за Карпати і витіснили звідтіля германців готів та гепідів. Ці свідчення співпадають з даними Пентінгерових таблиць, які розміщують слов'ян як у передгір'ях Карпат так і у Карпатах, що дає можливість припускати їх перехід за Карпати. Їх присутність підтверджується і комплексами пам'яток Карпатських курганів III-IV ст. н. е., а також старожитностями пшеворської та прясівської слов'янської землеробсько-пастушої культури перших століть н.е. Влане тут слов'янське населення швидко вступає в стосунки з римлянами, набирає рис римо-провінційної культури, що підвищує їх економічний і політичний статус, який зафіксований давньогрецьким географом Клавдієм Птолемеєм у вигляді держави Бастарнії. Власне тут в першу чергу в Бастарнії формуються городища, які швидко переростають у ранньофеодальні центри - міста [7, с.76 - 84; 191].

Російський дослідник Б.О. Рибаків вважав, що політичним і економічним підґрунтям розвитку слов'янських міст Бастарнії була «Римська доба, «Віка Траянові» де і слід шукативитоки ранньофеодального слов'янського міста. Уже у римський час, наголошував дослідник, у слов'ян Бастарнії (Прикарпаття, Карпати і Подністров'я) розвинулись ремесла, сільське господарство, торгівля, адміністративне управління, яке очолили королі, князі. Використавши досвід швидкого розвитку сусідніх римських провінцій Дакія та Мезія, зокрема міст, слов'яни розвинули у III - IV ст. н. е. такі ж городища за римськими зразками, як Дакії та Мезії, типу Коломийського в Прикарпатті, та Зимно на Волині. Розвиток городищ, які в подальшому переросли в міста, наголошував дослідник, привело до розвитку феодального ладу та ранньослов'янської феодальної державності в Бастарії» [138, с.36 - 38; 191].

Дослідник М. Третьяков наголошував, що черняхівська культура, яка була організована за римо-провінційними зразками, стала тим першим проявом ранньофеодального життя у слов'ян, невід'ємною складовою якою були і торгово-економічні центри – городища [163, с.3 - 4].

Тому розглянемо стародані городища Бастарнії (Карпат, Верхнього Дністра та Прикарпаття), які виявлені археологічною наукою, картографовані Клавдієм Птолемеєм і які до сьогоденного дня залишились слабо дослідженими та ідентифікованими [191].

Так львівський археолог О.О. Ратич виявив городище в селі Залісся Коропецького району на річці Коропець. Городище укріплене високими валами і глибокими ровами, які добре збереглися з північного заходу і сходу городище захищене трьома валами, з півдня одним валом і ровом. В північно-східній частині крайній зовнішній вал і рів спрямовані до русла ріки Коропець. В'їзд на городище, сліди якого помітніші і нині був з південного заходу в місці стику потрійного ряду валів з одним рядом. В насипах валів знаходились скупчення каменів з слідами вогню. Городище має округлу форму, діаметр площадки в межах внутрішнього валу 180x120 метрів. Висота валів до 6 метрів, ширина в основі до 15 метрів, глибина до 3 метрів, рахуючи від основи до валу. В цілому стародавнє прикарпатське городище займає площу приблизно 2 гектара. Із виявлених археологічних знахідок, О.О. Ратич зробив висновок, що дане городище розпочало своє функціонування із пізньозалізного часу і проіснувало до епохи Русь-України IX-XIII століть [130, с.158 - 164].

На основі шурфування було встановлено, що територія городища була заселена уже в ранньозалізну добу. Інформацію про стародавнє місто у лісі «Спас», яке оглянув, знав уже на початку XX століття польський археолог Януш [193, с.96].

Археологічно виявлене стародавнє галицьке місто в с. Коропець Коропецького району, яке ми пов'язуємо із столицею літописних карпів II-III ст. н. е., було ідентифіковано, на основі раніших досліджень австрійських та польських вчених [192, с.3 - 5].

Таким чином було встановлено, що стародавнє городище знаходиться в лісі «Замчищина» за 4 кілометри на північ від центру села Коропець. Городище займає мис горба покритого лісом і стрімкими схилами з сходу, півдня і заходу. З півночі городище віділено від іншої частини горба чотирма валами. Біля одного з них висотою до 2 метрів і шириною до в основі до до 3 - 4 х метрів виявлені виразні сліди 3 - х метрових валів. Площа городища дуже зруйнована добуванням каменю, археологами воно не досліджено [130, с.158 - 164].

Друге городище розташоване на території самого села Коропець. Східна його частина і тепер називається городищем. Стародавнє городище тут зруйноване забудовою на ньому житлових та господарських споруд. Сліди ровів та валів збереглися зараз тільки в окремих ділянках. В загальному досліджене городище в стародавній час мало форму еліпса. Із виявленого археологічного матеріалу можна припустити, що його мешканці автохтонно проживали з пізньотрипільському часі, ранньозалізному та ранньослов'янському тобто у I-IV ст. н. е., що співпадає з епохою проживання у цьому регіоні літописних карпів, та в епосі Русь-України IX-XIV століть. Дослідники засвідчують, що городище функціонувало у ранньозалізному часі і також у слов'янські віки [130, с.158 - 164].

Виявлене також городище в селі Стінка, Золотопотоцького району. Городище добре збереглося, воно захищене валами і ровами, які ще й тепер виразно помітні. В'їзд в городище знаходився у східній частині. З насипах валів видні плоскі кам'яні плити, які призначались для укріплення. Городище велике, займає площу приблизно в 4-5 гектарів. Довжина північної частини 480 метрів, східної частини 420 метрів, південно-західної 400 метрів. Висота валів, 2 метри 40 сантиметрів, глибина ровів 3 метра 20 сантиметрів. Археологічний матеріал говорить, що городище функціонувало ще з ранньозалізного часу, розвинулось в період ранньослов'янського часу та епоху Русь-України IX-XIV століть [130, с.158 - 164].

Городище в селі Ісаків, Обертинського району остережено археологами ще в XIX столітті. Городище розташоване за яром і тягнеться до Дністра. Оборонні споруди його збереглись погано внаслідок забудови. Городище було еліпсоподібне. Знайдений археологічний матеріал говорить, що існувало воно від трипільських часів до епохи Русь-України IX-XIV століть. Городище і два села біля нього в с. Хотимир Обертинського району відкрив археолог А. Кіркор [186, с.26 - 28]. Інше городище в с. Жабокруки відоме археологічній науці ще з XIX століття. Його відкрив археолог Януш. Городище знаходиться на одному з горбів на схід від села Жабокруки. Городище і тепер називається «Городищем» чи «Городенка». Городище еліпсоподібної форми. З усіх сторін захищене стрімкими схилами. Його довжина 240 метрів, ширина 145 метрів, площа 2,5 гектара. На території городища і в околиці виявлено трипільську і ранньослов'янську культури, культуру полів поховань. У місцевості «Город», «Град» виявлено кераміку часів Русь-України IX-XIV століть [193, с.236 - 238].

Наступне городище, в селі Копачинці Чернелицького району, наголошує О.О. Ратич, виявлене на правому березі Дністра. Воно огорожене трьома валами і ровами. Один вал і два рови виходять за межі городища на схил берега ріки Дністер. З боку ріки Дністер городище також укріплене валом. Довжина сторін городища становить 150 і 170 метрів, висота валів 2,5 метра, глибина ровів до 1 метра. Городище займає площу 1 гектара. Виявлений археологічний матеріал дає підстави наголошувати, що городище не припиняло життя від пізнього залізного часу до ранньослов'янського часу і функціонувало ще в VII-IX століття. На ньому зафіксована культура Луки-Райковецької.

Дослідники наголошують, що археологічні старожитності, які виявлені поблизу городища, дають підстави наголошувати, що активне життя тут прослідковується від трипільської культури до епохи давньоукраїнської держави IX-XIV століть. Експедиціями, які проводили вчені Львова і Станіслава на території Верхнього Подністров'я виявили і дослідили 12 городищ і 6 поселень. У городищах і поселених пунктах наявний матеріал: трипільської культури, залізної доби, ранніх слов'ян. Оглянуті розвідковими групами, городища, робить висновок О.О. Ратич, потребують подальших поглиблених досліджень [130, с.158 - 164].

Дослідник В.Д. Баран, що проводив у цей час археологічні дослідження в Карпатах, Прикарпатті та на середньому Дністрі виявив тут ранньосередньовічні пам'ятники, які дали йому право наголошувати, слов'яни розвивались у цьому регіоні з перших століть н.е. Особливо активним процесом розвитку був у так звані «Римські часи» I-III ст. н. е. [9, с.170 - 174].

Стосовно стародавнього галицького міста на ріці Коропець, то ще галицький дослідник XIX століття О. Партицький пов'язував його назву, як і назву ріки так і назву гір Карпат з племінною назвою відомих з римських джерел, карпів. Виявлені археологами град, який за археологічними джерелами веде своє функціонування від залізної до ранньослов'янської доби з наявними валами, ровами, в'їздними брамами, цілком очевидно належали «могутнім карпам» у II-IV ст. н. е., які уже були у першій фазі ранньофеодальної державності, яка передбачала вже передачу влади в правлячому роді. Як відомо ще Юлій Цезар у своїх записах розповідаючи про германців, які передавали владу по династії, яка в його час уже у германців, опиралася на військову дружину [119, с.224 - 226, с.351 - 356].

Польський дослідник Г. Ловмянський наголошував, що у час Юлія Цезаря у слов'ян теж уже були розвинені адміністративні органи, жупи, городища, які очолювалися князівською владою, яка розвинувши феодальні інститути, торгово-економічну систему, заклала підвалини у II-IV ст. н. е. карпатської ранньофеодальної держави [94, с.4 - 16].

Таким чином автохтонність розвитку слов'ян регіонів Карпат, Прикарпаття та Подністров'я пов'язується з часом римо-периферійного впливу, що поєднується з зарубинецько-пшеворськими старожитностями. Дослідник В.І. Бідзіля відно наголошує, що слов'яни у I ст. н. е. під впливом римлян формують нову передову добу, яка в процесі римо-провінційного взаємопроникнення формує нову, досі непритаманну для слов'ян, феодальну державність, яка синтезує населення, кристалізує спільні феодальні цінності, розвиває феодальну сільсько-гоподарську та пастушу культуру по обидвох сторонах Карпат [24, с.19 - 29].

Дослідник Т.А. Сміленко розглянувши Карпатські, Прикарпатські старожитності межі I тисячоліття прийшов до висновку, що прикарпатські слов'яни мають ранні городища та міста в яких своя особлива забудова, побут, забудова будинків та фортець, яка відмінна від інших слов'янських міст та районів. Особливо це видно по культурі Карпатських курганів, яка розвивалася за римськими стандартами у II-III ст. н. е. [148, с.31 - 32].

Великим змінам в Бастарнії (Карпатах, Прикарпатті та Подністров'ї) у перших століттях н. е. сприяло, як наголошував В.І. Довженко, проникнення в регіон досягнень римської цивілізації, активізація економічних та політичних взаємовідносин в регіоні, про що наголошують свідчення римських істориків. Перша згадка про слов'ян під назвою венедів, ставанів, соувенів, говорить про велику політичну силу, яку мали слов'яни серед сусідів фракійців, кельтів та герман та в сусідстві з римськими провінціями в останніх століттях тисячоліття. На межі тисячоліть слов'яни відомі великими королівствами бастарнів та в подальшому карпів. Їх політична могутність, про що засвідчують і римські джерела, дає їм можливість вести в перших століттях н.е. великій війни з Римом, підтримуючи даків. В цей час королівство Бастарнів одне й з наймогутніших і цементуючих слов'янський етнос державне утворення, в якого, як засвідчує дослідник В.І. Довженко, уже склалась державність, а військово-політичну знать очолював король Дельдьо, який на чолі своїх військ кидає виклик римлянам. Власне в цей час у бастарнів проглядається військово - політична система князь - дружина, яка була джерелом консолідації в кінці та на межі тисячоліття королівства бастарнів. Бастарни, а у слід за ними і карпи, як наголошують римські джерела, воюють з регулярним римським військом, а це може означати, що військова та політико-адміністративна справа була у них організована за феодальною системою. Таким чином ясно, що уже у бастарнів на межі тисячоліть формується феодальний клас, феодальне суспільство, яке уже в цей час набрало рис Бастарнської держави, яку так яскраво відтворено на карті давньогрецького картографа Клавдія Птоломея [52, с.41 - 54; 191].

Тому ми спробуємо у слід за старогрецькими та римськими джерела прослідкувати етногенез держави у бастарнів. Як засвіжчують грецькі та римські джерела у сиву давнину, ті що на межі

тисячоліть називалися бастарнами, певкінами та карпами називалися єдиною назвою Гети. Ми зробимо такі висновки опираючись не тільки на письмові, але й на археологічні джерела, який дає право ототожнювати гетів з слов'янами-бастарнами [191]. Свідчення Фулкідида, Плінія Старшого, К. Тацита та К. Птолемея, який власне своєю картою та описом наголошує на могутньому розвитку Бастарнії, який надає на своїй карті ключове положення в Центральній-Східній Європі, поєднуючи етногенез бастарнів з гетами, називаючи їх наймогутнішим народом Сарматії [191].

Уже в III ст. до н. е., гети за свідченнями Страбона, займали територію по обидвох берегах Дунаю до гірського схилу Карпатських гір та Дністра, які посідали далі і по Дністру. Від власне ріки, яку греки назвали, як і засноване ними місто в честь ріки Тіра, називали гети, що проживали на Дністрі в до римський час, назва яких була: Тіра - Гети. На нашу думку ріка називалася племінною назвою народу Гетів, який проживав на ній з давніх часів у транскрипції назви греків, якими вони означували назви. Таким чином, наголошував А.Л. Погосін, гети, чи пізніші слов'яни - бастарни проживали між Дунаєм і Тірою - Дністром. Якщо прийняти правильність цих висновків, то справджується легенда записана В.М. Татищевим, що: «Славен виходячи з Дунаю залишив в Карпатах, Прикарпатті та Подністров'ї сина Бастарна з своїм народом Бастарнів» [125, с.130 - 154].

Дослідник В.І. Бідзіля вивчивши гетську проблему прийшов до висновку, що під гетами слід бачити слов'янський етнос Прикарпаття і Подністров'я, майбутніх бастарнів що засвідчується археологічно на приладах гетської культури [25, с.165 - 166].

Таким чином, гети не були фракійцями, вони були їх сусідами. Вони з'явилися в Подунав'ї у IV ст. до н. е. Ряд дослідників ототожнюють їх з етнокультурною гетів, які були етнокультурною слов'ян в індо - європейській добі. Таким чином гети були давнім населенням Дунайсько-Дністровського регіонів. Щож до гетів - венедев - слов'ян, яких очолює «легендарний Славен у цьому регіоні та його син Бастарн», то це на нашу думку, одна етнічна та культурна спорідненість, яка кристалізувала державу гетів, а в подальшому бастарнів. Як бачимо, територію гетів визначив уже Страбон, який наголошував, що: «Гети це ті, що проживають від Понт на Схід. Деякі проживають ближче до Германії». Таким чином, як засвідчує Страбон, гети це не даки і не германи, їх території знаходяться в різних місцях. Частина даків Страбон, тільки тому вважає гетами, що вони проживають на гетській землі, тобто ті даки, які входили у склад слов'янської держави Бурвісти. У склад, очевидно на союзних початках до цього державного об'єднання, як вважають дослідники також входили і слов'яни - бастарни та слов'яни-карпи та певкіни. Страбон чітко визначив етнічну приналежність Бастарнів: «Але що знаходиться за Германією? Чи слід прийняти, що там проживають Бастарни, які межують з тірагетами і германцями. Бастарни, теж можливо германці? Вони поділяються на декілька племен. Одні називаються Атони, інші Сідони. Ті, що володіють Певкою, островом по Істрі, отримали назву Певкіни» [153, с.3 - 17].

Приблизно так характеризує Бастарнів і римський історик К. Тацит, який відносить венедев і певкінів до однієї племінної групи бастарнів. Він вагається зараховувати бастарнів чи то до германців чи то до сарматів. Декілька авторів цього ж часу зараховують венедев, певкінів до бастарнів. Ототожнюючи венедев, певкінів і покриваючи їх єдиною назвою їх країни Бастарнії, що очевидно є найвірніше беручи до уваги карту К. Птолемея [191].

Римський історик К. Тацит вірно, як і К. Птолемей називає «цей великий народ, як бачимо і на карті, називаючи їх всіх одним народом бастарнами». Далі К. Тацит розглядаючи весь цей конгломерат як бастарнів, аналізує їх спосіб життя, ведення господарства, соціальний та політичний лад і порівнює їх з соціально - економічним та політичним укладом сарматів та германців. У своїм вивченні цієї складної для нього проблеми, він приходив до висновку: «що Бастарнів скоріше слід віднести до германців, так як за мовою, одягом (платтям) за поселеннями і житлами вони більше схожі з германцями, та не є германцями, ніж сарматів». З цього приводу Пліній наголошував, що певкіни і бастарни - один народ з яким у сусідстві проживають германські племена. З іншого боку Тит Лівій говорить, що у бастарнів схожа мова і звичаї з кельтськими племенами, але вони не кельти. Однак всі ці автори припускають, що венедеви бастарни і певкіни схожі до герман та не германи, не сармати, не фракійці, не кельти, а тільки живуть поряд, схожі по ряду ознак з кельтами та не кельти. Цілком очевидно, що бастарни, це великий народ, який складався з ряду регіональних народів - князівств, які входили в королівство Бастарнів, а власне: карпів та певкінів. Оскільки джерела розміщують венедев та певкінів ближче до Подунав'я, то їх слід ототожнити з майбутніми тиверцями та уличами. Далі джерела розміщують бастарнів у Прикарпатті та на схід. У Карпатах звісно ж проживали карпи-хорвати. Археологічні матеріали засвідчують, що ці племінні об'єднання можна ототожнювати з пшеворо - зерубинецькою культурами слов'ян Прикарпаття і Подністров'я I ст. н. е. [14, с.250 - 253; 191].

Вивчення гончарного і ліпного посуду римопровінційної культури слов'ян вказує на типологічну близькість бастарнів та карпів. Археолог В.Д. Баран наголошував, що власне в цей час у Прикарпатті проходив синтез екультур на базі автохтонної слов'янської культури. Спочатку синтез на межі тисячоліть проходив на базі культури бастарнів, а потім карпів [10, с.97 - 99].

Наявність археологічних джерел бастарнів та карпів у басейні Дністра, Прикарпатті та Карпатах говорить про те в I ст. н. е. тут була надмірна густота населення, що пояснюється великою кількістю військових загонів у контактній зоні з Римом. В основному у слід за свідченнями джерел та археологічними дослідженнями можна відмітити тут концентрацію бастарнів, карпів, певкінів. Дослідники відмічають консолідацію бастарнів, карпів, певкінів у I-II ст. н. е. в один військово-політичний союз, Бастарнію, що узгоджується з картою К. Птолемея [191].

Внаслідок розвитку цього державного утворення основну роль у середині III ст. н. е. почали відігравати карпи, хоча бастарни, як засвідчують римські джерела, теж відігравали значну політичну роль в Прикарпатському регіоні. Археологічні матеріали, які засвідчуються вченими, як бастарнські, дають підстави наголошувати, що бастарнська знать, військова дружина очолювалася «рехом» чи «рексом - королем», який передавав уже свою владу спадково. Римські джерела називають королівство бастарнів, а визначного воєначальника та короля, який загинув у боротьбі з Римом, Дельдьо. Слід наголосити, що на межі тисячоліття та у перших ст. н.е. римські джерела головну ключову роль у Прикарпатських регіонах відають пануванню бастарнів. У яких є військово-політична знать, військова організація, яка очолюється королем Дельдьо. Бастарни могутні, вони вступають у небезпечні війни з Римом, а це говорить, що у них повинна була бути міцна королівська влада та державна і військова організація, відома з карти К. Птолемея як Бастарнія. Римляни розміщують Карпатську Бастарнію у Карпатах і Прикарпатті, вони означають відносно бастарнів, гори, які називаю «Альпи Бастарнські», Клавдій Птолемей віддає Бастарнській державі великі території між Дністром і Дніпром, які означає на карті називаючи її «Basternae» [191].

Із сукупності проаналізованих джерел складається враження, що «Бастарнія - Basternae» це одна із наймогутніших держав Сарматії. Римські джерела говорять про довготривалий час функціонування бастарнської держави, її вплив на політичне та економічне життя як в східних регіонах, зокрема Побужжя та Волині, так і на півдні у Нижньому Подністров'ї та Подунав'ї. Військові кампанії бастарнів проти римлян, за свідченнями римських джерел, говорять про їх військову могутність. Все це характеризує Бастарнську державу, як надзвичайно потужну та впливову у Центрально-Східній та Південній Європі етноструктуру на межі тисячоліть та в перших ст. н. е. Археологічні джерела засвідчують, що суспільна верхівка, королі, князі очолюють великі військові загани, суспільна роль яка в Бастарнській державі дуже велика, оскільки власне вся ця військова знать володіє великими земельними територіями та угіддями, очолює владу територіальних громад та ремісничих центрів. Знайдені мечі, кольчуги, списи, дротики говорять про значну роль військової знаті в суспільному житті бастарнів. Складається враження, що у цей час у Бастарнії йде формування професійного війська, військова справа стає головним заняттям в житті. Наявність захищених городищ у бастарнів та карпів, наявність оборонних центрів, феодалізація самої бастарнської знаті говорить уже про могутність ранньофеодального суспільства. Цілком ймовірно наголошував М.Ю. Брайчевський, що розвиток державності, передусім економіки у черняхівський час слід виділити в окремий старослов'янський, наш курсив Бастарнський варіант, слов'янської культури [29, с.304 - 312, с.312 - 320].

Інший російський вчений М.А. Дьяконов наголошував, що бастарни, які домунували в Прикарпатті і на схід від Карпат і Прикарпаття, що зафіксовано картографією К. Птолемея, на протязі п'яти століть створили свою особливу культуру та військово-політичну організацію, яка слабо вивчена з огляду розвитку феодалізму на території Прикарпаття. Старожитності бастарнів та письмові згадки про них закінчуються III ст. н. е. і далі бастарни немов би щезають з сторінок римських та в подальшому візантійських джерел. Натомість їх заміняє етнос могутніх карпів чи хорватів. Складається враження, що самі бастарни внаслідок погрому гунами вливаються в кінці III століття етно-політичну структуру карпів-хорватів, антів чи склавинів [56, с.45 - 56].

Дослідник Б.О. Рибаків з цього приводу вважав, що військово-політичний розвиток, який привів до ранньофеодальних відносин відбувався у передовому Бастарнському королівстві, яке перше вступило в прогресивний контакт з Римською рабовласницькою державою. Джерела наголошують нам на конфліктах вже могутніх бастарнів з Римом, який в подальшому переріс у сталі торгово-економічні відносини. Королі бастарнів, за свідченнями римських джерел, на межі тисячоліть були наймогутнішими і найвпливішими володарями в сусідстві з Римською імперією. В цей час політична структура бастарнського суспільства в кінці II ст. до н. е. - поч. I ст. н. е. характеризується уже королівською владою, яка доповнюється наявністю військової сили. Знать яка підчиняється королю

володіла великими територіями і землями наякому створювало матеріальні та культурні цінності бастарнське населення. Бастарнські королі накопичують великі багатства внаслідок торгівлі та воєн з римськими провінціями. У I ст. н. е. бастарни, ще вільні, у них тільки військова повинність, та вже в цей час вони здають данину своєму королю за охорону земель. Король бастарнів в цей час об'єднує всіх вільних общинників і збирає дарунки з вільних общинників вважаючи їх своїми підданими. До нього ще звертаються, як до «голови - голів», «старішого і наймудрішого». Однак вони бачуть вже навколо короля військово добре озброєну знать, яка складає його систему адміністративного примусу, що дає право бастарнському королю нав'язувати свою волю усьому бастарнському суспільству. Таким чином королівська влада у слов'ян-бастарнів Прикарпаття у I-II ст. н. е. цілком могла знаходитися на стадії формування ранньофеодального ладу, який у поєднанні з свідченням карти К. Птолемея, уже класифікується греками і римлянами, як Бастарнська держава, яка розвинулася внаслідок взаємовідносин з Римською рабовласницькою державою у регіоні «Альпів Бастарнських». Слід наголосити, що такі самі процеси у I-II ст. н. е. спостерігаються у фракійців і германців, в яких теж появляються ранньофеодальні держави [129, с.85 - 92].

Із аналізу свідчень випливає, що римські письменники дуже цікавилися Бастарнською державою, яка була політичним суперником Риму в областях «Альпів Бастарнських». Римляни відзначали військово-політичну потугу Бастарнії та часті війни бастарнів з Римом. Римські джерела відзначають уже в I ст. н. е. досить сильно централізована влада в Бастарнії, яка очолювалася риксами, один із них, наймогутніший король бастарнів, Дельдьо, вів довготривалу війну з Римом [71, с.5 - 12].

Уже дослідник Б.Д. Греков наголошував, що в той час, коли Римська республіка перетворилася у світову імперію і просунулася своїми володіннями до володінь слов'ян-бастарнів «Альпів Бастарнських», це застало слов'ян внаслідок агресії римлян зміцнити свій політичний лад. Ю. Цезар яскраво описує зміну ладу у герман. Римський письменник його часу К. Тацит зараховує венеців-слов'ян до землеробських народів, типу герман і відмічає «могутність варварів», які пішли в наступ на Рим. Так настала феодальна формація у слов'ян-бастарнів, яка кристалізувала у бастарнів власну державу, зпа свідченнями К. Птолемея - Карпатську Бастарнію, дослідник Б.Д. Греков зараховує до найстародавніших слов'янських ранньофеодальних держав [45, с.12 - 43].

У I-II ст. н. е. Бастарнія уже могутня держава на чолі якої стоїть «гех - король Дельдьо», в подальшому король Гораль, яка захищає територію Прикарпаття та Подністров'я та «Альпи Бастарнські» від римлян. Дослідник А.Д. Удальцов вважав, що держава бастарнів розміщувалася згідно свідчень карти К. Птолемея на схід від Вісли займаючи все Прикарпаття і Побужжя, обіймаючи «Альпи Бастарнські» з обох сторін. Усі римські письменники I ст. н. е. Пліній, Тацит, особливо К. Птолемей вказують на велику територію Бастарнської держави. Внаслідок стосунків з Римом у Бастранії проходить підйом, модернізується феодальна та військова організація та королівська влада бастарнів, яку на межі тисячоліть модернізував бастарнський король Дельдьо. Власне в цей час великі племінні союзи певкінів, карпів підчиняються над племінному об'єднанню бастарнів. Король бастарнів Дельдьо вже є носієм феодальних відносин у слов'ян. Великі війни, які ведуть королі бастарнів з готами, римлянами є ознакою феодального суспільства, в якому військова знать Бастарнії займає панівне становище і вже не бажає від нього відмовитися. Як наголошує А.Д. Удальцов, що уже в I ст. н. е. на ранніх етапах формування в Бастарнії (Прикарпаття, Карпати, Подністров'я) між князями певкінів, карпів та бастарнів велась боротьба за першість в регіоні. На межі тисячоліть та в перших століттях в I-II ст. н. е. вся повнота влади, за свідченнями римських джерел концентрується в королів бастарнів, які об'єднують і очолюють королівство Бастранів [191].

Внаслідок поразок від Риму та зміцнення карпів - хорватів, всю повноту королівської влади в подальшому, про що засвідчують римські джерела, в III ст. н. е. перебирає королівство карпів [167, с.7 - 9, с.20 - 21]. Без сумніву, як зазначають грецькі і римські джерела, розвиток бастарнського королівства проходив у довгий час. Так дослідники наголошують, що на межі III ст. до н. е. до I ст. н. е. більшість бастарнських племінних союзів, що знаходилися в областях Карпат і Прикарпаття були осілим землеробським народом, яке в освоєнні нових земель рухалося у Побужжя. Взаємовідносини з Римом прискорили розвиток землеробства, яке вже велося з застосуванням плуга та римського наральника та тяглової сили волів. В цей час землеробство та скотарство було досить розвиненим, що відмічає і К. Тацит, який наголошує на великій майновій диференціації та багатстві знаті. Бастарни завойовують великі території, як на сході так і на заході. Їм підчиняються великі етноси, такі як певніни та карпи. В цей час, як наголошував А.І. Неусихін, зміцнюється інститут військово-політичної знаті та ролі в суспільстві та війську бастарнського короля. Як показує аналіз сукупності джерел бастарнське суспільство Прикарпаття та Карпат у I ст. до н. е. - I ст. н. е. поділялося на три суспільні стани: король, великі землевласники, володарі великих стад овець та корів в горах,

військово-політична, та торгово-ремісничка знать. Основою бастарнського суспільства були вільні дрібні землероби, скотарі, ремісники та торговці. Ймовірно в цей час у слов'ян-бастарнів були і раби. Цілком очевидно, що уже на межі тисячоліть в бастарнів король і військова дружина уже жила за рахунок праці вільних общинників та данини, а також військових доходів, зокрема експлуатації захоплених у війнах рабів. Основний дохід очевидно був від торгівлі хлібом та іншими товарів з Римом, а також грабунку багатих римських провінцій. Середня суспільна ланка бастарнського суспільства в основному займалася землеробством та в горах дрібним скотарством. Не слід виключати, що також утримувала господарство за рахунок виручених грошей від торгівлі сільськогосподарськими товарами з Римом. В цей час кожний бастарнський общинник ще міг складати військово оточення короля і чим блище він знаходився до нього і чим більше у нього було заслуг тим більшими були його багатства. В основному в I ст. н. е. бастарнське населення залишалося вільним, основне завдання якого була землеробська та ремісничка праця. Аналіз діяльності військово-політичних союзів та королівств, зокрема бастарнів, наголошував А.І. Неусіхін, як засвідчували Ю. Цезар та К. Тацит у германців та слов'ян у I ст. н. е. створюються умови для королівського єдиновладдя, яке підтримувала військово-дружинна система [111, с.391 - 393, с.411- 412].

Дослідник А.Д. Удальцов наголошував, що у I ст. н. е. у бастарнів склалася велика Бастарнська держава, яка впродовж п'яти століть з III століття до н. е. по III століття н. е. домінувала на землях Прикарпаття та на схід від нього, про що засвідчує карта К. Птолемея. В подальшому у III ст. н. е. вивисуюються сусідні сородичі бастарнів карпи, які, як засвідчують римські джерела, починають відігравати помітнішу роль в Карпатах, Прикарпатті і тим самим продовжують державну традицію бастарнів [169, с.4, с.9, с.10 - 11, с.12, с.14, с.15].

Угорський дослідник П. Кіраль досліджуючи проблему етногенезу бастарнів наголошував: «бастарнське населення Трансільванії та «Альпів Бастарнських» залишило в карпатському регіоні скільки слідів свого стародавнього перебування у римський час, що дає право наголошувати, що у I ст. н. е. в цьому регіоні бастарни в «Альпах Бастарнських» вже були сильним народом задовго до приходу в регіон римлян. Останні тільки зафіксували в своїх джерелах їх могутність, означивши відносно них всі гори самоназвою «Альпами Бастарнськими». Власне з цього регіону бастарни нападали на Римську імперію, брали активну участь у погромі римських провінцій Мезія та Дакія» [185, s.622 - 624].

Румунський історик К. Дайковічу теж наголошував, що: «слов'яни-бастарни в Дакії проживали уже в час приходу римської військово-політичної машини. Вони одні із перших вступили з ними спочатку в протистояння, а потім добре знаючи їх з стародавніх часів і в торгово-економічні взаємовідносини, які зміцнили їхню державність, оскільки уже в III ст. н. е. вони активно нападали на римську провінцію Дакія» [184, s.180 - 185].

Слід наголосити, що український дослідник М.Ю. Смішко пов'язав бастарнську культуру Дакії, Трансільванії з римо-провінційною культурою середнього Дунаю, Карпат та Українського Прикарпаття. Розглянувши археологічні старожитності, він прийшов до висновку, що римо-провінційна культура Карпатських курганів тотожна з культурою поховань полів по погребалих комплексах. Дослідник наголосував, що археологічний матеріал Середнього Дунаю, Трансільванії, Мезії, Дакії, Українського Закарпаття, Карпат і Прикарпаття належать в III ст. до н. е. - I ст. н. е. слов'янам бастарнам та карпам-хорватам [150, с.150 - 152].

Український дослідник С.І. Пеняк вважав, що слов'яни - бастарни здавна проживати в Карпатах звідкіля нападали на римські провінції Паннонія та Мезія. Їхне коріння слід шукати в I ст. н. е. межиріччі Дністра та Прута, де римські дослідники локалізували основні гнізда бастарнів та карпів. Тут засвідчений єдиний для них ритуал поховання та багатовіковий етнічний зв'язок. Носії цієї культури бастарни і карпи поширили свою культуру і владу по всіх «Альпах Бастарнських», які носили цю назву від імені могутнішого бастарнського племені [121, с.160 -166].

З кінця III початку IV століття гори називаються вже римськими джерелами Карпатами, внаслідок домінування тут Карпського чи хорватського етносу, що пов'язано з активним формування тут феодального ладу та впливу на цей регіон римських провінцій Паннонія та Мезія. В цей час римська традиція переходить і в області Карпат. Наглядним доказом цього є велика кількість скарбів монет та різного римського реманенту та видів римського ремесла та озброєння. Особливо вони насичене у III ст. н. е. коли «могутні карпи» ведуть великі війни з Римською рабовласницькою державою, внаслідок чого у них формуються феодальні відносини. Це вже нова доба і нові економічні та політичні взаємовідносини бастарнів та карпів з Римом [93, с.70 - 71].

Таким чином у бастарнському суспільстві та на територіях безпосередньо прилеглих до римського способу виробництва, створились умови, що розвинули у бастарнів феодалізм та королівську владу.

Слід наголосити, що феодалізм не був перенесений у бастарнське суспільство у готовому вигляді. Становлення феодалізму у бастарнів супроводжувалося війнами і мирними торгово-економічними взаємовідносинами. Внаслідок цього і зложився феодалізм у бастарнському суспільстві.

Дослідник К.М. Тарновський вважав, що у більшій мірі внаслідок військових сутичок та контактів Римською імперією, де бастарни перейняли ази римського військового мистецтва та військової структури римського суспільства у бастарнів склалась, за римськими зразками, ранньофеодальна військово-політична система, а згодом система господарювання та торгівля. Феодалізм у бастартів на межі тисячоліть був породжений війнами та торгівлею [157, с.78 - 79].

Таким чином генезис феодалізму у Бастранії (регіоніх Карпат, Прикарпаття та Подністров'я) проходили внаслідок різного рівня контактів з Римською державою. В цей час суспільство бастарнів в основному складалося з вільних людей, а суспільство Римської рабовласницької держави опиралося на працю рабів, в зв'язку з чим ми бачимо проникнення «Інституту рабства» і в суспільство бастарнів. Хоча рабська праця так і не стала ефективною в суспільстві бастарнів де праця вільних общинників, які працювали на своїй землі була вищою, оскільки вона залишала за собою великі надлишки продуктів, зерна, які перетворювалися в товар, який вивозився на міжнародні римські ринки римських провінцій Дакія та Мезія, а це говорить, що землеробство у суспільстві бастарнів досягло найвищого рівня і не передбачало рабської праці. Вчені допускають, що у бастарнів могло бути патріархальне рабство, яке виникло внаслідок полону населення в римських провінціях. Однак воно було недовготривалим і бувший раб з часом міг відкупитися і повернутися, або залишитися в бастарнському суспільстві і вести господарство, як вільний. Такі свідчення подає нам римський історик К. Тацит, який проживав у 55 -117 р. н. е., наголошував: «що народи, які проживали поблизу Дунаю цінують золото і срібло, яке використовують у торгівлі. Вони цінують деякі види наших монет і віддають їм перевагу. Ті, що проживають подалі від нас користуються простою формою торгівлі - міноюю. Римляни приучили сусідніх королів (тех) до подарунків, особливо грошима» [160, с.372 - 373].

Інший римський історик Зосима V ст. н. е. розповідаючи про події III ст. н. е. наголошує на тісних взаємовідносинах римських провінцій Дакія та Мезія з сусідніми царями: «римляни з сусідніми царями взнак дружби і доброх торгівлі щорічно посилають їм дари». Все це, наголошував дослідник В.В. Кропоткін, підтверджують великі скарби римських монет, які знайдено в Бастранії (Карпатах, Прикарпатті, Подністров'ї), яка в першу чергу через торгівлю була інтегрована в римо-провінцій простір, який підвищив політичний та економічний рівень бастарнського суспільства, зародив феодальну систему господарювання з королівською владою і з'явився, торгово-політичними контактами, в першу чергу, з римськими провінціями Мезія та Дакія [85, с.21 - 23, с.27 - 28].

Цілком очевидно, що коли Дакія після довготривалої боротьби була розгромлена і включена до Римської імперії під іменем римської провінції «Дакія», римські кордони наблизилися до Карпат і Дністра. Власне в цей час джерела і археологічні дослідження фіксують предмети імпорту: бронзові римські вироби, вино в амфорах, фібули, прикраси з золота, срібла, буси, підвіски, дорогоцінне каміння, озброєння, шоломи, панцирі, списи, мечі та інші господарські речі, які виробляла провінція Дакія за римськими зразками і технологіями [87, с.91 - 92].

Окрім взаємовідносин з провінцією Дакія по Дністру та Пруту слов'яни - бастарни та карпи вели широкомасштабну торгівлю з провінцією Мезія через гори. Власне тут слов'яни у більшій мірі, про свідчать і римські джерела були включені у широкомасштабні торгово-економічні взаємовідносини з Римом, оскільки Мезія була більш облаштована і вела ширшу торгівлю, що дозволяло слов'янам продавати всі свої товари, які користувалися у римлян великим попитом. Власне провінція Мезія була тим торгово-економічним ринком, яка у найбільших масштабах скуповувала у слов'ян хліб [59, с.85 - 86].

Така торгово-економічна традиція з провінцією Мезія була давня. Дослідник А.Д. Удальцов проаналізувавши римські джерела прийшов до висновку, торгівлю бастарни в Карпатсько-Дунайському регіоні вели ще раніше. Уже IV-III ст. до н. е. сюди в Дунайський регіон просунулась держава слов'ян бастарнів. Ще до приходу римлян в регіон королі бастарнів вели з римським військом запеклі війни і внаслідок поразок були витіснені в гори «Альпи Бастарнські» та в Прикарпаття і в Подністров'я де римські джерела знають їх ще в III ст. н. е. [168, с.70 - 72].

Дослідник А.В. Мішулін відмічає два періоди добре організованої боротьби з Римом, перший бастарнський на межі тисячоліть та у I-III ст. н. е., та з другої половини III-V ст. н. е. війни з Римом, які проводили карпи-гуцули [105, с.299 - 301].

Дослідник І.С. Державін вважав, що довготривала боротьба Риму з бастарнами застала імператора Траяна після завоювання Дакії побудувати ряд доріг та мостів, якими римляни пішли в

Прикарпаття. Власне ці дороги є проілюстровані на карті Римських дорожних шляхів «Певтінгерові таблиці». Вони досягають до сучасного Прикарпаття, тобто сучасного міста Коломиї на Івано-Франківщині, де перебування римських легіонів зафіксовано археологічно. Все це говорить, що римські імператори збирались продовжувати рух. Однак бастарни і карпи зупинили в Передкарпатті та Карпатах рух римлян. Зафіксовані поразки римлян в Карпатах зокрема на перевалі, який і носив назву «Римських Легіонерів», де римляни були розгромлені бастарнами і карпами. Все це застало римських імператорів, починаючи з Траяна змінити тактику політичних взаємовідносин з бастарнами та капами і вони були перетворені на «Друзів Риму». За дружбу і добру торгівлю, у III ст. н. е., як наголошував римський історик Зосима, римляни платили бастарнам і карпам «грошові дарунки» [49, с.280 - 283].

Такі взаємовідносини засвідчують знайдені в могилах Прикарпатської знаті особливих медальйонів римських імператорів, скарби римських монет, коштовні срібні і золоті вироби. Зміна взаємовідносин Риму з бастарнськими королями полягала в тому, що у I-III ст. н. е. Рим потребував велику кількість хліба. Бастарнія, згідно карти К. Птолемея знаходилась в самих що не є хлібносних районах, тому дружба з бастарнами і карпами була політично обоснована внаслідок історичного збігу обставин та потреб Риму [152, с.102].

Однак торгово-економічні взаємовідносини були б не повними, якщо б не звернути увагу на те, що вони були дуже активними з I по III століття і стали запорукою тривалого миру, відомого по джерелах, як «віка Троянові». В останній чверті III ст. н. е. римські джерела розповідають про напади бастарнів та карпів на римські провінції: в 237 - 238 роках у час правління імператорів Максима і Гальби. Другий напад у 238-240 роках. Римський історик Зосима наголошував, що карпи не залишили не зруйнованим ні одного міста в Мезії. За свідченнями Зосима карпи розміщувалися в Карпатських горах. Поряд з ними проживали борани та бастарни [55, с.55 - 56, с.61 - 63].

Німецький дослідник Цейс вважав, що всередині III ст. н. е. політична влада в Прикарпатті переходить від бастарнів до карпів і власне королі карпів очолюють загале керівництво Карпатським і Прикарпатським регіоном. Власне королі карпів ініціюють напади на римську провінцію Мезія і повністю спустошили її. Цейс також наголошує, що в той час, як карпи через гори воювали з провінцією Мезія, бастарни Карпат, Прикарпаття та Подністров'я цілком могли утримували добросусідські відносини з провінцією Дакія. Можна припускати, що зорієнтовані на торгівлю хлібом бастарни в III столітті підтримували сталі взаємовідносини з Римом, отримуючи щорічну данину, яку не оримували із - за нападів на Римську імперію, карпи. Все це говорить про добросусідство бастарнів з Римом у середині III ст. н. е. і взаємовигідні торгово-економічні відносини [190, s.257 - 258, s.695 - 696].

Інший римський історик Колумелла називає народ, що напав на Мезію гетами, які сьогодні називаються карпами. Апіан теж вважає, що у час Цезаря карпи називалися гетами. Вони проживали в Подунав'ї і тільки внаслідок приходу римлян змушені були пересилитися в гори. Овідій який добре знав гетів наголошував, що гети уміли в сільському господарстві. У гетів у II ст. до н. е. - I ст. н. е. були добре улаштовані міста, військо, ремесла, господарство. Гети на думку Т.Д. Златковської II століття до н. е., це ті самі карпи II-III ст. н. е., які в 240 році спустошили римську провінцію Мезію [59, с.13 - 18].

Цей військово-політичний союз гетів-венедів, що розселився в Прикарпатті і Подністров'ї складала слов'янські племена: бастарнів, карпів, певкінів, склавинів і антів. Сусідами слов'ян були германці: готи і гепіди [168, с.11 - 12, с.12 - 13].

Приблизно так розміщує народи карпи та певкінів, виділяючи бастарнів, як найбільшій у I ст. н. е. К. Птолемей. Одже картограф К. Птолемей наголошує, що у давні часи венеди-гети проживали в древній Гетії, яку предки іменували Дакією, до Карпат гети межували з бастарнами [107, с.231-232].

Що стосується бастарнів О.М. Трубачів вважав, що спочатку вони проживали на притоці Дунаю ріці, яка носить їх етнічну назву, Бистриці. В подальшому під натиском римлян вони переселилися в Галицьке Прикарпаття де є теж дві ріки Бистриці, які ототожнюють з місцем проживання бастарнів [166, с.10 - 13].

З цим згідний і римський історик К. Тацит, який наголошував, що венеди займали окрім Нижнього Подунав'я усі сусідні ліси і гори [160, с.372 - 373]. Згідно з даними Певтінгерових карт венеди проживали північно - східніше Карпат, тобто на території яка пов'язується із місцем проживанням бастарнів. Сама назва, бастарнів - бистрян, на думку дослідника може пояснюватися як гірський вільний ант, баст-арн, баста-рн, що ототожнюється з назвою гірський чи пригірський народ. Проживання тут бастарнів співпадає як з свідченнями джерел так і з археологічними даними [183, s.22 - 31, s.223 - 224].

Таким чином у висновок даного дослідження наголосимо, що через призму зібраної та проаналізованої сукупності джерел, та висновків вчених істориків, археологів, філологів та лінвістів, які співставлено з свідченнями про «Сарматію» карти Клавдія Птолемея і дорожною картою римських шляхів «Певтінгерові таблиці», на яких зафіксована велика країна та держава «Basternae - Бастарнія», можемо зробити висновок, що на території стародавньої України, у III ст. до н. е. - III ст. н. е. активно розвивалась перша ранньо-феодальна давньоукраїнська державність, яка у I-III ст. н. е. досягла своєї найбільшої та економічної могутності у політичних, торгово-економічних та культурних взаємовідносинах з Римською рабовласницькою державою. Цю велич і могутність давньоукраїнської держави так яскраво відтворено під назвою «Basternae» і розміщено на карті тодішньої «Сарматії», поставивши бастарнський, а одже карпато-український народ, до одного із наймогутніших народів Центрально-Східної Європи, визначив ще давньогрецький географ та вчений I-II ст. н. е. Клавдій Птолемей [191; 20, с.61 - 65].

Список використаних джерел та літератури:

1. Андрияшев А.М. Очерк истории Волынской земли до конца XIV столетия. - Киев, 1887.
2. Артамонов М.И. Вопросы расселения восточных славян и советская археология. - Л., 1967.
3. Археологія Української РСР. - К., 1975. - Т.ІІІ.
4. Археологія Української РСР. - К., 1986.
5. Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (раннеславянский и древнерусский периоды). - К., 1990.
6. Ауліх В.В. Зимнівське городище, слов'янська пам'ятка V - VI ст. н. е. в Західній Волині. - К., 1972.
7. Балагурі Е.А., Бідзіля В.І., Пеняк С.І. Давні металурги Українських Карпат. - Ужгород, 1978.
8. Бандровский А.Г. Взаимоотношения Римской империи с племенами Карпатского региона в I - III веках н. э. - М., 1988.
9. Баран В.Д. Раннеслов'янські пам'ятники правобережжя середнього Дністра. В кн.: Археологічні пам'ятки УРСР. - К., 1955. - Т. V.
10. Баран В.Д. Результати вивчення матеріалів з розкопок на поселенні першої половини I тис. н. е. в с. Черепин Львівської обл. В кн.: Дисертаційний збірник (Література, археологія). - К., 1958.
11. Баран В.Д. Общинні черти культур римського і раннесредневекового часу на території Прикарпатья і Юго - Західної Волини. Тезиси докладов советской делегации на Международном конгрессе славянской археологии. - М., 1965.
12. Баран В.Д. Черняхівська культура в междуречье Верхнего Днестра и Западного Буга в свете новейших исследований. - КСИА. - М., 1970. - Вып. 121.
13. Баран В.Д. Ранні слов'яни між Дністром і Прип'яттю. - К., 1972.
14. Баран В.Д. Нові дані до питання про співвідношення пам'яток черняхівського типу і слов'янських пам'яток VI-VII століть у Верхньому Подністров'ї. В кн.: Матеріали XIII конференції інституту Археології АН УРСР присвяченої 50 - ти літтю Академії Наук Української РСР. - К., 1972.
15. Баран В.Д. Черняхівська культура. За матеріалами Верхнього Дністра і Західного Бугу. - К., 1981.
16. Баран В.Д. Формування слов'янських старожитностей раннього середньовіччя за новими археологічними даними. IX Міжнародний з'їзд славистів. Історія, культура, фольклор, етнографія мова народів. - Київ, 1983.
17. Баран В.Д. Сложение раннефеодальной культуры и проблема расселения соавян в кн.: Славяне на Днестре и Дунае. - К., 1983.
18. Баран В.Д. Черняхівська культура і слов'яни. В кн.: Проблеми історії та археології давнього населення Української РСР. - К., 1989.
19. Баран В.Д. Проблемы этнокультурного развития контактной зоны Восточной Европы в первой половине I тыс. н. э. В кн.: Древние славяне и Киевская Русь. - К., 1989.
20. Баран В.Д. Від венедів до українців. Науковий Вісник Українського Університету м. Москви. - М., 2001. - Т. I.
21. Берштейн С.Б. Очерки сравнительной грамматики славянских языков. - М., 1961.
22. Берштейн С.Б. Карпатский диалектологический атлас. - Вопросы Языкознания. - М., 1963.
23. Берштейн С.Б. Взаимодействие языков Карпато-Дунайского ареала. В кн.: Карпатский сборник. - М., 1979. - №2.
24. Бидзіля В.І. Етнокультурная карта Восточной Европы первой половины I тысячелетия. В кн.: Становление раннефеодальных государств. - К., 1972.
25. Бідзіля В.І. Історія культури Закарпаття на рубежі нашої ери. - К., 1976.
26. Брайчевський М.Ю. До питання про так звані римський вплив в культурі древніх слов'ян. В кн. Археологія. - К., 1951.
27. Брайчевський М.Ю. О распространении римских монет у древних восточных славян. Вестник Древней Истории (Дальше ВДИ). - М., 1954. - №1.
28. Брайчевський М.Ю. Римская монета на территории УССР. - М., 1954.
29. Брайчевський М.Ю. Біля джерел слов'янської державності. - К., 1964.
30. Брайчевський М.Ю. Походження Русі. - К., 1969.
31. Брайчевський М.Ю. Місце рабовласницької формації в історичному проці. В кн.: Проблеми історії та археології давнього населення Української РСР. - К., 1989.
32. Бромлей Ю.В., Грацианская И.Н. Проблемы этнографического изучения культурной общности населения Карпат. В кн.: Карпатский сборник. - М., 1976. - №2.
33. Вакуленко Л.В. Пам'ятки підгір'я Українських Карпат першої половини I тис. н. е. - К., 1977.

- 34.Вакуленко Л.В. Етнокультурна інтеграція в Верхнім Подністрів'я в I - II вв. н. е. В кн.: Древніе славяне и Киевская Русь. - К., 1988.
- 35.Вакуленко Л.В. Комплекс зернохосовищ IV століття на Прикарпатті. В кн. Проблеми історії та археології давнього населення Української РСР. - К., 1989.
- 36.Винокур І.С. Матеріальна і духовна культура населення Середнього Подністрів'я в I полю I тис. н. е. - Кам'янець - Подільський, 1966.
- 37.Винокур І.С. Опыт реконструкции мельничного сооружения III - IV вв. н.э. у с. Иванковцы Житомирской обл. Советская Археология (Дальше СА). - М., 1970. - №2.
- 38.Винокур І.С. Волино - подольське пограниччя - один из районів формування черняхівської культури. В сб.: Краткие сообщения 121. Проблемы изучения Черняховской культуры. - М., 1970.
39. Винокур І.С. Історія та культура черняхівських племен Дністро - Дніпровського міжріччя II - V ст. н.е. - К., 1972.
- 40.Винокур І.С., Мегер В.Ф. Об историко-культурной интерпретации Среднего Поднестров'я рубежа и первых веков нашей эры. В кн.: Древніе славяне и Киевская Русь. - К., 1989.
- 41.Гиляровский П.С. Материалы для биографии Ломоносова. - СПб., 1865.
- 42.Голубовский П.В. Лекции по древнейшей русской истории. - К., 1904.
- 43.Городцов В.А. Дако - сарматские религиозные элементы в народном творчестве. Труды. ГИМ. - Вып. I. - М., 1926.
- 44.Готье Ю.В. Очерки по истории материальной культуры восточной Европы. - Л., 1925. - Т.І.
- 45.Греков Б.Д. Борьба Руси за создание своего государства. - Ташкент, 1943.
- 46.Греков Б.Д. Генезис феодализма в России. Вопросы истории. - М., 1952. - №5.
- 47.Греков Б.Д. Киевская Русь. - М., 1953.
- 48.Дашкевич И.П. Грамота князя Ивана Ростиславича Берладника 1134 г. - К., 1904.
- 49.Державин И.С. Об этногенезе древнейших народов Днестровско - Дунайского бассейна. ВДИ. - М., 1939.- №1(6).
- 50.Довженко В.І. Землеробство Древньої Русі. - К., 1961.
- 51.Довженко В.І. Черняховская культура в истории населения среднего Поднестров'я. КСИА. - М., 1970. - Вып. 121.
- 52.Довженко В.І. Этнополитические предпосылки сложения древнерусского государства. Становление раннефеодального государства. - К., 1972.
- 53.Довженко В.І. Об этнической принадлежности населения черняховской культуры. В кн.: Древніе славяне и Киевская Русь. - К., 1989.
- 54.Дофеодальный период. АДСР. 1972. - Вып.8.
- 55.Дринов И. Заселение Балканского полуострова славянами. - М., 1873.
- 56.Дьяконов М.А. Почерки общественного и государственного строя древней Руси. - М.,1926.
- 57.Забелин И. История русской жизни с древнейших времен. - М., 1908. - Т.І.
- 58.Зеленська І.Б. До вивчення господарства черняхівських племен Верхнього Полністрів'я в кн.: Проблеми історії та археології давнього населення Української РСР. - К., 1989.
59. Златковская Г.Д. Мезия в I - II вв. н.э. - М., 1951.
- 60.Иванов П.А. Историческая земля Волынской земли с древнейших времён до конца XIV века. - Одесса, 1895.
- 61.Иванов В. О значении хеттского языка для сравнительно-исторического исследования. В кн.: Вопросы славянского языкознания. - М.,1957. - Вып.2.
- 62.Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ, 1999.
- 63.Ідзьо В. Кельтська цивілізація на території України. - Львів, 2002.
- 64.Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. Львів «Сполом», 2004.
- 65.Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. Львів «Сполом», 2004.
- 66.Ідзьо В.С. Олег Ярославович Галицький (Настасич) - автор «Слова о полку Ігоревім». Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.ІХ.
- 67.Ідзьо Віктор. Формування українського народу та української мови за свідчення філологічної та історичної науки. Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць. - Київ, 2005. - Випуск 78/79.
- 68.Ідзьо Віктор. Галицька держава III-XII століття. - Львів «Камула», 2005.
- 69.Ідзьо Віктор. Український мовний ореол від Геродота до Нестора. Науковий Вісник Українського Університету м.Москви. - М., 2006. - Т.ІХ.

- 70.Исаевич Я.Д. Грады Червенсеик и Перемышльская земля в политических взаимоотношениях между восточными и западными славянами конец IX - начало XI веков. В кн.: Исследования по истории славянских и балканских народов. - М., 1972.
- 71.История южных и западных славян. Эпоха первобытно -общинного и феодального строя. - М., 1979.
72. Йордан. О происхождении деянии гетов. - М., 1960.
- 73.Клапчук М.М. Граница між землеробським та скотарським типом господарювання на Делятинщині в XVII-XIX ст. В кн.: Культура та побут населення Українських Карпат. - Ужгород, 1972.
- 74.Кленинова Г.П. Лингвистическое пространство и организация симантических структур на материале языков капианов балканской зоны. В кн. Балканы. - М., 1956.
- 75.Ключевский В. Курс русской истории. - М.«Мысль»,1997. - Т.І.
- 76.Кобичев В.П. В поисках прародины славян. - М., 1973.
- 77.Козак Д.Н. Пам'ятники рубежа и первых веков нашей эры в Поднестровье и в Западнм Побужье. В кн.: Славяне Днестра и Дуная. - К., 1983.
- 78.Козак Д.Н. Пшеворська культура у Верхньому Подністров'ї і Західному Побужжі. - К., 1984.
- 79.Колосовская Ю.К. Проблемы «Рим – варвары» в советской историографии последних десятилетий. ВДИ. - М., 1980. - №3.
- 80.Королюк В.Д. Авары (обрывы) и дулебы русской летописи. АЕ за 1962. - М., 1963.
- 81.Королюк В.Д. Основные проблемы формирования раннефеодального государства и народностей Восточной и Центральной Европы. В кн.: Исследования по истории славянских и балканских народов. - М., 1972.
- 82.Котляр Н.Ф. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси IX-XIII вв. - К., 1985.
- 83.Кропоткин В.В. Топография римских и ранневизантийских монет на территории СССР. - ВДИ. - М., 1954. - №3.
- 84.Кропоткин В.В.Клады римских монет на территории СССР. САИ. - М.,1961. - Вып. Г- 4 - 4.
- 85.Кропоткин В.В. Экономическийи святы Восточной Европы в I тысячелетии н. э. - М., 1967.
- 86.Кропоткин В.В. Римские импортные изделия в Восточной Европе (II в. до н.э. - V в. н.э.). - М., 1970.
- 87.Кругликова И.Т. Дакия в эпоху римской оккупации. - М., 1985.
- 88.Кудрявцева О.В. Исследование по истории Балкано-Дунайских областей. В период Римской империи. В сб. Статьи по общинным проблемам древней истории. - М.,1957.
- 89.Кухаренко Ю.В. Экономический строй восточных славян в первой половине I тыс. н. э. Очерки истории СССР. Кризис рабовладельческой системы и зарождение феодализма на территории СССР III-IX вв. - М., 1958.
90. Кухаренко Ю.В. Зарубинецкая культура. - М., 1964.
- 91.Латышев В.В. Известия древних писателей о Скифии и Кавказе. ВДИ. - М., 1947. - №3.
- 92.Леонтович Ф.И. Задружно - общинный характер политического быта древней России. - ЖМНП., 1874. - Июль.
- 93.Лейман М.Н. С.Д.Сказкин. Об основном экономическом законе феодальной формации. Вопросы Истории. - М., 1954. - №2.
- 94.Ловмянский Г. Основные черты позднеплеменного и раннегосударственного строя славян. В кн.: Становление раннефеодальных славянских государств. - К., 1972.
- 95.Лонгинов А.В.Червенские города. - Варшава, 1885.
- 96.Ломоносов М.В.Сочинения. - Спб., 1902. - Т.V.
- 97.Лякушкин Н.И. К вопросу о культурном единстве славянства. В кн.: Исследования по археологии СССР. - Ленинград, 1961.
- 98.Лянскоронский В.Г. Находки римских монет в области северного Поднестров'я. - К., 1899.
- 99.Лянскоронський В.Г. Римські монети. - К., 1927.
- 100.Мавродин В.В. Происхождение русского народа. - Л., 1978.
- 101.Маевский К. Западнославянские земли в древности и Римская империя. ВДИ. - М., 1958. - №1.
- 102.Макря М. Славянский могильник в Сомешени. - Бухарест «Дакия», 1958. - Т.П.
- 103.Максимович М. А.О значении слова Троян упоминаемого в «Слове о полку Игореве». - М., 1877.
- 104.Махно Е.В. Об основных задачах картографии развития черняховской культуры в связи с выделением локальных вариантов. В сб.: Краткие сообщения 121. Проблемы изучения Черняховской культуры. - М., 1970.

105. Мишулин А.В. Древние славяне и судьба Восточно римской империи. ВДИ. - М., 1939.- № 1(6).
106. Мишулин А.В. Древние славяне в отрывках греко-римских и византийских писателей по VII век н.э. ВДИ. - М., 1941. - №1.
107. Мишулин А.В. Древние славяне в отрывках греко-римских и византийских писателей по VII век. н.э. ВДИ. - М., 1941. - №2.
108. Моммзен Т. История Рима. Провинции от Цезаря до Деоклетиана. - М., 1949.
109. Мотаева И.Е. Библиографический указатель работ по украинским говорам Карпатского ареала опубликованных в СССР с 1946 по 1969 года. В кн.: Карпатская диалектология и ономастика. - М., 1972.
110. Наумов Е.П. Рецепция поздней античности в древней Сербии и Хорватии. В кн.: Балканы в реконструкции Средиземноморья. Тезисы и предварительные материалы к симпозиуму. - М., 1986.
111. Неусыхин А.И. Проблемы европейского феодализма. - М., 1974.
112. Никитский А.И. Почерк внутренней истории Пскова. - Спб., 1873.
113. Нидерле Л. Славянские древности. - М., 1956.
114. Нові археологічні набутки Музею НТШ у Львові за час від 1933 - 1936. Записки НТШ. - Львів, 1937. - Т. CLIV.
115. Нові археологічні набутки Музею НТШ у Львові за час від 1933 - 1936. Записки НТШ. - Львів, 1937. - Т. CLIV.
116. Нові археологічні набутки Музею НТШ у Львові за час від 1929 - 1933. Записки НТШ. - Львів 1933. - Т. CLII.
117. Овидий. Печальные песни. В кн.: В.В. Латышев. Известия древних писателей. ВДИ. - М., 1949. - №2.
118. Очерки истории СССР, Кризис рабовладельческой системы и зарождение феодализма на территории СССР в III-XIII вв. - М., 1958. - Т. II.
119. Партицький Омелян. Старинна історія Галичини. - Львів, 1896.
120. Пашуто В.Т. О некоторых путях изучения древнерусского города. - М., 1949.
121. Пеняк С.І. Ранньослов'янське і давньоруське населення Закарпаття VI-XIII століть. - К., 1980.
122. Петров В.П. Про зміну археологічних культур на території УРСР у V столітті нашої ери. Археологія. - К., 1965. - Т. XVIII.
123. Петров В.П. Про зміну археологічних культур на території України в V - VII століттях н.е. Археологія. - К., 1965. - Т. XVIII.
124. Петров В.П. Письменные источники о гуннах, антах, готах в Причерноморье. В сб. : Краткие сообщения 121. Проблемы изучения Черняховской культуры. - М., 1970.
125. Погодин А.Л. К вопросу о фракийцах. Сборник статей по археологии и этнографии. - Спб., 1902.
126. Погорелов В.П. Болгаризмы в карпаторусских говорах. - Братислава, 1939.
127. Пресняков А.Е. Лекции по русской истории. - М., 1938. - Т. I.
128. Прокопий из Кесарии. Война с готами. - М., 1950.
129. Проблемы возникновения феодализма у народов СССР. - М., 1969.
130. Ратич О.О. Археологічна розвідка на Верхньому Дністрі в 1949 р. В кн.: Археологічні пам'ятники УРСР. - К., 1955. - Т. V.
131. Ременников А.М. Борьба племён Подунавья с Римом в первой половине IV века н. э. - Казань, 1990.
132. Рыбаков Б.А. Ранняя культура древних славян. Исторический Журнал. - М., 1943. - №11 - 12.
133. Рыбаков Б.А. Ремесло древней Руси. - М., 1948.
134. Рыбаков Б.А. Обзор общих явлений русской истории IX - середины XIII вв. Вопросы Истории. - М., 1962. - №4.
135. Рыбаков Б.А. Русские летописцы и автор Слова о полку Игореве. - М., 1972.
136. Рыбаков Б.А. Геродотова Скифия. - М., 1979.
137. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. - М., 1981.
138. Б.А. Рыбаков. Киевская Русь и русские княжества XII - XIII вв. - М., 1982.
139. Рыбаков Б.А. Мир истории. Начальные века русской истории. - М., 1987.
140. Рыбаков Б.А. Язычество Древней Руси. - М., 1987.
141. Рикман Э.А. Этническая история населения Поднепровья и прилегающего Подунавья в первых веках н.э. - М., 1975.
142. Русанова И.П. Компоненты пшеворской культуры. Труды V Международного Конгресса археологов. - Киев, 1988. - Т. IV.
143. Русанова И.П., Сымонович Э.А. Славянские древности. - М., 1993.

144. В. В. Седов. Происхождение и ранняя история славян. - М., 1979.
145. Седов В. В. Проблема этногенеза славян в археологической литературе 1979 - 1985 г. В сборнике: Краткие сообщения 195. Славяно - русская. - М., «Наука», 1989.
146. Седов В. В. Становление и этногенез славян по данным археологии и гидронимии. В кн.: История, культура и фольклор славянских народов. XI Международный съезд славистов. Братислава сентябрь 1993. - М., «Наука», 1993.
147. Сергиевич В. И. Вече и князь. Русские юридические древности. - Спб., 1900. - Т. II.
148. Смиленко Т. А. Этнокультурная карта восточной Европы I тыс. н.э. В кн.: Становление раннефеодального государства. - К., 1972.
149. Смишко М. Ю. Селища доби полів поховань у Вікницях Великих. Археологія. - К., 1947. - Т. I.
150. Смишко М. Ю. Раннеславянские памятники на территории Западных областей Украинской ССР. В кн.: Доклад VI научной конференции Института Археологии АН УССР. - К., 1953.
151. Смишко М. Ю. Карпатські кургани першої половини I тисячоліття н. е. - Київ, 1960.
152. Созин И. В. К вопросу о причинах перехода восточных славян от первобытного строя к феодальному. Вопросы Истории. - М., 1957. - №6.
153. Страбон. География. - Л., 1964. - Кн. 7.
154. Стратегикон. Вестник Древней Истории. - М., 1941. - №24.
155. Сюзюмов М. Я. К вопросу о процессах феодализации в Римской империи. ВДИ. - М., 1955. - №1.
156. Сюзюмов М. Я. Закономерный переход к феодализму и синтез. АДСВ. 1975. - Вып. 12.
157. Тарновский К. Н. Предпосылки возникновения феодализма у восточных славян. Вопросы Истории. - М., 1950.
158. Татищев В. Н. История Российская. - М., 1964. - Т. I.
159. Тацит К. Германия. В сб. «Древние германцы». - М., 1937.
160. Тацит Корнелий. Сочинения в двух томах. - Л., 1969. - Т. I.
161. Тихомиров М. Н. Русское летописание. - М., 1979.
162. Третьяков П. Н. Раннеславянские племена. - М., 1953.
163. Третьяков П. Н. Раннесредневековые славянские древности. - Л., 1974.
164. Третьяков П. Н. По следам древних славянских племен. - М., 1982.
165. Трубачев О. М. Ремесленная терминология в славянских языках. - М., 1966.
166. Трубачев О. Н. Языкознание и этногенез славян. Вопросы языкознания. - М., 1985. - №4.
167. Удальцов А. Д. Древние кельты, германцы и славяне. - М., 1940.
168. Удальцов А. Начальный период восточнославянского этногенеза. Исторический Журнал. - М., 1943. - №11-12.
169. Удальцов А. Д. Происхождение славян в свете новейших исследований. - М., 1950.
170. Удальцова З. В. Генезис развития феодализма. - М., 1971. - Вып. 34.
171. Фенін О. В. Знахідки римських монет на Прикарпатті. Археологія. - К., 1951.
172. Фёдоров Г. Б. Население Прутско - Днестровського междуречья в I тыс. н. э. - М., 1960.
173. Филевич И. История древней Руси. - Варшава, 1896. - Т. I.
174. Филин Ф. П. Формирование языка восточных славян. - М.-Л., 1962.
175. Хавлюк П. I. Зарубинецькі пам'ятки Південного Побужжя і Львівського пониззя до Дністра. Археологія - К., 1975. - Т. 18.
176. Чертков В. О. переселении фракийских племён за Дунай. - Спб., 1863.
177. Черепнин Л. В. Исторические условия формирования русской народности до конца XV века. В кн.: Вопросы формирования русской народности и науки. - М.- Л., 1958.
178. Штаерман Е. М. Кризис рабовладельческого строя в западных провинциях Римской империи. - М., 1957.
179. Щукин М. Б. О трёх датировках черняховской культуры. КСИА. - М., 1967. - Вып. 112.
180. Щукин М. Б. Европейская Сарматия и Черняховская культура (Хронология Птолемея). - Л., 1971.
181. Щукин М. Б. К предистории германской культуры: Тринадцать сиквевий. ЛСГЭ. - Л., 1979. - Вып. 20.
182. Hensel W. Archeologia o początkach miast slowianskich. - Wroclaw, 1963.
183. Gdastein I. Octogenezni Hrvata uranom srednjm vijku. - Migracij Sketeme. 1889.
184. Daikoviciu K. Bemerkung zur Frage der slavischen Bodenfunde aus Dakia. Annarul Institutului de studii clasice. - Bucuresti, 1941 - 1943.
185. Kiraly P. Dakia provincia Augusti-Nagybeus. - Kereg, 1894.
186. Kirkor A. H. Pokucie pod wzgledem archeologicznym. - Krakow, 1876.
187. Kuczynski J. M. Stosunki Polsko - ruski do weku XII. CO. - 1958. - №2.

- 188.Myslinski K.Zwiazki polityzne na ziemiach granicznych miedzdy Polska i Rusia w VI - XI w. - Lublin, 1952.
- 189.Poppe A.Mista: Rus. - In: Sownik Starozytnosci slowiaskich. - Wrozlaw , 1967. - T.II. - Cz. I.
- 190.Zeuss.Die Deutschen und die Nach Barstarnime. - Munchen, 1837.
- 191.Sarmatia et Dacia cum Ponto Euxirco et Caucasso gecundum Ptolemaeum.Weimar Verlag des Geographischen Institus.1848.(Karta).
- 192.Sprawozdanie grona konserwatorow I korespondentow Galicyi Wschodniey. - Teka, 1908. - T.III. - №64 -75.
- 193.Janusz B. Zabytki przedistoryczne Galicyi wschodniey. - Lvow, 1918.

Візантійська християнська держава в епоху формування ранньо-феодальної державності за зародження і становлення християнства в слов'ян-українців у V-IX століттях

З відновленням незалежності України інтерес до історії взаємовідносин Візантійської імперії та слов'янсько-українського етносу та державності в контексті візантійської спадщини українського народу, швидко виріс. Передусім таке зацікавлення виросло не тільки в незалежних слов'янських країнах, але і в світовій науковій літературі та Україні, де взаємовідносини Візантійської імперії з українським народом та українською феодальною державністю в політичному контексті не з'ясувався [9, с.4-6].

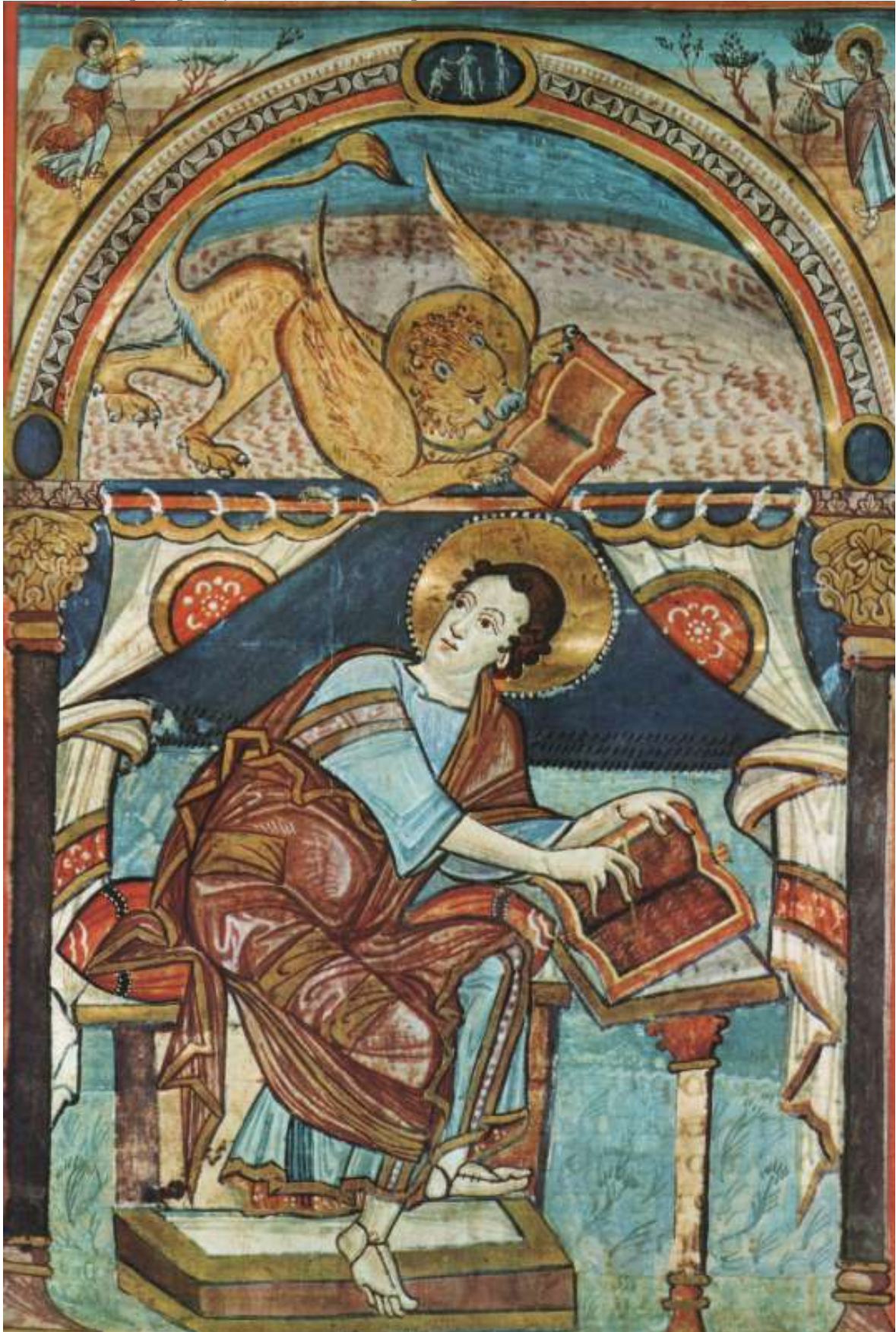
Мал. 1. Візантійський імператор Юстиніан та його оточення (527-565 рр.).

Вчені попередніх епох в загальних рисах приділяли увагу взаємовідносинам Візантійської імперії з слов'янським світом на території України, однак що стосується взаємовідносин слов'ян-українців та їх політично-державних утворень, то ця проблема вивчалася навіть українською прогресивною історіографією мимобіжно [17, с.3-5].

Проблема, яку буде з'ясовано, це взаємовідносини ранньо-візантійської держави з державними утвореннями слов'янського світу в контексті всесторонніх взаємовідносин Візантійської імперії з народом слов'ян-українців, його ранньо-феодальною державністю, яка концентрувалася на території Русі-України. Попробуємо з'ясувати проблему етнічної самосвідомості в контексті соціально-економічного і державно-політичного та релігійного розвитку слов'ян-українців, що проживали на території сучасної України і розвивалися під політико-християнським впливом Візантійської імперії [9, с.4-6].

Передусім наголосимо, що внаслідок кристалізації Візантійської імперії в сусідстві з територією слов'ян-українців (Карпатський регіон, Подністров'я, Побужжя, Подніпров'я) і впливом своєї торгово-політичної та релігійної організації на територію Русі-України, ми проглядаємо в цей час зародження і становлення ранньо-феодальної державності у великих народів (Антів, Склавінів), що проживали на території Русі-України, про що засвідчили і ранні візантійські літописці. Як засвідчують візантійські джерела, сусідство Візантійської імперії з слов'янськими народами-державами вело до розвитку феодальної формації, що проглядається на прикладі ранньо-візантійського суспільства, в якому внаслідок взаємопроникнення з варварами, зокрема з слов'янами, зароджується феномен нового візантійського політичного ладу. Власне феодалізм, як наголошував іт візантійський історик і філософ Феофан, був принесений сусідніми варварами-слов'янами [13, с.4-5].

Тому дане дослідження спрямоване на з'ясування питання етногенезу взаємовідносин ранньо-візантійської імперської традиції з політичними утвореннями українців-слов'ян території Русі-України, становленню релігійно-християнських, торгово-політичних взаємовідносин, які так яскраво проглядаються через призму візантійських джерел з IV по XV століття [18, с. 12-23].

Мал. 2. Візантійський літописець епохи імператора Юстиніана (527-565 рр.).

Як засвідчують візантійські джерела і сукупність наукових напрацювань, слід наголосити, що слов'яни-українці території Русь-України та регіонів Дністро-Подунав'я в III-IV століттях входили в зону спочатку римської торгово-політичної системи, а опісля з IV-VI століть, Візантійської імперії. Як засвідчують візантійські джерела вся ця територія з 80 років IV-VI століття була заселена слов'янами, які своїми великими народами простягалися до території Русь-України. Вперше візантійський імператор Іраклій у VII столітті наголошував на хрещенні у 640 році візантійцями хорватів-слов'ян [13, с.5].

Внаслідок інтенсивного розвитку в V-VI століттях Візантії, як феодальної імперії її міжнародні зв'язки з державними утвореннями українців-слов'ян значно посилились, що дало можливість прискорити становлення ранньо-феодальної державності на території України, зокрема в царстві Антів та королівстві Склавінів [19, с.3-30].

Так ми знаємо, що в подальшому розвитку в сусідстві з Візантійською імперією ровинулись могутнє Болгарське царство та Русь-Україна. Щоб зрозуміти принципи взаємопроникнення візантійської та української культур слід зрозуміти принципи на яких базувалося це взаємопроникнення, це передусім пізньо-антична спадщина українців-слов'ян яка поширилася на територію Балкан та Русь-України в VI столітті нашої ери [13, с.4-5].

Мал. 3. Візантійський імператриця, дружина імператора Юстиніан та її оточення (527-565 рр.).

Характерно, що на таких же, щоправда більш глибоких, можна наголосити, ключових, критеріях в епоху середньовіччя розпочала своє сходження в VI-VII століттях і Візантійська імперія. Як видно із пізньо-античної і східноримської епохи, яку всеціло ввібрала в себе візантійська державна і культурно-релігійна система, Візантія кристалізувалась, як держава на сукупності пізньо-античних та пізньо-римських політичних державних та культурно-релігійних християнських традиціях [12, с.3-21].

Однак слід наголосити, що Візантійська імперія еволюціонувала внаслідок швидких економічних і соціальних змін, внаслідок розвитку феодалізму та податкової системи, що прослідковується в V-VI століттях, особливо в епоху імператора Юстиніана I (527-565 рр.). Власне в цей час Візантійська імперія поширює свій політичний, релігійний та торгово-економічний вплив на схід і північ в район Карпат та Подунав'я. Власне в цей час Візантійська імперія своєю військово-політичною та релігійною системою простягає свій вплив на територію України. Візантійська імперія закріплюється в усті Дунаю, Причорномор'ї та Криму, веде політичний та релігійний діалог з українцями-

слов'янами Прикарпаття та Подністров'я, зокрема з давньоукраїнською державою «Великою чи Білою Хорватією» з якою у VII столітті в епоху імператора Іраклія (601-630 рр.), укладає військово-політичний союз проти «Аварського каганату», про що в історичному екскурсі засвідчив у своїй праці «Про управління імперією», візантійський імператор X століття Костянтин Багрянородний. Костянтин Багрянородний в X столітті, опираючись на архів імператорської канцелярії, відтворив події політичних взаємовідносин Візантійської імперії та «Великої чи Білої Хорватії» у VII столітті, наголосивши, що в 640 році слов'яни-хорвати внаслідок хрещення Візантійською імперією, створили з нею першу релігійну унію [1, с.68-74; с.334-338; с.375-376; 6, с.177-180].

Отже у VII столітті нашої ери процес взаємовідносин між візантійцями та українцями-слов'янами прискорився оскільки весь південь Причорномор'я та устя Дунаю здавна був заселений греками, а місцеве варварське населення було еллінізоване. Тому прихід військово-політичної, економічної та християнсько-релігійної системи Візантійської імперії в регіон Нижнього Подунав'я, Подністров'я та Причорномор'я був швидким, вся місцева військово-політична та релігійна система швидко підчинилася політичному та християнсько-релігійному правлінню візантійців [15, с.33-34].

Проникнення Візантійської імперії в Причорномор'я та Дністро-Дунайські землі в VI-VII століттях нашої ери було наслідком швидкого військового зростання могутності Візантійської імперії. В цей час добре організована візантійська армія нараховувала 250-300 тисяч воїнів, серед яких на службі у візантійських імператорів були і слов'яни, які проживали на території Лівобережжя Дунаю та Дністро-Дунайському міжріччі [10, с. 27-47].

За таких обставин конкретизуємо взаємовідносини Візантійської імперії та військово-політичних державних утворень українців-слов'ян Склавінів та Антів III-V століттях нашої ери, та «Великої чи Білої Хорватії» VI-X які своєю етно-політичною основою концентрувались та території сучасної України і очолювали соціально-економічні та політичні процеси розвитку українського етносу [8, с.124-137].

Як засвідчують візантійські джерела, політичні та економічні інтереси українців-слов'ян (Склавіни-Прикарпатська група українців, Анти Бужсько-Дніпровська група українців), «Великої чи Білої Хорватії», Руси-України та Візантійської імперії стикаються на Дунаї в VI-XIII століттях нашої ери [11, с. 208-209].

Для розгляду проблеми взаємовідносин українців-слов'ян від венедів до Київської Руси слід взяти до уваги концепцію археолога В. Барана, який розглянув взаємовідносини візантійців та українців уже з V-VI до епохи Української держави IX-XIV [4, с.88-89]. Археологічні джерела, за археологічними напрацюваннями археолога В. Барана, засвідчують присутність візантійців і українців-слов'ян на території Подунав'я у V-VI століттях нашої ери [14, с.5- 48; с.188 - 191].

Однак ряд вчених кристалізують слов'ян на цих землях в більш раніший час. Вони виділяють їх в конгломераті гетів і визначають проживання слов'ян на Лівобережжі Дунаю в пізньо-римську епоху, а тобто у III-IV століттях нашої ери [5, с.220-247].

Слід наголосити, що взаємовідносини між українцями-слов'янами та Візантійською імперією зафіксували візантійські дієписці вже в кінці V століття нашої ери. Так в «Діалогах» Псевдокесарія, він називає слов'ян їх етнонімом і визначає їх місце проживання на Дунаї [3, с.29-49].

Якщо врахувати, що чітко зафіксовані археологічно поселення слов'ян на Дунаї і в IV столітті нашої ери, то можна з впевненістю сказати, що саме проникнення і вступ у безпосередній торгово-економічний та політичний контакт з Візантійською імперією в українців-слов'ян на Дунаї проходив не пізніше V століття нашої ери [13, с.5-8].

До такого висновку нас приводять свідчення Пріска Панійського в посольстві до двору Атілли, де автор як очевидець вживає українське слово «мед», та «страва». Такіж слова вживає і готський історик Йордан, що дає право вважати, як наголошують лінгвісти, на українському походженні слів цього ареалу, що потребує подальшого дослідження в контексті вивчення мовних українсько-візантійських взаємин [7, с.72-85].

Слід наголосити, що готський історик Йордан уже в VI столітті нашої ери чітко означував в українському етнічному просторі дві великі регіональні етногрупи українського етносу склавінів та антів розселюючи їх склавінів від Вісли - Дунаю до Дністра і антів від Дністра до Дніпра, де останні просували до Подунав'я. Йордан наголошував, що у склавіни і анти, одна, мають одну праукраїнську мову, культуру, одні релігійні вірування. Вони не відрізняються побутом, політичним, суспільним веденням господарства. Власне весь цей народ, наголошував археолог Б. Тимошук, як засвідчують археологічні джерела, не змінюється на протязі середньовіччя і простягаються своїми старожитностями в епоху Руси-України, у якій вже чітко фіксуються, як українські мовні та культурні старожитності [16, с.6-7], іншого культурного впливу на територію України, як наголошує

український археолог В. Баран, в статті «Він вене́дів до українців» не було. Археологічні джерела сьогодні дають право говорити, що розвиток українського етносу проходив в рамках пражсько-корчацької та пражсько-пеньківської археологічної культур, які охоплювали територію від Дніпра до Дунаю. Власне і їх так яскраво характеризують візантійські джерела [1, с. 68-74; с.334-338; с.375-376].

Сума всіх джерел та фактологічного матеріалу напрацьованих археологічною наукою, сьогодні вже вказують історичний шлях українського етносу від конгломерату вене́дів до протоукраїнських народів склавів та антів VI-V століть до Великої - Білої Хорватії VI-X століть в сусідстві з Римською та Візантійською імперією, де остання своїм християнським впливом у VI-VII століттях нашої ери кристалізувала в Русі-Україні у IX-X століттях візантійське християнство, на державному рівні, що є предметом подальшого наукового дослідження [2, с.68-74].

Список використаних джерел та літератури:

1. Баран В.Д. Від венедів до українців. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001. - Т.І. Багрянородный К. Об управлении империей. - М., 1989.
2. Баран В.Д. Анти, Сіверяни чи Русі? Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001. - Т.І.
3. Баришин Ф. Када и где су написани Псеудо-Цезаријеви Дијалози. - ЗРВИ, 1952. - Т.І.
4. Браичевський М.Ю. Проблема славяно - византийских отношений до IX в. в советской литературе последних десятилетий. - Византийский Временник. - М., 1963. - Т.22.
5. Браичевський М.Ю. Славяне в Подунавье и на Балканах в VI-VIII вв. В кн.: Славяне на Днестре на Дунае. - Киев, 1983.
6. Вакуленко Л.В. Поселение позднеимперского времени у с. Сокол и некоторые вопросы славянского этногенеза. В кн.: Славяне на Днестре на Дунае. - Киев, 1983.
7. Гиндин Л.А. К хронологии и характеру славянизации Карпато - Балканского пространства. По лингвистическим и филологическим данным). В кн.: Формирование раннефеодальных славянских народностей. - М., 1981.
8. Грушевський М. Анти ("Avrai", "Antes"). Уривок з історії України-Русі. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. - Львів. XXI, I.
9. Ідзьо В. Античні, римські та візантійські джерела про історію українців - слов'ян. Історія України - Львів, 2003.
10. Иванов С.А. Оборона Византии и география «варварских» вторжений через Дунай в первой половине VI в. - Византийский Временник. - М., 1983. - Т.44.
11. Королюк В.Д. Основные проблемы формирования государственности и народностей славян Восточной и Центральной Европы. В кн.: Становление раннефеодальных славянских государств. - Киев, 1972.
12. Курбатов Г.Л. К проблеме перехода от античности к феодализму в Византии. В кн.: Проблемы социальной структуры византийского общества. - Л., 1980. - Вып.3.
13. Ранне-феодальные государства на Балканах VI - XII вв. - Москва «Наука», 1985.
14. Сложение славянской раннесредневековой культуры и проблема расселения славян. В кн.: Славяне на Днестре на Дунае. - Киев, 1983.
15. Приходько О.М. К вопросу о присутствии антов в Карпато - Дунайских землях. В кн.: Славяне на Днестре на Дунае. - Киев, 1983.
16. Сюзюмов М.Я. Историческая роль Византии и ее место во всемирной истории. - Византийский Временник. - М., 1968. - Т.29.
17. Тимошук Б.А. Восточнославянская община. - М., 1990.
18. Удальцова З.В. Византия и Западная Европа: (Типологические наблюдения). - Москва. - ВО., 1977.
19. Удальцова З.В., Гутнова Е.В. К вопросу о типологии феодализма в Западной и Юго - Западной Европе. В кн.: Юго - Восточная Европа в эпоху феодализма. - Кишинёв, 1973.
20. Удальцова З.В., К.А.Осипова. Отличительные черты феодальных отношений в Византии. (Постановка проблемы). Византийский Временник. - М., 1974. - Т.36.

Чехо-моравський та польський політичний та релігійний впливи на історію та культуру Русі-України в IX-XI століттях

Подальший активний розвиток християнства, який виявив вплив на розвиток християнської культури Русі-України, вчені прослідковують з епохи Велико-Моравської держави (VIII-IX ст. н. е.) [4, с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63; с.94-98; с.157-167; с.4-17].

Вивчення розвитку християнства в Русі-Україні в VIII-IX століттях, яке має велике значення для української християнської церкви, оскільки в наш час воно недостатньо вивчене. Безсумнівно, що розвиток християнства в Русі-Україні його з'ясування слід досліджувати через призму релігійних зв'язків західного слов'янства з староданьою Руссю-Україною на зорі її політичного життя. Власне з'ясування питання єдиного християнства в Русі-Україні повинно сьогодні складати основне завдання сучасної української релігійної історіографії. З сукупності проаналізованих джерел відомо, що в VIII-IX століттях не Візантія і Болгарія, а Мораво-Паннонія, Чехія та Польща були близькими християнськими сусідами Русі-України, а Моравія була найбільш раннім зародженням християнства у слов'ян та Кирило-Мефодіївської релігійної писемності, яка стала основним джерелом для всіх слов'янських християнських держав в тому числі і для Русі-України [4, с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63; с.94-98; с.157-167; с.4-17].

З другої сторони, візантійське християнство, яке стало домінуючим у культурі та літературі в стародавні часи у X столітті не могло обійти стародавню Русь-Україну. Християнство в цей час могутній історичний та політичний фактор, дія якого простягається на усі сусідні з Руссю-Україною слов'янські народи, без вивчення якого не можна зауважити історично-релігійні процеси, які проходили у ті далекі часи. Однак слід зауважити, що в науковій релігійній літературі IX століття відчутний християнсько-візантійський і відчасти християнсько-болгарський вплив на давньоукраїнське суспільство, культуру. Ми не знаходимо монографій в яких би були згруповані докази західно-християнського впливу на Русь-Україну. Тому залишаються не виясненими обшири західно-слов'янського християнського впливу на давньоукраїнську релігійну культуру, час її проникнення в Русь-Україну, специфічні риси західно-християнського відображення на давньоукраїнській християнській літературі IX-XIV століть. Незауважено науковцями і значний вплив і західно-християнських середньовічних легендарно-історичних сказань, в яких найбільш яскраво проявляються особливості західно-християнського світобачення [4, с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63; с.94-98; с.157-167; с.4-17].

Основна причина не вивчення впливу західних християн полягає в тому, що закарпатські і прикарпатські слов'яни у найстародавнішу пору не приймали участі у кристалізації візантійського християнського життя Русі-України, а значить не були тим етносом, який би міг релігійно, а одже культурно і духовно впливати на процеси, що проходили навколо візантійського християнського, що концентрувався в місті Києві [15, с.110-124].

Одним із головних свідчень для такого наукового світобачення стало свідчення «Повісті минулих літ» (XII ст.) автор якої стверджував, що вчителями стародавніх українців в області християнської релігії були царгородські і корсунські греки з прибуттям яких одночасно весною 988 року до Києва появилася слов'янська грамота. Оскільки дане свідчення узгоджувалось з свідченнями пам'ятників давньоукраїнського письма, то цей збіг обставин дав можливість стверджувати сучасним вченим в правильності свідчення середньовічного джерела, що джерелом української християнської культури була візантійська релігійна культура [4, с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63; с.94-98; с.157-167; с.4-17].

До сьогоднішнього часу ця схема успіла отримати статус безперечного догмата. За таких обставин в нашій історіографії втратило вагомий зміст питання участі Заходу і його посередника західного християнства в початковій долі українського релігійного і культурного процесу. Якщо згодитися що тільки один християнсько-візантійський вплив на Русь-Україну був домінуючим до X століття, то тим самим ми зовсім відкидаємо західний релігійний вплив і західно-християнський зокрема. За таких обставин візантійського домінування, західний вплив майже зовсім не вивчався [4, с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63; с.94-98; с.157-167; с.4-17].

Російська і радянська історіографія небажала відшукувати вплив християнського заходу на Русь-Україну в IX-XIV століттях. Вона не бачила в такому християнському впливі взаємозбагачення. Власне такою точкою зору керувались вчені в час Шьоцера, значна більшість тогочасної релігійно-православної науки. Власне ця православно-християнська еліта і сьогодні вважає, що візантійський релігійний вплив на Русь-Україну був єдиним і визначальним [21, с.310-315]. Очевидно що питання про західний культурний і західно-християнський вплив суджено було стати як би другою стороною

однієї і тої ж історичної загадки – чи дійсно виросла давньоукраїнська культура виключно із одного болгаро-візантійського християнства, чи вона при своєму виникненні всмоктувала в себе і другі іноземні впливи серед яких одна значна частина могла належати і західно-християнському світу. Однак така позиція вивчення питання у радянський час відкидалась майже зовсім. Закарпатський, Прикарпатський і навіть Волинський регіон, зв'язаний з західними сусідами, вплив, відкидався і вважався ворожим, завойовницьким католицько-єзуїтським і т. д. При таких політичних обставинах вивчення релігійного впливу поляків, чехів на Русь-Україну було неможливо. Все обґрунтовувалось з не наукової точки зору, а отже польський, чехо-моравський вплив на Русь-Україну якщо обґрунтовувався, то тільки в поганому розумінні [4,с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63; с.94-98; с.157-167; с.4-17].

В науковій літературі окремі випадки проникнення західного християнства в українську релігійну культуру в різних областях відзначено неодноразово і підтверджено фактичними даними, однак зважуватися на конкретизацію фактів у питанні впливу західного християнства на Русь-Україну вчені не наважувались. При таких умовах в ХІХ столітті важко було доказати, що один латинський пенітенціал і слов'янський елітимейник, які були в обіході в Русі-Україні перейняті в західних християн є побутовим надбанням, як і зразки юридичного права, які Русь-Україна перейняла на заході [15,с.110-124].

Джерела вказують на те, що ще в ХІІ-ХІІІ та ХІV століттях в Русі-Україні було поширене правило перейняття усього найкращого з західного християнства, як і західно-європейських країн [4,с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63; с.94-98; с.157-167; с.4-17].

Однак записаний на початку ХІІ століття на сторінки офіційного курсу української історії офіційний візантійський релігійний вплив дуже витіснив західний вплив у політичному та релігійному розумінні. Західний вплив внаслідок домінування візантійського та болгарського став в Русі-Україні менш політичний, однак більш релігійний. Візантійська релігійна ідеологія стала домінуючою і звичайно робила все, щоби західна релігійна ідеологія не змогла утвердитися і залишити за собою якісь, притаманні тільки їй характерні риси в українській християнській культурі. Однак не дивлячись на такий сильний тиск візантійської християнської культури в ХІІ і особливо ХІІІ столітті на Русь-Україну поширюється західний християнський вплив. Якщо розмежувати його хронологічно і історично то ми бачимо, що в попередні віки, VII-VIII століття, межі давньоукраїнської християнської культури безпосередньо межували з польською, паннонською (словацькою) та чеською християнськими культурами. Навіть в ХІІ столітті український митрополит Никофор знав, що сусідство з Польщею заставляє Русь-Україну переймати чужі звичаї і релігійні вчення. По словах Пулкави (ХІV ст.) в склад Святополкової держави (IX ст.) входила і частина Західних областей стародавньої Русі-України. Наш початковий літопис теж намагається поріднити полян з Понноно-Моравією, Чехами і Ляхами [11,с.14].

При територіальній близькості цих народів було би дивним щоб стародавні чехи, словаки, поляки і українці утримувалися від взаємопроникнення християнських культур. Важко повірити, що інородні греки-візантійці були першовчителами християнства українців. В кінці X століття, як видно із правила митрополита Іоана II, на окраїнах Русі-України зберігались християнські звичаї, які були в західних народів: чехів, моравів, поляків. Як свідчать археологічні джерела через українські землі з не запам'ятних часів пролягали торговельні шляхи, які зближували українські племінні об'єднання не тільки з греками і болгарами, але й з західними народами. Такі тісні контакти Західної Європи і Русі-України засвідчують візантійські та арабські джерела. Найяскравіше про контакти племінних об'єднань слов'ян з західним світом нам розповідає в своєму творі «Про управління імперією» візантійський імператор Костянтин Багрянородний [1,с.334-338].

На ранні торгово-економічні зв'язки Русі-України з Заходом через Польщу вказують і назви стародавньої англо-саксонської монети «Scilling», яка згадується літописом під 885 і 964 роками і яка перейшла до нас в польській формі «шеляг» – «szelag» [4, с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63; с.94-98; с.157-167; с.4-17].

По словах єврейського мандрівника X століття Ібрагіма Ібн-Якуба: «руси вели торгівлю з Краковом і Прагою» [3,с.159]. По цих торгових шляхах в IX-X століттях в Русь-Україну приїжджали релігійні (католицькі) місіонери. Достойно відомо, що в ХІ столітті в Русь-Україну приїжджали купці з Відня, Аусбурга. По дорозі в Русь-Україну вони проїжджали Пешт і Остригом. В ХІ столітті Русь-Україна була тісно зв'язана з західним світом через такі міста як Галич і Перемишль. У більшій мірі, наголошують вчені, зв'язки з Заходом були із-за економічних інтересів, однак не слід виключати і релігійних. При великому князю Володимирі Святославовичу в X столітті, Русь-Україна мала торгово-економічні та політичні взаємовідносини з західними державами. В Русь-Україну прибували

західні релігійні місіонери, яких великий князь київський зустрів з пошаною. В цей же час великі київські князі приймали посольства від папи римського, володарів західних держав. Джерела наголошують, що в X столітті великий київський князь Володимир Святославович «жив в мирі та любові з Угорщиною, Польщею та Чехією» [9,с.412-413].

Ніякої нетерпимості до іноземців в стародавній Русі-Україні не було, для купців з Західної Європи, релігійних місіонерів двері завжди були відчинені. Навіть тоді коли грецька ієрархія уже веліла почати свою пропаганду релігійної нетерпимості в Русі-Україні і її столиці Києві. В цей же час в релігійному обширі ще функціонували різні християнські доктрини, які можна було вільно поширювати. За свідченнями Тітмара, який помер в 1018 році, на початку XI століття в Київ уже був великим містом до якого приїзджали представники західних країн. Тітмар згадує датчан, жидів, поляків, вірменів, хозарів. В місті «Латина», під якими слід розуміти католиків була однією з могутніх конфесій. В місті спостерігається в XI столітті релігійна боротьба між грецькою ієрархією з основною релігійною конфесією латинською (католицькою). Особливо ця боротьба загострюється після 1054 року, тобто після розколу церкви. В XI столітті спостерігається в Русі-Україні боротьба цих двох конфесій за право бути панівною. Ця боротьба на даному етапі закінчилась перемогою візантійської церкви, але в подальшому вона не закінчилась і в XIII столітті почали брати верх католики. Однак в кінці XII століття було проголошене релігійне віротерпіння і як видно із «Слова о полку Ігоревім»: «При дворі князя Святослава Всеволодовича співали славу: і німці і венециці, греки і морава». В цей же час ранньо-християнська ідея появляється в давньоукраїнських літописах, де зауважується перемога в 1111 році християн-українців над половцями. Ця подія стала відома: «грекам, уграм, ляхам, чехам і дійшла аж до Риму». Те що для Заходу Русь-Україна була відомою державою видно із сідчень Равенського географа, який в IX столітті знав повну картину розвитку племінних князівств від Перемишля до Києва. Все це розвінчує точку зору візантійців, що в XI-XII столітті в Русі-Україні був тільки один, культурний, релігійний шлях розвитку – візантійський. Скоріше всього, що візантійські літописці описували науковий, культурний, релігійний простір Русі-України, зробили все що б викинути із джерел будь-які ознаки західного християнського впливу, або якщо залишити то тільки з негативної точки зору. Тому західний християнський вплив так слабо відображений в джерельній базі в X-XIII століттях на території Русі-України, що потребує подальшого дослідження [4,с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63; с.94-98; с.157-167; с.4-17].

Однак слід зауважити, що поодинокі спроби його дослідження були здійснені в радянський час. По цій проблематиці був випущений збірник наукових праць «З історії міжслов'янських зв'язків» в якому в окремих статтях, витяги яких будуть приведені вище є певний натяк на реальне взаємопроникнення в першу чергу західно-слов'янської релігії, культури, передусім польської та чеської [2,с.13, с.22-23].

Так сучасні дослідники наголошують на необхідності дослідження спільних літературно-християнських надбань, які характерні для східно-слов'янських та південно-слов'янських народів. Багатогранні релігійні контакти південних, західних слов'ян з давньоруською народністю, наголошував Я. Ісаєвич, заслуговують окремого розгляду. Якщо йдеться про західних слов'ян то і в них релігійні, культурні взаємини започатковані ще в добу Русі-України [5,с.13].

Порівняно краще вивчені релігійні контакти Русі-України з Велико-Моравською державою та Чехією [16,с.24-37].

Культурні взаємини з Польщею менш досліджені, що пояснюється в першу чергу станом дослідження джерел. Однак є всі підстави вважати, що релігійні книги стародавньої Русі-України були добре відомі в Польщі в X-XII століттях [20,р.225]. Протягом XII-XIII століть проглядаються релігійні взаємопроникнення Української держави з Польщею [6,с.261-275]. Протягом тривалих століть давньоукраїнські джерела використовували при написанні польської історії такі польські історики та хроністи, як Я. Длугош, М. Стрийковський, які намагалися показати славетні сторінки давньоукраїнської християнської історії і їх зв'язки з Західною Європою [13,с.36-37].

Привертають увагу регіональні релігійні зв'язки Галичини з ближніми землями Польщі. Власне ця земля Русі-України відіграла велику роль у релігійних та культурних взаєминах з західними християнами. Це проявилось в галузях релігійної архітектури де під впливом заходу в Галицькій землі порівняно рано склалася місцева релігійна архітектурна школа [14,с.461]. Успенський собор в Галичі має певні особливості використання романської будівельної техніки та елементів декору, що засвідчують наявність зв'язків з тогочасним мистецтвом країн Центральної та Західної Європи [10,с.22-23]. На утворення галицької релігійної архітектурної школи певний вплив мали взаємини Прикарпаття з Велико-Моравською державою (кінець IX - початок X ст.) [7, с.102]. Відома за археологічними розкопками Богородична церква у Перемишлі кінця X століття була збудована у

велико-моравських традиціях - ротонда з трьохчвертною аспидою [28,s.38-44]. Подібні за планом ротонди споруджувалися в Польщі та Чехії до кінця XIII століття. В Галичині в наступних століттях відома цього типу білокам'яна Миколаївська ротонда середини XII століття у Перемишлі [22, s.223-224].

Характерно, що П'ятницька церква в Бужку, яка була відновлена в 1708 році майже повністю нагадує за розмірами першу ротонду у Перемишлі. Деякі ротонди в Карпатському регіоні тотожні з Іллінською білокам'яною ротондою в Галичі і ротондою Миколаївського монастиря в Мукачеві. Такі ротонди мають всі ознаки велико-моравських однотипів [10,c.24]. Характерно, що їх продовжували будувати і в романський час в Чехії (Юра на Ріпу, Голубиці та інші), відома також одна в Польщі (Стшельно) [30,s.213-214; s.82-95].

З велико-моравськими традиціями можна пов'язати горячинську ротонду біля Ужгорода, яка датується кінцем X століття. Цього ж типу ротонда X-XI століття збереглась в Угорщині в Корчеві, на території колишньої Земплинської жупи [27,s.204-210].

Можна припустити, наголошує І.Р. Могитич, що церкви-ротонди в Галицькій Русі виникли, напевно під впливом архітектури Чехії. Взаємозв'язки східних та західних слов'ян в сфері ранньо-середньовічної архітектури були різнобічні, цим і можна пояснити проникнення романського архітектурного декору в Русь-Україну [10, с.25]. Характерно, що таке наше світобачення корелюється з ходом історичних подій та джерелами [4, с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63; с.94-98; с.157-167; с.4-17].

Візантійські джерела VI-X століть нашої ери, такі як праця Костянтина Багрянородного "Про управління імперією", наголошує про послідовну політичну діяльність Візантійської імперії у питанні християнізації регіону Прикарпаття та Подністров'я. Візантійський патріарх Фотій в 860 році описує нам передумови прийняття християнства серед народів проживаючих на Дністрі та Пруті [30,s.21-23].

Можна наголосити, що цей процес проходив під безпосереднім впливом святих Кирила та Мефодія, яких візантійський патріарх Фотій відіслав в 862-863 роках до Моравського князя Ростислава. При візантійському дворі у патріарха Фортія було переконання, що висилання християнських місіонерів в глибину Центральної Європи повинно прискорити процес становлення християнства серед слов'ян і других народів, що проживали в Прикарпатті та Подністров'ї. Німецький вчений Ф.Загіба вважає, що велико-моравські, панонські і дністровські слов'яни були просвічені християнством внаслідок діяльності святих Кирила та Мефодія, які при підтримці князя Ростислава поширювали християнство по всій Центральній Європі [24,s.8-14].

Французський вчений В.Карташов вважає, що християнство в Прикарпаття та Подністров'я проникло із Велико-Моравської держави [8,c.8]. В документі папи Йоана XIII з 973 року, в якому він звертався до чеського князя Болеслава в зв'язку з заснуванням Празького єпископства, зауважено, що Рим вводив латинську богословську мову в Чехії, а також на суміжних територіях Болгарії та України-Руси, відповідно в нашому розумінні ці землі розташовані в Прикарпатті та Подністров'ї [22,p.75-76].

В праці візантійськоо імператора Костянтина Багрянородного «Про управління імперією» ми знаходимо свідчення про суспільно-політичний лад слов'янської держави Великої чи Білої Хорватії (VII-X століття), яка знаходилась на території Прикарпаття та Подністров'я. Згідно свідчень Костянтина Багрянородного Велика чи Біла Хорватія була в постійній сфері політичного та релігійного впливу Візантійської імперії. В час написання твору (VII-Xст.) вона була ще не хрещена, очолювалась своїм великим князем, мала кінне і піше військо. Хоча, наголошує Костянтин Багрянородний, в VII столітті частина ховатської знаті була хрещена священниками із Риму, однак в цілому на сьогоднішній час вона очолюється нехрещеним князем. Її територія знаходилась, згідно свідчень Костянтина Багрянородного, «за Багібарією» (Карпатами), «за Турками» (угорцями), проходила по території Прикарпаття та Подністров'я, де в нижньому Подністров'ї Велика чи Біла Хорватія межувала з паначитами (печенігами). На Заході прикладною рікою Великої чи Білої Хорватії була ріка «Бісла» - Вісла [1,c.375-376].

При такому стратегічному положенні Великої чи Білої Ховатії Візантійська імперія намагалася з усіх сил поширити в ній християнський вплив з самого початку свого існування як великої держави. З джерел ми знаємо, що цей процес проходив з VII по IX століття. Та в 869 році ситуація змінилася в користь наростаючої політичної могутності Велико-Моравського князівства, яке стало християнською державою в Центральній Європі. Спочатку князь Святополк, а у подальшому князь Ростислав почали активно поширювати християнство в Словачію «Нітранський регіон», Закарпаття та у Велику чи Білу Хорватію. В цей час в Прикарпатті та Подністров'ї ішов процес становлення

християнства по західному зразку, однак цей процес не був закріплений із-за падіння Велико-Моравської держави, яка була знищена язичниками-уграми [17,с.22]. Однак, не викликає сумніву, що у тій чи іншій формі Велика чи Біла Хорватія, як і сусідня Польща знаходилась під впливом римських християнських місіонерів, які створили єпископський центр в Перемишлі [25,s.8-14] і в Галичі, що підтверджують археологічні дослідження [12,с.12-22].

Можна наголосити, що на території Прикарпаття та Подністров'я християнство поширилось ще при житті святих Кирила та Мефодія. Проаналізовані нами джерела дають право зробити висновки, що християнство в Прикарпаття та Подністров'я проникло двома шляхами: з заходу, із Велико-Моравського князівства і з півдня – з Візантійської імперії. Археологічні дослідження, які ми проаналізували вище доповнюються з перемишльському замку, які провів дослідник А. Жакі, дозволило виявити дві кам'яні будівлі. Перша мала три овальні аспіди, характерні для перед-романських церковних будівель Західної Європи, які схожі на краківську ранньо-християнську каплицю на Вавелі IX-X століття. Вчені визначили її як ранньо-християнську культову споруду (церкву). Не далеко від культової будівлі (церкви) був відкритий чотирикутний фундамент будівлі яка, як вважає А. Жакі, належала церковному єпископу і послуговувала йому резиденцією. Ма місці цих двох культових споруд знайдено багато речей, які служили для відправлення християнського культу [26,s.7-12].

Аналіз археологічних джерел від Закарпаття через Карпати до Сану та Дністра дають право наголошувати, що Велика чи Біла Хорватія уже на початку X століття християнізована місіонерами з Західної Європи. Згідно свідчень документів імператора Генріха IV в якому він підтверджує папський документ 973 року, стає ясно, що Прикарпаття і Подністров'я знаходилось під впливом Празької єпископії, церковна інфраструктура якої знаходились по поселення, що були розміщені по ріках: Бистриця, Лімниця, Прут, Дністер і по прилягаючих до нього територіях [18,с.127].

Така сукупність напрацьованого матеріалу, хоча не повно, проливає світло на питання чехо-моравського християнського впливу на релігію, літературу та культуру стародавньої Русі-України в IX-X століттях [19,с.128-129], однак конкретизація світобачення по цій проблемі потребує подальшого дослідження [4,с.251-285; с.94-98; с.274-283; с.55-63; с.94-98; с.157-167; с.4-17].

Список використаних джерел та літератури:

1. Багрянородный К. Об управлении империей. - М., 1989.
2. З історії міжслов'янських зв'язків. Збірник наукових праць. - К., 1994.
3. Иконников В.С. Опыт русской историографии. - М., 1919.
4. Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ «Нова зоря», 1999.
- Ідзьо В.С. До питання чехо-моравського впливу на літературу, культуру та релігію стародавньої України-Руси (IX-XIII століть). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2001. - Т.V.
- Ідзьо Віктор. До питання чехо-моравського та західного релігійного впливу на культуру стародавньої України-Руси (IX-XIII ст.). Історія релігій в Україні. Книга I. Матеріали XV - і Міжнародної Наукової Конференції. Львів, 16-18 травня 2005 р. - Львів «Логос», 2005.
- Ідзьо Віктор. Українсько-чеські політичні та релігійно-культурні взаємовідносини в X-XIII століттях. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2006. - Т.X.
- Ідзьо В.С. До питання чехо-моравського впливу на літературу, культуру та релігію стародавньої України-Руси (IX-XIII століть). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2001. - Т.V.
- Ідзьо Віктор. До питання чехо-моравського та західного релігійного впливу на культуру стародавньої України-Руси (IX-XIII ст.). Історія України. - Львів «ПП. Бодлак», 2003.
- Ідзьо Віктор. До питання західного релігійного впливу на культуру стародавньої України-Руси (IX-XIII ст.). В кн.: Релігійна культура Європи та зародження, становлення і розвиток християнства на території України. - Львів «Ліга-Прес», 2007.
- Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. - Вид. 2. - Львів «Сполом», 2010.
- Ідзьо Віктор. До питання чехо-моравського та польського релігійних впливів на історію та культуру стародавньої України-Руси у IX-XIII століттях. В кн.: Україна-Польща. Нариси з історії та культури IX-XVII століть. - Івано-Франківськ «Сімик», 2012.
5. Ісаєвич Я.Д. Роль культурної спадщини Київської Русі в розвитку міжслов'янських зв'язків доби феодалізму. З історії міжслов'янських зв'язків. Збірник наукових праць. - К., 1994.
6. Ісаєвич Я.Д. Из истории культурных связей Галицко-Волынской Руси с западными славянами. - В кн.: Польша и Русь. - М., 1974.
7. Ісаєвич Я.Д. Культура Галицко-Волынской Руси. Вопросы истории. - М., 1973. - №1.
8. Каргашов А.Н. Начерки по истории русской церкви. - Париж, 1959. - Т.I.
9. Літопис Руський. - К., 1989.
10. Могитич І.Р. З історії міжслов'янських зв'язків у сфері архітектури ранньосередньовічної архітектури (Галицько-Волинська Русь та Західні слов'янські X-XIII ст.). З історії міжслов'янських зв'язків. Збірник наукових праць. - К., 1994.
11. Никольский Н.К. К вопросу о следах мораво-чешского влияния на литературных памятниках домонгольской эпохи. Вестник Академии Наук СССР. - М., 1933. - №8-9.
12. Пастернак Я. Старий Галич. - Краків, 1944.
13. Рогов А.И. Русско-польские культурные связи в эпоху Возрождения. - М., 1966.
14. Раппопорт П.А. К вопросу о сложении галицкой архитектурной школы. В кн.: Славяне и Русь. - М., 1968.
15. Суворов Н.С. Библиографическая летопись. - М., 1917. - Кн. II.
16. Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности. Предисловие, комментарии и перевод А.И. Рогова. - М., 1971.
17. Томашівський С. До Історії Перемишля та його єпископської катедри. Записки ЧСВВ. - Варшава, 1927.
18. Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. - Рим, 1961.
19. Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. - Рим- Нью-Йорк, 1965.
20. *Analecte Cracoviensia*, 1975. - Vol. 7.
21. *Byzantinoslavica*, 1930. - R. II. - R III.
22. *Biuletyn historii sztuki*, 1962. - №26.
23. Dvornik F. The making of Central and Eastern Europe. - London, 1949.
24. Zagiba Fr. Zur Geschichte Kyrills und Methods und der beyrischen Ostmissionen Jahrbucher bur geschichte. - Ostenropas, 1961.
25. Zaki A. Na szlaku wykopalisk. Slowo Powszechne. - Krakow, 1960. - 18/6.
26. Zaki A. Na szlaku wykopalisk. Slowo Powszechne. - Krakow, 1961. - 19/7.
27. Kissene Nagypal J. A karcsai reformatus templom helyreallitasa. - MueMLEK vedelem, 1971. - K. 15. - №4.
28. Ochrona zabytkow. - Warszawa, 1961. - R. 14. - Z. 1/2.

Sztuka polska przedromanska i romanska do schyłku XIII wieku. - Warszawa, 1971.

29. Surovy B. Arxitektura svedectvi dob. - Praha, 1977.

30. Macartney C.A. The Magiars in Ninth Centure. - Cambridge, 1930.

Floria B.N. Vaslavska legenda a borisovskoglebovsky kult. - Ceskoslovensku casopis historicku, 1978. - №1.

Процеси формування Русь-України та християнства згідно зі свідченнями арабських та візантійських джерел IX-XII століть

Традиційні рамки формування Русь-України сьогодні визначені українською історичною наукою – це IX століття [5,с.189-225;с.115-121; с.115-124; 6,с.49-53; с.49-53].

Руський літопис кінця XI - початку XII століття вихідним пунктом утворення староруської держави виводить час царювання візантійського імператора Михайла III (842-867 рр.). Так, перший Новгородський літопис відносить «початок землі Руської» до 854 року, «Повість минулих літ» з 852 року «началася прозиватися Руська земля». Через деякий час, наприкінці царювання імператора Михайла, літописи розказують про прихід Рюрика, який засновує нову скандинавську династію руських князів [6,с.49-53; с.49-53].

Характеризуючи всі ранні руські літописні джерела, видно, що їх основу складають більшою мірою візантійські свідчення про візантійсько-руські відносини [5,с.189-225; с.115-121; с.115-124; 6,с.49-53; с.49-53].

Для хронології літописцям послужив слов'янський період візантійської хроніки. За свідченнями Амартола, Георгія Мніха, руси вперше згадуються в зв'язку з нападами на Константинополь при імператорові Михайлі III. В цей же час Бертинські Аннали наголошують, що політичні взаємовідносини Русь-України та Візантії встановились не пізніше царювання батька Михайла – імператора Феофіла. Якщо зважити дані візантійських джерел про відносини з князем Києм, з князями Аскольдом і Діром, про що згадує «Повість минулих літ», то політичні взаємини Русь-України з Візантійською імперією слід розглядати у поступальному руслі, починаючи з V століття нашої ери, брати за основу українську державність з центром у Києві [5,с.189-225; с.115-121; с.115-124; 6,с.49-53; с.49-53].

За таких обставин «руська історія України», яку вітчизняні джерела висвітлюють з часу правління варяжської династії, стає короткою, незрозумілою, без жодного факту поступального розвитку. Висвітлювати її як «варяжський переворот» Рюрика і його наступників, без політичної багатовікової традиції, яка була закладена в Русь-Україні в попередні віки (Кий, Аскольд, Дір...), нам, здається справою не науковою. Хронологія, яку проводить «Повість минулих літ» в угоду правлячій династії Рюриковичів, виглядає явно фальсифікованою, так і історія. Це пов'язано з тим, що літописцям-візантійцям, послідовникам візантійської традиції літописання в даному конкретному історичному часі, не була потрібна язичницька історія Русь-України, і вони розпочинали відлік політичної та релігійної історії з реальних правителів, які пов'язувались із заснуванням візантійського християнства в Русь-Україні. Як бачимо із їхніх джерел, літописцям-християнам була слабо відома рання історія слов'ян і Русь-країни. Як засвідчує сукупність вивчених нами джерел, візантійські та руські літописці подають нам історію Русь-України у фазі її найбільшої могутності... Візантійські, руські та арабські джерела, які будуть прокоментовані нами, засвідчують нам державу «Rhos-Ros-Rus», «Руський каганат», з 830 по 870 роки. В цей же час прихід Рюрика, який вільно почав освоюватися на Русь, датується 862 роком, ніяк не узгоджується з цією могутністю, очевидно, свідчення, приписані діянням Рюрика, слід розпочинати з 890 року [13,с.55-56]. Зауважимо, що в VIII-IX століттях Українську державу візантійські та східні джерела називають «Chaganus Ros» - «Каганат Русь», де володаря завжди титулюють не князем, а каганом, тобто царем чи імператором. Характерно, що в IX столітті назва «каган» для означення володарів Русь-України була загальноприйнятою. Як зауважують Бертинські Аннали, візантійську місію в 839 році було прийнято імператором Людовіком Благочестивим 18 травня в Інгельгеймі. Посольство супроводжувала група людей-послів, які своїм каганом були послані до імператора Феофіла. Вони стверджували, що представляють народ «Rhos» [14,р.30-31].

Візантійські свідчення 871 р. подають титул відомих нам володарів: титулом «haganus» наділяли правителів: авар, хозар, русів [11,с.6-17].

Наступне свідчення про «Каганат Рос» знаходимо в «Анонімній записці», яка датується 870-880 роками [17,р.2-9]. Приблизно такі ж свідчення ми знаходимо в праці арабського мандрівника, яка датується 920 роком: «Руси живуть на півострові окруженому болотами. Володар їхній носить титул «Каган Русів». Автор наголошує: “що знає два каганати: Хозарський і Руський» [2,с.23-25].

До цих даних можна віднести свідчення з «Книги країн» аль-Якубі (889-890), який знає в 854 році Візантійську державу, Хозарську державу та державу Слов'ян, яку, однак, не треба плутати з державою Русів [2,с.23-25]. Держава слов'ян (al-Sakaliba) – це Дністро-Бузька держава, яка ще відома з візантійських джерел під назвою Велика чи Біла Хорватія, яка на сході межувала в цей час з Руським кагатом [7,с.221-245]. Характерно, що Ібн Хордадбех знав, хто такі руси і яким чином був

утворений Руський каганат: «зайда Русь, тобто народ прийшлий і сівший в землях слов'ян і підчинивший їх, почав війни» [2,с.23-25]. Ці свідчення можна ототожнити з вокняженням Рюриковичів на Русі. Всі вищенаведені джерела наголошують, що в 40-50 роках IX століття цих войовничих русів очолює каган [13,с.57-58].

Характерно, що цей титул не щезає і в епоху Русі-України, каганами джерела називають і великого князя київського Володимира Святославовича, і його сина Ярослава Мудрого. Так, київський митрополит Іларіон в 1051 році в «Слове о Законе и Благодати» декілька раз титулом каган титулує Володимира Святославовича і його сина Ярослава Володимировича [7,с.215-216].

Настінний напис у Софії Київській цим титулом нагороджує сина Ярослава Мудрого Святослава, великого київського князя в 1073-1076 роках [4,с.23-46].

У XII столітті автор «Слова о полку Ігоревім» теж знає титул каган, яким титулує князів Олега, Святослава і внука Ярослава [12,с.30].

Як бачимо, титул каган в Русі-Україні не виходив з офіційного вжитку з IX по XII століття. І тільки візантійська правка літописів замінила всюди титул каган на князь. Титул каган відсутній і в трьох договорах Русі-України з Візантією. І це зрозуміло, коли ми проаналізуємо «Книгу церемоній» - довідник придворного церемоніалу, складений в Костянтинополі 946 року під керівництвом імператора Костянтина VII Багрянородного. В одному із її розділів перераховані титули володарів іноземних держав, з якими імператор вів переговори і посилав їм кореспонденцію. Володар Русі-України означений там скромним титулом архонта - князя [16,с.690-691].

Це вказує, що династія київських князів не визнавалася Візантійською імперією, як каганами. В цей же час війни Олега київського проти Візантії були пов'язані як з економічними, так із політичними питаннями, стосовно визнання Олега, як кагана Русі-України. Власне по закінченні цих війн ми бачимо, що візантійські джерела титулюють київського князя Олега як - кагана [9,с.150-159].

Візантійські джерела того часу наголошують, що фаза могутності «Руського каганату» припадає на 860 рік, коли літом руси напали на Костянтинополь і внаслідок довготривалих переговорів уклали мир і прийняли християнство [1,с.12-14]. Однак, ці твердження не зовсім вірні. Виявлені сьогодні джерела переконливо засвідчують, що військові походи до узбережжя Чорного моря Русь-Україна проводила ще в кінці VIII століття. Так, в «Житті святого Стефана Сурожського», яке написано біля 790 року, сказано: «що руські розгромили все кримське узбережжя від Херсона до Сурожа» [18,р.81-83]. Другий похід Русь-Україна здійснила на азійське побережжя Чорного моря біля 806 року. Після цього, як засвідчують джерела, розпочались довготривалі мирні переговори, які продовжувалися до 830 року [21,р.132-144]. Руський напад розпочався з грабунків Пропонтиди, що розташовується недалеко від візантійської столиці. Ці напади, як вважали самі візантійці, руські кагани робили через погані торгові умови Русі-України в Візантії. Опісля другий похід Русь-Україна здійснила на схід на Амастриду. Як стверджує автор Життя, народ Рос був, як усім відомо, грубий, жорстокий і позбавлений всякого людинолюбства [3,с.61-65].

Таким чином, за визначенням візантійських джерел, торгово-економічні та політичні відносини Русі-України та Візантії розпочиналися з VIII століття, а тобто з 790 року. Зауважимо, що договори «Олега з греками», як наслідок політичних прагнень попередніх поколінь, проводились через 100 років. Реконструючи історію політичних відносин Русі-України та Візантії з 790 року, зауважимо, що до 830 року був мир, джерела не фіксують нападів Русі-України на Візантію. В 830-х роках Русь знову робить напади на Візантію і знову торгово-економічні та політичні взаємини врегульовуються договором, який має силу до 860 року [5,с.189-225;115-121].

Події 860 року добре засвідчені джерелами. Хід нам подає третя і четверта проповіді патріарха Фотія. Його своїми свідченнями доповнює Брюссельська хроніка, яка називає точну дату походу Русі-України на Візантію - 18 липня 860 року [15,р.33].

Радість у зв'язку з виходом військ Русі-України з-під стін Костянтинополя очевидна в проповіді Фотія, яку він виголосив 4 серпня 860 року, а це значить, що знову був підписаний мирний договір і відновлені сприятливі торгові стосунки Візантії з Руссю-Україною [18,р.50-53].

Із візантійських джерел ми знаємо, що Русь-Україна громилла Візантію і околиці її столиці майже місяць. Русь-Україна намагалася взяти Костянтинополь з моря [10,с.80-81]. Проповідь патріарха Фотія наголошує: «народ Рос в тексті Скіфи, прийшов з півночі, де проживає по ріках, які впадають в Чорне море». Він не знає їх загального державця, однак наголошує, що їх політичний лад нагадує лад скіфів. Військо у них споряджене на рабський манер. Дослідник Г.Г. Литаврін припускав, що нападники були переважно слов'янами [8,с.220-230].

Дуже цікавим, маловивченим фактом в історії Русі-України є її хрещення в 860 році. Про це нам відомо із дуже надійних джерел. Передусім, це послання від 867 року патріарха Фотія: «Це ті самі

руси, які незадовго до хрещення підкорили своїх сусідів і загордились настільки, що посягнули на владу в самій Римській імперії. Та від сьогодні, ці закоренілі безбожники і вороги віри хрестової стали підданими Імперії і захисниками її інтересів». Щоби задовольнити прагнення ново вихрещених до хрестової віри, патріарх Фотій послав до них єпископа [19,s.50].

Цікавим є друге свідчення про хрещення Руси-України при імператору Василію і патріарху Ігнатію. Тут обставини хрещення Руси-України, на нашу думку, описані правдоподібніше. Руси зовсім не зверталися з проханням до візантійців. Навпаки, як зазначає дане джерело, самі візантійці активно протягом довгого часу, з 860 по 867 роки, вели переговори з Руссю про хрещення. Спочатку, очевидно, факт хрещення був вирішений у 860 році, про що відзначає в своїм посланні патріарх Фотій, однак, в Руси-Україні це питання не було вирішене. Потребувались довгі релігійно-політичні переговори, які завершилися при наступних імператорі та патріарху в 867 році. Про те, що переговори проводились, не просто говорять самі візантійські джерела. Русів довелось схилити до християнства за допомогою багатих дарунків: золотом, сріблом, шовками, тканинами й іншими коштовностями. Особливо багаті дари отримали князі, бояри, знатні воїни, купці. Голова руської церкви рукопокладений патріархом Ігнатієм мав сан архієпископа [20,s.342-343].

Власне в цей час і було підписано мир Візантії з Руссю-Україною, яка була проголошена союзною сусідньою християнською державою, а за її правителем було визнано титул каган [20,s.342-343].

У висновок зауважимо, що в сучасній історіографії «Руський каганат» IX століття став головною темою реконструкції вчених початкового періоду давньоукраїнської держави, зародження християнства в Руси-Україні [6,c.49-53; с.49-53].

Однак джерела, які аналізують політичний розвиток слов'яно-руського каганату, потребують додаткової археологічної аргументації, яка б висвітлила витоки християнської державності в Руси-Україні в середині IX століття [5,c.189-225; с.115-121; с.115-124; 6,c.49-53; с.49-53].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Брайчевський М. Літопис Аскольда. - К., 1999.
- 2.Гаркаві А.Я. Сказание мусульманских писателей о русах и славянах. - Спб., 1870.
- 3.Васильев В.Г. Русско-византийские исследования: Житие святого Георгия Амастридского и Стефания Сурожского. Василевский В.Г. Труды. - Спб., 1915. - Т.Ш.
- 4.Высоцкий С.А. Древнерусские надписи Софии Киевской. - Киев,1966. - Т.І. - №13.
- 5.Ідзьо В.С. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність і зародження та становлення християнства на території України. - Львів «Агенція релігійної інформації», 2001.
- Ідзьо Віктор. Процеси формування Української держави та християнства згідно свідчень арабських та візантійських джерел (IX ст.). Історія України. - Львів «ПП. Бодлак», 2003.
- Ідзьо Віктор. Процеси формування Української держави та християнства згідно свідчень арабських та візантійських джерел (IX ст.). В кн.: «Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні». - Львів «Ліга-Прес», 2007.
- 6.Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. - Львів «Сполом», 2004.
- Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. - Вид. 2. - Львів «Сполом», 2010.
- 7.Иларион. Слово о законе и благодати. - Киев,1984.
- 8.Литаврин Г.Г. Византия и Русь в IX-X вв. История Византии. - М.,1967. - Т.П.
- 9.Новосельцев А.П. К вопросу об одном из древнейших титулов русского князя. История СССР. - М.,1982. - №4.
- 10.Сахаров А.Н. Дипломатия Древней Руси. - М.,1980.
- 11.Славяне и их соседи. - М.,1996. - Вып.6.
- 12.Слово о полку Игореве. - М., - Л.,1950.
- 13.Цукерман К. Два этапа формирования древнерусского государства. Славяноведение. - М., 2001. - №4.
- 14.Annales de Sain-Bertin ed Grat F., Vielliard J., Clemencet S., Levillain L. - Paris,1964.
- 15.Cumont F. Anecdota Bruxellensia I : Chroniques byzantines du manuscrit 11376 (Recueildes travaux publies par la Haculte de Philosophie et Lettres 9). - Gand,1894.
- 16.Constantinus Porphyrogenitus.De ceremoniis. II, 48. - Bonn, 1829.
- 17.Lewicki T. Les rites fune raires des Slaves occidentaux et des anciens Russes d'apres les relations – remontant surbaut aux IX-X sicles - des voyageurs et des ecrivains arabes. - Folia Orientalia,1963. - Vol.5.
- 18.Vasilev A.A. The Russian Attack on Constantinople in 860. - Cambrige (Mass),1946.
- 19.Photius. Epistula 2. Epistulae at Amphilochia. - Leipzig,1883. - Vol.I.
- 20.Theophanes Continuatus. - Bonn,1838.
- 21.Treadgola W.Three Buzantine Provinzes and the First Byzantine Contacts with the Rus'. Harvard Ukrainian Studies. - Harvard,1988-1989. - №12.

Розвиток християнства в Русі-Україні в IX-XI століттях

Стародавня Русь-Україна - це держава християнська, власне вона привернула увагу істориків до часу зародження в ній християнства та його розвитку в контексті християнського європейського світу. Сьогодні фахівці з історії Русі-України IX-XI століть, епохи прийняття християнства, знають про неї набагато більше, ніж раніше, оскільки процеси, які проходили в Русі-Україні, були невід'ємно пов'язані з процесами, що проходили в Європі [5, с.98-105, с.98-105; с.129-133; с.108-115].

У IX столітті християнство переможно крокувало по Європі, власне в цей час воно на державному рівні утверджується київськими князями Аскольдом і Діром у Дніпровському регіоні України, хоча офіційно Русь-Україна приймає нову релігію наприкінці X століття.

Як бачимо, християнство змінює тисячолітньо утвержені язичницькі світобачення, охоплює своєю ідеологією та світоглядом всі сфери життя давньоукраїнського суспільства. Воно розвивається з успіхами і поразками протягом багатьох століть, тому 988 рік - рік хрещення киян Володимиром Святославовичем, є умовною датою, оскільки сам процес християнізації давньоукраїнського суспільства триває століттями. Проникнення християнства на українські землі починається з приходом у регіон Римської імперії в II-IV ст. н. е., і, як засвідчують археологічні джерела, триває до XII століття, а подекуди – до XIII століття [1, с.170-171].

З хрещенням панівної політичної еліти в Херсонесі в 988 році та київського суспільства, зміцнюються політичні стосунки Русі-України з християнськими країнами центрально-південної та західної Європи, Русь-Україна на рівних правах входить у систему християнських держав. Слід наголосити, що в цей час чіткого розмежування на католиків і православних не було, що давало можливість Русі-Україні черпати культурно-релігійні надбання як з Візантії, спадкоємиці античної цивілізації, так і з країн Західної Європи, що перейняли надбання римської цивілізації [6, с.93, с.158].

Під впливом християнства в Русь-Україну в IX столітті приходять кириличне письмо, яке відіграє велику роль в давньоукраїнській і українській культурі загалом [9, с.211-213].

Християнство в Русі-Україні починає плекати в давньоукраїнському суспільстві новий стереотип мислення, згідно з яким людина як гріховна істота, повинна черпати своє спасіння в поклонінні Ісусу Христу як високоморальній божественній істоті, яка своїм прикладом врятує індивідуально кожного і всіх разом: народ і державу [5, с.98-105, с.98-105; с.129-133; с.108-115].

З самого початку свого існування Християнська церква зливається з державою. Слід наголосити, що Русь-Україна прийняла християнство з Візантії, де Костянтинопольська патріархія з самого початку свого функціонування була тісно зв'язана з військово-політичною владою візантійського імператора і фактично була організована цією політичною владою [7, с.220-230].

Упродовж віків, як засвідчують візантійські джерела, Русь-Україна була у постійній політичній та релігійній сфері Візантійської імперії, тому прийняття візантійського християнства в IX столітті великими київськими князями Аскольдом і Діром було явищем цілком закономірним. Слід наголосити, що ці володарі не врахували могутню позицію язичництва. Вони, як бачимо із аналізу джерел, послідовно не проводили християнізацію всього староукраїнського суспільства, обмежившись хрещенням близького боярського оточення, військової дружини [2, с.23-47].

Ці перші християнські володарі не вдавалися до репресивних методів християнізації всього військово-політичного апарату, знаті, давньоукраїнського суспільства. В цьому була їх помилка, яка і прискорила їх швидке падіння у боротьбі з язичницькими князями Рюриковичами. Великий київський князь Володимир Святославович, організовуючи хрещення Русі-України в 988 році, врахував помилки свої попередніх християнських володарів. Опісля особистого хрещення, хрещення бояр, купців та війська, великий київський князь Володимир Святославович хрестив киян. Літописець так зафіксував ці події: «увійшли в воду і стояли там одні до шиї, другі по груди, молоді ж біля берега по груди, деякі тримали немовлят, а дорослі бродили. Священики молили ось над народом». Як відомо, киян почали збирати на Дніпрі ще при зорях. Напередодні князівські слуги оповістили волю князя: «якщо хто не прийде хто завтра до ріки, чи то багатий, чи бідний, чи жебрак чи раб – буде мені ворогом!». Як наголошує літописець: «зійшлося людей без числа» [5, с.98-105, с.98-105; с.129-133; с.108-115].

Як засвідчують джерела, державно-політична і церковно-християнська система готувалась до акту хрещення задовго і як тільки все було готово, князь, військо, єпископ, священики з усіма атрибутами державної і релігійної християнської влади «зчинили акт хрещення киян-язичників». За процедурою хрещення спостерігав сидячи на коні великий князь Володимир. Служба божа закінчується і кияни розходяться по хатах вже християнами. Таким чином, у 988 році звершилось хрещення киян. В 989

році так само охрестили Новгород. Далі християнство поширилося по всіх містах Русі-України і, як вважається, до XII-XIII століття в основному українське суспільство було охрещене [1,с.170-171].

Однак, християнській релігійній еліті, щоб утвердити християнське світобачення серед українського народу, потрібно було історико-релігійне підґрунтя. Власне воно дуже швидко було сформоване, що видно із вступної частини «Повісті минулих літ», згідно з висновками якої, виявляється, що перше хрещення Дніпра і київських нір проводив сам учень Ісуса Христа апостол Андрій. Літописець описує детально проповідь Апостола Андрія та його подорож в Русь-Україну із варяг в греки по Дніпру. «А Дніпро впадає устям в Понтійське море, яке називається Руським, по берегам його учив, як говорять, святий Андрій, брат Петра». З Андрієм християнська історична наука пов'язує поширення християнства в Римській імперії, на тих землях, які склали східну частину імперії. Легенда про «Хрещення Андрієм Дніпра та Київських гір» є дуже важливою ідеологічною основою українського християнства, оскільки апостол Андрій – безпосередній учень Ісуса Христа, брат апостола Петра. Літописець надає йому титул «первозданий», перший, кого Ісус Христос вибрав в свої учні. Він настановитель в Русі-Україні єдиної християнської церкви. Апостол Андрій, це епоха християнства, коли і в думках не було поділу на Східну і Західну християнську церкви, він прямий спадкоємець Ісуса Христа, натхненник єдиного християнства [10,с.10-11; с.23-25; с.30].

Як бачим, київський літописець звертається до історії далекого християнського минулого Київської землі. Він опирається на стародавні християнські легенди Дніпровського регіону, намагається побудувати підґрунтя для сучасного християнства. Літописець наголошує, що сьогодні українці належать до християн Європи з стародавніх часів: «Ми же християне всіх країн, де вірують в святу Тройцю, в єдине хрещення, віруємо в єдину християнську віру, єдиний християнський закон, оскільки ми хрестились у Христа і його послідовників...» [7,с.220-230].

Далі літописець намагається ствердити християнську традицію прийняттям християнства в епоху князювання в Києві Аскольда і Діра. Як наголошують джерела, Аскольда і Діра, злочинно вбитого варягами, хоронили за християнським обрядом. Є здогад, що ними була споруджена церква Миколая в Києві. Пізніше, в час великої княгині Ольги ця церква була вже відомою, однак княгиня Ольга задля свого утвердження побудувала церкву святого Іллі [6,с.7-43, с.44-117].

З утвердженням князя-язичника Олега на великокнязівському київському престолі і через військові походи на християнську Візантію у 906, 907 роках, призупиняється процес утвердження християнства на українських землях, що засвідчує клятва вірності договору між Руссю-Україною та Візантією: «Олег і дружина клянуться своєю зброєю, богом Переном і Волосом, греки цілують хрест». Інша ситуація склалася під час договору 945 року, як зауважують джерела, до цього часу в війську Ігоря було вже багато християн, які суттєво впливали на руського князя. Ця війна теж закінчилась договором між Руссю-Україною та Візантією. Ратифікація договорів в цей раз проходила в Києві: «язичники склали свою зброю, і щити, і золото, і князь Ігор присягнув. А християн руських приводили до присяги в церкві святого Іллі, що над потоком» [8,с.204-208].

Як наголошують джерела, церква святого Іллі була в цей час кафедральним собором всіх християн в Києві. Літописне свідчення заставляє нас припускати про велику кількість християнських церков в цей час в Києві, оскільки церква святого Іллі була кафедральним собором. Характерно, що літописець розділяє християн по національних ознаках: християни-руси, християни-хозари, християни-варяги. Літописець наголошує, що християн «багато було» і кожен присягав в своїй церкві [9,с.211-213].

Як наголошують джерела, київський князь Ігор скоро гине в Древланській землі і великим київським князем стає малолітній Святослав, а фактично вся влада переходить до його мами, великої княгині Ольги [11,с.74-75].

Далі літописець розповідає про християнську діяльність княгині Ольги, її поїздку в Константинополь та хрещення. Всі ці історичні факти добре відомі історичній науці, тому ми не будемо зупинятись на них. Наголосимо, що християнка Ольга настоювала на тому, щоб її син князь Святослав прийняв християнство, однак, як наголошують джерела «Святослав і не думав прислуховуватися до її слів». Ще пам'ятна була загибель двох християнських володарів Аскольда і Діра [12,с.2-15].

Опісля літописець розповідає про протистояння великого київського князя Святослава з християнською Візантією, що відбилось і на протистоянні Святослава і своєї матері-християнки, княгині Ольги. Великий київський князь Святослав, як наголошують джерела, не дослухався до прохань своєї матері. В такому становищі політичних і релігійних подій помирає княгиня Ольга. Похоронив її князь Святослав, як вона заповіла, по-християнськи. Княгиню Ольгу відспівали священики і поховали. Джерела наголошують, що на похороні разом з всіма по княгині-християнці Ользі плакав і князь Святослав, та його сини: Ярополк, Володимир, Олег, які відповідно по волі

батька стали князями: Ярополк - київським, Олег - чернігівським і Володимир - новгородським [14,с.172-173].

Феодалні уособиці, які спричинили вбивства братів-князів, утвердили князя Володимира одноосібним володарем Русі- України. Його велика європейська держава знаходилася на перехресті релігійних культур. Язичництво, якому поклонялась його держава, перестало задовільняти потреби феодалної верхівки Русі-України, яка активно, як політично так і торгово-економічно орієнтувалася на християнську Візантію. Як бачимо, релігійні питання все більше почали турбувати і володаря Русі-України, великого князя Володимира Святославовича [13,с.45-124].

У цей час, як подають джерела, великий київський князь Володимир починає схилитися в бік візантійського християнства, не відкидаючи і західного, мотивуючи, що з “римськими законами треба рахуватися” [15,с.55-56].

987 рік активних політичних та релігійних переговорів великого князя Володимира з Візантійською імперією з метою отримання «прийняттого в політичному розумінні» хрещення Русі-України. Справа доходить навіть до військового натиску на Візантійську імперію. Взяття Корсуня (Херсонесу) і погроза Володимира здійснити похід на Костянтинополь, загнали імператорів Візантії Василя II і Костянтина VII у безвихідне політичне становище і водночас в почесне християнське становище Русь-Україну. Справа християнізації Русі-України була вирішена внаслідок широкомасштабної дипломатії Візантії та Русі-України [8,с.204-208].

Так, літописець пише, імператори Василій і Костянтин звернулися до Володимира: «хрестись, оскільки не гідно християнам видавати жінок, мається на увазі свою сестру принцесу Анну, за язичників». Володимир згоджується – «і раді були царі, почувши це, і упрохали сестру свою Анну і послали до Володимира, говорячи: Хрестись, і тоді пошлем сестру свою до тебе». Володимир же відповів: «Прийдіть з сестрою вашою і тоді хрестіть мене» [6,с.93-158].

Як бачимо, ні у князя Володимира, ні в імператорів Візантії Василя і Костянтина ілюзій не було, перший хрестив свою державу Русь-Україну за найвищими мірками європейського етикету, інші рятували свою державу від могутнього впливу Русі-України внаслідок заміжжя сестри Анни, що згідно з законами імперії було явищем небуденним [16,с.289-340].

Як бачимо із джерел, Анну примушують їхати в «ваварську Скіфію» через Херсонес внаслідок складних політичних та дипломатичних переговорів, метою яких є хрещення великої могутньої сусідньої держави [11,с.74-75].

Як наголошують джерела «цар-дівиця» прибула в Корсунь (Херсонес), де її піддані вперше побачили царівну, якій влаштували урочисту зустріч. В урочистостях, як наголошує літописець: «Володимир повелів хрестити себе. Єпископ же Херсонеський (Корсунський) із супроводжуючими царівну Анну священиками, хрестив Володимира». Тут же наголошено, що Володимир до цього захворів очима і при хрещенні відбулось «миттєве ви здоровлення». Виходячи із купелі, Володимир сказав: «Тепер взнав я істинного Бога» [5,с.98-105, с.98-105; с.129-133; с.108-115].

Зразу ж після хрещення літописець розповідає про шлюб Володимира і Анни і в подальшому про їх приїзд у Київ [17,с.29-67].

Як наголошує літописець, після хрещення в Херсонесі «Володимир взяв царицю і Анастаса і священиків корсунських з мощами святого Климента, і Фіва учня його, взяв церковні приналежності і ікони... а Корсунь (Херсонес) віддав грекам як віно за царівну, а сам повернувся в Київ».

Повернення великого князя Володимира з дружиною та військом було дещо інакшим, ніж завжди. Попереду війська було внесено в місто християнський знак – хрест. За хрестом несли мощі учня Ісуса Христа, святого Климента, який після апостола Петра став його спадкоємцем у Римі та учня Климента, святого Фіва. Як відомо, Климент був за християнську діяльність в Римі засланий в Тавриду, де проповідував Христове вчення, залишивши в цій землі своє чудотворне тіло. Після парадного в'їзду вже християнського володаря Володимира Святославовича почалась боротьба з язичництвом [5,с.98-105, с.98-105; с.129-133; с.108-115].

Князю підкорялося військо, бояри, дружина, які разом з ним хрестилися в Херсонесі, а отже, весь військово-політичний апарат давньоукраїнської держави, який взявся виконувати основний наказ свого володаря – повалення язичництва та запровадження християнства.

Першою справою християнина Володимира-Василія (ім'я надане йому при хрещенні) було утвердження в Києві митрополії. Як наголошують джерела та археологічні матеріали, християни в кінці X століття були значною конфесією, яка підтримувалася як матеріально, так і морально Візантійською імперією. Літописець яскраво описує нам хрещення в Києві, Новгороді, вже неодноразово аналізоване вченими [5,с.98-105, с.98-105; с.129-133; с.108-115].

У час становлення християнства в Києві, привертає увагу аспект політичних та релігійних взаємовідносин Руси-України з країнами заходу та Сходу. Безсумнівно, що утвердження християнства проходило і за участю тогочасних істориків та теологів, які напрацювали своє бачення стосовно запровадження та розвитку християнства в Руси-Україні [5,с.98-105, с.98-105; с.129-133; с.108-115].

Із літописних свідчень ми знаємо про прихід і освячення київських гір апостолом Ардієм Первозванним, який передбачив Києву велике християнське майбутнє, поставивши на найвищому київському пагорбі хреста. Відомо також, що апостол Андрій їздив навчати християнству скіфів, однак основну увагу зосередив на слов'янах дніпровського регіону. За таких умов «благословення київських гір» Андрієм, український християнський патріархат потрапляє в один ряд з найстародавнішими патріархатами християнського сходу, до якого належить Вірменський і Костянтинопольський патріархат. Ці діяння Андрія Первозванного були підтримані другим апостолом Павлом. Він теж, як наголошує літописець, був причетний до навчання християнства у Руси-Україні. Відомо, що апостол Павло, який проповідував християнство в Паннонії, Карпатах, Прикарпатті і опісля прийшов до Дніпра, прикладав багато зусиль до організації єпископії у слов'ян [5,с.98-105, с.98-105; с.129-133; с.108-115].

Опісля вже християнство намагалися утвердити на державному рівні київські князі Аскольд і Дір. Власне в час цих володарів був побудований перший християнський храм в Києві святого Миколая. При володарюванні в Києві великої княгині Ольги була побудована церква святого Іллі [3,с.12-14; 4,с.7-43, с.44-47].

У цей час літописець наголошує на політичних та релігійних взаємовідносинах Руси-України з візантійським християнством, хоча нам відомо, що в Києві були храми і католиків-християн, і християн вірмен. Літописці, однак, роблять “подання” у своїх свідченнях візантійського християнства як пріоритетного, однак відомо, що Вірменська церква державною стала у Вірменському царстві раніше, ніж в самій Візантійській імперії, нехай всього на декілька років, однак всім відомо, що в IV столітті, а тобто в 301 році Вірменія виступає вже як християнська держава. Тоді тільки імператор Костянтин запроваджує християнство в Римській чи, які її починають називати відносно нового столичного центру Візантія, Візантійській імперії - ромеїв - римлян, тільки в 304 році [5,с.98-105, с.98-105; с.129-133; с.108-115].

Характерно, що літописець цього часу розумів проблему хрещення Руси-України. Він намагався подати її історію приблизно так, як подавали в його час історію Римської та Візантійської імперій [5,с.98-105, с.98-105; с.129-133; с.108-115].

Безсумнівно, що Ісус Христос в Руси-Україні не проповідував, не проповідував він і в Римі, однак засновником Римської церкви був святий Петро, апостол Андрій, його брат, «благословив гори Київські і передбачив їм велике християнське майбутнє». Таким чином, релігійна історія християнства була відредагована ще в X столітті. Що ж до політичної християнської влади, то вона, згідно зі свідченнями літописця, теж розвивалась під впливом Візантійської імперії. Вже Кий був прийнятий візантійським імператором, християнським володарем. Аскольд і Дір були першими християнськими володарями Києва, про що засвідчують візантійські джерела. Доповнює картину християнського впливу місіонерська діяльність Кирила і Мефодія, що сприяло запровадженню в Руси-Україні кириличного письма. Княгиня Ольга була реальною християнською володаркою – жінкою, яка прийняла хрещення з рук самого імператора Костянтина [5,с.98-105, с.98-105; с.129-133; с.108-115].

Все це дало право володарю великої Руси-України від Карпат до Дону утверджувати християнство за римським та візантійським зразком. Як відомо, римський імператор Костянтин великий перетворив християнство у державну релігію в Римській імперії. Князь Володимир учинив так само. Тому літописець намагається розповісти нам про великого київського князя Володимира до часу його хрещення і після того, як він став християнином [5,с.98-105, с.98-105; с.129-133; с.108-115].

Як бачимо із свідчень літописних джерел, великий князь київський Володимир, з точки зору християнської моралі, до хрещення – невагомний розпусник, у нього декілька законних дружин. Окрім цього, в нього три гареми: в Вишгороді, Білгороді, Берестові. Літопис засвідчує, що Володимир приводив до себе одружених жінок, дівчат і вів з ними розпусне життя. Після хрещення, як наголошують джерела, великий київський князь Володимир змінюється, клопочеться про розбудову християнства, будує багато церков, молиться, кається в гріхах. Про гареми літописець більше не згадує [5,с.98-105, с.98-105; с.129-133; с.108-115].

Що ж до виховання Володимира, то відомо, що він пройшов усі ступені рицарського посвячення та князівсько-дружинного навчання, якими повинен володіти князь. Як наголошують джерела,

завжди при ньому його дядько Добриня, який очевидно відіграв велику роль в релігійних трансформаціях великого київського князя Володимира [12,с.2-10].

Як бачимо, великий київський князь Володимир грамотний, він любить читати книжки, насамперед релігійні, християнські. Літопис наголошує, що великий київський князь Володимир Святославович – людина книжної культури. Як наголошує літописець, після хрещення великий київський князь Володимир «жив в християнському законі». Київський літопис розкажує про побудову князем Володимиром великої кількості церков, серед них виділяє Десятинну церкву в Києві, куди було перенесено могилу княгині Ольги. Такими чином, до 1015 року великий київський князь Володимир робив усе, щоби зміцнити в Європі свою християнську імперію. Це видно із випущених ним грошей золотих і срібних, а також швидкою християнізацією всіх, як внутрішніх українських, так і колоніальних угро-фінських земель [5,с.98-105, с.98-105; с.129-133; с.108-115].

Із свідчень джерел християнського періоду, великий князь Володимир київський постає, як «новий Костянтин», який теж боровся за утвердження християнства в своїй імперії. Однак, християнська церква залишилася байдужою до його діяльності. Костянтинопольська церква довго не бажала канонізувати великих київських князів Володимира та Ольгу святими. І тільки в 1240 році князь Олександр Невський, вигравши 15 червня в день смерті князя Володимира великого битву на Неві, наказав новгородському архієпископу канонізувати великого київського князя Володимира на святого, що й було зроблено [11,с.234-56].

Таким чином, внаслідок ретроспективного аналізу джерел бачимо, як запроваджувалося та розвивалося християнство в Русі-Україні в X столітті з її першим реальним християнським володарем, великим київським князем Володимиром-Василієм-Василевсом-святим, повелителем і творителем української християнської культури [5,с.98-105, с.98-105; с.129-133; с.108-115].

Список використаних джерел та літератури:

1. Греков Б.Д. Феодалные отношения в Киевском государстве. - М., - Л., 1936.
2. Брайчевський М. Аскольд-цар київський. Русь у IX ст. - К., 1975-1977.
3. Брайчевський М. Літопис Аскольда. - К., 1999.
4. Брайчевський М. Літопис Аскольда. - К., 2001.
5. Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. - Львів «Сполом», 2004.
- Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. - Вид. 2. - Львів «Сполом», 2010.
- Ідзьо В.С. Ретроспективний аналіз джерел по питаннях розвитку українського християнства в IX-XI століттях. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т. VII.
- Ідзьо Віктор. Культурологічні та політичні аспекти розвитку українського християнства в IX-XIII століттях. В кн.: «Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні». - Львів «Ліга-Прес», 2007.
6. Лихачёв Д.С. Русские летописи и их культурно-историческое значение. - М., - Л., 1947.
7. Литаврин Г.Г. Византия и Русь в IX-X вв. История Византии. - М., 1967. - Т. II.
8. Литаврин Г.Г. Войны Руси против Византии. В кн.: «Исследования по истории славянских и балканских народов: Эпоха средневековья. Киевская Русь и её славянские сосуди». - М., 1972.
9. Мавродин В.В. Образование Древнерусского государства. - Л., 1945.
10. Повесть Временных Лет. - М., 1950. - Ч. I.
- Гаркаві А.Я. Сказание мусульманских писателей о русах и славянах. - Спб., 1870.
- Слово о полку Игореве. - М., - Л., 1950.
11. Рыбаков Б.А. Начало Русского государства. Вестник МГУ. - М., 1955. - №4-5.
12. Руський літопис. - К., 1989.
13. Федака А. Політична історія України-Руси доби трансформації імперії Рюриковичів (XII століття). - Ужгород, 2000.
14. Фроянов И.Я. Киевская Русь. - Л., 1980.
15. Цукерман К. Два этапа формирования древнерусского государства. Славяноведение. - М., 2001. - №4.
16. Шахматов А.А. Разыскания го древнейших русских летописных сводах. - Спб., 1908.
17. Юшков С.В. Общественно-политический строй и право Киевского государства. - М., 1949.

Розвиток християнства (східного та західного) в контексті функціонування язичництва в Русі-Україні в IX-XIII століттях і його культурно-мистецькі аспекти

У IX столітті християнство переможно крокує по Європі, а також на державному рівні утверджується в Русі-Україні київськими князями Аскольдом і Діром, хоча офіційно в Русі-Україні, як засвідчують джерела, нова релігія запроваджується наприкінці X століття [3,с.189-224,с.225-275].

Християнство змінює віками утверджене язичницьке світобачення, охоплює своєю ідеологією та світоглядом усі сфери життя давньоукраїнського суспільства, розвивається з успіхами і поразками впродовж багатьох століть, оскільки в регіонах населення міцно трималося своєї язичницької релігії. Тому 988 рік – рік хрещення киян великим київським князем Володимиром Святославовичем, є умовною датою, оскільки сам процес християнізації давньоукраїнського суспільства тягастся віками [17,с.56-65].

Як засвідчують джерела і наукові праці сучасних дослідників, релігійна свідомість Русі-Україні в IX-XIV століттях залишалася язичницькою, однак, знаходячись в політико-економічній сфері християнської Візантії, Русь-Україна, успадкувавши від Візантійської імперії її християнську космологію, наділила її теплотою, безпосередністю і проникливістю [5,с.282-294].

Однак, у час хрещення Русі-Україні в культурне життя на зміну традиційним язичницьким богам приходять візантійські ікони, храмова краса. Господь на іконі завжди Вседержитель, а не принижений Христос. Він зображується суворим, і гнівним, і з м'яким смутком. Візантійські боги та ікони дуже швидко зливаються з місцевим українським колоритом, що відрізняє з самого початку українські ікони від візантійських (у Візантії були найвідоміші типи Оранти й Одигітрії). У греків ікони слугували дещо іншим напрямкам діяльності, ніж в стародавній Русі-Україні, оскільки зразу язичницьку свідомість людей змінити було неможливо. Як бачимо із численних джерел, місцевий іконописець шукав втілення ідеї краси в християнстві на старій язичницькій основі, свідомості релігії, а не в жіночих образах чи в ликах ангелів. У іконографії ангелів краса людської особи позбавлена сексуальних чар і втілена в небесну духовність [3,с.189-224,с.225-275].

Язичницький ухил у християнстві проходить через усю релігійну літературу стародавньої Русі-України, якими сильними не були б культурні, естетичні та історичні інтереси християнської політичної та релігійної еліти. Однак, скоро язичницька культура почала витіснятися з християнства, суворий візантійський стиль запровадження християнства помінявся на морально-етичне приниження язичництва, як засвідчують джерела, язичництво з християнства викорінюється без етики, без милосердя [8,с.70-82,с.70-82].

Християнські проповідирі в Русі-Україні під військово-політичним примусом проповідують теорію «слухняності». Кінцева слухняність – це викорінення язичництва [18,с.165-173]. «Слухайтеся один одного» – такий був заповіт Феодосія своїй пастві. Опираючись винятково на військово-політичну владу християнського князя, християнські пастирі проповідували «ідеал державної християнської влади». Усі наявні джерела наголошують на божественності князівської влади, що змушувало її певною мірою бути морально-етичною, оскільки божественність вимагала від носія влади дотримання релігійних та етичних законів. Необхідність для князів слухатися закону – тема, що трапляється в літературі староукраїнської держави частіше, ніж тема слухняності підданих. Усі митрополити у зверненнях до князя наголошували: «Ми поставлені Богом, щоб втримувати вас від кровопролиття». Князь зобов'язаний був з упокоренням слухати слова повчань, що викладаються йому єпископами, ігуменами, святими ченцями і власним духовним батьком. Як це не дивно, більшість сутичок між князями та єпископами відбувалися з літургійних питань або з питань політико-релігійного націоналізму. Князі Борис і Гліб, як наголошує ця доктрина, «зняли язичницьку ганьбу з синів Русі», тобто, ганьбу застарілої доктрини язичництва. Внаслідок виникнення власного пантеону святих, Русь-Україна створила нове свято, не відоме візантійській церкві, пантеон князів Бориса, Гліба і святої Покрови. Ці свята стало традиційними для українського народу [14,с.18-32].

У період правління великого київського князя Ярослава Мудрого церковні ієрархи, порівнюючи тогочасний розквіт з язичницьким минулим, сповнюютьсся благочестивої радості та захоплення [2,с.32-39; с.251-285].

І все ж, в Русі-Україні закріплення християнства не вичерпує всіх можливостей язичницької релігії та свідомості, як засвідчує визначний фахівець цієї проблеми Б.О. Тимошук. Язичництво у деяких регіонах Русі-України функціонувало на рівних правах з християнством ще навіть у XIII столітті [17,с.56-65].

Однак, перемагання християнства було відчутне в усіх сферах життя давньоукраїнського суспільства. Під його впливом в Русь-Україну в IX столітті приходять кириличне письмо, яке

відіграло велику роль в староукраїнській історичній, церковній та релігійно-мистецькій літературі, як і в українській культурі взагалі [8,с.70-82,с.70-82].

Про походження і природу давньоукраїнського мистецтва є низка цікавих суджень, що мають самостійний характер [20,с.123-185]. За своїм змістом візантійська культура інтернаціональна, вона поєднала в собі елементи культури численних народностей Європи, Північної Африки і Малої Азії. Матеріали давньоукраїнських літописів свідчать про те, що в 80-х роках XI століття грузинськими малярами був розписаний головний храм Київського монастиря, а в XII столітті – храм Спаса-Нередиці у Великому Новгороді. Очевидно, християнське мистецтво Русі-України формувалося під впливом майстрів різних національностей [2,с.32-39; с.251-285].

Отже, так званий «візантійський вплив» є явищем, переважно багатонаціональним. Причини, згідно з якими Русь-Україна звернулася до розвиненої класової культури Візантії, були такими:

- гостра потреба панівного класу у створенні власної духовної надбудови;
- естетична сутність українського православ'я.

Якщо опиратися на «Повість минулих літ», то очевидним стає вплив Візантії на всі галузі суспільного життя давньоукраїнської держави та релігії. І досі в сучасній літературі не існує єдиної думки щодо впливу візантійської релігійної культури на самобутню культуру та традиції нашого народу [11,с.62-76].

Запровадження християнства в Русі-Україні великим київським князем Володимиром у 988 році розпочало довгий та складний процес поступового утвердження нового віровчення. Ця складність була зумовлена низкою факторів. Насамперед, хоч християнство було відомим для русичів і великого київського князя Володимира, все ж нова віра, загалом, сприймалася серед простого люду досить довго, як віра «панська», тобто віра суспільних верхів, а не простих громадян сіл і міст. Основною причиною такого сприйняття християнства більшістю населення Русі-України була наявність достатньо розгалуженої системи вірувань рідної та зрозумілої, українському народу, яка задовольняла духовні потреби, українців, на українській мові – української язичницької релігії. На час запровадження християнства в Русі-Україні в IX столітті минуло принаймні 200 років. А якщо врахувати, що українське язичництво мало тисячолітні традиції і на кінець X століття досягло фактичного піку свого розвитку, то стає зрозумілою основна причина неприйняття українським суспільством нової віри [8,с.70-82,с.70-82].

Утвердження християнства в Русі-Україні відбулося не внаслідок місіонерської діяльності християнської церкви, а за наказом великого київського князя Володимира Святославовича. В цьому основна причина того що, воно не зазнало поширення зразу в усьому українському народі та в усіх східних слов'ян та фіно-угрів території Росії. Ця особливість мала далекосяжні наслідки у подальшій історичній долі українського народу. За багатьма точками зору візантійське християнство відповідало тільки політичним планам та потребам великого київського князя Володимира Святославовича та його військо-політичного та торгово-економічного оточення, яке консолідувало Українську державу, яке орієнтувалися на Візантію, у якій християнство становило серцевину духовної культури, служило ідеологічною опорою політичній владі візантійських імператорів [9,с.29-37].

Підлегле становище візантійської церкви стосовно цивільної влади імператорів особливо імпонувало великому київському князю Володимирі, який прагнув до зміцнення центральної влади Києва. Зрештою, переважало християнство ще й особливим церковним блиском, розкішним проведенням ритуалів, вишуканим мелодійним співом відправ, що вражало іноземців, викликало в них комплекс високих духовних почуттів та переживань. Згадаймо хоч би, з яким піднесенням сприймала християнські церковні відправи княгиня Ольга [2,с.32-39; с.251-285].

Християнство у Візантії становило єдину основу освіти та науки. Уся освіта була зосереджена у візантійських церковних інституціях. Візантійське християнство з точки зору та потреб церкви інтерпретувало, коментувало та поширювало елементи античної науки та культури. Запровадження візантійського християнства, очевидно, мало на меті ввести Русь-Україну в ареал тодішньої європейської культури [11,с.62-76].

Багатьма аспектами візантійське християнство відповідало політичним розрахункам великого київського князя Володимира. Однак, на практиці не все склалося так, як уявлялося великому князеві Володимирі та його сподвижникам. Запроваджувалося християнство, як свідчать давньоукраїнські літописи, з допомогою жорстоких репресій. Як мало зрозуміле для простого українського люду релігійне вчення, воно сприймалося вкрай повільно і з величезними труднощами. Український народ вперто дотримувався старих українських язичницьких традицій [8,с.70-82,с.70-82].

Значною мірою реконструювати язичницький світогляд стародавнього населення Русі-України можна з допомогою археологічних знахідок, які належать до трипільської, скіфської та черняхівської

культур. Ритуальні календарі, ужиткове мистецтво, землеробське знаряддя, кінська зброя, житло, їжа, вірування, космогонія, свята, ритуальні дійства, мова, пісні, обряди, магія слова і чисел – це все дає змогу пізнати духовний світ та світобачення жителів тих далеких історичних часів, до того ж дослідження доводять, що дохристиянський духовний світ наших пращурів становив цілісну українську обрядово-світоглядну систему [18,с.165-173].

Про рівень української культури та язичницького світогляду можна дізнатися, проаналізувавши його філософську основу. Це, насамперед, інтерпретація людини як невід'ємної частини довкілля, нерозривна єдність людини з природним середовищем. В основі язичницького світогляду містилося також визнання астральної залежності людини, нерозривності її життя зі світом вічного кругообігу природи. Не випадково язичники вирізнялись особливим ставленням до природи – землі, річок, озер, джерел, гаїв. Вони з побожністю споглядали небесні світила – Сонце, Місяць, планети і зорі, а також вбачали божественне начало у природних стихіях – вогні, громові, блискавці, вітрі тощо. Звичайно, сучасній людині здається примітивним таке розуміння і ставлення до природи. Однак, все це наслідок викривлення пізнішими етапами розвитку української культури, пов'язаного із нищенням свідомості народу при утвердженні християнства. Так, у релігійно-богословських хроніках з метою компрометації українського язичницького світогляду, в боротьбі з яким і утверджувалося українське християнство, неодноразово закидається язичникам ознака «поганства», тобто примітивізму свідомості те, що вони молилися до дерев у лісі, дерев'яних та кам'яних ідолів. Розрахунок простий: минуть часи і все забудеться, а богословська інтерпретація язичницького світогляду залишиться [17,с.56-65].

Так (або приблизно так) міркували всі верстви християнської ієрархії: митрополит, єпископи, священники, монахи, котрі писали історичні хроніки, літописи, пам'ятки. Однак, народна пам'ять, народна традиція донесли до наших днів те, що заховати неможливо. Саме в тисячолітній пам'яті поколінь зберігся, наприклад, справжній зміст поклоніння гаям, полям, деревам, ідолам. Це були не просто дерева в лісі, а дерева у «Священному гаю». А «Священний гай» мало кожне язичницьке поселення, бо це було місце поховання померлих. На могилах у ті часи садили дерева: дуба – на могилі молодого парубка чи знаного мужа, берізку, калину – на могилі дівчини тощо. Нашадки приходили до могил і вклонялися їм, так як наші сучасники вклоняються могилам з дерев'яними, залізними чи кам'яними хрестами на них. З погляду морального чи культурного змісту тієї традиції важко визначити, що краще: чи молитися до дерева, що виросло на могилі предка, чи до хреста, найчастіше зробленого з того ж таки дерева і встановленого на могилі. Ми навели цей приклад для того, щоб показати, наскільки непростим був реальний процес становлення української релігійної культури, оскільки в сучасній історичній науці є ще багато нез'ясованого, розробленого поверхнево, спотвореного у тлумаченні марксистсько-ленінською наукою розвитку цього процесу [8,с.70-82, с.70-82].

Язичницький світогляд, як засвідчує сукупність фактів, ґрунтувався на анімізмі (одушевленні) й антропоморфізмі (олюдненні) природи. Вся навколишня реальність розглядалась як жива й олюднена, вважалось, що сонце і зорі, місяць і вогонь, вода і вітер, рослини і дерева, тварини і птахи мають свою душу та мову. З тих далеких часів до нас дійшли і вживаються, щоправда, тільки як фразеологізми, вислови «сонце сходить, вітер свище, небо плаче, зорі сумують» та ін. Без цього первісного язичницького світосприйняття не було б поетичного образного мислення, що міститься в основі художньої культури. Образне мислення – це світ особливого співпереживання людиною реальності у тісному зв'язку з природою. Культура такого мислення зафіксована у «Слові о полку Ігоревім», – незрівнянній пам'ятці поетичного язичницького світосприйняття [16,с.30-36].

До язичницького світогляду неминуче входив магізм. Людина була цілком переконаною, що за допомогою жертвних та магічних дій, ритуалів можна вплинути на природнокліматичні явища, спрямувати дію природних сил на свою користь. Елементи такого магізму залишилися у будь-якій формі релігійної свідомості, в тому числі і християнстві до наших днів. Для язичницького світосприйняття було характерне морально-природне розуміння Бога, позбавлене страху чи рабської покори. У літописних джерелах неодноразово наголошується, що язичники величали себе «внуками», «дітьми» Дажбога. Ця риса має важливе значення для характеристики язичницького світогляду, оскільки розкриває характер духовної культури українців. Справді, чи відносини Бога і людини – це відносини пана і раба, чи – авторитетного старійшини і синівської відданості сина або внука? Навіть сьогоднішнього українця змушує задуматися високоморальна світоглядна концепція взаємовідносин людини і Бога, котрою користувалися наші предки у дохристиянській Русі-Україні. Цей світогляд продовжував глибокі історичні традиції українського народу, утверджуючи їх культ як форму соціальної детермінації суспільного життя українців [15,с.144; с.165-173].

Культ предків у язичницькій культурі стародавніх українців виконував роль морально-правових відносин між людьми, зв'язуючої ланки між людиною, природним довкіллям і світом мертвих. Це відображено в українських піснях, колядках, веснянках, купальських піснях, обжинкових мелодіях, народних танцях, казках, притчах, приказках, у весільних, родильних та поховальних обрядах [2, с.32-39; с.251-285].

Духовна культура дохристиянської Русі-України, філософською основою якої був язичницький світогляд, вирізнялася стійким традиціоналізмом. Складові компоненти цієї української язичницької культури ґрунтувалися на основі глибоких історичних традицій, що значною мірою цементували тодішнє суспільне та державне життя. Водночас, у духовному житті існували й інші ідеологічні та світоглядні системи, зокрема християнство. Хрещення Русі-України «вогнем» і «мечем» стало справжньою світоглядно-ідеологічною революцією з людськими жертвами, братовбивством, особистими трагедіями, що похитнуло морально-духовні основи попереднього язичницького державотворчого життя українського народу. Цей ідеологічний переворот започаткував нову сторінку в історії розвитку української філософської думки, сторінку протиборства народного світогляду, народних вірувань, звичаїв та обрядів з цінностями нової, привнесеної зовні українською феодалною елітою, релігійної системи світосприйняття [17, с.56-65].

На зміну українській язичницькій культурі утверджується християнська «книжна» культура, яка безперечно, залучила місцеве населення як до південної візантійської, так і до західної цивілізації, та, передусім, до політичної та релігійної культури Візантії. Виникло чимало проблем, і однією з них стала філософсько-світоглядна. Вона полягає у співвідношенні місцевих тисячолітніх українських традицій мислення і світосприйняття та штучних, нерідко насильницьки запроваджених, принципів моралі й світогляду [7, с.91-94, с.159; с.108-115].

Фактом насильницького запровадження нової, чужої українському народу, віри неминуче скористалася частина місцевої знаті, внаслідок чого значно посилилися відцентрові сепаратистські тенденції в регіонах. Українські землі, які управлялися місцевими язичницькими князівськими династіями, були знищені внаслідок наступу християнства жорстокими методами, що засвідчено літописами, і з плином часу на основі нової християнської культури злилися в українську християнську державність [3, с.189-224, с.225-275].

Внаслідок зміцнення військово-політичної ролі Києва, передусім, зміцнення князівської влади і ролі Києва в консолідуючій структурі українського народу та злиття цієї влади з християнськими цінностями, ієрархи щойно прийнятої християнської церкви, привезені Володимиром з Константинополя та Херсонеса, утвердили християнство як єдину безкомпромісну, безапеляційну щодо язичництва військово-релігійну систему. Слід наголосити, спочатку вона нагадувала винятково візантійську релігійну систему [7, с.91-94, с.159; с.108-115].

Джерела засвідчують, що перші митрополити, єпископи та священники ігнорували культурні, політичні традиції українського народу, орієнтувалися на Візантію, захищали інтереси візантійської церкви, розглядаючи місцеву владу і церкву як «дієцезію» – тобто, підлеглу Візантійській імперії територію та її церкву. Відповідно, авторитет влади великого князя, що змінив меч і кольчугу на хрест і ризи християнського ієрарха, як наголошує літопис, безумовно, впав у очах співвітчизників [8, с.70-82, с.70-82].

Проте, влада великого київського князя Володимира Святославовича, його державна, військово-політична та економічна системи були настільки сильними, що український народ побоявся виступити супроти цієї, як висловився літописець, закованої в броню, сили. В цей час волю великого київського князя Володимира готові були виконати від 10 до 30 тисяч кращих, загартованих у боях рицарів Русі-України. У тогочасній Європі це була наймогутніша військово-політична система [7, с.91-94, с.159; с.108-115].

Деякі дослідники історії християнської церкви вважають, що, запроваджуючи християнство в Русі-Україні, великий київський князь Володимир не врахував «уроку історії Хозарії». Хозарія була першим могутнім феодалним утворенням у Східній Європі, яка мала значний вплив і на Русь-Україну. «Не випадково князь Володимир носив хозарський титул – каган, який був рівнозначний західноєвропейському титулу імператора». Очевидно, великий київський князь Володимир вбачав, що зміцнення Хозарії стало наслідком прийняття нової релігії. Тому вибір християнства йому вбачався, вочевидь, найдоцільнішим. Однак, справа полягала у проведенні величезної реформи, яка мала зламати тисячолітні традиції українського народу. Ця акція не могла не мати широкомасштабних, певною мірою, глобальних наслідків, що і засвідчила подальша історія України [19, с.12-35].

Аналіз джерел дає право наголошувати, що християнство в Русі-Україні починає запроваджувати в українському суспільстві новий стереотип мислення, згідно з яким людина як гріховна істота повинна черпати своє спасіння в поклонінні Ісусу Христу, як високоморальній божественній істоті, яка своїм прикладом врятує індивідуально кожного і всіх зокрема, український народ, Українську державу [9,с.25-31].

З початку свого існування християнська церква зливається з державною системою Русі-України. Слід наголосити, що Русь-Україна прийняла християнство з Візантії, де Костянтинопольська патріархія була тісно пов'язана з військово-політичною владою візантійського імператора і фактично була організована цією владою [10,с.220-230].

Спочатку Православна церква Русі-України знаходилася в канонічній залежності від Костянтинопольської церкви. Влада Костянтинопольського патріарха над церквами народів, які приймали християнську віру, за тлумаченням грецьких каноністів, ґрунтувалася нібито на 28-му правилі 4-го Вселенського Собору, бо цей канон надавав Царгородському патріарху право не тільки висвячувати митрополитів для трьох грецьких областей (Асійської, Понтійської та Фракійської), а й настановляти єпископів для інших народів, які жили в межах названих областей або належали до них. Русь-Україну візантійці бажали віддати Фракійському митрополиту, і тільки сильна політична влада володарів Русі-України не дозволила цього, вона створила власну українську митрополію [8,с.70-82, с.70-82].

Як бачимо із джерел, візантійська церква дуже бажала повної залежності української церкви від влади візантійського імператора і патріарха, що давало би можливість збирати у великій Русі-Україні величезні суми. Водночас, імператор і патріарх могли розраховувати на Русь-Україну як на союзницю в боротьбі з ворогами Візантійської імперії. На відміну від згаданого вільного тлумачення грецьких каноністів, причини релігійної влади Костянтинопольського патріаршого престолу над церковною організацією Русі-України були політичні.

Однак, українська митрополія щодо Костянтинопольського патріархату мала особливе ставлення. З одного боку, митрополія Русі-України внаслідок сильної політичної влади українського володаря, була окремою Церквою великої держави, а з іншого боку, територія її впливу переважали весь Костянтинопольський патріархат з усіма його митрополіями. З огляду на це можна вважати закономірним, що Костянтинопольський патріарх надавав Київській митрополії особливої переваги. Хоча папа римський дуже уважно приглядався до релігійних і політичних справ в Русі-Україні. Переговори українських митрополитів з папою римським дуже нервували Костянтинопольський патріархат, і хоча київський митрополит Русі-України, порівняно з візантійськими, посідав в ієрархії візантійської церкви занадто низьке 6-те місце і не користувався особливо високою ласкою патріарха, то в релігійній політиці київський митрополит у найдавнішому каталозі знаходився на 9 позиції в Європі [7,с.91-94, с.159; с.108-115].

Таке політичне і релігійне становище Русі-України надавало українському митрополиту високого статусу, що змушувало костянтинопольських патріархів майже на втручатися у внутрішні та зовнішні справи української церкви. Українські політичні та релігійні діячі домоглися права самостійного вибору митрополита з кола своїх єпископів. І це зрозуміло, оскільки за політичної влади князів митрополитів-греків сприймали як людей сторонніх, а тому зміна правителів на великокнязівському столі не призводила до зміни митрополитів. Внаслідок цього митрополити київські за національністю в подальшому були не греками, а русичами-українцями. Приклади висвяти і діяльності митрополитів-українців Іларіона та Климента переконують, що в Русі-Україні тоді вже були здібні люди, гідні митрополичого сану [6,с.121-125].

Така особливість Київської митрополії, її високий статус були пов'язані з тим, що в Русі-Україні не була заборонена Католицька церква і окрім православних єпископів були і католицькі. Джерела вказують на те, що ще в XII та XIII століттях в Русі-Україні було поширене правило перейняття усього найкращого з західного християнства, як і з, західноєвропейських країн [2,с.32-39; с.251-285].

Однак, зафіксований на початку XII століття на сторінках офіційного курсу української історії візантійський релігійний вплив дуже витіснив західний у політичному та релігійному розумінні. Візантійська релігійна ідеологія стала домінуючою і, звичайно, робила все, щоби західна релігійна ідеологія не змогла утвердитися і залишити за собою притаманні тільки їй характерні риси в українській християнській культурі. Не дивлячись на такий сильний тиск візантійської християнської культури в XII і особливо XIII століттях, в Русі-Україні поширюється західний християнський вплив [7,с.91-94, с.159; с.108-115].

Якщо розмежувати його хронологічно та історично, то бачимо, що в VII-VIII століттях давньоукраїнська християнська культура безпосередньо межувала з польською, паннонською

(словацькою) та чеською християнськими культурами. Навіть в XII столітті український митрополит Никифор знав, що сусідство з Польщею змушує Русь-Україну переймати чужі звичаї і релігійні вчення. За словами Пулкави (XIV ст.) до складу Святополкової держави (IX ст.) входила і частина Західних областей стародавньої Руси-України. Наш початковий літопис теж намагається поріднити полян з Понноно-Моравією, Чехами і Ляхами [13,с.14].

За територіальною близькістю цих народів було би дивним, щоб стародавні чехи, словаки, поляки і українці утримувалися від взаємопроникнення християнських культур. Важко повірити, що чужоземні греки-візантійці були першовчителями християнства в українців. Наприкінці X століття, як видно із правила митрополита Іоана II, на окраїнах Руси-України зберігались християнські звичаї, які були в західних народів: чехів, моравів, поляків. Як свідчать археологічні джерела, через українські землі з незапам'ятних часів проходили торговельні шляхи, які зближували українські племінні об'єднання не тільки з греками і болгарами, але й з західними народами, насамперед, поляками, словаками, чехами. контакти. Найяскравіше про контакти племінних об'єднань слов'ян з західним світом нам розповідає в своєму творі "Про управління імперією" візантійський імператор К. Багрянородний [1,с.334-338].

На ранні торгово-економічні зв'язки Руси-України з Заходом через Польщу вказують і назви стародавньої англосаксонської монети «Scilling», яка згадується літописом під 885 і 964 роками і яка перейшла до нас в польській формі «шеляг» - «szelag». За словами жидівського мандрівника X століття Ібрагіма Ібн-Якуба – руси вели торгівлю з Краковом і Прагою [7,с.91-94, с.159; с.108-115]. Цими торговими шляхами в IX-X століттях в Русь-Україну приїжджали релігійні (католицькі) місіонери. Достеменно відомо, що в XI столітті в Русь-Україну приїжджали купці з Відня, Аусбурга. По дорозі вони проїжджали Пешт і Остриг. В XI столітті Русь-Україна була тісно зв'язана з західним світом через міста Галич і Перемишль. Переважно, наголошують вчені, зв'язки з Заходом базувались на економічних інтересах, однак, варто враховувати і релігійні. В Русь-Україну прибували західні релігійні місіонери, яких великий князь київський зустрічав з пошаною. В цей час київські князі приймали посольства від папи римського, володарів західних держав. Джерела наголошують, що в X столітті великий київський князь Володимир Святославович «жив в мирі та любові з Угорщиною, Польщею та Чехією» [1,с.412-413]. Нетерпимості до іноземців у стародавній Руси-Україні не було, для купців з Західної Європи, релігійних місіонерів двері завжди були відчинені, навіть тоді, коли грецька ієрархія почала свою пропаганду релігійної нетерпимості по всій території Руси-Україні. В цей же час в релігійному просторі ще функціонували різні християнські доктрини, які можна було вільно поширювати. За словами Тітмара (який помер в 1018 році), на початку XI століття Київ уже був великим містом, до якого приїжджали представники західних країн. Тітмар згадує датчан, жидів, поляків, вірменів, хозарів. У місті «Латина», де проживали католики, була могутня конфесія. Тут точиться в XI столітті релігійна боротьба між грецькою ієрархією і основною релігійною конфесією латинською (католицькою). Особливо ця боротьба загострюється після 1054 року, тобто після розколу церкви. В XI столітті в Руси-Україні триває боротьба цих двох конфесій за право бути панівною. Закінчилась вона перемогою візантійської церкви, але в XIII столітті почали брати верх католики [2,с.32-39; с.251-285].

Наприкінці XII століття було проголошено релігійне віропослушництво, що видно із «Слова о полку Ігоревім»: «При дворі князя Святослава Всеволодовича співали славу: і німці і венеції, греки і морави». В цей же час ранньо-християнська ідея проявляється в староукраїнських літописах, де підкреслюється перемога в 1111 році християн-українців над половцями. Ця подія стала відома: «грекам, уграм, ляхам, чехам і дійшла аж до Риму». Те, що для Заходу Русь-Україна була відомою державою, видно із свідчень Равенського географа, який в IX столітті знав повну картину розвитку племінних князів від Перемишля до Києва. Все це розвінчує точку зору візантійців, що в XI-XII столітті в Руси-Україні був тільки один, культурний, релігійний шлях розвитку – візантійський. Скоріше за все, візантійські літописці, описувавши науковий, культурний, релігійний простір Руси-України, зробили все, щоб викинути із джерел будь-які ознаки західного християнського впливу. Тому західний християнський вплив так мало відображений в джерелах з X-XIV століть на території Руси-України [2,с.32-39; с.251-285].

Як засвідчують джерела, велика і могутня Русь-Україна здавна була в центрі пильної уваги римських єпископів, які засвоїли своїм обов'язком і правом очолювати Християнську церкву в усьому світі. Близько 961 року імператор Оттон I, бажаючи поширити свої впливи на Русь-Україну, домовившись з Римською курією, висилає до Києва комісію, з титулом «єпископа Руського». Її як представник Оттона I та папи римського Йоана XII, очолював Адальберт, монах з монастиря святого Максиміліана в Лотарингії. Адальберт та місіонери почали ревно проповідувати християнство, що

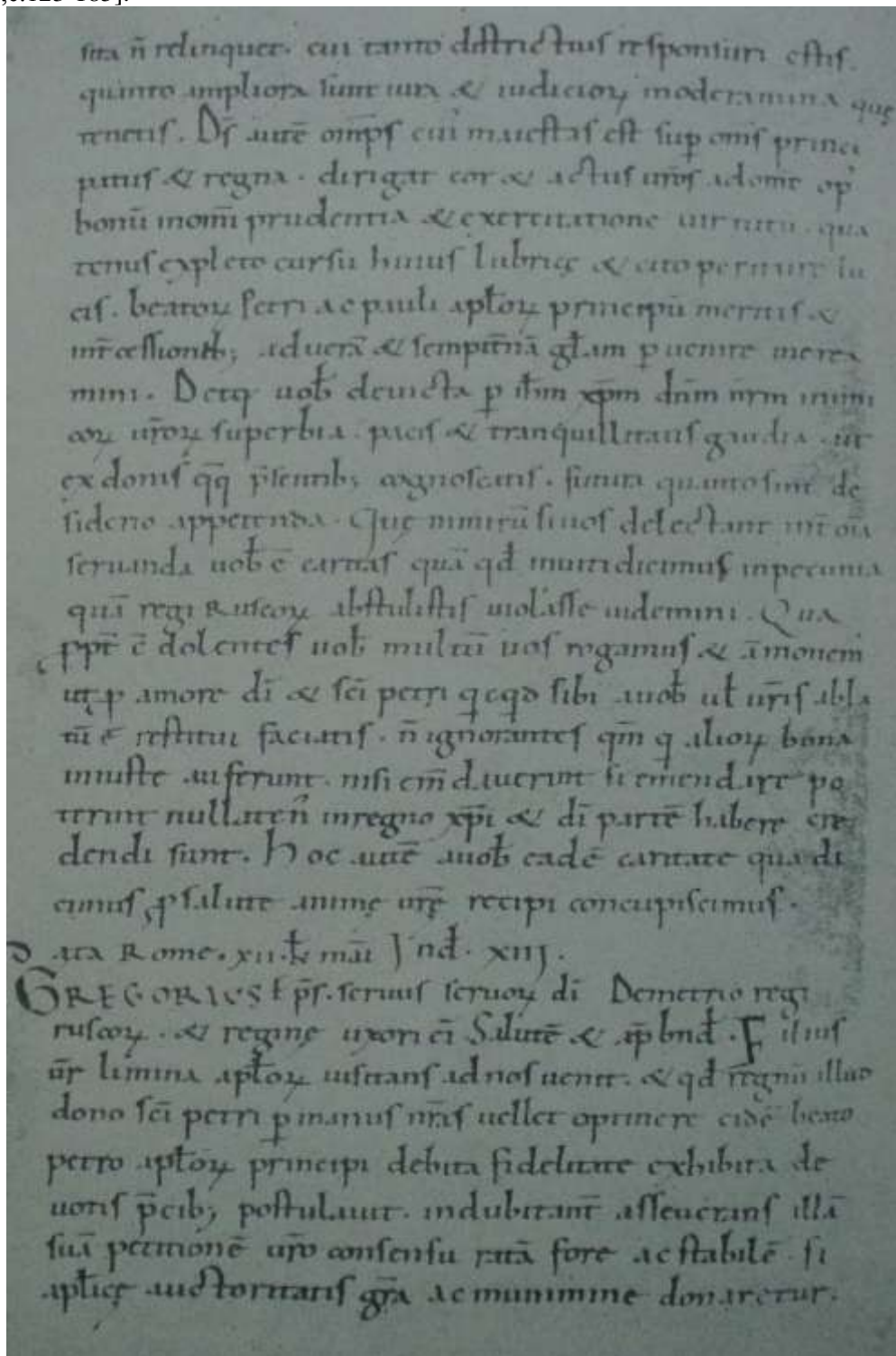
викликало у язичників-киян обурення і змусило Адальберта втікати з Києва. Однак, пізніше він вступив у переговори з княгинею Ольгою, що засвідчено в «Хроніці» німецького абата Регінона, який під 959 р. записав, що від Елени (так на Заході називали княгиню Ольгу) до Оттона I прибули послы і просили єпископа. У 979 році в Києві з'являються послы з Рима від папи римського Бенедикта VII. Про це коротко повідомляє Никонівський літопис. Римське посольство прибуло до Києва саме тоді, коли Ярополк, син Святослава, сів на Київському «столі» як переможець у боротьбі з братами за владу: Олега було вбито, а Володимир, уникаючи такої долі, подався «за море», до варягів. Католицькі історичні джерела свідчать, що 973 році на Різдва свята в Кведлінбурзькій резиденції імператора Оттона I серед інших делегацій було і посольство Русі-України. І хоч не зазначається, що послы говорили про справи церковні, західні історики Церкви твердять, що посольство 979 року було наслідком цих переговорів. Скоріш за все, посередником у відрядженні з Рима місії в Русь-Україну був польський князь Мечислав (Мешко), союзник Ярополка в боротьбі з братами, і сам недавно прийняв християнство з Рима, тому знову повторилася місія та утвердження в Русі-Україні католицького єпископа Адальберта. Союз князя Ярополка з поляками, які не вмiли, та й уважали зайвим зважати на місцеві умови, викликали в народі незадоволення князем та його союзниками. Про долю цієї першої місії безпосередньо з Рима і утвердження в столиці Русі-України, Києві, католицького єпископа мало свідчень [8, с.70-82, с.70-82]. Декілька посольств з Риму в Русь-Україну приходило наприкінці X століття. Літопис під 988 р. повідомляє, що до князя Володимира, який у Корсуні вів переговори з Візантією, прийшли з мощами св. Климента Римського послы від папи римського Йоана XV. Великий князь Володимир прийняв мощі святого папи римського Климента в Києві, поклав їх у храмі його імені. До великого київського князя Володимира прибували ще посольства від папи римського Йоана XV в 991 році та від папи римського Сильвестра II в 1000 році, однак, свідчень про ці переговори не маємо. Відомо тільки, що на посольства з Рима великий київський князь Володимир Святославович виряджав до папи римського Сильвестра II своїх послів, які були уповноважені розв'язувати як політичні, так і культурно-релігійні питання [2, с.32-39; с.251-285].

Німецька «Хроніка» Тітмара, єпископа Мерзебурзького, повідомляє, що разом з жінкою Святополка, сина князя Володимира, прибув з Польщі від її батька князя Болеслава Хороброго, як радник і духівник, Рейнберн, єпископ Колобрезький. Він заприятелював з князем Святополком і почав за порадою Болеслава готувати повстання проти батька. Князь Володимир довідався про ці наміри і кинув князя Святополка з жінкою та радником до в'язниці. В 1015 році помер великий київський князь Володимир Святославович і між його синами вибухнула боротьба за київський престол, яку розпочав Святополк і його тесть Болеслав I. Є підстави вважати, що це була релігійна війна, де Святополк і Болеслав бажали ввести в Русі-Україні католицизм. У 1018 році вони розбили військо князя Ярослава і заволоділи Києвом. Однак, примусове введення католицизму викликало народне повстання. Побоюючись вибуху народної ненависті, Болеслав, захопивши чималу здобич, швидко виїхав з Києва. Так невдало закінчилася спроба католицького утвердження в Русі-Україні [8, с.70-82, с.70-82]. Однак, військова поразка не позбавила Русь-Україну від зацікавленості легатів Рима. Сумні події 1053-1054 років, коли стався поділ доти єдиної Церкви на Римсько-Західну і Східну Православну, і кардинал Гумберт поклав на престол Святої Софії грамоту з відлученням Костянтинопольського патріарха і всіх йому підлеглих ієрархів, від Вселенської Церкви не зіпсував взаємовідносин Римської церкви і Київської митрополії, про що засвідчує сам факт, що в цей же час римська делегація, що залишила Костянтинополь і пішла з своїм рішенням церковного розриву з Костянтинопольським патріархатом в Русь-Україну. Таку дорогу до Рима через Русь-Україну, посланець папи римського кардинал Гумберт обрав не з якоїсь примхи, а для того, щоб першим повідомити українців про церковний розрив Рима з Візантією і злучити Русь-Україну з західно-християнською церквою [20, с.123-185].

Це виразно свідчить про те, як високо оцінювали в Римі значення християнської церковної організації Русі-України, тому побажали схилити її до латинського світу [20, с.123-185].

Послы з Риму, яких очолював кардинал Гумберт, прийшовши в Русь-Україну, в її столицю Київ, провели активані переговори, як з великим князем Русі-України так і київським митрополитом, внаслідок чого, посольство від Русі-України, вирушило у відповідь на релігійні консультації та релігійний діалог до Риму. Про суть цих переговорів в епоху церковного розриву Риму з Костянтинополем відомо мало, хоча про дружні відносини Києва з Римом знаємо із листа папи римського Григорія VII (1073-1085 рр.), київського князя Із'яслава Ярославовича (1024-1079 рр.) [20, с.123-185].

Однак в цей же час Костянтинопольський патріархат теж провів активні переговори з київським митрополитом. Костянтинопольські патріархи, про що можемо зробити висновок по свідченнях всіх наявних проаналізованих джерел, зробили все, звинувативши в розколі римських церковних ієрархів, щоб залишити Київську митрополію в сфері церковно-політичного впливу та ієрархічно-церковного підпорядкування Київську митрополію. Прислане в Русь-Україну посольство Костянтинопольського патріарха та візантійського імператора нагадало можновладцям та церковним ієрархам, що Київська православна митрополія з самого початку була в сфері церков-хрестинського впливу Костянтинополя...[8,с.70-82, с.70-82]. В Києві однак вирішили утримувати і дружні взаємовідносини із Римом, закливши обидві сторони до християнського примирення про що засвідчує лист папи римського Григорія VII (1073-1085 рр.) до великого київського князя Із'яслава Ярославовича(1024-1079 рр.) [20,с.123-185].

Мал. 1. Лист папи Григорія VII(1073-1085рр.) до великого київського князя Із'яслава Ярославовича (1024-1079рр.)

У той же час історичні джерела подають відомості про численні шлюбні зв'язки з сусідніми католицькими королівськими дворами з політичних та релігійних міркувань, що свідчить про прагнення української церковної ієрархії до західно-католицького світу. У боротьбі за київський престол князь Із'яслав Ярославич завжди опирався на польського короля Болеслава Хороброго.

Про це виразно свідчить «Слово о вірі крест'янскої і о латинскої», у якому автор, преподобний Феодосій Печерський, картає князя Із'яслава за його орієнтацію на латинян та поляків. Коли Із'яслава вдруге вигнали з Києва, то він знову звернувся про допомогу до польського короля Болеслава II Сміливого, свого швагра. Не отримавши від нього підтримки, князь Із'яслав навесні 1075 р. посилав свого сина князя Ярополка просити допомоги в папи римського Григорія VII про що дізнаємося з «Кодексу Гертруди».

Мал. 2. Сторінка з «Кодексу Гертруди». Князь Ярополк-Петро Із'яславович його дружина польська принцеса Ірина прохають допомоги в намісника святого Петра, папи римського Григорія VII.

Папа Григорій VII листом повідомляє великого київського князя Із'яслава, що «прийняв Руську державу в лоно апостола Петра і віддає її в володіння Із'яславу, як королю Руси». Подальші політичні відносини вже сина київського князя Із'яслава, Ярополка-Петра Із'яславовича привели його, про що засвідчує європейське джерело «Кодекс Гертруди» до офіційної коронації на короля Руси-України.

Мал. 3. Сторінка з «Кодексу Гертруди». Коронування Ярополка-Петра Із'яславовича на короля Руси-України.

Головною умовою після коронування на короля Русі-України князя Ярополка-Петра Із'яславовича папою римським Григорієм VII мало бути прийняття римської християнської віри не тільки самим великим київським князем Ярополком-Петром Із'яславовичем, але й всією Руссю-Україною.

Із «Кодексу Гертруди» ми дізнаємося, що після коронування на першого короля Русі-України, вже як король Русі-України Ярополк-Петро Із'яславович з дружиною королевою Іриною дали обіцянку папі римському Григорію VII, що утвердять римську християнську віру в усьому королівстві Русі-України.

Мал. 4. Сторінка з «Кодексу Гертруди». Король Русі-України Ярополк-Петро Із'яславович, королева Ірина дають обіцянку що утвердять римську християнську віру в усьому королівстві Русі-України.

Не обминув своєю увагою Русь-Україну і антипапа Климент III. Він бажав, щоб Русь-Україна визнала його главою Західної церкви. Тому в своєму листі він не вимагає підкорення Римській церкві, говорить про возз'єднання церков. Митрополит Київський Йоан відповів йому листом, у якому радив папі римському з питаннями возз'єднання церков, звертатись у Костянтинополь [6,с.121-125].

У XII столітті українські джерела починають повідомляти про перебування у віротерпимій Русі-Україні латинського духовенства та про існування католицьких храмів на заході та півдні. Никонівський літопис під 1175 роком повідомляє, що в Києві проживають католики, і називає їх «латиною». У XIII столітті латинський Захід виступає натхненником і організатором хрестових походів на землі язичників слов'ян та їх сусідів: зилів, лівів, летів, куронів, естів з метою хрещення. Орден мечоносців, Тевтонський орден постійно набігали на північно-західні землі Русі. Папа римський Григорій IX заохочує датського архієпископа проповідувати хрестовий похід на невірних, а 1246 в році Рим закликає норвезького короля замість хрестового походу до Святої землі йти війною на Русь-Україну [2,с.32-39; с.251-285].

В Русі-Україні на початку XIII століття почав володарювати видатний, енергійний великий князь Роман Мстиславич з яким у політичні та релігійні відносини вступив папа римський Іннокентій III(1198-1216рр).

Мал. 5. Папа римський Іннокентій III(1198-1216рр).

Мал. 6. Гробниця папи римського Іннокентія III в Лятиранській церкві в Римі.

1204 року папа римський Іннокентій III вирядив до нього своїх послів, які наполегливо переконували великого князя прийняти королівський титул та католицтво, визнавши його в 1204 році королем всієї Русі-України [2,с.32-39; с.251-285].

Після смерті великого князя Романа папа римський Іннокентій III 7 жовтня 1207 року знову написав послання до духовенства і мирян Русі-України, вкотре переконуючи їх: «вернутися від своїх помилок на шлях істини».

У 1214 р. угорський король Андрій II заволодів складовою Русі-України, Галичиною, і цей же папа римський Іннокентій III офіційно у 1215 році офіційно коронував його п'ятирічного сина Коломана на короля Галичини. Молодий король Галицького королівства, пообіцяв папі римському Іннокентію III: «від імені вельмож і народу, просить прийняти Галичину та її церкву в унію з Римською, залишивши їхній старий обряд».

В цей же час в Русі-Україні активно проповідують брати-проповідники, домініканці, яких, як засвідчує літописець, у 1233 році князь Володимир Рюрикович прогнав з Києва і вони осіли в Галичі [8,с.70-82, с.70-82].

Після татарської навали папська курія поновила свої пошуки до єднання Церков Римської в церковної організації Русі-України. Папський легат П'єтро Карпіні по дорозі в Орду побував у Володимирі-Волинському, де князю Васильку і зібраним єпископам читав буллу папи Іннокентія IV про спільну боротьбу з татарами і навернення до єдності з Римом. 3 травня 1246 року з папської курії в Русь-Україну вийшло аж шість послань з подібними закликами. У червні 1247 року великий князь Данило відправляє посольство в Ліон, де папа римський Іннокентій IV вдруге приймає Русь-Україну та її володаря, великого князя Данила Романовича під опіку святого Петра і доручає легатові

Альберту виїхати в Русь-Україну і формально провести акт унії. Внаслідок татарської загрози з 1248 року великий князь Данило проводить переговори з Римом щодо надання заходом військової допомоги проти татар. За умов отримання добра від папи він у 1253 році прийняв корону і коронувався на короля Русі-України. Як засвідчують джерела, великий князь Данило в місті Дорогичині з рук легата Опізо прийняв королівську корону і назавжди історично, політично і релігійно злучив Русь-Україну з Союзом Католицьких держав [2,с.32-39; с.251-285].

Про подальші політичні та релігійні взаємовідносини Українського королівства з Союзом Католицьких держав, які потребують подальшого дослідження, дізнаємося із листа нового папи римського Олександра IV (1254-1261рр.) до короля Русі-України Данила в якому він закликає короля Данила до подальшої інтеграції в західно-європейський світ.

Мал.7. Лист папи римського Олександра IV до короля Русі-України Данила I.

Мал. 8. Папа римський Олександр IV (1254-1261рр.).

Власне в пору розвитку унійних процесів на території України повністю щезає українське язичництво [8,с.70-82, с.70-82].

Внаслідок татаро-монгольської навали християнство остаточно перемагає в усіх ділянках суспільного та культурно-мистецького життя, що відрізняє християнську епоху Русі-України від її язичницько-християнського домонгольського періоду [4,с.191-194].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Багрянородный К. Об управлении империей. - М.,1989.
- 2.Ідзьо В.С. Розвиток християнства (східного і західного) в контексті функціонування язичництва в Україні-Русі в IX-XIII століттях та його культурно-мистецькі аспекти. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,2003. - Т. VII.
- Ідзьо В.С. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ «Нова зоря»,1 999.
- 3.Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність та зародження і становлення християнства на території України. - Львів «Агенція Релігійної Інформації», 2001.
- 4.Ідзьо В.С. Релігійні напрямки кристалізації християнства в Україні-Русі в останній чверті X і до кінця XIII століття. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001. - Т. I.
- 5.Ідзьо Віктор. Кельтська цивілізація на території України. - Львів «Сполом», 2002.
- 6.Ідзьо В.С. Митрополити Української церкви X-XIII століттях у взаємовідносинах з Візантійською та Римською церквами та великокнязівською владою. Науковий Вісник українського університету. - М., 2002. - Т. II.
- 7.Ідзьо В.С. Процеси формування Української держави та християнства згідно свідчень арабських та візантійських джерел (IX ст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т. II.
- Ідзьо Віктор. Релігійні напрямки кристалізації християнства в Україні-Русі в останній чверті X і до кінця XIII століття. В Кн.: «Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні». - Львів «Ліга-Прес», 2007.
- Іконников В.С. Опыт русской историографии. - М.,1899. - Т. I-II.
- 8.Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. - Львів «Сполом», 2004.
- Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. - Вид.2. - Львів «Сполом», 2010.
- 9.Коструба Т. Нариси з церковної історії України. X-XIII століття. - Львів,1939.
- 10.Литаври Г.Г. Византия и Русь в IX-X вв. История Византии. - М.,1967. - Т. II.
- 11.Литаврин Г.Г. Древняя Русь, Болгария, и Византия в IX-X вв. В кн.: IX Международный съезд славистов. История, культура, этнография и фольклор славянских народов. - М., 1983.
- 12.Літопис Руський. - К.,1989.
- 13.Никольский Н.К. К вопросу о следах мораво-чешского влияния на литературных памятниках домонгольской эпохи. Вестник Академии Наук СССР. - М.,1933. - №8-9.
- 14.Рапов О.М. Русская церковь в IX- первой трети XII века. – М.,1988.
- 15.Русанова И.П., Тимошук Б.А. Языческие святилища древних славян. - М. НИИЦ. – «Арха», 1993.
- Тимошук Б.А. Языческое жречество Древней Руси. (По материалам городищ-святилищ). Науковий Вісник Українського Університету. - М.,2001. - Т. I.
- 16.Слово о полку Игореве. - М., - Л., 1950.
- 17.Тимошук Б.О. Двоєвір'я в стародавній Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1998. - Т. II. - №1.
- 18.Тимошук Б.А. Языческое жречество Древней Руси. (По материалам городищ-святилищ). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001. - Т. I.
- 19.Томасівський С. Вступ до історії церкви на Україні. Записи ЧСВВ. - Жовква,1931. - Т. IV. - №1-2.
- 20.Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. - Рим-Нью-Йорк,1965. - Т. I.

Розвиток християнства на території Подністров'я

У процесі досліджень вченими XIX-XXI століть регіонів Подністров'я з'ясовано, що людська цивілізація активно функціонувала тут в саму ранню пору, яка в Подністров'ї починається з VII-VI тисячоліть до нашої ери. Власне в цей час у Подністров'ї функціонує досліджена археологами і етнологами Трипільська культура. У трипільську епоху в населення Подністров'я проходить формування ранніх релігійних уявлень, які переростають в різноманітні форми трипільської релігії, яка народилася залежно від природних умов та виду господарської діяльності трипільців.

Слід наголосити, що в Подністров'ї були багаті природні ресурси для ведення різноманітної господарської діяльності. У Подністров'ї де були родючі землі, розвивалося землеробство, яке виникло на базі збирання. Ця важлива в історії подія відбулася у трипільців території Подністров'я, за свідченнями археологічних досліджень, у V тисячолітті до нашої ери.

До III тисячоліття до нашої ери в Подністров'ї та Прикарпатті також розвинулись і релігійні вірування, особливо потужно на території Дністровського регіону [57, с.4-30].

Ріка Дністер бере початок у Карпатах, на території Самбірського району Львівської області, виходить із гір і тече в південно-східному напрямку рівниною аж до Галицького району Івано-Франківської області (правий берег) і Монастирського району Тернопільської області (лівий берег).

Тут уже починаються плато висотою 50-80 м (висота відносна - до рівня води в Дністрі і його притоках), які обмежують річкову долину з двох боків та утворюють каньйони.

Нижче за течією, на території Чернівецької області (правий берег) і Хмельницької області (лівий берег) висота терас сягає вже 100-120 метрів. Лівобережжя Дністра також є складовою частиною Волинсько-Подільської височини та Причорноморського регіону відомого із Галицько-Волинського літопису, як «Пониззя». Слід наголосити, що Лівобережжя Дністра в Причорномор'ї також на значній території межує з степовою зоною України.

Мал. 1. Дністер в районі Галича, вид з залізничного моста.

Мал. 2. Вид на ріку Дністер з печери монахів-відлюдників, що біля села Летячі.

Басейн ріки Дністер має декілька приток. Правобережні річки, такі як: Стрий, Свіча, Ломниця, Луква, Бистриця, Прут і деякі інші, які беруть початок у Карпатах. Лівобережні притоки: Гнила Липа, Золота Липа, Серет, Збруч, Смотрич, Ушиця починаються серед плато Волинсько-Подільської височини. Права притока Дністра, ріка Сурша бере початок на Буковині, в передгір'ях Карпат. Крім того, у Дністер впадає багато малих річок і струмків. Від північних схилів Українських Карпат, до сонячних берегів Чорного моря звивистою 1362 кілометровою стрічкою, часом тихо, подекуди бурхливо, несе свої води на південний схід друга по величині ріка України - Дністер.

Починається Дністер з маленького струмка при горі Розлуч, що біля села Серета Львівської області, на висоті 760 метрів над рівнем моря. Дністер, пройшовши немалими просторами і ввібравши приблизно 400 великих і маленьких річок, стає великою судноплавною рікою, яка в Одеській області України вливає свої води в Дністровський лиман.

Ріка Дністер має 386 приток, головні з них, праві: Стрий, Свіча, Ломниця, Бистриця, Реут, ліві: Золота Липа, Стрипа, Серет, Збруч, Смотрич. В верхів'ях швидкість течії Дністра - 4 м./сек, на рівнині - до 2 м./сек., а в усті спадає до 0.7 м./сек. Русло звивисте.

У верхній частині, до міста Самбора, Дністер типова гірська ріка, що тече по вузькій долині з обривистими скалистими берегами. Ширина русла в верхів'ї - не більш ніж 40 м., в низів'ї - 100-240 м., а ширина проями в низів'ї досягає 8-16 км. Спустившись з гір, ріка Дністер тече широкою, місцями заболоченою, рівниною, і течія її сповільнюється. Ріка тут тече по плоскогір'ю в невисоких, порослих вербами глинистих берегах, деколи утворюючи острови; вода каламутна, часто мілка.

В районі села Журавно підвищується спочатку лівий, а потім і правий берег ріки, русло стає кам'янистим, течія посилюється. Нижче давнього Галича долина Дністра звужується до 200 метрів. Високі скалисті береги Дністра тут поросли листяними лісами і кущами, з-під скал витікають численні джерела. На ріці Дністер гори підходять так близько до ріки, що утворюють каньйон, руслом якого тече ріка. Потоки в деяких місцях зриваються з кручі просто в річку, перетворюючись в

живописні водопади. Окремі частини скал нагадують швейцарський сир, весь в дірках від виходів печер і гротів. На берегах ріки і в навколишніх селах зустрічаються пам'ятники культури різних народів, що в давнину населяли долину Дністра (церкви, костели, монастирі, палаци, руїни замків і фортець). В долині ріки і в прибережних скелях немало печер, деякі з них служили монахам скельних монастирів для життя і відправи релігійних богослужінь. Долина ріки була заселена людьми ще з давніх давен. В заводі лівого берега Дністра біля села Лука Врублицька збереглися залишки однієї із найдавніших в Україні стоянок раннього палеоліту, яка функціонувала вже біля 300 тисяч років тому.

Сьогодні долина ріки досить щільно заселена, а прибережні села потопають в садах в яких росте: яблуна, груша, слива, черешня, грецький горіх. Найцінніший найживописніший відрізок Дністра довжиною в 250 кілометрів знаходиться між устями рік Золота Липа і Збруч. Тут Дністер тече по каньйоноподібній долині, утворюючи багато вигинів. Природа Дністровського каньйону своєрідна і неповторна, схили Дністра вкриті реліктовою лісовою та степовою рослинністю. Історичних пам'ятників на берегах Дністра не менше, ніж у інших європейських ріках. На берегах Дністра є: замки, монастирі, церкви, костели, скелі, гроти і печери, що століттями досліджуються вченими [59,с.371-376].

Мал. 3. Дністер. Вид на Береманський каньйон біля села Хмелева.

Карпатські гори, Дністер та його притоки, передгірні рівнини, плато Буковини й Поділля, Пониззя Причорномор'я - усе це складає своєрідний симбіоз природних ландшафтів, у яких, наймовірніше, зароджувалися давні цивілізації. Це не суперечить теорії дослідника Л. Гумільова щодо давніх цивілізацій, які розвинулись на стику природних ландшафтів. Найважливішим елементом є те, що Подністров'я, це чорноземні ґрунти, сприятливі для землеробства, і велика кількість пасовищ, які

створюють умови для скотарства. На землях Подністрров'я, починаючи від кам'яного віку і протягом усього хронологічного періоду історичного розвитку, що стосується досліджуваної проблеми, з'являються великі та малі поселення, а також виникають культові місця і святилища. Для цього використовуються вершини та схили гір, тераси, скелі й печери.

Протягом усіх минулих століть вивчення релігійних вірувань ґрунтувалися на таких джерелах, як письмові свідчення, етнографія, міфологія та фольклористика. У другій половині ХХ століття для дослідження Подністрров'я, все частіше починає застосовуватися археологія, яка дає реальні підтвердження історичним свідченням, даним етнографії, міфології, фольклористики та решти дисциплін. З іншого боку, ними пояснюються деякі незрозумілі археологічні факти [59,с.371-376].

Мал. 4. Вид з Червоної гори. Середнє Подністрров'я.

Перші відомості про релігійні вірування населення Карпатсько-Дністровського регіону, племінних об'єднань неврів і скіфів, проживання яких в Карпато-Дністровському регіоні зафіксував у своєму творі давньогрецький історик Геродот, датуються з V століття до нашої ери. Далше про Карпато-Дністровський регіон писали такі античні автори, як: Мартин Тірський, Клавдій Птолемей, Корнелій Тацит, Тертуліан, Афанасій Олександрійський, візантійські: Йордан, Прокопій Кесарійський, Костянтин Багрянородний та багато інших. Слід наголосити, що інтерес до релігійного світобачення давніх українців-слов'ян проявляли і античні філософи, зокрема такі, як: Ксенофан Калофенський, Крітій, Полібій, Демокріт, Тит Лукрецій Кар, Пліній Старший, Овідій та багато інших [59,с.371-376].

Відомості, отримані з античної літератури, можна поділити на дві категорії: інформативні та дослідницькі. До першої категорії слід віднести свідчення античних та середньовічних авторів, давньоруські літописи. До другої належить література, де містяться судження, аналіз і умовиводи авторів із метою дати пояснення тим чи іншим релігійним явищам, подіям і фактам. Сюди можна віднести думки античних, середньовічних і пізніших філософів про релігії, розробки давньоруських літописців XI-XII століть, у яких, із метою боротьби з язичництвом, чітко помітна спроба проаналізувати джерела дохристиянських вірувань. Протягом наступних періодів, аж до XIX століття, дослідження в області історії релігій Подністрров'я проводилися: О. Парицьким, І. Лелевелем, В. Димитиркевичем та іншими. Єдині відомості з цієї тематики залишив Інокентій Гізель у XVII столітті. На межі XVIII-XIX століть настає епоха ампіру. У країнах Європи, пробуджується інтерес до античної культури, а потім і до свого найдавнішого минулого, одним з аспектів якого були й релігійні вірування. У цей період дослідник О. Кун оповідає у своїй праці легенди та міфи древньої Греції. В Україні та Росії починаючи від середини XIX століття, проводяться дослідження релігійних уявлень, язичницької релігії українців-слов'ян, та раннього християнства давньої Русі-України. Основною базою слугують етнографія, міфологія, фольклористика та давньоруські літописи. Серед

учених XIX - початку XX століть варто виділити: О. Афанасьєва, О. Фамінцина, Є. Голубинського, І. Срезневського, Є. Анічкова, М. Гальковського, О. Шахматова, Д. Лихачова [47,с.191-192; 85,с.23-25].

У цей же період питаннями язичництва, зародження та становлення християнства на українських землях вивчають українські історики: І. Петрушевич, І. Огієнко, М. Грушевський, С. Томашівський. Українсько-слов'янську язичницьку релігію досліджували чеські славісти XIX-XX століть: П. Шафарик та Л. Нідерле та інші, польські: І. Лелевель, Н. Ловмянський та інші.

До початку XX століття був зібраний значний науковий матеріал про давні релігії Подністров'я та Прикарпаття. Що стосується етнографічних досліджень, то вони відбивають незначні штрихи далекого минулого. Не таємниця, що відголоси первісних вірувань збереглися до наших днів, але тисячоліття внесли в них значні корективи. Міфологія та фольклористика Подністров'я дають тільки невелику частину правдивих відомостей про минуле, і базуватися на них, те ж саме, що судити про життя минулих століть, можемо прослідкувати із художніх творів. Слід наголосити, що у Карпатсько-Дністровському регіоні на межі XIX-XX століть етнографічні дослідження проводили: О. Потебня, Я. Головацький, В. Шухевич, Ф. Колесса та інші дослідники [59,с.371-376; 47,с.191-192].

Ще в другій половині XIX століття американський історик та етнограф Льюїс Генрі Морган у своїх працях виділив три періоди в історії людства: дикість, варварство, цивілізація. Його концепція була підтримана дослідником XIX століття Ф. Енгельсом [47,с.191-192]. Але життя внесло свої корективи. Протягом XX ст. археологами були вивчені ранньоземлеробські культури Східного Середземномор'я, Балкан, Румунії та України (Трипільська культура). Відразу постає запитання: до якого періоду відносити ці культури, які перебувають між стадією дикості та варварства? Цілком очевидно, що вони не належать ані до першої стадії, ані до другої. До цих культур найбільше застосовний термін «цивілізація». Мали вони і свою специфіку релігійних вірувань [8,с.85-104].

Варто також згадати англійського історика та соціолога першої половини XX століття А. Тойнбі та його фундаментальну працю «Збагнення історії», у якій автор дає неординарне трактування історичних подій. Основна його теорія - це кругообіг локальних цивілізацій, що змінюють одна одну, і кожна з яких проходить стадії виникнення, росту, кульмінації, надламу і розкладу. Прогрес людства А. Тойнбі вбачає в духовному вдосконалюванні, еволюції від примітивних анімістичних вірувань через універсальні релігії до єдиної релігії майбутнього. Вихід із суперечностей і конфліктів він бачить у духовному відновленні. Слід зауважити, що ще на початку XX століття деякі вчені не визнавали факту існування в українців-слов'ян культових святилищ і стану професійних жерців. Але на той час наука ще не мала у своєму розпорядженні достатньої кількості матеріалу, необхідного для побудови цієї концепції. Цей матеріал накопичувався протягом усього XX століття. Основну роль відіграла тут така історична дисципліна, як археологія. Дослідження в області історії релігійних вірувань, особливо російських учених, мають, скоріше за все, загальний характер. Вони охоплюють великий географічний простір і лише незначною мірою торкаються досліджуваної території. Більш конкретно тут працювали й працюють регіональні церковні та світські історики. Але аж до середини XX століття деякі вчені, що вивчали історію релігійних вірувань, не визнавали застосування археології у вивченні цієї проблеми [8,с.85-104].

Археологи проводять роботи на певній території, досліджують пам'ятники, які стосуються різних сторін життя давньої людини: житлові, поховальні, господарські та культові, що уможливило реконструкцію ранніх форм релігійних вірувань [59,с.371-376].

На території Подністров'я, починаючи від середини XIX століття, були виявлені наземні, скельні та печерні пам'ятники. Як засвідчили подальші дослідження, більшість із них мала культовий характер. До вчених, які досліджували релігійні процеси Подністров'я того часу можна віднести: І. Вагилевича, Г. Оссовського, В. Деметрикевича, В. Антоновича, Є. Мірошник, Б. Януша. Дослідники Л. Лаврецький, І. Шараневич, а пізніше і Й. Пеленський на місці князівського Галича зафіксували залишки білокам'яних церков [59,с.371-376; 47,с.191-192].

Останнім часом у ході досліджень пам'ятників кам'яного віку в басейні Дністра та його приток, були знайдені предмети, що відносяться до ранніх релігійних уявлень. У цей період в Подністров'ї виникають перші релігійні культи, пов'язані з полюванням і збиранням, а також культ продовження роду, пов'язаний з матір'ю-прародителькою. На їхній основі сформується домашній культ. Тут варто згадати дослідження таких археологів як: О.П. Черниш, О.С. Ситник, Л.Г. Мацкевий, І.Г. Шовкопляс, В.М. Гладілін [59,с.371-376].

Чималу роль в історії релігій в Україні відіграла трипільська культура. Перші її пам'ятники на Подністров'ї були виявлені ще в другій половині XIX століття, раніше ніж у Подніпров'ї. Але відносили її до кам'яного віку. Остаточо цю культуру виділив у 30-і роки XX століття археолог О. Кандиба (Ольжич). В наступні роки над проблемами трипільської культури Подністров'ї і Посяння

працювали археологи: В.В. Хвойка, М.Л. Макаревич, М.Я. Рудинський, Т.С. Пасек, С.М. Бібиков, С.К. Черниш, В.П. Кравець, Т.Г. Мовша, О.Ф. Лагодовська. В.М. Даниленко. Т.М. Ткачук та інші [59,с.371-376].

З трипільською культурою пов'язане зародження перших землеробських культів в Подністров'ї, які пройдуть крізь тисячоліття й доживуть до ХХ століття. Ці культу виникли в місцевому середовищі. Їхньому формуванню сприяли природне середовище та господарська діяльність людини [59,с.371-376].

В історії Подністров'я є період, який характеризується як криза общинно-родових відносин. Це епоха переселень і завоювань, епоха розшарування суспільства на багатих і бідним. За науковими висновками дослідника Л.Г. Моргана, це епоха варварства, яка передують утворенню держав. На території України і зокрема Подністров'я, ці процеси зароджуються в енеоліті, а тобто в III тисячолітті до нашої ери. Вони переростають у більш розвинені форми релігійних уявлень та світобачення й функціонують в Подністров'ї протягом тисячоліть, аж до утворення держави Бастарнії, Великої чи Білої Хорватії, Галицької Русі. У цей час в Подністров'ї виникають нові релігійні культу: сили, зброї та сильної особистості, а нові «подністровські язичницькі боги» - уже далеко не мирні. Не слід виключати, що на територію Прикарпаття та Подністров'я нова агресивна язичницька релігія була принесена з інших регіонів України та країн Європи, Причорномор'я, Передньої Азії [8,с.85-104].

Слід також наголосити, що у Подністров'ї різноманітних язичницьких пам'ятників, археологічних релігійних культур виявлено досить багато. Але тут варто навести вислів А. Тойнбі: «Історія та археологія говорять різними мовами, й не завжди переклад збігається». Тут нерідко постає питання: до якої етнічної групи віднести ту чи іншу археологічну культуру. Через Карпатсько-Дністровський регіон пройшли багато племен і народів. Але про більшість із них, окрім трипільців, фракійців, кельтів, готів, нам мало що відомо. Ми не знаємо, як називали себе всі ці народи, якою мовою вони розмовляли. Ідеться про племена культур кулястих амфор, шнуркової кераміки, ямної, нижньомихайлівської та середньостоговської, які знищили трипільську культуру. Стосовно пізнішого періоду, крім археологічних фактів, до нашого часу дійшли свідчення давніх авторів. Від них ми знаємо, що на території України в давнину проживали: трипільці, кімерійці, скифи, сармати, неври, агафірси, фракійці, кельти, карпи, бастарни, гети, скалавіни, анти, готи й інші народи. Але питання до якої археологічної культури їх відносити, у деяких випадках залишається дискусійним. Проте археологи зробили величезний внесок у вивчення цього періоду. Варто назвати таких учених як: Я. Пастернак, І.К. Свешников, М.Ю. Смішко, С.З. Березанська, Е.А. Балагурі, О.І. Тереножкін, Л.І. Крушельницька, В.О. Ільїнська, А.І. Мелюкова, Г.І. Смирнова, В.Д. Рибалова, Є.М. Максимов, Л.Г.Мацькевий, М.С. Бандрівський, В.С. Ідзьо, В.С. Артюх, Г.Ю. Гриценко та інші. За результатами їхніх досліджень можна відновити картину релігійних поглядів населення тих часів [8,с.85-104].

Уперше застосував археологію для вивчення історії релігій у 50-60-ті роки ХХ століття М.М. Кубланов. Щодо епохи раннього християнства у готів та слов'ян Подністров'я та Посяння, то археологічні дослідження протягом ХХ століття показали, що в ці періоди існували великі та малі святилища з кастою жерців. Були вивчені культові центри, які були невід'ємною частиною природних ландшафтів, а також поховальні пам'ятники. Тут велика заслуга таких археологів як: І.П. Русанова, Б.О. Тимощук, В.С. Ідзьо, І.С. Винокур, Ю.В. Кухаренко, В.В. Сєдов, Б.Д. Греков, О.Д. Мачинський, М.Б. Щукін, В.Д. Баран, М.Ю. Брайчевський, В.І. Довженко, О.М. Корчинський, М.Я. Ягодинська, Л.П. Михайлина, В.М. Іванов, В.І. Топоров, М.В. Попович, Л.Г. Мацькевий, В.С. Артюх та інші дослідники [59,с.370-376; 128,с.28-39].

Апокрифічне сказання про похід апостола Андрія та його брата Матфея (вбраного дванадцятим апостолом після самогубства Іуди Іскаріота) в країну мармидонян. У кінці I тисячоліття нашої ери мармидонянами візантійці називали Русь. Звідси - легенда про відвідання "гір Київських" апостолом Андрієм, розповідає про те, як апостол Андрій поставив хрест на київських горах, чим символізував майбутній розквіт нової християнської віри, та посприяв християнському розвитку міста Києва. Ця легенда є епохальною християнською легендою, яка мала свій вплив на історичний та культурно-християнський розвиток українців-слов'ян у Подніпров'ї [59,с.371-376].

Достовірні спогади про давні християнські традиції в Україні, дають право дослідникам вивчати християнство і в Подністров'ї з перших століть нашої ери. В історичній літературі можна зустріти погляди про давнє походження «Андріївської легенди». Так дослідник С. Петровський припускав, що початок цієї традиції може відноситись до III-IV ст. н. е. В будь-якому разі, можна з упевненістю стверджувати, що легенда виникла задовго до появи слов'янської письменності та літератури. Згідно свідчень античних авторів, першими місіонерами в Подніпров'ї та Подністров'ї, серед

східноєвропейських варварів були полонені - християни, які були захоплені у так званих готських (скіфських) війнах у II-III століттях нашої ери. Без сумніву, християнство у близькому регіоні до Риму, Прикарпатті та Подністров'ї у II-III століттях нашої ери здобуло широке розповсюдження, зокрема, як в середовищі готів Посяння, Подністров'я, так і в античних містах Причорномор'я. Багато прихильників нової віри проживало в Херсонесі та в містах колишнього Боспорського царства. В III на початку IV ст. н. е. у Подністров'ї в середовищі готського короля Остготи, а також в Північному Причорномор'ї, склались перші християнські варварські єпископії. Археологічні дослідження в Подністров'ї проведені дослідниками В. Войнаровським, І. Винокуром в середовищі черняхівської (готської культури) підтверджують свідчення античних авторів [33,с.87-88].

Дослідниками І. Винокуром, В. Телегіним та іншими серед людських поховань черняхівської культури виявлено достовірні пам'ятники, які свідчать про те, що нова християнська віра була вже досить поширена у Дністровсько-Посянському регіоні [30, с.276-277].

Але християнство у III-IV століттях нашої ери в Подністров'ї ще не було офіційно затверджено, хоча його єпископи вже були визнані Вселенською християнською організацією і брали участь в I Вселенському Соборі в Нікеї, що може говорити, що уже в III-IV століттях християнство в Подністров'ї та Посянні сповідувала значна частина населення, яка за кількістю, очевидно, була набагато менша язичницького населення [112, с.21-34].

Становлення християнської церкви в Подністров'ї проходило на тлі боротьби в самому християнстві з різними ересьми і розколами. Відсутність чіткого християнського канону в III-IV століттях нашої ери, сприяло різним тлумаченням основ християнського віровчення, що дало можливість у Подністров'ї в середовищі готів, християнству, поширитися у вигляді аріанства. Крім того християнство, що поширювалося на територіях Подністров'я, Карпат та Посяння де були сильні місцеві язичницькі вірування, ввібрало в себе місцеві язичницькі традиції.

В III-IV століттях нашої ери, на основі східних філософсько-релігійних та еліністичної філософії виникло вчення - гностицизм.

Гносис - у перекладі з грецької мови означає: знання, пізнання. Гностики стверджували, що розумом можна пізнати тайну Бога і сутність світу. В основі гностицизму лежав дуалізм і дуалістичні протиставлення світлого, доброго духа і темної, повної страждання не матерії. Добрий великий бог Плерома (гр. повнота) не міг бути творцем такого недосконаленого світу. Світ створений іншим, злим духом (Яхве). Між світом добра і твірним світом нема контакту. Але є посередник Логос (слово, смисл, розум), який може спасти людство, але не все, а тільки обраних людей духу (пневматиків). Вчення про Логоса перейшло в християнство, але спроби відкинути Старий Завіт було засуджено.

Слід наголосити, що у II ст. н. е. посилювались есехатологічні настрої, особливо яскраво вони проявились у вченні Монтана (монтанізм), який вимагав повного аскетизму і попереджував, що близький Страшний Суд. В III столітті нашої ери виникло вчення Мані (Манеса, Маніхея) - проповідника з Персії (Сасанідів), відомо, що страчений він був у 276 р. Його вчення, яке поєднувало елементи християнства і Зороастризму було дуже впливовим і не зважаючи на жорстокі переслідування відроджувалось в Європі під різними назвами, навіть у пізньому середньовіччі, як: богомільство, катаренство, альбігойство, павликінство [59,с.371-376].

Таким чином, раннє християнство у готів Подністров'я, виникло з вчень, що їх передавали дидакаси і харизматики - ранньохристиянські проповідники на основі свідчень переданих апостолами в усній формі - «логіях» та писемних євангеліях. Раннє християнство Подністров'я характеризувалося відсутністю єдності віровчення і перебувало під впливом різних східних релігійних вчень, що перекичували основні ідеї християнства. Необхідність виділення християнського віровчення від інших привело до скликання Вселенських соборів і опрацювання Символу віри.

В IV століття нашої ери поширилось вчення Олександрійського священника Арія. Як стверджував Арій, Ісус Христос не був народжений Богом, а створений ним. Тобто Христос не «єдиносущий» Богу, а «подібносущий». Це вчення торкалось головних положень віри, тому боротьба з ним була особливо жорстока. Слід наголосити, що аріанство, як християнське віровчення, утвердилося і набуло поширення і в готів Подністров'я на початку IV століття нашої ери. Для боротьби з аріанством був зібраний I Вселенський собор у місті Нікеї в 325 році в якому взяв участь і готський єпископ Подністров'я. I Вселенський собор поклав початок опрацювання Символу віри християнства, і засудив аріанство, але в подальшому у християнстві виникла нова ересь - несторіанство. Несторій (єпископ Костянтинопольський) вчив, що Ісус Христос був людиною, в якого вийшов Дух Святий. Таким чином, Марія не богородиця, а людинородиця (христородиця). Несторіанство було засуджено на III (Ефеському) Вселенському соборі, але несторіанство

поширилось серед східних (азійських) християн. Боротьба навколо христологічних питань привели до виникнення нового вчення - монофізитства (monos - один, physis - природа), яке започаткував єпископ Євтіхій.

Монофізити вважали, що в Христі божественна природа придушила людську, тому вважали Ісуса Христа тільки Богом. Монофізитство було засуджено на IV Вселенському (Халкідонському) соборі, що відбувся в 451 році. Але воно залишилось у деяких східних церквах (вірмено-григоріанської, коптської, ефіопської). Християнське віровчення, складалось поступово і супроводжувалось боротьбою з іншими релігіями та їх впливом на нього. Довготривала боротьба, яка підсилювалась внутрішньою суперечкою між різними єпархіями та ієрархами за вплив в християнському світі, породжували різні тлумачення основних положень обрядності в ранньохристиянській церкві та ранньохристиянського віровчення [59,с.371-376].

Потрібно враховувати також різні впливи не тільки релігійні, але й культури: римо-еллінський, малоазійський, але й варварський: готський, слов'янський та інші. Тому вже на початку існування християнської церкви потрібно було виробити якісні та чіткі підходи до уніфікації основ християнського віровчення. Ще апостол Павло рішуче пориває з впливом іудаїзму на християнство, що привело до формування виразного антиіудаїзму в ранньохристиянських релігійних творах [59,с.371-376].

Слід наголосити, що перші підвалини основ віровчення були закладені у другій половині I і II століть нашої ери, в час, коли були створені перші канонічні тексти Нового Завіту (Откровення Іоана Богослова 69 року нашої ери, чотири Євангелія та Діяння Апостолів. В цей час християнськими вченими-богословами була ще ціла низка релігійних творів, яких не визнали канонічними. На перших двох Вселенських Соборах було опрацьовано основу християнського віровчення - Символ віри. Християнський «Символ віри» це - коротке зведення головних догматів, які складають основу християнського віровчення. В християнстві відомі декілька Символів віри: Нікео-Царгородський. Символ віри в св. Афанасія, який більш детально торкався вчення про Трійцю і втілення Христа. Тридентський Символ віри. Англійський Символ віри. Детальне тлумачення «Символу віри» дається в катехізисах, або в спеціальних християнських документах, які мають назву «Сповідання віри».

Таким чином, як бачимо з ранніх християнських документів, християнське віровчення в різних народів склалось протягом раннього середньовіччя. Зокрема в готів Подністров'я, в основному, християнське віровчення складалось протягом III століття нашої ери. Християнська догматика, яка була прийнята першим і другим Вселенськими соборами у IV столітті нашої ери, викладена у Символі віри. Що стосується розробки основної догматики та теологічних напрацювань, то вони у III-IV століттях почали закладати основу ранньохристиянської культури та церковної організації, яку зокрема організували та поширили готські єпископи, в Подністров'ї [31,с.276-277; с.87-88].

Як наголошував готський літописець Йордан: «виникнення та запровадження християнства у цьому регіоні пов'язується з проживанням готів, які облаштовували в печерах Дністра свої християнські церкви» [64, с.74-76].

Таким чином, як засвідчують римські, візантійські та готські джерела на початку III ст. н. е. в Подністров'я прийшли готи, які стали в цьому регіоні Європи біля витоків ранньохристиянської культури [20,с.370-376; 8,с.85-114; 31,с.123-124; с.116-118].

З їх присутністю в Подністров'ї в III столітті нашої ери вчені-археологи пов'язують велику кількість поселень та городищ, могильників, культових ранньохристиянських пам'яток, які в Прикарпатті та Подністров'ї склали виразні компоненти черняхівської культури, яка датується III-IV століттями нашої ери і пов'язується з готами-християнами [14,с.20-23, с.24-26].

Цю точку зору значно розширили внаслідок всестороннього аналізу черняхівських джерел ще у XIX столітті, югославські вчені Ф. Рачкі і В. Ягич, які прийшли до висновку, що: «хорвати що проживали в III столітті в басейні рік Сяну і Дністра в близькому сусідстві з готами, що прийняли християнство, прибули в Далмацію, отримавши від готів певного рівня християнські цінності та основи готської ранньосередньовічної державності» [47,с.191-192; 161,с.136-138; с.234-236; 166,с.14-56].

В цей же час, наголошував В. Ягич: «хорвати під готським політичним та ранньохристиянським впливом, настільки зміцніли політично, що привернули увагу політичної і військової адміністрації Римської імперії» [47,с.191-192; 166,с.47-87].

Цілком очевидно, що слов'яни-хорвати в Подністров'ї та Посаянні, наголошував чеський історик Л. Нідерле: «уособлювали в сусідстві з готами в III-IV століттях значну державну, політичну, економічну та релігійну силу» [90,с.77].

Внаслідок протистояння з готами частина слов'ян-хорватів уже в III ст. н. е., як наголошував російський дослідник Ф. Браун, були переселені римськими імператорами Галерієм і Максиміліаном у 295 році, спочатку у нижню Паннонію, а потім на Балкани. Власне це переселення карпів-хорватів і мав на увазі імператор-письменник X століття Костянтин Багрянородний, помилково приписавши переселення хорватів часам імператора Іраклія, тобто переніс раніші події III століття у час VII століття [18,с.404-405].

Це переселення відбулося внаслідок того, що в III столітті у Подністров'я і Посяння прийшли готи, які стали в цьому регіоні Європи біля витоків ранньохристиянської культури, яку не бажали приймати хорвати-язичники. З їх присутністю в Подністров'ї в III ст. н. е. вчені пов'язують велику кількість готських фортець, поселень, городищ, могильників, культових ранньохристиянських пам'яток, які в Прикарпатті та Подністров'ї склали виразні компоненти черняхівської культури, яку датують III-IV ст. н. е. і пов'язують з готами-християнами [59,с.371-376].

Такої точки зору на хорватсько-готські політичні та релігійні взаємовідносини в Подністров'ї та Посянні притримуються сучасні хорватські вчені, такі як Е. Херман та Й. Кулініч, які намагаються твердити, що: "перші прибувши хорвати в Далмацію були з сильним готським державним компонентом, який перейняли в III-IV століттях внаслідок готського впливу. Ці вчені включають в свою концепцію готсько-слов'янські письмові, мовні, гідронімічні, топографічні, як і основні, археологічні джерела та дослідження німецьких вчених XIX-XX століть [143, s.2-3, s.223].

Дальше хорватські дослідники Е. Херман та Й. Кулініч в своїх працях наголошують, що: «в III-IV ст. н. е. карпи-хорвати мігрували з Прикарпаття в Далмацію, оскільки в їх середовище вселились готи-християни, які релігійно почали притісняти слов'ян-язичників». Ця гіпотеза виглядає дуже цікавою оскільки підтверджується археологічними та письмовими джерелами. За аналізом джерел, «карпи-хорвати» Прикарпаття і Подністров'я, за висновками дослідників Е. Хермана та Й. Кулініча, були: «слов'яни під пануванням готів, які в III ст. н. е. політично утвердившись в Подністров'ї, почали насильно запроваджувати християнство в середовищі хорватів-слов'ян...» [124,с.32-38].

Сучасний хорватський дослідник І. Муціч на основі аналізу всіх наявних жерел висунув «готську теорію впливу на хорватів», згідно якої: «в середовищі слов'ян Прикарпаття, Подністров'я і Посяння у III ст. н. е., поселились готи, які вплинули на культурні, мовні, державні та культурно-християнські взаємини і порушили давні язичницькі традиції та культурний розвиток хорватів». Власне проживання хорватів в сусідстві з готами, наголошує І. Муціч у своїй «готській теорії впливу на хорватів»: «нав'язування слов'янам готських державних порядків та ранньохристиянських традицій, які готи насильно почали впроваджувати в Подністров'ї та Посянні, поклали початок з однієї сторони міграції хорватів-язичників з Прикарпаття та Подністров'я на Балкани, а з другої кристалізації хорватської державності та культурно-християнської релігійної організації в Подністров'ї». Таким чином наголошує І. Муціч: "в III-IV століттях нашої ери, готи, що політично панували на слов'янами-хорватами Подністров'я і Посяння, намагалися утвердити в середовищі слов'ян-хорватів цього регіону Європи і аріанське християнство» [154,с.46-47].

Таким чином, такі історичні реалії історії Подністров'я засвідчують, окрім письмових і археологічних джерел, висновки вчених. Зокрема галицький дослідник О. Партицький та польський І. Лелевель вважали, що на початку III століття в Подністров'ї та Посянні політично і культурно-релігійно утверджуються ост-готи, які стають у цьому регіоні Європи біля витоків готсько-слов'янської державної та ранньохристиянської культури. З їх присутністю в Подністров'ї та Посянні в III столітті нашої ери, за археологічними дослідженнями сучасних вчених-археологів Д.Н. Козака, І.П. Русанової, І.О. Винокура та інших, з готською присутністю пов'язують велику кількість готських поселень та городищ, могильників, культових ранньохристиянських пам'яток, які в Прикарпатті та Подністров'ї склали виразні компоненти черняхівської культури, які датуються III-IV століттями нашої ери. Власне цю черняхівську культуру Подністров'я німецькі вчені XIX-XX століть пов'язують з готами-християнами. В кінці XX на початку XXI століття, львівський археолог В. Войнаровський виявив ранньохристиянські старожитності у готських поселеннях і могильниках Подністров'я, які точно датували III-IV століттями нашої ери [14,с.20-23, с.24-26].

В готських могилах Подністров'я виявлені: ранньохристиянські, символи-хрестики, предмети християнського культу, а також культові споруди печерного типу та інші артефакти раннього християнства [154,с.46-47].

Слід наголосити, що археологічні християнські джерела з Подністров'я, які чітко пов'язуються з готами-християнами, доповнюються і греко-римськими та ранньовізантійськими джерелами III-IV століть нашої ери [14,с.20-23, с.24-26].

Так у 313 році, коли християнство в епоху політичної та релігійної діяльності імператора Костянтина стало державною релігією Римської імперії, воно також охопило і території, які прилягали до неї: Дакію та Подністров'я. Греко-римські джерела зокрема наголошують, що в Подністров'ї християнство було ще раніше, тобто у III столітті прийняте готами [14,с.20-23, с.24-26].

Так костянтинополський єпископ IV століття Епіфаній засвідчував: «що до офіційного проголошення імператором Костянтином християнства в Римській імперії на початку III століття в Скіфії та Готії (Подністров'ї) активно діяли християнські місіонери...» [154,s.46-47].

В Подністровській Готії навернув у християнство готів християнський місіонер та перший їх єпископ - Авдій. Власне він створив у готів Тіраса-Дністра у 250-280 роках Готську єпископію і став першим християнським єпископом готів Подністров'я. Власне єпископ Авдій, за свідченнями Епіфанія: «...огласив християнським вченням багатьох готів і з тих пір у готів (Подністров'я наш курсив) виникли печерні монастирі, гуртожитки для новонавернених християн...» [154,s.46-47].

У епіграмі римського поета Альцима Авіта «До благочистивого союзу Христового» подано перелік народів, в тому числі й: «готів і слов'ян Подністров'я, які пізнали Бога...» [59,с.371-376].

За свідченнями античних і римських авторів, першими хто був навернений в християнство під час «готських воєн з Римом» у III-IV століттях: «були остготи, карпи, бастарни та інші народи Подністров'я» [154,s.46-47].

Слід наголосити, що у період черняхівської культури, в III-IV століттях нашої ери у Подністров'ї та Посянні нараховується кілька етнічних груп, у політичній та релігійній етнокельтурі яких домінують, готи-християни, оскільки всю готську політичну владу Подністров'я очолював з 218 по 250 роки готський король Остгота, який як вважають вчені, в останні роки свого життя в 246-250 роках, прийняв християнство, і очолив готську християнську державну організацію Подністров'я у якій першим християнським єпископом Подністров'я був Авдій [59,с.371-376].

Готи в Подністров'ї у III-IV століттях, за свідченнями дослідника Х. Вольфрама, дійсно склали добре організовану військово-політичну і очевидно культурно-християнську силу, здатну не лише утримувати у покорі місцеві слов'янські народи, але й проводити в його середовищі місіонерську християнську діяльність. Насиченість германського прошарку у Подністров'ї і наявність у нього християнства, аріанського зразку, говорять про могутність готської християнської культури Подністров'я. Як наголошують дослідники В. Буданова, К. Тищенко, що кам'яні хрести, хрестики у всіх скелях і печерах Прикарпаття і Подністров'я, відкриті на Дністрі поблизу сіл Зелений Гай і Книсело, на яких зафіксовані ранньохристиянські готські хрести, цілком можна поставити на початку готського християнства III-IV століть, яке постало в регіонах Подністров'я в черняхівсько-християнську епоху. Зафіксовані ранньохристиянські атрибути які відносяться до III-IV століть, як і культові ранньохристиянські святилища з племінними ідолами на яких просто вирізьблювались ранньохристиянські (гото-черняхівські) хрести-свастики, як головний знак християнського релігійного культу Подністров'я, говорять, що III-IV століття символізують ранньохристиянську епоху цього регіону Європи [154,s.46-47].

Таким чином наголошують дослідники В. Буданова та К. Тищенко: «готи-християни (черняхівці) з 210 по 375 проживати в Подністров'ї і Посянні, де засновують місцеву християнську цивілізацію типу, Готське християнське королівство, з містами, ремісничими, господарсько-економічними та культурно-християнськими центрами, ранньохристиянською релігійною організацією, готською єпископією, яку очолював готський єпископ. І хоча проживання готів-християн у Подністров'ї було недовготривалим, всього трохи більше як півтора століття (близько 165 років), готи-християни зуміли, своїми ранньохристиянськими похованнями, що виявлені археологами в черняхівській культурі, в яких присутні християнські символи, християнські рудименти, наскельні християнські символи, готські хрести, печерні ранньохристиянські культові споруди, залишити помітний слід в зародженні, становленні ранньохристиянської культури Карпат, Подністров'я і Посяння в III-IV століттях нашої ери». Це підтверджував і готський історик Йордан, який наголошував: «що готи переміщаючись по Подністров'ю, всюди возили перевізні розбірні церкви. Проживаючи довго по берегах Дністра, готи облаштовували свої церкви в гротах і печерах в берез Дністра та інших рік» [64,с.70-76].

Готи першими серед народів Посяння та Подністров'я у III-IV століттях прийняли християнство, щоправда, у формі аріанства, організували Дністровську ранньохристиянську єпископію. Перший єпископ Подністров'я - Авдій(260-320рр.) - хрестив готів та слов'ян. Наступним єпископом Подністров'я був Теофіл(321-340рр.), який брав участь у I Нікейському Соборі у 325 році, наступний готський єпископ Подністров'я, у 341-383 роках Вульфїла, який був першим перекладачем Біблії в

Подністров'ї, готською мовою. Слід наголосити, що текст перекладу готської Біблії «Codex argenteus», зберігся до нашого часу [89,с.274-275].

Важливим культурологічним висновком є те, що слов'яни вперше заізналися з християнством ще у III-IV століттях в Подністров'ї за посередництвом саме готських християнських місіонерів, які поширювали Христове вчення на північ від Дунаю та по басейнах рік Сяну та Дністра [59,с.371-376].

На це вказує слов'янська християнська термінологія, що дісталася стародавнім слов'янам через готське посередництво. Такі терміни, як церква, хрест, піп, піст, сатана є готськими і співпадають з буквами готського рунічного алфавіту. На це вказує і найвідоміша готська археологічна знахідка з української Волині з рунічним написом готською мовою «tilarids», що у перекладі на українську мову означає «нападник, наїздник». Дослідники В. Буданова та К. Тищенко також вважають: «що в III-IV століттях християнство у суспільстві та державі готів, що проживали на територіях України: Подніпров'я, Подністров'я, Волині було елементом готської ідеології та готського християнського суспільного устрою». Слід наголосити, що твердиня Мангуп в Криму, куди в другій половині IV століття нашої ери переселились готи-християни із Подністров'я, була закладена готами-християнами, як культова споруда-церква [59,с.371-376].

Як, засвідчив готський літописець Йордан, такі самі церковні споруди, які готи використовували в Подністров'я, вони застосовували і в свою подальшу християнську епоху в Криму. Прийшовши в Крим вони і тут у другій половині IV століття заклали готську християнську культуру. За свідченнями археологічних джерел, в гірському Криму виявлені тотожні ранньохристиянській культурі Подністров'я, наскальні «готські хрестики» та ранньохристиянські печерні готські комплекси. Таким чином ранньохристиянська культура Дністра III-IV століть є історична реальність, оскільки Дністер, як велика ріка, був відомий ще античним авторам, які називали його Тірасом й тому готи поселившись і півтора століття проживаючи на Дністрі, залишили сліди ранньохристиянської культури по усьому басейні Подністров'я, а також Прикарпаття та в Карпатах [59,с.371-376].

Слід наголосити, що ранньохристиянська культура тут утверджується повільно, оскільки на початку I століття нашої ери в Карпато-Дністровський регіон приходять римляни, які намагаються утвердити тут свою політичну, економічну та культурно-релігійну організацію. Спочатку Дністер римляни за давньогрецькою традицією, свідченнями: Страбона, Плінія Старшого, М. Тірського, К. Птолемея, називали - Тірасом, та вже римські літописці з кінця III початку IV століття нашої ери називають ріку Дністром, про що згадує римський історик Амміан Марцелін в 330 році нашої ери [59,с.371-376].

В II столітті нашої ери римський імператор Траян покорує даків і кордони Римської імперії наближуються до регіону Дністра. Свідчення зафіксовані в «Слові о полку Ігоревім» наголошують: «про благодатні віка Троянові» ще навіть у XII столітті. Між жителями римських східних провінцій і племінними об'єднаннями: бастарнів, карпів, готів, які проживали в Прикарпатті та Подністров'ї виникають не тільки торгово-економічні, але й релігійно-культурні відносини [59,с.371-376].

Слід наголосити, що в період між III-IV століттями нашої ери християнами ставала велика кількість римських легіонерів, що дало можливість римському імператору Костянтину, опираючись на християнське військо, ввести християнство, як державну релігію в усій Римській імперії. В цей же час велика кількість римських легіонерів та купців, що вже була християнами, була розміщена в регіонах Подністров'я та Прикарпаття. Військові табори, в яких були розміщені римські легіони, виявлені археологами в місті Коломиї. Недаремно народний епос українців-гуцулів засвідчує, що: «Коломия давнє місто, за римлян постало». Власне в Карпато-Дністровському регіоні Римська держава вступила в політичні, торгово-економічні, культурно-релігійні відносини з слов'янським та готським населенням Прикарпаття та Подністров'я. Християнські місіонери проникають не тільки в завойовані Римською державою землі, але і на суміжні території. Не дивлячись на переслідування в центрі Римської держави християнство в I століттях вже мало великий вплив в усій Римській імперії так і прилягаючих до імперії землях, де воно намагалося концентруватися із-за близькості до метрополії [59,с.371-376]. За таких обставин можна наголосити, що християнство в Прикарпаття та Подністров'я в III-IV століттях нашої ери йшло декількома шляхами: із Посяння та Подністров'я від готів, які вводили його через Іллірію в Паннонію, про що наголошувалось вище та з Риму через римську провінцію «Дакія» та через Карпати з римської провінції «Мезія». Римські та візантійські джерела засвідчують, що апостолом, який проводив християнство в слов'ян в I столітті нашої ери - був святий Павло. Він був також і апостолом, який рукоположив святого Андроніка першим слов'янським єпископом. Русь, наголошував автор «Повісті минулих літ» Нестор: «прийняла слов'янську писемність з Паннонії та Іллірії та Подністров'я». Можна наголосити, що першим учителем

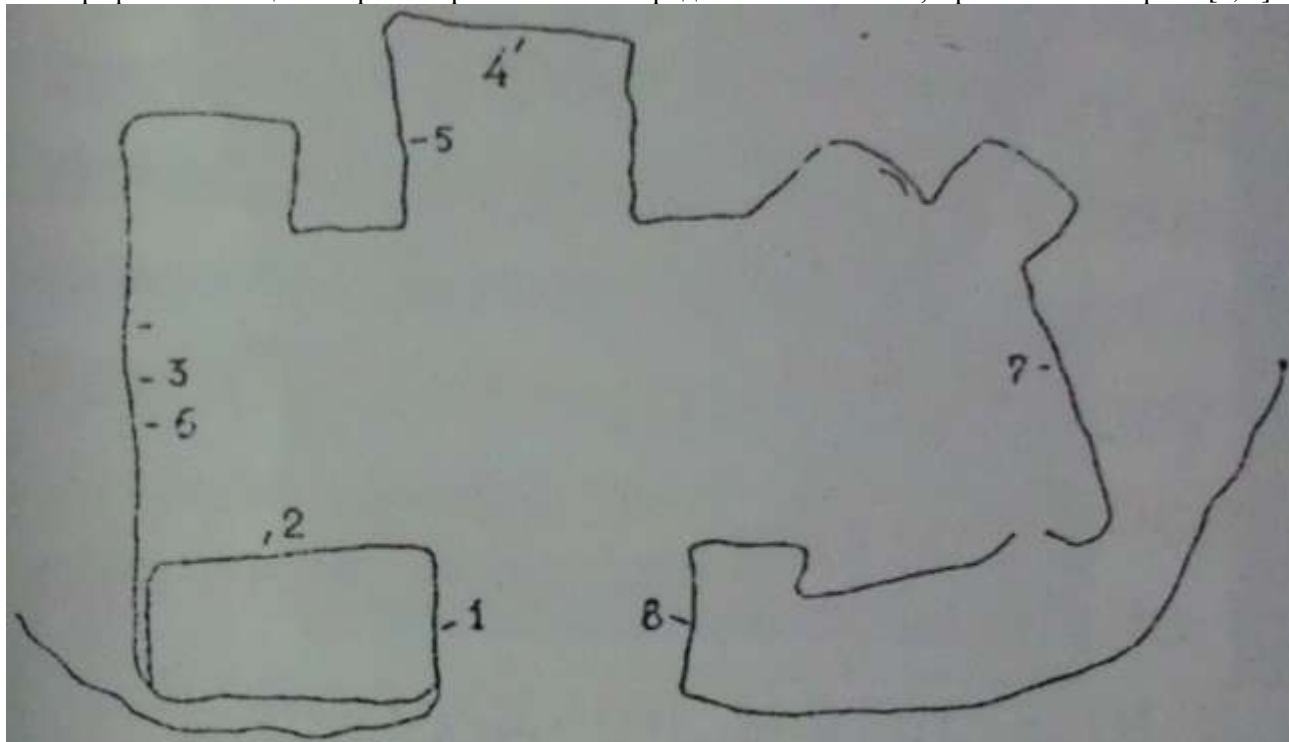
християнства в Центральній Європі і зокрема регіонів Прикарпаття та Подністров'я був святий Павло, функції якого продовжив рукоположений ним чи його учнями, перший єпископ-гот Авдій(260-320рр.), наступним готським єпископом Подністов'я у 321-340 роках був Теофіл, у 341-383 роках, був єпископ-гот Вульфїла, який був перекладачем Святого Письма (Біблії) в Подністров'ї, готською мовою. Даліше готи переселяються в Крим і в кінці IV століття, з 384 року стає вже суто слов'янський єпископ Подністов'я, в пізньоримський час, коли капи-хорвати Карпато-Дністовського регіону стали незалежні й могутні, святий Андронік [59,с.370-376].

Такий шлях становлення та розвитку християнства в Прикарпатті, Подністров'ї та Посянні з III по IV століття підтверджується археологічними дослідженнями львівського археолога В. Войнаровського [33,с.87-88].

В результаті археологічних досліджень в Подністров'ї виявлені поховання з трупоположенням по християнському зразку. На поселеннях черняхівської культури IV-V століть нашої ери Чорнівка I, на Буковині, була знайдена пряслиця із обломка амфори, де зображено три хреста, а також кам'яна форма для відливання натільних хрестиків. Питаннями зародження та становлення християнства в перших віках нашої ери на території Подністров'я в племен черняхівської культури займалися також дослідники: М. Чубатий, І. Винокур, Є. Симонович, І. Русанова які вважали, що в III-IV століттях християнство проникає в Подністров'я. Це «хрещення Подністров'я в III ст. н. е.» до кінця XX століття, на думку вчених, було слабо вивчене і сьогодні його слід належним чином, опираючись на співставлення джерел, в тому числі й археологічних, всесторонньо дослідити [59,с.371-376].

За обставин настанов вищезазначених вчених, попробуємо реконструювати зародження та становлення ранньохристиянських культових готських храмів III-IV століть нашої ери на території Прикарпаття та Подністров'я. В римський час ці ж ранньохристиянські культові готські храми в (IV-V ст. н. е.) зароджуються готами в Криму, куди вони переселились з Подністров'я. Готські християнські церкви в Криму знаходились в гротах та печерах, вони зафіксовані і відомі сучасній історичній науці. Такі ж гроти та печери облаштовані під ранньохристиянські культові споруди, виявлені на Дністрі, які археологічними дослідженнями зафіксовані і датовані III-IV століттями нашої ери [59, с. 370-376].

В 1998 році археологами з УУМ та УІК, поблизу села Стінка Тернопільської обл., був відкритий печерний ранньохристиянський готський храм вирубаний в вапняковій породі. Згідно реконструкції плану археологом В.С.Артюхом, автором дослідження зроблено висновок, що це є ранньохристиянський готський храм, який відповідає єпископській ранньохристиянській споруді III-IV ст. н. е. Наголосимо, що всі аспекти дослідження печерного храму в с. Стінка, з'ясовує у своїй монографії «Язичництво та раннє християнство стародавньої Галичини», археолог В.С.Артюх[3, 4].

Мал. 5. План кафедральної церкви готського єпископа в Подністров'ї, в селі Стінка Тернопільської області III-IV століть нашої ери.

В плані храм має трапецивидну форму з входом з західної сторони з вітварем і двома притворами в східній частині. В середині культової споруди знаходяться як християнська так і язичницька символіка [59,с.371-376].

Мал. 6. Готська єпископська церква III-IV століть нашої ери облаштована в печері на Дністрі біля села Стінка Тернопільської області.

Біля вітваря проглядається солярний знак у вигляді свастики, а також докириличні і латинські букви, які притаманні для римської та готської епохи III-IV століть нашої ери, а отже готського ранньохристиянського часу Подністров'я та Посяння.

Мал. 7. Готських хрест III століття з готської єпископської церкви Подністров'я біля села Стінка Тернопільської області.

На стародавньому пам'ятнику черняхівської культури (III-IV ст. н. е.), були знайдені фрагменти ритуального християнського посуду, на якому збереглися ранньохристиянські знаки, які засвідчені в ранньохристиянському храмі біля села Стінка [59,с.371-376].

Мал. 8. Готський печерний монастир та єпископська церква над Дністром III-IV століть нашої ери біля села Стінка Тернопільської області.

Усі наявні артефакти свідчать, що це був готський кафедральний печерний храм на Дністрі, який міг слугувати ранньою резиденцією готського єпископа в III-IV століттях нашої ери [128,с.28-39].

В середині в вівтарній частині кафедральної готської (єпископської церкви) III-IV століть н. е. виявлений готський хрест-свастика, який очевидно в ті далекі часи послугував культовою святиною для християнської твердині Подністров'я. Якщо навіть в наш час подивитися на весь цей комплекс із протилежної сторони Дністра на ранньохристиянський єпископський центр готів Подністров'я, то навіть зафіксований сучасним фото він виглядає величаво [59,с.371-376].

Можна тільки собі уявити, яку магічну притягувальну силу ранньохристиянська кафедральна єпископська церква готів мала у III-IV століттях нашої ери. Цілком ймовірно, що зразки готських печерних ранньохристиянських храмів поклали основу печерним ранньохристиянським храмам та монастирям Дністровського регіону, таким, як: Бакота, Непоротово, Лядово, Ципів, Сахарна та іншим, які ще слабо досліджені в басейні Дністра. Сучасній науці відомо, що ці ранньохристиянські печерні монастирі виникли на базі язичницьких святилищ. Так в Бакоті, до виникнення скального монастиря були язичницькі капища та ранньохристиянські культові центри в III-IV ст. н. е., які зафіксовані вченими, як в печерах так і на поверхності [59,с.379-381;85,с.23-28].

В процесі вивчення концепції раннього християнства на території слов'ян Подністров'я, яке заснували прийшли на початку III століття нашої ери, готи, постає одне, але змістовне запитання, чи дійсно з цією теорією «готського походження хорватів», слов'яни-хорвати всюди перебували в проживанні з готами в Подністров'ї і чи дійсно були піддані їх політичному та релігійнохристиянському впливу. На це запитання дає відповідь львівський археолог В. Войнаровський, який виявив у готських поселеннях і могильниках Подністров'я III-IV століть ранньохристиянські, символи-хрестики та інші артефакти раннього християнства Подністров'я [14,с.20-23, с.24-26].

Мал. 9. Вид на Дністровські пороги (з села Поточище).

Слід наголосити, що археологічні християнські джерела з Подністров'я, які чітко пов'язуються з слов'янами та готами-християнами доповнюються і греко-римськими, готськими та ранньовізантійськими джерелами III-IV століть нашої ери [59,с.371-376].

Так у 313 році, коли в епоху політичної та релігійної діяльності імператора Костянтина, християнство стало державною релігією в Римській імперії, воно також охопило і території, які прилягали до неї: Дакію та Бастарнію - Подністров'я. Греко-римські джерела зокрема наголошують, що християнство було у Подністров'ї ще раніше, у III столітті прийняте готами. Так костянтинопольський єпископ IV століття Епіфаній засвідчував: «що до офіційного проголошення імператором Костянтином християнства в Римській імперії на початку III століття в Скіфії та Готії активно діяли християнські місіонери. В Подністровській Готії навернув у християнство готів християнський місіонер та перший їх єпископ - Авдій. Власне він створив у готів Тіраса-Дністра у 250-280 роках Готську єпископійю і став перших християнським єпископом готів Подністров'я». Власне єпископ Авдій за свідченнями Епіфанія: «...огласив християнським вченням багатьох готів і з тих пір у готів (Подністров'я наш курсив) виникли печерні монастирі, гуртожитки для новонавернених християн...» [14,с.20-23, с.24-26; 9,с.20-23, с.26].

У епіграмі римського поета Альцима Авіта «До благочистивого союзу Христового» подано перелік народів, в тому числі й «готів і слов'ян Подністров'я, які пізнали Бога...» [59,с.371-376].

За свідченнями античних і римських авторів, першими хто був навернений в християнство під час «готських воєн з Римом» у III-IV століттях, були: готи, карпи, бастарни та інші народи Подністров'я. Слід наголосити, що у період черняхівської культури, в перших століттях нашої ери у Подністров'ї і Посяні нараховується кілька етнічних груп, у політичній та релігійній етнокельтурі яких домінують, готи-християни, оскільки всю готську політичну владу Подністров'я очолював з 218 по 250 роки готський король Остгота, який як вважають вчені, в останні роки свого життя, в 246-250 роках прийняв християнство, і очолив готську християнську державну організацію (цивілізацію) Подністров'я у якій першим християнським єпископом Подністров'я був - Авдій [138, s.25-46; 156,s.15-42,s.134-154].

Готи в Подністров'ї у III-IV століттях, за дослідженнями Х. Вольфрама: «дійсно склали добре організовану військово-політичну і культурно-християнську силу, здатну не лише утримувати у покорі місцеві слов'янські народи, але й проводити в його середовщі місіонерську християнську діяльність. Насиченість германського прошарку у Прикарпатті і Подністров'ї та наявність у нього християнства, аріанського зразку, говорить про могутність готської християнської культури Подністров'я» [59,с.370-376; 69,с.127-135; 138, s.25-46; 156,s.15-42, s.134-154; 81,с.65-70].

Як наголошують дослідники В. Буданова, К. Тищенко, що «кам'яні хрести, хрестики на всіх скелях і печерах Прикарпаття і Подністров'я, відкриті на Дністрі поблизу сіл Зелений Гай і Книсело, на яких зафіксовані ранньохристиянські готські хрести, цілком можливо поставити на початку готського християнства III-IV століть регіонів Подністров'я в черняхівсько-християнську епоху» [14,с.20-23, с.24-26; 9,с.20-23, с.24-26].

Зафіксовані ранньохристиянські атрибути які відносяться до III-IV століть, як і культові ранньохристиянські святилища з племінними ідолами на яких просто вирізьблювались

ранньохристиянські (гото-черняхівські) хрести, як головний знак християнського релігійного культу Подністров'я, говорять, що III-IV століття символізують про ранньохристиянську епоху цього регіону Європи [14,с.20-23, с.24-26; 9,с.20-23, с.24-26].

Таким чином наголошують дослідники В. Буданова та К. Тищенко: «готи-християни (черняхівці) з 210 по 375 проживати в Подністров'ї і очевидно Посянні, де засновують місцеву християнську цивілізацію, типу Готське християнське королівство, з містами, ремісничими, господарсько-економічними та культурно-християнськими центрами, ранньохристиянською релігійною організацією, яку очолював готський єпископ. І хоча проживання готів-християн у Подністров'ї було недовготривалим, всього близько півтора століття, однак готи-християни зуміли, своїми чисельними ранньохристиянськими похованнями в черняхівській культурі, в яких присутні християнські символи, християнські рудименти, наскельні християнські символи, готські хрести, печерні ранньохристиянські культові споруди, залишити помітний слід в ранньохристиянській культурі Карпат, Подністров'я та Посяння III-IV століть нашої ери» [14,с.20-23, с.24-26; 9,с.20-23, с.24-26].

Це підтверджував і готський історик Йордан, який наголошував: «що готи переміщаючись по Подністров'ю всюди возили перевізні розбірні церкви. Проживаючи довго по берегах Дністра, готи облаштовували християнські церкви в гротах і печерах в берех Дністра та інших рік» [64,с.70-78; 44,с.34-35, с.72-77, с.274-275]. Готи першими серед народів Посяння та Подністров'я у III-IV століттях нашої ери прийняли християнство, щоправда, у формі аріанства і організували Дністровську єпископію. Перший єпископ Подністров'я - Авдій (260-320рр.) - хрестив готів та слов'ян. Наступний Теофіл (321-340рр.) представляв готську єпископію на I Вселенському Соборі у 325 році, наступний, готський єпископ Подністров'я Вульфїла у 341-383 роках, першим переклав Біблію в Подністров'ї, готською мовою. Слід наголосити, що оригінал тексту перекладу готської Біблії «Codex argenteus» зберігся до нашого часу [14,с.20-23, с.24-26; 9,с.20-23, с.24-26].

Важливим культурологічним висновком є те, що слов'яни вперше запізналися з християнством ще у III-IV століттях в Подністров'ї за посередництвом саме готських християнських місіонерів, які поширювали Христове вчення на північ від Дунаю та по басейнах рік Сяну та Дністра. На це вказує слов'янська християнська термінологія, що дісталася стародавнім слов'янам через готське посередництво. Такі терміни, як: церква, хрест, піп, піст, сатана є готськими і співпадають з буквами готського рунічного алфавіту. На це вказує і найвідоміша готська археологічна знахідка з української Волині з рунічним написом готською мовою «tilarids», що у перекладі на українську мову означає «нападник, наїздник» [14,с.20-23, с.24-26; 9,с.20-23, с.24-26].

Дослідники В. Буданова та К. Тищенко вважають: «що в III-IV століттях християнство у суспільстві та державі готів, що проживали на територіях України: Подніпров'я, Подністров'я, Волині було елементом готської ідеології та готського християнського суспільного устрою» [53,с.290-319; с.214-252; с.81-96; 103,с.20-23; с.20-21, с.26].

Слід наголосити, що єпископська церква в Мангупі, Криму, куди в кінці IV ст. н. е. переселились готи-християни із Подністров'я, була закладена за таким же планом, який мала єпископська церква готів в Подністров'ї, біля с. Стінка Тернопільської області [14,с.20-23, с.24-26; 9,с.20-23, с.24-26].

Мал. 10. Ранньохристиянський готський храм кінця IV ст. н. е. в Криму як прототип єпископського центру над Дністром біля села Стінка Тернопільської області.

Як, засвідчив готський історик Йордан, такі самі церковні споруди, які готи використовували в Подністров'я, вони застосовували і в свою подальшу епоху проживання в Криму. Прийшовши в Крим готи в останній чверті IV століття заклали готську християнську культуру. За свідченнями археологічної науки, в гірському Криму виявлені тотожні ранньохристиянській культурі Подністров'я, наскальні «готські хрестики» та ранньо-християнські печерні готські комплекси [30,с.278-279; 38,с.56].

Отже готи переселяються в Крим у кінці IV століття, в пізньоримський час, і тому з 385 року по 410 роки, християнське Подністров'я, на початку V ст. н. е., очолив, вже суто слов'янський єпископ, відомий з джерел, як святий Андронік. Його перебування на Дністровській єпископській кафедрі це вже інший час, коли карпи-хорвати Карпато-Дністовського регіону, вже незалежні від готів, відновлюють давню місцеву релігійну культуру, язичництво, яке знову стає панівною релігією Подністров'я до IX ст. н. е. Андронік це останній відомий єпископ Подністровської християнської єпископії початку V ст. н. е., яка внаслідок відновлення язичництва, занепала до IX столітті нашої ери [59,с.370-376].

Такий шлях становлення та розвитку християнства в Прикарпатті та Подністров'ї з III по IX століття підтверджується археологічними джерелами, які засвідчують існування християнства в племен черняхівської культури у III-V століттях в Подністров'ї, опісля після виходу готів в Крим, язичництво знову відновлюється і функціонує до IX ст. н. е., на що вказав своїми науковими дослідженнями археолог В. Войнаровський [33,с.87-88].

В результаті його досліджень в Подністров'ї виявлені поховання з труположенням по християнському зразку. На поселеннях черняхівської культури IV-V століть нашої ери Чорнівка I, на Буковині, була знайдена пряслиця із обломка амфори, де зображено три хреста, а також кам'яна форма для відливання натільних хрестиків [23,с.12-23].

Питаннями зародження християнства в III-V століттях нашої ери на території Прикарпаття та Подністров'я в племен черняхівської культури займалися також дослідники І. Винокур [25,с.10-16; 35,с.23-с.41; 97,с.14-19], Є. Симонович та М. Чубатий, які вважали, християнську культуру Подністров'я III-V ст. н. е., реальною, яку необхідно належним чином дослідити [97,с.14-19; 68,с.73-74].

Попробуємо реконструювати зародження ранньохристиянських культових готських храмів III-IV століть нашої ери в Прикарпатті та Подністров'ї. В римський час ці ж ранньохристиянські культові готські храми в (IV-V ст.) зароджуються готами в Криму, куди вони переселились з Подністров'я [14,с.20-23, с.24-26; 9,с.20-23, с.26]. В означену епоху готські християнські церкви Подністров'я знаходились в гротах та печерах, а також на великих дністровських пагорбах. Слід наголосити, що вони зафіксовані і відомі сучасній історичній науці на притоках Дністра [3,с.7-9].

Такі ж гроти та печери облаштовані під ранньохристиянські, церкви, на Дністрі, зафіксовані археологічними дослідженнями і точно датуються III-V ст. н. е. [14,с.20-23, с.24-26; 9,с.20-23, с.26].

В 1998 році археологічним відділом Українського університету (УУМ) та Українського Історичного Клубу (УІК) міста Москви (кер. к.і.н., доц. В. Артюх), поблизу села Стінка Тернопільської обл., досліджений печерний ранньохристиянський готський храм вирубаний у вапняковій породі [14,с.20-23, с.24-26; 9,с.20-23, с.26].

В плані храм має трапецивидну форму з входом з західної сторони з вівтарем і двома притворами в східній частині. В середині культової, єпископської споруди, знаходилась ранньо-християнська, готська символіка III-IV століть нашої ери [3,с.7-9].

Біля вівтаря проглядається солярний знак у вигляді готської свастики, а також докириличні і латинські букви, які відповідали готській епосі Подністров'я III-IV ст. н. е. [24,с.207-208].

На стародавньому ранньохристиянському пам'ятнику, горській єпископській церкві, черняхівської культури (III-IV ст. н. е.), були знайдені також рідкісні фрагменти ранньохристиянського ритуального посуду, на якому збереглися ранньохристиянські знаки. Власне сама церковна споруда, ритуальний посуд, яким користувався для відправлення християнського культу готський єпископ, засвідчують великий ранньохристиянський центр біля села Стінка Тернопільської області, який вражає своєю величиною і сьогодні не те, що в III-IV столітті нашої ери [108,с.176-177].

Не виключена ймовірність, що печерний храм біля села Стінка в Тернопільській обл. на Дністрі був раніше ніж став кафедральним єпископським центром в III-IV ст. н. е., однак більше такого великого християнського центру в Подністров'ї, який би міг слугувати за єпископський центр, поки що не виявлено [3,с.7-9].

Цілком ймовірно, що готські печерні ранньохристиянські храми III-IV ст. н. е. поклали основу печерним християнським монастирям Дністровського регіону, таким, як: Бакота, Непоротово,

Лядово, Ципів, Сахарна і ряд других, що ще слабо досліджені в басейні Дністра [23,с.12-19;97,с.12-24;85,с.23-28].

Сучасній науці відомо, що ці ранньохристиянські печерні монастирі виникли на базі язичницьких святилищ. Так в Бакоті, до виникнення скального монастиря були язичницькі капища, які в III-IV століттях нашої ери набрали рис ранньохристиянських. Вони відкриті, як в печерах так і на пагорбах [4,с.7-13; с.379-381].

Процес дослідження взаємовідносин готів і слов'ян-хорватів Подністров'я в III-IV ст. н. е. носить в собі багато спірних досліджень, в тому числі й сучасних хорватських вчених, таких як Е. Херман та Й. Кулініч, які намагаються твердити: «що перші хорвати Далмації були слов'янами Прикарпаття та Подністров'я з готським культурно-релігійним та політичним забарвленням». Хорватські вчені Е. Херман та Й. Кулініч включають в свою концепцію: «гото-хорватські письмові, мовні, гідронімічні, топографічні рудименти, які хорвати-слов'яни перейняли в готів під час спільного проживання в Прикарпатті та Подністров'ї, які слабо досліджені в сучасній українській науці» [143, s.2-3, s.223].

У висновках своєї концепції, хорватські дослідники Е. Херман та Й. Кулініч в своїх працях наголошують, що: «в III-IV століттях нашої ери хорвати мігрували з Прикарпаття в Далмацію, оскільки на їх землі в середовище слов'ян вселились готи, які на Волині, особливо в Прикарпатті та Подністров'ї нав'язували християнство слов'янам-хорватам. Ті слов'яни-хорвати (карпи) за даними різних античних авторів, що не прийняли готських державних порядків і християнської релігії готів і притримувалися давньої язичницької релігії, і за обставин несприйняття політичного і культурно-релігійного тиску готів, мігрували в Далмацію» [143, s.2-3, s.223].

Ця гіпотеза виглядає цікавою і має свої письмові та археологічні підтвердження. За аналізом джерел, «хорвати» дослідників Е. Хермана та Й. Кулініча: «були слов'янами, які внаслідок сусідства з готами в III-IV століттях нашої ери перейняли не тільки форми господарювання готів, але й ряд мовних, культурних та релігійних, передусім християнських рудиментів». Автори наголошують, що: «теорія слов'янського походження хорватів найбільш вірогідна, оскільки хорвати мовно споріднені з слов'янами і не могли б, якщо не були б слов'янами, так швидко змінити мову, культуру. Слов'янська приналежність хорватів базується і на перших політичних союзах та культурних надбаннях. Із 16 найвизначніших слов'яно-хорватських родів усі носили слов'янські імена і прізвища, сповідували слов'янські традиції, які є і в інших слов'янських народів. Вся сутність хорватів III-IV століть нашої ери, це знаходження під потужним впливом готів, внаслідок якого виникли елементи спільної гото-слов'янської державності, господарювання, ранньохристиянської культури» [143,s.2-3, s.223].

Не слід виключати, що в усі ці рудименти, як би це звучало не патріотично, прищеплювалися готами, слов'янам-хорватам Прикарпаття і Подністров'я, насильно, внаслідок політичної залежності в III-IV століттях слов'ян-хорватів Прикарпаття і Подністров'я від могутньої держави готів, про що наголошувала в своїх дослідженнях І.П. Русанова, що й з рештою й спричинило відселення частини слов'ян-хорватів на Балкани [124,с.32-38].

Таким чином продовжує інший хорватський дослідник І. Муціч в своїй теорії «залежності слов'ян-хорватів від готського політичного і релігійного панування»: «в середовищі слов'ян-хорватів (карпів-бастарнів) Прикарпаття та Подністров'я поселились у III-IV століттях нашої ери, готи, які вплинули на державні та релігійні традиції слов'ян-хорватів» [143, s.2-3, s.223].

Власне проживання хорватів в сусідстві чи в залежності від готів, наголошує І. Муціч у своїй «готській теорії покorenня та удержавлення слов'ян», на аналізі сукупності слов'янських, хорватських, німецьких джерел та висновках вчених, на критичного аналізу сукупності джерел, наголошує: «готське панування і III-IV століттях над слов'янами, коли “готи примучили слов'ян”, дало початок, коли готи пішли в Крим, хорватській державності Прикарпаття, Великій чи Білій Хорватії» [154, s.46-47].

В процесі вивчення концепцій хорватських вчених Е. Хермана, Й. Кулініча, І. Муціча постає одне, але змістовне запитання, чи дійсно з цією теорією «готського удержавлення хорватів в III-IV століттях нашої ери»: «хорвати політично залежали від готів і перебування у сусідстві з готами в Посянні, Подністров'ї, Причорномор'ї надало слов'янам-хорватам готських політичних та релігійно-християнських ознак?» [75, с.57-59].

Аналіз джерел археологічної науки, однозначно сьогодні підтверджують, що таке, близьке, на протязі III-IV століть часу проживання готів з хорватами в Прикарпатті та Подністров'ї, дійсно було. Вчені не заперечують таку спорідненість, оскільки як мовно, так і культурно, готи і хорвати за період III-IV ст. н. е. про що засвідчують мовознавці та історики: Ф. Браун, О. Партицький, М. Фасмер, О.

Трубацев, К. Тищенко, О. Гуцуляк та інші дослідники, створили спільну слов'яно-германську лексику, мову, ранньохристиянську релігію та культуру [143, s.2-3, s.223].

Тільки після виходу в кінці IV століття нашої ери готів з Подністров'я в Крим, про що засвідчує археологічний матеріал і висновки вчених, джерела чітко фіксують утворення з племен Прикарпаття і Подністров'я на основі політичної організації, слов'ян-хорватів, держави Великої чи Білої Хорватії, яка за свідченнями К. Багрянородного та київського літописця Нестора: «знаходилася в Прикарпатті та Подністров'ї» [75, с.57-59].

Отже в IV-V століттях в Прикарпатті та Подністров'ї створюється власна слов'янська держава - Велика чи Біла Хорватія, що підтверджується письмовими пізньоримськими, візантійськими, також археологічними, лінгвістичними, топографічними, антропологічними джерелами та поховальним обрядом язичницької хорваської релігії [143, s.2-3, s.223].

Все це означає, що вихід готів-християн з Подністров'я в Крим і вихід з залежності від політичної та релігійно-християнської системи готів, слов'ян-хорватів, формування ними власної держави, Великої чи Білої Хорватії, відновило у хорватів, після 375 року, язичницьку релігійну систему, як стародавній комплекс релігійного світобачення та ідолопоклоніння [75, с.57-59].

Важливою проблемою сучасної історичної науки є всестороннє вивчення присутності готів та гепідів на території України, зокрема на території Прикарпаття і Подністров'я в 210-375 роках, тобто в пізньоримський час. Власне III-IV ст. н. е. вчені пов'язують з присутністю германців готів та гепідів на території Прикарпаття і Подністров'я з археологічними черняхівськими матеріалами. Як наголошує київський дослідник Б.М. Магомедов, формування черняхівської культури, яка досить добре досліджена з археологічної точки зору, було пов'язане з вторгненням на територію Прикарпаття і Подністров'я з Південної Прибалтики двох германських народів готів [80, с.57-64], та гепідів [133, s.389-403]. Слід наголосити, що гепіди за своєю подібною матеріальною культурою дуже нагадують готів, яких археологи пов'язують з вербальною культурою, яку навіть називають готогепідською. Таким чином ця готсько-гепідська культура в пізньо-римський час проникає з Польщі з Помор'я на територію Волині та Прикарпаття і Подністров'я, особливо це відчутно в пізньоримський час в III-IV століттях. Археологічні дослідження дають право наголошувати про переселення готів та гепідів по східно-південних просторах Східної Європи аж до Причорномор'я, що пояснюється поширенням в Прикарпатті та Подністров'ї вельбарської (гепідської) та черняхівської (готської) культури [81, с.155-159].

Готський історик Йордан засвідчує спільне етнічне коріння готів та гепідів. Так у легенді відомій ще літописцю Йордану розповідається, що: «Готи вийшли з надр Скандзи із своїм королем Беріхом, витягнувши усього тільки три кораблі на берег по цей бік океану, тобто в Готісканзу. З цих трьох кораблів, як буває, один пристав пізніше інших і, кажуть, дав ім'я всьому племені, тому, що на їх мові «ледачий» вимовляється «geranda»... Без сумніву, вони родом із готів» [64, с.70-78; 110, с.7-61, с.185-365]. Можна зробити висновок із проаналізованої сукупності джерел, що гепіди із території Вісли швидко до кінця епохи римського часу, переселилися на південь, в Паннонію. Тут, як засвідчує Йордан: «Король гепідів Фастіда підняв своє неповоротке плем'я і розширив зброєю межі своєї області. Він розорив бургундзонів майже до повного знищення і скорив чисельні інші племена... і почав він додавати земель своєму племені, що збільшувалось» [110, с.97].

Пізніше король гепідів Фастіда намагався захопити територію хорвато-слов'янського етносу, Прикарпаття та Подністров'я, яке знаходилась у конфедеративних відносинах з остготами. Переговори з королем готів Остготою нічого не дали, територія Подністров'я залишилась союзною з готським королівством. Остготи не дивлячись на кровопролитну битву в 246 році поблизу міста Галтіса - Галича, яка закінчилась нічим, змусили короля гепідів Фастіду відмовитись від Прикарпатсько-Подністровських земель і повернутись в Потисся та Паннонію [110, с.98-100].

Агресивність гепідів дає право проаналізувати свідчення про їх діяльність в Центрально-Східній Європі. Про гепідів також говорять римські джерела другої половини III століття. Зокрема «Житєпис Клавдія» в переліку племен, які взяли участь в нападі на Рим в 269-270 роках згадує гепідів та готів [103, с.128-129]. Документи також засвідчують, що «готські народи», готи та гепіди вступили в новий конфлікт з Римом в 277-279 роках у Фракії [103, с.57-64].

Ці війни, як засвідчують римські джерела, закінчились повною поразкою варварів. Після їх закінчення в 280 році імператор «оселив на римській землі 100 тисяч бастарнів, а окрім них гепідів, грейтундів та вандалів». Згадка про бастарнів, які проживали в Прикарпатті та Подністров'ї, може говорити, що вони разом з готами та гепідами брали участь у війнах з Римом [20, с.105-106].

В панегирику на честь імператора Максиміліана від 291 року розповідається про війну між германськими народами за Дунаєм: «готи цілком винищують бургундів, з іншого боку за

переможених озброюються аламани. В цей же час тервінги, інша частина готів, приєднавши загін тайфалів, ведуть війну проти вандалів та гепідів». Таким чином, як бачимо із свідчень, ще навіть в 291 році суперництво за першість між готами і гепідами продовжувалось, про що говорять джерела про їх чисельні війни [16,с.35-51]. Таким чином в середині III століття «Гепідія» чітко фіксується в Потиссі та Паннонії, вона чітко залишається в межах володінь гепідського короля Фастіди, що збігається з ареалом вельбарської культури [69,с.127-135].

Власне в цей час гепіди ведуть війни з остготами, щоб підчинити собі Прикарпаття і Подністров'я «Бастарнію», майбутню Велику чи Білу Хорватію - Галичину [95,с.178-232].

В цей же час король готів, Остгота, розуміючи, що якщо гепіди заволодіють землями багатого Прикарпаття і Подністров'я, то стануть загрозою для панування готів в Дакії, Причорномор'ї та Подунав'ї. Власне це змусило короля Остготу в середині III століття вступити в війну з гепідським королем Фастідою. Головна битва відбулася в Подністров'ї, біля міста Галтіса (Галич), як наголошує Йордан, у 246 році, після якої обидва війська повернулися в свої землі [110,с.98-100].

Отже за свідченнями готського літописця Йордана, бачимо, що германські народи готи і гепіди дійсно мали певний політичний, соціально-економічний та культурно-християнський вплив на Бастарнів(слов'ян-хорватів) в III-IV століттях нашої ери [143, s.2-3, s.223].

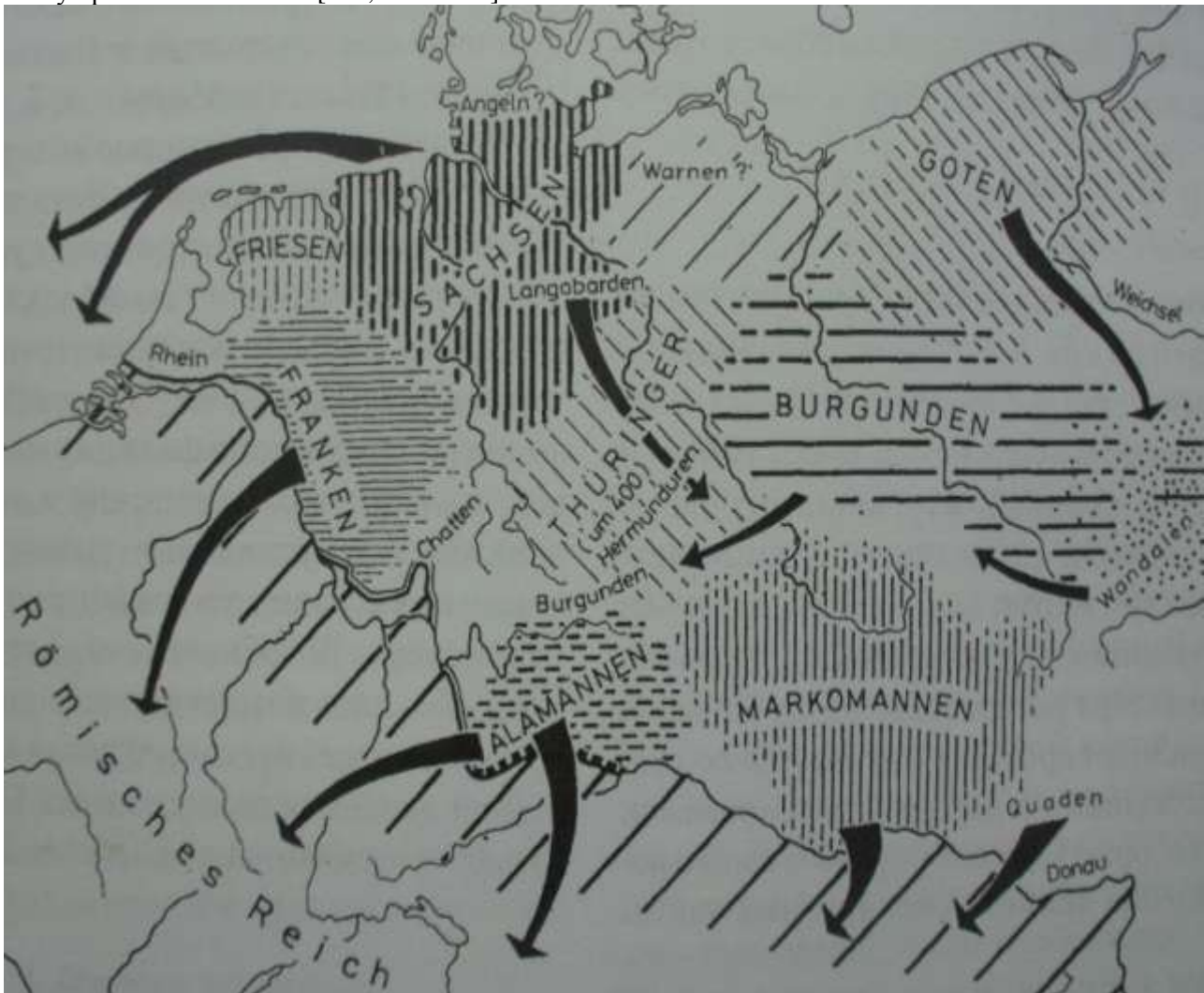
Чітко прослідковується певна політична залежність (Бастарнії), слов'ян-хорватів, Прикарпаття та Подністров'я, про що наголошував Йордан, від королівства готів в час правління короля Остготи, якому очевидно, правителі бастарнів (Прикарпаття і Подністров'я) платили данину [143,s.2-3,s.223].

Власне цю данину забажали отримувати проживаючі в Потиссі та Паннонії інші германці, гепіди. Отже із-за «бастарнської данини» між двома германськими народами, як засвідчує готський історик Йордан, виникла суперечка, яка привела до війни і яка не змінила статусу Бастарнії, слов'ян-хорватів, Прикарпаття та Подністров'я [110,с.98-100].

Мал. 11. Готський король Остгота в час приходу в III столітті нашої ери у Прикарпаття і Подністров'я. Реконструкція німецьких вчених.

Слід наголосити, як засвідчують джерела, археологічні дослідження, та висновки авторитетних вчених, проблема політичної та християнської присутності готів у III-IV століттях на території Прикарпаття та Подністров'я, дещо перебільшена німецькою історіографією, яка наголошує: «на повній державній асиміляції та християнізації бастарнів Прикарпаття та Подністров'я, готами в епоху правління Остготи» [133, s. 398-403].

Мал. 12. Реконструкція поширення ост-готів на територію України в I столітті нашої ери

Сукупність проаналізованих письмових та археологічних джерел, однак не підтверджують висновків німецьких вчених, оскільки державність бастарнів та хорватів відома з римських і візантійських джерел, які наголошували, що слов'яни відомі римлянам і візантійцям «власною державною та релігійною інфраструктурою: спочатку Бастарнією, а потім Великою чи Білою Хорватією», яка після відходу готів в кінці IV століття, з V до X століття, була незалежною язичницькою державою. Отже, можемо наголосити, що відхід готської політичної та релігійно-християнської інфраструктури в кінці IV ст. н. е. з території Прикарпаття і Подністров'я в Крим відновлює старі язичницькі культурно-релігійні та державні традиції у слов'ян-хорватів Прикарпаття та Подністров'я [38, с.54-55; 69, с.127-135].

Сукупність всіх проаналізованих в тому числі й археологічних джерел, дає право наголошувати тільки на певній політичній залежності Прикарпаття і Подністров'я від королівства готів в III-IV століттях н. е., яка пов'язувалася з платою данини хорвато-слов'янськими князями [18, с.123-148; 39, с.65-79; 67, с.12-46].

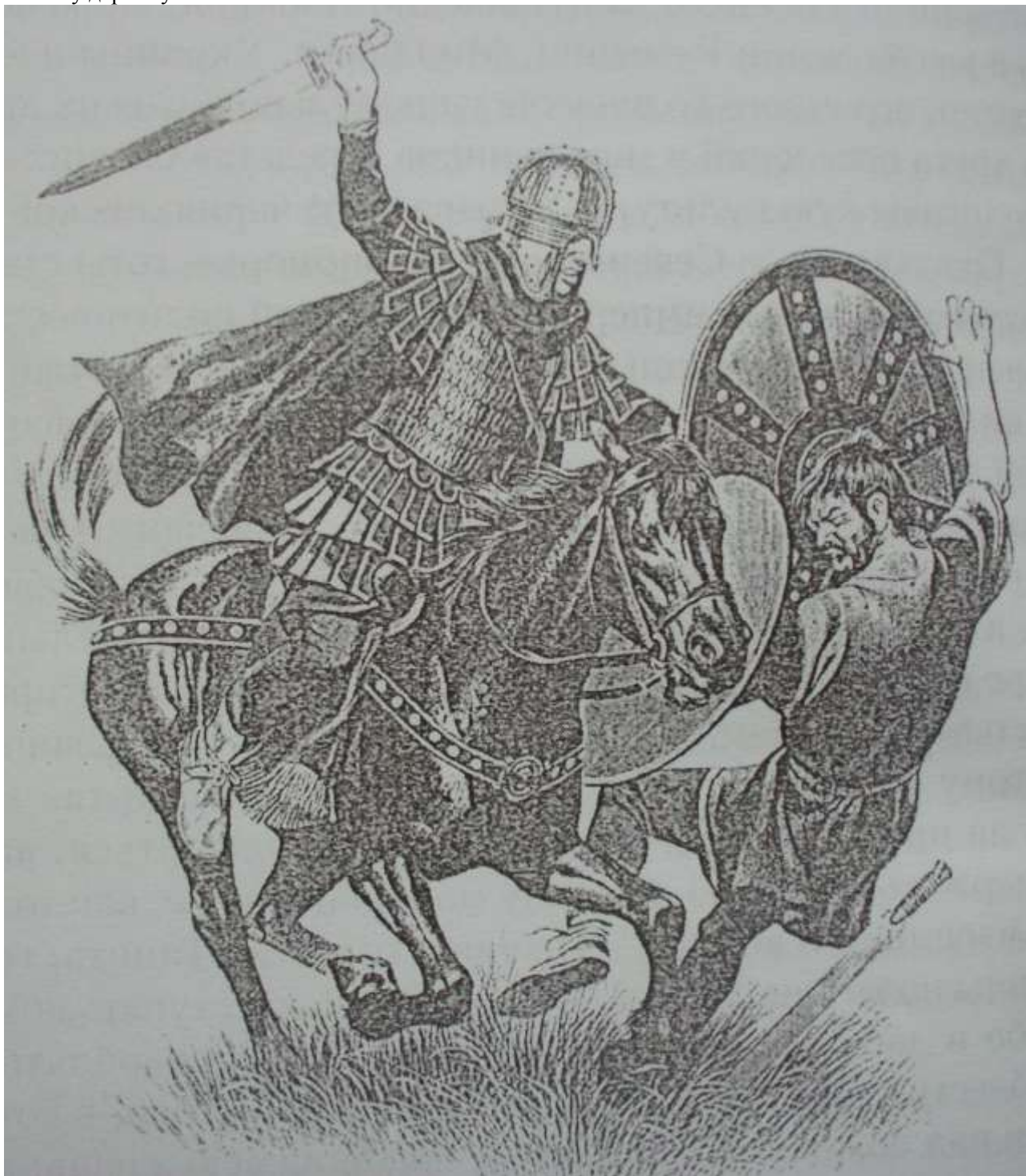
В цей же час на території Прикарпаття і Подністров'я зафіксовані археологічною наукою, домінуючі культури, які однак не пов'язуються з випадковими знахідками та локальними вогнищами, гото-гепідської вельбарської культури [69, с.127-135], що дає право наголошувати, що в Прикарпатті та Подністров'ї у III-IV століттях готи становили панівну політичну та культурно-релігійну, очевидно аріансько-християнську спільноту, політичне та релігійне панування яких над багаточисельними слов'янами-хорватами було не обтяжливе [52, с.116-124; с.116-118].

Що стосується формування готів в Європі то дослідниця І.П. Русанова зауважувала, що в I тисячолітті до нашої ери у континентальних германців в тому числі й в ост-готів, на початку I тисячоліття нашої ери, проходили бурхливі процеси державного становлення. Внаслідок політичного розвитку ост-готи в Європі почали захоплення чужих територій та народів [143,s.2-3,s.223].

В такому військово-політичному та ранньохристиянському пасіонарному поштовху, про який зазначав дослідник Л. Гумільов: «готами було захоплене, густо заселені слов'янами регіони Прикарпаття та Подністров'я, які вони змогли тільки відчасти підчинити політично та християнсько-релігійно» [143,s.2-3,s.223].

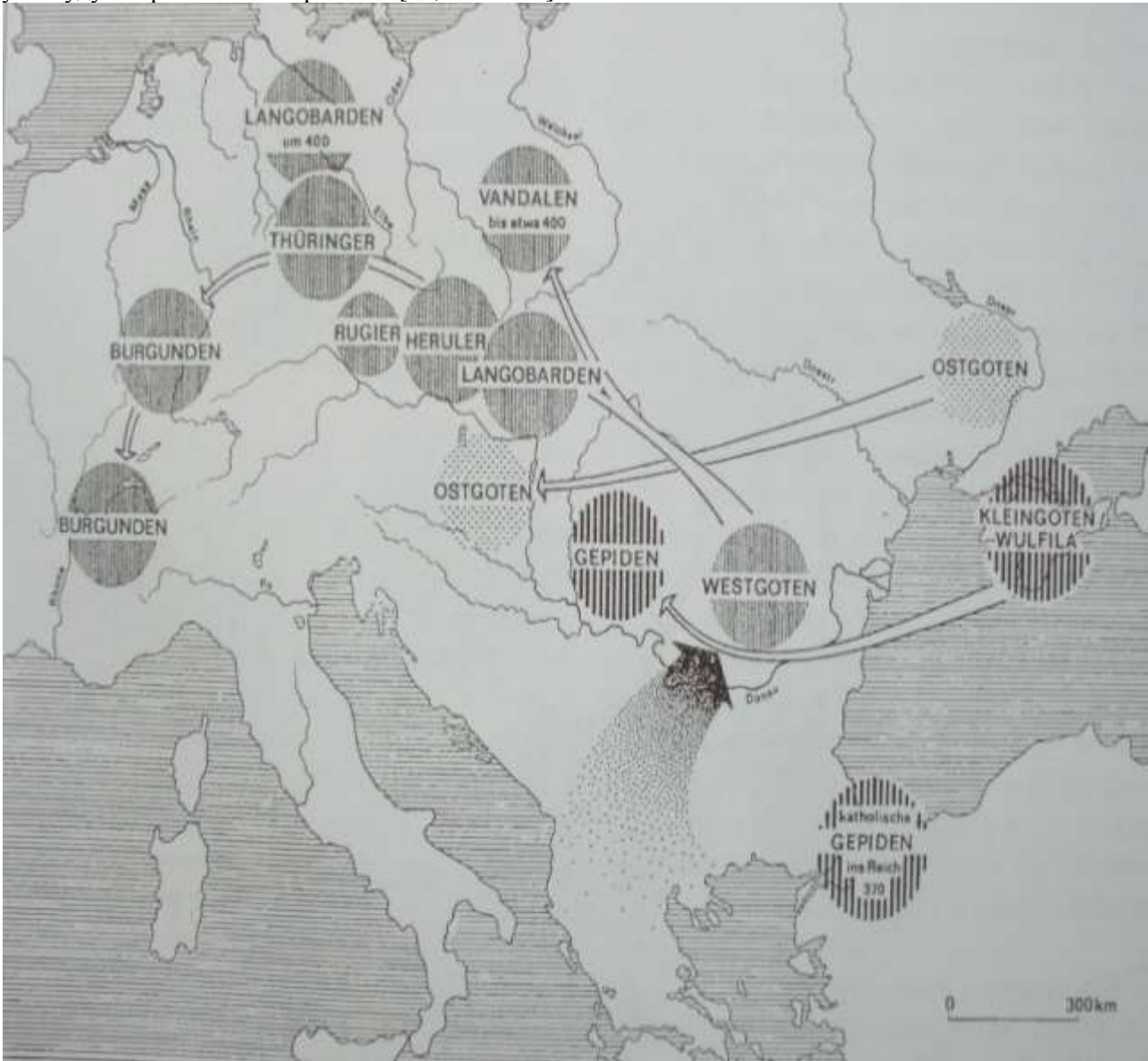
Як засвідчую джерела, передусім, Йордан, в кінці I століття нашої ери ост-готи з території Польщі прийшли на територію України у Дністро-Дніпровське міжріччя [107,c.46-70.].

Постійні війни з Римом та Галлією заставили німецькі союзи племен створити на межі тисячоліть Готську державу.

Мал. 13. Реконструкція бою римського воїна з готським в I-х століттях нашої ери в Західній Європі.

Ця Готська держава уже в I столітті нашої ери була настільки могутньою, що почала шляхом агресивних воєнних кампаній колонізувати територію сучасної Польщі та Дністро-Дніпровське міжріччя. Римські джерела та готський історик Йордан наголошують, що у перших століттях нашої ери готи ступили в безпосереднє сусідство з Римською рабовласницькою державою. Власне в цей час, досить рано, вже в I-II століттях нашої ери, до ост-готів проникло християнство, аріанського зразку, яке готи почерпнули у римлян ще до приходу на територію України і Подністров'я та Подніпров'я [128,с.28-39], зокрема воюючи з Римом в епоху римо-готських воєн на межі тисячоліть та в I століттях нашої ери в Західній Європі. Таким чином на територію Дністро-Дніпровських басейнів території України, на думку дослідниці І.П. Русанової ост-готи в I-II століттях нашої ери прийшли уже будучи християнами-аріанами [59,с.371-376].

Мал. 14. Реконструкція поширення раннього християнства (аріанства) ост-готами на території Європи та України.

Швидке поширення християнства-аріанства у континентальній Європі у ост-готів пов'язувалося тим, що у готів порівняно з галлами, франками і римлянами була слабо розвинена і централізована язичницька релігійна система, оскільки вони проживали на Півночі Європи і стояли осторонь великих культур та релігійних процесів. Власне тому, першим релігійним місіонерам християнам-аріанам вдалося дуже швидко запровадити християнство, аріанського зразку, у ост-готів у час їх проживання в I ст. н. е. на території сучасної Німеччини та Польщі [107,с.46-70].

Істотним питанням в історії розвитку християнства у готів та слов'ян регіонів Подністров'я та Посяння є зародження та становлення, в Черняхівській добі у III-IV століттях нашої ери - християнства. Археологічна наука виявила у великій мірі черняхівські старожитності у верхів'ях Сяну, Дністра, далі по Дністру по всій Чернівецькій області, а також у сусідній Волині в міжріччі

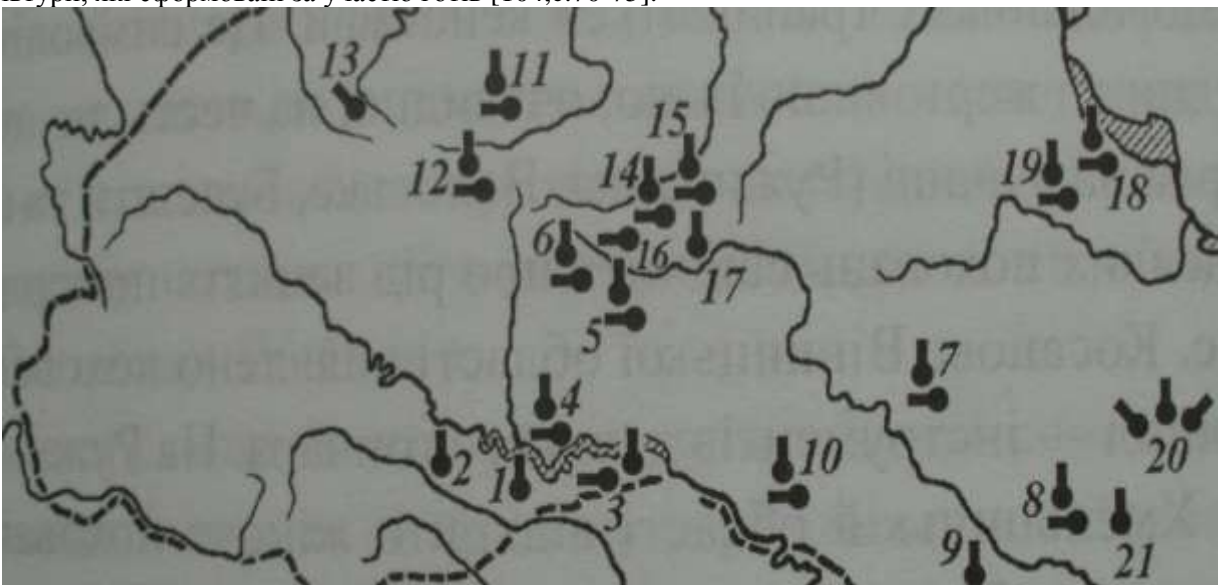
Стиру і Горині, на території між Луцьком та Рівнем [5,с.12-45, с.68-72]. Слід наголосити, що всі німецькі вчені черняхівську культуру Карпато-Дністровського регіону III-IV ст. н. е. вважають готською [139,с.15-42;с.1-2,с.12-27,с.45-68].

Мал. 15. Готи. Їх військовий хід в Південну Європу

В кінці II століття (180-190) роках, як засвідчують археологи, готи повністю оволоділи басейнами рік Дністра і Прута, де до IV ст. н. е. стали фундаторами черняхівської культури [96,с.98-113].

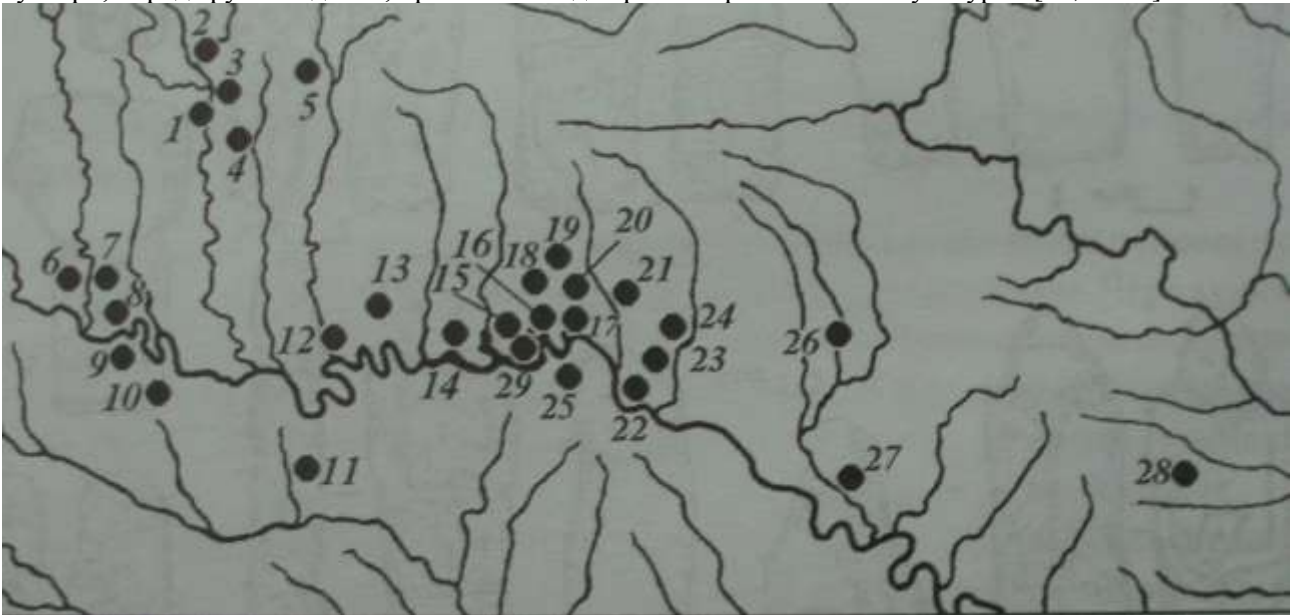
На територіях Подністров'я і Попруття археологи зафіксували більше 900 пам'яток черняхівської культури, які сформовані за участю готів [104,с.70-75].

Мал. 16. Пам'яткам поховального християнського обряду Подністров'я.

Кам'янець-Подільський археолог І. Винокур вважав, що в черняхівській культурі Подністровського регіону, де панівною ланкою у III-IV століттях були, готи, панували традиції готського домобудування з кам'яними готськими огорожами [28,с.105-134].

Дослідники І.С. Винокур та Д.Я. Телегін в підручнику «Археологія України» наголошують: «що з появою готів в Подністров'ї у III-IV століттях нашої ери поширюється новий вид археологічної культури, обряд трупокладення, притаманний для ранньохристиянської культури» [30, с.276].

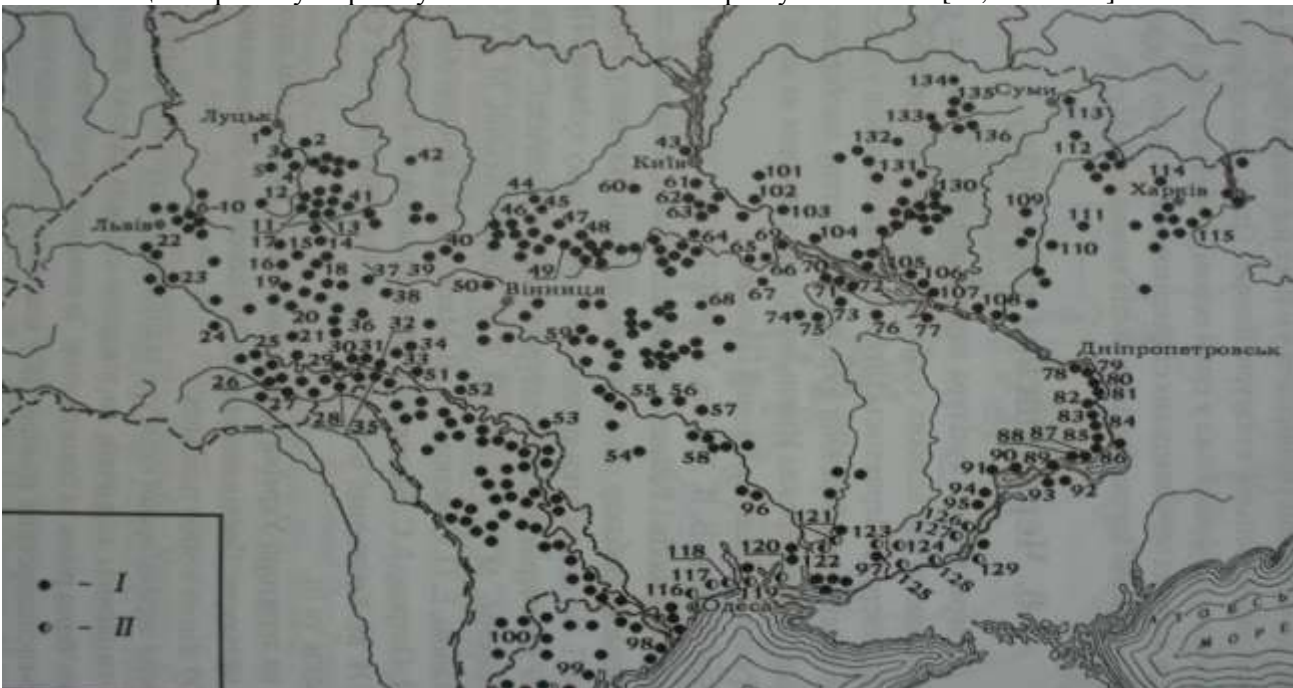

Мал. 17. Карта 28 пам'яток християнського поховального обряду Подністров'я.

З цього приводу дослідники І.С. Винокур та Д.Я. Телегін наголошують: «важливою рисою цієї поховальної обрядовості є поховання із західною орієнтацією, всі вони пов'язані із християнським поховальним обрядом» [30,с.277].

Слід наголосити, що дослідники І.С. Винокур та Д.Я. Телегін щодо пам'яток черняхівської культури, яким притаманний християнський поховальний обряд створили карту, в яку вклали досліджені ними 28 ранньохристиянські об'єкти [30,с.278-279].

Як бачимо в II-V століттях серед домінуючої кількості пам'яток черняхівської культури України, Прикарпатсько-Подністровські, за дослідженнями І.С. Винокура та Д.Я. Телегіна, черняхівські пам'ятки є домінуючими, тому, очевидно раннє християнство в гото-гепідського та слов'янського населення цього регіону Європи у II-IV століттях нашої ери було значним [30,с.279-280].

Мал. 18. Карта черняхівських старожитностей території України: I – поселення і могильники Прикарпаття і Подністров'я, Прикарпаття. II – поселення і могильники Степу.

Історичні джерела цього часу дають право припускати, що біля витоків формування ранньохристиянської культури Прикарпаття і Подністров'я стоять слов'янські та гото-гепідські народи, які активно ведуть політичні, особливо економічні та культурно-релігійні взаємовідносини з Римською державою, релігійною християнською організацією в тому числі [59,с.371-376].

Мал. 19. Римські монети знайдені в Подністров'ї. З колекції Г. Гриценка.

В усіх напрямках внутрішньої та зовнішньої торгівні ранніх християн Прикарпаття та Подністров'я відіграла римська фінансова система, римські срібні монети, яких знайдено у черняхівських поселеннях у великій кількості і які датуються у більшій мірі III-IV століттями нашої ери [30,с.278-279].

Археологи також засвідчують, що в поховальному обряді готської культури Подністров'я III-IV століть нашої ери виявлені змішані поховальні обряди. В ряді готських поховальних ритуалів з'являється ранньохристиянський обряд [17,с.192-205].

Слід наголосити, що готські ранньохристиянські старожитності виявлені і у черняхівських могильниках Прикарпаття і Подністров'я у великій кількості також археологом В. Войнаровським [33,с.87-88].

У слід за археологічними джерелами, що залишили готи у Прикарпатті і Подністров'ї та прийняті ними у III столітті нашої ери, аріанського християнства, нам розповідає визначний твір ранньої готської історії "Getica". Її автор готський історик Йордан, алано-гот за походженням, що продирав у V столітті нашої ери. Успадкувавши кращі традиції готського літописання, відтворив усю ранню історію готів від епохи їх переселення з Скандинавії на територію сучасної Німеччини та Польщі до епохи проживання готів в Подніпров'ї, Прикарпатті, Подністров'ї та інших регіонах як України так і Південної Європи. Він описав всю відому йому готську історію починаючи з I століття нашої ери. Дякуючи готському історичу Йордану, істрики та мовознавці точно знають, що готи в III столітті нашої ери проживали в Прикарпатті та Подністров'ї, а також що власне на цій території, готи в III столітті нашої ери прийняли християнство та заснували Готську єпископію. Із свідчень готського історика Йордана можемо зрозуміти, що готи переїжджаючи із регіону Європи в інший регіон Європи, як засвідчував Йордан: "всюди за собою, як християни, возили розкладні церкви, в яких молилися" [110,с.7-61,с.98-100,с.185-365].

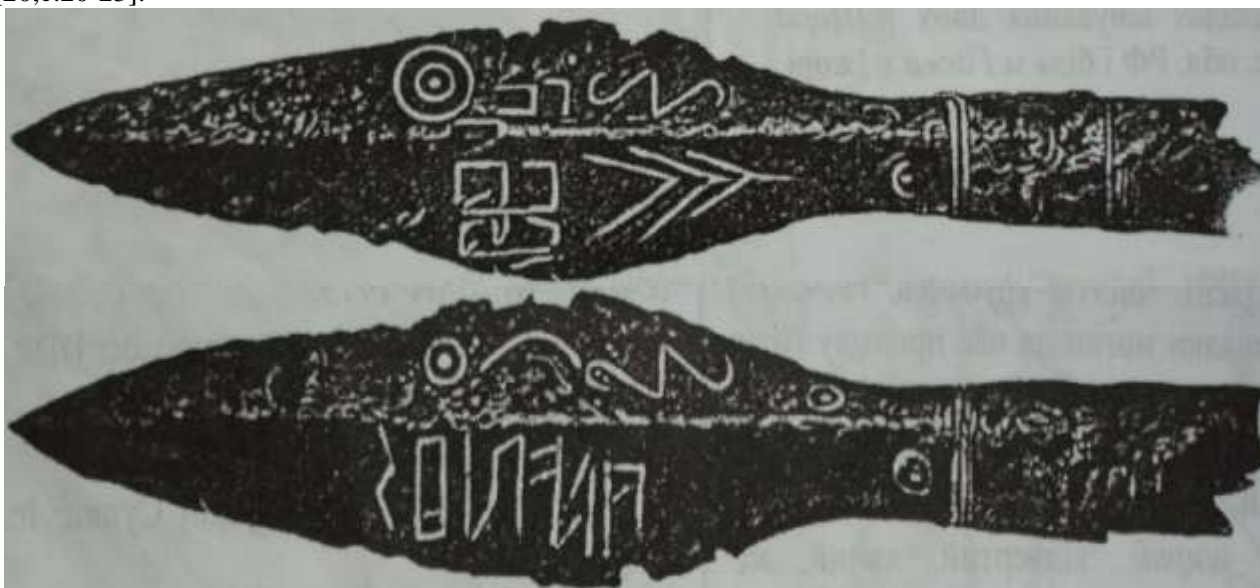
Цілком очевидно, що ці розкладні церкви в готів були уже в Подністров'ї, де також зафіксовані створені ними ранньохристиянські печерні храми, зокрема єпископський центр біля села Стінка в Тернопільській області, який є яскравим прикладом ранньохристиянської готської культури Подністров'я, в якому виявлені хрестики, наскельні та печені малюнки, хрестики і т. д. Також Готською подністровською єпископією у III-IV ст. н. е. був створений готський ранньохристиянський поховальний обряд, який виявив і досконало дослідив в черняхівській культурі Подністров'я, археолог В. Войнаровський [33,с.87-88].

Київський дослідник С. Наливайко наголошує, що у готів дуже рано поширилося християнство переважно у аріанській формі. Готський єпископ Теофіл брав участь у I Нікейському Соборі у 325 році, а знаменитий готський єпископ Вульфїла(311-386рр.) перший переклав готською мовою Новий Завіт. Однак, наголошує С. Наливайко поширення християнства у готів відбувалося нелегко. В час переслідування християн у 369-372 роках, готський король Атанаріх возив по Готії і Подністров'ю дерев'яного ідола якому силував поклонятися християн [89,с.274-275].

Дослідники М.Б. Кизилов та В.В. Мاسякін у своїй статті "Готи" наголошують, що в III в першій чверті IV століття в суспільстві готів було дуже багато християн. Можна наголошувати, що готське суспільство, його панівна верства, королі та князі, вже були християнами. Дослідник наголошує, якщо б це було не так то навряд чи в 325 році під документом Вселенського собору, що відбувся в місті Нікеї стояв би підпис поряд з підписом Кадма, єпископа Боспора (Криму), підпис Феофіла, єпископа Готії (Подністров'я). Дослідники задають собі питання? Де територіально знаходилась Готська єпископія? На території Криму? - очевидно, що ні бо там була єпископія Боспора яку очолював єпископом Кадма, Нижньому Дунаї - теж ні бо там була єпископія Дакії. Очевидно, що єпископія Готії була в Подністров'ї на території поширення черняхівської культури [67,с.77-78].

Отже, центр Готської єпископії знаходиться на території Подністров'я, а більш конкретно, в скельному масиві біля села Стінка Тернопільської області, в потужному ареалі черняхівських старожитностей, в зоні поширення готської християнської культури, в епіцентрі, де вченими-археологами виявлені і досліджені достовірні християнські старожитності та ранньохристиянський храм, єпископський центр, III-IV століття нашої ери. Отже, на нашу думку яскравим центром Готської єпископії є досліджений ранньохристиянський печерний готський храм, біля села Стінка на Дністрі. Власне з храму, який в III-IV століттях нашої ери в середовищі ранньохристиянської черняхівської культури Подністров'я, служив резиденцією Готської єпископії, від імені її вірян, у 325 році готський єпископ Феофіл, який представляв готську єпископію на Вселенському соборі в Нікеї, ставив свій підпис під рішеннями I Вселенського собору. Такі наші висновки підтверджує, опираючись на свідчення готського історика Йордана, київський вчений-мовознавець К. Тищенко, який наголошує: «готи Посяння, Подністров'я та Волині першими серед "варварів" у III-IV століттях прийняли християнство, що правда, у формі аріанства: їх хрестив Вульфїла, готський єпископ у 341-383 роках. Готський єпископ Вульфїла був і першим перекладачем Біблії готською мовою» [20,с.20-23].

Слід наголосити, що текст перекладу готської Біблії «Codex argenteus» зберігся до тепер. Важливим культурологічним висновком є те, що слов'яни вперше зазналися з християнством ще у III-IV століттях за посередництвом саме готських християнських місіонерів, які поширювали Христове вчення на північ від Дунаю та Дністра. На це вказує слов'янська християнська термінологія, що дісталася стародавнім слов'янам через готське посередництво. Такі терміни, як церква, хрест, піп, піст, сатана є готськими і співпадають з буквами готського рунічного алфавіту [20,с.20-23].

Мал. 20. Готський спис III-IV століть з рунічним написом готською мовою «tilarids».

На це вказує і найвідоміша готська археологічна знахідка з української Волині з рунічним написом готською мовою "tilarids", що у перекладі на українську мову означає «нападник, наїздник».

Дослідник К. Тищенко також вважає, що в III-IV століттях християнство у суспільстві та державі готів, що проживали на територіях України: Подніпров'я, Подністров'я, Волині «було елементом готської ідеології та готського суспільного та християнсько-релігійного устрою» [116,с.20-21, с.26].

Дослідник О. Гуцуляк у працях: «Готи на Сході Європи» та «Пошуки заповітного царства: Міф - Текст - Реальність», зокрема наголошує: «Цілком можливо, що Галичина була для готів «сакральним топосом (місцем)» (гот. «hallus» - «скеля»; біля села Межигірці, неподалік від Галича, гора називається «Скала», а місцевість біля неї - «Божий Тік»), де колись на «могили Розумного» - Глідськяльв пророкував і володарював богами та людьми (спільними предками германців, кельтів та балто-слов'ян) могутній Один - «Wōðanaz» (див. - ісл. Óðinn) «Один, Вотан», якого римські тлумачі пояснювали як Меркурія (Гермеса), володаря доріг, аналогічного галло-романському Лугу-Меркурію. «...Возвеличення Вотана-Одіна слід, напевно, пов'язувати з епохою Великого переселення народів, коли більшість германців з мисливсько-землеробських перетворилися в рухомі войовничі племена».

Існує версія про те, що готи в Західній Україні були саме готами-тервінгами («деревлянами»; пор.: «костобоки» - санскр. katha - «дерево, палиця, кий»+«bhagas» - «тримати»; латиське - «mezs» - «дерево» - «мазури» (як народноетимологічне пояснення сусідами вищенаведене «вігмазури»); лит. - Medynas – «дерев'яний, лісовий, дикий» - село Медина(біля Галича)» [40,с.82-89].

«...Королі готів-тервінгів належали до роду Амалів (а його останні представники - деревлянський князь Мал, його донька Малуша, «ключниця», тобто фрейліна-заложенниця, княгині Ольги та внук Святослав-Helgihrothr, син Малуші та князя Ігоря-Ingvar). Іншими словами, наголошує дослідник О. Гуцуляк: “саме на Волині та Галичині і в Подністров'ї та Посянні готи стали субстратом праслов'ян (як аналогічно вони є субстратом таких народів, як німці, французи, англійці, іспанці, тунісці та ін.). На відміну від решти остготів, які створили в Подністров'ї та Північному Причорномор'ї могутню імперію Германаріха. Коли ж остання впала під ноги гуннської кінноти слов'яни як союзники останніх цілком законно заволоділи землею своїх готських дідів та дядьків. Вперше про готські впливи на історію, культуру і мову України і Галичини почав досліджувати львівський вчений О. Партицький, приналежний до віденської славистичної школи Ф. Міклошича. Варто тут згадати його фундаментальних працях «Германські впливи на наш народ» (історико-язикова студія), (Львів, 1883р.) та «Скандинавщина в давній Русі», (Львів, 1887р.), а безпосередньо готським впливам присвячена праця «Нові коментарі до «Слова о полку Ігоревім» (Львів, 1885р.)». Наприклад, таємничий персонаж «Діви» інтерпретується ним як готський «Тів» - «бог війни», пов'язаний зі згаданими «готськими дівами», що прославляють піснями «бусово время» (сиву давнину) своїх предків. Щоправда, О. Партицький не досліджував готизми у їх етимологічному аспекті, а пояснював їх за аналогією з фактами інших мов, іноді інтуїтивно або й зовсім довільно (за що неодноразово був критикований зарубіжними славістами, в тому числі й В. Ягичем). Це стосується, наприклад, тлумачення слова «Галич» від Galtis (племені галлів) або субетноніму «гуцул», який О. Партицький пов'язував з готами, на жаль, не з'ясувавши його сутність. Можливо, саме міфогенетичний персонаж слов'ян Щек символізує германську складову предків слов'ян: див. - англ. secg - «чоловік-воїн» (пор.: літописний Щекотов, тепер урочище Щекотин на півд. - зах. околиці села Глинськ Жовківського р-ну Львівщини), а також пор.: див. - англ. beorn «муж, герой» (пор. зі згаданим у сагах володарем Гардаріки - Русі Бйорном з Ладоги/Альдебйоргу), слов. «парень», hreoh «жахливий», слов. - «гріх», maere - «славний», слов. - «мир» (компонент в іменах), гот. - «waila», див. - ісл. vel, val, дв.-англ. wel, див. - сакс., див. - верх. - нім. - wela, wola «добре, як слід», слов. «вила-самовила» (добрий жіночий дух, демон), гот. Warmjan - «гріти», слов. «верм'яний» (червона барва), див. - англ. del - «лісиста долина, лощина», топоніми з формантом - «діл», див. - ісл. huntari - «частина області, краю», слов. «хутір», див. - англ. heleth, нім. Held, див. - сканд. holthr - «воїн, герой, здоровий, цілий», гот. hails, норв. - helse, англ. health - «здоровий, цілий» - Галич (пор. з тим фактом, що у Звенигородському городищі могильник іменується «Гоева Гора», що співставляється з слов'янським «гоїти» і тут наявні ранні могильники - поховання воїнів пшеворській культури, поряд з похованнями дакійської липицької культури; також городище княжої доби місто Залішки знаходилося в урочищі Ущилівка, що, на нашу думку, слід етимологізувати теж із скандинавських мов: норв. Uskadelig - «безпечний», дат. uskyldig «невинний»; хоча первинно назва Гоевої гори могла бути германською - дат. høj - «високий» - і лишень з часом переосмислитися фактом слов'янської мови), див. - ісл. goths, рунічне «guth» - «військо» - слов. «рать», див. - ісл. leidan - «корабельна округа» (2-3 десятки «треті», де в одну «треть» входило чотири обійстя і від «треті» виставлявся воїн), слов'янське - «лодія» (окрім того, лодіями завжди опікувалися селяни і захоплені варягами лодії теж неодмінно визнавалися часткою здобичі, приналежну селянам), див. - англ. reusen - «здійснювати військовий похід, набіг», див. - верх. - нім. reison - «готуватися, споряджатися», reisa - «військова експедиція» [40,с.82-89].

У Волині та Галичині (Подністров'ї) наголошує О.Гоцуляк: «готське та гепідське населення, носії вельбарської культури, перебувало в II-V ст. н. е. знало землеробства, а вело приселищне тваринництво та промисли». Як зауважує дослідник В. Стецюк, ядро готів окрім Волині, Галичини (Подністров'я) та Полісся знаходилося також в районі Шацьких озер, де засвідчено велику кількість давньо-германських топонімів (назва озер може походити від дв. - верх. - нім. Scaz - «гроші, худоба», нім. Schatz - «скарби»; назви села Пулемець та Пулемецького озера можна розшифрувати як «повна міра зерна» - (німецькою: «volle Metze, див. - верх. - нім. fulle mezza»); ріка Прип'ять - див. англ. fġio «вільний», rytt - «яма, калюжа, джерело»; р. Рихта, ліва притока Тростяниці, права притока р. Ірші - да - riht, ryht «правий, прямий»; села: Ходори, Ходорків, Ходурки Житомирської області - див. - англ. hador - «бадьорий, жвавий»; назву іншого озера - Люцемер слід розуміти як «мале море» (нім. lütt, lütz, дв. - верх. - нім. luzzil - «малий», див. - верх. - нім. mer, нім. Meer, - «море»). Назва села Вельбівно (Вельбовно) у Рівненській області на правому березі Горині складається з двох давніх німецьких слів welb - en «виводити склепіння» і ovan «піч» (пічка у вигляді склепіння, викладена з каменю, цілком природна річ, але вона могла мати і спеціальне призначення - для виплавки заліза з болотної руди); поруч з Вельбовним розташоване місто Нетішин, назва якого походить з див. - верх. - нім. net означає «рибальська сітка» (в сучасній німецькій мові Netz), де друга частина назви з див. - верх. - нім. As(c) - «посуд», яке могло мати значення «човен», бо зафіксовано див. asman - «матрос», тобто «нетішин» - «рибальські човни», або ж «ясенева верша» (нім. Esche - «ясень»), бо гнучкі ясеневі гілки дуже добре надаються для вироблення верш); м. Киверці - нім. Kiefer, свн. kiver - «челюсть, підборіддя», хоча не виключене і чеське походження назви (ч. kiviġ - «вид капелюха»); м. Ковель - нім. Kabel - «доля, жереб», сер. - ниж. - нім. kavel-en - «тягти жереб»; с. Мосир на північний захід від Володимира-Волинського, с. Мосир Новий і Старий на південний захід від Рожища Волинської обл. - див. - верх. - нім. masag - «клен»; с. Невель на південний схід від Пінська (Білорусь) - нім. Nebel - «туман»; с. і оз. Нобель на захід від Зарічного Рівненської обл. - нім. Nabel, див. pabalo «пуп»; село розташоване на півострові, що вдається в озеро; с. Паре на протоці Прастир - нім. Fahre «пором, переправа»; с. Растві західніше Турійська - дв.- верх. - нім. gasta - «місце стоянки»; р. Стирна біля Прип'яті - нім. Stor, див. - верх. - нім. stur(e) «осетер»; с. Хобултова східніше Володимира-Волинського - нім. Kobold - «демонічна істота»; р. Цир, пп. Прип'яті і с. Цир - нім. Zier - «прикраса», дв. - верх. - нім. - zieri «гарний» тощо. Аналогічно можуть бути проінтерпретовані топоніми Карпатського регіону: с. Свалява (Закарпат. обл.) - гот. swaljawa - «ластівка», с. Бринь (Галицький р-н. Ів.-Фр.обл.), гот. - «brunjo», див. - ісл. brǫnja - «зброя, панцир, кольчуга», Сваричів (Рожнятівський р-н Ів. - Фр. обл.) - гот. - «swagan», див. - герм. - «swarjan» давати клятву, клястися (пор. з прізвиськом Зварич), від якого походить і дв. - ісланд. - varaganga - «людина», що йде давати клятву (s) - varag - «той, що клянеться» + gang «йти» - «варяг». Поряд з готами-гервінгами на території України мешкали в Подністров'ї та Посянні, як складова частина черняхівської культури - остготи-грейтунги (Gruituggos - жителі (берегів) піщаної гальки; гот. - «greuta», див. - ісл. - «grjot», нім. - «Grei», фр. - greve - «галька, гравій»; пор. можливе «народноетимологічне» пояснення власне тубільними слов'янами: тервінги - «деревляни» та грейтунги - «галичани»; пор. із близьким їм норв. grav, англ. grave, нім. Grab «могила» і епічним мотивом готів-охоронців священних могил) від імені яких - «Hreithgotar, Reithgothi». А. Будилович та М. Браичевський виводять етнонім «русь» від готського слова - «hreith» - «слава» - ірл. - «greithe» - «цінність, коштовність», «грейд+droth» - «військо, рать, натовп». Поділяє цю версію і Х. Ловмянський, який наголошував: «...купцями, що посередничали між середнім Подніпров'ям (Руссю) і Естонією, були готи, котрих фінни вважали представниками Ruotsi. Більше того, якщо Русь у готський період лежала на північних окраїнах володінь готів, фінни могли називати всю готську державу за іменем найближчої їм області. Потім цю назву було перенесено на заморських купців готського і взагалі скандинавського походження і в кінцевому результаті локалізовано у Швеції, коли торгівельні стосунки з подніпровською руссю перервалися. Зате в устах шведів першопочаткова назва Руси, зберегла відпочаткове значення території слов'ян. Першопочаткова назва могла бути слов'янською, то слід рахуватися з тим, що в його поширенні на північ відіграли роль готи, а в південному напрямку, можливо, іранці». Готи-грейтунги на чолі з Вінитарієм «переможцем венетів», перебивши антських 70 старійшин на чолі з «рексом» (королем) Боозом «перехрещеного» нашими романтиками від історії на Бога, хоча ім'я його явно кельтське і власне слов'янським його варіантом є «бевзь-белзь», яке після наївної довіри готам його носія стало «іменем загальним» [40,с.82-89].

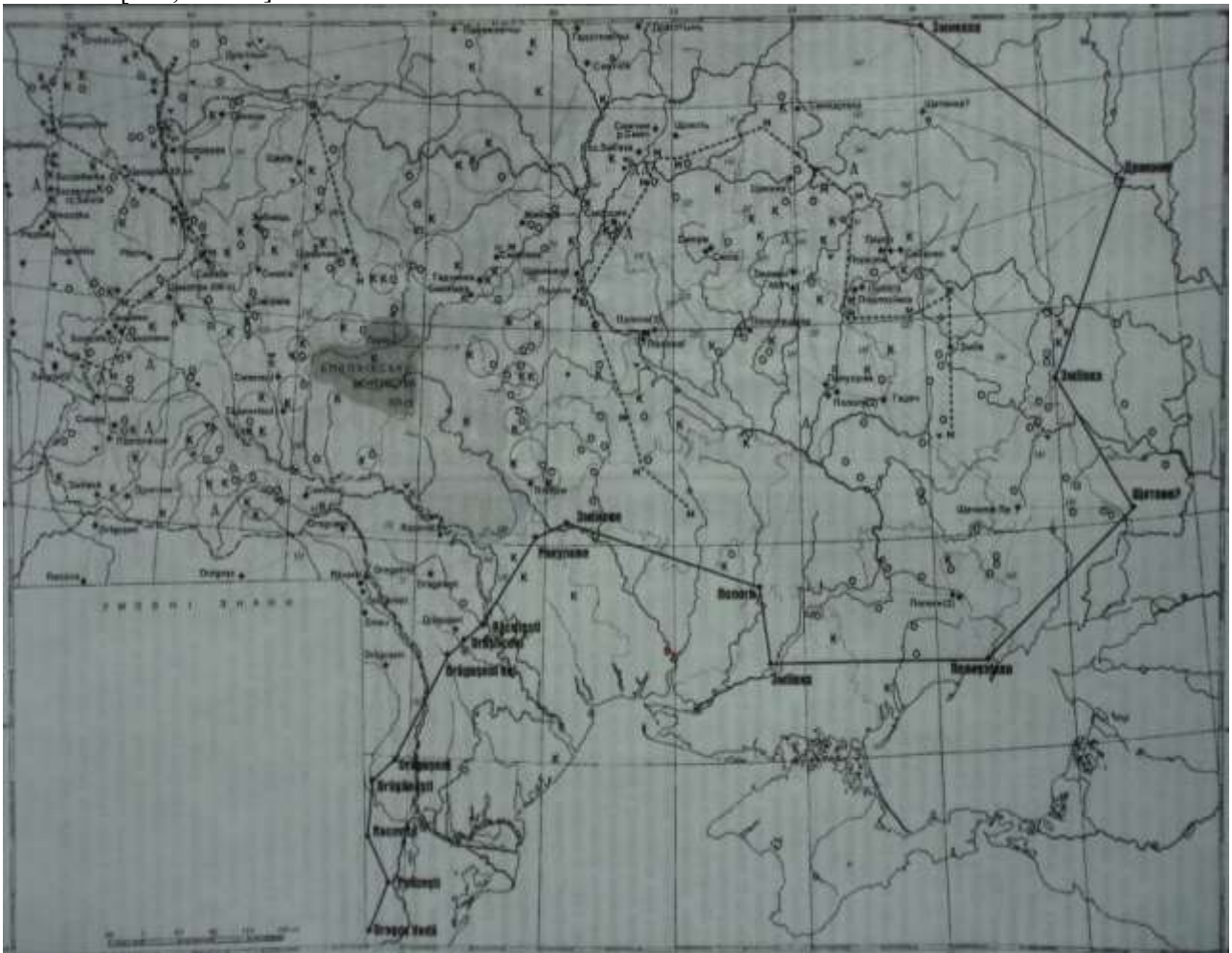
З часу приходу готів, з II ст. н. е. у слов'янському Подністров'ї, як констатує дослідник Д. Козак, спостерігається прогрес у землеробстві, а саме: застосування орних знарядь плужного типу, удосконалення знарядь збору урожаю та його переробки, запровадження ротаційних жорен замість

зернотерок, споруджуються млини, окремі домогосподарства об'єднуються у сусідські громади «верві». Як наслідок, через посередництво готів у торгівлі з Римом створений додатковий продукт обмінюється на ремісничі товари, предмети розкоші, вино і монети [40,с.82-89].

«В готську (черняхівську) епоху в Подністров'ї та Посянні у II-IV ст. н. е. селянське орне землеробство стало тим могутнім фундаментом, на котрому відбулася консолідація «праслов'янських-українських» племен, що забезпечила і динамічний господарський здвиг, і бурний демографічний ріст, і швидкий соціальний розвиток». Тим самим прихід готів зумовив появу серед слов'ян нової ранньохристиянської релігії та витворення провінціальноримських культур (пшеворської та черняхівської, тобто які об'єднали, відповідно, германських вандало - лугів та гото - гепідів, як і ранньохристиянських остготських королів Подністров'я (короля Остготи) зі слов'янськими конгломератами, внаслідок чого Певтінгерові таблиці називають цей компліментарний симбіоз «венедами». Окрім того, християнські старожитності, свідчення назв християнської гідронімії носять ознаки готського походження у верхній та середній частині басейну Дністра, а також розріджені прояви на правобережній Наддніпрянщині. Це засвідчує тривалі ранньохристиянські гото-слов'янські міжетнічні контакти, що мали різний характер в II-IV ст. н. е., наголошує у висновок дослідник О. Гуцуляк» [40,с.82-89].

Такий аналіз мовних, літописних та археологічних джерела О. Гуцуляка доповнює доктор філологічних наук, професор К. Тищенко, який наголошує, що проникші у II-III століттях в Подністров'я готи створили тут одну із найдавніших локальних основ германо-слов'янських культурно-релігійних та мовних взаємин. Ретельне дослідження пласну лексики II-IV століть в Подністров'ї дає право наголошувати, що власне тут вперше визначено ранньохристиянські терміни [20,с.20-23].

Мовознавець К. Тищенко наголошує, що наддніпрянські слов'яни внаслідок проникнення готів, побудови ними печерних ранньохристиянських храмів у скелях та печерах Подністров'я, привело до того, що власне слов'яни Подністров'я одні із перших запізналися з християнством ще у III-IV століттях [116,с.20-21].

Мал. 21. Карта германо-слов'янських культурно-релігійних та мовних взаємин складена доктором філологічних наук Костянтином Тищенкоком.

Власне тут на широкій території від Сяну до Дністра по ріках відомі ранньохристиянські хрести, які ще називають ранньохристиянські солярні знаки. Власне тут назви рік: Сян, Полтва, Дністер та інші носять у собі ранні гето-слов'янські етноніми, які виникли внаслідок спільного проживання готів і слов'ян на цій території у III-IV століттях і створенням спільної герmano-слов'янської втому числі й культурно-релігійної, християнської лексики, яку уклали в Подністров'ї готські християнські місіонери [116,с.20-21].

Слід наголосити, що готська назва ріки Полтва, що протікає через Львів, не випадкова, оскільки в 2013 році львівські археологи, в околиці Львова, в селі Зубра, виявили готське (германське) поселення, населення якого проживало також і в басейні ріки Полтви в III-IV ст. н. е. і власне воно очевидно і дало готську назву р. Полтві, назва якої закріпилася за рікою до наших днів. Слід наголосити, що висновок свого наукового дослідження К. Тищенко підкріплює укладеною картою поширення готських етнонімів на всій території України [116,с.20-21].

В контексті даної праці, авторка дисертації «Християнська архітектура Верхнього та Середнього Дністра XI-XVIII століть», П.О. Печерна яку виконала у 2008 році, наголошує: «що в басейні Верхнього та Середнього Дністра на сьогодні зафіксовано 87 пам'яток печерної християнської архітектури, причому окремі з них закладені не у кам'янистих породах, а у лесовидних суглинках та супісках. Це історико-культурне явище, за невеликим винятком, є результатом життєдіяльності печерного чернецтва, як окремої суспільної ланки в церковній структурі доби середньовіччя та нового часу. З'ясовано, що зразки підземної культурної християнської архітектури з'являються у регіоні в XI ст. Не виключено, що датування окремих пам'яток можна поглибити й до III-IV століть (готського християнства черняхівської культури Подністров'я), з огляду на архаїчні написи, що містять графеми готики, кирилиці, глаголиці та руноподібні знаки й хрестоподібні готські зображення, аналогічні виявленим у Баклинських гротах та в Криму, куди на початку IV століття нашої ери переселились готи» [99,с.6-18].

Слід наголосити, що за основними формами печерного готського християнського храмового будівництва III-IV століть нашої ери ранньохристиянський храм III ст. н. е. в Подністров'ї біля села Стінка Тернопільської області дуже схожий з аналогічним ранньохристиянським готським храмом IV століття в Ескі-керман в Криму [22,с.247-326].

В контексті напрацювань вчених XX століття, витоки християнства в Черняхівській добі, у III-IV століттях, слід шукати в готській (черняхівській-християнській культурі) Подністров'я та Посяння, яка постала у Подністров'ї в епоху правління готського короля Остготи, який прийняв християнство в 218-250 роках III століття, і був першим християнським володарем, який намагався запровадити християнство в Подністров'ї і Посянні, що зафіксовано багаточисельними археологічними відкриттями християнських старожитностей в черняхівських похованнях [128,с.28-39].

За свідченнями сукупності археологічних джерел, та римського історика Амміана Марцеліна (бл.330-400рр.) готи прийшли на територію Південного Бугу та Подністров'я, за аналізом сукупності джерел, десь біля 150-190 років II століття нашої ери [132,р.562-563. Libri XXI, 3.1].

За століття проживання у Подністров'ї готи досконало ознайомились не тільки з римським політичним життям, але й з новітніми прогресивними релігійними віруваннями в Римській імперії, зокрема, наростаючою силою християнства. За III ст. н. е. готи опановують не тільки Подністров'ям, яке християнізують, але й Закарпаттям, з римською провінцією Мезія. У Подністровському регіоні у II-III ст. н. е. у черняхівсько-готській археологічній культурі, як вважають німецькі вчені, простежуються гето-готські пам'ятки на прикладі липецької культури та слов'яно-готські пам'ятки на прикладі зарубинецької культури [28,с.105-134].

За період політичного домінування у Прикарпатсько-Дністровського та Закарпатському регіонах в готів утворюється ранньофеодальна держава, королем якої стає Остгота. В III столітті, у Подністров'ї, готи утворюють свою першу християнську єпископію, складають свій перший алфавіт на основі 20-грецьких, п'яти латинських та 2 з готського чи рунічного алфавіту. У кінці III чи на початку IV століття, аріанський вестготський єпископ Вульфїла(311-383рр.) здійснив переклад Євангелія [135,с.5-7; с.9-10, с.17-18, с.33-34].

За століття з 190 до 200 років, готи опанувавши всім Посянням, Подністров'ям та Попруттям, де разом з слов'янами, на базі готської ранньофеодальної держави та гето-слов'янського суспільства, розвинули раннє християнство [137,с.150-171].

Сьогодні українські археологи зробили значний внесок у вивчення становлення християнства в Подністров'ї і Посянні, де була своя готська (черняхівська) специфіка розвитку раннього християнства у III-IV століттях нашої ери. В цьому контексті варто згадати імена таких вчених які вивчали ранньохристиянські процеси в Подністров'ї, це: В.В. Ауліх, В.С. Артюх, В.В.

Войнаровський, В.С. Ідзьо, Ю.В. Лукомський, О.О. Ратич, Г.Ю. Гриценко, Б.Т. Рідуш, та багато інших. Слід зауважити, що перші ранньохристиянські храми-церкви Подністров'я і Посяння улаштувались готами-християнами в печерах та гротах. У Подністров'ї та Посяні церковні місця зафіксовані у готських житлах, де в одній з кімнат, як правило, було обладнане невелике культове святилище з вітварем хрестоподібної, прямокутної чи квадратної форми, орієнтоване по сторонах світу, в якому вирізаний готський хрест в середині стіни. В регіоні Дністра аналогічні пам'ятники цього періоду зафіксовані поблизу сіл: Поливанів Яр, Незвисько, Солончени, Жури, Петрени, Городниця. На Дністрі, поблизу с. Комарів у скелі «Хрестище» археологом В. Артюхом зафіксований грот-ніша, де збереглися вирубані у вапняковій породі крісло та вітвар квадратної форми, орієнтований по сторонах світу. На деяких знахідках, а саме - на керамічному посуді помітний готський орнамент III-IV ст. н. е., який багато вчених вважає культовими символами ранньохристиянських релігійних вірувань. Тут також солярні знаки, які зображені у вигляді хреста. Слід також згадати і готський хрест-підвіску з рівносторонніми кінцями та отвором посередині, який як символ готського християнства III-IV ст. н. е. є яскравим доказом раннього аріанського християнства в Подністров'ї [128,с.28-39].

Мал. 22. Готські пряжки з Подністров'я з колекції Г. Гриценка.

Мал. 23. Готські фібули з Подністров'я з колекції Г. Гриценка.

У нижній частині Дністра археологами зафіксовані багаті та бідні християнські поховання в ямах під курганними насипами. У середній частині Дністра ще зберігаються старі традиції в будівництві жител та орнаментації посуду. Такі пам'ятники відомі поблизу сіл: Кошилівці, Кунісівці, Семенів, Зеленче. Тут відзначені поховання під глинобитними майданчиками осель, але вже з трупоспаленнями. На святилищі неподалік села Цвиклівці, в середній частині Дністра поблизу м. Кам'янець-Подільський, зафіксовані ями, в одній із яких у шарі попелу та золи стояла величезна посудина з обвугленими зернами, а також фрагменти посуду, лоцило та шило з кістки. Поруч був виявлений прямокутний вівтар і залишки кремації зі спаленими кістками чоловіка віком 18-20 років [20,с.20-23].

Дослідники вважають, що тут було святилище, де відбувалися обряди, пов'язані з урожаєм і моліннями про воду, а також людські жертвопринесення. Характерним християнським елементом цих малюнків є тонкі руки з трьома пальцями.

Мал. 23. Намисто готки з Подністров'я з колекції Г. Гриценка.

У басейні Дністра, на основі досвіду дослідницьких робіт археологів минулих десятиліть, а також роботи археологічного відділу Українського університету міста Москви, можна попередньо припустити, що можливі місцезнаходження християнських культових святилищ, це середній Дністер, де у III столітті проживали готи-християни та розвивалась активно, за археологічними дослідженнями В.В. Войнаровського, черняхівська культура [33,с.87-88]. Таке ж святилище було знайдене автором в селі Перківці в урочищі Печера. На місці, що нагадує лежачого ящера, зібраний керамічний матеріал пізнього етапу трипільської культури, бринзенського типу (Т.М. Ткачук). На стрімчастому схилі мису, в гроті виявлена кам'яна брила з ідеографічними знаками, видряпаними гострим інструментом у вапняковій породі, що нагадують ранню писемність. Глиняні таблички з примітивними письменами були знайдені на ранньоземлеробському поселенні в Румунії (тертерійська табличка) та на пізньотрипільському поселенні поблизу с. Лишнівка на Волині. Печери здавна приваблювали давню

людину своєю загадковістю і таємничістю. Це були вже обладнані природою приміщення, де, крім проживання, можна було відправляти різні культу. Виникають печерні святилища, зазвичай родові. Можливо, в печері «Вертеба» поблизу с. Більче-Золоте Тернопільської області могло існувати культове святилище. Такі ж святилища могли функціонувати в печерних комплексах поблизу сіл Одаїв (Городище) та Ямниця (Монастир) на території Івано-Франківської області [59,с.371-376].

Ще наприкінці XIX століття на лівобережжі Дністра в с. Бакота археологами були виявлені залишки мегалітичних споруд, кам'яні стовпи, барельєфні та графічні наскальні зображення. На цей час археологічним відділом УУМ було обстежене святилище в с. Комарів Чернівецької обл. навпроти с. Бакота. На цьому пам'ятнику виявлені залишки кам'яної стіни з великих каменів, яка простягнулася на 500 метрів по краю плато, а також стилізовані барельєфні зображення ящероподібного звіра та птаха з довгою шийою. По схилу розкидані уламки скель, на яких помітні барельєфні солярні знаки дископодібної форми, а також антропоморфні кам'яні стовпи. У прибережній зоні Дністровського водосховища було виявлено кілька кам'яних плит із графічними зображеннями знаків, багато з яких нагадують зірки та сузір'я, а на одній із плит зображено предмет стрілоподібної форми, явно літального призначення [59,с.371-376].

На вершині плато розташоване с. Комарів, де стоять в огорожах кам'яні антропоморфні стовпи. У деяких місцях спостерігаються групи вертикальних кам'яних плит, походження яких місцевим жителям невідоме. Археологічний матеріал, зібраний тут, належить до різних епох, починаючи від трипільської культури, готської ранньохристиянської культури III-IV століть нашої ери і закінчуючи епохою печерного християнства давньоруського часу [59,с.371-376].

В цьому ж регіоні на притоці Дністра, річці Збруч на горі Богит біля села Городниця археологами І. Русановою, Б. Тимощуком, М. Ягодінською зафіксоване святилище, яке функціонувало, як пізньоскіфський час і наступні періоди, зокрема готський християнський період III-IV століття, яке відзначене готськими хрестами і подальшою язичницькою культурою, аж до X століття. В процесі дослідження були відзначені ранньохристиянські (черняхівські символи) на мегалітичній споруді, яка збереглася у вигляді воріт і антропоморфного стовпа. Через велику площу цей пам'ятник не був вивчений до кінця. Не виключено, що подальші дослідження можуть дати більш раннє датування виникнення ранньохристиянської (гото-черняхівської культури), цього культового центру. Великий інтерес викликає культовий об'єкт в «Монастир», що на ріці Бистриця, навпроти сіл Угринів, Клузів, Ямниця, Тязів, Єзупіль, що неподалік стародавнього Галича, який являє собою скелю на схилі плато зі штучно насипаним ритуальним майданчиком і карстовими печерами на яких зображені хрести ранньохристиянської, гото-черняхівської культури III-IV ст. н. е. Слід наголосити, що наприкінці XIX століття місцевим лісником тут були знайдені два кам'яних диска з графічними знаками-хрестами, які слід віднести до (гото-черняхівської християнської культури Подністров'я), що відчасти засвідчено рунами, як виразвся археолог В. Артюх, «готичними рунами» [7,с.85-104].

Тривалий час ці знахідки зберігалися в Ямницькій церкві, але після першої світової війни зникли, і їхнє місцезнаходження на сьогодні невідоме. Знайдені археологами тих часів у печерах і поблизу них кам'яні сокири та фрагменти посуду, були віднесені до епохи енеоліту - бронзи. Пам'ятник потребує подальших досліджень [6,с.85-104].

Кам'яні ідоли, на яких зафіксовані ранньохристиянські готські хрести, були раніше відомі на Дністрі поблизу сіл Зелений Гай і Книсело. Цілком можливо, що на початку готського християнства III століття, черняхівської християнської культури, виникають культові ранньохристиянські святилища з племінними ідолами на яких просто вирізьблювались ранньохристиянські(гото-черняхівські) хрести, як головний знак християнського релігійного культу [102,с.20-23].

В цьому контексті слід згадати Чатову гору в околицях Львова на скелі якої теж присутні ранньохристиянські (гото-черняхівські) знаки. Ця вершина висотою 400 метрів над рівнем моря є складовою частиною Головного Європейського вододілу. На горі розташований майданчик, на якому стоїть група стовбуватих скель-останців із сарматського піщанику. Складаються вони з трьох ліній, що утворюють прямокутник, орієнтований по сторонах світу. На породі чітко помітні сліди штучної обробки на якій зафіксовані християнські символи. Дослідники вважають, що з готського епохи у Львівському регіоні залишилася і назва ріки Полтва [59,с.371-376].

Польський дослідник Г. Ловмянський наголошував, що назва львівської річки «Полтва» є одним із чистих готських топонімів, що може говорити, що готи цілком могли заснувати поселення з однойменною назвою річки «Полтва» [152,с.200].

Слід наголосити, що готська християнська епоха III-IV століть Подністров'я, притаманна ранньохристиянськими наскельними символами-хрестами, та готськими рунами не тільки території Подністров'я [59,с.371-376].

Мал. 24. Готські руни з християнського III-IV ст. н. е. храму біля села Стінка.

Вона присутня і в передгір'ї Карпатських гір, на яку готи-черняхівці мали великий релігійний, християнський вплив. Виявлені вченими у Карпатах готські руни підтверджують такі наші висновки [68,с.97-337].

Мал. 25. Готські руни у Карпатах.

У Карпатах були виявлені також і готські скельні святилища з готськими хрестами поблизу сіл Урич і Багна та в інших гірських маствах, де збереглися зображення солярних знаків та графічні малюнки у вигляді готських хрестів, які притаманні для епохи III початку - IV століть нашої ери притаманних для гото-черняхівських християн Подністров'я та Посяння [68,с.97-337].

Мал. 26. Готські хрести III-IV століть у Карпатах.

Мал. 27. Готські хрести III-IV століть у Карпатах.

Таким чином вищевизначені, зафотографовані знаки та хрести у Карпатах, визначені автором цього дослідження як готські руни та ранньохристиянські готські хрести III-IV століть, що може говорити, що готи-християни Подністров'я мали вплив на релігійну культуру населення Карпат [68,с.97-337].

На Дністрі в печері «Вертикальна» біля села Одаїв було виявлене культове місце з людськими жертвоприносинами тут теж виявлені хрестоподібні солярні знаки очевидно з епохи(гето-черняхівських християн Подністров'я) III-IV століть нашої ери.

На Дністрі, поблизу села Долиняни, було відкрито святилище круглої форми, яке досліджували Г. Смирнова та Г. Гриценко. Згідно зі знайденим тут матеріалом, цей культовий пам'ятник функціонував у ранньоскіфську епоху VI-V століть до н. е., латенський період III-I століть до нашої ери, готську епоху III-IV століть нашої ери, в епоху ранніх слов'ян VI століття нашої ери. Частина дослідників відносить це святилище гето-дакійським племенам, хоча його слід віднести до черняхівського культового центру III-IV століть нашої ери.

Слід наголосити, що дуже цікавим з огляду на вивчення ранньохристиянських печерних (готських) культових храмів є також Середнє Подністров'я, про що наголошують у своїй праці "Скельні монастирі Середнього Подністров'я як комплексні геологічні та культурно-історичні пам'ятки" дослідники В.І. Корінний, Л.В. Сташевська. Отже з аналізу їх дослідження можна зробити висновок, що Середнє Подністров'я з самої ранньої епохи поширення християнства у Центральній та Східній Європі в ходило у його першу, тобто ранню фазу розширення, яка датується III-IV століттями нашої ери, основою якого печерні християнські монастирі готів Подністров'я [71,с.12-25].

Факти засвідчують, що на Середньому Дністрі, в околиці Білої Гори виявлено печерний монастир в околиці якого археологами виявлені пам'ятки черняхівської культури, які притаманні готам. Слід наголосити, що такі скельні монастирі Подністров'я, які пов'язуються вченими з черняхівською (ранньо-християнською археологічною культурою) Подністров'я III-IV століть н. е. є не випадковістю [25,с. 11-15].

Згідно з свідченнями Йордана, готам була відома біблійна легенда про народження Ісуса Христа у Вифліємській печері, яка стала місцем паломництва всіх християн світу уже в перших століттях нашої ери. Тому ранньохристиянські печерні храми виникали у III-IV століттях не тільки у готів-християн Подністров'я, але й к Криму, Греції, Італії, Болгарії, Туреччини (Каппадокії), Грузії, поблизу Єрусалиму та інших ранніх місцях зародження ранньохристиянської культури [43,с.118-134].

Слід наголосити, що ранньохристиянські, черняхівсько-готські монастирі розташовувалися і на притоках Дністра. На усьому басейні місця і зафіксовані ранньохристиянські печерні комплекси, печерні келії, печерні скити в які у III-IV століттях проникали і оселялися ранні християни. Внаслідок їх місіонерської діяльності в подальшому в другій половині III століття і виникали в Подністров'ї ранньохристиянські печерні монастирі з яких по усьому Подністров'ю, його притоках та Прикарпаттю почала поширюватися християнська віра. Таким чином, як бачимо з сукупності проаналізованих джерел, виникнення скельних, наш курсив ранньохристиянських монастирів у Подністров'ї у другій половині III століття, обумовлено історичними факторами, передусім могутньому розвитку черняхівської (готської) християнської культури [33,с.87-88].

Вперше про готські впливи на історію, культуру і мову Галичини почав досліджувати львівський вчений О. Партицький, приналежний до віденської славістичної школи Ф. Міклошича. Варто тут згадати його фундаментальну працю «Германські впливи на наш народ» (історико-язикова студія), Львів, 1883 р. та «Старина історія Галичини», Львів, 1894 р. у якій його тлумачення слова "міста Галич" від «Galtis» (племені галлів) біля якого у Подністров'ї біля Галича у 246 році відбулась битва між остготами на чолі з королем Остготою і лангобардами на чолі з королем Фастідою. Цю битву, як і проживання готів в Подністров'ї О. Партицький пов'язував з III-IV ст. н. е. [59,с.371-376].

Отже, за свідченнями готського історика Йордана, на початку III століття нашої ери Подністров'я захопили германські племена готів (ост-готів), підкоривши собі все подністровське населення. Готи засвоїли кельтську, слов'янську та скіфсько-сарматську і грецьку культури, прийняли християнство. Вони мали, вплив на слов'ян, особливо в ділянці військової та релігійно-християнської організації [64,с.68-86].

Слід зазначити, що готський історик Йордан усіх слов'ян називає венедами, які діляться на склавинів (південно-західна група) і антів. У III столітті нашої ери на території Подністров'я, в багатоетнічному середовищі слов'ян, готи утверджують в Подністров'ї свою готську християнську державу, яка по багатьох основних релігійних компонентах, про що наголошував і готський історик Йордан та археологічні джерела черняхівської культури, була уже ранньохристиянською [59,с.371-376; 64,с.68-86].

Ця, очевидно, ранньохристиянська Готська держава профункціонувала до у 375 року... IV століття допоки, велика міграція народів зі сходу, яку очолили тюркські племена гунів, не розгромили християнську державу готів [20,с.20-23].

Вчені археологами пов'язують присутність готів у Подністров'ї у I столітті з вербальною культурою, яка кристалізувала в Подністров'ї у II столітті черняхівську культуру. На думку дослідника Х. Вольфрама готи рухалися по Подністров'я повільно, засвоюючи притоки Дністра: Збруч, Сян та інші, які носять їхні назви. Тут всюди присутні і пам'ятки вербальної культури. Які розкидані острівцями, або масивами у Південному Подністров'ю, починаючи від регіону міста Заліщики і по всьому басейну до Кам'янця-Подільського і по всьому пониззю Дністра. Слід також наголосити, що готи також проживали в середовищі корінного слов'янського населення, яке складало більшість у регіоні, тому перебуваючи у частій конфронтації готи не могли тут почувати себе спокійно. Будучи більш воєнізованими вони створили з місцевим населенням васально-повинні взаємовідносини при гарантуванні з боку готів повної безпеки землеробській діяльності та вільної

міжнародної торгівлі, місцевого слов'янського населення. Очевидно в черняхівській культурі, яку репрезентують і з державою Германаріха в Подністров'ї, готи здійснювали політико-адміністративний контроль та культурно-релігійну місіонерську християнську діяльність. Готи в Подністров'ї за свідченнями Х. Вольфрама: «дійсно склали добре організовану військово-політичну і очевидно культурно-релігійну, християнську силу, здатну не лише утримувати у покорі місцеві слов'янські народи у III-IV століттях, але й проводи в його середовищі місіонерську християнську діяльність. Насиченість германського прошарку у Подністров'ї і наявність у нього християнства аріанського зразку, говорять про могутність готської християнської культури у Подністров'ї» [37,с.65-70].

Однак готи-християни (черняхівці) з 210 по 375 в Подністров'ї і очевидно Посянні засновують місцеву християнську цивілізацію типу, готського королівства з містами, ремісничими, політичними та культовими центрами, ранньохристиянською організацією. І хоча проживання готів-християн у Подністров'ї було недовготривалим, всього близько півтора століття, готи-християни зуміли, своїми ранньохристиянськими похованнями в черняхівській культурі, в яких присутні християнські символи, християнські рудименти, наскельні християнські символ, готські хрести, печерні ранньохристиянські культові споруди, готи залишити помітний слід в ранньохристиянській культурі Подністров'я і Посяння III-IV століть ношої ери [20,с.20-23].

Слід наголосити, що археологічні християнські джерела з Подністров'я, які чітко пов'язуються з готами-християнами доповнюються і греко-римськими та ранньовізантійськими джерелами III-IV століть нашої ери. Так у 313 році, коли християнство в епоху політичної та релігійної діяльності імператора Костянтина стало державною релігією Римської імперії, воно також охопило і території, які прилягали до неї: Дакію та Подністров'я. Греко-римські джерела зокрема наголошують, що християнство було ще раніше, тобто у III столітті прийняте готами. Так костантинопольський єпископ IV століття Епіфаній засвідчував, що до офіційного проголошення імператором Костянтином християнства в Римській імперії на початку III століття в Скіфії та Готії активно діяли християнські місіонери. В Подністровській Готії навернув у християнство готів християнський місіонер (єпископ) Авдій. Власне він створив у готів Тіраса у 250-260 роках Готську єпископію і став першим християнським єпископом готів Подністров'я. Власне Авдій за свідченнями Епифанія: «...огласив християнським вченням багатьох готів і з тих пір у готів (Подністров'я наш курсив) виникли печерні монасти, гуртожитки для ново навернених» [138,с.15-42].

У епіграмі римського поета Альцима Авіта «До благочистивого союзу Христового, подано перелік народів, в тому числі й готів і слов'ян Подністров'я, які пізнали Бога...» [143, s.2-3, s.223].

За свідченнями античних і римських авторів, першими хто був навернений в християнство під час «готських воєн з Римом» у III столітті, були остготи, карпи та інші народи... Слід наголосити, що у період черняхівської культури, в перші століття н. е. у Подністров'ї і Посянні нараховується кілька етнічних груп, у політичній та релігійній етнокультурі яких домінують готи-християни, оскільки всю готську політичну владу Подністров'я очолював з 218 по 250 роки готський король Остгота. Археологи, зокрема І. Винокур та В. Войнаровський Подністров'я у готських могилах, поселеннях і могильниках III-IV століть, виявили ранньохристиянські символи-хрестики та інші артефакти раннього християнства [33,с.87-88].

У III-IV століття нашої ери, за свідченням християнських матеріалів в черняхівських поселеннях, в Подністров'ї існували невеликі християнські культові місця. Для цього використовувалися природні об'єкти, до яких можна віднести скелі та печери [59,с.371-376].

У 2003 році поблизу села Устечко Тернопільської обл., завідувачем археологічного відділу УУМ В. Артюхом, був обстежений мис, із крутим обривом над долиною р. Джури, яка є притокою Дністра. У скелястому обриві був виявлений невеликий грот. Там була зафіксована вирубана в породі стилізована людська фігура, зображена в правий профіль. Сам грот у вапняковій скелі, скоріше за все, карстового походження, але на його стінах помітні сліди штучної обробки. Орієнтація: північ-південь. Розміри грота: 2,5×2×2,3 м. У його північній частині розташований вівтар трапецієподібної форми у вигляді обробленої кам'яної брили. Печерний храм можна віднести до гото-черняхівського ранньохристиянського храму. Антропоморфне зображення на західній стіні виконане у формі високого рельєфу, що відступає від скелі на 20 см. Являє собою герму - чотиригранний стовп, у верхній частині якого помітні голова та рука, зігнута в лікті. Висота скульптури 95 см., ширина 40 см. Ця герма, що зображує невідоме божество, стоїть на полиці шириною 20 см., штучно вирубаний у породі. На голові скульптури глибоко проштрихований гострим інструментом рівносторонній хрест. За свідченням місцевих жителів, тут була чернеча келія, в якій у давні часи жив християнський схимник, а на стіні грота зображений святий Онуфрій. Культ його був поширений на Подністров'ї.

Нижче по Дністру, поблизу с. Буша Вінницької обл. відома ціла композиція в скельному гроті. Посередині її зображене дерево, на якому сидить півень, а перед деревом зображена в лівий профіль бородата людина, що стоїть на колінах із простягненими вперед руками, немовби відправляючи молитву [59,с.371-376].

Дослідження проводили І. Винокур і Р. Забашта. Матеріал, знайдений поблизу, належить до II-III, X-XIV та XVI-XVII століть нашої ери [59,с.371-376].

Відносно датування барельєфних зображень в Устечку та Буші, то тут можливі два варіанти: фігури ранньослов'янських богів середини I тисячоліття до н. е., чи ж пізньосередньовічні статуї св. Онуфрія. В Устечку скульптура божества являє собою герму. Голова бородатої людини зображена примітивно, стилізовано морже зображувати ранньохристиянського (готського священника). Головна важлива деталь - хрест на голові скульптури ідола, найімовірніше, був вирізаний ранніми християнами взнак перемоги над язичництвом [59,с.371-376].

Отже у Буші зображена ціла композиція - та ж бородата людина(ранньохристиянський священник), що стоїть на колінах під деревом, на якому було улаштовано хрест. У всякому разі, необхідні детальніші археологічні дослідження, щоб точно встановити точну культову епоху цієї бородатої людини. У 70-ті роки минулого століття в с. Мошанець Чернівецької області місцевий історик-краєзнавець Б. Шевчук звернув увагу на кам'яну брилу, яку місцеве населення називало «Біблійний Камінь». У північній частині села, на дні широкого яру протікає струмок, який впадає у Дністер. Підживлюють його води джерела, біля якого і розташований «Біблійний Камінь» - обкачана брила типу валуна із кварцитової породи. Розміри каменя: довжина - 1,5 м., ширина - 1 м. Висоту встановити важко, позаяк більша частина каменя перебуває в землі та виступає над поверхнею на 0,7 м. На поверхні каменя помітні штучно просвердлені круглі отвори діаметром 5х6 см. та глибиною 10-15 см. На сьогодні їх зафіксовано сім. Можна припустити, що свердління здійснювалося за допомогою піску й трубчатої кістки великої домашньої тварини - коня або бика. Керамічний матеріал, знайдений поблизу, належить до черняхівської культури. Після навали гунів, падіння Римської імперії (його приклих в Подністров'я християнських складових), вченими спостерігається певний занепад у християнській(гото-черняхівській) культурі. Відхід готів християн з Подністров'я, домінування язичників-слов'ян, що підтверджується археологічними матеріалами, ось характерні складові цього часу - першого етапу проникнення християнства в Подністров'я [59,с.371-376].

Таким чином поширене у III-IV століттях н. е. серед варварських племен, впершу чергу готів, в черняхівську епоху, в передгір'ях Карпат і долинах Дністра та його приток християнство, проникло з Римської імперії через біженців-християн і купців. Збереглися письмові свідчення древніх авторів про перших єпископів і християнські богослужіння на суміжних східних землях. Давньоримські автори: Тертуліан, Феодорит Кирський, Афанасій Олександрійський, Сократ із Костянтинополя та інші пишуть про християнство серед варварських племен, які проживають поблизу північно-східних кордонів Римської імперії [59,с.371-376].

До нашого часу збереглися легенди про апостола Андрія та його ходіння у Скіфію. У давньоруських літописах згадується перший слов'янський єпископ Андроник, сподвижник Апостола Павла. Апостол Андрій здійснив ходіння в землі Скіфії і дійшов до Новгороду. Цей факт можна вважати перебільшенням, але пропаганда ідей християнства в регіоні Дніпра, очевидно, таки була. Що стосується Андроника, то такий апостол, зарахований до списку 70-ти апостолів другорядного значення. І цілком можливо, що він був рукопокладений апостолом Павлом на єпископство в слов'янських землях. У давньоруських літописах так і сказано: «Нам, Руси - учитель Павло». Виходить, що на території України в римський час вели місіонерську діяльність два апостоли: Андрій і Павло I про християнство на варварських землях пишуть давньоримські автори. Можливо, місіонерам у деяких племенах удавалося створити християнські громади. Але тоді повинні були зберегтися хоча б якісь сліди християнської діяльності: предмети культового призначення, залишки культових храмів [6,с.85-104; с.379-381].

Римські автори пишуть про те, що варвари для молінь використовують намети для церков. На I Вселенському соборі в 325 році християнські громади були названі церквою. Цей термін починає застосовуватися і до культових печерних і наземних, готських храмів як Подністров'я так і всіх решту ранньохристиянських печерних храмів на території України [22,с.247-326].

Не виключена ймовірність функціонування в ті часи печерних ранньохристиянських храмів як у Криму, так і в Подністров'ї. Підтвердити це можна, використовуючи археологію. У 50-60-і роки XX століття на території України в могильниках черняхівської культури виявлені поховання за християнським зразком. Останнім часом у Карпатсько-Дністровському регіоні зафіксовані знахідки з

християнською символікою (форми для виливки натільних хрестиків - на черняхівському пам'ятнику поблизу села Чорнівка Чернівецької області) [19,с.155-174].

Поблизу села Стінка Тернопільської області виявлений і досліджений печерний ранньохристиянський храм, який був вирубаний готами-християнами у вапняковій породі. У плані цей християнський храм має трапециподібну форму, вхід розташований із західного боку. Вівтар з двома притворами розташований у східній частині навпроти входу. На стінах храму збереглися графічні знаки та написи, виконані гострим інструментом. Свастика, можливо, являє собою рівносторонній грецький хрест, поширений у перші століття н. е. і трохи видозмінений варварськими племенами. Уособлювала вона знак сонця. Геометричні фігури, тамгоподібні знаки, деякі знаки з написів були поширені серед західних сарматів у перші століття нашої ери. Латинськими літерами користувалися готські племена черняхівської культури. Латинський чи готський хрест із розширеними кінцями близький за типом зображенню такого ж хреста на знайденому в Керчі надгробку з датою, що відповідає 304 рокові, а отже початку IV ст. н. е. Більшість зображень вказує на функціонування цього кафедрального, єпископського храму в готську християнську епоху, тобто в III-IV століттях нашої ери [20,с.12-31].

За всіма параметрами, до цієї категорії належить і храм поблизу села Монастирок Тернопільської області. Там, поруч із жертовником у вигляді великої плити, що лежить на трьох опорах, був грот, де раніше діяла церква. Матеріал, знайдений під час археологічних досліджень, належить до епохи раннього заліза, III-IV століть н. е., епохи слов'ян та Руси-України. Час появи церковного храму в гроті наразі точно не встановлений, але скоріше за все християнський храм виник в III-IV ст. н. е., задовго до офіційного прийняття християнства в X столітті [59,с.371-376].

Після офіційного прийняття християнства в Римі в IV ст. н. е. до програми церкви входить християнізація варварів, які проживають на суміжних територіях. В цей час на територію Прикарпаття й Подністров'я християнство проникало двома шляхами: з північно-східних провінцій Римської імперії (Дакія, Мезія) та з античних міст-колоній Північного Причорномор'я. З міст-колоній, таких як Ольвія, Тира, Танаїс, Херсонес та інші, нова віра передавалася кочовим племенам сарматів, які несли її далі, в інші регіони. На Кам'яній Могилі, на її скелях виявлена християнська символіка перших століть н. е. Ці ж сарматські племена могли принести християнську віру й у Карпатсько-Дністровський регіон [21,с.84-95]. На початку II століття римський імператор Траян завоював Дакію, і кордони Римської імперії впритул наблизилися до Карпатсько-Дністровського регіону. З місцевими племенами торгували купці. Бувало, що з ними проникали ідеї християнства. У Подністров'ї шукали притулку біженці-християни з Риму, які бували тут першими місіонерами. Особливо їхні візити почастишали після правління імператора Костянтина. У цю епоху в основному населення території Подністров'я було язичницьке і головним їхнім богом був Род-Святовит. Цей тип вірування (прамонотеїзм) створював сприятливі умови для навертання деяких племен у нову християнську віру. Але християнство не стає домінуючою релігією серед цих народів, можливо, через те, що в східних сусідів Риму ще не склалися державні відносини, була відсутня сама консолідація племен, і тому нову віру прийняла незначна група населення [59,с.371-376].

Збереглися також свідчення Сократа з Костянтинополя кінця IV ст. н. е. про втручання Рима в міжусобицю варварів, за допомогою, як подяку один із вождів прийняв у своєму племені християнство, але інші племена Подністров'я, християн переслідували [59,с.371-376].

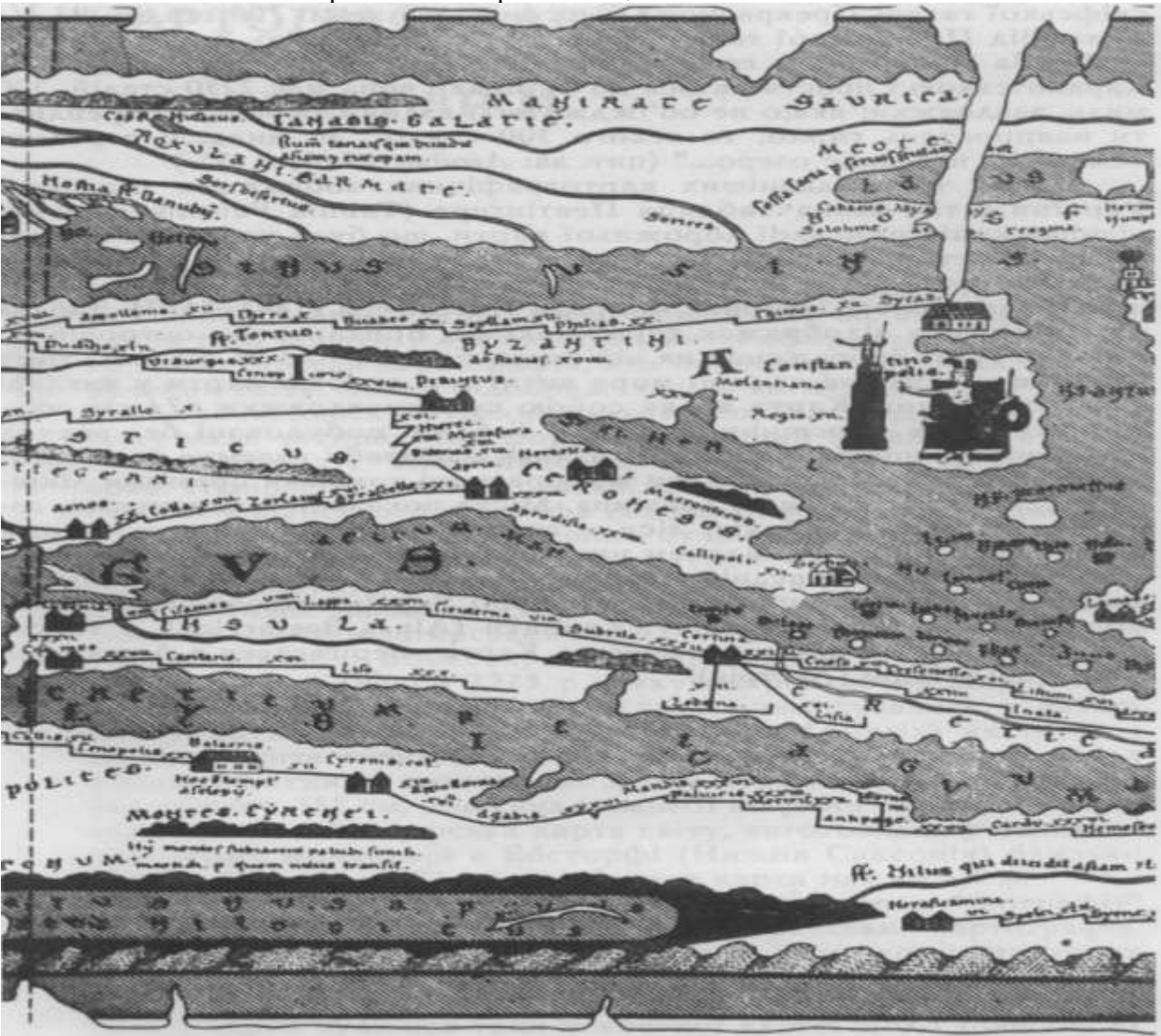
Після падіння Римської імперії позиції християнства на Прикарпатті й Подністров'ї виявляються доволі ослабленими. Серед слов'янських племен, які населяють ці землі, переважає язичництво, про що свідчать візантійські письмові джерела. Після навали гунів у IV столітті н. е. був порушений зв'язок населення Прикарпаття й Подністров'я зі східними римськими провінціями. Слов'яни, що жили на цих землях, повернулися до старих релігійних вірувань і культів. Прокопій Кесарійський тоді ж, у VI столітті пише про слов'ян і антив: «вони вважають, що тільки один бог - творець блискавок є владикою над усіма». Протягом VI-X століть Візантія виявляє цікавість до території Прикарпаття й Подністров'я в питаннях християнізації, про що згадується у праці Костянтина Багрянородного «Про управління імперією». Візантійський патріарх Фотій описує у 860 році передумови прийняття християнства серед народів, які проживають на Дністрі. Можна припустити, що цей процес міг відбуватися під впливом ченців Кирила та Мефодія, яких патріарх послав у 862-863 роках до моравського князя Ростислава. Німецький учений Ф. Загиба вважає, що великоморавські, паннонські та дністровські слов'яни були знайомі з християнством завдяки діяльності Кирила та Мефодія, які, підтримувані князем Ростиславом, проповідували християнство по всій Центральній Європі.

Інтерес до карпатських і дністровських земель виявляли також греки та римляни, що видно з картографії давньогренцького картографу Клавдія Птолемея.

Мал. 28. Прикарпаття та Подністров'я згідно свідчень карти давньогренцького географа Клавдія Птолемея.

Також Карпати і Прикарпаття, як «Альпи Бастарнські» зафіксовані і на дорожній карті римських шляхів III-IV століть нашої ери - «Певтінгерові таблиці».

Мал. 29. Дорожня карта римських шляхів III-IV століть нашої ери - «Певтінгерові таблиці».

У IX-X століттях місіонерами з Рима починається спроба християнізації земель Карпатсько-Дністровського регіону, що входять до складу Великої чи Білої Хорватії. Християнство, проникало сюди із сусіднього Великоморавського князівства, Перемишля (Посяння), яке вже на той час прийняло водохрещення. У папських документах X століття згадується про території, на які поширювався вплив Празького єпископату. Це землі передгір'їв Карпат і долини Дністра. Якщо перше водохрещення київських князів і частини населення відбулося приблизно в 866-867 роках, то точної дати першого водохрещення Прикарпаття й Подністров'я ми поки не знаємо. Але хрещення було здійснене місіонерами з Рима.

У документі Папи Римського Іоанна XIII 973 року, де він звертається до чеського князя Болеслава у зв'язку із заснуванням празького єпископства, відзначено, що Рим вводить латинську богословську мову в Чехії, а також на суміжних територіях Болгарії та Русі-України. Імовірно, йдеться про Прикарпаття й Подністров'я. У VII-X століттях тут була держава Біла Хорватія. Згідно зі свідченнями Костянтина Багрянородного, вона в ті часи була ще нехрещена, на чолі стояв великий князь, який мав кінне та піше військо. Хоча в VII столітті частина хорватської знаті була хрещена священниками з Рима, однак, очолював її нехрещений князь. Можна сказати, що християнство на Прикарпаття та Подністров'я проникало двома шляхами: із заходу - із Великоморавського князівства та з півдня - із Візантійської імперії. Але в Білій Хорватії християнство прийняла лише невелика група знаті. На всій території країни панувало язичництво. Але, у зв'язку з утворенням державних об'єднань, язичництво переросло вузькі рамки вірувань, зароджених у часи первіснообщинних відносин. Необхідна була релігія нового типу, яка відповідали би новим умовам. У 988 році в Києві було офіційно прийняте християнство за візантійським зразком. Після цього нова віра затвердилася в інших містах Русі-України. Великий київський князь Володимир розпочинає релігійну реформу і видає указ: «храми ідолівські і требища всюду раскопа і посече ідоли сокруши». У Києві та ряді міст були розгромлені язичницькі святилища, а на їхньому місці збудовані християнські церкви згідно з указом князя Володимира, що: «повеле рубіти церкви і поставляти по местом ідеже стояха куміри». Становлення християнства почалося й у Дністровському регіоні, де панувало язичництво з давніми традиціями, що сягали коренями в кам'яний вік і трималися аж до входження Білої Хорватії до складу Русі-України. Це підтверджується археологічними дослідженнями. Так, наприклад, встановлено, що городище-святилище в Ржавинцях наприкінці X - початку XI ст. припинило своє існування, а ідол, який стояв у центрі майданчика, був скинутий у культовий рів. Можливо, що Успенський собор у Галичі був побудований на місці язичеського капища. У всякому разі, так вважає Я. Пастернак, який у 1938 році проводив там розкопки і знайшов на території собору яму розмірами 7,5×7,5 м. і глибиною 0,8 м.

Насадження нової віри примушувало язичників або приймати християнство, або йти в хащі, пустелі та ліси. У цей час, а точніше - в X-XI століттях, спостерігається новий етап функціонування язичницьких святилищ там, куди втекло населення, що відмовилося прийняти християнство. Це, зокрема, великі культові язичницькі центри на середньому Збручі, на території сучасного заповідника Медобори в урочищах Богит і Звенигород, про які згадувалося раніше. Там проводили дослідження Б. Тимошук, І. Русанова, М. Ягодинська. Були виявлені залишки капищ, які займали великі площі, а також оборонні споруди у вигляді валів із кам'яних брил. Знахідки датуються, крім скіфського часу, також періодом X-XIII століть, коли діяли ці святилища. У цей же час, а саме в X-XIII століттях починається активне функціонування язичницьких святилищ в інших місцях Галицької Русі. Одне з них було розташоване на високому мисі в урочищі Паланка поблизу села Кулішівка. Залишки язичницького храму були виявлені на високому правому березі Дністра поблизу села Зелена Липа в урочищі «Турецька криниця». Керамічний матеріал належить до X-XIII століть. Слід зауважити, що це язичницьке святилище було лише в 12 км. від давньоруського поселення поблизу села Мартинівка, на території якого були розкопані залишки дерев'яного храму XII-XIII століть.

На язичницьких святилищах бували людські жертвоприносини, про що свідчать знайдені при розкопках останки людей. Були випадки вбивства і принесення в жертву християнських священнослужителів. Про це пише в XI столітті німецький хроніст Гельмольт, де згадує про убивство та принесення в жертву єпископа Іоана. Уже в XI-XII століттях церква починає кампанію з викорінювання язичництва в різних регіонах Русі-України. Крім будівництва церков на місці язичницьких святилищ, церква в найбільш глухих і найвіддаленіших районах проводить заходи з витіснення язичницьких жерців із їхніх насиджених культових місць. Замість язичницьких культових центрів створюються печерні монастирі. Прикладом є Бакотський скельний монастир, який виник на місці давнього культового центра. Печерні монастирі з'являються також на Дністрі в таких місцях як: Непоротово, Лядово, Ципово, Сохарна. У цих випадках ченці виганяють язичницьких жерців, а споруди розбирають на господарські потреби. Залишалися ще малі культові місця. Туди церква

скеровувала ченців-подвижників, які поселялися поблизу капищ, проповідували християнство серед місцевого населення і виганяли язичницьких жерців. Про це свідчать деякі факти. Поблизу села Комарів готи ченців-схимників зафіксовані в урочищі Гринчук і в скелі Христище, де язичницьке капище в гроті «Турецька хата» було переоблаштоване на чернечу обитель. Поблизу села Одаїв, де були зафіксовані святилища в печерах, зберігся штучно вирубаний грот під місцевою назвою «Грот ченця». Місцеїсть поблизу села Ямниця, де було язичницьке святилище, сьогодні має назву «Монастир». Одна з тамтешніх печер зберігає сліди штучної обробки й дуже схожа на чернечу келію. Таких келій, вирубаних у скелях, по всьому Дністру та його притоках збереглося дуже багато. На сьогоднішній день вони закинуті, й місцеві жителі не мають ніяких відомостей [143,s.2-3,s.223].

Після включення Прикарпаття та Подністров'я в X столітті етнополітичну структуру Русі-України тут починає домінувати візантійський вплив церковної організації Костянтинополя. Звідти починають прибувати християнські місіонери, які підтримуються владою володарів Русі-України в боротьбі проти язичників. Усе це приводило до того, що західний римський християнський вплив, як і язичницький починає різко зменшуватися. До XIII століття припиняють своє існування язичницькі центри на Богиті та Звенигороді, а також на Дністрі, його притоках, і в передгір'ях Карпат. Це означає остаточну перемогу християнства. Але окремі малі культові місця зберігаються до XX століття. Під Львовом, біля селища Брюховичі в лісі є пагорб із вапняковою скелею на вершині. У літописах скеля називається «Камінь Лева». У тріщинах і невеликих карстових порожнинах зустрічаються середньовічні монети. У скелі збереглася ніша, де стояла християнська ікона. Тут також спостерігається спроба церкви перетворити язичницьке культове місце на християнське [143,s.2-3,s.223].

Для боротьби з язичництвом давньоруськими літописцями-християнами була розроблена ціла теорія з дослідження давніх вірувань слов'янського населення. На підставі їхніх праць в історії слов'ян простежуються три стадії релігійних вірувань. Перша з них - дуалістичний культ упирів і берегинь. Корені його сягають в епоху привласнювального господарства - у кам'яний вік. На основі культу берегинь склався домашній культ. Друга стадія - культ Рода і рожаниць. Зародився в неолітичну землеробську епоху. Він поклав початок аграрним культурам сільських громад. Третя стадія - культ Перуна. Виник у період розпаду первіснообщинних відносин в епоху пізнього енеоліту - ранньої бронзи серед скотарських племен. Праці давньоруських літописців збігаються з висновками вчених XX-XXI століть щодо періодизації релігійних вірувань, які ґрунтуються на археологічних дослідженнях. Перші два види культів зародилися серед племен Карпатсько-Дністровського регіону. Третій вид був принесений кочівниками-скотарями з інших регіонів. Серед слов'янського населення Карпато-Дністровського регіону в IX-X століттях князівсько-дружинний культ Перуна стає домінуючим. Культ Рода-Святовита відходить на задній план. Язичницькі жерці-волхви, утративши підтримку князівської влади, намагаються чинити опір. У деяких регіонах Русі-України їм вдається підняти заколоти. На території Прикарпаття та Подністров'я частина населення, що не прийняла нову віру, укріплюється на горах Богит і Звенигород. Там виникають нові укріплені городища-святилища, які поширилися згодом від середньої до верхньої частини Дністра. Продовжується обряд людських жертвоприношень, про що свідчать результати археологічних досліджень. У XI-XIII століттях на території Прикарпаття та Подністров'я перемагає християнство. У містах і сільській місцевості населення в поховальних обрядах переходить від кремації до інгумації. У містах Галичі, Василеві та інших археологами зафіксовані залишки церков і монастирів з похованнями у середині храмів і на християнських цвинтарях, прилеглих до них. Археологічні дослідження підтверджують також проникнення християнства у сільську місцевість, про що свідчать поховання та залишки сільських церков [59,c.371-376].

Підсумок боротьби християнства з язичеством підводить монголо-татарська навала в 1241 році. Язичницькі культові центри припиняють своє існування. Галицький регіон залишається самим західним форпостом християнства. Князь Данило, залишившись один на один з небезпекою татарського вторгнення й тому звертається за підтримкою до Ватикану. Папа Римський Іннокентій IV зацікавлений у створенні єдиної коаліції європейських держав проти татар, тому запросив Русь-Україну до Союзу католицьких держав. За таких обставин довготривалих переговорів, великий князь Данило Галицький вступив в Союз католицьких держав коронувавшись за офіційною церемоніальною католицькою церковною традицією королівською короною і став першим офіційно коронованим і інтронізованим «королем Русі: герцогом Києва, Володимира і Галича і всієї Білорусі». За обставин входження королівства Русі-України в Союз католицьких держав в Галицькій Русі утверджується унія християнських церков, а сама територія Подністров'я, за давньою історичною традицією, яка

протягом тривалого періоду з II-III - по XIII століття була під впливом Риму, знову опиняється під впливом західного християнства [59,с.371-376].

Отже, як бачимо з історичного екскурсу з експансією готів в Подністров'я і Посяння в III ст. н. е. сюди проникає перше християнство, яке ставши офіційною релігією ще в перших століттях нашої ери, майже відразу ж опинилося втягненим у політику, основним напрямком якої була релігійна боротьба між язичниками та християнами за регіони Подністров'я і Посяння [7,с.85-104; с.85-104].

Слід наголосити, що регіони Подністров'я та Посяння, являються складовою частиною Центральної Європи де знаходиться межа західної та східної християнських культур. Ріка Дністер є однією із найстародавніших водних артерій. Населення Подністров'я, по басейну яких віднайдені стародавні язичницькі та християнські пам'ятники завжди були під пристальним поглядом раних християн. Власне сюди, згідно сказаннями, відправився з своєю місіонерською діяльністю християнський місіонер, Андрій Первозванний, де зробив пророцтво відносно християнського майбутнього Руси-України [53,с.290-319; с.214-252; ,с.81-96].

Власне на прикладі Подністров'я можна прослідкувати процес становлення християнства в Центральній Європі і зокрема на території України. Багаточисельні пам'ятники збереглися тут до нашого часу в гротах, скалах та печерах по долинах Дністра та його притоках [53,с.290-319; с.214-252; ,с.81-96]. Тому дослідження зародження та становлення християнства, не випадкове, оскільки ріка Дністер бере початок в Карпатах і тече з півночі на південь через всю Центральну Європу зв'язуючи тим самим степи Південної України з регіоном Карпат і Прикарпаття. По його берегах в різні часи проживали різноманітні європейські народи: даки, кельти, карпи, бастарни, готи, склав'яни, анти, слов'яни. З давніх давен у Прикарпатті та Подністров'ї функціонувала велика кількість поселень та городищ, могильників, культових пам'яток [53,с.290-319; с.214-252; ,с.81-96].

Дністер, як велика ріка, був відомий ще античним авторам, які називали його Тірасом [59,с.371-376]. З II по IV століття нашої ери, коли в регіон Прикарпаття та Подністров'я прийшла Римська імперія, римські джерела називають ріку Дністром, про що згадує римський історик Амміан Марцелін в 330 році нашої ери. Вже під назвою Дністра, ріка зафіксована на дорожній карті римських шляхів III-IV століть, Певтінгерових таблицях [48,с.191-192].

Римські джерела засвідчують, що в II столітті нашої ери римський імператор Траян покорує даків і кордони Римської імперії наближуються до регіону Дністра. «Слово о Полку Ігоревім» з радістю згадує про ті благодатні часи: «Були віка Траянові...» ще навіть в XII столітті [83,с.23-25].

Між жителями римських східних провінцій і племінними об'єднаннями: бастарнів, карпів, готів які проживали в Подністров'ї, виникають не тільки торгово-економічні, але й релігійно-культурні відносини [126,с.28].

Мал. 30. Християнські старожитності готів-черняхівців Подністров'я III-IV ст. н. е.

В період між I-V століттями нашої ери християнами ставала велика кількість римських легіонерів, що дало можливість римському імператору Костянтину, опираючись на християнське військо ввести християнство, як державну релігію. В цей же час велика кількість римських легіонерів та купців, що була розміщена в регіоні Подністров'я, вступила в торгово-економічні та політичні відносини з язичницьким населенням Прикарпаття та Подністров'я [48,с.191-192].

Християнські місіонери проникають не тільки в завойовані Римом землі, але і на суміжні території. Не дивлячись на переслідування в центрі Римської держави християнство в I століттях однак мало великий вплив в усій Римській імперії так і прилягаючих до імперії земель, де воно намагалося концентруватися із-за близькості до метрополії. За таких обставин можна наголосити, що християнство в Подністров'я в I-IV століттях нашої ери йшло двома шляхами: із Риму через Дакію і через Іллірію в Паннонію у Прикарпаття та Верхнє Подністров'я [53,с.290-319; с.214-252; ,с.81-96].

Джерела засвідчують, що апостолом, який проводив християнство в слов'ян в тому числі і в населення Прикарпаття та Подністров'я в I столітті нашої ери - був святий Павло. В цей же час у Подністров'ї і прикарпатті у III столітті проживали готи, які вже були християнами. Готський історик Йордан, наголошував, що готи переміщаючись по Подністров'ю всюди возили перевізні розбірні церкви [64,с.62-78]. Проживаючи довго по берегах Дністра готи облаштовували свої церкви в гротах і перераз берегів Дністра. Одну із таких, як готський єпископський собор, було визачено автором цього дослідження та завідувачем археологічного відділу Українського Університету міста Москви, к. і. н., доц. В. Артюхом [53,с.290-319; с.214-252; ,с.81-96].

На наявність у готів Подністров'я у III столітті християнства, вказують археологічні дослідження археолога В. Войнаровського, який виявив їх у черняхівській культурі [33,с.87-88], археолога В. Артюха та інших [3,с.6-8].

Київський дослідник В. Баран всю територію від Сяну до Верхнього і середнього Дністра до Молдавії та Румунії у III столітті віддав: «поліетнічній культурі черняхівській культурі, на чолі якої стояли готи(християни)» [15, с.2-49; с.19-48; с.12-15].

Отже готи, та інші германські племена, які в II-III століттях захипили цю значку територію від Посяння до Подністров'я піддали місцеве населення своєму культурному (християнському впливу), що видно із відкритих майже 1000 готських археологічних пам'яток Подністров'я [121,с.203-204].

Власне в цей час в Подністров'ї проходить взаємопроникнення слов'янської і готської культури, що й спричинилося до виникнення черняхівської культури та ранньохристиянської релігії [27,с.142-163; с.95-97]. У III столітті готи з Подністров'я де сильно укріпились, починають міграцію в Причорномор'я. В же тут у Подністров'ї готи поділилися на східних: острогонів, ост-готів та візи-готів (гепідів), які вступили між собою у військові конфлікт у 246 році, про що наголошував Йордан. Битва між якими ост-готами і гепіда, за контроль за Подністров'я пройшла в 246 році біля міста Galtisa майбутнього Галича. Король готів Остгота, що правив Подністров'ям у 220-250 роках, після перемоги над королем візи- готів Фастідою у 248 році розпочав виснажливу війну з Римом. Разом з готами у війні з Римом взяли участь і слов'яни Подністров'я та Прикарпаття: певкіни та карпи, про що засвідчив Йордан. Спочатку 509-ти тисячне військо Остготи перемогло військо римського імператора Деція у 251 році, який загинув на полі битви разом із сином. Однак у 269 роках новий римський імператор Клавдій II(268-270рр.) у битві біля Ніуша переміг готско-карпське військо Прикарпаття і Подністров'я і отримав почесний титул «готський» [103,с.124-139].

Після розгрому готів з 270 року їх політичний та очевидно культурно-релігійний, ранньохристиянський вплив, який домінував готичними ранньохристиянськими хрестиками, від Посяння до Подністров'я, слабшає, і поступово до кінця IV століття взагалі зникає. Слід наголосити, що після виходу готської ранньохристиянської культури з Подністров'я, готи розширили ареал готської християнської культури на територіях та регіонах де вони проживали, зокрема в Криму, де вони утворили християнську країну (Дорі-Дорос) - Феодоро і стали васалами Візантії. Візантія допомогли готам-християнам зводити в Криму християнські базиліки [129,с.10-14]. Власне наслідок розвитку християнства у готів Криму їхня єпископія в середні віки отримала статус «Готської Митрополії» [74,с.172-202].

Як засвідчують історичні джерела, в VIII столітті, а точнішк у 787 році, готи-християни Південного Криму, очолені єпископом готської Митрополії Іоаном, підняли повстання проти хозар і визволи столицю Кримської Готії місто Мангуп [87,с.11-14].

Слід наголосити, що готська твердиня Мангуп була закладена готами-християнами, які з розкладними палатками-церквами, які використовували в Подністров'я, про що засвідчив Йордан, прийшли в Крим. Мангуп заклали на початку IV століття в контексті становлення тут готського державно-християнську культу в середовищі якого виявлені тотоджні ранньохристиянському

культуру Подністров'я, наскальні «готські хрестики» та ранньо-християнські печерні церковні комплекси [36,с.56]. Слід наголосити, що аналогічні «готські хрести», які слід віднести до середини III століття, були також виявлені на головній печері релігійного комплексу, що з язичницького переріс в ранньохристиянський в селі Страдч Яворівського району Львівської області [35,с.23-34].

Мал. 31. Кельтський язичницький комплекс в селі Страдч Яворівського району Львівської області з християнським готським хрестом III-IV століть нашої ери.

Вплив готів-християн на слов'ян у III-IV столітті Прикарпаття Подністров'я був настільки великий, що в подальшому, християнська церква, рукоположила святого Андроніка, першим слов'янським єпископом. Власне з цього регіону, наголошує автор «Повісті минулих літ», Русь, прийняла слов'янську писемність, з Паннонії та Іллірії. Можна наголосити, що першим учителем християнства в Центральній Європі і зокрема регіону Прикарпаття та Подністров'я був святий Павло, функції якого продовжив рукоположений ним, перший слов'янський єпископ святий Андронік [79,с.23-25].

Мал. 32. Готські хрести III-IV ст. н. е. з головної печери релігійного комплексу що з язичницького переріс в ранньохристиянський в селі Страдч Львівської області.

Інша основна готська гілка, ост-готи, наголошує визначний дослідник цієї проблеми В. Крисаченко: «в III-IV ст., яка готи-християни, мешкали переважно у дністро-бузькому межиріччі. До племінного союзу ост-готів входили: язиги, карпи, геруни, венеда, а також низка інших сармато-роксоланських етносів, значна частина з яких мала виразно протоукраїнський (анто-склавінський) характер. Частина ост-готів осіла між Прутом і Дунаєм і з 378 р. визнала протекторат Візантії, тобто Східної Римської імперії. Під тиском ост-готів, які, у свою чергу, зазнавали нищівних ударів гунів, вони рушили за Дунай. Готи-християни досить швидко в Подністров'ї заявили про себе як активного учасника тодішніх міжнародних колізій. За описами Требелія Полліона, одного з авторів «Історії Августів» (якому зокрема, належить нарис про римського імператора Марка Аврелія Клавдія (268-270 рр.), котрий за свої перемоги над готами був пошанований титулом «Готський», саме у готській війні проявився його військовий дар, готська війна була страшною. Як засвідчує Требеллій Полліон, «тоді зібралось триста двадцять тисяч озброєних воїнів з різних племен... додай до цього рабів, додай сім'ї, додай укріплення з возів і випиті ріки і знищені на паливо ліси. Страждала, зрештою, сама земля, котра увібрала стільки варварської пихи». Після рушення основної частини ост-, а, згодом, і вестготів з території України за Дунай, на захід, готська присутність в Україні збереглась ще багато століть в Подністров'ї та Тавриді. Мова йде саме про Подністровську та Кримську Готію. Саме тут зберігалася і Готська Єпархія Вселенської церкви. Ще Сократ Схоластик (нар. у 380 р.) у своїй «Церковній історії» згадує готських єпископів Ульфїлу, Теофіла, Селену та Теотима, якого, втім історик називає «скіфським єпископом» (Кн. VI, 12). Про Готську церкву писав єпископ Феодорит (бл. 390-457 рр.), зазначаючи її аріянський характер і зусилля «отця церкви» Іоанна Златоуста по викоріненню цієї «ересі»: владика чинить мудро, призначаючи священниками людей, котрі знають мову народів, та й сам відвідував готську людність і вів з нею богоугодні розмови; саме Іоанн «відділив» готам «одну церкву» (Кн. IV, 30), тобто надав їй автокефальність. Цю ж обставину підтверджує і Гермії Созомен, правник та історик з Палестини: у своїй «Церковній історії» (444 р.) він пише про причорноморських готів і їх вимушений рух до Дунаю під тиском гуннів наприкінці IV ст. Цікавими є описи діянь готських владик Ульфїли, Бреттаніона, Теотима - єпископа «Гомеї й іншої Скіфії», який обіймав кафедру з 390-412 рр. Цей владика був слов'янського походження, що свідчить про досить складну етнічну структуру «готського» суспільства в Подністров'ї та Причорномор'ї. «В подальшому зустрічаємо численні свідчення про християнство в Готії, про Готську єпархію, її владик та вірних, ті чи інші події. Так, до 372 р. відносять мученицьку смерть святого Нікити, великомученика Готського та святого мученика Сави Готського...» [73,с.143-144].

Все вище досліджене і проаналізоване вченим В. Крисаченком дає підстави наголошувати, що власне готи, які проживали в Подністров'ї у III-IV століттях, стояли біля витоків ранньохристиянської культури Подністров'я. Готський історик Йордан наголошував, що: «готи-християни возили за собою розбірні церкви в яких молилися, а також облаштовували християнські храми в печерах та гротах по берегах рік (Подністров'я) по яких проживали» [50,с.27-29].

Сума проаналізованих джерел дає право наголошувати, що з готських племен на території Подністров'я, проживали, як ключова складова значної частина черняхівської культури, ост-готи, які називались так від оноїменового імені короля Остготи. Слід наголосити, що до вивчення християнсько-готської проблеми Подністров'я III-IV століть можуть спиратися також на такі джерела: легенди та міфи, свідчення древніх авторів, археологічні знахідки з могильників черняхівської культури в яких у III столітті н. е. серед варварських племен передгір'їв Карпат і долини Дністра та його приток починає поширюватися християнство, яке проникає з Римської імперії через біженців і купців. Збереглися письмові свідчення древніх авторів про перших єпископів і християнські богослужіння на суміжних східних землях. Давньоримські автори Тертуліан, Феодорит Кирський, Афанасій Олександрійський, Сократ із Костянтинополя та інші пишуть про християнство серед варварських племен, які проживають поблизу північно-східних кордонів Римської імперії. До нашого часу збереглися легенди про Апостола Андрія та його ходіння у Скіфію. У давньоруських літописах згадується перший слов'янський єпископ Андроник, сподвижник Апостола Павла. Апостол Андрій здійснив ходіння в землі Скіфії і дійшов до Новгороду. Цей факт можна вважати перебільшеним, але пропаганда ідей християнства в регіоні Дніпра, очевидно, таки була [59,с.371-376].

Що стосується Андроніка, то такий апостол, зарахований до списку 70-ти апостолів другорядного значення. І цілком можливо, що він був рукопокладений апостолом Павлом на єпископство в слов'янських землях. У давньоруських літописах так і сказано: «Нам, Руси - учитель Павло». Виходить, що на території Подністров'я в римський час вели місіонерську діяльність два апостоли: Андрій і Павло. І про християнство на варварських землях пишуть давньоримські автори. Можливо, місіонерам у деяких племенах удавалося створити християнські громади. Але тоді повинні були зберегтися хоча б якісь сліди християнської діяльності: предмети культового призначення, залишки культових храмів. Римські автори пишуть про те, що варвари для молінь використовують намети для церков. На I Вселенському соборі в 325 році християнські громади були названі - церквою. Цей термін починає застосовуватися до культових храмів - печерних і наземних. На території України пам'ятники цього періоду відзначені, як єпископські центри в Подністров'ї та Криму. Не виключена ймовірність функціонування в ті часи печерних ранньохристиянських храмів як у Криму, так і у Подністров'ї.

У 50-60-і роки XX століття на території України в могильниках черняхівської культури виявлені поховання за християнським зразком. Останнім часом у Карпатсько-Дністровському регіоні зафіксовані знахідки з християнською символікою (форми для виливки натільних хрестиків - на черняхівському пам'ятнику поблизу села Чорнівка Чернівецької області). Поблизу села Стінка Тернопільської області археологом В. Артюхом був виявлений печерний ранньохристиянський храм III-IV століть нашої ери, вирубаний у вапняковій породі, який автор цього дослідження ідентифікує як ранньохристиянський єпископський центр готів.

Слід наголосити, що в плані храм має трапецієподібну форму, вхід розташований із західного боку. Вівтар з двома притворами розташований у східній частині навпроти входу. На стінах храму збереглися графічні знаки та написи, виконані гострим інструментом. Свастика, можливо, являє собою рівносторонній готський хрест, який був широко поширений у III-IV ст. н. е. у готів-християн Подністров'я і який був трохи трохи видозмінений варварськими племенами Карпатського регіону. У єпископському соборі виявлені готсько-латинські літерами, якими користувалися племена черняхівської культури. Готсько-латинський хрест із розширеними кінцями, близький за типом зображенню такого ж хреста на знайденому в готському Криму на надгробку з датою, що відповідає 304 рокові н. е. Більшість християнських зображень указує на ймовірність функціонування храму, у готів-християн Подністров'я, задовго до офіційного прийняття християнства у цьому регіоні у слов'ян. Можливо, до цієї категорії належить і храм поблизу села Монастирок Тернопільської області. Там, поруч із жертвником у вигляді великої плити, що лежить на трьох опорах, був грот, де раніше діяла церква. Матеріал, знайдений під час археологічних досліджень, належить до епохи раннього заліза, готської ранньохристиянської культури III-IV ст. н. е., слов'ян-хорватів та Галицької Русі. Час появи церковного храму в гроті, скоріше за все, як християнський храм виник на базі язичницького святилища задовго до офіційного прийняття християнства приблизно у III столітті, коли у Подністров'ї проживали готи-християни. Після офіційного прийняття християнства в Римі до програми церкви входить християнізація варварів, які проживають на суміжних територіях, томи бачимо що вже в цей час, на територію Прикарпаття й Подністров'я християнство проникало двома шляхами: з північно-східних провінцій Римської імперії (Дакія, Мезія) та з античних міст-колоній Північного Причорномор'я. З міст-колоній таких, як: Ольвія, Тіра, Танаїс, Херсонес та інші, нова віра

передавалася кочовим племенам сарматів, які несли її далі, в інші регіони. На Кам'яній Могилі, на її скелях виявлена християнська символіка, можливо, перших століть н. е. Ці ж готські християнські місіонери принести християнську віру й у Карпатсько-Дністровський регіон, оскільки з II століття після завоювання Дакії, кордони Римської імперії впритул наблизилися до Карпатсько-Дністровського регіону. Обливо їхні візити почастишали після правління імператора Костянтина. В цей час населення території Прикарпаття й Подністров'я було суцільно язичницьким. В основному воно займалося землеробством, його головним богом був Род-Святовит. Цей тип вірування (прамонотеїзм) створював сприятливі умови для навертання деяких Подністровських племен у християнську віру. Як бачимо з археологічних досліджень, християнство навіть внаслідок впливу готів, не стає домінуючою релігією серед народів Прикарпаття та Подністров'я, і нову віру прийняла незначна група населення. Після падіння Римської імперії, відходу готів з Подністров'я, позиції християнства в Посаянні й Подністров'ї виявляються доволі ослабленими. Серед слов'янських племен, які населяють ці землі, починає переважати язичництво, про що свідчать візантійські письмові джерела. Прокопій Кесарійський у VI столітті писав про слов'ян і антів: «вони вважають, що тільки один бог - творець блискавок є владикою над усіма» [9,с.134-135]. Подальші візантійські джерела VI-X століть нашої ери, такі як праця візантійського імператора Костянтина Багрянородного «Про управління імперією», наголошує про послідовну політичну діяльність Візантійської імперії у питанні християнізації регіону Прикарпаття та Подністров'я. Візантійський патріарх Фотій в 860 році описує нам передумови прийняття християнства серед народів проживаючих на Дністрі [1,с.213-214].

Можна наголосити, що новий етап християнізації Прикарпаття і Подністров'я відновлюється в IX столітті і проходить під безпосереднім впливом діяльності святих Кирила та Мефодія, яких патріарх Фотій відіслав в 862-863 роках до Моравського князя Ростислава. При візантійському дворі у патріарха Фотія було переконання, що висилання християнських місіонерів в глибину Центральної Європи (Прикарпаття і Подністров'я) повинно прискорити процес становлення християнства серед слов'ян і других народів, Східної Європи. Німецький вчений Ф. Загіба вважає, що велико-моравські, панонські і дністровські слов'яни були просвічені християнством внаслідок діяльності святих Кирила та Мефодія, які при підтримці князя Ростислава поширювали християнство по всій Центральній Європі [146,с.16-45].

Французський вчений В. Карташов вважає, що християнство в Подністров'я проникло із Велико-Моравської держави [66,с.78].

В документі Папи Римського Йоана XIII 973 року, в якому він звертався до чеського князя Болеслава в зв'язку з заснуванням Празького єпископства, зауважено, що Рим вводив латинську богословську мову в Чехії-Богемії, а також на суміжних територіях Болгарії та Русі-України, відповідно в нашому розумінні ці землі розташовані в Прикарпатті та Подністров'ї [144,р.75-76].

В праці К. Багрянородного «Про управління імперією» ми знаходимо свідчення про суспільно-політичний лад слов'янської держави Великої чи Білої Хорватії (VII-X століття), яка знаходилась на території Прикарпаття та Подністров'я. Згідно свідчень К. Багрянородного «Велика чи Біла Хорватія» була в постійній сфері політичного та релігійного впливу Візантійської імперії. В час написання твору (VII-X ст.) вона була ще не хрещена, очолювалась своїм великим князем, мала кінне і піше військо. Хоча, наголошує Костянтин Багрянородний, в VII столітті частина ховатської знаті була хрещена священниками із Риму, однак в цілому на сьогоднішній час вона очолюється нехрещеним князем. Її територія знаходилась, згідно свідчень Костянтина Багрянородного, за Багібарією (Карпатами), за турками (угорцями), проходила по території Прикарпаття та Подністров'я, де в нижньому Подністров'ї Велика чи Біла Хорватія межувала з паначитами (печенігами). На Заході прикордонною рікою Великої чи Білої Хорватії була ріка (Бісла) Вісла [11,с.375-376].

При такому стратегічному положенні Великої чи Білої Ховатії Візантійська імперія намагалася з усіх сил поширити в ній християнський вплив з самого початку свого існування як великої держави. З джерел ми знаємо, що цей процес проходив з VII по IX століття. Та в 869 році ситуація змінилася в користь наростаючої політичної могутності Велико-Моравського князівства, яке стало християнською державою в Центральній Європі. Спочату князь Святополк, а у подальшому князь Ростислав почав активно поширювати християнство в Словаччину (Нітранський регіон), Закарпаття та в Велику чи Білу Хорватію. В цей час в Прикарпатті та Подністров'ї йшов процес становлення християнства по західному зразку, однак цей процес не був закріплений із-за падіння Велико-Моравської держави, яка була знищена язичниками-уграми [118,с.22]. Однак не викликає сумніву, що у тій чи іншій формі Велика чи Біла Хорватія, як і сусідня Польща знаходилась під впливом

римських християнських місіонерів, які створили єпископський центр в Перемишлі [147,s.8-46], в Галичі, що підтверджують археологічні дослідження [94,c.12-25].

Можна наголосити, що на території Прикарпаття та Подністров'я християнство поширилось ще при житті святих Кирила та Мефодія. Проаналізовані нами джерела дають право зробити висновки, що християнство в Прикарпаття та Подністров'я проникло двома шляхами: з заходу - із Велико-Моравського князівства і з півдня - з Візантійської імперії. Археологічні дослідження в перемишльському замку, які провів А. Жакі, дозволило виявити дві кам'яні будівлі. Перша мала три овальні аспіди, характерні для перед-романських церковних будівель Західної Європи, які схожі на краківську ранньо-християнську каплицю на Вавелі IX-X століття. Вчені визначили її як ранньо-християнську культову споруду (церкву). Не далеко від культової будівлі (церкви) був відкритий чотириохкутний фундамет будівлі, яка як вважає А. Жакі, належала церковному єпископу і послуговувала йому як резиденція [147,s.12-36]. На місці цих двох культових споруд знайдено багато речей, які служили для відправлення християнського культу [126,c.128-129].

Аналіз археологічних джерел від Сяну до Дністра та Прута дають право наголошувати, що Велика чи Біла Хорватія уже на початку X століття християнізована місіонерами з Західної Європи. Згідно свідчень документів імператора Генріха IV в якому він підтверджує папський документ 973 року, стає ясно, що Прикарпаття і Подністров'я знаходилося під впливом Празької єпископії. Її приходи знаходились по поселення, що були розміщені по ріках: Бистриця, Лімниця, Прут, Дністер і по прилягаючих до нього територіях [76, стб.783-789].

В X столітті землі Великої чи Білої Хорватії попадають спочатку з 907-911 років під економічний, а з 993 року під політичний вплив Русі-України. Внаслідок прийняття Руссю-Україною в 988 році християнства із Візантійської імперії і входження Подністровської Хорватії в політичну і релігійну структуру Русі-України в 993 році, починається переорієнтація Прикарпатсько-Дністровського регіону з західного на візантійське християнство. Цю переорієнтацію великі київські князі проводили насильницькими методами [53,c.290-319; c.214-252; c.81-96].

Такий шлях становлення та розвитку християнства в Прикарпатті та Подністров'ї підтверджується археологічними дослідженнями, які вказують на більш раннє знайомство тут з християнством, населення племен черняхівської культури [34,c.334-335]. В результаті археологічних досліджень в Подністров'ї виявлені поховання з труположенням по християнському зразку [26,c.34-39]. Питаннями зародження християнства в перших віках нашої ери в племен черняхівської культури займався дослідник І. Винокур і Є. Симонович, які вважали, що це питання слабо вивчене і його необхідно належним чином вивчати [27,c.112-119; 65,c.20-28].

Попробуємо з'ясувати проблему ранньохристиянських культових храмів III-IV століття нашої ери в Прикарпатті та Подністров'ї [94,c.73]. В римський час, як видно з археологічних джерел в II-IV століттях в Криму християнські церкви знаходились в гротах та печерах, вони зафіксовані і відомі сучасній історичній науці [3,c.7]. Такі ж гроти та печери облаштовані під ранньохристиянські культові споруди, виявлені на Дністрі, що зафіксовано археологічними дослідженнями. В 1998 році, поблизу села Стінка Тернопільської обл., був відкритий печерний ранньохристиянський храм вирубаний в вапняковій породі. В плані храм має трапецивидну форму з входом з західної сторони з вітварем і двома притворами в східній частині. В середині культової споруди знаходяться християнська символіка. Біля вітваря проглядається солярний знак у вигляді свастики, а також докириличні і латинські букви, а також барильєфне зображення пригаючого звіря [29,c.207].

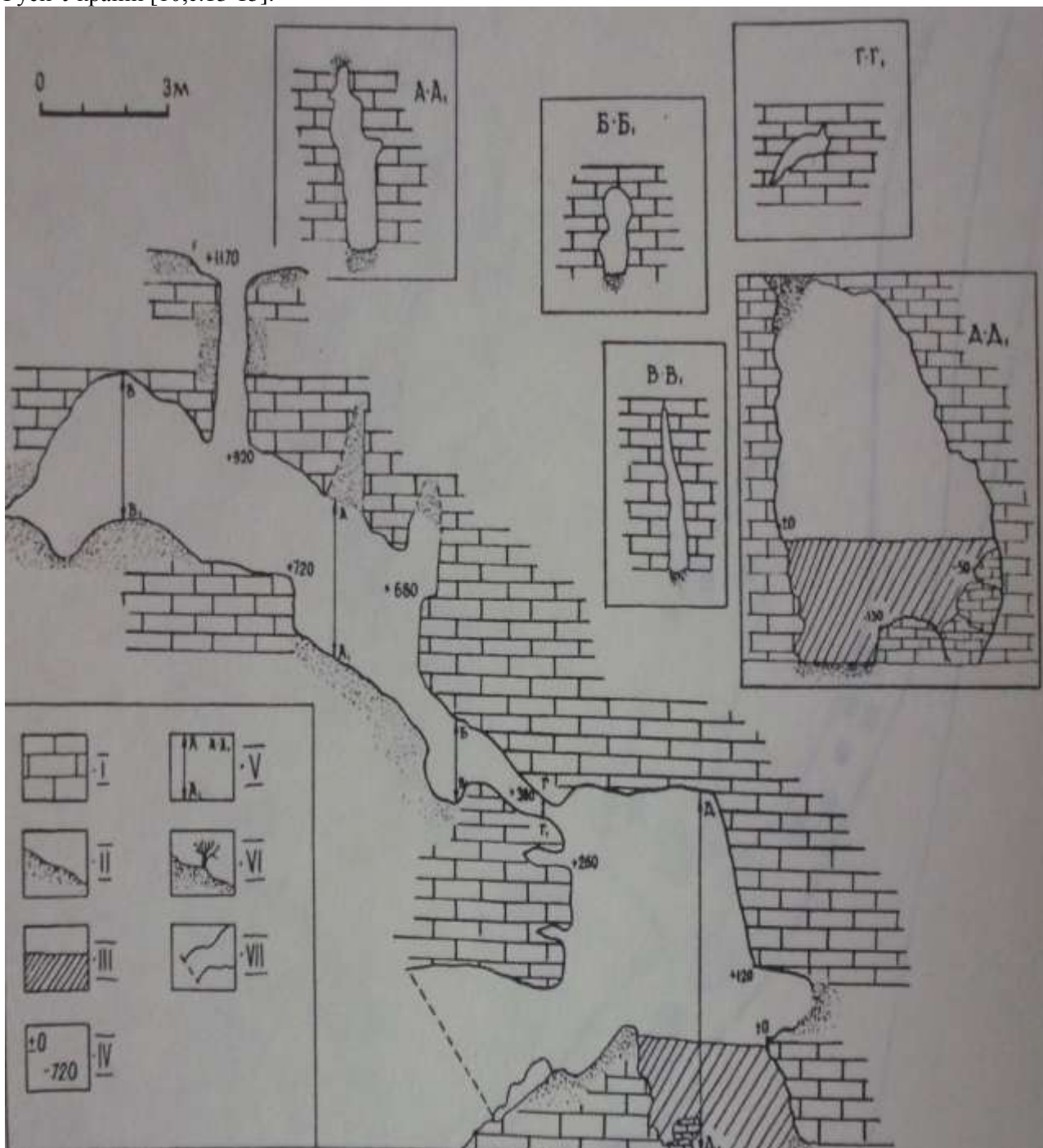
Цей культовий пам'ятник дуже схожий на печерні ранньохристиянські храми знайдені в Криму, які датуються I-II століттям нашої ери. На стародавньому пам'ятнику черняхівської культури (III-IV ст. н. е.), були знайдені фрагменти посуду, на якому збереглися ранньо-християнські знаки, які засвідчені в ранньохристиянському храмі біля села Стінка [114,c.176]. Не виключена ймовірність, що печерний храм біля села Стінка на Дністрі появився в перших віках нашої ери. Цілком ймовірно, що такі печерні ранньохристиянські храми поклали основу печерним християнським монастирям Дністровського регіону, таким, як: Бакота, Непоротово, Лядово, Ципів, Сахарна і ряд других, що ще слабо досліджені в басейні Дністра. Сучасній науці відомо, що ці ранньохристиянські печерні монастирі виникли на базі язичницьких святилищ. Так в Бакоті, до виникнення скального монастиря були язичницькі капища в I віках нашої ери, як в печерах так і на поверхності [34, c.334-335].

Сам християнський монастир відомий своїм активним життям починаючи з XI століття. Розвиток становлення цього християнського пам'ятника з римського часу до епохи утворення Русі-України знаходиться на стадії вивчення [93,c.95-96].

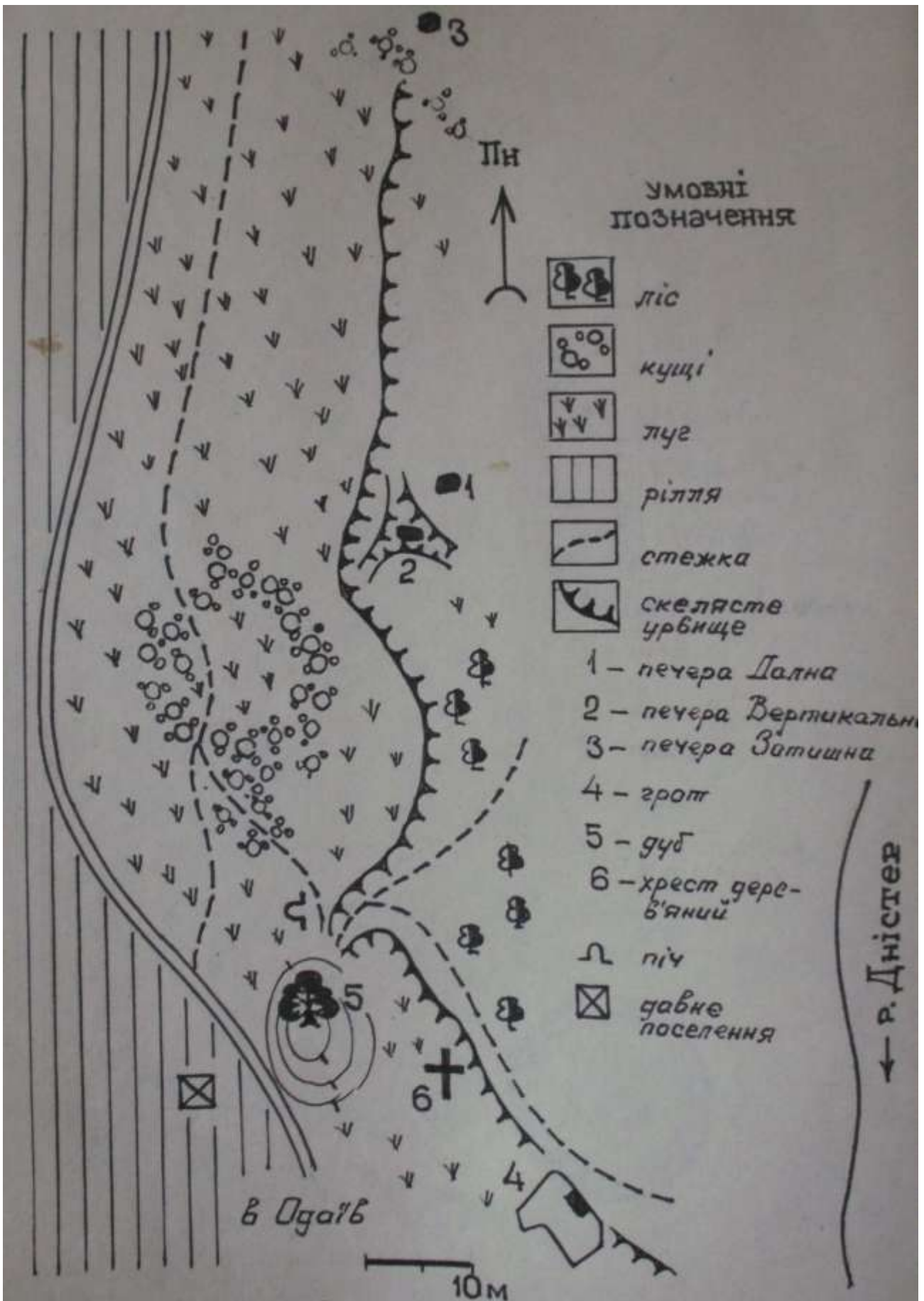
На протязі I тисячоліття нашої ери на Дністрі функціонує ряд язичницьких святилищ, які переросли в ранньохристиянські храми. Ці пам'ятники досліджені археологом Б. Тимошуком в

Чернівецькій обл.: Кулішівка, Бабин, Нагоряни, Зелена Липа. В Тернопільській обл. - Заповідник "Медобори" на Збручі поблизу села Городниця, гори Боги і Звенигород, і цілий ряд других [114,с.3-7]. До їх числа слід віднести святилище біля села Монастирок Тернопільської обл., розташоване в гроті. Пред гротом знаходиться язичницький вівтар. Кам'яна плита на трьох опорах. Де відбувались жертвоприношення. Пізніше це капище було перероблене в ранньохристиянський храм. В гроту бала облаштована християнська церква, а на вівтарі був видобаний хрест [2,с.13]. Про конфлікти між язичництвом та християнством ще в III-IV століттях нашої ери говорять археологічні дослідження, які на могильниках черняхівської культури, розритих язичниками могилах, які захоронені шляхом трупоположення, побачили осквернені християнські могили [34,с.334-335].

Ця боротьба між язичництвом та християнством загострюється і наступній епохі, в IX столітті після прийняття християнства у Велико-Моравській державі та після прийняття християнства в X столітті в Русі-Україні, про що засвідчують археологічні дослідження. Так наприклад на території села Одаїв Івано-Франківської області був зафіксований печерний комплекс, де знаходились язичницькі культові капища, які функціонували з дуже стародавніх часів до християнської епохи Русі-України [10,с.13-15].

Мал. 33. План багаточарового печерного комплексу в селі Одаїв в урочищі Городище.

Мал. 34. Печерний ансамбль Одаїв. Повздовжній переріз.

I – скельні породи; II – ґрунт; III – розкоп; IV – відзначення від нульової позначки; V – попередні перерізи; VI – денна поверхня; VII – інші коридори та гроти.

Серед цих печер слід виділити один грот, який називається «гротом Монаха» [50,с.203-204]. Така назва за ним закріпилась серед місцевого населення села Одаїв і других розміщених поряд населених пунктів [115,с.56-65].

Мал. 35. Християнський хрест зверху верхньої печери печерний комплексу «Монастир». на березі ріки Бистриця.

В 1999 році вченими Українського університету міста Москви були проведені дослідження на притоці Дністра, ріці Бистриці, по якій, як вважають вчені, проживало племінне об'єднання бастарнів. Співзвучність назви ріки і племінного об'єднання «Бистр і Бастар», культові язичницькі святилища тут же, дають нам право припускати, що вони належали цьому племінному об'єднанню [10,с.13-15]. Згідно свідчень В.М. Татіщевим: «слов'янський цар Славен відходячи з Дунайського регіону на рівнину залишив в цьому регіоні сина Бастарна з своїми племенами від назви якого їх називають бастарнами» [113,с.6-8].

Таким чином на ріці Бистриця, навпроти сіл: Вовчинець, Клузів, Угринів, Ямниця, Тязів, Єзупіль, Сілець Тисминського району Івано-Франківськ обл., на північному склоні Вовчинецьких гір в скалі, висота якої приблизно 20 метрів було віднайдено стародавнє святилище [10,с.13-15].

Мал. 36. Реконструкція вигляду печерного язичницького та ранньохристиянського храму «Монастир» Г. Гриценком.

Слід наголосити, що реконструйований Г. Гриценком загальний вигляд церковної споруди «Монастиря» дуже нагадує реконструкцію Олешківської церкви, що на Пруті, яку вчені відносять до ротондних ранньохристиянських кутових споруд епохи Велико-Моравської церковної архітектури, які поширювалися від Перемишля, столиці Посяння по Подністров'ю, від Галича до Прута [119, с.145-165, с229].

Мал. 37. Реконструкція Олешківської церкви-ротонди, що на річці Прут.

Власне за таких обставин, церковна споруда, як і весь ранньохристиянський комплекс печерного монастиря у місцевого населення сіл: Вовчинець, Клузів, Угринів, Ямниця, Тязів, Єзупіль, Сілець і других, називається «Монастир». Якщо врахувати, що неподалік знаходиться с. Крилос на горі якого віднайдено центр стародавнього Галича, із якого по ріці Лукві, а потім по Дністру і Бистриці, яка в нього поряд впадає, можна було швидко сполучатися, то без сумніву «Монастир» з точки зору великого культового центру на річці Бистриці, міг мати в стародавні часи велике значення. Дослідження даного пам'ятника, дає право наголошувати, що «Монастир» велике язичницьке святилище, яке переросло в ранньохристиянський центр, «Монастир», християнський відлік якого слід починати з готської присутності в регіонах Подністров'я, а тобто з III-IV століттях нашої ери [10,с.13-15].

Поки що окрім упомянутих ранньохристиянських культових пам'ятників в Подністров'ї їх археологічно виявлено дуже мало, що дає нам право говорити, що вони мали вплив на розвиток християнства не тільки на регіон ріки Бистриця, а можливо й на регіон Верхнього Дністра. Дане питання потребує подальшого дослідження, та очевидно, що християнські печерні монастирі починають функціонувати в Подністров'ї після витіснення язичницьких жреців з їх капищ християнськими місіонерами. Таке бистре становлення християнства в Прикарпатті та Подністров'ї можна пояснити тим, що дана територія була контактною зоною різних народів і держав. Тут здавна проходила боротьба за сфери впливу, в тому числі і релігійного між римським та візантійським християнством. Слід зауважити, що скельні монастирі на Дністрі дуже схожі на римські християнські культові храми перших віків нашої ери, що дає нам право наголошувати, що з самого початку до епохи Русі-України, Прикарпаття та Подністров'я входило в сферу римської християнської церкви. Власне цим і можна пояснити велику кількість печерних монастирів і храмів в регіоні Прикарпаття та Подністров'я [49,с.118-161].

Після включення Прикарпаття та Подністров'я в етно-політичну інфраструктуру Русі-України тут починає домінувати візантійський вплив церковної організації Костянтинополя. Сюди із Костянтинополя починають прибувати християнські місіонери, які підтримані структурою політичної християнської влади Русі-України, розпочали боротьбу проти язичників. Все це привело до того, що західно-римський християнський вплив, почав мати менший вплив в Дністровському регіоні [114,с.176-181].

Таким чином, як бачимо із проаналізованих вище джерел, Прикарпаття та Подністров'я, як складова частина Центральної Європи з перших століть нашої ери входило в зону поширення християнства. Після розпаду Римської імперії починається масове проникнення християнських місіонерів в регіон Прикарпаття та Подністров'я. Власне з III-IV ст. н. е. спостерігається процес виникнення печерних ранньохристиянських храмів. Цей період в історії християнства добре вивчений в Криму, та недостатньо вивчений в Прикарпатті та Подністров'ї, де ряд скельних і печерних ранньохристиянських пам'ятників зароджуються теж в перші століття нашої ери, що бачимо з вивчених настінних християнських знаків з печерної церкви біля села Стінка [53,с.290-319; с.214-252; ,с.81-96].

Після прийняття християнства в Києві в X-XI століттях активізувалася боротьба з язичництвом, особливо на землях Подністров'я [29,с.206], оскільки тут в багатьох місцях ще зберігалися язичницькі капища. В ці регіони церква направляє для боротьби з ними монахів-схимників, які поодиночі і невеликими групами селяться в культових місцях в основному в гротах та печерах і витісняють з відтіля язичницьких жреців. Таким чином в Прикарпатті та Подністров'ї у XII-XIII століттях прослідковується остаточне становлення візантійського християнства у цій ключовій частині Русі-України [53,с.290-319; с.214-252; ,с.81-96], оскільки на протязі XI-XIII століть тут йшла активна боротьба між язичництвом та християнством, яка завершилась перемогою християнства. Слід наголосити, що культові християнські пам'ятники тут, в цілком могли зберегтися в гротах, скалах та печерах по усьому басейну Дністра і сьогодні вони потребують подальшого дослідження, як джерела по історії розвитку та становлення християнства в Прикарпатті та Подністров'ї. Офіційне прийняття християнства в Русі-Україні по візантійському зразку відбулося в 988 році, однак деякі письмові та археологічні джерела засвідчують, що християнство на вивчаємій нами території, зокрема регіоні Прикарпаття та Подністров'я, має більш глибокі корені. Власне на прикладі Українського Прикарпаття та Подністров'я можна прослідкувати процес становлення християнства в Центральній Європі і зокрема на території Русі-України. Багаточисельні пам'ятники збереглися до нашого часу в гротах, скалах та печерах по передгір'ях Карпат та долинах Дністра і його притоках. За таких обставин можна наголосити, що християнство в Подністров'я в III-IV століттях нашої ери йшло двома шляхами: із Риму через Дакію і через Іллірію в Паннонію у Прикарпаття та Верхне

Подністров'я [126,с.28]. Такий шлях становлення та розвитку християнства в Прикарпатті та Подністров'ї підтверджується археологічними дослідженнями. Про існування християнства в племен черняхівської культури вказує археолог В. Войнаровський. В результаті його археологічних досліджень в Подністров'ї виявлені поховання з труположенням по християнському зразку. На поселеннях черняхівської культури III-V століть нашої ери Чорнівка I, на Буковині, була знайдена пряслиця із обломка амфори, де зображено три хреста, а також кам'яна форма для відливання натільних хрестиків [33,с.87].

Питаннями зародження християнства в перших віках нашої ери в племен черняхівської культури займався український дослідник І. Винокур [26,с.3-6], і російський дослідник Є. Симонович [108,с.21-29]. Дослідники наголошували, що поховання Подністров'я з труположеннями тотожні погребальним християнським обрядом III-IV століть нашої ери [53,с.290-319; с.214-252; с.81-96].

Попробуємо реконструювати вірогідність існування ранньохристиянських культових храмів перших століть нашої ери в Прикарпатті та Подністров'ї [146,с.12-49]. В римський час в Криму християнські церкви знаходились в гротах та печерах, вони зафіксовані і відомі сучасній істопичній науці [126,с.73]. Такі ж гроти та печери облаштовані під ранньохристиянські культові споруди, виявлені на Дністрі, що зафіксовано археологічними дослідженнями поблизу села Стінка Тернопільської обл., був відкритий печерний ранньохристиянський храм вирубаний в вапняковій породі. В плані храм має трапецивидну форму з входом з західної сторони з вівтарем і двома притворами в східній частині. В середині культової споруди знаходяться як християнська так і язичницька символіка. Біля вівтаря проглядається солярний знак у вигляді свастики, а також докириличні і латинські букви, а також барильсфне зображення пригаючого звіря, а також язичницькі тампоподібні знаки близькі до сарматських [3,с.7]. Докириличні знаки зафіксовані на фрагменті посуду знайденого на черняхівському поселенні знайденого на черняхівському поселенні поблизу села Бакота Хмельницької обл. Грецькі та латинські письмена були в користуванні серед варварських племен в римський час, про що свідчить чорноризець Храбр [32,с.20]. Уламок ліпного посуду з латинськими літерами був знайдений на поселенні Ріпнів 2 в верхів'ї Західного Бугу [14,с.4-11]. Приблизно такі ж знаки були зафіксовані в печерній церкві біля села Стінка. Цей культовий пам'ятник дуже схожий на печерні ранньохристиянські храми знайдені в Криму, які датуються III-IV століттями нашої ери [126,с.73].

Не виключена ймовірність, що печерний храм біля села Стінка на Дністрі появився в перших століттях нашої ери. Цілком ймовірно, що такі печерні ранньохристиянські храми поклали основу печерним християнським монастирям Дністровського регіону, таким, як: Бакота, Непоротово, Лядово, Ципів, Сахарна і ряд других, що ще слабо досліджені в басейні Дністра [53,с.290-319; с.214-252; с.81-96].

Сучасній науці відомо, що ці ранньохристиянські печерні монастирі виникли на базі язичницьких святилищ. Так в Бакоті, до виникнення скального монастиря були язичницькі капища в I століттях нашої ери, як в печерах так і на поверхності [29,с.207].

Слід звернути увагу, що в Бакоті дослідники К.Н. Мельник і В.Б. Антонович, які досліджували місце розташування монастиря вважали, що окремі з печер в урочищі «Монастирско» використовувались в значно більш давні від XI-XII століття язичницькі часи [85,с.120].

Сам християнський монастир відомий своїм активним життям починаючи з XI століття, не виключено, що окремі ранньохристиянські церкви виникли в цьому місці ще в перших століттях нашої ери. Розвиток становлення цього християнського пам'ятника з римського часу до епохи Русі-України знаходиться на стадії вивчення [53,с.290-319; с.214-252; с.81-96].

На протязі I тисячоліття нашої ери на Дністрі функціонує ряд язичницьких святилищ. Ці пам'ятники досліджені археологом Б. Тимощуком в Чернівецькій обл.: Кулішівка, Бабин, Нагоряни, Зелена Липа. В Тернопільській обл. - Заповідник «Медобори» на Збручі поблизу села Городниця, гори Боги і Звенигород, і цілий ряд других [114,с.176]. До їх числа слід віднести святилище біля с. Монастирок Тернопільської обл., розташоване в гроті. Пред гротом знаходиться язичницький вівтар. Кам'яна плита на трьох опорах, де відбувались жертвоприношення. Пізніше це капище було перероблене в ранньохристиянський храм. В гроті бала облаштована церква, а на вівтарі в якій був видовбаний хрест. Не виключено, що цей ранньохристиянський храм виник в римський час [27,с.112-113; с.95-97.].

Про конфлікти між язичництвом та християнством ще в I століттях нашої ери говорять археологічні дослідження. Так на могильниках черняхівської культури спостерігається процес розриву могил з труположенням, що може говорити, про наявність християнських культових поховань. На думку дослідника В. Войнаровського в I століттях нашої ери в регіоні Подністров'я

християнами, що боролися з язичниками були племена готів та даків. Слов'яни, на думку дослідника, притримувалися язичницької віри [33,с.87]. Велику проблему в процесі християнізації створила значна кількість язичницьких культових святилищ, які користувались підтримкою місцевого населення. Християнська церква повела з ними боротьбу. Для цього в ті місця, де вони активно функціонували направлялись монахи-схимники, які поселялись на території цих святилищ і витісняли з відтіля язичницьких жреців. Так, наприклад, на території села Одаїв Івано-Франківської обл. експедицією УУМ був зафіксований печерний комплекс, де знаходились язичницькі культові капища, які функціонували з дуже стародавніх часів до епохи Русь-України, як засвідчують археологічні джерела. Серед цих печер слід виділити один грот прямокутної форми видовбаний в гіпсовій породі який називається «гротом Монаха» [84,с.14-21]. Така назва за ним закріпилась серед місцевого населення села Одаїв і других розміщених поряд населених пунктів. В Чернівецькій обл., поблизу села Комарів досліджено в скалі «Христища» навпроти Бакотського печерного монастиря виявлено язичницьке святилище під назвою «Турецька хата». Окрім жертovníка і крісел вирубаних в вапняковій породі віднайдені пази для вміщення дерев'яних конструкцій, що може говорити про те, що це святилище було перероблене в житлове приміщення для християнських монахів-схимників. Шурф піля подошви скали під капищем виявив керамічний матеріал перших століть нашої ери і Русь-України. З присутністю в регіоні християн збереглися назви: «грот Монаха», «Христища» біля села Комарів Чернівецької області, «Монастирско» біля села Бакота Хмельницької області, та «Монастир», що на Вовчинецьких горах в Тисменецькому районі Івано-Франківській області [2,с.13].

Проведені дослідження на притоці Дністра Бистриці, на правому березі, біля села Ямниця, Тисменецького району, Івано-Франківської області, на Вовчинецьких горах, на північному схилі на висоті 70-80 метрів, де й зафіксовано скельну культову пам'ятку. Серед місцевого населення сіл: Вовчинець, Клузів, Угринів, Ямниця, Тязів, Єзупіль, Сілець та інших, дана пам'ятка має назву «Монастир». Слід зауважити, що скельне святилище знаходиться в восьми кілометрах від стародавнього Галича.

Розглянемо скельні печери над рікою Бистриця з точки зору наявності в давнину язичницького святилища і раннього християнського монастиря. Визначний дослідник язичницьких святилищ і ранньохристиянських монастирів Б.О. Тимошук вважає, що в Галицькій Русі скельні дохристиянські святилища були зайняті після витіснення язичників християнськими місіонерами [114,с.176-181]. Також Б.О. Тимошук наголошує, що в останній час в Західних областях України відкриті і досліджені залишки язичницьких святилищ, які функціонували і в християнський час [115,с.56-57]. Дане стародавнє культове святилище має в аналогії з культовими печерними капищами-монастирями, які виявлені в останні роки в Дністровському регіоні і які переросли в християнські [53,с.290-319; с.214-252; ,с.81-96]. Пам'ятка під народною назвою «Монастир» являє собою скельний масив на північному схилі Вовчинецьких гір, з овальною площадкою культового призначення розміром 15x30 м., яка розташована на вершині цих скель. З її верхньої ритуальної площадки добре проглядається долина ріки Бистриця з розташованими поблизу селами: Вовчинець, Клузів, Угринів, Ямниця, Тязів, Єзупіль, Сілець. Ця площадка дуже добре освітчується сонцем на протязі сонячного дня і дає право зробити припущення, що жреці язичницького капища віддавали перевагу сонячному культу [10,с.13-15]. Більшість сучасних дослідників, в тому числі М. Бандрівський вважає, що в Галичині в дохристиянській релігії існував яскраво виражений космічний культ, в якому сонце вважалось, як верховне божество. Особливо воно проявлялось у хорватів. Про небесну суть цього знаку широко відомо в стародавній Європі. Ідея кола зафіксована в усіх релігійних культурах Карпато-Дунайського басейну [13,с.20-23].

Нище площадки в стінному скелястому масиві висотою 15-20 метрів, який являє собою гіпсову породу, зверненому в бік долини ріки Бистриця, розташовані печери карстового походження. Деякі з них мають сліди штучної обробки. Зафіксовано 5 печер глибиною віж 3 до 15 метрів карстового походження деякі із них мають сліди штучної обробки. Попередньо можна вважати, що скельний комплекс печер «Монастир» міг послугувати в стародавні часи як сховище для первісних людей, пізніше, як релігійне святилище. На верху скелі знаходилась площадка для відправлення культів в честь сонячного бога, яке зафіксовано в стародавнього населення Прикарпаття і Продністров'я, що вірно було зазначено вченими XIX століття при вивченні слов'янської релігійної культури стародавньої Галичини [47,с.163-173].

Можливо в християнські часи цей скельний комплекс став притулком для монахів-схимників. Такі притулки відомі в басейні ріки Дністер [12,с.11-13].

Більшість сучасних дослідників, зокрема Б.О. Тимошук, який дослідив святилища стародавніх слов'ян, вважає, що переростання язичницьких релігійних центрів в ранньохристиянські, розміщених

в скелястих масивах, цілком могло мати місце, їх язичницькі назви, після прийняття християнства, ставали християнськими [115,с.56-57], прикладом тому може послугувати релігійний скельний комплекс поблизу сіл: Вовчинець, Клузів, Угринів, Ямниця, Тязів, Єзупіль, Сілець який із стародавніх часів відомий місцевим жителям під назвою «Монастир» [53,с.290-319; с.214-252; с.81-96].

Питання функціонування християнства в Західних областях України в римський час, поки що недостатньо вивчено, та сума виявлених фактів дає подальший напрямок для вивчення вченими даної проблеми [53,с.290-319; с.214-252; с.81-96]. Подальший активний розвиток християнства вчені прослідковують в епоху Візантійської та Велико-Моравської держави(VIII-IX ст.) [56,с.4-38; с.4-44]. Вивчення розвитку християнства в Русі-Україні в цей час, це складне питання, яке має велике значення для української християнської церкви. Воно і до цих пір слабо вивчене. Безсумнівно, що його з'ясування слід прослідковувати через призму релігійних зв'язків західного слов'янства з стародавньою Руссю-Україною на зорі її політичного життя. Власне сьогодні з'ясування питання єдиного християнства в Україні повинно складати основне завдання сучасної української релігійної історіографії. Нам відомо, що з IX по XIII століття, не Візантія і Болгарія, а Мораво-Паннонія, Чехія та Польща були близькими християнськими сусідами Русі-України, а Велика Моравія була найбільш раннім зародженням християнства у слов'ян та Кирило-Мефодіївської релігійної писемності, яка стала основним джерелом для всіх слов'янських християнських держав в тому числі і для Русі-України [56,с.4-38;с.4-44].

З другої сторони християнство яке стало домінуючим у культурі та літературі в стародавні часи не могло обійти і стародавню Русь-Україну. Християнство в цей час могутній історичний фактор, дія якого простягається на усі сусідні з Руссю-Україною слов'янські народи, без вивчення якого не можна зауважити історично-релігійні процеси, які проходили у ті далекі часи. Однак слід зауважити, що в науковій релігійній літературі IX століття відчутний християнсько-візантійський і відчасти християнсько-болгарський вплив на давньоукраїнське суспільство, культуру. Ми не знаходимо монографій в яких би були згруповані могутні сліди західнохристиянського впливу на Русь-Україну [56,с.4-38;с.4-44]. Тому залишаються не в'ясненими обшири західнослов'янського християнського впливу на давньоукраїнську релігійну культуру, час її проникнення в Русь-Україну, специфічні риси західнохристиянського відображення на давньоукраїнській християнській літературі IX-XIII століть. Незауважено значний вплив і західнохристиянських середньовічних легендарно-історичних сказань, в яких найбільш яскраво проявляються особливості західно-християнського світобачення[56,с.4-38;с.4-44].

Основна причина не вивчення впливу західних християн полягає в тому, що закарпатські і прикарпатські слов'яни у найстародавнішу пору не приймали участі у кристалізації християнського життя Русі-України, а значить не були тим етносом, який би міг релігійно, а одже культурно і духовно впливати на процеси, що проходили навколо християнського Києва [56,с.4-38;с.4-44].

Одним із головним свідчень для такого наукового світобачення стало свідчення «Повісті минулих літ» (XII ст.) автор якої стверджував, що вчителями стародавніх українців в області християнської релігії були царгородські і корсунські греки з прибуттям яких одночасно весною 988 року до Києва появилася слов'янська грамота. Оскільки дане свідчення узгоджувалось з свідченнями пам'ятників давньоукраїнського письма, то цей збіг обставин дав можливість стверджувати сучасним вченим в правильності свідчення середньовічного джерела, що джерелом української християнської культури була візантійська релігійна культура [56,с.4-38;с.4-44].

До сьогоднішнього часу ця схема успіла отримати статус безперечного догмата. За таких обставин в нашій історіографії втратило вагомий зміст питання участі Заходу і його посередника західного християнства в початковій долі українського релігійного і культурного процесу. Якщо згодитися що тільки один християнсько-візантійський вплив на Русь-Україну був домінуючим до X століття, то тим самим ми зовсім відкидаємо західний релігійний вплив і західно-християнський зокрема. За таких обставин цей вплив майже зовсім не вивчався [56,с.4-38;с.4-44].

Російська і радянська історіографія небажала відшукувати вплив християнського заходу на Русь-Україну в IX-XIII століттях. Вона не бачила в такому християнському впливі взаємозбагачення. Власне такою точкою зору керувались вчені в час Шьоцера, значна більшість тогочасної релігійно-православної науки. Власне ця православно-християнська еліта і сьогодні вважає, що візантійський релігійний вплив на Русь-Україну був єдиним і визначальним [53,с.290-319; с.214-252; с.81-96].

Очевидно що питання про західний культурний і західно-християнський вплив суджено було стати як би другою стороною однієї і тої ж історичної загадки - чи дійсно виросла давньоукраїнська культура виключно із одного болгаро-візантійського християнства, чи вона при своєму виникненні

всмоктувала в себе інші іноземні культурні впливи, серед яких, значна частина давньоукраїнського населення, зокрема Прикарпаття і Подністров'я, могла належати до західно-християнської культури. Однак, така позиція вивчення питання у радянський час відкидалась майже зовсім. Закарпатський, Прикарпатський і навіть Волинський регіон, зв'язаний з західними сусідами, їх вплив, відкидався і вважався ворожим, завойовницьким католицько-єзуїтським і т. д. При таких політичних обставинах вивчення релігійного впливів: готів, моравів, поляків, чехів, на Русь-Україну було неможливо. Все обгрунтовувалось з не наукової точки зору, а отже готський, польський, чехо-моравський впливи на Русь-Україну якщо обгрунтовувався, то тільки в поганому розумінні [56,с.4-38; с.4-44].

В науковій літературі окремі випадки проникнення західного християнства в українську релігійну культуру в різних областях відзначено неодноразово і підтверджено фактичними даними, однак зважуватися на конкретизацію фактів у питанні впливу західного християнства на Русь-Україну вчені не наважувались. При таких умовах в XIX столітті важко було доказати, що один латинський пенітенціал і слов'янський елітимейник, які були в обиході в Русі-Україні перейняті в західних християн є побутовим надбанням, як і зразки юридичного права, які Русь-Україна перейняла на заході [111,с.110-124]. Джерела вказують на те, що ще в XII та XIII століттях в Русі-Україні було поширене правило перейняття усього найкращого з західного християнства, як і західно-європейських країн [51,с.251-258].

Однак записаний на початку XII століття на сторінки офіційного курсу української історії офіційний візантійський релігійний вплив дуже витіснив західний вплив у політичному та релігійному розумінні. Західний вплив внаслідок домінування візантійського та болгарського став в Русі-Україні менш політичний. Візантійська релігійна ідеологія стала домінуючою і звичайно робила все, щоби західна релігійна ідеологія не змогла утвердитися і залишити за собою якісь, притаманні тільки їй характерні риси в українській християнській культурі. Однак не дивлячись на такий сильний тиск візантійської християнської культури в XII і особливо XIII столітті на Русь-Україну поширюється західний християнський вплив. Якщо розмежувати його хронологічно і історично то ми бачимо, що в попередні віки VII-VIII століття, межі давньоукраїнської християнської культури безпосередньо межували з польською, паннонською (словацькою) та чеською християнськими культурами. Навіть в XII столітті український митрополит Никофор знав, що сусідство з Польщею заставляє Русь-Україну переймати чужі звичаї і релігійні вчення. По словах Пулкави (XIV ст.) в склад Святополкової держави (IX ст.) входила і частина Західних областей стародавньої Русі-України. Наш початковий літопис теж намагається поріднити полян з Понноно-Моравією, Чехами і Ляхами [91,с.14].

При територіальній близькості цих народів було би дивним щоб стародавні чехи, словаки, поляки і українці утримувалися від взаємопроникнення християнських культур. Важко повірити, що інородні греки-візантійці були першовчителями християнства в українців. В кінці X століття, як видно із правила митрополита Іоана II, на окраїнах Русі-України зберігались християнські звичаї, які були в західних народів: чехів, моравів, поляків. Як свідчать археологічні джерела через українські землі з не запам'ятних часів пролягали торговельні шляхи, які зближували українські племінні об'єднання не тільки з греками і болгарами, але й з західними народами. Такі тісні контакти Західної Європи і Русі-України засвідчують візантійські та арабські джерела. Найяскравіше про контакти племінних об'єднань слов'ян з західним світом нам розповідає в своєму творі К. Багрянородний [11,с.334-338].

На ранні торгово-економічні зв'язки Русі-України з Заходом через Польщу вказують і назви стародавньої англо-саксонської монети «Scilling», яка згадується літописом під 885 і 964 роками і яка перейшла до нас в польській формі «шеляг» - «szelag» [134,с.223-224; с.310-315].

За словами єврейського мандрівника X століття Ібрагіма Ібн-Якуба: «Руси вели торгівлю з Краковом і Прагою» [63,с.159-160].

По цих торгових шляхах в IX-X століттях в Русь-Україну приїжджали релігійні (католицькі) місіонери. Достойно відомо, що в XI столітті в Русь-Україну приїжджали купці з Відня, Аусбурга. По дорозі в Русь-Україну вони проїжджали Пешт і Остригом. В XI столітті Русь-Україна була тісно зв'язана з західним світом через такі міста як Галич і Перемишль. У більшій мірі, наголошують вчені, зв'язки з Заходом були із-за економічних інтересів, однак не слід виключати і релігійних. При Володимирі Святославовичі в X столітті Русь-Україна мала торгово-економічні та політичні взаємовідносини з західними державами. В Русь-Україну прибували західні релігійні місіонери, яких великий князь київський зустрічав з пошаною. В цей же час київські князі приймали посольства від папи римського, володарів західних держав. Джерела наголошують, що в X столітті великий київський князь Володимир Святославович «жив в мирі та любові з Угорщиною, Польщею та Чехією» [106,с.412-413]. Ніякої нетерпимості до іноземців в стародавній Русі-Україні не було, для

купців з Західної Європи, релігійних місіонерів двері завжди були відчинені. Навіть тоді коли грецька ієрархія уже веліла почати свою пропаганду релігійної нетерпимості в Русі-Україні і її столиці Києві. В цей же час в релігійному обширі ще функціонували різні християнські доктрини, які можна було вільно поширювати. По словах Тітмара (який помер в 1018 році) на початку XI століття в Київ уже був великим містом до якого приїжджали представники західних країн. Тітмар згадує датчан, жидів, поляків, вірменів, хозарів. В місті «Латина», під якими слід розуміти католиків була однією з могутніх конфесій. В місті спостерігається в XI столітті релігійна боротьба між грецькою ієрархією з основною релігійною конфесією латинською (католицькою). Особливо ця боротьба загострюється після 1054 року, тобто після розколу церкви. В XI столітті спостерігається в Русі-Україні боротьба цих двох конфесій за право бути панівною. Ця боротьба на даному етапі закінчилась перемогою візантійської церкви, але в подальшому вона не закінчилась і в XIII столітті почали брати верх католики. Однак в кінці XII століття було проголошене релігійне віротерпіння і як видно із «Слова о полку Ігоревім»: «При дворі князя Святослава Всеволодовича співали славу і німці і венециї, греки і морави». В цей же час ранньохристиянська ідея появляється в давньоукраїнських літописах, де зауважується перемога в 1111 році християн-українців над половцями. Ця подія стала відома: «грекам, уграм, ляхам, чехам і дійшла аж до Риму». Те що для Заходу Русь-Україна була відомою державою виділо із сідчень Равенського географа, який в IX столітті знав повну картину розвитку племінних князівств від Перемишля до Києва. Все це розвінчує точку зору візантійців, що в XI-XII столітті в Русі-Україні був тільки один, культурний, релігійний шлях розвитку - візантійський. Скоріше всього, що візантійські літописці при описі культурного, релігійного простору Русі-України, зробили все що б викинути із джерел будь-які ознаки західнохристиянського впливу, або якщо залишити то тільки з негативної точки зору, тому західнохристиянський вплив слабо відображений в джерельній базі X-XIII століть і потребує подальшого наукового дослідження [45,с.22-23].

Однак слід зауважити, що поодинокі спроби його дослідження були здійснені в радянський час. По цій проблематиці був випущений збірник наукових праць «З історії міжслов'янських зв'язків» в якому в окремих статтях, витяги яких будуть приведені вище є певний натяк на реальне взаємопроникнення в першу чергу західно-слов'янської релігії, культури, передусім польської та чеської [45,с.5-98].

Так укладач збірника історик Я. Ісаєвич, наголошував на необхідності дослідження спільних літературно-християнських надбань, які характерні для східно-слов'янських та південно-слов'янських народів. Багатогранні релігійні контакти південних, західних слов'ян з давньоруською народністю, наголошує Я. Ісаєвич, заслуговують окремого розгляду. Якщо йдеться про західних слов'ян то і в них релігійні, культурні взаємини започатковані ще в добу Русі-України X-XIII століть [62,с.13]. Порівняно краще вивчені релігійні контакти Русі-України з Велико-Моравською державою та Чехією [109,с.23-56]. Культурні взаємини з Польщею менш досліджені, що пояснюється в першу чергу станом дослідження джерел. Однак є всі підстави вважати, що релігійні книги стародавньої Русі-України були добре відомі в Польщі в X-XII століттях [130,р.225]. Протягом XII-XIII століть прослідковуються великі релігійні взаємопроникнення Русі-України з Польщею [61,с.261-275].

Протягом тривалих століть давньоукраїнські джерела використовували при написанні польської історії такі польські історики та хроністи, як Я. Длугош, М. Стрийковський, які намагалися показати славетні сторінки давньоукраїнської християнської історії і їх зв'язки з Західною Європою [105,с.36-37].

Привертають увагу регіональні релігійні зв'язки Галичини з ближніми землями Польщі. Власне ця земля Русі-України відіграла велику роль у релігійних та культурних взаєминах з західними християнами. Це проявилось в галузях релігійної архітектури де під впливом заходу в Галицькій землі порівняно рано склалася місцева релігійна архітектурна школа [102,с.461].

Успенський собор в Галичі має певні особливості використання романської будівельної техніки та елементів декору, що засвідчують наявність зв'язків з тогочасним мистецтвом країн Центральної Європи [56,с.4-38;с.4-44].

На утворення галицької релігійної архітектурної школи певний вплив мали взаємини Прикарпаття з Велико-Моравською державою (кінець IX - поч. X ст.) [86,с.22-23].

Відома за археологічними розкопками Богородична церква у Перемишлі кінця X століття, була збудована у велико-моравських традиціях, як ротонда з трьохчвертною аспидою [60,с.102].

Подібні за планом ротонди споруджувалися в Польщі та Чехії до кінця XIII століття. В Галичині в наступних століттях відома цього типу білокам'яна Миколаївська ротонда середини XII століття у Перемишлі [158,с.34-44; с.75-77].

Характерно, що П'ятницька церква в Бужку, яка була відновлена в 1708 році майже повністю нагадує за розмірами першу ротонду у Перемишлі. Деякі ротонди в Карпатському регіоні тотожні з Іллінською білокам'яною ротондою в Галичі і ротондою Миколаївського монастиря в Мукачеві та Олешкові на Пруті. Такі ротонди мають всі ознаки велико-моравських одно типів [134,s.223-224;s.310-315].

Характерно, що їх продовжували будувати і в романський час в Чехії (Юра на Ріпу, Голубиці та інші), відома також одна в Польщі (Стшельно) [86,c.24].

З велико-моравськими традиціями можна пов'язати горячинську ротонду біля Ужгорода, яка датується кінцем X століття. Цього ж типу ротонда X-XI століття збереглась в Угорщині в Корчеві, на території колишньої Земплинської жупи [163,s.134-158].

Можна припустити, наголошує І. Могитич, що церкви-ротонди в Галицькій Русі виникли, напевно під впливом архітектури Чехії. Взаємозв'язки східних та західних слов'ян в сфері ранньо-середньовічної архітектури були різнобічними, цим і можна пояснити проникнення романського архітектурного декору в Русь-Україну [148,s.204-210].

Характерно, що таке наше світобачення корелюється з ходом історичних подій та джерелами [134,s.223-224; s.310-315].

Візантійські джерела VI-X століть нашої ери, такі як праця К. Багрянородного "Про управління імперією", наголошує про послідовну політичну діяльність Візантійської імперії у питанні християнізації регіону Прикарпаття та Подністров'я. Візантійський патріарх Фотій в 860 році описує нам передумови прийняття християнства серед народів проживаючих на Дністрі [86,c.25].

Можна наголосити, що цей процес проходив під безпосереднім впливом святих Кирила та Мефодія, яких патріарх Фотій відіслав в 862-863 роках до Моравського князя Ростислава. При візантійському дворі у патріарха Фотія було переконання, що висилання християнських місіонерів в глибину Центральної Європи повинно прискорити процес становлення християнства серед слов'ян і других народів, що проживали в Прикарпатті та Подністров'ї. Німецький вчений Ф. Загіба вважає, що велико-моравські, паннонські і дністровські слов'яни були просвічені християнством внаслідок діяльності святих Кирила та Мефодія, які при підтримці князя Ростислава поширювали християнство по всій Центральній Європі [56,c.4-38;c.4-44; 134,s.223-224;s.310-315].

Французський вчений В. Карташов вважає, що християнство в Прикарпаття та Подністров'я проникло із Велико-Моравської держави [153, pag.213-214]. В документі Папи Римського Йоана XIII від 973 року, в якому він звертався до чеського князя Болеслава в зв'язку з заснуванням Пражського єпископства, зауважено, що Рим вводив латинську богословську мову в Чехії, а також на суміжних територіях Болгарії та Русі, відповідно в нашому розумінні ці землі розташовані в Прикарпатті та Подністров'ї [146,s.23-45, s.56-74].

В праці К. Багрянородного «Про управління імперією» ми знаходимо свідчення про суспільно-політичний лад слов'янської держави Великої чи Білої Хорватії (VII-X століття), яка знаходилась на території Прикарпаття та Подністров'я. Згідно свідчень К. Багрянородного Карпато-Дністровська держава "Велика чи Біла Хорватія" була в постійній сфері політичного та релігійного впливу Візантійської імперії. В час написання твору (VII-Xст.) вона була ще не хрещена, очолювалась своїм великим князем, мала кінне і піше військо. Хоча, наголошує К. Багрянородний, в VII столітті частина ховатської знаті була хрещена священниками із Риму, однак в цілому на сьогоднішній час вона очолюється нехрещеним князем. Її територія знаходилася, згідно свідчень Костянтина Багрянородного, за Багібарією (Карпатами), за турками (угорцями), проходила по території Прикарпаття та Подністров'я, де в нижньому Подністров'ї Велика чи Біла Хорватія межувала з паначитами (печенізами). На Заході прикдонною рікою Великої чи Білої Хорватії була ріка (Бісла) Вісла [66,c.78].

При такому стратегічному положенні Великої чи Білої Ховатії Візантійська імперія намагалася з усіх сил поширити в ній християнський вплив з самого початку свого існування як великої держави. З джерел ми знаємо, що цей процес проходив з VII по IX століття. Та в 869 році ситуація змінилася в користь наростаючої політичної могутності Велико-Моравського князівства, яке стало християнською державою в Центральній Європі. Спочатку князь Святополк, а у подальшому князь Ростислав почали активно похирювати християнство в Словачію (Нітранський регіон), Закарпаття та в Велику чи Білу Хорватію. В цей час в Прикарпатті та Подністров'ї ішов процес становлення християнства по західному зразку, однак цей процес не був закріплений із-за падіння Велико-Моравської держави, яка була знищена уграми- язичниками [144,p.75-76].

Однак невикликає сумніву, що у тій чи іншій формі Велика чи Біла Хорватія, як і сусідня Польща знаходилась під впливом римських християнських місіонерів, які створили єпископський центр в Перемишлі [11,с.375-376], і в Галичі, що підтверджують археологічні дослідження [118,с.22].

Можна наголосити, що на території Прикарпаття та Подністров'я християнство поширилось ще при житті святих Кирила та Мефодія. Проаналізовані нами джерела дають право зробити висновки, що християнство в Прикарпаття та Подністров'я проникло двома шляхами: з заходу - із Велико-Моравського князівства і з півдня - з Візантійської імперії. Археологічні дослідження, які ми проаналізували вище доповнюються з перемишльському замку, які провів А. Жакі, дозволило виявити дві кам'яні будівлі. Перша мала три овані аспіди, характерні для перед-романських церковних будівель Західної Європи, які походять на краківську ранньохристиянську каплицю на Вавелі IX-X століття. Вчені визначили її як ранньохристиянську культову споруду - церкву. Не далеко від культової будівлі (церкви) був відкритий чотириохкутний фундамент будівлі, яка як вважає А. Жакі, належала церковному єпископу і послуговувала йому як резиденція. На місці цих двох культових споруд знайдено багато речей, які служили для відправлення християнського культу [147, с.21-47].

Аналіз археологічних джерел від Закарпаття через Карпати до Сяну та Дністра дають право наголошувати, що Велика чи Біла Хорватія уже на початку X століття християнізована місіонерами з Західної Європи. Згідно свідчень документів імператора Генріха IV в якому він підтверджує папський документ 973 року, стає ясно, що Прикарпаття і Подністров'я знаходилось під впливом Празької єпископії. Її приходи знаходились по поселення, що були розміщені по ріках: Бистриця, Лімниця, Прут, Дністер і по прилягаючих до нього територіях [94,с.24-65].

Така сукупність напрацьованого матеріалу, хоча не повно, однак проливає світло на питання західного християнського впливу на релігію, літературу та культуру стародавньої Русі-України IX-X століттях [126,с.127-128].

Безсумнівним християнським джерелом, на яке слід звернути увагу при з'ясуванні питання релігійних напрямків в кристалізації християнства в Русі-Україні в останній чверті X століття є «Повість минулих літ». Під 986 роком та 987 роками, «Повість минулих літ» розповідає про вибір віри великим київським князем Володимиром та його оточенням. На нашу думку, цікавими є в цьому плані свідчення арабського вченого та лікаря Шараф аз-Замана Тахира ал-Мавразі (кін XI - поч. XII ст.), персидського письменника Мухаммада ал-Ауфі (перша пол. XIII ст.), про направлення «царем русів» Володимиром послів до правителя Хорезму з метою вивчення переваг ісламу [92,с.67-69, с.233-235].

В науковій літературі, зауважує сучасний російський дослідник М. Васильєв, прийнято розглядати чотири принципово можливі релігійні напрямки Русі-України: іслам, іудаїзм, християнство західно-римського і греко-православного обряду в рамках яких Русь-Україна намагалась вибрати собі релігію для протистояння язичництву. Разом з тим в історіографії раніше не брався до уваги альтернативний греко-православному, західно-римський релігійний вплив. В науковій літературі в Росії до сьогоденного часу західно-римський вплив не розглядався, оскільки згідно свідчень «Повісті минулих літ» вчені проглядали плавний перехід від язичництва до православного християнства [23,с.3-4].

Однак історія говорить нам, що ситуація народу, який виріс із язичництва хитка, тому вагання Володимира стають зрозумілими згідно літописних свідчень. Володимир, за цими ж свідченнями, думав приймати християнство «у далеких сусідів», яких ототожнюють вчені з західно-римським християнством [120, с.92; с.15-42].

І дійсно одна із не з'ясованих нашою наукою є проблема згідно якої Русь-Україна в 80-ті роки X століття схилилася в виборі християнства до західно-римської конфесії, а князь Володимир бажав прийняти християнство «от латин». Це, на думку сучасного російського вченого М. Васильєва цілком мало місце і носило цілком нормальний характер в ранньому середньовіччі не тільки в Русі-Україні, але й серед народів Центральної і Південно-Східної Європи [23,с.4-5].

Проблема вибору великим київським князем Володимиром християнства, залежала від дальшого релігійного підпорядкування Русі-України Риму чи Костянтинополю. Оскільки всі західні сусіди прийняли християнство з Риму, то це можна пояснити, що власне в цей час Володимир схилився в сторону вибору як державної релігії християнства західно-римського. Хоча в джерелах які були написані візантійськими дієписцями не зафіксований західно-римський вплив, однак без сумніву, що він теж був і його теж необхідно вивчати в контексті розвитку християнства в стародавній Русі-Україні. Як вважають сучасні російські дослідники Г. Літаврін і Б. Флоря - вибір християнства чи то

від Риму чи то від Костянтинополя у 80-х роках був ще далеко неостаточним і в цей час ще не ясно було, який напрямок отримає визнання давньоукраїнського суспільства та держави [78,с.239-242].

Дослідник А. Новосельцев наголошує: «що вибір віри римської чи візантійської Києвом тривав довго. Великий київський князь Володимир довго не міг визначитися, яка віра для Русі-України краща римська чи візантійська» [44,с.232-238].

Центром нашого дослідження є спеціальна увага поширенню римського християнства в Русі-Україні в X столітті. В історіографії цей процес вивчений слабо. Сам факт одруження князя Володимира з візантійською принцесою визначив подальший розвиток, як державного, в Русі-Україні, візантійського християнства. Однак, наголошує білоруський дослідник Г. Філіст: «ввівши візантійське християнство в Київ, великий київський князь Володимир не зупинив входження в Русь і західно-римського християнства. Офіційне прийняття візантійського християнства не перервало процес розвитку західноримського християнства в Русі-Україні» [92,с.112-118].

Не можна не наголосити, що прийняття християнства в 980-990 роках не було необхідністю для Русі-Україні і в візантійському варіанті остаточною вибором. Не визиває сумніву той факт, що конкретного моменту для введення християнства в Русі-Україні з Візантії, яким максимально з політичної точки зору скористався Володимир не було. Тільки випадок особистого характеру привів до християнізації Русі-Україні по візантійському зразку. Згідно висновків джерел, правляча верхівка Візантійської імперії опинилася на грані катастрофи внаслідок повстань Варда Скліра і Варда Фоки з усіма малоазійськими провінціями. Слабкість Візантії змусило стримати гординю правлячого класу яка внаслідок компромісу з правлячою верхівкою Русі-Україні зуміла утримати владу. Власне християнство, як розмінна монета стало основою політичної гри, яке перетворило Русь-Україну щодо Візантії в політичного союзника, що було зроблено Візантією вперше. Власне умовою цього союзу і було візантійське християнство. Союз виявився взаємовигідний із політичної і релігійної точки зору. Правителі Візантії гинули у вирої повстань в імперії і тільки військова допомога імператору Василю II князем Володимиром Святославовичем спасла цілісність імперії. Однак і це ще не був остаточною вибір християнства. І тільки взяття Корсуня (Херсонеса) і одруження принцеси Анни поставила останню крапку в «вибір віри» - в загальнодержавному масштабі. Не було б такого ходу політичних подій невідомо чи прийняв би Володимир християнство з Візантії? [59,с.371-376].

Увесь цей процес проходив досить хаотично. Є всі підстави вважати, що в середині 980-х років відносини між Візантією і Руссю-Україною були складними і в релігійному відношенні зокрема. І лиць успіхи повстань Варда Скліра і особливо Варда Фоки паривели до договору Візантії з Руссю-Україною, який був скріплений шлюбом і прийняттям християнства [120,с.122].

З точки зору політичних подій в тогочасній Європі відомо, що велика княгиня Ольга після невдалих переговорів в Костянтинополі в 957 році уже в 959 році встановила тісні політичні і релігійні стосунки з німецьким королем Оттоном I. Власне в цей час прибуває сюди посольство з Києва з проханнями «призначити їх народу єпископа і священників», тобто мова йшла про хрещення Русі-Україні «от латин» [44,с.68-96].

В Русі-Україні в X столітті і багато пізніше Рим по більшій мірі, західно-римське християнство аж до XIII століття було закріплене в давньоукраїнському суспільстві майже на рівні з візантійсько-православною конфесією і між ними не було ніякого антагонізму [88,с.61-80].

Конфлікт між Римом та Костянтинополем, наголошував дослідник Я. Шапов, який привів в 1054 році до розриву церковних відносин був сприйнятий ніяково в Русі-Україні, яка підтримувала політичні, торгові, культурні і безсумнівно релігійні зв'язки з західними католицькими країнами. Ця трагічна подія 1054 року не знайшла ніякої конкретної позиції Київської митрополії і не відбита в літописанні [23,с.12].

Однак правлячі кола Візантійської імперії і передусім релігійні, патріарх і митрополити, без успіху намагались посварити правлячі кола (князів) Русі-Україні з західними католицькими володарями, представниками західно-римської церкви. Однак цього не сталося. Спільність Русі-Україні з західними католицькими державами з X по XIII століття була настільки тісна, що це дозволило Русі-Україні в середині XIII століття прийняти унію з Римською Церквою і вступити в союз католицьких держав [127,с.172].

В 1054 році, зауважує російський дослідник Б. Флоря, пройшов розкол між Римом і Костянтинополем, але не між Руссю і Римом і західними католицькими сусідами. Між Руссю і Римом і західними сусідами в подальшому зберігались різноманітні в тому числі релігійні зв'язки, про що можуть говорити багато чисельні шлюби, військово-політичні союзи всупереч церковним настановам. В давньоукраїнському літописанні, зокрема в Іпатіївському літописі, можна знайти

прикладі про хрестові походи, про чудодійну силу хреста угорського короля-святого Стефана і т. д. [51,с.257-259].

Особливо вплив західно-римського християнства відчутний в XIII столітті, коли наймогутніший володар Русі-України з роду великих київських князів Мономаховичів, Данило Романович Галицький, предки якого всі були великими київськими князями в час найбільшої могутності Української держави вступає в унію з Католицькою Церквою, проголошується королем Русі і фактично вступає в Союз католицьких держав [122,с.37].

Огляд ходу впливу західно-римського християнства на Русь-Україну з X по XIII століття дає право наголошувати, що західно-римське християнство розвивалось в Русі-Україні майже в однакових умовах з візантійським. Як бачимо із свідчень джерел ще в 80-х роках Русь-Україна була готова прийняти християнство «от латин» [51,с.258-265].

І якщо б не випадковий політичний союз, вигідний в першу чергу Візантійській імперії, Володимира Святославовича з Василієм II, то доля українців і їх держави і відповідно (Рах Orthodoxa I Рах Latina) могли скластися іншим чином і християнство, як і державна форма і структура, як і доля Русі-України, була зовсім іншою з самого початку християнської історії [120,с.92;с.120-121].

Влане прийняття західно-римського християнства не вело би довгі століття Русь-Україну по роздоріжжю як в державотворчих так і релігійних процесах. Не виключно, що прийняття західно-римського християнства ще в час Володимира створило б всі умови для усвідомлення християнської єдності Європи [23,с.12].

Перша реальна спроба унії Церков в Русі-Україні і зокрема в Галичині відбулась в час правління першого галицького короля Коломана (1215-1221 рр.) [55,с.4-41].

Мал. 39. Галицький король Коломан I. Мал. 40. Герб Галицького королівства.

В цей час, як зауважують джерела, припинилась феодална війна, і здавалось, що настала уже політична і економічна стабілізація, однак неправильний підхід до вирішення питання релігійної реформи привели не тільки до краху самої унії, а й до припинення реформування Галицького королівства по західно-європейському зразку. Правляча еліта Галичини і Угорщини, реформування Коломана і його проугорської партії, бояр сприймали за волевиявлення усього народу. Щоправда причина такому розумінню проблеми була, адже Коломан при вступі на галицький трон був підтриманий усіма верствами галицького суспільства, що давало право угорському королеві Андрію II писати Папі Римському Інокентію III, що: «посадження Коломана на короля Галичини і злучення руської церкви з римсько, це волевиявлення усього народу» [59,с.371-376].

Мал. 41. Угорський король Андрій II.

Мал. 42. Папа Римський Інокентій III.

Документи свідчать, що уже в перший рік володарювання короля Коломана в Галичині в 1214-1215 роках, угорський король Андрій II писав Папі Римському: «що народ і барони галицькі всі вихлопотали для себе у нього сина Коломана собі у королі і бажають приєднатися до Римської церкви з єдиною умовою, щоби папа не відміняв їх стародавніх обрядів, і дозволяв їм відправляти служби божі на мові слов'янській». Таким чином, угорський король Андрія II у своїй східній політиці намагався самочинно бех волі папи провести унію церков. Папа, очевидно, теж вважав за перемогу католицького світу посадження на короля Галичини Коломана. За таких обставин архієпископ Гранський іменем Інокентія III возложив в Галичі на сина угорського короля Андрія II Коломана королівську корону і проголосив його королем Галичини, а польську княжну Соломею королевою, що не вірно було сприйняте Коломаном і останній без волі папи, почав шляхом насильницького вигнання галицьких єпископів і священників, запровадити у Галичині церковну унію [55,с.4-41].

В цей же час, зауважують джерела, - «народ, змучений безчисленними феодалними усобицями, війнами і заколотами бояр, зобов'язаний присягою королю не виступав проти короля Коломана» [65,с.447]. Однак галицький король Коломан не дивлячись на супротив народу, робив усе, щоби в короткий час, як зауважував М.С. Грушевський, навечно приєднати шляхом латинізації галицьку церкву до римської. Однак ця ідея стала непопулярною в народі, хоча боярська адміністрація усе робила, щоби утвердити унію в Галичині. За ходом релігійних реформ в Галичині слідкував угорський король Андрій II, який у листі до Папи Римського Інокентія III у перебільшених тонах зображав її хід заявляючи, що «галицькі барони і народ галицький готовий прилучитися до Римської Церкви». На жаль про дальшу долю релігійної унії 1215 року ми не можемо говорити надто конкретно, оскільки обмаль джерел, однак як ми бачимо із тексту листа угорського короля Андрія II до Папи Римського Інокентія III, що останній захопився цією справою настільки, що задля швидкості реалізації унії випрохав у папи особливого легата, який терміново прибув в Галичину [55,с.4-41].

Згідно сукупності джерел дізнаємося, що наміри папи були однозначні - створити Собор Церкви, який ставив за мету злучення Галицької церкви з Римською церквою, та оскільки галицький король Коломан не діждавшись легата, сам розпочав насильницьку унію, то будь-які переговори про Собор легата з вигнаними з церков галицькими релігійними діячами стали неможливими. Щоб приховати від папи злодіяння і насильства над Галицькою Православною Церквою було вирішено угорськими можновладцями легата у Галичину не пускати мотивуючи тим, «що народ галицький повстав проти свого короля, і в такій ситуації він угорський король Андрій II зробить усе можливе, щоби галицькі єпископи прибули на Собор до Папи» [55,с.4-41].

Однак наголошував М.С. Грушевський, ми не маємо джерел, які б підтверджували, щоби галицькі церковні діячі у 1215-1216 році, брали участь у скликанім папою Соборі. Очевидно не пустивши в Галичину папського легата, угорський король Андрій II добре зрозумів, що вона передчасна і впровадження її насильницьким шляхом підриває владу його сина, галицького короля Коломана

[39,с.32-33]. Однак галицький король Коломан міцно тримався на престолі, і для свого утвердження робив все, щоби галицька знать, передусім бояри, допомагали йому реформувати Галичину по західно-європейському зразку. Характерно, що серед галицьких як світських так і духовних феодалів у нього було багато прихильників. Такий висновок ми знову робимо із листа угорського короля Андрія II до Папи Інокентія III і свідчень Галицько-Волинського літопису, згідно яких ми дізнаємося, що галицький король Коломан проводив релігійну реформу в Галичині при цілковитій підтримці галицьких бояр, які займали всі ключові посади в управлінні Галичиною, і у яких не було бажання міняти слабку владу галицького короля Коломана I, на деспотичну владу руського князя [55,с.4-41].

Мал. 38. Карта-схема християнських релігійних центрів стародавнього Галича.

За таких обставин у Галичині кристалізується західно-європейська система управління, яка очолювалась проугорською партією бояр. Однак королівська влада в Галичині і її прихильники допустили одну, але значну помилку в управлінні Галичиною, замість поступового зближення позицій у релігійному питанні шляхом проведення Соборів, запропонованим Папою Римським Інокентієм III, королівська адміністрація вдалася до насильницького впровадження унії, що виявило незадоволення народу, частини бояр волинських, київських князів і зв'язаного з ними краківського князя Лешка, який шукав собі помічників проти короля Коломана в усіх куточках стародавньої Русі-України [55,с.4-41].

Утворення Галицького королівства і швидке його зміцнення починало складати загрозу для Польщі. Очевидно, уже у процесі підготовки до коронації Коломана на короля Галичини, краківський князь Лешко зрозумів загрозу утворення для Польщі Галицького королівства з угорським принцом на чолі і почав протидіяти його територіальній цілості, відірвавши Перемишльську і Любачівську землю від Галичини [55,с.4-41]. Такий крок краківського князя Лешка став зрозумілим угорському королю Андрію II і останній почав робити все для швидкого утвердження Коломана в Галичині. Уже у листі до Папи Інокентія III у 1215 році, який був написаний ще перед коронацією Коломана, угорський король Андрій II відзначав: «що необхідно якнайшвидше прислати для Коломана королівську корону, бо галицький народ не тільки відступить від свого короля, але й

нарушить присягу, яку він дав не тільки своєму королю, але й на послухність Римській церкві» [140,р.84-85].

Дане свідчення яскраво говорить нам, що утворення Галицького королівства з уніатською, підпорядкованою Римові Галицькою церквою з угорським принцом на престолі явно залишало будь-яких можливостей поляків у майбутньому втручання у внутрішні справи Галичини, більше того, це грозило втратою галицьких надбань, що і сталося в майбутньому [140,р.84-85].

Сукупність проаналізованих джерел дають право наголошувати, що укладення спішської угоди в Угорщині розглядали як явище тимчасове, це очевидно розумів і князь Лешко краківський, який стверджував у цей час свої позиції на Волині. Листи угорського короля Андрія II до Папи Римського Інокентія III яскраво засвідчують позицію угорського короля Андрія II після коронації Коломана на галицького короля. Як засвідчують угорські джерела: «Андрій II просив Папу Римського Інокентія III вислати свого посланця до Лешка, пригадати їхній фамільний союз, зробити усе, щоби польський князь надав допомогу своєму зятеві, галицькому королеві, який відбивався від власного народу у галицькому замку, від нападших на нього ближніх сусідів» [140,р.84-85].

З цього листа написаного угорським королем Андрієм II до Папи Римського по дорозі до Галича, ми бачимо, що уже у 1215 році союзу Угорщини з Польщею не існувало, дораджений галицькими боярами, Андрій II не збирався виконувати спішських пунктів договору, на його думку, як це наголошує нам Галицько-Волинський літопис, «Галичина потрібна була йому для його сина ціла», що виключало за будь-яких умов володіння Перемишльською і Любачівською землями князем Лешко краківським. Як бачимо сум'яття проти галицького короля Коломана I почалося виключно по релігійних питаннях. З цього приводу російський історик М. Карамзін зауважував, можливо галичани внаслідок встановлення порядку і широких торговелиних відносин з Західною Європою були уже задоволені своїм королем Коломаном, який тихо сидів у своєму галицькому замку з воеводами і галицькими боярами. Очевидно при такому розкладі король Коломан заклав би початок угорської династії на галицькому троні, якщо б правив розсудливо і справедливо, але через надмірне улещення частиною галицьких вельмож і нерозумне впровадження унії, король Коломан почав бути нелюбимим в народі. Народ спочатку мовчав, пам'ятаючи про присягу щодо свого короля, але бажання повернути усіх своїх підданих в латинську віру зустріло у галицькому суспільстві протидію [65,с.447].

Католицьке духовенство і галицький король Коломан I не дочекавшись рішення Папи Римського Інокентія III і присланого для вирішення релігійної унії легата, який прибув в Галичину для ведення переговорів з галицькими православними духовними ієрархами (галицьким і перемишльським єпископами) з приводу унії і скликання з цього приводу Собору церков, розпочав сам впроваджувати унію. Насильницька унія викликала незадоволення в народі, цим зразу ж скористувався польський князь Лешко, який після проголошення Римським Папою Інокентієм III, угорського принца Коломана, королем Галичини, побачив невігоди існування для Польщі, Галицького королівства. Зміцнення угорського впливу в Галичині означало ізоляцію Польщі від Русі-України, і загрозу польським володінням не тільки з південного заходу, але й зі сходу. В цей же час у Галичині проходили процеси, які привели до утисків православної церкви, що було використано князем Лешко, який почав підбурювати руських князів до походу на Галич. Розголос про притіснення галицького єпископа угорською адміністрацією яскраво відображено у Воскресенському літописі: «Угри вигнали з церкви єпископа та попів, а латинських привели служити» [55,с.4-41].

Таким чином унія у Галичині у 1215-1216 роках не була явищем добровільним, вона вводилась адміністрацією галицького короля Коломана насильницькими методами. Утиски народу, торгово-ремісничої знаті і частини бояр, викликали великий гнів, який привів до повстання проти прихильників релігійної унії. Однак сама унія, як це ми бачимо із документів проводилася за сценарієм не Римської церкви, а суто з ініціативи проугорської партії бояр на чолі з її ставлеником королем Коломаном. Уся ця суспільна група намагалася провести унію шляхом заміни священнослужителів, витіснивши тим самим православний обряд і запровадивши католицький. Однак така тактика отримала осуд і у самих ієрархів Католицької Церкви, які повважали, що світські володарі не повинні втручатися у релігійні справи Галичини і вислали за для вирішення цього питання спеціального легата, який мав закликати православних архієреїв Галичини на Собор, на якому власне і повинні були вирішитися усі питання по умовах злучення Православної Церкви Галичини з Вселенською Католицькою. Однак угорські та галицькі можновладці вважаючи себе правомочними впроваджувати унію, відхилили участь легата Папи Інокентія III у з'ясуванні цієї складної проблеми [55,с.4-41].

Російський дослідник В. Татіщев з цього приводу вірно наголошував: «що вигнання православних священників і єпископів було справою рук католиків бояр, які улестливо догоджували своєму королю

Коломану, намагаючись за впровадження унії одержати при його дворі нові чини і земельні надбання. Усі почуті від народу нарікання про унію передавали Коломану, за що багато втому числі і знатних людей було замучено» [113,с.188-189].

Такі насильницькі дії адміністрації галицького короля Коломана I уже не могли бути привести православне духовництво Галичини до будь-яких конструктивних переговорів про унію. Угорський король не бажав показувати реальну картину насилля, у зв'язку з чим не пустив у Галичину для переговорів легата Папи Римського. На підставі існуючих документів ми можемо твердити, що місія легата була само що не є благородна, він особисто бажав запросити руських єпископів Галичини на Собор, на якому повинні, були бути врегульовані усі суперечливі питання унії, а тобто підчинення православної церкви в Галичині Римському архієрею [55,с.4-41].

Однак як зауважував І.П. Крип'якевич: «угорський король Андрій сам бажав добитися пальми першосі у вирішенні цього складного питання, та не будучи досвідченим у такого рода питаннях він вдався до насилля, що унеможливило повнокровного проведення унії уже у 1215-1216 роках» [72,с.89].

У листі до Папи Римського Іннокентія III угорський король Андрій II мотивував неможливість в'їзду легата до Галицького королівства тим, що народ галицький повстав проти галицького короля, і обложивши галицький замок вимагав скасування унії, стривожений Андрій за долю галицького королівства навіть попросив папу, щоб той спонукав краківського князя допомогти придушити повстання народу в Галицькому королівстві [140,р.84-85]. Отже із вищеприведених джерел ми бачимо, що угорський король Андрій II у своїй східній і зовнішньополітичній діяльності завжди перебільшував реалії свого володарювання Галичиною і досягнутих ним там успіхів як політичних так і у питаннях релігійної унії, що в першу чергу цікавило Римського Папу. Як бачимо із документів, коли він у 1188 і 1189 роках короткочасно заволодів Галичиною, то посівши галицький престол ненадовго почав титулувати себе королем Галичини «Rex Hallitiae» і зразу ж доповів папі, що він посів галицький престол по просьбі бояр і народу галицького: «uod principes et populus Haliciensis humiliter a nobis postularunt». У подальшому ще не утвердившись в Галичині він почав вихвалитися на всю Європу, що утвердив на галицькому і королівському престолі свого сина Коломана [55,с.4-41].

Щоби утвердити в Папі Римському думку в законності своїх вчинків, він наголошує, що галичани бажать з'єднатися з римською церквою, і скоріше бажать бачити на галицькому престолі свого помазаного і коронованого на галицького короля, папою, сина Коломана. Якщо усе це було так, як писав Андрій II до Папи Римського Іннокентія III, то чому боявся пускати на переговори з руськими православними єпископами папського легата, який і мав повноваження вести усі переговори про унію. Очевидно угорський король не бажав показувати реальну картину своїх діянь, не хотів, щоби папа знав правду його релігійних реформацій в Галичині, ним рухали тільки політичні амбіції, визнанням яких від апостольського престолу він утверджувався як один з наймогутніших і найдіяльніших західно-європейських володарів в Європі. Сам факт утворення нового королівства у Центрально-Східній Європі під безпосереднім угорським політичним протекторатом, давало право Андрію II зайнятися й питанням релігійного реформування. Однак Папа Римський Іннокентій III розуміючи яким пагубним може бути насильницьке злучення Католицької і Православної церкви світськими можновладцями, вирішив делікатно поставитись до вирішення цього непростого питання, виславши для його вирішення в Галичину свого легата. Згідно свідчень джерел ми знаємо, що місія легата заключалась в тому, щоби для вирішення такого складного питання як унії церков, закликати руських єпископів на Вселенський Собор і на ньому вирішити усі складні проблеми унії [55,с.4-41]. Як зауважував академік І.П. Крип'якевич: «амбіції угорського короля Андрія II були настільки великі, що методів для проведення унії він не вибирав, а легата, щоби затушувати невдачу своїх реформацій Галичині не пустив на зустріч з галицькими православними єпископами» [72, с.89-90].

Якщо б папський легат, наголошував Д. Зубрицький, явився у Галич і побачив як адміністрація новопомазаного короля Коломана без дозволу папи впроваджує унію, то невідомо яка б була реакція папи. Отже наголошував дослідник, після скоєних великих злочнів у Галичині адміністрацією галицького короля Коломана, появлення там папського легата було небажане для його батька, угорського короля Андрія II. Цілком можливо, що про «реформування» угорського короля Андрія II стало відомо Папі Римському Іннокентію III і від обтяженого злобою за втрату земельних надбань в Галичині, краківського князя Лешка. Сама поява легата, могла бути реакцією Іннокентія III на пагубні дії у питаннях унії, яка проводила угорська адміністрація короля Коломана [55,с.4-41]. У своєму листі до Папи Римського Іннокентія III угорський король Андрій II дорікає останньому на Лешка краківського, який не сприяє утвердженню угорського принца на галицькому престолі. Отже такий перепал у листуванні Андрія II з Іннокентієм III і Лешка краківського з Папою Римським дає нам можливість припускати, що Іннокентій III знав реалії угорського релігійного реформування в

Галичині через Лешка краківського який скаржився Папі Римському за порушення угорським королем Андрієм II спішської угоди. І дійсно хвилюватися Лешку краківському було чого, ажде угорське королівство часу Андрія II було могутньою сусідньою з Польщею державою, яке поширило свій вплив на схід і було ініціатором утворення Галицького королівства з угорським ставлеником на чолі, що становило Польщі загрозу і ізолювало її від всієї Русі-України [46,с.62-65].

Невідоме татішевське джерело, жаліючи Галицьке князівство наголошує, що князі Русі вирішили тільки послати до короля галицького посів з вимогою припинити релігійне притіснення галичан. Основними пунктами вимоги було те, щоби «Коломан католицьке духовенство вислав, а православне знову прийняв, і сам по обіцянці закон руський прийняв, бо його невиконання клятв і обіцянок князі руські терпіти не будуть». Коломан же, як свідчить невідомий татішевський літописець, «від прийняття закону руського відрікся, притіснення галичан повважав як брехню і наклеп, вимагаючи від посла, щоб тих хто скаржились йому об'явив, чого посол не зробив» [113,с.200]. Про переговори галицького короля Коломана дізнався угорський король Андрій II, який вважав Галицьке королівство внаслідок благословління Папою Римським, як верховним володарем Союзу католицьких держав, безпосередньою власністю свого сина, галицького короля Коломана [55,с.4-41]. Готуючись до широкомаштабної військової кампанії, стягуючи усі наявні війська від Адріатики до Карпат до Буди Андрій II був радий був заяві сусіда і свата: «Не хочу частини в Галичині, але дай її зятєві моему». Наявні європейські джерела свідчать, що така ретельна підготовка угорського короля Андрія II до походу в Галичину була не простою випадковістю. Втрату Галицького королівства, а тобто вихід останнього із союзу католицьких держав він вважав особистою образою, соромом перед центрально-європейськими і західно-європейськими володарями. В цей же час Андрій II розглядав польську силу як допоміжну і серйозно не брав до уваги поляків у майбутній кампанії. Ця військова операція галицького короля Коломана застала нового князя Мстислава зовсім неготового до битви і йому прийшлося спасатися втечею, як говорить літопис: «Коломан прогнав його з землі» [55,с.4-41].

В цей же час в жовтні-грудні 1219 року галицький король Коломан I у супроводі сильного угорсько-польського війська знову вступив в Галич і розіслав посадників по усій Галичині. Утвердившись на галицькому престолі Коломан вирішив остаточно утвердитись і в усій Галичині. Як засвідчують джерела, його утвердження проходило досить жорстокими методами, оскільки невідомі джерела приведені дослідником В. Татішевим наголошують, «що галичани притерпіли від утрів великого притіснення, у зв'язку з чим прислали до великого князя Мстислава Романовича двох знатних людей із скаргою на короля Коломана, який переступив свою клятвенну обіцянку, віру їх відхилив, церкву соборну в латинську перетворив, а священників прогнав, багато бояр і купців знатних замучив, майно їх розграбував, а багатьох умертвив примушуючи до віри латинської. Князь великий у зв'язку з цим послав послів скликати в Київ усіх князів на раду і об'явивши їм про усі галицькі справи заявив, що галичанам потрібно надати допомогу. Після довгих переговорів усі князі згодилися іти походом на Галич, звільнити його від католицького гніту і посадити у ньому руського князя, або присилити короля Коломана прийняти закон і віру руську, а католиків з храмів вигнати, у зв'язку з чим почали збирати військо». У зв'язку з цим великий київський князь Мстислав Романович послав до короля Коломана в Галич посла, який повинен був йому передати, «щоб Коломан закон католицький облишив, а закон грецький прийняв і латинських попів вигнав, а церкви руському духовенству повернув, і у єпископа влади не відбирав. А якщо цього не захоче, велів йому мирні грамоти віддати і війну об'явити». Галицький король Коломан отримавши послання від усіх руських князів швидко послав посла в Угорщину просити допомоги, а також в Польщу до тестя свого краківського князя Лешка, і обидва швидко направили до нього свої полки [113,с.210-211].

З цього приводу другий російський вчений М. Карамзін зауважував: «союзні до галицького королівства угорська, чеська і польська держави отримавши звістку про послання усіх руських князів, вирішили усилити галицького короля новими своїми полками і полками богемського королівства, які були прислані з назначеним новим воєводою баном Фільнієм. Однак війна з українськими князями галицьким королем Коломаном була програна і Коломан попросив миру. В цей же час король Коломан задалегідь розуміючи, що рано чи пізно йому прийдеться воювати з усіма руськими князями з самого початку свого володарювання в Галичині повважав за потрібне утвердити себе релігійно. Усиливши свою владу присланими католицькими володарями угорським, польським і чеським полками він рішуче почав впроваджувати унію, яка повинна була стати його гарантом у подальшій боротьбі з православним світом. Можна наголосити, що перед рішачою битвою за Галичину Коломан з своєї сторони консолідував усю наявну католицьку силу, а володар Русі-України великий київський князь усю православну, а отже битва, яка закінчилась Галичині поразкою Коломана, ще досі не отримала належної оцінки в історичній та релігійній науці. З руської сторони у ній взяли

участь усі наймогутніші князі, з другої сторони у ній взяли участь усі наймогутніші католицькі володарі угорський, польський, чеський і галицькі бояри. Поразка галицького короля Коломана була крахом релігійної політики унії угорських можновладців. Галицький король Коломан як бачимо, бажав впроваджувати унію виключно політичним шляхом з приміненням військової сили, що привело до повного краху. Однак був і інший шлях проведення Собору Церков згідно якого церква римська і галицька мали внаслідок компромісів добровільно з'єднатися під зверхністю Римського архієрея, на чому настоював папа пославши в Галичину легата, який пропонував впроваджувати унію внаслідок проведення Собору Церков, однак так бажав папа посилаючи для вирішення цього питання легата в Галичину, та угорський і польські можновладці, у таборі яких теж не було єдності, розпалюючи в Галичині релігійну війну, відкинули саму ідею злучення церкви ще майже на 40 років» [55,с.4-41].

Не виключено, що формально займаючись впровадженням унії угорські і польські феодали мали свої чисто економічні цілі бажачи тіль власного збагачення, оскільки Галичина, багата своїми родючими землями, повними різноманітного звіря лісами, величезними покладами кам'яної солі, була таким ласим куском, що католицькі союзники готові були неперестаючи, не дивлячись на військову поразку продовжувати плести інтриги навколо Галичини прикриваючись релігійними гаслами унії церков. Тому поразка у військовій кампанії зовсім не означала налагодження релігійного діалогу католицького та православного світу в 20 роках XIII-го століття [70,с.52].

Нова могутність Української держави в 40-50 роках XIII століття привернула увагу Римської Католицької Церкви та папського престолу. Як зауважував галицький історик XIX століття І. Шараневич, уже Папа Римський Інокентій III пропонував великому князю Роману вступити в Союз католицьких держав, королівську корону і заступництво меча апостола святого Петра, та Роман вирішив не поспішати вступати в союз з католицьким заходом. Та Папа Римський був терплячим і усердним, продовжував переговори далше і більш наполегливіше [125,с.97-98]. Новий Папа Римський Інокентій IV, внаслідок широких дипломатичних переговорів і багато-чисельних уступок і компромісів щодо православної віри в Русі-Україні, зумів зробити так, що католицька ідея запалала і в Русі-Україні в грецькому обряді, і притерпаючи вдосконалення і зміни, проіснувала до сьогоднішнього дня [162,с.414-415].

В зв'язку із цим виникає необхідність в світлі нашого дослідження з'ясувати взаємовідносини Русі-України з Католицькою Церквою і релігійну реформу, яка є невід'ємною складовою частиною усіх переговорів володаря Русі-України з католицьким заходом і Папою Римським зокрема [51,с.257-265].

В зв'язку із цим слід зауважити, що католицька пропаганда унії велася католицькою церквою в українській державі і раніше. У зв'язку із кристалізацією могутності Русі-України на початку XIII століття посилилась пропаганда католицьких місіонерів по признанню папського главенства серед християн усього руського сходу. Характерно, що пропаганда на Русі-Україні католицизму в середині XIII столітті не носила ніякого насилля. Головні її положення зводилася виключно до унії церков. Ідея унії була висунута папським престолом і в першу чергу носила політичний характер. Що стосується догм, то унія залишала усе на своєму місці. Чільне місце догматиків унії, це визнання Папи Римського головою усіх християн [42,с.2-3].

Характерно, що нав'язати унію в окремих регіонах в Русі-Україні папська курія намагалась уже в XII столітті і завжди у час коли Русь-Україна попадала у складне політичне становище. Джерела дають право наголошувати, що уже у 1205-1206 роках угорський король Андрій II вмішувався у галицькі справи, проводив велику пропаганду у користь унії [149,с.45-48; с.23-35].

Папа Римський Інокентій III, почувши про велику пропаганду католицьких місіонерів у користь першої церковної прислав в Русь-Україну для з'ясування цього питання вислав навіть свого легата. У листах угорського короля Андрія II до папи після коронації королевича Коломана на короля Галичини, є згадки «про обіцянки галичан приступити до унії з Римом». Галичани, згідно цих свідчень, «бажали тільки залишитись при своїх обрядах і повністю визнали папу головою всієї християнської церкви». Цілком можливо, що виразниками унії могла бути частина бояр тісно зв'язаних економічними і соціальними узами з політичними і релігійними установами сусідніх католицьких держав, вагома суспільна верства, торгово-реміснича знать, яка була зв'язана своїми торговельними операціями з країнами західної Європи, шукала собі внаслідок релігійної унії вигідних ринків збуту своїх товарів, а тобто інтеграції у західно-європейський ринок [77,с.167-177].

Використовуючи такі настрої у галицькому суспільстві і отримуючи від певної частини населення лояльність, чи може навіть підтримку, католицькі місіонери поглиблювали свою пропаганду унії церков, яка досягла свого апогею у 40-50 роках XIII століття. Основним католицьким центром

пропаганди унії, була Польща [149,s.45-48;s.23-35]. Проникнувши у Польщу місіонери домініканці у 1218 році звернули зразу ж свою увагу на Русь-Україну куди дуже швидко переселились і зайнялися «могутньою пропагандою унії церков, знаходячи серед галичан багато прихильників і могутніх покровителів» [136, s.NLV-LVI; s.23-35]. Підтвердження вірності наших висновків подаємо наступні документи: 1. Це аннали і папські грамоти папської канцелярії, 2. Легендарні свідчення де останні концентруються на особі домініканця Ячика Одровонжа, який проводив проповіді унії в Русі-Україні і заснував домініканські монастирі у Львові, Галичі і Києві [150,p.164].

Із папських булл під 1232 роком (від 12 травня) видно, що в Русі-Україні уже було багато проповідників унії. Папа Григорій IX доручив приору польському і двом браттям проповідникам відправитися на Русь-Україну де за словами Гнезненського архієпископа: «було багато церков латинян без пастирів» [136, s.NLV-LVI; s.23-35]. В Києві по свідченнях булл під 1232 і 1233 роками велась активна пропаганда унії та вона зустріла труднощі у місіонерів [155,s.23-35].

Польський літописець Ян Длугош теж пише, що за пропаганду унії і католицизму місіонери у 1233 р. були вигнані з Києва київським князем Володимиром Рюриковичем наляканим успіхами їх проповідей [162,s.414-415].

Джерела свідчать, що з метою пропаганди унії в Русі-Україні у 1235 році був висвячений особливий єпископ, абат Опавського монастиря Краківської єпархії Герард, його права на католицького єпископа Русі, були узаконені Папою у 1237 році, хоча католицькі джерела твердять, що такий єпископ був уже з повноваженнями католицького єпископа Русі 12 травня 1232 року. Характерно, що адміністрація князівської влади змушена була рахуватися з діяльністю католицьких місіонерів. Згідно з свідчень домініканців, місіонер Ячик у 1233 році по просьбі галицького князя Данила, настановив для Русі-України католицького архієпископа Галичу Бернарда Полика, який приуспів у Галичині у пропаганді унії з Католицькою церквою [155,s.23-35]. Ось і всі документи, які стосуються пропаганди унії католицьких місіонерів в Русі-Україні до нашестя татаро-монголів. Найважливішим свідченням є те, що князь Данило Галицький у 1233 році мав у своєму Галицькому князівстві католицького архієпископа і єпископів діяльність яких нам поки що не відома [51,c.257-265]. Та очевидно вони робили усе, щоби схилити Галицького князя у бік політичної інтеграції з державами Західної Європи і релігійної унії зокрема. У другій половині XIII століття в Русі-Україні проходили події, які закінчили і закріпили успіх попередньої уніатської пропаганди. Події, які відбулися після 1245 року в Русі-Україні, наголошував М. Дашкевич: «ніколи так могутньо не проходили в усі часи на Русі, в цей час Русь-Україна вирішила, на думку дослідника, добровільно признати головну роль у християнському світі папи римського, до цього і клонився руський народ в особах князів, єпископів, бояр, кращих людей. Усе це відбувалося без примусу, що було волевиявленням усього українського народу дійсно добровільно з'єднатися з Римською церквою» [98,c.251].

Раніше із листів угорського короля Андрія II до Папи Римського Іннокентія III ми дізнаємося лише про обіцянку галичан виявити покірність римській церкві, та злучення церков так і не відбулося, тому що Русь знаходилася під утисками чужоземців [51,c.257-265].

Злучення Церков у другій половині XIII століття різко відрізняється від запровадження в Русі-Україні будь-яких інших церковних уній у будь-який час її історії. У XIII столітті Русь-Україна була самостійною могутньою державою. Питаннями злучення церков займався один із наймогутніших володарів Русі-України, великий князь Данило. Сама унія приймалася на найвищому державному рівні, на рівні, який хіба що можна порівняти лише з релігійною реформою хрещення Русі-України Володимиром Святим. Хочу загострити увагу важливостей цих подій, які привели Русь-Україну до широкомасштабних політичних і соціально-економічних і релігійних змін, поставили її на вищий ступінь розвитку з наймогутнішими державами тогочасної Європи [42,c.3-7].

Це була дійсно, як зауважував М. Дашкевич, історична подія, унія, давала широкі можливості інтеграції як торгово-економічно так і політично-культурної у глибоко культурно-релігійний світ Західної Європи. Унія ставила Русь-Україну чи Руське королівство в один ряд з наймогутнішими державами Європи і посилювала її політичний вплив внаслідок самої інтеграції на країни Західної Європи, і не принижувала її роль як вважають опоненти, а навпаки підвищувала її. Розглянемо по сувокупності джерел хід подій, згідно яких Русь-Україна у XIII столітті попала у русло релігійної реформації, як соціально-економічної так і політичної. Нам цікаво однак, якими міркуваннями керувався проводячи реформи володар Русі-України, великий князь Данило, адже переговори з приводу унії велись на протязі цілого десятиліття. Очевидно, міркування були наступні: Після погрому монголо-татарів Русь-Україна була ізольована від Ростово-Суздальської Русі і від Візантійської імперії. Єдиними і ненадійними сусідами з якими у Русі-Україні були стабільні, часто

переходячі від миру до конфронтації, відносини, були сусідні католицькі країни: Польща, Угорщина і Чехія. У зв'язку із такими складними обставинами в які попала Русь-Україна, потрібно було шукати вихід, тому не дивно, що після монголо-татарського нашествия Данило Романович став «мирником Золотої Орди» і що це, очевидно, теж серйозно затурбувало сусідні від Русі-України держави Західної Європи [51, 257-265].

Однак, «зла була честь татарська», зауважує літописець, та союз з Золотою Ордою давав час для відновлення міст і сіл, усієї економіки і господарства Русі-України, концентрації усього політичного і соціального життя країни навколо одного володаря великого князя Данила Романовича, Галицького [41,с.137].

Сам союз Русі-України з Золотою Ордою дуже сильно налякав сусідні католицькі держави: Угорщину, Польщу, Чехію, тому римська курія була ініціатором всеоб'ємлючих переговорів з володарем Русі-України [46,с.152-153]. І такі переговори у такий трагічний час для всієї християнської Європи стали необхідністю усіх зацікавлених сторін, в тому числі і такого розумного політичного діяча, як Данила Романовича. Галицький історик Д. Зубрицький вірно зауважував, що держава Данила стояла між двома світами Західним і Азіатським (східним), між якими потрібно було, щоб зберігати незалежність і могутність такій великій державі, як Русь-Україна, треба було користуватися силою хитрості і силою договорів[155,с.23-35]. Великий князь Русі-України Данило бачив у стані татар кризову анархію і водночас наростаючу культурну, економічну і політичну могутність католицького заходу, який дав опір татарам, і який мав сильний вплив у його власній державі розпочав зближення з католицьким заходом [41,с.136-181]. Однак, великий князь Данило Романович, як мудрий державний діяч, вичікував і не поспішав, папа перший, внаслідок довготривалих переговорів, запропонував останньому союз і входження Русі-України в Союз католицький держав. По крайній мірі уже у час Ліонського собору папа у 1246 році називає Данила королем Русі [150,р.164]. Папська грамота Інокентія IV від 4 травня 1246 року приймає Данила Руського короля під покровительство і захист святого Петра і Римської апостольської церкви і доручає своєму легату в Лівонії постановляти єпископів на Русі і домініканцям невідлучно проживати при дворі короля Данила. Ми бачимо, що папа уже у 1246 році величає у грамоті, яка написана до володарів і духовних осіб Європи, Данила Романовича світлим королем Русі: «Regi Russie illustri» [100,с.22-66].

Відомо, що Плато-Карпіні осінню 1246 року, проїжджаючи Мазовію до хана Батия, познайомився з братом великого князя Данила Романовича волинським князем Васильком, і був запрошений останнім у його столицю Володимир, розмовляв з руськими єпископами, вручив їм листи від папи і переконував їх приєднатися їх до римської церкви. Характерно, що коли Плато-Карпіні повертався назад із Татарії через «володіння світлого короля Русі» у 1247 році, то був зустрінутий люб'язно королем Данилом і усім його двором, братом Васильком, єпископами і ігуменами, що сказали йому, що вони віддаються усі і Руську державу під покровительство Папи Римського, якого визнають своїм отцем і головою їх церкви підтверджуючи, що усе це вони уже сказали через особливого посла, що був відправлений до Папи Римського Інокентія IV [46,с.152-153].

Галицький дослідник XIX століття Д. Зубрицький наголошував, що переговори великого князя Данила Романовича з Папою Римським Інокентієм IV у 1246-1247 роках фактично утверджували унію в Русі-Україні, справа йшла до офіційної коронації великого князя Данила Романовича Галицького на короля Русі, чого вимагав Папа Інокентій IV [46,с.152-156].

Із вище сказаного ми бачимо, що для координації дій королівського двору Данила з папою римським до двору руського короля було призначено Папою Римським Інокентієм IV архієпископа Католицької церкви. Раніше ми знаємо із джерел про католицького архієпископа Бернарда-поляка, який проживав при дворі князя Данила ще у 1233 році [155,с.23-35].

Наступним католицьким архієпископом при дворі князя Данила був Петро, який, очевидно, і налагоджував стосунки Данила Романовича з Папою Римським, очолював посольство від Руського королівства на Ліонському соборі у 1246 році [100,с.43-44].

Дуже цікаво, на нашу думку, намагався виложити позицію Руського королівства архієпископ Петро на Ліонському Соборі, на якому зібрався увесь найвищий світ католицького духовенства і політичних діячів Центральної і Західної Європи. На цьому представному Соборі архієпископ Петро виступив із «трактатом про Татарів», який відповідав планам допомоги Західної Європи у боротьбі з татами Русі-Україні. У першій частині свого трактату він змалював картину на Русі після татарського погрому, наголошуючи, що королівство Русь однак не являється данником татар і є самостійною державою, яка добровільно віддається апостольському престолу св. Петра. Далше у другій частині свого трактату архієпископ Петро виловив усі наявні свідчення про татар, які були

йому відомі перед відправлення на Ліонський собор. Західна Європа, наголошував архієпископ Петро, і Русь повинні об'єднатися у боротьбі з татарами, оскільки останні збирають сили, щоби підкорити і Західну Європу, і вихваляються, що досягнуть своєї мети. Татари поширюють по Русі-Україні чутки про підготовку нового походу в Європу [51,с.257-265].

Плано-Карпіні, що був присутній на соборі, підтвердив ці свідчення Петра, наголошуючи, що йому теж були відомі ці слухи. Розповідь архієпископа Петра про те, що татари впевнені, що збираються покорити весь світ і що вони скоро будуть воювати з римлянами і другими латинцями і що вони після перемоги над ними будуть володіти усім світом розхвилювала усіх присутніх. Як бачимо із сукупності джерел, промова архієпископа Петра на Ліонському Соборі схвилювала увесь Латинський світ, застала останній повернутися до проблеми надання допомоги Русі-Україні лицем [100,с.43-44]. Зразу ж після Ліонського Собору осінню 1245 року Папою Римським було направлено посольство до Татар. В цей же час Данило Романович внаслідок балансування силами між Західною Європою і Татарською державою внаслідок особистих переговорів з ханами стає мирником (союзником) Орди, бажаючи виграти час і надіючись на допомогу католицького заходу, тобто позитивних у цьому контексті рішень Ліонського Собору. Очевидно, позиція католицького заходу після Ліонського Собору була не дуже байдужою відносно королівства Русі. Внаслідок заключень і Ліонських (переговорів) Папа Римський не випадково у грудні 1245 чи січні 1246 року звернувся буллою до володаря Русі-України з пропозицією вступити до Союзу католицьких держав [42,с.43-44]. Окремою буллою Іннокентій IV у 1245 році звертався і до руського духовенства, про що нам наголошує Плано-Карпіні [100,с.43-44]. Ці булли і є тим критерієм, які дають нам право говорити про довготривалі переговори, що привели володаря Русі-України до вступу в Союз католицьких держав. В той час він вірив у силу папського слова, кинути всі заковані в залізо сили католицького заходу проти монголо-татар, тому як, зауважував М. Дашкевич, уже в квітні 1246 великий князь Данило висловив Папі Римському Іннокентію IV свою покірність і перехід Русі-України під покровительство Римської Церкви [42,с.44-45].

Плано-Карпіні наголошував, що великий князь Данило і князь Василько дали згоду на пропозицію Папи Римського Іннокентія IV прилучитися до католицького світу. Це підтверджує нам і булла Папи Римського від 3 квітня 1246 року в якій Іннокентій IV особисто звертається до короля Данила. У своїй буллі Папа Римський писав: «Усім віруючим Христа у державі Русі. Виголошується розуміння у зв'язку з виявом покірності Римській церкві». У наступній буллі від 3 травня 1246 року мова йде про згоду обох сторін приступити до унії [157,р.592].

Плано-Карпіні з цього приводу пише, що в зв'язку із вступом в католицький союз держав і у справах унії Церков король Данило вислав посольство до Папи Римського Іннокентія IV [100,с.43-44].

12 вересня 1247 року Папа Римський Іннокентій IV велів архієпископу Пруському відправитися до володаря Русі-України Данила і особисто переконатися чи твердо він його єпископи і вельможі намірені з'єднатися з Римською Церквою [164,с.217-218].

Сам факт, що великий князь Данило уже в 1246 р. вів переговори про унію дуже цікавий. Папа Римський Іннокентій IV схилиючи Русь-Україну до політичної і релігійної унії при усій своїй могутності бажав мати на сході Європи сильного політичного союзника. З цією метою як видно із сукупності джерел він пустив у хід весь свій талант тонкого дипломата, а також дипломатію сусідніх з Руссю-Україною, Угорської та Польської держав. Очевидно в першу чергу допомогу проти татар обіцяли Польща і Угорщина, що видно із анналів під час коронації великого князя Русі-України, Данила Галицького [156,с.134-154].

Цілком можливо, що Папа Римський Іннокентій IV дійсно вважав, що план реальної військової допомоги можливий, та сама політична система католицького заходу була до цього не готова [51,с.257-265].

У своїй буллі від 4 лютого 1247 року він переконував угорського короля допомагати Русі-Україні проти татар. У зв'язку з цим папа 24 липня 1248 року видав наказ госпітальєрам розпочати підготовку в Угорщині до хрестового походу проти татар [151,р.144]. Сам великий князь Данило і це передавали папські послі, бачив, що папа готує католицький захід проти татар. Такий хід обставин заставив володаря Русі-України, великого князя Данила повірити папі, в реальні кроки останнього по наданню допомоги Русі. Тому, як це видно із булл під 1246 і 1247 роками великий князь Данило просив папу про прийняття його і Василька із землями під охорону св. Петра. Разом із цим він просив папу про збереження Руською церквою свого древнього православного обряду [165,р.89,р.312].

Наступні документи свідчать: Плано-Карпіні: «Римський протекторат прийняли король Русі Данило, його брат князь Василько усі єпископи і кращі люди» [100,с.43-44].

Руський літопис засвідчує: «Данило прийняв вінець від бога від церкви св. Апостолів і від стола святого Петра і від отця свого Іннокентія» [106,с.368]. Булла Папи Римського від 1246 року виражає радість від того, «що Руські признали Римську церкву матір'ю і учителькою усіх других, а папу намісником святого Петра». Буллою від 1247 року Іннокентій IV «доручив легату Альберту з'єднати руських з Римською церквою». Внаслідок подальших переговорів Папа Римський Іннокентій IV вислухавши просьби володаря Руси Данила, що стосувались догматів обрядової сторони унії і по основних положеннях задовільнив клопотання короля Данила [54,с.4-62].

Він дозволив руським єпископам і пресвітерам створювати усі обряди які у них були раніше, і які не протирічили католицькій релігії. 22 січня 1248 року Папа Римський Іннокентій IV просив великого князя Данила інформувати про усі дії татар, щоби він міг вчасно надати йому поміч. Перші хто повинні прийти на поміч світлому королю Руси це: Тевтонський Орден і госпітальєри, яких Папа Римський задля цього перевів до Угорського королівства. Характерно, що ряд документів свідчать, що папа давав накази польським князям і угорському королю допомагати руському королю Данилу [42,с.44-45].

Усі вони в свою чергу намагалися переконувати Данила, що папа готує для нього військову поміч, в зв'язку з чим звертався до слов'ян Чехії, Моравії, Сербів, і Помор'ян виступити в похід, на боці королівства Руси, проти татар. Папа Іннокентій IV зобов'язав особливим договором Тевтонський Орден допомагати королеві Русі Данилу у війні проти Куремси [58,с.4-42]. Папа Римський, як наголошував М. Дашкевич, робив усе, щоби організувати хрестовий похід проти татар про що говорять булли від 1247р., 1251 р., 1253 р., 1254р. Він намагався з'єднати війська усіх західних володарів, що розміщувалися поблизу Руси-України і допомогти світлому королю Руси. Великий князь Данило бачив велике старання енергійного папри римського тому дав згоду на коронацію на короля Руси. Сама коронація Данила Романовича фактично з'єднувала Русь-Україну з Союзом католицьких держав. «Угри і Ляхи під час коронації клятвено обіцяли виступити разом з Руським королем проти татар». Релігійна рівність з католицьким Заходом багато давала володарю Руси-України. По-перше, папа клятвено завіряв, що ні Угорське королівство ні польські князі, чеський володар ніколи не будуть нападати на королівство Русь. Власне вони у першу чергу виступлять гарантом безпеки Руси-України з заходу і повинні будуть першими з усіма своїми військами виступати на допомогу королю Руси [51,с.257-265].

Були отримані і другі вигоди від союзу з очолюваного папою римським коаліцією католицьких держав. В той час Ятв'язькі землі знаходились між Руссю, Польщею і Тевтонським Орденем і усі ці держави намагалися захопити ці землі. Включення Руського королівства у Союз католицький держав урівнювало короля Данила Романовича в правах на Ятв'язьку землю. Ці землі дістались Руси-Україні тепер без всякої боротьби. Папа буллою від 1254 р. надав право українській державі на третину ятв'язької землі. Власне в цей час пройшло зближення Данила Романовича з Тевтонським орденем, що дало можливість відбити напад татарського хана Куремси. Унія послужила тісному зближенню Руси-України, Польщі, Чехії і Угорщини. Переговори великого князя Данила Романовича з Папою Римським Іннокентієм IV, судячи з ходу подій, були щирими. Він, Папа Римський Іннокентій IV, усе робив, щоби його новий союзник на сході Європи - король Руси Данило, був у переконаний у щирості намірів папи, який реально намагався допомогти останньому у війні проти монголо-татар [165,р.89,р.312].

Татарська загроза над усім європейським християнським світом, очевидно, прискорила процес діалогів окрім політичної боротьби з останніми і у питанні релігійного злучення. Сам великий князь Руси-України, Данило Романович, як засвідчують джерела, розділяв точку зору, згідно з якою необхідно було швидко примиритися з католицьким заходом. Не тільки Данило, а й багато інших володарів у Східній Європі у XIII столітті приходили до думки про необхідність релігійного єднання з католицьким світом задля ідеї хрестового походу проти останніх. Якщо вірити папським буллам від 1227 року (*ad universos Reges Russiae*) і 1231р., до князя Юрія Всеволодовича, 1248 р. до Олександра Невського, і також булла була послана і великому князю Данилу, хоча останній вагався, та внаслідок татарської загрози пішов на зближення з католицьким Заходом, що забезпечувало безпеку від вторгнення у час боротьби з татарами від західних католицьких сусідів [164,с.217-218].

В зв'язку з визнанням Папою Римським Іннокентієм IV, великого князя Данила Романовича, як повновласного руського короля, угорське і польське королівства повинні були відмовитися від вторгнення на Русь не тільки внаслідок ослаблення татарського нашестя і Ярославського розгрому, а й внаслідок покровительства, яке Папа Римський Іннокентій IV надав Руси-Україні [106,с.368].

Так буллою від 3 травня 1246 року Папа прийняв під захист і охорону святого Петра короля руського і його Руське королівство. Буллою від 12 вересня 1247 р. було прийняте під покровительство

святого Петра Руське королівство Данила і його брата Василька і їх усі сім'ї володіння і майно. Буллами від 27 серпня 1247 р. Данилу, його сину, і Васильку було надано право повернення володінь, земель і другого майна які дістались їм по праву, а тобто землі які були утримувані другими королями, що не знаходилися у покорі римської церкви. Папа Римський заборонив хрестоносцям і другим орденам вторгтися у землі світлого короля Руси і у землі які він забрав по праву успадкування без його згоди [58,с. 4-42].

Складається враження, наголошував Д. Зубрицький, що великий князь Руси Данило Романович, укріпивши свою державу договорами на заході і сході, ставши у Центральній Європі могутнім володарем, почав прибирати до своєї держави землі, які раніше тільки економічно входили в сферу впливу його держави [46,с.154-156].

Внаслідок успішних переговорів великого князя Руси-України Данила Романовича в Золотій Орді римська курія відновила свої переговори як політичні так і релігійні в Руси-Україні. Зручним випадком для її відновлення була місія францисканця Іоана де Пано-Карпіні, якого Папа Римський Іннокентій IV відправив до монголо-татар. Проїжджаючи осінню 1245 року через Русь-Україну Пано-Карпіні вступає у переговори з волинським князем Васильком і ознайомлює його з змістом папської булли від 25 березня 1245 року, яка призивала всіх володарів укріплюватися на випадок нового наступу монголо-татар [100,с.22-66].

Джерела не дають нам усіх подробиць переговорів між папою та володарем Руси-України, та зближення позицій, очевидно, було відчутне, що дало можливість Пано-Карпіні послати папі повідомлення про готовність Руси-України вести переговори з Римською церквою. Це могло статися внаслідок переговорів, які Пано-Карпіні провів із володарем Руси-України Данилом, з яким він зустрівся між Дніпром і Доном, який повертався від Батия. Він очевидно, і сповістив великого князя Данила про початок переговорів Римської Церкви з Руссю-Україною, внаслідок чого останній відправив по приїзді своїх послів до Папи Римського Іннокентія IV [100,с.61].

Отже, переговори розпочались, очолив посольство від Руси-України ігумен монастиря гори святого Данила-Григорій. Посольство було прийняте Папою Римським Іннокентієм IV, що відмітив його біограф Миколай де Курбіо [157,р.592].

Ділові документи ходу переговорів нам невідомі, та з послідуєчих подій і документів можна встановити, що руська сторона побажала встановити унію церков пов'язуючи з питанням проти татарської боротьби всього християнського світу [106,с.368].

Папська курія, як це видно із булл, змушена була піти на серйозні поступки, оскільки Русь-Україна була могутньою державою, навіть не Польща, чи Литва, тому папа признав недоторканість грецького обряду і православної літургії, при цьому папа загрожував католицьким сановникам карою, хто порушить його установи по відношенні до грецької церкви. У стосунках з володарем Руси-України, великим князем Данилом, Папа Римський Іннокентій IV робив усе, щоб не тільки зчинити унію церков, але й щоб реально і конкретно надати «світлому королю Руси», як величає в буллах Іннокентій IV, Данила Романовича Галицького з 40-х років, негайну допомогу проти татар. Однак останній, як свідчать документи, теж вимагав від володаря Руси-України гарантій, що бачимо із відправки в Русь-Україну спеціального легата з метою прийняти присягу від «руського короля Данила, князів та бояр, духовенства, на вірність Римській церкві, а також оголосити в усій Руси-Україні: «Акт Папи Римського Іннокентія IV про унію Церков» [141, №72].

Згідно із свідчень актів, зі своєї сторони Русь-Україна, що включалася в Союз католицьких держав, теж зуміла отримати ряд вигод уже в ході переговорів, коли тільки «Папа Іннокентій IV брав під опіку папського престолу Руське королівство» [141, №68].

Визнання Папою Римським Іннокентієм IV великого князя Данила, королем Руси анульовували приславуті претензії угорських королів на Галичину, признавали за Данилом Романовичем як королем Русі права на усі землі від Карпат до Дніпра, усі білоруські та литовські землі на які він не мав права [141, №67].

Вступ Руси-України в Союз католицький держав означало юридичну рівність при колонізації ятвязьких земель Руссю-Україною, Польщею і Тевтонським Орденем. Папа заборонював Тевтонським рицарям і членам других монаших орденів селитися без згоди світлого короля Руси в його землях [141, №69].

Це повинно було згладити інцидент, типу Дорогичинського. Як бачимо, Данило Романович провів велику дипломатичну роботу, встановивши стосунки як з самим папою, хрестоносцями, у яких бажав бачити союзників для спільної боротьби з татарами. Це видно хоча б із булли Папи Римського Іннокентія IV кінця липня 1248 року, в якій Папа Римський писав великому князю Данилу: «щоб

світлий король Русі сповіщав хрестоносців про наступ монголо-татар, щоб він міг швидко прийняти всі міри і надати останньому допомогу для оборони Русі-України» [141, №77].

Як свідчать джерела, уже в 1246-1248 роках великий князь Данило Романович мав тісні політичні зв'язки союз, який був сформований для боротьби з татаро-монголами. Рига і Краків, Мазовія, Помор'я, а також Буда була втягнута в союз з Руссю-Україною, однак, надавати їй військову допомогу для боротьби проти монголо-татар, не поспішали. За таких обставин Данило Романович у 1248 році займав очікувальну позицію щодо Заходу. Формально він уже був готовий до унії і офіційної коронації на короля Русі, та без реальної військової допомоги західноєвропейських держав, ще до остаточного вирішення цього питання не приступав [51,с.257-265]. Офіційна відповідь папі на його послання за виразом галицько-волинського літописця ось така: «Прислав Іннокентій IV до Данила єпископа Беренського і Кам'янецького говорячи йому. Прийняти вінець королівства, та Данило заявив, що рать татарська не перестає, зле вони живуть із нами, то як я можу прийняти вінець без допомоги твоєї» [106,с.368].

У той час Папа Римський Іннокентій IV не настояв, а при певних політичних змінах, коли Русь-Україна знаходилася в інших політичних умовах, військового нападу на неї монголо-татар, він знову продовжив переговори. Ініціатива продовження переговорів належала Папі Римському Іннокентію IV через посередництво угорського короля Бели IV, який писав Папі Римському Іннокентію IV: «що не пожалів праці щоби склонити руського короля до переговорів» [150,р.164].

Не дивлячись на те, що похід у Австрію був невдалим і князь Роман Данилович не зміг утриматися на австрійському престолі і володар Русі-України, великий князь Данило, повертався із австрійського походу розчарований своїми європейськими союзниками, однак в цей же час в малопольській столиці Кракові папські послі очікували його повернення із чеського походу. Та володар Русі-України незадоволений своїми союзниками не побажав вести переговори в Кракові і відмовився прийняти послів Папи Римського Іннокентія IV, говорячи їм: «Не подобає мені могутньому володареві вести переговори з вами у чужій країні» і запросив послів і сусідніх можновладців для такого роду переговорів, в Русь-Україну. І коли пізніше посольство на чолі з легатом папи Опізо прибуло в Дорогичин то і тут Данило Романович, знаходячись у тяжкому моральному становищі, утрати герцогства Австрійського не бажав вступати в переговори з папськими послами, розуміючи, що коронування на короля Русі, дипломатична робота над яким з обох боків була уже завершена, приведе до підриву союзу і ворожого настроєння проти нього зі сторони союзної ще Золотої Орди [106,с.368].

Однак, як зауважує літописець: «Опізо же прийшовши вінець несучи, дав обіцянку, що він матиме поміч від папи, та Данило все одно не хотів, та умовила його мати водночас велика княгиня Романова і візантійська принцеса Анна, яка бажала бачити свого сина царем в Русі-Україні». Дуже сильно настоювали польські князі, приговорюючи: «прийняв би ти вінець, а ми готові усі тобі на підмогу проти поганих ...» [59,с.371-376].

На церемонії коронування, наголошував літописець, були присутні всі сусідні володарі, сановники від угорського короля, польські князі: Болеслав, Семовит, князь волинсько-київський Василько, уся служила українська знать від Карпат до Дніпра, українське духовенство. Коронація Данила Романовича на короля Русі-України в Дорогичині, поблизу західноєвропейських держав у сусідстві з Литовською, Польською державами, Тевтонським Орденом повинна була нести у собі критерій єдності цих держав з Руссю-Україною у боротьбі з спільним ворогом татарами. «Ти матемеш поміч од Папи», - сказав Опізо володарю Русі-України, великому князю Данилу: «Прийняв би ти вінець від Бога - сказали польські князі, а ми готові тобі на підмогу проти поганих» [51,с.257-265].

Слід наголосити, що активну участь у вирішенні проблеми коронації Данила Галицького на короля Русі, окрім польських князів, угорського короля Бели IV, відіграла його мати, візантійська принцеса Анна, як її називає Руськей літопис: «велика княгиня Романова», яка наголосила звенувшись до сина Данила, жо бажала бачити його: «Царем в Руській землі». Закликав великого князя Данила до коронації на короля Русі і його друг дитинства, угорський король Бела IV, про що засвідчив в листі до Папи Римського Іннокентія IV, в якому наголошував: «що доклав багато зусиль для коронації на короля Русі, великого князя Данила» [150,р.164].

Таким чином, приймаючи титул короля Русі-України і вступаючи в Союз католицьких держав, Данило Романович став на чолі антитатарської коаліції і вирішив дати бій Золотій Орді і в першу чергу, кочуючому поблизу золотоординському хану Куремсі [54,с.4-62]. Проаналізуємо, що ж принесла Русі-Україні політична і релігійна угода з Заходом, Католицькою Церквою, і чи перетворила вона Русь-Україну, яка знаходилась між Золотою Ордою і Союзом католицьких держав в західноєвропейське королівство? Згідно свідчень документів можна сказати, що з 1254 року союз уже

короля Данила з папою став реальною базою у боротьбі проти татар. Це видно по фактичному матеріалі відображеному в джерелах за 1253 рік, згідно яких Данило Романович сповіщав папу про наближення татар до своїх східних кордонів і просив папі надати вразі необхідності йому військову допомогу. У відповідь «світлому королю Руси» була направлена булла Папи Римського Іннокентія IV від 14 травня 1253 року, яка «привчала християн Польщі, Чехії, Моравії, Сербії, Помор'я і других сусідніх з Руссю-Україною держав виступити проти монголо-татар» [142,р.351, р.805].

Мал. 43. Угорський король Бела IV.

Мал. 44. Коронація великого князя Руси-України Данила Галицького на короля Руси(1253р.).

Таку буллу, очевидно, отримав і угорський король Бела IV, який відписував Папі Римському Іннокентію IV : «Що хвилино чекає нападу татар». Папа, бачучи загрозу татар над Руссю-Україною, навіть помирих Чехію з Угорщиною, тільки для того, як наголошував І. Умінський, щоб вони разом виступили на допомогу Руси-Україні [131,s.142,s.251,s.261].

В боротьбі проти татар, наголошував А. Амман, Русь-Україна стала фортецею для усієї Європи і Папа Римський Інокентій IV, бачучи, довгу затяжну боротьбу Руси проти монголо-татар, побажав об'єднати усіх християн Європи без різниці, якого би релігійного обряду вони не були. Татарська загроза примусила папу приділити багато уваги європейському сходу, як справі захисту усього християнства від нашествия татар. Папа намагався з усіх сил здружити Русь-Україну з західно-європейськими державами після її офіційного включення до союз католицьких держав і подружити короля Данила з володарями цього союзу. На його думку така особиста дружба допомогла би королю Данилу скоріше інтегрувати Русь-Україну в Союз католицьких держав і надати останніми допомогу Руси-Україні у війні проти Золотої Орди. Така невтомна праця Папи Римського Іннокентія IV у цьому напрямку привела в 1250-1260 роках до унії з Католицькою цивілізацією двох таких могутніх і впливових у Центрально-Східній Європі держав, як Литви і Руси-України [131,s.142, s.251,s.261]. Викладені нами факти, дозволяють робити припущення, що у середині XIII століття Русь-Україна внаслідок вступу до Союзу католицьких держав повністю забезпечила собі безпеку зі сторони західно-європейських сусідів [54,c.4-62].

В цей же час в Угорщині перебував український король Данило, який вів переговори з Папою Римським Олександром IV про вирішення хрестового походу проти татар, очевидно, такі переговори

мали певний результат, оскільки у 1258 році Папа доручив домініканцям і францісканцям об'явити про збір військових сил для хрестового походу проти татар [159,р.43].

В березні 1260 року Папа Римський повелів хрестоносцям збиратися в Пруссії з тією метою, щоби ландмейстер пруський повів їх в похід проти татар на прохання польських князів, які особливо постраждали від їх нападів. Папа Іннокентій IV закликав на допомогу Польщі і Русі-Україні чеського короля Пшемисла II і брандебургських маркграфів [160, №269].

Із-за малочисельності джерел ми не можемо говорити про реальну допомогу і військові кампанії хрестоносців проти татар, хоча один із німецьких хроністів писав про реальну допомогу і багаточисельні військові кампанії проти татар. Є свідчення, що правда тільки одного хроніста про спільні дії хрестоносців половців поляків і королівства Русі проти моноголо-татар, який вводив в ранг хрестового походу проти останніх [156,р.759].

Важко, однак, що - небусть сказати з приводу цих свідчень, на жаль, наші джерела нічого про такий хрестовий похід не говорять, і навіть якщо собі уявити, що він був, то користі від нього і Русі-Україні не було ніякої. Цілком можливо, що стосунки короля Данила Романовича з папою по налагодженню хрестового походу проти татар були ілюзорними. За таких обставин у короля Данила Романовича не залишалося ніяких політичних завдань, окрім зміцнення власної держави, королівської влади та церковної організації [54,с.4-62]. Як відомо, на початку XIII століття великий князь Роман Мстиславович приділяв релігійному облаштуванню своєї держави багато уваги. Літописи засвідчують, що задля утвердження своєї влади на Волині він «приборкав володимирського єпископа». Однак по його трагічній смерті в час феодалної війни в Русі-Україні, бачимо, що в конфліктах поряд із світськими феодалами приймають участь і єпископи окремих земель Русі-Україні. Як засвідчують джерела в час феодалної війни в Русі-Україні єпископи Києва, Володимира, Галича, Пермишля і других міст виступили проти Романовичів в союзах з місцевими князями та боярами [98,с. 148-149,с. 217, с.227].

Все це дає можливість наголошувати, що єпископи великих і середніх земель в XIII столітті поряд з світськими теж були великими земельними власниками в Русі-Україні і теж не бажали бути залежними від сильної центральної влади і зокрема духовної, митрополита. Можна вважати, що згадки в Іпатіївському літописі про «гордих і багатих єпископів їх власне господарство, земельні угіддя» - дають підстави твердити про могутність в майновому розумінні духовних сановників української держави в XIII столітті [123,с.252; s.82-95].

Його твердження підтримує свідчення Галицько-Волинського літопису про гордих і багато одягнутих слуг Перемишльського єпископа [97,стб.794]. Характерно, що великими земельними латифундіями в Русі-Україні в XIII столітті були наділені і монастирі, яких найбільших, згідно свідчень джерел, було 10. Галицько-Волинський літопис наголошує, що волинський князь Володимир Василькович передав монастирю святих Апостолів в Володимирі село Березовичі [97,стб.904].

Із речового матеріалу знайденого археологами теж підтверджується, що єпископи, ігумени монастирів, священники були великими вельможами в Русі-Україні. Так Галицько-Волинський літопис згадує одного боярина, «а Доброслав Судьїч, попів онук, запанував мов князь грабуючи землю». Як бачимо Доброслав Судьїч із стану священників перейшов в стан боярства, що може говорити, що священницькі родини мали право, як на духовну так і світську владу в Русі-Україні [51,с.278-279].

Згідно свідчень проаналізованих джерел бачимо, що в період ослаблення великокнязівської влади в Русі-Україні внаслідок розорення її монголо-татарами фактично усіх торово-ремісничих центрів і відновлення феодалних війн, які очолили бояри, та церковні феодалі. В цей же час великокнязівська влада задля відновлення єдиновладдя здійснює каральну політику проти противників централізації країни: місцевих князів, бояр та духовних феодалів, які розпалювали ворожнечу в суспільстві, організовували селянські бунти. Великокнязівська адміністрація встановлює що це є справа рук великих духовних і світських можновладців, у зв'язку з чим великокнязівська адміністрація проводить широкомаштабні «улаштування» усіх земель давньоукраїнської держави, статей доходів як світських так і духовних феодалів, переглядає повинності селян і перерозприділяє земельні володіння князів та бояр, єпископів та монастирів, поповнює кадри нового служилого боярства, використовуючи відібрані землі опозиційних до центральної влади бояр і духовних феодалів. Такими рішучими мірами великому князю Данилу Романовичу вдалося знову в короткий термін часу відновити єдність Русі-України. В цей час облаштувавши Київське князівство, куди їздив особисто, призначивши Києву єпископа, Данило Романович почав укріплювати українську державу на заході, а тобто намагається приборкати боярство та єпископа Західної Галичини. Сюди великим князем були направлені війська на чолі з Андрієм дворським. Джерела дають право наголошувати, що

перемишльський єпископ зайняв дуже ворожу позицію щодо централізації Русі-України, в зв'язку з цим великий князь Данило строго наказав двірському Андрію військовим шляхом «приборкати перемишльського єпископа» [51,с.213].

Як зазначає літописець, Андрій «слуг його гордих пограбував і тули їх боброві, пітомники борсукові і вовчі порозбирав, двір єпископа, що завжди був багатолюдний розграбував». При цьому дворі, як наголошують джерела, знаходився знаменитий поет «присловутий Митуса», не побачавший служити князю Данилу, відійшовший від останнього і знайшовший притулок при дворі багатого перемишльського єпископа. Князівський літописець заніс повідомлення про розорення єпископського центру в Перемишлі в розряд позитивних, він вважав, що він підривав великокнязівську владу. Після такого удару Перемишльське єпископство остаточно починає служити великокнязівській владі. Джерела нам розповідають, що у часи короля Льва Даниловича перемишльський єпископ Мемнон виступає в Європі у ролі офіційного дипломата короля Льва і всеціло виражає інтереси великокнязівської влади [98,с. 148-149,с. 217, с.227].

Слід зауважити, що перемишльський єпископ не єдиний духовний сановник, який був приборканий за виступ проти володаря Русі-України. Факти дають нам право наголошувати, що взаємовідносини церкви і держави у XIII столітті в Русі-Україні, особливо в ході феодальної війни, не останню роль відіграв галицький єпископ Артемій, один із впливових духовних сановників, якому окрім галицької підпорядковувалася і уся Дністро-Дунайська (Молдавська) церковна організація, який теж примкнув до боярської партії і активно виступив проти великокнязівської влади, за що був прогнаний великим князем Данилом [117,с.58, с.170, с.186, с.201].

Наголосимо на особі галицького єпископа Артемія. Як бачимо із джерел цей владика користувався в галицького боярства великим авторитетом і всеціло виражав його інтереси. Джерела засвідчують, що кожний князь, боярин який бажав заручитися його підтримкою повинен був вносити не малі пожертви чи то землями чи селами, а отже самі галицькі князі сприяли перетворенню галицького єпископа і оточуючий його клір не тільки в серйозну релігійну, але й політичну силу.

Ще один єпископ представник духовних сановників угровський єпископ Асаф-Йосиф, користуючись анархією у церковних справах після монголо-татарського погрому, як наголошує літописець, зробив сміливий крок, за допомогою боярства, без згоди з великим князем Данилом «скокнув на стіл митрополичий», за що був скинутий не тільки з митрополичої кафедри, але й з єпископської, а угровська єпископія була переведена в Холм. В цей же час волинське і київське духовенство усе концентрувалося біля великого князя Данила: київська єпископія була облаштована великим князем Данилом, волинська єпископія була у повному підчиненні великого князя, тут на єпископській кафедрі були довірені Данилу Романовичу єпископи, виходці із Святогорського монастиря Святого Данила, або єпископи князя Василька - зокрема - єпископ Никифор Стенило.

Невідома нам доля луцького єпископа, однак, як наголошують джерела, що Луцьк був підчинений великим князем Данилом збройно, то можна вважати, що луцького єпископа спіткала така сама доля як і інших. На основі сувокупності фактів можна зробити висновок, що усі єпископські центри в ході феодальної війни були підчинені володарю Русі-України і на кінець у 1246 році великому князю Данилу удалося назначити свого «печатника» Кирила митрополитом. На нашу думку цілком зрозуміло, що установлення для усієї Русі-України єдиного митрополита означало її повне злучення релігійної організації під рукою українського володаря. Характерно, що у цей же час починаючи з 1246 року у своїх буллах до Данила Романовича Папа Римський титулує його королем Русі [117,с.58, с.170, с.186, с.201]. Внаслідок політичного і релігійного улаштування в Русі-Україні, галицька, волинська та київська єпископії всеціло переходять під владу поставленого для держави і утвердженого в Костянтинополі митрополита [54,с.4-62].

Хоча влада духовних феодалів в ході централізації держави була підірвана, однак в подальшому ми бачимо, що вона знову надирає сили і відіграє в державі велику як духовну так і політичну роль. За таких обставин наростаючої політичної ролі, Галицьке єпископство переростає в Галицьку митрополію. На жаль бурхливі події XIV-XVI століття не дозволили зберегти архіви української митрополії XIII століття, з яких ми могли би почерпнути всю історію Русі-України. Однак на нашу думку вони збереглися і є в Польщі, Угорщині, Німеччині, Ватикані, та особистих архівах та бібліотеках князів та магнатів які в XIV-XV століттях розграбували власність українського митрополита. Привертає увагу звернення галицького греко-католицького єпископа Макарія в середині XV століття до папи з проханням допомогти вернути архіви все рухоме і нерухоме майно єпископії-митрополії, яке розграбували місцеві магнати. В подальшому ми знаємо чи були повернуті всі стародавні архіви Галицької митрополії, однак точно знаємо, що галицька митрополія була перенесена до Львова, де Львівська митрополія не мала цих стародавніх архівів. Єпископи греко-

наявність могутньої церковної організації в Галичині в якій були великі земельні латифундії в час незалежного функціонування Української держави. В подальшому, як це засвідчено в посланні греко-католицького єпископа під 1632 роком, прийшли польські магнати силою відібрали в українській церкві її майно, архіви, землі.

Прикладом ймовіної наявності галицьких митрополичих архівів може послугувати збережене і наявне на балансі Історичного музею міста Москви Галицьке євангеліє 1144 року ідентичність якого не оспорює ні один вчений Європи.

Характерно, що для кожного українця, особливо західного регіону, ця святиня з 1144 року ще ні разу не була перевидана. Галицьке євангеліє, на жаль не піддане і ретельному вивченню вчених. Можна припустити, що воно могло бути перевезене князем Володимиром Володаровичем із Перемишля в Галич. Щож до мови її написання, то львівський дослідник Я. Ісаєвич вважає, що воно написане на сербо-хорватській мові [60,с.23-27].

Де що іншим було становище в цьому питанні на Волині, де місцеві єпископи займали в XV-XVI століттях видне становище в суспільстві, головуючи в земельних сеймах. Власне в волинських архівах зафіксовані факти обдарування єпископів князями. Так в 1444 році волинський князь Свидригайло підтвердив своєю грамотою усі раніші земельні надбання Володир-Волинського єпископства, що було записано в Євангелії [1,с.7-8].

Ще раніше ми дізнаємося про подарунок князя Любарта володимирському єпископу, згідно якого: “село Сангушок і озеростобухів і інші озера з бобровими узвозами передаються володимирському єпископу з правом десятини меду і грошей”. В волинських архівах ми знаходимо і більш старіші свідчення згідно яких “Роман Мстиславович передав волимирській єпископії село Купечів” [123,с.252; s.82-95].

Про реальне багатство Володимирської єпископії і її земельних латифундій можна судити із перечня сіл, які належали володимирській єпископії в XVI столітті в час єпископа Адама Потія. Володіння єпископії склалися із десятків сіл в Володимирському та Луцькому округах. Особливо слід відзначити релігійний адміністративний центр в селі Купечові в склад якого входило 11 сіл та 11 рибних озер. Відносно села Сушимно зауважено, що з нього тільки данина медова ідею. Звідсіля, якщо ми хронологічно від Романа Мстиславовича кінець XIII поч XIII століття до обдарувань останнього великого князя Руси-України Любарта в XIV століття прослідкуємо становлення могутності володимирської єпископії, то зрозуміємо, чому уже великому князю Роману Мстиславовичу приходилось, як це зазначають джерела приборкувати володимирського єпископа. А одже розміри землеволодіння Володимирського єпископа в XIII столітті були дуже великі. Враховуючи розміри володіння володимирського єпископа слід зробити висновок, що князь Роман Мстиславович зробив дуже великі пожертви Володимирській єпископії, приблизно такі, які він раніше зробив коли був князем Новгородським, зокрема Юрьовому монастирю [123,с.252; s.82-95].

Таким чином можна подивитися на церковну організацію Руси-України, як на надзвичайно багату верству українського суспільства. Аналіз і співставлення джерел дозволяє з'ясувати становище церковної організації в час правління Українською державою королем Данилом. Як ми знаємо коронували на короля великого князя папський посол Опізо і «всі єпископи Руси», яким за це королем було складено пожертви. Джерела не уконкретнюють якого рода це були пожертви, однак найбільші єпископи київський, володимирський галицький і другі, очевидно отримали великі як земельні надбання так і рухоме і нерухоме майно [59,с.371-376].

Попробуємо з'ясувати роль церковної організації столичного Холма, куди Данило Романович переніс єпископію з Угровська [97, стб.740]. Літописи розповідають нам як будував і прикрашав церкви в новій столиці Руси-України король Данило разом з холмським єпископом Іваном [97, стб.842-845].

Вивчення холмських джерел XV-XVII століть дозволяє відтворити земельні володіння Холмської єпископії. Її основу склали розташовані на Бузі села Слєпче, Космів, Чучнево, Стрижів, передані в 1376 році холмському єпископу [38,с.54]. Окрім цих сіл в XIV столітті Холмській єпископії належало село Покрова біля Холму [101,с.40-43].

Що стосується XIII століття то розміри земельних надбань Холмської єпископії нам невідомі, однак, на нашу думку Данило Романович не бажав зміцнювати тут церковну олігархію з якою він нещодавно боровся майже ціле десятиліття [51,с.214-217].

Аналіз джерел також дозволяє з'ясувати майно і час функціонування монастирів. Так із виписок міської кременецької книги 1767 року, яка являє собою польський переклад луцької міської книги 1560 року зберігла текст грамоти князя волинського Свидригайла, яка підтверджує стародавні привілеї та майно двом луцьким монастирям Пречистенському та васильківському [82,с.917-919].

Підтвердження князя Свидригайла потрібні були монастирям тому, що «листы» - документи, що знаходилися у монахів в час «войны татарской» погинули. Що стосується Васильївського монастиря, то він очевидно був зв'язаний з князем Васильком Романовичем. Тотожність цього імені з іменем патрона Васильївського монастиря дозволяє в нім бачити засновника монастиря [123,с.252; s.82-95]. Пожертви чи побудова цього монастиря могла відбутися не раніше 1227 року, коли, коли з Луцька було прогнано місцевого князя Ярослава. Власне в цей час, як зазначає літопис: «Данило дав Василькові Луцьк і Пересопницю» [106,с.332-333]. Що стосується Пречистенського монастиря, то він по словах монахів отримав землі від «Mscislawa Wlodimirowicza Monomachowicza», який як вважають дослідники, як Київський князь міг надавати привілеї і землі Волинської землі, оскільки в його час Волинь була вже вотчиною мономаховичів [106,с.356-357].

Таким чином підводячи підсумок з'ясування питання історичного зародження, розвитку та ролі християнства та церковної організації в духовному та політичному житті населення Прикарпаття, Подністров'я у III-XIII століттях зауважимо, що християнство відіграло ключову роль в духовному житті становлення та розвитку давньоукраїнського суспільства Прикарпаття і Подністров'я і потребує подальшого наукового, в першу чергу археологічного дослідження [58,с.4-42; 59,с.370-376].

Мал. 46. Монах - літописець XIII століття.

Список джерел та використаної літератури:

1. Акты Юго-Западной Руси. - Киев, 1883г. - Ч.І. - Т. VI. - № III.
2. Артюх В.С. Звіт про роботу експедиції Дністер. - Львів, 1998.
3. Артюх В. Язичництво та раннє християнство стародавньої Галичини. - Львів «Сполом», 2006.
4. Артюх В.С. Ранне-христианский пещерный храм на Днестре. Международный симпозиум по искусственным пещерам. - Киев-Одесса, 1998.
5. Артюх В. Язичництво та раннє християнство стародавньої Галичини. - Львів «Сполом», 2006.
6. Артюх В. Язичництво та раннє християнство стародавньої Галичини. - Львів «Сполом», 2006.
7. Ідзьо Віктор. Господарсько-економічний та культурно-християнський розвиток Галичини в III-XIII століттях. Наукове видання. - Івано-Франківськ «Сімик», 2013.
8. Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині ранньослов'янського і давньоруського періодів. - Київ, 1982.
9. Артюх В., Ідзьо В. Природне середовище та ранні форми релігії в Україні в контексті вивчення проблем українознавства. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2010. - Т. XVI.
10. Артюх В. Язичництво та раннє християнство стародавньої Галичини. - Львів «Сполом», 2006.
11. Ідзьо В. Господарсько-економічний та культурно-християнський розвиток Галичини в III-XIII століттях. Наукове видання. - Івано-Франківськ «Сімик», 2013.
12. Артюх В.С. Нові печерні пам'ятки середнього Подністров'я. Скелі й печери в історії та культурі стародавнього населення України. - Львів, 1995.
13. Артюх В., Ідзьо В. Природне середовище та ранні форми релігії в Україні в контексті вивчення проблем українознавства. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2010р. - Т. XVI.
14. Артюх В. Язичництво та раннє християнство стародавньої Галичини. - Львів «Сполом», 2006.
15. Артюх В. Язичництво та раннє християнство стародавньої Галичини. - Львів «Сполом», 2006.
16. Артюх В. До питання виникнення християнства на території України. Науковий Вісник Українського Університету м. Москви. - М., 2012р. - Т. XVII.
17. Артюх В. Язичництво та раннє християнство стародавньої Галичини. - Львів «Сполом», 2006.
18. Артюх С.В., Ідзьо В.С. Скельна культова пам'ятка «Монастир». Історія релігій в Україні. Праці X Міжнародної наукової конференції. - Львів, 2000.
19. Багрянородний К. Об управлени империй. - М., 1987.
20. Бандрівський М. Схимницькі печери-келії на Рогатинщині. Скелі і печери в історії та культурі стародавнього населення України. - Львів, 1995.
21. Бандрівський М. Сварожі лики. - Львів, 1992.
22. Баран В.Д. Памятники черняховской культуры в бассейне Западного Буга. Раскопки 1957-1960 гг. - МИА, 1964. - № 116.
23. Баран В.Д. Давні слов'яни між Дністром і Прип'яттю. - К., 1972.
24. Баран В.Д. Черняхівська культура за матеріалами Верхнього Дністра та Західного Бугу. - К., 1981.
25. Баран В.Д. Черняхівська культура - полі етнічне утворення на території Південно-Східної Європи. // Археологія давніх слов'я. - К., 2004.
26. Бірбрауер Ф. Готи в I-VII ст.: територія, розселення та просування за археологічними джерелами. // Археологія. - К., 1995. - № 5.
27. Бітковський В. Поховальний обряд вербальної культури на території України. // Збірник заповідника «Густань» на пошану Михайла Рожка. - Львів, 2009. - Кн. I.
28. Браун Ф. Разыскания в области гото-славянских отношений. - Спб., 1899.
29. Буданова В.П. Продвижение готов в Северное Причерноморье и на Балканах в III веке (по данным письменных источников). - Вестник древней истории. - М., 1982. - № 2.
30. Буданова В.П. Готы в эпоху великого переселения народов. - М., 1990.
31. Буданова В.П. Контакты готов с племенами *barbaricum colum* и ранневизантийской империей. Византийская цивилизация в освещении российских ученых 1947-1991г. - М., 1999.
32. Васильев А.А. Готы в Крыму. Ранняя пора христианства и эпоха переселения народов. - Известия Академии Истории Материальной Культуры. - № 192. - Вып. I.
33. Васильев М.А. Религиозные дилеммы Руси в 980-е годы: Опыт альтернативно-исторического анализа. Славяноведение. - М., 2000. - № 6.
34. Винокур І.С. Історія та культура черняхівських племен II-V століть нашої ери. - К., 1972.
35. Винокур І., Хотюн Г. Розкопки Бакоти. // Наука і суспільство. - К., 1967.

- 26.Винокур И.С. Некоторые вопросы культуры черняховских племён. Советская Археология. - М., 1969. - №1.
- 27.Винокур И.С. Історія та культура черняхівських племен II-V століть нашої ери. - К.,1972.
- Седов В. Происхождение и ранняя история славян. - М.,1979.
- 28.Винокур И.С. Черняховские племена на Днестре и Дунае. - В кн.: Славяне на Днестре и Дунае. - К., 1983.
- 29.Винокур І., Горишний П. Бакота. - Кам'янець-Подільський,1994.
- 30.Винокур І.С. та Телегін Д.Я. Археологія України. - Тернопіль, навчальна книга «Богдан», 2004.
- 31.Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України. - Тернопіль, навчальна книга «Богдан», 2004.
- Войнаровський В. Християнство і порушені поховання черняхівської культури.Тези повідомлень V Міжнародного круглого столу з історії релігії в Україні. - Львів,1995. - Т.І.
- 32.Вилинский С.Г. Сказание черноризца Храбра о письменах славянских. - Одесса. 1901.
- 33.Войнаровський В. Християнство і порушені поховання черняхівської культури. Тези повідомлень V Міжнародного круглого столу з історії релігії в Україні. - Львів,1995. - Т.І.
- 34.Войнаровський В. Про час і мотиви руйнації інгумаційних поховань черняхівської культури. Праці археологічної комісії. Записки НТШ. - Львів,1998. - Т.ССXXXV.
- 35.Вилинский С.Г. Сказание черноризца Храбра о письменах славянских. - Одесса, 1901.
- 36.Войтович Л. Готи на території України: результати досліджень на початок ХХІ століття.// Археологічні дослідження Львівського університету.Львів, 2008. - Вип.11.
- 37.Вольфрам Х. Готы. От истоков до середины VI века. - СПб., 2003.
- 38.Грамоти XIV століття. - Київ,1974. - №25.
- 39.Грушевський М.С. Історія України-Русі. - К.,1991. - Т. III.
- 40.Гуцуляк Олег. Пошуки заповітного царства: Міф - Текст - Реальність. Монографія. - Івано-Франківськ "Місто НВ", 2007р. Гуцуляк О.Б. Готи на Сході Європи. Праця в Інтернеті.
- 41.Дашкевич Н. Переговоры пап с Даниилом Галицким об Унии Руси с католичеством. Известия Киевского Университета №8 за 1884 г. - К.,1884.
- 42.Дашкевич Н. Первая Уния в Юго-Западной Руси с католичеством (1246-1254). - К., 1884.
- 43.Димирій. Печерні монастирі, скити та келії у світій Україні.// Основа. - К., 1995. - №6.
- 44.Древняя Русь в свете зарубежных источников. - М.,199г.
- 45.З історії міжслов'янських зв'язків. - К.,1994.
- 46.Зубрицкий Д. История Галицко-Русского княжества. - Львов, 1855. - Т.Ш.
- 47.Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. До питання локалізації Прикарпатських хорватів. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М., 1997. - Т.І.
- 48.Ідзьо В.С. Вплив кельтів на розвиток слов'янського етносу і слов'янської державності. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М.,1997. - Т.І.
- 49.Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватії та і їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М. 1997. - №5.
- 50.Ідзьо В., Марченко Г. До проблеми духовної культури Південно-Східної Європи у кінці I тис. до н. е. - I тис. н. е. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.1997. - №6.
- 51.Ідзьо В.С. Українська держава в XIII столітті. Івано-Франківськ «Нова зоря», 1999.
- 52.Ідзьо В. Готи і гепіди і Галичині. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005.- Т.ІХ.
- Ідзьо Віктор. Готи і геріди в Галичині. Наукові Записки Інституту Народознавства НАН України, Івано - Франківського Красназнавчого музею. - Івано - Франківськ. Видавництво «Лілея НВ». - Випуск 9 - 10, 2006.
- 53.Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство, ранньослов'янська державність і зародження та становлення християнства на території України. - Львів «АРІ», 2001.
- Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004.
- Ідзьо Віктор. Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні. - Львів «Ліга - Прес», 2007.
- 54.Ідзьо Віктор. Король Данило та Українська держава в XIII столітті. - Львів «Сполом», 2008.
- 55.Ідзьо Віктор. Галицький король Коломан I та процеси першої політико - релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття. - Львів «Сполом», 2009.
- 56.Ідзьо Віктор. Стародавній Перемишль (IX-XIIст.): зародження та становлення української християнської релігійної культури на Сяні. - Львів «Сполом», 2010.

- Ідзьо Віктор. Візантійська християнська держава в IV-XV століттях. - Івано-Франківськ «Сімик», 2011.
57. Ідзьо В. Трипільська цивілізація в Україні: характеристика розвитку та упадку в контексті еволюції стародавнього світу в VI-II тисячолітті до нашої ери. - Івано-Франківськ «Сімик», 2011.
58. Ідзьо Віктор. Руське королівство та Тевтонський Орден: політичні, економічні та релігійні взаємовідносини у XIII-XIV століттях. - Івано-Франківськ «Сімик», 2012.
59. Ідзьо В. Господарсько-економічний та культурно-християнський розвиток Галичини в III-XIII століттях. Наукове видання. - Івано-Франківськ «Сімик», 2013.
60. Исаевич Я.Д. Культура Галицко-Волынской Руси. Вопросы истории. - М., 1973.
61. Исаевич Я.Д. Из истории культурных связей Галицко-Волынской Руси с западными славянами. - В кн.: Польша и Русь. - М., 1974.
62. Исаевич Я.Д. Роль культурной спадщини Київської Русі в розвитку міжслов'янських зв'язків доби феодалізму. З історії міжслов'янських зв'язків. - К., 1994.
63. Иконников В.С. Опыт русской историографии. - М., 1913.
64. Йордан. О происхождении и деянии гетов. - М., 1960.
65. Карамзин Н.М. История государства Российского. - М., 1991. - Т. II-III.
66. Карташов А.Н. Начерки по истории русской церкви. - Париж, 1959. - Т. I.
67. Кизилов М.Б. Масакин В.В. Готы. В кн. От кимерийцев до кипчаков. - Симферополь. Издательство «Доля», 2007.
68. Когутяк М. Сакральна спадщина Гуцульщини. - Львів «Манускрипт», 2011. - Т. I.
69. Козак Д.Н. Вельбарская культура. // Археология Украинской ССР. - К., 1986. - Т. 3.
70. Котляр М.Ф. Данило Галицький. - К., 1979.
71. Корінний В.І., Сташевська Л.В. Скельні монастирі Середнього Подністров'я як комплексні геологічні та культурно-історичні пам'ятки. - К., 2008.
72. Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. - К., 1984.
73. Крисаченко В. Етнополітичні процеси на теренах давньої України. Науковий Вісник Українського Університету м. Москви. - М., 2012. - Т. XVII.
74. Кулаковский Ю. К истории готской епархии в Крыму в VIII веке. // Журнал Министерства Народного просвещения. - 1898. - К. 2.
75. Кухаренко Ю.В. Волынская группа полей-погребений и проблема так называемой готско-гепидской культуры. // КСИА. - М., 1970. - №121.
76. Летопись по Ипатьевскому списку. - Спб. 187г.
77. Линниченко Н.И. Взаимные отношения Руси и Польши до половины XIV столетия. - К., 1884.
78. Литаврин Г.Г., Флоря Б.Н. Общее и особенное в процес се христианизации стран региона и Древняя Русь. // Принятие христианства народами Центральной и Юго-Восточной Европы и крещение Руси. - М., 1988.
79. Лихачёв Д.С. Повесть Временных лет. - М., 1950. - Ч. 1-2.
80. Магомедов Б.В. Готи в Східній Європі. // Археологія. - К., 1999. - №4.
81. Магомедов Б. Готи і гепіди в культурах римського часу. Археологія Тернопільщини. - Тернопіль, 2003.
82. Малевич А. К истории древней Жидичинской архимадрии. // Волынские епархиальные ведомости. - Спб., 1900. - №27.
83. Махновець Л. Про автора слова о полку Ігоревім. - К., 1987.
84. Мацкевий Л.Г. Звіти про роботу Прикарпатської експедиції за 1992-1993 роки. - Львів, 1994.
85. Мельник Е.Н. Следы мегалитических сооружений в некоторых местностях Южной России. Труды VI Археологического съезда. - Одесса, 1886.
86. Могитич І.Р. З історії міжслов'янських зв'язків у сфері архітектури ранньосередньовічної архітектури (Галицько-Волинська Русь та Західні слов'янни X-XIII ст.). З історії міжслов'янських зв'язків. - К., 1994.
87. Мошин В.А. Готская епархия в Хазарии. // Труды IV съезда русских академических организаций за границей. - Белград, 1927. - Т. I.
88. Назаренко А.В. Русь и Германия в IX-X вв. // Древнейшие государства Восточной Европы. Материалы и исследования 1991 год. - М., 1994.
89. Наливайко С. Етнічна історія давньої України. Київ, Євшан-зілля, 2007.
90. Нидерле Л. Славянские древности. - М., 1956.
91. Никольский Н.К. К вопросу о следах мораво-чешского влияния на литературных памятниках домонгольской эпохи. Вестник Академии Наук СССР. - М., 1933. - №8-9.

- 92.Новосельцев А.П. Восток в борьбе за религиозное влияние на Руси.//Введение христианства на Руси. - М.,1997.
- 93.Описание Киево-Софийского собора и Киевской киевской иерархии. - Киев, 1925.
- 94.Пастернак Я. Старый Галич. - Краків,1944.
- 95.Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів, 1896.
- 96.Пачкова С.П. Про осквиський компонент у чаплинському могильнику Зарубинецької культури.// Старожитності I тисячоліття нашої ери на території України. - Київ, 2003.
- 97.Полное собрание русских летописей. - М-Л.,1962. - Т.II.
- 98.Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. - М.,1950.
- 99.Печерна П.О. Християнська архітектура Верхнього та Середнього Дністра XI-XVIII століть. - К., 2008.
- 100.Плано-Карпини И.Де.История монголов. - Спб., 1910.
- 101.Площанский В.М. Прошлое Холмской Руси. - Вильна,1899. - Ч.I.
- 102.Раппопорт П.А. К вопросу о сложении галицкой архитектурной школы. В кн.: Славяне и Русь. - М.,1968.
- 103.Ременников А.М. Борьба племен Северного Причерноморья с Римом в III веке. - М.,1954.
- 104.Рикман Э.А. Этническая история населения Поднесторovia в первых веках нашей эры. - М.,1975.
- 105.Рогов А.И.Русско-польские культурные связи в эпоху Возрождения. - М.,1966.
- 106.Руський літопис. - К.,1989.
- 107.Русанова И.П. Истоки славянского язычества. Культурные сооружения Центральной и Восточной Европы в I тыс. до н э. - I тыс. н э. - Черновцы. - Издательство «Прут», 2002.
- 108.Симонович Е.А. О культовых представлениях населения юго-западных областей СССР в поздне-античный период. Советская Археология. - М.,1978. - №2.
- 109.Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности.// предисл., коммент. и предисловие Рогова А.И. - М.,1971.
- 110.Скжинская Е.Ч. Йордан. О происхождении и деяниях готов.Getica.// Вступ, статья, перевод, комментарий. - Санкт-Петербург, 1997.
- 111.Суворов Н.С. Библиографическая летопись. - М.,1917. - Кн.II. - III.
- 112.Субтельний О. Україна. Історія. - К., 1991.
- 113.Татищев В.Н. Российская История. - М.,1964. - Т.III.
- 114.Тимошук Б.О. Язичницькі святилища Галицької Русі. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М.1997р. - Т.I.
- 115.Тимошук Б.О. Двоєвір'я в стародавній Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1998. - №1.
- 116.Тищенко К. Відгомін Готської держави. Урок Української. - К.,1994. - №5-6.
- 117.Тихомиров Н.Д. Галицкая митрополия. - Спб., 1895.
- 118.Томашівський С. До Історії Перемишля та його єпископської катедри. Записки ЧСВВ. - Варшава, 1927.
- 119.Томенчук Б. Археологія городищ Галицької землі. Галицко-Буковинське Прикарпаття. Матеріали досліджень 1976-2006. - Івано-Франківськ, 2008.
- 120.Фурман Д.Е. Выбор князя Владимира.//Вопросы философии. - М.,1989. - №6.
- Филист Г.М. Введение христианства на Руси: предпосылки, обстоятельства, последствия. - Минск, 1988.
- 121.Федоров Г.Б., Полевой Л.Л. Археология Румынии. - Москва, 1973.
- 122.Флоря Б.Н. У истоков конфессионального раскола славянского мира (Древняя Русь и её западные соседи в XIII веке).//Славянский альманах,1996. - М.,1997.
- 123.Флоря Б.Н. О церковном землевладении в Галицко-Волынской Руси.//В сб. Восточная Европа в исторической ретроспективе (К 80-летию В.Т.Пашуто). - М.,1999.
- Floria V.N. Vaslavska legenda a borisovskoglebovsky kult.-Ceskoslovensku casopis historicku, 1978. - №1.
- 124.Херман Э., Кулинич Й. Два типа этничности хорватской и сербской примеры.//Этнографическое обозрение. - М., 1993. - №4.
- 125.Шараневич І. История Галицко-Володимирской Руси. - Львов, 1863.
- 126.Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. - Рим-Нью-Йорк,1965.
- 127.Щапов Я.Н. Государство и Церков Древней Руси X-XIII вв. - М.,1989.
- 128.Щукин М.Б. Готский путь. - Санкт-Петербург, 2005.
- 129.Якобсон А.Л. Крым в средние века. - М.,1973.

130. *Analecte Cracoviensia*, 1975. - Vol.7
131. Amman A. Kirchenpolitische Wandlungen im Ostbaltikum bis zum Tode Alexander Newski. Studien zum Werden der russischen Orthodoxie. *Orientalia Christiana Analecta*. - Roma, 1936.
132. Ammidni Marzellini. *Rerum gestarum libri qui supersunt*. - Rec. C. U. Klark. - Berolini, 1915. - T. II.
133. Bierbrauer V. Gepaden in der Wielbark-Kultur (I-IV Jahrhundert n. Chr.)? Tine Spurensuche//Studien zur Archäologie des Ostseeraumes. Von der Eisenzeit zum Mittelalter. Festschrift für Michael Müller-Wille. Hrsg. A. Wesse. - Neumünster, 1998.
134. *Biuletyn historii sztuki*, 1962, №26.
- Byzantinoslavica*, 1930. - R. II. - V. 2. - R. III. - V. 2.
135. Brukner A. *Cywilizacya I yezuk*. - Warszawa, 1901.
- Haberlandt A. *Europa und seine Randgebiete*. - Stuttgart, 1927.
136. *Vericus et fratres suorumque concives latini*. - Theiner, 1864. - 1.
- Monumenta Poloniae*. - Lwow, 1878. - T. III.
137. Wertner J. *Die Slawischen Bugelfibel des 7. Jahrhunderts*. - Reincke Festschrift. - Mainz, 1950.
138. Wolfram H. *Geschichte der Goten*. - München, 1979.
139. Wolfram H. *Historia Gotow*. - Warszawa-Gdansk, 2003.
- Hachmann R. *Die Goten und Skandinavier*. - Berlin, 1970.
140. Huillard Breholles. *Examen de chartes de l'Église Romaine, conte nées dans les rouleaux de Cluny*. - Paris, 1865.
141. HRM. - 1.
142. Huber A. *Die steirische Reimchronik und das österreichischen Geschichtsforschung*. - Innsbruck, 1883. - Bd. 4. - Heft 1.
143. Gdastein I. *Octnoge ne zi Hrvata uranom srednjm vijku.// Migracij sketeme*. - Zagreb, 1989.
144. Dvornik F. *The making of Central and Eastern Europe*. - London, 1949.
145. *Epistolae Josephi Velamin Rutzkyj metropolitae kiovensis catholici (1613-1637)*. - Romae, 1956. - №137.
146. Zagiba Fr. *Zur Geschichte Kyrills und Methods und der byrischen Ostmissionen Jahrbuchergeschichte*. - Ostropas, 1961.
147. Zaki A. *Na szlaku wykopalisk. «Slowo Powszechnie»*. - Krakow, 1960. - №18/6.
148. Kissene Nagypal J. *A karcsai reformatus templom helyreállítása. - Műemlék védelem*, 1971. - K. 15. - №4. - 1.
149. Kunasiewicz. *Przewodnik po kościele Bożego ciata otza. Dominikanów we Lwowie*. - Lwow, 1878. *Monumenta Poloniae*. - Lwow, 1878. - T. III.
150. *Codex Diplomat. Arpad, Kontin, ed G. Wenzel*. - Pest, 1869. (1235-1260).
151. *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus a civilis, ed. G. Fejer*. - Budae, 1829. T. IV. (від 9 травня 1259р.).
152. Lowmianski H. *Początki Polski*. - T. I.
153. Macartney C. A. *The Magiars in Ninth Century*. - Cambridge, 1930.
154. Muzic I. *Podrijetlo Hrvata*. - Zagreb, 1989.
155. *Monumenta Poloniae*. - Lwow, 1878. - T. III.
156. *Monumenta Germanica Historica (MGH)*. - Paris-Hannoverae, 1890.
157. Muratori L. *Rerum italicarum scriptores*. - Mediolani, 1723.
158. *Ochrona zabytkow*. - Warszawa, 1961. - R. 14. - Z. 1/2.
- Sztuka polska przedromanska i romanska do schyłku XIII wieku*. - Warszawa, 1971.
159. Raunald O. *Annales Ecelesiastici*. - Lucae, 1748. - T. III.
160. *Register der Markgrafen v. Brandenburg aus askanischen Hause* ed H. Krabbo. - München-Berlin, 1922.
161. Racki F. *Ociyena starijih izujrd zf hrvatsku i srbsru hvitst sredni vika. Knjizennir*, 1. - Zagreb, 1865.
- Racki F. *Biela Hrvatska i Bila Srbija. Rad*. - Zagreb, 1880-1881. 162. Ropell. *Geschichte pollens*. - Berlin, 1897. - T. I.
163. Surovy B. *Arxitektura svedectvi dob*. - Praha, 1977.
164. Fischetr M. *Merkwürdiger Schicksale des stiftes und der Stadt klosternt uburg aus Urkunden gezogen, (Urkundenbuch)*. - Wien, 1815. - №60.
165. *Fontes Rerum Bohemiarum*. - Praze, 1874. - T. III.
166. Jagic V. *Ein kapitel der Geschichte d. sudslav. - Sprachen (Arch. tom. Slav.)*, 1895.

Розвиток християнства на території Посяння

Територія басейну ріки Сян належить до однієї із найстародавніших регіонів розселення людей. Ріка Сян є найбільша карпатська притока. Його довжина близько 444 кілометрів, сточище - 16 780 кілометрів.

Мал. 1. Басейн ріки Сян.

Ріка Сян починається на межі Високого і Середнього Бескиду біля Ужоцького перевалу на висоті 843 м., далі перетинає Середній Бескид (творює кілька повздовжніх долин і закрутів), Сяницьку улоговину і підгір'я, змінює напрям з північного на східний і після Перемишля тече на північний захід у широкій долині по Надсянській низовині; нижче Сандомира впадає до Вісли. Спадок від 8% в

джерельній частині до 0,5% на передгір'ї і 0,25% на Надсянській низовині. Живлення головним чином снігове та дощове. У пониззі (90 км.) - Сян судноплавний.

Мал. 2. Картографія Посяння.

Головні притоки Сяну: Солинка, Ослава, Вислок (ліві); Вігор, Шкло, Любачівка, Танва (праві). У гірській частині на Сяні збудовані водоймища - Солинське і Мичковське та ГЕС. На Сяні знаходяться міста: Лісько, Сянік, Перемишль, Ярослав. До 1946 року гірський Сян (аж по Сянік) лежав на суто українській етнічній території, середній (від Сянока на півночі до Сіняви) на українсько-польському пограниччі (Сян вважався за межу української та польської частини Галичини), нижній - на польській етнічній території. Як відомо, стародавнє українське місто Перемишль постало в готську епоху, у III-IV століттях, в подальшому розбудовувалося хорватами в V-X століттях. Особливо Перемишль був розбудованим і сильно укріпленим князями Ростиславовичами в XI-XII ст. і в час їх правління був столичним центром всього Посяння, твердиною, яка обороняла західну частину українських земель від ворожих нападів.

Не дивлячись на те, що Перемишль протягом тривалого часу (з 1349 р. і впродовж більш як 420 років) перебував під польською окупацією, він у складних умовах розвивав питому українську

культуру і письменство, боронив свою віру. В історії українського просвітницького руху Перемишль був бастионом. У справі національної стійкості він часто випереджував наші східні землі. Цьому сприяла перемиська українська спільнота з її віками виробленим імунітетом і здатністю до самозахисту. Можна навіть припустити, що національну стійкість перемишлян зміцнювала агресивна протиукраїнська політика, спрямована на підкорення нашої нації. Під тиском імперських зловмисних намірів поляків консолідувалися українські сили, об'єднувалася інтелігенція, впрягалася в практичні дії українська церква, школи. У формуванні національної ідентичності їх підтримувало українське населення. Наполегливою і невпинною працею перемиська інтелігенція втримувала на цій території український дух, укріпляла його, коли траплялася на це нагода. У фізико-географічному відношенні місто Перемишль розташоване в середній течії ріки Сян на межі Карпатського (Перемиського) підгір'я і Надсянської низовини, на згині дуги Карпатської складчастої системи, де вона змінює свій напрям з широтного на південно-східний. Із заходу і півночі Перемиське підгір'я обмежене річкою Сян, на сході межує з Надсянською низовиною, на півдні поступово переходить у гірські хребти Низького Бескиду. На південний схід від Перемишля простягаються Східні Карпати з характерними для них лінійно витягнутими гірськими хребтами. У геоструктурному відношенні територія Перемиського підгір'я здебільшого відповідає Зовнішній, Скибовій зоні Карпатської складчастої системи, складеної переважно крейдово-палеогеновим флішем (пісковиками, алевролітами і аргілітами, що рівномірно перешаровуються). До її складу входить декілька зірваних з первинного місця залягання і пересунених на північний схід лежачих складок, що насунулися на відклади Внутрішньої зони Передкарпатського прогину, межа якого проходить дещо північніше - приблизно по лінії Перемишль - Ряшів (Жешув). Ширина скибового покриву тут досягає близько 40 км. Зім'яті у складки верстви гірських порід можна спостерігати в декількох пунктах на правому березі річки Вігор - у селах Трійці, Посаді Риботицькій, містечку Риботичах та в інших місцях. У сучасному рельєфі асиметричні валоподібні лінійно витягнуті складки («скиби») в більшості випадків слугують вододілами між багатьма річками, притоками Вігору та Сяну. Але у зв'язку з тим, що гірські породи, якими збудовані складки, є нестійкими до вивітрювання, вододільні хребти переважно виположені, невисокі, з пологими схилами. У північній частині підгір'я, приблизно від широти містечок Риботичі, Бірча до Перемишля, де на поверхню виходять найменш стійкі піщано-глинисті гірські породи, поверхня хребтів помітно знижується, вони втрачають характерну лінійність північно-західного простягання і стають розгалуженими в різних напрямках. Південніше від цієї лінії, починаючи від села Ямни і далі на південний схід, гірські хребти мають типове для Скибової зони північно-західне простягання. Вони розділені між собою поздовжніми долинами малих річок і потоків вздовж яких скупчуються людські оселі. Рельєф поверхні Перемиського підгір'я низькогірний, горбистий. На півночі в околицях Перемишля максимальні абсолютні позначки становлять 352-400 метрів, в середній частині, в околицях містечка Риботичі, сіл Бориславка, Ліщини, Ямна - 550-600 метрів, на півдні і південному сході - 650 м. і більше, а два головні пасма Слипних гір і Хванева досягають висоти 672 і 675 метрів над рівнем моря відповідно. Клімат помірно-континентальний з нежарким літом, м'якою зимою і достатньою кількістю опадів. Пересічна температура січня становить - 4с., липня +17...+18с. Річна сума атмосферних опадів - 650-750 мм. Більша частина їх випадає в теплий період року. Зима триває 80-100 днів, літо - 90-100. днів. Гідрографічна мережа доволі густа (до 1,5 км./км.2). Найбільшою рікою Перемиського підгір'я є притока Вісли - р. Сян з його правою притокою Вігором. До них стікає безліч малих річок і потічків майже з усієї площі регіону. Лише невелика південно-східна частина терену дренується річкою Стрв'яж, яка несе свої води до Дністра. Отож, через Перемишину проходить Головний Європейський вододіл. Живлення річок мішане з переважанням дощового. Режим паводковий протягом року. Рослинність у Перемиському підгір'ї, як і у Карпатах, дуже багата. Ліси тут ще перед Другою світовою війною займали понад 50% площі терену, а тепер, після виселення українців у 1944-47 рр. ХХ ст., вона зросла до 70-80%, досягнувши рівня середньовіччя. Переважають букові (з домішкою ялиці та ялини) ліси. Поширеними породами є також граб, дуб звичайний і скельний, липа, явір, ясень, береза, сосна, вільха, осина, горобина. З чагарників найчастіше трапляються ліщина, свидина, терен, ялівець, які серед лісів утворюють окремі угруповання; на зволжених ділянках - верба, сіра і чорна вільха. В лісах на полянах та луках росте велика кількість різноманітних квіткових рослин та грибів. Ґрунти в Перемиському підгір'ї переважно бурі, гірсько-лісові (буроземи), сформовані на звітрілому щербенистому елювії та делювії флішу. Значно менші площі займають дерново-підзолисті, темно-сірі опідзолені та лучні Ґрунти. При належному обробітку й удобрюванні вони дають непогані врожаї жита, вівса, ячменю, кукурудзи, картоплі, капусти, квасолі та інших культур. У садах добре плодоносять яблуні, груші, сливи, черешні. Різноманітність природних умов, значні площі лісів, велика кількість річок та інші чинники

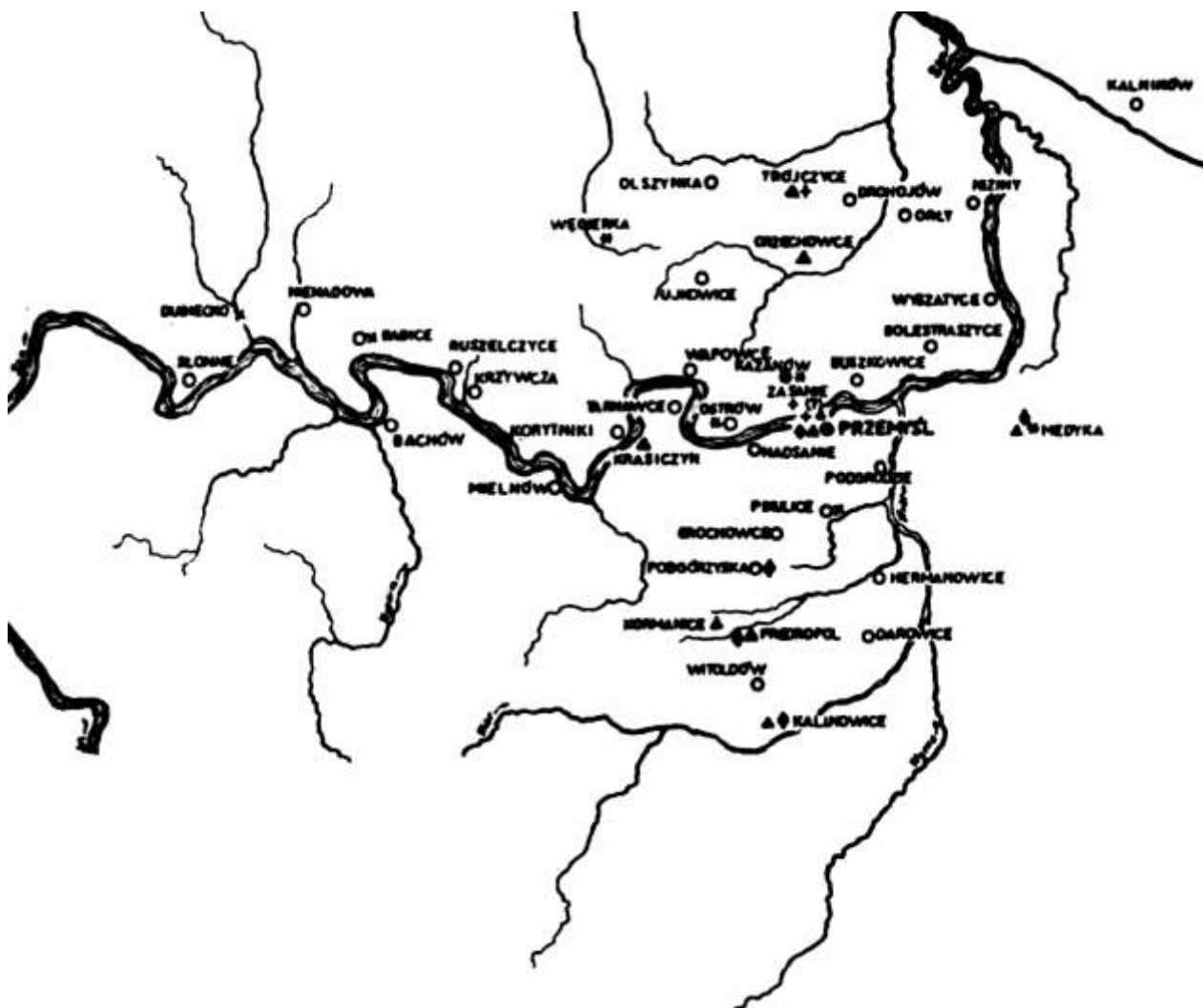
зумовили багатство і різноманітність тваринного світу. Із ссавців тут водяться заєць-русак, лисиця, дика свиня, косуля, олень, вовк, тхір лісовий, ласка, кріт, полівка звичайна та ін. Із птахів - строкатий дятел, зозуля, горлиця звичайна, сойка, зяблик, чорний дрізд, сорокопуд, жайворонок, сіра ворона, сорока, яструб, чорний шуліка, канюк звичайний, вівсянка та ін. Під час перельоту на весні та восени трапляються дикі качки, дикі гуси, журавлі, кулики. За часів Української держави Х-ХІV століть більша частина земель (а в деяких округах - уся земля) належала князям. Із власного фонду вони наділяли землями бояр, міщан, духовенство. У ті часи в лісах Прикарпаття водилося багато диких звірів: олені, ведмеді, дикі кабани, лисиці, серни, зайці та інша звірина. Мисливство мало тоді важливе господарське значення, воно постачало цінне хутро та м'ясо. Немає сумніву в тому, що у багаті звіриною ліси не раз ходили на полювання перемиські князі, бояри та інша знать. Після захоплення Галичини Польщею володіння галицьких князів перейшли у власність польських королів. У 1434 році було скасовано Руське право та запроваджено новий адміністративний устрій. Посилився процес заселення Черемиського Підгір'я, у першу чергу польською шляхтою, а також українським селянством з рівнинних районів Галичини. Нові польські власники використовували ліси й діброви (і серед них найбільший лісовий комплекс Турниця, розташований поблизу містечка Риботичі, що за 20 кілометрів від Перемишля, для випасання свиней, стада яких виводили в ліс від половини серпня до пізньої осені «на жир», а після цього їх продавали або забивали для власного вжитку. Королівські ліси теж використовувалися для випасання свиней перемиських старост. Стада нараховували сотні свиней. Відомо, що в 1467 р. Ян Риботичський зайняв 26 вепрів перемиського старости, тієї ж зими його слуги перехопили по дорозі з с. Макови до Перемишля стадо з 300 свиней і загнали до Риботич. Справу розглядав суд. Аж до Другої світової війни у тутешніх лісах водилося багато звірини, що її можна було бачити не лише в лісі, а й на полях, біля хат. Удень лисиці заходили навіть на подвір'я, ловили курей. Взимку зайці пробиралися до оборогів, щоби поживитися конюшиною і сіном. У лісах вечорами ревіли олені. Із земноводних і плазунів найхарактернішими у Перемиському підгір'ї є тритон карпатський, жовто черева кумка, трав'яна жаба, рідше трапляється саламандра плямиста, тритон гребінчастий, ропухи звичайна і зелена, ящірка прудка, веретільниця, вуж звичайний, мідянка, гадюка звичайна. Із риб, що живуть у численних малих річках, найпоширенішими є морена звичайна, головень, форель струмкова, голянь, щитівка гірська, бабель барвистий, миньок. Природні умови і ресурси Перемиського підгір'я доволі сприятливі для розвитку сільського господарства. Не випадково люди ще в глибоку давнину (починаючи з палеоліту) облюбували цей край і, розкорчувавши ліси, оселилися в ньому, оскільки Перемиське підгір'я є надзвичайно мальовничим і привабливим краєм [6, с.199-201; Й. Свинко. Інтернет-ресурс].

У ХХ столітті після встановлення нового кордону між УРСР і Польщею на території України лежать лише джерела Сяну, далі, на 50 км., Сян являє собою кордон між Польщею й Україною. На цій ділянці річки знаходилися українські села, серед яких Вишня (Верхня) Тернава, Нижня Тернава, Дзвіняче. В 1946 при облаштуванні кордону мешканці сіл були переселені, а їхні будівлі - спалені. Нижче, 390 км., Сян тече у Польщі...

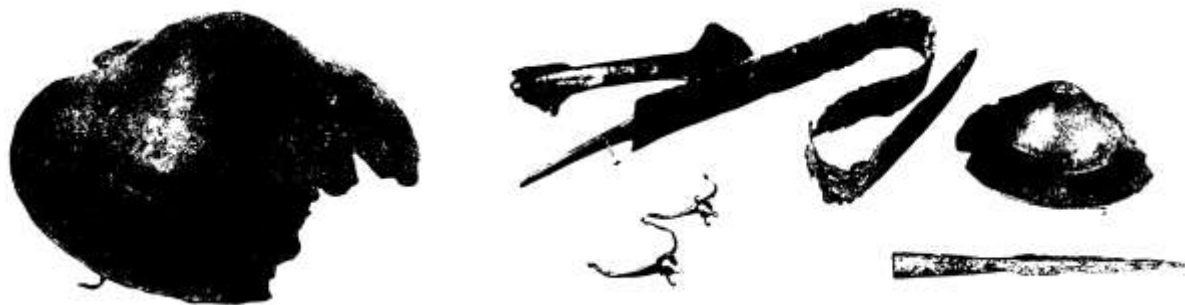

Мал. 3. Ріка Сян в Перемишлі.

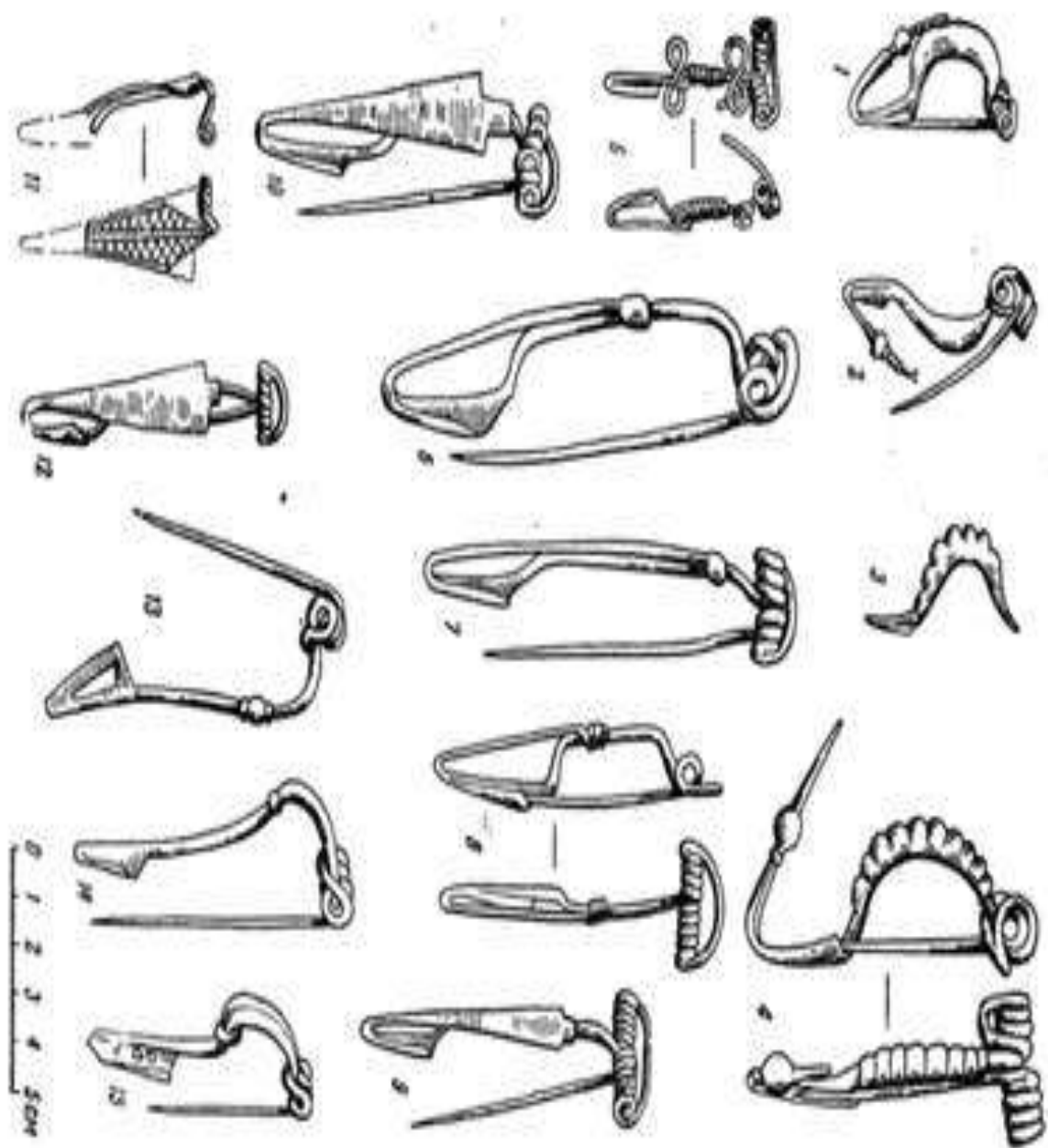
Як засвідчують археологічні напрацювання люди поселилися в Посянні в епоху неоліту про що засвідчують знахідки поблизу українських сіл: Лівча, Наріль, Олешіці, колишнього Любачівського повіту були знайдені багато чисельні знаряддя людської праці з епохи неоліту і бронзи, які належать до археологічних культури «Лійчастих глечиків» і «Круглястих амфор». Речі з тієї епохи також знайдені в Грубешівській низовині, неподалік села Дахнова. Ці археологічні джерела дають право наголошувати, що з часів епохи неоліту люди почали переходити до осілого способу життя, створення парної сім'ї, роду племені. Слід наголосити, що в Посянні виявлені кельтські і римські старожитності та культура, які розвивались у послідовності в Посянні одна за другою [6,с.199-201; Й. Свинко. Інтернет-ресурс].

Мал. 4. Археологічні старожитності Посяння в кельтську, готську, римську та слов'яно-українську епохи III-XIII ст.

Мал. 5. Готські археологічні старожитності Посяння III-IV століття.

Мал. 6. Готські фібули III-IV століть знайдені на території Посяння.

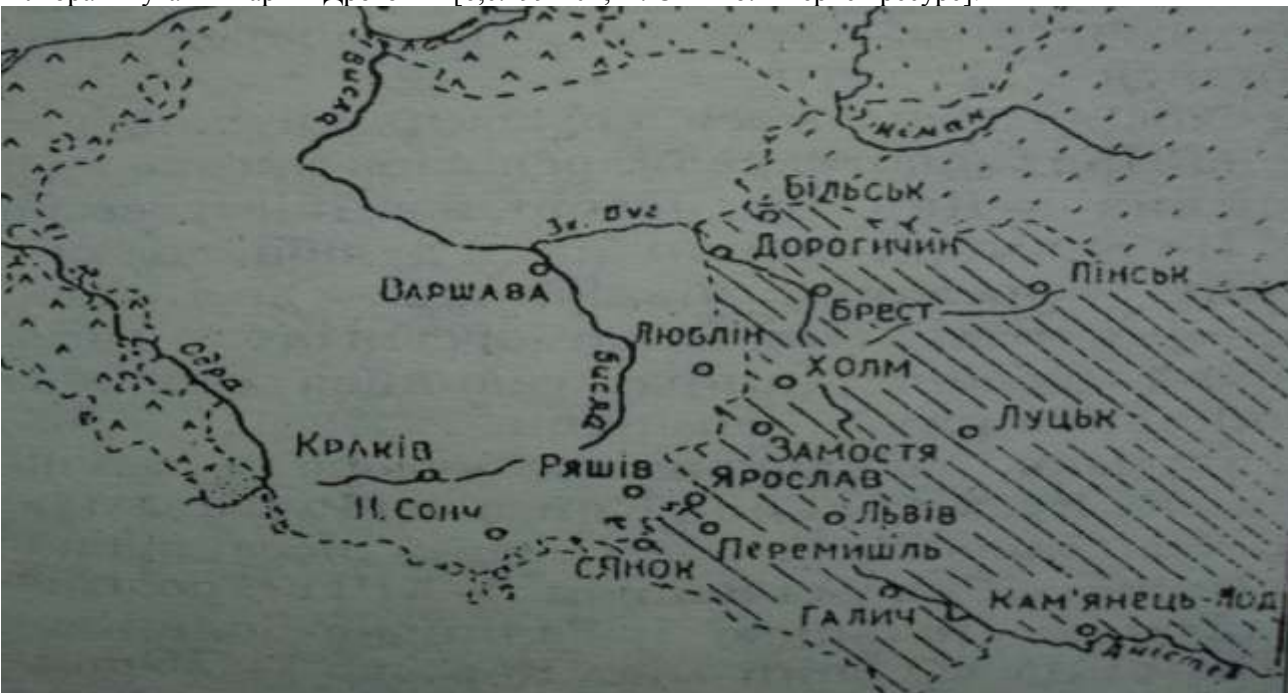
Привертають увагу готські археологічні старожитності Посяння, які датуються II-III століттями нашої ери... [4,с.489; стб.729-731; с.161-167; с.130-142].

Як зауважують філологи-лінгвісти, зокрема доктор філологічних наук Костянтин Тищенко, як наголошувалось вище, сама назва ріки Сян теж готського походження. Однак на кінець першого тисячоліття до нашої ери, в Посянні сформувалась основна слов'янська археологічна культура на основі мовної системи та політичної інфраструктури слов'ян-склавинів-хорватів I-IV ст. н. е., які розвинули раньослов'янську державність бастарнів-склавинів-хорівтів, яка з V по X століття візантійські джерела називають Великою чи Білою Хорватією і яку локалізували в Сяно-Дністро-Прутському міжріччі [3,с.49-50; с.130-142; 4,с.489;стб.729-731; с.161-167; с.130-142].

Мал. 7. Перемішль як політичний та релігійний центр Великої-Білої Хорватії.

Джерела засвідчують, що ця українська державність, яка в Посянні формувалася навколо столичного центру Хорватії, міта Перемішль на заході з західними чи польськими слов'янами межувала кордонами, по великих пісових пушах, що простягалися над ріками: Нижнім Сяном, Вислоком, Вепром, що етнографічно узгоджується на заході від міст: Коросно-Ряшів-Крешів-Білгорай-Пугачів-Парчів-Дрогочин [6,с.199-201; Й. Свинко. Інтернет-ресурс].

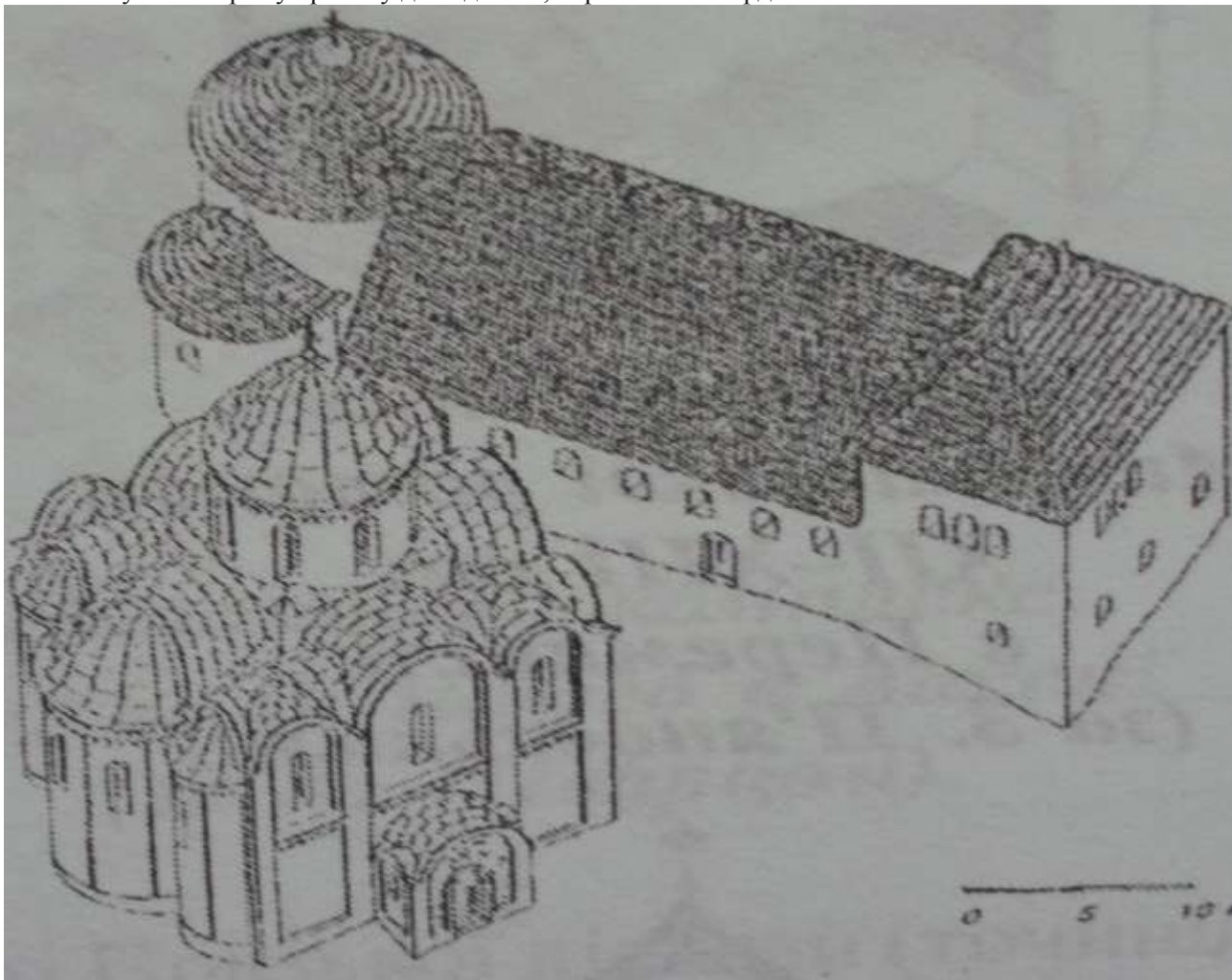

Мал. 8. Перемішль як релігійний центр Посяння.

Найдавніша українська історична традиція датує проникнення християнства на землі Премишльчини наголошує у своєму дослідженні І. Паславський «Галичина християнська» в IX столітті. Дослідник пов'язує цю нову християнізацію Посяння з місійною діяльністю слов'янських апостолів Кирила і Методія. Так, уже вітчизняний літопис «Повість минулих літ» виразно говорить про кирило-методіївську християнізацію українських земель. Це літописне повідомлення стосується також Галичини, про що маємо авторитетне свідчення з початку XVII ст. Зокрема, видатний український вчений і церковний діяч того часу Мелетій Смотрицький писав: «Тоді була єдність Східної церкви із Західною, коли хрестилася Русь Галицька коло року Божого 872-го за часів патріарха Костянтинопольського Ігнатія; він-бо жив у єдності святій церковній з Миколаєм I та Адріаном II - папами римськими». Названі М. Смотрицьким Папи Римські: Миколай I (858-867) та Адріан II (867-872), як відомо, були тими єпископами Риму, які підтримували місійну діяльність солунських братів серед слов'янських народів. Історична наука XIX-XX ст. на багатьох фактах підтвердила, що християнізація західних окраїн руських земель відбувалася ще до їх приєднання великим київським князем Володимиром Великим до Української держави у 981 році та до офіційного хрещення Руси-України у 988 році, це був час, коли найзахідніші терени, заселені русинськими племенами, входили до складу Великоморавської та Великохорватської держав, які, починаючи з 863 років, були теренами активної місійної діяльності Кирила і Мефодія. Ця, спрямована на християнізацію слов'янських народів діяльність, була настільки успішною, що 869 році Мефодій був висвячений в Римі на архієпископа Моравії і Паннонії.

Як відомо, в 872-875 рр. моравський князь Святополк приєднав до своїх володінь Білу (точніше Карпатську) Хорватію. Ця слов'янська країна займала територію між басейнами верхньої Вісли та верхнього Бугу й Стиру (Стрия?), тобто в новочасному розумінні західну частину історичної Галичини. З того часу кирило-методіївське християнство слов'янського обряду, яке вже закріпилося у самій Моравії, стало поширюватися і на цих галицьких землях. Факт християнізації Посяння і Подністров'я в другій половині IX ст., тобто в період місійної діяльності в Моравії св. Кирила і Методія та їхніх учнів, підтверджують найдавніші західні і руські джерела. Так, у «Хроніці» Козьми Празького (бл. 1045-1125) наведений унікальний документ, датований 972 р., з якого випливає, що русини сповідували християнство в слов'янському обряді ще задовго до офіційного хрещення Києва. Це вже був час, коли Рим почав витіснити слов'янський обряд з Богемії і Моравії, замінюючи його на латинський. Річ у тому, що біля 906 р. азійські орди мадярів підбили і остаточно зруйнували великоморавську державу. Відтоді її територія стала об'єктом експансії західних володарів, які відповідно підпорядкували собі: чеські королі - південну Польщу (з Краковом) і західну Галичину (з Перемишлем), а угорські - землі сучасної Словаччини і Закарпатську Русь. Ця нова геополітична ситуація полегшувала проникнення на ці слов'янські землі німецьких латинських місіонерів, під тиском яких Рим заходився поступово витіснити слов'янську церковну традицію, що тривало впродовж усього X століття. Отож згаданий документ - це бреве Папи Йоанна XIII (965-972), в якому римський понтифік застерігає чеського короля Болеслава II, щоб він не дозволяв практикувати в Празі «сектантський обряд слов'янською мовою, що його сповідають болгари та русини». Отже документ, занотований Козьмою Празьким, виразно говорить, що принаймні на якійсь частині Руси-України ще до її офіційного хрещення 988 року був поширений слов'янський обряд свв. Кирила і Мефодія. Історична логіка підказує, що це були її найзахідніші землі, Посяння та Подністров'я, які безпосередньо прилягали до богемсько-моравської держави Пшемислідів, а деякий час навіть входили до її складу, тобто землі сучасної Галичини і Закарпаття. Цілий ряд авторитетних українських і зарубіжних істориків стверджує, що на приєднаних 981 року великим київським князем Володимиром Святославичем галицьких землях було не тільки поширене християнство, але вже існувало організоване церковне життя. Навіть більше, дехто з них вважає, що перша церковна єпархія на українських землях була утворена саме на цих теренах, зокрема в місті Перемишлі, яке, судячи з назви, виникло ще в епоху, коли руське Надсяння входило до складу великоморавської держави. Автори концепції про кирило-методіївське коріння Перемишльської єпархії доводять, що в часи місійної діяльності слов'янських апостолів Кирила і Мефодія у Великій Моравії (60-80-ті рр. IX ст.) була ієрархічно оформлена церковна організація цієї держави. Це сталося після 870 р., коли св. Методій, по короткім перебуванні в Римі повернувся в Моравію в сані єпископа, призначеного та висвяченого папою Адріаном II (867-872 рр.). Ось як оцінює цю історичну подію відомий український церковний історик М. Чубатий, один з основних творців і adeptів цієї концепції: «Створення Римом церковної єрархії на означеній слов'янській території перетворило територію великоморавської держави з терену місійного, де міг заходити кожен християнський місіонер, на територію церковної організації слов'янського обряду, а тим самим така постанова Риму покляла

межі сусіднім латино-католицьким дієцезіям Баварії. Після смерті св. Методія (885 р.) в результаті тиску на Рим баварських латинських єпископів папа Стефан VI (885-891рр.) ліквідував моравську церковну ієрархію слов'янського обряду (886 р.). За цим не забарилося вигнання всіх Методієвих учнів з великоморавської держави, а їх місце зайняли баварські місіонери, які стали поширювати християнство в латинському обряді і німецькою мовою. Це, природно, викликало спротив місцевого слов'янського населення, яке не сприймало незрозумілих для нього церковних нововведень та латинської літургійної мови і почало повертатися до традиційного поганства. Виникла загроза, що тридцятилітня місійна праця св. Методія серед моравських та сусідніх слов'ян піде намарне. На прохання стривоженого моравського князя Моймира II Папа Римський Йоанн IX (898-900рр.) біля 899 року відновив моравську церковну ієрархію слов'янського обряду. Як і слід було очікувати, цей крок Риму знову зустрівся з рішучим спротивом німецьких єпископів. Про цю драматичну ситуацію зберігся автентичний документ - лист-протест зальцбурзького архієпископа Теотмара та підлеглих йому баварських єпископів до Папи Римський Йоанна IX з 900 р. В цьому листі німецькі єпископи дорікають папі, що за його розпорядженням «архієпископ Йоанн та два єпископи Бенедикт і Даніель прибули в країну слов'ян, званих моравами, яка вже віддавна підлягає нашим королям, нашому народові, а також нам зі всіма її мешканцями як в релігійно-обрядовому, так і в цивільно-господарському відношенні, бо ж завдяки нам вони вперше стали просвічені та з поган зробилися християнами». Далі зальцбурзький архієпископ скаржився, що ці папські єпископи-легати поставили й висвятили для Моравії нових єпископів, так що тепер ця країна має довершену церковну ієрархію слов'янського обряду. Опираючись на цей автентичний документ, автори концепції про кирило-методіївську прасношу слов'янського християнства вважають, що один із цих єпископів був поставлений в Перемишлі. Своє твердження вони підкріплюють результатами розкопок повосенних польських археологів, які стверджують, що в першій половині X ст. Перемишль, як східний бастион Білої Хорватії, був уже важливим осередком політичного і церковного життя. Ця концепція, однак, наштовхнулася на різку критику дослідників, переважно закордонних.

Мал. 9. Аксонометрія храму-ротонди і палат єпископа в Перемишлі IX століття (З. Пяновський).

Проте вони не змогли аргументовано спростувати тезу про кирило-мефодіївське походження Перемишльської єпархії. Досі не наведено жодного переконливого доводу проти концепції, що Перемишль, як найсхідніший осередок моравських політичних і церковних впливів, міг цілком реально стати єпископською столицею вже тоді, коли у великоморавській державі утвердилося християнство слов'янського обряду, тобто християнство святомефодіївської традиції, і була поновлена повна ієрархічна церковна структура (899р.) [3, с.49-50; с.130-142; 4, с.489; стб.729-731; с.161-167; с.130-142].

Невипадково на західних окраїнах Русі-України будувалися романські храми-ротонди, які були пов'язані з великоморавськими впливами і використовувалися русинами, зокрема в самому Перемишлі. Приймаючи за можливе, що перші єпископи слов'янського обряду в Перемишлі були призначені Римом наприкінці IX століття, все-таки залишається питання, в якому зв'язку з цим фактом стоїть пізніша Перемишльська єпархія святоволодимирської традиції, і якою мірою її історію можна вважати продовженням діяльності цього першого перемишльського єпископства. Адже невідомо, як довго існувало це святометодіївське єпископство в Перемишлі, чи діяло воно впродовж X-XI ст., а чи згасло, як тільки в Римі переглянули своє ставлення до слов'янського обряду в кирило-методіївській редакції. Що стосується перемишльського єпископства святоволодимирської традиції, то про час його виникнення думки вчених також розділилися. Одні історики допускають, що таке єпископство в Перемишлі могло з'явитися вже наприкінці XI століття. Вони покликаються на деякі списки Початкового літопису Нестора, де згадується перемишльське єпископство в переліку руських єпархій. Позаяк київський літописець Нестор довів свій літопис до 1110 року, то, на думку цих учених, єпископство в Перемишлі муло вже існувати з кінці IX до XI століття. Додатковим підтвердженням цієї версії її авторам послужив факт, засвідчений в історичних джерелах, зокрема в Яна Длугоша, що перемишльський князь Володар Ростиславич (помер 1124р.) побудував на замку в Перемишлі церкву св. Йоанна Хрестителя, яка від найдавніших часів відома як єпископська. Один з найавторитетніших українських церковних істориків XIX ст. Юліан Пелеш писав: «Перемишльська єпархія найімовірніше була заснована в кінці XI століття, а її кафедра біля 1141 року за галицького князя Володимирка була перенесена до Галича, і таким чином ця єпархія на якийсь час припинила своє існування». Інші історики відносять заснування єпископства в Перемишлі до кінця 1210-их рр., аргументуючи це тим, що саме цим часом датується перше достовірне повідомлення про перемишльського єпископа. Вони мають на увазі свідчення Новгородського Першого Літопису, яке стверджує, що 1220 році тодішній київський митрополит Матвій на прохання галицького князя Мстислава Удатного перевів до Перемишля новгородського архієпископа Антонія. Цю версію, зокрема, обстоював відомий російський історик церкви Є. Голубінський, який при цьому твердив, що призначення архієпископа Антонія в Перемишль означало створення там єпископської кафедри, яка виокремилася з давнішої Галицької єпархії. В новіші часи погляд Є. Голубінського підтримали польський історик А. Поппе та німецький дослідник Г. Подскальскі. Однак, ці вчені не мають рації, коли твердять, що саме 1220 року було засновано перемишльське єпископство, яке виокремилася з галицької єпархії. Адже Перший Новгородський Літопис під цим роком говорить лише про переведення архієпископа Антонія до Перемишля, а не про заснування там нової єпархії. Значить, цілком допустимо, що це переведення було здійснене вже на існуючому, але з якихось причин вакантну кафедру. Про наявність єпископа в Перемишлі до 1220 року існує непряме, але переконливе свідчення, на яке чомусь досі не звернули увагу дослідники. Маємо на увазі лист угорського короля Андрія II до Папи Римського Іннокентія III з першої половини 1215 р., в якому йдеться про галицькі справи. Нагадаймо, що на початку 1215 р. Папа Римський Іннокентій III вислав до Галичини свого посланця, щоб запросити місцевих руських єпископів на XII Вселенський собор (IV Латеранський), який був запланований на листопад цього ж року. Однак угорський король Андрій II не пустив папського посла до Галича, і в листі до Папи Іннокентія III оправдувався тим, що представникові Риму було небезпечно їхати до Галича, бо там, мовляв, почалися заворушення. І далі угорський король дослівно пише: «Однак ми обіцяємо, якщо милосердя Боже нам посприє, взяти на себе тягар відправлення на собор руських єпископів». Останні два слова ми навмисне виділили, щоб звернути увагу, що король Андрій говорить про руських єпископів у множині. А це означає, що крім єпископа Галича, він мав на увазі ще принаймні одного єпископа, і то, без сумніву, з підлеглої йому Галичини. Адже важко уявити, щоб угорський король брався забезпечити поїздку на собор до Риму єпископів непідвладних йому руських земель, як от Волині, Сіверщини чи Подніпров'я. Значить, мова могла йти тільки про єпископа перемишльського, позаяк інших єпископських кафедр Галичина не знала аж до 80-их рр. XIX століття. Зі сказаного вище випливає висновок: Перемишльська єпархія існувала вже на самому початку XIII століття. Має рацію російський історик Я. Щапов, який твердить, що

єпископія в Перемишлі була відновлена ще до захоплення угорськими військами галицьких міст, тобто до 1211 року. За умов політичного хаосу, який переживала Галичина в 1210-1220-их рр., було не до творення нових єпархій. А призначення на вакантну кафедру близької до князя людини було цілком можливе, бо князь, в даному разі Мстислав Удатний, цим актом тісніше прив'язував до столяного Галича друге за значенням місто князівства [3,с.49-50;с.130-142;4,с.489;стб.729-731;с.161-167;с.130-142].

Отже, найправдоподібніше, заснування перемишльського єпископства святоволодимирської традиції відбулося в період правління в Перемишлі князя Володаря Ростиславича, який для цього побудував величавий катедральний собор св. Йоанна Предтечі, тобто в часових межах: між 1086 р., коли Ростиславичі заволоділи Перемишлем, і 1124 р., коли помер князь Володар Ростиславич. Це підтверджує висновок українського історика М. Грушевського, що: «єпископство в Перемишлі мусіло з'явитися коли ще не в перших часах християнської проповіді, тобто в кирило-методіївські часи, то найдалше за перших Ростиславичів, перед підвищенням Галича на першу столицю». Цей погляд приймають також і авторитетні сучасні історики, наголошує у висновок своїх поглядів дослідник І. Паславський [15, с.123-156; І. Паславський. Інтернет-ресурс].

Отже розпочате утвердження в X столітті великим князем Володимиром Великим, продовжене його сином Яролавом Мужрим та онуком князем Ростиславом Володимировичем у Перемишлі у 1066 році, у цьому регіоні під впливом союзної в тому числі й релігійної організації Візантійської імперії, утвердження православної християнської конфесії з своєю візантійською християнською церковно-релігійною та ієрархічною інфраструктурою, затверджується остаточно в XI столітті і очолюється з Перемишля на все Посяння аж до Кракова.

Мал. 10. Картина. Вид Перемишля. Худ. Jerzy Braun 1617г .

Знайдені внаслідок археологічних розкопок віднайдені залишки візантійських церков, побудованих за візантійською християнською системою, етнічні українські поселення, які функціонували на основі української християнської культури та мови в Краківській землі ще у XII-XIII століттях, говорять, що кордон українців-хорватів глибоко в околиці Краківської землі... Слід наголосити, що Люблінська земля в епоху українських королів Данила, Лева та Юрія I були в управлінні руської релігійної організації і тим самим розбудовували на Люблінщині традиції східно-

християнської конфесії. Тільки після упадку Львівського королівства в 1340 році та в подальшому створення в 1375 році римо-католицької (латинської) Перемишльської єпископії, в Посянні, почали зміцнюватись католики, які до цього часу, тобто до кінця XIV століття тут не мали ніякого ні національного ні релігійно-християнського пігрунття, оскільки в Посянні майже у 95% відношенні, проживали русичі-українці... Тільки в XV особливо XVI-XVII століттях в Посяння проникає польський етнічний елемент і у невеликих розміках, особливо в міста Посяння: Перемишль, Ярослав, Любачів та інші [15,с.123-156; І. Паславський. Інтернет-ресурс].

В епоху, коли стародавній Перемишль, консолідував землі Сяно-Дністро-Дунайського міжріччя, власне він, на візантійській релігійно-християнській основі, відігравав у IX-XIV століттях в українській та європейській політиці, економіці та християнській релігії ключову роль в Посянні [18,с.5-7; с.3-38].

Як засвідчують джерела, Перемишль в українській політичній системі та в українському історичному екскурсі, з'являється на сторінках Руського літопису в 981 році зразу, як могутній політичний, економічний та релігійний, центр [37, с.2-10; 3,с.2-21; с.199-201].

Не має сумніву, що топонім Перемишль утворений від особистого імені «Перемисл» за допомогою суфікса «шль». Словоутворення Перемишль, було поширене на суміжних територіях в західних слов'ян і широких просторах східнослов'янського світу у Прикарпатті та Подністров'ї. У вітчизняних джерелах нам відомі князі: Перемисл, Гостомисл, Осмомисл. Наявність таких назв в Західно-Українських землях, як Перемисл, Добромисль, Радомисль, Хотимисль цілком доповнює топонім Перемишль і пов'язує західно-українську етно-топонімічну структуру, що відкидає будь яке чеське чи польське трактування топоніма чи власної назви Перемишль. Можна схилитися до думки, що назва Перемишль виникла від власної назви, імені видатної особи, засновника міста, типу: Гостомисл, Добромисл, Радомисль і т. д. Окрім стародавнього Перемишля галицького на східнослов'янських територіях є населені пункти з аналогічними назвами: с. Перемишль в Житомирській обл., місто Перемишль в Росії (біля Калуги), може вказувати на напрямок колонізації слов'янами східних територій з Перемишля [21, с.76-77].

При усіх висунутих вченими гіпотезах, назву міста над рікою Сяном, Перемишль, слід вважати слов'янською і пов'язувати з племінним об'єднанням хорватів, про що наголошують і дослідники, які вивчають становлення державності у Перемишлі на Сяні [3, 4, 5, 26, 42].

Сукупність проаналізованих джерел дає підстави наголошувати, що Перемишль уже в IX-X століттях був великим столичним політичним, адміністративним, економічним та культурно-релігійним центром хорватів [4,с.146-161;с.190-194; с.2-21;с.2-40; с.107-126; с.15-28;с.34-51; .204-218;с.202-312].

Власне з Перемишля хорватські князі спрямовували свої завойовницькі стремління у Дністро-Подунав'я. Віддалений, як столичний центр від степу, де орудували орди кочовиків, Перемишль міг інтенсивно розвиватися і контролювати середнє і нижнє Подністров'я і Подунав'я, його велику з Візантійською імперією та іншими державами Причорномор'я, міжнародну торгівлю. Ряд дослідників вважають Перемишль столичним центром держави, Великої, Білої Хорватії, яку візантійський імператор Костянтин Багрянородний у своєму творі «Про управління імперією», розміщував у X столітті «у слід за турками» - (угорцями). На заході, за свідченнями К. Багрянородного: «Велика чи Біла Хорватія, межувала з слов'янами у яких протікає ріка Вісла (поляками), а на півдні (в Дністро-Подунав'ї) - Велика чи Біла Хорватія межувала з «паначитами» (печенігами), які час від часу організовували на землі прикарпатських хорватів спустошливі напади» [2,с.375].

У X столітті, за свідченнями польського хроніста Яна Длугоша: «Перемишль був надзвичайно великим містом, єпископським центром, з князівською політичною адміністрацією та розвинутою міжнародною торгово-економічною системою. У місті проживала велика кількість багатих міщан, велика кількість руської шляхти. Захищав місто великий військовий гарнізон з різноманітним військовим спорядженням. Місто було укріплене глибокими ровами і насипними валами» [46,р.403-405].

Місто проводило широкомаштабну міжнародну торгівлю, як на сході так і на заході, що підкріплюється свідченням Печерського Патерика під 1096 роком «про торгові лодії, що прийшли у Київ з Перемишля» [30,с.108].

У арабських джерелах X-XII століття Перемишль фігурує як великий торговий центр, що розміщений між Польщею і Руссю, що дало право українському академіку І.П. Крип'якевичу зробити висновок, що у цей час Перемишль міг мати свою власну, незалежну від сусідів з заходу і сходу, політичну та релігійну адміністрацію [25,с.30].

Взаємовідносини Польщі і Хорватії і зокрема Перемишля з Краковом в X столітті найкраще, на нашу думку, дослідив у XIX столітті історик І. Лінніченко, який досконало вивчив, з цієї проблеми, свідчення Яна Длугоша, які відносяться до хорватської історії Галичини IX-X століть. Проаналізувавши свідчення Яна Длугоша, І. Лінніченко прийшов до висновку, що в кінці X століття в 970-993 роках Велика чи Біла Хорватія, з столичним центром у Перемишлі, існувала, як незалежна центрально-європейська держава. Велика чи Біла Хорватія була зв'язана «Договорами добросусідства з Польщею і Угорщиною» управлялася з Перемишля великим хорватським князем Всеволодімером, на дочці якого в другім своїм шлюбі був одружений великий польський князь Мешко [26,с.61; р.403-405].

Польський хроніст Ян Длугош називає ім'я цієї хорватської княгині - Євдокія, титулюючи її «княгинею Галицькою». Далше Ян Длугош наголошує, що майбутній польський король Болеслав хоробрий був народжений від цього шлюбу. У подальшому згідно свідчень Яна Длугоша, великохорватський князь Всеволодімер, всі хорватські князі і бояри, його союзник і родич польський князь Мешко погинули в кровопролитній битві з київським великим князем Володимиром у 993 році під час затяжної хорватсько-руської війни 992-993 років, що відмічено і київським літописом. Таким чином, наголошує Ян Длугош, по загибелі останніх хорватських князів прийшов упадок державного улаштування Великої чи Білої Хорватії, яка залишилась без князівського управління. Болеслав хоробрий вирішив, здобув Перемишль і Галичину - Хорватію, як законний її володар, оскільки в його жилах текла кров останніх хорватських князів. Він йдучи в похід в Хорватію - Галичину взяв з собою свою маму велику княгиню польську і хорватську Євдокію і забрав Перемишль і Галичину як віно (власність) своєї мами, останньої хорватської княгині. Тому, наголошує Ян Длугош, русини спершу терпіли правління Болеслава, як номінально законного свого володаря [46,р.403-405].

Далше дослідник І. Лінніченко аналізуючи свідчення Яна Длугоша наголошує: «що поляки несправедливо поводитись в Галичині за що були вигнані всенародним обуренням русинів. Вигнавши поляків вони запросили собі природного руського князя Ростислава, який одружившись на угорській принцесі Ілоні і склавши з угорцями союз проти поляків став першим законним руським володарем Перемишля» [25, с. 61; р. 403-405].

Мал. 11. Печатка єпископа Перемишля IX-X століть.

Така історична доля Перемишля, як князівського центру в X столітті цілком вірогідна. Таку долю в середньовічні часи зазнавали багато міст, які по тих чи інших причинах були змушені змінювати князівські династії. Тому, на нашу думку, свідчення Яна Длугоша, цілком корелюються з вітчизняними джерелами і є достовірними. При написанні своєї роботи Ян Длугош, і це уже не раз відзначалося дослідниками його творчості, почерпнув більш старіші, недійшовші до нашого сьогодення стародавні хорватські та перемишльські джерела. Тому всі почерпнуті у Яна Длугоша свідчення, які пов'язані з Перемишлем, при критичному вивченні, є дуже цінні. Без сумніву є те, що за свідченнями Яна Длугоша, ми можемо вважати, що Перемишль в IX-XI століттях був у Європі одним із ключових політичних, економічних та релігійних центрів [5, с.107-126; с.199-201; р.403-405].

Перемишль у X столітті, наголошує російський вчений Б.О. Рибаків: «це великий політичний центр в Європі з статусом міста з вільною торгівлею, яке було зв'язане на заході Кьольном, Майнцом, Аусбургом, Регенсбургом і другими. На сході з Володимиром, Києвом, Багдадом, Самаркандом, містами Китаю. Через Перемишль проходила торгова магістраль Київ - Краків - Буда. Перемишль у X столітті зв'язував собою усю центрально-європейську торгівлю, включаючи дністровську водну магістраль, яка зв'язувала Перемишль з Візантією, торговими центрами Причорномор'я, Дунаю, Середземномор'я, Києвом» [33, с.132].

Київське релігійне джерело «Печерський Патерик» знає Перемишль, як великий релігійний єпископський центр у XI столітті, наголошуючи, що: «що лодії з Перемишля прибували до Києва» [30, с.108].

На думку українського дослідника цієї проблеми В.М. Петегрича, який опирається на певні проаналізовані археологічні матеріали, наголошуючи, що: «економічний ріст Перемишля можна прослідкувати уже з VII-VIII століть. Розташований на зручному водному торговому шляху Сана, Перемишль виріс власне завдяки наявності торгової водної магістралі. Уже у VII-VIII столітті, по археологічних матеріалах можна прослідкувати зростання Перемишля з прирічкового торжища до городища» [18, с.5-7; с.3-38].

Аналіз наявних археологічних джерел дає право наголошувати, що Перемишль в кінці VIII століття стає політичним центром. По сукупності проаналізованих джерел можна припустити, що політичним центром з князівською адміністрацією Перемишль став в кінці VIII на початку IX століття, що узгоджується з свідченням джерел [32, с.156-157].

Цілком очевидно, наголошував вчений А.М. Насонов, що в Перемишлі у IX-X столітті була могутня торгово-ремісничая знать. Великі перемишльські бояри, релігійна християнська організація, були зацікавлені, щоби мати свого окремого князя і за допомогою своєї перемишльської військово-політичної системи утримувати велику територію [28, с.135-136].

І така князівська верства згідно свідчень візантійського імператора Костянтина Багрянородного, у хорватів дійсно була. Костянтин Багрянородний, опираючись на більш старішу інформацію про Прикарпатську Хорватію розповідає, що в Хорватії, як припускають вчені, з VIII по X століття, була власна князівська адміністрація Хорватію управляли князі: Ловел, Косинець, Мухло, Хорват. Йому також відомі княгині, які управляли Хорватією і він у своєму творі «Про управління імперією» називає їх імена: Туга, Буга. Отже можна з впевненістю наголошувати, що Велика чи Біла Хорватія управлялася власними князями, які володіли великими центрами, такими як: Перемишль, Звенигород, Галич, Теробовль і т. д. За свідченнями Костянтина Багрянородного можна припускати, що влада великого хорватського князя була не значна. У X столітті в час Костянтина Багрянородного, а тобто в 950-970 роках, Прикарпатську Хорватію очолював незалежний нехрещений князь Всеволодімер, влада якого простягалася від Карпатських гір до Причорномор'я, по крайній мірі так це розуміли в Костянтинополі [2, с.375-376].

У подальшому 992-993 роках внаслідок поразки у хорватсько-руській війні, Велика чи Біла Хорватія втратила свою політичну незалежність, про що відзначив чеський історик П. Шафарик, опираючись на стародавні чеські джерела. Цьому досліднику ще в XIX столітті були відомі грамоти останніх хорватських князів, в яких наголошувалось, що «Хорватія самостійне князівство з давніх часів до 992 року», а в інших грамотах вказувалось, «що починаючи з 993 року, Хорватія залежна від Русі». Дані джерела на жаль більше вченими не апробовувались і про їх існування ми знаємо тільки із праці П. Шафарика «Слов'янські древності», що вийшла у Москві у перекладі російською мовою в 1848 році. Із свідчень хорватських грамот, апробованих П. Шафариком, ми дізнаємось, що Хорватія існувала незалежно і що недавно Русь у 993 році завоювала її і приєднала до себе з широкою автономією. Хорватія не має права управлятися князем, нею від імені великого київського князя Володимира управляють хорватські бояри [42, с.234-237].

Мал. 12. Великі князі України Володимир та Ольга на Сяні. Художник Г. Тимків. Перемишль, 1836р. (Приміщення Перемишльського відділення ОУП).

Таким чином до призначення великим київським князем Ярославом Мудрим свого внука, князя Ростислава Володимировича в столичний центр Перемишль, Хорватія згідно затвердженням, великого київського князя Володимира Святославовича, була великокнязівським доменом, яким від імені великого київського князя, управляли перемишльські бояри. Власне від епохи великого князя Володимира Великого до епохи князя Ярослава Мудрого, був великий час становлення могутності боярства в майбутній Галицькій Русі і особливо Перемишльському князівстві, що зауважено, як Руським так і Галицько-Волинським літописами, в яких Перемишль зображується як стародавній, консервативний своїми традиціями, боярський центр [б.с.191-192].

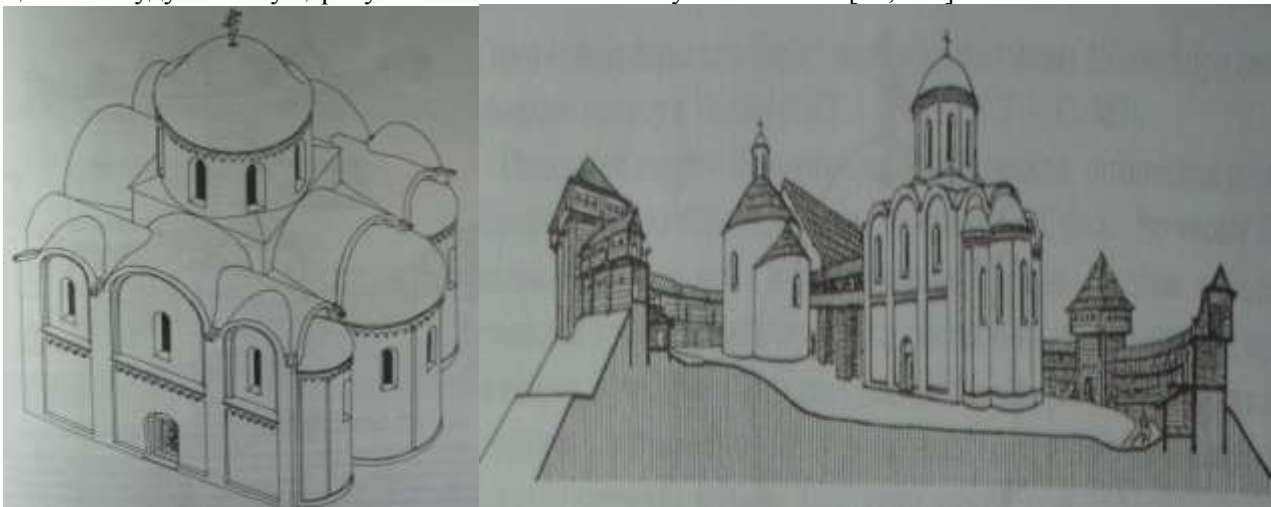
Що стосується руського князя Ростислава, який став першим руським володарем Перемишля, то джерела відзначають його як могутнього і хороброго князя. Ростислав був внуком великого київського князя Ярослава Мудрого, сином князя Володимира Ярославовича, який загинув під час походу на Візантію. За особливі військові заслуги його батька Володимира, дід Ярослав Мудрий,

надав вже дорослому внуку, князю Ростиславу Володимировичу, стародавнє Перемишльське князівство, яке було офіційно визнано Польщею і Угорщиною за Руссю-Україною «на вічні віки» за мирним договором Володимира Великого з Польщею у 993 році, про що наголошувалось в Руському літописі [18,с.5-7; с.3-38].

Власне задля укріплення позиції Руси-України, налагодження в Перемишлі політичного управління, князівства, Ярослав Мудрий затвердив сюди на княжіння внука Ростислава Володимировича. Його політичне правління і право Руси-України на Перемишльське князівство зразу ж було визнане Угорським королівством, що бачимо по успішному шлюбі перемишльського князя Ростислава з угорською принцесою Ілоною-Олено, як її титулує Руський літопис «княгинєю Перемишльською». Від цього офіційного шлюбу в князя Ростислава з принцесою Ілоною народилися в Перемишлі, вже спадкові дідичні володарі Перемишльського князівства: Рюрик, Володар та Василько, які були внуками володарів, як Руси-України так і Угорщини [6,с.191-192].

Із проаналізованих джерел можемо наголосити, до часу і в час князювання Ростислава Володимировича в Перемишлі (IX-X ст.) була єпископія, яка концентрувалася навколо кафедральної церкви Богородиці. Князь Ростислав утвердив та розширив руське управління в Перемишлі. Однак традиційно, все управління Перемишльським князівством, виховання княжичів, князь Ростислав віддав боярам та руському єпископу, а сам відправився князувати в Тмутаракань, де, як наголошує Руський літопис, був отруєний візантійською адміністрацією Херсонеса [6,с.191-192].

Наступний перемишльський князь київської династії Ярослава Мудрого, Рюрик Ростиславович, як відзначають джерела, вже був народжений в Перемишлі. Вирісши і ставши князем, вів вельми активну господарську діяльність у Перемишлі. Князь Рюрик Ростиславович обнав укріплення Перемишля, побудував нові оборонні фортеці проти поляків і угорців, зміцнив Перемишль економічно, надав пільги релігійній та торговій знаті. Однак розквіт міста розпочався з часу князювання наступного уродженця Перемишля, князя Володара Ростиславовича. Джерела називають цього князя «господарем Перемишльської землі». Із діяльності князя Володара у Перемишлі знаємо, що він побудував нову церкву святого Івана в якій і був похований [25,с.71].

Мал. 13. Церква Івана Хрестителя в Перемишлі. Графічна реконструкція та рисунок В. Петрика. 1993р.

Мал. 14. Дитинець Перемишля його фрагмент. Середина XII століття. Вигляд з північного сходу. Графічна реконструкція та рисунок В. Петрика. 1993р.

Мал. 15. Дитинець Перемишля середини XII ст. Рисунок В. Петрика. 1993р.

Мал. 14. Князівська та монастирська церкви Перемишля.

Мал. 15. Фундамент князівського палацу та церкви в Перемишльському замку.

Період князювання Володара Ростиславовича у Перемишлі ознаменувався рядом монументальних споруд. На території центральної частини міста був двохповерховий княжий палац, біля якого була побудована нова церква св. Івана. Місто було обнесене новими фортепікаційними мурами. Був побудований новий кам'яний замок. Біля підніжжя замку було укріплено торгово-ремісничий район міста. Населення, торгово-реміснича та особливо релігійна знать відзначалася багатством, як свідчать археологічні джерела особливо інтенсивно торгівля проходила з Візантійською імперією, оскільки в місті знайдена велика кількість різноманітних візантійських речей. У час князя Володара Перемишльського в місті процвітала ювелірна ремесла, обробка кольорових металів, каменеобробна справа, деревообробна справа. Були купецька, реміснича і гончарна гільдії. Князя Володара Ростиславовича, дослідники вважають, самим багатим із перемишльських князів [1,с.103-104; 6,с.191-192].

Дослідник П.А. Раппопорт відзначав у Перемишлі велику роль боярства, це пов'язано з тим, що у сферу давньоукраїнської централізованої державності Перемишльська земля попала останньою, ніж ближчі до Києва землі. Управлялася Перемишльська земля теж з волі великого київського князя, якому місцеві бояри раз в рік привозили данину в Київ. Уже великий київський князь Володимир Великий і його наступники до великого київського князя Ярослава Мудрого, знали про Перемишльське князівство, по великій щорічній данині, яку раз в рік у Київ привозили перемишльські бояри [6,с.191-192].

Що стосується внутрішнього управління то до часу першого перемиського князя Ростислава Володимировича, Перемишльська земля була повністю в руках місцевого боярства. Польський король Болеслав Хоробрий намагався, захопивши Перемишльщину та обмежити управління нею, бояр. Однак скарги перемишльських бояр у Київ змусили великого київського князя Ярослава Мудрого знову повернути її до Київської держави шляхом великих військових кампаній проти Польщі у 1030 та 1031 роках [6,с.191-192].

Як засвідчують археологічні дослідження, у X-XI століттях перемишльське боярство мало свої міста, добре укріплені замки, значні військові загоны, які нічим не поступалися князівським. Їх великі маєтності "вотчини", розміщені на гірських схилах Карпат були неприступними для любого ворога. Перемишльські бояри, були людьми дієвими і постійно добивалися відновлення своєї князівської адміністрації, а отримавши її робили все, щоб зберегти свою перемишльську державність на зразок польської чи угорської [6,с.191-192].

Уже князь Ростислав, опираючись на перемишльську військово-політичну, економічну та релігійну систему зумів знову з'єднати усі землі стародавньої Хорватії аж до Причорномор'я під управління Перемишля. Його сини руські князі Рюрик, особливо князь Володар Ростиславович були могутніми спадковими володарями перемишльської державності, яка користувалася авторитетом серед Угорської та Польської та інших держав Центральної Європи. В цей час руські князі Ростиславовичі, володарі Перемишля, у своїх зовнішньо-політичних стремліннях, опиралися на місцевих феодалів, які за раніших часів Великої чи Білої Хорватії, організували і централізували навколо Перемишля військово-політичну хорватську систему. Відновлення незалежної князівської влади та державності в Перемишлі відновило і політичну та військову систему Великої чи Білої Хорватії - «Гірської країни Перемишльської», як про Перемишльщину наголошують: Руський літопис XII та Галицько-Волинський літопис XIII століть. Що стосується назви «Гірська країна Перемишльська», про яку наголошує Галицько-Волинський літопис XIII століть, то очевидно літописець розумів стародавню державу «Величу-Білу Хорватію», столицею якої був Перемишль у VI-X століттях. Слід наголосити, що закрита горами і ріками Перемишльщина в XI столітті при князю Ростиславу і при енергійних князях Ростиславовичах, Рюрику та Володарю досягла статусу могутньої європейської держави, яка була міжнародним форпостом між заходом і сходом [6,с.191-192].

Як бачимо із археологічних свідчень, князі Ростиславовичі добре дбали про обороноздатність Перемишльської князівства. Польські археологи відзначають, що Перемишль з боку Польщі захищали своїми фортепікаційними спорудами ряд міст і фортець такі як: Санок, Перевориськ, Любачів і другі, які у XI столітті були добреукріплені на берегах Вислока і захищали Посяння від раптового нападу з сторони Польщі. Велику роль форпосту Перемишльського князівства відіграло місто Ярослав, яке було засноване великим київським князем Ярославом Мудрим. Місто Ярослав прикривало шлях на Перемишль в разі раптового нападу з північного заходу. Усі ці міста унеможлилювали раптовий наступ польських та угорських військ на Перемишль [6,с.191-192].

Польський літописець Ян Длугош наголошував, що: «Перемишль був дуже добре укріплений, в ньому стояв сильний руський гарнізон і княжа дружина» [46,р.403-405].

Європейські джерела наголошують, що уже Ростислава перемишльського у Європі титулували «Dux Rutenorum» - князем руським, Рюрика Ростиславовича «Duces Rutenorum» - герцогом Руси. Володаря Ростиславовича же європейські джерела титулюють «KÖNIG Rutenorum», «REX Rutenorum» - королем Гірської країни Перемишльської [46,р.403-405; 6,с.191-192].

Вчений П.А. Рапорт вважав, що такий титул Володарю був наданий після його розгрому військ київського великого князя Святополка і угорського короля Коломана, а також за об'єднання території від Перемишля до Дністро-Дунайських гірл. Дослідник наголошує на значну могутність Володаря Ростиславовича і його роль в політичному житті Європи [35,с.174 -177].

Дослідник ХХ століття В.Т. Пашуто теж вважав, що Перемишльська і Галицька Русь в Х-ХІІІ ст. були одними із яскравих представників «загально-руських інтересів» як економічних так і політичних в Центральній та Західній Європі [31,с.214].

Отже наголосимо, що Перемишльський князівський центр був дійсно домінуючий в Центрально-Східній Європі і контролював все політичне життя на всю територію від Сяна до Подунав'я у ІХ-ХІІ ст. Він відіграв велику роль в становленні і утвердженні Перемишльської державності на Прикарпатті у ІХ-ХІІ століттях, на давньоукраїнському етнічному масиві, який був корінним і домінуючим в Посанні та Прикарпатті [4,с.146-161; с.190-194; с.2-21; с.2-40; с.107-126; с.15-28; с.34-51; с.204-218; с.202-312].

Вся вищевисвітлена та проаналізована, за сукупністю всіх наявних джерел, історія виникнення та розвитку стародавнього Перемишля, потребує сьогодні подальшого, в першу чергу археологічного дослідження[6,с.199-201].

У слід за бурхливим політичним та торгово-економічним, ми проглядаємо і активне становлення та розвиток у Перемишлі у VIII-IX століттях і християнської релігійної організації [8,с.3-8; с.11-28; с.17-23; 9, с.124-135; 10,с.32-39; с.199-201].

Перший етап становлення християнства в Перемишлі відбувся в епоху політичного та релігійного домінування Візантійської імперії V-VIII століть нашої ери, другий під безпосереднім впливом Велико-Моравської держави(VIII-IX ст.) [7,с.94-98; с.32-39; с.274-283].

Вивчення розвитку християнства в Перемишлі IX-XI століттях, це питання, яке має велике значення для української християнської церкви [8,с.3-8; с.11-28; с.17-23].

Безсумнівно, що його з'ясування слід спостерігати через призму релігійних зв'язків Візантійської, Велико-Моравської держав, західного слов'янства з стародавнім Перемишлем на зорі його політичного життя у VIII-IX століттях. Власне сьогодні з'ясування питання єдиного християнства в Перемишльському князівстві повинно складати основне завдання сучасної української релігійної історіографії [9,с.124-135].

Нам відомо, що в ІХ, Х, ХІ століттях не Візантія, Мораво-Паннонія, Русь-Україна, Чехія, Угорщина та Польща були близькими християнськими сусідами Перемишльського князівства, де Візантійська імперія, в подальшому Велико-Моравська держава, як найблищі сусіди Перемишльського князівства, були найбільш ранніми вогнищами зародження християнства, які вплинули на зародження та становлення християнства в Перемишльській землі. Власне Візантійська імперія у 640 році хрестила хорватську знать, а Велико-Моравська держава, стала поширювачем Кирило-Методіївської релігійної писемності, яка стала основним джерелом для всіх слов'янських християнських держав в тому числі і для Перемишльської державності, відомої з візантійських джерел, як Велика чи Біла Хорватія [2,с.373-375].

З другої сторони християнство яке стало домінуючим у релігійній культурі та літературі в стародавні часи Візантійської (V-X ст.) та Велико-Моравської (IX-X ст.) держав, не могло обійти і стародавню Перемишльську землю. Християнство в епоху політичного розвитку Перемишля у ІХ-Х століття, діє як могутній історичний та політичний фактор, дія якого простягається на усі сусідні з Перемишльською землею, слов'янські народи, які приймають християнство, як державну релігію [7,с.94-98; с.32-39; с.274-283].

Тому без вивчення зародження та становлення християнства у Перемишльській землі не можна усвідомити релігійні процеси, які проходили у ті далекі часи в басейні ріки Сян [10,с.32-39; с.199-201].

Однак слід зауважити, що в християнській культурі Перемишля з самого початку відчутний візантійський могутній державно-політичний вплив[18,с.5-7; с.3-38], щоправда залишаються не в'ясненими обшири візантійського ранньохристиянського впливу на давньоукраїнську релігійну культуру та часу його проникнення в Перемишльську землю, хоча специфічні риси ранньохристиянського візантійського світогляду проглядаються у давньоукраїнській християнській

літературі XI-XII століть, що бачимо по літературних нашаруваннях, що поширювалися в усій Русі-Україні з Перемишльської землі [11,с.91-94].

З огляду на вищесказане до нас дійшло надзвичайно цікаве релігійне джерело, Галицьке Євангеліє 1144 року. Більш детальне дослідження цього унікального джерела дає право говорити, що воно було написане раніше ніж у 1144 році [19,с.95; 12,с.137-139; с.145, с.203; с.222-229; с.62-65; с.228-231; с.710-714; с.12-17].

Сьогоднішні Санкт-Петербурзькі вчені вважають, що Галицьке євангеліє є кирило-моравського походження і попало у власність угорських королів, як спадок від Велико-Моравської християнської держави, яку у 896-898 роках завоювали угри. Ставши християнами угри зберегли кирило-моравські християнські цінності та письмові християнські пам'ятки Велико-Моравської держави [7,с.94-98;с.32-39; с.274-283].

Одним із таких яскравих представників християнської велико-моравської культури є Галицьке Євангеліє з яким угорська принцеса Софія, дочка найосвідченішого угорського короля XII століття Кальмана I «Книжника», як з посахом, приїхала після одруження до свого чоловіка перемишльського князя, майбутнього володаря Галичини, Володимира Володаровича у Перемишль.

Мал. 16. Найосвідченіший угорський король Кальман I «Книжник» батько галицької княгині Софії, дружини засновника Галицького князівства, князя Володимира Володаровича, дід галицького князя Ярослава Володимировича «Осмомисла». (З угорського літопису XII ст.).

Така християнська традиція у ту епоху в Європі була поширеною, згадаймо хоча би Реймське євангеліє з яким княжна Анна, дочка великого київського князя Ярослава Мудрого, майбутня французька королева, приїхала до Франції [6,с.191-192].

Мал. 17. Сторінка Реймського євангелія виготовленого в Києві в епоху правління великого київського князя Ярослава Мудрого з яким княжна Анна Ярославівна, як з посахом, приїхала до Франції (XI століття).

Мал. 17. Сторінки київського (Реймського) євангелія XI століття.

Таким чином спочатку кирило-моравське євангелія, яке відоме як Галицьке, до 1130 по 1141 року перебувало у Перемишлі і символізувало традиційний релігійний зв'язок Перемишльщини з Велико-Моравськими релігійними і культурними традиціями [7, с.94-98; с.32-39; с.274-283].

Після того як угри стали християнами католицької конфесії, їх католицький вплив на Перемишль посилювався у регіоні Перемишля, оскільки Київ був далеко, а католицькі сусідні країни близько, тому в першу чергу у Перемишлі він і був значним [13, с.31-62].

Очевидно що питання про західно-християнський культурний вплив на Перемишль суджено було стати, як би другою стороною однієї і тієї ж історичної загадки - чи дійсно виросла перемишльська релігійна культура виключно із одного болгаро-візантійського християнства, чи вона при своєму виникненні в Перемишлі всмоктувала в себе і візантійські, моравські та болгарські іноземні впливи, серед яких одна значна частина жителів міста Перемишля могла належати і римської конфесії "латини", а тобто до західно-християнському світу [14, с.274-283; с.3-11].

При таких політико-релігійних переплетіннях християнських конфесій, обставинах вивчення релігійного впливу поляків, чехів на Перемишльське князівство набуває сьогодні актуальності, оскільки без вивчення останнього, було б неможливо, прослідкувати ранній польський та чехо-моравський вплив на Перемишльщину, що дійсно був. Тому в наш час цей західно-християнський вплив потребує подальшого дослідження [7, с.94-98; с.32-39; с.274-283].

В науковій літературі окремі випадки проникнення західного християнства в українську релігійну культуру Перемишльщини в різних областях відзначено неодноразово і підтверджено фактичними даними, однак зважуватися на конкретизацію фактів у питанні впливу західного християнства на Перемишльське князівство вчені не наважувались, оскільки вважалось, що у Перемишлі у IX-XII століттях панувало одне, візантійське християнство, підтримане князівською владою, воно домінуюче розвивалось у IX-XII століттях. Така тенденція, за якою і розвивалось візантійське християнство у Перемишльським князівстві, не давало дослідникам прослідкувати становлення та розвитку IX-XII століттях західного християнства [45, с.132, с.193; с.310-315].

При таких умовах в XIX столітті важко було доказати, що один латинський потенціал і слов'янський елітимейник, які були в обіході в Перемишльській землі були перейняті в західних християн є побутовим надбанням, як і зразки юридичного права, які Перемишльська і Галицька Русь перейняла на заході [39, с.110-124].

Джерела вказують на те, що ще в XI та XII століттях в Перемишльським князівстві було поширене правило перейняття усього найкращого з західного християнства, як і наукові та технічні надбання західно-європейських країн [15, с.251-285].

Однак записаний на початку XII століття на сторінки офіційного курсу української історії офіційний візантійський релігійний вплив дуже витіснив західний вплив у політичному та релігійному розумінні. Західний вплив внаслідок домінування візантійського та болгарського став в Русі-Україні менш політичний. Візантійська релігійна ідеологія стала домінуючою і звичайно робила все, щоби західна релігійна ідеологія не змогла утвердитися і залишити за собою в IX-XII століттях, якісь, притаманні тільки їй, характерні риси в українській християнській культурі Перемишльщини [29, с.14].

Однак не дивлячись на такий сильний тиск візантійської християнської культури в XI і особливо у XII столітті на Перемишльське князівство поширюється і західний християнський вплив [37, с.2-10].

В кінці X століття, як видно із правила митрополита Іоана II, що в Перемишльській Русі зберігались християнські звичаї, які були в західних народів: чехів, моравів, поляків. Як свідчать археологічні джерела через українські землі з незапам'ятних часів пролягали торговельні шляхи, які зближували українські племінні об'єднання з Перемишльщини не тільки з греками і болгарами, але й з західними народами. Такі тісні контакти Західної Європи і Русі-України засвідчують і візантійські та арабські джерела [16, с.91-94; 32-39; с.274-283]. Найяскравіше про контакти племінних об'єднань слов'ян нам розповідає в своєму "Навчальному посібнику для сина", "Про управління імперією", візантійський імператор Костянтин Багрянородний [2, с.334-338].

На ранні торгово-економічні та релігійно-християнські зв'язки Перемишльщини та Галичини з Заходом через Польщу вказують і назви стародавньої англо-саксонської монети "Scilling", яка згадується літописом під 885 і 964 роками і яка перейшла до нас в польській формі "шеляг" - "szelag" [18, с.5-7; с.3-38].

За словами єврейського мандрівника та торговця, який знав про торгову одиницю в Європі «шеляг» - «szelag», в X столітті, Ібрагіма Ібн-Якуба: «Руси Перемишля вели торгівлю з Краковом і Прагою» [23, с.159].

По цих торгових шляхах в IX-X століттях в Перемишльську Русь приїжджали, як візантійські релігійні так і католицькі місіонери. Достойно відомо, що в XI столітті в Перемишльську Русь приїжджали купці з Костянтинополя, Відня, Аусбурга. По дорозі в Перемишльську Русь вони проїжджали Пешт і Остригом. В XI столітті Русь-Україна була тісно зв'язана з західним світом через такі міста як Перемишль і Галич [6,с.191-192].

У більшій мірі, наголошують вчені, зв'язки з Заходом були із-за економічних інтересів, однак не слід виключати і релігійних взаємозв'язків. При Володимирі Святославовичі в X столітті Перемишльська Русь мала торгово-економічні та політичні взаємовідносини з західними державами. В Русь-Україну прибували також і західні релігійні місіонери, яких великий князь київський зустрічав з пошаною. в цей же час київські князі приймали посольства від Папи Римського, володарів західних держав. Джерела наголошують, що в X столітті володар Русі-України, великий князь київський Володимир Святославович «жив в мирі та любові з Угорщиною, Польщею та Чехією» [37,с.2-10].

Ніякої нетерпимості до іноземців в стародавній Перемишльській державі не було, для купців з Західної Європи, релігійних місіонерів двері завжди були відчинені. Навіть тоді коли візантійська ієрархія уже веліла почати свою пропаганду релігійної нетерпимості в Русі-Україні і її столиці Києві, панував релігійний спокій. В цей же час в релігійному обширі ще функціонували різні християнські доктрини, які можна було вільно поширювати. По словах Тітмара (який помер в 1018 році) на початку XI століття в Київ уже був великим містом до якого приїжджали представники західних країн. Тітмар згадує датчан, євреїв, поляків, вірменів, хозарів. В місті “Латина”, під якими слід розуміти католиків була однією з могутніх конфесій. В місті спостерігається в XI столітті релігійна боротьба між грецькою ієрархією з основною релігійною конфесією латинською (католицькою). Особливо ця боротьба загострюється після 1054 року, тобто після розколу церкви. В XI столітті спостерігається в Русі-Україні боротьба цих двох конфесій за право бути панівною. Ця боротьба на даному етапі закінчилась перемогою візантійської церкви, але в подальшому вона не закінчилась і в XIII столітті почали брати верх уніатські процеси, які зародили католицькі місіонери [7,с.94-98; с.32-39; с.274-283].

Однак в кінці XII століття було проголошене релігійне віротерпіння і як видно із «Слова о полку Ігоревім»: «При дворі князя Святослава Всеволодовича співали славу: німці і венециці, греки і морави». В цей же час ранньо-християнська ідея появляється в староукраїнських літописах, де зауважується перемога в 1111 році християн-українців над половцями. Ця подія стала відома: «грекам, уграм, ляхам, чехам і дійшла аж до Риму». Те що для Заходу Перемишльська Русь була відомою видно із свідчень Равенського географа, який в IX столітті знав повну картину розвитку племінних князівств від Перемишля до Києва [17,с.251-285].

По цій проблематиці був випущений збірник наукових праць «З історії міжслов'янських зв'язків» в якому в окремих статтях, витяги яких будуть приведені вище, є певний натяк на реальне взаємопроникнення в першу чергу західно-слов'янської релігії, культури, передусім польської та чеської в перемишльське висококультурне та релігійне середовище [27,с.13,с.22-23].

Так сучасні дослідники наголошують на необхідності дослідження спільних літературно-християнських надбань, які характерні для східно-слов'янських та південно-слов'янських народів. Багатогранні релігійні контакти південних, західних слов'ян з давньоукраїнською народністю, заслуговують окремого розгляду. Якщо йдеться про західних слов'ян то і в них релігійні, культурні взаємини започатковані ще в добу Русі-України X-XIII століть [22,с.13].

Порівняно краще вивчені релігійні контакти Русі-України, її складової Перемишльщини, з Велико-Моравською державою та Чехією [38,с.14-19, с.24-46; s.82-95].

Культурні взаємини з Польщею менш досліджені, що пояснюється в першу чергу станом дослідження джерел. Однак є всі підстави вважати, що релігійні книги стародавньої Русі-України, Перемишльщини, були добре відомі в Польщі в X-XIII століттях [43,vol.7,р.225].

Протягом XII-XIII століть прослідковуються великі релігійні взаємопроникнення Перемишльського князівства з Польщею [20, с.261-275]. Протягом тривалих століть староукраїнські, передусім перемишльські джерела використовувались при написанні польської історії. Такі польські історики та хроністи, як Я. Длугош, М. Стрийковський, які намагалися показати славетні сторінки староукраїнської, перемишльської християнської історії і їх зв'язки з Західною Європою, мали перемишльські джерела в своєму розпорядженні [34,с.36-37].

Привертають увагу регіональні релігійні зв'язки Перемишля та Галича з ближніми землями Польщі. Власне Перемишльська земля відіграла велику роль у релігійних та культурних взаєминах з західними християнами. Це проявилось в галузях релігійної архітектури де під впливом Західної

Європи в Перемишльській землі порівняно рано склалася місцева релігійна архітектурна школа [36,с.461].

Собор Івана в Перемишлі XI століття та Успенський собор в Галичі XII століття мають певні особливості використання романської будівельної техніки та елементів декору, що засвідчують наявність зв'язків з тогочасним мистецтвом Перемишльщини та Галичини з країнами Центральної та Західної Європи [27,с.22-23].

На утворення перемишльської та галицької релігійної архітектурної школи певний вплив мали взаємини Прикарпаття з Велико-Моравською державою (кінець IX - поч. X ст.) [19, с.102].

Відома за археологічними розкопками Богородична церква у Перемишлі кінця X століття була збудована у велико-моравських традиціях. Богородична церква X століття у Перемишлі, це за архітектурою - ротонда з трьохчвертною аспидою [51,с.38-44; с.75-77].

Подібні за планом ротонди споруджувалися в Польщі та Чехії до кінця XIII століття. В Галичині в наступних століттях відома цього типу білокам'яна Миколаївська ротонда середини XII століття у Перемишлі [44, с.223-224].

Характерно, що П'ятницька церква в Бужку, яка була відновлена в 1708 році майже повністю нагадує за розмірами першу ротонду у Перемишлі. Деякі ротонди в Карпатському регіоні тотожні з Іллінською білокам'яною ротондою в Галичі і ротондою Миколаївського монастиря в Мукачеві. Такі ротонди мають всі ознаки велико-моравських одно типів [27,с.24].

Характерно, що їх продовжували будувати і в романський час в Чехії (Юра на Ріпу, Голубиці та інші), відома також одна в Польщі (Стшельно) [52,с.134-158].

З велико-моравськими традиціями можна пов'язати Горячинську ротонду біля Ужгорода, яка датується кінцем X століття. Цього ж типу ротонда X-XI століття збереглась в Угорщині в Корчеві, на території колишньої Земплинської жупи [49,с.204-210].

Можна припустити, наголошує дослідник І.Р. Могитич, що церкви-ротонди Перемишльської та Галицькій Русі виникли, напевно під впливом архітектури Велико-Моравії та Чехії. Взаємозв'язки Перемишльщини в сфері ранньо-середньовічної архітектури були різнобічні, цим і можна пояснити проникнення романського архітектурного декору в Перемишльській і Галицькій Русі [27,с.25].

Візантійський патріарх Фотій в 860 році описує нам передумови прийняття християнства в IX ст. серед народів проживаючих на Дністрі, які характерні для велико-моравської релігійно-культурної традиції [50,р.213-214].

Можна наголосити, що цей процес проходив під безпосереднім впливом святих Кирила та Мефодія, яких патріарх Фотій відіслав в 862-863 роках до Моравського князя Ростислава. При візантійському дворі у патріарха Фортія було переконання, що висилання християнських місіонерів в глибину Центральної Європи повинно прискорити процес становлення християнства серед слов'ян і других народів, що проживали в Перемишлі та Галичі [7,с.94-98; с.32-39; с.274-283].

Німецький вчений Ф. Загіба вважає, що велико-моравські, паннонські і дністровські слов'яни з міст Перемишля та Галича були просвітлені християнством внаслідок діяльності святих Кирила та Мефодія, які при підтримці велико-моравського князя Ростислава поширювали християнство по всій Центральній Європі [47,с.23-49; с.62-93].

Французький вчений В. Карташов вважає, що християнство в Перемишлі та Галичі (Прикарпаття та Подністров'я) проникло із Велико-Моравської держави [24,с.18-45, с.78-80;7,с.94-98;с.32-39; с.274-283].

В документі Папи Йоана XIII від 973 року, в якому він звертався до чеського князя Болеслава в зв'язку з заснуванням Празького єпископства, зауважено, що Рим вводив латинську богословську мову в Чехії, а також на суміжних територіях Болгарії та Русі, відповідно в нашому розумінні ці землі розташовані в Прикарпатті та Подністров'ї [24,с.78-79; 7,с.94-98; с.32-39; с.274-283].

В праці Костянтина Багрянородного «Про управління імперією» ми знаходимо свідчення про суспільно-політичний лад слов'янської держави Великої чи Білої Хорватії (VII-X століття), яка знаходилась на території Прикарпаття та Подністров'я. Згідно зі свідчень Костянтина Багрянородного Велика чи Біла Хорватія, з столичного центру Перемишля, була в постійній сфері політичного та релігійного впливу Візантійської імперії [2,с.371-375; 4,с.146-161; с.190-194; с.2-21; с.2-40; с.107-126; с.15-28; с.34-51; с.204-218; с.202-312].

При такому стратегічному положенні Великої чи Білої Хорватії, Візантійська імперія намагалася з усіх сил поширити в ній християнський вплив з самого початку свого існування, як великої держави. З історичних джерел ми знаємо, що цей процес проходив з VII по IX століття [45,р.75-76].

Та в 869 році ситуації змінилася в користь наростаючої політичної могутності Велико-Моравського князівства, яке стало християнською державою в Центральній Європі. Спочатку князі

Святополк, а у подальшому Ростислав моравський почали активно поширювати християнство в Словачію (Нітранський регіон), Закарпаття та в Велику чи Білу Хорватію, зокрема її столичний центр Перемишль. В цей час в Прикарпатті та Подністров'ї ішов процес становлення християнства по західному зразку, однак цей процес не був закріплений із-за падіння Велико-Моравської держави, яка була знищена прийдешніми язичниками – уграми [40, с.22].

Однак не викликає сумніву, що у тій чи іншій формі Велика чи Біла Хорватія, її столичний центр Перемишль, як і сусідня Польща, як наголошував К. Багрянородний, знаходилась під впливом Велико-Моравської держави, яка створила єпископський центр в Перемишлі вже в IX столітті [2,с.375-376], що підтверджують археологічні дослідження [48,с.12-35; с.47-72].

Можна наголосити, на території Посання та Подністров'я християнство поширилось ще при житті святих Кирила та Мефодія. Проаналізовані нами джерела дають право зробити висновки, що християнство в Перемишльське князівство проникло двома шляхами: з заходу - із Велико-Моравського князівства і з півдня - з Візантійської імперії. Археологічні дослідження, які ми проаналізували вище доповнюються археологічними джерелами з Перемишльському замку, які провів археолог А. Жакі, що дозволило виявити дві кам'яні будівлі. Перша мала три овальні аспіди, характерні для перед - романських церковних будівель Західної Європи, які походять на краківську ранньо-християнську каплицю на Вавелі IX-X століття. Вчені, цю визначну релігійну споруду в Перемишлі, визначили як ранньо-християнську культову споруду, яку можна вважати, як церкву. Не далеко від культової будівлі (церкви) був відкритий чотириохкутний фундамент будівлі, яка як вважає А. Жакі, належала церковному єпископу і послуговувала йому як резиденція. На місці цих двох культових споруд знайдено багато речей, які служили для відправлення християнського культу [48,с.12-35; с.47-72].

Аналіз археологічних джерел від Закарпаття через Карпати до Сану дають право наголошувати, що столичний центр Великої чи Білої Хорватії, Перемишль, уже в IX століття був християнізований місіонерами з Великої Моравії [7,с.94-98; с.32-39; с.274-283].

Що стосується Перемишльської землі та Посання то великим стародавнім християнсько-релігійним центром тут також було місто Ярослав, яке було закладене в 1031 році великим київським князем Ярославом Мудрим і назване на честь його імені.

Мал. 18. Стародавній кафедральний собор «Преображення Господнього» в місті Ярославі.

З цього часу місто Ярослав було важливим політичним, торгово-ремісничим та культурно-релігійним центром заходу Русі-України. Місто згадується вже як великий торгово-ремісничий центр у 1152 році. Руський літопис наголошував: «що князь Із'яслав пішов до Ярославля».

Місто Ярослав згадується тако ж в Руському літописі в 1235 році, особливо детально описується місто Ярослав у 1245 році в час захисту міщанами міста від угорського ставленика на Галицький престол князя Ростислава чернігівського. Місто Ярослав досить добре відоме в історичній літературі, оскільки під його стінами проходила у 1245 році знаменита Ярославська битва.

У місті були всі найзнаменитіші князі Русі-України: від засновника великого князя Ярослава Мудрого до великого князя Русі-України Данила Галицького. У місті Ярославі були також князь Лев Двнилович, князь Василько Романович та інші.

В Руського літописі XIII століття місто Ярослав згадується ще раз у 1249 році. Сьогодні місто Ярослав відоме стародавнім кафедральним собором «Преображення Господнього».

Також місто Ярослав відоме всьому світу чудотворною іконою Матері Божої Прествятої Богородиці «Милосердя Двері».

Мал. 19. Ярославська чудотворна ікона Прествятої Богородиці «Милосердя Двері».

Слід наголосити, що Ярославська Чудотворна Ікона вперше в історичній літературі відома в 30-40-х роках XVII століття.

Згідно з науковими дослідженнями істориків та мистецтвознавців, власне 30-40 роками XVII століття було розписано Ярославську Ікону Пресвятої Богородиці. Умовно її написання можна дарувати 1631 роком. У 1747 році відбулось урочисте перенесення Ікони Пресвятої Богородиці «Милосердя Двері» до нової церкви Переображення Господнього на вулиці Собеського в Ярославі. З 1747 по 1947 роки до Ярославської ікони Богородиці відбувались чисельні паломництва про які, з другої половини XVIII століття Українська Греко-Католицька Церква розпочала інформування Апостольського престолу. Перемишльські владиками у своїх посланнях до Папи Римського наголошували, про велике шанування вірянами Ярославської Богородиці. 8 березня 1779 року - І-ше брєве і надання відпустів(7 і 8 вересня) Ярославській Іконі Пресвятої Богородиці Папою Пієм VI. 21 листопада 1779 року - визнання Ікони Пресвятої Богородиці «Милосердя Двері» - чудотворною.

У 1929 році відбулось святкування в 150-ту річницю Апостольського брєве Папи Пія VI, а також посвячення нового престолу Пресвятої Богородиці. У 1933 році відбулась проща в 900 - ліття проголошення Божої Матері - Царицею Руси-України. З 1947 по 1989 роки - час заборони поклоніння Іконі Пресвятої Богородиці «Милосердя Двері». І тільки з 1993 року митрополит УГКЦ, Кир Іван Мартиняк наново розпочав клопотати в Святого Престолу про коронацію Ікони Пресвятої Богородиці «Милосердя Двері». 18 серпня 1996 року відбулась коронація Чудотворної Ікони Пресвятої Богородиці «Милосердя Двері», за участю кардинала Сільвестріні та великої кількості прочан УГКЦ.

18 серпня 2006 року відбулося 10-ти ліття коронації Чудотворної Ікони Пресвятої Богородиці «Милосердя Двері»... 2011 року, 18 серпня в місті Ярославі, за участю Патріарха УГКЦ, Блаженнішого Святослава Шевчука, митрополита Перемишльсько-Варшавського Кир Івана та всіх інших єпископів та священників УГКЦ, вірних - прочан УГКЦ з Польщі, України, Німеччини, США та Канади, Росії в місті Ярославі в греко-католицькому Соборі Преображення Господнього відбулась молебень до Чудотворної Ікони Пресвятої Богородиці «Милосердя Двері» з нагоди 15-ти ліття коронації Чудотворної Ікони, Папськими Коронами[3,с.49-50; с.130-142; 4,с.489; стб.729-731; с.161-167; с.130-142].

Одним із найдавніших міст українського Надсяння є також місто Любачів, що розташоване над річкою Любачівкою. Першу письмову згадку про місто Любачів знаходимо в Руському літописі під 1214 роком, коли внаслідок Спішської угоди між Угорським королівством і Краківським великим князівством, ключові міста Посяння Перемишль і Любачів відійшов до Краківського великого князівства [3,с.49-50; с.130-142; 4,с.489; стб.729-731; с.161-167; с.130-142].

Аналіз всієї сукупності джерел дає сьогодні можливість зробити реконструкцію подій, які проходили у 1214 році в час першої згадки про місто Любачів, коли при особистій зустрічі угорського короля Андрія II і краківського князя Лешка, у місті Спіші у 1214 році, був укладений договір з багатьма пунктами і умовами. Ось головні із них: Трьох річну польську княжну Соломею було обвінчано з шести річним угорським королевичем Коломаном. Внаслідок цього шлюбу, який був благословлений Папою Римським Іннокентієм III Угорським королівством та Краківським великим князівством сторювалось, Галицьке королівство, на чолі якого ставала угорсько-польська династія” [4,с.489; стб.729-731; с.161-167; с.130-142].

План включення Галицького королівства в західно-європейський світ зайшов так далеко, що угорський король Андрій II, який був тісно зв'язаний з папським престолом звернувся до Папи Римського Іннокентія III з проханням доручити угорському архієпископу «помазати угорського принца Коломана на короля Галичини» [4,с.489; стб.729-731; с.161-167; с.130-142]. За це Папі Римському Іннокентію III було обіцяно включення Галицького королівства у лоно Союзу католицьких держав і запровадження Унії Галицької Церкви з Римською. Папа Іннокентій III погодився і через певний час у зимі, на Різдво Христове 1215 року, угорський принц Коломан був коронований на короля Галичини [2,с.4-41].

Як компенсацію за допомогу в утворенні Галицького королівства, союзник і родич, згідно з угодою в місті Спіші, краківський князь Лешко, отримав західну Галичину з її стародавніми центрами у Посянні: Перемишлем і Любачевим [1,с.30-31]. Однак, укладений союзний договір у місті Спіші виявився нетривким, і бувші союзники, що так ретельно розробили план розподілу Галичини, скоро стали найлютішими ворогами. У тому ж році угорський король Андрій II, за намовою найзначніших галицьких бояр повважав, що його син, уже король Галичини Коломан I повинен володіти усією Галичиною і відібрав у польського князя Західну Галичину з її ключовими центрами в Посянні, Перемишлем і Любачевим [6,р.84-85]. Як наголошують угорські джерела в містах Перемишлі і

Любачеві знову замайорів «Штандарт з великою Чорною Галкою в золотій короні» - державний стяг галицького короля Коломана I, оскільки останньому вдалося одним ударом відібрати у поляків все Посяння [48,s.2-53; 49 s.223-224; 51, R.4, p.467].

З цього питання галицький літописець зазначав: «що Андрій II забажав володіти усією Галичиною для сина» [4,c.489; стб.729- 731; с.161-167; с.130-142], а це значить, що Спішський договір 1214 року виявився нетривкий, у цьому ж році після утвердження і офіційної коронації угорського принца Коломана на короля Галичини, галицький король Коломан I повважав, що він особисто ніяких угод з поляками щодо Перемишля і Любачева не укладав і як законно помазаний Папою Римським Іннокентієм III, суверенний володар, галицький король Коломан I, повинен володіти всіма етнічними землями Галицького королівства, «тому і відібрав західну частину своєї держави: Перемишль і Любачів, у польського союзника, тестя» [4,c.489; стб.729-731; с.161-167; с.130-142]. До війни не дійшло, бо злучені і поставлені під штандарт галицького короля Коломана I з чорною галкою в золотій короні, могутня угорська і галицька рицарські армії, були явно сильніші і польський князь змушений був змиритися з втратою Посяння: Перемишля і Любачева [53,s.51-53]. Отже, як бачимо у перший рік правління галицького короля Коломана I була досягнута велика політична перемога, Галичина знову стала єдиною у етнічному, політичному розумінні, а накинута на неї роз'єднуюча Спішська угода скасована і місто Перемишль і Любачів знову влилися в стародавню політичну, торгово-економічну, етнічну та культурно-релігійну інфраструктуру, з 1215 року, Галицького королівства [4,c.489;стб.729- 731; с.161-167; с.130-142].

Привертає увагу у літописному повідомленні де Перемишль і Любачів, громади цих міст, ставляться на окремі політичні, торгово-економічні та культурно-релігійні шаблі. Власне з цього джерела є зрозуміло, що давньоукраїнські міста Перемишль та Любачів у Посянні є ключовими стародавніми регіонально-територіальними одиницями. Це може говорити, що місто Любачів з стародавніх часів, як і Перемишль теж був потужним торгово-економічним та культурно-релігійним центром українського Посяння [53,s.4-41].

Сучасні дослідження польських археологів в місті Любачеві дають право зробити реконструкцію історичного розвитку міста Любачева, за якою, люди на території Любачева та в басейні ріки Любачівка проживали з найдавніших давен, з первісно-общинного ладу [53,s.46-47].

Мал. 20. Предмети праці людей первісно-общинного ладу знайдені на території Любачева та в басейні ріки Любачівка (Любачівський музей).

Починаючи з IV- III тисячоліття до нашої ери в околицях міста Любачева та в басейні ріки Любачівка зафіксована «культура кулястих амфор» та «культура шнуркової кераміки» [53,s.48-49].

Мал. 21. Зразки кераміки культури кулястих амфор та культура шнуркової кераміки з IV- III тисячоліття до нашої ери з околиць міста Любачева (Любачівський музей).

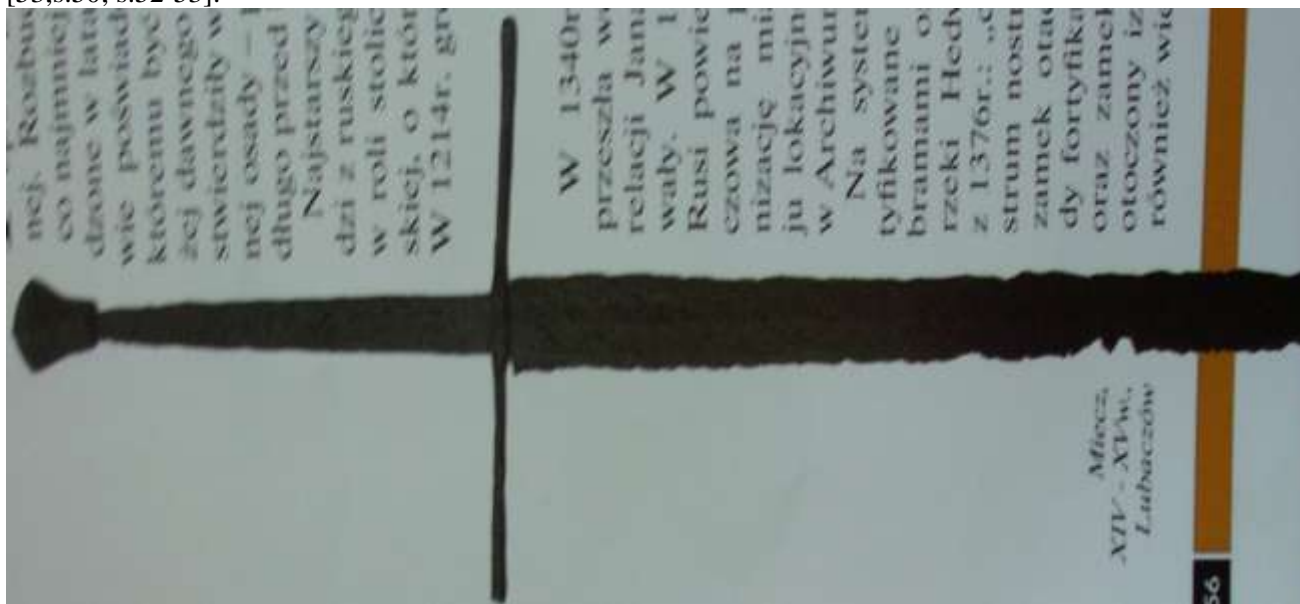
В подальшому на території Любачівщини віднайдені старожитності кельтської (V століття до н. е. - I ст. н. е.) та римської (I-IV ст. н. е.) цивілізацій [53,s.50-51].

Мал. 22. Римська зброя, римські гроші імператора Теодоріка II (біля 443-450рр.) знайдені на території Любачева та басейні ріки Любачівка (Любачівський музей).

Сучасні польські вчені наголошують, що ці культури з Посяння, зокрема з Любачівського краю та басейну ріки Любачівки, мають своє культурно-етнічне та археологічне продовження та ідентичність, як і аналогічність з тотожними археологічними культурами в басейнах рік Дністер, Прут, Серет. На торгово-економічні та етнічні взаємовідносини і контакти людей басейнів рік Сян, Любачівка з населенням з басейнів рік Дністер, Прут, Серет, наголошують і українські, словацькі та чеські вчені XIX-XXI століть, що дає право наголошувати, що з кельтської та римської епох, Посяння і Подністров'я функціонували в одній етнічній, політичній, торгово-економічній, та культурно-релігійній інфраструктурі. Знайдена в басейні ріки Любачівка спільна торгово-ремісничка кераміка, велика кількість римських монет епохи імператорів: Антонія Пріса, Коммода, Костянтина I Великого, Теодоріка II, а з II-III столітті на території Любачівщини зафіксована (черняхівська-готська культура) з її ранньохристиянською символікою "готськими хрестами", яка є тотожна з археологічною черняхівською культурою басейну Дністра, що яскраво засвідчує одноетнічність населення Сяно-Дністровського басейнів [53,s.50-51].

З IV-V століть на території Посяння, зокрема басейну ріки Любачівка, чітко зафіксоване домінування слов'янської, Празької археологічної культури, яка є аналогічною з віднайденою такою слов'янської культури на території Чехії, Словачії, Посяння, Подністров'я, Попруття та Молдавії [53,s.50; s.52-53].

Мал. 23. Стародавній меч знайдений на території міста Любачева (Любачівський музей).

За археологічними дослідженнями сучасних польських вчених, VIII-IX століттями датується зародженням і становленням самого міста Любачева, його торгово-економічної, та культурно-релігійної (християнської) організації [53,s.52-54].

Мал. 24. Слов'янський посуд IV-V століть Празької археологічної культури знайдений на території Любачева (Любачівський музей).

За дослідженням християнсько-релігійним комплексом, польські вчені прийшли до висновку, що місто Любачів уже функціонувало в кінці IX на початку X століття, а отже його зародження і становлення проходило під впливом Велико-Моравської держави, на політичну, торгово-економічну та культурно-релігійну інфраструктуру якої орієнтувалася складова Великої чи Білої Хорватії, Любачівська земля, яка теж, очевидно, як і саме місто Любчів, була сформована в кінці VIII - на початку IX століттях нашої ери [53,s.52-54].

Мал. 25. Стародавня церква кінця IX століття в місті Любачеві.

На підставі археологічних досліджень, на основі вивчення стародавньої забудови міста Любачева, сучасні польські вчені зробили висновок, що місто Любачів постало в кінці IX - середині X століть і активно розвивало свої торгово-економічні та культурно-релігійні інститути в XI-XIII століттях [53,s.52-54].

Мал. 26. Церква XIX-XXI ст. в місті Любачеві. Мал. 27. Міська забудова Любачева IX-XI ст.

Мал. 28. Сучасний іконостас церкви в місті Любачеві.

В 1214 році, коли про Любачів розповідає Руський літопис, місто уже було великим політичним, торгово-ремісничим та культурно-релігійним центром Посяння, обласного значення, який відіграв велику роль в інфраструктурі відомих з Руського літопису «Червенських міст», не тільки в басейні ріки Любачівка, Сяну, але й Подністров'я, зокрема, як засвідчив Руський літопис під 1214 роком, і в політичній інфраструктурі, столиці Галицького королівства, міста Галича, доля якого з проблеми злучення в одну галицьку політичну інфраструктуру, вирішувалась галицьким королем Коломаном Г' [4, с.489; стб.729- 731; с.161-167; с.130-142].

Мал. 29. Любачівський замок XIII століття (Реконструкція польських вчених).

Сьогодні в XXI столітті збережені зразки церковної культури міста Любачева, XVI-XIX століть, яскраво підтверджують нам його стародавню культурно-християнську велич, яка потребує подальшого наукового дослідження... [53, s.46-54].

Мал. 30. Зразки церковної культури міста Любачева XVI-XIX століть (Любачвський музей).

Слід наголосити, що нинішній священник Любачівської церковної організації УГКЦ, яка концентрується навколо церкви Святого Миколая, о. І. Тарапацький вважає: «що хоча точної дата заснування любачівської церкви немає, однак вона точно існувала до 1330 року, тобто в XIII

столітті, в епоху коли Папа Римський Іннокентій IV вівував великого князя Данила на короля, а останній утвердив нову столицю в Русі-Україні неподалік Любачева, в місті Дорогичині...» [4,с.489; стб.729- 731; с.161-167;с.130-142].

Слід також наголосити, що одним із найстародавніших населених та культурно-релігійних центрів Любачівської землі є село Радруж [53,с.49-53].

Вибіркові археологічно-пошукові дослідження на радружських полях в околицях стародавньої Радружської церкви-ротонди та радружських цвинтарів, навколо церкви, проводились автором цього дослідження у 2002-2015 роках. Зібрані уламки слов'яно-хорватської кераміки(VIII-X ст. н. е.) та давньоруської кераміки XI-XIV століть дають право стверджувати, що село Радруж було і культурно-християнським центром-супутником в околиці стародавнього хорватського центру, міста Любачева [53,с.49-53].

Мал. 31. Радружська церква з дзвіницею XVI століття. Вид з прилягаючого цвинтаря.

Проведені автором цього дослідження археологічно-пошукові дослідження, як на території села Радруж, так і в басейні річки Радружівка, дають право віднести час активного функціонування села, до епохи Велико-Моравської держави IX-X століть так і Русі-України X-XIV століть, а отже вважати село Радруж давнім культурно-релігійним центром Надсяння.

Мал. 32. Стародавні хрести та плити з давніми написами біля Радружської церкви XVI століття.

Аналіз сукупності джерел дає право наголошувати, що Радружський християнський центр тісно сполучався у давні часи ймовірно у IX-XIV століттях з стародавнім містом Любачевом, судноплавною річкою Радружанкою, що дає підстави твердити, що час його виникнення і торгово-економічний та культурно-релігійний розвиток міг відбуватися вже в IX-X століттях, оскільки час реального існування християнської релігійної організації в місті Любачеві, за свідченням сучасних польських археологів, які відкрили нещодавно фундамент стародавньої Любачівської церкви, яка точно датується IX століттям нашої ери [53,s.49-53].

В цей же час, як вважають польські дослідники, 890 роком датується головний християнський центр Посяння, єпископський центр в Перемишлі. Згідно свідчень документів імператора Генріха IV в якому він підтверджує папський документ 973 року, стає ясно, що Перемишльська земля знаходилася під впливом Празької єпископії. Її релігійні центри знаходились по поселення, що були розміщені по ріках: Сян, Бистриця, Лімниця, Прут, Дністер і по прилягаючих до нього територіях від Перемишля до Галича [41, с.127].

Така сукупність напрацьованого матеріалу, хоча не повно, однак проливає світло на питання візантійського, чехо-моравського християнського впливу на релігію, літературу та християнську культуру стародавньої Любачівської землі у IX-XIV століттях, складовою одиницею якої був населений пункт та культурно-релігійний центр Радруж, кристалізація світобачення на зародження та становлення якого, як і виникнення на його території культурно-християнського центру, навкоги Церкви Параскеви, потребує подальшого дослідження [18,с.5-7; с.3-38].

Слід також наголосити, що культурно-релігійний центр в селі Радруж розташований на річці Радружівка (Радружанка), притоці річки Любачівка. Основною культовою спорудою в селі Радруж є огорожений давньо-руського зразку огорожею культурно-релігійний комплекс, основу якого складає стародавня дзвіниця та церква Святої Параскеви, яка датується XV-XVI століттями [53,s.49-53].

Вперше село Радруж, що розташувалося в околицях стародавнього міста Любачева, згадується в документі XV століття під 1444 роком, який був цитований у документі XVII століття. Документи XV-XVI століть фіксують знамену Радружську церкву Святої Параскеви з дзвіницею та кам'яною огорожею, а також стародавніми радружськими цвинтарями [53,s.49-53].

Мал. 33. Радружська церква з дзвіницею XVI століття. Вид з цвинтаря.

Також на території культурно-християнського комплексу в селі Радруж та в рамках огороженої території, навколо церкви Святої Параскеви, виявлені поховання, які умовно датуються X-XIV та XV-XIX століттями, які в околиці церкви та дзвіниці потребують археологічного дослідження [53,s.49-53].

Слід також наголосити, що на хрестах та меморіальних плитах виявлені написи, які потребують подальшого філологічного та лінгвістичного дослідження [53,s.49-53].

Сьогодні після реконструкції і відновлення церкви Святої Параскеви та дзвіниці і встановлення всіх систем захисту для церковної споруди та дзвіниці, у церкві Святої Параскеви встановлено стародавній, збережений з середньовіччя, іконостас XV-XVI століть та стародавню ікону святого Миколая XV століття, яка гармонійно доповнює стародавні настільні розписи XV століття [53,s.49-53].

Мал. 34. Іконостас Радружської церкви XVI століття.

Мал. 35. Образ св. Миколая XV-XVI ст. з Радружської церкви.

У висновок дослідження слід наголосити, що на території села Радружа збереглася ще одна стародавня українська церква, яка використовується в наш час польською релігійною громадою як культова порода “костел”, яка потребує ретельного дослідження.

Мал. 36. Друга стародавня Радружська церква XVI століття.

Попередні археологічно-пошукові обстеження дають право наголошувати, що стародавній культурно-релігійний центр Радруж, який з 2013 року включений у перелік об'єктів який захищається міжнародною організацією ЮНЕСКО, потребує в час святкування 800-ліття центру Любачіського землі, міста Любачева (1214-2014рр.), ретельного археологічного дослідження [53,s.49-53].

Список використаних джерел та літератури:

1. Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья. (Раннеславянский и древнерусский период). - К., 1990.
2. Багрянородный Константин. Об управлении империей. - М., 1989.
3. Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1998. - Т. II. - №2.
- Ідзьо В.С. Стародавній Перемишль (IX-XII). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т. IV.
4. Ідзьо В.С. Етногенез, формування території племінного об'єднання прикарпатських хорватів та їх вплив на кристалізацію Галицької Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т. I. - №5.
- Ідзьо В.С. Хорватське князівство (до питання генези Галицького князівства). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т. I. - №6.
- Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1998. - Т. II. - №2.
- Ідзьо В.С. Галицько-Волинська держава: Політична та соціально-економічна етноструктура римсько-візантійської доби (до питання етногенезу українського народу). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1998. - Т. II. - №3.
- Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини (V-X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т. IV.
- Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - VI-X століття. До з'ясування питання етногенезу й етнотворення Прикарпатських та Далматійських хорватів. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2004. - Т. V.
- Ідзьо В.С. Аналіз історіографії з питань соціально-економічного, політичного становлення та розвитку Галицької держави (III-XIII ст.). Науковий Вісник У. У. - М., 2005. - Т. VII.
- Ідзьо В.С. Вчені XIX століття про етногенез Галицької Русі. (До питання локалізації прикарпатських хорватів). Медобори і духовна культура давніх та середньовічних слов'ян. (До 150 - ти річчя виявлення Збруцького «Святовида»). Матеріали наукової конференції 8-9 жовтня, село Гримайлів. - Львів, 1998.
- Ідзьо В.С. Передумови суспільного, економічного та політичного становлення Галицької держави (II-X ст. н.е). Перевал. - Івано-Франківськ, 2001. - №4.
5. Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія - ранньофеодальна слов'янська держава на території Галичини (V-X ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т. IV.
- Ідзьо В.С. Стародавній Перемишль (IX-XII). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т. IV.
- Długosz Jn. Opera omnia. - Cracovie, 1873.
6. Ідзьо В.С. Стародавній Перемишль (IX-XII). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т. IV.
- Йосип Свинко. Місто Перемишль і Перемиське Підгір'я - мала батьківщина Степана Рудницького. - Інтернет-ресурс.
7. Ідзьо В.С. До питання чехо - моравського впливу на літературу, культуру та релігію стародавньої України - Русі (IX-XIII століть). - Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т. V.
- В.С. Ідзьо. Розвиток християнства (східного і західного) в контексті функціонування язичництва в Україні-Русі в IX-XIII століттях та його культурно-мистецькі аспекти. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т. VII.
- Ідзьо Віктор. До питання чехо - моравського та західного релігійного впливу на культуру стародавньої України-Русі (IX-XIII ст.). Історія релігій в Україні. - Книга I. Матеріали XV - і Міжнародної Наукової Конференції. Львів, 16-18 травня 2005р. - Львів «Логос», 2005.
8. Ідзьо Віктор. Ретроспективний аналіз джерел з питань розвитку українського християнства в IX-XI століттях. Мандрівець. - Тернопіль, 2002. - №1.
- Ідзьо В. Зародження, становлення та кристалізація християнства на території Галичини (III-XIII ст.) Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2006. - Т. X.

- Ідзьо В. Зародження становлення та кристалізація християнства на території Подністров'я. Мультинаціональна культурно - історична спадщина Наддністрянщини. - Івано - Франківськ «Лілея - НВ.», 2001.
- 9.Ідзьо В.С. Релігійне світобачення стародавніх народів на території України в епоху язичництва та раннього християнства за свідченнями письмових та археологічних джерел з Українського Прикарпаття та Подністров'я. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VIII.
- 10.Ідзьо В.С. Розвиток християнства (східного і західного) в контексті функціонування язичництва в Україні-Русі в IX-XIII століттях та його культурно-мистецькі аспекти. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VII.
- Ідзьо В.С. Стародавній Перемишль (IX-XII). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т. IV.
- 11.Ідзьо В.С. Процеси формування Української держави та християнства згідно свідчень арабських та візантійських джерел (IX ст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т.ІІ.
- 12.Ідзьо В. Галицьке Євангеліє - 1144-2004. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.Х.
- Ідзьо В. Галицька держава: процеси етнотворення та становлення (III-XII ст.). - Львів «Камула», 2005.
- Ідзьо В. Релігійна культура Європи та зародження, становлення і розвиток християнства на території України. - Львів «Ліга-Прес», 2007.
- Ідзьо В. Галицьке Євангеліє як мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Українознавець. - Львів, 2007. - Ч.V.
- Ідзьо Віктор. Галицьке Євангеліє як мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Науковий щорічник XVIII Міжнародної конференції "Історія релігій в Україні". - Львів «Логос», 2008. - Книга II.
- Ідзьо Віктор. Галицьке Євангеліє як релігійна, мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Історико-релігійні та етнокультурні особливості Галицького регіону в загальноукраїнському контексті. Матеріали Міжнародної наукової конференції. Галич, 14-15 травня 2010 року. Інформаційно - видавничий відділ Національного заповідника «Давній Галич». - Галич, 2010.
- Ідзьо Віктор. Галицьке Євангеліє як релігійна, мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Проблеми поетики. Збірник наукових праць. Інститут Філософії Київського національного університету ім. Т.Шевченка. - К., «Твім інтер» - Випуск 29. - Частина I, 2010.
- 13.Ідзьо В.С. Князь Володимир Володарович - фундатор Галичини. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2004. - Т.V.
- 14.Ідзьо Віктор. До питання чехо-моравського та західного релігійного впливу на культуру стародавньої України-Русі (IX-XIII ст.). Історія релігій в Україні. - Книга I. Матеріали XV-ї Міжнародної Наукової Конференції. Львів, 16-18 травня 2005 р. - Львів «Логос», 2005.
- Ідзьо Віктор. Політичні та релігійні взаємовідносини України-Русі з Візантійською імперією у IX-X століттях та в час прийняття великим київським князем Володимиром Святославовичем християнства. - Мандрівець. - Тернопіль, 2003. - №3.
- 15.Ідзьо В.С. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ «Нова зоря», 1999.
- Паславський І. Нарис історії релігійно-церковного життя на галицьких землях від найдавніших часів до початку XIX століття. Галичина християнська. - Інтернет- ресурс.
- 16.Ідзьо В.С. Процеси формування Української держави та християнства згідно свідчень арабських та візантійських джерел (IX ст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т.ІІ.
- Ідзьо В.С. Розвиток християнства (східного і західного) в контексті функціонування язичництва в Україні-Русі в IX-XIII століттях та його культурно-мистецькі аспекти. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VII.
- Ідзьо Віктор. До питання чехо-моравського та західного релігійного впливу на культуру стародавньої України-Русі (IX-XIII ст.). Історія релігій в Україні. - Книга I. Матеріали XV-ї Міжнародної Наукової Конференції. Львів, 16-18 травня 2005 р. - Львів «Логос», 2005.
- 17.Ідзьо В.С. Українська держава в XIII столітті. - Івано - Франківськ «Нова зоря», 1999.
- 18.Ідзьо Віктор. Перемишчина: спроба відновлення історичної пам'яті. Пропам'ятна книга українських діячів Перемищини XIX - XX століть. Львів «Сполом», 2009. - Т. - II.
- Ідзьо Віктор. Стародавній Перемишль (IX-XII ст.): зародження та становлення української християнської релігійної культури на Сяні. - Львів «Сполом», 2010.
- 19.Исаевич Я.Д. Культура Галицко-Волынской Руси. Вопросы истории. - М.,1973. - №1.

- 20.Исаевич Я.Д. Из истории культурных связей Галицко-Волынской Руси с западными славянами. - В кн.: Польша и Русь. - М.,1974.
- 21.Исаевич Я.Д. О древнейшей топонимии Прикарпатья и Верхнего Побужья. - Сборник. Славянские древности. - К., 1980.
- 22.Исаевич Я.Д. Роль культурної спадщини Київської Русі в розвитку міжслов'янських зв'язків доби феодалізму. З історії міжслов'янських зв'язків. - К.,1994.
- 23.Иконников В.С. Опыт русской историографии. - Спб.,1911. - Т. I - II.
- 24.Карташов А.Н. Начерки по истории русской церкви. - Париж, 1959. - Т. I.
- 25.Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. - К.,1984.
- 26.Линниченко И. Взаимные отношения Руси и Польши до половины XIV столетия. - К.,1884.
- Dlugosz Jn. Opera omnia. - Cracovie, 1873.
- 27.Могитич І.Р. З історії міжслов'янських зв'язків у сфері архітектури ранньосередньовічної архітектури (Галицько-Волинська Русь та Західні слов'яни X-XIII ст.). З історії міжслов'янських зв'язків. - К., 1994.
- 28.Насонов А.Н. Русская земля и образование территории древне русского государства. - М., 1951г.
- 29.Никольский Н.К. К вопросу о следах мораво-чешского влияния на литературных памятниках домонгольской эпохи. Вестник Академии Наук СССР. - М.,1933. - №8.
- 30.Патерик Печерского монастыря. - Спб., 1911.
- 31.Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. - М.,1950.
- 32.Петигирич В.М. Из истории экономических и культурных связей Галицко-Волынской Руси в X-XIII вв. (По данным археологии). В кн. Славянские древности. - К.,1980.
- 33.Рыбаков Б.А. Торговля и торговые пути. В кн. История культуры древней Руси. - М. - Л.,1948. - Т. I.
- 34.Рогов А.И. Русско-польские культурные связи в эпоху Возрождения. - М.,1966.
- 35.Раппопорт П.А. Военное зодчество западно - русских земель X-XIV вв. - Л.,1967.
- 36.Раппопорт П.А. К вопросу о сложении галицкой архитектурной школы. В кн.: Славяне и Русь. - М.,1968.
- 37.Руський літопис. За редакцією Л. Махновця. - К., 1989.
- 38.Сказания о начале Чешского государства в древнерусской письменности.// Предисловие, комментарий и перевод А. И. Рогова. - М.,1971.
- Floria V.N. Vaslavaska legenda a borisovskoglebovsky kult. - Ceskoslovensku casopis historicku, 1978. - №1.
- 39.Суворов Н.С. Библиографическая летопись. - Спб.,1917г. - Кн. II. - III.
- 40.Томашівський С. До Історія Перемишля та його єпископської катедри. - Записки ЧСВВ. - Варшава, 1927.
- 41.Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. - Рим - Нью-Йорк,1965.
- 42.Шафарик П. Славянские древности. - М.,1848. - Т.1. - Кн.1. Перевод О.Бодянского.
- 43.Analacte Cracoviensia,1975.
- 44.Biuletyn historii sztuki. - Krakow, Warszawa, 1962. - №26.
- 45.Byzantinoslavica,1930.- R.II. - S.V. 2; - R.III. - S.V.2.
- 45.Dvornik F. The making of Central and Eastern Europe. - London, 1949.
- 46.Dlugosz Jn. Opera omnia. - Cracovie, 1873.
- 47.Zagiba Fr. Zur Geschichte Kyrills und Methods und der beyrischen Ostmissien Jahrbucher bur geschichte Ostenropas, 1961.
- 48.Zaki A. Na szlaku wykopalisk. "Slowo Powszechne". - Krakow, 1960. - №18/6.
- 49.Kissene Nagypal J. A karcsai reformatus templom helyreallitasa. - Muemlek vedelem, 1971. - K.15. - №1. - №4,
- 50.Macartney C.A. The Magiars in Ninth Centure. - Cambridge, 1930.
- 51.Ochrona zabytkow. - Warszawa, 1961, r.14. - Z.1/2.
- Sztuka polska przedromanska i romanska do schylku XIII wieku. - Warszawa, 1971.
- 52.Surovy B. Arxitektura svedectvi dob. - Praha, 1977.
- 53.Przewodnik museum kresow w Lubazowie. - Lubazow, 2006. - Т. I.

Діяльність володарів Русі-України, київських князів Аскольда і Діра як перших християнських володарів IX століття

Період становлення Русі-України в середині IX століття як християнської держави, який супроводжувався, за свідченнями історичних джерел, офіційним хрещенням київських князів Аскольда та Діра в 865 році, предтеч остаточного хрещення всієї Русі-України в 988 році хрестителем, великим київським князем Володимиром Святославовичем, живо цікавив істориків XIX та XX століть [8, с.87-90, с.39-42, с.71-76; с.131-144].

Як зауважував у XIX столітті російський вчений С.М. Соловйов, Русь-Україна в IX столітті в епоху князювання Аскольда і Діра, формувалася в середовищі родового ладу в умовах протистояння Києву родових княжінь. Боротьба за Русь-Україну проходила в декілька етапів і була затьмарена кров'ю, оскільки жорсткість і військова сила могла об'єднати волелюбні племінні княжіння, що проживали від Дону до Карпат [13, с.9-10].

Уже в епоху київських князів Аскольда і Діра, зауважують дослідники XIX та XX століть в Русі-Україні на початку IX століття зароджуються принципи політичної, економічної та християнсько-релігійної єдності на основі політичного та культурно-християнського впливу Візантійської імперії, який базувався на союзі проти зовнішнього ворога, Хозарського каганату.

Вже київські князі Аскольд і Дір намагалися об'єднати територію від Карпат до Дону в Українську державу, однак ці князі намагалися вирішити цю політичну проблему, як християни, мирним шляхом переговорів, а не шляхом насильного підкорення [8, с.87-90, с.39-42, с.71-76; с.131-144].

Прийняття християнства Аскольдом в 865 році повинно було сприяти цьому процесу, однак, давньоукраїнське суспільство ще не було готове до кардинальних християнських перетворень в галузі релігійних вірувань. Дослідник В.І. Сергієвич на початку XX століття вірно вважав, що українське суспільство в епоху правління християнських князів Аскольда і Діра, ще тенденційно орієнтувалося на українське язичництво, на основі релігійних ритуалів якого, язичницькі князі, традиційно укладали союзи між племінними княжіннями, або вступали в війну з християнською київською владою. Київські християнські князі Аскольд і Дір, які намагалися випередити хід історичних, політичних та культурно-релігійних подій, стали жертвою протистояння племінних язичницьких княжінь, що розташовувались навколо Києва, якими скористався язичницький князь Рюрик. Але наша історія, наголошував дослідник, не знає яскравіших прикладів утворення ранньохристиянської державності, ніж у IX столітті. Власне цю спробу в 865 році київських князів Аскольда і Діра треба ставити в основу християнської культури в Русі-Україні в середині IX століття [11, с.121-122].

Таким чином, задовго до приходу варяжських князів, давньоукраїнська князівська верства, яку в той час очолювали прогресивні князі співправителі київські князі Аскольд і Дір, що опиралася на потуги місцевої київської військово-політичної та торгово-ремісничої знаті яка орієнтувалася на християнську Візантію, утвердили нову християнську епоху. Власне вони на основі військово-політичного та торгово-економічного союзу з Візантійською християнською державою, відкрили в 865 році для русичів-українців нову християнську ідеологію та культуру і в короткий час, зуміли утвердити її в язичницькій Русі-Україні. Слід наголосити, що зовнішньополітичну та внутрішню діяльність, об'єднання Русі-України та утвердження в ній християнства в середині IX століття в епоху правління князів Аскольда і Діра, добре проаналізував український історик та археолог XX століття М.Ю. Брайчевський, який зробив навіть реконструкцію Літопису Аскольда і Діра. Згідно з його висновками засновником Русі-України у IX столітті слід вважати великого київського князя Аскольда, при якому в Русі-Україні, на територіях від Дону до Карпат, утверджується міцна військово-політична та торгово-економічна система, яка запроваджує християнство, літописання та інші ознаки середньовічної української держави. Великий князь київський Аскольд, згідно зі свідченнями арабських, візантійських джерел «великий цар всіх русів», володіння якого простягаються від Карпат до Дону, прийняв християнську релігію з Костянтинополя [2, с.23-47; с.7-43, с.104-117].

Приблизно такої ж точки зору дотримувався і вчений М.Ф. Владимирський-Буданов, який вважав, що на основі боротьби з войовничим Хозарським каганатом, князі Аскольд і Дір не затратили багато зусиль для того, щоб об'єднати територію від Карпат до Дону. На цій території вже функціонувало державне життя у вигляді племінних княжінь та міст-держав. Тобто, київські князі Аскольд і Дір як

суто етнічні, українські князі, за першу половину IX століття, до приходу варягів, організували і централізували Українську державу та запровадили в ній християнство. Варяги, прийшовши, орієнтуючись на частину українського язичницького суспільства, організували переворот в християнській державі, на язичницьку державність, однак, вони нічого суттєвого не внесли в державний лад українців, оскільки застали його в завершеному вигляді [3,с.14].

Прийшли князі Рюриковичі з самого початку свого володарювання прискорили процес утвердження єдності давньоукраїнського суспільства на язичницькій основі. Своєю енергійною діяльністю вони змушують всі основні племінні князівства платити данини Києву, чим висувують Київ на першу роль, роль великого князівства серед інших «рівноправних князівств» Русі-України, що призвело до злиття земель-князів однорідного українського етносу навколо одного київського центру. З цього приводу дослідник М.А. Дьяконов наголошував, що на початку IX століття від Карпат до Дону розкинулось багато князівств-держав, яких на союзницьких принципах та новій християнській доктрині зуміли воз'єднати київські князі Аскольд і Дір. При цих володарях в Русі-Україні відчувається ранньохристиянська державність, яка керована політично з єдиного державного центру, Києва. Звичайно, в цей час великий князь Аскольда, як київський володар, тільки перший князь чи великий князь в Русі-Україні, його обов'язок - вести від імені держави зовнішньополітичну діяльність, очолювати військові походи на ворогів Русі-України, а з 865 року ще й займатися запровадженням християнства в Русі-Україні. В його час Русь-Україна як держава формується за принципом «земель», «князів», «волостей» [7,с.68].

Російський дослідник В.О. Ключевський вважав, що першою фазою організації держави були великі міста, основу яких складала торгово-економічна знать. В IX столітті ключовим в Русі-Україні стало «християнское княження Аскольдово в Києве», яке зуміло вивищитись, як торгово-економічно, так і політично і об'єднати навколо себе новою християнською ідеологією, хоча і на короткий час його правління, всі землі Русі-України. Таким чином, внаслідок великої торгово-економічної спроможності велике князівство Київське уже в час князя Аскольда, наголошував дослідник, кристалізується як велика Руська ранньохристиянська держава, хоча влада її християнського володаря була цілком символічна [8,с.87-90, с.39-42, с.71-76; с.131-144].

Власне в християнську епоху правління великого київського князя Аскольда, наголошував дослідник А.Є. Пресняков, Русь-Україна отримує перше християнсько-державне право, яке, на думку дослідника, починає функціонувати в слов'янських князівствах півдня, тобто в Русі-Україні. Київський центр, а опісля вся Русь-Україна, уже при великому київському князю Аскольді, мала закони на основі князівського права, які, хоч номінально, однак закріплювали владу київського князя над усіма українськими землями. Ми ще довго, наголошував дослідник, будемо гадати, на яких політичних засадах великий київський князь присвоїв право утверджувати свої закони від Карпат до Дону і карати підданих за їх невиконання інколи навіть дуже жорстоко. Очевидно такі права Аскольд отримав вже як християнський володар, що давало йому право автоматично християнське віровчення поширювати на усі землі Русі-України... [10,с.62-63].

Визначний український історик та перший президент Української держави ХХ століття М.С. Грушевський ніколи не сумнівався, що централізація Української держави розпочалась в IX столітті, що організатором давньоукраїнської держави був український народ, його торгово-економічна та політична знать яких зумів консолідувати християнський володар князь Аскольд. Ця давньоукраїнська еліта яскраво представляє нам стародавню українську державність та християнську історію України, яка починається з 865 року [6,с.134-152,с.211-129].

Російський історик О.О. Шахматов вважав, що давньоукраїнська ранньохристиянська держава, витворена князем Аскольдом, що так яскраво постає з центром у Києві в IX столітті, є першим християнсько-державним утворенням слов'ян-українців. Власне вона після 865 року функціонувала, як ранньохристиянське об'єднання слов'ян-українців з центром у місті Києві, що на думку дослідника є першим політико-християнським об'єднанням на території України, яке потребує подальшого дослідження [14,с.63-64].

Багато свідчень стосовно утворення Русі-України в IX-X століттях нам подають візантійські джерела, основу яких складають «Договори Русі з Візантійською імперією», «Послання Патріарха Фотія від 860 року», праця Костянтина Багрянородного «Про управління імперією», «Історія Льва Диякона». За цими джерелами, Русь-Україна IX століття - це велика держава, яка очолюється «християнським царем русів Аскольдом». Держава ця войовнича, однак, останнім часом, наголошує Патріарх Фотій, просвітлена вченням Христовим. Сукупність фактів, які подають нам візантійські, арабські, хозарські, вірменські джерела IX століття, дають право стверджувати, що в IX столітті Русь-Україна була великою і добре централізованою державою, а з 865 року ще й християнською

державою. За науковими висновками сучасних дослідників М. Брайчевського, П. Кононенка, які підтримують вірогідність функціонування в Києві християнського літописання та існування «Літопису Аскольда», за свідченнями якого, уже в епоху князя Аскольда в Київську митрополію входило три єпископії: Чернігівська, Переяславська та Тмутараканська. Слід наголосити процес централізації та християнізації Русі-України в епоху київського князя Аскольда, потребує подальшого в тому числі й археологічного дослідження... [11,с.216-217; 2,с.23-47; с.7-43, с.104-117].

Найяскравіше в історіографії про зародження і становлення Русі-України у IX столітті в епоху князя Аскольда, щоправда, з критикою концепції М.С. Грушевського, висловився дослідник Б.Д. Греков у своїх працях, що увійшли до монографії «Київська Русь» [5,с.280-281, с.284-286]. Згідно з висновками цього вченого, перші паростки Київської держави - Русі-України слід шукати в середині IX століття, коли у 865 році відбулося хрещення Аскольдом Києва, власне це хрещення і лягає в основу «київської християнської державності» [4,с.12-19].

Без сумніву, наголошував дослідник С.В. Бахрушин, в IX столітті Русь-Україну ще не можна ставити на один щабель за рівнем розвитку Візантійської християнської державності, однак, в X столітті складається враження, що Русь-Україна виглядає як добре організована феодална європейська держава, роль якої в Європі політично, торгово-економічно так і культурно-християнсько, про що наголошував літописець Тітмар, дуже велика [1,с.167-168].

Дослідник В.В. Мавродін у праці «Образование древнерусского государства» розробив концепцію, згідно з якою Русь-Україна - це найбільша держава в середньовічній Європі, яка керується українськими феодалними законами «Руської Правди», яких дотримуються володар Русі-України та всі верстви українського суспільства: бояри, купці, ремісники, міщани та селяни починаючи з епохи правління князя Аскольда [9,с.23-62].

Сьогодні українська історична наука ще не визначилася з оцінками вчених XIX-XX століть стосовно становлення централізованої в IX столітті Русі-України та утвердження в ній 865 році християнства та його ролі в політичному та культурно житті українського народу.

З метою збереження історичної та культурно-християнської спадщини відновленої у 1991 році Української держави, корені якої генетично сягають у велику незалежну державну епоху Русі-України IX століття, яка починається з епохи правління першого християнського володаря князя Аскольда, ці ранньохристиянські традиції української історії, з центром в Києві, які починаються з точної дати, 865 року, потребують переосмислення і подальшого наукового дослідження, оскільки вони стали предтечею всеосяжного та остаточного, як наголошують у своїх наукових висновках вчені - Володимирового хрещення Русі-України [8,с.87-90, с.39-42, с.71-76; с.131-144].

Список джерел та використаної літератури:

- 1.Бахрушин С.В. Некоторые вопросы истории Киевской Руси. Историк-Марксист. - М.,1937. - №3.
- 2.Брайчевський М. Аскольд-цар київський. Русь у IX столітті. - К.,1975-1977.
Брайчевський М. Літопис Аскольда. - К.,2001.
- 3.Владимирский-Буданов М.Ф. Обзор истории русского права. - Киев,1907.
- 4.Греков Б.Д. Борьба Руси за соединение своего государства. - М.,- Л.,1945.
- 5.Греков Б.Д. Киевская Русь. - М.,1953.
- 6.Грушеский М.С. Історія України-Руси. - Львів,1904. - Т.І - Т.ІІ.
- 7.Дьяконов М.А. Очерки общественного и государственного строя древней Руси. - Спб.,1910.
- 8.Ідзьо В.С. Україна-Русь IX-XIII століттях у вивченні російськими вченими XIX-XX століття. (сучасний методологічний підхід до вивчення проблеми). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001. - Т.І.
- Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. - Вид.2. - Львів «Сполом», 2010.
- Віктор Ідзьо. Українська держава в IX-XIV століттях. - Вид.2. - Івано-Франківськ «Сімик», 2014.
- Ключевский В.О. Курс русской истории. - М.,1937. - Ч.І.
- 9.Мавродин В.В. Образование древнерусского государства. - Л.,1945.
- 10.Пресняков А.Е. Княжеское право в древней Руси. - М., 1909.
- 11.Приселков М. Д. Киевское государство второй половины X века по византийским источникам. Учёные записки Ленинградского государственного университета. - Л.,1941. - Выпуск №8.
- 12.Сергеевич В.И. Русские юридические древности. - Спб.,1900. -Т.ІІ.
- 13.Соловьёв С.М. История отношений между русскими князьями Рюрикава дома. - М.,1847.
- 14.Шахматов А.А. Древнейшие судьбы русского племени. - Пг.,1919.

Утвердження християнства в Русі-Україні в X столітті

Авторитетним джерелом, на яке слід звернути увагу при з'ясуванні релігійних питань, є «Повість минулих літ», де у 986-987 роках розповідається про вибір віри великим київським князем Володимиром та його оточенням. На нашу думку, цікавими є в цьому плані свідчення арабського вченого та лікаря Шараф аз-Замана Тахира ал-Маврази (кінець XI - початок XII століття), персидського письменника Мухаммада ал-Ауфі (перша половина XIII століття), про відправлення «царем русів» Володимиром послів до правителя Хорезму з метою вивчення переваг ісламу [8,с.67-69, с.233-235].

У науковій літературі, зауважує сучасний російський дослідник М.А. Васильєв, прийнято розглядати чотири принципово можливі релігійні напрямки Русі-України: іслам, іудаїзм, християнство західно-римського і греко-православного обряду, в рамках яких Русь-Україна намагалась вибрати собі релігію для протистояння язичництву. Разом з тим в історіографії раніше не брався до уваги альтернативний греко-православному західно-римській релігійний вплив. В Росії до сьогодення часу західно-римський вплив не розглядався, оскільки, згідно з свідченнями «Повісті минулих літ», вчені бачили плавний перехід від язичництва до греко-православного християнства [1,с.3-4].

Однак, історія свідчить, що становище народу, який сповідував язичництво, хитке, тому вагання Володимира стають зрозумілими. Він думав переймати християнство «у далеких сусідів», яких ототожнюють вчені з західно-римським християнством [9,с.62].

І дійсно одною із нез'ясованих нашою наукою є проблема, згідно з якою Русь-Україна у 80-ті роки X століття схилилася в виборі християнства до західно-римської конфесії, а князь Володимир бажав прийняти християнство «от латин». Це, на думку сучасного російського вченого М.А. Васильєва, цілком імовірно, і носило нормальний характер в ранньому середньовіччі не тільки в Русі-Україні, але й серед народів Центральної і Південно-Східної Європи [1,с.5].

Проблема вибору великим київським князем Володимиром християнства залежала від дальшого підкорення Української держави Риму чи Костянтинополю. Оскільки всі західні сусіди прийняли християнство з Риму, то цим можна пояснити, що власне в цей час князь Володимир схилився до вибору як державної релігії християнства західно-римського. Хоча в джерелах, які були написані візантійськими релігійними письменниками, не зафіксований західно-римський вплив, однак немає сумніву, що він теж був і його необхідно вивчати в контексті розвитку християнства в стародавній Русі-Україні [4,с.395-398; 5,с.191-194].

Як вважають сучасні російські дослідники Г.Г. Літаврін і Б.М. Флоря, вибір християнства чи то від Риму, чи від Костянтинополя у 80-х роках був ще далеко неостаточним і в цей час ще не ясно було, який напрямок отримає визнання давньоукраїнського суспільства та держави [6,с.239]. А.П. Новосельцев наголошує, що вибір віри римської чи візантійської в Києві тривав довго [8,с.112].

Факт одруження князя Володимира з візантійською принцесою Анною спричинився до визнання в Русі-Україні як державного – візантійського християнства. Однак, наголошує білоруський дослідник Г.М. Филіст, запровадивши візантійське християнство в Київ, князь Володимир не позбавив чинності західно-римське християнство [10,с.122].

Не можна не наголосити, що прийняття християнства в 980-990 роках не було необхідністю для Русі-України і в візантійському варіанті остаточним вибором. Не викликає сумніву той факт, що конкретного моменту для запровадження християнства в Русі-Україні, яким максимально з політичної точки зору скористався б великий київський князь Володимир, не було. Тільки випадок особистого характеру призвів до християнізації Русі-України за візантійським взірцем [5,с.191-194].

Правляча верхівка Візантійської імперії опинилася на грані катастрофи внаслідок повстань Варда Скліра і Варда Фоки з усіма малоазійськими провінціями. Слабкість Візантії змусило стримати гординю її правлячого класу і внаслідок компромісу з правлячою верхівкою Русі-України зуміли утримати владу. Власне християнство, як розмінна монета, лягло в основу політичної гри, яка перетворила Русь-Україну в політичного союзника Візантії. Запорукою цього союзу і було візантійське християнство. Союз виявився взаємовигідний і з політичної та релігійної точки зору. Правителі Візантії гинули у вирії повстань в імперії, і тільки військова допомога імператору Василю II від князя Володимира Святославовича врятувала імперію. Однак, і це ще не був остаточний вибір християнства. Тільки взяття Корсуна (Херсонеса) і одруження принцеси Анни було остаточним у «виборі віри» в загальнодержавному масштабі. За інших обставин не відомо, чи прийняв би великий київський князь Володимир християнство з Візантії [4,с.395-398].

Ці процеси проходили досить хаотично. Є всі підстави вважати, що в середині 980-х років відносини між Візантією і Руссю-Україною були складними, і в релігійному відношенні зокрема. І лиш успіхи повстань Варда Скліра і особливо Варда Фоки призвели до договору Візантії з Руссю-Україною, який був скріплений шлюбом і прийняттям християнства [2,с.232].

З точки зору політичних подій в тогочасній Європі відомо, що велика княгиня Ольга після невдалих переговорів в Костянтинополі в 957 році, уже в 959 встановила тісні політичні і релігійні стосунки з німецьким королем Оттоном I. Власне в цей час прибуває сюди посольство з Києва з проханнями «назначити із народу єпископа і священників», тобто мова йшла про хрещення Руси-України «от латин» [7,с.61-80]. В Руси-Україні в X столітті західно-римське християнство аж до XIII століття було закріплене в давньоукраїнському суспільстві майже на рівні з візантійською православною конфесією, і між ними не було ніякого антагонізму [1,с.12].

Конфлікт між Римом та Костянтинополем, наголошував Я.Н. Шапов, наслідком якого у 1054 році припинилися церковні відносини, був сприйнятий ніяково в Руси-Україні, яка підтримувала політичні, торгові, культурні і, безсумнівні, релігійні зв'язки з західними католицькими країнами. Ця трагічна подія 1054 року не викликала конкретної реакції у Київській митрополії і не відображена в літописанні [12,с.172]. Однак, правлячі кола Візантійської імперії і передусім релігійні, патріарх і митрополити, без успіху намагались посварити правлячі кола (князів) Руси-України з західними католицькими володарями, представниками західно-римської церкви. Та цього не сталося. Русь-Україна з західними католицькими державами з X по XIII століття була настільки тісна пов'язана, що це дозволило Руси-Україні в середині XIII століття прийняти унію з Римською церквою і вступити в Союз католицьких держав [3,с.320].

У 1054 році, зауважує російський дослідник Б.М. Флоря, пройшов розкол між Римом і Костянтинополем, але не між Руссю і Римом і західними католицькими сусідами, між якими зберігались різноманітні зв'язки, про що свідчать шлюби, військово-політичні союзи всупереч церковним настановам. У давньоукраїнському літописанні, зокрема в Іпатіївському, можна знайти приклади хрестових походів, про чудодійну силу хреста угорського короля-святого Стефана й ін. [11,с.37]. Особливо вплив західно-римського християнства відчутний в XIII столітті, коли наймогутніший володар Руси-України з роду київських князів Мономаховичів, Данило Романович Галицький вступає в унію з католицькою церквою, проголошується королем Руси і фактично вступає в Союз Католицьких держав [3,с.320].

Огляд впливу західно-римського християнства на Русь-Україну з X по XIII століття дає право наголошувати, що західно-римське християнство розвивалося в Руси-Україні майже в однакових умовах з візантійським [4,с.395-398,с.5,с.191-194].

Як бачимо із свідчень джерел, ще в 80-х роках Русь-Україна була готова прийняти християнство «от латин» [10,с.120-121]. І якщо б не випадковий політичний союз, вигідний насамперед Візантійській імперії, великого князя київського Володимира Святославовича з Василієм II, то доля українців і їх держави (Pax Orthodoxa і Pax Latina) могла скластися іншим чином [1,с.12].

Цілком можливо, що прийняття західно-римського християнства ще в час великого київського князя Володимира Святославовича створило б всі умови для усвідомлення єдності Української держави і вселенської єдності християн [3,с.320, с.395-398,с.191-194].

Список джерел та використаної літератури:

- 1.Васильев М.А. Религиозные дилеммы Руси в 980-е годы: Опыт альтернативно-исторического анализа. Славяноведение. - М.,2000. - №6.
- 2.Древняя Русь в свете зарубежных источников. - М.,1999.
- 3.Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ «Нова зоря», 1999.
- 4.Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. - Вид.2. - Львів «Сполом», 2010.
- 5.Ідзьо В.С. Релігійні напрямки кристалізації християнства в Україні-Русі в останній чверті X і до кінця XIII століття. Науковий Вісник Українського Університету. - М.,2001. - Т.1 .
- 6.Литаврин Г.Г., Флоря Б.Н. Общее и особенное в процессе христианизации стран региона и Древняя Русь. Принятие христианства народами Центральной и Юго-Восточной Европы и крещение Руси. - М., 1988.
- 7.Назаренко А.В. Русь и Германия в IX-X вв. Древнейшие государства Восточной Европы. Материалы и исследования 1991 год. - М., 1994.
- 8.Новосельцев А.П. Восток в борьбе за религиозное влияние на Руси. Введение христианства на Руси. - М.,1997.
- 9.Фурман Д.Е. Выбор князя Владимира. Вопросы философии. - М.,1989. - №6.
- 10.Филист Г.М. Введение христианства на Руси: предпосылки, обстоятельства, последствия. - Минск,1988.
- 11.Флоря Б.Н. У истоков конфессионального раскола славянского мира (Древняя Русь и её западні соседи в XIII веке). Славянский альманах,1996. - М.,1997.
- 12.Щапов Я.Н. Государство и Церковь Древней Руси X-XIII вв. - М.,1989.

**Релігійні та політичні взаємовідносини Русь-України з Візантійською імперією
в IX-X століттях та в час прийняття християнства великою княгинєю Ольгою
та великим київським князем Володимиром Святославовичем**

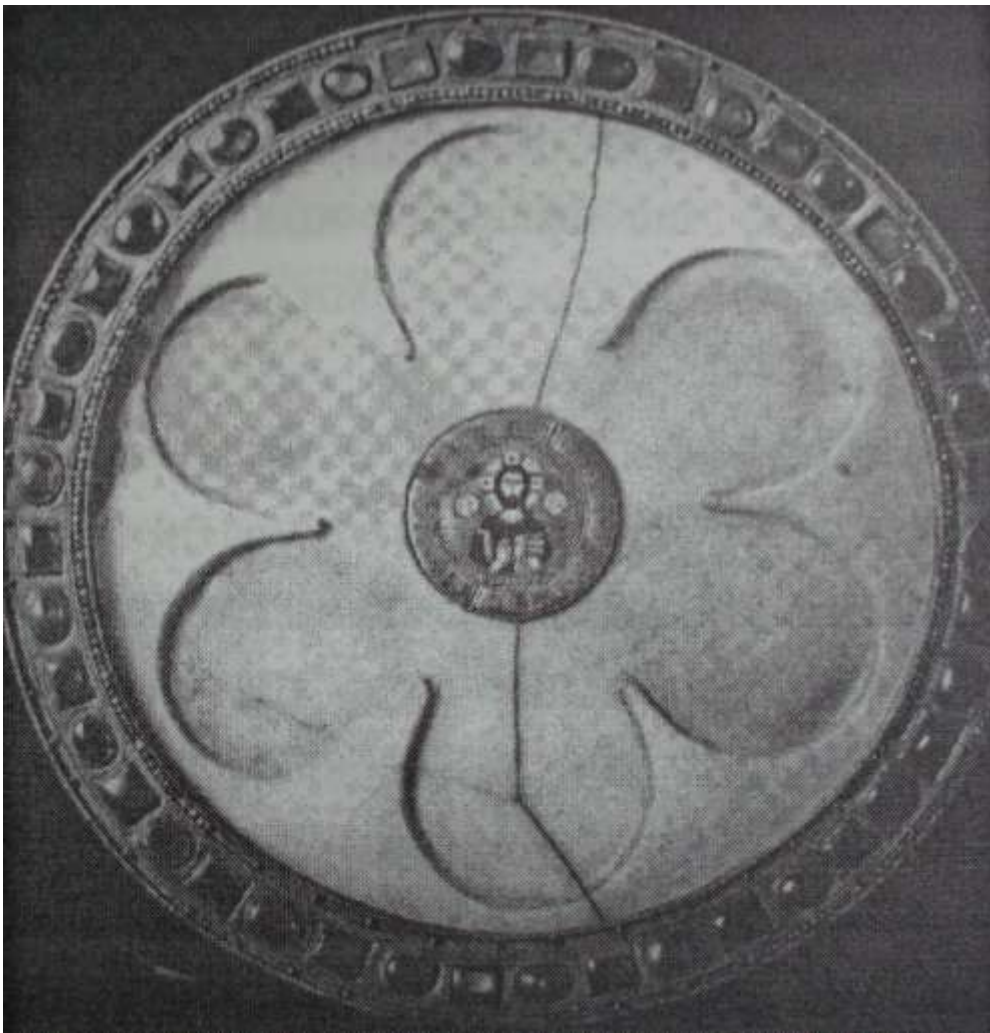
Політично, як відомо із візантійських джерел, безпосередніми сусідами Візантійської імперії в VI-VIII століттях стають слов'янські князівства Подунав'я та одна із найбільших централізованих країни Східної Європи IX століття - Русь-Україна [5,с.3-11; с.78-83; с.131-141].

Власне в цей час велика княгиня київська Ольга, регентша малолітнього сина, великого київського князя Святослава, широко знайомила з візантійським християнством. Вона, як засвідчують візантійські джерела всупає в політичні та культурно-релігійні взаємовідносини з Візантійською імперією, стає з своїми придворними, християнкою і пропагандистом християнства в Українській державі [5,с.3-11; с.78-83; с.131-141].

Однак в епоху правління її сина великого київського князя Святослава, який сповідував українське язичництво, зближення релігійних культур, на основі християнської релігії, в середині IX століття із за релігійних різнобачень та відмінностей, політичних та культурно-релігійних взаємовідносин Української держави з Візантійською не відбулось [10,с.12-45; с.57-68; 11,с.220-230, с.204-208, с.62-76].

Хоча, як напрошуються висновки після аналізу наявних джерел, візантійська політична і релігійна еліта з самого початку, охрестивши велику княгиню київську Ольгу в центральному храмі християнства та міста Костянтинополя, Святій Софії, дала можливість великій княгині Ользі доторкнутися до найважливіших святинь християнського світу [10,с.12-45; с.57-68; 11,с.220-230, с.204-208, с.62-76].

За цей найвищий акт візантійців, уже християнкою Оленою, було зроблено свою пожертву, золоте блюдо обсіпане коштовними діамантами, костянтинопольській святині [5,с.3-11; с.78-83; с.160-162; с.131-141].

Мал. 1. Блюдо яке подарувала після хрещення велика княгиня Ольга храму Святої Софії в Костянтинополі. Сьогодні зберігається в скарбниці Святого Марка у Венеції.

Цю дорогу пожертву велика княгиня Ольга-Олена зробила на знак подяки, за те, що візантіїці познайомили через неї частину українського суспільства з християнською культурою та релігією, уже в епоху її правління Українською державою [1,с.12-43; 5,с.3-11; с.78-83; с.160-162; с.131-141].

Як бачимо з візантійських джерел, з політичною централізацією Русі-України в IX столітті візантійський культурний та релігійний вплив в епоху великої княгині Ольги стає відчутнішим. З цього часу історія Русі-України висвітлюється ширше на шпальтах візантійських джерел [16,с.23-67]. В основному це торгові та політичні взаємовідносини, однак, в середині IX століття Візантійська імперія закладає основи релігійних зв'язків з могутнім східним сусідом Руссю-Україною [5,с.3-11; с.78-83; с.131-141].

Ці події описуються у зв'язку з військовим нападом Русі-України на Візантію внаслідок торгово-політичних суперечок Костянтинополя і Києва. Про це ми дізнаємося із свідчень костянтинопольського патріарха Фотія. Він очевидець цих подій, звертається до своєї християнської пастви з релігійною проповіддю, яка повинна була заспокоїти наляканий Костянтинополь. Костянтинопольський патріарх Фотій закликає імператора та візантійське суспільство до мирних переговорів з грізними та войовничими слов'янами [6,с.42-124].

З його проповіді ми дізнаємося, що причиною нападу Русі-України є не дотримання договору, який уклав візантійський імператор. Патріарх Фотій наголошував: "що коли приплили варварські кораблі, наповнені воїнами з грізно піднятими мечами, ми зрозуміли, що ті, яких ми за невеликі провини пригнічували, і за мале повертали в рабство, прийшли, щоб відомстити нам за наші борги. Вони найшли на нас, як морська хвиля, і знищили живих на цій землі, як польовий звір траву..." [10,с.12-45;с.57-68; 11,с.220-230, с.204-208, с.62-76].

Військовий напад Русі-України на столицю візантійської імперії місто Костянтинополь нам описує і Венеціанська хроніка Іоана Дьякона, згідно свідчень якої: «слов'яни не змогли взяти Костянтинополя, «непереможне місто», пише Іоан, залишилось цілим, однак слов'яни розгромили передмістя наскільки змогли і перебили народу теж наскільки змогли. Розгром околиць Костянтинополя був здійснений менше, ніж за тиждень. Імператору Михайлу, як розповідає патріарх Фотій, нічого не залишилося, як з могутнім народом «Рос» укласти договір «миру і любові». 25 червня флот русів покинув царгородську гавань так швидко, як і з'явився. «Повість минулих літ» теж згадує про похід флотилії київського князя Аскольда в 866 році» [10,с.12-48; 2,с.12-14, с.175-177,с.7-43, с.44-47].

Візантійський патріарх Фотій разом з імператором Михайлом не тільки «всю ніч молився» під час облоги Костянтинополя русами, але й організував урочистий хрестовий хід з церковним співом псалмів попід стінами міста, щоб підбадьорити воїнів. Власне це, як підкреслював у своєму описі патріарх Фотій, і врятувало Костянтинополь від «скіфів-язичників». Як бачимо, морські походи київського князя Аскольда на Костянтинополь відбулися в 860 і 866-867 роках, хоча «Повість минулих літ» датує їх 866 роком, а літопис Новгородський – 854 рокам. Хронологічні розбіжності очевидні, тому ми спробуємо з'ясувати це питання, оскільки воно безпосередньо пов'язується з першим хрещенням Русі-України [2,с.12-14, с.175-177, с.7-43, с.44-47].

В «Окружному посланні» 866-867 років патріарх Фотій сповіщає про «хрещення народу Русь». Тут же він характеризує щойно хрещений народ як самостійний і войовничий. В «Окружному посланні» розповідається не тільки про сам факт хрещення Русі-України, але й обумовлюються політичні взаємовідносини, які в подальших століттях відобразилися в договорах між Візантійською імперією і Руссю-Україною. Патріарх Фотій наголошує, «що, замінивши язичницьку релігію християнською, Русь-Україна прийняла єпископа і з ворога перетворилася в союзника, пообіцявши Візантії військову допомогу» [3,с.21-45, с.57-72].

Свідчення патріарха Фотія підтверджуються «Життєписом імператора Михайла», який «встановив дружбу і згоду, і переконав русів хреститися» [8,с.51-56].

Візантійський історик XV століття нашої ери Георгій Кедрин пише, що: «народ скіфський, так він називає українців, прислав в Царгород посольство, і просив святого хрещення, яке і отримав» [9,с.8-14].

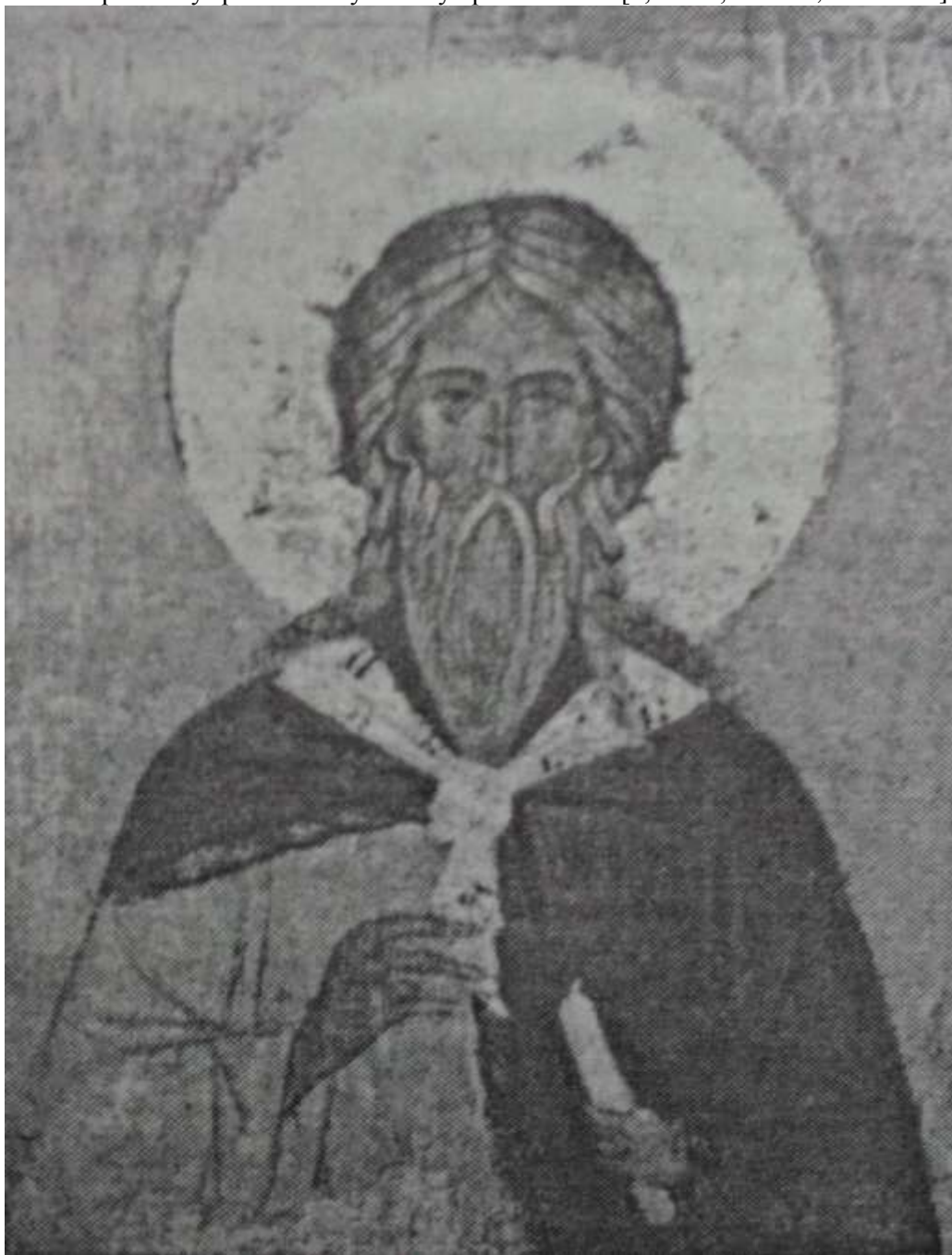
Візантійський імператор Костянтин Багрянородний згадує «Руську єпископію» серед єпархій Константинопольського патріархату. З його свідчень можна зрозуміти, що «Руська єпископія» знаходилася десь на окраїні імперії. Характерно, що «Церковний Статут» великого київського князя Володимира теж коротко згадує про хрещення Русі-України при патріархові Фотії [2,с.12-14, с.175-177, с.7-43, с.44-47].

Про хрещення Русі-України при князях Аскольд і Дірі згадує і Никонівський літопис. Цей текст тотожний із текстом «Повісті минулих літ». Однак, тут говориться і про укладення миру греків з

русами і про те, що «Василій приложив багато зусилля, щоб хрестити Русь і просив архієреїв, щоб схвалили хрещення Руси і послали в Русь єпископа». Характерно, що із свідчень грецького Паралипомена Зонари випливає, що «руси зводили з хрещенням» [14,с.10,с.13-19,с.23-29].

Також зауважимо, що очевидно спочатку хрестились князі і частина князівської дружини. Це дозволило в подальшому нормандським князям-язичникам здійснити переворот і відновити язичницьку віру [2,с.12-14, с.175-177, с.7-43, с.44-47].

Протидія християнству в Русі-Україні, очевидно, була наслідком насильницького хрещення Візантією Болгарії та інших народів. З 962 року після коронації папою римським в Римі на імператора Оттона I кристалізується ще одна імперія – західна. Обидві імперії звертають свій погляд на слов'янський схід з метою хрещення слов'ян відповідно зі своїм західним і східним обрядом. Тому язичництво епохи Святослава – це свідомо політична позиція Руси-України, яка власне і консолідує Русь-Україну. Князь Святослав більше релігійний політик, ніж правитель держави. Це видно із взаємовідносин сина язичника і матері християнки. Політичні устремління великого київського князя Святослава - це збереження стародавніх політичних, торгово-економічних і релігійних традицій Руси-України на противагу зростаючому впливу християнства [5,с.3-11; с.78-83; с.131-141].

Мал. 2. Ікона пророка Іллі Х століття з церкви святого Іллі побудованої великою княгинею Ольгою у Києві. Зберігається в Римі.

В цей же час політична та релігійна доктрина княгині Ольги полягає в залученні Руси-України до християнського світу з його релігією, культурою, традиціями. Переговори між князем язичником і княгинею християнкою не дають ніякого результату, кожна сторона залишається на своїй позиції. В цей же час проти язичника Святослава з метою відновлення християнської єпископії в Руси-Україні збираються всі військові сили Візантійської імперії. Очолює візантійське військо сам імператор Іоан Цімісхій, полководець рішучий і досвідчений. Після кровопролитних битв в Болгарії в Доростолі 971 року відбулася особиста зустріч між князем Святославом та імператором Іоаном Цімісхієм, так детально описана Львом Дьяконом. Договір обумовлював допомогу Руси-України Візантійській імперії і збереження умов попередніх договорів. Що стосується християнства, то нам нічого не відомо з цього приводу [18,с.12-25, с.45-72].

Таким чином, із проаналізованих нами джерел відомо, що Русь-Україна була зацікавлена в добросусідстві з Візантійською імперією [7,с.131-141; с.131-141].

Візантійська імперія в IX столітті панувала на Чорному та Середземному морях, тут в Костянтинополі сходились шляхи світової торгівлі, культури та релігії. В цей час Візантійська імперія межувала з Руссю-Україною по Чорному морю. В Костянтинополь з Дністра, Дніпра, Дону прибували українські купці, які пізнавали візантійську культуру, також християнство. Столиця Костянтинополь з численними храмами вражала русів. Легенди про Візантію – Костянтинополь та його багатство поширюються і в Русь-Україну разом з християнством [13,с.12-36].

Так, у Києві стає відомо, що Костянтин Великий отримав імператорську корону безпосередньо із рук ангела. Всі ці реліквії зберігаються в Святий Софії і настільки священні, що імператор може одягнути їх тільки з благословення патріарха. Патріарх, однак, друга особа в державі. В цей же час політичні та релігійні відносини Візантійської імперії з Римом напружені, оскільки імператор і патріарх вважають себе владиками всього християнського світу і християнської церкви. Римський папа для них всього лиш єпископ, перший єпископ всього християнського світу, але після візантійського імператора – друга особа в християнському світі, патріарх костянтинопольський - третя [15,с.56-67].

При імператорі Костянтині VII був створений Статут Візантійського двору, своєрідний статус усіх державних і релігійних чиновників Візантійської імперії. Перше місце в цьому переліку займав сам - візантійський імператор та співправителі. Друге місце займав - папа римський, який титулувався «Первозванний друг імператора», третє місце займав - патріарх костянтинопольський, який був названий «Другим після папи». Далі ішли митрополити та єпископи відносно табеля рангів, яких було 92. Таким чином, в час єдності християнської церкви папа римський займав перше місце і в християнській ієрархії, а опісля нього друге місце належало патріарху костянтинопольському [10,с.12-45; с.57-68;11, с.220-230, с.204-208, с.62-76].

Без сумніву, що в Києві в час великого князя Святослава все це знали, і розумний князь враховував позицію християнства у власній країні. Як відомо, в його власній дружині були християни і в посольстві в Костянтинополь до імператора Костянтина VII на чолі з княгинею Ольгою були присутні його представники. Як наголошувалось вище, в плани матері щодо християнізації Руси-України він був посвячений. Вчені припускають, що старший син Ярополк був висвячений бабкою на християнина, що підтверджує його одруження з гречанкою-черницею. Однак, політична діяльність змусила його в якийсь політичний момент навіть проводити гоніння на християн. В його час християнська партія, яка концентрувалась навколо княгині-християнки Ольги, була сильна, відіграла велику роль в державних та торгово-економічних справах Руси-України. В Києві відчувалося зміцнення позиції християн, і княгиня Ольга добре обдумувала хрещення Руси-України і перетворення християнства в релігію всієї Руси-України. Всі ці її плани, очевидно, були предметом переговорів з імператором Костянтином. Її визначеність в християнстві доведена самим хрещенням в Костянтинополі в 946 році [2,с.12-14, с.175-177, с.7-43, с.44-47].

Християнська княгиня Ольга та події, що розвивалися в Руси-Україні після її хрещення, привертають увагу дослідників і аналітиків. Як відомо із джерел, посольство княгині Ольги, «архонтиси русів» з релігійних питань прибуло в Костянтинополь на початку вересня 946 року. Оточення княгині було великим. Візантійські джерела наголошують, що воно складалося з 10 особливо наближених до княгині осіб, серед яких її племінник, імені якого не названо. Далі названо 22 посла від руських князівств, серед них декілька послів князя Святослава. Далі 42 купці, це свідчить, що торгово-економічним відносинам княгиня приділяла велике значення. Серед свити княгині Ольги було три перекладачі. В її найближчому оточенні було 16 візантійок. В складі посольства був і священник. За свідченнями княгині Ольги, на прийом імператора вона очікувала дуже

довго. Перед «архонтисою русів» вибачились, що княгиня сприйняла за образу. Однак, чиновники візантійського імператора намагалися за цей час як слід показати великій княгині Ользі свою столицю, місто Костянтинополь з його палацами, оборонними мурами, церквами, торгово-ремісничими центрами [10,с.12-48; 2,с.12-14, с.175-177, с.7-43, с.44-47].

9 вересня 947 року в тронному залі палацу відбувся імператорський прийом, який закінчився парадним обідом в честь «архонтиси русів» і її посольства. Прощальний прийом та обід 18 серпня був теж дуже урочистий. Самого ходу переговорів нам прослідкувати не вдалося, оскільки відсутні будь-які джерела, однак відомо, що княгиня Ольга була не дуже задоволена ними. Очевидно в цей час військова допомога Русі-України Візантії не дуже була потрібна. Що ж до хрещення Русі-України, то Візантійська імперія, знаючи що при владі в Русі-Україні стоїть могутній язичницький князь Святослав, теж не бажала втягувати себе в переговори з княгинею Ольгою, знаючи, що це загрожувало війною з Руссю. Всі ці міркування базуємо на прощальних словах княгині Ольги патріарху: «Люди мої і син мій - язичники, хай збереже мене бог від всякого зла». Це підтверджує, що основною метою переговорів було хрещення Русі-України. Сам факт хрещення «архонтиси русів» імператором цьому теж підтвердження. Що ж стосовно хрещення самої княгині та прийомів імператором з імператрицею, то це теж носило чисто політичний характер. Слід наголосити також, що княгиня Ольга зробила пожертву в соборі святої Софії, що було відображено в джерелах XII століття. Пожертва, як наголошувалось вище, складалась з великого золотого тареля, оздобленого дорогоцінним камінням та перлами, і була, як вважають вчені, хрестильною жертвою княгині. При хрещенні княгиня Ольга отримала християнське ім'я Олена. Відомо, що ім'я Олени княгині дали не випадково, Оленою називалась мама Костянтина Великого. Вона була християнкою при сині язичнику Костянтині. Власне та стародавня Олена докладала зусиль для утвердження християнства в Римській імперії. Ось таке завдання отримала християнка Олена від Костянтинополя, повертаючись у свою державу, якою правив її син язичник. Вона привезла, як вважають дослідники, подаровану візантійським імператором, освячену костянтинопольським патріархом, ікону святого пророка Іллі [5,с.3-11; с.78-83; с.160-162; с.131-141]. Як вважають дослідники ікона святого Іллі в подальшому перебувала в побулованою княгинею Ольгою, першому християнському храмі міста Києва, Іллінській церкві [4,с.131-141; с.131-141].

Як бачимо, союз встановлюється, що видно із подальших дій княгині-християнки Ольги-Олени. Опісля в 961 році імператор Роман просить допомоги проти арабів та нападів норманів, і княгиня Ольга посилає київське військо на допомогу імперії. Однак, мова про хрещення Русі-України Візантією не іде, оскільки та веде кровопролитні війни. За таких політичних реалій 969 року помирає велика княгиня Ольга. Літописець в «Похвалі Ользі» порівнює княгиню-християнку Ольгу-Олену «зі світлим місяцем вночі, зіркою перед християнським світанком Русі-України...» [16,с.23-46].

Політичні міжусобиці князів Ярополка і Володимира добре досліджені в українській та зарубіжній літературі. Перемога князя Володимира, на нашу думку, була цілком логічною, якщо повірити, що Ярополк був християнином, одруженим на грекині, намагався утвердити християнство і тим самим виконати заповіт бабки Ольги про християнізацію Русі-України. А цьому опиралося тоді язичницьке суспільство та дружинна верства князя Володимира. Аналіз джерел дає підстави наголошувати, що перемога князя Володимира над князем Ярополком - це чергова перемога язичництва над християнством, що потребує подальшого перегляду та аналізу джерел [10,с.12-48; 2,с.12-14, с.175-177, с.7-43, с.44-47].

Проте, утвердившись в Києві політично, великий князь Володимир побачив недосконалість язичницької релігії. Спочатку він почав реформувати язичництво, однак, добре вивчене історичною наукою, реформування закінчилось провалом. Другий етап Володимирового сходження до християнства – це винесення релігійного питання на розсуд усього українського суспільства, відоме з джерел як «вибір віри» [5,с.3-11; с.78-83; с.131-141].

Довгий процес вибору віри та дискусій призвело до того, що панівною елітою за основу було вибране почесне візантійське християнство. Як бачимо, язичницький пантеон Володимира потерпів крах. Володимир зауважив, що вже довгі віки християнство функціонує в Києві цілком легально. Частина його бояр, купців та дружини вже хрещена. Великокнязівська влада активно вступає в тісні торгово-економічні та політичні зв'язки з християнськими країнами західної та південної Європи. В цей час під впливом християнства змінюється світобачення українського народу, стара віра не витримує конкуренції з християнством. Новий час християнства змушує великого київського князя Володимира розглянути всі державні віри і з'ясувати їх придатність для повсякденного функціонування в державній системі Русі-України. Літописець відзначає, що Володимир «християнством просвітив Русь, вивів її з темряви язичництва» [14,с.10,с.13-19, с.23-29].

Однак, якщо ретельно проаналізувати «вибір віри князем Володимиром», то видно, що він з самого початку схилився до візантійського християнства. Загравання великого київського князя Володимира з Візантійською імперією розпочалось одночасно з утвердженням його в Києві. Як відомо із джерел, вже тоді великий київський князь Володимир продумував плани зближення і політичного і релігійного з Візантією. Надання допомоги Візантійській імперії було постійно пов'язане з династійним шлюбом і, нарешті, будучи в безвихідному становищі, імператор Візантії дав згоду на шлюб своєї сестри Анни з язичником Володимиром за умови його хрещення, як політичного діяча, і держави, яку він очолював. Однак, дипломатія Візантії була гнучкою і, щоб остаточно утвердити свої політичні амбіції, київський князь Володимир завойовує візантійський Херсонес і погрожує Костянтинополю. Як бачимо із аналізу джерел, великий київський князь Володимир наполегливо домагається візантійського християнства і шлюбу з сестрою візантійських імператорів, принцесою Анною [11,с.93-158].

Династійні шлюби в той час мали велику вагу, вони сприяли як політичному, так і релігійному зближенню. Тому Володимир продовжував активну зовнішньополітичну діяльність з метою не тільки прийняття християнства, але й династійного зближення з політичною верхівкою Візантійської імперії [1,с.23-45; с.56-78].

Політична діяльність великого князя Володимира пов'язується з ходом подій в Європі. Як відомо, саме тоді німецький король Оттон I приєднав до своїх володінь значну частину Італії і проголосив створення Священної Римської імперії. Оттон II зумів організувати свою християнську державу і поширити її владу на всю Західну Європу [17,с.45-48].

Володимир розумів, що на заході від володінь його держави набирає сили Західно-Римська християнська імперія, на Південному-Сході процвітає Візантійська християнська імперія. Головні політичні відносини Руси-України пов'язані як з Візантійською, так і з Західно-Римською імперіями. Встановлення династійних зв'язків було важливою і необхідною частиною зовнішньої політики християнських держав та політичних діячів Європи [10,с.12-48; 2,с.12-14, с.175-177,с.7-43, с.44-47].

Цілком очевидно, що в Руси-Україні було відомо, що в 968 році письменник і дипломат, єпископ Лютпранд прибув у Константинополь як посол, щоб домовитися з імператором Візантії Никифором Фокою про шлюб візантійської принцеси з сином Оттона I, майбутнім імператором Оттоном II. Імператор Никифор Фока категорично відмовив, наголосивши, що про шлюб між принцесою, народженою в пурпурі, і королем варваром «не може бути й мови». Оттон, на думку імператора Візантії, король варварів, не може бути чоловіком благородної принцеси. Єпископ Лютпранд намагався доказати можливість такого шлюбу, наголосивши, що внучка імператора Романа старого була по шлюбі дружиною болгарського царя Петра. Відмовивши, візантійський імператор Никифор Фока давав зрозуміти католицькому єпископу, що християнський король Оттон нічим не кращий від варвара-язичника. Ми прекрасно розуміємо відмову візантійського імператора, вона політично-релігійна. Йдучи на розрив з західним християнством, правляча еліта Візантійської імперії протиставляла їй свою власну політичну і релігійну систему, яку вважала за основу християнства. За таких політико-релігійних відносин з Західною Європою помирає через рік імператор Никифор Фока. Новий імператор Іоан Цімісхій проводить гнучкішу політику з Західною Європою. На нове звернення Оттона I імператор Іоан Цімісхій пропонує йому в дружини свою племінницю Феофано і Оттон I згоджується. Шлюб Оттона II був урочисто скріплений папою в Римі 14 квітня 972 року [18,с.23-29].

Все це було відомо і в Руси-Україні, тому політична і дипломатична діяльність великого київського князя Володимира Святославовича в контексті нашого аналізу джерел, цілком стає зрозумілою. Великий князь київський Володимир теж проводить політичне та релігійне зближення з Візантійською імперією з метою встановлення династійної спорідненості. Всі деталі цього політичного та релігійного єднання проаналізовані вченими, тому тільки наголосимо, що великий київський князь Володимир зумів внаслідок військової дипломатії та натиску на ослаблену імперію поріднитися з візантійськими імператорами. Царівна Анна, яку так без успіху сватав імператор Західно-Римської імперії, стала дружиною великого київського князя Руси-України, Володимира Святославовича [5,с.3-11; с.78-83; с.160-162; с.131-141]. Безсумнівно, що діяльність Анни в Руси-Україні потребує ретельного дослідження. Згідно зі свідчень хроністів, Анна побудувала в Руси-Україні багато церков. Усі свідчення нашого літопису про царівну Анну зводяться до прохання братів Василя і Костянтина їхати в Русь-Україну: «Може що оберне тобою Бог Руську землю до покаяння, а від Грецької землі відверне жажливу війну» [12,с.34-49].

Джерела сповіщають, що з принцесою Анною прибули вишукані візантійці та візантійки, а також священики з Херсонеса. Для царівни Анни було відведено окремий палац, виділена прислуга для її релігійної та політичної діяльності. Отже, хрещення Руси-України, шлюб великого київського князя

Володимира Святославовича з візантійською принцесою Анною – політичні та релігійні акти, продумані всесторонньо і в деталях, безсумнівно, європейського чи світового масштабу. Кожна деталь збережена для нас літописцем з метою засвідчити факт світового значення - прийняття християнства Руссю-Україною. Цей факт яскраво наголошує, що в Східній Європі зміцніла велика держава, скріплена владою християнського володаря і вірних громадян-християн [5,с.3-11; с.78-83; с.160-162; с.131-141].

Саме хрещення і шлюб з візантійською принцесою Анною можна назвати кульмінаційними в процесі становлення християнської Русі-України епохи великого князя Володимира Святославовича. Джерела детальніше не розповідають про діяльність великої княгині Анни, однак відомо, що цариця Володимирова Анна померла 1011 року. Сам володар Русі-України, великий князь Володимир Святославович пережив її на чотири роки і помер в 1015. У цьому шлюбі народилися два християнські князі Борис і Гліб, доля яких була трагічною [13,с.131-141; с.131-141].

Мал. 3. Реконструкція портрету, вигляду, трону та християнських атрибутів влади володаря Русі-України X століття, великого київського князя Володимира з його золотих та срібних монет-гривень.

Важливим джерелом, в якому розповідається про діяльність християнського володаря Володимира, є «Пам'ять і похвала Володимирі». Тут основними заслугами Володимира Святославовича автор бачить «прийняття християнства, побудову Десятинної церкви та дружбу з Візантійською імперією» [14, с.131-141; с.131-141].

Політичний момент для «дружби з імперією» був вибраний якнайкращий. В 986 році Візантійська імперія опинилася в дуже скрутному міжнародному політичному становищі. Болгарське військо отримало велику перемогу над візантійцями, якими командував сам імператор Василій II, який урятувався втечею гірськими стежками, а над імперією нависла смертельна загроза. В цей же час на півдні імперії спалахує повстання полководця Варда Скліра, який зумів підняти проти імператора Василя II значні сили і укласти договір з арабами. Варда Склір проголосив себе імператором, вінчав себе імператорською короною і одягнув червоні імператорські чоботи, що було державним злочином, оскільки право одягати червоні чоботи мав тільки імператор. Чинний імператор Василь II послав до бунтівного полководця Варда Фоки посольство, намагаючись з ним домовитися, наголошуючи, що не час до розладу в державі, оскільки зовнішній ворог стоїть біля воріт Костянтинополя. Однак, Варда Склір показав послам червоні імператорські чоботи, доводячи, що одягнувши їх, уже не знімають. Отже, переговори закінчилися, не почавшись, а Варда Склір готувався до походу на Костянтинополь. В цей же час Василій II, рятуючи імператорський трон, відкликає із заслання з монастиря, що на острові Хіуса, відомого полководця, родича імператора Никифора Фоки, Варда Фоку. Варда Фока швидко зібрав і очолив військо і виступив проти самозванця-імператора Варди Скліра. Суперники вступили в переговори, і Варда Склір запропонував Варді Фоці розділити імперію, він стане володарем Східної частини, а Варда Фока – Західної. Скоро про переговори стало відомо сину Василя II Роману що був у поході, і швидко повіз неприємну новину про зраду в Костянтинополь. Ситуація для Василя II складалася тяжкою, трон під ним захитався серйозно, особливо, якщо врахувати ті обставини, що попередні десять років відбулося декілька дворцевих переворотів: Костянтин VII був отруєний, Роман – отруєний, Никифор Фока – обезглавлений, Іоан Цімісхій – отруєний. За останні три десятиліття ні один імператор не вмирав своєю смертю, тому згода імператора Василя II на союз з Руссю-Україною і династійним шлюбом є цілком логічним і закономірним явищем в політичній ситуації правління Василя II. Власне за таких майже безвихідних умов він починає політичні переговори з великим київським князем Володимиром Святославовичем. В якийсь момент він призупиняє політичні відносини з Руссю-Україною, оскільки в 987 році військо Варда Фоки розбиває військо Варда Скліра, а самого новоявленого імператора осліплюють і відправляють у Костянтинополь. У святковому піднесенні Василій II вже не потребує військової допомоги Руси-України, чекаючи на повернення Варда Фоки з військом в Костянтинополь, однак, переможець Варда Скліра сам оголошує себе імператором і одягає імператорські чоботи. У Вірменії в будинку магістра Євстафія Маленіна його прибічники вінчають на імператора. Після цього він вирушає зі своїми військами прямо на Костянтинополь. Восени 987 року його військо розташовується табором на азійському березі Босфору біля Хризополя (сучасне місто Скутари), якраз навпроти столиці. Військ для відбиття нападу у Василя II було явно недостатньо, оскільки все військо з Костянтинополя було відправлено з полководцем Никифором Фокою проти Варда Скліра. Звичайно, що в Костянтинополі залишався ще великий гарнізон, до нього були підтягнуті з провінцій вірні імператору Василю II війська. За таких обставин, звичайно, за могутніми стінами, під охороною могутньої залози, імператор Костянтин міг певний час витримати облогу військ Варда Фоки. Одна, імператор Василій II був далекоглядний політик і задалегідь подбав, щоб становище його не стало безнадійним, він уклав хоча і не зовсім вигідний, зате добрий договір з Руссю-Україною, який міг забезпечити йому повну владу не тільки в Костянтинополі, але й в усій Візантійській імперії. Як засвідчують візантійські джерела, переговори з Руссю-Україною були успішні і допомога відбірного війська великого київського князя Володимира Святославовича прибула в Костянтинополь власне тоді, коли в ній була найбільша потреба. Ось як зображає нам ці події всезнаючий про справи Візантійської імперії християнин Яхья ібн Санд, Яхья Антиохійський, який писав арабською: «І сталося тяжким становище його і цим був схвильований цар Василій по причині слабкості його військ і можливій перемозі над собою. І зменшились його багатства і примусило його тяжке становище послати до царя русів, а вони його вороги, щоби просити у нього допомоги, оскільки він знаходиться в тяжкому становищі. І відгукнувся цар русів на прохання Василя. І утвердили вони між собою договір про прийняття християнства Руссю-Україною і одруженню на царю Руси сестри Василя, царівни Анни, і про умови хрещення всього народу Руси-України, а народ Руси-України, великий. Руси ж в той час не сповідували ніякої віри і не належали до

ніякого закону. І послав до них цар Василій в подальшому митрополитів і єпископів, а ті охрестили царя і всіх, кого обіймали його землі. І коли було вирішено між ними справу про шлюб, прибули війська русів і з'єдналися з військами греків, які були в царя Василя і відправилися всі разом на боротьбу з Варда Фокою морем і суходолом до Хризополя і перемогли вони Варда Фоку» [4,с.23-25]

Зрозуміло, що імператор Василій II уміло використав відбірне військо, послане йому на допомогу великим київським князем Володимиром Святославовичем. Раптовим комбінованим нападом з моря і на суші він розгромив повстанське військо Варда Фоки [10,с.12-48; 2,с.12-14, с.175-177, с.7-43, с.44-47].

Таким чином, Русь-Україна виконує всі умови договору і готується за участю християнських ієрархів Візантійської імперії і імператорів до хрещення Руси-України. В цей же час критична ситуація, в яку потрапив імператор Василій II, пройшла, і він не починав виконувати своїх зобов'язань щодо хрещення Руси-України і видачі заміж своєї сестри за великого князя Володимира Святославовича [9,с.8-24].

За таких обставин у великого київського князя Володимира Святославовича не залишається іншого способу, як військового тиску на Візантійську імперію. З цією метою він бере Херсонес і загрожує походом на Костянтинополь: «Зроблю столиці вашій те ж, що й цьому місту», наголошує літописець. Таким чином, для візантійського імператора Василя ситуація ставала знову загрозливою, він залишався без військ князя Володимира Святославовича один на один з численними ворогами як зовнішніми, так і внутрішніми. Не розбиті військові сили Варда Фоки в провінціях та болгари готові були підписати договір з Володимиром проти Візантії. За таких загрозливих обставин візантійський імператор ризикувати тронем не міг, тому хрещення Руси-України та одруження великого київського князя Володимира Святославовича з принцесою Анною пройшли за «київським сценарієм» [6,с.14-29].

Візантія стала для Руси-України не тільки стратегічним військово-політичним союзником, але й релігійним та династичним. Як згадувалося вище, «цариця Володимирова Анна» померла в 1011 році, великий князь київський Володимир Святославович в 1015 році, родич і союзник Руси-України, візантійський імператор Василій II, проводячи обережну політику і керуючись постійно союзом з Руссю-Україною, як наголошує візантійський історіограф Кедрин, помер в 1025 році, залишивши Візантійську імперію на свого брата, і брата принцеси Анни, Костянтина VIII. Як відомо, відносини і в цей час між Візантією та Руссю-Україною були дружніми, слід відзначити, що вплив Візантії, як політичний так і релігійний, був домінуючим. Візантія вважала себе «гегемоном» Руси-України [15,с.139-144; с.138-146].

Однак, хрещення Руси-України не викликало урочистих відгуків у візантійському суспільстві, також і серед вищої аристократії при імператорському дворі [7,с.27-48].

В військово-політичному розумінні після взяття Херсонеса, якому, як висловився Лев Дьякон, було завдано великої шкоди, Русь-Україна залишилася країною, яка завжди загрожувала Візантійській імперії. Візантійські історики намагалися применшити роль допомоги київського князя у війнах Василя II з узурпаторами, про одруження візантійської принцеси Анни з великим київським князем Володимиром теж згадується побічно. Із висновків історико-політичних творів візантійських письменників, союз з Руссю-Україною був нещирим і за можливості недовготривалим, тільки загроза змушувала імперію у крайніх випадках звертатися за допомогою до Руси-України. Візантійський дієписець Псел у своїй Історії в середині XI століття відноситься до тавро-скіфів, як до варварів. Із його твору складається враження, що Русь-Україна ще залишається язичницькою державою. В XI столітті, згідно з візантійською політичною думкою, Русь-Україна залишалася поза межами ідеальної християнської держави, яку уявляло собі візантійське суспільство [10,с.12-48; 2,с.12-14, с.175-177,с.7-43, с.44-47].

Таким чином, ініціатива впровадження християнства зародилася в середовищі панівного класу Руси-України, який, починаючи з часу централізації держави, а тобто з IX століття, бере курс на торгово-економічну та політико-релігійну інтеграцію в розвинуте візантійське торгово-економічне та політико-релігійне суспільство [2,с.137-143; с.138-146].

Нова християнська релігія, її ідеологія, дійсно була потрібна новому феодальному класу Руси-України, тому хрещення було не активною діяльністю передових сил візантійської цивілізації, а результатом готовності староукраїнського суспільства та її панівних політичних кіл до перейняття християнського віровчення з метою міцного утвердження над українським народом. Слід наголосити, що християнство активно розвивало писемність, культуру, науку, закони, формувало державну політику та християнську ідеологію в Руси-Україні [5,с.3-11; с.78-83; с.160-162; с.131-141].

Список джерел та використаної літератури:

- 1.Брунов Н.И. Архитектура Константинополя IX-XII вв. - ВВ. - М.,1949. - Т.II.
- 2.Брайчевський М. Літопис Аскольда. - К.,1999.
- Брайчевський М. Аскольд-цар київський. Русь у IX столітті. - К., 1975-1977.
- Брайчевський М. Літопис Аскольда. - К., 2001.
- 3.Введение христианства на Руси. - М.,1987.
- 4.Гаркаві А.Я. Сказание мусульманских писателей о русах и славянах. - Спб.,1870.
- 5.Ідзьо Віктор. Політичні та релігійні взаємовідносини України-Руси з Візантійською імперією у IX-X століттях та в час прийняття великим київським князем Володимиром Святославовичем християнства. - Мандрівець.Травень-червень. - Тернопіль, 2003. - №3.
- Ідзьо В.С. Політичні та релігійні взаємовідносини України - Русі з Візантійською імперією в IX-X століттях та в час прийняття великим київським князем Володимиром Святославовичем християнства. (ретроспективний аналіз джерел). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,2003. - Т.VII.
- Ідзьо Віктор. Політичні та релігійні взаємовідносини України - Русі з Візантійською імперією в IX-X століттях. В кн.: «Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні». - Львів: «Ліга-Прес», 2007.
- Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. - Львів «Сполом», 2010.
- 6.Как была крещена Русь. - М.,1998.
- 7.Как была крещена Русь. - М.,1990.
- 8.Києво-Печерський Патерик. - Київ,1991.
- 9.Коструба Т. Нариси з церковної історії України. X-XIII століття. - Львів,1939.
- 10.Лев Дьякон История. - Москва,1988.
- 11.Лихачёв Д.С. Русские летописи и их культурно-историческое значение. - М., - Л.,1947.
- 12.Литаврин Г.Г. Византия и Русь в IX-X вв. История Византии. - М.,1967. - Т.II.
- Литаврин Г.Г. Войны Руси против Византии. В кн.: Исследования по истории славянских и балканских народов: Эпоха средневековья. Киевская Русь и её славянские соседи. - М.,1972.
- Литаврин Г.Г. Древняя Русь, Болгария, и Византия в IX-X вв. В кн.: IX Международный съезд славистов. История, культура, этнография и фольклор славянских народов. - М., 1983.
- 13.Мавродин В.В. Образование Древнерусского государства. - Л.,1945.
- 14.Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов. - М., - Л.,1950.
- Повесть Временных Лет. - М.,1950. - Ч.1.
- 15.Полное Собрание Русских Летописей. - Спб., 1843. - Т.II.
- Руський Літопис (у перекладі Л.Махновця). - К.,1989.
- 16.Пселл М. Хронография. - Москва «Наука», 1978.
- 17.Томашівський С. Вступ до історії церкви на Україні. Записи ЧСВВ. - Жовква,1931. - Т.IV. - Ч.1-2.
- 18.Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. - Рим-Нью-Йорк, 1965. - Т.I.

Християнський символізм в грошовій системі Русі-України в X-XI століттях

Актуальність цієї теми очевидна внаслідок відновлення Української держави та її грошової системи на основі грошової одиниці – гривні, яка виникла приблизно тисячу років тому в період найбільшого політичного розквіту давньоукраїнської держави [4,с.100-107; с.258-260; с.168-175; с.132-143; с.164-169; с.117-120; с.54-60; с.257-263; с.210-222; с.54-60; с.39-41; с.6-14].

Засади національної грошової системи, як засвідчують джерела, закладались у часи володарювання перших великих правителів Русі-України, великих київських князів: Володимира Святославовича, Святополка Володимировича, Ярослава Володимировича [4,с.100-107; с.258-260; с.168-175; с.132-143; с.164-169; с.117-120; с.54-60; с.257-263; с.210-222; с.54-60; с.39-41; с.6-14].

Історичній науці відомо 340 зразків українських монет X-XI століть. Всі вони відображають розквіт торгово-економічних та фінансових зв'язків давньої Русі-України.

Мал.1. Поширення монет Української держави в Європі в X-XI столітті.

Як видно з джерел, власне в цей час володарі Русі-України, намагаючись зміцнити свою політичну владу, приділяють велику увагу економіці давньоукраїнської держави і, зокрема, її грошовій системі. Виникнення української фінансової системи в X столітті було спільним продуктом економічного та політичного розвитку. Зміцнення влади, прийняття християнства змусило володарів Русі-України запровадити стабільну фінансову систему на основі нової грошової одиниці – монети візантійського зразка – київської гривні [2,с.19,с.24].

Мал.2. Візантійські монети соліди X століття.

Самі обставини введення золотих та срібних монет - гривень були зумовлені запозиченням Руссю-Україною фінансової системи у Візантійській імперії. Це був наслідок хрещення Русі-України та введення її в культурну та торгову систему Візантійської імперії. Результатом запозичення стали різної вартості староукраїнські монети, які зафіксували для наступних українських поколінь факт давньоукраїнської державності та її грошово-фінансової системи, водночас засвідчуючи високе ремесло та мистецтво писемності, як і культури взагалі, в Русі-Україні в X-XI століттях [11,с.5].

Окрім символів державної влади, монети стали носіями нового релігійного змісту, який в принципі дублював систему візантійського монетного мистецтва. Випуск українських монет був політичною декларацією великої Української держави. Як бачимо, перші монети великого київського князя Володимира Святославовича були золотими і срібними. Золоті монети всі були випущені одного типу [4,с.100-107; с.258-260; с.168-175; с.132-143; с.164-169; с.117-120; с.54-60; с.257-263; с.210-222; с.54-60; с.39-41; с.6-14].

Мал.3. Золота гривня Володимира Святославовича.

З одного боку монети був зображений Ісус Христос, з іншого – великий князь Володимир і напис «Владимир, а се його злато» [13,с.127-128]. Приблизно такі ж написи були на всіх типах срібних монет, на яких з одного боку було написано: «Володимир на столі, а це його срібло», а на іншому розташовувався різних видів Тризуб – державний герб Русі-України [3,с.40-45].

Мал.4. Срібна гривня Володимира Святославовича. (тип I)

На малюнках зображені срібні гривні Володимира Святославовича, які класифікуються вченими як монета типу I (мал.4), монета типу II (мал.5), монета типу III (мал.6) і монета типу IV (мал.7) [4,с.100-107; с.258-260; с.168-175; с.132-143; с.117-120; с.54-60; с.257-263; с.210-222; с.54-60; с.39-41; с.6-14].

Мал.5. Срібна гривня Володимира Святославовича тип. (II)

Мал.6. Срібна гривня Володимира Святославовича тип. (III)

На всіх перших давньоукраїнських монетах ми бачимо з одного боку образ володаря Руси-України князя Володимира Святославовича з християнськими символами влади, з другого боку символ християнської релігії - образ Ісуса Христа, який чергується з символом-гербом Руси-України – Тризубом. На нашу думку, така спорідненість зображень на монетах не випадкова, адже уособлює святість князівської особи, її християнську винятковість [4,с.100-107; с.258-260; с.168-175; с.132-143; с.164-169; с.117-120; с.54-60; с.257-263; с.210-222; с.54-60; с.39-41; с.6-14].

Мал.7. Срібна гривня Володимира Святославовича тип. (IV)

Мал.8. Срібна гривня Святополка Володимировича тип. (I)

Таку ж систему чеканки і зображень бачимо на монетах великого київського князя Ярослава Мудрого, про монетну систему якого мова йтиметься далі [4,с.100-107; с.258-260; с.168-175; с.132-143; с.164-169; с.117-120; с.54-60; с.257-263; с.210-222; с.54-60; с.39-41; с.6-14].

Перші монети великого київського князя Володимира Святославовича виготовлені з певною професійною підготовкою штемпелів для їх чеканки, а це свідчить про те, що уже за Володимира Святославовича в Києві пробували налагодити перший український монетний двір, який міг функціонувати на зразок візантійського, звичайно, в значно скромнішому вигляді. Дослідники вважають, що монети, як золоті так і срібні, виготовлялись з литих заготовок [12,с.51-54].

Поява монетної системи в Русі-Україні в X столітті була зумовлена політичними і релігійними чинниками. Значення її дуже велике і мало вивчене, оскільки тільки сьогодні в рамках відновленої української держави ми можемо зрозуміти потребу існування 1000-літньої української державної чеканки. Отже, сьогодні історичній науці відомі 11 золотих і 300 срібних монет Української держави X-XI століть. Здебільшого це один тип золотої монети та чотири типи срібної монети великого київського князя Володимира Святославовича, три типи монет великого київського князя Святополка Володимировича, які ми подаємо на мал. 8, 9, 10. [1,с.376-380].

Мал.9. Срібна гривня Святополка Володимировича з іменем “Петрос”. (тип II)

Мал.10.Срібна гривня Святополка Володимировича з іменем “Петрос”. (тип III)

Мал.11. Срібна гривня Ярослава Володимировича (Мудрого). (тип I)

Особливим за чеканкою є один тип срібної монети великого київського князя Ярослава Володимировича [10,с.4-11].

Усі типи золотих і срібних монет нагадують візантійські монети-соліди X-XI століть. Однак, на всіх київських монетах зображено володаря Русі-України великого князя Володимира з великими очима, великим носом, великими густими вусами, побритою бородою. На голові в нього подоба корони, як і у візантійських імператорів на монетах. Поруч символ християнства – хрест та символ Української держави – Тризуб. Це найстародавній український портрет X століття, який чомусь ще не зацікавив українських мистецтвознавців. Можливо, власне цей портрет був використаний в ікононаписанні князя-хрестителя Русі-України. На монетах також зображено трон українського володаря, одяг, головний убір. Особливо привертає увагу державний символ Русі-України – Тризуб. Він є основним символом на всіх монетах, чим підкреслюється його значимість у політичному житті володаря Володимира і його великої держави – Русі-України [5,с.28-35].

Слід наголосити, монети Русі-України X-XI століть яскраво демонструють християнську символіку. Вона серед монет великого київського князя Володимира Святославовича зафіксована на лицевому боці та на зворотному. Так, на першому плані ми бачимо українського володаря з великим посохом, увінчаним хрестом, на другому боці цієї срібної монети типу I яскраво вибитий портрет Ісуса Христа. Як бачимо на монетах, силует фігур Ісуса Христа, що тримає книгу-біблію, подібний до решти візантійських прототипів Ісуса Христа, особливо обличчям [11,с.62-63].

Наступний тип монет складають гроші великого київського князя Святополка Володимировича, які випускались у Києві в 1015-1016 та 1018 роках. Особливу увагу дослідників привертає різновидність монет князя Святополка Володимировича з іменем «Петрос». На лицевому боці зображений великий князь Святополк Володимирович, що сидить на троні з християнською атрибутикою, великим посохом, вершину якого вінчає хрест. Ліва рука князя Святополка покладена на серце, що символізує вірність християнській вірі. З другого боку зафіксовано персональний герб князя Святополка, одна частина якого закінчується хрестом. Третій тип монет Святополка Володимировича дещо відмінний від двох попередніх. На ньому зображено великого князя Святополка до пояса, з лівою рукою на серці, а в правій, очевидно, посох з хрестом. На другому боці зафіксований на князівському гербі-двозубі хрест дещо менших розмірів. На лицевому боці монет Святополк зображений приблизно так, як і Володимир Святославович, однак, відрізняється рисами обличчя, а також політичною символікою з другого боку монети. Що стосується гербової символіки князя Святополка Володимировича, то історична наука поки що не має жодних концепцій щодо її пояснення [14,с.21-28]. Як бачимо із монет великого київського князя Святополка Володимировича, князівський герб має вигляд двозубця з хрестом на вершині лівого зубця. Випуск цих монет,

очевидно, тривав у 1015-1016 роках. Останній тип монет з іменем «Петер» напевно слід віднести до 1017-1018 років, коли князь Святополк Володимирович відновив своє володарювання в Києві за допомогою свого тестя польського короля Болеслава Хороброго. Як вважають вчені, випуск своїх срібних монет з іменем Петра Святополк міг відновити після другого вокняження в Києві. Вчені припускають, що християнське ім'я Святополка було - Петро, що і відображено на монетах [6,с.140-141].

Особливої уваги заслуговують срібні монети великого київського князя Ярослава Володимировича з зображеннями на лицевому боці святого Георгія, обличчям який дуже нагадує самого Ярослава Мудрого. На звороті монети - державний герб Русі-України - Тризуб з написом навколо «Ярославове срібло» [7,с.72-74].

Монети великого київського князя Ярослава Мудрого складаються з двох типів – срібних і мідних. Сьогодні науці відомо 6 срібних монет Ярослава Мудрого і 10 мідних, які відлиті зі срібних штемпелів монет Ярослава Мудрого. Ще А.А.Кунік зауважив, що погрудне зображення святого Георгія у військовому обладунку на срібних монетах Ярослава Мудрого дуже схоже до зображень святого на візантійських урядових печатках [8,с.69-74].

Другий бік «Серебра Ярослава» вінчає великий Тризуб, символ-герб Русі-України X-XI століть. Тризуб великого київського князя Ярослава Мудрого, як справедливо наголошують дослідники, дещо відрізняється від Тризуба його батька великого київського князя Володимира Святославовича, передусім, розміром. Однак, встановлено, що Ярославове срібло було відчеканене в Києві, з дотриманням монетної традиції чеканки великого київського князя Володимира [9,с.1-23].

Як бачимо із монет, які належать тільки трьом великим київським князям, чеканка тривала впродовж 20-50 років з кінця X - по першу половину XI століття. Чеканка монет була спробою створити власну українську грошову систему на противагу візантійському соліду та арабському дирхему, щоб вивільнити українську торгово-ремісничу систему від залежності перед імпортними грошовими системами [4,с.100-107; с.258-260; с.168-175; с.132-143; с.164-169; с.117-120; с.54-60; с.257-263; с.210-222; с.54-60; с.39-41; с.6-14].

Грошова система Русі-України X-XI століть є важливою політичною пам'яткою у відновленій фінансово-грошовій системі сучасної Української держави. Дійсно, стародавні українські монети з зображеннями на престолі володарів Русі-України, великих київських князів: Володимира Святославовича, Святополка Володимировича, Ярослава Володимировича зі стародавнім українським державним знаком – Тризубом є прекрасним історичним матеріалом X-XI століть, що дійшов до нас через тисячоліття безпам'ятства. Ці давньоукраїнські пам'ятки важко переоцінити і вони, безсумнівно, є важливим історичним і політичним важелем у торгово-економічних та політичних відносинах Русі-України в X-XI століттях [4,с.100-107; с.258-260; с.168-175; с.132-143; с.164-169; с.117-120; с.54-60; с.257-263; с.210-222; с.54-60; с.39-41; с.6-14].

Виникнення грошової системи в час розквіту державної та економічної системи Русі-України у X-XI століттях в епохальний час запровадження християнства, яскраво засвідчує високий рівень політичної свідомості давньоукраїнського суспільства [4,с.100-107; с.258-260; с.168-175; с.132-143; с.164-169; с.117-120; с.54-60; с.257-263; с.210-222; с.54-60; с.39-41; с.6-14].

Поява грошової одиниці була стимулом утвердження в Русі-Україні в X-XII століттях, християнства, як державної релігії та культури, що дає право наголошувати на доцільності вивчення сьогодні української грошової системи, як пам'ятників мистецтва та українського портретного живопису X-XI століть, що є предметом подальшого наукового дослідження [4,с.100-107; с.258-260; с.168-175; с.132-143; с.164-169; с.117-120; с.54-60; с.257-263; с.210-222; с.54-60; с.39-41; с.6-14].

Список джерел та використаної літератури:

1. Анохін В.О. Гроші Київської Русі. В кн.: Археологія Української РСР. Ранньослов'янський та давньоруський періоди. - Київ, 1975. - Т. III.
2. Бахрушин С. К вопросу о крещении Киевской Руси. В кн.: Религия и церковь в истории России. - М., 1975.
3. Добровольский И.Г., Дубов И.В., Кузьменко Ю.К. Новые источники по истории Древней Руси. Вестник Ленинградского государственного университета. - Л., 1978. - №2.
4. Ідзьо В.С. Грошова система України-Руси в X-XI століттях. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т. VII.
- Ідзьо Віктор. Грошова система України-Руси у X-XI століттях. Українознавство. - К., 2003. - Число 2 - 3 (7 - 8).
- Ідзьо Віктор. Перші українські гроші. Перевал. - Івано - Франківськ, 2003. - №2.
- Ідзьо Віктор. Грошова система України-Руси в X-XI століттях. - Львів «ПП.Бодлак», 2003.
- Ідзьо В.С. Християнська символіка в грошовій системі України-Руси в X-XI століттях. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т. X.
- Ідзьо Віктор. Грошова система в Українській державі в X-XI століттях. - Дзвін. - Львів, 2004. - №8.
- Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. - Львів «Сполом», 2004.
- Ідзьо Віктор. Християнська символіка в грошовій системі України-Руси в X-XI століттях. Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. Книга I. - Львів «Логос», 2004.
- Ідзьо Віктор. Християнська символіка в грошовій системі України-Русі X-XI століть. В кн.: «Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні». - Львів «Ліга-Прес», 2007.
- Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. - Вид. 2. - Львів «Сполом», 2010.
- Ідзьо Віктор. Християнсько-державний символізм у грошовій системі України-Руси X-XI століть. - Трипільська Цивілізація. Науково-практичний журнал. - Київ, 2012. - №1.
- Ідзьо Віктор. Християнсько-державний символізм у грошовій системі України-Руси X-XI століть. Інформаційно-аналітичне видання Ялтинського осередку Всеукраїнського Товариства «Просвіта» ім. Т.Г.Шевченка. - Ялта, 2012. - №1.
5. Котляр М.Ф. Грошовий обіг на території України доби феодалізму. - Київ, 1971.
6. Кульшер И.М. История русского народного хозяйства. - М., 1925.
7. Куник А.А. О русско-византийских монетах Ярослава I Владимировича с изображением св. Георгия победоносца. Историко-нумизматическое исследование. - СПб., 1860.
8. Куник А.А. Розіскання о славяно-византийских монетах. Известие о найденном (в 1859 г.) Мекленбурге Владимировом серебре. - ИАО. - СПб., 1861. - Т. III.
9. Леопардов Н.Л. Возражения на «Заметки» г. Чернева о древнейших русских монетах. Продолжение брошюры «Два-три слова г. Черневу на его Заметке о древнерусских монетах». - Киев, 1889. - Вып. 2.
10. Сотников М.П. Итоги изучения русских монет X-XI вв. в Государственном Эрмитаже. В кн.: «Прошлое нашей Родины в памятниках нумизматики». - Л., 1977.
11. Сотников М.П., Спасский И.Г. Тысячелетие древнейших монет России. Сводный каталог русских монет X-XI веков. - Ленинград, 1983.
12. Спасский И.Г. Насущные вопросы изучения русских монет X-XI вв. - СГЭ. - М., 1961. - Вып. 21.
13. Спасский И.Г. Монеты и монетовидное золото и первые золотые Ивана III. Вестник Древней Истории. - М., 1976. - №8.
14. Чернов Н. О нежинских сребренниках с именем Петр. В кн.: «Сборник снимков с предметов древности». - Киев, 1891. - Вып. 3-4.

Митрополити Русь-України в X-XII століть у взаємовідносинах із Візантійською та Римською церквами та великокнязівською владою

Хрещення Русь-України в 988 році великим київським князем Володимиром Святославовичем стало визначною подією в житті українського народу [7,с.3-11; с.48-52].

Завдяки цьому політичному та релігійному акту Русь-Україна увійшла в сферу тогочасної світової культури, літератури, мистецтва [9,с.95-96; с.121-125; с.219-228; с.175-188].

Однак, хрещення князівської еліти: війська, боярства, купецтва не означало, що в 988 році пройшло хрещення всього українського народу, всіх слов'янських та численних фіно-угрських народів, які входили до складу Київської імперії [15,с.45-124].

Власна історія української християнської культури починається з цього часу, і хоча язичництво ще до XIII чи XIV століття активно проявляло себе в політичному, культурному та релігійному житті, можна наголосити, що передісторія української феодальної державності була тісно пов'язана з історією українського християнства, яке має свої суто українські специфічні риси [5,с.225-279].

У той час, коли германські і частково слов'янські народи: поляки, словаки, чехи – засвоювали євангеліє на латинській мові, українці засвоювали його на мові Кирила та Мефодія, тобто, близькій до давньоукраїнської. Не слід забувати, що спочатку українська християнська культура була під впливом болгарської християнської культури, ближчої до давньоукраїнської, ніж візантійська [9,с.95-96; с.121-125; с.219-228; с.175-188].

Є свідчення, що українська метрополія до 1014 року знаходилась в юрисдикції болгарського патріарха і тільки після поразки Болгарії від Візантії в 1014 році, коли болгарська церква була переведена в ранг архієпископії, українська метрополія була введена в юрисдикцію Костянтинопольської патріархії. Як засвідчують джерела, в 1037 році на болгарську церковну кафедру був призначений патріархом «грек Лев», і тому перед князем Ярославом Мудрим настала загроза підкорення Київської метрополії Костянтинопольським патріархом. У великого київського князя Ярослава Мудрого не було іншого виходу, як услід за болгарями прийняти в Русь-Україну «митрополита-грека». Власне в 1037 році київську митрополічну кафедру посів «митрополит Феопемент-грек». Таким чином, грецький вплив з 1037 року в Русь-Україні став домінуючим. У Київ з Костянтинополя прибуло високоосвічене духовенство, яке розпочало «перепис давньоукраїнських світських і духовних книг» [10,с.83-89, с.83-89].

У цей час джерела заперечували західно-католицький релігійно-культурний вплив, який, на нашу думку, був рівноправним з православним [6,с.191-194]. Українська християнська релігія наповнюється надбаннями візантійської імперської християнсько-культурної доктрини. Якщо розглянути стиль літописання з часу князя Ярослава Мудрого, то видно, що він неодноразово редагувався. Характерною рисою цього редагування є відсутність будь-яких стосунків з католицькою церквою, хоча західні хроніки, зокрема польські, чеські, німецькі X-XI століть, наголошують про значні культурно-релігійні відносини з великим київським князем Володимиром Святославовичем. Особливо тісні стосунки з Західною Європою та католицькою церквою були в наступного великого київського князя Ярослава Мудрого. За таких паралелей, які ще потребують ретельного дослідження, можна звинуватити візантійських літописців «Повісті временних літ» та інших джерел у фальсифікації української релігійної та світської історії. Ці візантійські сановники на очах всієї Європи, всього українського народу, староукраїнської політичної еліти викладали тільки одну візантійську доктрину християнської історії на широких теренах Русь-України і залежних в той час фіно-угрських землях майбутнього Ростово-Суздальського князівства. Через це давньоукраїнські літописи X-XII століть мерехтять численними вставками, які до давньоукраїнської історії та релігії жодного відношення не мають [5,с.225-279].

За свідченнями середньовічних авторів літописання, в Русь-Україні в X-XII століттях літописання було в цілковитій залежності від візантійської християнської системи. Якщо провести паралелі між міжнародним правом тогочасної світської і релігійної Європи, то видно, що візантійська церква згідно з візантійським церковним правом утримувала в підлеглості українську православну церкву, Візантійська імперія мала домінуючий вплив на політичне та церковне життя Русь-України, а це значить, що українська церква під юрисдикцією Костянтинополя взагалі не мала жодного, навіть автономного, релігійного права. Із самого початку історичного розвитку українська християнська церква була повністю залежною від Костянтинопольського патріарха [10,с.83-89, с.83-89].

Як засвідчують візантійські джерела, українська метрополія в «Константинопольських Диптихах» займала одне із останніх місць, спочатку 61, а пізніше в XIV столітті 70 місце. Характерно, що митрополії Константинопольського патріархату, які займали вищі місця, за числом віруючих

християн поступалися Київській митрополії. У Візантії канонічна основа, яка означала залежність української церкви від візантійської в 288 правилі Халкідонського собору, наголошувала: «По цьому тільки митрополити областей Понтійська, Азійська і Фракійська, а також єпископи у іноплеменників вищеназваних областей нехай настановляються від святійшого престолу Костянтинопольської церкви. Рахувати руських іноплеменниками Фракії і Понта, тобто варварами...». Історичний парадокс був у тому, що українська церква залежала не тільки від константинопольського патріарха і синоду, але й імператора Візантії. В усіх актах Костянтинопольської патріархії, що стосувалося української митрополії, згадується, що вона утворена зі згоди «Імператора Візантії», або за його розпорядженням. У візантійській церковній і правовій свідомості «Василевс-імператор» вважався оборонцем догматів християнського благополуччя як верховний захисник християнства, а значить, патрон всіх християнських народів. Для середньовічної правової свідомості володарі всіх інших держав отримували від нього в залежності від їх політичної ваги і родинних зв'язків з правлячою костянтинопольською династією титули: архонтів-князів, стольників і т. д. У своїй праці «Про управління імперією» візантійський імператор-письменник Костянтин Багрянородний писав так: «До любого і коханого сина нашого архонта християнського народу болгар». Характерно, що київський князь в костянтинопольській ієрархії мав скромний титул сотника [1, с.234-256]. У цей же час, що ім'я та титул імператора згадувались в усіх християнських храмах Русі-України. Як бачимо, релігійний васалітет доповнювався політичним, а це може свідчити, що візантійські імператори і патріархи разом з синодом самочинно без згоди давньоукраїнського суспільства призначали митрополитів для Русі-України, здійснювали релігійний та політичний нагляд не тільки за релігійною, але й за політичною адміністрацією. Як відомо з джерел, візантійська церква зразу після хрещення Русі-України настановила першого митрополита Михайла. Однак, літописець XII століття замовчує діяльність подальших митрополитів [7, с.3-11; с.48-52].

Тільки під 1039 роком урочисто записано, що Богородиця створена великим київським князем Володимиром, батьком Ярослава, та митрополитом Феопентом. Те, що в Русі-Україні функціонувала Київська митрополія і до Феопента, нам зрозуміло, однак, їх діяльність чомусь навіть релігійними джерелами не з'ясована. Зразу ж наголосимо, що у перших часах князювання Ярослава згадується митрополит Іоанн. Характерно, що про першого митрополита-слов'янина джерела теж не згадують. Софійський часослов і Воскресенський літопис називають першим митрополитом руським – Леона, а Никонівський літопис – Михайла, приведеного в Русь-Україну в 988 році великим укиївським князем Володимиром Святославовичем з Корсуна. Далі джерела наголошують, що в 991 році великий київський князь Володимир отримав з Візантії нового митрополита - Леона. Про подальших митрополитів в XI столітті нам відомо, що вони називались: Іоан I, Феопент, Єфрем, Георгій, Іоан II, Іоан III, Миколай I. Про діяльність всіх цих київських митрополитів до нашого часу дійшли мізерні свідчення. Так, про митрополита Георгія відомо, що він в 1072 році прославив мощі «Бориса і Гліба». Трохи більше відомо про митрополитів: Іоана II і Іоана III. Так, під 1089 роком говориться, що був митрополит Іоан, «муж хитрий в книгах і вчений, милостивий до убогих і вдовиць, ласкавий до всякого багатого і убогого, смиренний і скромний, мовчазний, великий промовець, книгами святими втішував усіх. Такого раніше не було на Русі». Як впливає з аналізу джерел, майже всі митрополити в Русі-Україні в IX-XIV століттях були візантійцями і, як правило, давньоукраїнською мовою оволодівали в Києві, оскільки незнання мови ускладнювало їх спілкування з духовенством, народом [8, с.226-230]. Те, що візантійці очолили українську митрополію, мало деякі позитиви, зокрема, незалежність від великокнязівської влади. Таке становище відмежовувало церкву від втручання в її внутрішні справи світської влади. Як відомо, перший митрополит Михайло все робив, щоб зупинити князівські міжусобиці і утримати єдність давньоукраїнської держави. Як зауважено в джерелах, у феодалній чвари князів втручаються всі митрополити, що зміцнювало їх авторитет, утверджувало позиції візантійських ієрархів у християнському просторі [17, с.34-37].

Охарактеризуємо епоху, коли митрополитом став перший русич Іларіон при великому київському князю Ярославі Мудрому. Це важливо для утвердження українських позицій у християнстві. Митрополит Іларіон згадується в джерелах під 1051 роком: «Поставив Ярослав Іларіона митрополитом Руським в святій Софії зібравши єпископів». Літописець так характеризує Іларіона: «Муж був благий, книжник, постив, був печерник, яку вирив, де молився від всіх в тайні». Усі джерела зазначають, що це був перший митрополит-русин, посаджений на митрополічу кафедру проти волі Костянтинопольського патріарха, де його поставлення не признали. Ця подія 1054 року, тобто в час, коли Візантійська церква через політичні амбіції візантійських імператорів організувала розкол з Вселенською церквою, доводить, що власне українська церква не брала участі у конфлікті

Костянтинополя з Римом. З цього приводу не було жодної реакції Київської митрополії [7,с.3-11; с.48-52].

Панівні кола Візантійської імперії внаслідок відсутності на митрополичій кафедрі «свого ставленика» не змогли вплинути на київську великокнязівську владу. Як засвідчують численні документи, київська митрополія не взяла участі в розколі Вселенської церкви в 1054 році. Інтенсивність політичних та релігійних взаємовідносин Русі-України з західними католицькими державами та релігійними колами спостерігається упродовж X-XIV століть [3,с.257-265].

Як засвідчують джерела, стосунки Русі-України з Західною Європою з X по XII століття настільки зміцніли, особливо в XIII-XIV століттях, що в цей час Русь-Україна вступає в унію з Римською церквою і в Союз Католицьких держав [4,с.222-228].

У 1054 році відбувся розкол між Римом і Костянтинополем, а не між Руссю-Україною і Римом, а також західними католицькими сусідами [12,с.37-38].

Огляд процесу впливу західно-римського християнства в час правління великого київського князя Ярослава Мудрого, особливо в 1054 році, дає право наголошувати, що західно-римське християнство розвивалось в Русі-Україні майже в однакових умовах з візантійським [16,с.120-121].

Характерно, що після 1054 року, не підтримавши візантійську політичну і релігійну організацію під час розколу Вселенської церкви, митрополит Іларіон зникає зі сторінок Руського літопису, він перестає бути митрополитом і стає ігуменом монастиря преподобного Феодосія. Пізніше Візантійська патріархія не практикувала посадження митрополитами українців-русичів. Та коли через 100 років після митрополита Іларіона митрополитом української церкви був обраний Климент Смолятич, це викликало серйозні незадоволення в релігійних і політичних колах Візантійської імперії, що зразу ж відбилося на політичних взаємовідносинах. Безсумнівно, що митрополит Климент Смолятич намагався плекати власну церковну організацію в Русі-Україні, що видно з записів у літописі, його діяльність, однак, опиралася на єпископів-візантійців: смоленський – Мануїл, полоцький – Косма, новгородський – Ніфонт, який довго жив у Візантії. Як ми знаємо з джерел, греки призначали на патріарший престол кандидатів словами Іоана Предтечі, а в Києві, де були моці папи римського Климента, словами цього християнського ієрарха. Характерно, що митрополит Климент Смолятич носив ім'я цього святого папи римського, що могло означати його лояльну позицію до Католицької церкви, що непокоїло візантійців [2,с.12-13].

Костянтинопольський патріарх прислав в Русь-Україну нового митрополита Костянтина. Святий Ніфонт, що зразу змінив Климента Смолятича, помер, не дочекавшись нового митрополита. Останній, прийшовши в Русь-Україну, «викорінив Климентові служби і церковні настанови» Із'яслава. Князі попросили нового митрополита і патріарх в 1161 році назначив митрополитом Федора. В 1163 році помирає митрополит Федір, і київський великий князь знову побажав висунути на митрополичу кафедру Климентія Смолятича за умови, що він відхилить католицький напрям і за канонічними візантійськими правилами буде визнаний в Константинополі. Однак, митрополит Климент Смолятич не домагався візантійського визнання, водночас з Візантії в Русь-Україну був посланий митрополит Іоан IV [10,с.83-89,с.83-89].

Аналізуючи свідчення, зауважимо, що церковні протиріччя між католицькою та візантійською церквою в Русі-Україні були викликані фактом, що візантійська панівна християнська олігархія винна в розколі Вселенської християнської церкви [7,с.3-11; с.48-52].

Як бачимо, зростання національної та релігійної свідомості не зміг приховати навіть візантійський літописець. Джерела свідчать, що Русь-Україна бажала бути в релігійних процесах самостійною і задля цього схилилася до західного християнства тому, що Католицька церква не тиснула на національні церкви. В її лоні всі католицькі церкви фактично були національними. В цей же час візантійською церквою керував навіть не костянтинопольський патріарх, а візантійський імператор, що принижувало гідність як українських релігійних ієрархів, так і великокнязівської влади Русі-України [11,с.239-240]. Однак, не дивлячись на великий вплив і втручання Візантійської імперії у внутрішні політичні та релігійні справи Русі-України, церковна організація в Русі-Україні в X-XIV століттях докорінно відрізнялася від візантійської, насамперед, обширом, специфікою регіонів [8,с.226-230]. Джерела засвідчують, що за імператора Юстиніана (VI ст.) у Візантійській імперії нараховувалося близько тисячі єпископій, не більше половини дожили до часу хрещення Русі-України. У Візантії було прийнято в кожному місті мати єпископію, а в провінції - митрополію. Русь-Україна на своїх великих територіях мала лише одну митрополію і одну в XII ст. архієпископію. Єпископські кафедри в X-XI століттях відкривались в основному в князівських центрах. Тільки в XII-XIII століттях в Русі-Україні поширилася практика заснування єпископій у великих містах, не князівських центрах [5,с.225-279].

Щось подібне відбувалося і в центральній та західній Європі. В середньовічній Італії, стародавній християнській землі, єпископських кафедр було значно більше, ніж на північ від Альп, де християнство утвердилось пізніше. Однак, у X-XI століттях за зразком Західної та Центральної Європи в Русі-Україні теж почали утверджуватися єпископські кафедри в Чернігові, Новгороді, Ростові, Володимирі-Волинському, Білгороді, Перемишлі, Галичі. В 1165 році Новгородська кафедра була переведена в ранг архієпископії. Як відомо із Києво-Печерського патерика, до XIII століття в Русі-Україні було понад 50 єпископій [13,с.392, с.396-400]. Власне в цей час множилось і духовенство. Як відомо із Лаврентіївського літопису, в Києві в 1124 році пожежа знищила 600 церков [14,с.128-129]. Хоча українська митрополія, очолювана митрополитами, розвивалась під політичним і церковним контролем Візантійської імперії, однак, з X по XII століття були контакти і навіть переорієнтація на західно-церковну організацію. Сам факт розколу церков в Русі-Україні в 1054 році був сприйнятий спокійно, він не відвернув Русь-Україну від західно-католицької цивілізації і, зокрема, від Польщі, Угорщини, Чехії, з якими упродовж століть склались традиційні добросусідські політичні, торгово-економічні та релігійні відносини [9,с.95-96; с.121-125; с.219-228; с.175-188].

Власне такі відносини спричинилися до унії з Католицькою церквою, а тобто, до відновлення Вселенської християнської церкви, яка функціонувала до 1054 року [4,с.222-228].

Список джерел та використаної літератури:

- 1.Багрянородный К. Об управлении империей. - М.,1987.
- 2.Васильев М.А. Религиозные дилеммы Руси в 980 годы: Опыт альтернативно-исторического анализа. – Славяноведение. - М.,2000. - №6.
- 3.Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ «Нова зоря», 1999.
- 4.Ідзьо Віктор. Українська держава і Римська церква в XIII столітті. Історія релігій в Україні. Праці X-ї Міжнародної Наукової Конференції (Львів, 16-19 травня 2001). - Львів «Логос», 2001. - Книга I.
- 5.Ідзьо В.С. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність та зародження і становлення християнства на території України. - Львів «Агенція Релігійної Інформації», 2001.
- 6.Ідзьо В.С. Релігійні напрямки в кристалізації християнства в Україні-Русі в останній чверті X - і до кінця XIII століття. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001. - Т.І.
- 7.Ідзьо Віктор. Політичні та релігійні взаємовідносини України - Руси з Візантійською імперією у IX-X століттях та в час прийняття великим київським князем Володимиром Святославовичем християнства. – Мандрівець. - Тернопіль.Травень - червень, 2003. - №3.
- Ідзьо В.С. Слов'янські культурно-племенні утворення на території України та суміжних землях в VI-VII століттях н.е. та на передодні становлення централізованої Української держави і IX-X ст. Формування інтелектуально розвинутої і морально зрілої особистості у процесі викладання гуманітарних дисциплін. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (25 червня 2004 року). – Міжрегіональна Академія Управління Персоналом. - Львів, 2004.
- 8.Ідзьо В.С. Церковна організація України-Руси в XIII столітті. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2000. - Т.І.
- 9.Ідзьо В.С. До питання чехо-моравського впливу на літературу, культуру та релігію стародавньої України-Руси (IX-XIII ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2001. - Т.V.
- Ідзьо В.С. Митрополити Української церкви X-XIII ст. у взаємовідносинах з Візантійською та Римською церквами та великокнязівською владою. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т.ІІ.
- Ідзьо Віктор. Митрополити Української церкви X-XIII століттях у взаємовідносинах з Візантійською та Римською церквами та великокнязівською владою. Історія України. - Львів «ПП. Бодлак», 2003.
- Ідзьо Віктор. Митрополити Української церкви X-XIII століттях у взаємовідносинах з Візантійською та Римською церквами та великокнязівською владою.Історія України. В кн.: «Релігійна культура Європи та зародження, становлення і розвиток християнства на території України». - Львів «Ліга-Прес», 2007.
- 10.Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. - Львів «Сполом», 2004.
- Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. - Вид.2. - Львів «Сполом», 2010.
- 11.Литаври Г.Г., Флоря Б.Н. Общее и особенное в процессе христианизации стран региона и Древняя Русь. Принятие християнства народами Центральной и Юго-Восточной Европы и крещение Руси. - М., 1988.
- 12.Флоря Б.Н. У истоков конфессионального раскола славянского мира (Древняя русь и её западніе соседи). Славянский альманах, 1996. - М.,1997.
- 13.Памятники литературы Древней Руси XI- начала XII века. - М., 1978.
- 14.Полное собрание русских летописей. - М.,1950. - Т.І.
- 15.Федака С.А. Політична історія України-Руси доби трансформації імперії Рюриковичів (XII століття). - Ужгород, 2000.
- 16.Филист Г.М. Введение христианства на Руси: предпосылки, обстоятельства, последствия. – Минск,1988.
- 17.Цыпин В. От крещения Руси до нашествия Батия. Вопросы Истории. - М.,1991. - №4-5.

Становлення монастирів, чернецтва, християнської медицини та ченців-лікарів у стародавній Русі-Україні в X-XII століттях

Розвиток українського чернецтва треба розглядати в контексті розвитку чи занепаду церковного життя в Русі-Україні [15,с.96-100; с.103-107; с.205-212; с.219-228; с.194-201; с.201-210; с.89-93,с.469-478; с.16-22; с.93-98].

Не можна з'ясувати ролі чернецтва в історії церкви і українського суспільства без розуміння того, що від зародження і до наших днів це була і є згуртована громадськість зі своєю релігійною думкою, християнсько-місіонерськими завданнями [18,с.175-182].

Визначення українського чернецтва вперше подав Феофан Затворник, який писав: «Чернецтво є відречення від усього і безпосереднє перебування розумом і серцем в Бозі... Так як цьому налаштуванню постійно мішають сімейне і громадське життя, то шукаючи спокою і бога відходять від нього, розривають, або зовсім не вступають в сімейні зв'язки» [34,с.21-22].

Чернецьке відречення від суспільства заради ідеалу і вдосконалення в розумінні Бога не має нічого спільного з відходом від світу церкви. Щоб чернече життя зрозуміти, треба з'ясувати суть грецького слова «чернець», яке в перекладі означає «один живучий одиноко». Безсумнівно, що слово чернець українською мовою можна перекласти, як «той, що живиться іншими цінностями, ніж решта людей». Таке розуміння, на нашу думку, найправильніше. Покинувши бурхливе життя цивілізації, чернець присвячує себе спасінню тих, хто перебуває в світі цивілізації. Русь-Україна, яка в X столітті стала головним осередком християнської цивілізації, робила все, щоб у молодому християнському суспільстві були люди, які б привертали «паству» до духовного християнського життя. Власне, цими людьми і були ченці [14,с.226-230].

Спробуємо реконструювати розвиток чернецтва з точки зору сучасних, історичної та археологічної, наук. Джерела свідчать про існування ранньо-християнських культових храмів на українських землях у перших віках нашої ери. У римський час III-IV століть нашої ери, в Подністров'ї та Криму, де були створені ранньохристиянські єпископії, а єпископи брали участь у 325 році у Першому Вселенському соборі в місті Нікеї, християнські церкви цих єпископій, знаходились в гротах та печерах. Сьогодні вони досліджені вченими-археологами і їх діяльність вже досить відома сучасній історичній науці [35,с.73; с.27-30,с.47-50].

Такі ж гроти та печери, пристосовані під ранньо-християнські культові споруди III-IV ст. н. е., виявлені на Дністрі поблизу села Стінка Тернопільської області. Власне цей археологічно досліджений готський кафедральний храм III-IV ст. н. е. слугував готським єпископам, за резиденцію, коли вони в 325 році з християнського Подністров'я, брали участь у I Вселенському Соборі в Нікеї. Археологічне дослідження готського кафедрального храму III-IV ст. н. е. показує, що це печерний ранньо-християнський храм, вирубаний у вапняковій породі. В плані храм має трапецеподібну форму з входом із західного боку з вівтарем і двома притворами в східній частині. В середині єпископської культової споруди знаходиться християнська символіка. Біля вівтаря проглядається солярний знак у вигляді свастики-хреста [1,с.7; с.27-30,с.47-50]. Докириличні знаки зафіксовані на фрагменті посуду, знайденого на черняхівському поселенні поблизу села Бакота Хмельницької обл. Грецькі та латинські письмена були в користуванні серед варварських племен у римський час, про що свідчить чорноризець Храбр [6,с.20]. Цей культовий пам'ятник дуже схожий на печерні ранньо-християнські храми, знайдені в Криму, які датуються першими століттями нашої ери [35,с.73; с.27-30,с.47-50].

Цілком ймовірно, що такі печерні ранньо-християнські храми поклали основу печерним християнським монастирям Дністровського регіону, таким, як Бакота, Непоротово, Лядово, Ципів, Сахарна та інші [15,с.96-100; с.103-107; с.205-212; с.219-228; с.194-201; с.201-210; с.89-93,с.469-478; с.16-22; с.93-98].

Сучасній науці відомо, що ці ранньо-християнські печерні монастирі виникли на основі язичницьких святилищ. Так, в Бакоті до виникнення скального монастиря в перших віках нашої ери знаходились язичницькі капища, як в печерах, так і на поверхні [7,с.207].

Слід звернути увагу, що в Бакоті К.Н. Мельник і В.Б. Антонович, дослідники місця розташування монастиря, вважали, що окремі з печер в урочищі «Монастирско» використовувались ще в язичницькі часи [8,с.120].

Сам християнський монастир відомий своїм активним життям з XI століття. Можливо, окремі ранньо-християнські церкви виникли в цьому місці ще в перших століттях нашої ери. Дослідження розвитку та становлення монастирів з римського часу до епохи централізованої Української держави IX століття знаходиться на стадії вивчення: дослідження велись археологом Б.О. Тимошуком у

Чернівецькій області - Кулішівка, Бабин, Нагоряни, Зелена Липа; в Тернопільській - Заповідник Медобори на Збручі поблизу с.Городниця, гори Боги і Звенигород та інші [31,с.176].

До їх числа слід віднести святилище біля села Монастирок Тернопільської області, розташоване в гроті. Перед гротом знаходиться язичницький вівтар. Кам'яна плита, де відбувались жертвоприношення, лежить на трьох опорах. Пізніше це капище було перероблене в ранньохристиянський храм. У гроті обладнана церква, а на вівтарі видовбаний хрест. Можливо, цей ранньохристиянський храм виник у римський час. Власне з цього часу можна припускати розвиток чернецтва на землях Русі-України [8,с.112-113].

Великі проблеми в процесі християнізації виникли через значну кількість язичницьких культових святилищ, які користувались підтримкою місцевого населення. Християнська церква повела з ними боротьбу. Для цього ченці-схимники поселялись на території цих святилищ і витіснили звідтіля язичницьких жерців. Так, наприклад, на території села Одаїв Івано-Франківської області був зафіксований печерний комплекс, де знаходились язичницькі культові капища, які функціонували з дуже стародавніх часів до епохи Русі-України, за засвідченнями археологічних джерел. Серед цих печер слід виділити один грот прямокутної форми, видовбаний в гіпсовій породі, що називається «гротом Монаха» [10,с.87; с.97-99]. Така назва за ним закріпилась серед місцевого населення села Одаїв та інших розміщених поряд населених пунктів. У Чернівецькій обл., поблизу села Комарів, експедицією Українського університету міста Москви «Дністер» в скалі Христища напроти Бакотського печерного монастиря було досліджено язичеське капище під назвою «Турецька хата». Окрім жертovníка і крісел, вирубаних у вапняковій породі, віднайдені пази для дерев'яних конструкцій, Це означає, що це святилище перероблене в житлове приміщення для християнських ченців-схимників. Шурф біля підшви скали під капищем виявився з керамічного матеріалу перших віків нашої ери та епохи Русі-України [2,с.13,с.97-99]. Визначний дослідник язичницьких святилищ і ранньохристиянських монастирів Б.О. Тимошук вважає, що в Галицькій Русі скельні дохристиянські святилища після витіснення язичників були зайняті християнськими місіонерами [31,с.176-181].

Можливо, в християнські часи скельний комплекс над рікою Бистриця став притулком для ченців-схимників. Такі притулки-печери також відомі в басейні ріки Дністер [4,с.11-13].

Більшість сучасних дослідників, зокрема Б.О. Тимошук, вважають цілком можливим використання першими християнами язичницьких релігійних центрів. Їх язичницькі назви після прийняття християнства ставали християнськими [32,с.56-57]. Таким прикладом може служити релігійний скельний комплекс поблизу села Ямниця, який із стародавніх часів відомий місцевим жителям під назвою «Монастир» [3,с.13-15; с.99-102].

Функціонування раннього чернецтва в Русі-Україні поки що недостатньо вивчене, та виявлені факти вказують на подальший напрямок досліджень [15,с.72-74].

Однак, офіційно перші монастирі, за свідченнями джерел, виникли в Русі-Україні одночасно з хрещенням в 988 році. Митрополит Київський і всієї Русі-України Іларіон (1051-1054) в своїм «Слове о Законі и Благодати» пише про це так: «І в один час вся земля наша прославила Христа з Отцем і Святим Духом. Тоді почав морок ідолський від нас відходити. Капища розвалювались, а церкви поставали. Монастирі на горах будувались, чорноризці явились» [30,с.323].

У «Памяти в похвалу князю Владимиру» згадується про чорноризців уже в 988 році. «Повість минулих літ» теж згадує про заснування перших монастирів, зокрема, під 1037 роком засвідчується, що «Ярослав заложив монастирі святого Георгія і святої Ірини і чорноризці розпочали літописання і монастирі почали бути» [25,с.42].

Велику роль в історії українського чернецтва відігравали вихідці з Візантії. Власне вони і були першими організаторами монастирів в Русі-Україні після офіційного прийняття християнства, вони першими організовували перші чернечі общини. Збереглась легенда, що одна така візантійська християнська община в Києві заснувала біля Вишгорода Спаський монастир [13,с.725].

Окрім візантійського чернечого розвитку, в Русі-Україні зафіксований і католицький чернечий розвиток. Джерела наголошують на активному функціонуванні католицьких монастирів [16,с.191-194].

Таким чином, наприкінці першого тисячоліття християнської ери завершився багатовіковий процес становлення християнської культури, що охопила території від Британських островів до Уралу. З цього часу цей культурний простір почав називатися християнським світом. Власне тоді у молодій християнській державі Русі-Україні розпочалася розбудова монастирів з новими релігійними традиціями [15,с.96-100; с.103-107; с.205-212; с.219-228; с.194-201; с.201-210; с.89-93,с.469-478; с.16-22; с.93-98].

Як засвідчують джерела, християнська думка, носієм якої було чернецтво, зароджується в Русі-Україні наприкінці X – на початку XI століття, з'являються релігійні течії, які виражають потреби духовного життя. Найяскравішим виразником цього духу став ігумен монастиря св. Мамонта святий Семион «Новий Богослов». Його вчення, не дивлячись на деяку містичність, давало відповіді на безпосередньо важливі питання церковного життя. В X столітті, ми знаємо, в Києві таку ж діяльність проводив Печерський монастир. Відомо, що митрополит Іларіон сам був спочатку ченцем, він, як засвідчує джерело, «сам викопав собі печеру і там молився собі в тайні» [25,с.305]. Сюди на це місце, як наголошує літописець, як Бог йому указав, прийшов для поселення з одного із афонських монастирів пострижений святий Антоній. Він поселився в печері, викопаній Іларіоном і «почав жити тут, молячись Богу, харчуючись хлібом сухим і то через день і води в міру п'ючи, копаючи печеру, не даючи собі спокою, день і ніч в праці перебуваючи. І відомим став Антоній, і шанованим, і почали приходити до нього браття, і став він приймати їх і постригати, і зібралось біля нього 12 чоловік і викопали вони печеру, і церкву, і келії... і став він ігуменом. Так постав Печерський монастир» [25,с.306].

Християнські подвиги печерських ченців мали великий вплив на все давньоукраїнське суспільство, все чернече братство. Укріпившись в Русі-Україні, ченці пішли з християнською місією до фіно-угрських народів, які українські князі почали консолідувати політично в Суздальсько-Володимирську Русь. Джерела наголошують, що християнізація фіно-угорських народів проходила в XI-XII столітті і мала великий успіх. У XIII столітті ці народи вважали себе уже русичами-християнами [17,с.57-61].

Як відомо, печерський монах Леонтій, ставши єпископом Ростовським, зумів християнізувати фіно-угрські племена чудь і мерю. Цього не змогли зробити жоден з його попередників [36,с.289-340].

Таким чином, Києво-Печерська Лавра була не тільки центром чернечого життя, але й місіонерства, а також духовної освіти, книговидання і літописання. З перших днів існування монастиря в ньому виникає монастирська бібліотека. Як наголошує Печерський Патерик, монастир мав багато слов'янських, грецьких і візантійських книг [21,с.211].

Джерела також засвідчують, що в українській державі в X-XIII століттях активно функціонувало 68 монастирів, дві третини з яких були побудовані князями, боярами, багатими міщанами [19,с.257-265].

Безсумнівно, монастирі були великими власниками земель, сіл, лісів. Стосовно монастирського землеволодіння сьогодні нам відомо багато наукових праць [14,с.226-230].

Та головне тут в тому, що монастирі використовували свої прибутки для проведення місіонерських походів з метою хрещення язичників, а також для задоволення своїх як побутових, так і культових потреб, зокрема, побудови церков, монастирів на нових, щойно хрещених землях [37,с.10-22].

Як бачимо, чернецтво зіграло величезну роль в утвердженні та поширенні християнства в Русі-Україні у X-XIV століттях [15,с.96-100; с.103-107; с.205-212; с.219-228; с.194-201; с.201-210; с.89-93,с.469-478; с.16-22; с.93-98].

Слід наголосити, що медицина стародавньої Русі-України, яка ще досі мало вивчена, була заснована на традиції язичницької лікувальної практики, надбання якої широко використовувались у медицині давньоукраїнської держави в християнський час монахами-лікарями. Скупі факти, які дійшли до нас із візантійських та арабських хронік про монахів-лікарів, священників-лікарів, слов'янських знахарів, ворожбитів, волхвів, що «виганяли хвороби з людей», варті ретельного вивчення [28, с.23-30, с.129-146, с.234-238].

Конкретніше про християнську медицину взагалі та медичні заклади в Русі-Україні джерела розповідають з кінця X – початку XI століття [15,с.96-100; с.103-107; с.205-212; с.219-228; с.194-201; с.201-210; с.89-93,с.469-478; с.16-22; с.93-98].

Однак першими лікарями в язичницькій Русі-Україні були волхви, у християнський час їх місце зайняли лікарі-ченці. Їх лікарські здібності, методи лікування досі не аналізувались. Недостатньо вивчалися і перші медичні заклади, як язичницькі, так і християнські, які були сконцентровані біля капищ, релігійних центрів язичників і в християнських монастирях у X столітті, оскільки ними були накопичені глибокі знання в галузі лікування людей [23,с.106].

Із свідчень джерел нам стає відомо, що першими засновниками лікувальних закладів в Русі-Україні були візантійські ченці, які ще в X-XI століттях використовували надбання римських, візантійських та західноєвропейських лікарів для надання лікарської допомоги населенню Русі-України. Вони першими облаштовували медичні заклади за зразком візантійської медичної системи

[35,с.8]. Характерно, що власне в цей час ченці-християни переклали на давньоукраїнську мову латинські та грецькі медичні книги [15,с.96-100; с.103-107; с.205-212; с.219-228; с.194-201; с.201-210; с.89-93,с.469-478; с.16-22; с.93-98].

Слід наголосити, що ще задовго до проникнення в Русь-Україну візантійської медицини, тут активно функціонувала народна медицина, засади якої передавались із покоління в покоління. До християнської епохи вона була основною лікувальною структурою в язичницькій Русі-Україні. Лікарями були представники язичницького культу - волхви [33,с.165-173].

З прийняттям християнства язичницькі лікарі були замінені християнськими. Однак, язичницька система лікування ще довгі століття функціонувала на рівні з християнською, оскільки її методи були перейняті християнською медициною - молитви, лікування травами, відварами, настоянками та інше. Як бачимо, на самому початку X століття медики-ченці з лікувальною метою використовували досвід язичницької медицини [15,с.96-100; с.103-107; с.205-212; с.219-228; с.194-201; с.201-210; с.89-93,с.469-478; с.16-22; с.93-98].

Язичницькі волхви, які якраз і були лікарями в стародавній Русі-Україні, володіли величезними медичними надбаннями, які накопичували протягом багатьох віків. Вони знали цілющі властивості трав та виготовлених настоїв й відварів. Ці знання були результатом багатівікових спостережень.

Отже, упродовж століть волхви-лікарі вважались в давньоукраїнському суспільстві авторитетними лікарями. До них за медичною допомогою звертались не тільки прості люди, але й панівні верстви суспільства: торгово-ремісничі знать, бояри, князі. Так, у літописі середини XI століття знаходимо, що «князь Всеслав був народжений матір'ю за допомогою волхвів» [25,с.104]. Християнські священики X-XI століття наголошують, що «русичі своїх хворих дітей та родичів відводили до волхвів, а не до священиків і не в монастирі» [25,с.105]. Так, у Лаврентіївському літописі 1071 року записано, що «воевода Ян суворо засуджував волхва за погане лікування» [26,с.279].

«Повість минулих літ» 1071 року дуже стурбована, що лікування не ведеться християнами-ченцями і що в зв'язку з цим таке християнське лікування «затруднюється», оскільки багато «волхвують жінки чарами і отравою і другими бісовими знаяддями» [25,с.105]. На думку російського дослідника М.Б. Мирського, медицина язичницької Русі-Україні сконцентрувала всі кращі лікувальні традиції, які розвивались на цих територіях ще з первісно-общинного ладу [23,с.107].

Про стародавні методи язичницького лікування в Русі-Україні нам розповідає в своїй «Записці» арабський мандрівник Ахмед Ібн-Фадлан, який в 20-х роках X століття відвідав Русь. «Коли один із них захворіє, то вони розбивають йому намет на віддалі від них, кидають його туди і кладуть з ним хліб і воду, та не наближуються до нього і не говорять з ним, навіть не провідують його в час його хвороби, особливо коли він бідний, або невільник. Якщо він виздоровів і вставав, то повертався до них, якщо помирав, то вони його спалювали» [11,с.96-98].

Другий арабський письменник Ахмед Ібн-Даст в «Книзі дорогоцінних скарбів», яку він написав у 30-х роках X століття наголошує: «Є у них знахарі, які навіть повелівають царю, як буцімто вони володарі у русів. Трапляється так, що вони повелівають приносити в жертву «Творцю їх», що їм подумается: жінок, чоловіків, коней. А коли вони повелівають (волхви-знахарі) – не виконати наказу не можна ніяким чином» [11,с.96,с.296].

З цього приводу радянський вчений М.С. Державін писав: «Язичницька медицина, язичницькі стародавні знання, особливо у питанні збереження здоров'я і лікування хвороб досить довго не виходили із народної пам'яті і передавались із покоління в покоління. Волхви використовували магічну силу трав, збираючи їх, блукаючи полями і лісами. Вони навчились заліковувати рани, кровотечі, виліковувати від укусів змій, собак...» [12,с.157-158].

В XI столітті з утвердженням християнства розгорнута монастирська система стала не тільки релігійною підструктурою церкви в кожному місті, але й лікувально-оздоровчою системою, яка базувалася на кращих традиціях, в першу чергу, візантійської медицини [5,с.123-128].

Як засвідчує літописець, в X столітті ігумен Києво-Печерського монастиря Феодосій побудував при монастирі лікарню на зразок таких, які існували в Візантії. В церковних рукописах згадуються лікарні, які після Феодосія-Печерського почали поширюватися в усій Русі-Україні [24,с.42].

Це ж джерело дає характеристику хворих, які лікувались в лікарні Києво-Печерського монастиря. Фактично, ті, що знаходились в лікарні, були тяжко хворі. Їх, як засвідчують джерела, приносили в монастир. Характерно, що функціонування цієї лікарні було узаконено великокнязівською владою і для її діяльності виділялись певні кошти [20,с.181].

Перша літописна згадка про монастирські лікарні відноситься до епохи князювання Володимира Святославовича. Він з митрополитом Леоном встановив податок на користь «бідних, сиріт,

хворих...». Це, як засвідчують знавці податкової системи феодальної Русі-України, були великі гроші. У «Статуті світлого князя Володимира, що охрестив Руську землю» говорилось не тільки про бани, але й про лікарні, які здавна займали велике значення в житті народу, вони «монастыри и бани их и больницы и врачи их», наголошується в Йосафатівській редакції літопису, потрібні людям [26,с.84].

У «Статуті Володимира», який зберігся в Новгороді і датується кінцем XIII століття, наголошено на високому статусі «церковних людей, лічців хвороб в монастирських лікарнях». Таким чином, монастирська лікарня, як бачимо з джерел, знаходилася під управою «лічця» – лікаря-ченця. Це підтверджує нам «Степенна Книга». Великий князь Володимир Святий наділив 10-тою частиною своїх доходів церковних людей і серед них «лічці, монастирські лікарні, які не підчинені ні князю, ні боярам, ні суддям...» [26,с.118-119].

У «Смоленській грамоті», яка подає «Статут Володимира Святого» у розширеному вигляді, наголошено, що лічці, які рятують людей чудесним зціленням, сьогодні є під захистом церкви [37,с.90-94].

Як засвідчують джерела, християнські лікарні в XI столітті стають невід'ємною частиною монастирського життя. У будівництві монастирів передбачається і будівництво лікарняного комплексу. Так, Никонівський літопис розповідає, що митрополит київський Єфрем в 1091 році заклав багато церковних будівель, зокрема, було виділено приміщення для лікарні, в якому лікували хворих, і приміщення для проживання лікарів. Свою діяльність з будівництва лікарень він поширив на всю Русь, в міста та містечка, як наголошував літописець «се же не бысть прежде в Руси» [26,с.116].

Слід відзначити, що побудовані митрополитом Єфремом лікарні лікували людей безкоштовно. Усі лікарі мали своїх учнів [15,с.96-100; с.103-107; с.205-212; с.219-228; с.194-201; с.201-210; с.89-93,с.469-478; с.16-22; с.93-98].

Зрозуміло, що монастирські лікарні були медичними закладами, діяльність яких як фінансово, так і політично підтримувалась політичною владою стародавньої Русі-України. Характерно, що уже «Повість минулих літ» наголошує, що у князя Володимира Святославовича був свій лікар Іоан Смер, родом полочанин, який з його волі навчався мистецтву лікарському в Паннонії, Сербії, Болгарії, Мізії, Візантії, Єгипті. Власне його і можна вважати першим фаховим лікарем в стародавній Русі-Україні [29,с.164].

В подальшому джерела засвідчують практичну лікарську діяльність лікарів-ченців Києво-Печерського монастиря, таких, як Антоній (983-1073 рр.) і Агапіт (?-1095 рр.), які лікували людей з застосуванням всіх наявних в той час європейських, насамперед, візантійських медичних знань. Медичні досягнення і знання передавалися із покоління в покоління. Так, із джерел нам відомо, що Агапіт був учнем Антонія. Він сам виготовляв хворим ліки і перебував під час лікування невідступно біля хворих. Як засвідчують джерела, він у Києві користувався «репутацією хорошого лікаря». Власне вінвилікував князя Володимира Мономаха, який захворів у Чернігові, однак, не прийняв від нього багатих дарів [9,с.203].

Приблизно в цей час у Києві відомим своїм вміннямвиліковувати людей був лікар Петро Сіріянин, який спочатку практикував при особі князя Святослава Чернігівського, а опісля перейшов у Печерський монастир. Він лікував зіллям івиліковував ним багато людей та князів. Його лікування рятувало щодень по троє людей [24,с.83-85]. Коли ігуменом Києво-Печерського монастиря був Феодосій, в монастирі був «лічебником» Дем'ян, який «лікував дітей молитвами та спеціальними мазями і так хворобивиліковував...» [25,с.126].

У цей же час лікарською діяльністю в Києво-Печерському монастирі займався чернець-художник Аліпій, який за допомогою виготовлених ним фарбвиліковував проказу і шкірні хвороби, а також гнійні рани. Все це він доповнював молитвою, і таким чином хвороби від людей відходили [25,с.126].

Джерела XI століття подають нам свідчення про проведення «хірургічних операцій». Зокрема, «Руська правда», складена за часів князювання Ярослава Володимировича, подає дані, що за нанесення рани мечем і їївилікування треба платити 1 гривню, завиліковування рани лікарем треба платити 3 гривні. Від 1 до 3 гривень передбачалась плата за лікування лікаря [27,с.3].

Була також встановлена і нормативна кваліфікація для самого лікаря. Так, в «Изборнике Святослава» (XI ст.) сказано: «Лікар повинен вміти надавати хірургічну допомогу. Він повинен вміти: розрізати шкіру, зашити шкіру, ампутувати, припалити рану, боротися з нагноєнням рани, провести хірургічну операцію, які в цей час уже проводились. Так, хірургічну операцію переніс князь Святослав, після чого й помер...» [26,с.107].

Зауважимо, що медицина в Русі-Україні була важливим аспектом в житті давньоукраїнського суспільства. Уже в язичницькі часи вона досягла високого професійного рівня [33,с.165-173], а в християнській час медицина до того ж вдосконалилась внаслідок суттєвих здобутків європейської медичної науки, зокрема візантійської [5,с.26-28].

У висновку нашого дослідження наголосимо, що проблеми становлення монастирів, чернецтва, християнської медицини та ченців-лікарів у стародавній Русі-Україні в X-XII століттях, є ще слабо досліджені і потребують подальшого аналізу та вивчення [15,с.96-100; с.103-107; с.205-212; с.219-228; с.194-201; с.201-210; с.89-93,с.469-478; с.16-22; с.93-98].

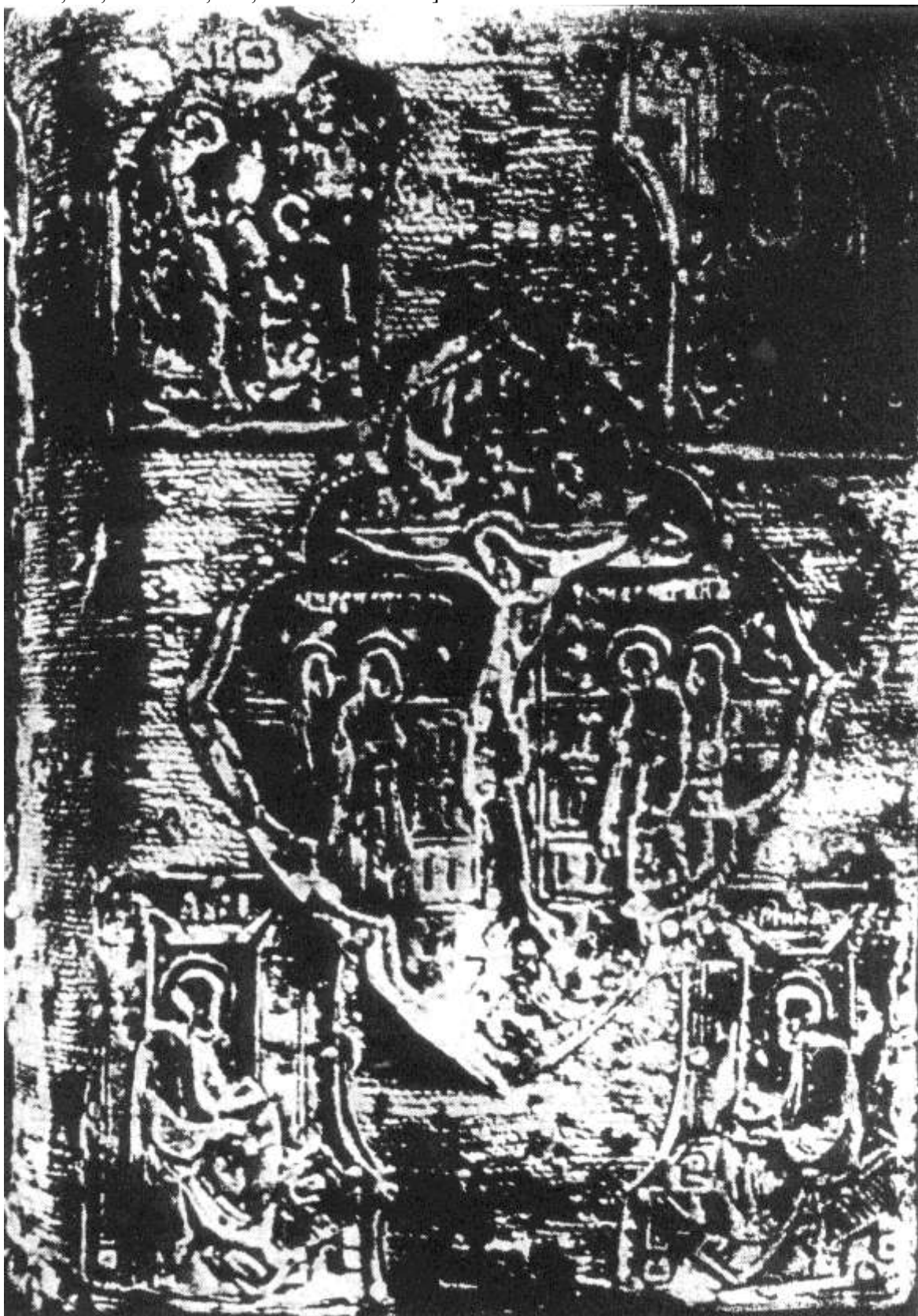
Список джерел та використаної літератури:

- 1.Артюх В.С. Ранне-христианский пещерный храм на Днестре. Международный симпозиум по искусственным пещерам. - Киев-Одесса,1998.
- Ідзьо Віктор. Зародження і становлення християнства на території Подністров'я та Посяння в III-XIII століттях. Наукове видання. - Івано-Франківськ «Сімик», 2014.
- 2.Артюх В.С. Звіт про роботу експедиції Дністер. - Львів, 1998.
- Ідзьо Віктор. Зародження і становлення християнства на території Подністров'я та Посяння в III-XIII століттях. Наукове видання. - Івано-Франківськ «Сімик», 2014.
- 3.Артюх Вадим, Ідзьо Віктор. Скельна культова пам'ятка «Монастир». Історія релігій в Україні. Праці X Міжнародної наукової конференції. - Львів, 2000.
- Ідзьо Віктор. Зародження і становлення християнства на території Подністров'я та Посяння в III-XIII століттях. Наукове видання. – Івано-Франківськ “Сімик”,2014р.
- 4.Бандрівський М. Схимницькі печери-келії на Рогатинщині. Скелі і печери в історії та культурі стародавнього населення України. - Львів,1995.
- 5.Брайчевський М.Ю. Утвердження християнства на Русі. - К.,1988.
- 6.Вилинский С.Г. Сказание черноризца Храбра о письменах славянских. - Одесса,1901.
- 7.Винокур І., Горишний П. Бакота. – Кам'янець-Подільський, 1994.
- 8.Винокур І.С. Історія та культура черняхівських племен II-V століть нашої ери. - К.,1972.
- 9.Владимирский П.В. Ещё о происхождении и содержании Патерика Печерского. - Киев,1900.
- 10.Войнаровський В. Християнство і порушені поховання черняхівської культури. Тези повідомлень V Міжнародного круглого столу з історії релігії в Україні. - Львів,1995. - Т.І.
- Ідзьо Віктор. Зародження і становлення християнства на території Подністров'я та Посяння в III-XIII століттях. Наукове видання. - Івано-Франківськ «Сімик», 2014.
- 11.Гаркави А.Я. Сказания мусульманских писателей о славянах и русах. - Спб., 1870.
- 12.Державин Н.С. Славяне в древности. - М., 1945.
- 13.Энциклопедический словарь Бронгауза и Эфрона. - Т.ХІХ. - П/Т. - № 38.
- 14.Ідзьо В.С. Церковна організація України-Руси в XIII столітті. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2000. -Т.І.
- 15.Ідзьо В.С. Становлення монастирів та монашества в Україні-Руси в X-XIII століттях. Науковий Вісник Українського Університету. - М.,2002. - Т.ІІ.
- Ідзьо В.С. Християнська медицина та монахи-лікарі стародавньої України-Руси (X-XII ст.). Науковий Вісник Українського Університету. – М.,2002.
- Ідзьо Віктор. Християнська медицина та монахи-лікарі стародавньої України-Руси (X-XII ст.). Історія України. - Львів «ПП Бодлак», 2003.
- Ідзьо Віктор. Становлення монастирів і монашества в Україні-Руси в X-XIII ст. Історія України. - Львів «ПП.Бодлак», 2003.
- Ідзьо Віктор. Становлення монастирів і монашества в Україні-Руси в X-XIII ст. В кн.: «Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні». - Львів «Ліга-Прес», 2007.
- Ідзьо Віктор. Християнська медицина та монахи-лікарі стародавньої України-Руси (X-XII ст.). В кн.: «Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні». - Львів «Ліга-Прес», 2007.
- Ідзьо Віктор. Становлення монастирів, чернецтва, християнської медицини та ченців-лікарів у стародавній Україні-Руси в X-XIII століттях. Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2007 рік. - Львів «Логос», 2007. - Книга І.
- Ідзьо Віктор. Становлення монастирів, чернецтва, християнської медицини та ченців-лікарів у стародавній Україні-Руси в X-XIII століттях. - Українознавець. - Львів, 2007. - Ч. V.
- Ідзьо В. Українська держава в IX-XIII століттях. - Вид.2. - Львів «Сполом», 2010.
- 16.Ідзьо В.С. Релігійні напрямки в кристалізації християнства в Україні-Руси в останній чверті X-го і до кінця XIII століття. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001. - Т.І.
- 17.Ідзьо В.С. Фіно-Угри та Київська Русь в VI-X століттях (До питання етнотворення російського народу та взаємовідносин українців та росіян в стародавні часи). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001. - Т.І.
- 18.Ідзьо В.С. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004.

19. Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ «Нова зоря», 1999.
20. Києво-Печерський Патерик. - Київ, 1930.
21. Києво-Печерський патерик. В кн: Памятники дитературы Древней Руси XII в. - М., 1980.
22. Мельник Е.Н. Следы мегалитических сооружений в некоторых местностях Южной России. Труды VI Археологического съезда. - Одесса, 1886.
23. Мирский М.Б. Медицина в средние века на Руси. Вопросы Истории. - М., 2000. - №11-12.
24. Патерик Киевского Печерского монастыря. - Спб., 1911.
25. Повесть Временных лет. - М., - Л., 1950. - Ч.1.
26. Полное собрание русских летописей. - Спб., 1853. - Т.2.; Спб., 1862. - Т.2. - Т.6.
27. Правда русская, или законы великих князей Ярослава Владимировича и Владимира Всеволодовича Мономаха. - Спб., 1799.
28. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. - М., 1981.
29. Рихтер В.М. История медицины в России. - М., 1814. - Ч.1.
30. Слово о Законе и Благодати Илариона, митрополита Киевского. Богословские труды. - М., 1987.
31. Тимошук Б.О. Язичницькі святилища Галицької Русі. Історико-Філологічний Вісник Українського Інституту. - М., 1997. - Т.1.
32. Б.Тимошук. Двоєвір'я в стародавній Русі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1998. - №1.
33. Тимошук Б.А. Языческое жречество Древней Руси (по материалам городищ-святилищ). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001. - Т.1.
34. Феофан, єпископ. Письма о христианской жизни. - М., 1908.
35. Флоринский В.М. Русские простонародные лечебники и травники. - Казань, 1880.
- Ідзьо Віктор. Зародження і становлення християнства на території Подністров'я та Посяння в III-XIII століттях. Наукове видання. - Івано-Франківськ «Сімік», 2014.
36. Шахматов. А.А. Разыскания о древнейших русских летописных сводах. - Спб., 1908.
37. Щапов Я.Н. Государство и церковь Древней Руси X-XIII вв. - М., 1989.

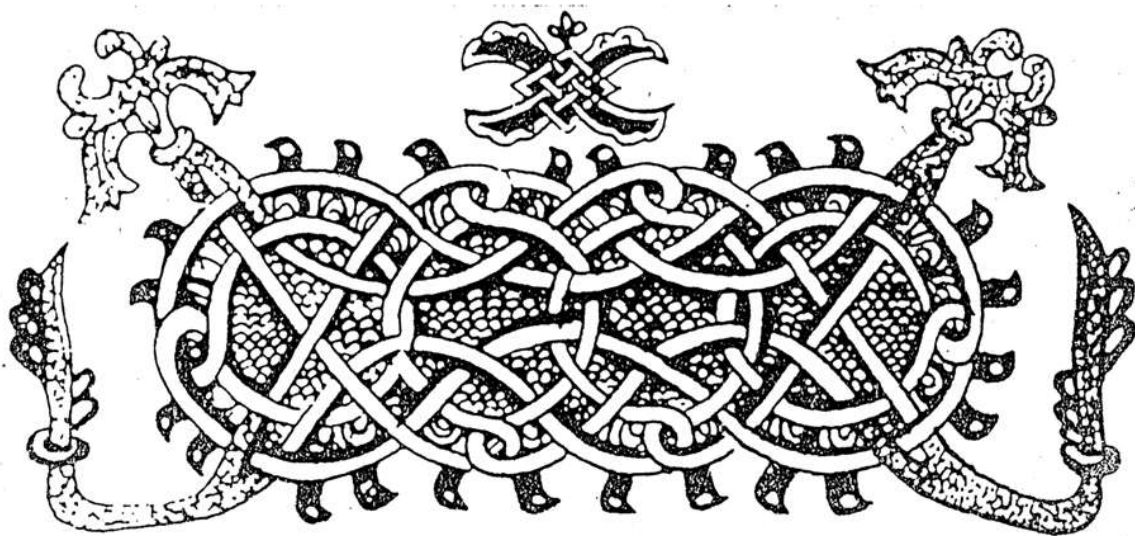
Галицьке Євангеліє як релігійна, мовна, літературна, історична пам'ятка стародавньої Русі-України XII століття

Галицьке Євангеліє являється визначною достовірною історичною, культурно-релігійною, літературною та мовною пам'яткою Русі-України. Галицьке Євангеліє має розмір 23x16 см., його обсяг 260 аркушів. Оправа - дошка, обтягнута м'якою шкірою [5, с.62 - 65; с.710 - 714; с.48-51; с.228 - 231; с.12-17; с.6; с.212-216; с.1; с.97-101; с.60-62].

Мал. 1. Оклад Галицького Євангелія 1144 року.

Текст написано на пергаменті. На кожному аркуші 24 рядки тексту, який розташовано в один стовпець, лише на аркушах 1-3 – в два стовпці [5, с.62 - 65; с.710 - 714; с.48-51; с.228 - 231; с.12-17; с.6; с.212-216; с.1; с.97-101; с.60-62].

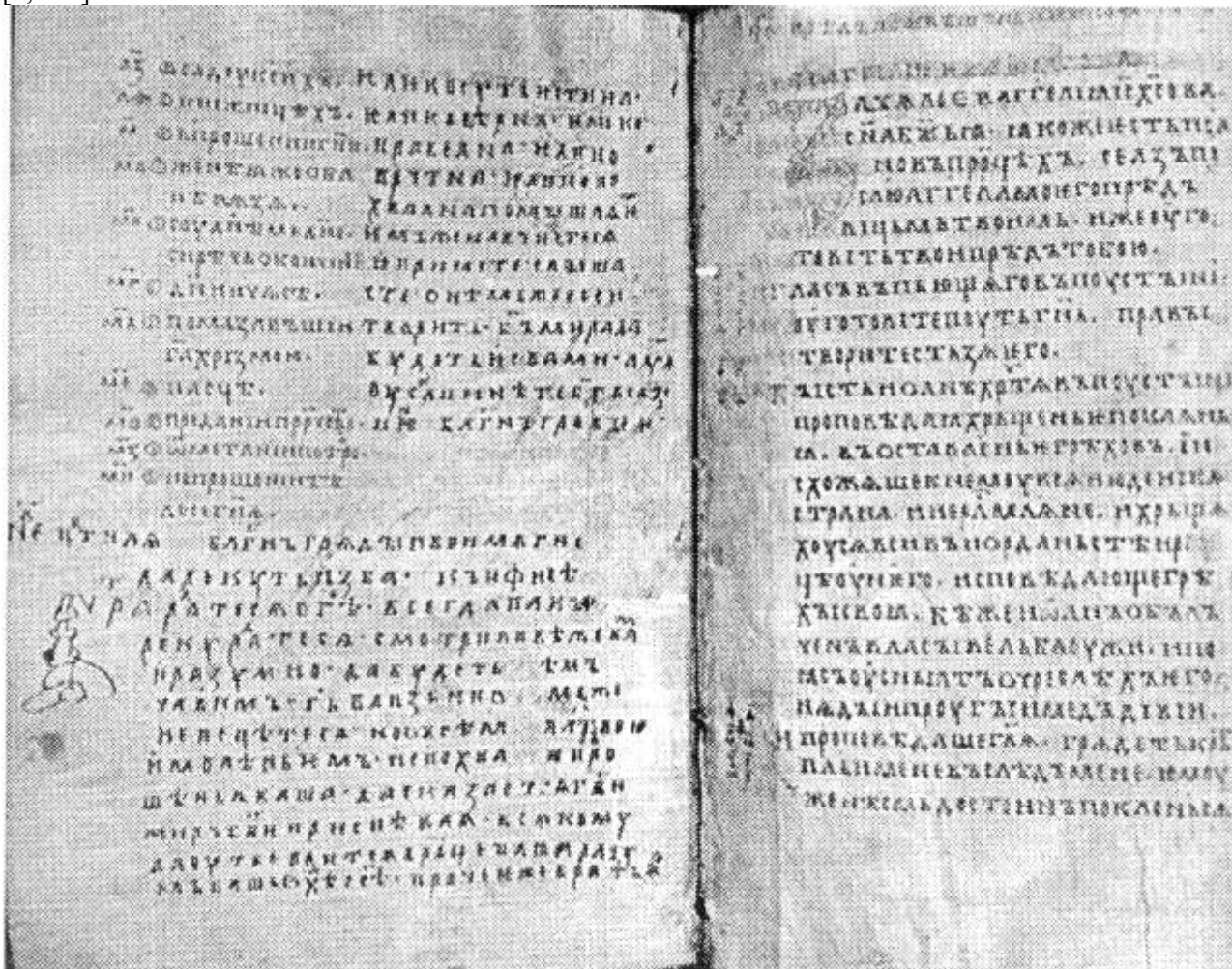

ЕЖЕ ФНИГНАГО ЕУАНГІВЫ:

СВѢСНОУ АЦІИЛАСА. БОТЪШИ ПЕТРОВЪ.	А
ВМА, Н, ВЛОУ, Ф ОИЦЪ ВШН СОРАЗАІЧНЫ.	Б
НЕДА. ВМА, Ф ВЛОУ, ГОЦСІГАЖЕНЪ. ВМА,	В
С. ВЛОУ, ВІОРАСЛАБЛЕННЪ. М, ГІ. ЛОУ, ГІШ	Г
З ОЛЕВІИ МЫТАРН. М, ДІ. НЛОУ ДІОНМА	Д
ФІСОУХА РАКА. М. КА. У, Н ОИЗВРАНИ,	Е
ВІ, АПЛЪ М, ФІ ВУ, СІОСЪ МЕНИ ПРИТЧА.	Ж
М, НА. ВЛУ, НВ ОЗАПРЪЩЕННВОДАМЪ.	З
М, ДІ ВУ, НГ ОЛЕТЕШНЪ. М, ВІ. ЛОУ, НА.	И
ОДЪ ЦІЕРНАРХІСУ НАГО ГОВЪ. ВМА, ЕІ. У, КІ.	І
ОМЪ РОВОТОЧНВЪ. М, СІ ВЛОУЦЪ, КС.	І

Мал. 2. Перша сторінка Галицького Євангелія 1144 року.

Що стосується письма, то Галицьке Євангеліє виконане прямим уставом гарного чіткого малюнку, який є не дуже щільний. Висота літер 3 міліметри. Характерні накреслення: у літери Ъ – коромисло широке, праве плече довше за ліве, розміщене майже на рівні верхньої лінії рядка, щогла ледь виступає за цю лінію. Перемичка у літери М не провисає за рядок, щогли трохи нахилені вгору до середини; перетинка в ІС – на середині літери; в и – трохи вище середини; перетинка в И – розміщена трохи вище середини літери, в Н – іде від верхньої частини лівої до низу правої щогли, на зразок латинської N; літера Ч написана у вигляді чаші, симетрично розміщеної на прямій ніжці; Ж – досить широке, розлоге, діагональні лінії перехрещуються на вертикальній щоглі трохи вище її середини. Дослідник Я. Ісаєвич вважає, що Галицьке Євангеліє 1144 року написано сербохорватською мовою [1, с.95].

Мал. 3. Розворот з середини сторінок Галицького Євангелія 1144 року.

Галицьке Євангеліє має дві вставки. На аркуші 229 – рамка П-подібної форми, плетена, розфарбована чотирма кольорами: темно-коричневим, синім, жовтим і червоним. На аркуші 242 – прямокутна рамка, в яку вписані три кола, заповнені стилізованими рослинними мотивами; кольори ті ж самі за винятком червоного [5, с.62 - 65; с.710 - 714; с.48-51; с.228 - 231; с.12-17; с.6; с.212-216; с.1; с.97-101; с.60-62].

В тексті Галицького Євангелія на аркушах 3, 69, 112 і 180 чотири великі рукописні ініціали візантійського типу, виконані кіноварним контуром і розмальовані жовтою та зеленою фарбами. Є багато дрібних ініціалів, виконаних цинобром на аркушах 1-228, або з додаванням синьої фарби, як це на аркушах 229-256. На аркуші 260 закінчення у вигляді невеличкої плетеної смужки. На звороті цього аркуша – кіноварний рисунок грифона.

Галицьке Євангеліє 1144 року складається зі змісту, чотирьох євангелій, синаксара – аркуші 229-240, місяцеслова – аркуші 242-256, євангельських читань на особливі випадки – аркуші 257-260.

Що стосується мови, то Галицьке Євангеліє має свої особливості. Основу його складають слова, характерні для Руси-України X-XII століть, чи давньоукраїнські слова. Особливості сполучень літер: «жч», «шч» та «жд» як, наприклад, слова: «дждь», «дждчить», «рждчь», «дошч» пртаманні сербохорватській мові. Також вживається «уо» замість «въ» – «уопрашаю». Також у Галицькому Євангелії

є властиві тільки його мові написання закінчень слів: «ле», «ью», «ли», «ию», «или», після «ц» постійно пишеться «а» – «отца» (аркуші 47, 73, 122, 127 та інші), «слепца» – аркуші 107, 226 та інші. Після «ч» також пишеться «а» – «чаша», «чашю», «хр» пишеться часто замість «кр» – «хрестити», «хреститель», «хрещень» та інші [5, с.62 - 65; с.710 - 714; с.48-51; с.228 - 231; с.12-17; с.6; с.212-216; с.1; с.97-101; с.60-62].

В Галицькому Євангелії є приписки. Так на аркуші 228 внизу запис переписувача: «В лето SXHB (тобто 6652 або 1144) написаша са книги Н (Наличі), 50 дньи октября, а скончашаса в 9 ноабра» [5, с.62 - 65; с.710 - 714; с.48-51; с.228 - 231; с.12-17; с.6; с.212-216; с.1; с.97-101; с.60-62].

Є ряд пізніших записів. Так на аркуші 111 уставом XIV століття: «...от своєа пазухы не повинны никому жек где им бог дасть лжати где моя рука положить тому бога молити за здорове Якова Артииья Иваана Львоньтя, Ходора Домьны Мр (?) Хотимье Савы Ильъ Григорья Натальъ...» [4,с.222-229].

На аркуші 228 скорописом XVI століття написано: «В лето 7083 а от рождества Христова 1576 месяца июня 12-я Гедеон Балабан епископ Галицкии Львовский и Каменца Подольского в сее время наехал на столец еписки на Крылос и застал при церкви столецной сие книги евангелие напристольное тетр. Оно же свидетельствуется положено быти 800 лет давних» [5, с.62 - 65; с.710 - 714; с.48-51; с.228 - 231; с.12-17; с.6; с.212-216; с.1; с.97-101; с.60-62].

На тому ж аркуші є запис півуставом XVII століття: «Лето 7187, а от рождества Христова 1679 ноябрия 28, на знаменах аз смененный Дософфеи архиепископ и митрополит Сучавский и всея Молдавии иекзарх Плагион и местодържитель Севастийского да отслется сие святое евангелие на свое место на Крылос бо яко мы же сведители 6652 бяше тогда от създания егда написася уже суть минули 535 лет греческаго же царства 2-го лета Иоана Комнина Константиноградскаго».

На обклейці верхньої дошки оправи кіноварний запис власника рукопису XVII століття: «Евангелие на пергамине справщика иеромонаха Тимофеа а как писана тому 555 лет по 207 год». Поряд ще іншим почерком, також XVII століття: «а в книгохранительную палату в прием написана в 207 году» [5, с.62 - 65; с.710 - 714; с.48-51; с.228 - 231; с.12-17; с.6; с.212-216; с.1; с.97-101; с.60-62].

На аркушах 3-29 тією ж рукою: «Сия книга евангелие справщика иеромонаха Тимофея взята на печатной двор после его смерти в 207 году со иными его Тимофеевыми греческими книгами».

Є ще декілька дрібних приписок, у тому числі латинською та польською мовами XVII-XVIII століть. Наведені приписки дають можливість реконструювати історію Галицького Євангелія, виданого в Крилосі у 1144 році [5, с.62 - 65; с.710 - 714; с.48-51; с.228 - 231; с.12-17; с.6; с.212-216; с.1; с.97-101; с.60-62].

Так записи стверджують, що Галицьке Євангеліє було виявлено у 1576 році львівським єпископом Гедеоном Балабаном у церкві Крилоса (тепер село Крилос Галицького району Івано-Франківської області України).

У 1679 році новим власником Галицького Євангелія стає молдавський митрополит Досифей, направляючись до Москви він мав намір повернути Галицьке Євангеліє «на свое место на Крылос». У Москві митрополит Досифей передав Галицьке Євангеліє на реставрацію чи з метою переписати московському ієромонаху Тимофію, справщику «Печатного двору», який через тривалість друкування так і не віддав Галицьке Євангеліє його попередньому власнику. Після смерті Тимофія в 1699 році Євангеліє було передано в бібліотеку московського Печатного двору.

В 1788 році Галицьке Євангеліє стало власністю Синодальної бібліотеки.

Як засвідчує відомча книга Синодального управління в розпорядженні бібліотеки в XIX-XX століттях окрім Ізборніка Святослава 1073 року та інших стародавніх книг було і Галицьке Євангеліє 1144 року [5, с.62 - 65; с.710 - 714; с.48-51; с.228 - 231; с.12-17; с.6; с.212-216; с.1; с.97-101; с.60-62].

Синодальна бібліотека Московського Патріархату (РПЦ) була ліквідована Радянською владою в 1918 році. Як засвідчують радянські джерела, всі цінні книги бібліотеки, в тому числі і Галицьке Євангеліє 1144 року, з 1920 року знаходяться в Московському Державному історичному музеї. Оригінал Галицького Євангелія 1144 року Московським Державним історичним музеєм не видається [5, с.62 - 65; с.710 - 714; с.48-51; с.228 - 231; с.12-17; с.6; с.212-216; с.1; с.97-101; с.60-62].

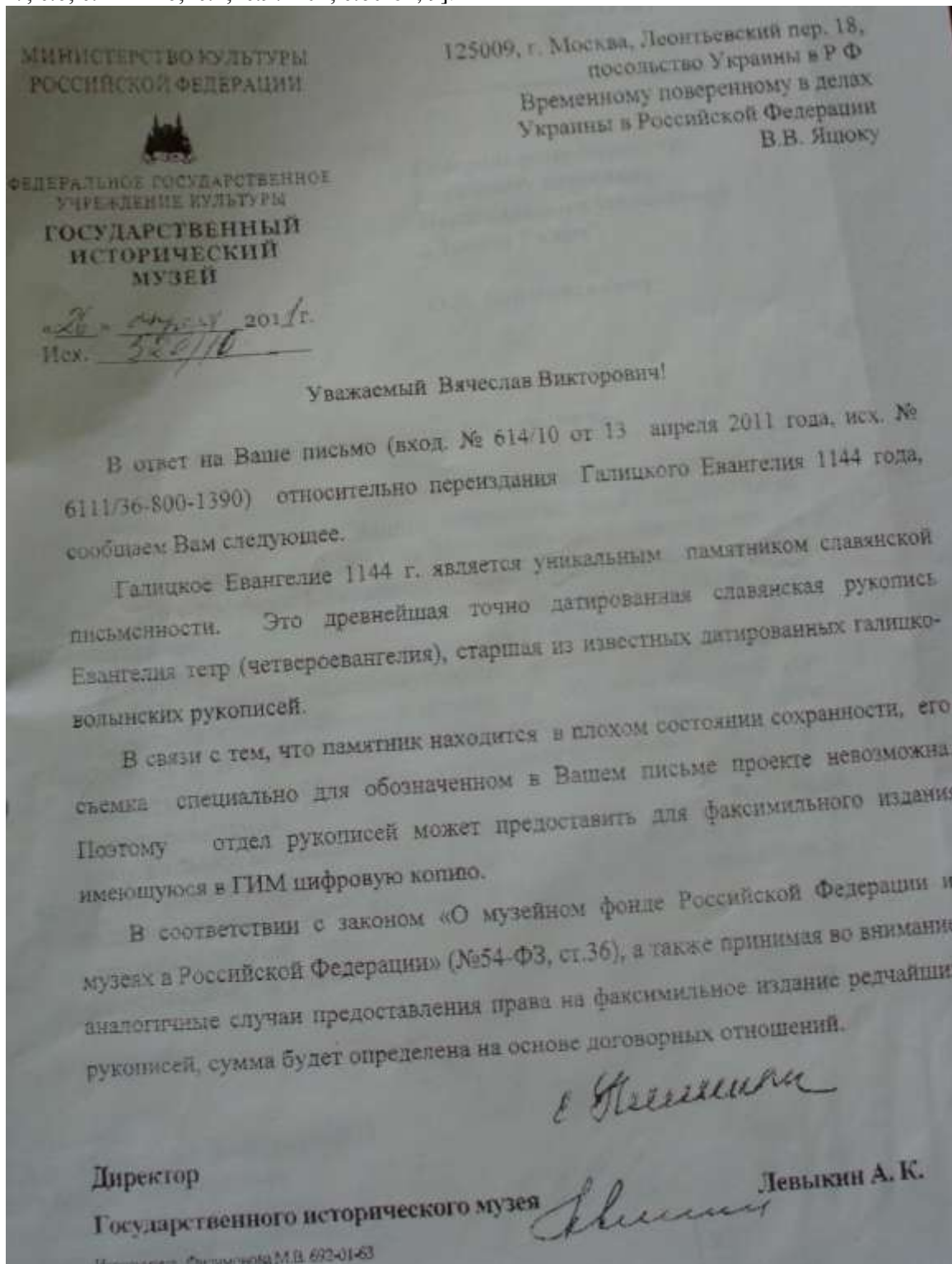
Оглядове вивчення Галицького Євангелія розпочав М. Карамзін, який у своїй “Історії держави Російської” дав коротку характеристику письма Галицького Євангелія та опублікував уривок тексту [6,с.494-496].

У 1822-1823 роках тексти Євангелія обговорювали в переписці О.Х. Востоков та К.Ф. Калайдович [8,с.44-45]. Вони проаналізували опубліковані уривки письма Галицького Євангелія, порівняли їх з болгарським стародруками [7,с.28, с.30, с.104-105].

У радянський час Галицьке Євангеліє знаходилось у «спецхрані» і майже не вивчалось [5, с.62 - 65; с.710 - 714; с.48-51; с.228 - 231; с.12-17; с.6; с.212-216; с.1; с.97-101; с.60-62].

У висновку слід наголосити, що Галицьке Євангеліє є одним з найстародавніших достовірних пам'яток історії і культури українського народу, яка з 1144 року не перевидавалась і досліджувалась лише фрагментарно російськими та радянськими вченими [3, с.145, с.203].

Таку ситуацію слід негайно виправляти і вводити у науковий обіг цей рідкісний пам'ятник історії та культури стародавньої Русі-України XII століття [5, с.62 - 65; с.710 - 714; с.48-51; с.228 - 231; с.12-17; с.6; с.212-216; с.1; с.97-101; с.60-62; 9].

Мал. 4. Зразок документу стосовно перевидання Галицького Євангелія 1144 року.

Ми маємо надію, що за клопотанням Української держави до влади Російської Федерації, Галицьке Євангеліє може бути видане зі сховища з метою факсимільного передруку, що надасть можливість його подальшого дослідження [2, с.137-138; с.4; 9].

Список використаних джерел та літератури:

1. Исаевич Я.Д. Культура Галицко-Волынской Руси. - М., 1973. - №1.
 2. Ідзьо Віктор. Галицьке Євангеліє. 1144-2004рр. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - Москва, 2004. - Т.Х.
 3. Ідзьо Віктор. До проблеми вивчення Галицького Євангелія. Нова Зоря. - Івано - Франківськ, 23 квітня 2004р. - Число 17 (587).
 4. Ідзьо В. Галицька держава: процеси етнотворення та становлення (III-XII ст.). - Львів: Камула, 2005.
 5. Ідзьо В. Релігійна культура Європи та зародження, становлення і розвиток християнства на території України. - Львів: Ліга-Прес, 2007.
 6. Ідзьо В. Галицьке Євангеліє як мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Українознавець. - Львів, 2007. - Ч. V.
 7. Ідзьо Віктор. Галицьке Євангеліє як мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Науковий щорічник XVIII Міжнародної конференції «Історія релігій в Україні». - Львів «Логос», 2008. - Книга II.
 8. Ідзьо В.С. Галицьке євангеліє як релігійна, мовна літературна історична пам'ятка 1144 року. - Прикарпатський Вісник Наукового Товариства ім. Т.Шевченка «Слово». - Івано - Франківськ, 2008. - №3.
 9. Ідзьо Віктор. Галицьке Євангеліє як релігійна, мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Історико-релігійні та етнокультурні особливості Галицького регіону в загальноукраїнському контексті. Матеріали Міжнародної наукової конференції Галич. 14 - 15 травня 2010 року. Інформаційно-видавничий відділ Національного заповідника «Давній Галич». - Галич, 2010.
 10. Ідзьо Віктор. Галицьке Євангеліє як релігійна, мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Проблеми поетики. Збірник наукових праць. Інститут Філософії Київського національного університету ім. Т.Шевченка. - Київ, «Твім інтер». - Випуск 29. - Частина I., 2010.
 11. Ідзьо Віктор. Галицьке Євангеліє як релігійна, мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року. Пульс Ставропігії. - Газета громадської організації "Львівське Ставропігіївське Братство". - Львів, 25 грудня 2010р. - Ч.5-6.
 12. Ідзьо В.С., Побуцький С.О. Галицьке євангеліє 1144 року у контексті проблеми збереження та вивчення музейних пам'яток. Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. «Могилянські читання». Збірник наукових праць 2010р. - Київ, 2011.
 13. Ідзьо Віктор. Видання Галицького Євангелія - справа національної честі. Галичина. Громадсько-політична газета Івано-Франківської обл. - Івано - Франківськ, 16 липня 2011р. - №103.
 14. Ідзьо Віктор Святославович. Галицьке євангеліє як релігійна, мовна, літературна та історична пам'ятка. Трипільська Цивілізація. - Науково-практичний журнал. - Київ, 2012. - №2.
 15. Ідзьо Віктор. Галицьке Євангеліє. Віче. - Журнал Верховної Ради України. - Київ, листопад, 2012.
 16. Карамзин М. История государства Российского. - СПб, 1816. - Т.I.
 17. Калайдович К.Ф. Иоанн, экзарх Болгарский. - СПб, 1824.
 18. Переписка Востокова. СПб, 1873.
 19. http://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/bible/44739/.
- «Галицьке Євангеліє» отримає шанс повернутися в Галичину. Релігійно-інформаційної служби України.
- Міністру культури України отримав доручення посприяти поверненню "Галицького Євангелія" на Івано-Франківщину. Прес-служба голови Івано-Франківської ОДА. - Коломия "ВЕБ Портал. Публіцистика та аналіз", 2011-10-06; Президент пообіцяв повернути «Галицьке Євангеліє» в Галичину. Релігійно-інформаційної служби України.
- http://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/bible/44739/. 07.10.2011;
- На Івано-Франківщину може повернутися «Галицьке Євангеліє»
- http://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/bible/44739/. 06.10.2011.

Феодална війна в Русі-Україні. Галицький король Коломан I та процеси першої політико-релігійної унії Католицької Церкви з Православною в першій чверті XIII століття

Після трагічної смерті великого князя Романа розпочинається довгий сорокалітній період зтяжної боротьби за галицький великокнязівський стіл, відомості про яку, на жаль, дуже стисло нам подає автор Руського літопису XIII століття [7, с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

Певний хаос, плутанина, однак не змогли запанувати в добре улаштованій князем Романом великим у політичному і економічному розумінні - Русі-Україні. Із свідчень джерел ми знаємо, що в ході феодалної війни в Русі-Україні, в яку втрутилися і сусідні володарі, в одній складовій її частині, Галичині, стався нечуваний для тогочасного мислення давньоукраїнського суспільства факт: угорський король від'єднав Галичину від державної інфраструктури Русі-України і посадив у ній зі згоди галицького боярства, свого сина Коломана і проголосив його за участю і з дозволу папи римського Іннокентія III та галицького боярства - королем Галичини, а як наголошував літописець: «увесь наряд віддав галичанам», - боярам, тобто противникам державної єдності Русі-України. Це свідчить про те, що бояри мали велику силу в Русі-Україні і зокрема в Галичині [7, с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

Утворення Галицького королівства пов'язується з вокняжінням галицького боярина Володислава Кормильчича з волі угорського короля Андрія II в князюму Галичі. В той час угорський король Андрій II, у 1198 та 1199 роках з волі галицьких бояр, зокрема Володислава Кормильчича який признавав його своїм володарем, носив титул «короля Галичини». Однак він не мав часу контролювати Галичину, оскільки воював у власній країні з своїми вельможами, які боролись за обмеження королівської влади і збільшення влади великих угорських феодалів. В цей час Володислав Кормильчич настільки укріпився в Галичині, що зумів відбити військову агресію на Галичину не тільки руських князів, але й більш могутнішого краківського князя Лешка, що й застало останнього на дипломатичний хід проти володаря Галицької боярської республіки Володислава Кормильчича [4, с.40-75; с.123-147; с.141-145]. Як наголошує галицький літописець: "Не змігши прийняти Галича, Лешко краківський звертається листом до угорського короля Андрія: "Не гоже боярину князувати в Галичі. Та візьми но дочку мою за сина свого Коломана і посади їх в Галичі" [10, стб.729-731; с.161-167; с.130-142].

Як бачимо зміцнення боярина Володислава сильно налякало польського князя Лешка і застало останнього дипломатичним шляхом усунути боярське правління в Галичині. Причин наполягати на зміщенню Володислава в Галичині у польського князя було предостатньо. Із свідчення польських джерел нам стає відомо, що жителі Кракова теж повстали проти свого князя. Можна вважати, що наявність Галицької боярської республіки мало вплив на розвиток подій в Польщі, зокрема в Кракові, що може говорити факт виступу краківських вельмож проти князя Лешко. Власне вправне володарювання Володислава Кормильчича в Галичі застало краківського князя шукати швидкого виходу із важкого становища. І вихід був знайдений, і саме Лешко краківський всупереч політичним задумам та планам, привів до утворення нового центрально-європейського державного утворення – Галицького королівства. Сама пропозиція краківського князя по перетворенню стародавньої Хорватії, в епоху Русі-України, Галичини, в окреме європейське Галицьке королівство, дуже сподобалася угорському королю Андрію II, однак він розуміючи реалії Галицької боярської республіки, політичного домінування в Галичині «галицьких принців», «галицьких баронів» не поспішав заміняти добре влаштоване правління галицького боярина Володислава, оскільки в цей час його влада була слабкою, тому, що угорський король Андрій II сам боровся з аналогічного типу, як галицький боярин Володислав, угорськими вельможами, які бажали послаблення королівської влади в Угорщині [7, с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

Аналогічні процеси проходили і в Кракові, тому, польському князю Лешку, як наголошує сучасний український М.Ф. Котляр, довго прийшлося вести переговори, щоб переконати угорського короля Андрія II піти на таких «зухвалий перед усіми боярами та князями Галичини», крок, як утворення із однієї складової частини Русі-України, окремої Галицької держави, королівства [1, с.19-20]. Та жадоба бачити свого сина Коломана, новим незалежним володарем європейської країни, королем Галичини, і довгі переконання в цьому феодалної верхівки Польщі та Галичини усе це дозволило угорському королю Андрію II схилитися до угоди з краківським князем Лешко, та всією корпорацією галицьких бояр, згідно якої, боярин Володислав мав бути усунений від влади в Галичині, а його син угорський принц Коломан та польська княжна, дочка краківського князя Соломея стати відповідно першим королем та королевою, Галицького королівства, центрально-європейської держави, західно-католицького типу, з угорсько-польською династією на чолі, які б на

всі подальші віки титулувались своїми спадкоємцями - королями Галичини. Слід наголосити, що в подальшому, як і Коломан так і Соломея, про що засвідчують угорські та польські джерела, до самої смерті титулували себе «королівським титулом володарів Галичини» [6,с.455, с.596; с.130-142; с.161-167].

Мал. 1. Папа римський Іннокентій III.(Римський літопис).

Загалом формально обидва володарі ніби знову пеклися про Романовичів: малолітніх княжичів Данила та Василька, що дало останнім право зайняти Володимир, як компенсацію за Галичину, однак щодо вирішення долі останньої, то Романовичів тут немов би не існувало, вона без їх згоди була поділена на нараді в місті Спіші між Угорщиною та Польщею. При зустрічі угорського короля Андрія II і краківського князя Лешка у місті Спіші у 1214 році був укладений договір з багатьма пунктами і умовами. Ось головні із них: Трьох річну польську княжну Соломею було обвінчано з угорським королевичем Коломаном. Внаслідок цього шлюбу, який був благословлений папою

римським Іннокентієм III створювалось, Галицьке королівство, на чолі якого ставала угорсько-польська династія. План включення Галицького королівства в західно-європейський світ зайшов так далеко, що угорський король Андрій II, який був тісно зв'язаний з папським престолом, зокрема з папою Іннокентієм III, звернувся до голови Союзу католицьких держав з проханням доручити угорському, остригомському архієпископу Іоану «помазати» угорського принца Коломана на короля Галичини [6,с.455, с.596; с.130-142; с.161-167].

За це папі римському Іннокентію III було обіцяно включення Галицького королівства у лоно Союзу Католицьких держав і запровадження унії Галицької Церкви з Римською [6,с.455, с.596; с.130-142; с.161-167].

Оскільки Коломан, як князь у продовж 1214 року, князував у Галицькому князівстві за згодою галицьких бояр та народу, успішно проводив політичне та торгово-економічне зближення з Союзом католицьких держав, тому через рік його правління в Галичі, папа римський Іннокентій III погодився у зимі на Різдво Христове, 1215 року, помазати його на короля.

Як зазначає угорський літопис: «Остригомський архієпископ Іоаном, іменем папи римського Іннокентія III на Різдво Христове 1215 року, коронував галицького князя Коломана королем Галичини».

Мал. 2. Галицький король Коломан I. Мал. 3. Герб Галицького королівства.

Як компенсацію за утворення королівства Галицького, польський князь згідно угодою в місті Спіші, Лешко краківський отримав західну Галичину з її стародавнім центром Перемишлем. Окрім угоди Лешко краківський утримував захоплені раніше Забужські землі: «Берестя, Угровськ, Верещин, Стоп'є, Комів». Зважаючи на прихильну до Романовичів європейську громадську думку і загальне співчуття законним володарям Руси-України, союзники повернули малолітньому Данилу, місто Володимир, що стало важливим політичним актом у подальшому утвердженні Романовичів на Волині [7,с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

Український вчений М.С.Грушевський з цього приводу вважав, що хоча князь Лешко і король Андрій II забрали собі Галичину, однак змушені були зробити вигляд, що підтримують права княгині Анни на Волинське князівство і посадити у місті Володимирі, князя Данила [1,с.19-20].

Таким чином актом спішського договору Українська держава була розділена на ряд князівств, які опинилися під Галичина - угорським, Волинь - польським протекторатом. З однієї її ключової частини її розчленителі взагалі утворили незалежну Галицьку державу з угорсько-польською правлячою династією на чолі. Слід зауважити, що з проектом поділу «Романової держави» виступив не угорський король, який до цього часу вважав Українську державу за васальну від Угорщини із цього приводу опікувався Романовичами, про що наголошувалось вище, а Лешко краківський, який за будь – яких умов намагався усунути боярське правління Володислава в Галичині, що і спричинило

союзню угоду в місті Спіші. Як бачимо ініціатором спішського договору була польська знать. На думку М.С. Грушевського його автором був краківський каштелян Пакослав, якого літопис називає «другом Романовичів» [1,с.30-31; 6,с.455, с.596; с.130-142; с.161-167].

Дослідник В.Т. Пашуто вважав, що велика княгиня Анна в особі польського каштеляна Пакослава мала дорадника і друга при краківському дворі, послугами якого, звичайно не безкоштовними, користувалася у скрутний для себе час. Власне він, як впливова особа при дворі Лешка вихлопотав Володимир для Романовичів, що було важливою дипломатичною перемогою, яку не можна недоцінити, якщо розглядати її через призму подальших фактів, і тих обставин, що договір у місті Спіші виявився нетривким, і бувші союзники, що так ретельно розробили план розподілу давньоукраїнської держави, стали найлютішими ворогами. У тому ж році Андрій II за намовою галицьких бояр повважав, що його син король Галичини Коломан повинен володіти усією Галичиною і відібрав у польського князя західну Галичину з її ключовими центрами Перемишлем і Любачевим [9,с.200-201; с.130-142].

До поки велися широкомаштабні переговори по втіленню спішського проекту, малолітня польська княжна Соломея стала дружиною угорського королевича Коломана і перебувала при угорському дворі і з радістю чекала на благословення папи Іннокентія III. В цей же час, внаслідок широкомаштабних переговорів, які проходили за прямою участю римської курії, було вирішено ліквідувати боярське правління Галичиною. У зв'язку з цим у Галичину було вислане велике військо, яке було прийняте боярами з радістю. Володислав очевидно не чекав будь-яких злих намірів угорського короля Андрія II, не чинив спротиву, натомість був схоплений і висланий в Угорщину, де як наголошує літописець і помер в засланні.

В цей час, як бачимо з аналізу сукупності джерел, Галичина своїми соціально-економічним відносинами, політичним улаштуванням була готова в перетворення в незалежне Галицьке королівство. Вона, як економічно так і політично більше тяготіла до політичного, економічного та державного устрою заходу, знала його соціальний устрій і нічого не бачила поганого для утвердження цього ладу у своїй країні. Особливо безболісно у Галичині утверджувалися порядки Угорського королівства, особливо після того, як угорський король видав у 1222 році для своїх вельмож так звану «Золоту буллу», яка надавала управителям великих і середніх латифундій “банам” широкі права і привілеї при королівському дворі. Дана булла поширювалася і на галицьких бояр, проугорська партія яких, а інколи і вся корпорація галицьких бояр, ставили Галичину в номінальну залежність від угорського королівства. Галицькі бояри у своєму політичному житті опиралися на постулати “Золотої булли” угорського короля Андрія II які використовували у політичних змаганнях з руськими князями. Поширюючи привілеї «Золотої булли» на галицьких бояр, угорський король Андрій II тим самим прив'язував Галичину до політичної системи угорського королівства і союзу католицьких держав взагалі, що було його головним завданням і одним із основних напрямків східно-європейської політики [5,с.229-262; с.137-171; с. 48-51; с.48-51; с.171-195; с.222-228; с.141-145].

З цього питання слушним є судження галицького дослідника XIX століття Д. Зубрицького, який вважав, що зростання політичного впливу угорського королівства у Галичині можна пояснити політичною і торгово-економічною стабільністю у цій країні. Феодальні війни в Українській державі, зокрема у Галичині і на Волині приводили до хаосу, дестабілізації міжнародної торгівлі як основного джерела доходу казни бояр і князів і заставляло бояр і торгово - економічну знать переходити під протекторат угорського королівства [2,с.60-61].

Російський дослідник XVIII століття В.М. Татіщев відзначав, «що ненависть до руських князів Ігоревичів, які не порядно жили, за країну не дбали, багатьох жінок і чесних дівичь насилували, багатьох знатних звинувачували невинно і доми їхні розграбовували, а самих у подальшому вбивали без суду утверженого в Галичині, заставила галицьких бояр Галичини просити угорського короля посісти їхній престол, або утворити з Галичини окрему державу - Галицьке королівство і утвердити на престолі галицькому його сина Коломана» [7,с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

Як показує хід політичних подій, не дивлячись на те, що галицькі бояри просили короля взяти під протекторат Галичину, сам угорський король не поспішав втручатися у феодальну війну в Русі-Україні. Він бачив, що великі феодали давньоукраїнської держави ще досить могутні. Утверджені торгово-ремісничою знаттю в Галичині, Ігоревичі, як законні спадкоємці Ростиславової династії, внуки Ярослава Осмомисла, з точки зору феодального права не давали угорському королю можливості включатися у боротьбу за галицький престол. Король на даному етапі обмежився переговорами, які проводив з галицькою знаттю відносно релігійної унії, яка на думку короля Андрія II повинна стати гарантом політичної стабільності. Однак переговори про віру зтягнулися,

наголошував В.М. Татіщев, за те питання протекторату Галичини і вигнання Ігоревичів, було по певному проміжку часу схвалене угорським королем Андрієм II. Він, згідно угоди з Ігоревичами, надавши галицьким боярам усю повноту повноважень для вирішення цього питання, яке виражалось у наданні чотирьох тисячного війська з воєводами, сам особисто вирішив не втручатися у хід політичної війни в Русі-Україні [1,с.19-20].

Галицькі бояри з угорським найманцями прийшовши тайно до Галича так, що Ігоревичі про це не знали і ув'язнивши останніх вчинили над ними суд. Згідно з вироком суду їм було інкриміновано звинувачення по декількох пунктах галицького законодавства:

Пункт 1) недотримання «ряду» - договору про управління Галичиною, який був клятвенно завіреним Ігоревичами, що вони будуть управляти Галичиною за дорадою галицької боярської думи.

Пункт 2) вбивство бояр без суду і розграбування їхнього майна, що заборонено старогалицькими законами.

Пункт 3) гвалтування, жінок і дівиць, що було заборонено і не відповідало нормами християнської моралі. За злочини такого роду князів Ігоревичів було присуджено до повішення. Перед усім Галичем, гостями міста Галича, Ігоревичів було звинувачено, як лютих кримінальних злочинців порушників норм феодалного права і феодалної моралі. За вироком суду, усе награване майно Ігоревичами було роздано сім'ям потерпілих, тисячу гривен було відіслано угорському королю як подяку за допомогу. Також до Буди була відряджена делегація, яка повинна була прохати короля, щоби він посів галицький престол. Король угорський отримавши повідомлення, що «галицькі принци і барони» з князями своїми учинили обласкав їх і внаслідок довгих переговорів договорився з ними, що вони сина його Коломана можуть взяти собі у володарі, а він попросить Папу і утворить для них «галицьких принців», «галицьких баронів» окреме Галицьке королівство, а про віру сказав король Андрій II, ми поговоримо трохи пізніше, коли пізнаємо усі істини і приймемо рішення. На цьому, наголошує російський дослідник В.М. Татіщев, опираючись на недійшовші до нас джерела: «переговори були закінчені вінцем яких було підписання угорсько-галицького договору на право утворення Галицького королівства, і на правління короля Коломана, як законного володаря Галичини» [6,с.455, с.596; с.130-142; с.161-167].

Після підписання договору, за яким королевич Коломан повинен був стати галицьким королем Коломаном I, Андрій II вислав свого сина в Галич. Джерела свідчать, що «прибувшого угорського принца Коломана галичани зустріли з великою честю біля міста і посадили на галицькому престолі і коронували на короля Галицького» [12,с.186-188; с.130-142].

Такий новий державний статус Галицького князівства виділяв його у незалежну центрально-європейську державу, коріння якого слід шукати у незалежному Хорватському князівстві до часу приєднання його у 993 році, внаслідок відомої по київському джерелу хорвато-руської війни до Русі-України [7,с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45]. Сукупність проаналізованих джерел дає право наголошувати, що Велика чи Біла Хорватія – стародавня Галичина, була приєднана до Русі-України у 993 році, і внаслідок політичного розвитку почала становити з кінця X століття одну із складових частин староукраїнської держави, і під впливом політичних, соціально-економічних і культурних надбань Русі-України X-XI століть у XII столітті кристалізувалась в Галицьку Русь чи Галицьку Україну, розвиток політичної могутності якої, ми спостерігаємо з часу вокняження в стародавній Великій-Білій Хорватії київської династії князів Ростиславовичів [3,с.107-126].

Утворення в першій чверті XIII столітті Галицького королівства не мов би знову на новому витку історії кристалізує державне ядро навколо Галича по західно-європейському зразку, яке у подальшому стане домінантою у кристалізації всієї давньоукраїнської держави від Дніпра до Карпат, яке розпочалось ще у часи великого князя Романа і продовжилось у час його сина, короля Русі-України – Данила [7, с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

Однак таке гучне політичне утвердження угорського принца і утворення нової центрально-європейської держави Галицького королівства, не припинило, а тільки продовжило феодалну війну в Русі-Україні. Однак галицький народ віддав перевагу правлінню галицького короля Коломана I. заради припинення феодалної війни в Галичині. Галичани повважали, що галицький король Коломан I стабілізує торгово-економічні відносини з Союзом Католицьких держав, державами Південної Європи та Руссю-Україною, що на початковому етапі правління галицького короля Коломана I і сталося. Утвердившись політично та економічно в Галичині, король Коломан I, окрім стабілізації торгово-економічних відносин вирішив «стабілізувати і релігійні відносини з Західною Європою», а тобто провести і релігійну реформу, яка практично ще не мала реального ґрунту і потребувала часу для її впровадження. Однак намовлений визначними галицькими сановниками, як наголошують угорські джерела «галицькими принцами», «галицькими баронами» галицький король

Коломан вирішив провести релігійну реформу дуже швидко. Йому, та його дорадникам галицьким боярам, симпатикам західного католицького християнства, здавалось, що це питання можна вирішити внаслідок заміни священнослужителів православних на католицьких. Не слід виключати однак, що якась частина Галича, можливо бояри була християнами латинського обряду, про що нам підтверджує лист угорського короля Андрія II до папи римського Іннокентія III, що: «галицькі принци і барони готові приступити до унії з Апостольською Церквою, лиш би їм не забороняли їх стародавні обряди». Очевидно й сам галицький король Коломан I посідаючи галицький королівський трон, перебуваючи князем в Галичі у продовж 1214 року, зобов'язувався галицькому народу вихреститися в православ'я, або по крайній мірі не порушувати обряду грецького, про що свідчать недійшовші джерела використані В.М. Татішевим, які наголошують: «що за порушення «Ряду з Галичем»» і впровадженням латинників короля Коломана було вигнано руськими князями з Галичини» [7, с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

Дані свідчення хоч поверхово однак дають право наголосити, що з галицьким королем Коломаном I, галичани теж уклали ряд – договір, який зобов'язував усі сторони його дотримуватися [12, с.186-188; с.130-142]. Сукупність всіх наявних проаналізованих джерел дає право наголосувати, що угорський принц Коломан ставши у 1214 році галицьким князем, а в січні на в час свята Різва Христового у 1215 році, ставши королем Галичини, спочатку не втручався у релігійні справи і спокійно сидів дбаючи за благополуччя і приглядаючись до своїх підданих, як виразився дослідник М.Ф. Котляр: «на своєму опередкованому королівському престолі» [7, с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

Першорядне питання, яке постало на очолюваній галицьким королем, боярській думі, це питання складової частини Галицького королівства – Перемишльським князівстві, яке згідно спішського договору перейшло до Краківського великого князівства [1, с.19-20].

Сукупність проаналізованих джерел дає право наголосувати, що таким становищем були незадоволені як всі галицькі бояри так і сам галицький король Коломан I. Зміцнення позицій угорського принца Коломана та підтримка галицькими можновладцями привела його взимку на Різдво Христове 1215 року до офіційної коронації на короля Галичини і така нова політична реальність уже короля Галичини, Коломана I, герцога Перемишля, герцога Звенигорода і т. д., не дозволяла останньому віддавати частину Галицького королівства, навіть союзнику, навіть тестеві, краківському князю Лешку. Хоча офіційно між Угорським королівством і Польським великим князівством був підписаний договір про розділення Галичини, однак як бачимо з джерел, після офіційної коронації Коломана він утратив свою силу. Галицький король Коломан I, наголошують угорські джерела, і чути не бажав, щоб частина його Галицького королівства знаходиться в руках поляків, з цього питання він слав до батька, угорського короля Андрія II найвизначніших із “галицьких баронів” з проханням допомоги йому у питанні повернення Перемишльського князівства, до Галицького королівства. Щоб виправдати факт порушення спішського договору і втручання Угорщини у внутрішні справи Польщі, угорські історики ще у XIX столітті писали: «Офіційно між угорським королем Андрієм II і краківським князем Лешко був підписаний договір, який угорський король виконував, але ж галицький король Коломан I, частина земель якого знаходилась у поляків не підписував ніяких договорів і не мав перед поляками ніяких зобов'язань, і дораджений «галицькими принцами і баронами» бажав тільки одного - цілісності свого Галицького королівства. Оскільки його батько угорський король Андрій II ревно дотримуючись договору самочинно не виступив на чолі великого угорського війська проти поляків, однак це не завадило йому поставити це ж рицарське військо під стяг “Штандарт з великою Чорною Галкою в золотій короні” – державний стяг галицького короля Коломана I і останньому відібрати у поляків Перемишльське князівство, не порушуючи договору між Угорщиною і Польщею» [4, с.40-75; с.123-147; с.141-145].

З цього питання галицький літописець зазначав: «що Андрій II забажав володіти усією Галичиною для сина», а це значить, наголошував дослідник В.Т. Пашуто, що спішський договір виявився нетривкий, у цьому ж році після утвердження і коронації Коломана на короля Галичини, Андрій II за намовою галицьких бояр повважав, що галицький король повинен володіти усім Галицьким королівством і відібрав Перемишль і Любачів у поляків. До війни не дійшло, бо угорська і галицька рицарські армії були явно сильніші і краківський князь Лешко вдався до різного роду інтриг, щоб припинити володарювання юного короля Коломана I в Галичині [9, с.200-201; с.130-142].

Отже, як бачимо у перший рік правління галицького короля Коломана I була досягнута велика політична перемога, Галичина знову стала єдиною у етнічному і політичному розумінні, а накинута на неї роз'єднуюча спішська угода скасована. Така політична стратегія юного галицького короля Коломана I могла була проводитися тільки за безпосередньою участю галицького боярства, на яке з

1215 року опиралися у своїй східній політиці угорські претенденти на галицький престол. Добившись єдності Галичини король Коломан I і оточуюча його галицька боярська верхівка, як наголошує угорський літопис “галицькі принци і галицькі барони” вирішили зайнятися релігійною реформою.

Як зауважував російський історик В.М. Татіщев, посівши галицький трон, король Коломан прикликав до себе двох єпископів католиків, які стали навчати галичан істинної віри, яку принесли їм із Риму, та галичани до католицьких місіонерів не прислуховувались, і їх проклинали, хоча король Коломан різними способами, то утісненнями то ласками примушував руське духовенство і знать до унії. Вельможі галицькі і єпископи терплячи латинників говорили своєму королю, щоби він по обіцянках своїх і заключеному договорі, був королем у Галичині по законах і релігії руській, а унію, яку він впровадив, скасував і священників латинських вигнав. Та король галицький вельмож своїх не слухаючись утверджував в Галичині католицьку віру (єпископію), і слухати не бажав про скасування унії. Це привело до того, що галицькі вельможі почали ображатися на свого короля, особливо після того, як дві головні церкви Галича були передані прихильникам унії, а православного єпископа вигнано з них. Та слід зауважити, що серед оточення короля Коломана було багато бояр які усердно і завзято помагали своєму королю Коломану впроваджувати унію в Галичині, за що отримували ще більші маєтності, титули і дарунки. Цих вельмож угорські джерела титулюють «галицькі принци» та «галицькі барони». Така непродумана релігійна реформа галицького короля Коломана I, хоча мала певні результати по насильницькому впровадженню католицизму в Галичині, однак і несла незадоволення серед частини бояр, торгово-ремісничої знаті і народу. Багато за протидію унії, наголошував В.М. Татіщев, опираючись на недійшовші до нас джерела, «було покарано, інші прийняли її через страх, інші через дари і ласку. Однак через насилля, перша унія в Галичині закінчилась поразкою її організаторів» [2,с.189-190]. Хоча в Галицькому королівстві у час правління короля Коломана припинилась феодальна війна, і здавалось, що настала уже політична і економічна стабілізація, однак неправильний підхід до вирішення питання релігійної реформи привели не тільки до краху самої унії, а й до припинення реформування Галицького королівства по західно-європейському зразку. Однак правляча еліта Галичини і Угорщини, реформування короля Коломана і його проугорської партії, бояр сприймали за волевиявлення усього народу. Щоправда причина такому розумінню проблеми була, адже король Коломан при вступі на галицький королівський трон був підтриманий усіма верствами галицького суспільства, що давало право угорському королеві Андрію II писати папі римському Іннокентію III, що: «посадження Коломана на короля Галичини і злучення Руської Церкви з Римською, це волевиявлення усього народу». Документи свідчать, що уже в перший рік володарювання короля Коломана в Галичині в 1214-1215 роках, Андрій II поспішно писав папі Іннокентію III: «що народ і барони галицькі всі вихлопотали для себе у нього сина Коломана собі у королі і бажують приєднатися до Римської Церкви з єдиною умовою, щоби папа Іннокентій III не відміняв їх стародавніх обрядів, і дозволяв їм відправляти служби божі на мові слов'янській». Таким чином, поспішність Андрія II у своїй східній політиці очевидна, видаючи бажане за реалії він спав і бачив свого сина на галицькому престолі. Папа Іннокентій III очевидно теж вважав за перемогу католицького світу посадження на короля Галичини угорського принца Коломана. Як тільки, наголошував російський дослідник М.Н. Карамзін, архієпископ Гранський іменем папи римського Іннокентія III возложив в Галичі на сина угорського короля Андрія II, принца Коломана королівську корону і назвав його королем Галичини, Коломаном I, а польську княжну Соломею королевою Галицькою, цей володар ревно почав виконувати волю папи римського Іннокентія III шляхом насильницького вигнання галицьких єпископів і священників намагався запровадити у Галичині церковну унію. В цей же час, наголошував дослідник, народ, змучений безчисленними феодальними усобицями, війнами і заколотами бояр, зобов'язаний присягою королю не виступав проти останнього, однак частина бояр, торгово-ремісничої знаті, ображений сват краківський князь Лешко, боячись зміцнення у Галичині короля Коломана намагалися шляхом найрізноманітніших інтриг вижити останнього з галицького престолу [6,с.447-448; с.130-142; с.161-167].

Однак галицький король Коломан не дивлячись на супротив народу, робив усе, щоби в короткий час, як зауважував М.С. Грушевський, навечно приєднати шляхом златинізації Галицьку Церкву до Римської. Однак ця ідея стала непопулярною в народі, хоча боярська адміністрація усе робила, щоби утвердити унію в Галичині. За ходом релігійних реформ в Галичині споглядав угорський король Андрій II, який у листі до папи римського Іннокентія III у перебільшених онах зображав її хід заявляючи, що «галицькі барони і народ галицький готовий прилучитися до Римської Церкви». На жаль про дальшу долю релігійної унії 1215 року ми не можемо говорити надто конкретно, оскільки обмаль джерел, однак як ми бачимо із тексту листа короля Андрія II до папи римського Іннокентія III,

що останній захопився цією справою настільки, що задля швидкості реалізації унії випрохав у папи Іннокентія III особливого легата, який терміново прибув в Галичину. Згідно сукупності проаналізованих джерел дізнаємося, що наміри папи римського Іннокентія III були однозначні – створити Собор Церкви, який ставив за мету злучення Галицької церкви з Римською Церквою, та оскільки галицький король Коломан I не дїждавшись легата, сам розпочав насильницьку унію, то будь-які переговори про Собор Церков, які були у повноваженнях легата з вигнаними з церков галицькими релігійними діячами, а це православні єпископи: галицький та перемишльський, стали неможливими. Щоб приховати від папи римського Іннокентія III злодїяння і насильства над Галицькою Православною Церквою угорськими можновладцями було вирішено легата папи римського Іннокентія III у Галицьке королівство не пускати мотивуючи тим: «що народ галицький повстав проти свого галицького короля, і в такій ситуації він угорський король Андрій II зробить усе можливе, щоби галицькі єпископи прибули на Собор до папи». Однак, наголошує М.С. Грушевський, ми не маємо джерел, які б підтверджували, щоби галицькі церковні діячі у 1215-1216 році, брали участь у скликанім папою римським Іннокентієм III «Соборі римських і галицьких церковних ієрархів». Очевидно не пустивши в Галицьке королівство, папського легата, угорський король Андрій II добре зрозумів, що унія церков передчасна і впровадження її насильницьким шляхом підриває владу його сина, галицького короля Коломана [1,с.32-33].

В цей же час галицький король Коломан, опираючись на угорське військо та боярські військові загони міцно тримався на престолі, і для свого утвердження робив все, щоби галицька знать допомагала йому реформувати Галичину по західно-європейському зразку. Характерно, що серед галицьких як світських так і духовних феодалів у нього було багато прихильників. Такий висновок ми знову робимо із листа угорського короля Андрія II до папи римського Іннокентія III та свідчень галицького літопису, згідно яких ми дізнаємося, що король Коломан проводив релігійну реформу в Галичині при цілковитій підтримці галицьких бояр, які займали усі ключові посади в управлінні Галичиною, і у яких не було бажання міняти слабку владу угорського королевича, галицького короля Коломанка I, на деспотичну владу руського князя. За таких обставин у Галичині кристалізується західно-європейська система політичного та торгово-економічного управління, яка очолювалась проугорською партією бояр де власне остання і для повного утвердження своєї влади за західно-європейським зразком, бажає і релігійної унії з римською церквою. Однак королівська влада в Галичині і її прихильники, галицькі бояри, допустили одну, але значну помилку в релігійному управлінні Галичиною, замість поступового зближення позицій у релігійному питанні шляхом проведення Соборів, запропонованим папою римським Іннокентієм III, королівська, боярська адміністрація вдалася до насильницького впровадження унії, що виявило незадоволення як галицького народу та бояр так і князів волинського, київського, а також зв'язаного з ними, ображеного за втрату Перемишля, краківського князя Лешка, який шукав собі помічників проти галицького короля Коломана I в усіх куточках стародавньої Русі. Утворення Галицького королівства і швидке його зміцнення та злучення в одну політичну, торгово-економічну структуру з системою великого Угорського королівства та Союзу католицьких держав, почало складати загрозу, як економічно так і політично Польській державі і краківський князь Лешко почав проводити активну кампанію проти угорсько-галицького союзу і протидїяти утвердженню короля Коломана в Галичині. Супротива краківського князя Лешка проугорському боярському правлінню боярина Володислава Кормильчича була очевидна і до утворення Галицького королівства та коронації Коломана. Як свідчать польські джерела, ще раніше до коронації Коломана на галицького короля, князь Лешко краківський самотужки намагався заволодіти Галичиною, але успіху особливого не мав і пішов на союз з Угорським королівством виключно з причин власної безвеки у Краківському князівстві де польська знать почала проявляти аналогічні як і галицькі бояри, сепаратистські стремління, намагаючись обмежити владу краківського князя. За таких умов у нього не було іншого шляху, як піти на не вигідний союз з угорським королем Андрієм II, стремління якого було у поширенні угорського впливу в усій Галичині. Дуже швидко краківський князь Лешко зрозумів, що зробив велику помилку втрутившись у внутрішні справи Галичини, оскільки галицькі бояри визнавши згодом чия це була ініціатива скасування боярського правління Галичиною, зробили у майбутньому все можливе, щоби звести на нівець постанови спішської угоди і відібрати Перемишльські і Любачівські землі від князя Лешка краківського. Власне вони, галицькі бояри прийнявши угорського королевича на галицький трон заклали камінь розладу добросусідських і союзницьких стосунків між Польшею і Угорщиною. Очевидно, уже у процесі підготовки до коронації Коломана на короля Галичини, краківський князь Лешко зрозумів загрозу утворення для Польщі Галицького королівства з угорським принцом на чолі і почав протидїяти його територіальній цілосності, відірвавши Перемишльську і

Любачівську землю від Галичини. Такий крок краківського князя Лешка став зрозумілим угорському королеві Андрію II і останній почав робити усе для швидкого утвердження Коломана в Галичині. Уже у листі до папи римського Іннокентія III у 1215 році, який був написаний ще перед коронацією Коломана, Андрій II відзначав: «що необхідно якнайшвидше прислати для Коломана королівську корону, бо галицький народ не тільки відступить від свого короля, але й нарушить присягу, яку він дав не тільки своєму королю, але й на послушність Римській Церкві» [7,с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

Дане свідчення яскраво говорить нам, що утворення Галицького королівства з уніатською, підпорядкованою Римові, Галицькою Церквою з своїм королем на престолі не залишало будь-яких можливостей полякам у майбутньому втручатися у внутрішні справи Галицького королівства, більше того, це грозило втратою галицьких надбань, що і сталося в майбутньому [13,р.84-85; с.161-167].

Сукупність проаналізованих джерел дають право наголошувати, що укладення спішської угоди в Угорщині розглядали як явище тимчасове, це очевидно розумів і князь Лешко краківський, який стверджував у цей час свої позиції на Волині. Листи угорського короля Андрія II до папи римського Іннокентія III яскраво засвідчують його позицію після коронації Коломана: «король Андрій II просив папу Іннокентія III вислати свого посланця до князя Лешка, пригадати їхній фамільний союз, зробити усе, щоби польський князь надав допомогу своєму зятеві галицькому королеві, який відбивався від власного народу у галицькому замку, від нападших на нього ближніх сусідів» [13,р.84-85; с.161-167]. З цього листа написаного угорським королем Андрієм II до папи римського Іннокентія III по дорозі до Галича, ми бачимо, що уже у 1215 році союзу Угорщини з Польщею не існувало, дораджений галицькими боярами, Андрій II не збирався виконувати спішських пунктів договору, на його думку, як це наголошує нам галицький літописець: «Галичина потрібна була йому для його сина ціла», що виключало за будь-яких умов володіння Перемишльською і Любачівською землями князем Лешко краківським. Зараз нам важко собі уявити, хто був організатором заколотів у Галичині у час коронації Коломана на короля Галичини, адже як нам відомо, що у заколотах приймали участь союзні Лешку краківському, волинські князі, можливо, як наголошував М.С. Грушевський, князь Лешко краківський і не брав активної участі у галицькій повстанні і навіть не підбурював до походу волинських князів, однак Андрій II вважав, що власне Лешко краківський задушно управляє безпорядками в Галичині, і тому, не дочекавшись допоки збереться велика сила угорського війська, з передовими рицарськими полками виступив походом у Галичину. Угорське та галицьке рицарське військо було надто сильніше, від польського чи волинського, тому до сутичок не дійшло, і угорський король Андрій II швидко припинив безпорядки і відновив реальну владу у Галичині сина короля [1,с.35]. Як бачимо сум'яття проти галицького короля Коломана I почалося виключно по релігійних питаннях [7,с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

З цього питання російський історик М.М. Карамзін зауважував, можливо галичани внаслідок встановлення порядку і широких міжнародних торговелинних відносин з Західною Європою були уже задоволені своїм королем Коломаном, який тихо сидів у своєму галицькому замку з воєводами і пихатими галицькими боярами-католиками. Очевидно при такому розкладі галицький король Коломан заклав би початок угорської династії на галицькому троні, якщо б правив розсудливо і справедливо, але через надмірне улещення частиною галицьких вельмож і нерозумне впровадження унії з католицькою церквою, король Коломан почав бути нелюбимим в народі. Народ спочатку мовчав, пам'ятаючи про присягу дану галицькому королю, але бажання повернути усіх своїх підданих в латинську віру зустріло у галицькому суспільстві протидію. Цілком можливо, що усі ці протиріччя у галицькому суспільстві розпалював краківський князь Лешко у якого було відібрано Перемишль з Любачевим. Такий вчинок бувшого союзника угорського короля викликали у нього таку злобу, що він не дивлячись на те, що його дочка Соломея була галицькою королевою, вирішив відомстити своєму зятю. Не маючи сили вступити у відкриту війну з Галицьким королівством він вирішив виживати Коломана з Галича шляхом різноманітних інтриг [6,с.447-448; с.130-142; с.161-167].

Інтриги краківського князя Лешка, які він проводив проти галицького короля Коломана мали певний успіх, оскільки обидва володарі у своїй зовнішньо політичній діяльності допустили ряд серйозних промахів. Католицьке духовенство і король Коломан не дочекавшись рішення папи римського Іннокентія III і присланого для вирішення релігійної унії легата, який прибув в Галичину для ведення переговорів з галицькими православними духовними ієрархами з питань унії і скликання з Собору Церков, розпочав сам впроваджувати унію. Насильницька унія викликала незадоволення в народі, цим зразу ж скористувався краківський князь Лешко, який після проголошення римським папою Іннокентієм III, князя галицького Коломана, королем Галичини побачив невігоди існування

Галицького королівства для Польщі. Зміцнення угорського впливу в Галичині означало ізоляцію Польщі від Руси-України, і загрозу польським володінням не тільки з південного заходу, але й зі сходу. В цей же час у Галичині проходили процеси, які привели до утисків Православної Церкви, що було використано краківським князем Лешко, який почав підбурювати руських князів до походу на Галич. Розголос про притіснення галицького єпископа угорською адміністрацією яскраво відображено у Воскресінському літописі: «Угри вигнали з церкви єпископа та попів, а латинських привели служити». Таким чином унія у Галичині у 1215-1216 роках не була явищем добровільним, вона вводилась адміністрацією галицького короля Коломана насильницькими методами. Утиски народу, торгово-ремісничої знаті і частини бояр, викликали великий гнів, який привів до повстання проти прихильників релігійної унії. Однак сама унія, як це ми бачимо із документів проводилася за сценарієм не Римської Церкви, а суто з ініціативи проугорської партії бояр на чолі з її ставлеником галицьким королем Коломаном I. Уся ця суспільна група намагалася провести унію шляхом заміни священнослужителів, витіснивши тим самим православний обряд і запровадивши католицький. Однак така тактика отримала осуд і у самих ієрархів Католицької Церкви, які повважали, що світські володарі не повинні втручатися у релігійні справи Галичини і вислали за для вирішення цього питання спеціального легата, який мав закликати православних ієрархів Галичини на Собор, на якому власне і повинні були вирішитися усі питання по умовах злучення Православної Церкви Галичини з Вселенською Католицькою. Однак угорські можновладці вважаючи себе правомочними впроваджувати унію відхилили участь легата папи римського Іннокентія III у з'ясування цієї складної проблеми [7, с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

Російський дослідник В.М. Татищев з цього питання вірно наголошував: «що вигнання православних священників і єпископів було справою рук католиків-бояр, які улестливо догоджували своєму королю Коломану, намагаючись за впровадження унії одержати при його дворі нові чини і земельні надбання. Усі почуті від народу нарікання про унію передавали Коломану, за що багато втому числі і знатних людей було замучено» [12, с.186-189; с.130-142].

Такі насильницькі дії боярської адміністрації короля Коломана уже не могли бути привести православне духівництво Галичини до будь-яких конструктивних переговорів про унію. Угорський король Андрій II не бажав показувати реальну картину насилля, у зв'язку з чим не пустив у Галичину для переговорів легата від папи римського Іннокентія III. На підставі існуючих документів ми можемо твердити, що місія легата була самою, що не є благородною, він особисто бажав запросити руських єпископів Галичини на Собор, на якому повинні, були бути врегульовані усі суперечливі питання унії, а тобто підчинення Православної Церкви в Галичині римському архієрею. Однак, як зауважував український вчений І.П. Крип'якевич, угорський король Андрій II сам бажав добитися пальми першості у вирішенні цього складного питання, та не будучи досвідченим у такого рода питаннях він вдався до насилля, що унеможливило проведення широкомаштабної по усій церковних канонах унії Галицької Церкви з Римською уже в 1215-1216 роках [8, с.89-90; с.60-81].

У листі до папи римського Іннокентія III угорський король Андрій II мотивував неможливість в'їзду легата до Галицького королівства тим: «що народ галицький повстав проти галицького короля, і обложивши галицький замок вимагав скасування унії, стривожений Андрій за долю галицького королівства навіть попросив папу Інокентія III, щоб той спонукав краківського князя допомогти придушити повстання народу в Галицькому королівстві» [13, с.84-85; с.161-167].

Отже із вищеприведених джерел ми бачимо, що угорський король Андрій II у своїй східній і зовнішньо-політичній діяльності завжди перебільшував реалії свого володарювання Галичиною і досягнутих ним там успіхів, як політичних так і у питаннях релігійної унії, що в першу чергу цікавило папу римського Іннокентія III [7, с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

Як бачимо із документів, коли він у 1188 і 1189 роках короткочасно заволодів Галичиною, то посівши галицький престол ненадовго почав титулувати себе королем Галичини «Rex Hallitiae» і зразу ж доповів папі римському, що він посів галицький престол по просьбі бояр і народу галицького: «*uod principes et populus Haliciensis humiliter a nobis postularunt*».

У подальшому ще не утвердившись в Галичині він почав вихвалитися на всю Європу, що злучив з союзом католицьких держав Галицьке королівство і утвердив на галицькому королівському престолі королем свого сина Коломана. Щоби утвердити в папі римського Іннокентія III думку в законності своїх вчинків, він наголошує у листі до папи римського Іннокентія III: «що галичани бажать з'єднатися з Римською Церквою, і скоріше бажать бачити на галицькому престолі помазаного папою римським Іннокентієм III і коронованого на галицького короля, його сина Коломана» [7, с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

Якщо усе це було так, як писав угорський король Андрій II до папи римського Іннокентія III, то чому боявся пускати на переговори з руськими православними єпископами папського легата, який і мав повноваження вести усі переговори про унію. Очевидно угорський король не бажав показувати реальну картину своїх діянь, не хотів, щоби папа римський Іннокентій III знав правду його релігійних реформаций в Галичині, ним рухали тільки політичні амбіції, визнанням яких від апостольського престолу він утверджувався як один з наймогутніших і найдіяльніших західно-європейських володарів в Європі. Сам факт утворення нового королівства у центрально-східній Європі під безпосереднім угорським політичним протекторатом, давало право угорському королю Андрію II зайнятися й питанням релігійного реформування. Однак розумний папа римський Іннокентій III розуміючи яким пагубним може бути насильницьке злучення Католицької і Православної Церкви світськими можновладцями, вирішив делікатно поставитись до вирішення цього непростого питання, виславши для цього вирішення в Галицьке королівство, легата. Згідно свідчень джерел ми знаємо, що місія легата заключалась в тому, щоби для вирішення такого складного питання як унії Церков, закликати руських єпископів на Вселенський Собор і на ньому вирішити усі складні проблеми унії. Однак, як зауважував І.П. Крип'якевич, амбіції угорського короля Андрія II були настільки великі, що методів для проведення унії він не вибирав, а легата, щоби затушувати невдачу своїх реформаций в Галичині не пустив на зустріч з галицькими православними єпископами [8,с.89-90; с.60-81].

Якщо б папський легат, наголошував Д. Зубрицький явився у Галич і побачив як адміністрація новопомазаного короля Коломана без дозволу папи впроваджує унію, то невідомо яка б була реакція папи римського Іннокентія III. Отже наголошував дослідник, після скоєних великих релігійних злочинів у Галичині боярською адміністрацією галицького короля Коломана I, поява там папського легата була небажана для його батька угорського короля Андрія II. Цілком можливо, що про «релігійне реформування» угорського короля Андрія II стало відомо і папі римському Іннокентію III від обтяженого злобою за втрату земельних надбань в Галичині, польського князя Лешка. Сама поява легата, могла бути реакцією папи Іннокентія III на пагубні дії у питаннях унії, яка проводила боярська адміністрація короля Коломана I. У своєму листі до папи римського Іннокентія III угорський король Андрій II дорікає на польського князя Лешка краківського, який: «не сприяє утвердженню угорського принца Коломана на галицькому престолі» [7,с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

Отже такий перепап у листуванні угорського короля Андрія II з папою римським Іннокентієм III і польського князя Лешка краківського з папою римським, дає можливість припускати, що папа римський Іннокентій III знав реалії «угорського релігійного реформування» в Галицькому королівстві через польського князя Лешка краківського який у своєму листі, скаржився папі римському Іннокентію III: «за порушення королем Андрієм II спішської угоди» [7,с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

І дійсно, хвилюватися князю Лешку краківському було чого, ажде Угорське королівство часу короля Андрія II було могутньою сусідньою з Польщею державою. Влада угорського короля Андрія II поширювалася від Адріатики до Карпат. Внаслідок могутності, угорське королівство поширило свій вплив і на схід за Карпати, де стало ініціатором утворення нової західно-європейської держави, Галицького королівства, з угорським ставлеником на чолі, що становило загрозу Польщі, ізолюючи її від Руси-України з якою Польща мала давні історичні та політичні взаємовідносини [2,с.62-65].

У зв'язку з цим на початку 1217 року князь Лешко краківський звернувся до новгородського князя Мстислава Мстиславовича Удатного з такою пропозицією: «Ти брат мені є піді і сядь в Галичі». У краківського князя був дуже цікавий план, якщо Мстислав здобуде Галич, то як людина нова в Галичині шукатиме підтримки у боротьбі проти могутньої Угорщини і в кінцевому результаті нікого в союзники не знайде окрім нього краківського князя Лешка, а це дасть можливість, за поступливістю Мстислава втручатися у внутрішні справи, як сусідньої Волині так і Угорщини. Лешко розумів, що Мстислав як людина нова у Галичині задля свого утвердження у ній піде на союз з останнім і визнає зайняті Лешком прикордонні Волинські землі, а можливо віддасть йому Перемишльське князівство [9,с.201-202; с.130-142].

В цей же час до запрошень Мстислава посісти галицький престол в Галичі приєдналася і торгово-ремісничая знать Галичини, яка найбільше притерпала від насильницької унії. Згідно свідчень джерел ми бачимо, що самі галичани у зв'язку з насильницькою унією галицького короля Коломана I, вигнання єпископів і священників із церков, шукали могутнього руського князя, щоби звільнитися від насилля католиків. Як зауважував В.М. Татішев, опираючись на недійшовші до нас джерела: «декілька добропорядних громадян, що берегли любов до своєї батьківщини, Галичини, до своїх

законів і до руської віри, тайно по завданню громади міста Галича вибралися до Смоленська до князя Мстислава Романовича і просили його на галицьке княжіння, однак останній був хворий і відправив послів галицьких до братанича свого Мстислав Мстиславовича в Новгород і просив його очолити похід в Галичину обіцяючи допомогу» [12,с.189-190; с.130-142].

Сам же князь Мстислав Мстиславович, наголошує невідоме татіщевське джерело: «жаліючи Галицьке князівство і не можучи без плачу чути частих від галичан скарг, не довго зволікав, обладнаши дружину швидко виїхав для з'ясування питання із Новгорода в Київ, щоби із Мстиславом Романовичем порадитися як постаратися, щоби Галич від такого притіснення вивільнити. Приїхавши в Київ Мстислав Мстиславович домовлявся з князем Мстиславом Романовичем, як би галичанам допомогти звільнитися від насилля угрів. На жаль війну із-за незгоди чернігівських князів виголосити не змогли. Вирішили тільки послати до короля галицького посів з вимогою припинити релігійне притіснення галичан. Основними пунктами вимоги було те, щоби: «Коломан католицьке духовенство вислав, а православне знову прийняв, і сам по обіцянці закон руський прийняв, бо його невиконання клятв і обіцянок князі руські терпіти не будуть. Король Коломан же, як свідчить невідомий татіщевський літописець: «від прийняття закону руського відрікся, притіснення галичан повважав як брехню і наклеп, вимагаючи від посла, щоб тих хто скаржились йому об'явив, чого посол не зробив. Нічого не добившись від галицького короля Коломана I, посол від усіх князів руських, повернувся у Київ. У цьому ж таки 1217 році Мстислав Удатний повернувся у Новгород» [12,с.200-201; с.130-142].

В цей же час рухом новгородського князя Мстислава на південь зацікавився польський князь Лешко, який узнавши про невдалі переговори руських князів з галицьким королем Коломаном і про відхід в Новгород Мстислава Удатного, вирішив задля заохочення останнього сам звернутися з пропозицією союзу у боротьбі за Галич: «Брат ти мені, наголошував у посланні краківський князь Лешко, піди сядь у Галичі». У польського князя, наголошував М.Ф. Котляр, був хитрий план [7,с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45]. Якщо Мстислав з усією новгородською військовою силою вигонить з Галича короля Коломана, то як новий володар Галичини шукатиме для протидії Угорщині і настроєним проугорськи боярам союзників, а оскільки могутніх союзників в сусідстві на яких би можна було опертися немає окрім нього Лешка краківського, то Мстислав так чи інакше піде на союз з ним, а це дасть можливість постійно втручатися у внутрішні справи Галичини і Волині, і що головне закріплювати у цих князівствах польський вплив. Отже як бачимо по співставленні польських і угорських джерел, наші західні сусіди коли не могли військовим шляхом заволодіти порубіжним регіоном Руси-України, то намагалися впливати політичними і економічними важелями своєї влади на ці регіони, а отже краківський князь Лешко своїми політичними і дипломатичними діями намагався витіснити із Галичини угорський політичний вплив і замінити його польським, за допомогою самої ж руської збройної сили. Однак Мстислав Мстиславович Удатний зайнятий справами в Новгороді, де бояри за могутністю і схильністю до інтриг мало чим поступались галицьким, знаючи що король Коломан за підтримкою бояр та угорського війська утвердив свої позиції в Галичині, відібравши західну її частину від польського володаря не поспішав прийняти Лешкову пропозицію. Справа погіршувалася ще й тими обставинами, що в цей же час галицький король Коломан за допомогою злученого галицько-угорського війська зумів припинити повстання в Галичині, і остаточно утвердитися як, наголошує київський історик М.Ф. Котляр, на «своєму опереткованому галицькому королівському престолі» [7,с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45]. Однак у Новгороді, як і в Києві переоцінили сили галицького короля Коломана I. Скоріше всього походу в Галичину руських князів не відбулося із-за протидії союзних до галицького короля Коломана чернігівських князів. Очевидно що похід руських князів і саме повстання проти Коломана у Галичині припинили б володарювання останнього. Аналіз джерел дає право наголошувати, що галицькому королю Коломану потрібно було витратити багато зусиль для заспокоєння Галичини. М.С. Грушевський з цього приводу наголошував, що королеві Коломану допомоги чекати було ні відкого, у цей час його єдиний надійний союзник батько угорський король Андрій II знаходився з усім добірним угорським військом у хрестовому поході в Палестині. Джерела дають право говорити, що під час його відсутності у 1217-1218 роках його власна держава прийшла до повного розладу, у зв'язку з цим Галицьке королівство не могло сподіватися на допомогу з боку союзної Угорщини. І хоча галицький король Коломан вправно вів переговори з руськими князями, і з надмірними зусиллями придушив повстання, однак протистояти випробованому у боях війську князя Мстислава він не міг, і коли йому прийшла звістка про похід Мстислава, він не мав іншого способу, як зашахувати Мстислава князем Данилом, тобто піти на союз з волинським князем. Однак князь Данило Романович зайняв очікувальну позицію, не став втручатися у цю війну [1,с.35].

Як засвідчує Галицький літопис, волинський князь Данило не встиг приїхати, коли князь Мстислав зібравши біля Києва ратників, взявши з собою полки двоюрідних братів, форсованим маршем увійшов в Галичину. Галицький король Коломан і його воєвода Бенедикт і голова боярської ради Судислав, будучи виснаженими по внутрішній війні, покинули перед наступаючим Мстиславом Галичину, і утікли в Угорщину. Таким чином, наголошував М.С. Грушевський, князь Мстислав без бою на початку 1219 року зайняв Галицьке королівство [1, с.67]. Однак В.М. Татішев, який мав при написанні своєї праці недійшовши до на джерела, зауважує з цього приводу, що не так просто і швидко галицький король Коломан I покинув своє Галицьке королівство. У Європі королівство означало державу, а титул короля діставався обранцям не легко, що робить свідчення В.М. Татішева, достовірними, в контексті нашого дослідження. Із них нам стає ясно, що галицький король Коломан I захищав своє Галицьке королівство допоки це дозволяв йому робити тверезий глузд воїна і політика, і не збирався покидати Галичину із за сорому перед підданими.

Мал. 4. Сучасний пам'ятник королю Галичини Коломану I в університетті Святого Іштвана в Гедделі (Угорщина).

Невідомі джерела В.М. Татіщева засвідчують: «що коли коаліція руських князів на чолі з володарем Української держави, великим київським князем, підійшла до Галича, то галицький король Коломан I вийшов проти них з усім своїм військом. І був між ними, як засвідчує татіщевське джерело, жорстокий бій перможцем у якому стала ніч, яка і роз'єднала обидві воюючі сторони. Та галицький король Коломан побачивши, що галичани не билися як потрібно і боялись, що у другому бою може зазнати поразку у ночі відійшов до Галича, де побачивши великі втрати у війську і зрозумівши у неможливості захищати місто з усіма вірними йому боярами відступив в Угорщину для поповнення війська. Через три місяці галицький король Коломан на чолі великого війська знову повернувся з Угорщини в Галичину і зайняв її без бою» [12,с.207; с.130-142].

Український дослідник М.Ф. Котляр вважає, що і сам Галич король Коломан без бою не здав, а захищав його допоки вистарчало військового хисту, що тільки внаслідок довготривалої облоги, частих штурмів князю Мстиславу Мстиславовичу Удатному удалося здобути місто [7, с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

Отже сукупність джерел і висновків вчених, яскраво переконує, що король Коломан зовсім не утікав з Галичини, що перемога дісталася князю Мстиславу з великими труднощами, що зайнявши Галичину і не маючи опори в ній князь Мстислав Мстиславович взяв курс на співпрацю з галицькими боярами. В цей же час, польський князь Лешко, після ряду військових поразок на Волині від молодого князя Данила, розуміючи, що після них він не зможе впливати на хід подій в Галичині, забувши образу нанесену йому угорським королем Андрієм II, який за радою галицьких бояр відібрав у нього західну Галичину на користь сина, галицького короля Коломана, стає ініціатором відновлення угорсько-польського союзу. Лешко краківський прекрасно розумів, що король Угорщини Андрій II, це політична і військова могутність у центрально-південній Європі, і що уся ця його могутність знову готується до походу в Галичину для відновлення Галицького королівства та його володаря Коломана I. Краківський володар добре розумів, що після поразки від волинського князя мова про будь яку частину в Галичині на переговорах з Андрієм II, не може бути й мови. Угорський король Андрій II вважав Галицьке королівство внаслідок благословіння папою римським Інокентієм III, як верховним духовним володарем союзу католицьких держав, безпосередньою власністю свого сина, галицького короля Коломана. Готуючись до широкомасштабної військової кампанії, стягуючи усі наявні війська від Адріатики до Карпат до Буди, король Андрій II однак радий був заяві сусіда і свата, який заявив: «Не хочу частини в Галичині, але дай її зятеві моєму». Наявні європейські джерела свідчать, що така ретельна підготовка Андрія II до походу в Галичину була не простою випадковістю. Втрату Галицького королівства, а тобто вихід останнього із Союзу католицьких держав він вважав особистою образою, соромом перед центрально-європейськими і західно-європейськими володарями та папою римським Інокентієм III. В цей же час король Андрій II розглядав польську силу як допоміжну і серйозно не брав до уваги поляків у майбутній військовій кампанії. Король Андрій II розумів, що кращі польські сили втрачені у битві при Сухій Дорогві, і що князь Лешко не зможе зібрати для походу у Галичину значні військові сили. Однак Андрій II пішов на злуку з Лешком виключно по політичних мотивах: «Польський князь відмовився від частини в Галичині, а отже офіційно відмовився від Галичини на користь галицького короля Коломана, тобто офіційно признавав цілісність Галицького королівства». При заключенні нової угоди з Угорщиною він наголосив: «Не хочу частини в Галичині, але дай її зятеві моєму», це означало, що Лешко відмовився від Перемишльського князівства, головного пункту який став протиріччям, що був затверджений між двома володарями в спішській угоді. Лешко відмовився від Галичини з тією умовою, що по відновленні Галицького королівства, Андрій II допоможе польському князю відновити свій вплив у Волині. Як бачимо із нової угоди «і король Андрій і князь Лешко зрозуміли наростаючу могутність волинського князя Данила і бажання останнього відновити єдність та могутність Української держави». Вони, як наголошує М.Ф. Котляр, зуміли розгледіти у вісімнадцятирічному князю Данилі грізного суперника, досить небезпечного, що перед ним виглядав блідим знаменитий своїми ратними подвигами князь Мстислав Мстиславович Удатний, і вправний інтриган белзький князь Олександр, і київські і чернігівські князі, оскільки останніх турбувало лише власне благополуччя, князь Данило Романович, як нащадок єдиновладного правителя Русі-України Володимира Мономаха, предки якого всі були великими київськими князями, ставив перед собою набагато благороднішу мету, відтворення могутності та єдності Української держави, як економічної так і політичної. Князю Данилу, як законному спадкоємцю, предки якого всі були великими київськими князями, а отже володарями Русі-України, Українська держава потрібна була цілою та могутньою впершу чергу для відсічі нападів зовнішніх ворогів, передусім польської та угорської феодалних держав [7,с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

Щоб не допустити такого злучення українських земель в одну монолітну Українську державу, з'єднали свої сили угорський король Андрій II і його сват краківський князь Лешко. Але не дрімав і волинський князь Данило, взявши, що після поразки польський князь Лешко став старанно готуватися до походу в Галичину, князь Данило Романович вирішив нейтралізувати останнього. Справу полегшив заключений у 1219 році союзний договір з литовськими князями. Після ряду просьб князя Данила сміливі литовські князі почали спустошувати польські землі, що відривало сили Польщі від втручання у внутрішні справи Руси-України, тому очевидно краківський князь Лешко ставав ще більшим прихильником походу в Галичину. Польські і угорські війська, військо галицького короля Коломана з'єдналися і раптово, несподівано для князя Мстислава рушили на Галич з такою блискавичною швидкістю, що князь Мстислав був неготовий щоб дати відсіч ворогові. Об'єднаною армією керував сам галицький король Коломан, який повів усі свої наявні сили на Перемишль, яким тоді від імені Мстислава володів тисяцький Юрій. Останній побачивши таке могутнє військо, нашвидко зібравшись утік з Перемишля, а саме місто відкрило ворота перед в'їздом у нього галицьким королем Коломаном. В цей час, як свідчать джерела, сам галицький володар Мстислав знаходився на з'їзді князів в Києві. Дізнавшись про наступ грізного противника він для захисту Галичини відрядив своїх найдосвідченіших воєвод: Дмитра, Мирослава і Михалка Глібовича з передовими полками, щоб перепинити просування ворожих військ до Городка. Обидва війська вилаштувались під стінами міста і закипіла кровопролитна битва, у якій вислане князем Мстиславом військо було повністю розбите, воно розділилось на два загони і почало спасатися втечею. Галицький король Коломан отримавши перемогу не розпорошуючи свої військові сили почав переслідувати відступаючі загони очолювані воєводами Дмитром, який відступав в напрямку ріки Зубри, і Михайлом Глібовичем Скулою відступаючого до міста Щирця. Військо Коломана догнало воєводу Михайла Скулу під Щирцем, знову із ним вступило в бій, наслідком якого був повний розгром його корпусу. Сам Михайло Скула погинув як витязь на полі бою, три золоті чопи - гривни, що прикрашали його груди в знак особливих заслуг і голову було піднесено як трофей королеві Коломану. В цей же час, коли все військо галицького короля Коломана переслідувало корпус Михайла Скули, другий воєвода Мстислава Дмитро без перешкод просувався до ріки Зубри, на лівій стороні якої розташувався табір князя Мстислава, який із з'єднаними військами волинських князів Данила і Василька, а також белзьського князя Олександра наміривався йти під місто Городок. Дізнавшись від Дмитра про нещасну кровопролитну битву під Городком, і переконавшись, що ворог має для подальшого ведення війни значну моральну перевагу, князь Мстислав Удатний вирішив вести оборонну війну. У зв'язку з обраною тактикою ведення війни він доручив своєму зятеві захищати столичний Галич, белзькому князю Олександрові своє князівство, а сам відправився на південний схід Галичини до міста Теремовля, Кам'янець, Микулина, Бакоти збирати великі сили для дальшого ведення наступальної війни [2,с.70-72].

В цей же час князь Данило Романович з своїм волинським полком зачинився в Галичі і готував місто до тривалої оборони. В цей же час угорсько-польсько-галицька армія просунулась до міста, де в його околиці під стінами, а особливо в урочищі «Кровавому броді» відбулась битва. Князю Данилу вдалося добре організувати наявні військові сили, тому битва на Кривавому броді була ним виграна, що заставило переважуючі війська галицького короля Коломана відступити. Однак коли князь Данило перейшов в наступ, то виявилось, що сили у нього щоби тягатися з добре вилаштованим угорським військом занадто мало, що зумовило його відступити в місто. Після його відступу місто було взяте в облогу, яка затягнулася до кінця осені. Холод голод і мороз почав знесилювати обложених. В цей же час князь Мстислав знаючи, що місто тримається зібравши нове військо вирішив допомогти обложеним. Однак галицький король Коломан дізнавшись про удар в спину Мстислава вирішив зняти облогу і швидким маршем кинувся на Мстислава з метою перемогти його або прогнати. Ця військова операція галицького короля Коломана застала князя Мстислава зовсім не готового до битви і йому прийшлося спасатися втечею, як говорить літопис: «Коломан прогнав його з землі». Відступаючи перед переважуючою силою і розуміючи, що він не зможе звільнити столицю Галич, Мстислав відправив гінця до Данила наказуючи йому покинути Галич, не морити галичан голодом і приєднатися до його війська. Виконуючи волю тестя, князь Данило разом з воєводами Дмитром і Глібом Зеремійовичем пробившись скрізь облогу поспішив на з'єднання з князем Мстиславом. Хоча Данило з честю відстоював Галич, однак князь Мстислав не зумів надати йому допомоги, мало того він у той час як Данило геройськи захищав Галич не зумів як слід організувати військові сили Галичини і зазнав поразки від Коломана. В цей же час король Коломан просуваючись в Подністров'я у невеликих містах і містечках залишав свою адміністрацію, що видно із факту відступу Данила від Галича. Як свідчить галицький літопис, коли Данило у 1223 році відступав із обложеного Галича і

проїжджав з дружиною біля міста Толмача, то толмацький боярин Володислав Вітович будучи вірним королю Коломану напав на князя Данила із своєю дружиною та був відбитий. Однак Данилу прийшлося покинути околиці Толмацької волості і відступити до Кучелмина, де він з'єднався з Мстиславом. Така повна поразка Мстислава і Данила однак не пригнітила їх. При зустрічі, щоби підняти бадьорість і бойовий дух будучи в Кам'янець-Подільському Мстислав зустрів Данила з особливими почестями. Як зауважує літописець Мстислава обдарував зата великими дарами, великим і красивим конем своїм і велів йому іти у Володимир для захисту волинського князівства: «Поїдь княже у Володимир, а я поїду в половці, щоб помститись за сором свій». Вихід Данила з Галича знеславлювало його як князя перед галичанами і зменшувало шанс у майбутньому на королівський галицький престол. Мужня оборона міста і відбиття військ галицького короля Коломана, підносило і без того високий авторитет князя Данила перед галичанами. Сам факт того, що Данило Романович на протязі усього літа і осені 1218 року успішно захищав місто від Коломанової облоги побуджувало зависть у Мстислава і його боярського оточення. Коли Данило з честю відстоював Галич, то князь Мстислав розбитий галицьким королем Коломаном немов би зневірився в можливість захисту міста. М.Ф. Котляр вважає, що князь Данило ще довго міг захищати місто, його успішні вилазки знесилювали військо галицького короля Коломана, однак бояри налякані зростанням авторитету князя Данила серед галичан настояли на тому, щоби князь Мстислав повелів зятеві, щоб той здав ворогові місто. Бояри бачучи як Данило закріплюється в місті, як городяни підтримують його і слухаються в усьому, вирішили, що нехай Галич дістанеться ворогові та не зятю Мстислава, князю Данилу, в особі якого вони бачили ще більш лютішого ворога ніж юний галицький король Коломан [7,с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

Отже, як бачимо політичні протиріччя між руським князями привели до того, що галицький король Коломан знову утвердився у Галицькому королівстві. Галицький літописець засуджує вчинки князя Мстислава, показує, що останній був не далекоглядним політиком і як вірно виразився М.С. Грушевський «глухим знаряддям у руках могутніх галицьких бояр». Князь Мстислав, зауважував російський вчений С.М. Соловійов, не розумів стародавнього галицького порядку, стародавньої галицької державності. Позбавлений галицького престолу він пертворився у мандруючого героя, покровителя пригнічених, без всякого державного розуміння, і отримавши в дорадники досвідчених у політичних інтригах галицьких бояр, які жонгливали галицьким престолом на свій смак, повністю підчинився їм. Самі ж бояри були уже настільки європеїзовані, що більше тягнулися до улаштування державного життя угорського і польського ніж руського і тільки геройські стремління Мстислава заставляли рахуватися їх з немеркнучим авторитетом руського героя. Однак, наголошував С.М. Соловійов: «вплив державного порядку Угорщини і Польщі було дуже відчутним явищем у Галичині і на Волині, тому Мстиславу приходилось з цим не тільки рахуватись, а навіть подражати» [11,с.125-126; с.107-174].

Однак, наголошував дослідник, після поразки від законного володаря Галичини, короля Коломана, князь Мстислав не поспішив до половців, як сказав волинському князю Данилу, а пішов знову на північ в Новгород, який звільнив від засилля Ярослава Всеволодовича, виграв Липицьку битву з останнім, і тільки після цього з новгородською підмогою явився на півдні у воловецьких степах, де почав набирати воловецьку рать для походу в Галичину [11,с.604-605; с.107-174].

В цей же час в жовтні-грудні 1219 року галицький король Коломан I у супроводі сильного угорсько-польського війська знову вступив в Галич і розіслав посадників по усій Галичині. Утвердившись на галицькому престолі король Коломан вирішив остаточно утвердитись і в усій Галичині. Як засвідчують джерела, його утвердження проходило досить жорстокими методами, оскільки невідомі джерела приведені В.М. Татіщевим наголошують: «що галичани притерпіли від угрів великого притіснення, у зв'язку з чим прислали до великого князя Мстислава Романовича, в той час володаря Руси-України, двох знатних людей із скаргою на галицького короля Коломана, який переступив свою клятвенну обіцянку, віру їх відхилив, церкву соборну в латинську перетворив, а священників прогнав, багато бояр і купців знатних замучив, майно їх розграбував, а багатьох умертвив примушуючи до віри латинської. Князь великий у зв'язку з цим послав послів скликати в Київ усіх князів на раду і об'явивши їм про усі галицькі справи заявив, що галичанам потрібно надати допомогу. Після довгих переговорів усі князі згодилися іти походом на Галич, звільнити його від католицького гніту і посадити у ньому руського князя, або присилити короля Коломана прийняти закон і віру руську, а католиків з храмів вигнати, у зв'язку з чим почали збирати військо». У зв'язку з цим великий київський князь Мстислав Романович послав до Коломана в Галич посла, який повинен був йому передати, «щоб Коломан закон католицький облишив, а закон грецький прийняв і латинських попів вигнав, а церкви руському духовенству повернув, і у єпископа влади не відбирав. А

якщо цього не захоче, велів йому мирні грамоти віддати і війну об'явити. Галицький король Коломан отримавши послання від усіх руських князів швидко послав посла в Угорщину просити допомоги, а також в Польщу до тестя свого краківського князя Лешка. І обидва швидко направили до нього свої полки» [12,с.210-211; с.130-142].

З цього питання російський дослідник М. Карамзін зауважував: «союзні до Галицького королівства Угорська і Польська держави отримавши звістку про послання усіх руських князів, вирішили усилити галицького короля новими своїми полками і полками Богемського королівства, які були прислані з назначеним новим воєводою баном Фільнієм». Цей пригодий воєвода, як називав його галицький літописець «прегордий Філя» за прагнення «охопити землю і висушити море, що так само неможливо, як ворогові назавжди оволодіти Галичем», мав велику ненависть до усього українського, часто приговорював поговорку: «острий меч, швидкий кінь і Русь біля моїх ніг». З того часу, як бан Фільній почав командувати столичним галицьким гарізоном він зробив ряд мір, щоби укріпити там становище галицького короля Коломана і галицького королівського війська. У зв'язку з цим він побудував фортецю на церкві Богородиці, яка повинна була стати міцною цитаделлю у самому Галичі. Після побудови цитаделі і укріплення в Галичині він повважав, що основним завданням його діяльності, це підчинення Галицькому королівству Волині. Переконалий, що «острим мечем і швидким конем він завоює всю Русь», бан Фільній відправився в похід на Волинь разом з полком свого тестя великого галицького боярина Судислава і полками других бояр. Завоювання Волині він ставив головним завданням для зміцнення авторитету Галицького королівства та його володаря короля Коломана I [6,с.454-455; с.130-142; с.161-167].

Интересно, що частина боярства, Галицького королівства, вирішила не брати участь у поході, як зауважує літописець: «а інші розбіглися по своїх волостях і не пішли у похід через пригордість Філі» [10,стб.735].

В цей же час руські князі дізнавшись про експансію галицького короля Коломана на Волинь і можливість втрати останньої вирішили об'єднати зусилля для боротьби з угорським пануванням в Галичині. Джерела, які були опрацьовані В.М. Татіщевим наголошують, «що для боротьби з угорським пануванням було зібрано 50 тисяч воїнів і запрошено 25 тисяч половців. Усіх князів, що виступили у похід в Галичину було 17, це: Володимир Рюрикович із Овруча, Мстислав Давидович Смоленський, Мстислав і Ростислав Мстиславовичі з турівськими і луцькими полками, Ярослав Мстиславович переяславський, Мстислав чернігівський, Данило і Василько волинські, Мстислав Мстиславович з братом і другими князями. Дізнавшись про похід руських князів галицький король Коломан знову послав в Угорщину і Польщу просити допомогу і угорський король і польський князь самі явилися з великими військами, була надана військова допомога від Богемського (чеського) королівства. Руські князі розділившись полками почали просуватись до ріки Серету де зустріли угорську сторожу і Мстислав Мстиславович з Ростиславом напавши раптово на них багато повбивали, а решту полонив, однак частина угрів втекла і сповістила короля Коломана і князя Лешка про наступ руських князів. Тоді великий князь дізнавшись, що князь польський Лешко прийшов з усіма своїми полками на допомогу Коломану і боячись щоби руські витязі великої кількості рицарів не перелякалися сам ішов усю ніч з полками, щоби не дати уграм і галичанам з поляками з'єднатися. Як стало сонце сходити руські почали зближуватися з неприятелями. Угри стояли в бронях як лід блискучих, на правому крилі стояв князь польський Лешко з усіма своїми полками, король Коломан в середині з уграми, а на лівому крилі воєвода Батур з галичанами. Війська зблизились і битва закипіла. Спочатку поляки напали на Мстиславичів і ледь їх не перемогли. На поміч приспіли половці, які почали завзято їм допомагати, що зупинило стрімкий наступ поляків. На другому крилі у галичан ні з однієї сторони міцно не наступали, оскільки болото мішало битві. В цей же час у великого князя в центрі розпочалась жорстока битва. Князь Мстислав Мстиславович бачучи багатьох своїх побитих поручив брату Ростиславу керувати битвою, а сам з половцями пішов поляків утримувати. Взавши у половців 2 тисячі кращих бійців і невелику частину своїх дружинників обійшовши поляків вдарив їм в тил. Поляки бачачи силу велику в тилу повернулися на Мстислава, а Ростислав бачачи їх повернутими сильно натиснув на поляків, що привело до повного розгрому поляків. Тоді руські взяли головний польський стяг і тримали його піднятим. Поляки думали, що тут бути їхньому князю Лешку і направлялись до стягу, в цей же час руські їх ловили як птахів на приманку. Тоді угри Володимира Рюриковича збили і ледь князь великий утримався із своїм полком б'ючись що є сили. Тоді чернігівський князь Мстислав галичанів одолів, але не гнався за ними, а повернув у тил угорському війську. В цей же час і Мстиславові полки, що за поляками не погнались повернули на полки угорські і почали рубати і полонити угрів. Галицький король Коломан бачачи крайню свою погибель пішов в Галич і заперся в ньому» [6,с.455-456; с.130-142; с.161-167].

Джерела опрацьовані В.М. Татіщевим наголошують, що «у цій жорстокій битві одних угрів було вбито 20 тисяч, полонено більше ніж їх могло утекти. Від руських у битві загинув брат великого князя, і Святослав Володимирович і більше як 3 тисячі воїнів і тисячу половців багато князів ранено було. Великий князь ранений був у стегно, Володимир Рюрикович двома стрілами в ногу, Мстислав Мстиславович двох коней стратив, але ранений не був. Закінчивши битву руські князі пустили половців за уграми і поляками, а самі з усіма полками обступили Галич і стояли навколо нього 17 днів намагаючись його взяти приступом щоденно, разом з тим перекопуючи ріку і відводячи від міста воду. І як воду від міста відвели у той же час у місті сталася велика пожежа, а полки все йшли на приступ. Король Коломан бачучи своє нещастя вислав знатних мужів просити миру. Князь великий скликав усіх князів і заявив їм про те, що Коломан попросив миру. І порадившись вони повважали підписати мирний договір на таких умовах, щоби Коломан і його батько навечно відреклися від Галича і заплатили за збитки 75 тисяч фунтів чистого срібла, тобто 15 тисяч гривень і доки не заплатять, то бути Коломану з дружиною полоненим у великого князя. Однією з умов договору було звільнення полонених з обох сторін. Попів латинських, через яких так багато галичан погинуло, віддати на суд єпископу галицькому. І усе це разом дораджене послали з своїми боярами до галицького короля Коломана. Галицький король Коломан утвердивши усе це клятвою велів ворота відкрити. У зв'язку з цим князь Мстислав Мстиславович був посланий у місто і взяв в полон короля Коломана з дружиною і з усім його майном і вивів з честю до великого князя. І того ж дня галицький король Коломан послав в угри посла до отця свого просити про свій відкуп. Галич же віддали за показну хоробрість князю Мстиславу Мстиславовичу, польських полонених князю Володимирі Рюриковичу за великі його притерпіння. Він же взяв за них 20 тисяч гривень – 1 тисячу фунтів срібла. І так усі розійшлися кожен у своє володіння. А половців князь великий обдарувавши, дав їм надорогу обіцяне із пожитків угорських і польських і відпустив через поле, а Коломана відіслав під великою вартою на заслання в Торчевськ». У 1221 році свідчить недійшовше до нас татіщевське джерело: «прийшли у Київ послы угорського короля, привезли до великого князя договірне срібло і великі дарунки. При цьому угорський король прислав досить дружнього листа і просив відпустити його сина, переконуючи великого князя, що він і його діти договір учинений між королем і великим князем у цілості збережуть. Князь великий і його діти прийнявши послів як годиться, послав свого сина в Торчевськ і велів галицького короля Коломана зо всіма його пожитками провести до угорського кордону з честю і всякими потребами. А срібло взявши, великий князь залишив собі тільки третину, дві долі розділив і розіслав усім князям. «І так сидів галицький король Коломан в Торчевську рік і два місяці, а як прибув в Галич, то князь який в цей час правив в Галичі, Мстислав Мстиславович Удатний прийняв його з честю, віддав дочку свою Марію за Андрія угорського, брата Коломана, а його королівську столицю, Галич договорився з Коломаном, уступити в майбутньому, як його законному володарю, взявши у галицького короля Коломана, за Галичину срібло...» [12,с.212-213; с.130-142].

Про ці ж події, опираючись на недійшовші до нас давньоукраїнські джерела розповідає і польський хроніст XV століття Ян Длугош, який на думку сучасного польського дослідника Даріуша Домбровського, доктора історії Університету Казимира Великого в Бидгощі, більш точніше і детальніше відтворює хід цієї військової кампанії в Галицькому королівстві ніж свідчення недійшовших до нас джерел, на які опирався В.М. Татіщев. На думку Даріуша Домбровського, яку він висловив під час міжнародної наукової конференції «Галич і Галицька земля в державотворчих процесах України в Галичі» в 2008 році: «свідчення Яна Длугоша, хоча є більш державницько-польськими, однак вірніше розкривають історію заснування Галицького королівства, точніше відтворюють політико-релігійну діяльність першого галицького короля Коломана I, першої королеви Галичини СолOMEї, як і процеси першої політико-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття» [15,с.2-53; с. 223-224; № 336; р.467; с.788; с.104].

Отже хід боротьби за Галич, вивисшений західно-європейською системою влади і піднятий до рівня незалежної держави не вщухав. Держави угорська, польська, чеська українська втягували в кровопролитну битву все нових союзників. В свій час російський історик М.М. Карамзін так коментував цю битву і хід історичних подій в Русі-Україні: «король Коломан, угри і галицькі бояри прекрасно бачили наростаючу війну з усіма володарями Русі, вони розуміли, що руські князі не змиряться з притісненням у Галичині руської віри, їм було соромно, що Галичина таке могутнє і багате князівство стало з приходом угорської династії католицькою державою, майже відірваним від православного світу. Те, що король Коломан хазяйнував в Галичині як володар католицької держави було причиною консолідації руських князів навколо столиці Русі-України, міста Києва» [7,с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

Були і такі князі, зокрема чернігівські, які були духом на стороні галицького короля Коломана I і сприяли утвердженню королевича в Галичині. В цей же час король Коломан I та його боярська адміністрація заздалегідь розуміючи, що рано чи пізно йому прийдеться воювати з усіми руським князями з самого початку свого володарювання в Галичині повважав за потрібне утвердити себе релігійно. Підсиливши свою владу присланими католицькими володарями угорським, польським і чеським, полками, галицький король Коломан I рішуче почав впроваджувати унію, яка повинна була стати його гарантом у подальшій боротьбі з православним світом. Можна наголосити, що перед рішучою битвою з усіми князями Руси-України за Галичину король Коломан з своєї сторони консолідував усю наявну католицьку силу, а володар Руси-України великий київський князь усю православну, а отже битва, яка закінчилась Галичині поразкою короля Коломана I, ще досі не отримала належної оцінки в історичній науці [7, с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

З руської сторони у ній взяли участь усі наймогутніші князі, з другої сторони у ній взяли участь усі наймогутніші католицькі володарі: угорський, польський, чеський і галицькі бояри. Зауважимо, що кровопролитна битва невідомо ще як би закінчилась, як би не полководський талант Мстислава Удатного, який у роковий час битви зумів з відбірною дружиною і половцями нанести разючий удар з тилу, що розсіяло угорське військо, яке було основним у цій битві. Розстроений Мстиславом військовий порядок угорського війська, наголошував М.М. Карамзін, не змогли уже налагодити від безладдя найталановитіші угорські полководці, угри були разючі з усіх сторін руськими стрілами і сулицями у зв'язку з чим падали мертвими цілими рядами, в паніці і сум'ятті, що охопило військо й сам полководець їхній «прегордий Філя» незчувся як потрапив у полон. У аналогічному становищі опинилися і поляки, яких половці брали в полон, а руські розвинувши захоплену польську хуругву заставляли повертатися до неї польських воїнів яких вбили біля цього без числа. Кровопролиття було жахливе, стони нещасних жертв було чути в Галичі, трупи лежали кучами по широкому обширі придністровських долин. Ходом усієї війни повністю керував князь Мстислав Удатний. У той час коли великий князь у центрі битви був повністю зв'язаний відбірним угорським військом, князь Мстислав Удатний міг маневрувати резервами і направляти їх у найнебезпечніші місця битви. Мстислав, як наголошує татішевське джерело, намагаючись бувати усюди загубив двох коней у цій кровопролитній битві та зумів нанести вирішального удару, що привело до повної поразки військ галицького короля Коломана. Коломан бачачи поразку з рештками військ відступив у Галич. Однак довго утримувати місто королю Коломану не вдалось. Вдало зроблений під стінами міста підкоп дозволив руським князям швидко взяти місто. Тоді король Коломан із своєю вибраною дружиною відступив в останню цитадель, яку було споруджено на храмі Богоматері і з гордістю відхилив бажання Мстислава зустрітися з ним і вести переговори. Однак через декілька днів заморені спрагою і голодом угри, галицькі бояри на чолі з Коломаном здалися. Князі руські уже не бажали чути про милосердя. До Мстислава, наголошував дослідник, підвели нещасного, замореного голодом і спрагою галицького короля Коломана I і його юну дружину, королеву Соломею в сльозах і розпачі, і він велів їх з міцною сторожею відправити в Торчевськ, а угорських баронів з жінками та дітьми віддав як полонених своїй дружині й половцям в нагороду за виявлену мужність. Тільки славний архієпископ краківський літописець Калдубко і канцлер польський Івон, і сам краківський князь Лешко зуміли уникнути полону передчасною втечею з поля бою. Польські і литовські хроніки наголошують, що самолюбство Мстислава було настільки велике, що зайнявши Галич він «вінчався Коломановою короною на короля Галичини». Свідчення польсько-литовських джерел, наголошував М.М. Карамзін, підтвержуються і автором нашого Синопису, який так писав про коронування Мстислава в Галичі на короля Галичини: «вінчаний був він єпископами вінцем царським і проголошений був царем усієї Галичини» [6, с.455, с.596; с.130-142; с.161-167].

Таким чином, зауважував Д. Зубрицький, князь Мстислав заволодівши у друге галицьким престолом, задля того, щоб сусідні західні володарі не зазіхали на Галичину, вирішив урівняти себе з сусідніми володарями королем угорським і богемським, і коронував себе золотою короною Коломана прийнявши титул «царя галицького» [2, с.80].

Отже коронація князя Мстислава на короля Галичини була крахом релігійної політики унії галицького короля Коломана. Останній як бачимо, бажав впроваджувати унію виключно політичним шляхом з приміненням військової сили, що привело до повного краху. Однак був і інший шлях проведення Собору Церков згідно якого Церква Римська і Галицька мали внаслідок компромісів добровільно з'єднатися під зверхністю Римського архієрея, на чому настоював папа римський Іннокентій III пославши в Галичину легата, який пропонував впроваджувати унію внаслідок проведення Собору Церков, однак так бажав папа римський посилаючи для вирішення цього питання легата в Галичину, та угорський і польські можновладці, у таборі яких теж не було єдності,

розпалюючи в Галичині релігійну війну, відкинули саму ідею злучення Церкви ще майже на 40 років. Не виключено, що формально займаючись впровадженням унії угорські і польські феодали мали свої чисто економічні цілі бажаючи тільки власного збагачення, оскільки Галичина, багата своїми родючими землями, повними різноманітними лісами, величезними покладами кам'яної солі, була таким ласим куском, що католицькі союзники готові були неперестаючи, не дивлячись на військову поразку продовжувати плести інтриги навколо Галичини прикриваючись релігійними гаслами унії Церков. Політична ситуація нестабільності з могутніми західними сусідами вимагала того, щоб таке складне питання безболісно було вирішене. Угорський король Андрій II, хоча розгромлений був у Галичині, однак не покидав надії знову розпочати війну за втрачений галицький королівський трон свого сина Коломана, краківський князь Лешко, теж з усіма своїми полками приєднався до союзу з угорським королем Андрієм II. В цей же час король Андрій II прислав до князя Мстислава свого посла, вельможу Яроша з погрозою, що якщо князь Мстислав не видасть його сина, галицького короля Коломана, то він піде великою війною. У своєму посланні угорський король Андрій II заявляв князю Мстиславу: "щоби останній швидко прислав йому сина, галицького короля Коломана і усіх полонених, а якщо не захоче то ского побачить в Галичині багаточисельне непереможне військо угрів". Галицький володар Мстислав не перелякався залякування угорського короля Андрія II і спокійно йому відповів: «що перемога залежить від Бога, і що він князь Мстислав надіється на Бога, що він з його допомогою надіється приборкати гордість угорського короля». Однак князь Мстислав добре знав, що поразка угрів і поляків під Галичем, полон галицького короля Коломана і понесення союзниками військових і моральних втрат, стала важким лихоліттям в Польщі та Угорщині. Внаслідок цієї безславної кампанії Угорщина і Польща втратили великі людські ресурси, які не могли так швидко відновитись. В цей же час, ця поразка стала причиною заворушень в самій Угорщині і Польщі. Сам угорський король Андрій II теж поніс великі втрати у власному війську під час ерусалимського військового походу, і не мав могутньої військової сили, щоб воювати проти галицького володаря Мстислава. Угорський король Андрій II у 1221-1222 роках внаслідок наростання феодальної війни у власній країні був змушений відійти від широкомаштабної наступальної політики на східні володіння від своєї держави, задля відновлення Галицького королівства, оскільки був зайнятий боротьбою з власною знаттю, якій він у 1222 році змушував надати широкі права закріплені «Золотою буллою», яка серйозно послабляла королівську владу в Угорщині. Усе це в подальшому, як видно із джерел не привело до активної наступальної політики і до росту військового потенціалу Угорської держави [14, №21; с.130-142].

Другий сусід князя Мстислава галицького і союзник короля Андрія II, краківський князь Лешко, теж не міг вести активної наступальної політики, оскільки в двох битвах на Волині і в Галичині поніс великі втрати. Допмагаючи своєму зятеві галицькому королю Коломану він зробив похід на Волинь, який дорого вартував польському князю. Союзні князю Данилу Романовичу литовські князі повністю спустошили краківське князівство, у зв'язку з чим папа римський Гонорій III у 1221 році звільнив князя Лешко від хрестового походу. Наслідком постійних нападів союзних Волині литовських князів було те, що князь Лешко краківський в 1222 році поспішно створив мир з князем Данилом Романовичем відмовившись при цьому від підтримки белзького князя Олександра Всеволодович [14, №21; с.130-142]. Татіщевські літописні свідчення наголошують, що угорський король Андрій II за постійні напади на Галичину, відрікаючись від останньої, по мирному договору заплатив велику контрибуцію у розмірі 15 тисяч гривень срібла. Договір укладений Руссю-Україною і Угорським королівством в 1221-1222 роках на завжди припиняв втручання Угорщини у внутрішні справи Руси-України і таким чином встановлював добросусідство і вічний мир [12, с.212; с.130-142].

Однак скоро галицькі бояри побачивши нікчемність князя Мстислава почали більшістю схилитися до думки про повернення короля Коломана на галицький королівський трон. Як першим кроком до цього вони вирішили схилити князя Мстислава до широкомаштабних переговорів з "могутнім" угорським королем. У князя Мстислава не було вибору, до зятя, волинського князя Данила, який мав усі права на галицький престол, і якого любили галичани, він ставився вороже. Цю ворожнечу підігрівали бояри, які теж боялися властолюбивого Данила, тому не бажали його на трон після Мстислава. Галицький трон за дорадою бояр по смерті останнього не повинен був дістатися ні законному володарю галицькому королю Коломану, ні спадкоємцю батькової спадщини волинському князю Данилу. Щоб назавжди припинити боротьбу за галицький стіл боярство дорадило Мстиславу вступити у переговори з угорським королем Андрієм II, видати свою дочку Марію за його молодшого сина королевича Андрія і таким чином забезпечити своїм онукам щасливе правління Галичиною. Будучи, як виразився про Мстислава М.С. Грушевський, «бездарним знаряддям в руках галицького боярства», Мстислав вступив в переговори з угорським королем [1, с.41].

Скоро була складена «союзна угода», яка скріплювалась шлюбом королевича Андрія з дочкою Мстислава Марією. Тоді ж по укладенні угоди Андрій і Марія отримали в управління великий боярський центр Перемишль. У Ватиканському архіві зберігся документ, з якого довідуємось, що у 1222 році Мстислав володар Галичини, пообіцяв видати свою дочку Марію за молодшого сина угорського короля теж Андрія і заповісти останньому Галицьке королівство [14, №65; с.130-142].

Добиваючись Галичини для спадкоємців з угорського дому угорський король Андрій II негребував ніякими засобами. Совість в угорського короля Андрія II при укладенні договору з Мстиславом наголошував М.М. Карамзін була у тяжкому становищі, адже жених щойно обручений з дочкою князя Мстислава ще раніше був заручений з єдиною спадкоємницею вірменського престолу. Боячись, щоб така політична акція не була викрита угорський король вимагав, щоб папа римський Гонорій III скасував це заручення. Однак папа римський Гонорій III відповідав Андрію II: «що Галицьке королівство не може належати його молодшому сину Андрію, оскільки належить його законному володарю, галицькому королю Коломану, зятю герцога польського Лешка, возведеного на галицький королівський трон Апостольською владою». Папа римський Гонорій III у наступному листі наголошував Андрію II: «що біда галицького короля Коломана явище тимчасове і що не треба задля того, щоб знову включити Галицьке королівство в лоно Союзу католицьких держав створювати ще один шлюб, що потрібно почекати з остаточним вирішенням цього питання». Однак угорський король Андрій II і в цьому питанні не послухався папи римського Гонорія III, він ловився за королівство Галичину, як утопаючий за соломину, утративши надію військовим шляхом відновити Галицьке королівство він вирішив спробувати здобути його силою дипломатії, однак і ця політична стратегія не була досягнута із-за скорі смерті короля Андрія II [6,с.456-457; с.130-142; с.161-167].

У висновок наголосимо, що проблема відновлення Галицького королівства витала в Угорському королівстві і під час володарювання сина Андрія II, угорського короля Бели IV, який по смерті короля Андрія II, вважав галицького короля Коломана єдиним законним володарем Галичини возведеного в ранг короля Галичини римським папою Іннокентієм III. Це бачимо вже під час коронації на угорського короля Бели IV, де в ієрархії Угорського королівства другим за значенням і політичною вагою був галицький король Коломан I [7,с.49-50; с.130-142; с.237-379; с.97-126; с.40-45].

В нового угорського короля Бели IV теж був свій план щодо Галицького королівства, оскільки був живий офіційно помазаний папою римським Іннокентієм III галицький король Коломан I, він намагався відновити для нього його галицький трон. Як засвідчують угорські, польські та чеські джерела: «Угорський король Бела IV у першу чергу вважає законним володарем Галичини, свого брата короля Коломана I, що видно із свідчень угорських джерел, зокрема під час коронування Бели IV» [6,с.455, с.596; с.130-142; с.161-167].

У час його правління в Угорському королівстві, Коломан вважався як законний король галицький. Князь Данило Романович, під час коронування угорського короля Бели IV, всього лиш волинський князь і то лишений правлячою галицькою елітою престолу. Угорський король Бела IV за умов життя ще його брата, «помазаного» папою римським Іннокентієм III галицького короля Коломана I, не ставив у розрахунки волинського князя Данила як майбутнього володаря Галицького королівства, він надіявся, як засвідчують джерела: «що силою військової коаліції західно-європейських, католицьких володарів, передусім: Угорщини, Польщі та Чехії, він виконає волю папи римського Іннокентія III і поверне Галицьке королівство в лоно Союзу Католицьких держав, і возведе його законного володаря галицького короля Коломана I на галицький трон». Однак ця мрія угорського короля Бели IV та мета усього життя його батька угорського короля Андрія II, так ніколи і не була досягнута.

У висновок наголосимо, що європейську ідею Руського королівства, після злучення Галичини, Волині та Київщини в 1238 році в єдину Русь-Україну, було втілено визначним володарем Української середньовічної держави XIII століття, великим князем Руси-України, Данилом Романовичем Галицьким, який використав «угорський політичний та християнсько-унійний проект утворення Галицького королівства» в своїй європейській політичній ініціативі для всієї Руси-України, яка після офіційної коронації Данила Галицького на короля Руси, очолена вже королем Данилом I, Русь-Україна стає відомою в Європі у XIII-XIV століттях, як Руське королівство... [15,с.2-53; с.223-224; №336; р.467; с.788; с.104].

Список використаних джерел та літератури:

1. Грушевський М.С. Історія України-Руси. - К., 1993. - Т. III.
2. Зубрицький Д. Історія Галицько-Руського князівства. - Львів, 1853-1855. - Т. III.
3. Ідзьо В.С. Велика чи Біла Хорватія – ранньо-феодальна слов'янська держава на території Галичини (V-IX ст.). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т. IV.
4. Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ «Нова зоря», 1999.
- Віктор Ідзьо. Галицька держава – процеси етнотворення і становлення (III-XII ст.). - Львів «Камулл», 2005.
- Wetner M. Merwindigere Schicksale des stiftes des stiftes und der Stadt klosternt ubung aus Urkunden gezogen, (Urkundenbuch). Wien, 1815.
5. Ідзьо Віктор. Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні? - Львів «Ліга-Прес», 2007.
- Ідзьо В.С. Українсько-угорські політичні взаємовідносини в XIII ст. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т. VII.
- Ідзьо В.С. Угорські джерела епохи династії Арпадів про Україну-Русь (IX-XIII ст.). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т. II.
- Ідзьо В.С. Дипломатичні взаємини Данила Романовича напередодні коронації. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т. VII.
- Ідзьо В.С. Перша Унія Української церкви з Римською в Галичині в 1214 - 1230 роках. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т. X.
- Ідзьо Віктор. Українська держава і Римська церква в XIII столітті. Історія релігій в Україні. Праці XI - і Міжнародної наукової конференції (Львів, 16-19 травня 2001. - Львів: «Логос», 2001. - Книга I.
- Wetner M. Merwindigere Schicksale des stiftes des stiftes und der Stadt klosternt ubung aus Urkunden gezogen, (Urkundenbuch). - Wien, 1815.
6. Карамзин Н.М. Історія державства Російського. - М., 1991. - Т. II-III.
- Ідзьо В.С. Утворення Галицького королівства. Галицький король Коломан I та процеси першої політико-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття, Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т. IX.
- Ідзьо В.С. Боярин Володислав Кормильчич – володар Галицької боярської республіки. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т. IX.
7. Котляр М.Ф. Данило Галицький. - К., 1979.
- Ідзьо В.С. Утворення Галицького королівства. Галицький король Коломан I та процеси першої політико-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т. IX.
- Віктор Ідзьо. Феодальна війна в Русі-Україні в XIII столітті (1205-1238). Історія України. - Львів «ПП.Бодлак», 2003.
- Ідзьо Віктор. Галицький король Коломан I та процеси першої політико – релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття. Прикарпатський Вісник Наукового Товариства ім. Т.Шевченка “Думка”. – Івано-Франківськ, 2008. – №3.
- Ідзьо Віктор. Галицький король Коломан I та процеси першої політико-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття. - Львів «Сполом», 2009.
8. Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. - К., 1984.
- Ідзьо В.С. Правові, економічні взаємовідносини князів з боярством, міською громадою в Галицькій державі в XII-XIII століттях згідно зі свідченнями джерел та висновків історичної та археологічної науки. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т. VII.
9. Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. - М., 1950.
- Ідзьо В.С. Утворення Галицького королівства. Галицький король Коломан I та процеси першої політико-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття, Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т. IX.
10. Полное собрание русских летописей. - М., 1962. - Т. 2.
11. Соловьёв С.М. История России древнейших времён. - М., 1988. - Сочинения. - Т. 3-4.
- Ідзьо В.С. Король Данило та Українська держава в XIII столітті (етапи політичного сходження 1205-1238). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2001. - Т. V.
12. Татищев В.Н. История Российская. - М., - Л., 1964. - Т. III.

Ідзьо В.С. Утворення Галицького королівства. Галицький король Коломан I та процеси першої політико-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.IX.

13. Huillard Breholles. Examen de chartes de l'Eglise Romaine, conte nues dans les ronleaux de Cluny. - Paris, 1865.

Ідзьо В.С. Боярин Володислав Кормільчич – володар Галицької боярської республіки. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.IX.

14. Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae, ed. A. Theiner. - Romae, 1860. - Т.1.

Ідзьо В.С. Утворення Галицького королівства. Галицький король Коломан I та процеси першої політико-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття, Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.IX.

15. Włodarski W. Rola Konrada Mazowieckiego w stosunkach polsko-ruskich. (Arch. Tw - wa Nauk we Lwowe. Dział, tom 19, zeszyt 2. - Lwow, 1936.

Chronik Marci. Seria Istor. - Hungaru. - 2.

Codex Diplomat. Mas., ed Kochanowski. - Nr.336.

Роль великої княгині Анни в утворенні королівства Русі-України в середині XIII століття та його вступу в Союз католицьких держав

Особливе місце в політичній історії Русі-України в першій половині XIII століття, займає енергійна, вольова жінка, велика княгиня Анна, яку Руський літопис називає «великою княгинею Романовою» [3, с.188-195; с.89-103; с.4-23].

На початку XIII століття, в 1205 році, після трагічної смерті великого князя Русі-України Романа, як висловився про нього Руський літопис: «Самодержця усієї Русі, що був царем в Руській землі», у зв'язку з малоліттям законних пристало-наступників, княжичів Данила та Василька, дружина Романа, велика княгиня Анна, очолила, як регентша, всієї Русі-України [3, с.188-195; с.89-103; с.4-23].

Мал. 1. Велика княгиня Анна після загибелі свого чоловіка великого князя Романа втечею з малолітніми синами Данилом і Васильком втікає від боярського свавілля з столичного Галича.

Свою діяльність вона не тільки утвердила на галицькому та волинському престолах своїх синів, князів Данила та Василька, але й відіграла велику роль в утворенні Українського королівства в середині XIII століття [3,с.188-195; с.89-103; с.4-23].

Власне, велика княгиня Анна, своєю енергійною діяльністю, не допустила до фактичного розпаду на окремі княжіння, Українську державу. Не дивлячись на повстання князів та бояр, велика княгиня Анна, зуміла передати в політичне управління, з'єднану в кінці XII на початку XIII століття, такими важкими зусиллями, її чоловіком, великим князем Романом, Українську державу, законному спадкоємцю великокнязівського престолу, своєму сину Данилу Романовичу. Її роль у суспільно-політичному житті Русі-України в першій половині XIII століття, як і сама особистість майже не з'ясована, тому завдання цієї праці полягає у з'ясуванні історичної ролі великої княгині Анни в державотворчому процесі в Русі-Україні в першій половині XIII століття [3,с.188-195; с.89-103; с.4-23].

Велика княгиня Анна виступає в історичних джерелах першої половини XIII століття, як володарка-регентша Русі-України від імені малолітнього сина Данила. В цей час вона опираючись на лицарське військо свого чоловіка, великого князя Романа, намагається самовладно керувати Українською державою, приборкуючи політичні амбіції могутніх галицьких, волинських та київських князів та бояр [3,с.188-195; с.89-103; с.4-23].

Однак, внаслідок відсутності повнолітнього володаря, який за законами Русі-України, повинен керувати Українською державою, могутні регіональні князі: київські, волинські та бояри, зокрема галицькі, підняли повстання проти законних володарів, малолітніх княжичів Данила та Василька, намагаючись зруйнувати державний лад великого князя Романа, якого літопис називає «самодержцем Руської землі, що володів Галичиною, Волинню та Київщиною». Із-за малоліття великого князя Данила, управління Українською державою, взяла на себе його мати, «Велика княгиня Романова» [9,с.368-369].

Про цю завзяту боротьбу великої княгині Анни з українськими та іноземними королями, князями та боярами, як вважав історик В. Пашуто в XIII столітті існувала ціла «Повість про велику княгиню Анну», яка була складена в колах прихильного до Анни українського боярства, яке підтримувало її в боротьбі за відновлення єдності Русі-України [8,с.194].

Їх боротьба увінчалась успіхом, бо як наголошував Руський літопис XIII століття: «Було у Данила бояр багато, усі отця його» [9,с.368-369].

Не дивлячись на ті обставини, що у момент загибелі великого князя Романа під Завихвостом, Українська держава була могутня, а її князі та бояри, корилися великокнязівській владі, зразу ж після смерті могутнього українського володаря, князі та бояри відмовилися коритися новому володарю, великому князю Русі-України, Данилу Романовичу та регентші, великій княгині Анні, і втягнули Українську державу у вирій феодалної війни. Як зазначають джерела, сутички між центральною владою яку уособлювала велика княгиня Анна, частішають. Руський літописець XIII століття з гіркотою зауважує, що через князів та бояр: «Великі чвари почалися в Руській землі» [9,с.368-269].

Більшість регіональних князів і бояр, що раніше смиренно сиділи в своїх землях, з ласки великого князя Романа, та корилися його волі, платячи данину та виконуючи військові повинності, сьогодні не визнають владу своєї володарки, великої княгині Романової, яка, як наголошував дослідник В. Пашуто: «стала опікункою малолітніх спадкоємців великокнязівського престолу, князів Данила та Василька» [2,с.194].

У цій боротьбі права великої княгині Анни, були офіційно визнані, юридично, угорським королем Андрієм II, великим краківським князем Лешком, та великим князівством Литовським [3,с.188-195; с.89-103; с.4-23].

У своєму стремлінні зупинити від розпаду Русь-Україну, велика княгиня Анна, опиралася на волинське боярство, яке було зобов'язане своїм визначним становищем в Українській державі, покійному великому князю Роману, а також на ту частину галицького та київського боярства, яке відстоювало ідею єдності та могутності Русі-України. Таку її політичну діяльність підтримували і усі українські міста, торгово-ремісничі знать, селяни, яким великий князь Роман для соціального і економічного розвитку, Української держави, надав великі пільги [8,с.194].

Цілком ймовірно, що до часу повстання проти центральної влади у 1205 році київського князя Рюрика Ростиславовича, велика княгиня Анна, повністю контролювала і утримувала владу в Українській державі, від імені малолітнього сина Данила, опираючись на закуті в «латинську броню» полки свого чоловіка, великого князя Романа. За таких обставин могутня військова організація її чоловіка Романа, давала можливість утримувати політичну та економічну стабільність в Українській державі. Однак вийшовши із монастиря, бувший київський князь Рюрик Ростиславович, куди був

засланий володарем Русі-України, Романом, за наведення половців на Русь-Україну і розграбування Києва, він захопив Київ і проголосив себе незалежним від «Романової держави, Київським князем» [4,с.30].

Цілком очевидно, що в адміністрації великої княгині Анни думали, що князь Рюрик Ростиславович буде керувати Київським князівством не розпорошуючи могутності Української держави. Однак в середині червня 1205 року, як наголошує Руський літопис: «Рюрик Ростиславович зібрав половців і багато Русі, і прийшов на Галич, та зустріли його бояри галицькі і володимирські біля міста Микулина на річці Серет. І билися вони одні з одними через ріку Серет і багато було поранено, і повернулися вони в місто Галич» [9,с.369].

Із даного літописного свідчення видно, що велика княгиня Анна своєю енергійною діяльністю, зуміла організувати захист цілісності Української держави від київського князя. Однак така ситуація тривала недовго. Жінка в стародавній Русі-Україні не мала права керувати, державою, тому князю Рюрику Ростиславовичу, як київському князю, який виступив з лозунгом відновлення Української держави з центром в Києві, вдалося перетягнути на свою сторону частину галицьких і волинських князів та бояр. Однак не дивлячись на це під стінами Галича йому було завдано великої поразки. Як зауважує літописець: «Піщці галицькі опрокинули половецькі сили і київський князь з соромом був змушений покинути Галичину» [9,с.369].

Розгром під стінами Галича киево-чернігівсько-половецької коаліції дав можливість великій княгині Анні, втримати владу в Галичині та на Волині. В 1206 році над державною інфраструктурою, якою керувала велика княгиня Анна, нависла велика небезпека, князі: чернігівський, київський, смоленський, новгород-сіверський, з заходу, краківський князь Лешко, вирішили одним комбінованим ударом покласти кінець, Русі-Україні «Самодержця Русі, Романа Великого». З цього приводу Суздальський літопис зауважував: «Ляхи йдуть до міста Володимира на допомогу Ольговичам» [7,с.406].

У такій ситуації «Романовій державі», як наголошував літописець, загрожувала війна на два фронти, як вірно зауважував дослідник В. Пашуто: «велика княгиня Анна і ті бояри, що її оточували прийшли до висновку, що без могутнього союзника, в даному випадку Угорського королівства, Українській державі, не можна було встояти проти такої могутньої коаліції українських та іноземних князів» [8,с.194].

Сучасний український історик М. Котляр вважає: «що ситуація стала критичною не тільки для державної єдності Русі-України, але і для життя самої великої княгині Анни її дітей, малолітніх княжичів Данила та Василька, власне така загроза і заставила її звернутися до «давнього Романового союзника і друга» угорського короля Андрія II» [4,с.32].

За таких обставин велика княгиня Анна спішно послала послів в Угорщину за допомогою. Військова допомога союзнику, як вважав дослідник В. Пашуто: «окрім офіційної плати «сулила» ще й територіальними надбаннями, тому угорський король Андрій II з великою радістю втрутився у феодалну війну в Русі-Україні» [2,с.40-206].

За умови агресії руських князів в місті Саноці з нагоди укладання союзної угоди між Анною та Андрієм відбулась зустріч. Руський літопис так засвідчив цей факт: «По смерті Романовій зустрічався був король угорський Андрій з ятрівкою своєю Анною у городі Сяноці» [9,с.364].

Характерно, що літописець називає велику княгиню Анну «ятрівкою» угорського короля Андрія II, що дало можливість українському досліднику Л. Махновцю, зробити окремі дослідження з цього питання. Слово «ятрівка» на думку Л. Махновця, означає – «жінка брата». І дійсно Роман Мстиславович і Андрій II угорський були троюрідними братами. Рідною бабою угорського короля Андрія II, дружиною його діда короля Гейзи II і матір'ю батька Бели II була княгиня Єфросинія Мстиславівна – сестра князя Із'яслава Мстиславовича, вона же двоюрідна баба великого князя Романа Мстиславовича. Спільним прадідом Романа і Андрія II був великий київський князь Мстислав Володимирович. Не дивлячись на великі родинні зв'язки Романа та Андрія слово «ятрівка» вжите щодо великої княгині Анни, що дало право Л. Махновцю наголошувати: «що Анна окрім свого чоловіка, великого князя Романа, сама була у родинних зв'язках з угорським королем Андрієм II. Її генеологічна біографія встановлена тим фактом, що над її могилою в місті Володимирі-Волинському, її внук князь Мстислав Данилович у 1289 році спорудив церкву-ротонду, освятивши її іменами праведників Іоакима та Анни, тобто велику княгиню Анну, не поховали як звичайну княгиню в православному соборі, а як визначну політичну діячку, титуловану візантійську принцесу, як наголошував сам великий князь Данило під час переговорів з ханом Батием, про походження своєї мами, що вона: «з роду імператора Олександра Македонського». Генеологічні дослідження дають підстави твердити, що друга дружина Романа, велика княгиня Анна, була дочкою Візантійського

імператора Ісаака Ангела від другої дружини угорської королівни, Маргарити-Марії, яка була рідною сестрою угорського короля Андрія II, тобто, велика княгиня Анна, володарка Русі-України, принцеса візантійська, по батьку, по мамі угорська королівна, була рідною племінницею угорському королеві Андрію II, тобто ятрівкою» [3, с.188-195; с.89-103; с.4-23].

Отже в такому разі стають зрозумілі свідчення Руського літопису чому: «угорський король Андрій II прийняв Данила, як свого рідного сина» – він був йому двоюрідним онуком, в жилах, майбутнього короля Русі-України, Данила, текла кров великих київських князів, його предки всі були великими київськими князями. Князь Данило був по прямій лінії спадкоємцем, великого київського князя Володимира Мономаха, по батьку, великому князю Роману Мстиславовичу, який, як наголошував літопис: «ревню наслідував діяльність свого прадіда Володимира Мономаха», по мамі, князь Данило спадкоємиць візантійських імператорів з династії Ангелів та угорських королів з династії Арпадів. Дуже важливо є й те, що за свідченням з нашого літопису, князь Данило народився у 1201 році, отже у час смерті великого князя Романа Мстиславовича, йому було неповних чотири роки. Добриня Ядрійкович пише: «що у середині 1200 року у Константинополі було посольство князя Романа Мстиславовича у складі: Твердяти Остромировича, Недана, Доможира і посла Негвара». Цілком очевидно, що це посольство вело переговори про укладення союзу між Руссю-Україною та Візантійською імперією, який підкріплювався шлюбом, великого князя Романа з візантійською принцесою, дочкою візантійського імператора Ісаака Ангела, Анною. Власне ці бояри привели великому князю Роману, ще зовсім юну дружину, візантійську принцесу Анну. Таким чином, велика княгиня Анна, дійсно була родичкою угорського короля Андрія II і розуміла, що через своє імператорсько-королівське походження має можливість опиратися на військово-політичну організацію, свого близького родича і сусіда. І дійсно, візантійсько-угорське, чи імператорсько-королівське походження, великої княгині Анни, пояснює її претензії, як це вказано в літописі під 1208 роком «княжити в Русі самою», не оглядаючи на князів і бояр в Русі-Україні. За таких обставин всі українські феодалі були змушені терпіти візантійську принцесу Анну, соціальне і політичне, імператорсько-королівське походження якої, було вище за феодалним рангом в тогочасному європейському феодалному суспільстві. Законний шлюб «народженої в пурпурі» візантійської принцеси Анни, з володарем Русі-України, «Самодерцем Русі, Романом, що був царем в Руській землі», як його титулував Руський літопис, предки якого всі були великими київськими князями, підвищувало її феодалне право на таке володарювання в Русі-Україні. Це право було затверджено, як Константинопольським патріархом так і Руським митрополитом. Право великої княгині Анни на володарювання в Русі-Україні, як наголошував Руський літопис, визнали: «Візантійська імперія, Угорське королівство, Польща, Литва та інші феодалні європейські держави» [9, с.3-9].

З вище приведених та проаналізованих джерел бачимо, що до часу наступу києво-чернігівської коаліції на Галич, велика княгиня Анна самовладно правила Галичиною і Волинню. Між великою княгинею Анною і угорським королем Андрієм II відбулася зустріч в галицькому місті Санокі на предмет укладання союзного договору. На жаль, джерела не зберегли нам ані тексту, ані умов укладеного договору між Анною та Андрієм. Київський дослідник М.Ф. Котляр вважає, що велика княгиня Анна змушена в наслідок загрозливих обставин, визнати зверхність угорського короля. Після укладення угоди, угорський король Андрій II, на законних правах, своїм великим військом без бою увійшов в Галичину. Він поставив сильну військову залогу в Галичі, яка повинна була забезпечити самовладне правління великої княгині Анни в місті, а сам зразу ж приступив до своїх обов'язків оборонника «Руської держави». Угорський король Андрій II розгромив польські війська на Волині, як наголошував літописець «омирив поляків». Угорське рицарське військо було набагато потужніше за польське, тому розгромлені поляки більше не виступали на стороні чернігівсько-київської коаліції. Та не зміг угорський король, чи не захотів, як вважає київський дослідник М.Ф. Котляр, завадити наступові князів Ольговичів на Галич. Однак, як бачимо із тогочасного політичного становища, угорський король Андрій II залишивши в Галичі сильний військовий гарнізон, який складався з вибраного рицарства Угорського королівства, сам особисто зайнявся розгромом поляків. Тому коли руські князі взнавши, що сильний угорський гарнізон стоїть в Галичі, а військо на чолі з королем Андрієм II вже розгромило союзних поляків, не наважилися вести війну з могутньою армією Угорського королівства [4, с.32-33].

Внаслідок таких політичних поступок великій княгині Анні, вдалося, при допомозі свого родича, угорського короля Андрія II, зберегти в цілісності дві ключові складові Русі-України – Галичину та Волинь. Поки угорський гарнізон знаходиться в Галичі, велика княгиня Анна, безбоязно правила Українською державою й готувалася відібрати Київ у Рюрика Ростиславовича. Місцеве боярство слухняно виконувало свої державні обов'язки, як зауважує літописець: «не могли галичани нічого

створити”, та як тільки угорський король вивів свій гарнізон, галицьке боярство, яке очолив вернувшись із заслання боярин Володислав Кормильчич, почало сіяти смуту в Галичі. Велика княгиня Анна з переляку, взявши дітей, утекла в місто Володимир» [9,с.369].

Дослідник В. Пашуто вважав, що бояри Кормильчичі, що перебували в князів Ігоревичів, які були онуками могутнього князя галицького князя Ярослава Осмомисла, почали вести агітацію в користь відновлення Ростиславової династії на галицькому престолі. Князі Ігоревичі, як відомо із джерел, були синами дочки Ярослава Осмомисла, «Ярославни» і мали всі династичні права на галицький престол [8,с.194].

Такі дії галицьких бояр, заставили велику княгиню Анну втікати з Галича у Володимир-Волинський, який був родовим гніздом її чоловіка, великого князя Романа волинського. Однак в Володимирі велику княгиню Анну теж чекала зрада частини боярства. Під загрозою володимирських бояр: Мстибогів, Мунчуків і Микифора, як зауважує літопис: «які зрадили свою господу» вона «дирою міською» залишила столицю Волині, місто Володимир і втекла з синами в Краків [9,с.369-370].

З'ясуємо чому таке велике боярське незадоволення виникло водночас, як в Галичині так і на Волині. Раніше ми знаємо, що велика княгиня Анна втратила контроль над Київщиною. Це можна пояснити тим, що візантійська принцеса, як дружина великого князя Романа, як виразився літописець: «бажала правити самою», опираючись тільки на військову силу свого чоловіка та родича, угорського короля Андрія II. Однак угорська окупація Галичини і Волині стала непопулярною, тому бояри використали цей політичний прорахунок, великої княгині Анни, хоча вибору в союзниках, у неї не було. Не слід виключати, що велика княгиня Анна, яка від імені малолітніх дітей намагалася правити, самовладно, стала непопулярною в середовищі боярської аристократії, оскільки жіноче правління, ще й іноземки, візантійської принцеси, в стародавній Русі-Україні було немислиме і не популярне. Тільки одна жінка самовладно правила Руссю-Україною, велика княгиня Ольга і то лише, як регентша малолітнього сина, князя Святослава. У своєму правлінні велика княгиня Анна опиралася виключно на військову силу свого чоловіка та родича угорського короля, однак не на місцевих бояр, які були володарями великих і малих міст з безмежними земельними латифундіями і уособлювали велику політичну, економічну та військову силу [3,с.188-195; с.89-103; с.4-23].

Тому боярський вибір слабкої влади князів Ігоревичів, які не мали підтримки у сусідніх володарів, був визначальним у боротьбі з великою княгинею Анною [2,с.40-206].

Вигнавши велику княгиню Анну, з Галича, галицькі бояри запросили на княжіння, Ігоревичів. Боячись гніву угорського короля Андрія II та краківського князя Лешка, як вважав дослідник В. Пашуто: «галицькі бояри, пояснили їм феодальну законність утвердження князів Ігоревичів в Галичині, підкріпивши свої аргументи, як наголошував літописець, великими подарунками» [8,с.150].

Галицький дослідник XIX століття Д. Зубрицький вважав, що у той час, коли велика княгиня Анна перебувала при «гостиприємному краківському дворі», вела переговори щодо об'єднання сил угорського і польського володарів для походу на Галич і відновлення своєї влади в Галицькім князівстві, в цей же час галицькі бояри відновлювали в Галичині, князів Ігоревичів, як законних спадкоємців галицької династії Ярослава Осмомисла. Велика княгиня Анна надіялась на краківського князя Лешка, однак, як вважав Д. Зубрицький, князь Лешко краківський, який щойно вступив на великокнязівський краківський престол, сам мав у Польщі багато ворогів, тому не міг боротися з князями Ігоревичами, що мали у своєму розпорядженні військово-політичні сили трьох князівств: Галичини, Волині, Новгород-Сіверщини, а також половецьких ханів, з якими були у родинних відносинах. Тому князь Лешко краківський з цього питання, намагався вести переговори з могутнім угорським королем Андрієм II, який уособлював в цей час військову силу, яку концентрував від Адріатики до Карпат. У 1207 році краківський князь Лешко відправив до угорського короля Андрія II, посольство, на чолі з воєводою Вячеславом Лисим та княжичем Данилом і волів нагадати королю: «що він був другом батькові, сироти, що він клявся мати любов до них, що коли тепер на них прийшло вигнання, то по-рицарськи було би добре, щоби вони обидва, король і Лешко, з'єднавши свої війська, примусили, князів Ігоревичів віддати Данилу його батьківщину”. Угорський король Андрій II почав був уже готуватися до походу на Галич та хитрі князі Ігоревичі зуміли дарами відмовити короля від союзу з польським князем» [1,с.40-41].

Наступний галицький дослідник другої половини XIX століття І. Шараневич теж вважав: «що велику роль в розвалі Романової держави відіграли, бояри. Могутнє правління великого князя Романа, яке намагалася продовжити його дружина Анна, від імені малолітнього сина Данила, заставило бояр шукати слабкішого володаря, який би не намагався уособлювати собою всю політичну інфраструктуру Русі-України і нащадки якого, в подальшому, були б з ласки бояр, тільки

галицькими князями, маючи законне право на Галицьке княжіння, з їх волі, спадкових галицьких бояр» [3,с.188-195; с.89-103; с.4-23].

І такі князі, внуки Ярослава Осмомисла дійсно були, це князі Ігоровичі, феодальне право яких на Галицьке князівство було визнане, при усьому небажанні, навіть угорським королем Андрієм II та краківським князем Лешком [10,с.70].

Проживаючи в Польщі, внаслідок енергійної політичної діяльності, велика княгиня Анна, зуміла закріпити за собою великий торгово-економічний центр Берестя, що на Волині. Така політична акція вдалася їй тому, що белзьський князь Олександр, захопив майже усю Волинь з столичним містом Володимиром і став фактично незалежним володарем, загрожуючи володарюванню княгині Анни в Бересті. За таких обставин велика княгиня Анна послала свого довіреного боярина Мирослава до краківського князя Лешка сказати: «цей Олександр всю землю нашу і отчину тримає, а син мій в одному Бересті править». Щоб заспокоїти волинську громадськість, князь Олександр був змушений віддати Белз князю Василькові з матір'ю, та незабаром обмовивши велику княгиню Анну перед польським князем Лешком, князь Олександр вигнав княгиню Анну з Васильком з Белза і віддав їм спочатку невеликі міста Камінь, а потім міста Тихомиль і Перемиль [4,с.41].

Цілком ймовірно, що велика княгиня Анна опиралася у своїх змаганнях з князем Олександром за Волинську землю на краківського князя Лешка. Однак князь Олександр, побачивши, що княгиня об'єднала Берестя із Белзом вирішив не допускати зростання могутності великої княгині Анни і надав княгині в управління дрібніші міста, оскільки княгиня Анна вже почала претендувати на столицю Волині, місто Володимир. Ситуацію вона вибрала дуже зручну оскільки князь Олександр белзьський уклав договір із галицькими князями Ігоровичами, визнавши за ними Галичину, вона повідомила про це краківському князю Лешку. В 1209 році князь Лешко краківський при підтримці князя Конрада мазовецького вирішив піти походом на Волинь, до них приєднався і князь Олександр белзьський, який розумів можливість втрати впливу на Волинь. Князі Ігоровичі були вибиті з міста Володимира, який поляки віддали в управління Белзьському князю Олександрю [8,с.156].

Велика княгиня Анна залишилася володаркою малих міст. Однак перебування на Волині давало їй можливість контролювати хід політичних подій в Угорщині, Польщі та Галичині. Цілком можливо, що після того, як активізувався краківський князь Лешко на Волині, угорський король Андрій II під прикриттям захисту інтересів Романовичів активізувався в Галичині, за тією причиною, що краківський князь Лешко, відібравши Володимир в князів Ігоровичів, не віддав його Романовичам. За таких обставин угорський король Андрій II виступив походом у Галичину. Однак швидке заволідіння Галичиною і віддання її у розпорядження галицького боярства при номінальному утвердженні в Галичі, князем Данила Романовича, не може говорити, що угорський король Андрій II діяв в інтересах великої княгині Анни з якою мав підписану угоду [4,с.42].

Швидке падіння угорського правління в Галичині застало угорського короля Андрія II відновити переговори з великою княгинею Анною, з метою іншим чином підчинити Галичину. Як зауважує літописець: «Данило тим часом сидів в уграх і угорський король планував одружити його зі своєю дочкою і тим самим закріпити в майбутньому Галичину за Угорщиною. Велика княгиня Анна пішла на переговори з угорським королем Андрієм II за тих обставин, що ситуація на Волині під польським протекторатом теж була напружена. Усі ключові міста Волині були в розпорядженні князя Олександра белзьського, а сил для утвердження на Волині князем сина Данила у княгині Анни не було. За таких обставин княгиня Анна побажала за допомогою угорського короля Андрія II знову утвердитися в Галичині. Однак угорське правління в Галичині було короткочасне, у 1211р. князі Ігоровичі без великих зусиль поновили своє панування в Галичині. Князь Святослав Ігорович отримав Перемишль, замість втраченого Володимира, син Володимира Ігоровича - князь Із'яслав отримав Теревовль. В Угорщину вони і на це й раз відправили дари, щоб угорський король Андрій II не відстоював права князя Данила на Галичину. Заручившись нейтралітетом угорського короля Андрія II, князі Ігоровичі перебили 500 найзначніших галицьких бояр. Серед тих, що спаслися та втекли в Угорщину, наголошував літописець, були бояри: Володислав Кормильчич, Судислав, Філіп, майно яких було роздане боярам, що підтримували князів Ігоровичів. З приводу боярського погрому Ігоровичами, галицький боярин Володислав Кормильчич так висловився під стінами Перемишля: "Батьківщинами вашими володіють інші прибуди, які розграбували наші маєтності» [9,с.369-370].

Втікші в Угорщину бояри, наголошував Д.Зубрицький почали просити угорського короля Андрія II, щоб дав їм законного володаря, князя Данила і поміг військом у вигнанні князів Ігоровичів з Галичини. За таких обставин угорський король Андрій II почав переговори з краківським князем Лешком і з матір'ю Данила, великою княгинею Анною, з метою спільного походу на Галич. Були також проведені переговори з волинськими князями. На захист прав князя Данила в Галичині

виступили походом, як наголошував галицький дослідник Д. Зубрицький: князь Мстислав пересопницький, князь Олександр володимирський, князь Всеволод із Червня, князь Василько, брат князя Данила із Белза, з воєводами В'ячеславом Товстим, Мирославом, Дем'яном і Воротиславом. Князь краківський Лешко виступив в похід із усіма своїми полками на чолі яких поставив Судислава Бернатовича, а Ингвар, князь луцький вислав свого сина із полками луцькими [1,с.47-48].

Цілком очевидно, що в кожного учасника коаліції, що рухалися на Галич були свої плани. Велика княгиня Анна надіялась після утвердження в Галичині відновити свої права на Волині та Київщині, галицькі бояри прагнули відновити своє володарювання у Галичині, прикриваючись князівською адміністрацією Данила, правити на свій лад [4,с.43-44].

Без сумніву, що велика княгиня Анна, розуміла, що бояри хочуть використати малоліття князя Данила, однак утвердження хоч номінальне в Галичині і визнання юного Данила, князем в Галичі, давало шанс на утвердження Данила в майбутньому на Волині [5,с.132].

Дослідник В. Пашуто наголошував: «що утвердження Данила князем в Галичі, було великою дипломатичною перемогою великої княгині Анни. І хоча галицькі олігархи не бажали коритися великій княгині Анні, вони змушені були маючи в руках малолітнього князя Данила, рахуватися з претензіями великої княгині Анни на Волинь, що зміцнювало становище великої княгині Анни у її змаганнях за столичне місто Волині, Володимир» [8,с.198]. Велика княгиня Анна, зазначав дослідник Л. Махновець, в жилах якої текла кров візантійських імператорів і угорських королів, бажала правити самостійно і утвердившись в Галичині за допомогою родича, угорського короля Андрія II, в подальшому бажала відновити свою владу на Волині і Київщині. Однак в угорського короля Андрій II та галицьких бояр були інші плани. Вони бажали утримувати владу в Галичині в залежності від Угорського королівства, що не входило в плани великої княгині Анни, яка за виразом літописця «бажала княжити у всій Русі сама» [9,с.373].

За таких обставин літописець записав таке поведження Данила з матір'ю: «Розлучаючись з матір'ю, княжич видобув меч і рубанув коня з під одного із бояр тоді мати умовила його зостатися в Галичі, а сама поїхала до Белза залишивши сина серед невірних бояр». Повернувшись на Волинь княгиня Анна поскаржилася на боярську сваволю, угорському королю, який як вважає, київський дослідник М.Ф. Котляр: «продовжував видавати себе за покровителя Романової родини». Угорський король Андрій II, на думку дослідника: «охоче використав ситуацію для втручання в справи України-Руси» [4,с.45-46].

Галицький дослідник Д. Зубрицький наголошував, що дике поведження бояр з великою княгинею Анною, дуже розсердило короля Андрія II і він вирішив покарати галицьких бояр. В наступному 1212 році угорський король Андрій II особисто виступив походом на Галич зі своїм великим військом. Для успіху свого походу він закликав на допомогу велику княгиню Анну із Белза, князя Ингвара луцького та інших князів. Ввійшовши в Галич король Андрій II ув'язнив галицьких бояр: Судислава, Філіпа і Володислава Кормильчича. На суді король Андрій II встановив вину бояр і сказав: «Волидислав княжитья, а ятрівку мою вигнав і звинувативши їх у злочині, наказав їх мучити. Засудивши бояр і віддавши всю владу в Галичі, великій княгині Анні, сам закувавши бояр в кайдани, пішов назад до Угорщини» [1,с.50-51].

Галицький літописець так подає нам цю подію: «Коли же наступила зима прийшов король в Галич і привів ятрівку свою, велику княгиню Романову і бояри володимирські прибули та Ингвар Ярославович прийшов із Луцька і інші князі. Король учинив раду з ятрівкою своєю та з боярами володимирськими і сказав: "Володислав княжить собі, а ятрівку мою вигнав» [9,с.373].

Як бачимо угорський король Андрій II підтримав стремління великої княгині Анни на оволодіння Галицьким та Волинським князівствами. Це сталося, як наголошував український академік І.Крип'якевич, завдяки енергійній діяльності великої княгині Анни і тих бояр і князів, які стояли біля реалізації державних планів Романа Великого, згідно яких, Українська держава повинна була бути єдиною від Карпат до Дніпра [6,с.88].

За таких умов велика княгиня Анна була визнана правительською Української держави і задля збереження своєї влади, змушена була маневрувати між трьома силами: угорською, польською і галицькими боярами. Таке маневрування, на думку галицького дослідника І. Шараневича: «дало можливість великій княгині Анні бути володаркою Берестя, Белза, а в 1211-1213 роках, Галицького князівства» [10,с.73]. Однак, зауважував дослідник В. Пашуто, велика княгиня Анна не на довго змогла бути самовладною володаркою Галичини, де всіма державними справами керували бояри. Вона намагалася за допомогою угорського короля утримувати свою владу, та бояри не визнавали її влади і не корилися їй [8,с.199]. Її союзник, угорський король Андрій II, зауважує київський дослідник М. Котляр, не був зацікавлений в реальному утвердженні Романовичів в Галичині, тому він

залишив велику княгиню Анну віч на віч з боярською олігархією, яка негайно після декількох років, закликала на княжіння, і це при законному володарю, князю Данилі, Перисопницького князя Мстислава [4,с.76].

Не дивлячись на таке тяжке становище, велика княгиня Анна намагалася відстояти Галич за допомогою вірного волинського війська її чоловіка Романа, однак, як зауважував галицький дослідник І. Шараневич: «наближення військ князя Мстислава пересопницького і велика внутрішня опозиція бояр, щодо правління княгині Анни в Галичі, змусила велику княгиню Анну втікати з княжичем Данилом в Угорщину, а вірному боярину, дядьку Мирославу, з княжичем Васильком, їхати до Белза» [10,с.73].

Втікши в Угорщину, велика княгиня Анна, знову почала просити угорського короля Андрій II допомогти їй відстояти Галич. Задля цього велика княгиня Анна вступила в стосунки з галицькими боярами, які перебували в угорському полоні, зокрема такими, як Володислав Кормильчич, Судислав та Філіп. На нашу думку її до цього спонукав сам угорський король, який і далі лицемірно видавав себе другом великої княгині Анни і її малолітнього сина Данила. Угорський король Андрій II готував новий похід на Галич і задля його успіху випустив із тюрми галицьких бояр Володислава Кормильчича, Судислава і Філіпа [4,с.46].

Дослідник В. Пашуто вважав, що угорський король випустив на волю боярина Володислава Кормильчича та інших його однодумців, тому, що бояри пообіцяли підтримувати угорську політику в Галичині, як і васалітет княгині Анни і Данила, відносно Угорщини. Такий васалітет княгині Анни, щодо Угорського королівства міг забезпечити успіх угорській політиці в Галичині згідно якої, галицькі бояри повинні були повністю управляти своїми маєтностями в Галичині і політично бути залежними від влади угорського короля Андрія II [8,с.199].

Галицький дослідник Д. Зубрицький наголошував: «що угорський король Андрій II йдучи в похід остаточно намагався утвердити велику княгиню Анну в Галичині. Для цього він ще раз запросив до походу на Галич, галицьких бояр, а також краківського князя Лешка. За підтримкою князя Лешка краківського, велика княгиня Анна надіялася також повернутися до столичного Володимира. Обидва володарі знову ніби пеклися інтересами Романовичів. З однієї сторони угорський король Андрій II намагався захопити для неї Галичину, з другої сторони Лешко краківський намагався віддати Романовичам, їх власність, місто Володимир». Однак, щодо Галичини, наголошував дослідник Д. Зубрицький: «то обидва володарі вирішили одружити малолітнього сина угорського короля Андрія II, принца Коломана із дочкою польського князя Лешка, Соломією, і таким чином утворити окреме Галицьке королівство, на чолі з угорсько-польською династією, де галицькі бояри будуть відігравати велике значення в житті цієї нової Галицької держави» [1,с.60-64]. Знаючи, що на Волині у невеликих княжіннях сидять законні володарі, Романовичі, розуміючи, що уся Волинь є законною їх власністю, по батьку, великому князю Роману, угорський король та польський князь враховуючи прихильну в феодальній Європі до великої княгині Анни, громадську думку, вирішили віддати їм місто Володимир. Це було великим політичним здобутком великої княгині Анни. З утвердженням у місті Володимирі, велика княгиня Анна почала об'єднання всієї Волині [4,с.50].

Джерела наголошують, що велика княгиня Анна добилася зайняття Володимира внаслідок своїх зв'язків при краківському дворі де її союзником був, каштелян Пакослав, який не бажав зміцнення князя Олександра белзького у Волині. За таких обставин союзна до Польщі велика княгиня Анна могла скласти опозицію зміцненню князя Олександра на Волині. Руський літопис так описував ці події: «Пакослав же був приятелем Романовій княгині та її дітям і за радою Пакослава, князь Лешко послав посла до князя Олександра Всеволодовича кажучи, дай Володимир, Романовичам, Данилові і Василькові. Якщо не даси то піду на тебе з Романовичами. Але той не дав і Лешко силою посадив обох Романовичів у Володимирі» [9,с.374].

Таким чином великій княгині Анні за допомогою дипломатії та підкупу польських сановників, вдалося утвердитися в столиці Волинського князівства, Володимирі, в цей же час у Галичині у продовж 1215-1216 років відбулася коронація сина Андрія II, принца Коломана, на короля Галичини, внаслідок чого з Галицького князівства, Угорщиною та Польщею, було утворено, Галицьке королівство, з помазаником папи римського Іннокентія III, галицьким королем Коломаном I [2,с.112-121].

В цей же час велика княгиня Анна усвідомлювала, що Угорщина і Польща свідомо знищувала єдність Руси-України, яку такими тяжкими зусиллями з'єднав на початку XIII століття її чоловік, великий князь Роман [2,с.4-40].

За таких обставин велика княгиня Анна розпочала активну боротьбу за збирання в одно ціле Волинське князівство. Вона уклала військовий союз з Литовським князівством проти Польщі, з

метою визволення частини Волинських земель з під польського панування. У той час, зауважував Руський літопис: «прибули до великої княгині Анни і до Данила і до Василька литовські послы мир даючи. Ляхи не переставали нападати. І привів Данило на них Литву, і пустошили вони ляхів, і багато було вбито між них». Таким чином великій княгині Анні вдалося ослабити і витіснити поляків з Волині, за краківським князем Лешком залишилися прикордонні волинські міста: Угровськ, Верещин, Столп'є, Комів, а також Берестейська земля [9,с.377-378].

В цей же час у 20-х роках XIII століття Руський літопис розповідає: «про вокняжіння Новгородського князя Мстислава Удатного в Галичі та одруження Данила Романовича волинського на дочці Мстислава Удатного, Анні» [9,с.375].

За обставин союзу з новим галицьким володарем Мстиславом Удатним, волинський князь Данило Романович остаточно звільняється від польської опіки і відбирає у поляків: Угровськ, Верещин, Столп'є, Комів, а також Берестейську землю і повертається у Володимир з великою славою. Київський дослідник М. Котляр вірно наголошує: «що після перемоги над поляками князь Данило стає повноправним володарем Волинського князівства». Велика княгиня Анна, утвердивши сина на волинському престолі вважає свою політичну місію завершеною і, як наголошує літописець: «приймає монаший чин і йде в монастир» [4,с.55; 9,с.376].

Дослідник В. Пашуто теж вважав, що велика княгиня Анна завершила свою політичну діяльність лише тоді, коли князь Данило Романович одружившись з дочкою Мстислава Удатного, княжною Анною, став самостійним правителем Волинського князівства [8,с.201].

Однак, було б помилкою вважати, що на цьому зовнішньо- політична діяльність великої княгині Анни закінчується. Наступні свідчення джерел дають право твердити, що по питанню коронації на короля Руси-України, великий князь Данило Романович теж радився з досвідченою в політичних справах мамою, великою княгинею Анною, яка проклала йому шлях до королівської корони з чотирирічного віку [3,с.188-195; с.89-103; с.4-23].

Мал. 2. Велика княгиня Анна на коронації сина Данила з заді зліва в князівській шапці.

Як наголошував літописець у 1255 році: «раніше Данило Романович вагався з прийняттям корони та королівського титулу від папи римського Іннокентія IV, та умовила його прийняти королівський

титул, мати, велика княгиня Анна, князі лядські Болеслав Стидливий та Сомовит - син Конрада і бояри лядські кажучи: «прийняв би ти вінець, а ми готові на підмогу проти поганих» [9,с.412-413].

У питанні коронування і переходу великого князівства до Українського королівства, в середині XIII століття, як наголошував літописець: «Велика княгиня Анна була основним дорадником великого князя Данила, оскільки бажала бачити свого сина могутнім володарем за візантійським зразком», свого батька, та чоловіка Романа, як наголошував літописець «Царем в Руській землі».

Як бачимо, велика княгиня Анна, у час коронації сина Данила на короля Руси, розуміла, що тільки єдиновладдя за західно-європейським зразком, покладе край чварам в політичній історії Руси-Україні. Власне за таку активну політичну діяльність велику княгиню Анну слід віднести до однієї з найталановитіших жінок у XIII столітті, яка своєю діяльністю привела Українську державу до консолідації. Політичну діяльність великої княгині Анни в XIII столітті, можна порівняти лише з діяльністю великої княгині Ольги в X столітті [2,с.55-58].

Її неабияка роль у зміцненні великокнязівської та в подальшому королівської влади в Руси-Україні, була оцінена її внуками, ще в кінці XIII століття. Руський літопис зауважував: «того ж року вложив бог Мстиславу князю у серце добру мисль і спорудив він гробницю кам'яну над гробом баби своєї, великої княгині Анни – княгині Романової, у монастирі коло церкви і освятив її на честь праведників Іоакима і Анни» [9,с.452].

Український вчений Л. Махновець вірно зауважував, що велику княгиню Анну поховали не як просту княгиню, а у церкві-ротонді, як визначну княгиню, володарку Руси-України. Тільки імператорсько-королівське походження, наголошував Л. Махновець, та енергійна політична діяльність і вміння воювати з непримиримими і гордими українськими князями та боярами, склали їй велику повагу за об'єднання українських земель в одну Українську державу, яка ще при її житті реформувалась за західно-європейським зразком в Руське королівство [2,с.251-285].

Отже, у висновок наголосимо, що велика княгиня Анна, це одна з найбільш яскравих жіночих постатей в історії Руси-України в XIII столітті, її політична діяльність ще буде довго вивчатися українськими та іноземними істориками, особливо її роль у возведенні свого сина, великого князя Руси-України Данила, на королівський престол та в утворенні в 1253 році, королівства Руси-України [3,с.188-195; с.89-103; с.4-23].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Зубрицкий Д. История древнего Галичского-Русского княжества. - Львов,1855. - Т.Ш.
- 2.Ідзьо В.С. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ «Нова зоря», 1999.
- 3.Ідзьо В.С. Роль великої княгині Анни в кристалізації Української держави в XIII столітті. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,2005. - Т.V.
- Ідзьо Віктор. Роль великої княгині Анни, мати короля Данила, в кристалізації Української держави в XIII столітті. Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII столітті (до 750 - річчя першої літописної згадки міста Львова) (1256-2006). Видавництво університету «Львівський Ставропігон». - Львів, 2006.
- Ідзьо Віктор. Роль мами короля Данила, візантійської принцеси Анни в утворенні Українського королівства в середині XIII століття. - Івано-Франківськ «Сімик», 2011.
- 4.Котляр М.Ф. Данило Галицький. - К.,1979.
- 5.Котляр М.Ф. Полководці давньої Русі. - К.,1991.
- 6.Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. - К.,1984.
- 7.Летопись по Лаврентиевскому списку. Археологическая комиссия. - Спб.,1872.
- 8.Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. - М.,1950.
- 9.Руський Літопис. - К.,1989.
- 10.Шараневич И. История Галицко-Володимирской Руси. - Львов,1863.

Діяльність великого князя Данила Галицького у час монголо-татарського нашествия, у період відновлення Української держави та на передодні коронації на короля Русі-України у 1240-1253 роках та вступу в Союз католицьких держав

Монголо-татарське нашествя нанесло важкий удар економічному, політичному та релігійно-культурному розвитку Русі-України, надзвичайно ускладнило процес подальшого утвердження та розвитку державних західноєвропейських структур. Знищення монголо-татарами великих економічних центрів Русі-України, розладнало систему адміністративного управління, а також послабило українські збройні сили. Монголо-татарське лихоліття, підірвало соціально-економічну основу української державної влади і привело до відтворення феодальної роздробленості Русі-України [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Знищивши у 1237-1238 роках політичне та економічне життя Суздальської Русі, у 1239 році орди монголо-татарського хана Батия вступили в Русь-Україну. У березні 1239 ж року вони захопили Переяслав, а в жовтні 1239 року, Чернігів [13,с.234-236; стб.864-869].

У великого князя Данила Романовича, більше не було сумніву, що ворог загрожує його тільки що об'єднаній, такими великими зусиллями, Українській державі. У зв'язку з цим, великий князь Данило, як наголошує Руський літопис XIII століття: «залишає в Києві свої відбрані рицарські полки під керівництвом випробуваного у багаточисельних війн з поляками та угорцями, воеводу-тисяцького Дмитра, а сам перед лицем монголо-татарської навали спішно відправляється в Європу де намагається схилити володарів Угорщини, Польщі та Чехії до утворення антитатарської коаліції. В цей же час, цими ж питаннями в Європі займається чернігівський князь Михайло Всеволодович з своїм сином Ростиславом, які втікли в Угорщину, де сподіваючись у свого союзника угорського короля Бели IV, знайти військову допомогу проти монголо-татар. Чернігівський князь Михайло свою союзну угоду з Угорським королівством намагався закріпити шлюбом свого сина, князя Ростислава з дочкою угорського короля принцесою Анною. Однак угорський король Бела IV відмовив чернігівському князю Михайлу, як наголошував Руський літопис, не дав дівки своєї Ростиславу» [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Аналогічна ситуація чернігівського князя Михайла чекала і в Польщі. Не отримавши допомоги від Польщі, чернігівські князі, як засвідчив Руський літопис XIII століття: «прийняли підданство володаря Русі-України, Данила» і таким чином, Переяславська, Новгород-Сіверська та Чернігівська земля стала невід'ємною частиною Української держави. У зв'язку з тим, що монголо-татари зайняли ці князівства і фактично уже знаходилися з володарем Русі-України у стані війни, великий князь Данило Романович давав чернігівським князям, як своїм васалам, в утримання: князю Михайлу – Київ, а його сину Ростиславу – Луцьк. Руський літопис так яскраво описує нам цю подію: «Прислав бо Михайло послів до Данила та Василька говорячи, багато згрішили і много ратно капостей натворили тобі, та нині клятвою клянемося більше ніколи не ворогувати. Великий князь Данило пообіцяв йому Київ, а синові Луцьк, Михайло же від страху татарського не посмів іти в Київ» [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

В цей же час у Київську землю входили монголо-татари, у великого князя Данила більше не було сумніву, що над Руссю-Україною нависла смертельна загроза. У зв'язку з цим він разом з сином Левом їде до Угорщини де прагне укласти угоду з угорським королем Белою IV, запорукою якої повинен був стати шлюб князя Лева з дочкою Бели IV, принцесою Констанцією. Однак переговори великого князя Данила в Угорщині закінчилися невдачею, оскільки угорський король Бела IV наляканий монголо-татарською навалою боявся вступати з великим князем Данилом Романовичем, над державою якого нависла смертельна загроза, в військово-політичний союз. Йому здавалось, що монголо-татари на довго, як у Суздальській Русі з 1237 по 1240 роки, застрягнуть в Русі-Україні, і знесиляться настільки, що не зможуть вже напасти на Угорську державу [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Зрозумівши, що угорський король Бела IV не вступив в антитатарську коаліцію, великий князь Русі-України Данило вирішив підняти союзних польських князів проти монголо-татар, зокрема князя мазовецького і кувявського Конрада, однак і польські князі вирішили не втручатися у військову кампанію монголо-татар в Русі-Україні. В цей же час, як зауважував Руський літопис: «наприкінці 1240 року монголо-татарське військо з'являється під Києвом» [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-

98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Перед цим монголо-татари зруйнували чисельні міста, фортеці та замки Київської землі, такі як: Василів, Білгород, Витичів, Княжа Гора та інші [16,с.395-397].

На думку археолога М. Каргера, Київ, мав найсильніші фортифікаційні споруди. На величезних валах, які досягали висоти 12 метрів і були завтовшки 20 метрів, височіли могутні дубові стіни з кам'яними баштами. В середині зовнішнього поясу укріплень «Ярославового міста», пролягав внутрішній вал, який оточував «Володимирове місто», в якому стояла міцна фортеця – «Ярославів двір» [7,с.261].

Про облогу та штурм монголо-татарами Києва, ми знаємо з свідчень декількох літописів, як україно-руських так і північно-руських. Важливі деталі тих подій відтворені і досі відтворюються вченими археологами. Згідно з сукупності свідчень, величезна монголо-татарська армія підступила до Києва на початку червня 1240 року: «Прийшов Батий до Києва з великою силою, дуже багато було у нього людей, розповідає літописець, і обложив місто. І нічого не було чути від гамору та скрипіння возів, ревіння безлічі верблюдів, та іржання табунів коней. І переповнилась земля Руська людьми ратними» [16,с.395].

Головний удар монголо-татари спрямували на південні укріплення Київ біля «Лядських воріт», де вали і стіни були трохи нищими ніж в інших місцях фортефікаційної системи Київ, бо з цього боку місто захищалося болотом. Але настала зима, болото замерзло, що дало можливість ворогові підійти під стіни, і підтягнути під них стінобитні машини і безупинно бити в них, як вдень так і вночі. Внаслідок цього, зауважував літописець, монголо-татари пробрили стіну. Хоча монголо-татари і взяли першу лінію оборони, та подальше просування їх зупинило «Володимирове місто» своїми фортефікаційними спорудами. Добреорганізована уже тоді, пораненим воєводою Дмитром, оборона Київ, дозволила захисникам сконцентрувати головні сили у ньому. З великими зусиллями, ціною великих втрат монголо-татарам вдалося подолати і цю перешкоду. Тоді всі київські доми стали своєрідними фортецями, які теж приходилось брати штурмом монголо-татарам [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Археологічні дослідження відтворили разючу картину, в руїнах жител лежали кістки загиблих захисників з пробитими черепами, перерубаними тілами, у тих положеннях, у яких їх застала смерть. Діти шукали порятунку в печах, але й там їх знайшла загибель [19,с.198-200].

Решта уцілілих захисників заховалася у монументальній споруді часів великого київського князя Володимира Святославовича, Десятинній церкві, та монголо-татари не пожаліли її, і вона була розбита таранами і стала могилою для останніх захисників міста Києва [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

6 січня 1241 року опір киян остаточно припинився. Літописи повідомляють, що монголо-татари усіх людей від малого до великого вбили мечем, лише тисяцькому Дмитрові великий монгольський хан Батий подарував життя, можливо, що він і був тим джерелом, яке так детально залишило нам опис трагедії Київ. Однак можна наголосити, що Київ був знищений не повністю, після проходу хана Батія на захід у ньому відроджується життя, однак не у тому обширі, яке було раніше [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Руський літопис наголошував: «що після взяття Київ, Батий почувши, що князь Данило в уграх, швидко пішов до Володимира». Погром Волинської землі був підготовлений ханом Батієм з великим успіхом. Так, для здобуття невеликого волинського міста Колодяжного, монголо-татари використовували аж 12 таранів, можна лише собі уявити скільки їх било в стіни при взятті головних міст Руси-України: Київ, Володимира, Галича. Однак безсилями монголо-татари були при взятті могутніх міст-фортець Кременця та Данилова, ці міста внаслідок мужнього самозахисту уникнули монголо-татарського сплюндрування. Після невдалого штурму ряду волинських міст головні сили монголо-татарського хана Батія підійшли до другого визначного міста Руси-України, Володимира-Волинського. Джерела описують нам Володимир як велике красиве та добре укріплене місто з міцними та високими дерев'яними стінами та баштами. Побувавши під його стінами угорський король Андрій II дивувався його красоті, наголошуючи: «що такого красивого міста він не бачив ще навіть у німецьких країнах». Руський літопис коротко розповідають про взяття Володимира монголо-татарами: «Прийшов Батий до Володимира і взяв його на спис і перебив людей не милуючи». Згодом великий князь Данило Романович повернувшись до міста Володимира зустрів жахливу картину, яку

з жахом описав літописець: «Ніхто у Володимирі не зостався живий, церкви були переповнені трупами» [15,с.395-398].

Археологічні дослідження у Володимирі-Волинському засвідчують, що більшість захисників його загинула і монголо-татари роздратовані великими втратами і відчайдушним супротивом піддали жителів нелюдським тортурам. Археологи знаходили черепи із забитими у них залізними гвіздками. Так само був взятий татаро-монголами і Галич, жилелі якого теж були всі знищені [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

В цей же час джерела зберегли нам свідчення згідно яких організатор захисту Київ, від імені великого князя Данила, воєвода Дмитро, що постійно перебував у ставці хана Батия, побачивши, що «Руська земля гине», звернувся до хана Батия сказавши йому: «не гоже довго бути тобі у Руській землі, час уже йти тобі в угри, а то угри сильний народ зберуться вони і не пустять тебе. Батий же послухав пораду Дмитрову і пішов на Угорщину». Таким чином весною, на початку квітня 1241 року, великий монголо-татарський хан Батий завоювавши та сплюндрувавши всю Русь-Україну, однак не знищивши її державну та військово-політичну інфраструктуру на чолі з великим князком Данилом, покривши квітучу Русь-Україну трупами і попелищами, напав на Угорщину [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Отже по завоюванню Русі-України монголо-татари направили свої військові сили проти Польщі та Угорщини. Сандомірський князь Болеслав стидливий, хоч отримав допомогу від Мазовії однак не зумів зупинити монголо-татар. Його військо було розгромлене біля Ополя після чого монголо-татари почали розорювати польські села та міста такі як: Люблін, Завихвост, Сандомір. По взяттю Сандомірського князівства частина монголо-татарського війська рушила у Велику Польщу і штурмом взяли такі міста як: Серадзь, Ленчиц і Куявію, а друга частина ударила на Малу Польщу і взяла Краків і Вроцлав, в останньому не був взятий тільки вроцлавський замок. В цей же час велике польське військо під керівництвом великого краківського князя, що правив Краковом з 1238 по 1241 рік Генріха Благочестивого, зміцненого союзними пруськими хрестоносцями на чолі з магістром Тевтонського Ордена, Поппо фон Остерном, рицарями із Сілезії та Моравії, зібрались біля міста Лігніци, де вирішили дати бій монголо-татарам.

9 квітня 1241 року тут сталася кровопролитна битва наслідок якої для поляків та хрестоносців був трагічний. Вся польська армія була наголову розгромлена монголо-татарами, які як свідчать легенди відправили в Монголію у ставку імператора Угедея дев'ять мішків з правими вухами в знак могутності своєї зброї в європейській кампанії. Отже в 1241 році Русь-Україна та Польща були повністю розгромлені монголо-татарами [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Завоюванням Русі-України та Польщі, монголо-татари викликали великий страх в усій Європі, до нападу монголо-татар готувались такі віддалені міста, як Любек [28,s.119], Нюрнберг [23, №4437, №4438], маркграфство Тюрінгське [36,p.206; s.559].

12 квітня 1241 року друга армія монголо-татар наголову розбила 60-ти тисячне військо угорського короля Бели IV при Сайо в долині Могі, оточеної хребтами Токая. Внаслідок жорстокої поразки угорський король Бела IV через Нітру і Братіславу втік спочатку до австрійського володаря Фрідріха II, а потім перебрався в добре укріплене місто Загреб [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Угорські джерела засвідчили, що монголо-татари гнались за угорським королем Белою IV до річки Дунаю. Західно-європейські хроніки та нотатки іранця Рашід-ад-Діна подають опис повного розгрому Угорщини монголо-татарами 12 квітнем 1241 року. Із цього джерела дізнаємось: «що об'єднана армія угорського короля Бели IV і хорватського князя Коломана зазнавши від монголо-татарів нещівної поразки звернулась до Папи Римського та німецького імператора Фрідріха II, щоби вони допомогли спасти ім Угорщину і Хорватію від розорення, при цьому угорський король Бела IV навіть обіцяв імператору Фрідріху II стати його васалом» [23, №3211].

Сукупність джерел дозволяють нам зробити висновок, що 60-ти тисячна армія угорського короля Бели IV була розгромлена внаслідок одночасного нападу на неї з трьох сторін армій Батия, зокрема армії хана Бурундя і армії які були керовані полководцями Субедеєм і Киданем [8,с.173; с.85-98].

Однак слід зауважити, що розгром угорської армії сильно виснажив монголо-татар у зв'язку з цим вони не мали сил йти походом на Чехію. В цей же час чеський король Вацлав I успішно

підготовлювався для оборони Чехію. Ним були сильно укріплені міста: Прага, Оломоуц, Брно і другі, а також монастирі, зроблені запаси продуктів. Побачивши добре укріплені міста Чехії, та військовою могутністю чеського короля Вацлава I, монголо-татари знесилені у війнах в Русі-Україні, Польщі та Угорщині не наважились нападати на Чехію, що дало можливість ще у XIX столітті чеському вченому Ф. Палацькому стверджувати: «що монголо-татарський наступ у Західну Європу було зупинено Вацлавом I чеським» [41,с.309-311].

Однак це не відповідає істині, оскільки монголо-татари вирішили як слід розгромити Угорщину, що вони успішно робили весь 1241 рік до початку 1242 року, а пізніше від основного війська, що розорювало Угорщину від'єдналася армія Киданя, яка перейшла Драву і вторглася в Хорватію, де спустошила Загреб, заставивши угорського короля Белу IV втікати на Далматійське побережжя, де його збройні сили розмістились у побережних фортецях: Тригорі, Спліті, Клісі та на ближніх островах [43, р.212; р.468].

В кінці березня 1242 року, очолювані ханом Батием монголо-татари, взнавши про смерть монгольського імператора Угедея, і виснаживши свої військові сили, прийняли рішення повернутися в Монголію, таким чином монголо-татари в Європі пробули всього два роки і розгромили три європейські держави: Русь-Україну, Польщу та Угорщину [11,с.222-223].

Повертаючись із-за Карпат хан Батий намагався взяти в полон великого князя Данила Романовича, якого повсюди шукав в Русі-Україні, однак останній із своїм двором в цей час перебував в Польщі, в Мазовії, перечекуючи перехід монголо-татарської орди [4,с.156].

Отримавши в Польщі звістку, що монголо-татари вийшли з Русі-України, великий князь Данило, зі своїм військом та двором вирішив повернутися додому. Проїздяючи по Польщі великий князь Данило бачив страшне сплюндровання польських земель. Не краща ситуація була і в Русі-Україні [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Тверський літопис наголошує: «що Русі було завдано такого нещівного удару після якого вона не могла оправитися ще багато десятиліть. Поросли бур'яном і лісом колись плідні ниви». Літописець з тугою наголошував: «Села від того нечестивого Батиевого побоїща опустіли» [14, стб.386; стб.469].

Самі селяни або загинули в нерівному бою з монголо-татарами, або розбіглися по навколишніх лісах. Не краще було становище і у великих містах, вони майже усі були знищені монголо-татарами. Наступні дії великокнязівської влади, згідно свідчень літописних джерел, дають право наголошувати, що давньоукраїнське суспільство було переконане, що монголо-татари назавжди пішли на Балкани, як це не раз бувало в стародавній історії Русі-України, яка пережила не одне нашестя східних кочовиків починаючи з сарматів, гунів, аварів, угрів та інших [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Про те, що повернення монголо-татар не чекали свідчить та широта внутрішньо-політичних та економічних заходів, які проводились українським народом і боярами у відсутність князівської адміністрації. Приїхавши в Русь-Україну, великий князь Данило побачив кругом смерть, руїни та згарища. Частина бояр Української держави включаючи навіть волинських, яким князь завжди вірив і віддавав перевагу над галицькими чи київськими, теж вийшла із покори. Руський літописець XIII століття з обуренням розповідає, що коли володар Русі-України Данило підійшов до Дорогичина з таким блиском відбитого у хрестоносців, то місцеве боярство зачинило перед ним ворота немов перед ворогом. Марно велкий князь Данило Романович переконував їх: «що це був град батьків наших», та відповідь була одна: «та ти не зможеш увійти у нього...» [16,с.398].

Проїздяючи далі по Русі-Україні великий князь Данило Романович побачив, що усі міста були спалені монголо-татарами, зокрема місто Берестя було знищене повністю, у аналогічному стані, були міста: Володимир, Галич, Київ. Допоки великий князь Данило облаштовував Володимир, боярство Галичини без усякого контролю панувало в Галичині. Коли великий князь Данило послав у Галичину свого стольника Якова, той побачив таку картину: «галицькі бояри називали Данила своїм князем, а самі усю землю держали» [16,с.399]. «Доброслав Судьїч, попів онук, запанував мов князь грабуючи землю. Без княжого повеління заволодів містами усього Подністров'я до міста Бакоти, а також взяв усе Дністро-Дунайське Пониззя». Боярин Григорій Васильович запанував в «кусій гірській країні Перемишльській», був від них, як наголошував літописець: «великий грабунок в Галицькій землі» [16,с.399]. В цей же час, коли боярин Доброслав Судьїч і боярин Доброслав, що наживався від продажу коломийської солі, та інші бояри самостійно управляли усією Галичиною, стали досить могутніми феодалами. У самій центральній Галичині їм стало тісно і вони вирішили «покрачити» своє становище за рахунок земель перемишльського боярина Григорія Васильовича, та їх військові

сили були рівні, тому до військового конфлікту не дійшло. У зв'язку з цим вони не знайшли іншого способу, як звернутися до великого князя Данила, щоби він їх розсудив. Літописець зауважував: «що на суді Доброслав і Григорій почали обмовляти один одного. Великий князь Данило Романович слухав їхню розмову і розумів, що вони не бажають у волі його ходити, а його владу іншому князеві готові віддати, у зв'язку з чим він вирішив з своїм братом Васильком ув'язнити їх» [16,с.399].

Як бачимо із літописних свідчень бояри самі прискорювали події, будучи незадоволеними діями великого князя Данила, який відібрав у боярина Доброслава Галичину, вони разом з «Болохівськими князями», вдерлися на Дністровське Пониззя, тільки що звільнене і улаштоване до мирної праці, й підняли там повстання проти адміністрації великого князя Данила [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Відразу по ув'язненні боярина Доброслава, великий князь Данило Романович направив у Пониззя свого печатника Кирила, щоб: «переписати грабунки нечистивих бояр і утихомирити землю» [16,с.399]. Печатник Кирило не проводячи там ніяких каральних мір зумів однак досягти своєї мети: «переписав грабунки нечистивих бояр, і утихомирив землю» [16,с.399].

Організувавши у Пониззі народне ополчення він відбив наступ чернігівського князя Ростислава, якого запросили на Галицьке княжіння, бояри, і прогнав його за Дніпро [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

В цей же час сам володар Русі-України, великий князь Данило з головними військами завдав нещівного удару «болохівським князям», як зауважував Руський літопис: «міста їх попалив та греблі їх розкопав» [16,с.399].

Суворість великого князя Данила до них була за те: «що вони орали і сіяли для татар, покладаючи на них велику надію». Згідно свідчень джерел, ми приходимо до висновку, що болохівські феодали зраджували державні інтереси Русі-України, перешкоджали її новому об'єднанню в період закінчення монголо-татарського нашестя [5,с.42-44].

Як бачимо зі свідчень літописів, наступні дії великокнязівської влади направлені на централізацію Русі-України, що дає право твердити, що українське суспільство у період після монголо-татарського нашестя, знаходилося у повній децентралізації, об'єднання Русі-України приходилося великому князю Данилу починати майже з самого початку [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Адміністративний, господарський та державний апарат в Русі-Україні був серйозно деорганізований. Місцеве боярство: галицьке, болохівське, волинське та київське фактично зосередило у всіх регіонах Русі-України усю політичну і економічну владу, як наголошував Руський літопис: «бояри Данила собі князем називали, а самі усю Руську землю держали» [16,с.399].

Ослабленню великокнязівської влади в Русі-Україні спонукало розорення монголо-татарами фактично всіх політичних та торгово-ремісничих центрів, де останні завжди складали опору великокнязівської влади. Внаслідок відновлення феодальних війн, які очолили бояри, спалахнули селянські бунти. Великий князь Данило встановив, що селянські бунти, це є справа рук великих духовних і світських можновладців, у зв'язку з чим почав проводити широкомаштабні «улаштування» всіх земель Русі-України, впорядковувати статті доходів як світських так і духовних феодалів, переглядати повинності селян і перерозподіляти земельні володіння князів та бояр, поповнювати лави нового «службового» боярства, використовуючи відібрані землі опозиційних до центральної влади бояр та духовних феодалів. Такими рішучими мірами великому князю Данилу вдалося знову в короткий термін часу відновити єдність Русі-України, знищити ненависних, розміщених біля стику земель галицьких, волинських та київських бояр, противників єдності Русі-України «болохівських князів» [5,с.45].

Археологічні джерела засвідчують жорстоке знищення болохівських міст, що доповнюється і свідченнями Руського літопису за даними якого: «знищені і спалені, були наступні болохівські міста: Деревич, Губин, Кобуд, Кудин городець, Божський, Дядків та інші» [16,с.399].

Однак, з відновленням у цьому регіоні в 1252 році влади монголо-татар, володар Русі-України, великий князь Данило, знову вдарив на Болохівську землю. В ході другої військової кампанії українські війська знищили такі міста, як: Межибожжя, Болохів, Побужжя, Городок, Семоч, Жидачів і Возвягль. Руський літопис наголошував: «що підійшовши до розореного Возвягля союзні великому князю Данилу литовці, не побачили нікого в місті окрім бігаючих собак» [16,с.399].

Втихомиривши і облаштувавши Київську землю, приєднавши Болохівську землю, великий князь Данило повертається до зміцнення позицій руси-України на заході, а тобто намагається приборкати боярство Галичини, куди направляє військо на чолі з Андрієм двірським [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Руський літопис наголошує: «що перемишльський єпископ зайняв дуже ворожу позицію щодо централізації Руси-України, в зв'язку з цим великий князь Данило строго наказав двірському Андрію військовим шляхом приєднати Перемишльське князівство до Руси-України. Боярин Андрій швидко зайнявши Перемишль: «приборкав перемишльського єпископа, слуг його гордих пограбував і тули їх боброві, питомники борсукові і вовчі порозбирав, двір його, що завжди був багатолюдний розграбував». При цьому дворі, як зазначав літописець: «знаходився знаменитий поет присловутий Митуса», не побажавший служити князю Данилу, відійшовший від останнього і знайшовший прихисток при дворі перемишльського єпископа» [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Князівський літописець заніс повідомлення про розорення боярського та єпископського центру в Перемишлі в розряд позитивних, він вважав, що перемишльські бояри та єпископ децентралізують Українську державу. Після військового удару боярство і єпископство Перемишля остаточно переходить у розряд підкореного великокнязівській владі. Джерела нам розповідають, що у часи великого князя Лева Даниловича, перемишльський єпископ Мемнон виступає у ролі офіційного дипломата двору Льва Даниловича і всеціло виражає інтереси великокнязівської влади [11,с.226-227].

Слід зауважити, що перемишльський єпископ не єдиний духовний сановник, який був приборканий за виступ проти володаря Руси-України, Данила. Факти дають нам право наголошувати, що взаємовідносини церкви і держави у XIII столітті в Русі-Україні, особливо в ході феодальної війни, не останню роль відіграв галицький єпископ Артемій, один із впливових духовних сановників, якому окрім Галицької, підпорядковувалася і вся Дністро-Дунайська (Молдавська) церковна організація, який теж примкнув до боярської партії і активно виступив проти великокнязівської влади, за що був прогнаний великим князем Данилом [18,с.122].

Ще один єпископ представник духовних сановників, угровський єпископ Йосиф, користуючись анархією у церковних справах після монголо-татарського погрому, як наголошує літописець, зробив сміливий крок, за допомогою боярства, без згоди великого князя Данила «скокнув на стіл митрополичий», за що був скинутий не тільки з митрополичої кафедри, але й з єпископської, а угровська єпископія була переведена в Холм [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

В цей же час волинське і київське духовенство було повністю підчинене великокнязівською владою і все концентрувалося біля великого князя Данила. Як наголошує Руський літопис: «Волинська єпископія була у повному підпорядкуванні великого князя, тут на єпископській кафедрі були довірені великому князю Данилу Романовичу, єпископи, вихідці із Святогорського монастиря Святого Данила, та слуги князя Василька, такі як, Никифор Стенило. Луцький єпископа теж був ставлеником великого князя Данилом, оскільки Луцьк був підчинений великим князем Данилом, збройно». Можна наголосити, що попереднього луцького єпископа спіткала така сама доля як і інших. Без особливих труднощів церковна організація була відновлена і в Києві і підпорядкована великому князю Данилу [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Можна зробити висновок, що усі єпископські центри в ході феодальної війни були підчинені володарю Руси-України і на кінець у 1246 році великому князю Данилу вдалося централізувати її і призначити свого «печатника» Кирила митрополитом Руси-України. Встановлення єдиного Руського митрополита означало і повне злучення, під рукою великого князя Данила, усієї Руси-України. Характерно, що у цей же час починаючи з 1246 року у своїх буллах, папа римський Іннокентій IV титулує великого князя Руси-України Данила Романовича – королем Руси [18,с.58, с.170, с.180, с.201].

Внаслідок політичного і релігійного улаштування Руси-України, великокнязівська влада свідомо проводила політику злучення в Українську державу населення із інших міст та регіонів стародавньої Руси-України. Внаслідок адміністративної реформи великого князя Данила, було успішно налагоджене господарське життя у таких великих областях Української держави, як: галицька,

волинська та київська. Великий князь Данило Романович сам особисто їздив в Київ для улаштування Київської землі. Навіть повернення монголо-татар не перервало адміністративного реформування великого князя Данила. Хан Батий направив в Русь-Україну два загони під керівництвом полководців Беля і Меньмана і ні один не зумів взяти ні одного міста [11,с.230].

Здавалось би, що уже ніхто не зможе завадити з'єднанню Руси-України, однак зв'язані з угорським двором, галицькі бояри, знову розпочали плести інтриги проти великого князя Данила. Вигнаний з Галичини чернігівський князь Ростислав утікає до Угорщини, де його уже приймають по іншому, інакше ніж раніше до монголо-татарського нашествия. Відомо, що угорський король Бела IV, який раніше не бажав союзу з чернігівським князем, зараз сам вирішив видати свою дочку, принцесу Анну за чернігівського князя Ростислава. У зв'язку з цим скоро у 1242 році князь Ростислав чернігівський одружується на дочці угорського короля Бели IV, принцесі Анні [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Джерела нам однак не подають зміну політичних мотивів угорського короля, але на нашу думку, угорський король Бела IV одружив свою дочку Анну з чернігівським князем Ростиславом тому, що боявся, щоб останній у помсту не навів на Угорщину монголо-татар. Пізніше власне так він пояснив одруження двох своїх дочок Анни і Констанції на руських князях Ростиславі і Льві, папі римському Іннокентію IV. Досить скоро після весілля князь Ростислав випросив, як наголошував Руський літопис: «у тестя угор много» і з ними рушив на Перемишль, сподіваючись на підтримку боярства та перемишльського духовенства за допомогою якого думав утвердитися в місті Перемишлі, з подальшою метою, зайняти всю Галичину. Спочатку князь Ростиславу пощастило потіснити полки Данилових воєвод Андрія і Якова, але у розпалі бою на князя Ростислава вдарив сам великий князь Данило Романович з своєю важкоозброєною кіннотою і пішим народним ополченням і вигнав його з Перемишльської землі, і як зауважував Руський літопис: «і пішов Ростислав до угор». Тоді угорський король Бела IV і його зять князь Ростислав підготували військо до генерального походу в Галичину. До цього походу було залучено і польських князів, зокрема краківського Болеслава Стидливого, який був вороже налаштований проти володаря Руси-України, Данила Романовича. В цей же час угорський король Бела IV був добре ознайомлений про існування україно-мазовецького військово-політичного союзу, який у 1241 році зумів утвердити на великокнязівському краківському престолі мазовецького князя Конрада. Тоді угорський король Бела IV підтримав проти Конрада мазовецького, свого зятя, князя Болеслава Стидливого, який за допомогою угорського війська знову посів на великокнязівському краківському престолі і з'єднав таким чином в своїх руках усю Малу Польщу. Внаслідок цього князь Конрад мазовецький пішов походом на Краків, а володар Руси-України, великий князь Данило, на Люблін. Українські збройні сили, наголошував Руський літопис: «діяли тоді широкомаштабно на значній території. Полки великого князя Данила увійшли і завоювали майже всю Люблінську землю, князь київо-волинський Василько воював по усьому басейні ріки Лаби і на її притоці Танві і доходив до Вісли і Сяна. Дворський великого князя Данила, боярин Андрій, воював Сандомірську землю, воєвода Вишата воював на Польському підгір'ю» [16,с.400-401].

До походу, як зауважував польський літописець Ян Длугош: «були залучені і литовські князі, які напали на південну Сандомірщину» [29,р.297].

Внаслідок цієї війни князь Конрад мазовецький отримав від краківського князя Болеслава Стидливого, Клецьку землю. У відповідь на похід володаря Руси-України, Данила, Болеслав краківський зробив напад на українські землі і дійшов до міста Андрієва на Бузі, що заходилося північніше міста Холма. На цей військовий похід поляків великий князь Данило відповів новим походом на Люблін, внаслідок якого Люблінська земля була приєднана до Руси-України. Про це нам яскраво наголошують і польські джерела під 1244 роком: «Rureni per diversos insultus Lublin devastant» [39,р.804]. Друге польське джерело додає: «et castrum prose ed ificare ceperunt turim muratam fecerunt». В цьому ж джерелі після слова «Lublin» додано «et totum territorium» [42,р.72].

При цьому володар Руси-України, великий князь Данило, зумів зберегти свій вплив і зв'язки при краківському дворі, що виявилось під час польсько-угорського виступу проти Руси-України [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

В цей же час князь Ростислав намагаючись відібрати від Руси-України, королівство Галичину, наступаючи на останню з відбірним угорським військом, прийшов у володіння краківського князя Болеслава Стидливого, який був вороже налаштований проти володаря Руси-України, Данила і готовий був надати військову допомогу князю Ростиславу. Увійшовши в Краків князь Ростислав залишив у ньому свою дружину Анну, дочку короля Бели IV і сестру Кінги, дружини краківського

князя і попросив краківського князя Болеслава посприяти йому у військовій кампанії проти володаря Руси- України, Данила. Однак налякані військовою могутністю Данила, польські пани, не бажали виступати війною проти володаря Руси-України, частина їх на чолі з воєводою Флоріаном Авданцем виступила проти антиукраїнської політики краківського князя Болеслава Сидливого і у зв'язку з цим, як наголошував Руський літопис: «повтікала з землі, маючи намір іти до Данила. Щоправда сам Флоріан Авданець помирився з князем Болеславом Сидливим і прийняв участь у поході проти володаря Руси-України Данила» [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Таким чином ми бачимо, що у 1245 році Угорським королівством і Польським великим князівством, а також про-угорським галицьким боярам, зв'язаним з чернігівським князем Ростиславом, було розвернуто нову інтервенцію у західні землі Руси-України. Це було ще одне намагання завадити політичному об'єднанню Руси-України в одну державну інфраструктуру від Карпат до Дніпра. Цілком очевидно, що за прямою інтервенцією чернігівського князя Ростислава стояла Угорська держава, яка в літку 1245 року зібрала велику армію, щоб, як наголошував Руський літопис: «увести Ростислава до Галича». За наказом угорського короля Бели IV у похід вирушив цвіт угорського рицарства на чолі з досвідченим полководцем, баном Фільнієм. Окрім добірного угорського рицарства у війську чернігівського князя Ростислава були і польські полки краківського князя Болеслава сидливого, а також галицькі бояри. Спочатку військо, яке очолював князь Ростислав здобуло місто Перемишль, а потім обложило місто Ярослав. Воєвода міста Ярослава спішно вислав гінця до володаря Руси-України, великого князя Данила і повідомив про прихід угорсько-польського війська, оскільки залога і міське ополчення хоробро захищались здійснюючи вилазки і громлячи ворога, однак перебороти могутнє військо не мали змоги. Будучи не взмозі взяти місто штурмом князь Ростислав наказав привезти облогові машини для пробиття стін, і почав військо готувати до штурму. Як бачимо із свідчень літописців, князь Ростислав чернігівський настільки був упевнений в перемозі у військовій кампанії, що влаштував рицарський турнір під стінами, ще не скореного міста. Руський літопис наголошував: “що Ростислав розпишався і влаштував єдинокорство з угорським рицарем Воршем, і впав під ним кінь і він пошкодив собі плече. І не на добре трапилось йому це змагання” [16,с.402].

Допоки військо під керівництвом князя Ростислава стояло під стінами міста Ярослава сковане мужніми його захисниками, володар Руси-України, великий князь Данило, взявши про прихід «великої раті» почав збирати свою дружину і ополчення і скоро зібравши воїнів всіх, а також запросивши на допомогу половців, форсованим маршем виступив в похід. В цей же час великий князь Данило Романович, розумів, що на карту поставлена доля всієї Української держави. Тому користуючись довготривалістю «Ярославського стояння» князя Ростислава, запросив на допомогу союзних польських і литовських князів. Щоб нейтралізувати війська краківського князя Болеслава Сидливого, великий князь Данило Романович запросив союзного мазовницького князя Конрада, а також великого князя литовського Міндовга, військову допомогу від яких отримав, щоправда з запізненням, оскільки великий князь Данило Романович швидко з'єднавши усі військові сили Руси-України, від Карпат до Київщини, виступив на своїх супротивників з такою швидкістю, що його союзники запізнились на поле Ярославської битви [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Усе військо великого князя Данила рухалось у строгому військовому порядку. По переду основних сил прямувала сторожа, далі авангардні полки під керівництвом досвідченого воєводи Андрія двірського, якому великий князь Данило доручив розвідати розташування військ князя Ростислава і підбадьорити своєю появою обложеного залогою міста Ярослава, як наголошував Руський літопис: «укріпити місто духом, що уже близьке спасіння їхнє» [16,с.403].

Дальше рухались основні війська під керівництвом великого князя Руси-України, Данила Романовича. Похід продовжувався настільки енергійно, що воїни великого князя Данила, несчулись, як перед ним появилася ріка Сян, яку вирішили форсувати зразу.

Першими ріку Сян форсували половці, які напали на стада худоби, які належали князю Ростиславу і паслись по берегах ріки, без сторожі і хотіли їх захопити, але зберігаючи військову дисципліну і виконуючи наказ великого князя Данила Романовича вони відігнали їх до стану князя Ростислава. Зробивши розвідку половці доповіли великому князю Данилу, що угорці настільки впевнені в своїй перемозі, що не залишили сторожових загонів біля ріки і дали знак для переправи всього українського війська. Дальше через брід переправилася важкоозброєна рицарська кіннота, тобто

гвардія володаря Русі-України, Данила, у слід за нею, військо волинсько-київського князя Василя та дружина князя Льва, опіку над яким було доручено досвідченому воєводі Васильку. Форсувавши ріку Сян, великий князь Данило перешикував полки з похідного у бойовий порядок і як наголошував Руський літопис: «військо неквапно з тихістю грізно пішло на ворога, але серця воїнів кріпко були налаштовані на битву» [16,с.403].

Мал. 1. Війська великого князя Русі-України Данила та князя Василька перед Ярославською битвою 1245 року.

Отримавши повідомлення, про те, що українське військо перейшло ріку Сян, чернігівський князь Ростислав, угорський бан Фільній і краківський воєвода Флоріан залишивши піше військо біля воріт Ярослава, щоби місто не могло надати допомогу війську великого князя Данила, з рицарськими полками виступили на зустріч останньому.

Руський літописець XIII століття дотримуючись жанру високого літературного мистецтва якому служив, наголошував: «що перед битвою великий князь Данило мав добрий знак, над його полками кружляли і клекотіли орли» [16,с.404].

17 серпня 1245 року відбулася генеральна битва, одна з найбільших до офіційної коронації великого князя Данила на короля Русі-України. Війська зішлись на ратному полі, зі своєї сторони чернігівський князь Ростислав вилаштував до бою, як наголошував руський літописець: «Русь, Угрів і Ляхів» і залишив у засідці рицарський полк бана Фільнія, з другої сторони, великий князь Русі-України, Данило, який особисто керував військом, розмістив свій головний полк на лівому фланзі, у центрі випробовану у боях важкоозброєну рицарську дружину Андрія двірського, а на правому фланзі проти польських військ Флоріана Авданця, відбірний полк князя волинсько-київського Василя. Вилаштовані до бою війська зішлись і розпочався жорстокий бій. Спочатку військ, як годиться по стратегії середньовічних воєн, обстріляло одне одного, а потім князь Ростислав з головними силами атакував рицарську дружину Андрія двірського. Літописець наголошував, що князь Ростислав кинувся з усією силою на великого князя Данила, але воєвода Андрій підставив під удар, свою власну, важкоозброєну, закуту в броню, рицарську дружину. Однак скоріше всього, що постановка в центрі добреозброєної рицарської дружини Андрія двірського, було стратегічним планом великого князя Данила. Згідно правил середньовічного європейського військового мистецтва, сам великий князь Русі-України Данило з головним полком повинен був займати місце в середині бойового строю. Проти нього стояв головний полк його суперника. Зіткнення цих двох основних ударних частин вирішувало результат битви. Розуміючи, що необхідно зберегти сили для вирішального поєдинку з угорським рицарським військом угорського бана Фільнія, великий князь Данило Романович поставив свій великий рицарський полк на лівому фланзі, зробивши його тим

самим «полком лівої руки». Натомість у центрі він розмістив добірну важкоозброєну рицарську дружину воєводи Андрія, а на правому фланзі полк брата, князя волинсько-київського Василя. Стратегічний план володаря Руси-України повністю виправдав себе у перебігу Ярославської битви. Великий князь Данило Романович немов би передбачив, що важкоозброєні рицарі князя Ростислава чернігівського потіснять в центрі військо Андрія двірського і під сильним ударом те почне відходити, а поки ворог захопить атакою і заглибиться у розташування Андрієвого війська, в центрі, йому буде нанесено могутні удари з флангів. Завершить розгром «зав'язавши мішок» натиск важкоозброєної рицарської кінноти, великого князя Данила, яка зайде угорським рицарям бана Фільнія в тил. Битва розпочалась тим, що князь Ростислав з головним чернігівським військом і дружинами галицьких бояр атакував вибрану рицарську дружину Андрія двірського, вона і прийняла весь удар військ князя Ростислава, як зауважував літописець: «списи ламалися з такою силою, немов грім гримів», з обох боків багато падало воїнів з коней і вмирало, а інші були проколені сильними ударами списів. Воєвода Андрій же залишився з малою дружиною, скачучи назад і вперед, міцно бився з воргами, доки великий князь Данило не надіслав йому підкріплення. Однак воїни Андрія «міцно б'ючись» повільно відходили до Сяну зберігаючи стрій і дисципліну. Зацікавлений у тому, щоби воєвода Андрій двірський скував навколо себе більшу частину війська князя Ростислава, великий князь Данило відрядив йому на допомогу невелике підкріплення: Василя Глібовича, Всеволода Олександровича, Мсислава і других, всього, як зауважував літописець «20 вибраних мужів». В цей же час польські полки під керівництвом краківського воєводи Флоріана Авданця, як зауважує літописець, сильно пішли в наступ на полк князя волинсько-київського Василя, «Кирилеш» співаючи із криком: «поженем руських на великі броди. І сильний голос ревіння був у їхнім полку», насмішливо відзивався про поляків після битви, князь волинсько-київський Василь. І тут закипіла кровопролитна битва. Поляки налягали сильно, обзиваючи в пориві битви українських воїнів, але не дивлячись на це, полк князя волинсько-київського Василя, вистояв. Літописець зауважував: «ляхи же лаялись і кричали князю Васильку: «поженем вас на великі броди». Князь волинсько-київський Василько же відповідав їм: «Брешете, що поженети ви нас, бог допомагає нам, і так сильно натиснув на них своєю кінною рицарською дружиною, що ляхове не витримали натиску і побігли від лица його» [16,с.404].

Згіно свідчень джерел проведемо далі реконструкцію Ярославської битви, оскільки вона була добре спланована полководцем та великим князем Данилом Романовичем, який уважно спостерігав за ходом битви на різних флангах, був повністю проінформований про стан справ у кожному полку. Руський літопис наголошував, що великому князю доповідали: «що полк князя Василя міцно стоїть проти поляків, у центрі Андрій двірський скував майже усе військо чернігівського князя Ростислава і міцно бився, але помалу відступав, що дало можливість великому князю Данилу, надати для утримання фронту Андрію двірському вчасно допомогу» [8,с.3-28;с.33-40;с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174]. В цей же час у ворога у розпалі битви ще залишався великий резерв, рицарський полк угорського бана Фільнія, який повинен був завершити битву переможним наступом у зв'язку з чим ще вичікував своєї участі у битві. Розуміючи це великий князь Данило вирішив уникнути цього разючого і водночас вирішального удару і зробив по угорському полку бана Фільнія, випереджуючий удар. З основними своїми силами він перейшов зарослий лісом яр і зайшов у тил рицарям бана Фільнія і наніс разючий нечекаючому його у себе в тилу, ворогу. Удар важкоозброєної вилаштуваної до бою рицарської кінноти великого князя Данила був настільки стрімким, що ворог не встиг вилаштуватись у бойовий порядок. Сам великий князь Данило Романович, як засвідчив Руський літопис: «швидко розвернув свої сили, виїхав вперед із полку маючи під рукою тільки сотню рицарів під командою сотника Якова Марковича і сотню Шевла, рішуче ударив на угорських рицарів, зім'яв їх опрокинув і почав їх знищувати». Він, з двома сотнями відбірних рицарів пробився до центру угорського війська де стояла головна хоругва бана Фільнія, у злості зірвавши її, розірвав на шматки, як наголошував літописець: «б того гордого Фільнія зламав свій спис юний князь Лев» [16,с.397-398].

Згодом великий князь Данило Романович трохи вийшов з бою, щоб з'ясувати стратегічну ситуацію, і з'ясувавши її знову напав на рицарів бана Фільнія, «і розбив його полк, що справило приголомшуюче враження на усе військо чернігівського князя Ростислава» [16,с.397-398].

Отже несподіваний обхідний маневр, внаслідок якого відбувся розгром угорського рицарського війська, вирішив долю Ярославської битви. Побачивши повний розгром угорського рицарського полку, військо чернігівського князя Ростислава і краківського воєводи Флоріана, як наголошував Руський літопис: «навернулося до втечі». Внаслідок розладу бойового порядку та втечі з поля битви у

їхніх військах почалися великі втрати. Воєвода Андрій двірський і князь волинсько-київський Василь почали переслідувати розгромлене чернігівське та польське військо. Внаслідок швидкого наступу військ великого князя Данила, краківський воєвода Флоріан Авданець і угорський бан Фільній потрапили в полон. У полон потрапили також усі галицькі бояри проугорської партії на чолі з Володиславом Кормильчиком. Леде не схоплений був і сам угорський ставленник на галицький престол, чернігівський князь Ростислав. При втечі з поля битви під князем Ростиславом убили коня, його почали оточувати воїни великого князя Данила, в останю мить скачучий поряд угорський барон Лаврентій дав йому свого коня, що спасло князя Ростислава від полону. Князь Ростислав утік в Краків, там взяв свою дружину, угорську принцесу Анну і повернувся назад в Угорщину, після чого він більше уже не фігурує серед претендентів на галицький престол. Володар Руси-України, великий князь Данило Романович, усі князі, бояри, військо, а також мешканці міста Ярослава, святкували перемогу. Як зауважував літописець, битва була жорстока, багато рицарів великого князя Данила Романовича полягло, у пилу гніву було страчено жорстокого гнобителя Галичини, угорського бана Фільнія, а також багато попованих в полон угорських баронів і рицарів. Були страчені також усі галицькі бояри на чолі з їх головою, боярином Володиславом Кормильчиком, а також усі облогові машини угорського війська [31,р.66].

Страченням усіх галицьких бояр великий князь Данило Романович назавжди поклав кінець феодальній анархії в Руси-Україні і утвердив самовладне правління одного володаря. Битва під містом Ярославом підвела межу 40-літній феодальній війні в Руси-Україні, проявила високі бойові якості українського війська, продемонструвала полководський талант її володаря, великого князя Данила, його князів та воєвод. Після битви під Ярославом великий князь Данило Романович стає повновладним володарем Руси-України. Військовий успіх великого князя Данила Романовича набув розголосу в усій Європі. Ця перемога як і посилення позицій Руси-України в Європі, стурбувало як володарів Союзу Католицьких держав так і хана Золотої Орди. Перемога великого князя Данила Романовича під Ярославом утверджувала усі ті позитивні процеси, які поводив великий князь по відродженню єдності Руси-України. Український народ знайшов у собі сили відбудувати знищені ворогом міста і села, відновити ремесла, промисли, торгівлю. Великий князь Данило Романович доклав багато зусиль для відновлення Києва, Володимира, Галича. Він особисто їздив в Київ та Овруч облаштовувати життя цих регіонів Руси-України [22,с.102-103].

Та Галичина і Волинь почали скоріше відроджуватися ніж Київщина. Руський літопис наголошував, що: «по Батієвім погромі великий князь Данило Романович почав закликати умільців, які приходили від німців, русі, ляхів. Вони ішли день за днем підмайстри і майстри, що втекли від татар: сидельники, лучники, тульники, ковалі по залізу, міді, сріблї, і відновилося життя» [16,с.398].

Руський літописець схвально відноситься до заходів великого князя Данила спрямованих на відродження та будівництво нових міст. У посмертному панагирику володарю Руси-України Данилу, в переліку його чеснот з повагою сказано: «що він збудував багато міст» [16,с.425].

Ось як яскраво описував Руський літопис заснування великим князем Данилом його нової столиці, міста Холма: «Коли Данило княжив у Володимирі їздив він у поле і полював, побачив він красиву гору порослу лісом і запитав він у місцевих жителів: «як зветься це місце?», вони відповіли: «Холм йому ймення», і полюбилось воно йому і вирішив він збудувати на ньому місто. Потім місто розбудувалось, Данило так укріпив його, що монголо-татари під час походу у 1241 році не змогли його взяти. Із щирим захопленням розповідає літописець про чудові будинки, церкви зведені і пишно оздоблені у новій столиці Руси-України, місті Холмі» [16,с.426].

З цієї розповіді ми дізнаємося, що холмський замок-фортеця була збудована за останнім словом тодішньої світової будівельної техніки. За високими стінами міста стояла величезна кам'яна «вежа-донжон» з якої було зручно стріляти з луків та каменеметальних машин, по тих, хто насмілювався би штурмувати місто Холм. Місто Холм також мало глибокий колодязь, а отже забезпечувалось водою на випадок тривалої облоги. В цей же час великим князем Данилом був заснований також Львів, майбутня столиця Руси-України уже при його сині, наступному великому князю, з 1292 року, королю Руси-України, Леву Даниловичу [1,с.222-227]. Великий князь Данило Романович доклав багато зусиль для відродження сплюндрованого монголо-татами сільського господарства, протегував улаштуванню ремесел та торгівлі. Високого рівня розвитку досягли в епоху великого князя Данила в Руси-Україні, мистецтво, література, однак її подальше економічне та політичне зростання наштовхнулось на протидію Золотої Орди. Монголо-татарський хан Батий і його оточення пильно спостерігали за зростаючою могутністю Української держави і вірні своїй тактиці робили все, щоб не давати політично та економічно зміцнюватися сусідньому українському володареві. Монголо-татари шукали шляхи для підкорення Руси-України [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-

147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Слід зауважити, що політичні стосунки Русі-України починаючи з 1241 року аж по 1257 рік будувались на зовсім іншій основі ніж у Суздальській Русі. По усій очевидності з 1241 року Русь-Україна була, після монголо-татарського погрому, незалежною державою і не підкорялась монголо-татарським ханам. Уже саме географічне положення Русі-України заставляло хана Золотої Орди, Батия, зберігати етичність у політичних відносинах. Володар Русі-України, великий князь Данило, не був покорений, а отже не був данником чи васалом хана Батия. В цей же час монголо-татари після перемоги великого князя Данила Романоча в Ярославській битві, зрозуміли, що Русь-Україна зберегла могутню військову організацію, здатну протистояти і монголо-татарам. Будучи віддаленою від Золотої Орди і водночас у дружніх стосунках з усіма країнами Європи, вона завжди могла звернутися до них за допомогою, чи створювати за їх участю антитатарську коаліцію, тому золотоординський хан діяв проти Русі-України та її володаря великого князя Данила, більш м'яко і обачно. До того ж у самій Монгольській імперії розгорілась внутрішня боротьба за імператорський трон, тому хан Батий вирішив вимагати у володаря Русі-України не Київщину чи Волинь, а Галичину [10,с.25-26].

У зв'язку з цим хан Батий, сформувавши після походу в Європу, нову державу на ріці Волзі, Золоту Орду, через посередництво свого намісника на суміжних з Україною-Руссю територіях, Мауці, руський літописець його називає «Могучий», звернувся до володаря Русі-України, Данила з вимогою: «Дай Галич», отже тільки Галич, для того щоби відрізати Русь-Україну від Союзу Католицьких держав і створити собі стратегічний плацдарм з Галичини для нападу на Європу і роз'єднати у політичному і військовому розумінні, Русі-Україну та Союз католицьких держав. Володар Золотої Орди, хан Батий, розумів, наголошував галицький дослідник XIX століття, Д. Зубрицький: «що по розгромі чернігівського князя Ростислава, великий князь Данило був наймогутніший володар у центрально-східній Європі, йому належала вся Волинь, Поділля, Галицьке, Київське князівство, усі землі по правій стороні західного Бугу, по лівій стороні Нарви, до витоків Дніпра із відтіл до Карпат. Пінські князі були його васали, чернігівські, переяславські, що втікли від монголо-татар служили у його полку, як це видно після Ярославської битви. Він зберігав відносно Золотої Орди, повну незалежність, і мав контроль над усіма землями в Українській державі, яка знаходилася між двома могутніми імперіями західно-християнською, на чолі якої стояв папа римський Іннокентій IV і східної, на чолі якої стояв хан Золотої Орди, Батий. Обидва повелителі, на думку дослідника, намагалися хитрістю привернути на свою сторону володаря Русі-України, великого князя Данила» [6,с.153-154].

Перший під безпосередньою участю легата архієпископа пруського запропонував володарю Русі-Україні вступ в Союз католицьких держав і згідно свідчень папської булли від травня місяця 1246 року, титулував, ще без офіційної коронації, великого князя Данила - королем Русі. За союзною угодою папа римський Іннокентій IV брав Українську державу під захист меча святого Петра: «*Regi Russic illustri, Innokentus Episcopus, servus servorum Dei. Cum te as regnum tuum utpote plantationem novellam, proponamus tuas quantum cum Deo possumus favorabiter exandimus. Tus Itague supplicationibus inclinati, personamet Regnum predictumsub beati Petri et nostra protectione suscipimus et presentis scripti patrociniocommunimus. Nulli ergoomnino liominum liceat hane paginamnonstre protectionis infringere vel ci ausu temtrario contraire. Si guis autem hos attemptare presumserit, indignationes Deiomnipotentis, beatorum Petri et Pauli apostolorum eius et nostram se noverit incursum. Datum Lugdum V. Nonas Maii anno terrio (1246)*» [26, №61, №63, F.1, pag.56].

У другій буллі даній «світлому королю Русі Данилу»: «Папа римський повеліває домініканцям проживати невідлучно при дворі світлого короля Русі Данила» [26, №61, №63, F.1, pag.56].

Папа римський Іннокентій IV у своїх посланнях і буллах обіцяв допомогу проти монголо-татар, однак реальної допомоги не було. Скоро про широкомаштабні переговори, які велись володарем Русі-України Данилом з папою римським Іннокентієм IV на протязі усього 1245-1246 років, дізнався хан Золотої Орди, Батий, і приславши свого посла, вирішив свої бажання коротко, але грізно: «Дай Галич». Ослухатись було, як зауважував галицький дослідник XIX століття, І. Шараневич, було неможливо, Оскільки хан Батий при відправці посла в Русь-Україну підтягнув до держави Данила, яка складалась з Київщини, Волині і Галичини, величезне військо під керівництвом свого сина, хана Сертака, яке налічувало 160 тисяч високопрофесійних воїнів. В цей же час до кордонів Русі-України був підтягнутий з 10-ти тисячним загоном і темник Куремса, військо якого отаборилось під Переяславом. Підкріпивши посольство великим військом, хан Золотої Орди, Батий, вимагав: «щоби великий князь Данило прибув до Золотої Орди на переговори» [22,с.93].

Оскільки, як наголошував Д. Зубрицький: «при таких складних обставинах, що склалися, на допомогу папи римського, не можна було сподіватися, великий князь Данило вирішив їхати на переговори у ставку хана Батия, скрутність становища вимагала цього» [6,с.93, с.153-154].

Будучи досвіченим політиком і дипломатом, великий князь Данило провів широкомасштабні переговори перед поїздкою з Золоту Орду, щоби не наражати себе на небезпеку. Посол папи римського Іннокентія IV до хана Батия, францісканець Іоан Де Плано Карпіні, який залишив нам «Хроніку подорожі в Золоту Орду», засвідчував, що князь Василь Романович посилав в Золоту Орду своїх послів, які повернулися до нього з охоронною грамотою на проїзд до хана Батия, для великого князя Данила. Угорські хроніки вказують: «що передбачливий володар Русі-України, Данило, ще до поїздки в Золоту Орду зав'язав дружні стосунки з імператором Монгольської імперії, і це давало йому певне опертя, в ставці хана Батия, для ведення не принизливих для себе переговорів» [32,р.164(1244г.)].

Руський літопис наголошує: «що великий князь Данило Романович, зі всіма своїми воїнами і людьми відправився в ставку Батия. Літописець наголошував, що коли великий князь Данило проїздив через Київ, він відвідав Видубицький монастир, заснований його предками» [16,с.405].

Через деякий час великий князь Данило Романович проїжджаючи біля Переяслава побачив загони воєначальника Куремси і дізнавшись в останнього дорогу до Сараю швидко приїхав на Волгу в ставку хана Батия [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Руський літопис подає дуже цікавий опис переговорів хана Батия з великим князем Данилом: «коли князь увійшов до ханського намету хан Батий приязно зустрів його і запитав: Даниле, чому ти раніше не приходив, та добре що нині прийшов. Чи п'єш ти чорне молоко, наш напитек, кобилячий кумис? Данило вдячливо відповів ханові на привітання, що досі ще не пив, але якщо ти звелиш то вип'ю. Опісля пиття Батий сказав: Ти вже наш татарин, то пий наше питво». Щоправда опісля хан прислав князеві вина великодушно зауваживши: «ти не звик пити молоко, пий вино» [16,с.405].

Внаслідок переговорів з ханом Батием він визнав великого князя Русі-України своїм «мирником», тобто союзником. Слід також відзначити, що зі сторони хана Батия великому князю Данилу були виявлені ознаки найвищої поваги. Хан особисто пригощав великого князя Данила, кумисом», а від літописця XIII століття Вільгельма де Рубрука ми знаєм: «що пити кумис у хана Батия це велика честь» [15,с.39, с.61-63].

Хоча Руський літопис зауважує: «що злая то честь татарська. Данило Романович, що був великим князем і володів з братом усією Руською землею: Київом, Володимиром, Галичем та іншими країнами, а нині стоїть на колінах і холопом називають його і данини вимагають, та він життя не певний...» [16,с.405].

Внаслідок проведених переговорів великий князь Русі-України став союзником Золотої Орди, а отже номінально залежним від політичної інфраструктури Золотої Орди, як зауважував Руський літопис: «поручена була земля його йому» [16,с.406], а отже до повного підчинення монголо-татарами Русі-України не дійшло тому, що у час переговорів з Золотою Ордою, Русь-Україна мала широкий міжнародний авторитет могутньої європейської держави, яка знаходилась у широких політичних і економічних взаємовідносинах з країнами Союзу католицьких держав. Перемога великого князя Данила Романовича в сорокалітній феодалній війні у власній країні, розгром угорсько-польської інтервенції, поставили володаря Русі-України, великого князя Данила, у статус «modus vivendi» з монголо-татарами, який надав право великому князю Данилу Романовичу остаточно закріпити Київщину у складі Української держави в помонгольський період, яка згідно юрисдикції, Золотої Орди, до цього часу, знаходилась під її впливом, і номінально була включена до Суздальського князівства [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

У зв'язку з цим великий князь Русі-України, Данило, по приїзді із Золотої Орди, поспішив підкреслити усім володарям Союзу католицьких держав свої права на всю Русь-Україну, призначивши у 1246 році свого печатника Кирила «загальноруським митрополитом». З цієї метою він відправив митрополита Кирила на утвердження до Патріарха в Нікею. З цього часу відзначав визначний дослідник історії «Русі-України XIII століття» В. Пашуто: «у новій столиці великого князя Данила, місті Холмі, був виготовлений спеціальний «Руський літопис», який проголошував великого князя Данила Романовича, предки якого від князя Володимира Мономаха, усі були великими київськими князями, єдиним спадковим володарем всієї Русі-України. За цією політичною та літописною традицією, наступним, спадковим володарем всієї влади великих київських князів був виключно великий князь Русі Данило Романович Галицький, який успадковував титул великого

київського князя, як володаря всієї Русі-України. З цього часу цей титул мав право носити тільки, великий князь Данило, а це означало, що у політичному відношенні Русь-Україна стояла вище ніж Суздальська Русь, яка всеціло залежала від Золотої Орди і в подальшій історії успадкувала всю політичну традицію казанських чи монголо-татарських царів» [11,с.237].

Отже, як бачимо, хоча Русь-Україна і була поставлена у певну політичну «союзню» залежність від Золотої Орди, але залишалась самостійною державою, з своєю могутньою військово-політичною організацією, яку хан Батий вирішив повністю зберегти. Такий крок хана Батия був не випадковим. Волзьська ставка хана Батия ворогувала з імператорською столицею Каракорумом, хан Батий не без підстав вважав себе першою людиною, в Монгольській імперії, тому він намагався правити самостійно не оглядаючись на владу монгольського імператора. Це змушувало його тримати всі наявні у нього військові сили готовими на випадок воєнного конфлікту з імператором. У зв'язку з цим Русь-Україна на чолі з таким видатним політичним діячем, великим князем Данилом Романовичем, що знаходилась у тилу в хана Батия, і як ми знаємо з західно-європейських джерел, і мала дружні стосунки з імператором у Каракорумі, не повинна була бути ворожою до хана Батия, особливо у час його військового конфлікту з імператором. Навпаки, хан Батий, бачучи могутність великого князя Данила вирішив її не підривати, а привернути на свою сторону, щоби у скрутний для себе час не отримати удар в спину, а отримати від Русі-України необхідну йому військову допомогу у боротьбі за імператорський трон в Монгольській імперії. Очевидно великий князь Данило Романович знав про хід політичних подій у Монгольській імперії, і враховуючи їх, провів вчасно і успішно такі важливі для Русі-України, переговори в Золотій Орді [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Європейські літописи XIII століття вірно наголошували, що поїздка володаря Русі-України Данила в Золоту Орду була вчасною і успішною. Проведені переговори в Золотій Орді піднесли авторитет володаря Русі-України, великого князя Данила, перед своїми західно-європейськими сусідами. Якщо раніше угорський король Бела IV і польські князі вважали Українську державу нездатною проводити активну зовнішню політику, із-за ослаблення її монголо-татарами, то тепер після успішного проведення переговорів з монголо-татарами, вони почали вважати Українську державу надто могутньою, оскільки, як союзник Золотої Орди, великий князь Данило міг в любий момент звернутися до останньої за допомогою, чи навіть спрямувати удар усієї військової організації Золотої Орди проти Союзу католицьких держав. Як наголошував Руський літопис: «І стало відомо, в усіх країнах, що повернувся він з успіхом від татар, і що Бог спас його» [16,с.406].

Страх ближніх сусідів, зокрема угорського короля і польських князів, були зразу використані великим князем Данилом у зовнішньо-політичних стосунках з західними сусідами. Дипломатичний здобуток володаря Русі-України, був тим важелем, який заставив гордого угорського короля Белу IV уже в 1246 році шукати союзу з великим князем Данилом Романовичем. Слід зауважити, що україно-угорські відносини на протязі XIII століття були дуже напруженими. В свій час їх добре проаналізував український історик М. Грушевський, який опираючись на вітчизняні джерела вважав, що угорський король Бела IV визнавши про умови договору Данила з Батием зразу ж прислав посла до великого князя Данила з пропозицією укласти військово-політичний союз між Угорщиною та Руссю-Україною, запорукою якого ставав шлюб дочки Бели IV, Констанції з сином великого князя Данила, Левом, якому угорський король Бела IV відмовив в одруженні, ще п'ять років тому. Після укладення угоди Данила з Батием, Бела IV боявся, вже Данила, наголошує літописець: «щоб Данило за раніші нанесені образи, не навів, як це раніше зробив його воєвода Дмитро, монголо-татар для плюндрування Угорщини». Літописець наголошує: «був бо він у татар і перемогою побідив Ростислава і угрів його» [3,с.34-36].

У зв'язку з налагодженням стосунків з великим князем Данилом, король Бела IV облишив свій план посадження свого зятя, князя Ростислава на галицький престол, зробив його баном Славонії, а потім баном Мачви утворивши для нього окремих банат між Дунаєм, Дравою, Савою і Моравою. На цьому, за свідченнями джерел, закінчується політична кар'єра Ростислава, як руського князя, і тільки символічний титул «князя Галичини» який він вживав залишав собі на пам'ять про короточасне правління в Галичині. У документі під 1247 роком читаємо: «Ratislao illustri duke Galliciae et bano totins Schlavoniae». Угорські джерела сповіщають нам, що він помер у 1263 році, банат перейшов до його вдови і синів Михайла і Бели, дві дочки князя Ростислава були видані за двох визначних європейських володарів: Кутігунда - за Пржемисла II Отокара, короля чеського, а Грифіна за Лешка Чорного, князя краківського [24,с.160]. Однак великий князь Данило Романович знаючи досвід одруження князя Ростислава на дочці Бели IV, Анні, на цей раз зустрів пропозицію угорського

короля Бели IV, дуже стримано, літописець наголошував: «що Данило не вірив Белі, бо той не додержав був раніше слова, обіцяючи видати заміж свою дочку Констанцію за князя Льва». Переговори Данила з Белою ускладнювалися ще й тому, що Бела у час могутності великого князя Данила, носив титул «*regi Galliciae et Lodomeriae*». Джерела наголошують, що відновленню добросусідських відносин Данила з Белою і укладення в подальшому союзу сприяв митрополит Кирило, який був відправлений для посвячення і затвердження в Костянтинополь. Проїздяючи через Угорщину він був ласкаво і гостинно прийнятий угорським королем Белою IV. Літописець наголошував, що: «Бела переконував його і словами і дарами і упрохав Кирила, щоби той помирих його з Данилом і оженив свого сина Льва на його дочці», пообіцяв супроводжувати митрополита в Візантію, наголошуючи: «я уведу тебе в греки з великою честю, якщо створить Данило мир зі мною», на що Кирило відповідав: «клятвою клянися мені, що не переміниш слова свого, а я пішовши приведу його» [16,с.406]. На справді, наголошував галицький дослідник Д. Зубрицький, митрополит Кирило повернувся у Холм і переконував великого князя Данила у необхідності укладення союзу з Угорським королівством, сказавши: «чого ти хотів, те у тебе і є». Брат Василь в доважок сказав великому князю Данилу: «іди до нього бо він є християнин» [16,с.406]. Усе це, наголошував дослідник Д. Зубрицький, спонукало великого князя Данила до укладення союзної угоди Руси-України з Угорським королівством [6,с.158-159].

Внаслідок переговорів угорського короля з митрополитом Кирилом було організовано з'їзд угорського короля Бели IV з володарем Руси-України Данилом, на якому було підписано союзну угоду. Внаслідок укладеної угоди угорський король Бела IV відмовлявся від усіх своїх претензій на Галичину і зрікався титулу «короля Галичини і Володимирщини» на користь свого зятя князя Льва, якому після шлюбу з його дочкою Констанцією обіцяв передати титул «короля Галичини і Володимирщини». З цього часу угорські джерела титулюють князя Лева: «*Leo – rege Galliciae et Lodomeriae*». Союзну угоду було підкріплено шлюбом князя Льва Даниловича з принцесою Констанцією Белівною. Під час церемонії шлюбу, як засвідчують угорські джерела, угорський король Бела IV передав свій титул «короля Галичини і Володимирщини» молодому подружжю, і з цього часу Констанція, як засвідчують угорські джерела почала носити титул свого чоловіка «*Constancia, ducissa Galliciae et Lodomeriae – karissime filie nostre*» [30,с.8,с.13]. Сам володар Руси-України Данило Романович, згідно свідчень угорських джерел, признавався другом і союзником угорського короля Бели IV, тіж джерела титулюють Данила Романовича не як: «*rege Galliciae et Lodomeriae*», а як «*rege Rusciae*», королем всієї Руси, що дає нам усі підстави наголошувати, що великий князь Данило Романович в цей час був повновладним володарем Руси-України. Папські, угорські та польські джерела цього часу, теж одночасно титулюють Данила Романовича – королем Руси [8,с.3-28;с.33-40;с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35;с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Характерно, що одна із грамот угорського короля Бели IV розповідаючи про перемогу великого князя Данила Романовича над чернігівським князем Ростиславом, угорцями і поляками у Ярославській битві у 1245 році, яка була дана барону Лаврентію, що спас князя Ростислава, наголошує: «*Ratislao duke Galliciae*»... від «*cum Daniel Rutenorum rex*» - називає великого князя Данила Романовича уже в 1245 році королем всієї Руси-України: «*cum Daniel Rutenorum rex*» [31,р.197-198].

Німецьке джерело від 1247 року згадує про союзника угорського короля, короля руського: «*cumtribus regibus cum rege Ungaru, et rege Rusciae*» [36,р.206; с.559]. Уся сукупність фактів дає нам право наголошувати, що по укладенню союзного договору Руси-України з Угорським королівством пройшов обмін і військовополоненими, як наголошував Руський літопис: «великий князь Данило повернув королю Белі усіх потрапивших у полон угорців в битві під Ярославом», розповідаючи про цю подію літописець чудово зрозумів, що штовхало угорського короля на мир: «боявся він Данила, бо був той у татарах і переміг у битві Ростислава і всіх угрів його» [16,с.406]. Цього не заперечував і сам угорський король Бела IV. В листі до папи римського Іннокентія IV угорський король Бела IV пояснював, що власне із-за страху перед татарами він видав двох своїх дочок за руських князів: «*ut per ipsos et amicos nostros alios, gni sunt ex pavte orientis sciremus nova... de Tartaris, ut sic eorumdem conatibus et fraude lentibus ingeniis utcungue commodius resistere valeamus*» [31,р.220-221].

В цей же час після улаштування україно-угорських відносин, починаються переговори володаря Руси-України, великого князя Данила з папою римським Іннокентієм IV. Наявна по цьому питанню наукова література може бути визначальною, якщо розглядати її в контексті укладення Руссю-Україною союзного договору з Золотою Ордою [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

lugd. ij. d. Inimicus . Anno . v. Danieli regi Ruscie Illustri.

Quia pericula possunt facilius evitari si contra ipsa per providentiam disceptum muniamur. De re-
rum incertitudine monemus et hortamur. ut. petentes per munere speciali. quod quanto tibi
constituit quod Tartarorum exercitus versus christianitatem dirigat quibus suis. id est
fil. fratrib; de domo Theotonica in prussie partibus commorantibus intimare pariter. ut
cum hoc per eosdem vias ad nostram partem pervenerit. qualiter ipsis Tartaris uulnus cum dei
adutorio resistamus. possimus maturius cogitare. Dat. lugd. xj. kal. febr. Anno . v. .

In. c. m. . fratris. ca. in x. fil. n. Danielis Illustris Regis Ruscie. . quibus a fratrib; domo

Quia Danieli Regi Ruscie Illustri. . fratris eius Theotonici in prussie partibus commorantibus
et. lo. vi. Alexandro Duci Salsalici nunc litteras dirigamus. ut cum eis constitent quod Tartarorum
exercitus versus christianitatem dirigat quibus suis id uobis intimare pariter. ut cum hoc per
uos ad nostram partem pervenerit. qualiter ipsis Tartaris uulnus cum dei adutorio resistamus
possimus maturius cogitare. quia pericula possunt facilius evitari si contra ipsa per pro-
videntiam disceptum muniamur. in. q. cum id uobis intotuit per eos ul. aliquem apud
nobis studemus quanto magis intimare. Dat. . ut e. Eodem.

Quia Danieli Regi Ruscie Illustri. . fratris eius. ac. lo. vi. Alexandro Duci Salsalici
nunc litteras dirigamus. ut cum eis constitent. . ut e. . Alibi quoniam scythorum & Wira primigeni

Non sine animi turbatione accepimus. quod tu quidam de amicis tuis non dicit.
Ab his tui consilia contra fratrem. sic. quondam Imperio exercitibus apertis unius et alia uox
diuina manus officia celebrare. Quia uero id si uerum est multum a regulari discrepat hone-
stare. ut tui honoris et aie constitutionem inducere possent non indigne. Dat. e. per. aue. dult. per. in
q. si uero uerum se habet ab his celebrantibus contra exercitibus eisdem et tu ipse abstinas. et tuos amicos

Мал. I. Лист Інокентія IV до великого князя Данила в 1247-1248 рр. з питань його коронування на короля Русі.

Питаннями взаємовідносин Русі-України з Римською Церквою серйозно намагалися з'ясувати у XIX столітті, дослідники: Д. Зубрицький, І. Шараневич, М. Дашкевич, російські вчені Е.

Голубінський, С. Соловйов і багато других, у ХХ - му: М. Грушевський, І. Крип'якевич, В. Грабовецький та інші [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Однак найбільш конкретно це питання дослідив М. Чубатий у своїй праці «Західна Україна і Рим у своїх змаганнях до церковної Унії», який проаналізував вище приведені джерела та наукові праці вчені і прийшов до висновку, що: «існування політичного союзу Руси-України в середині XIII століття з Союзом католицьких держав і наявності релігійної унії з Римською Церквою, є реальним фактом» [21,с.39-47].

Сукупність усіх наявних джерел і наукових праць дають підстави наголошувати сьогодні в ХХІ столітті: «що Русь- Україна і Римська церква та ряд суміжних з нею Центрально-Європейських країн, які в першу чергу постраждали від монголо-татарського нашествия, робили спроби у середині XIII століття, для організації антитатарської коаліції» [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Мал. 2. Папа Іннокентій IV.

Мал. 3. Король Руси-України Данило I.

В ході політичних контактів і переговорів Руси-України з Польщею, Угорщиною, Чехією, Тевтонським Орденем до організації боротьби з монголо-татарами підключився і Голова Союзу Католицьких держав, папа Іннокентій IV, який бачучи небезпеку монголо-татар перед християнським світом почав збирати всі наявні військові сили в Європі для хрестового походу проти Золотої Орди [45,с.42, с.71-75].

Що стосується взаємовідносин папи римського Іннокентія IV з володарем Руси-України, великим князем Данилом, то польські дослідники вважали, що папа римський Іннокентій IV робив усе, щоби залучити володаря Руси-України, Данила, до антитатарської коаліції. Він писав листи до монголо-татар, намагався використати для захисту Руси-України, рицарів-мечоносців і хрестоносців, угорського, чеського королів, польських князів, призначив спеціального легата для проведення хрестового походу проти монголо-татар. В цей же час, як свідчать джерела, у зв'язку з навісною загрозою нового вторгнення монголо-татар, папа римський Іннокентій IV схилив угорського короля Белу IV до союзу з Руссю-Україною. В цей же час великий князь Данило зберігав раніше встановлені союзні відносини з великим князем польським Конрадом мазовецьким та великим литовським князем Міндовгом, які прислали йому військову допомогу для битви під місто Ярослав [45,с.42-44].

Можна припускати, що під впливом переговорів з папою римським Іннокентієм IV, великий князь Руси-України Данило, забезпечивши недоторканість кордонів з заходу і з сходу, продумував, якби йому повністю вивільнитися від нав'язаного монголо-татарами, союзного договору. Сам договір на думку дослідника Д. Зубрицького: «це перемога хана Батия над папою римським Іннокентієм IV», він підкіплюється словами Батия: «ти уже наш, татарин», а не «папський союзник» [6,с.156].

Однак, як бачимо папа римський Іннокентій IV теж добре зрозумів, що внаслідок укладання союзового договору між Українською державою та Золотою Ордою у Римській церкві та Союзу Католицьких держав будуть проблеми у взаємовідносинах з останньою. Однак не дивлячись на встановлення добросусідських стосунків з Золотою Ордою, великий князь Руси-України Данило Романович, повважав необхідним зближуватися із очолюваним папою римським Іннокентієм IV, Союзом католицьких держав, оскільки розумів, що тільки папа римський, може сформулювати антитатарську коаліцію і організувати хрестовий похід проти монголо-татар. Володар Руси-України, великий князь Данило Романович, як розумний політик не міг не бачити, що у час його правління проходив пік політичного розвитку Папства, та очолюваного папою римським, Союзу католицьких держав, який утвердив свою владу в Центральній та Західній і Європі, розвернув свій політичний вплив і в Русь-Україну з поширення у ній досягнень західно-європейської цивілізації. В процесі поширення свого впливу на схід Європи, папа римський Іннокентій IV, звернув свою увагу на Русь-Україну, одну з найбільших християнських країн у центрально-східній Європі. Події на початку XIII століття розвиваються так, що коли впав захоплений хрестоносцями Костянтинополь, і на руїнах Візантійської імперії було засновано, Латинську імперію, папа римський Іннокентій IV почав внаслідок таких політичних змін, пропонувати Руси-Україні, унію Церков, та вступ у Союз Католицьких держав [26, №3(1207г.)]. Як бачимо монголо-татарське нашествя, а опісля постійна загроза нападу монголо-татар на Русь-Україну, дозволила папі римському Іннокентію IV активізувати діяльність своїх політичних і церковних емісарів, особливо тоді, коли великий князь Руси-України Данило Романович став мирником Золотої Орди. Розуміючи втрату впливу в Руси-Україні, папа римський Іннокентій IV почав робити всі спроби, щоб повернути Русь-Україну в лоно політичного об'єкту Союзу Католицьких держав. Скоро появився для встановлення контактів і ведення переговорів, зручний момент, який визначився місією францісканця Іоана де Плано Карпіні, якого папа римський Іннокентій IV відправив на переговори до монголо-татар [20,с.240].

Проїжджаючи осінню 1245 року через Русь-Україну він встановив зв'язки з волинсько-київським князем Василем Романовичем і ознайомив його з папською буллою від 25 березня 1245 року, якою папа римський Іннокентій IV: «закликав усіх християнських володарів укріплюватися на випадок нового нашествия монголо-татар». Після закінчення переговорів з князем волинсько-київським Василем, Плано-Карпіні послав папі римському Іннокентію IV повідомлення: «що провів успішні переговори з князем Василем» [40, №116/3 (1245г.)].

На шляху в Золоту Орду Плано-Карпіні зустрів і самого володаря Руси-України, великого князя Данила, що повертався від хана Батия, він повідомив останнього, що: «папа римський Іннокентій IV розпочинає з ним прямі переговори, у зв'язку з чим великий князь Данило Романович приїхавши у свою столицю Холм відправив до папи римського Іннокентія IV своїх послів для ведення переговорів». В цей же час папа римський Іннокентій IV отримавши від Плано-Карпіні повідомлення, які були напрацьовані під час переговорів з князем волинсько-київським Василем, відправив в Русь-Україну, III булли. Про те, що переговори були широкомаштабними і остаточно завершеними, для вирішення яких потрібно ще було уточнювати релігійні питання, свідчить зміст булл [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Згідно свідчень першої булли: «папа римський Іннокентій IV брав під захист Русь-Україну, усіх князів, духовенство та народ» [12,с.61; №62].

У другій буллі папа римський Іннокентій IV повідомляв: «світлого короля Руси, що відправляє в Русь домініканців Олексія і Генріха, які повинні постійно перебувати при дворі короля Руси» [25, №63].

У третій буллі сповіщав: «що направляє в Русь-Україну архієпископа Пруського, Альберта, легатом, для виправлення «помилки грецької віри», і просить підтримувати його в цьому. Легат Альберт повинен допомагати королю Руси Данилу також порадами в татарських справах» [26, №65].

Як бачимо із папських булл, в 1246 році Русь-Україна, внаслідок дипломатичних переговорів з Римською Церквою, була включена в Союз католицьких держав [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Відправлення папою римським Іннокентієм IV, легата для королівства Руси, а також офіційних папських дорадників, за процедурою, як це робилось папою римським Іннокентієм IV для усіх інших членів Союзу католицьких держав, дає підстави наголошувати, що у 1246 році Руси-Україні залишилось врегулювати, як писав папа римський Іннокентій IV в буллі: «грецькі релігійні помилки»

[8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Однак, із папських булл ніде не проглядаються свідчення надання військової допомоги Русі-Україні проти монголо-татар, навпаки, папа римський Іннокентій IV вимагає тільки унії Руської Церкви з Католицькою Церквою. Щоправда, якщо розглядати в контексті надання військової допомоги проти монголо-татар звернення першої булли папи римського Іннокентія IV: «що папа Іннокентій IV бере під захист, меча святого Петра, Русь усе її майно», то можна у цьому вислові вбачати якусь перспективу надання папою Іннокентієм IV, в майбутньому, як головою Союзу Католицьких держав, Русі-Україні, військової допомоги [26,№62].

Однак, як бачимо з булл, папа римський Іннокентій IV піклувався виключно релігійними питаннями, у зв'язку з якими, він доручив легату Альберту: «виправляти грецькі помилки віри і настановляти єпископів в Русі-Україні». Папа римський Іннокентій IV також доручив легату Альберту: «реформувати Руську християнську Церкву за Католицькою інфраструктурою християнської віри» [26, №66].

Однак, як наголошують джерела, допоки легат Альберт прибув в Русь-Україну, посольство великого князя Данила Романовича виїхало в квітні 1247 до папи римського Іннокентія IV в Ліон на переговори і прибуло туди через два місяці, тобто в червні 1247. Очолив посольство ігумен монастиря гори святого Данила, Григорій. Українське посольство на чолі з ігуменом Григорієм було прийняте папою римським Іннокентієм IV, що відзначив біограф останнього, Миколай де Курбіо. Суть переговорів носила виключно релігійний характер, деталі яких нам невідомі [37,р.592].

Однак, з наступних подій та дійшовши до нашого часу документів можна встановити, що українська сторона виконуючи волю володаря Русі-Україні, великого князя Данила, побажала як найскоріше приступити до організації антитатарського хрестового походу [37,р.592].

Що стосувалось вирішення релігійних питань, то послі висловили бажання залишитись при грецькому обряді богослужіння і визнати тільки одне верховенство папи римського, як Вселенського християнського ієрарха. Внаслідок довгих церковних дебатів з ігуменом Григорієм, папа римський Іннокентій IV признав: «недоторканість грецького обряду Православної Церкви, грозив карами тим, хто порушить його постанову злучення Церкви Православної з Римською» [26, №68].

Згідно свідчень Руського літопису знаємо, що: «Папа римський Іннокентій IV проклинав тих, хто зневажав віру грецьку православну і бажав створити Собор про, правильну віру, яка б з'єднавала Церкви» [16,с.403].

Можна доконано сказати, що переговори були не тільки проведені, але й кінцево завершені. Вони вирішили усі ключові питання остаточного злучення Русі-України не тільки з політичною, економічною але й релігійною системою Союзу католицьких держав [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Дослідники початку ХХ століття вивчивши хід переговорів і укладення угоди великого князя Русі-України Данила з папою римським Іннокентієм IV, прийшли до висновку, що переговори були настільки конструктивні, що не залишають сумніву у тому, що в червні 1247 року Русь-Україна була включена в Союз католицьких держав, і з'єднана з останнім політичною та релігійною Унією [38,с.362].

Внаслідок укладення всеоб'ємлюючого договору, папа римський Іннокентій IV поручив легату Альберту: «іхати в Русь-Україну і прийняти присягу від короля Русі, князів та бояр на вірність Римській Церкві», оголосити в усіх землях Русі-України: «Акт про унію Церков» [26,№72].

Папа римський Іннокентій IV дав легату і послам ряд других вказівок згідно яких можна вважати: «Унію червня 1247 року реально здійсненим фактом» [26, №40, №70, №71, №73].

Зі своєї сторони великий князь Данило Романович зумів внаслідок переговорів з папою римським Іннокентієм IV досягнути ряд політичних вигод. Поширення на Русь-Україну «опіки престолу святого Петра» включення її в Союз католицьких держав, «Проголошення папою римським Данила королем усієї Русі», означало анолювання угорських претензій на Галичину, а також визнання папою римським Іннокентієм IV завоювань Русі-України на сході, зокрема ятвязьських і литовських земель, на які Русь-Україна не мала права і на які претендували польські князі та Тевтонський Орден [26,№69].

Однак, що стосується питань військових, а тобто організації антитатарської коаліції, то у нашому розпорядженні є лише одна булла папи римського Іннокентія IV, за червень 1248 року, у якій папа чітко писав королю Данилу: "просячи його вчасно сповіщати хрестоносців про наближення монголо-татар, щоби він міг вчасно прийняти потрібні міри для оборони Русі-України" [25,№72].

Однак усі ці відчайдушні заходи енергійного папи римського Іннокентія IV по організації хрестового походу і реальному захисту Русі-України від монголо-татар так і не були підтримані більшістю країн Союзу католицьких держав [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Великий князь Данило, наголошував дослідник В. Пашуто: «маючи надію на хрестовий похід проти монголо-татар зондував сприйняття цього питання через свої зв'язки, які він мав у сусідніх західно-європейських країнах: Угорщині, Польщі, Чехії, Німеччині і навіть у Тевтонському Ордені, Мазовії та Помор'ї, однак бачив, що всі ці країни досить пасивно ставляться до наполягань папи римського Іннокентія IV щодо організації хрестового походу проти Золотої Орди. Володарем Русі-України, великим князем Данилом, було встановлено, що папа римський Іннокентій IV не зможе підняти заплутаний у міжусобні війни, католицький світ, і що останній не піде захищати ще одну, щойно прийняту в лоно Союзу католицьких держав «свою складову частину, Русь-Україну». Отримавши від переговорів максимальні вигоди, великий князь Русі-України Данило, вирішив призупинити процес унії з Римською Церквою, та вступ до Союзу католицьких держав Української держави і зосередитись на виконанні «мирницьких» угод з Золотою Ордою» [11,с.254].

Про це чітко наголошує Руський літопис: «Прислав Іннокентій IV до нього Данила єпископа Беренського і Кам'янецького, говорячи йому: прийми вінець королівства, та великий князь Данило відповідав тоді йому, очевидно в 1247 році, рать татарська не перестас, зле вони живуть із нами, то як я можу прийняти вінець королівства без підмоги твоєї» [16,с.413]. Приїхавший в Русь-Україну легат папи римського Іннокентія IV, Альберт, почав проголошення унії, однак не був підтриманий у своїх стремліннях великим князем Данилом. Його політико-релігійна справа не мала успіху, оскільки великокнязівська влада не брала участі у процесах релігійної унії, яку намагався провести легат Альберт з низкою католицьких місіонерів [16,с.413].

В процесі впровадження унії, наголошував дослідник В. Пашуто «великий князь Данило Романович побачив занепокоєність Золотої Орди, а розривати союзні відносини, які йому далися так важко і вартували особистих принижень та підставляти під новий удар ще добре не улаштовану для оборони від монголо-татар, Русь-Україну, він небажав. Тому розпочаті релігійні заходи легата папи римського Іннокентія IV, Альберта, по впровадженні унії в Русі-Україні, не були підтримані великим князем Данилом» [11,с.254].

Так закінчився перший період переговорів великокнязівської влади по входженню Русі-України до Союзу католицьких держав і релігійної Унії Православної і Католицької Церков, які проходили в 1246-1248 роках. Як зауважував польський літописець Ян Длугош, опираючись на якийсь невідомий нам документ: «великий князь Данило відпустив папського легата Альберта без честі» [29,р.320].

Проведені переговори з папою римським Іннокентієм IV та сусідніми західно-європейськими країнами, дали можливість великому князю Данилу зрозуміти, що ні західні сусіди ні папа римський Іннокентій IV, не зможуть надати реальну військову допомогу Русі-Україні у можливій війні з Золотою Ордою. В цей же час великий князь Данило займається зміцненням обороноздатності власної Української держави, будує нові міста, фортеці, замки, він готується, оскільки розуміє, що його чекає майбутня війна, адже він бажає за будь-яку ціну визволитися з під ярма монголо-татар. Така діяльність стає провідною ідеєю його життя, якій великий князь Данило залишається вірним до останнього свого подиху. Готуючись до боротьби, великий князь Данило прекрасно розумів, що подолати добреозброєне й дисципліноване ординське військо можна буде лише тоді, коли стане можливе об'єднання усіх сил Русі-України з військовою організацією Союзу католицьких держав та Суздальської Русі [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

У зв'язку з новою загрозою Золотої Орди, великий князь Русі-України Данило звернув увагу на північний-схід, де у 1249 році, за рішенням імператора Монголії, великим Суздальським князем став Андрій Ярославович, який одразу ж почав проводити незалежну політику, щодо Золотої Орди і самого хана Батия. У перший же рік свого князювання він не послав дарунків хану Батію, що обов'язково робили його попередники. Прагнення князя Андрія Ярославовича Суздальського, визволитися від монголо-татарської неволі, не могло не привернути уваги великого князя Русі-України Данила Романовича. Скоро між Руссю-Україною і Суздальською Руссю встановлюються дружні відносини, які переростають у військово-політичний союз, ініціатором якого стає володар Русі-України, великий князь Данило [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

У 1250 році військово-політичний союз Русі-України та Суздальської Русі закріплюється шлюбом великого князя Суздальської держави, князя Андрія Ярославовича з дочкою володаря Русі-України, великого князя Данила. Вінчає їх у Володимирі на Клязьмі найблищий сподвижник володаря Русі-України, митрополит Кирило. Суздальський літопис засвідчив, що у 1251 році: «одружився князь Андрій Ярославович з дочкою Данила Романовича і вінчав їх митрополит у Володимирі» [17,с.460-485; с.160-162].

Цей союз Русі-України з Суздальською Руссю міг мати лише одну мету – збройну відсіч Золотій Орді, наслідок союної угоди повинен був бути тільки один – повне визволення від монголо-татар. Суздальський літопис наголошував: «що Андрій Ярославович разом з своїми боярами волів краще бігати від татар ніж царям їх служити» [36,р.206; s.559].

Проте планам наймогутніших володарів Русі-України і Суздальської Русі не судилося збутися. Монголо-татарські хани сторожко спостерігали за створенням союзу та шлюбом великого князя Андрія Ярославовича Суздальського на дочці великого князя Русі-України Данила Романовича, який дав їм зрозуміти, що зволікати більше не можна, адже вони ризикують втратити контроль над Суздальською Руссю [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174]. У 1252 році на Суздальську Русь раптово рушило велике військо під керівництвом одного з царевичів – чінгізидів, Неврюя. Військо хана Неврюя форсованим маршем вступило в Суздальську державу. Великий князь Суздальський Андрій Ярославович не скорився і вийшов з усіма наявними у нього військовими силами проти монголо-татар. Коли монголо-татари форсували річку Клязьму і підійшли до міста Переяслава-Заліського тут зустрів їх великий Суздальський князь Андрій з усіма своїми полками. Як сповіщає новгородський літописець: «була січа велика», великого князя Андрія Ярославовича підтримала тільки прислана тверським князем Ярославом невелика дружина. Напад монголо-татарів був настільки несподіваний для великого князя Андрія Суздальського, що він не впів вчасно сповістити про нього володаря Русі-України, великого князя Данила, тому допомога Русі-України запізнилась [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

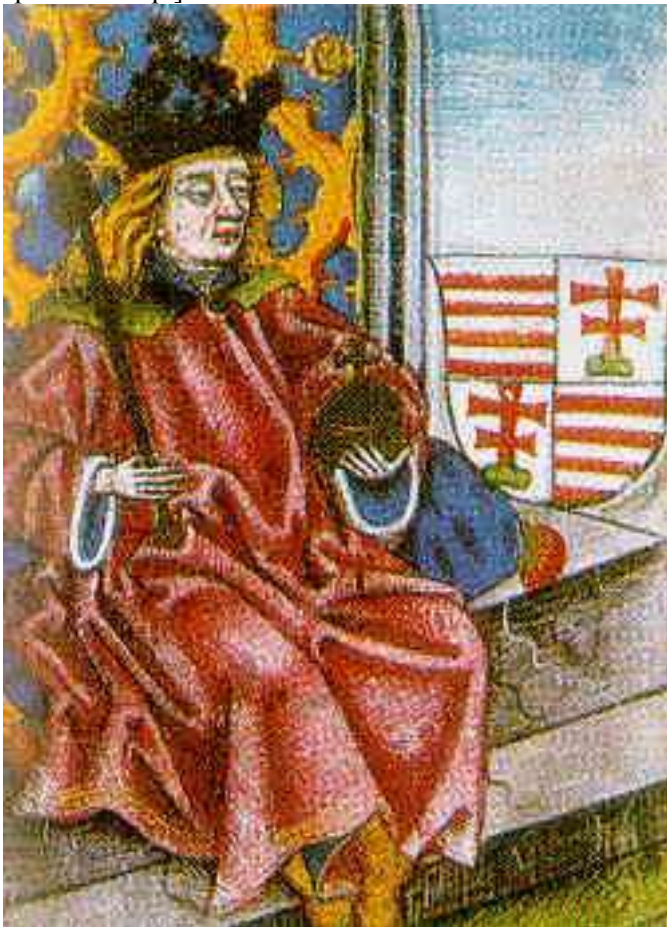
У зв'язку з поразкою, князь Андрій Ярославович утік в «Свейську землю», тобто в Швецію і на жаль більше не зумів у своєму житті організувати супротив проти монголо-татар. Так володар Русі-України втратив єдиного реального союзника, а Суздальська держава внаслідок поразки великого князя Андрія Ярославовича знову попала, ще в більш важку залежність від Золотої Орди [4,с.24-47].

Після втрати на північному-сході, єдиного союзника, великого Суздальського князя Андрія Ярославовича, який реально боровся проти монголо-татар, великий князь Русі-України Данило Романович зрозумів, що для боротьби проти монголо-татар йому знову потрібно шукати союзників серед західно-європейських держав, яких очолював папа римський Іннокентій IV. Шість років тому володар Русі-України Данило відгукнувся на пропозицію папи римського Іннокентія IV відносно вступу Русі-України в Союз католицьких держав, однак протидія монголо-татар не дала можливості у той час завершити об'єднавчий процес Русі-України з Союзом католицьких держав [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Ситуація склалась так, що володар Русі-України, великий князь Данило, не дав остаточної відповіді папі римському Іннокентію IV на його пропозицію внаслідок відсутності військової допомоги з боку останнього. У таких політичних реаліях у 1246-1248 роках шляхи Данила та папи римського Іннокентія IV розійшлися, оскільки папа Іннокентій IV бажав швидкої релігійної унії Православної Церкви з Католицькою, а володар Русі-України Данило, реальної військової допомоги проти монголо-татар. Однак володар Русі-України, Данило, не поспішав робити висновки, адже папа Іннокентій IV знову обіцяв великому князю Русі-України Данилу Романовичу, очолити хрестовий похід католицького воїнства усїєї Європи проти монголо-татар. Однак переконавшись у неспроможності папи римського Іннокентія IV організувати і очолити боротьбу проти монголо-татар, володар Русі-України, щоб уникнути нападу Золотої Орди, припинив процес входження Русі-України до Союзу католицьких держав та унію Української Православної Церкви з Католицькою. Розгніваний папа Іннокентій IV направив проти Русі-України ворожих їй литовських князів, та великий князь Данило Романович навіть не направляв проти них своє рицарське військо, прикордонна сторожа легко відбила напад литовців і прогнала їх у глиб зарослої диким лісом Литви. Здавалось після цього стосунки з папою римським Іннокентієм IV розірвались назавжди[[8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Однак папа римський Іннокентій IV був досить досвідченим дипломатом, зірко споглядав за ходом політичних подій на сході Європи, через деякий час у нових умовах, він знову у 1252 році встановлює політичні стосунки з великим князем Данилом. В цей час головний союзник Руси-України, Суздальська держава, зазнала поразки від царевича Неврюя. Після розгрому великого суздальського князя Андрія, Золота Орда вирішила покарати і союзника Суздальської держави, великого князя Руси-України Данила. У зв'язку з цим до кордонів Руси-України, було підтягнуто військо на чолі з монголо-татарським полководцем Куремсою. Власне така політична ситуація примусила володаря Руси-України відновити переговори з папою римським Іннокентієм IV [8, с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Ініціатива відновлення переговорів повністю належала папі римському Іннокентію IV, який діяв через посередництво угорського короля Бели IV, останній писав папі римському Іннокентію IV, що не пожалів праці, щоби схилити великого князя Данила до переговорів: «Manifestum est de sollicitudine nostra ae diligentia in revocatione Ruthenorum ad obedientiam sedis apostolicae, guorum nuncii vel idim accesserunt vel sunt ad vos proxime reuerenter accessuri. 5 idus majia. 1252» [31, р.144, від 5 травня 1252р.].

Мал. 4. Угорський король Бела IV .(Угорський літопис). Мал. 5. Коронація великого князя Руси-України Данила на короля Руси у 1253 році. (Худ. М.Канюс).

Місія угорського короля Бели IV об'єднувалася тим, що в цей час до східних кордонів Руси-України просувалось військо темника Куремси, якому великий князь Данило вирішив не підкорюватись і зацікавлений у недоторканості своїх західних кордонів, розпочав переговори з папою римським Іннокентієм IV. В цей же час, відбулася коронація великого князя литовського Міндовга, на короля Литви, яка ставила великого князя Руси-України у не вигідні умови перед Союзом католицьких держав [8, с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

При наближенні монголо-татар, великий князь Данило Романович запропонував папі римському Іннокентію IV готуватися до хрестового походу, і як бачимо із булли виданої 14 травня 1252 року, великому князю Данилу Романовичу вдалося переконати папу римського Іннокентія IV про необхідність хрестового походу проти монголо-татар.

В свою чергу папа римський Іннокентій IV надіслав «Повідомлення великому князю Данилу», про необхідність підготовки до відсічі нападів монголо-татар: «Sane nuper carissimo in Christofilio nostre rege Ruscie illustri, guem loci vicinitas suorum secretorum plerumgue reddit participem, per litteras suas aupimus referente, prefatos Tartaros fore paratos ad delendas religuias guos divina benignitas... ab ipsorum manibus liberavit, et ipsius vicinia christinitatis vesano spiritu, nisi Deus restiterit, conconculcanda» [44,s.107].

Таким чином були папи римського Іннокентія IV і просьби угорського короля Бели IV, який вів переговори з великим князем Данилом про його коронацію і унію Церков, внаслідок монголо-татарської загрози, почали знову зближувати політичні та релігійні позиції володаря Руси-України і Римської церкви [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Папа римський Іннокентій IV знав чистолубство великого князя Данила, який не бажав поступатися перед угорським королем. Коронація Міндовга у 1251 році на короля Литви, ще більше посилила амбіції, великого князя Данила Романовича. Папа римський Іннокентій IV, зауважував М. Грушевський: «впливаючи угорським королем Белою на Данила бажав заохотити останнього до унії Церков, королівським титулом, але великий князь Данило бажав не королівського титулу, а реальної військової допомоги проти монголо-татар. Він відповів легату, що коронується тоді, коли відчусь, що іде реальна військова допомога від Папи, оскільки монголо-татари визнавши, що він перейшов у інший табір, кинуть на нього усі наявні у Золотій Орді військові сили. Бажаючи бути щирим у стосунках з володарем Руси-України і намагаючись конкретно допомогти Українській державі, папа римський Іннокентій IV, 14 травня 1253 року видав буллу, якою він закликав християн: Польщі, Чехії, Моравії, Сербії, Помор'я, і другі сусідні з Руссю-Україною, християнські народи, до хрестового походу проти монголо-татар» [3,с.32-33].

На початку 1254 року папа римський Іннокентій IV закликав до хрестового походу: Швецію, Данію, Тевтонський Орден та Німеччину. Папа римський Іннокентій IV доручивши легату Руси Альберту, який вернувся в Пруссію, проголосити хрестовий похід усього Союзу католицьких держав проти монголо-татар і обіцяв сам його очолити. – Власне так папа спасав Русь-Україну від нападу татар [26,№90(17.05.1254г.)].

Уся ця широкомаштабна політична кампанія була проведена папою римський Іннокентієм IV, для того щоб схилити великого князя Данила Романовича, до унії Церков, офіційного коронування на короля Руси та офіційного вступу в Союз католицьких держав. Такі широкомаштабні заходи папи римського Іннокентія IV дійсно справили велике враження на великого князя Данила, який внаслідок цього повірив, що реально отримає військову допомогу від усього Союзу католицьких держав. На початок таку допомогу зобов'язались надати угорський король, польські князі, Тевтонський Орден [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Однак, джерела дають нам право наголошувати, що ні угорський король ні польські князі не були щирими у своїх бажаннях допомоги великому князю Руси-України Данилу Романовичу. Угорський король Бела IV який претендував на Галичину не був задоволений коронацією та офіційним проголошенням папою римським Іннокентієм IV, великого князя Данила, королем усієї Руси. Але політична гра потребувала коронування Данила Романовича на короля Руси-України, оскільки амбіції папи римського Іннокентія IV перед монголо-татарами Золотої Орди були великі і тому угорський король Бела IV, всупереч свого бажання, спонукав до коронування на короля Руси «свого друга дитинства Данила», обіцяючи йому військову допомогу. Та усе це були лише слова, реально угорський король Бела IV не збирався надавати військову допомогу Руси-Україні. Він не був упевнений, що уже король всієї Руси Данило у скрутний для Руси-України, час, знову не відновить союзну угоду з Золотою Ордою і разом з останньо не вирушить походом на Угорщину. У зв'язку з цим угорський король Бела IV писав папі римському Іннокентію IV: «що щохвилино очікує нападу монголо-татар на свою країну, що він оточений різними невірними народами в тому числі, руським, бродниками і половцями» [25,р.239, №440(1254г.)].

Як бачимо, угорський король Бела IV з чисто дипломатичних міркувань, спонукав великого князя Руси-України Данила, до унії Церков та коронації на короля Руси, а з другої сторони Бела IV не тішив себе ілюзіями відносно унії і коронації Данила, і в подальшому навіть після укладення союзного договору боявся могутності, вже короля Данила I [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Про могутність Русі-України, володар якої посягав на далекий від його держави, австрійський трон на який хоч короткочасно він посадив свого сина князя Романа, знав і папа римський Іннокентій IV, тому розуміючи, що як союзник Золотої Орди може піти з останньою на Польщу і Угорщину, тому вирішив укріпити останню союзним договором з Чехією, пославши для укладення договору особливого легата [46,s.291].

Формально воно виглядало, наголошував І. Умінський, що військові сили Угорщини та Чехії з'єднувались для військової допомоги Русі-Україні згідно булли виданої папою римським Іннокентієм IV - від 14 травня 1253 року [45,s.42-45].

Однак наступні факти дають право наголошувати, що зовсім не Русь-Україна і її захист від монголо-татар були у папи римського Іннокентія IV в голові, і зовсім не їй він намагався надати в першу чергу військову допомогу проти монголо-татар. Чеські джерела засвідчують, що чеський король Пшемисл-Оттокар II бажав закріпитися в Австрії так само, як і володар Русі-України, великий князь Данило. В обох сили для боротьби за Австрію були приблизно рівні, тому кожен із них бажав ослаблення останнього, напад монголо-татар звичайно ослаблював військову організацію великого князя Русі-України Данила, відвертав його увагу від європейського політичного театру, тому надання йому військової допомоги для подальшого втручання після перемоги над монголо-татарами, у справі Європи, і зокрема в політичні справи Австрії, не входило в політичні плани чеського і навіть угорського короля. Договір Угорщини і Чехії укладався тому, щоб заспокоїти чеського короля Пшемисла II від раптового удару зі сторони Угорщини, коли він по завданню папи римського Іннокентія IV з усім своїм військом відправиться на допомогу хрестоносцям в Прибалтику, а отже, військова допомога Русі-Україні зовсім не стояла в планах папи римського Іннокентія IV [27,s.20].

Тевтонський Орден в Прибалтиці знаходився в досить тяжкому становищі і постійно просили допомогу в могутнього Чеського королівства. В кінці 1253 року вармінський єпископ Ансельм знаходився в Моравії, де проводив з приводу тяжкого становища Тевтонського Ордену довготривалі переговори з єпископом Оломоуцьким [33, №202].

Приїжджав в Прагу з проською про військову допомогу у 1254 році і великий магістр Тевтонського Ордену Поппо фон Остерн [27,s.20-21].

В результаті широкомаштабних переговорів був організований похід чеського короля Пшемисла II разом з маркграфом Брандебурзьким Оттоном III у Пруссію, який закріпив становище Тевтонського Ордену у Прибалтиці. Похід проходив в той же час, коли військо великого князя Данила успішно відбивало натиск військ монголо-татарського воєначальника Куремси [11,c.260].

В цей же час ми бачимо, що польські князі теж умовляли володаря Русі-України Данила прийняти королівський титул. Виникає запитання, наголошував дослідник Д. Зубрицький: «чому це польські князі і пани так усердно умовляли, у слід за угорським королем, великого князя Русі-України Данила, прийняти королівський титул, який підвищував гідність великого князя Данила Романовича і принижував самих польських князів. Причина була ось в чому, великий князь Данило Романович після встановлення з Золотою Ордою союзних відносин був у центрально-східній Європі наймогутнішим володарем, сусідство з яким ставало досить небезпечним. Ряд польських князів були всеціло залежні від великого князя Данила. Будучи союзником монголо-татар і забезпечивши собі від них тил, великий князь Данило постійно втручався у внутрішні справи Союзу католицького держав, а якщо великий князь Данило Романович коронується на короля Русі і тим самим перейде в табір Союзу Католицьких держав, він відразу накликає на себе незадоволення Золотої Орди, і таким чином, буде змушений захищати свої східні кордони, що вивільнить Європу від його втручання» [8,c.3-28; c.33-40; c.91-92; c.173; c.85-98; c.21-35; c.144-147; c.21-25; c.32; c.22-24; c.25-30; c.379-420; c.420-466; c.128-130; c.70-74; c.283-291; c.4-14; c.40-56; c.41-52; c.173-174].

Участь володаря Русі-України у європейських справах лякало як польських князів так і угорського і чеського королів. В цей же час переговори папи римського Іннокентія IV з великим князем Русі-України не вщухали. Під політичним тиском, «друга дитинства і родича», угорського короля Бели IV і союзних польських князів, великий князь Данило Романович дав згоду на коронацію на короля Русі, церковну унію і вступ у Союз католицьких держав [8,c.3-28; c.33-40; c.91-92; c.173; c.85-98; c.21-35; c.144-147; c.21-25; c.32; c.22-24; c.25-30; c.379-420; c.420-466; c.128-130; c.70-74; c.283-291; c.4-14; c.40-56; c.41-52; c.173-174].

Повертаючись з свого австрійського походу через союзню Польщу, він зупинився в Кракові де на нього уже чекали послы папи римського Іннокентія IV. Незадоволений своїми союзниками, великий князь Русі-України Данило Галицький не побажав вести переговори з папськими послами в Кракові.

Руський літопис наголошував, великий князь заявив послам: «не гоже могутньому володарю приймати послів у чужій країні» [6,с.105-106].

Український історик М. Грушевський з цього питання зауважував: «що у Польщі по питанню унії Церков і коронуванні Данила Романовича на короля Руси проходили широкомаштабні переговори, у які були включені усі угорські, польські як світські так і церковні ієрархи, та великий князь Данило Галицький все одно не бажав коронуватися без військової допомоги Союзу католицьких держав. Однак нові гарантії, обіцянки були тим критерієм які спонукали великого князя Руси-України Данила погодитися на коронацію на короля Руси» [3,с.72].

Як наголошував Руський літопис: «центральною фігурою на переговорах був легат папи римського Іннокентія IV, Опізо, який вів переговори з володарем Руси-України, великим князем Данилом від імені папи римського Іннокентія IV: сину прийми від нас вінець королівства, а від сабе добавляв: ти матимеш поміч від папи...»[16, с.404].

Мал. 6. Сучасна реконструкція корони короля Данила.

Таким чином будучи переконаним князем Болеславом краківським, Семовитом мазовецьким і вельможами польськими, угорськими які пообіцяли від імені угорського короля йому надавати допомогу проти монголо-татар: «а ми естмо тобі на підмогу проти поганих» і умовляння мами візантійської принцеси Анни, «яка бажала бачити свого сина царем Руси», великий князь Данило

Романович дав згоду на коронацію і запросив легата папи римського Іннокентія IV, Опізо і польських князів до себе на коронацію в Русь-Україну» [16, с.404].

На церемонії коронації великого князя Данила були присутні польські князі великий князь краківський Болеслав, князь мазовецький Семовит, князь володимиро-київський Василько, усі сини Данила Романовича князі: Шварн, Лев, Роман, усі бояри Української держави та духовенство. Уся церемонія коронування проходила у липні 1253 року. Володар Руси-України прийняв від папи римського Іннокентія IV, корону й королівські інсигнії: скіпетр, коруну, та інші королівські ознаки з рук папського легата, Опізо. Сам королівський вінець, як наголошував Руський літопис: «на голову українського короля при коронуванні покладали не лише руки папського легата Опізо, який коронував його від імені папи римського Іннокентія IV, голови Союз католицьких держав, але й з рук усіх руських єпископів» [16,с.404].

У слід за свідченням Руського літопису про коронацію великого князя Данила на короля Руси, який зразу після церемонії коронації називає великого князя Данила Романовича: королем Руси, цю подію засвідчує польська грамота, яка датується 24 грудня 1254 роком, в якій Данило теж називається: «першим королем Руським» - «*excellenti viro Daniel i primo regi Ruthenorum*» [34, s.64].

На нашу думку коронація великого князя Данила Романовича на короля Руси відбулася в липні 1253 року. Якщо вірити свідченням Руському літопису, що по коронації король Данило разом з усією знаттю, а також гостями, польськими князями, пішов походом на ятвягів, який продовжувався два місяці, а у вересні 1254 року у матеріалах Тайнера ми знаємо свідчення про відправлення королем Данилом посольства до папи римського Інокентія IV, де згадується про ятвязьський похід, то цілком очевидно, що коронація відбулася у липні 1253 року [35,з.442].

Король Руси Данило не випадково коронувався в місті Дорогичині, цим він підкреслював свою могутність в очах сусідніх народів: угорців, поляків, німців, литовців, ятвягів, Тевтонського Ордена, Суздальської Руси і ймовірно Золотої Орди. Руський літопис XIII століття підкреслює, що великий князь Данило Романович: «прийняв вінець від папи римського Іннокентія IV і від усіх своїх єпископів, а отже коронація була справою не тільки папи римського Іннокентія IV, а й усіх духовних ієрархів з всієї Руси-України» [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

У висновок наголосимо, що коронація володаря Руси-України Данила Галицького на короля Руси-України ще більше зміцнила позиції Українського королівства в Європі і дала можливість, маючи захищений тил зі сторони західних держав, виграти в монголо-татар, як наголошував Руський літопис: «Куремсину війну», забезпечити Руси-Україні стабільний розвиток і поглибити політичні і економічні взаємовідносини з країнами Союзу католицьких держав [8,с.3-28; с.33-40; с.91-92; с.173; с.85-98; с.21-35; с.144-147; с.21-25; с.32; с.22-24; с.25-30; с.379-420; с.420-466; с.128-130; с.70-74; с.283-291; с.4-14; с.40-56; с.41-52; с.173-174].

Нове Руське королівство, як держава західно-європейського типу, член Союзу католицьких держав, яку створив король Данило після 1253 року, була настільки сильна, що навіть подальша навала нового хана Золотої Орди, Бурундая, не змогла зруйнувати Українське королівство.

Власне, нова політична інфраструктура західноєвропейського зразку, забезпечила королівству Руси-України культурно-релігійну та політичну централізацію та повну політичну незалежність, які відбулися внаслідок інтеграції в Союз католицьких держав, що було визначальними ознаками в політичному розвитку Руси-України в XIII-XIV століттях, як європейської держави [9,с.104].

Список джерел та використаної літератури:

1. Воронин Н.Н. К вопросу о взаимоотношении галицко-волынской и владими́ро-суздальской архитектуры XII-XIII вв. Краткие сообщения Института истории материальной культуры АН СССР. - М., 1940. - Вып. III.
2. Галицко-Волынская летопись. Памятники литературы Древней Руси: XIII век. - М., 1981.
3. Грушевський М.С. Історія України-Руси. - К., 1993. - Т. III.
4. Дашкевич Н. Княжение Даниила Галицкого. - К., 1873.
5. Дашкевич Н.П. Болоховская земля и ее значение в русской истории в кн: Труды третьего Археологического съезда в Киеве. - Киев, 1878. - Т. II.
6. Зубрицкий Д. История древнего Галицко-Русского княжества. - Львов, 1853-1855. - Т. III.
7. Каргер М.К. Древний Киев. - М., - Л., 1958.
8. Ідзьо Віктор. Українська держава часів короля Данила. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1998. - Т. II. - № 1.
- Ідзьо Віктор. Українська держава часів короля Данила у висвітленні сучасної історіографії. Україна, українці, українознавство у XX столітті в джерелах і документах: Збірник наукових праць у 2 - х частинах. - Київ: «НВЦ», 1999. - Ч. 1
- Ідзьо Віктор. Король Данило і Українська держава в XIII столітті. Слово і Час. - К., 2001. - № 10.
- Ідзьо В.С. Король Данило і Українська держава в XIII ст. «Дзвін». - Львів, 2001. - № 10.
- Ідзьо В.С. Король Данило і Українська держава в XIII столітті. Український Історичний Журнал. - К., 2001. - № 6.
- Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті і сучас методологія державознавства. - Мандрівець. - Тернопіль. Серпень, 2002. - № 4.
- Ідзьо Віктор. Король Данило і Українська держава у XIII столітті. «Над Бугом і Нарвою». Український часопис Підляшшя. - Польща. Травень - червень, 2003. - № 3(67).
- Ідзьо В.С. Король Данило, Галицький - до проблеми з'ясування історичного портрету. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т. VII.
- Ідзьо В.С. Дипломатичні взаємини Данила Романовича на передодні коронації. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т. VII.
- Ідзьо Віктор. Діяльність Данила Романовича Галицького під час монголо-татарського нашествия, та у період державного відновлення України-Русі (1240-1253). Історія України. - Львів «ПП Бодлак», 2003.
- Ідзьо Віктор. Король Данило і Українська держава в XIII столітті. Історія України. - Львів «ПП. Бодлак», 2003.
- Ідзьо В.С. Папа Римський Інокентій IV (1243-1254), король Русі Данило Романович Галицький (1253-1264). До питання релігійних та політичних взаємовідносин у 1245-1254 роках. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т. X.
- Ідзьо Віктор. Король Данило Галицький - до проблеми з'ясування історичного портрету. Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII столітті (до 750 - річчя першої літописної згадки міста Львова) (1256-2006). Видавництво Університету «Львівський Ставропігійон». - Львів, 2006.
- Ідзьо Віктор. Папа Римський Інокентій IV (1243-1254), король Русі Данило Романович Галицький (1253-1264). До питання релігійних та політичних взаємовідносин у 1245-1254 роках. Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII столітті (до 750 - річчя першої літописної згадки міста Львова) (1256-2006). Видавництво Університету «Львівський Ставропігійон». - Львів, 2006.
- Ідзьо Віктор. Король Данило та Українська держава в XIII столітті. - Львів «Сполом», 2008.
- Ідзьо Віктор. Адміністративний устрій держави Данила Галицького під час монголо-татарського нашествия, та на передодні коронації на короля Русі-України (1240-1253). - Львів «Сполом», 2009.
- Ідзьо Віктор. Папа Римський Інокентій IV (1243-1254), король Русі-України Данило Романович Галицький (1253-1264). До питання релігійних та політичних взаємовідносин Української держави та Римської Церкви в XIII столітті. - Львів «Сполом», 2009.
- Котляр М.Ф. Данило Галицький. - К., 1974.
9. Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. - К., 1984.
10. Насонов А.Н. Монголы и Русь. АН СССР. - М., 1940.
11. Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. - М., 1950.
12. Плано-Карпини И. Де. История млонголов. - Спб., 1910.
- HRM. - I.
13. Полное собрание русских летописей (ПСРЛ), Лаврентьевская летопись. - Спб., «Археографическая комиссия», 1863. - Т. I. - Вып. 2.

- Суздальская летопись по Лаврентьевскому списку. - Л., 1927.
14. Полное собрание русских летописей. Летописный сборник именуемый Тверской летописью. - Спб., «Археографическая комиссия», 1863. - Т. 15.
- Суздальская летопись по Лаврентьевскому списку. - Л., 1927.
15. Рубруквис В. Путешествие в восточные страны. - Спб., 1910.
16. Руський літопис. - К., 1989.
17. Суздальская летопись по Лаврентьевскому списку. - Л., 1927.
- Котляр М.Ф. Данило Галицкий. - К., 1979.
18. Тихомиров Н.Д. Галицкая митрополия. - Спб., 1895.
19. Толочко П.П. Древний Киев. - Київ «Наукова думка», 1976.
20. Томашівський С. Предтеча Ісидора Петро Акеревич, незнаний митрополит руський (1241-1245). ЗНТШ. - Львів, 1917. - Т. 123-124.
21. Чубатий М. Західна Україна і Рим у своїх змаганнях до церковної Унії. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка (далі ЗНТШ). - Львів, 1917. - Т. 123-124.
22. Шпараневич І. История Галицко-Волынской Руси. - Львов, 1863.
23. Bochmer P.V. *Rehasta Imperii neuhsq. v. V. Ficker und E. Winkelmann.* - Insbruk, 1881.
24. Wertner. *Ungars Paatine und Bane im zeitater der Arpader. Ung.* - Revue, 1894.
25. *Vetera Monumenta Hungariam*, ed. F. Theiner. - Spb., 1841. - Т. 1.
26. *Historicis Russiae Monumentis (HRM)*. - Turhenev A.J. - Spb., 1841. - Т. 1.
27. Goll J. *Cechy a Prusyve staro veku.* - Praha, 1897.
28. Grantoff. *Die lubeckischen Chronikts in niederdeutschr sprache.* - Hamburg, 1829.
29. Dlugossii Jn. *Opera omnia.* - Cracoviae, 1863-1887. - Т. II. - Lib. VII.
30. *Codex Diplomat. Arpad, Kontin*, ed G. Wenzel, t. 1. (1235-1260). - Pest. 1869. - VI.
31. *Codex Diplomaticus Hungariae (CDH) ecelesiaticus as civilis.* Ed. G. Fejer. - Budae, 1829. - Т. IV.
32. *Codex Diplomat. Contin.* (дальше CDC), ed. G. Wenzel. - Pest, 1869. - Т. VII. (1235-1260).
33. *Codex Diplomatie Moraviae.* - Т. III.
34. *Codex diplomatiae Poloniae.* - III.
35. *Monumenta Hunharu.* - I. - Z. 442.
36. *Monumenta Germaniae Historika* (дальше MGH). - Scriptorum Hannovera, 1826-1930. - SS, XXVIII MGH. - Т. IX.
37. Muraloti L. *Regem Italikarum Scriptoros*, 3. - Mediolani, 1723.
38. Norden W. *Das Partumund Byzanz. Anmerk.* - I. - Berlin, 1903.
39. *Rocznik Kapituln Krakowski.* - MGH. - Т. II.
40. RPR. - № 116/3. 1245r.
41. Palazkij F. *Dejiny narodu Ceskeho v Cechach a v Morave.* - Praha, 1894.
42. *Polonia Monumenta Historika* (дальше РМН). - *Rocznik Swietokzyski.* - Т. III.
43. SRH. - Т. I.; *Chronik Zagradiense.*
44. Theiner. *Monumntna Polonia.* - I.
45. Ummski J. *Niebezpieczstwo tatarskie w poc. XIII w. a papiez Innokenty IV*// *Rozprawy Historyzne Tow-wa Naukowego Warszawskiego* (1921-1922). - Т. I.
46. *Fontes Rerum Bohemicarum.* - Praha, 1874. - Т. II.

Взаємовідносини великого князівства Русь-України та Римської Церкви в XIII столітті на передодні утворення королівства Русь та його вступу в Союз католицьких держав

Могутність великого князівства Русь-України в середині XIII століття привернула увагу Римської католицької церкви та папського престолу [7,с.383-395].

Як зауважував галицький історик XIX століття І.Шараневич, уже папа римський Іннокентій III пропонував великому князю Русь-України Роману вступити в Союз католицьких держав, королівську корону і заступництво меча апостола святого Петра, та Роман вирішив не поспішати вступати в союз з католицьким заходом. Та папа був терплячим і продовжував переговори далі і наполегливіше [13,с.97-98].

Новий папа римський Іннокентій IV, внаслідок широких дипломатичних переговорів і численних поступок і компромісів щодо православної віри в Русь-Україні зумів зробити так, що католицька віра грецького обряду, вдосконалюючись і змінюючись, проіснувала до сьогоднішнього дня [31,с.414-415]. В зв'язку із цим виникає необхідність з'ясувати взаємовідносини Української держави з Католицькою церквою і релігійну реформу, яка є невід'ємною складовою частиною усіх переговорів володаря Української держави з католицьким заходом і римським папою зокрема [4,с.257-265].

Слід зауважити, що католицька пропаганда унії велася Католицькою церквою в Українській державі і раніше. В Русь-Україні на початку XIII століття посилилась пропаганда католицьких місіонерів щодо визнання папського верховенства серед християн усього руського сходу [5,с.222-228; с.211-218; с.196-212; с.284-304; с.41-56; с.5-25; с.383-395].

Характерно, що пропаганда в Русь-Україні католицизму в середині XIII столітті не була пов'язана з насиллям. Головні її заклики зводилися до прийняття унії. Ідея унії була висунута папським престолом і в першу чергу носила політичний характер. Що стосується церковних догм, то унія залишала усе на своєму місці. Основне – це визнання папи римського головою усіх християн [1,с.2-3].

Характерно, що нав'язати унію в окремих регіонах Русь-України папська курія намагалась уже в XII столітті і завжди у час, коли Русь-Україна потрапляла у скрутне політичне становище. Джерела дають право наголошувати, що уже у 1205-1206 роках угорський король Андрій II втручався у галицькі справи, проводив велику пропаганду унії [5,с.222-228; с.211-218; с.196-212; с.284-304; с.41-56; с.5-25; с.383-395]. Папа римський Іннокентій III, почувши про це, прислав в Русь-Україну свого легата. В листах угорського короля Андрія II до папи римського Іннокентія III після коронації королевича Коломана на короля Галичини, є згадки «про обіцянки галичан приступити до унії з Римом». Раніше із листів угорського короля Андрія II до папи римського Іннокентія III, дізнаємося лише про обіцянку галичан виявити покірність Римській церкві, та злучення церков яке так і не відбулося, тому що Русь-Україна знаходилася під утисками чужоземців [9,с.251].

Як наголошував угорський король Андрій II у листі до папи римського Іннокентія III: «Галичани лише бажали тільки залишитись при своїх обрядах і повністю визнали папу головою всієї християнської церкви». Цілком можливо, що виразниками унії могла бути частина бояр, тісно зв'язаних економічними і соціальними стосунками з політичними і релігійними установами сусідніх католицьких держав, вагома суспільна верства, торгово-реміснича знать, пов'язана своїми торговельними операціями з країнами Союзу католицьких держав шукали внаслідок впровадження релігійної унії вигідних ринків збуту своїх товарів, тобто, інтеграції у західно-європейський ринок [21,с.45-48].

Використовуючи такі настрої у галицькому суспільстві і отримуючи від певної частини населення лояльність, чи може навіть підтримку, католицькі місіонери поглиблювали свою пропаганду унії Церков, яка досягла свого апогею у 40-50 роках XIII століття. Основним католицьким центром пропаганди унії була Польща [8,с.167-177]. Проникнувши у Польщу, місіонери домініканці у 1218 році звернули зразу ж свою увагу на Русь-Україну, куди дуже швидко переселились і зайнялися пропагандою, знаходячи серед галичан багато прихильників і могутніх покровителів [21,с.45-48].

Для підтвердження вірності наших висновків подаємо наступні документи: аннали і грамоти папської канцелярії, а також деякі зовсім легендарні свідчення, що концентруються на особі домініканця Яцика Одровонжа, який проводив проповіді унії в Русь-Україні і заснував домініканські монастирі у Львові, Галичі та Києві [15,с.NLV, LVI; с.23-25].

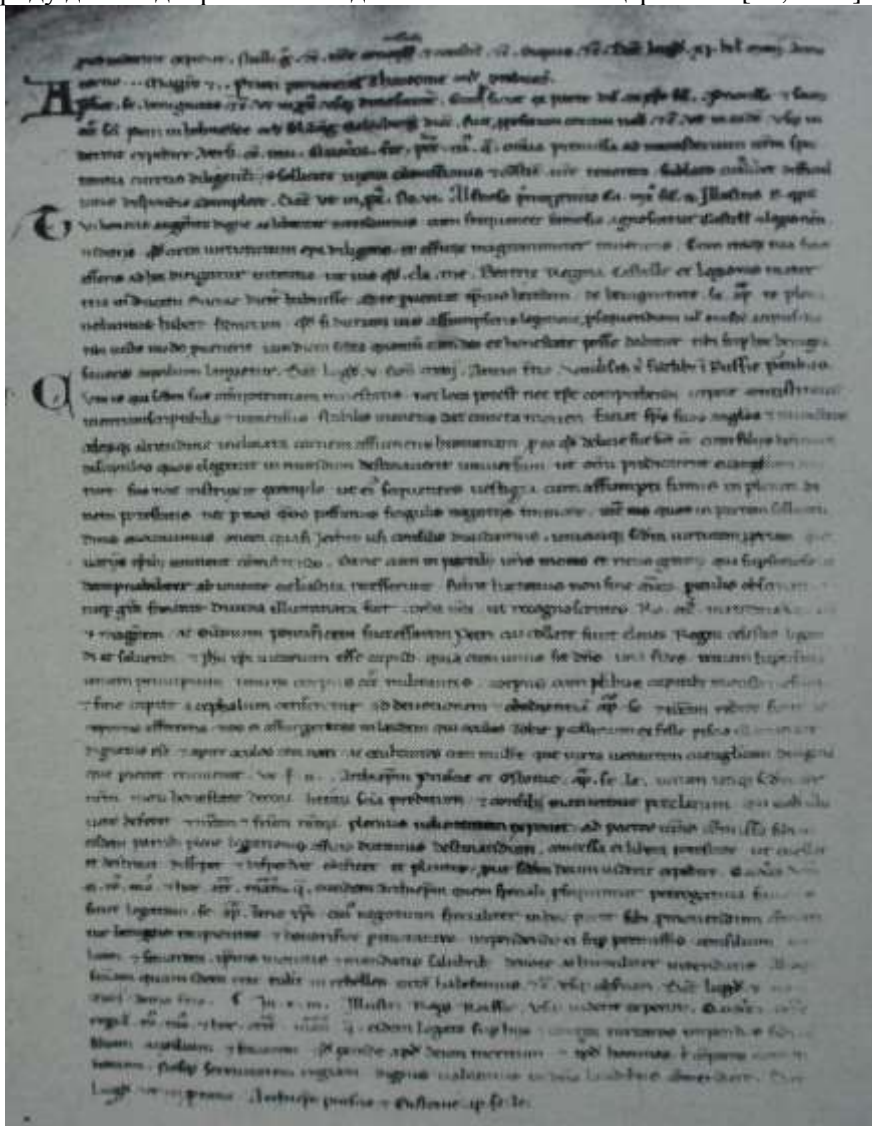
Із папських булл від 1232 року (від 12 травня) видно, що в Русь-Україні уже було багато проповідників унії. Папа римський Григорій IX доручив приору польському і двом братам проповідникам вирушити у Русь, де, за словами Гнезненського архієпископа: «було багато церков латинян без пастирів» [19,р.164]. У Києві за свідченнями булл від 1232 і 1233 років велась активна

пропаганда унії, та були труднощі у місіонерів [16,s.NLV, LVI; с.95]. Польський літописець Ян Длугош теж пише, що за пропаганду унії і католицизму, місіонери у 1233 році були вигнані з Києва київським князем Володимиром Рюриковичем, наляканим успіхами їх проповідей [22.s.23-35].

Джерела свідчать, що з метою пропаганди унії в Русі-Україні у 1240 році був висвячений особливий єпископ, абат Опавського монастиря Краківської єпархії Герард, його права на католицького єпископа Русі були узаконені папою у 1237 році, хоча католицькі джерела твердять, що такий єпископ був уже з повноваженнями католицького єпископа Русі 12 травня 1232 року. Характерно, що адміністрація князівської влади змушена була зважати на діяльність католицьких місіонерів. Згідно зі свідченнями домініканців, місіонер Яцик у 1233 році за просьбою галицького князя Данила, настановив католицького архієпископа у Галичі Бернарда Полика, який здобув успіхи, пропагуючи унію в Галичині [27,s.414-415].

Ось і всі документи, які стосуються пропаганди унії католицьких місіонерів в Русі-Україні до нашестя татаро-монголів. Найважливішим свідченням є те, що князь Данило Галицький у 1233 році мав у своєму Галицькому князівстві католицького архієпископа і єпископів, діяльність яких нам поки що не відома [22,s.23-35]. Та очевидно, вони робили усе, щоби схилити галицького князя у бік політичної інтеграції з державами Західної Європи і релігійної унії зокрема [4,с.257-265].

Події, які відбулися після 1245 року в Русі-Україні, наголошував М. Дашкевич: «ніколи так могутньо не проходили в усі часи на Русі, в цей час Русь-Україна вирішила добровільно визнати головну роль у християнському світі папи римського, до цього і схилився руський народ в особах князів, єпископів, бояр, людей. Усе це відбулося без примусу, що було волевиявленням усього українського народу дійсно добровільно з'єднатися з Римською церквою» [12,с.368].

Мал. 1. Історичний Акт XIII століття папи римського Іннокентія IV про з'єднання Української церкви з Римською церквою.

Злучення церков у другій половині XIII століття різко відрізняється від запровадження в Русі-Україні будь-яких інших церковних уній у будь-який час її історії.

У XIII столітті Русь-Україна була самостійною могутньою державою. Злучення церков займався один із наймогутніших володарів Русі-України, великий князь Данило. Унія приймалася на найвищому державному рівні, на рівні, який можна порівняти лише з релігійною реформою хрещення Русі-України Володимиром святим. Хочу загострити увагу важливостей цих подій, які спричинились в Українській державі до широкомасштабних політичних і соціально-економічних і релігійних змін, і вона була зарахована до числа наймогутніших держав тогочасної Європи [4,с.257-265]. Це була дійсно історична подія, як зауважував М. Дашкевич, унія відкривала широкі можливості інтеграції як торгово-економічної, так і політично-культурної у Західну Європу [1,с.3-7].

Цікаво, якими міркуваннями, проводячи реформи, керувався володар Русі-України, великий князь Данило, адже переговори з приводу унії велись протягом цілого десятиліття. Після погрому монголо-татарів Русь-Україна була ізольована від Ростово-Суздальської Русі і від Візантійської імперії. Ненадійними сусідами Русі-України були католицькі країни: Польща, Угорщина, Чехія [5,с.222-228; с.211-218; с.196-212; с.284-304; с.41-56; с.5-25; с.383-395].

Після монголо-татарського нашестя великий князь Данило Романович став «мирником Золотої Орди» і це, очевидно, теж серйозно стурбувало сусідні від Русі-України держави Західної Європи. Однак, «зла була честь татарська», зауважує літописець, та союз з Золотою Ордою давав час для відновлення міст і сіл, усієї економіки і господарства Русі-України, концентрації політичного і соціального життя країни навколо одного володаря великого князя Данила Романовича, Галицького [4,с.257-265].

Сам союз Русі-України з Золотою Ордою дуже сильно налякав сусідні католицькі держави, тому римська курія була ініціатором широких переговорів з володарем Русі-України [2,с.137-181]. І такі переговори у трагічний час для всієї християнської Європи стали необхідністю усіх зацікавлених сторін, в тому числі і такого розумного політичного діяча, як Данила Романовича. Галицький історик XIX століття Д. Зубрицький вірно зауважував, що держава великого князя Русі Данила стояла між двома світами Західним і Азіатським (східним), між якими потрібно було, щоб зберегти незалежність і могутність, користуватися силою хитрості і силою договорів [3,с.152-153].

Великий князь Данило бачив у стані татарів кризову анархію і водночас наростаючу культурну, економічну і політичну могутність католицького заходу, який дав опір татарам, і який мав сильний вплив у його власній державі, тому і розпочав зближення з католицьким заходом [22,с.23-35].

Однак, Данило Романович, як мудрий державний діяч, вичікував і не поспішав, папа римський перший, внаслідок довготривалих переговорів, запропонував входження Русі-України в Союз Католицький держав. Уже під час Ліонського собору папа у 1246 році називає Данила – королем Русі [2,с.137]. Грамота папи римського Іннокентія IV від 4 травня 1246 року в якій він «приймає Данила Руського короля під заступництво і захист святого Петра і Римської апостольської церкви і доручає своєму легату в Лівонії постановляти єпископів на Русі, а домініканцям невідлучно проживати при дворі короля Данила». Ми бачимо, що папа уже у 1246 році величає у грамоті, яка написана до володарів і духовних осіб Європи, Данила Романовича світлим королем Русі: «Regi Russie illustri» [19,р.164]. Відомо, що П'яно-Карпіні восени 1246 року, проїжджаючи Мазовію до хана Батія, познайомився з братом великого князя Данила Романовича волинським князем Васильком, і був запрошений останнім у його столицю Володимир, розмовляв з руськими єпископами, вручив їм листи від папи і переконував їх приєднатися їх до Римської церкви. Характерно, що коли П'яно-Карпіні повертався назад із Татарії через “володіння світлого короля Русі” у 1247 році, то був зустрінутий люб'язно королем Данилом і усім його двором, братом Васильком, єпископами і ігуменами, що сказали йому, що вони віддаються усі і Руську державу під заступництво папи, якого визнають своїм отцем і головою їх церкви підтверджуючи, що усе це вони уже сказали через особливого посла, що був відправлений до папи [10,с.22-66]. Д. Зубрицький наголошував, що переговори великого князя Данила Романовича з папою римським Іннокентієм у 1246-1247 роках фактично утверджували унію в Русі-Україні, справа йшла до офіційної коронації Данила Романовича на короля Русі, чого вимагав папа [3,с.152-153]. Для координації дій королівського двору Данила Романовича з папою римським Іннокентієм IV до двору руського короля було призначено архієпископа Католицької церкви. Раніше ми знаємо із джерел про католицького архієпископа Бернарда-Полека, який проживав при дворі князя Данила ще у 1233 році [22,с.23-35].

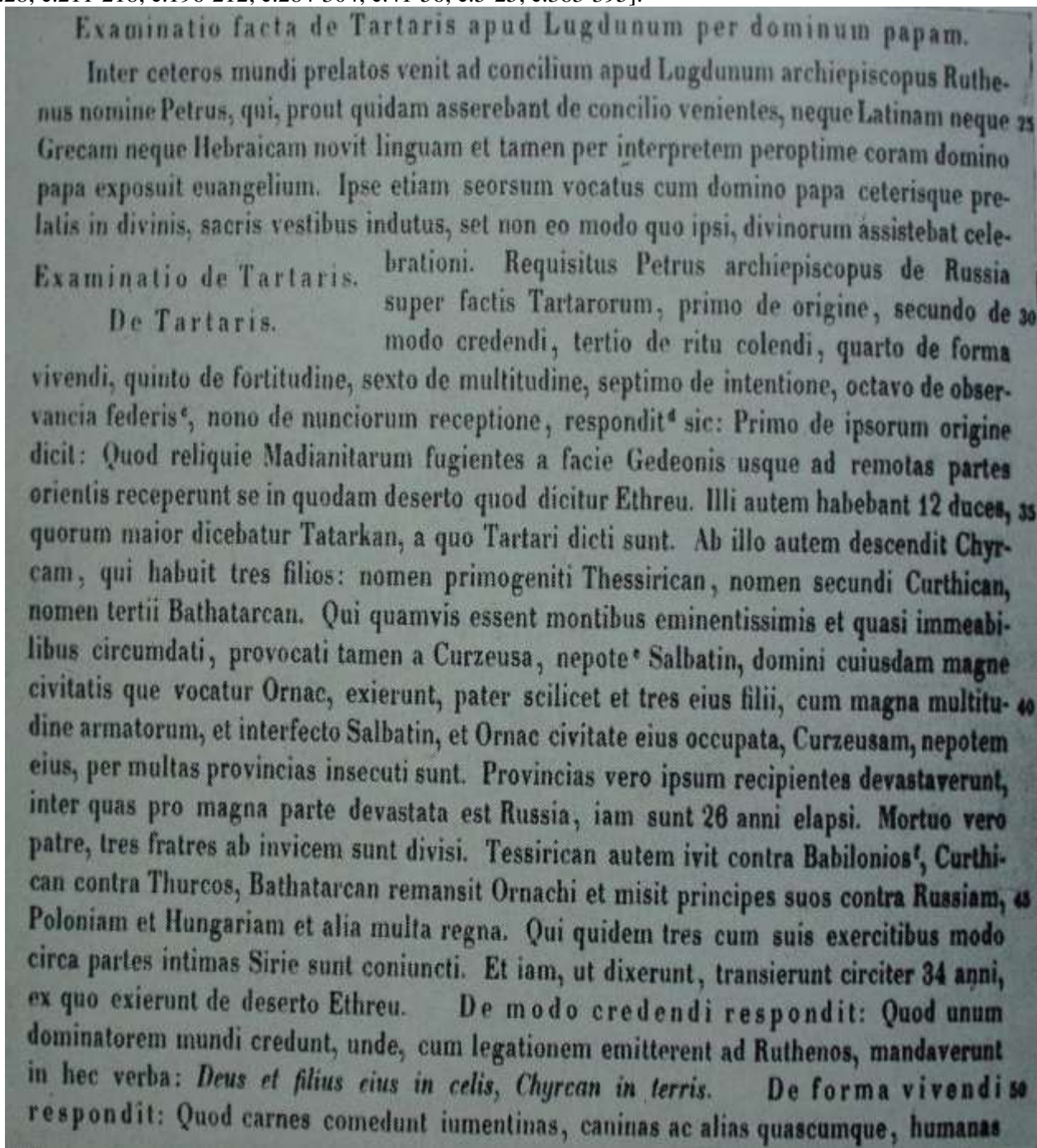
Наступним католицьким архієпископом при дворі Данила був Петро, який, очевидно, і налагоджував стосунки Данила Романовича з папою римським Іннокентієм IV, очолював посольство від Руського королівства на Ліонському соборі у 1246 році [10,с.43-44].

Дуже цікаво, на нашу думку, як намагався сформулювати позицію Руського королівства архієпископ Петро на Ліонському соборі, на якому зібрався весь найвищий світ католицького духовенства і політичних діячів Центральної і Західної Європи.

Архієпископ Петро виступив із «Трактатом про Татарів», який відповідав планам допомоги Західної Європи у боротьбі з татарами на території Руси-Україні. У першій частині свого трактату він змалював картину на Русі після татарського погрому, наголошуючи, що королівство Русь, однак, не є данником Золотої Орди і є самостійною державою, яка добровільно віддається апостольському престолу святого Петра.

У другій частині свого трактату архієпископа Петро виклав наявні свідчення про татар, які були йому відомі перед відправлення на Ліонський собор. Західна Європа, наголошував архієпископ Петро, і Русь повинні об'єднатися у боротьбі з татарами, оскільки останні збирають сили, щоби підкорити і Західну Європу, і вихваляються, що досягнуть своєї мети.

Татари поширюють по Русі чутки про підготовку нового походу в Європу [4,с.257-265; 5,с.222-228; с.211-218; с.196-212; с.284-304; с.41-56; с.5-25; с.383-395].

Мал. 2. Стрінка з Буртонської хроніки. Трактат архієпископа Руси Петра «Про татарів» з яким він виступив на Ліонському Соборі в 1246 році.

Плано-Карпіні, що був присутній на Соборі, підтвердив ці свідчення архієпископа Петра, наголошуючи, що йому теж були відомі ці чутки, татари збираються завоювати всю Європу. Розповідь Петра про те, що татари впевнені, що збираються покорити весь світ і що вони скоро будуть воювати з римлянами і другими латинцями і що вони після перемоги над ними будуть володіти усім світом, розхвилювала присутніх [10,с.43-44].

Зразу ж після Ліонського Собору восени 1246 року папою римським Іннокентієм IV було направлено посольство до великого хана Золотої Орди – Батия. В цей же час Данило Романович внаслідок балансування силами між Західною Європою і Золотою Ордою і особистих переговорів з ханами стає мирником (союзником) Золотої Орди, бажаючи виграти час і надіючись на допомогу католицького заходу, тобто позитивних у цьому контексті рішень Ліонського Собору. Очевидно, позиція католицького заходу після Ліонського Собору була не дуже байдужою відносно королівства Руси. Папа римський Іннокентій IV не випадково у грудні 1245 чи січні 1246 року звернувся буллою до володаря Руси-України з пропозицією вступити до союзу католицьких держав [1,с.43-44]. Окремою буллою папа Іннокентій IV у 1245 році звертався і до руського духовенства, про що нам наголошує Плано-Карпіні [10,с.43-44].

Ці булли і є тим критерієм, які дають нам право говорити про довготривалі переговори, що призвели володаря Руси-України до вступу в Союз Католицьких держав. В той час він вірив у силу папського слова, в обіцянки кинути всі заковані в залізо сили католицького заходу проти татарів, тому як, зауважував М. Дашкевич, уже в квітні 1246 року великий князь Руси-України Данило висловив папі римському Іннокентію IV свою покірність і перехід Руси-України під заступництво Римської церкви [1,с.44-45].

Плано-Карпіні наголошує, що Данило і Василько «дали згоду на пропозицію папи Інокентія IV прилучитися до Католицького Світу». Це підтверджує нам і булла папи від 3 квітня 1246 року в якій папа особисто звертається до короля Данила. У своїй буллі папа пише: «Усім віруючим Христа у державі Руси. Виголошується розуміння у зв'язку з виявом покірності Римській церкві». У наступній буллі від 3 травня 1246 року мова іде про «згоду обох сторін приступити до унії і вступу в Союз католицьких держав» [24,р.592]. Плано-Карпіні по цьому питанню наголошував, що: «в зв'язку із вступом в Союз католицький держав і у справах Унії Церков король Данило вислав посольство до папи римського» [10,с.44-46].

12 вересня 1247 року «папа римський Інокентій IV велів архієпископу Пруському відправитися до володаря Руси-України Данила і особисто переконатися, чи мають тверді наміри він, його єпископи і вельможі щодо об'єднання з Римською церквою» [28,с.217-218].

Сам факт, що великий князь Данило уже в 1246 році вів переговори про унію, дуже цікавий. Папа римський Іннокентій IV при усій своїй могутності бажав мати на сході Європи сильного політичного союзника. З цією метою, як видно із сукупності джерел, він пустив у хід свій талант тонкого дипломата, а також дипломатію сусідніх з Руссю-Україною Угорської і Польської держав. Очевидно, в першу чергу допомогу проти татарів обіцяли Польща і Угорщина, що видно із анналів часу коронації Данила. Цілком можливо, що папа дійсно вважав, що план реальної військової допомоги можливий, та сама політична система католицького заходу була до цього не готова [4,с.257-265].

У своїй буллі від 4 лютого 1247 року він «переконавав угорського короля допомагати Руси проти татарів». В зв'язку з цим папа 24 липня 1248 року видав «наказ госпітальєрам розпочати підготовку в Угорщині до хрестового походу проти татарів» [20,р.144]. Сам великий князь Данило, і це передавали папські послани, бачив, що папа римський готує католицький захід до хрестового походу проти Золотої Орди. Такий хід подій змусив володаря Руси-України, повірити папі римському Іннокентію IV. Великий князь Данило Романович повважав, що заковані в броню рицарські полки Заходу підуть війною проти монголо-татарів, як це вони уже не раз ходили походами в Палестину. Тому, як це видно із булл від 1246 і 1247 років, великий князь Данило «просив папу про прийняття його і Василька із землями під охорону святого Петра» [30,р.89;р.312; с.217-218]. Разом із цим він просив папу римського Іннокентія IV про: «збереження Руською церквою свого стародавнього церковного обряду». Наступні документи свідчать, як наголошує Плано-Карпіні: Римський протекторат прийняли король Руси Данило, його брат князь Василько, усі єпископи і кращі люди» [10,с.22-66].

Наш літопис засвідчує: «Данило прийняв вінець від бога від церкви святих Апостолів і від стола святого Петра і від отця свого Іннокентія» [11,с.368]. Булла папи від 1246 року виражає радість від того, «що Руські визнали Римську церкву матір'ю і учителькою усіх, а папу намісником святого Петра». Буллою від 1247 року «папа Іннокентій IV доручив легату Альберту з'єднати руських з Римською церквою». Внаслідок подальших переговорів папа, вислухавши прохання Данила, що стосувались догматів обрядовості унії і основних положень, вважив на прохання короля Руси Данила.

Він дозволив «руським єпископам і пресвітерам створювати усі обряди які у них були раніше, і які не суперечили католицькій релігії». 22 січня 1248 року папа римський Іннокентій IV: «просив великого князя Данила інформувати про усі дії татарів, щоби він міг вчасно надати йому поміч. Перші, хто повинні прийти на поміч світлому королю Руси, це: Тевтонський Орден і госпітальєри, яких папа задля цього перевів до Угорського королівства». Характерно, що деякі документи свідчать, що папа Іннокентій IV: «давав накази польським князям і угорському королю допомагати руському королю Данилу» [1,с.44-45]. Усі вони намагалися переконувати великого князя Данила, що папа готує для нього військову поміч, що видно із булл, у яких папа «звертався до слов'ян Чехії, Моравії, Сербів, і Помор'ян виступити в похід на боці королівства Руси, проти татарів». Папа римський Іннокентій IV: «зобов'язав особливим договором Тевтонський Орден допомагати королеві Руси Данилу у війні проти Куремси». Папа Іннокентій IV, як наголошував дослідник М. Дашкевич: «робив усе, щоби організувати хрестовий похід проти татарів, про що говорять булли від 1247, 1251, 1253, та 1254 років. Він намагався з'єднати війська усіх західних володарів, що розташовувалися поблизу Руси-України, і допомогти світлому королю Руси. Великий князь Данило бачив велике старання енергійного папи римського тому дав згоду на коронацію на короля Руси. Сама коронація Данила Романовича фактично з'єднувала Русь-Україну з Союзом католицьких держав. Угри і Ляхи під час коронації клятвено обіцяли виступити разом з Руським королем проти татарів». Релігійна рівність з католицьким Заходом багато давала володарю Руси-України. По-перше, папа римський IV клятвено завіряв, що ні Угорське королівство ні польські князі, чеський володар ніколи не будуть нападати на королівство Русь. «Власне вони, в першу чергу виступлять гарантом безпеки Руси-України з заходу і повинні будуть першими з усіма своїми військами виступати на допомогу королю Руси» [4,с.257-265].

Були отримані й інші вигоди від унії з очолюваного папою римським Іннокентієм IV – Союзу католицьких держав. В той час Ятвязькі землі знаходились між Руссю, Польщею і Тевтонським Орденем, і усі ці держави намагалися захопити ці землі. Залучення Руського королівства до католицького союзу держав урівнювало Данила Романовича в правах на Ятвязьку землю. Ці землі дістались Руси-Україні тепер без всякої боротьби. Папа римський Іннокентій IV буллою від 1254 року, надавав право Українській державі на третину Ятвязької землі. Власне в цей час пройшло зближення Данила Романовича з Тевтонським Орденем, що дало можливість відбити напад татарського хана Куремси. Унія сприяла тісному зближенню Руси, Польщі, Чехії і Угорщини. Переговори Данила Романовича з папою римським, судячи з перебігу подій, були щирими. Він, папа римський, усе робив, щоби його новий союзник на сході Європи – король Руси Данило, не сумнівався у щирості намірів папи, який реально намагався допомогти у війні проти татарів [29,р.89; р.312].

Татарська загроза над усім європейським християнським світом, очевидно, прискорила процес діалогів, окрім політичної боротьби з останніми, і у питанні релігійного злучення. Сам великий князь Руси-України, Данило Романович, як засвідчують джерела, розділяв точку зору, за якою необхідно було швидко примиритися з католицьким заходом. Не тільки Данило, а й багато інших володарів у Східній Європі у XIII столітті приходили до думки про необхідність релігійного єднання з католицьким світом задля ідеї хрестового походу проти останніх. Якщо вірити папським буллам від 1227 року (*aduniversos Reges Russiae*) і 1231 року, до князя Юрія Всеволодовича, 1248 року до Олександра Невського, і також булла була послана і великому князю Данилу, хоча останній вагався, та внаслідок татарської загрози пішов на зближення з католицьким Заходом, що забезпечувало безпеку від вторгнення у час боротьби з татарами від західних католицьких сусідів [28,с.217-218].

У зв'язку з визнанням папою Данила Романовича, як повновладного руського короля, угорське і польське королівства повинні були відмовитися від вторгнення на Русь не тільки внаслідок ослаблення татарського нашестя і Ярославського розгрому, а й внаслідок заступництва, яке папа надав Руси-Україні. Буллою від 3 травня 1246 року папа римський Іннокентій IV: «прийняв під захист і охорону святого Петра короля руського і його королівство». Буллою від 12 вересня 1247 року, папа римський Іннокентій IV: «прийняв під заступництво святого Петра Руське королівство Данила і його брата Василька і їх усі сім'ї володіння і майно» [28,с.217-218].

Буллами від 27 серпня 1247 року папа римський Іннокентій IV надав: «Данилу, його сину, і Васильку було надано право повернення володінь, земель і другого майна які дістались їм по праву, а тобто землі які були утримувані другими королями, що не знаходилися у покорі Римської церкви. Заборонялось хрестоносцям і другим орденам нападати на землі світлого короля Руси і у землі які він забрав по праву успадкування без його згоди» [23,р.134-154].

Складається враження, наголошував галицький дослідник Д. Зубрицький, що король Данило Романович, укріпивши свою державу договорами на заході і сході, ставши у Центральній Європі

могутнім володарем, почав прибирати до своєї держави, землі, які раніше тільки економічно входили в сферу впливу Русі-України [3,с.154-156].

Внаслідок успішних переговорів Данила Романовича в Золотій Орді римська курія відновила свої переговори як політичні, так і релігійні в Русі-Україні. Зручним випадком для її відновлення була місія францисканця Іоана де Плано-Карпіні, якого папа римський Іннокентій IV відправив до монголо-татарів. Проїжджаючи восени 1245 року через Русь-Україну Плано-Карпіні вступає у переговори з волинським князем Васильком і ознайомлює його з змістом папської булли від 25 березня 1245 року, яка закликала всіх володарів укріплюватися на випадок нового наступу татарів [10,с.22-66].

Джерела не дають нам усіх подробиць переговорів між папою та володарем Русі-України, та зближення позицій, очевидно, було відчутне, що дало можливість Плано-Карпіні послати папі римському Іннокентію IV повідомлення про готовність Русі-України вести переговори з Римською церквою. Це могло статися внаслідок переговорів, які Плано-Карпіні провів із володарем Русі-України Данилом, з яким він зустрівся між Дніпром і Доном, який повертався від Батия. Він очевидно, і сповістив великого князя Данила про початок переговорів папи римського Іннокентія IV з Руссю-Україною, внаслідок чого останній відправив по приїзді своїх послів до папи [10,с.61].

Отже, переговори розпочались, очолив посольство від Русі-України ігумен монастиря гори святого Данила – Григорій. Посольство було прийняте папою Іннокентієм IV, що відмітив його біограф Миколай де Курбіо [24,р.592].

Ділові документи ходу переговорів нам невідомі, та з послідуєчих подій і документів можна встановити, що руська сторона побажала встановити унію церков пов'язуючи з питанням проти татарської боротьби всього християнського світу. Папська курія, як це видно із булл, змушена була піти на серйозні поступки, оскільки Русь-Україна була могутньою державою, навіть не Польща, чи Литва, тому папа визнав недоторканість грецького обряду і православної літургії, загрожував католицьким сановникам карою, хто порушить його установи. У стосунках з українською державою Данила, папа робив усе, щоб не тільки зчинити унію церков, але й щоб реально і конкретно надати «світлому королю Русі», як величає папа Данила Романовича з 40-х років, негайну допомогу проти татарів [5,с.222-228; с.211-218; с.196-212; с.284-304; с.41-56; с.5-25; с.383-395].

Однак останній, як свідчать документи, теж вимагав від володаря Русі-України гарантій, що бачимо із відправки в Русь-Україну спеціального легата з метою прийняти присягу від «русського короля Данила, князів та бояр, духовенства, на вірність Римській церкві, а також оголосити в усій Русі-Україні акт папи Іннокентія IV про унію церков» [17, №68].

Згідно із свідчень актів, Русь-Україна теж зуміла отримати вигоди під час переговорів, коли тільки «папа римський Іннокентій IV брав під опіку папського престолу Руське королівство» [17, №67].

Визнання папою римським Іннокентієм IV, великого князя Данила королем Русі анулювали преслауті претензії угорського короля на Галичину, визнавали за Данилом Романовичем, як королем Русі, права на усі землі від Карпат до Дніпра, усі білоруські та литовські землі, на які він раніше не мав права [17,№69].

Вступ Русі-України у Союз Католицький держав означало юридичну рівність при колонізації ятвязьких земель Руссю-Україною, Польщею і Тевтонським Орденом. Папа римський Іннокентій IV забороняв Тевтонським рицарям і членам інших чернечих орденів селитися без згоди світлого короля Русі в його землях [17, №69].

Це повинно було розв'язати інцидент типу Дорогичинського. Як бачимо, великий князь Русі-України Данило Романович провів велику дипломатичну роботу, встановивши стосунки як з самим папою, хрестоносцями, у яких бажав бачити союзників для спільної боротьби з татарами. Це видно хоча б із булли папи кінця липня 1248 року, в якій папа римський Іннокентій IV писав королю Данилу: «щоб світлий король Русі сповіщав хрестоносців про наступ татарів щоб він міг швидко прийняти всі міри і надати останньому допомогу для оборони Русі-України» [17, №77].

Як свідчать джерела, уже в 1246-1248 роках Данило Романович мав тісні політичні зв'язки із Союзом католицьких держав, який був сформований для боротьби з татаро-монголами. Рига і Краків, Мазовія, Помор'я, а також Буда була втягнута в союз з Руссю-Україною, однак, надавати їй військову допомогу для боротьби проти монголо-татарів не поспішали. За таких обставин Данило Романович у 1248 році займав очікувальну позицію щодо Заходу. Формально він уже був готовий до унії і офіційної коронації на короля Русі, та без реальної військової допомоги західноєвропейських держав, ще до остаточного вирішення цього питання не приступав [4,с.257-265].

Офіційна відповідь папі римському на його послання за висловом Руського літописця XIII століття ось така: «Прислав Іннокентій IV до Данила єпископа Беренського і Кам'янецького говорячи

йому. Прийняти вінець королівства, та Данило заявив, що рать татарська не перестає, зле вони живуть із нами, то як я можу прийняти вінець без допомоги твоєї» [12,с.368].

У той час папа римський Іннокентій IV не наполіг, а при певних політичних змінах, коли Русь-Україна знаходилася в інших політичних умовах, він знову продовжив переговори через посередництво угорського короля Бели IV, який писав папі римському Іннокентію IV: «що не пожалів праці, щоби схилити руського короля до переговорів» [19,р.164].

Не дивлячись на те, що похід у Австрію був невдалим, і Роман Данилович не зумів утриматися на австрійському престолі і володар Руси-України повертався із австрійського походу розчарований своїми європейськими союзниками, однак, в малопольській столиці Кракові папські послі очікували його повернення із чеського походу. Та володар Руси-України, незадоволений своїми союзниками, не побажав вести переговори в Кракові і відмовився прийняти послів папи римського Іннокентія IV, говорячи їм: «Не подобає мені могутньому володареві вести переговори з вами у чужій країні» і запросив послів і сусідніх можновладців для такого роду переговорів у Русь-Україну. І коли пізніше посольство на чолі з легатом папи Іннокентія IV, Опізо прибуло в Дорогичин, то і тут великий князь Данило Романович, знаходячись у тяжкому моральному становищі втрати герцогства Австрійського, не бажав вступати в переговори з папськими послами, розуміючи, що коронування на короля Руси, дипломатична робота над чим з обох боків була завершеною, призведе до послаблення союзу і вороже налаштує проти нього Золоту Орду [5,с.222-228; с.211-218; с.196-212; с.284-304; с.41-56; с.5-25; с.383-395].

Однак, як зауважує літописець: «Опізо же прийшовши вінець несучи, дав обіцянку, що він матиме поміч від папи, та Данило все одно не хотів, та умовила його мати водночас велика княгиня Романова і візантійська принцеса Анна, яка бажала бачити свого сина царем в Руси-Україні». Дуже сильно наполягали польські князі, приговорюючи: «прийняв би ти вінець, а ми готові усі тобі на підмогу проти поганих». На церемонії коронування, наголошував літописець, були присутні всі сусідні володарі, послі від угорського короля, польські князі: Болеслав, Семовит, князь волинсько-київський Василько, уся служила українська знать від Карпат до Дніпра, українське духовенство. Коронація Данила Романовича на короля Руси-України в Дорогичині, поблизу західноєвропейських держав у сусідстві з Литовською, Польською державами, Тевтонським Орденем покликана була слугувати єдності цих держав з Руссю-Україною у боротьбі з спільним ворогом монголо-татарами. «Ти матимеш поміч од папи», – сказав Опізо великому князю Данилу, «Прийняв би ти вінець від Бога – сказали польські князі, а ми готові тобі на підмогу проти поганих» [4,с.257-265].

Таким чином, приймаючи титул короля Руси-України і вступаючи в союз католицьких держав, Данило Романович очолив антитатарську коаліцію і вирішив дати бій Золотій Орді і, насамперед, золотоординському хану Куремсі, що кочував поблизу. Проаналізуємо, що ж дала Руси-Україні політична і релігійна угода з Західною Європою, католицькою церквою, і чи перетворила вона Русь-Україну, яка знаходилась між Золотою Ордою і Союзом католицьких держав, у західно-європейське королівство [7,с.383-395].

За свідченнями документів, з 1254 року союз короля Данила з папою римським став реальною базою у боротьбі проти Золотої Орди. Це видно з фактичного матеріалу, відображеному в джерелах за 1253 рік, згідно з якими Данило Романович сповіщав папу про наближення татарів до своїх східних кордонів і просив папі надати в разі необхідності військову допомогу. У відповідь «світлому королю Руси» була направлена булла папи римського від 14 травня 1253 року, яка «закликала християн Польщі, Чехії, Моравії, Сербії, Помор'я і других сусідніх з Руссю-Україною держав виступити проти татарів» [18,р.351].

Таку буллу, очевидно, отримав і угорський король Бела IV, який відписував папі Іннокентію IV: «що хвилино чекую нападу татар». Папа, бачачи загрозу татар над Україною-Руссю, навіть помирих Чехію з Угорщиною, тільки для того, як наголошував І. Умінський, щоб вони разом виступили на допомогу Руси-Україні [14,с.142, s.251, s.261].

В боротьбі проти Золотої Орди, наголошував А. Амманн, Русь-Україна стала фортецею для усієї Європи і папа, бачачи, довгу затяжну боротьбу Руси проти татарів, побажав об'єднати всіх християн Європи без різниці, якого би релігійного обряду вони не були. Татарська загроза примусила папу приділити багато уваги європейському сходу, як справі захисту усього християнства від нашествия татарів. Папа римський Іннокентій IV намагався з усіх сил здружити Русь-Україну з західно-європейськими державами після її офіційного введення до Союзу католицьких держав і подружити короля Данила з володарями цього союзу [14,с.142, s.251, s.261].

На його думку, така особиста дружба допомогла би королю Данилу скоріше інтегрувати Русь-Україну в Союз католицьких держав і отримати допомогу у війні проти Золотої Орди [5,с.222-228; с.211-218; с.196-212; с.284-304; с.41-56; с.5-25; с.383-395].

Така невтомна праця папи у цьому напрямку призвела в 1250-1260 роках до унії з католицькою цивілізацією двох таких могутніх і впливових у Центрально-Східній Європі держав, як Литви і Русі-України [5,с.222-228; с.211-218; с.196-212; с.284-304; с.41-56; с.5-25; с.383-395].

Викладені нами факти, дозволяють робити припущення, що у середині XIII століття Русь-Україна внаслідок вступу до Союзу католицьких держав повністю забезпечила собі безпеку з боку західних сусідів [14,с.142,с.251,с.261].

Мал. 3. Король Руси Данило I.

Мал. 4. Папа римський Олександр IV.

У цей же час в Угорщині перебував український король Данило, який вів переговори з папою Олександром IV про вирішення хрестового походу проти татар, очевидно, такі переговори мали певний результат, оскільки у 1258 році «папа доручив домініканцям і францісканцям об'явити про збір військових сил для хрестового походу проти татарів» [25,р.43, р.75; №186].

У березні 1260 року Іннокентій IV: «повелів хрестоносцям збиратися в Пруссії з тією метою, щоби ландмейстер пруський повів їх в похід проти татарів на прохання польських князів, які особливо постраждали від їх нападів». Папа римський закликав на: «допомогу Польщі і Русі-Україні чеського короля Пшемисла II і брандербургських маркграфів» [26, №269].

Із-за малочисельності джерел ми не можемо говорити про реальну допомогу і військові кампанії хрестоносців проти татарів, хоча один із німецьких хроністів писав «про реальну допомогу і численні військові кампанії хрестоносців проти татарів». Є свідчення, щоправда тільки одного хроніста, про «спільні дії хрестоносців, половців, поляків і королівства Русі проти татарів, який вводив ці спільні військові маневри в ранг хрестового походу проти останніх» [23,р.134-154].

На жаль, наші джерела нічого про такий хрестовий похід не говорять, і якщо навіть припустити, що це правда, то користі від нього Русі-Україні не було ніякої. Цілком можливо, що стосунки Данила Романовича з папою щодо налагодження хрестового походу проти Золотої Орди були ілюзорними [5,с.222-228; с.211-218; с.196-212; с.284-304; с.41-56; с.5-25; с.383-395].

За таких обставин король Данило Романович своїм головним політичним завданням бачив зміцнення власної Русі-України, нової королівської влади та власної церкви, яка б, залишаючись незалежною, була готовою до діалогу з Римською церквою, а отже, Унія Української церкви з Римською церквою в XIII столітті, коронація великого князя Данила на короля Русі-України, сам вступ у 1253 році Української держави в Союз католицьких держав можна ставити в початок західно-європейської історії України та початку утворення в Україні, на основі Київської митрополії, Української Греко-Католицької церкви, яка остаточно злилася з Римською Церквою в 1596 році, Берестейською Унією [1,с.44-45].

У висновок наголосимо, що вивченням джерел з архівів Ватикану, проллють світло на апробовану проблему, яка потребує подальшого дослідження [5,с.222-228;с.211-218; с.196-212; 6,с.128-130;с.283-291;7,с.383-395].

Список використаних джерел та літератури:

1. Дашкевич М. Первая Уния в Юго-Западной Руси с католичеством (1246-1254). - К., 1884.
2. Дашкевич Н. Переговоры пап с Даниилом Галицким об Унии Руси с католичеством. «Известия» Киевского Университета №8 за 1884 г. - К., 1884.
3. Зубрицкий Д. История Галицко-Русского княжества. - Львов, 1855. - Т.3.
4. Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ «Нова зоря», 1999.
5. Ідзьо Віктор. Українська держава і Римська церква в XIII столітті. Історія релігій в Україні. Праці XI-ї Міжнародної наукової конференції (Львів, 16-19 травня 2001р.). Книга I. - Львів «Логос», 2001.
- Ідзьо В.С. Українська держава і Римська Церква в XIII столітті. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2001. - Т.V.
- Ідзьо Віктор. Українська держава і Римська Церква в XIII столітті. Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII столітті. - Львів, 2006.
- Ідзьо Віктор. Українська держава і Римська церква у XIII столітті. В кн.: «Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні». - Львів: «Ліга-Прес», 2007.
- Ідзьо Віктор. Король Данило та Українська держава в XIII столітті. - Львів «Сполом», 2008.
- Ідзьо Віктор. Папа Римський Іннокентій IV (1243-1254), король Русі-України Данило Романович Галицький (1253-1264). До питання релігійних та політичних взаємовідносин Української держави та Римської Церкви в XIII столітті. - Львів «Сполом», 2009.
- Ідзьо В. Українська держава в IX-XIII століттях. - Вид. 2. - Львів «Сполом», 2010.
6. Ідзьо В.С. Папа Римський Іннокентій IV (1243-1254), король Русі Данило Романович Галицький (1253-1264). До питання релігійних та політичних взаємовідносин у 1245-1254 роках. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т.X.
- Ідзьо Віктор. Папа Римський Іннокентій IV (1243-1254), король Русі Данило Романович Галицький (1253-1264). До питання релігійних та політичних взаємовідносин у 1245-1254 роках. Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII столітті. - Львів, 2006.
7. Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. - Вид.2. - Львів «Сполом», 2010.
8. Линниченко Н. Взаимные отношения Руси и Польши до половины XIV столетия. - К., 1884.
9. Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. - М., 1950.
10. Плано-Карпини И. Де. История монголов. - Спб., 1910.
11. Руський літопис. - К., 1989.
12. Руський літопис. - К., 1991. - Вид. II.
13. Шпаревич И. История Галицко-Володимирской Руси. - Львов, 1863.
14. Amman A. Kirchenpolitische Wandlungen im Ostbaltikum bis zum Tode Alexander Newski. Studien zum Werden der russischen Orthodoox. Orientalia Christiana Analesta. - Roma, 1936.
15. Vericus et fratres suorumque concives latini. - Theiner, 1864. - Т.1.
Monumenta Poloniae. - Lwow, 1878. - Т.3.
16. Vericus et fratres suorumque concives latini. - Theiner, 1864. - Т.1.
Описание Киево-Софийского собора и Киевской киевской иерархии. - Киев, 1925.
17. Historicis Russiae Monumentis (HRM). - Turhenev A.J. - Spb., 1841. - Т.1.
18. Huber A. Die steirische Reimchronik und das osterreichischen Geschichtsforsch und. Bd.4, Heft 1. - Innsbruck, 1883. - Anm.1.
19. Codex Diplomat. Arpad, Kontin, ed G. Wenzel, t.1. (1235-1260). - Pest, 1869.
20. Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ascivilis, ed. G. Fejer. - Budae, 1829. - Т.4.
21. Kunasiewicz. Przewodnik po kosciele Bozego ciata otza. Dominicanow we Lwowe. - Lwow, 1878.
22. Monumenta Poloniae. - Lwow, 1878. - Т.3.
23. Monumenta Germanika Historika. - Paris-Hannoverae, 1890. - Т.5.
24. Muratori L. Rerum italicarum scriptores. - Mediolani, 1723. - Т.3.
25. Raunaldo O. Annales Ecelesiastici. - Lucae, 1748.; RBM. - Т.2.
26. Regester der Markgrafen v. Brandenburg aus askaniscen Hause ed H. Krabbo. - Munchen-Berlin, 1922.
27. Ropell. Geschichte pollens. - Berlin, 1897. - Т.1.
28. Fischetr M. Merkwirdigere Schicksale des stiftes und der Stadt klosternt uburg aus Urkunden gezogen, (Urkundenbuch). - Wien, 1815. - № 60.
29. Fontes Rerum Bohemiarum. - Praze, 1874. - Т.2.
30. Fontes Rerum Bohemiarum. - Praze, 1874. - Т.2. - Т.3.; Fischetr M. Merkwirdigere Schicksale des stiftes und der Stadt klosternt uburg aus Urkunden gezogen, (Urkundenbuch). - Wien, 1815. - № 60.
31. Ropell. Geschichte Pollens. - Berlin, 1897. - Т.1.

Адміністративний устрій королівства Русь-України в епоху правління короля Данила I: герцога Києва, Володимира, Галича, всієї Білорусі та Ятвгії у 1253-1264 роках

Із аналізу вітчизняних та іноземних джерел, зокрема з свідчень Руського літопису XIII століття, бачимо, що адміністративну реформу в Українській державі ще у 1200 році, розпочав «Самодержець всієї Русі», великий князь Романа Мстиславовича. Суть адміністративної реформи великого князя Романа полягала в тому, що в час його правління усі князі, великі бояри, хоча і мали великі володіння, однак окремої політичної діяльності не проводили і в усьому підкорялися політичній волі володареві Русь-України. Підпором політичної та військової діяльності великого князя Романа Мстиславовича були кращі люди міст, бояри і торгово-ремісничі знать, діяльність яких, повністю солідаризувалася з планами великого князя Романа. Найважливішою «адміністративною справою Романа» було злучення великих і дрібних княжінь в одну політичну інфраструктуру від Карпат до Дніпра [4,с.85-98; с.328-336; с.228-235; с.56-87].

Характеризуючи діяльність великого князя Романа Мстиславовича польський хроніст Ян Длугош писав, що: «за короткий час Роман так піднісся, що правив майже усіма землями і князями Русі» [1,с.81-87; с.145].

Руський літопис XIII століття відзначаючи могутність великого князя Романа, називає його по праву: «Самодержцем усієї Русі, царем в Руській землі», а отже володар Русь-України, великий князь Роман Мстиславович вважався, українським народом, реальним «садоржцем» Русь-України у час її найбільшого державного зміцнення та адміністративного реформування на початку XIII століття [14,с.368].

В час його енергійного правління, бояри руські, торгово-ремісничі знать та духовенство підтримували державні плани великого князя Романа і розуміли значення єдиновладдя в Русь-Україні [11,с.104].

За таких обставин великий князь Роман своїми адміністративними реформами був грізним українським володарем, часом немилосердним, справжнім творителем міцної Русь-України, яку він упорядковував за західно-європейським зразком і яка, на початку XIII століття, внаслідок його реформаторських починань, досягла найбільшої політичної могутності [9,с.31-50].

Після фатальної смерті великого князя Романа та феодалної війни, ставши повнолітнім, справу відновлення єдиновладдя продовжив син Романа великого та законний спадкоємиць Української держави, великий князь Данило, який виніс уроки з великої смуги та феодалної анархії для утвердження єдиної адміністративної системи в усій Русь-Україні [10,с.107-174].

Заради підвищення політичного, економічного та культурно-релігійного рівня, великий князь Данило Романович коронувався на короля Русь-України і вступив у Союз католицьких держав [4,с.85-98; с.328-336; с.228-235; с.56-87].

Як наголошують Санкт-Петербурзькі вчені І.Я. Фроянов і А.Ю. Дворніченко: «за час правління великого князя Данила Романовича адміністративна система Русь-України змінюється, її складові частини, княжіння, набирають рис загальноєвропейського адміністративного характеру. Яскравим прикладом модернізованої Української держави, за західно-європейським зразком, являється державець нового типу, «Данило-король» зі своєю західно-європейською адміністрацією: дворським, печетником-канцлером, воєводою, тисяцьким, служилими князями і боярами. Це нова адміністративна епоха, яка характеризує новий період в історії Українського королівства у час його входження в Союз католицьких держав» [17,с.156].

Русь-Україна стає могутньою тому, що вважалася власністю великого князя, після 1253 року, руського короля, який опирався на патриціат князів та боярсько-патриціальних земельних спадкових власників. Король був уже самодержцем, а князі і бояри його дідичні васали різного рангу підпорядкування. Таку політичну та адміністративну структуру Українська держава набрала, у часи короля Данила, внаслідок політичного, економічного та релігійного зближення з західними сусідами: Угорщиною, Польщею, Чехією та іншими державами Союзу католицьких держав [4,с.85-98; с.328-336; с.228-235; с.56-87].

В устрої королівства Русь-України з'явилися елементи західного адміністративного управління, права, літописці уже замінюють титулатуру «великий князь», на загально-прийнятій в уживанні для володарів Союзу католицьких держав: «руський король», «король».

У час правління короля Данила в Українській державі титул короля Русь вживається в розумінні володаря цілої Української держави, а самі володарі Русь-України у такому контексті почали вживати західно-європейські ознаки королівської влади: вінець (корона) герб, печатка, прапор [4,с.85-98; с.328-336; с.228-235; с.56-87].

Мал. 1. Корона короля Русі –України Данила I Галицького (Сучасна реконструкція).

Вони були і у ранішній історії Русі-України, зокрема в час великого князя Романа, але у час короля Данила набули особливого розвитку під впливом політичного зближення з країнами Союзу католицьких держав. Розповідаючи про коронацію великого князя Данила на короля Русі-України, Руський літопис наголошує: «що папа римський Іннокентій IV прислав до великого князя Данила послів достойних, які принесли вінець і скіпетр і корону, тобто реліквії, які у західно-європейському світі означають королівський сан». Вінець – це королівська діадема, або корона, скіпетр – жезл, корона – це так звана держава, або куля з хрестом [11,с.115-119].

Характерно, що із прийняттям великим князем Данилом титулу короля Русі в Українській державі формуються досі невідомі адміністративно-управлінські структури, які притаманні для цього часу в Союзі Католицьких держав. Перше місце між королівськими сановниками зайняв дворський чи дворецький, який виник під впливом королівського улаштування дворів Союзу Католицьких держав, зокрема таких як Угорщина, Чехія, Німеччина. Руський літопис згадує посаду «дворського» у 1211 році в Угорщині «великого дворського Пота», який очолював угорські війська, вислані на допомогу князю Данилу. З 1242 року дворськими по чергово виступають бояри при особі князя Данила. Наступним адміністративним управителем королівства Русі, Руський літопис називає «суддю нашого двору», тобто королівського суддю, який виконував державне судочинство. Руський літопис називає

адміністративну посаду в королівстві Русі, таку, як «печатник». Ця посада зовсім не відома в адміністративному управлінні Української держави до часу короля Данила, вона була поширена лише в Союзі католицьких держав [4, с.85-98; с.328-336; с.228-235; с.56-87].

Мал. 2. Король Русі Данило I Галицький (1253-1264 рр.).

Можна вважати, що печатник був охоронником королівської печаті і використовував її для королівських документів, як це робили західно-європейські канцлери. Збережені оригінальні грамоти

Українського королівства XIV століття, написані на пергаменті, з королівськими печатками внука короля Данила, короля Юрія I, можуть говорити про їх широке застосування у суто західно-європейському вигляді, починаючи із епохи короля Данила. Печатник в Українському королівстві, очевидно, складав тексти грамот, які відсилав від імені короля Данила до сусідніх володарів і керував королівською канцелярією, будучи ключовою особою під час написання та редагування текстів грамот руського короля. Очевидно печатник в Українському королівстві відповідав за укладання текстів міжнародних угод починаючи з епохи короля Данила [2,с.96-105; с.2-3].

В цей же час в Русі-Україні за західно-європейським зразком було реформоване і українське військо. «Слово о полку Ігоревім» згадує, що «полки Романа були споряджені шоломами латинськими, мечами булатними». Ці полки уже не підчинялися боярським урядникам, а безпосередньо королю. Руський літопис наголошує, що полководці були повністю підчинені королю: «Ти, король, голова всім полкам. Якщо кого з нас пошлеш уперед, як тебе не послухати, бо ти знаєш військовий порядок, знаєш звичай війни і кожний тебе засоромиться і налякається». Дане повідомлення дає право наголошувати, що військова організація Української держави у XIII столітті ототожнюється із структурою рицарського війська західно-європейських країн, в першу чергу Угорщини, Чехії, Німеччини, основу якого становили рицарські полки. В цей час у новому рицарському кінному війську вводиться посада, «сідельничого», який, як наголошував Руський літопис: «був відправлений королем Данилом проти бунтівних бояр». Літописець наголошував: «що після того, як угорський король Бела IV породичався з володарем Русі-України Данилом, видавши дочку Констанцію за сина великого князя Данила, князя Лева, Русь-Україна активно почала втручатися в європейські політичні справи». Як засвідчив Руський літопис: «з'їхались колись, король угрів з Данилом проти німців. Данило же прийшов до нього на чолі безчисленних полків. Німці же боялися зброї татарської, були бо коні в личинах і коярах шкіряних, рицарі в ярицях (посріблених кольчугах)» [15.с.366-368].

Як бачимо адміністративна та військово-політична організації Русі-України стали настільки міцними, що коронація Данила Романовича на короля Русі, фактично була домінантою вступу цього процесу, їх міцність дозволила без будь-якого внутрішнього феодалного супротиву, Русі-України вступити у середині XIII століття в Союз католицьких держав. З цього питання дослідник XIX століття М. Дашкевич наголошував: «Релігійна і політична унія великого князя Данила мала великий вплив на подальшу історію Русі-України. Світлий король Русі-України Данило проголошувався Папою Римським як рівний серед рівних володарів Європи. Королівство Русь тепер знали у Європі як реально існуюче і входяче в Союз католицьких держав, затверджене папою римським. В зв'язку із цим Союз католицьких держав познайомився ближче з Руссю-Україною і по другому через безпосередню пропаганду папського престолу дивився на королівство Русь, як на західно-європейську державу» [3,с.2-3,с.11-19;с.96-105].

Хочу загострити увагу важливостей цих подій, які привели Русь-Україну, очолювану королем Данилом до широкомасштабних політичних, адміністративних і соціально-економічних змін, поставили її на вищий суспільний ступінь розвитку з наймогутнішими державами тогочасного Союзу католицьких держав. Як зауважував дослідник М. Дашкевич: «це була історична подія, оскільки адміністративна реформа, давала широкі можливості інтеграції як політичної, торгово-економічної, так і культурно-релігійної в всеохоплюючу інфраструктуру Союз католицьких держав. Адміністративна реформа ставила Українське королівство в один ряд з наймогутнішими державами Європи і посилювала його політичний вплив внаслідок самої інтеграції в систему Союзу Католицьких держав, і не принижувала Русь-Україну, як вважають опоненти унії, а навпаки підвищувала її. Вступавши в Союз католицьких держав король Данило бачив у стані монголо-татар кризову анархію і водночас наростаючу культурно-релігійну, економічну та політичну могутність Союзу католицьких держав, який дав опір монголо-татарам, і який мав сильний вплив у його власній Українській державі. Власне тому великий князь Данило, давши згорду на коронацію, розпочав зближення з Союзом католицьких держав» [3,с.2-3,с.11-19; с.96-105].

Слід наголосити, що багато українських можновладців підтримали стремління великого князя Данила, зокрема і його мама, велика княгиня Романова, візантійська принцеса Анна, яка бажала бачити свого сина Данила, «царем в Русі-Україні» [14,стб.864-869; с.366-368].

Дуже сильно наполягали на коронуванні на короля Русі, польські князі, приговорюючи: «прийняв би ти вінець, а ми готові усі тобі на підмогу проти поганих». На церемонії коронування, наголошував літописець, були присутні всі сусідні володарі, послали від угорського короля Бели IV, польські князі: Болеслав, Семовит, князь волинсько-київський Василько, престолонаступник велкий литовський князь Шварн, князь Лев, вся українська знать від Карпат до Дніпра, українське духовенство.

Коронація князя Данила на короля Русі в Дорогичині відбулась поблизу західно-європейських держав: Литовського, Польського королівства та Тевтонського Ордену. Сама коронація повинна була нести у собі критерій єдності цих держав з Русю-Україною у боротьбі з спільним ворогом, монголо-татарами[3,с.2-3,с.11-19; с.96-105].

Як наголосив посол папи римського Іннокентія IV, легат Опізо великому князю Данилу: «Ти матемеш поміч од папи...». Польські князі сказали: «Прими вінець від Бога – а ми готові тобі на підмогу проти поганих...» [16,с.368-369;с.259].

Слід наголосити, що привітав з коронацією на короля Русі-України, великого князя Данила Романовича і віце-магістр братів дому Тевтонського в Пруссії - Бурхарт фон Хорхаузен, яка він висловився в привітанні: «що вітає велику людину Данила - першого короля Русі»: «In nomine domini Jesu Christi Amen. Fr [ater] Burchardus de Hornhusen vicepreceptor fratrum domus Theutonice in Prussia, [universis Christi] fidelibus presens scriptum inspecturis presentibus et futuris salutem in domino sempiternam. Noverit universitas vestra quod nos de fra [trum nostrorum consilio et con] sensu, excellenti viro Danieli primo rege Ruthenorum...» [7,с.123-137; с.118-129].

Таким чином, приймаючи титул короля і вступаючи в Союз Католицьких держав, великий князь Русі-України, Данило Романович галицький, як вважав Б.Влодарський, став на чолі антитатарської коаліції і вирішив дати бій Золотій Орді.

Згідно сукупності проаналізованих джерел можна наголосити, що уже з 1253 року союз короля Данила з папою Іннокентієм IV став реальною базою у боротьбі проти монголо-татар. Це видно по фактичному матеріалі відображеному в джерелах за 1253 рік, згідно яких король Данило Романович сповіщав папу римського Іннокентія IV про наближення татар до своїх східних кордонів і просив папу римського надати вразі необхідності йому військову допомогу. У відповідь “світлому королю Русі” була направлена булла папи римського Іннокентія IV, від 14 травня 1253 року, яка “призивала християн Польщі, Чехії, Моравії, Сербії, Помор’я і других сусідніх з Руссю-Україною держав виступити проти татар” [19,№90; №5; р.348,р.120]. Таку буллу, отримав і угорський король Бела IV, який відписував папі римському Іннокентію IV: «Що хвилинно чекає нападу татар». Папа римський Іннокентій IV, бачучи загрозу монголо-татар над Руссю-Україною, навіть помирих Чехію з Угорщиною, тільки для того, як наголошував І. Умінський, щоб «вони разом виступили на допомогу Русі-Україні» [21,с.291; №192, №193].

В боротьбі проти монголо-татар, наголошував А. Амманн: «Русь-Україна стала фортецею для усієї Європи і папа римський, бачучи, довгу затяжну боротьбу Русі проти татарів, побажав об’єднати усіх християн Європи без різниці, якого би релігійного обряду вони не були. Монголо-татарська загроза примусила папу римського Іннокентія IV надати багато уваги європейському сходу, як справі захисту усього християнства від нашествия монголо-татар. Папа римський Іннокентій IV намагався з усіх сил здружити Русь-Україну з західно-європейськими державами після її офіційного включення до Союзу католицьких держав і подружити короля Данила з володарями цього Союзу. На його думку, така особиста дружба допомогла б королю Данилу скоріше інтегрувати Русь-Україну в Союз католицьких держав і надати останніми допомогу Русі-Україні у війні проти Золотої Орди. Така невтомна праця папи римського Інокентія IV у цьому напрямку привела в 1250-1260 роках до унії з Католицькою цивілізацією двох таких могутніх і впливових у Центрально-Східній Європі держав, як Русі-України та Литви» [18,с.142, с.251, с.261].

Викладені нами факти, дозволяють робити припущення, що у середині XIII століття королівство Русі-України внаслідок вступу в Союз католицьких держав повністю забезпечило собі безпеку зі сторони західно-європейських сусідів. В цей же, час можна наголосити, україно-угорські відносини склалися так, що Угорське королівство постійно просило допомогу в союзного королівства Русі-України, що дозволило після 1260 року королю Данилу ще більше втручатися у справи сусідніх західних держав, зокрема Польщі, Чехії та Австрії, підтримуючи свого тестя угорського короля Бела IV у боротьбі з чеським королем Пшемислом II. Сповіщаючи Папу Олександра IV про битву з угорським королем під Крестбургом, Пшемисл II згадував, що в числі союзників угорського короля був і король Русі Данило: «Danielem Russian Regem et filios eius et caeteros Ruthenorum et Tartaros ge eidem Bela IV in auxilium venerant». Власне, з цього часу в українсько-чеських відносинах наступає покращення, бо в числі учасників Віденського договору, що відбувся 31 березня 1261 року згадується «Chunig von Reissen» – король Русі Данило [19,№90; №5; р.120].

Після розгрому монголо-татарського темника Куремси усі 14 міст, що підкорялися монголо-татарам, перейшли під протекторат короля Русі-України. Васалами короля Данила стали також усі болоховські князі. Таким чином, наступальними зусиллями короля Данила був розчищений шлях до приєднання Київської землі. Як засвідчив літописець, що своїми походами на схід король Русі-

України Данило знову злучив володіння своєї держави від Карпат до Дніпра [4,с.85-98; с.328-336; с.228-235; с.56-87]. Готуючись до нового походу в Київську землю, король Данило Романович просив допомоги у литовського короля Міндовга, який надаючи йому допомогу, писав: «Пришлю до тебе Романа з новгородцями, щоб вони пішли на Возвягль, а звідтіля на Київ». Джерела не подають достовірних свідчень про визволення Київщини та приєднання її до держави короля Данила, та без сумніву, що вона була включена навіть не дивлячись на контрудари темника Куремси по Луцьку і Володимирі, які були успішно відбиті. З цього питання Руський літопис засвідчив: «Данило мав часті війни з ханом Куремсою і ніколи не боявся Куремси». Такі успішні військово-політичні дії короля Данила, привели до повного злучення в одну адміністративну інфраструктуру Української держави в 1250-1260 роках XIII століття, що було політичною домінантою діяльності короля Данила, яка закінчилося внаслідок його смерті у 1264 році [7,с.123-137; с.118-129].

В 1264 році на український престол вступив по завіту короля Данила його син, як наслідник королівського престолу Шварн Данилович, а пізніше в 1292 році, наступний король Лев Данилович, якого всі літописні джерела Союзу католицьких держав, титулюють королем Русі: «Leon Regem Ruthenorum», «Kunic Leo von Riuzen», читаємо у чеських та німецьких джерелах: «Chuning Leo von Russen, der sciner sipp waz». В анонімному географічному трактаті під 1308 роком «Flos historiarum Terrae Orientis» – «Джерело історії земель Сходу», який зберігається у французькій національній бібліотеці, записано: «Рутенія велике королівство, як з'єднується з Болгарією і Грецією, володар у ній король Лев - «Cing Leo» [8,с.85-98; с.4-80; с.4-52; 20,р.120; р.210 (v.15233)].

Як наголошував дослідник В.Пашуто після смерті короля Данила: «Шварн Данилович вважався, за суздальськими мірками, великим князем в Русі-Україні, його підтримував в усьому і допомагав, як васал короля, смогутній волинсько-київській князь Василько Романович. Решта князів Русі-України немов би була в тіні» [13,с.289; стб.864-869].

Після смерті Шварна Даниловича у 1271 році, Лев Данилович, який до цього часу носив титул «короля Галичини і Володимирщини» заволодів його землями, і став королем Русі-України, що відзначено ворожим Льву Даниловичу Волинським літописом: «А Лев почав князувати в Галичі і Холмі по браті своїм по Шварні». В цей же час він переносить столицю Русі-України по розміщенні резиденції великого князя у місто Львів. Після смерті брата, князя волинсько-київського Мстислава, у 1292 році, князь Лев Данилович стає єдиновладним володарем, великим князем всієї Русі-України у 1292 році стає князь Лев, який проголошує себе королем Русі [5,с.45-52, с.76-80; с.114].

В подальшому, опираючись на існуючу адміністративну систему, Союзу католицьких держав, Українське королівство з 1301 по 1308 роки очолив внук засновника української королівської династії, король Юрій Львович [6,с.4-52; с.193; стб.866-867].

Український академік І.П. Крип'якевич наголошував, що у Українське королівство утвердило нову західно-європейську адміністративну систему в час короля Данила, наступні визначні володарі Русі-України утверджуючи західно-європейську адміністративну систему, титулюючись королями, намалалися продовжувати та розбудовувати її в усіх регіонах Русі-України від Карпат до Дніпра [12,с.22-29; с.19-26; с.127-146].

У висновок дослідження наголосимо, що адміністративний устрій в Українській державі в час короля Данила утверджується за західно-європейським зразком внаслідок поступового зближення з країнами Центральної та Західної Європи. Утворення королівства Русі-України в 1253 році та його вступ у Союз католицьких держав, прискорив утвердження адміністративних нововведень, які є предметом подальшого дослідження [4,с.85-98; с.328-336; с.228-235; с.56-87].

Список джерел та використаної літератури:

1. Дашкевич Н. Княжение Даниила Галицкого. - К., 1873.
Великая хроника о Польше, Руси и их соседях XI-XIII вв. - М., 1987.
2. Дашкевич Н. Княжение Даниила Галицкого по нашим и иностранным известиям. - К., 1873.
Дашкевич Н. Первая Уния в Юго-Западной Руси с католичеством (1246-1254). - К., 1884.
3. Дашкевич Н. Первая Уния в Юго-Западной Руси с католичеством (1246-1254). - К., 1884.
Дашкевич Н. Княжение Даниила Галицкого по нашим и иностранным известиям. - К., 1873.
4. Ідзьо В.С. Адміністративний устрій Української держави в XIII столітті. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т. VII.
Ідзьо Віктор. Адміністративний устрій Української держави в XIII столітті. Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII столітті (до 750 - річчя першої літописної згадки міста Львова) (1256-2006). Видавництво Університету «Львівський Ставропігон». - Львів, 2006.
Ідзьо Віктор. Адміністративний устрій в Українській державі в час короля Данила. Доба короля Данила в науці, мистецтві. Літературно-громадська організація «Мистецький фонд імені короля Данила». - Львів, 2008.
Ідзьо Віктор. Адміністративний устрій держави Данила Галицького під час монголо-татарського нашествия, та на передодні коронації на короля Руси-України (1240-1253). - Львів «Сполом», 2009.
5. Ідзьо Віктор. Король Руси Лев Данилович” (1292-1301). - Львів «Сполом», 2008.
Александров Д.Н. Южная, Юго-Западная и Центральная Русь в 13-14 вв. и образование Литовского государства. - М., 1994.
Полное собрание русских летописей. - М., 1962. - Т. 2.
6. Ідзьо Віктор. Король Русі Юрій I – в українській, європейській історії та державницькій традиції” (1255- 1308). - Львів «Сполом», 2008.
Великая хроника о Польше, Руси и их соседях XI-XIII вв. - М., 1987.
Полное собрание русских летописей. - М., 1962. - Т. 2.
7. Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ «Нова зоря», 1999.
Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. - Львів «Сполом», 2004.
8. Ідзьо В.С. Адміністративний устрій Української держави в XIII столітті. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2005. - Т. VII.
Ідзьо Віктор. Король Руси Лев Данилович” (1292-1301). - Львів «Сполом», 2008.
Віктор Ідзьо. Король Русі Юрій I - в українській, європейській історії та державницькій традиції” (1255-1308). - Львів «Сполом», 2008.
9. Ідзьо В.С. Українська держава у XIII столітті. (Українська держава часів «Самодержця Русі» Романа). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1977. - Т. I. - №2.
10. Ідзьо В.С. Король Данило та Українська держава в XIII столітті (етапи політичного сходження 1205-1238). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2001. - Т. V.
11. Крип'якевич П. Галицько-Волинське князівство. - К., 1984.
12. Крип'якевич І.П. Нариси історії Львова. - Львів, 1956.
Dlugosz J. Opera omnia. - Cracoviae, 1863-1887.
13. Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. - М., 1950.
Полное Собрание Русских Летописей. - М., 1962.
14. Полное Собрание Русских Летописей. - М., 1962.
15. Руський літопис. - К., 1989.
Полное Собрание Русских Летописей. - М., 1962.
16. Руський літопис. - К., 1989,
Пашуто В.Т. Очерки истории Галицко-Волынской Руси. - М., 1950.
17. Фроянов И.Я. Дворниченко А.Ю. Города-государства Древней Руси. - Л., 1988.
18. Amman A. Kirchenpolitische Wandlungen im Ostbaltikum bis zum Tode Alexander Newski. Studien zum Werden der russischen Orthodooxie. Orientalia Christiana Analecta. - Roma, 1936.
19. Historicis Russiae Monumentis (HRM). - Turhenev A.J. - Spb., 1841. - Т. 1.
SPB., 1842. - Т. 1.; HRM. - 1.
Oesterreichische Cronik. - Hannoverae et Lipsiae, 1909.
20. Oesterreichische Reimchronik. - Hannoverae et Lipsiae, 1909.
Monumenta Germaniae Historica. - Scriptorum Hannovera, 1826-1930. - Т. 5.
21. Fontes Rerum Bohemicarum. - Praha, 1874. - Т. II.
Codex Diplomaticus et Epistolaris Moraviae, ed. A. Boczek. - Olomoucti, 1841. - Т. III.

Політичні та релігійно-християнські взаємовідносини Русь-України з Тевтонським Орденем в XIII столітті

В 1237-1238 роках князь Данило Романович волинський утверджується, як володар у двох складових частинах Русь-України після зтяжної феодальної війни яка на основних її етапах набирала рис міжнародного характеру і охоплювала інтереси таких сусідніх країн, як Угорщини, Польщі, Чехії, Австрії, Литви та прибулих у Європу, та на територію Русь-України, рицарів Тевтонського Ордену. У рішучій боротьбі за відновлення єдності давньоукраїнської держави князь Данило Романович повинен був завдячувати не великим українським феодалам, а торгово-ремісничій знаті міст, «мужам графським», простому населенню, яке було виразником ідеї єдності Русь-України. Власне «мужі градські» у час небезпеки надавали князю Данилу, всесторонню допомогу, формували йому військові сили [4, с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.62-75; с.364-371; с.4-57; с.50-53].

Однак здійсненню далекоглядної політики великого князя Данила Романовича ще не судилося збутися, оскільки політична ситуація, яка склалася на західних кресах Русь-України у середині 30 років XIII століття, змусила його звернути на неї всю свою увагу. Річ в тому, що у час феодальної війни в Русь-Україні у 1202-1210 роках в Прибалтику, з благословлення папи римського і німецького імператора, було запрошено духовно-рицарський Орден мечоносців, який очолював великий магістр, що вибирався з кола найзнатніших рицарів. Як наголошує у своєму дослідженні «Перемога Данила Романовича під Дорогичином у 1238 році: аналіз джерел та реконструкція подій» вчений Т. Каляндрук: «У духовно-рицарського Ордену існував також капітул, своєрідна рицарська рада, на якій затверджувалися питання внутрішньої та зовнішньої політики. У першій половині XIII століття духовно-рицарський Орден здійснив військові кампанії у литовські та пруські землі, що привело до консолідації у XIII столітті литовських племен в Литовське князівство, якому вдалося відбити наступальний порив тевтонських рицарів. У 30 роках XIII століття мазовецький князь Конрад і Тевтонський Орден уклали союз, за яким Тевтонський Орден повинен був захищати Польщу від нападів литовських і пруських князів, які нападали на польські землі, зокрема межуючу з ними, Мазовію та Куявію. Запросивши рицарів Тевтонського Ордену, Мазовецький князь Конрад, що раніше підтримував дружні стосунки з великим князем Данилом воював з ним проти литовців, у час феодальної війни в Русь-Україні, розірвав з ним союзню угоду і не маючи підтримки з Русь-України, найбільше з усіх польських князів постраждав від нападів Литовського князівства. Користуючись тими обставинами, що у 30-х роках XIII століття князь Данило Романович зосередив усю свою увагу і зусилля на відновленні свої владі в Галичині і спробах поширити свій вплив на Київське князівство, князь Конрад Мазовецький запросив собі на допомогу проти литовських князів рицарів Тевтонського Ордену, які з Палестини переселились в Європу і спочатку зупинилися в Сілезії та Німеччині, а потім, з дозволу угорського короля Андрія II, у Семиградді, де зобов'язались захищати Угорську державу від половців. Однак в Семиградді рицарі Тевтонського Ордену стали настільки агресивними проти місцевих підданих короля, що угорський король Андрій II з великою ганьбою вигнав хрестоносців з своєї країни незважаючи на протест папи римського. Гіркий досвід угорського короля Андрія II однак не навчив нічому польського князя Конрада мазовецького, який за порадою папи римського та католицького духовенства запросив рицарів Тевтонського Ордену до Мазовецького князівства. Утвердившись в Мазовії, та на суміжних з нею землях, рицарі Тевтонського Ордену, з мазовецького плацдарму, починають завоювання Литви, Пруссії, Ятвягії та ряду регіонів Прибалтики. Захоплений успіхами тевтонців і розуміючи, що він не зможе утримати порубіжних територій Русь-України, мазовецький князь Конрад передає рицарям Тевтонського Ордену у 1236 році, захоплений у час феодальної війни в Русь-Україні, багатий торгово-ремісничий центр Дорогичин. До нашого часу дійшло не лише коротке повідомлення Руського літопису XIII століття про військову кампанію князя Данила у Дорогичинську землю, але й свідчення у польських хроніках, з яких стає відомо, що у 1236 році: Конрад Мазовецький нагородив загін мечоносців, що був у нього на службі, містом Дорогичином, який віддав їм для захисту своїх володінь від Литви» [4, с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.364-371; с.4-57; с.50-53].

Із свідчень Руського літопису XIII століття знаємо, що Дорогичинська, як і Берестейська земля завжди входила до складу Волині і здавна були важливими транзитними торговими центрами, своєрідними торговими вортами Русь-України на заході. Надання князем Конрадом мазовецьким рицарям частки Волиської землі викликало незадоволення великого князя Данила. Тому справедливі слова князя Данила висловлені Руським літописом XIII століття: «не гоже крижовникам тримати нашу отчину, і пішов на них з великою силою», закономірно висловлюють стремління князя Данила,

об'єднати навколо свого правління усі міста Волинського князівства. Іноземні та вітчизняні джерела свідчать, що князь Данило штурмом оволодів Дорогичином і взяв в полон одного з членів капітулу Тевтонського Ордену, магістра Бруно, з усіма його рицарями. Сам похід на Дорогичин був організований блискуче, князь Данило спеціально перед тим, як виступити проти рицарів Тевтонського Ордену розпустив слухи, що він збирається в похід на ятвягів, щоб приспати пильність рицарів, що отаборились у Дорогичині, оскільки облога і штурм добре укріпленого міста, де сиділи добре озброєні воїни-рицарі, було не легко взяти. За свідченням джерел, військо великого князя Данила оволоділо містом навальним штурмом, а це значить, що князь Данило Романович добре готував військо до штурму міста Дорогичина. Можна припустити, що князь Данило Галицький для взяття Дорогичина застосовував облогову техніку: пороки, каменемети, тарани, важкі самостріли, перекидні містки, приставні драбини, інакше не можливо було так легко оволодіти добре укріплене рицарями місто [4,с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.364-371; с.4-57; с.50-53].

Що стосується Ордену Тамплієрів, латинська назва: «templ-храм», як наголошує дослідник Т. Каляндрук, то він виник у Палестині в 1118 році під час Хрестових походів. В 1099 році під час III Хрестового походу європейські рицарі захопили місто Єрусалим і створили там Єрусалимське королівство. Але на цьому війна з «невірними» не закінчилася. Тому для охорони Святої Землі, Гробу Господнього і паломників від невірних на шляху від побережжя до Єрусалиму був створений рицарський Орден Тамплієрів. Свою другу назву «Соломоничі» він отримав від того, що король Єрусалиму віддав у їхнє розпорядження ціле крило в колишньому храмі Соломона. Через два століття цей орден перетворився у могутню таємну військову організацію, яка базувалася на власних законах, мала свою армію і флот, земельні володіння, фінанси, поліцію та суд і проводила незалежну зовнішню політику. Маючи свої командорства у багатьох державах, тамплієри не підпадали під юрисдикцію тих держав, на території яких знаходились їх командорства. Вся Європа була обплутана густою мережею орденських організацій. Сила і могутність тамплієрів стали настільки великими, що вони почали диктувати свою волю європейським монархам і навіть папі римському. Такий стан справ зрештою викликав велике занепокоєння як у європейських володарів, котрі побачили в ордені велику небезпеку для своєї влади (більшість королів Європи змушені були позичати в ордену гроші під відсотки, внаслідок чого заборгували йому значні суми), так і у Римській Церкві, що виявила в ордені наявність еретичних ідей і вчень. Тому в 1307 році папа римський Климент V звинуватив тамплієрів у ересі, внаслідок чого орден був оголошений поза законом. Його керівники, на чолі з великим магістром Жаном де Моле були схоплені французьким королем Філіпом IV Красивим і страчені, а володіння ордену конфісковано. Але історія рицарів храму на цьому не закінчилась [4,с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.62-75; с.364-371; с.4-57; с.50-53].

Від Ордену тамплієрів, наголошує дослідник Т. Каляндрук, ведуть свій родовід могутні таємні товариства, серед яких франкомасони, ілюмінанти, ротаріанці та інші. Деякі з цих організацій діють і сьогодні, тому не дивно, що про перемогу князя Данила Романовича над тамплієрами намагаються не згадувати, чи видавати її за перемогу над «тевтонцями», «німецькими рицарями», «добжинськими братами» і т. д. Слід сказати, що Тевтонський Орден (Орден святої Марії Тевтонської) був заснований за допомогою і на засадах Ордену Тамплієрів. Вони ж заснували й інший Орден – Лівонський або Меченосців (їхньою емблемою був червоний хрест тамплієрів, до якого лише додали червоний меч). Є свідчення, що тамплієри керували і створенням на базі Тевтонського і Лівонського орденів особливого державного утворення «Ordenstaat» Саме тут вони планували створити власну державу від Балтійського до Чорного моря, яка була б незалежною і в адміністративних, і в релігійних питаннях. Плацдармом для цього слугували Угорщина і Польща, де вже існували тамплієрські командорства. Так у Словаччині «червоні монахи» так називали тоді тамплієрів, збудували замок Лікава коло міста Ружомберок на вершині високої гори з масиву Малий Хоч котрий став їхнім форпостом в Угорщині, а у Польщі тамплієри створили ще одну свою філію - маріонетковий орден Добжинських братів, що керувався тамплієрським статутом. Цей план почав реалізовуватися у 1235 році, коли папа римський Григорій IX своєю буллою об'єднав ордени Добжинців і Меченосців з Тевтонським Орденем. Саме в цьому році польський князь Конрад Мазовецький підступом захопив волинські землі між ріками Нуром і Західним Бугом, зокрема місто Дорогичин, важливий стратегічний центр, що сполучав торговельні артерії європейських держав і Руси, а також Балтійський і Чорноморський регіони. Не маючи змоги утримати ці землі в покорі, в 1237 році Конрад Мазовецький передає їх у володіння начебто Добжинським братам (яких було всього лише, аж 14 братів-рицарів), а насправді це були рицарі Ордену Тамплієрів. Перспектива

створення тамплієрами своєї держави на захоплених землях «язичників» та «схизматиків» ставала реальністю. І раптом, пишуть історики, тамплієри втратили до цієї ідеї інтерес. А для пояснення несподіваної втрати інтересу історики подають не дуже переконливу версію, про надмірну суворість клімату Східної Європи, розпещеність і розніженість рицарів Тевтонського Ордену (це про тих, які відзначалися своєю суворістю та невибагливістю).

В Прибалтиці для них клімат був сприятливий, а на Волині та Галичині занадто холодно? Справжньою ж причиною були аж ніяк не суворі природні умови, а, швидше, занадто гострі мечі українських воїнів Данила Галицького. Князь Данило Галицький, який прекрасно розумів небезпеку появи на своїх землях хрестоносців, організував блискавичний похід, класичний з усіх правил військового мистецтва. На початку весни руські війська спішним маршем пішли до Берестя (нинішній Брест). Звідти вони мали йти начебто «на ятвягів». За допомогою цих чуток Данилові вдалося приспати пильність хрестоносців і він несподівано з'явився під мурами Дорогичина. Князь Данило з метою дезінформації противника почав похід ніби то йдучи на ятвягів. Це тим більше виключає перевезення з собою великих облогових машин, котрі в боях проти диких ятвязьких племен в дрімучих лісах і болотах Берестейщини були абсолютно не потрібні і моментально б відкрили ворожій розвідці (а вона в рицарів була на дуже високому рівні) таємну мету походу князя Данила Галицького. Несподівано ввірватись у місто гарнізон котрого перебував в умовах підвищеної бойової готовності (адже хрестоносці тільки недавно разом з поляками відбили його від русичів), також було складно. Данилові Галицькому залишалось одне, хитрістю виманити рицарів в поле розбити їх і на їх плечах ввірватися в місто. В середньовіччі це був типовий прийом ведення війни. Для цього він, як завжди в таких випадках, послав наперед частину своєї регулярної піхоти (знаменитих літописних «піщців» озброєних і вишколених на зразок грецької фаланги) підсилених кінними і пішими стрільцями. Хрестоносці, бачачи нечисленність піхоти, котру вони ніколи і військом не вважали (адже рицарі билися переважно верхи), на чолі з магістром Бруно кинулись у навальний наступ, але несподівано були зупинені стіною списів. Битися з вишколеною фалангою важко озброєних руських воїнів було не так легко як з погано озброєними і не дисциплінованими загонами ятвязьких і литовських племен. Тим паче, що князь Данило завжди прикривав важко озброєних піхотинців загонами стрільців з луків котрі в бою накривали ворога градом стріл. Це був так званий знаменитий «руський бій» котрий згідно літопису викликав захоплення навіть у ворогів князя Данила Галицького, зокрема у князя Конрада мазовецького. Тим часом з боків і тилу на хрестоносців вдарили кіннота й решта піхоти князя Данила, які були у засідці. Така тактика як свідчать дослідники був улюбленим прийомом князя Данила Романовича яка приносила йому перемогу у багатьох битвах. Удар важко озброєної руської кінноти став для рицарів фатальним. Хрестоносці були наголову розбиті і в паніці кинулись утікати. На їх плечах русичі увірвались в Дорогичин. Звичайно що русинське населення Дорогичина котре було жорстоко поневолене хрестоносцями (адже Дорогичин як ми вже згадували був здавна волинською отчиною князя Данила) також включилося в битву громлячи рицарську залого в самому місті. Розгром рицарського війська був повний. Всі уцілілі рицарі на чолі з самим магістром Бруно потрапили в полон. Ця перемога князя Данила Галицького, завдала відчутного удару по планах наступу хрестоносців на Схід і стала початком кінця існування рицарських орденів у Східній Європі. Розгром завданий рицарям Тевтонського Ордену під Дорогичином був настільки разючим, що вони більше ніколи не нападали на прикордонні землі Української держави, по крайній мірі джерела про такі напади рицарів Тевтонського Ордену нічого не розповідають. Розгром рицарів Тевтонського Ордену під Дорогичином, поклав початок до повного злучення усіх земель Галичини та Волині у кінці 1237 року, що дало можливість князю Данилу Романовичу розпочати на початку 1238 року боротьбу за повне утвердження свого володарювання в усій Русі-Україні. В цей же час князь Данило утвердився і в стародавній столиці Русі-України місті Києві та в усій Київській землі, як володар всієї Української держави. Отже в середині XIII століття Русь-Україна, в подальшому Руське королівство виступає на міжнародній європейській арені як збалансована та могутня політична сила, що стає особливо очевидним в 50-60 роках XIII століття [4,с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.62-75; с.364-371; с.4-57; с.50-53].

Це був не простий період українсько-польських, українсько-угорських, українсько-литовських, українсько-чеських політичних взаємин. Однак особливо цікавими є взаємовідносини Руського королівства з Тевтонським Орденом [6,с.145].

В 50-60 роках XIII століття Руське королівство, після прийняття великим князем Русі-України Данилом, королівського титулу у 1253 році в Дорогичині, ввійшло в Союз католицьких держав, що

зближувало його позиції з католицьким заходом і зокрема з Тевтонським Орденем [4,с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.62-75; с.364-371; с.4-57; с.50-53].

За таких обставин встановились досить дружні взаємовідносини з Тевтонським Орденем, оскільки в цей же час Руський літопис засвідчує досить напружені політичні відносини Руського королівства з Ятвяжським князівством [5,с.28-32], одночасно наголошуючи, що особливо дружніми стали відносини Руського королівства з Католицькою Церквою та Союзом католицьких держав. За допомогою Католицької Церкви Руське королівство розпочало вирішення «Ятвяжського питання» де претендентом на частину Ятвяжських земель був і Тевтонський Орден [6,с.145].

Вторгнення Тевтонського Ордену в Північну Європу в 30-тих роках XIII століття, в час феодалної війни в Русі-Україні, внесло стратегічні зміни і в Східній Європі. В цей час Тевтонський Орден частково заволодів і прикордонними Волинськими містами. Однак успішний похід на Дорогичин, наголошує дослідник Т. Каляндрук, припинив просування Тевтонського Ордену на територію Русі-України [4,с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.62-75; с.364-371; с.4-57; с.50-53].

В цей час після просування монголо-татарських військ на схід Європи стало причиною налагодження політичних відносин Русі-України з Польщею, Угорщиною, Чехією, Литовським князівством [5,с.28-32; с.304-316].

Як відомо, після розгрому моноло-татарами Русі-України в січні-березні 1241 року, 9 квітня 1241 року, Польща на чолі з великим краківським князем Генріхом Благочестивим та всіма рицарями-хрестоносцями на чолі з великим магістром Тевтонського Ордену, Поппо фон Остерном, рицарями із Сілезії та Моравії, зібрались біля міста Лігніци, де вирішили дати бій монголо-татам. 9 квітня 1241 року біля міста Лігніци сталася кровопролитна битва наслідок якої для поляків та хрестоносців був трагічний, поляки і хрестоносці були наголову розгромлені монголо-татами, які як свідчать монгольські джерела, відправили в Монголію у ставку імператора Угедея дев'ять мішків з правими вухами в знак могутності своєї зброї в європейській кампанії. Отже в 1241 році Русь-Україна, Польща та Тевтонський Орден були повністю розгромлені монголо-татами, власне все це спонукало ці європейські держави до подальшого військово-політичного [4,с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.62-75; с.364-371; с.4-57; с.50-53].

Внаслідок розгрому всіх військ Тевтонського Ордену монголо-татами, у Польщі під містом Лігніца, великий магістр Тевтонського Ордену попросив у Папи Римського військову допомогу для приборкання повсталих прусів, які раптово вдарили на землі Тевтонського Ордену. З метою зміцнити позиції Тевтонського Ордену, по завданню Папи Іннокентія в Прибалтику на допомогу хрестоносцям, відправився з усім своїм військом чеський король Пшемислав II. Тевтонський Орден в Прибалтиці після розгрому усього його війська монголо-татами під Лігніцею з 1241 по 1253 роки знаходився в досить тяжкому становищі. В кінці 1253 року вармінський єпископ Ансельм знаходився в Моравії, де проводив з приводу тяжкого становища Тевтонського Ордену довготривалі переговори з єпископом Оломоуцьким. Приїжджав в Прагу до чеського короля Пшемисла II з проханням про військову допомогу у 1254 році і великий магістр Тевтонського Ордену Поппо фон Остерн. В результаті широкомаштабних переговорів був організований похід могутнього чеського короля Пшемисла II разом з маркграфом Брандєбурським Отоном III у Прусію, який розгромом прусів, закріпив становище Тевтонського Ордену у Прибалтиці [11,с.260].

В цей час, внаслідок монголо-татарського погрому у 40-ві роки XIII століття Русь-Україна, від західних меж до східних була оточена католицькими сусідами. Зміцнення позицій Тевтонського Ордену в Пруській землі замкнуло ланцюг навколо Русі-України, католицьких сусідів, що надзвичайно активізувало політику Римської церкви по відношенню до Русі-України. Римська церква бачучи набираючу могутність Русі-України в особі папи римського Іннокентія IV, встановила особливі стосунки з володарем Української держави, великим князем Данилом. Особливо і папа римський Іннокентій IV і володар Русі-України, великий князь Данило, проявили політичну зрілість до здійснення союзу і вступу Русі-України в Союз католицьких держав у 1245-1254 роках. Папа римський Іннокентій IV почав виношувати плани включення Русі-України в Союз католицьких держав і утворення Унії з Православною Церквою. Обидві сторони почали готуватися до переговорів. Сусідні держави: Польща, Угорщина, Чехія і особливо Тевтонський Орден прийняли у зближенні позицій Русі-України і Римської церкви найактивнішу участь. До скорішого зближення позицій Римської церкви і Русі-України і вступу останньої в Союз католицьких держав підштовхувала і нависла над Європою загроза нового монголо-татарського нашествия [4,с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.62-75; с.364-371; с.4-57; с.50-53].

Як видно з історичних відносин Римської церкви і Русі-України в 30-тих роках XIII століття місіонери Католицької Церкви прибули в Русь-Україну із Польщі, Угорщини, Пруссії з метою облаштування католицьких єпископій та схилення духовенства Української Православної Церкви та державних діячів Русі-України до унії з Римською Церквою [12,s.10].

В 40-вих роках XIII століття папа римський Іннокентій IV все більше клопочеться про захист Русі-України від монголо-татар. Він уже не через місіонерів, а особисто вступає в переговори з великим князем Русі-України Данилом Романовичем, духовенством Української Православної Церкви. Як наголошував у свої буллах, направлених до «короля Русі Данила», папа римський Іннокентій IV: «вступивша в Союз католицьких держав Русь-Україна отримає військову допомогу в боротьбі проти монголо-татар від таких держав як: Польща, Угорщина, Чехія, Австрія». В кінці 40-вих років папа римський Іннокентій IV у буллах наголошував: «що Русь-Україну треба захищати і за участю Тевтонського Ордену» [4,с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.62-75; с.364-371; с.4-57; с.50-53].

У своїх буллах-зверненнях до католицьких держав, папа римський Іннокентій IV просив їх про надання військової допомоги Руському королю Данилу у випадку нападу на нього військ Золотої Орди» [8,с.59-76].

В наступній буллі папа римський Іннокентій IV сповіщав: «що направляє в Русь-Україну архієпископа Пруського, Альберта, легатом, для виправлення «помилки грецької віри», і просить підтримувати його в цьому. Легат Альберт, що прибув із Пруссії, повинен був також допомагати королю Русі Данилу порадами в татарських справах» [13, №65].

Однак, як бачимо з папських булл, папа римський Іннокентій IV піклувався виключно релігійними питаннями, у зв'язку з якими, він доручив легату, архієпископу Пруському Альберту: «виправляти грецькі помилки віри і настановляти єпископів в Русі-Україні». Папа римський Іннокентій IV також доручив легату архієпископу Пруському Альберту: «реформувати Руську християнську Церкву за Католицькою інфраструктурою християнської віри» [13, №66], однак, як наголошують джерела, допоки легат, архієпископ Пруський Альберт прибув в Русь-Україну, із Пруссії, з Тевтонського Ордену, посольство великого князя Данила Романовича виїхало в квітні 1247 року до папи римського Іннокентія IV в Ліон на переговори і прибуло туди через два місяці, тобто в червні 1247 року. Очолив посольство ігумен монастиря гори Святого Данила, Григорій. Внаслідок укладення всеоб'ємлюючого договору, папа римський Іннокентій IV доручив легату Пруському архієпископу Альберту: «їхати в Русь-Україну і прийняти присягу від короля Русі, князів та бояр на вірність Римській церкві, оголосити в усіх землях Русі-України: Акт про унію Церков» [13,№72].

Папа римський Іннокентій IV дав легату Пруському архієпископу Альберту і послам ряд других вказівок згідно яких можна вважати: «Унію червня 1247 року реально здійсненим фактом» [13,№40, №70, №71, №73].

Як бачимо з сукупності проаналізованих джерел зі своєї сторони великий князь Русі-України Данило Романович, внаслідок переговорів з головою Союзу католицьких держав, папою римським Іннокентієм IV та його легатом Пруським архієпископом Альбертом, який одночасно представляв і Тевтонський Орден, зумів досягнути ряд політичних вигод. Поширення на Русь-Україну чи вже «Руське королівство опіки престолу святого Петра» включення Української держави в Союз Католицьких держав, «Проголошення папою римським Іннокентієм IV великого князя Данила – королем усієї Русі», означало також визнання папою римським Іннокентієм IV завоювань Русі-України на Сході, зокрема ятвязьських і литовських земель, на які Русь-Україна не мала права і на які претендували польські князі та Тевтонський Орден [13, №69].

В цей же час папа римський Іннокентій IV в 1248 р. направляє свої булли 22, 23, 24 січня світлому королю Данилу Галицькому і магістру Тевтонського Ордену Генріху Фон Вейде (1247-1248 рр.) в яких складає одне прохання: «Негано повідомити про наближення монголо-татарських полчищ» [11,s.43-44].

У буллі до світлого короля Русі Данила, папа римський Іннокентій IV наголошував: «Просимо Світлість твою, умоляємо і посилено просимо, як тільки стане тобі відомо, що полчища татар рухаються на християнський світ, щоб ти поспів би повідомити про це боголюбивих дітей, братів дому Тевтонського в Пруссії, щоб як тільки через них братів дійде це до нашого відома ми могли би подумати, як з божою допомогою цим татарам дати мужній відпір» [4,с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.62-75; с.364-371; с.4-57; с.50-53].

Таким чином за посередництвом папи римського Іннокентія IV Тевтонський Орден перетворювався на союзника та посередника у стосунках голови Союзу католицьких держав папи римського Іннокентія IV з Руссю-Україною. Папа римський Іннокентій IV особисто попереджував

магістра Тевтонського Ордена Генріха фон Веїде про можливість поступлення свідчень про монголо-татар від руського короля Данила [1,с.96-105].

Так за безпосередньою участю Тевтонського Ордену, зокрема легата папи римського, Пруського архієпископа Альберта, володар Русі-України Данило отримав пропозицію від папи римського Іннокентія IV у вступ в Союз Католицьких держав. Легат папи, Пруський архієпископ Альберт в травні 1246 року, прибувши з Тевтонського Ордену, назвав від імені папи римського Іннокентія IV, великого князя Русі-України Данила – королем Русі. Папа римський Іннокентій IV брав Руське королівство під захист меча святого Петра: «*Regi Russic illustri, Innoentus Episcopus, servus servorum Dei. Cumte as regnum tuum utpote plantationem novellam, proponamus tuas quantum cum Deo possumus favorabicitex exandimus. Tus Itague supplicationibus inclinati, personamet Regnum predictumsub beati Petri et nostra protectione suscipimus et presentis scripti patrociniocommunimus. Nulli ergoomnino liominum liceat hane paginamnonstre protectionis infringere vel ci ausu temtrario contraire. Si guis autem hos attemptare presumerit, indignationes Deiomnipotentis, beatorum Petri et Pauli apostolorum eius et nostram se noverit incursum. Datum Lugdum V. Nonas Maii anno terrio (1246)*» [13, №61, №63, F.1, pag.56].

Що стосується двосторонніх відносин Русі-України та Римської Церкви то “Світлий король Русі” Данило давно бачив загрозу зі сторони монголо-татар і вів з цього приводу, з папою римським Іннокентієм IV, активні переговори. Він совісно віднісся до прохань папи Іннокентія IV і в проміжку часу між 1248-1253 роками подавав інформацію Римській Церкві, через Тевтонський Орден, про наближення монголо-татар, що відзначено в зверненні папи римського Іннокентія IV до «християн Східної Європи» [2,с.12-15].

Так у зверненні папи римського Іннокентія IV від 14 травня 1253 року говориться, що про нашествя татар йому стало відомо із «послання христоролюбивого сина нашого, світлого короля Русі Данила». Внаслідок цих послань папа римський Іннокентій IV закликав християн: «Богемії, Моравії, Сербії, Помор’я відгукнутися на призив «світлого короля Русі, христоролюбивого сина нашого» і виступити христовим походом проти азіатського ворога». Папа римський Іннокентій IV обіцяв «вдпущення гріхів і наділення такими же привілеями, які даються ідущим в Єрусалим...» [3,с.136-181].

В наступному році після звернення папи римського Іннокентія IV до католицького світу про організацію христового походу проти татар в 1254 році, Русь-Україна офіційно вступила в Союз католицьких держав. В цей час в короля Данила Галицького з’явилась надія, що Русь-Україна з ближніми католицькими сусідами спільно виступить війною проти монголо-татар. Предтечею такого хрестового рушення і водночас зближення з своїми католицькими союзниками мав стати трьохсторонній союз Руського, Польського королівств з Тевтонським Орденем. Характерно, що цей союзний договір в першу чергу був укладений проти до Золотої Орди та Ятвязького князівства [4,с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.62-75; с.364-371; с.4-57; с.50-53].

Як бачимо і сукупності проаналізованих історичних джерел, Тевтонський Орден до укладення союзного договору діяв проти Ятвязького князівства самостійно, оскільки отримав дозвіл від імператора і папи римського Іннокентія IV на колонізацію всіх Ятвязьких земель, що видно із Золотої булли 1226 року імператора Фрідріха II і булли 1234 року папи римського Григорія IX. До цього часу головними претендентами на Ятвязькі землі були Русь-Україна та Польща. Що стосується Русі-України то перші літописні згадки про походи великого київського князя Володимира на ятвягів відносяться до 983 року [4,с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.62-75; с.364-371; с.4-57; с.50-53].

Таким чином до завоювання Ятвязьких земель Тевтонським Орденем у нього претенденти вже були. Однак ми бачимо, що самостійно Тевтонський Орден не міг завоювати Ятвязьке князівство, яке в цей час перебувало в союзних відносинах з Золотою Ордою, тому бачучи загрозу від монголо-татар через функціонування в сусідстві їх ятвязького союзника, Тевтонський Орден теж вирішив укласти союзний договір з претендентами і водночас союзниками по антитатарській коаліції [6,с.145-147].

До такого троїстого союзу Руського королівства, Польського королівства та Тевтонського Ордену проти союзного з монголо-татарами, Ятвязького князівства, спонукав папа римський Інокентій IV [3,с.136-181].

Про договір між Тевтонським Орденем, королем Русі Данилом та Мазовецьким князем Земовитом нам розповідає грамота віце-магістра Тевтонського Ордену Прусії Бурхарда фон Хорнхаузена (магістр в 1255-1257 рр.). Грамота в середині XIX століття зберігалася в Польщі в Кракові в бібліотеці князів Чорторійських. Грамота є оригіналом. В неї збереглися шнури від печаток. Текст її зберігся повністю. Мова грамоти латинська. Одже подаємо її вперше в перекладі з латинської на українську.

Латинська: «In nomine domini nostri Jesu Christi Amen. Fr [ater] Burchardus de Hornhusen vicepreceptor fratrum domus Theutonice in Prussia, [universis Christi] fidelibus presens scriptum inspecturis presentibus et futuris salutem in domino sempiternam. Noverit universitas vestra quod nos de fra [trum nostrorum consilio et con] sensu, excellenti viro Danieli primo rege Ruthenorum et illustri principi Szamovito duci Mazowie et eorum liberis terciam partem [terrae Jatwezenorum] christiano nomini subiugandam, pro eo, ut, guocienscumgue a nobis re [guirerentur contra] eandem gentem barbaram, et guamlibet aliam, fidem christianam impugnantem, eorum nobis personale prestant auxilium et iuvamen.

Guod si ex [aliquo] casu prepediti forsitan facere non poterint absque dolo, eorum inopotentiam vel absentiam suppleant per suorum hominum missionet acsi exhibent presentiam personalemm. Et guia discidium seminari odit concordiam hominum, ut fructus concordie depereant et odium inter homines generetur, pro concordia inperpetuum inter nosobtinenda cum predictis nobilibus convenimus in hans farmam: ut nobis non solum assistant contra predictas gentes christiani nominus inimicas, verum eciam contra quemlibet vel quoslibet cuiuscumgue professionis et conditionis iuxta predictum modum impertiantur auxilium et iuvamen. Etnos versa vice predictis nobilibus prestabimus auxilium et iuvamen, contra quos suum nobis iuvamen prestiterint, quousgue mall retenta vel violenter, contra quos suum nobis iuvamen prestiterint, quousgue maleretenta vel violenter allata restituerint vel amicabile compositione non satisfecerint; nec cum invasoribus aliquo modo concordabitum, nisi premissa omnia compleantur. Adicimus etiam, quod si predictis nobilibus aliqua dw [erre imminuerit, et] si de nostris hominibus aliqui ad eos declinaverint pro salario obsequium prestatum, ipsos non impediemus nec ad nos redire [faciamus] quousgue gwerra sopitafuerit inchoata, et ab omni impetitione, que contra ipsos moveri posset ratione predictae gwerre fuerint [libere et exempti. Gui]cumgue autem predictae compactionis seu compositionis violator extiterit, omni iure prenotatoprivetur. Pro hiis autem [omnibus et sin] gulis obsevandis inperpetuum presens scriptum sigillo ven [erabilis] Patris nostri Andree episcopi Plocensis ecelesio et [supradictorum print] cipum fecipum communiti. Datum in Rathzens anno gratie Millesimo ducentesimo quarto, Octavo Kalendas» [15, №III, №30; №I/1, №298].

Українська: «Во ім'я Господа нашого Ісуса Христа амінь. Брат Бурхарт фон Хорхаузен, віце-магістр братів дому Тевтонського в Пруссії, всім християнам, які побачуть написане тут, як і нині живучі, так і наступникам, бажає вічного спасіння в Господі. Нехай буде відомо всім вам, що ми за радою і згодою братів наших, великій людині, Данилу, першому королю Русі, і світлому князю Семовиту, князю мазовецькому і їх дітям третю частину Ятвязької землі, яку належить підчинити імені Христа, з усіми правами і владою світською даруємо у вічне володіння. За це всякий раз нам буде потрібна допомога проти цього варварського народу, або проти любого другого, що воюватиме проти віри Христової, щоб вони надали нам свою допомогу та сприяння. Якщо по якійсь причині, вони, не дай Бог, не зможуть цього зробити за обставин неvistарчання чи відсутності військової сили, то нехай поповнять своїми людьми, а якщо стане необхідно, приймуть особисту участь і оскільки сіяч зла намагаючись згубити плоди згоди і робить все, щоби виникла ненависть між людьми, та щоби досягнути вічної злагоди між нами, ми домовились з уповноваженими особами таким чином, що би вони не тільки помагали нам проти вищепомянутих язичників, ворогів імені Христа, але й проти кого би то не було, любого фаху і положення, згідно вищезначеного, постійно надавати допомогу. А ми всвою чергу вищезгаданим особам дамо допомогу проти тих, в боротьбі з кем вони допомагатимуть нам, до тих пір, допоки ці вороги не належаче, чи силою відібране не віддадуть і не підуть на дружнє примирення. І ми з своєї сторони не будемо вступати в ніякі згоди з загарбниками, допоки не буде виконано все вищенаписане. Додавимо також, що якщо вищепомянутим сторонам буде загрожувати війна і якщо хтось із наших людей прийде до них, щоби отримувати платню за службу, ми не будемо їм забороняти, і не дозволимо, щоби вони повернулися до нас, допоки не закінчиться почавшася війна; і ми знімаємо з них всі звинувачення, які можуть бути порушені проти них у зв'язку з участю в цій війні. Якщо же хто-небудь порушить вищенаписаний договір, то буде лишений всіх означених прав. А щоб це вічно виконувалось і всі ми і кожним, дійсну грамоту ми скріпили печаткою велимишановного отця нашого Андрія, єпископа Плоцької церкви і нашої і вищезгаданого короля і князя Писано в Раченжі в рік благодаті 1254, восьмій календі...» [4, с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.62-75; с.364-371; с.4-57; с.50-53].

Дальше дата складання грамоти обривається, однак більшість дослідників вважають, що вона була складена в Раченжі у 24-25 грудня 1254 року. На нашу думку, сам король Данило в укладанні договору участі не брав, очевидно, що це був хтось з його васалів, можливо, князь Лев, оскільки в кінці згадуються наявні при підписанні принци (князі). Однак із грамоти стає ясно, що укладено трьохсторонній договір між Тевтонським Орденом, Польщею (Мазовією) та Руським королівством

[4,с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.62-75; с.364-371; с.4-57; с.50-53; 15,№III, №30; №I/1, №298].

Як бачимо із ходу історичних подій ініціатива союзного договору належала Тевтонському Ордену. Керівництво Тевтонського Ордену розуміло своє шатке становище в Пруссії, коли одночасно складалась загроза як від монголо-татар так і від їх союзників, ятвягів. В цей же час самостійно завоювати Ятвязьке князівство Тевтонський Орден не міг, тому він був готовий на любую допомогу проти ятвягів [14,с.41].

Як бачимо із договору за таких обставин Тевтонський Орден віддавав частину Ятвязької землі «великому чоловіку першому королю Русі Данилу», другу князю Мазовецькому Земовиту. В цей же час Тевтонський Орден наполягає в союзників на надання йому військової допомоги і як бачимо з грамоти дуже надіявся на військову допомогу короля Русі [4,с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.62-75; с.364-371; с.4-57; с.50-53; 15,№III, №30; №I/1, №298].

Укладення володарем Руського королівства, королем Данилом союзного договору з Польщею та Тевтонським Орденом теж мали свої причини. Цим договором король Данило зміцнював своє становище на глибокому заході Руського королівства, куди у місто Холм збирався перенести свою столицю. Водночас після булл папи римського Іннокентія IV та союзу з Тевтонським Орденом та Польщею реально розпочалась організовуватись антиатарська військово-політична коаліція [4,с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.62-75; с.364-371; с.4-57; с.50-53].

Цей союз забезпечував недоторканість кордонів Руського королівства з півночі та заходу. В союзі був зацікавлений і краківський князь Болеслав Кривоустий, який теж розраховував на частку в Ятвязькій землі, що заставило його брати участь в коаліції і робити походи проти ятвягів [12,с.8].

Вибір союзників Тевтонським Орденом теж був не невипадковий. В 1248 році великий князь Данило Романович видав свою дочку Предславу за мазовецького князя Земовита чим укріпив українсько-польський союз [10,с.313-320]. Цей союз був дієвим в Європі і витримав монголо-татарське нашествя. Ще раніше батько Земовита, князь Конрад Мазовецький дав притулок великому князю Данилу і його двору в Польщі, що могло бути сприйняте Золотою Ордою за ворожу діяльність, оскільки і зараз у 1254 році Руське королівство, та король Данило Романович міцно тримався союзу з Польщею [9,с.23-45].

Розуміючи претензії Руського королівства і Польщі на Ятвязьке князівство, особливо після вступу Руського королівства в Союз католицьких держав, Тевтонський Орден, який хоча і мав всі виключні права на Ятвязькі землі від імператора Фрідріха II і папи римського Григорія IX, однак змушений був рахуватися з україно-польським союзом особливо на передодні нового монголо-татарського нашествия, про яке вже ходили чутки [12,с.8].

Вступ до цього союзу краківського князя Болеслава Кривоустого може говорити про якусь дієвість папських булл [14,с.41], однак краківський князь Болеслав бажав сам покорити язичників не опираючись ні на Руське королівство ні на Тевтонський Орден, хоча союз з останніми, очевидно проти монголо-татар, краківський князь Болеслав бажав про всяк випадок зберігати [12,с.10].

За таких обставин Руське королівство розпочало завойовувати свою частину Ятвязької землі. Джерела згадують нам походи військ Руського королівства в Ятвязьку землю в 1252, 1254, 1255-1256, що привело до підчинення Ятвязької землі королем Русі Данилом. За таких обставин король Данило негайно оповістив своїх польських і тевтонських союзників, що: «данину ятвяги платять королю Данилу» [4,с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.62-75; с.364-371; с.4-57; с.50-53].

Після 1256 року свідчень про походи на ятвягів Руського королівства у літописах немає, що може говорити, що договір з Тевтонським Орденом відносно Ятвязької землі був використаний Руським королівством повністю [2,с.12-15].

Таким чином ми бачимо, що володар Руського королівства, король Данило, внаслідок вступу в 1253-1254 роках в Союз католицьких держав вів з своїми західними союзниками досить розумну політику. Участь в союзному договорі Руського королівства з Тевтонським Орденом і Польщею було справою далекоглядною і продуманою. Сам договір та союз немов би підкріплював булли папи римського Іннокентія IV про необхідність надання допомоги королю Русі Данилу. Він реально визначав перспективу майбутнього хрестового походу проти монголо-татар. Як бачимо в союзному договорі було визначено, що союзні держави Руське королівство, Польське королівство, Тевтонський Орден повинні: «надавати допомогу один одному проти язичників і проти кого небудь любого положення». Власне в цьому пункті було скрито взаємодопомогу у війні проти монголо-татар, власне в першу чергу цього від папи римського Іннокентія IV, бажав король Русі Данило і з цією метою папою римським Іннокентій IV у буллах: «виголошувалась військова підтримка Союзом

католицьких держав, Руського королівства, у війні з монголо-татарами» [4,с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.62-75; с.364-371; с.4-57; с.50-53].

Цей договір схилив до союзу і Литовське королівство, як зазначено джерелами, перший литовський король Міндовг давно шукав союзу з Тевтонським Орденем, а отже в цей час король Данило намагався залучити до союзу проти монголо-татар і Литву [6,с.151].

Що стосується проблеми взаємовідносин короля Данила з Тевтонським Орденем, то чернівецький вчений О. Масан у статті «Король Данило і Німецький Орден: проблема взаємин» так визначив напрямов вичення цієї проблеми: «Угоди короля Данила з Німецьким Орденем в головному концентрується на Раченжському договорі 1254 року щодо поділу ятвязьких земель. Унікальність цього історичного джерела полягає в тому, що, по-перше, це єдиний оригінал політичної угоди Данила Романовича, який зберігся і тому не викликає сумнівів щодо автентичності її тексту, і, по-друге, він містить цікаву вказівку на королівський титул правителя Руської держави. У контексті документу цю вказівку слід розглядати як перше свідчення широкого визнання нової титулатури Данила» [7,с.24-25; 13,№XXVII-LXXIX].

Перші достовірні відомості про контакти великого князя Данила галицького з Німецьким Орденем відносяться до кінця 40-х років XIII століття. Папа Іннокентій IV у листі від 23 січня 1248 року просив «найсвітлішого короля Руси» Данила, на випадок походу татарського війська «проти християнства», негайно дати знати про це «братам Німецького Ордену, які перебувають у межах Пруссії», щоб вони, у свою чергу, поставили до відома папську курію. Того ж року великий князь Руси-України Данило Романович уклав військовий союз з Тевтонським Орденем, спрямований проти великого князя литовського Миндовга (Міндаугаса). Переговори було проведено в Ризі за посередництвом жмудського князя Вікинта. Хоча літопис не містить точної дати переговорів, її можна встановити, взявши до уваги наступне повідомлення літописця про хрещення у Ризі литовського князя Тевтивила (Таутвіласа) – шурина і союзника Данила Романовича. З німецьких джерел відомо, що його охрестив ризький єпископ Миколай 1248 році. Данило Романович використав загострення внутрішньої боротьби між литовськими князями для розширення власних володінь у північному напрямку. У 1252 році до Волині було приєднано місто Городно з волостю. Значно зміцнилася влада великого князя Данила і над південно-східною частиною Ятвягії. Аби закріпити свої права на ці землі, Данило Романович і Земовит Конрадович уклали тристоронню угоду з Німецьким Орденем у Раченжі. Зберігся лише один примірник договірної грамоти, виданий від імені орденського віце-ландмейстера (vicereceptor) в Пруссії Бурхарда фон Горнгузена. За змістом вона складається з двох частин, перша з яких стосувалася територіальних питань, друга – військового союзу. Німецький орден відступав «видатному мужу Данилу, першому руському королю»: «*excellentī viro Danieli, primo regi Ruthenorum*», та князю Земовиту третину краю ятвягів у вічне спадкове володіння на умовах надання ними особистої збройної допомоги проти «цього варварського племені і будь-кого іншого, хто воює проти християнської віри». Далі йшлося про взаємний військовий союз, спрямований як «проти згаданих язичників, ворогів християнського імені», так і «проти будь-кого, будь-якого заняття і стану». Орден зобов'язався не укладати сепаратних угод з нападами і дозволив союзникам набирати найманців у своїх володіннях для участі у бойових діях, вочевидь, на території Руси та Польщі. Договір мав безстроковий характер, хоча передбачав припинення його дії щодо тієї сторони, яка його порушить. Грамоту скріпили своїми печатками плоцький єпископ Андрій, якому належав Рачонж, віце-ландмейстер Б. фон Горнгузен, король Данило та князь Земовит. Через посутність кінцівки тексту, де фраза обривається на словах «у восьмі календи», неможливо встановити, в якому місяці було укладено договір. Видавці вказали на 24 листопада, але під знаком запитання. В. Матузова датує його 25 грудня, що викликає сумніви, бо Б. фон Горнгузен навряд чи міг тоді бути в Мазовії. Саме наприкінці 1254 р. розпочався хрестовий похід чеського короля та ряду німецьких князів на Самбію, який завершився закладкою замку Кенігсберг. Горнгузен як тимчасовий керівник відділу Німецького Ордену в Пруссії і комтур Самбії (а потім Кенігсберзької комтурії) мусив брати участь у хрестовому поході. Тож підписання Рачонзької угоди мало відбулося значно раніше, можливо, ще на початку 1254 р., після того, як тільки-но коронований Данило і його союзник Земовит здійснили успішний похід проти ятвягів [4,с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.62-75; с.364-371; с.4-57; с.50-53].

Раченжська угода мала не лише локальне значення, хоча й стосувалася лише земель ятвягів. Тристоронній військовий союз був спрямований і проти тих польських та литовських князів, які ворогували з його учасниками. На думку В. Пашуто, 1260 р. Тевтонський Орден розірвав договір 1254 р., уклавши із Земовитом нову угоду, згідно з якою передав йому шосту частину ятвязького краю. Однак і за попередньою угодою князь Мазовії міг претендувати лише на 1/6, звичайно, за

умови, що король Данило погоджувався на рівний поділ закріпленої за ним і Земовитом третини. Та раніше чи пізніше останній повинен був укласти окрему угоду з орденом щодо своєї частки, яка територіально могла розташовуватися лише між орденською і Даниловою. У середині XIII століття мазовецькі володіння на північному сході сягали замку Визна, де сходилися межі Мазовії, Волині та Ятвягії. Та важливіше те, що, по-перше, угоду 1260 р. ініціював не Німецький орден, а Земовит, і, по-друге, князь посилався у ній на Рачонжську угоду 1254 р. та іншу грамоту, видану крайовим магістром Пруссії Г. фон Грумбахом, мабуть, 1259 р. Згідно з цими грамотами, як твердить Земовит, йому дісталась шоста частина (*pars illa sexta*) ятвязької території «у дійсну владу і власність з усім світським правом». Очевидно, ствердження саме такого правно-політичного статусу області, на яку претендував Земовит, і було метою укладення угоди 1260 р. Крім того, вона підтверджувала союзницький характер взаємовідносин сторін. Мазовецько-орденська угода 1260 р. не зачіпала інтересів короля Данила, тому що врегульовувала лише двосторонні відносини, не виходячи за межі попередніх домовленостей. Не виключено, що король Данило теж продовжив договірну практику у взаєминах з Німецьким орденом, однак відповідна документація не збереглась. Крім того, є підстави вважати, що він домовився з орденом про встановлення торговельних зв'язків між провідними центрами Русі та пруськими містами. Таким чином, наголошує у своїх висновках чернівецький дослідник О. Масан, «король Данило заклав основи військово-політичного союзу і взаємовигідних господарських відносин з Німецьким Орденом у Пруссії, які існували відтак протягом майже ста років» [7, с.24-25].

На початку 1254 року папа римський Іннокентій IV закликав до хрестового походу: Швецію, Данію, Тевтонський Орден та Німеччину. Папа римський Іннокентій IV доручив легату Русі, Пруському архієпископу Альберту, який вернувся в Пруссію, проголосити хрестовий похід усього Союзу католицьких держав проти монголо-татар і обіцяв сам його очолити [13, №90 (17.05.1254г.)].

Якщо врахувати активну позицію по організації хрестового походу папи римського Іннокентія IV, проти Золотої Орди, булли якого закликали до хрестового походу і були надіслані до всіх християн: «Богемії, Моравії, Сербії, Помор'я, Швеції, Данії, Тевтонського Ордену та Німеччини і обіцянки королю Данилу активної підтримки католицькими державами в організації військового походу проти татар», то в загальному союзний договір Руського королівства, Тевтонського Ордену та Польщі, очевидно і Угорського королівства, заслуговує подальшого вивчення в контексті з'ясування проблеми консолідації народів центрально-східної Європи проти монголо-татарського нашествия [4, с.221-223, с.264-267; с.206-210; с.36-46; с.97-101; с.304-312; с.272-284; с.62-75; с.364-371; с.4-57; с.50-53].

Список використаних джерел та літератури:

1. Дашкевич Н. Княжение Даниила Галицкого по нашим и иностранным известиям. - К., 1873.
2. Дашкевич Н. Первая уния Юго-Западной Руси с католическим западом (1246-1254). - К., 1884.
3. Дашкевич Н. Переговоры пап с Даниилом Галицким об Унии Руси с католичеством. - «Известия» Киевского Университета №8 за 1884 г. - К., 1884.
4. Ідзьо В.С. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ «Нова зоря», 1999.
- Ідзьо В.С. Король Данило та Українська держава в XIII столітті у взаємовідносинах з Тевтонським Орденом. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001. - Т. I.
- Ідзьо Віктор. Король Данило та Українська держава в XIII ст. у взаємовідносинах з Тевтонським Орденом. Науковий Вісник Львівського політехнічного університету. - Львів, 2001.
- Ідзьо Віктор. Король Данило та Українська держава у XIII столітті у взаємовідносинах з Тевтонським Орденом. Наукові праці V Міжнародного форуму українців. Історія. Видавництво Чернівецького національного університету «Рута». - Чернівці, 2003. - Т. I. - Ч. I.
- Ідзьо Віктор. Король Данило та Українська держава в XIII столітті у взаємовідносинах з Тевтонським Орденом. Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII столітті (до 750 - річчя першої літописної згадки міста Львова) (1256-2006). Видавництво Університету «Львівський Ставропігон». - Львів, 2006.
- Ідзьо Віктор. Король Данило та Українська держава в XIII столітті у взаємовідносинах з Тевтонським Орденом. В кн.: «Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні». - Львів «Ліга-Прес», 2007.
- Ідзьо Віктор. Руське королівство та Тевтонський Орден політичні та економічні взаємовідносини у XIII-XIV століттях (1236-1336). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2009. - Т. XV.
- Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століття. - Вид. 2. - Львів «Сполом», 2010.
- Ідзьо Віктор. Руське королівство та Тевтонський Орден: політичні, економічні та релігійні взаємовідносини у XIII-XIV століттях. - Івано-Франківськ «Сімик», 2012р.
- Каляндрук Т. Перемога Данила Галицького під Дорогичином у 1238 році: аналіз джерел та реконструкція подій. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2007. - Т. XI.
5. Котляр Н.Ф. Договорные отношения галицких и волыньских князей с иноземными государями (XII-XIII вв.). Восточная Европа в древности и средневековье. Международная договорная практика Древней Руси. IX Чтения памяти В.Т.Пашуто. Материалы конференции. - Москва, 16-18 апреля 1997г. - М., 1997.
6. Мазутова В.И. Тевтонский Орден во внешней политике князя Даниила Галицкого. В сб. Восточная Европа в исторической ретроспективе (К 80-летию В.Т.Пашуто). - М., 1999.
7. Масан О. Король Данило і Німецький орден: проблема взаємин. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т. VII.
8. Пашуто В.Т. О политике папской курии на Руси (XIII в.). Вопросы Истории. - М., 1949. - №5.
9. Baumgarten N. Genealogies et mariages occidentaux des Rurikides russe du X-au XIII siecle. - Roma, 1927.
10. Balzer O. Geneologia Piastow. - Krakow, 1895.
11. Wlodarski B. Rywalizacij oziemie pruskie w polowine XIII wieku. - Torun, 1958.
12. Wroblewski R. Problem jacwieski w polityce Boleslawa Wstydlwego w latach 1248-1264. Lodz uniwersytet. Zeszyty naukowe. Nauki humanistyczno-spoeczne. - Lodz, 1970. - Zesz. 72.
13. Historicis Russiae Monumentis (HRM). - Turhenev A.J. - Spb., 1841. - Т. I.
14. Karwazinska J. Sasieztwo kuiawsko-krzyzackie, 1235-1343. Rozprawy historyczne Towarzystwa naukowego Warszawskiego. - Warszawa, 1927-1929. - Т. VII. - Zesz. I.
15. CDP. III. - №30.
PVB. I/1. - №298.

Церковна організація Русі-України в XIII-XIV століттях

Як відомо, на початку XIII століття великий князь Русі-України Роман Мстиславович приділяв релігійному облаштуванню своєї держави багато уваги. Літописи засвідчують, що задля утвердження своєї влади на Волині він «приборкав володимирського єпископа» [6,с.226-229; с.196-212; с.52-61; с.400-406].

Однак по його трагічній смерті в час феодальної війни в Русі-Україні в конфліктах поряд із світськими феодалами беруть участь і єпископи окремих земель Русі-України. Як засвідчують джерела, в час феодальної війни в Русі-Україні єпископи Києва, Володимира, Галича, Перемишля й інших міст виступили проти династії Романовичів в союзах з місцевими князями та боярами [10,с.148-149,с.217,с.227].

Все це свідчить, що єпископи великих і середніх земель в XIII столітті поряд зі світськими феодалами теж були великими земельними власниками в Русі-Україні і теж не бажали бути залежними від сильної центральної влади і зокрема духовної, митрополита [15,с.252].

Можна вважати, що згадки в Іпатіївському літописі про «гордих і багатих єпископів, їх власне господарство, земельні угіддя» – дають підстави твердити про могутність в майновому розумінні духовних сановників Русі-України в XIII столітті [15,с.252].

Його твердження підтримує свідчення Руського літопису XIII століття «про гордих і багато одягнутих слуг Перемишльського єпископа» [13,с.794]. Характерно, що великими земельними латифундіями в Русі-Україні в XIII столітті були наділені і монастирі, яких згідно зі свідченнями джерел було більше десятка. Руський літопис XIII століття наголошує, що волинський князь Володимир Василькович передав монастирю святих Апостолів в Володимирі село Березовичі [13,с.904].

Речовий матеріал, знайдений археологами, теж підтверджує, що єпископи, ігумени монастирів, священники були великими вельможами в Русі-Україні. Так Руський літопис XIII століття згадує одного боярина, «а Доброслав Суд'їч, попів онук, запанував мов князь грабуючи землю». Як бачимо, Доброслав Суд'їч із стану священників перейшов у стан боярства, а це доводить, що священницькі родини мали право як на духовну, так і світську владу в Русі-Україні [5,с.213].

Згідно зі свідченнями джерел ми бачимо, що в період ослаблення великокнязівської влади в Русі-Україні внаслідок розорення її монголо-татарами фактично у всіх торгово-ремісничих центрах, які очолили бояри, та церковні феодалі, встановлюється боярське правління, яке зливається з місцевою релігійною владою. Великокнязівська влада задля відновлення єдиновладдя здійснює каральну політику проти противників централізації країни: місцевих князів, бояр та духовних феодалів, які розпалювали ворожнечу в суспільстві, організовували селянські бунти. Великокнязівська адміністрація встановлює, що це є справа рук великих духовних і світських можновладців, в зв'язку з чим великокнязівська адміністрація проводить широкомасштабні «улаштування» усіх земель Русі-України, статей доходів, як світських, так і духовних феодалів, переглядає повинності селян і перерозподіляє земельні володіння князів та бояр, єпископів та монастирів, поповнює кадри нового служилого боярства, використовуючи відібрані землі опозиційних до центральної влади бояр і духовних феодалів [6,с.226-229; с.196-212; с.52-61; с.400-406].

Такими рішучими заходами великому князю Данилу Романовичу вдалося знову за короткий термін відновити, в тому числі релігійну, єдність Русі-України. Облаштувавши Київське князівство, куди їздив особисто, призначивши Києву єпископа, Данило Романович почав укріплювати українську державу на заході, а тобто намагається приборкати боярство та єпископа Західної Галичини. Сюди великим князем були послані війська на чолі з Андрієм Дворським. Джерела дають право наголошувати, що перемишльський єпископ зайняв дуже ворожу позицію щодо централізації Русі-України, в зв'язку з чим великий князь Данило строго наказав дворському Андрію військовим шляхом «приборкати перемишльського єпископа». Як зазначає літописець, Андрій «слуг його гордих пограбував і тули їх боброві, розплідники борсукові і вовчі порозбирав, двір єпископа, що завжди був багатолюдний, розграбував». При цьому дворі, як наголошують джерела, знаходився знаменитий поет «приславутий Митуса», що не побажав служити князю Данилу, відійшов від нього і знайшов притулок при дворі багатого перемишльського єпископа. Князівський літописець вніс повідомлення про розорення єпископського центру в Перемишлі в розряд позитивних, вважаючи, що його діяльність послаблювала великокнязівську владу. Після того Перемишльське єпископство остаточно схиляється на бік підтримки великокнязівської влади. Джерела нам розповідають, що у часи короля Льва Даниловича перемишльський єпископ Мемнон виступає в Європі у ролі офіційного дипломата короля Лева і цілковито виражає інтереси великокнязівської влади [1,с.226-227].

Слід зауважити, що перемишльський єпископ не єдиний духовний сановник, який був приборканий за виступ проти володаря Руси-України [6,с.226-229; с.196-212; с.52-61; с.400-406].

Факти дають нам право наголошувати, що взаємовідносини церкви і держави у XIII столітті в Руси-Україні, особливо під час феодальної війни, не останню роль відігравав галицький єпископ Артемій, один із впливових духовних сановників, якому, окрім галицької, підпорядковувалася і уся Дністро-Дунайська (Молдавська) церковна організація. Він теж примкнув до боярської партії і активно виступив проти великокнязівської влади, за що поплатився – його прогнав князь Данило [14,с.122].

Галицький єпископ Артемій, як бачимо із джерел, користувався в галицького боярства великим авторитетом і цілковито виражав його інтереси. Джерела засвідчують, що кожний князь, боярин, який бажав заручитися його підтримкою, повинен був надавати церкві немалі пожертви чи то землями, чи селами, а отже, самі галицькі князі сприяли перетворенню галицького єпископа і його оточення не тільки в серйозну релігійну, але й політичну силу [6,с.226-229; с.196-212; с.52-61; с.400-406].

Ще один єпископ, представник духовних сановників, угорський єпископ Асаф-Йосиф, користуючись анархією у церковних справах після монголо-татарського нашествия, як наголошує літописець, зробив сміливий крок – за допомогою боярства, без згоди з великим князем Данилом, «скокнув на стіл митрополичий», за що його вигнали не тільки з митрополичої кафедри, але й з єпископської, а угорська єпископія була переведена в Холм. В цей же час волинське і київське духовенство концентрувалося біля великого князя Данила: київська єпископія була облаштована великим князем Данилом, волинська єпископія теж, тут на єпископській кафедрі були довірені Данилу Романовичу єпископи, вихідці із Святогорського монастиря Святого Данила, або єпископи князя Василька, зокрема, єпископ Никифор Стенило. Невідома нам доля луцького єпископа, однак, як наголошують джерела, Луцьк був захоплений великим князем Данилом збройно, то можна вважати, що луцького єпископа спіткала така ж доля, як і інших [6,с.226-229; с.196-212; с.52-61; с.400-406].

На основі фактів можна зробити висновок, що усі єпископські центри під час феодальної війни були узалежені від володаря Руси-України і у 1246 році великому князю Данилу вдалося призначити свого «печатника» Кирила митрополитом. Цілковито зрозуміло, що назначення для усієї Руси-України єдиного митрополита означало повне злучення релігійної організації під рукою українського володаря, великого князя Данила Романовича [6,с.226-229; с.196-212; с.52-61; с.400-406].

Характерно, що в цей же час, починаючи з 1246 року, у своїх буллах до Данила Романовича папа римський титулує його королем Руси [14,с.58, с.170, с.186, с.201].

Внаслідок політичного і релігійного улаштування в Руси-Україні, галицька, волинська та київська єпископії та інші єпископії, цілковито переходять під владу вибраного у державі й утвердженого в Костянтинополі руського митрополита [6,с.226-229; с.196-212; с.52-61; с.400-406].

Хоча влада духовних феодалів під час централізації держави була підірвана, однак в подальшому ми бачимо, що вона знову набирає сили і відіграє в державі велику як духовну, так і політичну роль. За обставин зміцнення політичної сили галицьке єпископство переростає в митрополію. На жаль, бурхливі події XIV-XVI століть не дозволили зберегти архіви української митрополії XIII століття, з яких ми могли би почерпнути дані з релігійної і світської історії Руси-України. Однак на нашу думку, вони збереглися в Польщі, Угорщині, Словаччині, Чехії, Німеччині, Ватикані, та особистих архівах і бібліотеках князів і магнатів, які в XIV-XV століттях пограбували власність українського митрополита [6,с.226-229; с.196-212; с.52-61; с.400-406].

Привертає увагу звернення галицького греко-католицького єпископа Макарія в середині XV століття до папи з проханням допомогти вернути архіви, все рухоме і нерухоме майно єпископії-митрополії, яке розграбували місцеві магнати [16,р.153].

Ми не знаємо, чи були повернуті всі стародавні архіви Галицької митрополії, однак точно знаємо, що Галицька митрополія була перенесена до Львова, і Львівська митрополія не мала цих стародавніх архівів. Єпископи греко-католицької церкви Львівської митрополії в XVI-XVII століттях теж намагалися повернути стародавні архіви. Вони писали до Риму, що в них немає стародавніх архівів, які б підтверджували власність церков та монастирів, окрім архіву Унівського монастиря, який знаходиться під патронатом греко-католицької церкви. Про все це ми дізнаємося із звіту греко-католицького митрополита Руського в Рим в 1632 році [17,р.267].

Однак, на нашу думку, не все втрачено і пошук архівів XIII століття Галицької митрополії треба продовжувати. Характерно, що в львівській єпископії збереглися грамоти Льва Даниловича, які підтверджують спадковість Львівської митрополії від Галицької. Грамоти XIII століття, засвідчують

наявність могутньої церковної організації в Галичині, в якій були великі земельні латифундії в час незалежного функціонування Русі-України [6,с.226-229; с.196-212; с.52-61; с.400-406].

В подальшому, як це засвідчено в посланні греко-католицького єпископа від 1632 року, прийшли польські магнати, силою відібрали в українській церкві її майно, архіви, землі. Прикладом ймовірної наявності галицьких митрополичих архівів може послугувати збережене і наявне на балансі Історичного музею міста Москви, Галицьке євангеліє 1144 року, ідентичність якого не викликає сумніву в жодного вченого Європи. Характерно, що для кожного українця, особливо західного регіону, святиня ця з 1144 року ще ні разу не була перевидана. Галицьке євангеліє, на жаль, ретельно і не вивчалось. Можна припустити, що воно могло бути перевезене князем Володимиром Володаровичем із Перемишля в Галич. Що ж до мови її написання, то львівський дослідник Я. Ісаєвич вважає, що воно написане сербо-хорватською мовою [7,с.23-27].

Дещо іншим був стан на Волині, де місцеві єпископи займали в XV-XVI століттях високе становище в суспільстві, головуючи в земельних сеймах. Власне в волинських архівах зафіксовані факти обдарування єпископів князями. Так, у 1444 році волинський князь Свидригайло підтвердив своєю грамотою усі попередні земельні надбання Володимир-Волинського єпископства, що було записано в Євангелії [1,с.372-374].

Ще раніше ми дізнаємося про подарунок великого князя Русі-України Любарта володимирському єпископу: «село Сангушок і озеростобухів і інші озера з бобровими узвозами передаються володимирському єпископу з правом десятини меду і грошей» [6,с.226-229; с.196-212; с.52-61; с.400-406].

У волинських архівах ми знаходимо старіші свідчення про те, як князь Роман Мстиславович передав володимирській єпископії село Купечів [15,с.253].

Про реальне багатство Володимирської єпископії і її земельних латифундій можна судити із переліку сіл, які належали володимирській єпископії в XVI столітті в час єпископа Адама Потія. Володіння єпископії склалися із десятків сіл в Володимирському та Луцькому округах. Особливо слід відзначити релігійний адміністративний центр в селі Куперові, до складу якого входило 11 сіл та 11 рибних озер. Відносно села Сушимно зауважено, що з нього тільки данина медова [2,с.7].

Звідсіля, якщо ми хронологічно від великого князя Русі-України Романа Мстиславовича з кінця XII – початок XIII століття до обдарувань великого князя Русі-України Любарта в XIV століття, прослідкуємо становлення могутності Володимирської єпископії, то зрозуміємо, чому уже великому князю Роману Мстиславовичу доводилось, як це зазначають джерела, приборкувати володимирського єпископа, а отже, розміри землеволодінь володимирського єпископа в XIII столітті були дуже великі [6,с.226-229; с.196-212; с.52-61; с.400-406].

Враховуючи розміри володінь володимирського єпископа, можна вважати, що великий князь Роман Мстиславович подав дуже великі пожертви володимирській єпископії, приблизно такі, які і раніше, коли був князем Новгородським, зокрема Юрієвому монастирю [15,с.254].

Таким чином можна вважати церковних сановників Русі-України надзвичайно багатою верствою українського суспільства [6,с.226-229; с.196-212; с.52-61; с.400-406].

Аналіз джерел дозволяє з'ясувати становище церковної організації в час правління Українською державою королем Данилом. Як ми знаємо, коронували на короля великого князя папський посол Опізо і «всі єпископи Русі», яким за це королем було складено пожертви. Джерела не уконкретнюють, що це були за пожертви, однак, найбільші єпископи київський, володимирський, галицький й інші, очевидно, отримали великі землі, рухоме і нерухоме майно [13,с.740].

Спробуємо з'ясувати роль церковної організації столичного Холма, куди великий князь Русі-України Данило Романович переніс єпископію з Угровська [13,с.740-741].

Літописи розповідають нам, як будував і прикрашав церкви в новій столиці Русі-України король Данило разом з Холмським єпископом Іваном [13,с.842-845].

Вивчення Холмським джерел XV-XVII століть дозволяє відтворити земельні володіння Холмської єпископії. Її основу склали розташовані на Бузі села Слепче, Космів, Чучнево, Стрижів, передані в 1376 році королем Ірієм Даниловичем Холмському єпископу [4,с.54].

Окрім цих сіл в XIV столітті Холмській єпископії належало село Покрова біля Холма [12,с.40-43].

Що стосується XIII століття, то розміри земельних надбань Холмської єпископії нам не відомі, однак, на нашу думку, Данило Романович не бажав зміцнювати тут церковну олігархію, з якою він нещодавно боровся майже ціле десятиліття [5,с.214-217].

Аналіз джерел також дозволяє з'ясувати майно і час функціонування монастирів. Так, із витягів міської кременецької книги 1767 року, яка є польським перекладом луцької міської книги 1560 року,

зберігся текст грамоти князя волинського Свидригайла, яка підтверджує стародавні привілеї та майно двох луцьких монастирів Пречистенського та Васильківського [9,с.917-919].

Підтвердження князя Свидригайла потрібні були монастирям тому, що «листи» – документи, що знаходилися у монахів в час «войни татарской» погинули. Що стосується Васильківського монастиря, то він очевидно був зв'язаний з князем Васильком Романовичем. Тотожність цього імені з іменем патрона Васильківського монастиря дозволяє вважати його засновником монастиря [15,с.254].

Пожертви чи побудова цього монастиря могли відбутися не раніше 1227 року, коли з Луцька було прогнано місцевого князя Ярослава. Власне в цей час, як зазначає літопис, «Данило дав Василькові Луцьк і Пересопницю» [8,с.783].

Що стосується Пречистенського монастиря, то він, за словами монахів, отримав землі від «Mscislawa Wlodzirowicza Monomachowicza», а як київський князь, міг надавати привілеї Волинській землі, оскільки в його час Волинь була вже вотчиною Мономаховичів [3,с.356].

Таким чином, церковна організація в духовному та політичному житті Русі-України в XIII-XIV століттях відігравала ключову роль у житті українського суспільства, її політична роль ще потребує подальшого дослідження [6,с.226-229; с.196-212; с.52-61; с.400-406].

Список використаних джерел та літератури:

1. Акты Юго-Западной Руси. - Киев, 1859. - Т. I. - Ч. 1. - №90.
2. Акты Юго-Западной Руси. - Киев, 1883. - Т. VI. - Ч. 1. - №III.
3. Акты Юго-Западной Руси. - Киев, 1907. - Т. 4. - Ч. 8.
4. Грамоти XIV століття. - Київ, 1974. - №25.
5. Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ «Нова зоря», 1999.
6. Ідзьо В.С. Церковна організація України-Руси в XIII столітті. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001. - Т. I.
- Ідзьо Віктор. Король Данило та церковна організація України - Руси в XIII столітті. Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII столітті. Видавництво Університету «Львівський Ставропігон». - Львів, 2006.
- Ідзьо Віктор. Папа Римський Іннокентій IV (1243-1254), король Русі - України Данило Романович Галицький (1253-1264). До питання релігійних та політичних взаємовідносин Української держави та Римської Церкви в XIII столітті. - Львів «Сполом», 2009.
- Ідзьо В. Українська держава в IX-XIII столітті. - Львів, 2010.
7. Исаевич Я.Д. Культура Галицко-Волынской Руси. Вопросы истории. - М., 1987.
8. Летопись по Ипатьевскому списку. - Спб., 1871.
9. Малевич А. К истории древней Жидичинской архимандрии. Волынские епархиальные ведомости. - Спб., 1900. - №27.
10. Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. - М., 1950.
11. Пашуто В.Т. Дипломатия древней Руси. - М., 1956.
12. Площанский В.М. Прошлое Холмской Руси. - Вильна, 1899. - Ч. 1.
13. Полное собрание русских летописей. - М., - Л., 1962. - Т. II.
14. Тихомиров Н.Д. Галицкая митрополия. - Спб., 1895.
15. Флоря Б.Н. О церковном землевладении в Галицко-Волынской Руси. В сб. Восточная Европа в исторической ретроспективе (К 80-летию В.Т.Пашуто). - М., 1999.
16. Dokumenta pontificum Romanorum res gestas Ukrainae illustrantia. A.G.Welykyj. - Roma, 1953. - Vol. I. - №89.
17. Epistolae Josephi Velamin Rutskyj metropolitae kiovensis catholici (1613-1637). - Romae, 1956. - №137.

**Руське королівство, Тевтонський Орден, Польща, Чехія, Литва.
Політико-християнські відносини в Центрально-Східній Європі в XIV-XV століттях**

В сучаній історичній науці значне місце займає проблема політичних взаємовідносин у XIV-XV століттях Руського, Польського Литовського королівств з рицарською та державною інфраструктурою Тевтонського Ордену. Це питання зацікавило дослідників тому, що з часу появи в XIII столітті у Європі, рицарі зуміли об'єднатися в одну корпорацію і в тому ж таки XIII столітті, не дивлячись на розгром князем Данилом Галицьким, перерости у могутню державу, Тевтонський Орден, яка відіграла велику політичну та релігійну роль в Центрально-Східній та Північній Європі у XIII-XV століттях. В цей же час за західно-європейською традицією, оскільки король Данило Галицький одружує свого кина князя Лева на угорській принцесі Концтанції, він засновує мову столицю Руси-України, місто Львів [5,с.206-210; с.394-314].

Мал. 1. Львів часів першої згадки, 1256 року. Мал. 2. Король Данило закладає Львів. Скульптор Т. Бриж.

Мал. 3. Столиця Руського королівства місто Львів. Гравюра початку XVII століття.

В кінці XIII-го на початку XIV століття, Тевтонський Орден вже могутня політична, військова та культурно-релігійна організація, з якою рахувалася вся Європа. Власне з Тевтонським Орденем, як це засвідчено в документах кінця XIII століття встановлював взаємовідносини володар Руського королівства, король Лев I Данилович та його єдиний син, надзвичайно енергійний у своїй зовнішньополітичній діяльності, король Руси Юрій I Львович [4,с.272-276;с.283-285; CDP.III, №30; PVB.I/1.№298].

Мал. 4. Лев, князь Львова у 1270р. Мал.5. Княгиня Констанція. Літографія Й. Свободи 1836р.

Мал.6. Король Руси Лев І Данилович (1292-1301рр.).

Мал.7. Король Руси Юрій I Львович(1301-1308рр.).

Власне в цю велику епоху постають політичні та торгово-економічні взаємовідносини Руського королівства з Тевтонським Орденем, які після коронації Данила Романовича на короля Руси та укладення союзного договору з Тевтонським Орденем, профункціонували до правнука короля Данила, короля Юрія II, а тобто до 1336 року, а це після появи рицарів в сусідстві з Руським королівством, з 1236 по 1336 рік, рівно 100 років. Після першого невеликого конфлікту під Дорогичином, який відбувся у 1238 році, усі подальші взаємовідносини, згідно свідчень документів та грамот, як Руського королівства так і Тевтонського Ордену, можна назвати союзними. Слід наголосити, що, що після сходження на престол Руського королівства, король Юрій II зразу став активним політичним гравцем у Центрально-Східній Європі [6,с.16-33; СДР.ІІІ, №30; РВВ.І/1.№298].

Мал. 8. Король Руси Юрій II (1325-1340рр.).

Він оточив себе польськими та німецькими феодалами задля проведення своєї політики окатоличення Русі-України та виконання даної Папі Римському обіцянки про злучення Руської Церкви з Римською. Задля успішності своєї політики та її підтримки з боку західних католицьких країн уже 9 березня 1327 року король Русі Юрій II звернувся до великого магістра Тевтонського Ордену Вернера, в якому засвідчив своє сходження на спадковий трон Руського королівства, як король Юрій II. В своєму листі до Тевтонського Ордену він намагається встановити тісні політичні взаємовідносини з останнім. Свого листа король Юрій II скріпив власною королівською печаткою, яка засвідчує, що власне він є володарем королівства Русі.

Власне в такому ключі наші твердження засвідчує наступна оригінальна грамота, яка сьогодні зберігається в Берлінському архіві Пруських старожитностей. Ця грамота датується 11 лютого 1334 року і відома в історичній науці, як: «Лист короля Русі Юрія II зі Львова до Великого Магістра Тевтонського Ордену Людера про намір зберігати з ним мирні та союзні відносини». До грамоти прикріплена велика печатка володаря Русі, короля Юрія II з титулом «Георгій - король Русі» [7,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

Отже подаємо текст грамоти в перекладі на українську мову: «Всім, що вірно вшановують знамено Христа, що читатимуть, або оглядатимуть нані сторінки, Юрій, з дару Бога уроджений король і вродар Русі шле вітання і бажає радості у Христі та приємності і досягненні жаданих насолод.

Прагнемо довести рядом документів до відома вашій світлості і всім загалом, що з уваги на численні обґрунтовані і законні причини, а також з огляду на добро, що є незаперечним, відповідним та належним всій державі, ми та блаженної пам'яті наші найдорожчі попередники, а саме Роман, Данило, Лев, Юрій та Андрій разом із найсвітлішими знатними панами, колись генеральними магістрами Пруссії, починаючи з минулих часів від пана генерального магістра (ім'я в оригіналі не подане) і його наступників аж до часів славетного знатного пана з Браунтвейга, нині правлячого магістра Пруської землі, і з їх землями, людьми, та жителями звикли укладати та скріплювати союз постійного, усякого можливого миру та згоди, що видно як з документів цих же наших попередників, так і наших, складених у справі досягнення і дотримання згаданих угод.

Бажаємо ми такого союзу та згоди з преподобним паном Людером, славним вельможею з Браунтвейга, генеральним магістром Пруссії та його співнаставниками, його землями, його як знатними боярами, а також з військовими - Ходором, єпископом Галицьким, Дмитром Дедьком, Хотьком, суддею нашого двору, Юрієм Лисим, Михайлом Єлизаровичем, Олександром Молдаївичем, Бориском Кракулою та нашими землями і людьми з другого, без будь-якого прихованого підступу зберігати непорушно союз та згоду на вічні часи. Ми ж, щоб закрити рот наклепникам та брехунам, що несправедливо шкодять умовам згаданого союзу, вважаємо за гідне, дбаючи про правду, відновити нашу угоду даним документом, щоб набувши нового виразу та вигляду, вона втішалась більшою силою й обґрунтованістю. На засвідчення цього всього ми веліли дані сторінки підвішенню нашої, та наших бояр або військових, печаток. Дано і звершено у Львові, в найближчу п'ятницю перед першою неділею великого посту (11 лютого), року від втілення Бога 1334.» [2,с.153-154; с.11-12; 7,с.408-415].

Таким чином із листа короля Русі Юрія II до великого магістра Тевтонського Ордену, Людера, від 11 лютого 1334 року, король Русі Юрій II намагається підтримувати союзні взаємини із великим магістром Тевтонського Ордену, Людером, які закладені ще попередніми володарями Русі: «Прагнемо довести низкою документів до відома вашій світлості і всім загалом, що з уваги на численні обґрунтовані і законні причини, а також з огляду на добро, що є незаперечним, відповідним та належним всій державі, ми та блаженної пам'яті наші найдорожчі попередники, а саме Роман, Данило, Лев, Юрій та Андрій разом із найсвітлішими знатними панами, колись генеральними магістрами Пруссії... звикли укладати та скріплювати союз, постійного усякого можливого миру та згоди, що було в його час доброю традицією». Слід наголосити, що після смерті короля Юрія II в першій половині XIV століття союзник Руського королівства Тевтонський Орден профункціонував ще до середини XV століття, особливо могутнім ставши в кінці XIV століття [7,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

До утвердження на троні короля Юрія II в 20-х роках XIV століття, Руське королівство пережило затяжну кризу влади, однак навіть і при таких обставинах зберігаються союзні відносини з Тевтонським Орденом, який головним завданням своєї діяльності в цей час вважає християнізацію Литви. Розуміючи небезпеку зі сторони Тевтонського Ордену, Литовське князівство намагається забезпечити свою безпеку і від його союзника Руського королівства, з півдня. Клич «Heidenkampf» означав не тільки моральну основу функціонування Тевтонського Ордену, але й допомогу західних

країн для подальшо завоювання територій на сході, чого бажав Тевтонський Орден. Опираючись на союзні договори з Руським королівством Тевтонський Орден успішно проводив військові кампанії в Литві. За обставин союзного на півдні, Руського королівства, Тевтонський Орден розраховував провести військовим шляхом християнізацію Литви. Тевтонський Орден навіть заборонив рижському архієпископу проводити власну християнізацію Литовського князівства і посилати в Литву своїх місіонерів без участі рицарів Тевтонського Ордену. В цей час коли Руське королівство було зв'язане договором з Тевтонським Орденом і водночас знаходячись в конфронтації з Литовським князівством та Золотою Ордою, стримуючи напади литовців та татар, внаслідок чого за спиною Руси-України, починає зміцнюватися Польща [7,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

В 30-х роках з Руське королівство управлялося двома співправителями королем Андрієм I і великим князем волинсько-київським Левом, які проводили традиційну політику започатковану ще королем Данилом I Галицьким, намагаючись бути незалежними від Золотої Орди, що привело до війни з татарами в вирі якої у 1323 році гинуть останні законні володарі (мономаховичі) Руського королівства, львівський король Андрій I і великий волинсько-київський князь Лев.

Про загибель короля Андрія I та волинсько-київського князя Лева ми дізнаємося із повідомлення з Кракова, яке було направлене Папі Римському в травні 1323 року: «Про трагічну смерть короля Андрія I та його брата Лева». За таких обставин Руське королівство залишилась без політично правлячої династії, вперше за всю багатовікову історію. В цей же час, з 30-х років XIV століття, починає проводити досить активну східну політику польський король Казимир III (1333-1370pp.).

Користуючись моментом політичної слабкості Руси-України, Казимир III вирішив підступно по частинах захопити Руське королівство. Він уклав у 1338 році договір з Чехією і віддав їй Сілезію, а в 1339 році уклав союзний договір з Угорським королівством. Цими договорами польський король Казимир III фактично нейтралізував Тевтонський Орден, який був союзником Руського королівства і не бажав польської експансії в Руське королівство. Однак польському королю Казимиру III вдалося зміцнити свій вплив на Литву і цим він паралізував претензії Тевтонського Ордену щодо християнізації воєнізованою державою цієї частки Європи. Щоб заспокоїти Тевтонський Орден, який бажав державного відновлення Руського королівства, польський король Казимир III 8 липня 1343 року договором в Каліші віддає рицарській державі, Польське Помор'я, після чого відносини Тевтонського Ордену з Польщею стали дружніми [7,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

За таких вжитих заходів польський король Казимир III розпочав готуватися до війни з політичною елітою Руського королівства, захоленню якого, протистояла Литва. В цей же час, Руське королівство, що управлялося великою боярською радою, на чолі з боярином Дмитром Дедьком, бажало мати свого власного володаря. На трон Руського королівства почали претендувати: литовський князь Любарт Гедимінович, молодший брат Владислава Локетка, батька Казимира, князь Земовит, одружений на тітці вбитого короля Русі і князь Мазовії Болеслав Тройденевич, мама якого була рідною сестрою загинувшого у битві з татарами, українського короля Андрія I.

Із цих претендентів останній виявився у найбільших родинних зв'язках із правлячою елітою Руського королівства і Польща в особі короля Казимира III згодилась на те, щоб володарем в Руському королівстві став внук, який в дитинстві виховувався при дворі короля Руси Юрія I, мазовецький князь Болеслав, який прибувши в столицю Руси, місто Львів, зразу ж, як і його попередники, був коронований на короля Руси під іменем короля Юрія II. Одруженням з дочкою литовського князя Гедиміна були вирішені всі спірні питання з Литвою, претендент від якої князь Любарт теж бажав стати володарем Руси [7,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

Отже з вступом на престол Руського королівства, короля Юрія II з 1325 по 1340 роки Руське королівство знову стає могутньою державою в Центрально-Східній Європі. За таких обставин ретельно підготовлена по загибелі короля Руси Андрія I і князя Лева експансія польського короля Казимира III в Руське королівство була відкинута, оскільки на українському троні посів пропольський претендент Болеслав, новий володар Руського королівства, король Юрій II.

Таким чином суперництво за Руське королівство між Польщею і Литвою було вирішено в користь державної єдності Руси-України та західно-європейського її розвитку. Новий король, як і усі його знамениті попередники починаючи від короля Руси Данила I, Юрій II, вживає титул: «короля Русі, принца Київщини, Володимирщини і Галичини».

Його спадкове право на володарювання в Руському королівстві, та королівський титул, був затверджений Папою Римським. Як бачимо із джерел своє володарювання король Юрій II розпочав з улаштування по західно-європейському зразку Руської держави. Ним було обмежено боярське правління, а в усіх землях Руського королівства він поставив королівські гарнізони, що обмежувало політичну діяльність руських бояр [7,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

За короткий час король Юрій II став досить могутнім і поважаним в Європі володарем. Його діяльність підтримував союзний польський король, Папа Римський.

Руське королівство в час його правління почало перетворюватися в централізовану країну в якій вся влада почала концентруватися біля особи Руського короля. Основна політична діяльність короля Юрія II була поставлена на утвердження західно-європейських норм державного права, культури, релігії. Утвердившись політично, як законний володар, король Юрій II розпочав підготовку по утвердженню релігійної Унії Руського королівства з Західною Європою. На його думку, лиш католицька віра утверджена в українському суспільстві, мала забезпечити могутність Руського королівства, як великої держави. Зміцненням позицій короля Юрія II в Русі-Україні і запровадження ним Унії Руської та Римської Церков була незадоволена значна частина українського духовенства і боярства, яке бажало мати православну візантійську віру і сама управляти Руською державою, а тобто мати послухного в усьому українській боярській еліті, володаря. Король Юрій II виявився особистістю, яка бажала правити самовладно, не оглядаючись на українських бояр. Протистояння закінчилось 7 квітня 1340 року, останній законний володар Руського королівства, король Юрій II був отруєний боярами за те, як наголошують джерела: «що намагався поширити католицьку віру серед українського народу, про що стало відомо Папі Римському» [7,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

Зразу ж після вбивства короля Юрія II львівські бояри запросили на український королівський трон литовського князя Любарта-Дмитра, який був православний. Таким чином, як відзначають литовсько-білоруські літописи:«князь Любарт-Дмитро по вбитому королю Юрію II став новим, православним володарем всієї Русі-України» [7,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

В цей же час, коли львівські бояри послали послів до православного князя Любарта-Дмитра запрошуючи його на львівський королівський трон, у 1340 році після смерті останнього законного володаря, короля Русі Юрія II, його родич польський король Казимир III, зібравши велике військо з усієї Польщі, раптово напав і завоював значну частину Руського королівства з столичним містом Львовом. Як засвідчують джерела в тронному залі на Високому Замку в столиці Русі-України (Львівського королівства) кінця XIII - першої чверті XIV століть, польський король Казимир III коронувався за давньою українською традицією руських королів, усіми руськими королівськими регаліями, золотою короною руського короля Данила Галицького, на короля Русі, залишаючись одночасно і королем Польщі. Якщо врахувати нашу гіпотезу, яка включає вс себе давню українську історичну та державну традицію, припустимо, що власне в крипти церкви Львівського королівського замку було облаштовано родинний скелеп усіх руських королів: Данила, Лева, Юрія I, Андрія I та Юрія II, як символ нової столиці Руського (Львівського) королівства, яке було засноване в новому столичному центрі Львові після 1292 року, про що ми робимо вперше такий висновок, опираючись на свідчення творів Яна Длугоша та Бартоломія Зиморовича, де в творі Бартоломія Зиморовича є звітка про перенесення тіла короля Данила Романовича у 1282 році в нову столицю Русі, місто Львів, князем Левом Даниловичем. У творі Бартоломія Зиморовича відтворено детальний опис жалобної процесії, під час якої перед катафалком несли прапори, різні військові трофеї та дві корони - королівську і князівську. Подальші літописи наголошували, що польський король Казимир III після офіційної коронації у тронному залі Високому замку, у Львові, де він коронувався на короля Русі, спаливши князівський та королівський архів всіх попередніх українських князів та королів що правили Руссю-Україною, всі українські літописи IX-XIV століть, можливо сплюндрувавши і крипту під церквою на Високому замку, у якій були захоронені всі українські володарі від короля Данила до Юрія II, фактично знищивши всю літописну давню українську державну історію, вивіз тільки зі Львова до Кракова у 1340 році дві корони та інші королівські регалії володарів Русі-України, всі їх цінності, золотий трон та інші коштовності українських володарів про які ми на жаль вже ніколи не дізнаємось. Такі його дії були направлені знищення Українського королівства в середині XIV століття. Така наша гіпотеза цілком ймовірна, оскільки до цього часу не знайдена жодна могила чи місця захоронення жодного українського володаря починаючи з короля Данила закінчуючи королем Юрієм II і про їх захоронення немає звіток в жодному літописі, а основне джерело Руського королівства, Галицько-Волинський літопис, чомусь закінчується у 1292 році... [7,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

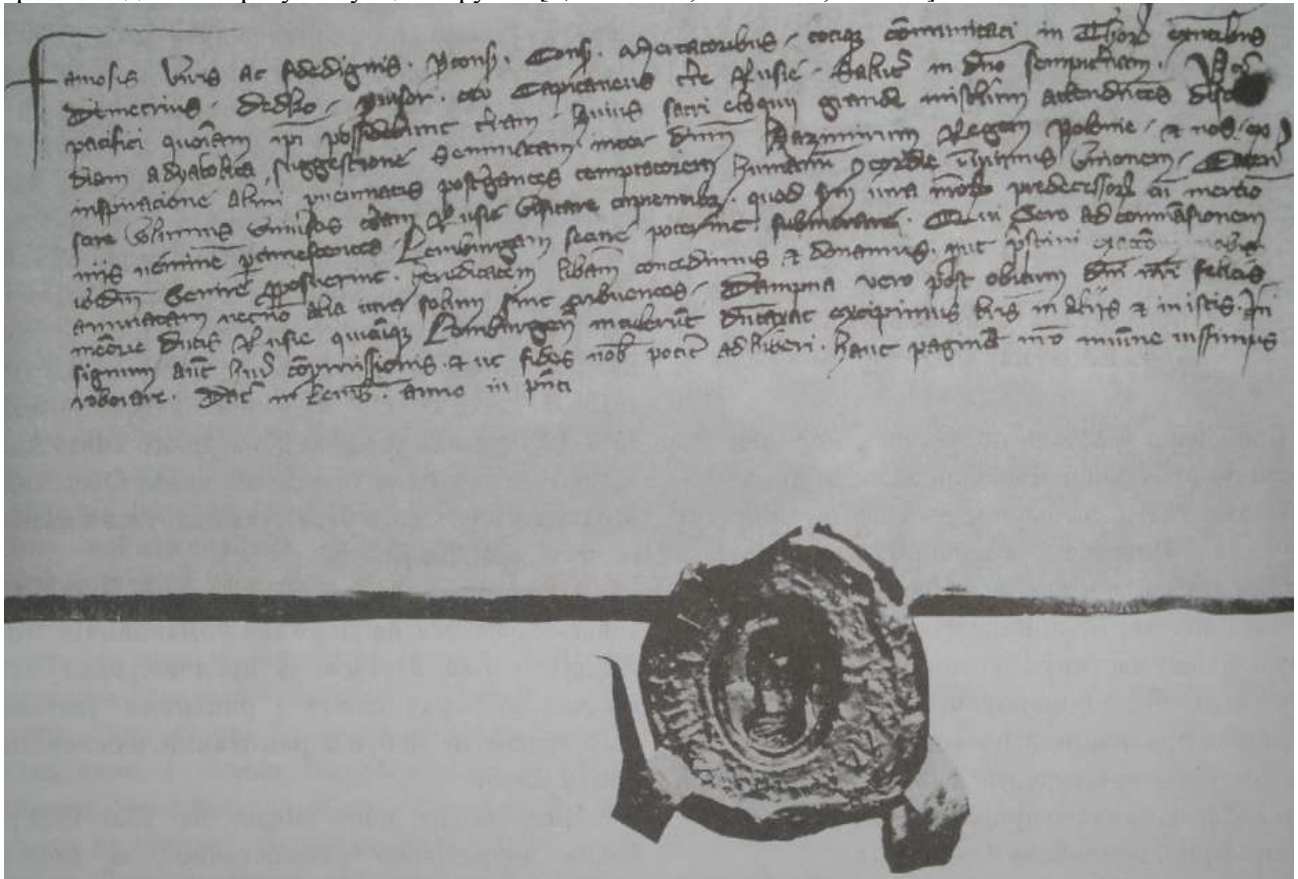
Після фактичного знищення української державності, та формальної коронації польський король Казимир III хоча і титулував себе «королем Польщі і Русі», однак робив все для швидкого та повного приєнання Русі-України до Польщі. Все вище викладене робить свідчення Б.Зиморовича, достовірними, оскільки його праця була написана на ґрунті давніх руських та польських хронік. Польський хроніст Ян Длугош наголошував, що всі наступні володарі Русі-України після коронації

Данила Галицького, які були короновані на королів, визнавали і титулували себе королями Руси, останнім «королем Руси і Польщі» був польський король Казимир III [7,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

Попри можливі неточності, перекручення, помилки в датуванні, свідчення Яна Длугоша та Бартоломія Зиморовича є цікавими фактами історичної політичної та державної трагедії Руси-України в середині XIV столітті після славної неприривної п'ятистолітньої незалежної державної історії. Власне ці свідчення дають підстави сьогодні наголошувати, що некрополь руських королів від короля Данила до короля Юрія II, чи все те що від нього залишилось, який до цього часу не віднайдено, слід шукати у князівсько-королівській церкві Високому замку, всестороннє археологічне дослідження якого, повна реконструкція та відновлення дасть відповіді на всі вище поставлені питання...

З цього часу, як наголошують польські джерела Казимир III почав вживати титул: «короля Польщі і Руси». Всі королівські регалії Руського королівства він вивіз після коронації, як наголошують польські і руські джерела, до Кракова. Пруські хроніки теж наголошують, на завоюванню польським королем Казимиром III Руського королівства і офіційній коронації Казимира III в столиці Руси у Львові на Високому замку на короля Руси: «Casimirus rex Polonie cum magna potencia intravit Russiam eam sibi subiugando» [7,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

В цей же час, бояри на чолі з старостою Руси, як він сам себе називав: «начальником і наставником Руської землі», боярином Дмитром Дедьком, очолили боротьбу проти експансії поляків в Русь-Україну, в зв'язку чим, великий боярин Дмитро Дедько у 1341 році звернувся за допомогою до союзного Литовського великого князівства та Тевтонського Ордену, про що засвідчує його грамота: «до магістрату та купців Торуня» [7,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

Мал. 9. Лист Дмитра Дедька «начальника і наставника Руси» до магістрату і купців міста Торуня. 1341р.

Литовське велике князівство та Золота Орда не визнали завоювання польського короля Казимира III і в травні 1350 року, як наголошує літопис: «татари, литовці, і руські уклали проти Польщі наступальний договір. Союзні війська відвоювали Київщину, Волинь і вторглись в Польщу, де знищили Радом в Сандомірському воєводстві. В 1351 році були звільнені від поляків: Львів, Белз, Володимир-Волинський і Брест» [7,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

Таким чином незалежність Руського королівства було відновлено Литовською династією князів. Відновленням незалежності Руси-України під литовською династією були незадоволені Польща і Угорщина. В липні 1351 року було створено угорсько-польський наступальний союз і король

Угорщини Людовік, як ми дізнались із Дубницької хроніки, 19 липня 1351 року виступив з усіма угорськими полками з Буди до Кракова, щоби разом з Казимиром III, королем польським і руським, вдарити в саме серце Литви. По дорозі в Люблін Казимир III захворів і усіми військами керував угорський король Людовік. Здавалось, що їх планам суджено було збутись, однак напад Золотої Орди в 1352 році на Люблін зупинило просування угорців та поляків в Литву. В цей же час литовський князь Любарт Гедимінович відібрав в поляків всі землі Руського королівства, князівства: Київське, Волинське, Галицьке князівства і таким чином за допомогою Золотої Орди, у 1352 році стає єдиним законним володарем Руси-України, влада якого була визнана як Литовським великим князівством так і Золотою Ордою [7, с.408-415; с.255-258; с.21-25].

Таким чином можна наголосити, що з 1352 року по 1386 рік великий князь Руси-України Любарт-Дмитро, опираючись на союзу Литву і Золоту Орду був одноосібним володарем Руси-України. За таких обставин, побачивши агресивність Угорщини і Польщі, Тевтонський Орден теж визнав князя Любарта-Дмитра єдиним законним володарем в Руському королівстві. Князь Любарт-Дмитро ставши самовладним володарем Руси-України, опершись на всі військові сили руських князів маючи союзні договори з Литвою, Тевтонським Орденем, Золотою Ордою почав політичну та торгово-економічну стабілізацію Руси-України на традиційному українському православ'ї. Характерно що політичне правління великого князя Руси-України Любарта-Дмитра ще слабо вивчене за малочисельністю джерел, однак як пролитовський володар князь Любарт намагався утримати в традиційному руслі православну українську державну релігію на відміну від релігійно-політичної діяльності прозахідного володаря Руського королівства, короля Юрія II, який бажав, щоби в Руси-Україні панівною релігійною християнською конфесією була католицька. Без сумнівно, що в час правління князя Любарта-Дмитра Русь-Україна орієнтувалась і на Золоту Орду, імператор якої великий хан Узбек визнав князя Любарта-Дмитра єдиним спадкоємним великим князем Руси-України. За обставин ретельного вивчення проблеми ми можемо наголосити, що до Унії 1386 року в яку були втягнуті литовські князі і володарі Руси-України з Німецькою Імперією, Чехією, Польщею та Угорщиною, Українська держава під час правління великого князя Руси Любарта-Дмитра Гедиміновича, функціонувала як незалежна держава [7, с.408-415; с.255-258; с.21-25].

Зауважимо, що власне в цей час ми бачимо українську еліту роздвоєною, де она частина намагається інтегруватися як Руське королівство в Центральну Європу в католицький світ, виразником якої був останній король Руси Юрій II, а друга намагається зберегти традиції греко-православного світу виразником якої був православний володар, останній великий князь Руси-України, Любарт-Дмитро. Безсумнівно, що два напрямки Руси-України в XIV столітті до 1386 року, характеризують нову історико-релігійну форму української державності, яка однак в усіх формаціях зберігала союзні відносини з торгово-економічним потенціалом на Балтиці, Тевтонським Орденем [7, с.408-415; с.255-258; с.21-25].

За поглинання свого союзника, Руського королівства після в кінці XIV століття, після 1386 року, політика Тевтонського Ордену, на початку XV століття, стає настільки агресивна, що він починає загрожувати як Польському королівству, так і Литовському великому князівству. Його політичну лінію підтримують також лівонські рицарі. Як бачимо з джерел в цей час Тевтонський Орден захоплює північні землі Польського королівства, частину литовських земель і утверджується повністю в Пруссії [5, с.206-210; с.394-314].

У планах завоювань Тевтонського Ордену після завоювання Польщі та Литви, проглядається його подальша агресія на схід. Однак військовим планам Тевтонського Ордену заважала Польща і Литовське велике князівство, які самі бажали проводити експансії в землі слов'янського сходу, зокрема на землі Руського королівства та Північно-Східної Руси. Політичні кола Тевтонського Ордену розуміли, що слід зараз розпочати здійснення своїх планів, оскільки бачили, що ослаблена внутрішніми феодалними усобицями Польща і Литва можуть стати легкою здобиччю для Тевтонського Ордену і всі їх східні володіння внаслідок перемоги над ними, зразу ж стануть володіннями Тевтонському Ордену. Така перемога над Польщею та Литвою перетворювала Тевтонський Орден в найбільшу в Центрально-Східній Європі державу, яка могла вже впливати, як на Північно-Східну Русь так і на Азію [3, с.94-96].

До такого висновку ми приходимо після аналізу джерел з архівів: Польщі, Литви, Австрії та Німеччини [1, с.14].

Попробуємо з'ясувати історичну і політичну доктрину Тевтонського Ордену, яку досліджував, за свідченнями польських та німецьких джерел, польський вчений К. Горський [9, с.63-75].

Наступний польський вчений Г. Лабуда вважав, що Тевтонський Орден настільки загрожував Польщі на початку XV століття, що здавалось ще через чверть століття він поступово заволодіє не

тільки всім польським помор'ям, але й всіми литовськими землями які прилягали до Руського королівства. Всі ці землі Тевтонському Ордену були потрібні як плацдарм для військових походів на схід [8,с.24-35]. Однак всі ці вчені, на нашу думку, перебільшували могутність Тевтонського Ордену, його військову організацію і хоча суперництво Польщі з Литвою, більш політичне ніж військове дійсно мало місце в першій десятилітті XV століття, однак скоріше всього ці суперечності були більш формальними ніж вони відображені в джерелах і висновках науковців [1,с.14].

Однак з'ясуємо ці стосунки, щоб внести історичну ясність у політичні стосунки Польщі, Литви з Тевтонським Орденем. Як бачимо з сукупності свідчень польських, литовських та німецьких джерел, особливу роль в нагнітанні конфлікту відіграло Литовське князівство, яке очолило суперництво з Польщею на сході, тобто воювало з Польщею за спадщину Руського королівства. За таких обставин Литва бажала ослаблення Польщі і тому великий литовський князь Гедимін не підтримав Польщу у війні з Тевтонським Орденем. Власне через таку позицію, де Польща була одночасно у військовому конфлікті з Тевтонським Орденем та Литовським великим князівством пройшло ослаблення Польщі, яка змушена була відмовитися на користь Тевтонського Ордену в 1343 році від Гданського Помор'я. Розуміючи, що самою вести війну з Тевтонським Орденем, Польща не зможе, вона у другій половині XIV століття почала розробляти концепцію взаємовигідної Унії з Литовським великим князівством, і у 1386 році основні положення цієї Унії були оприлюднені в Європі. Ця Унія в своїй основі повинна була бути спрямована для боротьби з Тевтонським Орденем, який проводив в прикордонних землях Польщі та Литви наступальну політику. Згідно аналізу джерел, можна вважати, що поляки і литовці розуміли уже в 1386 році, що несе їм «озброєна християнська місія Тевтонського Ордену» [5,с.206-210; с.394-314].

За планами Тевтонського Ордену, Литовське князівство повинно було бути завойоване і «християнізоване за латинським обрядом» повністю. Як засвідчують німецькі джерела, це було безкомпромісним і остаточним планом Тевтонського Ордену. В своїх планах Тевтонський Орден був не одинокий, він мав своїх однодумців серед широкого кола західного рицарства. Тевтонський Орден, в його планах завоювання Східної Європи, підтримували австрійські Габсбурги, вороги Польщі, Люксембурги Чехії і Угорщина. За їх підтримкою, Тевтонський Орден, виклопотав виключне право на проведення християнізації Балтики відкидаючи повністю там польську присутність, вважаючи її недостатньо ефективною. Тактика Тевтонського Ордену цього часу була дуже продуманою, що дало можливість внести розлад в політичні відносини Польщі та Литви. Тевтонський Орден в цей час підтримував князя Вітовта до досягнення ним повної незалежності від Польщі. За таких обставин Тевтонський Орден в цей час оволодіває Жимайтією і проводить об'єднання пруських і лівонських рицарів. Таке об'єднання дало можливість утвердитись на всьому побережжі Балтики. В цьому ж 1398 році Тевтонський Орден підкорив шведський острів Готланд. В 1402 році Тевтонський Орден викупив у Сігізмунда Люксембургського «Нову Марку» і опоясав Польщу з північно-західної сторони. В цей же час, внаслідок закладу суто польської «Добжинської землі» і неможливості її вчасно викупити, вона перейшла до Тевтонського Ордену. Одночасно Тевтонський Орден зміцнив свої позиції в Лівонії і почав готуватися до експансії проти Великого Новгороду [5,с.206-210; с.394-314].

Таке зміцнення Тевтонського Ордену сильно налякало як Литву та і Польщу, оскільки за таких обставин Польща та Литва ставали уразливими щодо раптового нападу Ордену, оскільки території Тевтонського Ордену обручем охоплювали з північного сходу і з заходу території Польщі та Литви. Над усією Східною Європою нависла небезпека. Втрата незалежності Польщею та Литвою означало довготривалу гегемонію Тевтонського Ордену на цих землях. Протистояння між Тевтонським Орденем і Польщею, особливо посилилось на початку XV століття, коли у 1407 році влада в Тевтонському Ордені перейшла до енергійного і рішучого великого магістра Ульріха фон Юнінгена, який вважав, що треба рухатися на схід, і шляхом військових кампаній, насильно утверджувати серед народів Східної Європи, католицизм. Для здійснення наступальної політики, Тевтонський Орден, мав могутні збройні сили. Як засвідчує аналіз джерел і археологічних досліджень, для здійснення своїх планів у повсякденному розпорядженні в Тевтонському Ордену було близько 16 тисяч рицарської кінноти, 5-ть тисяч добреозброєної піхоти, 3-ох тисяч озброєних кнехтів. Загальна численість військ Тевтонського Ордену досягала 25 тисяч добреозброєних воїнів. Тільки одних членів, визначних рицарів, що очолювали військо «хоругви» було 1000 чоловік. Окрім цієї армії в Тевтонському Ордені були світські рицарі, міські рицарі, сільські рицарі й наймані рицарі. Таких постійно найманих рицарів, що служили Тевтонському Ордену за плату, було від 3,700 до 4000 тисяч. Ці рицарі приходили на службу із країн Західної Європи. Військове озброєння Тевтонського Ордену було схоже на західно-європейські стандарти з місцевими пруськими особливостями (шоломи, щити).

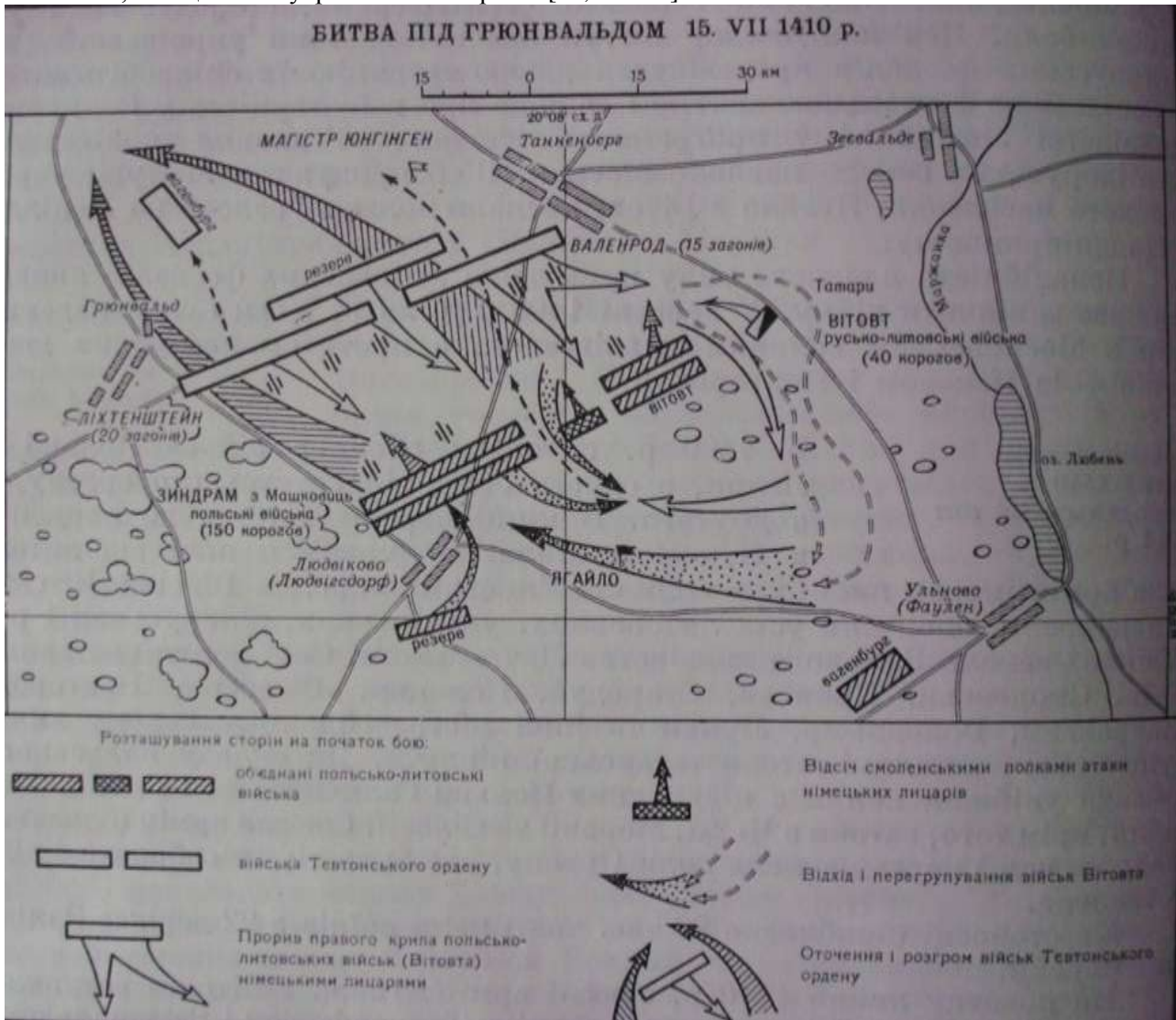
Тевтонська армія мала на своєму озброєнні велику кількість арбалетів, а також артилерію. Хрестоносці мали великий досвід воєнних битв в Європі, Азії, на Балтиці. Моральний дух тевтонської армії був дуже високий. Ідеологія Орденської держави, яка виконувала християнську місію на протязі більше ніж 100 літнього існування Тевтонського Ордену, була дуже висока в Пруссії, що робило лояльним до його політики більшу частину його населення. Як правило очолював армію Тевтонського Ордену - великий магістр якого вибирали із числа найавторитетніших рицарів-сановників Орденської держави. Це понен був бути прекрасний воїн, хоробрий полководець, розумний політик, впевнений у правоті своєї справи та планів, згідно яких, приборкання та хрещення язичників повинно проходити виключно, опираючись на військову силу [14,s.160]. Польща і особливо Литва мали в цей час набагато слабші військові сили, які склалися з польсько-української шляхти і особливої дружини литовського князя, ополчень міст. Що стосується політико-релігійної системи, то ці держави мали у своєму складі християн католицького і візантійського обряду і вважали, що на даному етапі потрібне співіснування конфесій, за для миру в суспільстві. Що стосується язичників, які теж ще мали своє місце, в цих державах, то їх на думку польських і литовських володарів, потрібно обертати в християнство без насилля. Тактика і методи християнізації народів на сході, однак, не були причиною протистояння Тевтонського Ордену з Польщею та Литвою. Велика економічна, політична і військова могутність Тевтонського Ордену, його все більше бажання відігравати ключову роль в політичному та релігійному житті народів Центрально-Східної Європи, ось основне політичне та релігійне бажання Тевтонського Ордену. Як бачимо із діяльності Тевтонського Ордену, він на захоплених територіях проводив жорстоке утвердження католицьких догматів, що в 1409 році визвало повстання Жимайтії. Повсталі звернулися до польського короля та великого князя литовського і побажали стати польськими підданими[1,c.16].

Ніякі мирні переговори це питання не вирішили, тому Польща і далі підтримували повсталих в Жимайте. Із-за підтримки Жимайте польським королем і виникла війна. Великий магістр Тевтонського Ордену Ульріх фон Юнінген використав цю підтримку Польщею Жимайте, як факт агресії проти Орденської держави і оголосивши війну, напав на Польщу, яка не була готова до війни. Рицарі зайняли Добжинську землю, північну Куявію. Польща не змогла дати відсіч і наслідком цього стало, принизливе для Польщі перемир'я 24 липня 1410 року, яке відбулося за посередництвом чеського короля Вацлава Люксембургського. За умовою перемир'я, Польща зобов'язувалася не допомагати «невіним в Литві». Слід зауважити, що Польща дійсно відмовилась від Литви, однак бачучи агресивність Тевтонського Ордену, зазіхання останнього на ключові землі Польщі, знову почала шукати союзу з Литвою, розуміючи, що всі спірні питання з Тевтонським Орденем треба буде вирішувати на полі бою [12,s.19-28].

Мал. 10. Реконструкція Грюнвальдської битви з мініатюри в літописі Яна Длугоша XV століття.

Ми не будемо змальовувати в даному дослідженні історичну роль польського, литовського, українського та білоруського народів у Грюнвальдській битві, вона вже з'ясована в працях польських, німецьких та українських істориків [15,s.12-32].

Мал.11. Сучасна реконструкція ходу битви під Грюнвальдом 15. VII. 1410 року.

Однак можна наголосити, що Грюнвальдська битва сильно підірвала могутність Тевтонського Ордену, і хоча новий великий магістр, що до цього часу був командором Мальборку, Генріх фон Плауен зумів укласти в 1411 році вигідний мир в Торуні, згідно якого ні Польща ні Литва суттєво не потіснили позицій Тевтонського Ордену в Центрально-Східній та Північній Європі, однак договір характеризував ослаблення нерушимих до цього часу позицій Тевтонського Ордену на Балтиці і затверджував припинення агресії рицарів на польські та литовські землі [15,s.14-27].

Як бачимо, що програна битва під Грюнвальдом 15 липня 1410 року, повну реконструкцію якої подано вище, Тевтонський Орден, який уклав «мирну угоду з Польщею та Литвою в Торуні» не зробив ніяких політичних висновків. Його капітул, і зокрема новий великий магістр Генріх фон Плауен, повважав Грюнвальдську битву, тимчасовою поразкою, яка повинна бути виправлена новою більш рішучою і добре підготовленою військовою битвою. На з'їзді всіх рицарів було вирішено не виконувати умов Торунського договору, особливо було наголошено, що Тевтонський Орден не повинен припиняти агресії на «язичницьку» Литву [13,s.11-18].

Однак подальші програні битви Тевтонським Орденем від Польського королівства і Литовського великого князівства в 1422 році, заставили рицарів, внаслідок нового ганебного для них договору, відмовитись від Жимайтії і територій на Немані [11,s.45-49]. Однак Тевтонський Орден не змірився з таким своїм політичним становищем і в 1453 році знову намагався повернути втрачені області, однак битва в 1454 році Тевтонським Орденем була програна і йому прийшлося відмовитись від частини вже суто пруських земель. Дане становище Тевтонський Орден теж намагався виправити війною проти Польщі і Литви, однак і в 1466 році протистояння закінчилось не в користь Тевтонського

Ордену і йому прийшлося відмовитись на користь Польського королівства від всіх своїх територій на Віслі [13,s.19-28].

Внаслідок останньої поразки Польському королівству, в 1466 році, Тевтонський Орден став васалом Польщі [10,s.23-46]. Однак в цей же, 1466 рік, Тевтонський Орден намагався знову, за допомогою рицарів з Західної Європи, відновити військовим шляхом, свою незалежність від Польщі, за що у нього був відібраний його напів-державний статус. Переможці поляки ліквідували Тевтонський Орден, як це вони в кінці XIV століття (після 1386 року) зробили з Руським королівством, а всі його землі включили до складу Польського королівства [1,c.21-22; 7,c.408-415; c.255-258; c.21-25].

У висновок дослідження зауважимо, що Тевтонський Орден з XIII по XV століття(1236-1466рр.) вів активні політичні взаємовідносини, як з Польськом, Литовським так і Руським королівством, і в цьому контексті політичні, торгово-економічні та культурно-релігійні взаємовідносини Руського королівства з Тевтонським Орденом у 1236-1336 роках, потребують подальшого дослідження [5,c.206-210; c.394-314].

Список використаних джерел та літератури:

1. Бискуп М. Великая война Польши и Литвы с Тевтонским Орденом (1049-1411) в свете новейших исследований. Вопросы Истории. - М., 1991. - №12.
2. Болеслав-Юрий II - князь всей Малой Руси. // Сборник материалов и исследований. - СПб., 1907. Истоія Львова в документах і матеріалах. - Київ «Наукова Думка», 1986.
3. Ідзьо В.С. Галичина і Річ Посполита в XIV-XVI століттях - два народи у процесі формування однієї держави. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - Москва, 1997. - Т. I. - №3.
4. Ідзьо В.С. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ «Нова зоря», 1999. СДР. III, №30; РВВ. I/1. №298.
5. Ідзьо В.С. Король Данило та Українська держава в XIII ст. у взаємовідносинах з Тевтонським Орденом. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001. - Т. I. Ідзьо Віктор. Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні. - Львів «Ліга-Прес», 2007.
6. Ідзьо В.С. Руське королівство під управлінням королів Данила, Шварна та Льва (1253-1301) // Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т. II. СДР. III, №30; РВВ. I/1. №298.
7. Ідзьо В. Продовжувач справи короля Данила великий князь Лев Данилович і становлення міста Львова у XIII столітті як столиці України-Русі. Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII столітті (до 750-річчя першої літописної згадки міста Львова) (1256-2006). - Львів, Вид-во університету «Львівський Ставропігон», 2006.
8. Ідзьо В.С. Україна-Русь в XIV столітті у взаємовідносинах з Польщею та Литвою (1323-1385). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т. II.
9. Ідзьо В.С. Україна-Русь в XIV ст. у взаємовідносинах з Польщею та Литвою (1323-1385). Мандрівець. - Тернопіль, 2003. - №2.
10. Biskup M., Labuda G. Dzieje Zakonu Krzyzackiego w Prusach. - Gdansk, 1986.
11. Gorski K. Panstwo krzyzacki w Prusach. - Gdansk-Bydgoszez, 1946.
12. Gorski K. Panstwo krzyzacki w Prusach. - Gdansk-Bydgoszez, 1946.
13. Gorski K. Lakon Krzyzacki a powstanie panstwa pruskiego. - Wroclaw-Warszawa-Krakow-Gdansk. 1977.
14. Ekdahl S. Die "Banderia Prutenorum" des Jom Dlugosz. In: Eine Gnelle zur Schhacht bei Tannenberg 1410. - Cottingen, 1976.
15. Ekdahl S. Die Flucht der Litauer in der Schlacht bei Tannenberg. - Zeitschrift fur Ostforschushung, 1963. - T. 12.
16. Kuczynski S.M. Op.cit. - Warszawa, 1960.
17. Kuczynski S.M. Welka wojna z Zakonem Krzyzackim w latach 1409-1411. - Warszawa, 1987. - Wyd. 5.

Руське королівство в епоху співправителів Андрія I та Лева II, короля Юрія II, великого князя Руси-України Любарта-Дмитра у політичних взаємовідносинах з Польщею, Угорщиною, Чехією, Литвою, Тевтонським Орденем, Золотою Ордою у XIV-XV століттях

В сучасній історичній науці значне місце займає проблема політичних взаємовідносини в Українській державі (Львівського, Руського королівства) у центрально-східній Європі в XIV столітті з Польським, Угорським, Чеським, Литовським королівствами, Тевтонським Орденем та Золотою Ордою [1,с.153-154; с.11-12; 4,с.16-33; СДР.ІІІ, №30; РВВ.І/1.№298; 5,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

Це питання зацікавило дослідників тому, що з часу появи в XIII столітті у Європі, Тевтонський Орден зумів об'єднати в одну корпорацію всіх рицарів Пруссії і в цьому ж таки XIII столітті, не дивлячись на розгром князем Данилом Галицьким, перерости у могутню державу, Тевтонський Орден, яка відігравала велику політичну та релігійну роль в Центрально-Східній та Північній Європі [6,с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52].

В цей же час у Східній Європі виросло на Волзі азіатське політичне утворення Золота Орда, біля якої почало на формуватися і набирати політичної сили Московське князівство [3,с.206-210; с.394-314].

В цей же час сформоване з центром у Львові після 1292 року королем Левом I Даниловичем, Львівське (Руське) королівство, у своїй зовнішньополітичній діяльності у кінці XIII-го на початку XIV століття, почало орієнтуватися на західну Європу, зокрема Тевтонський Орден, який в цей час вже могутня політична та релігійна сила, з якою рахувалася вся Європа [6,с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52].

Власне з Тевтонським Орденем, як це засвідчено в документах кінця XIII століття встановлював взаємовідносини володар, засновник Львівського (Руського) королівства, король Лев I Данилович та його єдиний син, надзвичайно енергійний у своїй зовнішньополітичній діяльності, король львівський та всієї Руси, Юрій I Львович [2,с.272-276; с.283-285; СДР.ІІІ,№30; РВВ. І/1.№298].

Отже, робимо висновок, що вмале, сильне і єдиновладне правління Українською державою королем Юрієм I принесло українському народу спокій і добробут, а Українській державі та її володарю – повагу та славу. Польський хроніст Ян Длугош датує смерть короля Руси Юрія I Левовича 1308 р., і припускає, що тоді владу в Українській державі успадкували його сини – Андрій I та Лев II, які правили спільно [6,с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52].

В другій половині 1308 році вже співправителі Руси-України король Андрій I та великий князь Лев II в 1308 році після смерті батька короля Юрія I, як співправителі очолили могутню політично, економічно та культурно-релігійно, Русь-Україну [7,с.73].

Про могутність Руси-України та короля Андрія I та великого князя Лева II Юрійовичів у 1308 р. писав географічний трактат, відомий у науці як «Анонімний опис Східної Європи», в якому сказано, що «є величезна країна, королівство яка називається Руссю..., має на чолі короля, найбільшого з мужів. Тепер там править король Лев, дочку якого взяв за жінку Карл, король Угорщини».

Для налагодження добросусідських взаємин з Литвою Лев II Юрійович видав свою середульшу дочку за між 1315-1319 рр. за сина Гедиміна, князя Любарта. Узимку 1319-1320 р. наймолодша дочка Анастасія була видана заміж за тверського князя Олександра Михайловича. Свого первістка подружжя назвало на честь діда – Левом. Отже на початку 20-х рр. XIV століття Українська держава, її володарі Андрій I і Лев II Юрійовичі продовжували батьківську політичну традицію союзу з рицарями Тевтонського Ордену, який був спрямований проти Литви [7,с73-74].

Таким чином, наголошував академік І.П. Крип'якевич сини короля Юрія I, які посіли його спадщину вели спільну, узгоджену політику і були співправителями Української держави, як це було за короля Данила та його брата князя Василька. Збереглися їх оригінальні документи, найдавніші українські дипломатичні документи, грамоти писані латинською мовою. Із них дізнаємося, що Андрій I та Лев II високо несли авторитет Української держави XIV століття титулюючись «Володарями всієї Руси». Привілеї, які вони дали торунським і краківським купцям, свідчать про широкий розвиток міжнародної торгівлі Української держави у XIV столітті. У міжнародній політиці володарі Руси-України 1308-1323 років опиралися на традиційний союз з Тевтонським Орденем проти Литовського князівства та Золотої Орди, де з містами Ганзейського союзу активно вели широкомасштабну міжнародну торгівлю. В цей час очолена королями Андрієм I та Левом II Українська держава була повністю незалежна як від західних так і від східних сусідів, вела військові дії проти монголо-татарської держави Золотої Орди [6,с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52].

Власне у 1323 році у битві проти золотоординського хана Узбека, як вважають дослідники, на полі бою, загинули останні нащадки роду великого князя Романа Мстиславовича, володарі Української держави 1308-1323 років, королі Андрій I та Лев II. Тогочасний польський князь Володислав Локеток у листі до папи римського писав: «Володарі Руси Андрій і Лев були для Польщі непереможним щитом проти жорстокого татарського народу» [7,с.83].

Після раптової загибелі володарів Руси-України у війні з монголо-татарами, яке відбулося за свідченням джерел, в першій половині 1323 рр., бояри одностайно, за словами польського хроніста Янка з Чарикова, обрали у 1323 році володарем Українського королівства, сина Тройдена і дочки короля Руси-України Юрія I, Марії, князя Болеслава, який охрестився в православ'я і при інтронізації на український королівський престол узяв ім'я свого діда – короля Юрія I. При вступі на український королівський престол можновладцями (боярами) Руси-України він був проголошений королем Юрієм II [6,с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52].

В історичній літературі він також відомий як правитель Руси-України на ім'я Юрія II. Король Руси-України Юрій II продовжував політичну діяльність короля Юрія I, Андрія I та Лева II, про що засвідчують його грамоти, які будуть проаналізовані нище. На всіх документах, які він підписував, король Юрій II ставив королівську печатку свого діда, короля Юрія I, що засвідчено у написаному ним 11 лютого 1334 р. у Львові листі до Тевтонського Ордену, який зберігається зараз у Державному архіві пруської культурної спадщини у Берліні. Король Юрій II своїми грамотами, що є законним володарем Української держави (Руського королівства).

Мал. 1. Львівський королівський замок короля Юрія II XIV століття.

Власне в епоху його правління налагоджуються політичні та торгово-економічні взаємовідносини Української держави (Львівського-Руського) королівства з Тевтонським Орденем, які після коронації Данила Романовича на короля Русі та укладення союзного договору з Тевтонським Орденем, профункціонували до правнука короля Данила, львівського короля Юрія II, а тобто до 1336 року, а це після появи рицарів в сусідстві з Руським королівством, з 1236 по 1336 рік, рівно 100 років [1, с.153-154; с.11-12; 5, с.408-415; с.255-258; с.21-25].

Як наголошував український академік І.П. Крип'якевич: «у закордонній політиці король Юрій II дотримувався союзу з Тевтонським Орденем і незважаючи на своє частково польське походження активно вів традиційну політику свої попередників. Король Юрій II уклав союзну угоду з Литовським великим князівством внаслідок якої одружився з дочкою великого литовського князя Гедмінна. Натомість український король Юрій II вороже ставився до Польщі, що тоді намагалася теж з'єднатися з незалежних польських князівств в одну Польську державу та відібрати Люблінську землю від Української держави. Ця політика короля Юрія II, який уклав союз з Тевтонським Орденем та Литовським великим князівством, спричинила союз Польщі та Угорщини проти нього.

В Українській державі король Юрій II сильно підкреслював свої володарські права титулюючи себе дідичним володарем, природним руським князем та королем Української держави, королівську владу виводячи від своїх попередників, починаючи від короля Данила.

Український король Юрій II протегував містам, впроваджуючи у них «Німецьке право». Зберігся його документ, право на перебування на «Німецькому праві», для міста Сянока.

В інших українських містах було багато іноземців, головню німців та поляків, які допомагали йому впроваджувати в королівстві Русі «Німецьке право».

Так король Юрій II продовжував політику свого попередника першого українського короля Данила проти свавільних українських бояр, опираюь на громади українських міст та торгово-ремісничу знать.

Однак вихований на західно-європейських, головню польських та німецьких традиціях управління державою, він ішов далше щодо політичного улаштування Української держави. На думку короля Юрія II, Українська держава повинна була осточно влитися в Союз католицьких держав і для успішного входження в цей союз, прийняти католицизм. Така політична та культурно-релігійна діяльність підривала значення місцевої української православної аристократії і стародавню українську православну культуру. Це і стало причиною непорозумінь між українським королем Юрієм II, його західно-європейськими устремліннями, і українськими православними можновладцями, боярами, які у 1340 році організували змову і отруїли короля Юрія II у місті Володимирі» [7, с.82-83].

Як бачимо із залишених грамот українського корля Юрія II (1323-1340рр.) наголошував І.П. Крип'якевич: «його правове улаштування було покладене на впровадженні в Руському королівстві «Німецького права», остаточному вступі Української держави в Союз католицьких держав та союзі з західно-європейськими державами впершу чергу, Тевтонським Орденем, який найзавзятіше підтримував такі політичні, правові та торгово-економічні устремління Української держави епохи управління нею короля Юрія II. Тому спробуємо проаналізувати політичні, правові та рогово-еконтічні та культурно-релінгійні взаємовідносини Руського королівства з Тевтонським Орденем у XIII-XIV століттях» [7, с.82-83].

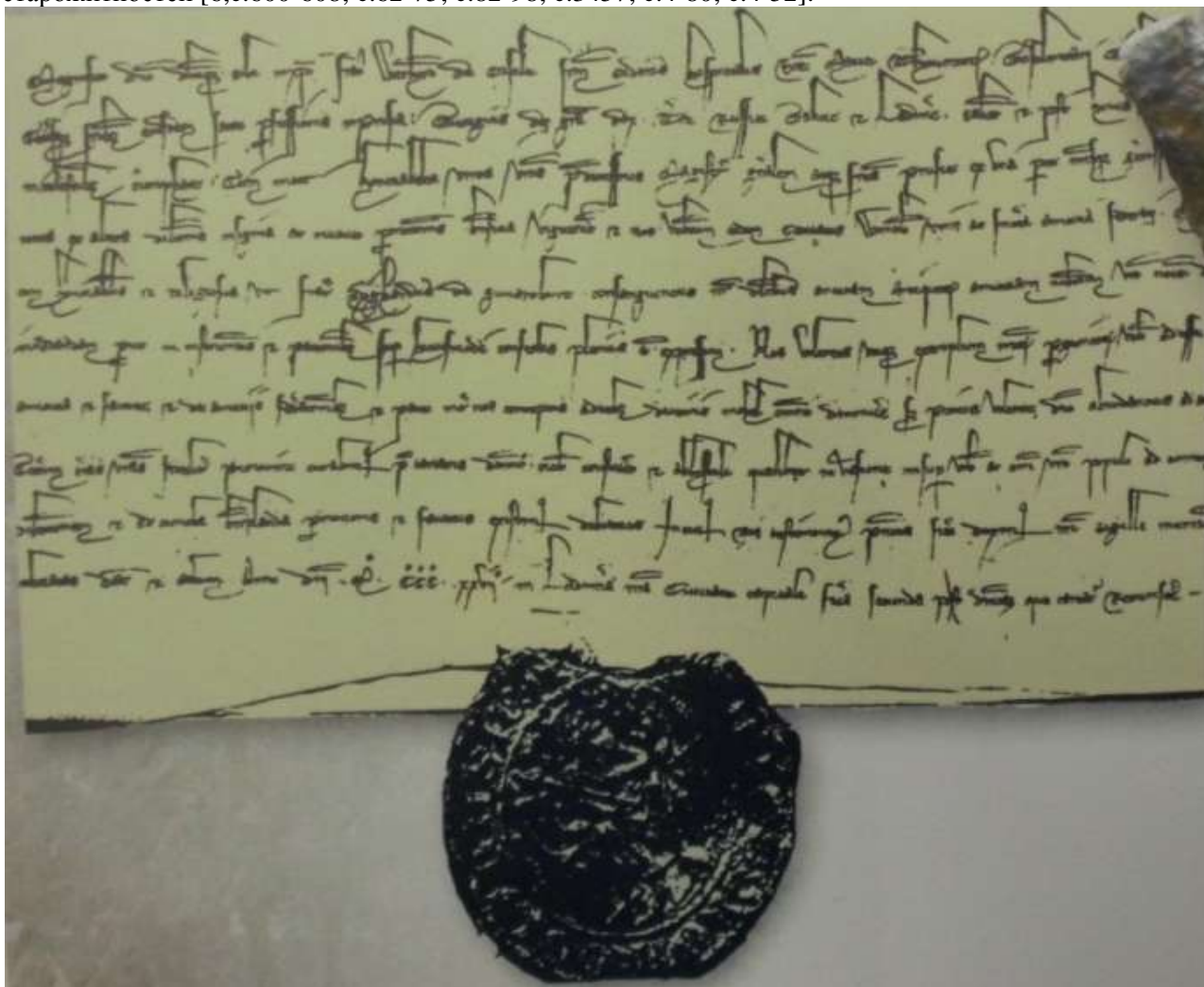
Після першого невеликого конфлікту під Дорогичином, який відбувся у 1238 році, усі подальші взаємовідносини, згідно свідчень документів та грамот, як Руського королівства та к і Тевтонського Ордену, можна назвати союзними [2, с.16-33; СДР.ІІІ, №30; РВВ.І/1.№298].

Слід наголосити, що, після сходження на престол Львівського (Руського) королівства, король Юрій II зразу став активним політичним гравцем у Центрально-Східній Європі. Він оточив себе польським та німецькими феодалами задля проведення своєї політики окатоличення Русі-України та виконання даної папі римському обіцянки про з'єднання Руської Церкви з Римською [3, с.206-210; с.304-312].

Задля успішності своєї політики та її підтримки з боку західних католицьких країн уже 9 березня 1327 року король Русі Юрій II звернувся до великого магістра Тевтонського Ордену, Вернера в якому засвідчив своє сходження на спадковий трон Львівського (Руського) королівства, як король Юрій II [6, с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52].

В своєму листі до Тевтонського Ордену він намагається встановити тісні політичні взаємовідносини з останнім. Свого листа король Юрій II скріпив власною королівською печаткою, яка засвідчує, що власне він є володарем королівства Русі. Власне в такому ключі наші твердження

засвідчує наступна оригінальна грамота, яка сьогодні зберігається в Берлінському архіві Пруських старожитностей [6,с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52].

Мал. 2. Лист короля Русі Юрія II від 9 березня 1327 року до великого магістра Тевтонського Ордену, Вернера.

Ця грамота датується 11 лютим 1334 року і відома в історичній науці, як: «Лист короля Русі Юрія II зі Львова до Великого Магістра Тевтонського Ордену Людера про намір зберігати з ним мирні та союзні відносини». До грамоти прикріплена велика печатка володаря Русі, короля Юрія II з титулом «Георгій - король Русі» [5,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

Мал. 3. Печатка львівського короля Русі Юрія II прикріплена до листа відправленого зі Львова до Великого Магістра Тевтонського Ордену Людера у лютому 1334 року.

Отже подаємо текст грамоти в перекладі на українську мову: «Всім, що вірно вшановують знамено Христа, що читатимуть, або оглядатимуть нині сторінки, Юрій, з дару Бога уроджений король і володар Русі шле вітання і бажає радості у Христі та приємності і досягненні жаданих насолод.

Прагнемо довести рядом документів до відома вашій світлості і всім загалом, що з уваги на численні обгрунтовані і законні причини, а також з огляду на добро, що є незаперечним, відповідним та належним всій державі, ми та блаженної пам'яті наші найдорожчі попередники, а саме Роман, Данило, Лев, Юрій та Андрій разом із найсвітлішими знатними панами, колись генеральними магістрами Пруссії, починаючи з минулих часів від пана генерального магістра (ім'я в оригіналі не подане) і його наступників аж до часів славетного знатного пана з Браунтвейга, нині правлячого магістра Пруської землі, і з їх землями, людьми, та жителями звикли укладати та скріплювати союз постійного, усякого можливого миру та згоди, що видно як з документів цих же наших попередників, так і наших, складених у справі досягнення і дотримання згаданих угод.

Бажаємо ми такого союзу та згоди з преподобним паном Людером, славним вельможею з Браунтвейга, генеральним магістром Пруссії та його співнаставниками, його землями, його як знатними боярами, а також з військовими - Ходором, єпископом Галицьким, Дмитом Дедьком, Хотьком, суддею нашого двору, Юрієм Лисим, Михайлом Єлизаровичам, Олександром Молдайовичем, Бориском Кракулою та нашими землями і людьми з другого, без будь-якого прихованого підступу зберігати непорушно союз та згоду на вічні часи. Ми ж, щоб закрити рот наклепникам та брехунам, що несправедливо шкодять умовам згаданого союзу, вважаємо за гідне, дбаючи про правду, відновити нашу угоду даним документом, щоб набувши нового виразу та вигляду, вона втішалась більшою силою й обгрунтованістю. На засвідчення цього всього ми веліли дані сторінки підвішенню нашої, та наших бояр або військових, печаток. Дано і звершено у Львові, в найближчу п'ятницю перед першою неділею великого посту (11 лютого), року від втілення Бога 1334.» [1,с.153-154; с.11-12; 5,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

Таким чином із листа короля Русі Юрія II до великого магістра Тевтонського Ордену, Людера, від 11 лютого 1334 року, король Русі Юрій II намагається підтримувати союзні взаємини із великим магістром Тевтонського Ордену, Людером, які закладені ще попередніми володарями Русі: «Прагнемо довести низкою документів до відома вашій світлості і всім загалом, що з уваги на чисельні обгрунтовані і законні причини, а також з огляду на добро, що є незаперечним, відповідним та належним всій державі, ми та блаженної пам'яті наші найдорожчі попередники, а саме Роман, Данило, Лев, Юрій та Андрій разом із найсвітлішими знатними панами, колись генеральними магістрами Пруссії...» [6,с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52].

«...Ми звикли укладати та скріплювати союз, постійного усякого можливого миру та згоди, що було в його час доброю традицією». Слід наголосити, що після смерті короля Юрія II в першій половині XIV століття союзник Руського королівства про функціонував ще до середини XV століття. Особливо могутнім Тевтонський Орден стає в кінці XIV століття [5,с.408-415; с.255-258; с.21-25; 6,с.4-80; с.4-52].

До утвердження міцного державного ладу на чолі з королем Юрієм II в 20-х роках XIV століття, Львівське (Руське) королівство пережило затяжну кризу влади, однак навіть і при таких обставинах зберігаються союзні відносини з Тевтонським Орденем, який головним завданням своєї діяльності в цей час вважає християнізацію Литви. Розуміючи небезпеку зі сторони Тевтонського Ордену, Литовське князівство намагається забезпечити свою безпеку і від його союзника Львівського (Руського) королівства, з півдня. Клич «Heidenkampf» означав не тільки моральну основу функціонування Тевтонського Ордену, але й допомогу західних країн для подальшого завоювання територій на сході, чого бажав Тевтонський Орден [4,с.16-33; СДР.ІІІ, №30; РВВ.І/І.№298].

Опираючись на союзні договори з Львівським (Руським) королівством Тевтонський Орден успішно проводив військові кампанії в Литві. За обставин союзника на півдні, Руського королівства, Тевтонський Орден розраховував провести військовим шляхом християнізацію Литви. Тевтонський Орден навіть заборонив рижському архієпископу проводити власну християнізацію Литовського князівства і посилати в Литву своїх місіонерів без участі рицарів Тевтонського Ордену. В цей час коли Руське королівство було зв'язане договором з Тевтонським Орденем і водночас знаходячись в конфронтації з Литовським князівством та Золотою Ордою, стримуючи напади литовців та татар, внаслідок чого за спиною Русі-України, починає зміцнюватися Польща [6,с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52].

В 30-х роках Львівське (Руське) королівство управлялося двома співправителями королем Андрієм і великим князем волинсько-київським Левом, які проводили традиційну політику започатковану ще королем Данилом Галицьким та його братом великим волинсько-київським князем

Васильком, намагаючись бути незалежними від Золотої Орди, що привело до війни з татарами у виборі якої у 1323 році гинуть останні законні володарі (мономаховичі) Руського королівства, львівський король Андрій I і великий волинсько-київський князь Лев II.

Про загибель короля Руси-України Андрія I та волинсько-київського князя Лева II ми дізнаємося із повідомлення з Кракова, яке було направлено папі римському в травні 1323 року: «Про трагічну смерть короля Андрія та його брата Льва». За таких обставин Львівське (Руське) королівство залишилось без політично правлячої династії, вперше за всю багатовікову історію [1,с.153-154; с.11-12; 5,с.408-415; с.255-258; с.21-25; 7,с.83].

В цей же час починаючи з 30-х років починає проводити досить активну та агресивну східну політику польський король Казимир III (1333-1370рр.). Користуючись моментом політичної слабкості Львівського (Руського) королівства, польський король Казимир III вирішив підступно по частинах захопити Руське королівство. Він уклав в 1338 році договір з Чехією і віддав їй Сілезію, а в 1339 році уклав союзний договір з Угорським королівством. Цими договорами Казимир III фактично нейтралізував Тевтонський Орден, який був союзником Львівського (Руського) королівства і не бажав польської експансії в Львівське (Руське) королівство. Однак польському королю Казимиру III вдалося зміцнити свій вплив на Литву і цим він паралізував претензії Тевтонського Ордену щодо християнізації воєнізованою державою, цієї частини Європи. Щоб заспокоїти Тевтонський Орден, який бажав державного відновлення Львівського (Руського) королівства, польський король Казимир III 8 липня 1343 року договором в Каліші віддає рицарській державі, Польське Помор'я, після чого відносини Тевтонського Ордену з Польщею стали дружніми [4,с.16-33; СДР.ІІІ, №30; РВВ.І/І.№298].

За таких вжитих заходів польський король Казимир III розпочав готуватися до війни з політичною елітою Львівського (Руського) королівства, захопленню якого, протистояло велике Литовське князівство [6,с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52].

В цей же час, Львівське (Руське) королівство, що управлялося великою боярською радою, на чолі з боярином Дмитром Дедьком, бажало мати свого власного володаря. Боярин Дмитро Дедько, який титулував себе «старостою Руси, чи начальником і наставником Руської землі», очолили боротьбу проти експансії поляків в Русь-Україну, в зв'язку чим, у 1341 році звернувся за допомогою в своїй боротьбі до союзних Руси-Україні Литовського великого князівства та Тевтонського Ордену, про що засвідчує його грамота: «до магістрату та купців Торуня». В цей же час на львівський королівський трон почали претендувати: литовський князь Любарт Гедимінович, молодший брат Владислава Локетка, батька Казимира, князь Земовит, одружений на тітці вбитого короля Руси і князь Мазовії Болеслав Тройденевич, мама якого була рідною сестрою загинувшого у битві з татарами, львівського короля Андрія I [6,с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52].

Із цих претендентів останній виявився у найбільших родинних зв'язках із правлячою елітою Львівського (Руського) королівства і Польща в особі короля Казимира III згодилась на те, щоб володарем у Львівському (Руському) королівстві став внук, який в дитинстві виховувався при дворі короля Руси Юрія I, мазовецький князь Болеслав, який прибувши в столицю Руси, місто Львів, зразу ж, як і його попередники, був коронований на короля Руси під іменем короля Юрія II. Одруженням з дочкою литовського князя Гедиміна були вирішені всі спірні питання з Литвою, претендент від якої князь Любарт-Дмитро, теж бажав стати володарем Волинсько-київського князівства [1,с.153-154; с.11-12; 5,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

Отже з вступом на престол Львівського (Руського) королівства, короля Юрія II, з 1323 по 1340 роки, Львівське (Руське) королівство знову стає могутньою державою у Центрально-Східній Європі. За таких обставин ретельно підготовлена по загибелі львівського короля Андрія I і волинсько-київського князя Лева експансія польського короля Казимира III в Руське королівство була відвернута, оскільки на українському троні утвердився новий володар Львівського (Руського) королівства, король Юрій II [6,с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52].

Таким чином суперництво за Львівське (Руське) королівство між Польщею і Литвою було вирішено в користь державної єдності Руси-України та західно-європейського її розвитку. Новий король, як і усі його знамениті попередники починаючи від короля Руси Данила I, Юрія II, носив титул: «короля Руси, принца Київщини, Володимирщини і Галичини». Його спадкове право на володарювання в Руському королівстві та королівський титул був затверджений папою римським [4,с.16-33; СДР.ІІІ, №30; РВВ.І/І.№298].

Як бачимо із джерел своє володарювання львівський король Юрій II розпочав з улаштування за західно-європейським зразком Руської держави. Ним було обмежено боярське правління, а в усіх землях Руського королівства Юрій II поставив королівські гарнізони, що обмежувало політичну діяльність руських бояр [1,с.153-154; с.11-12; 5,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

За короткий час львівський король Юрій II зміцнив свою столицю Львів і став досить могутнім і поважаним в Європі володарем. Його діяльність підтримував союзний польський король, папа римський [6,с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52].

Львівське (Руське) королівство в час його правління почало перетворюватися в централізовану країну в якій вся влада почала концентруватися біля особи Руського короля. Основна політична діяльність львівського короля Юрія II була поставлена на утвердження західно-європейських норм державного права, культури, релігії. Утвердившись політично у столиці Львові, як законний володар, король Юрій II розпочав підготовку по утвердженню релігійної унії Руського королівства з Західною Європою [6,с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52; 7,с.83-84].

На його думку, лиш католицька віра утверджена в українському суспільстві, мала забезпечити могутність Руського королівства, як великої держави. Зміцненням позицій короля Юрія II в Русі-Україні і запровадження ним унії Руської та Римської Церков була незадоволена значна частина українського духовенства і боярства, яке бажала мати православну візантійську віру і сама управляти Руською державою, а тобто мати послухного в усьому боярській еліті, володаря. Король Юрій II виявився особистістю, яка бажала правити самовладно, не оглядаючись на бояр [6,с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52; 7,с.83-84].

Протистояння закінчилось 7 квітня 1340 року, останній законний володар Львівського (Руського) королівства, король Юрій II був отруєний боярами за те, як наголошують джерела: «що намагався поширити католицьку віру серед українського народу, про що стало відомо папі римському». Зразу ж по вбивстві бояри запросили на львівський королівський трон волинсько-київського князя Любарта-Дмитра, який був православний. Таким чином, як відзначають литовсько-білоруські літописи: «князь Любарт по вбитому королію Юрію II став новим, православним володарем Русі» [6,с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52; 7,с.110-115].

В 1340 році після смерті короля Русі Юрія II, його родич польський король Казимир III, раптово напав і завоював значну частину Руського королівства з столицею, Львовом [6,с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52; 7,с.84].

Мал. 4. Карта XIV ст. Львів - столиця королівства Русі.

Як засвідчують джерела у Львові в тронному залі на Високому Замку у столиці Русі-Україні (Львівського королівства) кінця XIII – першої чверті XIV століть, польський король Казимир III коронувався за давньою українською традицією руських королів, всіма руськими королівськими регаліями, золотою короною руського короля Данила Галицького, на короля Русі, залишаючись одночасно і королем Польщі. Якщо врахувати вірною нашу гіпотезу, що за історичною традицією, під церквою, яка функціонувала на Високому замку, власне в нижній частині церкви Львівського королівського замку, було облаштовано родинний склеп-крипту всіх львівських (руських королів): Данила, Лева, Юрія I, Андрія I, Лева II та Юрія II, як символ нової королівської столиці Львівського (Руського) королівства, яке було засноване в новому столичному центрі Львові після 1292 року, про

що вперше робимо висновок, опираючись на свідчення твору Бартоломія Зиморовича в якому є звітка про перенесення тіла короля Данила у 1282 році в нову столицю Русі, Львів, князем Левом Даниловичем, то зрозуміло, що шляхом археологічних досліджень на Високому Замку, вчені в майбутньому зможуть підтвердити чи спростувати наявність крипти з гробницями всіх львівських королів. Слід наголосити, що творі Б. Зиморовича відтворено детальний опис жалобної процесії, під час якої перед катафалком несли прапори, різні військові трофеї володарів Русі-України та дві корони – королівську і князівську [1,с.153-154;с.11-12;5,с.408-415;с.255-258;с.21-25].

Польські літописи наголошували, що польський король Казимир III після офіційної коронації у тронному залі Високого замку у Львові, в 1340 році, де він коронувався на короля Русі, як законний володар вивіз до Кракова дві корони та інші королівські регалії володарів Русі-України.

Мал. 5. Казимир III, король Польщі, та останній офіційно коронований у Львові, король Русі-України.(1340р.)

Після цієї офіційної коронації, яку визнала частина бояр Русі-України, Казимир III почав титулувати себе «королем Польщі і Русі». Сукупність фактів роблять свідчення львівського літописця Б. Зиморовича, достовірними, оскільки його праця якого була написана на ґрунті давніх руських та польських хронік. Польський хроніст Ян Длугош наголошував, що всі наступні володарі Русі після коронації Данила Галицького, які були короновані на руських королів, визнавали і титулували себе королями Русі, останнім законним офіційно інтронізованим у Львові «королем Русі і Польщі» був польський король Казимир III [1,с.153-154; с.11-12; 5,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

Попри можливі неточності, перекручення, помилки в датуванні, свідчень Я. Длугоша та Б. Зиморовича, ці свідчення з конкретними факатами коронації Казимира III на короля Русі в 1340 році, є цікавими матеріалами для подальшого наукового дослідження специфіки української державності XIV століття. Власне ці свідчення дають підстави сьогодні наголошувати, що некрополь руських королів від короля Данила до короля Юрія II, який до цього часу не віднайдено, слід шукати в Львові на Високому замку, всестороннє археологічне дослідження якого, повна реконструкція та відновлення, дасть відповіді на всі ці питання... [1,с.153-154; с.11-12; 5,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

З цього часу, як наголошують польські джерела король Казимир III почав вживати титул: «короля Польщі і Русі». Всі королівські регалії Руського королівства він вивіз після коронації, як наголошують польські і руські джерела, до Кракова. Пруські хроніки теж наголошують, на завоювання польським королем Казимиром III Руського королівства і офіційній коронації Казимира в столиці Русі, Львові у Високому замку, на короля Русі: «Casimirus rex Polonie cum magna potencia intravit Russiam eam sibi subiugando» [5,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

В цей же час, всі незадоволені коронацією Казимира III на короля Русі, бояри, на чолі з старостою Русі-України, як він сам себе називав: «начальником і наставником Руської землі»,

боярином Дмитром Дедьком, очолили боротьбу проти експансії поляків у Львівське (Руське) королівство [5,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

Мал. 6. Боярин Д. Дедько - «начальник і наставник Руси».

Рис. 7. Лист Дмитра Дедька «начальника і наставника Руси» до магістрату і купців міста Торуня. 1341р.

Щоб захистити Руське королівство від окупації Польщі боярин Дмитро Дедько у 1341 році звернувся за допомогою до союзної Литви та Тевтонського Ордену, про що засвідчує його одна із грамот: «до магістрату та купців Торуня» [1,с.153-154; с.11-12; 4,с.16-33; СДР.ІІІ, №30; РВВ.І/1.№298; 5,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

Литовське велике князівство та Золота Орда не визнали завоювання польського короля Казимира III і в травні 1350 року, як наголошує літопис: «татари, литовці, і руські уклали проти Польщі наступальний договір. Союзні війська відвоювали Київщину, Волинь і вторглись в Польщу, де знищили Радом в Сандомірським воеводстві. В 1351 році була звільнена від поляків столиця Львівського королівства місто Львів, а також міста: Белз, Володимир-Волинський і Брест» [5,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

Мал. 8. Дзвін з собору Святого Юра подарований Львову великим князем Руси-України Любартом-Дмитром.

Таким чином незалежність Львівського (Руського) королівства було відновлено Литовською династією князів. Відновленням незалежності Руси-України під литовською династією були незадоволені Польща і Угорщина. В липні 1351 року було створено угорсько-польський наступальний союз і король Угорщини Людовік, як ми дізнались із Дубницької хроніки, 19 липня 1351 року виступив з усіма угорськими полками з Буди до Кракова, щоби разом вже з Казимиром, королем польським і руським, вдарити в саме серце Литви. По дорозі в Люблін король Польщі і Руси Казимир III захворів і усіми військами керував Людовік. Здавалось, що їх планам суджено було збутись, однак напад Золотої Орди в 1352 році на Люблін зупинило просування угорців та поляків в Литву. В цей же час литовський князь Любарт Гедимінович відібрав в поляків всі землі Руського королівства, князівства: Київське, Волинське, Галицьке князівства і таким чином за допомогою Золотої Орди, стає єдиним законним володарем Руси-України, влада якого була визнана в Золотій Орді [1,с.153-154; с.11-12; 5,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

Таким чином можна наголосити, що з 1352 року по 1386 рік великий князь Руси-України Любарт-Дмитро, який зробив новою столицею Руси-України, місто Луцьк, про що і до сьогоднішнього дня засвідчує його величава резиденція, «Луцький замок великого князя Руси-України – Любарта».

Мал. 9. Реконструкція портрету останнього великого князя Руси-України Любарта-Дмитра.

Мал.10. В'їзна вежа Луцького замку великого князя Руси - України Любарта-Дмитра.

Опираючись на союзну Литву і Золоту Орду був одноосібним володарем Руси-України. За таких обставин, побачивши агресивність Угорщини і Польщі, Тевтонський Орден теж визнав великого князя Любарта-Дмитра єдиним законним володарем в Руському королівстві [6,с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52; 7,с.84, с.100-115-84].

Великий князь Любарт-Дмитро ставши самовладним володарем Руси-України, опершись на всі військові сили «руських княжінь» маючи союзні договори з Литвою, Тевтонським Орденем, Золотою Ордою почав політичну та торгово-економічну стабілізацію Руси-України на традиційному українському православ'ї. Характерно що політичне правління великого князя Руси-України Любарта-Дмитра ще слабо вивчене за малочисельністю джерел, однак як православний володар князь Любарт-Дмитро намагався утримати в традиційному руслі православну українську державну релігію на відміну від релігійно-політичної діяльності прозахідного володаря Руського королівства, львівського короля Юрія II, який бажав, щоби в Руси-Україні панівною релігійною християнською конфесією була католицька релігійна система [1,с.153-154; с.11-12; 5,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

Без сумнівно, що в час правління князя Любарта-Дмитра Українська держава орієнтувалась і на Золоту Орду, хан якої Узбек визнав князя Любарта-Дмитра єдиним спадковим великим князем Руси-України [6,с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52; 7,с.84, с.100-115-84].

За обставин ретельного вивчення проблеми ми можемо наголосити, що до унії 1386 року в яку були втягнуті литовські князі і володарі Руси-України з Німецькою Імперією, Чехією, Польщею та Угорщиною, Українська держава під час правління великого князя Руси-України Любарта-Дмитра, функціонувала як незалежна держава [1,с.153-154; с.11-12; 5,с.408-415; с.255-258; с.21-25].

У висновок зауважимо, що власне в цей час ми бачимо українську еліту роздвоєною, де одна частина намагається інтегруватися як Львівське (Руське) королівство в Центральну Європу, католицький світ, виразником якої був останній король Руси-України Юрій II, а друга намагається зберегти традиції греко-православного світу виразником якої був православний володар, останній великий князь Руси-України, Любарт-Дмитро [6,с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52; 7,с.84, с.100-115-84].

Безсумнівно, що два напрямки незалежного розвитку Руси-України в другій половині XIV столітті до 1386 року, після якого настав час фатального державного занепаду, які характеризують різні форми української державності, та християнського релігійного світобачення, українського народу в XIV столітті, потребують подальшого наукового дослідження... [3,с.206-210; с.304-312; 5,с.408-415; с.255-258; с.21-25; 6,с.600-608; с.62-75; с.82-98; с.3457; с.4-80; с.4-52].

Список використаних джерел та літератури:

1. Болеслав-Юрий II – князь всей Малой Руси. Сборник материалов и исследований. - Спб., 1907. Истоия Львова в документах і матеріалах. - Київ «Наукова Думка», 1986.
2. Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ «Нова зоря», 1999. CDP. - III, №30; PVB. - 1. - №298.
3. Ідзьо В.С. Король Данило та Українська держава в XIII ст. у взаємовідносинах з Тевтонським Орденом. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001. - Т. I. Ідзьо Віктор. Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні. Львів «Ліга-Прес», 2007.
4. Ідзьо В.С. Руське королівство під управлінням королів Данила, Шварна та Льва (1253-1301). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т. II. CDP. - III, №30; PVB. - I. - №298.
5. Ідзьо Віктор. Продовжувач справи короля Данила великий князь Лев Данилович і становлення міста Львова у XIII столітті як столиці України-Руси. Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII столітті (до 750-річчя першої літописної згадки міста Львова) (1256-2006). - Львів, Видавництво Університету «Львівський Ставропігон», 2006. Ідзьо В.С. Україна-Русь в XIV столітті у взаємовідносинах з Польщею та Литвою (1323-1385). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т. II. Ідзьо В.С. Україна-Русь в XIV столітті у взаємовідносинах з Польщею та Литвою (1323-1385). - Мандрівець. - Тернопіль, 2003. - №2.
6. Ідзьо Віктор. Україна-Русь в XIV століття у взаємовідносинах з Польщею та Литвою (1323-1385). Історія України. - Львів «ПП. Бодлак», 2003. Ідзьо Віктор. Руське королівство та Тевтонський Орден політичні та економічні взаємовідносини у XIII - XIV століттях (1236-1336). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2009. - Т. XV. Ідзьо Віктор. Львівське королівство у XIII-XIV століттях. - Івано-Франківськ «Сімик», 2012. Ідзьо Віктор. Руське королівство та Тевтонський Орден: політичні, економічні та релігійні взаємовідносини у XIII-XIV століттях. - Івано-Франківськ «Сімик», 2012. Ідзьо Віктор. Лев Данилович в історичній традиції. - Львів «Сполом», 2008. Ідзьо Віктор. Король Руси Юрій I в українській та європейській історії, державницькій традиції (1255-1308). - Львів «Сполом», 2008.
7. Крип'якевич І.П. Історія України. - Львів «Світ», 1990.

Спадкоємці держави Русі-України та короля Данила - князі Острозькі та їх релігійно-політична діяльність в XV-XVII століттях

Славні представники роду Данила Романовича, князі Острозькі, на протязі XV - поч. XVII ст. відігравали визначну роль в релігійно-політичному житті України-Русі, яка внаслідок втрати законних володарів по прямій лінії Льва та Андрія в XIV столітті входила в XV столітті до складу Великого князівства Литовського, а опісля Речі Посполитої Польської.

На початку XVI століття рід Острозьких займав в Русі-Україні панівне становище, як по багатству так і по політичному та релігійно-духовному становищу. Острозькі володіли великими землями на Волині та Київщині і частково в Галичині. Вся реальна повнота влади в основних ключових землях стародавньої Русі-України повинна була спонукати Острозьких до відновлення незалежності своєї батьківщини, однак, як ми бачимо з ходу історичних подій Острозькі боролися тільки за культурно-національну автономію в рамках Речі Посполитої. Однак вся їхня діяльність, як і поставлені нами питання, викликають особливий інтерес до економічної, політичної та релігійно-культурної діяльності. Особливо ретельно слід розглянути діяльність представників цього роду після останніх володарів Русі-України Андрія та Льва.

Як відомо Острозькі з XIV по XVII століття визнавали себе як далекі родичі вищезазначених володарів і не особливо займалися політичною діяльністю в основному концентруючи свої зусилля на економічно-господарській діяльності, про що буде сказано вище.

Найбільшу увагу при вивченні діяльності роду Острозьких привертає увагу особа князя Костянтина-Василя Острозького (1526/27-1608), яка по праву є найталановитішою особистістю свого часу: політиком, громадським, науковим та релігійним діячем в Русі-Україні XVI- на поч. XVII ст.

Як засвідчують джерела, князь Костянтин-Василь Острозький приймав участь практично в усіх визначних подіях свого часу і в першу, чергу слід відмітити його визначна роль визначається в підготовці і проведенні Брестської унії.

Князь Костянтин Острозький, як ми бачимо в XVII ст. пішов шляхом свого неменш енергійного предка релігійних унійних процесів XIII століття, короля Данила, який в 1253 році вперше з'єднав Руську церкву з Римською унією. Ця подія, очевидно ще була пам'ятна і в XVII столітті, оскільки спричинила її відновлення за безпосередньою участю князя Костянтина Острозького [7,с.264-267].

Власне такий крок князя-захисника національних та культурно-релігійних інтересів українського народу, зупинив повне його ополячення. Своїми своїми кроками князь Костянтин Острозький, як захисник і покровитель науки і православної церкви, зробив все для підняття морального, культурного і наукового рівня українського народу. Власне таким його прослідковували українські вчені XIX ст., зокрема П. Куліш. На його думку, князь Костянтин Острозький, який правив Руссю-Україною незалежно від Польщі, нагодивши з нею феодальні відносини в останній чверті XVI століття так, що український народ мав право вільно розвивати свою культуру, релігію [8,с.265-268].

В зв'язку з тим значенням, яке князь Костянтин Острозький відігравав в історії Русі-України в XVI-XVII ст., нам слід розглянути в першу чергу ранній етап його діяльності, і проаналізувати епопею політичного сходження Костянтина Острозького з початку 80-х років XVI століття.

Власне в цей же час пройшов процес утвердження князя, як політичного лідера в Русі-Україні. В цей час він відкрито переходить в опозицію до влади Речі Посполитої. Власне в цей час він уособлює владу, політичну і передусім економічну від Києва до Галичини. В цей же час проходить його входження в роль духовного лідера, який в обороні православ'я, на пряму з'єднує його в обхід релігійної структури Речі Посполитої з Римською церквою. Така позиція князя Костянтина Острозького показує його, як політика типу короля Данила [3,с.24-35].

Таке визначне становище князя Костянтина Острозького було дане йому по праву, який його рід, як важали джерела XVI-XVII ст., займали в Русі-Україні з X по XVII століття [15,с.14-15].

Як бачимо із джерел, рід князів Острозьких був найбільш близьким по династичному успадкуванню серед інших волинських князівських родів щодо генеологічної лінії «Світлого короля Русі Данила Романовича Галицького». Його виводять від династичного шлюбу спадкоємців короля Данила та великого литовського князя Гедиміна [12,с.32-33].

Що стосується генеології роду князів Острозьких, то цим питанням в XIX столітті займався М.А. Максимович, який вважав, що рід князів Острозьких походить від турово-пінських Рюриковичів [9,с.4-6].

Однак більш ретельні дослідження джерел XV-XVI століть виявили, що князі Острозькі походять від сина короля Данила, Австрійського герцога Романа [1,с.102-108].

Російський дослідник стародавніх генеологій вважав, що Роман одружений на литовсько-руській княжні залишив наслідників, яким по його смерті були відведені волості на Волині, в їх числі Острог [4,с.134-144].

В другій своїй роботі дослідник наголошує, що хоча князі Острозькі були від Данилового сина Романа, однак ні в XIII ні в XIV століттях, коли були короновані прямі нащадки, які носили королівські корони від короля Русі Данила до правнука Данила короля Русі Юрія II не могли претендувати на першість в Русі-Україні, оскільки були живі прямі наслідники короля Данила, що володіли Руссю до XV століття. Тільки після того як прямі нащадки короля Данила припинили своє існування, князі Острозькі змогли по праву, наслідувати Русь-Україну і мати право бути королями Русі за зразком свого далекого предка короля Русі Данила [5,с.48-49].

Близкий до цих висновків був польський вчений XIX століття Ян Вольфф, який вважав, що князі острозькі походять від Данила Романовича і від турово-пінських Із'яславовичів [13,с.125-136].

В останніх дослідженнях львівський дослідник Л. Войтович, у слід за Яном Вольффом теж прийшов до висновку, що князі острозькі походять від Данила Романовича і від турово-пінських Із'яславовичів [6,с.23-45].

На нашу думку найвірніша у цьому питанні, і ми підтримуємо цю гіпотезу у нашій статті, точка зору польського вченого Т. Кемпи, який вірно зв'язує рід князів Острозьких виключно з родом короля Данила Галицького. На його думку, тільки таке спадкове право дало можливість Костянтину Острозькому продовжити діяльність по відновленню національних та культурних надбань Русі-України [15,с.14-15].

Характерно, що перша згадка про князів Острозьких ми знаходимо в праці Я. Красинського «Польща», яка була видана в 1574 році в Болоньї. Ця книга в першу чергу розрахована на європейського читача. У ній коротко розповідається про королівство Руське, його минулих володарів, короля Данила Романовича Галицького, та його наступників. Автор наголошує, що сьогоденним правлячим представником цього роду в Руському королівстві є князь Костянтин-Василь Острозький. Згідно свідчень Я. Красинського «людина гідна великої поваги та шанування». Він досвідчений у військовій справі, як і всі його попередники. Він виводить свій рід від старих київських князів, які раніше панували в усій Русі [16,с.112].

Сучасник князя Костянтина Острозького П. Скарга в 1577 році так писав про нього: «князь Острозький є першим в Грецькому законі з родом своїх великих предків і славою своєю і великим багатством від Бога обдарований» [19,с.стб.230].

Першим, хто уже конкретніше подає свідчення про походження роду князів Острозьких це Б. Папрацький, який у своїй праці опублікованій в 1578 році поміщує пояснення гербів Острозьких. Він виводить родовід Острозьких, хоч незавжди переконливо, від Рюрика до суто Острозьких князів. Б. Папрацький вперше назвав першого Острозького князя, волинського князя Давида Ігоревича, який в подальшому зайняв місце в родоводі князів Острозьких. По Б. Папрацькому, у Давида Ігоревича, одруженого на сестрі Володаря Перемишльського, за осліплення Василька Тербовлянського, було відібрано князівство Русі Руське (Волинське) князівство, а дано йому: Острог, Любин, Дрогобуж, Чайториск, Пожеско, в Вітичах на Сеймику [17,с.206-208].

По Б. Папрацькому подальша генеологічна лінія Давида Ігоревича приводить до князя Мстислава Даниловича, можна поставити під сумнів [15,с.14-125; 17,с.206-208].

Більш серйозніше до з'ясування генеології князів Острозьких підійшов у своїй «Хроніці» М. Кромер. Ця праця опирається на свідчення Яна Длугоша, який виводив Острозьких від правлячої династії королівства Русі. Автор, опираючись на ці свідчення, використовуючи по з'ясування цього питання не тільки легендарні свідчення, але й документальні джерела. За таких обставин М. Кромер висунув більш вірогіднішу генеологію князів Острозьких. По Кромеру, рід князів Острозьких походить від Василька Ролмановича. Власне Васильковичі, щоправда які, автор не уточнює, і породили першого Острозького [5,с.32-38].

Однак більш конкретніше до з'ясування цього питання підійшов польський дослідник М. Стрийковський, який теж прийшов до висновку, що Острозькі з династії Володимира Мономаха, де мономаховичі володіли Руссю-Україною з XII по XIV століття. Цю проблему М. Стрийковський з'ясував уже в першій своїй хроніці, яку він присвятив Історії Великого князівства Литовського [20,с.145-153].

У другій своїй хроніці, яка вийшла в Кінігсберзі в 1582 році, походження роду князів Острозьких М. Стрийковський виводить із династії мономаховичів. Перший мономахович, на його думку, який володів Острогом був Давид Ігоревич. Він отримав місто за рішенням Вітичівського з'їзду .

Однак в подальшому в наступному розділі М.Стрийковський виправляє своє твердження і вважає, що засновником роду князів Острозьких був «монарх і цар всієї Русі Данило Галицький».

У подальшому він намагається цю свою гіпотезу розвивати послідовно. Розповідаючи всюди про Данила Романовича, короля Русі, він всюди на полях супроводжує текст фразою «княжат Острозьких предок». Так він оформлює свідчення пов'язані з минами короля Данила Левом і Романом і власне від останнього виводить Острозьких. Таким чином, аналіз свідчень «Хроніки М. Стрийковського» переконливо доказує, що походження князів Острозьких слід пов'язувати з яскравими представниками роду Володимира Мономаха, та володаря Русі-України короля Данила [20,s.179, s.228, s.249, s.286, s.303, s.249; s.159-160, s.281, s.305.].

Попробуємо з'ясувати, які джерела використовував М. Стрийковський, щоб зв'язати генеологію Острозьких з родом короля Данила Галицького. Передусім це свідчення Яна Длугоша, та джерела які були в архіві Великого князівства Литовського, яке починаючи з XIII століття було тісно зв'язане з державою короля Данила [7,c.265-268; 20, s.145-153].

Не виключно, що він використав руські літописи X-XIII століть, зокрема Волинський короткий літопис XVI століття[12,c.35-36].

Можна також впевнено сказати, що М.Стрийковський використав також працю Б. Папрацького, оскільки спочатку він як і Б. Папрацький ствердував, князі Острозькі походять від волинського князя Давида Ігоровича [17,s.201-202].

Перше повідомлення про приналежність Острожських до київської династії князів вийшло з під пера Г.Д. Смотрицького в 1581 року в Острозі в Біблії [2, Л.7-7об].

Свідченням цього запису можна можна довіряти, оскільки автор наукового редагування Біблії в 70-80 роках XVI ст. входив в число самих наближених до князя Острозького людей[10,c.3].

Сукупність цих свідчень, особливо, найсвятішої книги того часу, Біблії, можна твердити, що рід князів Острозьких слід виводити від роду короля Данила. Отже Біблія чітко виводить рід князя Костянтина Острозького від «праотців» - «Володимира Святого і Ярослава Мудрого» і «короля Русі Данила» [2, Л.7-7об].

Такі ж свідчення, які підтверджують генеологію роду Острозьких від перших рюриковичів ми знаходимо в листі І. Потія написаному князю К. Острозькому від 3 червня 1598 року [11,стб.299].

Таким чином із свідчень джерел XVI століття ми бачимо, щорід князя Костянтина Острозького походить із стародавньої династії володаря Русі-України короля Данила. Характерно, що ці свідчення з архіву Острозьких почали розроблятися на фоні початку реалізації Берестейської унії, коли князь К. Острозький очолював велике князівство Литовське і був першим сенатором «руських земель королівства». Однак на фоні своєї могутності князь К. Остроозький починає створювати власну «руську політичну систему» і це зауважили його сучасники. Власне вона Руська політична система потребувала володаря з законними спадковими правами на Руське королівство. Тому вчені, які перебували при князю використовуючи архів Острозьких, дали для політичної діяльності К. Острозького його спадкове право на політичне управління Руссю-Україною, виводячи його генеологію від Володимира Святого [2, Л.7-7об].

Ситуація, як бачимо в релігійному питанні була критична і К. Острозький вирішив напругу в обхід польської релігійної організації вийти на компроміс з Римською церквою, як колись це зробив король Данило. Одже першість політичну він намагався співвіднести з релігійною, власне тому, науковці в його архіві шукали свідчення походження його роду від короля-уніата. Як бачимо це ж твердили і польські джерела.Унію, яку фактично в 1596 році здійснив К. Острозький ставила його нарівень з його предком королем Данилом. Тому його походження з роду Данила ніким не оспорювались і якщо б Річ Посполита в подальшому ставала конфедеративною державою, а К. Острозький би активно підтримав розбудову унії, то ми очевидно, по його претензії на абсолютну політичну владу в Русі-Україні, мали б в особах роду Острозьких в XVII столітті нового уніата-короля...

Із проаналізованих джерел, ми бачимо, що і сам князь К. Острозький в тій чи іншій мірі йшов до цієї мети. Як бачимо, що злучення земель Русі-України князь К. Острозький проводив рішуче, не оглядаючись на польський уряд. Будучи наймогутнішим і найбагатшим сановником він прагнув утвердження свого панування в усій Русі-Україні. Характерно, що оцінка діяльності К. Острозького, як політичного і культурно-релігійного діяча була дана зразу по його смерті. Так А. Гваньїні в виданій в Кракові книзі «Хроніка землі Руської» в 1611 році наголошував: «Князь Константин Острозький, який виводиться від роду короля Русі Данила Галицького, зробив все в своєму житті, щоб повторити діяльність свого великого предка. Він скріпив Руське князівство, церкву, науку і

культуру в одних руках. Він, як і його далекий предок король Данило зчинив у 1596 році церковну унію Руської церкви з Римською...» [14,s.112-116].

В цей же час ми бачимо, що всі польські джерела, починаючи з Яна Длугоша виводять родовід князів Острозьких від великого князя Володимира Мономаха і царя всієї Русі Данила Галицького. Приналежність князя Острозького до законно коронованого і зчинившого унію з Римською церквою в XIII столітті великого князя Русі-України Данила Романовича, давало князям К. Острозьким політико-ідеологічну основу і духовне лідерство не тільки в питанні унії 1596 року, але й реале право на відновлення королівства Русі. Власне унія проклала шлях до такої незалежності, однак передчасна смерть князя К. Острозького в 1608 році, як і не послідовність самого князя у цьому питанні не давала можливості здійснитися цим планам. Для остаточного і повного з'ясування цього питання нам важливо, знати, як оцінював діяльність князя в цьому напрямку його сучасник і соратник Г.Д. Смотрицький. В своїй праці він не тільки підкреслював родинність князів Острозьких з великими князями київськими Володимиром Святим і Ярославом Мудрим, але й наголосив, що «Костянтин же єдину соборну церкву створив, що сам Бог вибрав князя для цієї діяльності, приготував йому місце для вибраних [2, Л.7-7об].

Таким чином, діяльність роду острозьких і зокрема князя Костянтина Острозького в XVI-XVII століттях, ще одна спроба відновлення незалежності Русі-України, та проведення подальшого хлучення Православної церкви з Католицькою, що потребує подальшого дослідження... [7,с.264-268].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Баумгартен Н.А. Вторая галицкая династія.// Известия русского генеалогического общества. - Спб., 1909. - Т.9.
- 2.Біблія сиреч книги Ветхаго и Нового Завета по языку словенску. - М.-Л.,1988.
- 3.Бычкова М.Е.. Русское государство и Великое княжество Литовское с конца XV века до 1669 г. Опыт сравнительно-исторического изучения политического строя. - М., 1996.
- 4.Власьев Г.А. Происхождение князей Острожских.// Записки императорского генеалогического общества. - Спб.,1906. - Т.2.
- 5.Власьев Г.А. Князья Острожские и Друцкие.// Известия русского генеалогического общества. - Спб.,1911. - Вып.IV.
- 6.Войтович Л.Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII-XV століттях. - Львів,1996.
- 7.Ідзьо В.С. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ,1999.
- 8.Кулиш П.А. История воссоединения Руси. - Спб.,1874. - Т.I.
- 9.Максимович М.А. Письма о князьях Острожских графине А.Д.Блудовой. - Киев,1866.
- 10.Мицько І.З. Острозька Слов'яно-греко-латинська адемія (1576-1636). - Київ,1990.
- 11.Русская Историческая библиотека.- Спб,1903. - Т.XIX..
- 12.Соболев Л.В. Генеологическая легенда рода князей Острожских. Славяноведение. - М., 2001. - №2.
- 13.Wolff Jn. Kniaziowie litewsko-ruscy od konca czternastego wieku. - Warszawa,1895.
- 14.Gwagnin A. Z kroniki sarmacy i Europeskiej, opisanie Polski, w. kn. Litewskiego, ziemie Ruskiej, ziemie Pruskiej, ziemie Intflantskiej, ziemie Zmudzkiej. - Kracow,1860.
- 15.Kempa T. Konstany Wasyl Ostrogski (ok.1524) 1525-1608), wojewoda i marszalek ziemi wolynsky. - Torun.1997.
- 16.Krasinski J. Polska szyli Opisanie topograficzno-polityczne Polski w wieku XVI oraz materyaly do panowania Henryka Walerzyusza. - Warszawa,1852.
- 17.Paprocki B. Gniazdo cnoty z kad heby rycerstwa slawnego krolewstwa polskiego willkiego ksiestwa litewskiego, ruskiego, pruskiego, masowieckiego,zmudzkiego, i inszych panstw do tego krolewstwa nalezacych ksiazat i panow poczatek swoj maja. - Krakow,1578.
- 18.Paprocki B. Herby rycerstwa polskiego na piecioro ksiag rozdzielone. - Krakow, 1858.
- 19.Skarga P. O jdnosci kosciola Bozego pod jednym pasterzem//Русская историческая библиотека. - Спб.,1882. - Т.VII.
- 20.Strykowski M. O poczatkach wywodach, dzielnosciach sprawach rycerskich i domowych slawnego narodu litewskiego, zemojdzkiego i ruskiego, przedtym nigdy od zadnego ani kuszone, am opisane, z natechnienia Bozego a uprzejmie pilnego dosniadczenia ksiegi pierwsze etc. - Warszawa,1978.

Релігійна унія Православної Церкви з Католицькою та утворення і діяльність Української Греко-Католицької Церкви в XVI-XVII століттях за свідченнями джерел російських архівів

Причина остаточної релігійної Унії 1596 року лежить дуже глибоко в історичній та християнській культурно-духовній свідомості України, яку слід виводити від часу відвідин в I столітті нашої ери нашої землі апостолом Андрієм Первозванним, який започаткував на Дніпровських пагорбах, поставленням хреста, просвітлення язичників.

В подальшому унійно-християнський процес продовжується на території України в III-IV століттях нашої ери, коли готи-хрисяни у продовж 175 років проживали на території України, зокрема в Галичині та спільно з українінним племінним об'єнанням хорватами, з якими спільно створили першу, відому з історичних джерел "Готську християнську єпископію", християнські зверхники якої взяли за безпосереднім веховним проводом християнського Карпато-Дністровського(готського) єпископа Вульфїлли в 325 році нашої ери, участь у Першому Вселенському соборі під керівництвом римського християнського імператора Костянина Великого, і тим самим утвердили Вселенське християнство на території України, передусім на території Карпат, Прикарпаття та Подністров'я.

В подальшому на цій же території, цей же україно-хорватський народ, за свідченням візантійського імператора Костянина Багрянородного був хрещений місіонерами з Риму, які у VII столітті, тобто у 640 році нашої ери, хрестили хорватів від імені Вселенського архієрея папи римського.

В подальшому в VIII-X століттях в Україні, та території Карпат, Прикарпаття і Подністров'я, поширюється християнство з Велико-Моравської держави, яке за своє суттю було вселенським і очолювалося римським архієреєм.

З X століття по XIII внаслідок входження Хорватського князівства до складу Русі-України, в духовній та релігійній культурі якої з 988 року великим князем Русі-України Володимиром Великим, було запроваджено християнство з Костянтинополя. Отже в Русі-Україні з X по XIII століття запанувало візантійське християнство, яке вплинуло на всі сфери українського політичного і культурно-християнського життя.

На початку XIII століття в епоху понтифікату визначного папи римського папи Іннокентія III на території Карпат, Прикарпаття і Подністров'я, Подунав'я, де утвердилося могутнє Галицьке князівство, яке почало інтегруватися в західно-європейський і католицько-християнський світ, починається реально-конкретний унійний об'єднавчий християнський рух. Цей унійний об'єднавчий християнський рух на території Галицького князівства утверджується утворенням Галицького королівства в 1215 році, коли угорський королевич, галицький князь з 1214 року Коломан, був коронований на Різдво Христове 2015 року на короля Галичини і тим чином започаткував європейський унійний процес на українських землях...[1,с.116-121].

В подальшому, в середині XIII століття, володар Русі-України великий князь Данило Романович, своєю коронацією на короля Русі-України в 1253 році офіційно для всієї давньоукраїнської держави затвердив цей процес і зробив його не поворотним. Власне король Русі-України в 1253 році Данило Романович Галицький утворенням Руського королівства остаточно на всі подальші віки затвердив унію Української Православної церкви з Вселенською - Римською. Його унійну діяльність на межі XIII-XIV століть продовжили його нащадки, король Русі-України Юрій I і особливо в XIV століті король Русі-України Юрій II...[2,с.16-32].

Для розуміння історії уійних процесів в історії України, які продовжувалися в XV-XVI століттях, і які породили Берестейську Унію 1596 року, що була проголошена спочатку в Римі в грудні 1595 року, а потім в жовтні 1596 року в Україні, наголосимо, що вона мала виняткове значення для інтеграції українського політичного, економічного та культурно-християнського суспільства, правлячої української князівської еліти, зокрема королісько-князівського роду Острозких, здобути незалежність від польського, московсько-російського та інших європейських впливів, і самостійно вступити у висококультурне західноєвропейське політичне та християнське середовище.

Історична наука, зокрема XIX-XX століть багато раз зверталась до з'ясування цього політико-християнського та історико-релігійного питання зародження та становлення уійних відонис християнських конфесій, передусім православної та католицької на території України.

Прогресивна європейська історична література XVI-XX століть по питання остаточного утвердження багатівікових уійних стремліть в християнсько-юридичному акті Берестейської Унії, наголосувала, що Унія 1596 року народила Українську Греко-Католицьку церкву, однак ніхто цих вчених не врахував та не вивчав процесів її генези, починаючи з часу апостола Андрія Первозванного до часу першої Унії 1215 року, епохи галицького короля Коломана та другої унії 1253 року, епохи

короля Русі-України Данила Галицького XIII століття, епохи третьої унії XIV століття короля Русі-України Юрія II. Сукупність проаналізованих в московських секретних архівах, джерел дають право наголошувати, що релігійна християнська Унія Української Православної церкви з Вселенською-Римською церквою була давньою політичною та християнською ідеєю в головах українських політиків від короля Данила до його нащадка князя Костянтина Острозького. Ідея Унії витала і в головах українських християнських православних митрополитів, вінцем рішучості яких за XIV-XVI століття виявився визначний київський і всієї Русі-України митрополит Рогоза [3,с.33-40].

Ситуація наприкінці XVI століття в українському суспільстві склалася складна із-за наростаючої конфронтації між польською католицькою і українською православною елітою, де польська еліта в примусовому характері вважала необхідність повного окатоличення українського народу.

За таких обставин українська еліта вирішила в обхід польського релігійного надхнення самостійно вступити в переговори з Римом та Католицькою церквою, яка не вірила в спроможність польських релігійних кіл утворити Унію з Українською Православною церквою.

Внаслідок компромісу в релігійних питаннях, була досягнута Унія згідно якої українська релігійна і політична еліта попадала на пряме символічне підпорядкування до римського папи, залишаючись при цьому в традиційному візантійському обряді, з широкою автономною політико-релігійною структурою і не в підчиненні польської католицької церковної еліти [4,с.39-42].

Найбільшу увагу при вивченні питання Унії 1596 року привертає увагу особа князя Костянтина-Василя Острозького (1526/27-1608), який по праву є найталановитішою особистістю свого часу: політиком, громадським, науковим та релігійним діячем в Русі-Україні в XVI - на поч. XVII століть.

Як засвідчують джерела, князь Костянтин-Василь Острозький приймав участь практично в усіх визначних подіях свого часу і в першу, чергу слід відмітити його визначна роль визначається в підготовці і проведенні Брестської унії. Князь Костянтин Острозький, як ми бачимо в XVII столітті пішов шляхом свого не менш енергійного предка XIII століття, короля Русі-України Данила, який в 1253 році вперше з'єднав всю Руську церкву з Римською, Унією [5,с.222-228].

Ця подія, очевидно ще була пам'ятна і в XVII столітті, оскільки спричинила її відновлення за безпосередньою участю князя Костянтина Острозького. Власне такий крок князя-захисника національних та культурно-релігійних інтересів українського народу, який зупинив повне його ополячення. Своїми кроками князь Костянтин Острозький, як захисник і покровитель науки і православної церкви, зробив все для підняття морального, культурного і наукового рівня українського народу. Власне таким його прослідковували українські вчені XIX ст., зокрема П. Куліш. На його думку, князь Костянтин Острозький, який правив Україною-Руссю незалежно від Польщі, нагодивши з нею феодальні відносини в останній чверті XVI століття так, що український народ мав право вільно розвивати свою культуру, релігію. В зв'язку з тим значенням, яке князь Костянтин Острозький відігравав в історії Русі-Україні в XVI-XVII ст., нам слід розглянути в першу чергу ранній етап його діяльності, а власне почати сторожко епопею політичного сходження князя Костянтина Острозького з початку 80-х років XVI століття.

Власне в цей же час пройшов процес утвердження князя, як політичного лідера в Русі-Україні. В цей час він відкрито переходить в опозицію до влади Речі Посполитої. В цю визначну для унійних християнських процесів епоху, князь Костянтин Острозький уособлює владу, політичну і передусім економічну від Києва до Галичини. В цей же час проходить його входження в роль духовного лідера, який в обороні православ'я, на пряму з'єднує його в обхід релігійної структури Речі Посполитої з Римською церквою. Така позиція князя Костянтина Острозького показує його, як політика та державно-культурного діяча типу короля Русі-України Данила Галицького [6,с.39-42].

Власне по таких політико-релігійних українських процесах і причинах, бажання не підкорятися польській і московській політичним і релігійним елітам і відбулася Брестська унія 1596 року в Україні, яка мала виняткове значення для християнської самобутності українського народу, оскільки унія церков православної і католицької в Україні, проголошувала рівність католицької і православних церков в управлінні ними Вселенським архієреєм папою римським.

Після утвердження реальної ідеї утвердження Берестейської унії, історики багаторазово почали звертатися до вивчення цієї успішної християнської проблеми. Особливо увагу для інтерпретації фактів цієї проблеми приділяли і приділяють російські історики [7,с.80-83].

Як бачимо, ті православні єпископи, які перейшли в унію усвідомили безкорисливому служінню ідеалу єдиної церкви. Особливо варто відзначити по цьому питанню дослідження російського вченого М.О. Кояловича, який як один із перших інтерпретаторів проблеми, намагався довести, що зародилася і розвивалася ідея унії з Римом тільки в XIV столітті, в 1596 році, виключно через політичну діяльність Риму, який привів в сприятливу для нього епоху, українську церкву до

Брестської унії. Головну причину Брестської унії, він бачив у діяльності католицької церкви й особливо польських єзуїтів щодо православної церкви [8,с.123-146].

Слід наголосити, що цю концепцію зразу було підтримано в Москві, де до неї було доповнене нове «наукове дослідження», яке вже в XIX столітті було апробоване московською православною церквою і розвинуте в XX столітті науковими державними інститутами. За основу було взяте старе «дослідження» митрополита Макарія [9,с.319].

Так митрополит Макарій в своїй «Історії Російської церкви» з'ясовуючи релігійні проблеми XVI століття, походження і наслідки Брестської унії, наголошує, що: «Унія виникла внаслідок двох причин: кризи православної церкви і дій католицьких кіл, яким уступили корисливі ієрархи на чолі з «жалюгідним» митрополитом М. Рогозою». Він намагався інтерпритувати «закулісні механізми прийняття рішень про унію», власне всі ці соціально-політичні повороти в розвитку релігійно-політичної боротьби привели, на його думку до Брестської унії [10,с.5-10].

Характерно, що ця концепція, яку в свій час розробив російський митрополит Макарій інтерпритують і наступні покоління російських істориків - П.Н. Жукович, Б.Н. Флоря, С.Г. Яковенко, М.В. Дмитрієв [11,с.256-259].

В цілому, всі російські історики цієї проблеми розробляли і розробляють концепцію дискредитацію Берестейської унії, що спостерігається в їх «наукових творах». Власне вони із-за своєї позиції сприяли породженню конфесіональних конфліктів; з іншого боку - бачамо неможливість боротьби з унійними процесами, вони вдалися до дескредитації самої Української Греко-Католицької церкви і її лідерів. Практично на протязі XIX та XX століття інтерпритацією унії займалися майже всі російські історики. Так російський історик П.Н. Батюшков, не вводячи нових зведень про Берестейську унію, проте одним з перших звернув увагу на значущість «протестантського фактора» у генезисі Брестської унії. «Протестанство», на думку дослідника, менш небезпечно було для московського православ'я, тому, бачучи в уніатах ворогів, дослідник намагаючись принизити греко-католиків та їх православ'я. З цього приводу він наголошував, що греко-католицизм, як протестанство, що поширилося не тільки між католиками, але і між православними, вносить смуту, як в католицький так і в православний світ [12,с.107].

Приблизно така сама позиція і сьгоднішніх російських вчених, які вбачають у виникненні уніатів - розколотників православної церкви взагалі і московсько-православної церкви, зокрема [13,с.256-259].

XX століття відкрило новий етап вивчення російськими вченими Брестської унії та історії Української Греко-Католицької церкви. Однак тактика вивчення цієї проблеми у російських вчених не змінилася, вони як з'ясовували «унійну проблему» шляхом доповнення старої концепції, яку ще започаткував митрополит Макарій, так і продовжують у такому ж дусі шляхом інтерпретації Ватиканських архівів, «розвінчувати унію». У такому ключі зроблені «спеціальні унійних дослідження різних аспектів цієї проблеми», які інтерпритували в XX-XXI століттях такі російські дослідники, як: С.М. Яковенко, Б.Н. Флоря та М.В. Дмитрієв. Останній, зокрема наголошує: «що в цілому, пануюче на сьгоднішній день в історіографії й історичній свідомості уявлення полягає в тому, що Брестська унія була результатом католицької політики і пропаганди, що знайшла відгук у православному середовищі через кризу Київської митрополії» [14,с.80-83;с.5-10; с.256-259].

Разом з тим, у генезисі Брестської Унії, вважає сучасний російський історик М.В. Дмитрієв, є ряд аспектів, що не одержали належного висвітлення в історіографії.

По-перше, не звертається уваги на той факт, що наступність між, з одного боку, католицькою пропагандою на користь унії (Б. Гербест, П. Скарга), церковно-політичними планами курії (А. Поссевино), політикою польського уряду у відношенні православ'я в 1560-і -1580-і роки і, з іншого боку, унійним проектом, що народився з ініціативи православних єпископів у 1590 р., далеко не так очевидно, як прийнято думати. Скоріше справедливо протилежне: джерела не дають основ укласти, що унійний план 1590 р. був відповіддю на пропаганду і політику польського і римського духовництва.

По-друге, принципове значення має факт, що унія, проголошена в Римі і Бресті в 1595/96 р., мала дуже мало загального з унійним проектом православних єпископів, що отримали закінчене вираження в документі (32 артикулах), прийнятому в червні 1595 року. Відповідно, генезис унійного плану 1590-1595 р. і унії, заявленої Брестським собором у жовтні 1596 року - далеко не те саме.

По-третє, до цих пір не вивчені мотиви і причини, якими керувалися православні, йдучи до унії, хоча іноді вказувалося, що вони істотно відрізнялися від тих мотивів і уявлень, якими керувалися католики. А тим часом без аналізу цієї сторони справи ми позбавляємося логічної ланки, зовсім необхідного для конкретно-історичного пояснення генезису унії.

По-четверте, нарешті, ясно, що ініціаторами унії стали саме православні єпископи і що їхнє прагнення до унії спочатку було підтримано значною частиною (якщо не більшістю) верхів православного суспільства. Як це пояснити? Загальні посилання на кризу православної церкви в цьому випадку нас задовольнити не можуть. Чому для подолання кризи вважалося і можливим, і потрібним піти на унію з Римом? У чому саме православному духовенству бачилася криза? Як осмислювалися його причини? Які шляхи - крім унії - пропонувалися для його подолання? Чому в підсумку була обрана саме унія? Відповідь на ці питання лише почасти намічений у недавніх дослідженнях (головним чином, у роботах російських вчених XIX та XX століть [15,с.256-259].

Приблизно такої ж концептуальної інтерпретації епохи утвердження та укладання Брестської Унії притримуються всі сучасні російські вчені Б.М. Флоря та С.Г. Яковенко [16,с.59-75; с.131-154].

Аналіз їхньої наукової творчості дозволяє зробити висновок, що дані вчені повністю поділяють точку зору наукових та релігійних кіл православної ієрарії московського патріархату і тільки з плімо політичних процесів, зокрема отримання Україною повної державної незалежності, та відновлення діяльності Української Греко-Католицької церкви, намагаються з урахуванням цього визначного політико-християнського явища, творити свої інтерпретації. Стає усе більш і більш очевидним, що російські історики, як у минулі так і сучасні часи, розглядаючи джерела з питань Берестейської унії в Україні, та причини розвитку Української Греко-Католицької церкви, унійних процесів в Україні та Білорусії, вважають єдино правильною точку зору апологетів історико-церковного конклаву московського патріархату, найгострішого й найголовнішого релігійно-суспільного конфронтанта сучасності.

Тому, проаналізувавши їх твори, їх теорії, аналіз джерел які вони приводять, приходимо до висновку в некритичності та тенденційності їх висновків.

В своїх пошуках сучасні російські історики применшують роль Брестської Унії, як і унійних християнських процесів взагалі в Східній Європі, особливо відверто дескредитує християнські унійні процеси науковий співробітник інституту стратегічних досліджень, що при президенті Російської Федерації, А.М. Окара, який не бачить прогресивності унійних процесів в житті українського народу. Він в своїй творчості спонукає до релігійної конфронтації шляхом інтерпретації фактів та джерел, які він вишукує, насамперед, в середині українсько-білоруського суспільства XVI століття. Агресивний москвофіл А.М. Окара ропалюючи міжнародну та релігійну ворожнечу, вважає неможливим релігійного унійного процесу з католицьким світом. Все це він розглядає в своєму історико-релігійному світобаченні в якому зайняв агресивну позицію щодо відновленої, ганебно знищеної сталінською Москвою, Української Греко-Католицької церкви. А.М. Окара не проглядає історичного процесу суто українського християнського розвитку українського народу, витвором якого і стала кристалізована в XVI столітті Українська Греко-Католицька церква. Він не бачить в утворенні та розвитку УГКЦ історичного процесу, а тільки бачить в її становленні християнсько-політичний вплив Риму... [17,с.46-54].

Таким чином, сучасні російські вчені, як і їх попередники, розглядають унійні процеси в Україні та Східній Європі через призму світобачення науковців, та наукових закладів Московського патріархату, без критичної оцінки сукупності фактів та процесів, які проходили і проходять в Центральній-Східній Європі, доповнюючи свої концепції шляхов інтерпретації ватиканських та українських архівних джерел, матеріалів та концепцій сучасної української історичної та релігійної історико-релігійної науки. Не дивлячись на це українським вченим, які вивчали проблему унійного руху в Росії у першій чверті XX століття було відомо, що в «Австрійській Україні» будителем української національної ідеї стала Українська Греко-Католицька церква [18,с.319-325].

Особливо цей процес став посилюватися з того часу, як митрополит-граф Андрей Шептицький очолив Українську Греко-Католицьку церкву, юрисдикція якої поширювалася і на американських, канадських, австралійських, аргентинських, бразильських та європейських українців.

Що стосується самого митрополита-графа Андрея Шептицького, зазначав журнал московських українців «Украинская Жизнь», то його рід належить до старої галицької аристократії яка вперше фіксується в документах князя Льва у якого пани Шептицькі були галицькими боярами. На протязі останніх століть у різний час представники цього аристократичного графського роду займали Львівську, Перемишльську, Кам'янець-Подільську греко-католицькі кафедри. Так єпископами греко-католицької церкви були Варлаам, Лев, Анастасій Шептицькі. Їх діяльність, як громадсько-політичних, релігійних діячів була направлена на інтеграцію українського суспільства в Європу. В першу чергу вони пеклися, щоб український народ Галичини міг отримати широку європейську освіту, робили все, щоб українські священники піднялися на той рівень, на якому стояв католицький

священник Європи. Як більшість тогочасних українських вельмож, культурних та релігійних діячів вони робили все, щоби поширити унію на весь український народ.

Сьогоднішній голова Української Греко-Католицької церкви, зазначав дописувач «Української Жити» Юрій Стрижавський, митрополит-граф Андрей Шептицький має зовсім інші спрямування діяльності. В області церковної і сфері національно-політичної діяльності він займає зовсім іншу позицію ніж його попередники єпископи. Перекоаний католик, але вірний східному обряду, уніат по духу Володимира Соловйова, митрополит Андрей в той же час щирий патріот свого народу і свідомий син України-Русі. Очищаючи східний церковний обряд від католицьких прошарків часів нововведень Варлаама, Льва і особливо Анастасія Шептицького, а також їх попередників і послідовачів, виправляючи церковний обряд від латинських впливів, митрополит Андрей вважає, що такій новій самобутньо українській Унії суджено звершити велику справу по об'єднанню усього українського народу. Та теорією митрополит Андрей не обмежується, оскільки отримавши широку і блискучу як світську так і духовну освіту він в майбутньому може зробити так, що український народ повірить йому і весь стане під його скіпетр. Його особисті якості можуть стати прикладом і повести український народ до боротьби за національне та релігійне звільнення. Титулований український шляхтич, європейський граф, багатий землевласник, доктор юридичних і філологічних наук він в свій час відмовився від блискучої кар'єри і проміняв мундир гвардійського офіцера на рясу на перекір бажанню родичів і передусім матері він вступив в ряди українського греко-католицького духовенства.

Пройшовши усі ступені священницького і монашого служіння він у 1900 році отримав кафедру львівські і всієї Галицької України. З тих пір не було такого випадку, щоб якісь культурно-спільні починання українців Австрії чи Америки не здійснювалися без його допомоги чи участі, моральною чи матеріальною підтримкою. В останній час митрополит Андрей пожертвував велику суму грошей на український університет, а будучи постійним членом Верхньої палати австрійського парламенту він завжди захищає інтереси українського народу. На протязі свого 20-ти літнього служіння в якості голови Української Греко-Католицької церкви митрополит Андрей зумів прихилити до своїх ідей утворення Української держави і Української церкви немало однодумців як світських так і духовних. Його розбудову Української Греко-Католицької церкви підтримують усі римо-католицькі єпископи і священники римський папа. Усі сьогочасні українські єпископи і священники є щирі виконавці волі митрополита-графа Андрея. З його діяльністю змушені рахуватися навіть пихаті польські ксьондзи, які вважають, що Унія яку представляє митрополит Андрей поєднує Україну і Польщу.

Єдиномишленниками митрополита Андрея є у більшій мірі римо-католицькі єпископи і священники глибокого Заходу: французи, бельгійці, які спеціально вивчають українську мову і практику східного богослужіння. Вони уродженці Британії, Льежа переймають український обряд після чого відправляються до українських греко-католицьких громад в США, Канаді, Бразилії де стають українськими греко-католицькими священниками. Що стосується українських священників в Галичині, то вони слідуєчи прикладу митрополита всеціло поглинені справою нового церковного, національного і культурного будівництва.

На думку митрополита Андрея в основі діяльності підвладних йому священників лежать початки широкого демократизму.

В одному із своїх пастирських послань духовенству в 1901 році митрополи вказував, що священник окрім усього іншого повинен добре знати скільки заробляє кожний його прихожанин. як він живе, чим харчується, який його прожитковий мінімум. Митрополит Андрей вважає, що священник повинен помагати своєму прихожанину не тільки словом, але й ділом, любов'ю повною доступністю. Священник повинен добиватися, щоб в його приході були грамотні люди, вчити людей, організувати центри «Просвіти» для задоволення національних та культурних потреб народу. Як добрий знак своїм священникам митрополит подає усе на власному прикладі. Він добивається в австрійського уряду рівних прав і української державності.

Його митрополичий дім завжди відкритий для духівництва інтелігенції, студентської та учнівської молоді. Він бере активну участь у роботі українських організацій, є почесним президентом українського страхового товариства «Карпатія». Заснував на свої власні кошти український історико-етнографічний музей, Канікулярний дім - де проводять канікули набідніші учні, студенти. Митрополит взяв участь в заснуванні українського учнівського інтернату у Львові, пожертвував грошу на український університет. Все це, що я описав, наголошував відвідавши Львів московський українець Юрій Стрижовський я почув від серйозних людей в Науковому Товаристві ім. Т.Г. Шевченка і в Галицько-Руському Товаристві ім. Качковського. Мені вдалося оглянути усі українські заклади столиці Галицького королівства, міста Львова самим деталним чином, австрійські українці

нічого не таїли, вони намагалися показати мені, українцеві з Москви усе, що організували тяжкою працею. Можна сказати, що вони мають чим пишатися. Взнавши, що я українець із Росії, вони дуже гарно мене прийняли і висловили свої побажання, що українці Росії теж повинні мати, як проводиря української справи осередки української греко-католицької церкви, українські наукові та культурні товариства. Українці Росії як і українці Австрії теж повинні дбати про майбутню державність України-Русі. Українців з Львова цікавило, чи мають українці в Росії свою українську церку, українські «Просвіти», українські газети, журнали. Власне в просвіті я побачив велику карту України від Карпат до Чорного і Азовського морів, великий портрет митрополита Андрея, що висів на великій стіні зали. почув про його палку любов до українського народу. Здивував мене красою собор Святого Юра, львівський монастир отців Василіан. Розмовляв з ними, усі вони щирі українські патріоти зайняті розбудовою Української Греко-Католицької церкви. «Усі ми переконані католики, однак ніколи на змінимо свого православного обряду. Тут ми шукаємо істину і свободу, яку бажаємо прищепити нашому народу. Досить на високому рівні знаходяться і навчальні і наукові заклади Української Греко-Католицької церкви у яких українські священники отримують європейську освіту. Виїзджають вони з метою поглиблення знань і в наукові духовні заклади Риму, Відня. В отриманні священниками європейської освіти їх підтримує все вище церковне керівництво включаючи митрополита Андрія. Мені за умов освіченості священників, наголошував при аудієнції митрополит Андрій, вдалося організувати все так, що українське духовенство і на службі і в дома складає одне нерозривне ціле, один духовний організм». Це мої, наголошує митрополит Андрей - «друзі і товариші і я вважаю їх кожного своїм другом на ниві української священницької справи». Ось така в загальних рисах Українська Галичина з її ініціативним митрополитом-графом Андреем Шептицьким, надхненником усіх українських ідей. Без перебільшення потверджую, що ім'я митрополита-графа Андрея Шептицького належить до одного із почесних на ниві сьогоденного українства, яке ми, українці Росії, повинні теж в себе ввібрати [19,с.81-91].

В подальшому «Украинская Жизнь» поміщує матеріал пов'язаний з Українською Греко-Католицькою церквою уже у час коли внаслідок поразки австрійської армії, російські війська зайняли Галичину і спричинили проти греко-католиків страшний терор. Із секретних документів російської влади ми дізнаємося, що російським урядом був виданий указ: «Про приєднання уніатів до православ'я». Після приєднання уніатської церкви до православ'я слід залишити всі ті обряди і звичаї, якими до цих пір жили «руські уніати в Галичині». Необхідно закрити орден єзуїтів - василіан і конфіскувати їхнє майно. яке повинно бути передане прибулій російській православній церкві. Слід відлучити від митрополитської кафедри митрополита уніатів графа Андрея Шептицького, як керівника єзуїтів. Якщо уніатський священник приєднувався до православ'я то парохію можна залишити за ним. Рекомендувалося в Галичину вислати високоосвічене російське духовенство. яке повинно проводити богослужіння на старослов'янській мові. Із поточних моментів необхідно негайно закрити орден Василіан забрати в них всі бібліотеки, цінності, зробити так, щоб Василіани більше не мали впливу на церковне життя Галичини. Закриття цього ордену буде в Росії сприйняте загальною радістю. Необхідно якнайшвидше відлучити від посад уніатських єпископів. які діють в угоду Австрії і які намагаються латинізувати східний обряд. Необхідно викоринити з сіл уніатських священників і привести тудт російських, православних. Необхідно в як найкоротший термін висилити всіх уніатів, єзуїтів з Галичини. Зробити все можливе, що б прибувші російські священники були в фінансовому достатку їх слід профінансувати за рахунок ромсійської казни. Усе управління церковними справами Галичини передати в управління волинському єпископу Євлогію. В якості майбутнього митрополита Львівського призначити архієпископа волинського Антонія [20,с.95-99].

Така ситуація обтяжилася ще більшою втратою серед єпископів Української Греко-Католицької церкви.

Як сповіщає «Украинская Жизнь» в Перемишлі 20 квітня 1915 року помер греко-католицький єпископ Чехович. Під час усієї облоги російськими військами Перемишля єпископ залишався в місті і був одним з ініціатрів всесторонньої допомоги мирному населенню. Із смертю перемишльського єпископа Чеховича Українська Греко-Католицька церква залишилась без архиєрейського керівництва. Митрополит Андрей Шептицький був засланий російською владою в центральні губернії Росії, єпископ Хомишин при зайнятті російськими військами Галичини виїхав в Відень. В цей же час біженці з Галичини,у слід за єпископом, як сповіщає «Vorwärts» і духовним кліром заповнили центральні райони Австрії. В Відні знаходилося 250000 тис. осіб, в Нижній Австрії 25000 тис. осіб, в Вірхній Австрії 22000 тис. осіб, в Штирії 30000 тис. осіб, в Каринтії 10000 тис. осіб, в Зальцбургу 3000 тис. осіб, в Тиролю 2000 тис. осіб, в Країні 4000 тис. осіб, в Богемії 115000 тис осіб, в Моравії 35000 тис. осіб, в Австрійській Сілезії 5000 тис осіб [21,с.114].

В цей же час українську громадськість в Росії починає турбувати доля полоненого і вивезеного в Росію митрополита Андрія Шептицького. Російська преса все більше починає приділяти увагу уніатам. В 10 номері часопису «Гол. Мін.» за 1915 рік поміщена велика стаття С.П. Мельчунова, яка присвячена «Історії воз'єднання уніатів в Росії» [22,с.10-20].

Багато матеріалів С.П. Мельчунов почерпнув із дослідження А.Є. Коні, який в 80-х роках XIX століття в часописі «На жизненном пути» помістив статтю «Униатские дела» у якій намагався з'ясувати відносини між православною і уніатською церквами [23,с.515].

В цей же час, наголосує С.П. Мельгунов, коли російські війська приєднали до Росії Галичину почалась кампанія воз'єднання уніатів з православ'ям і русифікацією населення. Однак унія настільки вийшла в свідомість населення, що зразу знищити її було неможливо. Щоб подолати уніатів, наголошує С.П. Мельгунов, треба знати їх історію в тому числі і в Росії. Оскільки Унія в XVI столітті мала своїх прихильників і в Росії то московський уряд ніяк не міг вплинути на її припинення поширення серед росіян. Невеликі виступи православних проти уніатів не могли примусити московський уряд військовим шляхом припинити проникнення уніатів в Росію. В уніатів було багато сторонників і в самій Росії, що заставляло російський уряд уже в XVII столітті і особливо в XVIII задуматися як би припинити уніатський рух в Росії. Однак він існував і мав певний вплив на російське суспільство. Багато російських державних, наукових та культурних діячів були уніатами. Уже при імператорі Павлі I уніатські священники могли вільно полемізувати з православними священниками. Уже при імператорі Павлу уніатам було дозволено мати три уніатські парохії в Росії. Імператором Павлом I були прийняті міри, щоб уніатів не переводили в православ'я.

Указом 1797 року уніати були приєднані до католиків і підчинені католицькому єпископу. В цей же час уніати в Росії намагаються організувати першу єпископську кафедру в Росії. Як вважає С.П. Мельгунов, вона без державного утвердження існувала формально до 1804 року.

В 1804 році уніати отримують отримують незалежність і вперше в Росії входять в центральну римсько-католицьку колегію. Незалежно вводять в центральну римо-католицьку колегію представників від уніатських парохій Росії.

В 1805 році в цій же колегії утворено самостійний уніатський департамент, а в 1806 році уніатська єпископія, діяльність якої через брак джерел нам маловідома.

Однак відомо, що російський уряд спеціальним указом признав за уніатами право на самостійне існування. Однак, це був тільки тимчасовий компроміс. Життя показувало, що уніати почали відігравати велику роль в російському суспільстві. На них до уряду посипалися скарги від російської православної церкви. За таких умов не дивлячись на визнання уніатів, російський уряд почав робити усе, щоб уніати не могли поширювати ідей унії серед широких народних мас. Російська православна церква налякана діяльністю уніатів призвала уряд до «поступового знищення уніатів в Росії». Однак громадська думка була лояльною до уніатів. Ось що говорили в Росії про уніатів: «Народні маси бачили в унії свою релігію і цінили її як таку яка вміла в Росії вжитися як з православною так і з католицькою. Унікальність уніатів полягає в тому, що вони своїм проміжковим становищем були зв'язуючою ланкою між православними і католиками. Уніат любив свій обряд, свого священника, а коли його не було ходив в католицький костюл або в православний собор знаходячи і тому і в другому усе необхідне для себе. Уніати в Росії - це та народна релігійна терпимість, те здорове і раціональне почуття віри, яке прижилося і в Росії і не стало обузою для російського суспільства» [24,с.10-20].

Царювання Миколи I різко змінило долю уніатів в Росії. Уніатська церква, яка була офіційно признана російським урядом, російським суспільством дуже швидко стає гонимим і переслідуючим. Бажання «русифікувати» малоросів поставило перед урядом завдання «знищити уніатів». За таких умов російський уряд взяв на озброєння лозунг «православ'я, самодержавність, народність».

Під таким лозунгом російський уряд взявся знищити уніатів в Росії. знищити уніатів було не так просто, як проголосити проти них війну. як тільки російський уряд вдався до репресій уніатське питання постало в усій Європі.

Дослідник С.П. Мельгунов наголошує, що війна з уніатами, яку оголосила Росія налякала усі католицькі держави, які ніяк не могли зрозуміти політики Росії, оскільки остання визнала на всю Європу, що уніатство є признане як християнська релігійна течія російською державою. Проти притіснення уніатів в Росії виступив єдиний і надійний захисник уніатів папа римський, який закликав усі католицькі держави вплинути на російський уряд. Все це загрожувало російському уряду ізоляцією від католицької Європи, яка визнавала і оберігала уніатів в Росії [25,с.10-20].

Однак не дивлячись на всі протести урядів європейських держав уніатів почали знищувати і надхненником знищення була російська православна церква. Проти насильницького викорінення

уніатів з Росії виступили генерал-губернатори Долгорукий і Лазімов, які протистували проти жорстокості, яку влада виявила проти уніатів. Вони наголошували, що тортури і жорстокість ще більше укріплять уніатів в російському суспільстві, вони стануть мучениками і це ще більше укріпить позиції уніатів в Росії.

Однак царський уряд не перебирав ніякими засобами і в 1860 році уніатство в Росії було знищене.

В Росії не було уніатських парохій в яких би російська влада не чинила беззаконня і насильства. На уніатів були кинуті війська. Нещасних людей мордували холодом і голодом, заганяти насильно в православ'я. Це був час, коли в Росії настав релігійний терор і насилля. Закони припинили функціонувати для всіх тих хто сповідував унію. Губернатори загрожували уніатам засланнями, грошовими штрафами, погромами військових. Однак ніякі загрози не заставили уніатів Росії признати себе православними. Усі хто признавали унію не ходили в російську православну церкву, не хрестили там дітей, тайком хоронили померлих. За такі провини уніатів висилали в Сибір, віддалені райони Росії. Як зазначають багаточисельні свідчення російська православна церква не бачила в цьому нічого поганого. Навпаки російське духовенство допомагало знищувати уніатів за допомогою військової машини російської імперії. За таких обставин «місіонерство» російської православної церкви з військами і нагайками, штрафами і виселеннями можна віднести до найповажніших християнських вчинків.

З 1876 року уніатів почали кидати в тюрми, що заставило сколихнутись весь цивілізований світ. Російську православну церкву назвали церквою дьявола, від неї відвернувся увесь християнський світ.

Побачивши, що Європейська громадська думка всеціло настроєна проти Росії, російський уряд, щоб спасти своє «азіатське лице варвара» заявив: «что к бывшему греко-униатскому населению должны быть применены начала веротерпимости на широких основаниях... Вследствии чего преследования их не должно иметь места...».

Однак усі ці лицемірні заяви були проголошені після тотального знищення пихильників унії в Росії. Усе це намагались показати перед Європою. Документ "Про уніатів" було затверджено Олександром II, але в практику він не вніс нічого нового. Олександр II бажав своєю доброчинністю наклонити уніатів до православ'я, але уніати, не дивлячись на репресії, існували і не бажали ставати православними.

В 1890 році Сенат припинив гоніння на уніатів і вони залишалися в підвішеному стані до 1904 року. В 1905 році російський уряд під тиском західних католицьких держав проголосив маніфест згідно якого «Росія оголошувала віротерпіння». Згідно положень цього маніфесту російський уряд припиняв «просвітницьку роботу з уніатами». За таких обставин насильно загнані в православ'я уніати знову повернулися до унії [26,с10-20].

Однак цей маніфест був виданий у час революційної пори, коли російський уряд був слабкий і намагався заспокоїти російське суспільство різними пом'якшуючими маніфестами і циркулярами. Рівно через 10 років в 1916 році Європа стала свідком нового бажання насадити російське православ'я серед уніатів Галичини за допомогою військової сили.

Однак малоосвічені російські військові, попи лиш викликали відразу серед галичан і тим самим заставили останніх стійко триматися своє національної Української Греко-Католицької церкви.

В цей же час побачивши неможливість знищити Українську Греко-Католицьку церкву в Галичині ключові політичні діячі Росії заявили, що Уніатську церкву в галичині потрібно залишити в незмінному вигляді. Вона може бути корисною для російського суспільства. Російський професор Пальмов призвав російський уряд залишити уніатів в Галичині в спокою.

У нас в Росії після політики релігійного фанатизму і політичної близорукості ми поставили себе в політичну і релігійну ізоляцію з усією Європою.

Ні терор ні репресії уніатів Росії не заставили їх зрєктися унії. Я пропоную повернутися Росії до віротерпимості. Якщо ми знову повторимо свою помилку в Галичині то в моральному історичному і релігійному аспекті втратимо її назавжди. В Росії боротьба з уніатами потерпіла фіаско, де позиції російського уряду великі. В Галичині ж де унія не тільки ввійшла в плоть і кров, а успіла отримати повні правові гарантії її намагання ліквідувати закінчиться нещівною поразкою і соромом для Росії... [27,с.49-67].

Однак російський уряд повважав, що зайнявши Галичину він повинен запровадити у ній православ'я. Історичний досвід показував російському уряду, що уніати повинні з'єднатися з російською православною церквою хочуть вони того чи ні. Однак уже російські дослідники питань унії сумнівалися в правильності дій уряду. За три століття діяльності уніатської церкви в Галичині вона стала любимою в народі, що не могло Галичан ні за гроші ні за інші матеріальні блага

нашвидкоруч стати православними, тобто зукраїнців перетворитися в росіян. чи малоросів, як того бажав царський уряд. На впровадження православ'я в галичині російський уряд грошей не жалів. Із документів видно, що кожний російський православний священник, якого відряджали в Галичину, був забезпечений грошима. Великі кошти на реформу церкви в Галичині були затверджені особливою статтею радою міністрів російського уряду [28,с.87-92].

В цей же час російський уряд все робив, щоб організувати православне церковне управління в Галичині. Спочатку вважали, що управителями церковного життя повинні бути військові священники на чолі з протопресвітером духовенства військового [29,с.116-119].

Однак вирішили, що роль протопресвітера буде мала і не виразна, тому вирішили призначити для галичини окремого православного єпископа трифона, який раніше був єпископом Дмитровським із обов'язками останнього негайно приступити до своїх обов'язків [30,с.66].

Бачачи розлад в Українській Греко-Католицькій церкві в Галичині австрійський уряд зробив спробу звільнити митрополита Андрея Шептицького. Однак російський уряд відмовив, наголошуючи, що Андрей Шептицький визнаний в Росії особою особливої політичної важливості, тому обмінювати його на журналіста Янчевського російський уряд не буде [31,с.113-114; с.4-50].

В цей же час із-за вимог австрійського уряду митрополит А. Шептицький після Курська був відправлений в суздальський Спасо-Єфимівський монастир під особливий нагляд настоятеля. З січня 1915 року по серпень 1916 року Андрей Шептицький перебував в осії на положенні заарештованого. Митрополиту Андрею Шептицькому не дозволялись ніякі зустрічі, тільки декілька разів йому було дозволено відвідати костюл для сповіді. Така жорстока поведінка з митрополитом-графом Андреем Шептицьким пов'язується з постановою церковної влади. Однак яке має відношення церковна влада до полоненого в Львові митрополита Андрея Шептицького незрозуміло. Яким чином підданий Австрійської держави не православного віросповідування взятий в якості військовополоненого міг стати в'язнем Священного Синоду - незрозуміло, наголошував журнал «Украинская Жизнь» [32,с.114-115].

Після того, як прогресивна російська преса підняла проблему перебування митрополита-графа Андрея Шептицького в Росії, митрополиту Андрею Шептицькому було дозволено вільно займатися усіми справами, якщо він того побажає навіщати богослуження в монастирській церкві, але виходити за межі монастиря без дозволу настоятеля не дозволялося, оскільки Спасо-Єфимівський монастир був духовною тюрмою для російських релігійних злочинців [33,с.67].

Прийняття російською владою митрополита Андрея Шептицького, його ув'язнення в суздальський монастир заставило В.Г. Короленку звернутися до російського уряду з зверненням: "Після зайняття російськими військами Галичини митрополит Андрей Шептицький був вивезений в Росію, коли російські політики проголосили про введення для Галичини широких політичних і релігійних свобод. Великий князь Микола Михайлович гарантував уніатам недоторканість церковного життя в Галичині. Здавалось на цей раз Росія виконає свої обіцянки і дасть національні і релігійні свободи галичанам-уніатам. Однак прибувши в Галичину єпископ російської православної церкви Євлогій розпочав насилля, тобто політику релігійної нетерпимості. Єпископ як військовий почав переслідувати українців-уніатів, тому митрополит граф - Андрей Шептицький виступив на захист гарантованих російським урядом національних і релігійних свобод, за що був по насильницьки вивезений в Росію.

В Росії митрополит Андрей Шептицький намагався відвідувати православні храми, але не відомо по яких причинах його російське духовенство виганяло із храмів, приміняючи до нього стародавнєхристиянське правило, яке виникло ще у час гоніння на християн: «Изидите»...

Все це говорить про дикість російської православної церкви, особливо у тому випадку коли Синод посадив митрополита-уніата в тюрму для релігійних злочинців. Треба зрозуміти, що митрополит-уніат голова чисельної пастви підчиненої папі римському, якого признає найголовнішим християнським архієреєм. Він підданий ворожій поки що нам державі, однак ми не маємо ніякого права ув'язнювати в тюрму де сидять російські релігійні злочинці. Невже Росія водночас об'являючи уніатам свободу і релігійну нетерпимість думає прихилити уніатів репресіями на свою сторону. Обіцяючи уніатам волю і водночас ув'язнюючи митрополита Андрея Шептицького Росія показує своє двурушництво, яке характерно взагалі для росії в поведінці з українцями починаючи з XVII століття, тобто з часу укладення договору царя Олексія Михайловича з шетьманом Богданом Хмельницьким [34,с.79-81].

Російська тюрма в Суздалі була тяжким ударом для митрополита Андрея Шептицького, скоро він захворів і його перевели в один з південних монастирів. Після цього він був переведений в Ярославль, а в подальшому в Петроград [35,с.108].

Поводячись жорстоко з головою Української Греко-Католицької церкви російський уряд об'явив «повну волю всім релігіям». У Вас громадян Росії тепер є можливість вільно сповідувати любую релігію: «мусульманство, лютеранство, юдаїзм». Та як вірно зауважив В.Г. Короленко уніатську релігію російський уряд не дозволив. коли цивілізовані країни Європи виступили на захист уніатів російський уряд заявив: «у нас фактически нет унии, у нас православие...». Отже наголошував В.Г. Короленко, Росія залишалася дворушницькою, особливо у питанні уніатської релігії в Росії [36,с.14-38; с.132-133].

Заслання митрополита Андрея Шептицького в Росію тільки ускладнили національні і культурні відносини Росії і Галичини. Фактична ліквідація Української Греко-Католицької церкви була бар'єром через який з Росією не бажали спілкуватися навіть союзники у війні. Заклучення митрополита А. Шептицького, який для Галичини був символом національного, духовного і культурного відродження, показало галичанам сутність російського великодержавного і церковного шовінізму, сутність російської православної церкви. Росія миттєво ліквідувавши Українську Греко-Католицьку церкву показала всьому світу небажання миритися з національними, духовно-християнськими інтересами українського народу...

Підводячи підсумок всьому вищесказаному, що з'ясувалось відносно Української Греко-Католицької церкви на шпальтах часопису московських українців «Украинская Жизнь» з 1912 по 1917 роки, зауважимо, що ні ліквідація Української Греко-Католицької церкви російським самодержавством ні арешт митрополита Андрея Шептицького не похитнули віруючих. З приїздом митрополита Андрея Шептицького з російського заслання Українська Греко-Католицька церква знову відродилась, скинувши тяжкі окови російського насилля... [37,с.96-102].

Слід особливо наголосити, що російські газети часу Першої світової війни, широко висвічували зайняття Росією Галичини і арешт і вивіз в глушину Російської держави главу Української Греко-Католицької церкви, митрополита Андрея Шептицького. Із свідчень журналу «Украинская жизнь», який прослідковував перебування митрополита-графа Андрея Шептицького в Росії ми дізнаємося, що зі Львова митрополит Андрей Шептицький був перевезений російським військовим командуванням в Нижній-Новгород. Після недовгого перебування в Нижньому-Новгороді, митрополита Андрея Шептицького було переведено до Курську. По свідченнях «Руського Слова», коли австрійське військове командування зрозуміло, що йому прийдеться залишити Львів, влада королівства Галичини і Володимирщини звернулася до Глави Греко-Католицької Церкви митрополита-графа Андрея Шептицького з пропозицією покинути місто з відступаючими військами. Військова адміністрація теж з свого боку наголосила, що якщо митрополит Андрей не вийде разом з відступаючими військами, то над ним нависне смертельна загроза. На такі пропозиції митрополит Андрей відповів повним відказом: «Там де паства, заявив Глава Української Греко-Католицької церкви, там повинен бути і пастир. Я не покину місто ні при яких обставинах і залишусь з народом». «Бачачи неможливість подальших переговорів з митрополитом Андреем Шептицьким, група священників Української Греко-Католицької церкви телеграфувала військовому міністрові Австро-Угорської імперії, просячи насильно вивезти митрополита Андрея Шептицького в Відень. Відповіді не послідувало. Митрополит Андрей Шептицький залишився у Львові. Дальше послідувало зайняття російськими військами Львова і арешт російською владою глави Української Греко-Католицької церкви».

У зв'язку з арештом митрополита Андрея Шептицького, преса почала цікавитися його долею. З цього приводу «Русское Слово» № 220, за 1914 рік опублікувала інтерв'ю з графом Бобринським, який знаходився в діючій російській армії і перебував у час арешту митрополита-графа Андрея Шептицького у Львові. Бобринський наголошує, що коли Львів був зайнятий російськими військами, генерал Брусілов, ставка якого знаходилась в 20 верстах від Львова послав до митрополита-графа А. Шептицького офіцера з пропозицією явитися йому до нього в ставку. У ставці російської армії міш генералом Брусіловим і митрополитом А. Шептицьким відбулась дуже довга розмова, після якої митрополит-граф був залишений на волі. Однак з нього було взято слово, що він припинить русофобську агітацію. Слово своє митрополит не стримав і на слідуючий же день виголосив в одному із храмів промову в якій призвав паству боротися до останньої каплі крові з всупившими у межі Австрійської імперії ворогами. Я сам в храмі присутній не був, наголошує граф Бобринський, і проповіді тієї не чув, про це мені розповіли мої знайомі галичани. У зв'язку з цим, я явився до генерала Брусілова і доповів йому про проповідь митрополита-графа Андрея Шептицького. Виявилось, що генерал Брусілов уже знав про неї із офіційних джерел. Негайно було дано наказ арештувати порушувшого своє слово митрополита А. Шептицького. Із свого будинку митрополит А. Шептицький був доставлений в автомобілі під конвоєм на вокзал і першим же поїздом відправлений

в Київ. Із Києва митрополит Андрей Шептицький був перевезений в Нижній-Новгород. У час переїзду митрополита Андрея Шептицького, всезнаюча петербурзька газета «Биржовка» із цілком достовірного джерела узнала, що доля митрополита Андрея Шептицького вирішувалася в Петербурзі на самому високому рівні, на рівні «Імператора». «Однак, не дивлячись на доказовість цілого ряду злочинів зроблених митрополитом Андреем Шептицьким відносно Російської імперії, митрополит-граф Андрей Шептицький не буде відданий до суду виключно із-за його високого духовного сану. Якщо ж його перебування в Нижньому-Новгороді для російської влади буде незручним, то він буде перевезений в друге місце, при цьому рекомендувалося поселити його в Суздальському Спасо-Єфимівському монастирі Володимирівської єпархії, де знаходилася добре обладнана тюрма для духовенства. Суздальська духовна тюрма однак залишилася в стороні від маршруту графа-митрополита Андрея Шептицького і він у скорому переїхав з Нижнього-Новгорода в Курськ, де як свідчать, його по прибуттю навістив Курський губернатор і голова дворянства Курщини, в супроводі яких митрополит-граф обійшов усі православні храми, а також бував у них на богослужіннях».

Газета «Церковь» у своєму №41 за 1914 сповіщала, зі слів архієпископа Курського Тихона, інтересні факти про життя митрополита галицько-руського уніатського графа Андрея Шептицького: «Для його розміщення в Курську відведений був дім-особняк Полтарацького. Митрополиту дозволено вільно роз'їжджати по місту під наглядом поліції. Митрополит навістив архієпископа Курського Тихона і вихлопотав у нього дозвіл навіщати православне богослужіння в архієрейському монастирі, де він стоїть біля олтаря. Митрополит-граф Андрей Шептицький виявив бажання навістити архієпископа Харківського Антонія...».

В цей же час митрополит Андрей Шептицький виказав незадоволення відносно зайняття російськими військами Галичини російськими військами наголошувала у своєму №2591 році газета «Колокол».

Із пізніших свідчень про перебування митрополита Андрея Шептицького в Курську, слід відмітити, наголошує передова стаття газети «День» від 30 вересня 1914 року, що митрополит Андрей Шептицький почав переписуватися з архієпископом харківським Антонієм, який до цього був архієпископом Волинським. Петроградські церковні кола, наголошувалось в статті, з увагою відносяться до цієї переписки. Обидва церковні ієрарха обмінялися декількома листами і зачепили питання улаштування уніатської церкви Галичини в рамках Російської держави. Декілька питань було порушено відносно проблеми переїзду митрополита-графа Андрея Шептицького з Курська в Петроград. Архієпископ Антоній обіцяв доповісти про наслідки від переговорів по поверненню з Петрограда. 15-20 жовтня архієпископ Антоній доповів про наслідки своїх переговорів з митрополитом Андреем Шептицьким Синоду Російської Православної церкви.

З кіл близьких до митрополита Антонія наголошувалось, що митрополит Андрей Шептицький окрім висунутих церковних питань задав російському уряду і Синоду Російської Православної церкви багато політичних питань, такі: як тепер буде відноситись Російський уряд до українського народу, наголошував про необхідність збереження в Галичині ордену Вазилян, про необхідність збереження в Галичині поміщицького класу, як устою державності особливо цінного при різко вираженій національній боротьбі в Галичині. Архієпископ Антоній відчасти на ці запитання дав відповідь негативну. По другому питанню архієпископ Антоній повважав, що державне улаштування в Галичині нічим не повинно відрізнятись від улаштування від Волинської губернії і усіх решту губерній Південно-Західного краю. Відповідаючи митрополиту Андрею Шептицькому по питанню необхідності при бомбардуванні Кракова пожаліти наявні там польські релігійні святині, архієпископ Антоній виразив свою глибоку впевненість в тому, що російська армія буде бережно відноситись до польських святинь і не піде по шляху своїх ворогів. Яка буде подальша доля уніатського митрополита наголошує газета «День» невідомо, тому газета вирішила залишити це питання відкритим. Дуже цікавою, на нашу думку, є стаття видрукувана на сторінках Пертербурзького «Биржевіка» професора духовної Петербурзької семінарії Пальмова. Шанований в російському суспільстві представник богословської науки висказався з приводу перебування в Росії митрополита Андрея Шептицького так: «Вполне одобряю изгнание митрополита-графа Андрея Шептицкого, променявшего католицизм на унию и протестовавшего против русских завоевателей. Народ графа Андрея Шептицкого не любил считая его аристократом и чуждым себе по духу. Не любил народ епископов Григория Хомишина в Станиславе и Константина Чеховича в Перемышле. Оба они по безхарактерности, страха ради, политикой больше занимались чем просвещением паствы». Ніяких фактів однак, окрім загальних декларативних фраз, підтверджуючих для характеристики митрополита Андрея Шептицького і греко-католицької Церкви взагалі, наголошувала газета професор Пальмов не приводив [38,с.1012-104].

Газети за 1915 рік засвідчують, що засланий російською владою греко-католицький митрополит Андрей Шептицький, російською військовою владою, через посередництво свого брата висунув клопотання перед російським урядом на право поселитися йому у Перторгаді. У зв'язку з цим газети розповідають про неприяні стосунки митрополита-графа Андрея Шептицького з архієпископом Курським Тихоном. Петроградська газета «День» пише, що знаходячися в Курську греко-католицький митрополит-граф Андрей Шептицький намагався вступити у дружні стосунки з місцевим православним духовенством, у зв'язку з цим він зробив візит до архієпископа Тихона, але той його по невідомій причині не прийняв. Опісля він почав навіщати православні храми, та звідти його вигнали. Ці вигнання митрополита Андрея Шептицького стали предметом обговорення на священному Синоді, у Думі. Чи правда, запитує депутат Думи І.В. Тітов, що в Курську уніатському митрополиту Андрею Шептицькому по розпорядженню архієпископа Тихона було наказано покинути храм після літургії, про що усьому суспільству в деталях розповів журнал «Колокол». Сам же журнал «Колокол» так зображує ситуацію, що склалася внаслідок відвідин митрополитом А. Шептицьким православного храму в Курську: «по літургії митрополиту запропонували покинути храм, оскільки на літургії вірних мали бути присутні тільки православні віруючі. Коли йому у се пояснили і про все розказали то він відповів ієрархам російської православної церкви, що він теж православний. Звичайно, наголошував депутат І.В. Тітов, таке вигнання митрополита Андрея Шептицького є зовсім не вірний крок, такий факт може викликати дуже погане ставлення уніатів до російської влади. Внаслідок клопотання депутату І.В. Тітову відповідає прокурор святишого Синоду В.К. Саблев: Курський єпископ розуміє, що уніатський митрополит Андрей Шептицький до сомну російської православної церкви не належить, однак саме вигнання з храму факт більше політичний ніж релігійний, у зв'язку з цим, наголошували «Русские Ведомости», питання митрополита-графа Андрея Шептицького слід розглянути на засіданні Думи. Бачачи, що навколо сенсації вигнання митрополита А. Шептицького з храму, можна побільшити тираж і коло читачів, «Колокол» спочатку повважав дії архієпископа Тихона правильними, але коли урядова газета «День» помістила статтю у якій заявила про відношення російського уряду до цього питання, вважаючи поступок архієпископа є вірним кроком, «Колокол», наголошує редакція «Украинской жизни» спохватився і його смиренний редактор В. Скворцов зайняв уже зовсім другу позицію, очевидно не без натиску офіційної влади: «Мы с болью в сердце узнали об изгнании православного-униатского митрополита Андрея Шептицкого из православного храма в Курске. Не будем касаться частного вопроса о неприятии униатского митрополита Андрея Шептицкого архиепископом Тихоном. Очевидными есть факты, что нанося визиты местному Курскому духовенству митрополит Андрей Шептицкий хотел отдать дань уважения представителям российской православной церкви, но наши иерархи нося в сердце неведомую злобу, ненависть, а не любовь Христову, выгнали православного митрополита с православного храма. Неприлично православным града, где митрополит православный-униат обитает не пускать оного в храм Христовый. Есть положения, которые обязывают принимать и неприятных за ради спасения Христового, и приступных и католикови сектантов, и это должен знать каждый во Христе, каждый священник, а тем более епископ, по завету предводитель паствы и добродетель Христов». Треба зауважити, наголошувала редакція «Украинской жизни», що зробивши помилку один раз «Колокол» приклав багато зусиль, багато старань, щоби знову здобути довіру як об'єктивного органу у культурного і інтелігентного читача» [39,с.75].

В цей же час, коли на шпальтах газет, на засіданнях Думи, Церковного Синоду виносились судження відносно подій в Курську, сторінках газети «Киевская мысль» наголошувалось, що в Київ привезений із Галичини і висланий в Томську губернію уніатський єпископ Стефан Юрек доктор філософії і професор церковного права Львівського університету [40,с.76].

Проїзд єпископа в Росію залишився майже незауваженим у зв'язку розгортанням сенсаційних подій навколо особи митрополита-графа А. Шептицького. У зв'язку з інцидентом з митрополитом А. Шептицьким, архієпископ Курський Тихон сповіщав Священному Синоду Російської Православної церкви: «що випадку вигнання митрополита-графа А. Шептицького не було, як це сенсаційно розписала преса, і не було такого щоби його виганяли хоч з однієї церкви Курська». Кореспондент «Руського Слова» з цього приводу і з цілком достовірних джерел вказує на наступне: «Скоро по прибуттю в Курськ 26 вересня, в день святкування Іоана Богослова, митрополит-граф А. Шептицький з дозволу і у супроводі губернатора Курська Н.П. Муратова прийшов на службу божу у супроводі поліцейського чиновника в церкву Знаменського монастиря і вислухав в церкві всю літургію. Після літургії архієпископ Тихон виразив губернатору Н.П. Муратову своє незадоволення тим, що уніатсько-православний митрополит-граф А. Шептицький залишився в храмі і після окриків «ізійдіте», і посив губернатора Курська Н.П. Муратова робити розпорядження, щоби

супроводжуючий А. Шептицького чиновник після окриків «вийдіть» вивів його з церкви. Губернатор Н.П. Муратов виконав бажання архієпископа Тихона, і супроводжуючий митрополита поліцейський чиновник вивів митрополита Андрея Шептицького з церкви Ізмайловського монстиря. Через неділю митрополит Андрей Шептицький знову прийшов на службу божу до церкви в Знайтургію. Після цього архієпископ Тихон звернувся до губернатора Н.П. Муратова за роз'ясненням, чому не дивлячись на те, що не по бажанню архієпископа митрополит- уніат граф А. Шептицький і далі залишається в храмі після літургії. При цьому архієпископ Тихон виразив здивування, що коли А. Шептицький відвідує храм, то у той час хазяїном храму являється не він, а адміністрація. Внаслідок протестів архієпископа Тихона губернатор Курська Н.П. Муратов змушений був заборонити ходити митрополиту-графу Андрею Шептицькому на моління в православні храми м. Курська, однак дозволив ходити на службу божу в костел, де митрополит скоро став шанованою особою католицької громади міста Курська, другом і співрозмовником місцевого курського католицького священика. Діяльність митрополита-графу А. Шептицького у костелі настільки була бурхлива, його проповіді настільки зачаровували прихожан, що паства костелу почала умножуватися, що занепокоїло уряд. Зробивши костел немовби відправною точкою своєї опори митрополит знову почав відвідувати православні храми. Пристав, який супроводжував завжди митрополита по місту і завжди йому усе дозволяв, навіть після заборони губернатором приходити на моління в православні храми. За невиконання розпорядження губернатора і знову після скарги архієпископа Тихона, пристав по розпорядженню губернатора Н.П. Муратова був арештований на трое діб. Внаслідок остаточної заборони ходити на моління в православні храми митрополит А. Шептицький переніс усю свою діяльність в курський костел. В костелі, відмічають джерела, митрополит-граф А. Шептицький став справжнім авторитетом усіх прихожан. Його служби стягували до себе велику кількість народу. Усі католики вважали за честь побувати на службі такого високого ієрарха християнського світу. У скорім часі митрополит Андрей Шептицький став великим авторитетом богослов'я і п'їтики у Курську. Однак, митрополит Андрей у своїх проповідях у костелі почав критикувати місцеве православне духовенство Курська і зокрема архієпископа Тихона, за відсутність у останнього почуття православного зближення, християнської любові. В настійний момент, зауважує кореспондент газети «Русское Слово» митрополиту-графу Андрею Шептицькому заборонено навіщати навіть костел і він утримується під сторогим домашнім арештом» [41,с.85].

Власне цим і завершується період перебування митрополита Андрея Шептицького у Курську, подальша його доля перебування в Росії пов'язується з іншими містами та краями..., і тільки пізніше, після революції в Росії він повернувся на Україну на свою митрополічу кафедру в Львів... [42,с.5-44; с.72-74].

Безсумнівно, що тема нашого дослідження це і подальший розвиток греко-католицьких громад в Росії в ХХ столітті оскільки «гоніння на уніатів, де вони залишалися в підвішеному стані продовжувалося до 1904 року» [43,с.515].

В 1905 році російський уряд під тиском західних католицьких держав проголосив маніфест згідно якого «Росія оголошувала віротерпіння». Згідно положень цього маніфесту російський уряд припиняв «росвітницьку роботу з уніатами». За таких обставин насильно загнані в православ'я уніати знову повернулися до унії [44,с.10-20].

З 1891 року в Москві розпочинається відновлення функціонування греко-католицької громади на чолі з священником. Вона, як засвідчують архівні джерела, без офіційної реєстрації, керуючись тільки рішенням російської влади, згідно якого в «1890 році Сенат припиняв в Російській імперії гоніння на уніатів». Власне на такому становищі греко-католицька громада Москви профункціонувала до епохи революції 1904-1905 років [45,с.72-74].

Розглянуті нами документи дають право наголошувати, що до цього часу греко-католицькі громади в Російській імперії офіційно не реєструвались, хоча одночасно не заборонялись, однак їх функціонування владою не заохочувалось. Вони функціонували як неформальні релігійні об'єднання, що видно із архівних документів Москви [46].

В 1905 році російський уряд внаслідок революції та під тиском західних католицьких держав проголосив маніфест згідно якого «Росія оголошувала віро терпіння». Згідно положень цього маніфесту російський уряд припиняв «просвітницьку роботу з уніатами». За таких обставин насильно загнані в православ'я уніати знову повернулися до унії. Однак цей маніфест був виданий у час революційної пори, коли російський уряд був слабкий і намагався заспокоїти російське суспільство різними пом'якшуючими маніфестами і циркулярами. Рівно через 10 років в 1916 році Європа стала свідком «нейтральності російського уряду до уніатів в Росії». Як бачимо із архівних ждерел в Росії боротьба з уніатами потерпіла фіаско, позиція російського уряду в релігійному питанні була

поставлена. Однак Унія не ввійшла в плоть і кров Російської держави, і не встигла отримати повної правової гарантії її намагання закріпитися в критичний час і поширитись по всій Росії. Унійна ідея не була визнана російською православною церквою, а в подальшому російським урядом [47,с.10-20].

Однак, як засвідчують архівні документи, в Москві, в Російській імперії у 1904-1909 роках активно функціонувала греко-католицька громада, яка називалася «греко-католицька церква східного обряду Різдва Святої Богородиці». Архівні документи засвідчують, що прихожанин греко-католицької Церкви, інженер-технолог Балашов Володимир Васильович, який проживав в Москві за адресою: Большая Молчановка, д.34, кв.1, був членом греко-католицької громади міста Москви з 1909 року. Як бачимо із архівних джерел греко-католицька громада міста Москви на чолі з священником активно профункціонувала до 1920 року. Ні революції ні війни не припинили її функціонування. У час коли нова влада Рад робітничих та солдатських депутатів утвердилась в Москві і розпочала перереєстрацію всіх в тому числі й релігійних організацій, «Греко-Католицька Церква Різдва Пресвятої Богородиці» теж подала заяву на перереєстрацію своєї громади. Як засвідчує архівний документ «Відділу управління Московської Ради робітничих і селянських депутатів від 24 грудня 1920 року, від громади Греко-Католицької Церкви східного обряду Різдва Пресвятої Богородиці до влади поступила заява з наміром заключити договір з Московською Радою робітничих і червоноармійських депутатів по питанню реєстрації громади і отримання відповідного статусу в місті Москві. В кінцевому результаті греко-католицький рух в різних формах, згідно діючих законів про функціонування до 1930 року і після цього в епоху сталінського тоталітаризму був остаточно ліквідований [48, Ф.66, оп.18, д.326, л.2 об, л.3.]

Таким чином з 1930 року до 1989 року, до часу організації в рамках нової Російської держави української діаспори в Росії, не було греко-католицьких громад в Росії. Вони зароджуються внаслідок необхідності задоволення духовних потреб національно-свідомих українців.

Тому в рамках відновлених наукових, громадсько-культурних громад постало питання про становище Української Греко-Католицької церкви (УГКЦ) в Російській Федерації, Москві. Однак скоро російська влада побачила небезпеку в УГКЦ і в зв'язку з введенням нового законодавства, яке обмежує діяльність «нетрадиційних релігійних громад в Росії», обмежила діяльність УГКЦ в Москві, Російській Федерації [49,с.100-106].

До часу прийняття нового «закону про релігію», УГКЦ в Росії мала дві зареєстровані парафії (Омськ, Прокоп'євськ; отці-парохи: Ярослав Сподар і Сергій Голованов), які сьогодні треба перереєструвати. Згідно з даними, поданими о. Сподарем, є десять релігійних парафій зі сформованими десятками засновників у Москві та ряді міст Сибіру та Далекого Сходу. Прийняття нового законодавства ускладнює процес надання УГКЦ юридичного статусу.

Новий «Федеральний закон про свободу совісті і про релігійні об'єднання», визнаючи особливу роль Православ'я в історії Росії, інші християнські конфесії (також і католицизм) ставить на один рівень з ісламом, буддизмом, юдейством і відносить їх до розряду «шанованих» (див. Вступ Закону).

Це, за ст.2, п. 3 Закону, не означає пригноблення свободи совісті для людей інших віросповідань, але на практиці надає певні труднощі і серйозні перепони щодо закріплення юридичного статусу інших конфесій, зокрема УГКЦ в Росії. Так, статті 9, п.1 та статті 11, п.5 цього Закону уможливають реєстрацію місцевої релігійної організації (тобто парафії) лише при наявності документа, виданого місцевими державними органами, який підтверджує існування релігійної групи (не менше десяти чоловік - ст. 8 п.3) на даній території протягом принаймні 15 років. Це значить, що у більшості випадків у державній реєстрації наших парафій буде відмовлено, згідно зі ст.11, п.9 та ст.12, п.1. Парафії УГКЦ можуть існувати лише на правах «релігійної групи», яка може функціонувати, відправляти богослуження у приватних приміщеннях, але не має права юридичної особи (ст.7). Про можливість утворення Єпархії у ближчі роки не доводиться й говорити, бо, згідно зі ст.8, п.4 «централізована релігійна організація» (в нашому випадку Єпархія чи Екзархат) визнається законодавством лише при наявності трьох «місцевих релігійних організацій» (зареєстрованих парафій). Якщо на цій території РФ зареєструється хоча б три парафії, тоді Федеральний орган юстиції міг би зареєструвати Єпархію УГКЦ для Росії (ст.11, п.3).

Крім того, згідно зі ст.8, п.5, «централізована релігійна організація, структури якої діяли на території РФ на законних підставах на протязі не менше 50-ти років на момент звернення вказаної релігійної організації до органу реєстрації з заявою про державну реєстрацію, має право вживати в своїх назвах слова «російський» і похідні від нього». Це значить, що на даний момент наша Церква у Росії має статус іноземної релігійної організації (ст.13, п.1), яка, згідно із Законом, має право лише на відкриття свого представництва з дуже обмеженими повноваженнями (див. ст.13, п.2), яке могло б бути зареєстроване при Римо-Католицькій Церкві (ст.13, п.5). Також завдяки згоді і підтримці РКЦ

можлива реєстрація наших парафій, які б діяли при костелах на підставі біриуалізму. В цьому випадку нашим священикам прийшлося б зайняти двозначну позицію, наприклад, їм доводилося б уникати вживання назви «греко-католицький», замінюючи словами «вселенсько-православний», як це робилось у Сургуті Тюменської області. Як свідчить досвід праці на Східній Україні, це зовсім не сприятиме визначенню ідентичності нашої Церкви і вводитиме непорозуміння серед вірних. До того ж, проблеми з реєстрацією парафій має і Римо-Католицька Церква. Так, у європейській частині Росії, після прийняття Закону, з червня по грудень цього року перереєстровано лише 7 з 93 парафій РКЦ» [50, ст. 2, п.2; ст. 9, п.1; ст.11, п.5; ст.8 п.3,5; ст.11, п.9; ст.12, п.1; ст. 8, п.4; ст. 7. ст. 11, п.3; ст. 13, п.1, 2, 5].

III. Беручи до уваги викладене вище, переходимо до характеристики окремих регіонів Росії під оглядом щодо перспектив Української Греко-Католицької Церкви.

1. Європейська Частина Росії.

а) На цій території розташовані найголовніші адміністративно-політичні, історичні і духовно-культурні центри РФ.

б) За даними Українського Посольства, у європейській частині Росії проживає найбільша кількість історичних українців, однак, демографічні дані свідчать про невелику динаміку зростання їх чисельності у порівнянні зі Східними і Північними регіонами РФ, а в останні роки навіть значне скорочення.

В силу різних історичних обставин цей регіон посідає перше місце за ступенем асиміляції українців з російським населенням. Так, за статистикою, лише 14,2% українців з Воронежської області назвали українську мову рідною.

в) Історичні дані свідчать, що найбільша хвиля іміграції в цей регіон відбувалася в 17-19 століттях; враховуючи, що у 50-их роках виходцям з Західної України, які поверталися з концтаборів та заслань, заборонялося оселюватися у визначних містах, не важко здогадатися, що серед українців європейської частини Російської Федерації кількість греко-католиків дуже невелика. Однак, у великих містах (особливо це стосується Москви і Петербурга) серед українців може бути значний процент інтелігенції і кваліфікованих професіоналів різних галузей, які залучувалися до праці в головніших центрах СРСР, тому священики для цих міст повинні бути найбільш інтелектуально підготовленими.

г) За свідченням Преосвященнішого Патріарха-кардинала Любомира Гузара, Апостольський Адміністратор для римо-католиків цього регіону Архієпископ Тадеуш Кондрусевич дуже неприхильно ставиться до українських греко-католиків, що в умовах сучасного законодавства РФ зводить до мінімуму практичну можливість здійснення продуктивних місій [51, с.319-325].

д) Серед даних Посольства, інформуючих про життя і діяльність українських об'єднань в окремих містах і областях Європейської Частини РФ, найбільш цікавими, з огляду на перспективу для УГКЦ, є наступні:

1) Москва. У столиці РФ проживає 552.670 українців (по паспортах радянського часу) що складає 6,8% усього населення міста. За проведеною статистикою Українським Університетом міста Москви (видає Науковий Вісник Українського Університету, видано XX томів 2001-2015), в Московській області проживає 1 млн., 200 тис. українців. В Москві на 2006 рік діє три незареєстровані громади Української Греко-Католицької Церкви у кількості: перша очолювана отцем Валерієм Шкарубським який ось уже на протязі вже скоро 15 років раз в місяць приїздить в Москву з Києва на відправлення служби божої для вірних УГКЦ в Москві - 50-80 чоловік; друга очолювана отцем О.Сімченком, випускником Івано-Франківської Теологічної Академії УГКЦ, висвяченим єпископом Іринеем Біликом в 1998 році, та направленим ним на служіння вірним УГКЦ в Москву. Чисельність цієї громади УГКЦ 20-30 чоловік і третя - 15-20 осіб. Серед суспільно-культурних осередків слід зазначити, що залишились єдина на Москву на 2016 рік громадська організація «Український Історичний Клуб» (Голова, професор - Віктор Ідзьо). При Українському Історичному Клубі, офіційно зареєстрованій регіональній громадській організації св.р. №7571 в більш легальній формі створено духовне відділення «Український Греко-Католицький Центр» (Керівник відділення згідно поданих для реєстрації документів в Міністерство Юстиції РФ, очолює член Українського Історичного Клубу, громадянин Росії, корінний москвич, отець УГКЦ міста Москви О. Сімченко. Науково-дослідною роботою в Москві з правом на всю Російську Федерацію займається Український Університет в Москві (Ректор, професор – В. Ідзьо). В 2016 році УУМ відсвяткував своє 25-ти ліття... В Москві виходили: Український Огляд (Головний редактор О. Руденко-Десняк), «Науковий Вісник Українського Історичного Клубу». Видано XVI томів (1997-2010) (Головний редактор, професор В. Ідзьо). Українське Посольство у поданій інформації звертає особливу увагу на те, що у московських

українців найбільш помітні проблеми з владою, яка не розуміє задоволення потреб українців в Москві. Посольство та серйозні релігійні та наукові кола наголошують, що слід надавати допомогу Українському Історичному Клубу та Українському Університету міста Москви, які роблять конкретну науково-культурну роботу по розбудові української духовності в Москві в рамках законодавства, яке існує в РФ., зокрема домагається юридичного статусу УГКЦ в Москві.

2) Санкт-Петербург. Місто населяє понад 150 тис. українців, або 3% населення міста. Діє «Українське суспільно-культурне об'єднання ім. Шевченка», систематично проводяться концерти та інші культурні заходи.

3) Волгоград. Проживає майже 79 тис. українців, або 3% населення міста. Працює Товариство української культури «Проліски»;

Волгоградський Державний Педінститут проводить широкомасштабні наукові дослідження з україністики.

4) Вороніж. Населяє понад 122 тис. українців, або 4,9% населення міста. При Воронізькому Державному Університеті діє філія Товариства української мови ім. Шевченка та інші культурні організації.

5) Калінінград. Проживає понад 62 тис. українців, або 7,2% населення міста. З 1992 року діє обласне Калінінградське Товариство української культури «Мрія», при якому відкрито недільну школу Товариство бере активну участь у щорічних міжнародних фестивалів:

прибалтійських міст, репрезентуючи українську культуру.

6) Самара. Проживає понад 82 тис. українців, або 2,5% населень Створено Самарський обласний український національно-культурний центр, працює недільна школа, український хор, організован Українську редакцію на незалежній радіостанції «Радіо - 7».

7) Сочі Краснодарського Краю. Крупний і визначний курорт і східному узбережжі Чорного моря. Діє Український культурний центр недільна школа, проводяться вечори, Шевченківські свята тощо.

2. Сибір і Далекий Схід.

Дещо благоприємніші обставини для розвитку нашої Церкв складаються на території Західного і Східного Сибіру, а так Далекого Сходу.

а) Дані про ці регіони базуються на довідці Українське Посольства в Росії, а також о. Сподара та о. Майби, що побували та місіями, влаштованими завдяки ініціативі Новосибірського Єпископа РКЦ Йосифа Верта. З приватної розмови Владика Любомира Гузар;

За о. Сподарем видно, що Єпископ Верт готовий вже прийняти наших священників. До латинських храмів ходить дуже багато греко-католиків. Римо-католицькі священники хотіли б допомогти їм в їх бажанні молитися і отримувати духовне оформлення у рідному обряді. В м. Омську діє парафія УГКЦ, настоятель якої о. Сергій Голованнов нещодавно повідомив про те, що Адміністрація міста дозволила Апостольській Адміністрації придбати дві споруди для греко-католиків. Одна з них - колишня мечеть - вже облаштовується під храм, в другій буде парафіяльний осередок з українською бібліотекою, недільною школою і т.д.

б) Звіт о. Сподара про його місійну поїздку з 2.10 по 11.12. 1997 року виявляє можливість створення греко-католицьких парафій принаймні у десяти місцях Сибіру і Далекого Сходу. Там створені осередки засновників УГКЦ чисельністю по 10 чоловік (необхідних для реєстрації у державних органах). Місії у містах Омську та Сургуті Тюменської області показали, що потенційна кількість парафіян, які регулярно б відвідували церкву, сягає 200-400 чоловік. В Омську під час Служби Божої, за повідомленням о.Сподара, було присутніх більше 200 чоловік (порівняйте: в липні 1998 року на Архисейській Св. Літургії з Владикою Юліаном Гбуром було 100 чоловік). У місті Томську люди готові прийняти навіть одруженого священника УГКЦ з родиною.

Всі ці осередки УГКЦ засновані за допомогою українських громадських організацій.

в) Фінансові спроможності тих осередків фактично рівні нулю. Відстані між названими містами дорівнюють 500-1500 км; за словами Єпископа Верта треба бути мільйонером, щоб працювати у Сибіру, адже кожна подорож до США обходиться йому 1000 доларів. Авіаквіток з Іркутська до Москви чи до Києва коштує не набагато менше.

г) Сибір та Далекий Схід населяє понад 1,5 млн. українців, але, навряд чи можна серйозно більшість з них ідентифікувати з греко-католиками, як це робить о. Сподар. У своєму ж звіті він підкреслює, що успішність місій можлива лише через старше покоління, яке ще пам'ятає основи католицького віросповідання. Це старше покоління, звичайно, має велике бажання і потребу у духовній опіці українського греко-католицького священника, який асоціюється в них з вірою батьків, з втраченою батьківщиною, з їх молодістю. З розмови патріарха-кардинала Любомира Гузара з о. Сподарем виявляється, що ці старші люди з неприязню і з підозрою відносилися б до парафіян не

українців, особливо російського походження, не говорячи вже про священника-росіянина, у той час, маємо свідчення про велику кількість мішаних подруж серед потенційних парафіян, які не проти бути прихожанами УГКЦ. Так чи інакше, наша Церква там повинна дбати, щоби найменший конфлікт на національному чи міжрелігійному ґрунті не став великою проблемою у реєстрації Українських Греко-Католицьких парафій (порівняйте: Закон про релігію ст. 14 п. 2).

д) Наступні міста, згідно зі звітами о. Сподара, о. Голованова виглядають найбільш перспективними:

1) Омськ. Мешкає 104 тис. 830 українців. Найбільша Українська греко-католицька парафія, яка з жовтня 1998 року має релігійну споруду з назвою Покрова Пресвятої Богородиці. Парафія налічує від 100 до 200 чоловік, при якій активно діють недільна школа, українська бібліотека.

2) Прокоп'євськ. Мешкає 65 тис. 245 українців. Діє зареєстрована парафія. Парафію УГКЦ заснував ще з 1959 року о. Василь Рудко, який перебував там на засланні.

3) Сургут Тюменської області, в якому побував В.Ідзьо з 16 квітня по 16 травня 1997 року має парафію УГКЦ. Парафія УГКЦ налічує до 500 осіб. Постійного приміщення не мають; під час місійних приїздів священників УГКЦ вірні моляться в приміщенні української школи. Збільшення громади можливе за рахунок агітації екуменізму з Російською православною церквою.

4) Тюмень. Мешкає 260 тис. 203 українці. В Тюмені о. Сподареві не вдалося організувати десятку засновників парафії, але він зустрічався з товариством «Єдина Родина», співзасновник якого є Кепещук Богдан Гаврилович, юристом мерії м.Тюмень, який разом із своїми товаришами висловили побажання утворити Українську Греко-Католицьку спільноту при приїзді священника для цієї діяльності.

5)Томськ. Мешкає 2 тис. 799 українців. Заснована Українська Греко-Католицька десятка. Є Товариство «Джерело», члени якого висловили дуже велике побажання прийняти греко-католицького священника.

6) Челябінськ. Мешкає 109 тис. 615 українців. Отець Сподар також склав список засновників Української греко-католицької спільноти. Під час перебування в місті він займався душпастирською працею, уділивши багатьом Святі Тайни. Громада УГКЦ заснована за допомогою місцевих українців.

7) Красноярськ. Мешкає 118 тис. 763 українці. Є Українська Греко-Католицька громада, яка також очікує на приїзд священника для душпастирської обслуги. У місті активно діє громадська організація «Україна».

8) Владивосток. Мешкає 185 тис. 091 українці. Українська Греко-Католицька громада складається з 15-ти чоловік; іде процес реєстрації в органах юстиції Приморського краю. Відслуживши Літургію в римо-католицькому костелі, о. Сподар дізнався, що значна кількість парафіян костелу є греко-католики. Діє товариство Української культури.

9) Магадан. Мешкає 85 тис. 772 українці. В Магадані є Українська Греко-Католицька парафія. На території Магаданської області було дуже багато сталінських таборів, тому кількість греко-католиків там повинна бути досить висока.

10) Єкатеринбург. Мешкає 82 тис. 215 українців. Діє Уральська асоціація українців, яка, за словами о. Сподара, «вичерпала свої можливості по відродженню духовності української нації, і тому подальшу працю не уявляє без участі священника». Отець Сподар склав список для реєстрації громади українських греко-католиків.

11) Южно-Сахалінськ. Мешкає 46 тис. 216 українців. Отець Сподар склав список засновників української греко-католицької громади; місцеві люди тісно співпрацюють з католиками корейської національності, які там проживають.

Доки перейдемо до пропозицій щодо дальшого розвитку душпастирства Української Греко-Католицької Церкви в Російській Федерації, зокрема в Москві, столиці Росії [52,с.156-158; с.4-50].

Перспектива Української Греко-Католицької Церкви у Москві заторкує дуже багато аспектів політичного, церковного та економічного життя України, Росії та Ватикану. Отже, по-порядку.

1. Живучість Української Греко-Католицької громади у Москві доведена самим фактом її існування діяльністю протягом 10 років вірних УГКЦ у несприятливих умовах. В вірних УГКЦ немає приміщення, економічні обмеження, громада потребує фінансової підтримки, національно-свідомих постійно проживаючих священників, які б легально працювали, наприклад в рамках Українського Історичного Клубу м. Москви, його духовного Відділення «Український Греко-Католицький Центр», мали фінансову підтримку для душпастирської діяльності в Москві на 5 років. За таких обставин стержень вірних, навколо такого священника, який плекав ли засади УГКЦ в Москві збільшувався.

Таким чином для легалізації Української Греко-Католицької громади в Москві, тобто надання їй статусу релігійної організації, потрібні рішучі дії з боку Патріархату (Митрополії) УГКЦ, який щойно благополучно переніс осідок до столичного Києва, а також Ватикану, Католицької митрополії в Росії.

Що стосується інших громад, розташованих у тій чи іншій області у Росії, з огляду на те, що віддалі між населеними пунктами не великі, а колосальні, як наприклад в Сибіру чи на Далекому Сході і, якщо ще й зважити на тяжкі кліматичні обставини з майже постійною зимою в деяких регіонах, Москва могла би стати концентруючим ядром УГКЦ в Росії, тому цей варіант фінансової, технічної підтримки УГКЦ в Москві, цілком можливий для здійснення.

2. На нашу думку, в Москві можна буде створити Центр для передпідготовки і розподілення священників УГКЦ. За таких обставин можна вирішити проблему майбутнього душпастирства УГКЦ в Росії. Варто було б в Патріархії не говорити про українців взагалі, українських греко-католиків в Москві, а реально і конкретно надати їм допомогу в рамках вищевикладених реалій. Варто було б вислати в Український Історичний Клуб добрепідготовленого священника, який взяв би на себе обов'язок, познайомитися з людьми, вірними УГКЦ, та розпочати конкретну постійну душпастирську роботу. Безсумнівно, що це повинен бути священник-українець, інтелектуал вихований на українській національній ідеї українського народу. Це повинна бути людина, яка реалістично дивляться на світ (громадяни України, Росії, щоб не було проблем з візами та із знанням російської мови), фінансово спроможна реалізувати плани УГКЦ в Москві.

3. На нашу думку слід започаткувати Фонд підтримки Духовному Відділенню УГКЦ Українського Історичного Клубу м.Москви, як підтримати матеріально, технічно стремління Клубу до співпраці задля розбудови УГКЦ в Москві на легальній основі. Безсумнівно, щодо цієї програми потрібно підключити «Реновабіс», «Церкву в Потребі» та інші організації.

4. Треба підібрати також добревивчених священників, які б окрім Москви з радістю б поїхали в Сибір, чи Далекий Схід. На нашу думку, як в Москві та і в Росії повинні їхати священники УГКЦ, які дали обіцянку неодруження.

5. Патріархії слід вирішити матеріальну допомогу для реєстрації УГКЦ, яка є однією з найбільших труднощів. Слід врахувати хабарництво російських чиновників, без якого в даний час не можна вирішити проблему реєстрації УГКЦ в Москві, Росії. Всяка такого роду реєстрація коштує, враховуючи вищевикладене, додаткових фінансових витрат [53,ст.2, п.2; ст.9, п.1; ст.11, п.5; ст.8 п.3,5; ст.11, п.9; ст.12, п.1;ст.8, п.4; ст.7.ст.11, п.3; ст.13, п.1,2, 5].

Не можна заперечити, що в Росії проживає велике число українців, як рівно ж не можна заперечити, що серед них є люди, які почувають себе вірними української греко-католицької церкви, чи є греко-католицького віровизнання. Ми зобов'язані до душпастирської опіки над ними, а вони її потребують і хочуть її від УГКЦ прийняти. Слід накінець прийняти кінцеве рішення з холодною розсудливістю, без емоцій, керуючись розумом, а не серцем, і у спосіб централізований, а не поодиноким і не по-партизанськи, а як викладено вище на легальній основі, розпочинаючи розбудову УГКЦ з серця Росії, Москви, власне туди треба звернути всі моральні та матеріальні погляди, оскільки визріли певні юридичні засади для легально функціонування УГКЦ в Москві в рамках російських законів [54,с.319-325].

У висновок нашого дослідження наголосимо, що внаслідок відновлення Української Греко-Католицької Церкви українці в Україні та східній діаспорі, зокрема в Казахстані та Російській Федерації в рамках існуючих законів маю право задовольняти, згідно своїх обрядів духовні та релігійні потреби...

Вивчення релігійних процесів, які відбуваються в Україні та Росії, зокрема відновлення духовного життя в рамках УГКЦ, потребує подальшого дослідження. «Короткий нарис історії УГКЦ – за свідченнями джерел російських архівів», це лиш початок цієї не простої, але вкрай потрібної роботи... [55,с.4-78].

Список джерел та використаної літератури:

1. Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ, 1999.
- Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство, ранньослов'янська державність і зародження та становлення християнства на території України. - Львів «Агенція Релігійної Інформації», 2001. - 320с.
- Ідзьо Віктор. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів «Сполом», 2004. - 288с.
- Ідзьо Віктор. Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні. - Львів «Ліга – Прес», 2007. - 317с.
- Ідзьо Віктор. Стародавній Перемишль (IX-XIIст.): зародження та становлення української християнської релігійної культури на Сяні. - Львів «Сполом», 2010. - 40с.
- Ідзьо Віктор. Візантійська християнська держава в IV-XV століттях. - Івано-Франківськ «Сімик», 2011р. - 48с.
- Ідзьо Віктор. Польща-Україна. Нариси з історії та культури IX-XVII століть. - Івано-Франківськ «Сімик», 2012р. - 88с.
- Ідзьо Віктор. Зародження та становлення християнства на території Подністров'я та Посяння в III-XIII століттях". - Івано-Франківськ «Сімик», 2014р. - 268с.
- Ідзьо Віктор. Галицьке королівство 1215-2015рр. Електронне Видання Радіо Воскресіння. - Львів, 2015р. - 888с.
- Ідзьо Віктор. Галицьке королівство 1215-2015рр. Наукове видання. - Івано-Франківськ «Сімик», 2015р. - 888с.
- 2.Ідзьо В.С. Руське королівство під управлінням королів Данила, Шварна та Льва(1253-1301р). Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т.ІІ.
- 3.Віктор Ідзьо. Українська держава часів короля Данила у висвітленні сучасної історіографії. Україна, українці, українознавство у XX столітті в джерелах і документах: Збірник наукових праць у 2-х частинах. - Київ: НВЦ, 1999. - Ч.1.
- 4.Ідзьо В.С. Спадкоємці Української держави короля Данила - князі Острозькі та їх діяльність в XIV-XVII століттях. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. -Т.ІІ.
- 5.Ідзьо Віктор. Українська держава і Римська церква в XIII столітті. Історія релігій в Україні. Праці X-ї Міжнародної наукової конференції (Львів, 16-19 травня 2001. - Львів «Логос», 2001. - Книга I.
- 6.Ідзьо В.С. Спадкоємці Української держави короля Данила – князі Острозькі та їх діяльність в XIV-XVII століттях. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. -Т.ІІ.
- 7.Яковенко С.Переписка папських нунциев в Речи Посполитой (вторая половина XVI в.). Изучение и публикация источников.//Исследования по источниковедению истории СССР дооктябрьского периода. Сб. статей. - М., 1989.
- 8.Коялович М. Литовская церковная уния. - Спб., 1859-1861. - Т.1-2.
- 9.Макарий (Булгаков), митрополит. История Русской Церкви. - Кн.5.
- 10.Флоря Б.Н. Митрополит Макарий как историк Западнорусской церкви // Макарий (Булгаков), митрополит. История Русской Церкви. Кн. 5. Период разделения Русской Церкви на две митрополии. История Западнорусской, или Литовской, митрополии (1458 -1596). Под ред. Б. Н. Флори. - Москва, 1996.
- 11.Дмитриев М.В. Историография и нерешённые вопросы генезиса Брестской унии церквей.Историко-Филологический Вестник Украинского Института. - М.,1997. - Т.І.
- 12.Батюшков П.М. Исторические судьбы Юго-Западного края. изд. Волянь. - Спб., 1888.
- 13.Дмитриев М.В. Историография и нерешённые вопросы генезиса Брестской унии церквей.Историко-Филологический Вестник Украинского Института. - М.,1997. - Т.І.
- 14.Яковенко С.Г. Переписка папских нунциев в Речи Посполитой (вторая половина XVI в.). Изучение и публикация источников // Исследования по источниковедению истории СССР дооктябрьского периода. Сб. статей. - М., 1989.; Б.Н. Флоря. Митрополит Макарий как историк Западнорусской церкви // Макарий (Булгаков), митрополит. История Русской Церкви. Кн. 5. Период разделения Русской Церкви на две митрополии. История Западнорусской, или Литовской, митрополии (1458 - 1596). Под ред. Б. Н. Флори. - Москва, 1996.; М.В.Дмитриев. Историография и нерешённые вопросы генезиса Брестской унии церквей. Историко-Филологический Вестник Украинского Института. - М.,1997. - Т.І.
- 15.М.В. Дмитриев. Историография и нерешённые вопросы генезиса Брестской унии церквей. Историко-Филологический Вестник Украинского Института. - М.,1997. - Т.І.

- 16.Б.Н.Флоря. Брестские синоды и Брестская уния // Католицизм и православие в Средние века (Славяне и их соседи. Вып.3). М.1991.; Б.Н.Флоря, С.Г.Яковенко. Внутренний кризис в православном обществе и проекты унии с Римом 90-х годов XVI в. // М.В.Дмитриев, Б.Н.Флоря, С.Г. Яковенко. Брестская уния 1596 г. и общественно-политическая борьба на Украине и в Белоруссии в конце XVI - начале XVII в. Часть 1. Брестская уния 1596 г. Исторические причины. - М., 1996.
- 17.Окара А.Н.. В поисках имперской перспективы. Науковий Вісник Українського Університету. - М.,2001. - Т.І.
- 18.Ідзьо Віктор. Стан та перспективи розвитку Української греко-католицької церкви в Москві та регіонах Російської Федерації (2001-2005рр.). Український Альманах. - Варшава. 2003.
- 19.Стрыжовский Юрій.Украинское духовенство в Галиции. Украинская Жизнь. - М.,1913. - №1.
- 20.Украинская Жизнь. - М.,1914. - №8-10.
- 21.Украинская Жизнь. - М.,1915. - №5-6.
- 22.Мельчунов С.П. Из истории воссоединения униатов в России. - Гол. Мин. - Спб. - №10. -
- 23.Кони А.Е. Униатские дела. На жизненном пути. - М.,1880. - Т.І.
- 24.Мельчунов С.П. Из истории воссоединения униатов в России. - Гол. Мин. - Спб. - №10.
- 25.Мельчунов С.П. Из истории воссоединения униатов в России. - Гол. Мин. - Спб. - №10.
- 26.Мельчунов С.П. Из истории воссоединения униатов в России. - Гол. Мин. - Спб. - №10.
- 27.Ядий Н. Из практики обращения униатов. Украинская Жизнь. - М.,1916. - №1.
- 28.Об утверждении православья в Галичине. Украинская Жизнь. - М.,1916. - №3. - С.87-92.
- 29.Украинская Жизнь. - М., 1916. - №7-8.
- 30.Церковное устройство Галичины. Украинская Жизнь. - М., 1916. - №9.
- 31.Попытки обмена митрополита графа Шептицкого на журналиста Д.Б.Янчевского. Украинская Жизнь. - М., 1916, №7-8.
- Ідзьо Віктор. Митрополит Андрій Шептицький на шпальтах російської преси та часопису українців Росії "Украинская Жизнь" в 1914 - 1917 роках ХХ століття. - Львів «Сполом», 2007. - 52с.
- 32.Заточение униатского митрополита. Украинская Жизнь. - М., 1916. - № 7-8.
- 33.Митрополит Шептицкий в Суздале. Украинская Жизнь. - М., 1916. - №9.
- 34.Короленко В.Г. Заточение униатского митрополита графа Андрея Шептицкого в Суздальский монастырь. Украинская Жизнь. - М., 1916. - №9.
- 35.Короленко В.Г.К заточению митрополита Шептицкого. Украинская Жизнь. - М., 1916. - №10-11.
- 36.Ідзьо Віктор. Митрополит Андрей Шептицький на шпальтах російської преси та часопису українців Росії "Украинская Жизнь" в 1914 - 1917 роках ХХ століття. - Львів «Сполом», 2007. - 52с.
- Короленко В.Г. Об унии и униатах. Украинская Жизнь. - М., 1916. - №10-11.
- 37.Галичанин. Митрополит Андрей, граф Шептицкий. Украинская Жизнь. - М., 1916. - №10-11.
- 38.Украинская жизнь". - М., 1914. - № 8-10. - С.102-104.
- 39.Украинская жизнь. - М.,1915. - №1.
- 40.Украинская жизнь. - М.,1915. - №1.
- 41.Украинская жизнь. - М., 1915. - №2.
- 42.Ідзьо Віктор. Митрополит Андрій Шептицький на шпальтах російської преси та часопису українців Росії «Украинская Жизнь» в 1914 - 1917 роках ХХ століття. - Львів «Сполом», 2007. - 52с.
- Ідзьо В. Андрей Шептицький у Росії. Курське ув'язнення митрополита. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.1999. - Т.ІІІ.
- 43.Кони А.Е. Униатские дела. На жизненном пути. - М.,1880. - Т.І.
- 44.Мельчунов С.П. Из истории воссоединения униатов в России. - Гол. Мин. - Спб. - №10.
- 45.Ідзьо В. Андрій Шептицький у Росії. Курське ув'язнення митрополита. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.1999. - Т.ІІІ.
- Ідзьо Віктор. Митрополит Андрій Шептицький на шпальтах російської преси та часопису українців Росії «Украинская Жизнь» в 1914 - 1917 роках ХХ століття. - Львів «Сполом», 2007. - 52с.
- 46.Ядий Н. Из практики обращения униатов. Украинская Жизнь. - М.,1916. - №1.
- 47.Мельчунов С.П. Из истории воссоединения униатов в России. - Гол. Мин. - Спб. - №10.
- 48.Российский Государственный Архив. - Ф.66, оп.18,д.326,л.2 об, л.3.
- 49.Медвіт В.І. ЧСВВ. Перспективи розвитку Української Греко-Католицької Церкви в Російській Федерації. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2001. - Т.V. - С.100-106.
- 50.Федеральный закон об свободе совести и об религиозных объединениях. - М., 1997, ст. 2, п.2; ст. 9, п.1; ст.11, п.5; ст.8 п.3,5; ст.11, п.9; ст.12, п.1; ст. 8, п.4; ст. 7. ст. 11, п.3; ст. 13, п.1, 2, 5.
- 51.Ідзьо Віктор. Стан та перспективи розвитку Української греко-католицької церкви в Москві та регіонах Російської Федерації (2001-2005рр.).Український Альманах. - Варшава. 2003 .

52. Ідзьо В.С. Українська Греко-Католицька Церква на шпальтах громадсько-політичного часопису українців Росії «Украинская Жизнь». Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1999. - Т. III.
- Ідзьо Віктор. Митрополит Андрій Шептицький на шпальтах російської преси та часопису українців Росії «Украинская Жизнь» в 1914 - 1917 роках ХХ століття. - Львів «Сполом», 2007. - 52с.
53. Федеральный закон об свободе совести и об религиозных объединениях. - М., 1997, ст. 2, п.2; ст. 9, п.1; ст.11, п.5; ст.8 п.3,5; ст.11, п.9; ст.12, п.1; ст. 8, п.4; ст. 7. ст. 11, п.3; ст. 13, п.1, 2, 5.
54. Ідзьо Віктор. Стан та перспективи розвитку Української греко-католицької церкви в Москві та регіонах Російської Федерації (2001-2005рр.). Український Альманах. - Варшава. 2003.
55. Ідзьо Віктор. Українські Греко - Католики в Росії. - Львів «Сполом», 2009. - 80с.

Висновок

В наукових працях завідувача Кафедрою українознавства та директора Інституту Східної Європи, доктора історичних наук, професора, академіка АНВШ України Віктора Святославовича Ідзя «Європейська релігійна культура та зародження, становлення і розвиток християнства на території України» досліджено зародження становлення та розвиток язичництва і християнства на території Європи та України.

На великому фактологічному джерельному матеріалі показана роль європейських та українських політичних, громадських, культурних та релігійних діячів в історичному розвитку язичницьких релігій Європи, з найдавніших язичницьких до християнських часів і сьогодення.

Наукові праці «Європейська релігійна культура та зародження, становлення і розвиток християнства на території України» дослідили історію релігійних язичницьких уявлень та зародження і становлення християнства в Україні у взаємовідносинах з народами Південної, Західної, Центральної та Східної Європи, у продовж тисячоліть та на сучасному етапі.

Наукові праці «Європейська релігійна культура та зародження, становлення і розвиток християнства на території України» розкрили історію західного та східного християнства та унійних процесів, які ініціювала європейська та українська християнська церква на території України та Росії Європи в продовж віків та на сучасному етапі, що є важливим аспектом при вивченні питання задоволення духовних та культурних потреб українського народу в Українській державі.

Наукові праці завідувача Кафедрою українознавства та директора Інституту Східної Європи, доктора історичних наук, професора, академіка АНВШ України Віктора Святославовича Ідзя «Європейська релігійна культура та зародження, становлення і розвиток християнства на території України» - вперше на основі досягнень сучасної історичної науки зробила глибокий, фактологічний аналіз письмових, археологічних, лінгвістичних та топографічних джерел по питаннях розвитку давньої релігійної культури європейців і зародження та розвитку християнства, більшість яких апробувала та проаналізувала вперше.

Дослідник з'ясував питання становлення та розвитку історії українського язичництва та християнства з урахуванням історичних та релігійних процесів, які проходили в європейському та українському суспільстві, особливо в час кристалізації в європейців та українців політичних, торгово-економічних та культурно-релігійних організацій.

Дослідник в працях «Європейська релігійна культура та зародження, становлення і розвиток християнства на території України», вивчив кращі традиції сучасної європейської та української історичної науки, яка вивчала європейську релігійну культуру та зародження, становлення і розвиток християнства на території України, які напрацьовані нею у продовж століть, і які однак, не відривають розвиток релігійної культури та розвитку християнства на території України від аналогічних процесів розвитку європейської релігійної культури та християнства.

Наукове видання

Віктор Ідзьо

**Європейська релігійна культура
та зародження, становлення
і розвиток християнства
на території України**

Видання II, 2020р.

Подано до друку 16.04.20 р. Підписано до друку 17.04.20 р.

Формат видання 60/ 84 1/16. Папір офсетний.

Умовн.друк.арк.10,25

Зам.56. Тираж 300 екз.

Львів,

Видавництво

«Інституту Східної Європи», 2020р.

Віктор Ідзьо

Європейська релігійна культура та зародження, становлення і розвиток християнства на території України

